БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнделип эгидезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 1 СУББОТА № 51 (7897).

Өртээ 2 көп.

ЧССР-ниң шериг төлээлери эш Л. И. Брежневте

Февраль 27-де СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев Чехословак Социалистиг Республиканың албан ёзулуунуң найыралчы аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинде чоруп турар шериг төлээлерин ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң национал камгалал министри генерал-полковник эш М. Дзур баштаҗыр хүлээп алган.

Эш Л. И. Брежнев социалистиг Чехословакияның чепсектиг күштериниң төлээлекчилеринге изиг байыр чедиргеп. Чехословак коммунистерге болгаш акы-дүнма Чехословакияның улустарынга хамаарыштыр совет коммунистериниң болгаш бүгү совет улустуң чүректиң ханызындан эп-сеткил каттыштырылгазын эш Л. И. Брежнев чехословак алчыларга бүдүрткеп.

Эш М. Дзур Чехословакияның Коммунистиг партиязының болгаш ЧССР-ниң чазааның удуртукчуларының чедиргеп байырын хамчылып, республиканың чепсектиг күштери боттарының дайынчы белеңнин быжыглаарын үргүлчүлеп, Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери — өске-даа чурттарның чепсектиг күштери-биле хол-холуңдан тудуңчуп алгаш, тайбың болгаш социализм херээнин камгалалында кеҗээде турар хаарзын демдеглээн.

Бүрүн чаңгыс аай бодалдың болгаш акы-дүнма найыралдың ёзулуунга эртикен бесед үезинде Совет Эвилели биле Чехословакияның аразында харылзааларны хөгжүдеринии айтырыгларын, а ол ышкаш амгы делегей байдалының кайы-кайызынга сонуургалдыг айтырыгларын чугаалажып көргеп.

Прагаже төлээлер чорупкан

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының болган ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының чалааның ёзугаар СЭКП ТК-ның чанында партийжи контроль комитединиң төлээлери СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельшеге баштаткан, февраль 27-де Москвадан Прагаже чорупкан.

(СЭТА).

ПУР-нуң даштыкы херектер министрибиле А. Н. Косыгинниң беседазы

Совет чазактың чалааның ёзугаар Совет Эвилелинде албан ёзулуунуң найыралдыг аалдаашкынын кылып чоруп турар ПБАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министри Стефан Енриховскийниң СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин февраль 28-те Кремльге хүлээп алган.

А. Н. Косыгин биле С. Енриховскийниң аразынга чүректиң ханызындан найыралдыг беседа болган. Беседага Совет Эвилели биле Польша Улус Республиканың аразында бүгү талалыг дем каттыштырылгазын, акы-дүнма совет-польша найыралды улам хөгжүдеринии, быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан. Амгы үеде ССРЭ биле Польшаның шиитпирлээр үеэш боттарының каттышкан хүженикшикиннерин салып турар зелегей айтырыгларының талазы-биле санал-оналды база чугаалашкан.

(СЭТА).

ЧОННУҢ БАРААННАР ХЕРЕГЛЭЭРИН УЛАМ ЧЕТЧЕ ХАНДЫРАР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының доктаамал комиссияларында

Февраль 27-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совети биле Националдар Совединиң садыг, амыдырал хандырылгазының комиссияларының наттышнан хуралы болган. Хуралды комиссияларның даргалары — Белоруссияның Компартиязының ТК-зының секретары А. А. Смирнов биле РСФСР-ниң социал хандырылга министри Д. П. Комарова олар эрттирген. Чонның барааннар хереглеп турарын өөренип көөр болгаш хандырар талазы-биле садыг организацияларының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Комиссияларның кежигүннери депутаттар садыг организацияларының ажылдап турарын Украинага, Казахстанга, Латвияга, Таджикистанга, Арменияга, Туркменияга, Марий АССР-ге, РСФСР-ниң Куйбышев, Саратов, Чита областарынга баш бурунгаар өөренип көргеп. Комиссияларга ССРЭ-ниң Садыг министерствозунуң, Центросоюзтуң, ССРЭ-ниң улустуң хереглел бараанналарын будурер министерстволарының материалдарды база киргеп.

ССРЭ-ниң садыг министриниң бирги орааначызы С. А. Трифонов, Центросоюзтуң баштаар черинии даргазы А. П. Кияков, өөн өске-даа министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары хуралга иляткелдер, дыңнадыглар ыяган.

Чер-черинии садыг организацияларының ажылын өөренип көргеп депутаттарның өөмүзээнинден СЭКП-ниң Куйбышев өбкомунуң бирги секретары В. П. Ооляа сөс алган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазан сөөлгү чылдарның дургузунда улус амыл-агыйының бүгү адыларын хөгжүдеринииң темпилерин дүргедедир, улустуң хереглел бараанналарын будурерин көөндедир болгаш улустуң амыдырал деннелин улам бедидерин хандырар хөй-хөй улуг хемчеглерни алган.

Өөн түңнелинде чонның хереглээр бараанналары көөндээн, күрүне болгаш көөператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы база улгатканы, ол дыка хөй акша-хөреңгө, ве чарыгдалың болдуруп турган. Бар аргаларны санап көргеш, септезе чогуур бүгү тракторларны бодувустуң мастерскаявыска септээрин шиитпирлээн бис. Ук ажылды бо септелге сезонунда бир дугаар боттандыргавывыс ба-

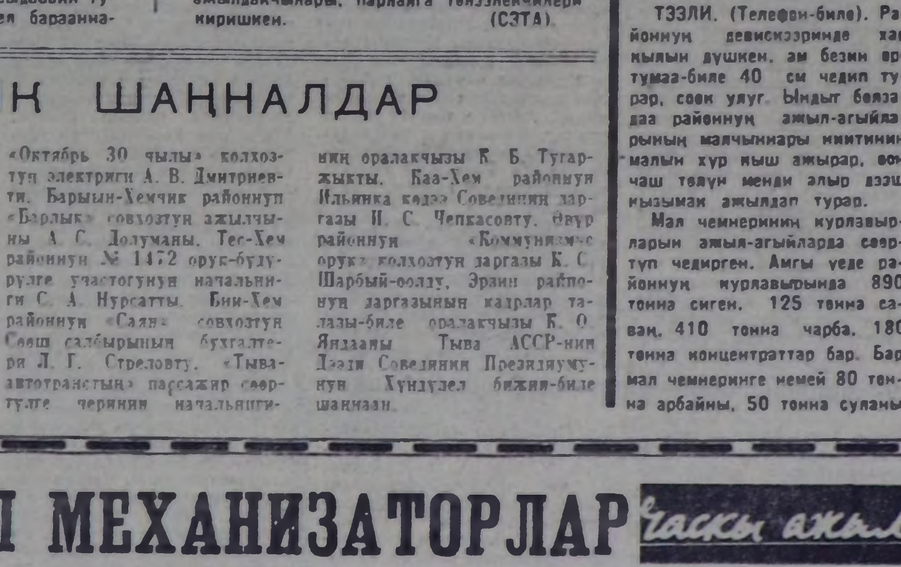

Авторунуң фотозу.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

Хой-ниитинии корум-чурумун камгалаарынга илепкейлиг киржилгезин дээш база эки туранын улусчу дружиналарын тургусканындан бээр 10 чыл болганы-биле холбаштыр Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозтуң түлүг бригадазының бригадири В. С. Дамдын-оолду, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң электригчи А. В. Дмитриевти, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң ажылчыны А. С. Долуманы, Тес-Хем районнуң № 1472 орук-будуруге участогунуң начальниги С. А. Нурсатты, Бии-Хем районнуң «Саян» совхозтуң Совш салбырының бухгалтери Л. Г. Стреловту, «Тывавтотранстың» пассажир сөөртүлге черинии начальниги-ниң оралакчызы К. Б. Тугаржыкты, Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Совединиң даргазы Н. С. Чепкасовту, Өвүр районнуң «Коммунизмниң орук» колхозтуң даргазы К. С. Шарбый-оолду, Эрзин районнуң даргазының кадрлар талазы-биле оралакчызы К. О. Яндааны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ТОЖУНУҢ ТӨЛЕПТИГЛЕРИ

Тожу районда соңгудазага белеткел ажылдарының баштайгы организастыг хемчеглери дооскан. ам район Совединиге 50, кодээ Советтерге 100 округтуң талазы-биле депутаттарга кандидаттар депшиттингилеп, болгаш оларны округ комиссиялары бүрүткээрин дооскан. Ам кандидаттар-биле чоннуң ужуражыышкыннары организастыг эгелээн.

Район болгаш чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга чоннуң ап төлептиг оолдар, кыстары депшиттирилээн. Районнуң хоочун ачызы, Ленин ордениниң адилекчизи Ак Мырлаа, Социалистиг Күш-ажылдың Молдыры Даржаа Эрестоп, Ырбанда мяң белеткекчиниң Владимир Рязапов, садыг ажылдакчызы Мария Патрушева, кижи эмчизи Виктор Кудинов, Сыстыг-Хемде күрүненнің аңчыыр-тывыш ажыл-агый черинии аңчызы Ак Дамыкай, «Тоора-Хем» совхозтуң аңчызы Кол Нагова, аныяк хойжу Кол Чамый болгаш өскелер-даа чоннуң төлээлери болгулаан.

Ам районда соңгудага кампаниязы чаа байдалче шилчээн, кандидаттар дээш агитацияга ажылы калбарып эгелээн болгаш чер-черде агитпунктулар, соңгудага участоктарының ажылының кол уу соңгудага-биле холбаштыр районнуң ажыл-ишчилериниң В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болдурунга болгаш Тыва АССР-ниң 25 чыл ооргага үткүштүр алган социалистиг хүдөлгелерин күүседиринче угландыр торуттунуп турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
райүүсөвөт даргазы.

Соңгудага үткүштүр

Кара-хаакчыларның төлээзи

Зинаида Лазарьевна Маадырова биология, география болгаш химия башкылап турар. Оон башкылап турар эртемнериниң өөреникчилерини билии ханы, ук эртемнерге багай өөренгеш, катап олурар өөреникчилер чоп. Башкының ажылында бир онзагай чүүл түлө өөреникчилериниң онзагай байдалдарын өөренип билиргә болгаш орус дылга билдинмес чүүлдерин тывалап тайылбырлап бээрп болур.

Башкылап турар эртемниң амыдырал-биле холбаашын чедип алган. Школа чыныың участогунга улут ажылды чорудуп кежеп. Чайгы дыштаныла үезинде өөреникчилер маңаа ажылдап, практиктиг билгилерин чедип ап турар.

З. Л. Маадырова бодунуң билиин доктаамал бедидип чоруур. 1968 чылда Кызылдың башкы институдун бот-өөредилге-биле дооскан. Өтбүледе урутларын база үлегердиг кижизидип турар Кара-Хаак суурнуң чону ону үнүдүлөөр.

Неделяның четверг саанында совхозтуң ажылчыннары В. И. Ленининиң намдарын өөренир болгулге тыглып келир. Улут башкынчының амыдыралының арынналарын Зинаида Лазарьевна ажылчыннарга таныштырып турар. Кичээлдерден аңчыда лекция, беседаларны үргүлчү чорудар.

Тыва АССР-нин школаларының алдарлыг башкызы З. Л. Маадырова Кара-Хаак 8 чыл школазында башкылап турар. Чонга мактаалдыг башкыны Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга база катап депшиттикен.

З. БҮРҮНЕЙ.

БИСТИҢ АГИТПУНКТУДА

Чер-чер Советтерниге соңгудаага организастыг, бедии дидиктиг эртирер дээш бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң төвүлге агитпунктуга хамаарышкан 66 агитаторлар амгы үеде чоп оргузугга масса-политиктиг ажылды кадбартып турар.

Агитпунктуну чылыг, чырык өрөөлде тургускан. Шында соңгудага дугаймында номнарны болгаш литератураларны, көргүзүг материалдарын бедеткээн, бүгү соңгукчуларның данзызын чаазылап кылгаш, аскан. Агитаторларның сургаалдалыг хуралын 2 удаа эртиргеп болгаш чер-чер Советтериниң депутаттарынга депшиттирген кандидаттар дээш агитацияны кадбарткан. Ол ышкаш аныяк соңгукчуларга тускай беседаны бир удаа организастаан. Ам суурнуң аныяктары соңгудага хүнүгүе үткүштүр концертти белеткеп турар.

О. САЙЫН.

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУГ-ХЕМ БОЛГАШ ЭРЗИН РАЙОН УЛУС СУДТАРЫНГА УЛУС ШИИТКЕКЧИЛЕРИН СОҢГУУР ХҮННҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарынга соңгудага дугаймында дүрүмүнүң 68 болгаш 69 үүлдерниге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Улуг-Хем улус шиитпекчилериниң орунга чогуур соңгудага округтарының талазы-биле Улуг-Хем болгаш Эрзин районнарының улус судтарынга улус шиитпекчилериниң соңгуулазыны 1969 чылдың март 16-да чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы:
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседир турар:
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың февраль 28.

Допчу медээ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуң улус соведилелиниң талазынга үр болгаш ак сеткилдиг ажылаанны дээш, 50 хар харлаазыбиле холбаштыр республиканың дүлей уруглар школазының директору эш Виктор Иванович Путовкинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүзел бижии-биле шаңнаан.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕЗИ

Бүгү күштү — мал ажылынче

ТЭЗЛИ. (Телефон-биле). Районнуң девисиззээринде хар ыяын дүшкен, ам безин өртүмаа-биле 40 см чедип турар, сөөк улуг. Ындыг болзада районнуң ажыл-агыйларының малчыннары ниитинин малын хүр ныш ажырар, өөм чаш төлүн менди алыр дээш кызыыраан ажылдап турар.

Мал чеммерииниң нурлавырларын ажыя-агыйларда сөөртүп чедиргеп. Амгы үеде районнуң нурлавырында 890 тонна сиген. 125 тонна саван, 410 тонна чарба, 180 тонна концентраттар бар. Бар мал чеммерииниг немей 80 тонна арбайны, 50 тонна сулаңы райондан дашнаар девисиззерлерден чоонду үеде сөөртүп алыр бис. Мал суггадында суг сөөртүр 6 автомашина, өрүмеп киирген 12 кудук ажылдап турар.

Партия райкомунуң, райүүсөвөттүң, кодээ ажыл-агый эргелелиниң ниитинин малын хүр ныш ажырар талазы-биле ажылды удуртур шалыпчы болуунуң төлээлери ажыл-агый, салбыр, ферма, бригада бүрүзүнде ажылдап, ажылды эжимидер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап келген.

Амгы үеде районнуң ажыя-агыйларында 10 муң хой, ошкуну, 700 бөда малды тургузу азырап турар. Мал чеммерин тотчеглевес сорулга-биле, оңгачакаарны, шагжаларны кыяган.

Районда төрүүр 48 муң аңыг хой, ошку бар. Амгы үеде оларның 21 муңу ооллаан, оларның чаш төлү каража чем менди алдынган. Төрүүр 240 инектиг 220-ги бызаалаан, оларның бызаалары шупту четче доругуп турар.

Ниитиниң малын ныштан хүр ажырар талазы-биле «Тэзли» совхозтуң малчыннары дээре амыдап келген. Индаа төрүүр 20 муң аңыг хойнуң 13163-му ооллаан, оларның 13213 хураганы семис чазгай доругуп турар. Ол ажыл-агыйының хойжулары М. Мунаайлы, Б. Хертек, С. Самбуу олар эки ажылдап келген.

«Мурнамчы» колхозтуң малчыннары бо үеге чедир ооллаан 10429 хойнуң 10489 хураганын камгалап алган. Шында хойжулар Саая Хирлиг-ооллуң моданында 224 хой ооллаан, оларның 230, Хертек Оолаайның моданында 164 хойнуң 168 хураганы анчаменди алдынган.

«Кара-Хөл» колхозтуң дурмулгалыг хойжулары И. Балчый, Х. Аңыкаа олар база районнуң дээре хойжуларының олуруунда чоруп орарлар.

Н. САРЫГЛАР,
Бай-Тайга районнуң потребительский ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

ДАЙЫНЧЫ МЕХАНИЗАТОРЛАР

часкы ажылдар ырак эвес

РЕПОРТАЖ

Беш чылдың планныг онаалдаларын, хуусаа бетинде күүседир, ленинчи юбилейге база Совет Тываның 25 чыл ооңнуң байырлалынга чедишкинниг ужуражыр дээш бүгү улустуң күш-ажылчы социалистиг чарыжы чер болганда калбак деткимчени алган.

«Кок-Тей» совхозтуң механизаторлары чогум-на шак ындыг социалистиг чарыштың түгүнүн адаа-биле ажылдаат, келир часка техника белеткелинге эки түңнелдерни чедип алган. Ажыл-агый күскү кышкы сезонда ылгырбе болгаш резин дугуйлуг 33 тракторну капитал септелгеден үндүрер ужурлуг. Септелге кампаниязы эгелээр мурнунда совхозтуң бүгү механизаторлары чыылгаш, ук ажылды март 1-ге чедир доозар деп дугуружаннар. Ындыг эгеленчи саналды барып-барып трактористиң эң кол кезээ — мотор септээр звеноңуң удуртукчузу кылдыр томуйлаткан Эдуарт Васильев үндүрүп көргеш, кандыг чигзинниг турар боор, шупту деткип каан.

Шак ындыг дайынчы байдалга бүгү септелге ажылдарын чорудуп келген түңнелинде сорулга хуусаа бетинде, Совет Армияның 51 чыл ооңнун байырлалып таварыштыр бүрүн күүсеттиинген.

Планныг сорулганын чедиишкиннииг чогум чүү кол идиг болганыла дээрээ совхозтуң кол инженери Петр Федосеевич Конюговтан сонуургадым.

— Мурнуку чылдарда капитал септелгеге кирер МТЗ-50 деп тракторларны «Сельхозтехниканың» Туран салбырынга, а ДТ-54-терэя Тандының «Сельхозтехника» каттыжышкынынга кылдыртып ап келдинээ — деп, чугаазын эгеледи. Ол дыка хөй акша-хөреңгө, ве чарыгдалың болдуруп турган. Бар аргаларны санап көргеш, септезе чогуур бүгү тракторларны бодувустуң мастерскаявыска септээрин шиитпирлээн бис. Ук ажылды бо септелге сезонунда бир дугаар боттандыргавывыс ба-гай эвес түңнелди бергеин ол. Тракторлар септелгеэн доостур билек механизаторларывыс хөй жилин көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинче кирген. Бо ажыл график ёзугаар март 25-те доостур ужурлуг.

Чанында аныяы-бүгү маркаының часкы тарылгага белең тракторларын чыскаай тургузуп каан даш мастерскаянын моторлар септээр цехинге кире бердим. Тракторлар септелгеэн доозулган дээп хөрээнде-ле ында ажыл ыяк түүлүк. Чүгле дишгери агарар, байгы хевин үс болу бергеп күдер эрдең, шимээн өттүр, барык-да алгырып:

— Ам чүвүн моторларын септеп турарывар ол?—деп, айтырдым. Ол айтырыгга мынчаар харылымды:

— Тракторлар септелгеэн доозулган. Ынчалза-даа бистеринең — мотористеринең ажыывыс тургулуг девиттаан. Эрги, үрелик моторларны часкы тарылгада тракторлар мотору үрели бергеш, оон орнунга ажыглаар кылдыр септеп-тур бис. Кодеп валы ээзээ дөрт моторнуң ийизин катап ажыглап болур кылып кагдывыс. ДТ-54-түң будун моторун

Авторунуң фотозу.

ПАРТИЯ, АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИ

Дүүн Кызылга үлетпүр, транспорт, тудуг организацияларының, салгының, ниитинин чемненилгезиниң, коммунал, амыдырал хандырылгазының ажыл-ишчилериниң партия, ажыл-агый активиниң хуралы болган. Анаа 1968 чылдың будурулге программазының, социалистиг хүдөлгелериниң күүселелиниң болгаш 1969 чылдагы соругаларның дугайын чугаалашкан. Хуралга иляткелди СЭКП Тыва өбкомунуң секретары **В. И. Попов** кылган. Иляткел талазы-биле саналга солчуушкунунга СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары **В. Б. Добромыслов**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары **Ш. Д. Куулар**, «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң партком секретары **В. П. Суров**, республиканың хереглекчилер ниитилелериниң эвилелиниң баштаар черинии даргазы **Ю. С. Натиев**, Эрзин райкүүсөвөттүң даргазы **А. Ч. Монгуш**, карылзаа эргелелиниң кол инженери **А. К. Иргит**, коммунал ажыл-агый министри **В. М. Еремеев**, «Тыва даг-дутуу» комбинатта партком секретары **Ф. П. Кияёнов**, Таңдының хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинии даргазы **М. С. Наломысова**, Кызылда пассажирлер АТБ-зинин чолчуузы **М. Н. Сымчаан**, «Тыва тудуг» трестин эргелекчизи **Ч.-Д. Б. Ондар**, ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальниги **Т. И. Веренков**, «Тыва көдээ тудуг» трестин эргелекчизи **П. Ф. Кандауров**, «Тыва авиорухтаныр» каттыжышкынының начальниги **Г. Б. Николаев** киришкен.

Хуралдың киржикчилери В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болдуруг, Совет Тываның 25 чыл ооң хүнзажылчы челиишкиннер-биле үткүүр дээш, социалистиг чарышты калбартырын түгүлдээп демдеглээн. 1969 чылдың социалистиг хүдөлгелерин алган.

«Тээли» совхозтуң өшкү кадарчылары чангыс өг-бүлениң эдерги коммунистер Казаков Кадар-оол биле Иргит Алдай оларны танывас, оларның чаагай ажыл-ижин билбес кижи Бай-Тайга районда чок. Эрткен чылын өшкү мал өстүрер талазы биле районга бирге черни эдээнneр: 100 өшкүге онаштыр 108 анайны доруктуруп өстүрген болгаш бир өшкүден не 200 грамм чартык ангор дүктү пландан ажыр кыргып алганнар.

Ленинчи юбилейге алдар кылдыр социалистиг чарышка киргеш, боттарынга улам бедик хүлээлгени алганнар. Малчыннар хамаарышкан бүдүрүлге онаалгаларын үлегерлиг күүседиp биле кадыг хой-пиитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Иргит Алдай ам Бай-Тайга район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиттиргей.

ЧУРУКТА: К. Кадар-оол биле И. Алдай.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Партийжи амыдырал

ШИИТПИР. КҮҮСЕЛДЕ. ХЫНАЛДА

СЭКП-ниң XXIII съездизинге ТК-ның ажылының дугайында отчеттуг илеткелдиң талазы-биле резолюцияда «Партия болгаш чазактың шиитпирлерээниң күүселдезиниң хынаалдазын шын тургузары улуг ужур-дузалыг чүүл болур деп съезд санап тур» дээн.

Шиитпириниң күүселдезин хынаары удуртулганының ленинчи стилиниң кол чүүлү болур. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынап турар чорук ажылдакчыларга негелдени күштелдирер болгаш олар өскелерге база негелдени дынамыдар, кижи бүрүзү бодунга дааскан ажылдың талазы-биле харыысалгазын бедидер, партияның болгаш күрүнениң сагыга-чуруумун улам бижыглаар арганы бээр.

Бүгү ажылдың, бүгү политиканың дүпүүрү болза, кижилерни хынаары, ол хынаарда ажыл-херекти олардың канчаар күүседип турарын билип болур дээрээн В. И. Ленин өөредип чораан. Ол ленинчи негездe партия организациязының ажылының стилин болгаш аргазын тодаргайлаар.

Кызыл хоорайның партия организациязы СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш хоорайның XIX партия конференциязының шиитпирлерин күүсетиишаан, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин хынаар, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг сапалдарын күүседир айтырыгже киҥээнгей салырын күштелдирген. СЭКП-ниң хооркому партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш хоорайның XIX партия конференциязынга делегаттарның берген саналдарын барымдаалаан, хүлээп алган шиитпириниң күүселдезин хынаарын хооркомнуң аппарадындан эгелээр деп конференцияның шиитпиринге бижээн турган. Ону күүседирин мынчаар чорудуп турар. Бир бөлүк кижилер кандыг-бир айтырыгны хооркомнуң бюрозунга азы пленумунга белеткээр. Ол айтырыгны чугаалажып көрген соонда, хүлээп алдынган шиитпир ону күүседир кижилерге четкен бе, партия хуралдарынга чугаалажып көрдүнген бе дээрээн хынап турар. Ооң соонда ол айтырыгны киилистер аайы-биле өөренип көргеш, аппараттың хуралынга тургузуп турар. Бо дээрге, шиитпир күүселдезин хынаар талазы-биле чорудуп турар ажылывыстың түгле өгезидир.

Ынчалза-даа хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин ындыг арга-биле хынап турар апарганывыс партия организацияларывыҥ хөй нуруузунуң ажыл-чорудулгазын иделекейжиттикеп. № 1 АТБ-де партком секретары эш Винокурова, респотребсоюзуң автотранспорт бүдүрүлгезинде партия организациязының секретары эш Ковалев, «Сельхозтехниканың» республика каттыжымышкынында партия организациязының секретары эш Попов болгаш өске-даа черлерде партия организацияларының шиитпирлериниң күүселдезин хынаарынче киҥээнгейни дыҥыткан. Ол партия организацияларының секретарылары эрткен хуралдарга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдези канчаар боттанганын коммунистерге үргүлчү дыҥнадып турар. Ажылды мынчаар тургузары хүлээп алдынган шиитпириниң тодаргай болурун негээр. Боттандырар хемчег, ону күүседиринiң хуусаавы, күүседикчи даалганы билген турары эргежок чүүлүл болур ужуруг. Ооң башка шиитпир эрегей болу бээр ийикте күүселде чок артып болур.

Башкы институдунда партия эге организациязының секретары эш Хадаханэ отчёт-соңгулдалыг хурал эрткен соонда коммунистерниң сапал-шүгүмчүлелдерин түңнээн болгаш ону күүседиринiң талазы-биле хемчегин ажылдап кылгаш, партбюрога бадыланн. Ол хемчеглериҥ бирээзинде: «Уставтың негелделерин коммунистер канчаар күүседип турарын партияның ниити хуралынга чугаалажыр» деп бижээн. Ол айтырыгны партия хуралынга чугаалажып көрген болгаш аңаа коммунистер ээ идепкейлиг киришкеннер. Кызыл хоорайның харылзаа конторазында партия организациязының секретары эш Макаренко хүлээп алдынган шиитпир бүрүзү эчизинге чедир күүсетинген турарынча улуг кичээнгейни салып турар.

Ынчалза-даа хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынаарын кошкак тургускаш, ооң-биле партийжи-организастыт болгаш партийжи-политиктиг ажылдың деңнелин кудуладып турар партия организацияларын база бар дээрзин айтыр херек.

«Тыва тудуг» трестиң тудут материалдары белеткээр комбинадынга партияның ажык хуралы болган. Ол хуралга коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес эштер партия организациязының секретарының адынга чиҥдиг шүгүмчүлелди кылганнар. Хуралга шүгүмчүлелдиҥ ынчаар чидигленген ужуру болза коммунистериҥ шүгүмчүлелдиг саналдарын болгаш хүлээп алган шиитпирлериҥ күүселдези канчаар күүсеттиниҥ турарын секретарь хынавайн келгени, ооң ужурунда ажылда четпестер чайлаттынмайн турганы болган.

Эрткен чылдың декабрь айда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде партия организациязының хуралынга коллективте политиктиг ажылдың байдалының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Политкижизидилгелиг ажылды партия организациязының бюрозу кошкак тургускан дээш, секретарьны коммунистер шыҥгыы шүгүмчүлээн. Коллективте күш-ажылдың сагыга-чуруумун үреэр чорук хой боон турарын коммунистер айтыкап. Ынчангаш хүлээп алдынган шиитпирлериҥ күүселдезин контрольдаарының ужур-дузазы улам кедүлүп турар.

А. ПАХОМОВА,
СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

Улусчу контроль

МУРНАКЧЫЛАР — БӨЛУКТЕ

Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезинде улусчу контроль болүүнүң контролёрларында бүдүрүлгениң мурнакчылары ажылдап, бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге контрольду боттандырып, курлавырларны шын ажыглаар, күш-ажылды организастаар талазы-биле администрацияга, партия, профэвилел организацияларынга боттуг дузаны көргүзүп келген. Мария Наумовна Чусова болүк тургустунгандан бээр даргалап, ооң ажыл-чорудулгазын сайзырадгайжыдар, контрольду дээштиг болдурар талазы-биле организастыг ажылдарны эки чорудуп келген.

Коммунистер Г. Татарчук, С. Губанов, С. Килин олар автопарктың эдилелиҥге, кыварчаар материалдарның чарыгдалынга, машиналарның оруктарга шимчээшкинин хынап, улуг ажылдарны чорудуп турар. Чолаачылардың путёвкаларын диспетчерлер шын эвес бижип турар дугайында улусчу контроль болүүнүге чолаачылардан хомудалдар кээп турар апарган. Контролёрлар Татарчук, Килин, Губанов диспетчерлериҥ ажылынга хыналда чорударга чолаачыларның киирген медээлерин шын болган. Чорук чораан келген чолаачыларның путёвкаларын долдуруп бижиирде диспетчерлер арткан бензинниң 150-ден 200 литр чедир биживейн, чолаачыларга артык чарыгдал кылдыр бижип келгени-биле кыварчаар материалдарның чарыгдалы ковудеп турганы хыналдадып илерээн. Контролёрлер чолаачыларның путёвкаларын, диспетчерлерниң ажылын аналиэтеп хынап көөрге эрткен чылын чолаачылар бүдүрүлгеге 35 муң ажыг литр бензинниң кампап берген болган. Кыварчаар материалдарның чарыгдалынга чоруткан хыналдаының түңнелин улусчу контроль болүүнүң хуралынга тургускаш, тус-тус диспетчерлериҥ отчёттарын дыҥнаап, ай сапында кыварчаар материалдарга, оларның ажылынга хыналда чорударын шиитпирлээн.

Георгий Гаврилович Татарчук бенаин сөөртүр чолаачылар бригадазының бригадири, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик ат дээш демисежип турар. Бригаданың кежигүннери кыварчаар материалдар сөөртүрүүң онаалдазын үргүлүү ажыр күүседип, бүдүрүлгеде мурнакчы бригадаларның бирээзинге санадып турар. Бригаданың кежигүнү чолаачы Килин автобустарның ажыглалыгга хыналдаларны чорудуп, контролёр хүлээлгезин эки күүседип турар. Автобус парыгынга улусчу контрольдуң хайгааралын дыҥзытканы-биле автобустарның ажыглалы болгаш шимчээшкини сөөлгү үеде экижээп.

Улусчу контроль болүүнүң контролёрлары септелгениң шыпырыҥга болгаш артык кезектериҥ чарыгдалынга хынаалаларны үргүлүү чорудуп, четпестерни илередип, оларны чайладыр хемчеглерни ап келген. Бо чугула участокта чугула херекселдер, литература-биле хандыртынган. Агитаторлар болгаш агитколлективтиҥ удуртукчулары, партия эге организациязының бюро кежигүннери агитпунктуда дежурныйлап турар. Агитпункт соңгулда үезинде чорудар ажылдарының планын кыягаш, партбюрога бадыладып алган. Ол ышкаш соңгукчулар ортузунга тайылбырмаассалыг ажылдар чорудар талазы-биле агитаторлар: М. Чыртак, К. Арбылдай, Ч. Доҗулаа, Х. Доржу, К. Оюнмаа (совхоз төвүнде), Т. Дөгүс, К. Кара-Хуна, М. Очур-оол, Б. Д. Хемер-оол (Аксы-Барлыкта) олар улуг ажылды кылганнар. Соңгукчуларның данзызы Саадак-Терек болгаш Аксы-Барлык суураларда четчелеттингеи.

Соңгуулдага белеткелдер үезинде районнуң «Билиг» ниитилелиҥ номчуур лекцияларның тематиказын ажыдап кылгаш, бадыладып алган. Районда ол ниитилелдиҥ 180 ажыг кежигүнүнериҥден ажылчы чон ортузунга лекция пропагандазынга үргүлүү киржип турар, идеологтуг ажылдың лаймычылары саҥа турар. Оларга лекторлар: М. Хертек, О. Кан-оол, М. Дугур-оол, Т. Чимит-Доржу, О. Кучаа («Шекпээр») совхозта; С. Даржаа, О. Папын, О. Бызыр («Дөң-Терезин» совхозта); Х. Отугаш, С. Очур («Большевик» колхозта); М. Хемер-оол, К. Очур-оол, О. Очур-оол, О. Кызыл-оол («Барлык» совхозта); О. Орус-оол, К. Аккыс, Н. Гондин, П. Шынрова, О. Сат (Кызыл-Мажалыкта) олар хамаарышыр. Номчуттуган декцияларның кол темазы В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазының, делегей байдалының, коммунистиг кижиндилгенниң дугайында, совет соңгулда системазының дугайында болуп турар.

Кызыл-Мажалык суурда агитколлективтер удуртукчуларының, агитпунктулар эргелекчилериниң болгаш партия эге организацияларының секретарьларының човүлеп хуралын 2 удаа эрттирген.

Чер-чер Советтерниҥе соңгулдага чедир хонук, хуусаа чоокшулап олурар. Районда ниитилеп-биле район болгаш хоорай, суур, кодээ Советтерниҥ депутаттарынга депшиттирген кандидаттар дээш агитация эгелээн. Амгы үеде партия организациялары соңгулдага чедишкинниг ужуражыр дээш, ленинчи номчулгаларны калбартып турар.

Районнуң Культура бажыңында ленинчи кино-лекторий ажылдап эгелээн. Ынчангаш партия организациялары бүгү-де идеологтуг ажылды ленинчи юбилейге болгаш Тываның 25 чыл болур оюнга утку-штур эки чорудуп, чер-чер Советтериниҥ ам болур соңгулдазын бедик деңнелге арттырериҥче утландырган. Соңгулда боҗаа, бүгү организакчы болгаш массалыг политиктиг ажылга чугула шылгалда болур дээрээн чер-черде партия болгаш хөй-ниити организациялары утпас ужуруг.

Х. КЕСТИКЕЙ,
СЭКП Барыын-Хемчик район-ноҥ бюрозунга болгаш агитация киллизиниҥ эргелекчизилиҥ оралакчызы.

Хана солуннуң дээштиин бедидер

Хана парлалгазы бедик утка-шынарлыг, чараш каастагалыг, амыдырал-биле, үениҥ байдалы-биле дүүшкен болур болза, ооң номчукчулары хөй, дээштиг салдары бедик болуру чугаамок. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг, Эйлиг-Хем, Кожай, Хөлчүк суурларында база совхозта партюмнуң, ВЛКСМ комитединиҥ организациязы — «Хөрел», «Колхозчу», «Малчын» болгаш «Коммунист» хана солуннар бар. Оларның чамдык номерлери номчукчуларның сагыш-сеткилин хаара тудуп, чедер, четпестерни калбаа-биле илередип, тус-тус партия, комсомол, профэвилел организациязының ёзулуг дузалакчылары апарган.

Хөлчүкте К. Дагбалдай редакторлаан «Малчын», Кожайда К. Анай-оол редакторлаан «Колхозчу» солуннарның номерлери уе-шаанда үнүп, оларга үнген шүгүмчүлелдиг материалдарның изи-биле илереттинген четпестерни эдер дээш тус черлерде партия организациялары дээштиг хемчеглерни ап турар. Чижээ: Кожайда «Колхозчу» солуннга «Дувурээзиниҥ медээ» деп эгелиг чүүлге ында хөйму: А. Түлүштүң хөйларының даваны тастаанын, ооң бажыңы чок дээрзин айыткан. Солун үнгениниҥ даартазында партия эге организациязының секретары А. Кыргыс, бригадир Т. Санчы, суурда коммунистер малчынның аалынга шефтээшкинни ыылып, хөйларның даваннарын эмнеп, шарып, малчынның бажыңының иштин чугайлап, чыыглап бергеннер. Байдал дүргени-биле экижээн. Хөлчүкте партия организациязы шак ындыг хемчеглерни дарый ап турар.

Совхозта парткомнуң органы «Коммунист» хана солуннуң идепкейлиг бижиичилери: Хендергеде башкы К. Дагбалдай, Эйлиг-Хемде бригадир В. Дакыр-оол, Торгалыгда партия эге организациязының секретары С. Монгуш, колхозчулар: А. Чүлдүм-оол, Д. Долчанмаа, С. Кара-оол болгаш өске-даа эштер солунче боттарының чагаалаарын чорудуп, ооң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Солунга номчукчуларның бижээн чагааларының темалары аҥы-аҥы болгаш солун бооп турар. Чижээ, склад эргелекчизи аныяк кыс А. Малчайты бодунуң чагаазында торгалыгмыяр үрезин-биле часкы тарылгага белениp бижээн. Ол ышкаш ук солуннуң редколлегия кежигүнү Б. Кыргыс суурда чунар-бажың багай ажылдап турарын шүлүүптеп бижээн, бо талазы-биле бурууулгарны чураап, шүлүктү «Коммунисче» чыыткан, ам байдал экижээн.

Чамдык черлерде партерганизациялар хана парлалгазынче сагыш салбас, ону багай удуртуп турар. Солун — коллективте амыдыралдың корүнчүү болганда аҥаа үнген материалдарның дээштиин чедип алыры партия, кедээ Совет, комсомол организацияларының чугула сорулгазы болуур.

Хана парлалгазына амыдыралдың бүгү талааларын чыыдар, ону коллективтиҥ ажыл-чорудулгазының корүнчүү болдурар дээш аҥаа хамаарышкан хөй-ниити организацияларга боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

М. БИЧЕ-ООЛ,
«Коммунист» хана солуннуң редактору.

ЧОННУҢ ИДЕГЕЛИНГЕ ТӨЛЕПТИГЛЕР

Ол хүн база-да соок. 40 градус ажып турган. Ындыг болза-даа ол бистиҥ ани-чоруувуска моондак болбаан. Ынчан агитатор хүлээлгемни күүсеттиишаан, бир малчынның ажыл-херээ-биле танывас сорулгалыг Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазының хөй фермазының үүттүнгү Б. Ондар-биле кады Улуг-Хемниң кежигүн, Ужар-Бажыңче бар чорааныве ол үүве. Бистиҥ хөлгелеп чоруур машинавыстың башкарыкчызы В. Чолдак-оол колхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи.

Виктор Дажыевич Чолдак-оолдуң кадыр-берт даглаары-даа, ээр-дагыр оруктарлыг чоогаларга-даа эрткен оруун кижи санаш четпес. Эртер оруктар берге-даа бол, херек апаарган тавармылгада ол бодунуң тамчыктыг дыжын бодавайн, эртеп эрте ажылдап чоруткаш, дүүнүү орайынга чедир хап турган, малчынларже 2—3 рейсти кылып каапкан. Эш Чолдак-оолдуң бистер-биле оруташкан ажыл-ишчи хүнү база-да ынчаар эгелээн.

Элээп үе эрткенде баар ужурлуг ажылыска чедип келдивис. Малчыннар черле мындыг. Кайы бирээзиниҥ өөрге аалчылар келирге, оларны деңге үткүүр. Бо удавда бистерни база ынчаар үткудулар. Ийи оглуң эзелеп Сендажы Түлүшовна Доптуг-оолдуң өөрге чыглып келдилер, аяк шайны аартап оргаш ажыл-агый дугайында хоорештивис. Малчыннар колдуунда-ла үчёткинге айтырыг салып орлар. Чугаа соолгуреп чорда бесседиы эгеледим.

Чер-чер Советтериҥе март 16-да болур соңгулдаларга хамаарыштыр база соолгу неделяда делегейде болуушкуннар дугайында соңуургаттым. Бо чылын колхозтуң социалистиг хүлээлгелериниҥ дугайын чугаалаваным-биле бесседивис доозуза-ду. Улуг ажылдан чорупкан. Херектиг келгениим ужуруң таймылбырларымга Сендажы Түлүшовна бистер-биле артыш калгаш, ажыл, амыдыралының дугайын күзелдиҥ биле таймылбырлап чугаалады.

Эш Доптуг-оол Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурда № 51 соңгулда округуунуң талазы-биле суурнуң соңгукчуларының муриундан район Советиниҥе депутаттың кандидадынга депшиттирген мурнакчы хойжу-дур. Ооң ажыл-херээ солуун кижи.

Сендажы Түлүшовна бодунуң күш-ажылчы базымын 1948 чылда Өвүрнүң Кызыл-Довурак школазынга аштакчылаарындан эгелээн. Школага ажылдап турган үезинде ажылынга кызымаккай, ак сеткилдиин көргүскен. Кажа-дээ ак сеткилдиг ажылчын чорааны күш-ажыл дептерииде демдеглелдер хереглеп турар.

1958 чылдың төнчүүнде Жданов аттыг колхозка келгеш, ол-ла чылдың чазынында Доптуг-оолдуң өг-бүлези колхозка хой кадара берген. 340 баш аныяк хойларны оларга хүлээткен. Апаяк кадарчылар баштайгы чылдарында янзы-бүрү бергедээшкиннерни шудургу ажыл эртип келгенинiң түңнелинде кадарчылаан тос чылдарында колхозунга 3300 ажыг хураганны хөй кылдыр өстүрүп бергеннер. Соолгу үш чылда төрүүр 100 хойга онаштыр менди алган хураганнарының түңнелдери мындыг:

	Чүс хойдан алган хураган	1 хойдан алган дүгү
1966 чыл	97	2 кг 400 грамм
1967 чыл	99	2 кг 500 грамм
1968 чыл	107	2 кг 633 грамм

Бо коргузүлгер малчын өг-бүлениҥ чыдан чылче үре-түңнелдиг ажылдап келгенинiң хереченир-дир. Амгы үеде Доптуг-оолдарның коданында 367 хой хүр, менди кыштан турар. Чылдың берге байдалдыын баш бурунгаар биягеш, дүүжүлгалыг кадарчылар хөөнүү ооолдаашкынын февральдың төнчүзүнде, марттың эгезинде массалыг эгелээр кылдыр тарын боозаттырганы малдың хүр кыштаарынга улуг дузалыг болган.

Сендажы Түлүшовнаның өөнүң ээзи Сандан Максимович Доҗак 1968 чылдың чайынында аарааш кестиргеп. Ашаа аарып, ажылга бөчүм үе турза-даа, Сендажы Түлүшовна кол хөйжүүну чоктатпайн, кызымаккай ажылдан келгеп.

Сендажы Доптуг-оол 6 уругларның ези. Улуг оглу С. Дадар-оол Хову-Аксының улуг будүрүлгезинде тудутжу, ооң бичези — Кызыл-оол «Х Улуг хурал» колхозтуң чолаачызы, ортун оглу — Эрее-оол амгы үеде авазы-биле кадыг кадарчылап ажылдап турар, бичии уруу Наташа Ийи-Тал 8 чыл школазының 5-ки класында эки өөренип турар.

Д. Сендажы кыштаанның одарын план ёзугаар хуваап алган. Хой төрүй бергеңде оътkарары-биле хүнээреткиг болгаш чуга харлыг черлерни курлавырлап артырын албышаан, амгы үеде арга чарыктарда, ырак одарларда хөөн кадарын турар. Бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алыр дээн социалистиг хүлээлгезин мыап-ла күүседир дээш эң шудургу ажылдан турар. Республикада мал кыштаглаашкынының чоруун хурарының байдалынга хамаарыштыр СЭКП өбкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Човүзелиниҥ докгаалын танышпышаан, бар мал чемперин од кампыг чарыгдап, кожаларынга эки үлегерин көргүүп турар.

К. СТАЛ-ООЛ.

Сорук киирикчи сөзу-биле...

Чер-чер Советтериҥе соңгулдага утку-штур Барыын-Хемчик районнуң партия организациялары масса-политиктиг ажылдарны эдээн күштелдирген. Ажыл-агыйларда партюмнар, партия эге организациялары, «Билиг» ниитилелиниҥ организацияларының ажылчы чоннарының ортузунга политиктиг ажылдың идейлиг утка-шынарын бедилеринче, ооң дээштиг салдарын күштелиреринче утланган хемчеглерни ап турар. Районда 20 агитпункту, 46 агитколлектив болгаш 26 кызыл-буулуң бар. Оларда 520 ажыг агитаторлар соңгулдага утку-штур агитация ажылын чон ортузунга калбартып турарлар.

«Барлык» совхозтуң Саадак-Терек суурда, Аксы-Барлык салбырында, «Большевик» колхозта болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта партия организациялары чер-чер Советтериҥе соңгулдага белеткел ажылын улам күштелдирген. «Барлык» совхозта (партком секретары эш Ч. Б. Чылбак-оол) төп суурда аныяк коммунист эш В. Хертек. Аксы-Барлык салбырында коммунист эш Х. Омчат оларның эргелекчилээн агитпунктулары чылыг, чырык болгаш эргежок турар, идеологтуг ажылдың лаймычылары саҥа турар. Оларга лекторлар: М. Хертек, О. Кан-оол, М. Дугур-оол, Т. Чимит-Доржу, О. Кучаа («Шекпээр») совхозта; С. Даржаа, О. Папын, О. Бызыр («Дөң-Терезин» совхозта); Х. Отугаш, С. Очур («Большевик» колхозта); М. Хемер-оол, К. Очур-оол, О. Очур-оол,

№ 2 Автотранспорт бүдүрүлгезинде Фауст Яковлевич Васев дуржулгалыг мастер бооп сураглаан. Ол ында цех агрегадын баштап турар. Ооң бригадазы — үргүлчү мурнакчы. Бригада автомашиналарның үүрмек септелгезин чогуур өйүнде ынаныштыг боттандырып турар.

ЧУРУКТА: Фауст Яковлевич Васев.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның медеглели

Сөөлгү хүнперде израиль дайынзырактар кожазы араб күрүнелерге удур чаа агрессчи үүлгедишкиннерни каш удаа үүлгеткен.

Февраль 24-те израиль ужар түүл Сирияның агаар делгеминче шургуп кирген болгаш Дамаскының чоогунда чурттакчылыг черлерни бомбалаан. Балыглаттырган болгаш өлүрткеннер бар, материал талазы-биле улуг когаралды чедирген. Израиль самолёттар болгаш бронетранспортёрлар Ыржым далайның мурнуу талазында районда турар иордан шериглерже халдаан; израиль шериглер Суэц каналының районун артиллерия-биле боолаан. Израильдиң албан кижилери араб чурттарга удур, оон иштинде Ливанга болгаш Иракка удур чаа дайын үүлгедишкиннери-биле кыжанырын ажыы-биле кылып турар.

Тель-Авивтиң чазак болүктери бүгү-ниитиниң буруу шавышкынын делегейге болдурганы, Израильдиң бужар өнүк-чөнгээлиг үүлгедишкиннерин эжелеткен араб девискээрлерде улусчу удурлаңышкынның өскени-биле холбаштыр араб чурттарга удур «мөөңнээн дерзин үүлгедишкиннерин» чорудары эргежок чугула дээр хоозун чылдактар-биле бадыткаарын оралдажып турар. Оон-биле кады олар чоокта чаа Ливанда Бейрут аэродромче дээрбечи ёзу-биле халдаанынга мактанып турарлар, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели ол араатанзыг халдаашкынны чаңгыс үн-биле буруу шапкан болгаш ындыг янзылыг үүлгедишкиннерни катаптаан тавырылгада чогуур хемчегларни алыр апаарын Израильге баш бурунгаар сагындырган болгай.

1967 чылдың ноябрь 22-де Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң үндүрген шиитпирин барымдаалаан, Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр чогумчалыг кылдыр политиктиг шиитпир үндүрерин тайбың арга-биле чедип алырынче идепкейлиг күжениишкиннер салдынып турда, Израиль дайынзырактар чаа-чаа үүлгедиглерни кылып турар. Израильдиң амгы политиказының ужурунда харыысалгалыглар Чоокку Чөөн чүкте байдалды чидиглендиреринче угланган кажарлаашкыннарны кылып, улам дүшкүүрлүг чорукту тургуспушаан, ол девискээрге быжыг тайбыңны тургузуп болур арганы чок болдурар дээш илдең байдалды херек кырынга тургузар деп оралдажып турар деп чүвени ол үүлгедиглер тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Израильдиң шовинизмге, улуургак үзелдерге болгаш араб улустарга кара сагыштыг болурунга согуртыр төөрөөн, кедергей дүржок болүктери боттарының дашты-кыда чамдык болчукчуларының талазындан дузаламчы алырынга идегевишаан. Чоокку Чөөн чүкке узамдыгар дайын чорудуксап турар хире. Ындыг кордалдар Тель-Авивтиң чагырыкчыларын улуг бууразшкынга таварыштырып база болур.

«Мөөңнеттинген шыңгыы хемчеглер алырынга» хамаарыштыр Тель-Авив политиктеринiң медеглелдер кылып турарының чогум ужуру чүдел дээр болза, делегей эргезин барымдаалаарга, эжелекчилерге болгаш үптекчилерге удур улустарның демисежири черле үндезининг, чөптүг деп чүвени ол политиктер утпаза чогуур. Эжелеткен араб девискээрлерге израиль шериглер үр турган тудум-на, арабтарның эжелекчилерге удур хостакчы демисели база улам күштелир болгаш калбарар. Чугаалажышкынныр кылырынга белен бис деп авыяастап алгаш, узамдыгар дайын чорударынче чүткүлүн салып турар сарыыл чок политиктер ону утпаза чогуур.

Совет Эвилели 1967 чылдың ноябрь 22-де Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң үндүрген шиитпирин ёзугаар Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр чогумчалыг кылдыр политиктиг шиитпир үндүрерин соңгаарлатпайн, тайбың арга-биле чедип алыры дээш чайгылыш чок туржуп турар. Чоокку Чөөн чүктүң күрүнелери болгаш улустары дайынзырак күштериниң күчүлел, дорамчылалындан хостуг, быжыг, чөптүг тайбың байдалга чурттап болур арганы ам черле алган турар ужурлуг.

ДАШТЫКЫДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Шиитпирлиг удурланыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Даштыкы хереқтер министерствозунуң төлээлекчизи февраль 23-те америк самолёттар ВДР-ниң агаар делгемин үреп, Виньлинь районунуң чурттакчылыг суурларын артиллерия-биле боолаанын шиитпирлиг буруу шаап, удурланыышкының илергейлээн дээрзин ВИА агентилел дыңнаткан. ВДР-ниң түскай догуннаашкынынче болгаш айыыл чок чоруунче халдаарын соксадырын төлээлекчи АКШ-тан негээн.

ХАНОЙГА МИТИНГ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамсовет найыралдың байыраалдыг митингизи Ханойнуң хоорай театрынга болган. Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК ВЛКСМ-ниң Вьетнам Демократтыг Республикада чоруп турар төлээлеринге алдар кылдыр ол митингини организастаан.

Чылганнарның мурнунга чүве чугаалап турган, Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК-ның бирги секретары Бу Куанг Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилели биле ВЛКСМ-ниң аразында, ийи чурттуң аныяктарының аразында акыдуңма найыралды болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын айыткан.

Вьетнам улуска Совет Эвилелиниң партиязының, чазааның болгаш улузунуң көргүзүп турар аажок улуг, үнелиг дузаламчызы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Вьетнам аныяктарның өмүнээзинден Бу Куанг В. И. Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чылын толептиг уткуур дээш чарышка чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын совет оолдар, кыстарга күзеп, ийи чурттуң аныяк салгалдарының аразында найырал болгаш сырый каттыжышкын моңге болгаш бузулабас болур дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлээн.

Митингиниң киржикчилери ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельниковтуң чугаазын сорук киришкин-биле уткаан. ВДР-ге келзип деп төлээлерни чалааны дээш Вьетнамның Ажылчы аныяктарының эвилелиниң ТК-га өөрүп четтиргенин ол илергейлеп, чуртка аян-чоруунуң дугайында бодалдарын, «ВЛКСМ-ниң 50 чылыгын болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр Ленинчи комсомолдуң шиитпирлеп турар сорулгаларын чугаалаан.

Дүрүм чок шиитпир

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Болгарияның болгаш Белорус ССР-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчилери Кол Ассамблеяның XXIII сессиязының даргазынга чагаа чорудуп, КНО-нуң хөгжүлдезиниң ийиги он чылын эрттирер талазы-биле белеткел комитединиң ажылынга киржирипден ойталаан дугайын аңаа дыңнаткан. Оон мурнунда Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның доктаамал төлээлекчилери ындыг чагааларны Ассамблеяның даргазынга бага чоруткан. КНО-нуң кежигүнү эвес ГФР-ни белеткел комитединиң составынга дүрүм чок ёзу-биле кирген ужурунда болүк социалистиг чурттар ындыг шиитпирни хүлээп алган.

Чоокта чаа ол комитеттиң баштайгы хуралы болган. Аңаа ССРЭ-ниң, Польшаның, Болгарияның, Белорус ССР-ниң болгаш Румыниянның төлээлекчилерия олурушпаан.

Өөренир эргени — бүгүдеге

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Социал хөгжүлде комиссиязы совет төлээлерниң «Өөредилге талазы-биле депшилге дугайында» кирген резолюциязын чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Бүгү-ниити мыяп-ла болгаш халас эге өөредилгени чер болганга хандырары-биле эргежок чугула бүгү хемчегларни алыры, ортумак болгаш дээди эртемни чедип алыр арганы бүгү кижилерге тыпсырын ол резолюция чазактарга сүмелээн.

Габонуң чазаан эде организастаан

ЯУНДЕ. (СЭТА). Габон Республикавың президентизин Альбер-Бернар Бонго бодунуң чазаан эде организастаан дугайын чарлаан.

Либеревиль радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, эде организастаашкынны колдуунда чазанта министрлерни таарыштыр солуттурарыбиле чоруткан. Оон аңгыда чазактың составынга үш шериг офицерлерин статс — секретарьлар кылдыр киирген, олар иштики хереқтерниң, көдээ районнарда хөйниити ажылдарының болгаш кадык камгалалының айтырыгларын харыылаар.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ХАНОЙ. Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК-ның чаладның ёзугаар ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников баштаан ВЛКСМ-ниң төлээлериниң Вьетнам Демократтыг Республикага аян-чоруунуң дугайында дыңнадыгны ында парлап үндүрген.

Вьетнам аныяктар-биле митингилерге болгаш ужуражышкыннарга ВЛКСМ-ниң төлээлери Вьетнамның демисежип турар улузу-биле совет аныяктарның пролетаржы интернационализмниң, акыдуңма эп-сеткил каттыштырылгазының сеткилин Ленинчи комсомолдуң өмүнээзинден илергейлээнин чугаалаан.

24 миллион комсомолчуларның, бүгү совет аныяктарның өмүнээзинден ВЛКСМниң төлээлериниң медеглээни: бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Ленинчи комсомол Мурнуу Вьетнамда америк агрессорларга болгаш оларның чалча эрге-чагыргазынга удур демиселди чорулуп турар Вьетнамның улузунга болгаш аныяктарынга бүгү хемчегниң дузаламчызын моон соңгаар-даа көргүзер.

Совет аныяктарның өмүнээзинден ВЛКСМ-ниң төлээлери Вьетнамда америк агрессияны, хосталгага ынакшылдыг вьетнам улуска удур АКШ-тың бужар-чүдек кемниг үүлгедишкиннерин база катап килеңнээшкин-биле буруу шаап, Вьетнамда агрессчи дайының соксадырын АКШ-тан шиитпирлиг негээн.

Ленинчи комсомолдуң төлээлекчилеринге чүректиң ханызындан байырын чедирбишаан, вьетнам оолдар, кыстар экономика, шериг-болгаш политика талазы-биле бүгү талалыг дузаламчызы дээш Совет Эвилелиниң улустарынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка ханы өөрүп четтиришкинни илергейлеп турган.

Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК-ның бирги секретары Ву Куангбиле, Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК-ның секретариады-биле ВЛКСМниң төлээлериниң ужуражышкыннарының болгаш бесседаларының үезинде Ленинчи комсомол биле Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң аразында кады ажылдажылганын айтырыгларын чугаалажып көрген деп дыңнадыгда демдеглээн. Ийи эвилел акы-дүпма кады ажылдажылганы чайгылыш чокка хөгжүдүп, быжыглаарын, эвилел бүрүзүнүң мөөннеп алган байлак дуржулгазын бүгү талазы-биле өөренип көөрүнче кайызының-даа чүткүлдүүн боттарының интернационалчы хүлээлгези кылдыр көрүп турар.

ВЛКСМ-ниң төлээлери болгаш Вьетнамның Ажылчы аныяктар эвилелиниң Төп Комители кайгамчык хүннерге — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының 40 чылынга болгаш ВДР-ниң догуннап келгенининиң 25 чылынга бараан болдурган хемчегларни кады чорударының ужур-дузазын демдеглээн.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Бешчылдың тудуу

ДУЖААР ХУУСААЗЫ—1969 ЧЫЛ

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ

ХОВУ-АКСЫНДА улуг бүдүрүлгеши ажыглалга киирериниң шиитпирлиг чылы келген. Бо чылын ону күрүне комиссиязынга дужаалтар арга, курлавырлар бисте бар. Ол дугайын чоокта чаа болган партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаалашкан болгай. Бо чугула тудугда күш-ажылдың шапкын чоруп турарын эрткен чылдың түңнелдери көргүзекеп. Ажыглалга киргеп улуг комплекстерни түс-түстап саналвайн, ниити план күүселдезиниң чурагайларын адап болур.

1968 чылда Хову-Аксының тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының планын 120 хуу, ооң иштинде боттарының күжү-биле кылыр ажылдарының планын 116,3 хуу боттандырганнар. Капитал салыышкыны пиңгээдин алыр планның күүселдези ооң мурнунда чылда турганындан 20 хуу осклеп. Беш чылдың тудуунда чедип алдынган күш-ажылчы темпини кошкатпайн, шиитпирлиг чылдың планында көрдүнген бүгү объектилерни ажыглалга айыттынган хуусаазында киирери тудугжуларның кол соруглазы болур. Комбинатта партия, комсомол организациялары тудугжуларның ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып, ажылга саат ужураштырып турар четпестер-биле шыгыы демиселди чорудар ужурауглар.

Тудуглуу шулуудадырынга саат ужураштырып турар четпестер бар. Ажылчыннарның күш-ажылының организастаашкынын удуртукчу ажылдакчылары-биле ажылды күштелдирген, ажылчын, бригадир, мастер, участок начальныга бүрүзүнүң бот-харыысалгазын бедидеринче кичээнгейни угландырган.

Чыдагаан чок черге ажылга үнмес, прогулдаар чамдык кижилер-биле демиселди күштелдирбишаан, кижи бүрүзүнүң, ылаңгыя аныяк ажылчыннарның амыдырал-чурттал газыынче кичээнгейни салыр херек. Бо талазы-биле комсомол комитединиң эгелекчи саналын деткиири чугула. Аныяк тудугжуларның ажылдан үнер чоруунуң чылдагаанын тодарадыры-биле хой-ниитиниң комиссиязын тургускан. Ажылдан үнер дугайында келген билдиришкиннерниң ээлери-биле эш-хуузунуң беседазын чорудуп турган, ажылдан чүге үнер дээнинең чылдагаанын тодарадып турар. Чылдагаанны тодараткаш, билдиришкин ээзинге боттуг дузалы чедирер хемчеглерни алган соонда ук ажылчыннар ажылынга хевээр артып турарлар. Кижилер-биле ажылды экижидеринде чедип алдынган бо арганы моон соңгаар улам сайгырапгайжыдар бис.

Комбинаттың кол тудуу-биле чергелештир чурттагга бажыңнарының тудуун калбартыры 1969 чылдың планында көрдүнген. 500 олуттуг культура бажыңы болгаш хой-ниитиниң албан черлериниң оскедаа тудугларын кылыр. Ынчангаш чурттагга тудуунда хой күш мооцнеттинмеген. Тудуг бригадаларының араазынга чарышты калбартып, ооң түңнелдерин чогуур үезинде үндүрериниң болгаш журнакчыларның дуржулгазын пентередиринче кичээнгей салыр херек. Бригадаларның алган хүлээлгелерин оларның ажылдан турар черлеринде чараштыр бижээш, аскан. Тудуг материаддары-биле хандырылганы экижиткен. Ынчангаш алдынган хүлээзгелериниң күүселдези бригада бүрүзүнүң канчаар ажылдаанындан хамааржыр.

Комбинатты ажыглалга киирер толээде, 4, 3 млн. ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг бис.

В. САГДЫ,
«Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң парткомнуң инструктору.

Бистиң кандидадывыс

Хову-Аксында үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннарының коллективи суур Советинге депутаттың кандидадынга аныяк чазаныкчы Григорий Оюнну бир үн-биле депшиттеннер.

Оюн аныяк кижи, ынчалзажок ооң бүдүрүлге стажы улуг. 9 классты дооскаш, комбинаттың чазанып цегинге келген баштайгы хүнүн ол утпаан. Хоочун ажылчыннарның дузазыбиле чазаныкчының нарын мергежилинге өөренип, мурнакчыларның бирээзинге санады берген. Беш чыл эрткенде шериг албанын эрттирип чорупкан. Ону үдеп тура, Төрээн чурттунга эки бараан болуруп, чедип келгеш биске катап ажылдарын эш-өөрү аңаа чагып турган.

Эрткен чылын эш Оюн шериг албанындан халажып келгеш, эрги коллективинге ажылдай берген. Ооң эрткен күш-ажылчы оруун, амыдыралын допчулаарга ындыг. Биче сеткилдиг, кандыг-даа ажылды дидими-биле сегирип алыр аныяк салгакчывыстың дуржулгалыг ажылчын апарганынга, шилип алган мергежилинге бердингенинге бистер чоргаарланыр бис.

— Мээң ада-өгбелерим бо черге чурттап чоранныр. Ачам Мөңгүн-оол Тадар-оолович пенсилээн-даа болза, Хову-Аксының тудуу эгелээнден бээр бо хүннерге чедир ында ажылдап турар. Өскен черимге улуг бүдүрүлгениң ажыттынарынга, ооң чонунуң ажылчын аңгы болганынга өөрүп чоруур мен— деп. Оюн чамдыкта биске хөөрегилээр.

Чаа мергежилди азы техниканы шиңгээдип алырынга Григорий чүткүдүг кижи. Чазанып цехте тургускан бүгү станоктарның кайызынга-даа ол ажылдап билир. Оюн ышкаш мурнакчыларның ачызында бистиң цегивис бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип, улуг тудугну ыяштан кылган тудуг материаддары-биле үзүктел чок хандырып келген.

Григорий Мөңгүн-ооловичиниң келир үеде планы улуг. «Тыва кобальт» комбинат ажыглалга киирерге аңаа ажылдаарынга баш удур белеткени берген. Электриктиң мергежилин чедип алыр дээш профтехучилищеде өөренип турар.

Ажылчын аңгының оруун истээн аныяк тыва оол коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүреливис улуг.

М. ФАДЕЕВ,
чазаныкчы.

Темпини кошкатпас дээш

ТЫВАНЫҢ УЛУГ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ бирээзи, төөгүлүг беш чыл планында адаттынган тудуг—кобальт комбинадын ажыглалга киирер хуусазы хүн келген тудум чоокшулап орар. Ону бо чылын бүрүн доозуп, ажыглалга киирери «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң бүгү ажылчыннарының хүндүлүг хүлээлгези болур.

Ылангыя № 2 бистиң тудуг участогувустуң мурнунда улуг соруглга салдынган. Комбинаттың кол корпузун болгаш турнуктурулга салбырын тудуп доозарын биске хүлээндирген. Түс-түс кереэлиг организациялар-биле кады арткан хуусаада кылыр ажылдарны дугурушкан болгаш оларны ажыглалга киирер хуусаазын айыткан графикти тургускан бис. Чижээлээрге, гидрометаллургия цегининң автоклав салбырын май 1-ге чедир ажылчын комиссиязынга дужаар. Графикте айыттынган хуусааны сагыыр дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг бис. Чүл дээрге бистиң соовустан шеверлекчилер, монтажниктер, электриктер болгаш өске мергежилдиң ажылчыннары чоруп орар болгай. Ынчангаш чүс-чүс кижи ажылдап турар улуг тудугнуң кайы бир участогунга хожудаашкын өскелериниң ажылынга саат ужураштырып, кедизинде бүдүрүлгениң ажыглалга киирер хуусаазын соңгаарлады бээр.

Гидрометаллургия салбырынга удавас шеверлел ажылдары эгелээр, аңаа дурген чылыгны киирер дээш бистиң тудугжуларывыс шудургу ажылдап турарлар. Ылангыя «Востоксантехмонтаж», «Сибирь промвентиляция» организацияларының ажылчыннары гидрометаллургия салбырын шеверлекчилерге дужаар дээш кызымаккай ажылдап турар.

Комбинатта тудуг ажылдары хүн келген тудум улам калбарып орар. Эрткен декабрь, январь айларда бистиң участогувуска 90—100 кижи ажылдап турган болза, бо хүннерде оларның санын 170 чедирери негеттинип келген.

Боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин ай, квартал санында эки күүседип турар бригадалар бисте хой. Маңаа хамаарыштыр Иргит Мөңгеге удурткан бригаданың кежигүннерин чугаалап болур. Айның бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседири оларга чаңчыл болган. Бо бригадада 13 кижи бар. Сан талазы-биле эвээш-даа болза бригада кежигүннери бедик хүлээлгени бо чылын алган. Июнь айга чедир турнуктурулга салбырының ниити тудуун доозарын олар хүлээнгеп. Ол дээрге бүдүрүлге планың барык бүдүн чартык катап боттандырары-дыр. Гидрометаллургия салбырында ажылдап турар эштер Ровенскийниң болгаш Хисматулинниң бригадаларының ажылчыннары база-ла күженнишкинниг ажылдап турар. КИП болгаш автоматика салбырында эш Поликка удурткан бригаданың кежигүннери графикти мурнады ажылдап турар.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, участокта тудуг ажылдарының темпизи көскүзү-биле калбарган. Агаар-бойдустуң соок байдалы ажылга саат ужураштырып турза-даа бистиң тудугжуларывыс чедип алдынган бедик темпини кошкатпас дээш ажылга чүткүлдүг чоруун көргүзүп турарлар. Ынчангаш кайы бир кижиниң талазындан чылдагаан чок черге ажылга үнмейн баар таварылганы бүгү тудугжулар бүрүү шаап келген. Эштер Глотов болгаш Готина оларның бригадаларынга ындыг таварылгалар тургулаан.

Тудугжулар бистер-биле кады ажылдап турар «Сибирьниң техмонтаж» участогунуң шалыпкын ажылдап келгенин демдеглекседим. Комбинатка келген дериг-херекселдерни болгаш конструкцияларны участоктуң ажылчыннары дурген эптеп, тудугжулар-биле быжыг харылзаалыг ажылдап турар. Монтаж ажылдарын июль айда доозар деп хүлээлгени алгаш, кылыр ажылдың фронтузун баш удур хандырарын монтажниктер бистерден негээн.

Оларның негелдезин күүсетпишаан, беш чылдың чугула тудуун хүүсаа бетинде ажыглалга киирер дээн хүлээлгевисти күүседир бис.

В. КАҢ-ООЛ,
№ 2 участоктуң начальныгы.

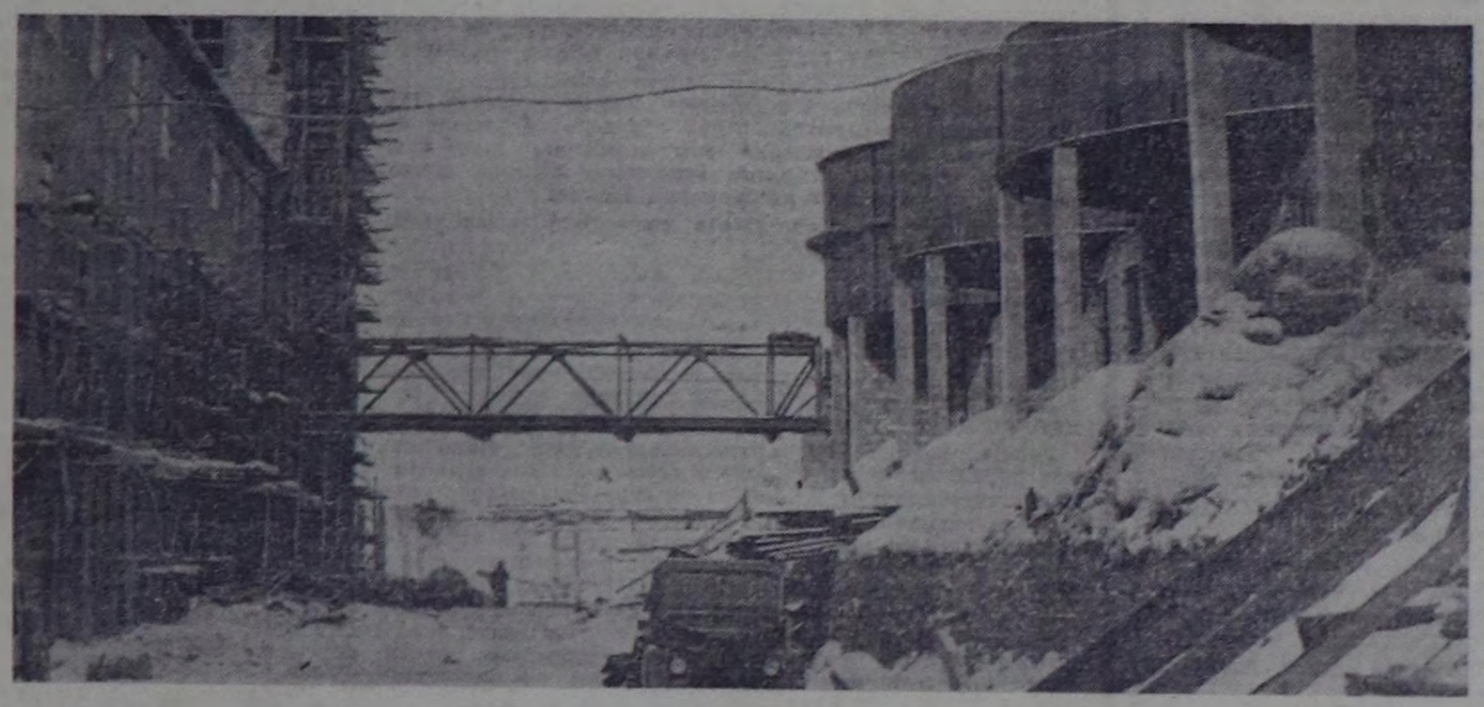

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинатта туттунуп турар турнуктурулга салбырының ниити хевири.

М. ЛОПАТИННИҢ фотолары.

План күүсеттинер

Удавас болур чер-чер Советтеринге соңгуудаларга үүкүштүр чарыш тудуг бригадаларының арагында калбарган. Ол чарышка бистиң бригадавыстың кежигүннери эки түңнелдерни чедип ап, ай санында бирги черни эзлеп келген. Январь айда план күүселдези 140 хуу болган. Февральдың планы оон кудуу эвес күүсеттинер.

Бистер колдуунда чурттагга бажыңнарын тудуп келген бис. Бо талазы-биле бригада кежигүннериниң мергежили улуг. Комбинат тудуун эгелээн чылывыстан бээр бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келдивис. Бо чылын кылыр ажылывыстың хемчээли улуг. Тодаргайларга, общежиткке, спортзал, культура бажыңы болгаш өске-даа улуг тудугларны ажыглалга киирер бис. Он дөрт кижиниң бирээзинге опааштыр ажылдап кылыышкын эрткен чылда турганындан 160—180 хуу чедир өзер.

Хүлээлге улуг-даа болза ону күүседип болур арга бисте бар. Бригаданың мурнакчы тудугжулары эштер Д. Долан, М. Килин, А. Күжүгет болгаш оон-даа өскелер хүннүң нормазын ийи катап ажыр күүседип турарлар.

А. ГЛУХОВ,
бригадир.

* * *

Челябинскиниң библиотека техникумуң доскалының соонда Александра Федоровна Гайнутдинова Тывага төмүйладып келген болган чалыы назының хоорайы—Ак-Довуракче чорупкан. Библиотеканың арыг, чырык бажыңын ол кончуг сонуургаан болган аңаа болуунуң ажылын хандыкшыдыбиле кылып кирипкен. Ак-довуракчылар—номчулугга ынак улус. Улуг, аныяк номчукчулар-даа, библиотекарь-даа бот-боттарын аажок хүндүлежир. Александра Федоровна — аалчыларынга тааржыр номнар санаалдаар талазы-биле эки сүмечи.

ЧУРУКТА: А. Ф. Гайнутдинова В. И. Ленинге тураскаавайн номнар делгелгезин чаартып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

* * *

АЖЫЛ ЭКИЖЭЭН

Бистиң «Тес-Хем» совхозта деңнинчи юбилейге үткүлтүр ажыл-херектерниң канчаар чоруп турарын бижикседим. Совхозта культура-массалыг ажылдар чоруттунмайн турганың солуннарга-даа бижээн болгай. Совхоз дирекциязы, парторганизация ону сайгарып көргеш, бурууллугларыны хемчет алган чүве. Ам совхозта культура-массалыг ажылдар экижээн. Ылангыя агитквартираларның эки ажылын демдеглевес аргажок. Олардың иштинден № 11 агитквартираның ажылын эки деп санап турар. Мен ыны пропагандист мен.

Агитквартираларның бажыңнарының чуруттакчылары авыдел, ээлдек, катыы-хөлүг кайгамчык-ла аныяктар. Олар шупту-ла от-бүлелиг, эр кижилер барык шупту механизаторлар, чоладачылар. Улуг, берге орук тораан соонда дыштаныр, хөглеп алыры оларга канчаар күзенчиг эвес боор. Бир-ле дугаарында февраль айда ийи удаа концерт көргүстүвүс. Арыг-силиг кеттинипкен, арын-бажын эдип чаазап алган аныяктар сценага үнүп кээрге дыка чарааш.

Бис чүгле концерт-биле кызыгаарлаттынмайн турар бис.

Бичээлдер бисте түскай программа-биле чоруттунуп турар. Айда үш катап болур кичээлдериң бирээзи В. И. Ленинниң дөнүү намдарын өөренирингге (26 шак), ийиги үргүлер кижилериниң темазынга (14 шак), үшкүзү арыг-шевер болган кадыкшылга дугайында (10 шак) хувааттынган. В. И. Ленинниң дөнүү намдарын дыннакчылар улуг сонуургал-биле өөренип база айтырыгларга идепкейлиг харыылап турар. Н. К. Крупскаяның кыска намдары-биле база таныпкан бис. Агитхүүдүс, «Школаның үнүү» солун үргүлүү үнүп турар.

Бистиң агитквартираның кежигүннери дыка бичө сеткилдиг, идепкейлиг улус. олар кичээл, хүрээ кылыр аазыде чыгып чадап, бот-боттарын манадыр таварылга турбаан. Бо чорук кижилериниң шак-үезин камнап алырынга улуг дузалыг. Мындыг идепкейли болган организастыг чорукту чедип алырынга бистиң агитквартираларывыстың эргелекчизи Аюшмаа Эртыяевиң үлүг-хүүзү улуг болган.

Алдын-кыс САРЫГЛАР.

«МООН-ДАА СОҢГААР БАЗА...»

Аныяктар кежээзинден репортаж

Белеткел алаан-не үр болган. Кежээни организастап эртикпер комиссия каш-даа удаа чыглып, дугуржуп турган. Шиитпирлээр айтырыглар, кылыр ажылдар-ла хөй: илеткел белеткээр, залды шимээр, чалаалгалар тарадыр, концерт программазын шилиир... ВЛКСМ райкомунуң чанында комсомол эге организациязы. СЭКП райкомунуң херээженнер оргүзүнга ажыл чорудар киридзи ажылдарны түс-түс бижилерге хуваап, ажылдап киришкен. Чартык ай ажыг үе эрте берген.

Ам-на Самагалдайның кудумчуларында: «Бөгүн аныяктар кежээзи, темазы «Чуртталга, сеңээ ынак-тыр мен!» Чалап тур бис» дээн чарлалдар көстүп келген. «Эргим өнүүк! Сагыш-сеткилдиң эки хөнүүнүң дээжизин, хүлүмзүрүүнү ап алгаш, 7 шакта Культура бажыңынга чедип кел». Чалаалгаларның мындыг состери аныяктарны кайын аңаа олуртур. Чалаткан эштер: партия, совет органнарының ажылдакчыдары, хөөчүн өг-бүлелер база-ла манаптаан. Комсомолчу патрульдар оларны үткүп ап, хеп үштүр өрээлдерже үлеп, залче киирип турлар. Радиола янзы-бүрү аялгаларны, ырларны үзүк чокка бадырып-ла тур.

Залдың чылыы-даа хөлчок. Эң-не коску черле кежээниң девизи: «Амыдырал, сеңээ ынак мен», оон чанында ынакшыынган болуур, кыстың хевир-дүрүзүү. Каналарда өг-бүле, ыйырал, ынакшыл темзларында марксизм-ленинизмниң классиктериниң, биллингир чогаалчыларның чогаалдарындан үзүндүлер. Оларның аразында Козьма Прутковтуң чечен-мерген афоризмнери-даа бар. Литературлуг, спортчу база төөгү викториналарының айтырыглары...

Партия райкомунуң бирги секретары Ф. И. Дажи аныяк өг-бүлелер кежээзин кыска киридлеп чугаа-биле ажыткаш, илеткелчи Б. Шыырапка сөс берди. Комсомол райкомунуң секретарының чугаазы аныяктарга чаа болган сонуурганчыг болганы оларның ырыннарындан биллинип турду. Ээлүүлүг аас-кежиниң бир адырылбас кежээ — өг-бүле, а оон үнүезиниң ханы ынакшыл. Ээлүүг ынакшыл найырал чокта турбас. Бо бодаалар төөгүден чижектер-биле, чогаалчыларның шүлүктериниң кайгамчык одуртулары-биле бадыткаттынган.

Иштиниң күш-ажылынга киришпейн, хөй-ниити амыдыралдан хоорук бодуру аныяк өг-бүленин хоралыг дайзыны дээрзин илеткелчи онзалап демдеглээн. Бедик мөзүлүг аныяк өг-бүлелер районда эвээш эвес. Аля болган Юрий Демектер, Эмзимаа болган Биче-оол Чорбааннар дээш өскелер-даа ынгыглар. «Тес-Хем» совхозтуң аныяк хойжузары Елизавета болган Дыртый-оол Шалыктар хөй чыл дургузунда мал ажылынга эки түңнелдерниг ажылдап келгеннер. Өгбүүн эр ээзи комсомол Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле, а Елизавета «Будуруглеринге аныяк муракчызы» деп көрек демдээ-биле шаннаткан. Мындыг кижилер аныяк өг-бүлелерге үлегер болуру чугаажок.

Бичии чаштар—Төрээн чуртувустуң келир үези. Оларны коммунизм тургузукчулары кылдыр кижизидери — өг-бүлелериниң бирги чергелиг түлээлгези. Боттарының уругларын канчаар кижизидип турарының дугайында үнелиг санал-онааларын чугаалап тура, ада-иелер Н. Чындыгыр, М. Уваннай, С. Байыр-оол олар харын-на ол бодаалды өдөк кылдылар. Оларның сеткилдиң ханызындан чылыг сөстерин, йөрээлдерин, күзээшкиннерин, чуртталгазын каттыштырган аныяктар адыш часкаашкыннар-биле уткааннар. Залда олурганнар сөс бүрүзүн хүчээнгейлиг дыңнап, ханы болзалче сиңиккен хевирлиг кестүр болду.

Темажыткан улуг эвес концерт соонда, вальстың чараш аялгазы күттулуп үнген. Хөгжүмчүлер—баяннарда А. Симчит, М. Оюн, гитарада А. Макпан-оол, контрабаста Б. Дупчур—белен эвес хүлээлгезин ол кежээ ылап-ла эки күүсеттилер. Танцыларны оюннар деп аныяктарның хөй нуруузу санаан. Аас-кежиктиг болур дизе, чүнүн-даа муриунда толаргай соруулга. ону чедип алыры дээш демисежири деп харыы бирги черде. «Эң-не хөңүүлер чок кижи кымы? Арагачы дээннер—31, чашпачы—20, эгелет—20 хуулары «чедип алганын» айтырга. аныяктарның бодалы илдең.

Кежээниң эртеништиң дугайында киржикчилериниң бодалдары түскай кыдыраштыр артып калган. Чамдык бижимелдер бо-дур: «Кежээ биске кончуг таарышты, ам-даа кылыры күзенчиг-дир». (Харыылаа конторазының, райпонуң аныяктары). «Амгы үениң чаа танцыларын көргүзер, өөредир кылдыр организастаза чүл?» «Бижиңнерге айтырыгларга тарасхаатканы кежээлериниң темаларын таарыштыр шилип, чоруузарыңга чедишкиннериниң күзедим. Т. Нат». «Кежээниң организакчыларына четтирдивис». «Бистиң бодалывыс — моон соңгаар кежээлерни түстүе комсомол организацияларыңга дагып, үргүлүү эртиттирер болза, аныяктарның дыштанылгазы хөглүг, ажыктыг болур ийик. Дараазында бисдаа болгай-ла бис. Уруглар садының коллективи».

Мындыг санал-онаалардан түңнелдерни үнүрүп, чедишкинге хей-аът кирип, дараазында кежээниң белеткелин комсомолдуң район комители эгелей берген.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Спорт

СЭТА-ның спорт медээлери

СВЕРДЛОВСК. «Харамгаш» катоктуң кылаң дожугга хоккейге чурттуң бирги чери дээш маргылдаалар үргүлээн. «Крылья Советов» команда ол хоорайның «Автомобилистиниң» 6:0 санга уткан. Катоктуң ээлери аваангыр калдаашкыннарыны-даа, эки камгалалды-даа коргүүни шыдаваанныр.

Ийи санны Андреев, өскелерин Дмитриев, Громов, Васильев, Фёдоров олар киргизээн.

* * *

ХАБАРОВСКИНИҢ армейжилери мичиктиг хоккейге чурттуң чемпионадынга (чемпионну илередир маргылдаа) шаңналдыг үшкү черни чедип алка-даа, болуунуң катогунга Красноярскиниң «Енисей» командазын удуп ап шыдавайн, хайым болган. Иркутскиниң «Локомотив» Красногорск хоорайның спорт клубунуң командазы «Зоркийге» уттургаш, чедиги удаа аштырган. «Зоркийниң» капитаны, делегейниң беш дакпыр чемпиону Евгений Папугин дөрт мячиин киир каккан. Хоочун хоккеистиң киргеп мячилериниң шинги саны ам 37 четкен.

Горькийге болган ол хоорайның «Старт» биле «Тудутчу» (Шелеховск хоорай) командаларының оюну хайым болган.

* * *

ОЛ-ЛА ЧЕМПИОНАТТЫҢ дөрт зоназының тиилелчилери билдингир апарган. Ыракым Чөөн чүк зоназы — «Амур» (Амурда — Комсомольск), эвилелдепкен республикалар зоназы — «Чалгыг» (Ленинград). Чөөн зона — «Торпедо» (Сызрань), Барыын зона—«Соңгунакель» (Мончегорск). Ол дөрт команда Мончегорск хоорайга чыглып келгеш, турттуң чемпионадынга киржир эрге дээш март 5-тен 11-ге чедир маргылдажыр.

* * *

СТОКГОЛЬМ ХООРАЙГА болуур делегей чемпионадынга ССРЭ-ниң киржир чыыды хоккей командазының составынга кирер кандидаттарның саны ам 22 кижи чедир кызырылган. Халдакчылар В. Полупанов, Ю. Моисеев, А. Ионов олар ам күр күүнге кирер. Команданың тренерлери ынчаар шиитпирлээн.

Чыыдың командазының капитанынга спортчуң алдарлыг мастери Вячеслав Старшиновту хүрээл сонгаан. Оон дугаалакчылары Борис Майоров, Александр Рагулин, Виталий Давыдов олар болуур.

* * *

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР Чөвүделиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле Комитединиң Коллегиязы февраль 25-да болган хүралынга чурттуң недээ чонунуң оргузунга күш-культура болгаш спорт ажылын кончуг чугулалап көрүп турар апарган-даа болза, колхоз, совхозтарга күш-культура башкылары, тренерлер белеткээр ажыл ам-даа дыка күдү деңнелде болуп турарын демдеглээн. Будурулге гимнастиказының хостаттырган методистерин болгаш күш-культура инструкторларын тургузуп, эң-не бөдүүн спорт шөлдерниң түдүүн калбартыр турар.

Кодээ аныяктарны күш-культура институттарынче, техникумнарынче өөредип кирерин көвүдедирип, спорт базаларнарны, эт-херекселдерин база ол ышкаш кодээ күш-культура организацияларынга методиктиг сүмелер номнарын кылып үндүрерин калбартырын көргеп.

Хоорай, суурларны тургузарда, спорт түдүгларын кызырын база чугулалап көөр.

Ол айтырыгларны чугаалажып көөрүнге ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыл министрининг орадакчызы Г. И. Воробьёв, кодээ ажыл-агыл ажылдакчыларының профсоюзунуң Төп Комитединиң секретары М. И. Пазладзына олар киришкен.

Спорттуң массалыг хөгжүлдезин болгаш аңаа мергежил бедидерин көрүп турар, 1969—72 чылдарда күштүг болуур чаа чаңгыс аай спортчу классификациязының хүлээп алган.

Делегей болгаш Европа чемпионаттарынга чедишкин чок киришкен бистиң эр коньки командазының түңнелдерин шыңгыы шүгүмчүлээн. Коньки спортуң хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглерни көргеп. Чыл бүрүде чуртка коньки-ге дүргеп маңнаарынга түскай дерээн 200 ажыг катокту, чурттуң чыыды командазының составынга күр күш белеткээр турум базаларны 18 хоорайга, Омск, Ленинград хоорайларның күш-культура институттарынга коньки-ге маңнаар спорттуң кафедраларын ажыдарын онзалап көргеп болгаш спорттуң кышкы хевирлерин башкылаар специалистерни белеткээрин Свердловск хоорайда чаа институтка даасхан.

ЧУРУКТА: Техникумнуң командазы-биле ак-довуракчыларның ужуражылгазының үезинде.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ШИЛИНДЕКТЕР ОЮНУ

Мячиктиг хоккейге республиканың бирги чери дээш солун өөннар үргүлчүлеевишаан.

Аның хоорай Ак-Довуракта ның хоккеистери баштайгы өөннардан эгелээш дидим, чараш ойнап турар. Олар бир дугаар өөнда Кызылдың хоочун болгаш элээн шыырак дээн командазы «Спартак»-биле ушуражыкаш. маргылдааның бирги чартыының төнчүзүүнге чедир ийи санны киирип алган. Ак-довуракчыларның ынчаар дидим ойнап эгелээрин кызыыкчылар маанавазын. Ол аазырге, спартакчыларга ылаңгыя сөөгүр болган.

Чапсар соолунде спартанчылар ыңыыр өөңнеп, санны деңнештиргеш, өөң сөөнда өөннуң төнчүзүүнге чедир база ийи санны киирип, бүзүреледиг тиилелгени чедип алган.

Дараазында үүн ак-довуракчылар Кызылдың кедээ ажылагый техникумунуң командазы-биле ушуражыкаш. Бо база «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шыырак командаларының бирээзи. Ол команда чөөнта чаа бистиң республиканың чөөн зоназынга болуп эртикеп, спортчу Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем райониарының шилиидеп хоккеистеринден тургустунган чыыды командазары киришкен маргылдаага тиилээн.

Ынчалза-даа уруажыылар бо ушуражыларны шүшпеи эгелеп, ак-довуракчыларның деңнии билип каап, боттарының камгалакчыларының өңүүн көөдедип, халдаашкыннарын шапкынычыткаш, улурланнакчыларының хаалгазынче элээн каш удаа шалыпкын халдаашкыннарны кылза-даа, маргылдааның бирги чартыының төнчүзүүнге чедир чаңгыс-даа сан киирип ап шыдаваанныр.

Чапсар соолунде, ак-довуракчылар улам аваангыр халдагылаваш, өөнүүң төнчүзүүнге чедир үш мячиин киирген-нер, а техникумнуң командазы чүгле чаңгыс сан киирип аавыр арганыг болган. Ынчангаш бо өөн 5:1 санныг болуп, аныяк хоорайның хоккеистериниң бүзүреледиг тиилелгези-биле доозунган.

Оя хүн ушуражкан Чадаанабиле Кызыл-Мажалыктың командаларының өөнү база шиитпирлиг демиселе болган. Барыын зонага олармың маргылдаазы 3:2 санныг болуп, кызыл-мажалыкчылар тиилээн.

Чадаанажылар бо удаада ол удуун негээр сагыштыг деңниг ойнап эгелээш, инициативаны хөлга алгаш, маргылдааның төнчүзүүнге чедир ону сайбаанар. Ушурамыяга 10:6 санныг болуп, чадаанажылар тиилээн. Бо өөнга чадаанажы А. Тарапов өнза аваангыр болгаш чараш ойнаанын демдеглээрэ чөптүг.

Бо өөндан мындыг түңнелди кылып болуур. Саннар новдээни—кайы-даа команданың камгалакчыларының шүшпеи ойнаанын хереченеп турар. Вратарьларның мергежинин база чөгүүр деңнелде эвес.

Бистиң республикада массалыг болгаш чараш спортчу өөн болуп бар чыдар мячиилиг хоккейге Тыва АССР-ниң бирги черн дээш шилиидеп командаларының маргылдаазы уланчыяап турар. Ю. СУХОВ, маргылдааның судьязы.

Редактер К. Н. ДИИГА.

Тыва трансагенство болгаш ооң Туран, Шагаан-Арыг, Чадаана, Ак-Довурак хоорайларда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак, Самагалдай суурларда салбырлары Тывадан Шушенское, Саян-Шушенск ГЭС чедир автобус-биле экскурсия кылырының чагыгларын хүлээп ап эгелээн. Оон аңгыда Кызылдың болгаш ооң чоок кавызында суурларның чурттакчылары театр азы кинога коллективтиг баар дизе тускай автобусту чагыдып ап болуур.

Экскурсиялаар болгаш хоорай даштынга дыштанып улус чиик оруннар, 2 азы 4 кижиге майгыныарны агенстводан хөлезилеп ап болуур. Автобустар чымчак олуттуг, бирээзинге-ле 34 кижи олурар.

Бистиң телефонувус 36-28.

«Тыва кобальт» комбинат будурулгелерге, албан организацияларга черлеринге, колхозтарга, совхозтарга хоютпаан чугайны садып турар. Бир тоннаның өртээ: I сорттуң 35 рубль, II сорттуң — 30 рубль.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Хову-Аксы суур, комбинаттың техниктиг хандырылга килдизи. Телефон 3-59.

КИНО

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Найгамчым Василиса» 10.15, «Бирги Бастыкыя» 12.30, 2.15, «Олар бистиң-биле иваа чурттап турар» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ханнют ыыйнуң чашыды» 10, «Дашта шуулгелеп» (1-гн, 2-ги серилдары) 11.30, 2.40, 5.50, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хайгыылчылар» 3, 4.45, 6.30, 8.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыстар» (дээлгем экранныг) 3, «Чаңкыртыныглыг үйметчи» 4.40, 6.20, 8 шактарда.

Рассказ

Адыг, Дилги, Бөрү болгаш Дырбактыг олар чурттап турар аргазының ан-меңя төөнүп, эвээштеп турар боорга, тускай чыыш кылгаш, оон кандыг-даа ан өлүрбес, ан-меңни өске араатаннардан база камгалаар деп шиитпирлеп ап-тырлар эвеспе.

— Даамалыңга кымны төмүйлаарыл?—деп, Дилги сонуурган айтырган.

— Адырам ынар — деп, Бөрү оны үзе кирген.— Экии бодап тургаш, эң-не таарыжыр амытаның сонгуур аңаар. Чиже... Мен ышкаш...

— Э-э-ха-хэ—деп, Мажаалай хөрээн дирилеткен.—Сен бодунга улуг эрте-дүжаал чедип алыр деп кажарлава! Амыр-дыр бо!

— Мен ам-даа уламчыаап көрейн — деп, Бөрү кажарлакпаан.— Мен дээрге, биилбес эвес силер, кажар-оптуг-даа, маңнаал маңнаар, түтса түдар, белең-селең чүвеге алдырбас араатан болгай мен. Кижилер безин эрти-де: «Бөрү ышкаш» деп чижеглеп чугаалаар ышкажыгай. Мен мындыг-да багай болзумза, кижилер ынча дивес ужурлуг. Оозун база бодап көрүнер.

— Чаа сээн оон хей чүведир!—деп, чыыш даргазы Мажаалай ону үзе киргеп.—Ам Дырбактыгның саналын дыңнар-дыр.

Дырбактыг тырыкы сарыг карактарын чивеңнедип, буурул салын чыгганын олурар, ыйылаан:

— Араатан бүрүзү бодунуң арга-мергежилиин, артык күштүүн чугаалаап туруп бөөр чүве болза, бо чыыш кайын доостур. Ынчаар болза, арга даамалы-даа томуйлап ап шыдавайн, аңаа тарай бөөр апаардыр бис. Даамал чокта аргаңы кым кадарып, хайгаараар боор. Ан-меңни олүрбес, камгалап-каректап, өстүрер дээш шиитпиривис-даа хей-хоозун чүве болур. Маңаа топтут, төлептиин көрүп тургаш, эң таарыжыр амытанны даамалга томуйлап алыр черек. Мен хууда бодаарымга, бир-тээ Мажаалай бо арганың ээзи болганда, ол-бо амытан дижип турбайн, ону даамалга база сонгуур каар, ол-ла. Ол күштүт, шыырак-даа-дыр. Оон артык кымны тывар боор. Ол эң-не таарыжыр дээр мен.

— Хе, хе, хе—деп, Мажаалай амыраан.— Дырбактыг черде угаанныг ийин. Ол шын өгледи. Оон санаалынга мен база каттыжар мен. А Дилгижек чүү деп бодап турарыл?

— Мен база каттыжып олур мен—деп, демгиин шартылаан.

— А Бөрү бодуң сонгуттуурар саналың казаан бе—деп, чыыш даргазы ширинин айтырган.

Бөрү бодунуң аштырып каанын билгеп, хей иезининиң шиитпиринге чагыртып, туралыг-тура чок-даа болза, багайтыр үлээн:

— Ужурдан эртер эвес, каттыжардан башка.

Араатаннар арга даамалын ынчаар сонгуп алган. Ам кайы-бир араатан хорутлуг аргадан ан олуртуп, чурум үрепсе, оон херээн кана үзүп шиидерин чугаалажы бергеп. Сүр күштүг Арыланны шиитпекчи кылып алыр деп чаңгыс үн-биле дүгүрүшкан.

Чыыш дооступ турда. Мажаалай мынча деп кинигирээн:

— Мен, бир-тээ даамал болганымда, артык эргелиг, анменин аңаа таарыштыр түдүп чикр мен ыйнаан?

Өске артыкан араатаннар аңаа үдурланы бергеннер. Ынчап келир орта, хорутлуг аргадан кайызы-даа ан өлүрбес, өске черден аңнаар, ан өлүрүп, чурум үрээнин Арыланга аппарын кезеттирер деп катап доктаадып ап-тырлар эвеспе. Бот-боттарны үдур-дедир харагалажыр, хынажыр дишкеш, тарап чоруп кааннар-дыр.

Чыыш сөөлүүде элээн те эрте берген. Ол арасында хорутлуг аргага араатанларның кайызы-даа чурум үрээнин биздиртпээн.

Дилги бир-ле эртен хорутлуг аргага шошкуңгурлап чоруп тур эвеспе. Ырак эвесте межилээп даап дыңнаш. Дилгижек тура дүшкен. «Чүү болду бо? Арга даамалыңын даажы-даа ышкаш?»—деп, ол боданган. Оон Дилгижек даап үнген черге кедеңгирлеп чеде берип-тир. Арганың ээзи, аңнымыр даамалы Мажаалай элик тудуп алган, оозун чаза чазарлап эгелээн чыдыптыр. Дилгижекти «кажар» дээш кайын хей боор ийик. Даамалдың бо үүлгединиң ол кончуг таарыштыр ажытаар деп бодап ап-тыр. Чүге дээрге, Дилгижек оон мурнунда чурттаар чер бээрин дилеп. арга ээзи Мажаалайга кашда катап барган чүве-дир. А Мажаалайы «чурттаар черни дараазында бээр мен, ээлчээн мана» дээш, ыттан эрттирип чорудуп-ла турган. Херек кырында аң-мең чурттаары-биле белеткээн, белеп болган организацияны Мажаалай бодунуң чоок таныш-коружунге, доргул-терелиинге, тала-дүгай тыртып берштер турган. Дилгижек чурттаар чер мегеп көөрге-ле, мана дээш чорудуптар. Дилгижек шак ынчаар та чежеге ажык дээр адаанга чурттап келген чүве ийик. Ол ожээн-кылының Дилгижек аңна сактып келгеш, туразы улуг, шынчы эвес Мажаалайны ырмазын сыгар деп шиитпирлеп алган.

Дилгижек маңнаш келгеш, шартыладыр ээрге каашкан:

— Хе-хе-хе! Чүү дээр чүвел моң, Даамал! Шиитпирлээн кара туразында үрээн араатанны кымга торгаттырар дижик бис, сактып тур сен бе? —дээш, узун кудуруун быдгыпаап, чырыын чыртайтып, амыраавындан чыгганын, чылбанайның туруп тур эвеспе.

Адыг аңнаш кыянын, ыыдында-ла кортпас боду коргуп, сүртеп, аңгадай бергеп. «Бо кончуг кажар шулбус меңни ам Арыланга согласпээр олдур. Ол Арыланы өрүзээр эвес, кандыг-даа амытанның бажын албааже амыравас болгай. Бо чылбанаашаа Дилгини канчаар мегелеп тургаш, холга киирип, чуура адыштап каавтар чоор?»—деп, Мажаалай боданып турун тур.

Мажаалайның коргуп-деңеп турарын көргеш, Дилгижек үзаам-на амырап, ыыдын ап, шартылаан:

— Че, даамал, мен-даа Арыланче маңнаш чоруптайн бе? Бажың алыыр болган-дыр сен.

— А... а... а...— деп. Адыг келдирээн. — А-а-а-дырам. Ма-а-а-на. Маңа күжүрүм, чарашпайым. Мээң чанымга келгеш, ыыт хандан ижип, ижип баардан чип ал. Оон соонда чугаалашкай бис аан.

Адыгның кажарлап турарын Дилгижек анзаавээн.

— Чок, мен сээң үүлгеткен херээңге киришпес мен. Үүлең болуң эдилеп! Сени Арыланга өршээвес-даа. Мен доп-дораан маңнап чоруткаш, Арыланга согласпээр мен.

Адыг кортпас боду кортуп, чалынмас боду чаңнып эгелептир.

— Өршээп көр, күжүр кылыбаймы! Сыгыр карактыг, сыйбык кудуруктуум. Сеңээ черле бак чүве кылган эвес мен. Чаңгыс удаа өршээп көр, Арзыланга согласпээр. Күзээнинин бээр мен. Бо арганың ээзи мен-дир мен. Күзээр чүвең согласпээр. Дораан алыр сен. Чүгле Арзыланга согласпээр.

Дилгижек Мажаалайны шак ынчаар ырмазын сыгы, спирледир коргудуп алгаш, бодунуң негелдезин салыптыр:

— Сактып тур сен бе, Мажаалай, сеңээ каш чыл узаштыр чүү дилеп келчик мен? Сен мээң дилээнни тоовайн турдуң. Ам аңаа болганы, хүнүң, шагың келгеня бо-дур.

— Сактып турбайн канзаар! — деп. Мажаалай ам Дилгижекке чаптаалаан эгелээн.— Чурттаар чер дилеп турдуң. Сеңээ чурттаар черни бо дораан берейн. Мээң чаа каскан ижээнимге-даа болзе, чуртта харын. Күзээн-не черинин алыр сен.

Кортканы Мажаалай Дилгиге шак ынчаар дүжүп бергеш, кончуг чаа шынзынга аңаа айтып берип-тир.

Ынчалза-даа аргаңыг аңменги Адыг биле Дилгининг ол кажарлаашкынын билип каап. Мажаалайны арга ээзин, ан даамалы эрте-дужаалыңдан дүжүргеш, үк аргадан үндүр шөлүпкен, а Дилгижекти бодунуң амы-хуузун бодап турганы дээш, са доңгудуп каап-тыр ийин.

К. АРАКЧАА.

редакциянең адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын, № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, сарыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи кыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агыл кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузут кылдыстериниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00042.

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 2 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 52 (7898)

Өртээ 2 көп.

Прагада беседа

ПРАГА. (СӨТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежүгүнүү. СЭКП ТК-ның чанында партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельшеге баштаткан. СЭКП ТК-ның чанында партийжи контроль комитединиң төлээлериниң кежигүнери биле ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының удурлуткучуларының аразында беседа Прагага болган.

★

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда-чыыкчыларының коммунистиг күш-ажыл бригадазы чоңга аажок сураглыг. Ону Ооржак Шевер-оол баштап турар. Бригада планын ай санында-ла 118—120 хуу ажыр күүседип турар. Бригадада эки ажылдап турар кижилер хөй. Оларның бирээзи Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутадыы Авыда Доржу (солагай талада) болгаш Ак-Довурак хоорай Совединиң депутадынга кандидат Ховалыг Даваа. Олар базала боттарының бригадазының бүгү кежигүнери дег, даг-дүгүнүң рудазын чыыр ажылды кылып турар.

Ф. Мельниковтуң фотозу.

ЛЕНИНЧИ ШАЛЫПЧЫ ЧЫЛ

(Республиканың үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш өске-даа организациялар ажылдакчыларының активиниң хуралындан)

Февраль 28-те болуп эрткен республика активиниң хуралынга үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш өске-даа организациялардың 1968 чылда кылган ажылының түңнелин болгаш беш чылдың ленинчи шалыпчы чылы — 1969 чылда кылыр ажылдарын дугуруушкан. СЭКП обкомунуң секретары **В. И. Попов** бодунуң илеткелиинге беш чылдың үшкү чылында Тываның ажылчы чонунарының чедип алган чедимишкиннерин түңнеп тургаалаан. Эрткен үш чылда республиканга үлетпүр будуүлгезиниң хемчээли 26,3 хуу өскен. Пландан ажыр 5,6 миллион рубльдиң барааннарын будүрген. 102,6 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген, алээн хой будүүлге объектилерин тургускан. 115,8 муң дөрбелчин метр турталга шөлүн, 13 школаны, 890 олуттуг уруглар албан черлерин болгаш культура амыдыралдың, садыг, коммунал-хандырылганың өскедаа тудугларын кылган.

Үлетпүр продукциязының сайгарарының планы эрткен чылын 103, 8 хуу күүсеттингеп. Продукция будүрүнүң хемчээли чыл дургузунда 7,4 хуу, а сайгарылганың хемчээли 12,9 хуу өскен. Орулга планы 34,7 хуу ажыр күүсеттинген. Үстүнде өөрүлелер чаа күүлерни ажыглалга кииргевинден, будүүлге фондуларының ажыглалын экижиткенинден болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаанындан чедип алдынган.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планы 2,2 хуу ажыр күүсеттингеп. Оон нүсель-биле эрткен чылын 2 миллион ажыр рубльдиң үлетпүр барааннарын пландан ажыр будүрүп үндүрген. Тодаргай-даарга 8 миллион киловаттшак электроэнергияны, 43,5 муң тонна хөмүр-даштыг, 2 муң 723 тонна даг-дүгүн, 7,2 муң кубометр дилиг материалдарын, 11 муң эш хом болгаш кидис изиктерни база өске-даа ажып-чем болгаш үлетпүр продуктуларын пландан ажыр будүрген. Республиканың хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдаачылары эрткен чылын бедик көргүзүглүг ажылдаан. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 11 хуу бедидип. 1 тонна хөмүр-даштың бот-чиидин 20,9 копеекке чиигеткеш, пландан ажыр 308 муң рубльдин каналгазын алганнар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур ооңга холбаштыр калбаргаш социалистиг чарыштың эгелекчизи «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи база-ла ажы көргүзүглериниг ажылдап турар. Чүгле эрткен чылын бо коллективтиң кежигүнүнери немелде күүлерин киирбейн турган, даг-дүгү будүрериң 23 хуу өстүргеп. Фабриканың төлевилелде көрдүнген бүүдүүр 72 хууга улгатказ болгаш нийтизи-биле 290 муң рубльдиң орулгазы алдынган.

Республика типографиязы, даараныпга комбинады, алгы заводу, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы болгаш өске-даа коллективтер боттарынга алган хүлээлгелерин ажы күүседнп турар.

Будүрүлге көргүзүглерин экижиттиринге планнаашкынның болгаш экономиктиг ядиг бериишкиниин чаа системазынче шилчиишкин улуг рольду ойнаан. Тыва даг-дүгү комбинат, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, эът комбинады, аъш-чем үлетпүрүнүң будүрүлгелери, аэропорт, «Тыва автооруктарга» каттыжыышкыны чаа системаже шилгээш, будүрүлге көргүзүглерин экижидер талазы-биле чамдык түңнелдерни чедип алган. Бо чылын республиканың бүгү будүрүлгелерин планнаашкынның чаа системазынче шилчидер. Шинчаңгаш үстүнде адаттынган коллективтериниң дуржулганын ханызы-биле ооренип, ажыддарын бүгү талазы-биле шилчиишкинге белеткел чорудар херек. Кол кичээнгейни иштики курлавырларны дилеп тыварынче, тодаргайлаарга, будүрүлгенин иштики планнаашкының экижидеринче болгаш бот-оруулгачарылганы нептередиринче угландырбышаан, ажылчыннарның оруулгага политиктиг база организакчы ажылды күштелдиреринче угландырары чугула. Бо талазы-биле партия организацияларының кылыр ажылы улуг.

Беш чылдың планында көрдүнген онаалгаларын чедишкинниг күүседирп капитал тудугнуң планнарын канчаар боттандырганывыстан хамаарыжыр деп плетклетп онзалап демдеглээн. Республиканың тудугжулары ооң мурнунда чылга бодаарга тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1958 чылда 22,5 хуу, капитал салыышкынны шидгээдир алырга 18,9 хуу өстүрген болгаш чедир кылдынмаан тудугларның хемчээлин 27 млн. рубльге кыыргаан. Хову-Аксының, Ак-Довуракты электростанцияларында немелде күүлерни. Кызылдың сүт заводун, Ак-Довурак Абаза аразында чазаглыг орукту, «Тывакобальт» комбинаттаг чугай өртедир цехти, барык 47 муң дөрбелчин метр турталга шөлүн болгаш өске-даа объектилерни бистин тудугжуларывыс ажыглалга киирген. Каа-Хемниң разрез-тудуг эргелели, орук-тудуг эргелели, «Восток сантехмонтаж» болгаш «Сибирь электромонтаж» коллективтериниң эки ажылдаанын плеткелчи демдеглээн.

Республиканың транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа ажыларының ажылын ош Попов бодунуң илеткелиинге тодаргай аналиэтээн. Бистиң транспортчуларывыс эрткен чылын 38,3 муң тонна дүүктү планнан ажыр сөөрткен.

Чер-чер Советтериниг уза-бес болур сонгуулдага уткушгур социалистиг чарыш калбарган. Бо хүннерде 13 муң ажыг кижи, 350 цехтер, бригадалар болгаш фермалар коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкинде хаара тутгуп турган. «Тыва» даг-дүгү» комбинатта. Чадаанаяның хөмүр-даш разрезинде. Гуранның амыдырал хандырылга комбинадында болгаш республиканың АТБ-ниңде база өске-даа будүрүлгелерде социалистиг чарыш массалыг, дээштиг апарган. Ук будүрүлгелериниң дуржулганын калбаа-биле пропагандалаар ужурлуг бис.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле чамдык чедишкиннер бистс бар. «Тыва автооруктранс» каттыжыышкыны бо талазы-биле улуг ажылды кылган. Ажылчыннарның, иланғыл септеклиниң күш-ажылын чиигедирп-биле 15 ажыг таартылганы ыыла кылган, будүрүлге чорудулгазын механизастаар талазы-биле 80 ажыг хемчегия боттандырган болгаш кижилерниң бедик будүрүкчүлүг ажылдарынга тааржымалыг байдалды тургускан.

Ынчалза-даа республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, коммунал болгаш амыдырал хандырылга черлериниң, садыг, харылзаа болгаш улус ажыл-агыйының чамдык ядырларында четпестерниң барын плеткелчи демдеглээн. 1968 чылда 16 будүрүлге планныг онаалгаларын күүсетпээн, азы 825 муң рубльдин үлетпүр барааннарын тоңга чедир бербээн. Чадаанаяның хлеб заводу, Кызылдың автосепителе заводу, Каа-Хемниң, Тес-Хемниң, Гандыгның, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннары, Каа-Хемниң, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары, Шагаан-Арыгның, Чадаанаяның амыдырал хандырылга комбинаттары болган чамдык будүрүлгелер чыл планын күүсетпээн. Бүгү будүрүлгелериниң үштүң бири күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн, ооң уламындан 8(0 муң рубльдиң продукциязы чедир будүртүлмээн.

1968 чылда ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдарының планы 5 млн. рубльге чедир күүсеттинмээн, ооң иштинде 11,5 муң дөрбелчин метр турталга шөлүн, 470 олуттуг уруглар албан черлерин, 92 олуттуг столоваялар, 680 өөреникчиге школалар болгаш өске-даа объектилер ажыглалга киирбээн. Тудугну ажыглалга киирер хуусаазын узадып, материалдарны болгаш кижи күжүн үүрмектеп бударадыр чоруктуң уламындан бо хүнге чедир 33 млн. рубльдиң тудуг ажылдары доостунмаан. «Тыва даг-дүгү», «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелдери, «Тыва көдээ тудуг тресте» «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелдери, «Тыва көдээ тудуг тресте» №№ 741, 463, 62 колонналар эрткен чылдың планын чедир күүсетпээн. «Тыва септелге-тудуг трест» 1968 чылдың планын түлге 69,6 хуу күүсеткеп.

Күрлаан база төлевилел органнары чурт иштинниң тудуг материалдарын дилеп тывар талазы-биле четпес ажылдар турарын демдеглээр херек. Чижээлээрге, түүйбуну бетон, демир-бетон болгаш өске-даа улуг хемчээлдиг тудуг материалдары-биле солуур айтырыг бо хүннерге чедир шиитпирлеттинмээн. Чамдык тудуг организациялары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, будүрүлге чорудулгазын экижидер, кижилериниң күш-ажылын чиигедир талазы-биле чыл эгезинде ажылдап кылган планнарын боттандырбайн турар. Ажыл төлевиринниң депшилелиг формаларын ажыглавайн турарындан база тудугжуларның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгей салбазындан кайы-даа тудуг организациязында ажылдан үнер-кирер чорук хөй. Эрткен чылын ниитизи-биле тудугга 7581 кижи киргеп, 5861 кижи үнген. «Тыва тудуг» треске 27 муң кижи-хүн, «Тыва көдээ тудуг» треске 14 муң, а «Тыва септелге-тудуг» тресте 5,5 муң кижи-хүн прогул болган.

Продукцияны үрей кылыр болгаш чиг-этти камнавас чорук кайда-даа бар. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерден сайгарып көрээлиер. Чүгле 1968 чылда күрүпеним садыг инспекциязы 57 тонна сүт продуктуларын, 86 тонна саржагны, 184 тонна эътти, чыл дургузунда кылган бажың иштининг эт-хереселиниң 41 хуузун, даараглыг кылыгларның 22,3 хуузун брактаан. Тудуг материалдары чедишпейн турда-ла ооң кадагалалынче кичээнгей салбас чорук-биле шиитпирлиг демиселдя чорудар херек. Чиэттиң үредпо, чидип турарындан «Тыва тудуг» трест эрткен чылын 340 муң рубльдиң тудуг материалдарын артыкка чаргдаан. Бо ышкаш четпестер улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында бар. Чижээлээрге, эрткен чылын 22 хереглекчилер ниитилелиниң 12-ги бараан садылгазының планын күүсетпээн. Ажыл-агыйжы эрес тоорүктүң уламындан күүрүне салымның шугуму-биле 39 муң рубльдиң бараанын, а хереглекчилер ниитилелиниң шугумунган 95 муң рубльдиң бараанын үндүр бижээн.

Үлетпүр, капитал-тудуг, транспорт, коммунал-хандырылга, садыг, харылзаа болгаш өске-даа адырларда бар детпестерниң тыптып кээп турарының кол чылдагаанын чус-чус коллективтерде организаторжу болгаш массалыг-политиктиг ажылды куду деңнелде туруүскенин-биле таныылбырлаар херек. Чамдык партия, комсомол, профессиял организацияларының боттарының ажылын үеним негелдезиниге дүүштүр ээп тургузуп шыдавааннар. Чылдың будүрүлге планын күүсетпээн Чадаанаяның болгаш Кызыл-Мажалыктың үс заводтарында, Кызылдың сүт заводунда, № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада социалистиг чарышты мынчага чедир организаставаан, кеспү агитацияга чок болгаш ажылчыннарның ортулупга лекция, бесседаларны чорутпайн турар.

СЭКП ТК-ның «Гула областтың партия организацияларының ажылының дугайында» доктаалында чамдык партия организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилерп-биле, дезорганизаторлар-биле кошкак демисежин турарын айткан болгай. Бо четпестер бисте база бар. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилериниге административтиг шыңгыы хемчегни көргүзүп, оларны эде кижизидер херек. СЭКП Кызыл хооркому болгаш чамдык партия райкомнары СЭКП ТК-ның ол доктаалындан чогуур түңнелдерни кылбаан.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, КЭО-нуң элементилерни будүрүлгеге шинээдир, сагылга-чурумну күштелдирер болгаш организастыг чорукту бедидер дээш чер-черде партия организацияларының будүрүлгелериниң удуртукчуларындан, цех болгаш участок начальниктеринден, мастерлерден болгаш бригадирлерден негездеген дыңзыдар ужурлуг. Бистиң республикавыстың үлетпүр будүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылчыннары ленинчи шалыпчы вахтада киржип турар. Түс-түс ажылчыннарның коллективтериниң аразында социалистиг чарышты улам калбартпышаан, коммунизмниң материал-техниктиг багазын тургузары дээш демиселге кижи бүрүзүнүң телептиг салыышкынын киирген турарын чедип алыр херек.

(Уланчызы 3-кү арында).

Найыралдыг харылзаалар

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү. Польша Улус Республиканың даштыкы херектери министри Стефан Ендриховский Совет чазактың чалаанын ёзугаар бо чылдың февраль 26-дан 28-ке чедир Москвага албан ёзузу-биле аялдап чоруп турган.

Министр С. Ендриховскийниң Москпага чораан үезинде оны СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хүлээп алган, ооң-биле чугаалашкан.

Министр С. Ендриховский ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле ужурашкаш, ооң-биле чугаалашкан.

Кады кылган дыңнадыгдан илереп турарын ёзугаар алыр-га, талалар санал-онаалын чугаалажып тургаш, ССРЭ биле Польшаның аразында политиктиг, экономика, культура харылзааларының хөй-хөй айтырыгларын чугаалашкан.

Делегейниң хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле санал-онаалды база чугаалашкан.

Санал-онаалды чугаалажып турда, социалистиг чурттарның, деңнилге биле демократияның бүгү күштериниң хемчеглер алырының бүрүн чаңгыс эптиг болуру ажыг үеде империализмге удур чедишкиннинг демисежиринин, бүгү-ниитп тайбыңны, улустарның хосталгазын, дең эргелиг турарын хандырарының эң чугула чидезинин болуп турар дугайы балыткаттынган деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Тываның ГОЭЛРО-зу

Кежээ кижи хүндүткелдиг

— Ишкин кодаа Совединге сонгулда талазы-биле Кызыл-Тайганың № 21 сонгулда округунга депутаттың кандидадынга кымны депшидерия? — деп, хураа даргазы чыылганнардан айтырган.

—Кодаа садыгның эргелекчизи, суурда партия эге организациязының секретары Ёнзак Ондаровна Айыш-оолду депшидер деп санаалдыг мен — деп, ында школаның ажылагый эргелекчизи Д. Дыртын-оол чугаалаан. Ол санаалды олурушкаңнар детпээн.

... Ынчап 1962 чыл турган. Аныяк кыс Ишкин салбырының Ак-Тал сүт-бараан фермазынга саанчылаап ажылдай берген. Саанчының харыысалгалыг ажыя-ишкин ол кыска хуусаазда шиңгээдип ап, ферманың, а ооң соонда районнуң аъзере саанчыларының бирээзи апарган.

1965 чыл ооң амыдыралынга уттундурбас — ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Удаваанда ажыя-амыдыралының ажыы-биле «Сүт-Хөл» совхозта ажылчын кооперациязының автолавказынга ажылдап эгелээн. Малчыннарны аъш-чем белгаш үлетпүр барааннары-биле хандырары ооң мурнунда кол хүлээзиге деп санаваш, Алдыы, Үстүү Ишкиннерде, Шеледе малчыннарга барып турган, оларның хереглелин болдунар-ла шаа-биле хандырып келген. Ёнзак Ондаровнаның магазинни арыг-силиг, чылыг, бараан ассортиментизи эвбеп, садыгны эзеден-эвилеп. Эрткен чылда ажылының дугайында ооң айтыырынга:

— 1968 чыл «дүшүттүг» чыл болду. Чыл планы 115 хуу ииүсеттингеп. Улуг Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга база Совет Тываның 25 чылын чедимишкинниг үтүүр дээш, бүгү күштү-сагыр бис — деп, кады ажыядап турар ашаа Сандаа Шыгжыктаановичиниң өөрүлээзинден база харыылады.

Ёнзак Ондаровна Айыш-оолду кодаа Советтиң депутадының кандидадынга боттарының төлептиг кызы Дүүкүдей Маккыштайовна Донгакты тепшиткен. Чоонуң мурнунга бараан болуп, оларның бүүрелиин шынныдар хаарзинге малчыннар бүүрелдиглер.

Д. САНЧЫ.

Хойжулар кандидады

Дүүкүдей Маккыштайовна Донгак 10 ажыг чыл иштинде мал кадарып келген. Эрткен чылын, мурнунда чыыдар ышкаш, база-ла бедик көргүзүгнү чедип алган. Чүс баш хойга онаалтыр 96 туралганы өстүрген. Хойдан-на 2,6 кг үүктү кыргаан. Ам ооң оларынга кыштагладыышкыны эки артип турар. Февральдың ортан, үезинден эгелээн малдың массалыг ооллаашкынын ол эки белеткелиг уткаан.

Човаа хойжу бригазының Дус-Дагда малчыннары Торгалыг кодаа Советиниң депутадының кандидазынга боттарының төлептиг кызы Дүүкүдей Маккыштайовна Донгакты тепшиткен. Чоонуң мурнунга бараан болуп, оларның бүүрелиин шынныдар хаарзинге малчыннар бүүрелдиглер.

Д. САНЧЫ.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕЗИ

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТИҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Шудургу кижилер

Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң Ак-Бедик, Дыттыг-Уяҥа, Талдыг-Чырык, Шаараш болгаш Кара-Суг деп черлерде ийи муң ажыг аалы кодан хойлары кыштагланып турар. Кыш берге болганының уламынан 800 ажыг баш хойларны бүрүн болгаш немелде азыралда тургускан.

Ында хойжулар кончуг шудургу ажылдап, кыштан чаңгыс-даа баш мал оскупчас дээш, боттарынын хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Боданнарда хойнуң ооллаашкыны шагда-ла өгелээн. Кыш берге-даа болза, малчыннарның карак кылыл күш-ажылының ачызында малдың төрүттүнген чаш төлү менди доругуп турар.

Дуржулгалыг хойжу Сая Маадыр-оолдуң коданында хойнуң байдалы эки. Ында төрээн 235 хойнуң хураганы менди өөп турар. Ооң кажаа-хораазы чылыг, мал чеми четчир. Чаш хураган ажаар, азыраар сакманшиктер база бар.

Дыттыг-Уяҥа И. Маннай-ның, Талдыг-Чарыкта С. Маадырның, Шаарашта О. Доржуның хой кадарар өдөрлөрүн ДТ-75 деп трактор-биле хүн бүрүде далбыйладып турар. Ында Онзар Маадыр-оол кончуг эки ажылдап турар.

Ынчалзажок чамдык малчыннарда байдал бергедеп турар. Чижээ, О. Доржуның коданында 300 баш хойнуң күжү арган. Төрээн 213 хойдан 200 хураган алдынган, алы 13 хураган өлген. Ооң ангыда 19 хой ара салган. Хойларның ара салып турар чылдагаанын колхозтуң мал эмчизи годарадып көрбейн, херекти чыыдып турар.

О. ТӨГҮС.

Бир дем-биле

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң малчыннары кадыг-берге кыш-биле демиселди күштелдирбишаан, малды менди кагалалап турардар. Хойжулар О. Данзын-оол, М. Семис-оол, Т. Шожан болгаш К. Шагдыр оларның коданнарында хойлар хүр кыштап турар.

Бар мал чемин чедимишкиннер хувааган, малчыннарга сөөртүп чедирип турар. Ооң ангыда оларларның хары улуг болганда, харны далбыйлаар ажылды база чорудуп турар. Бо хүннерде колхозтуң механизаторлары, малчыннары, човаачылары кышка удур демиселди бир дем-биле чорудуп турар.

Амгы үеде колхозта мыйыстыг бода мал-даа, хой-даа ооллап турар. 44 инек төрээн, ооң 41 быжааны камгалап алган. 2740 хой ооллаан, ооң 2764 хураган менди доругун турар. Мурнакчы хойжу Т. Шожан 337 хойдан 339 хураганны, К. Машпак 150 хойдан ол хире хураганы, М. Сегбе 125 хойдан 125 хураганны менди өстүрүп турар.

Колхозта мал чемининг арткан курлавыры 120 тонна сиген, саван, муң тонна силос болуп турар. Ооң иштинде 70 тонна сиген хойжуларда. Бар мал чеми четпиппейн баар деп чүвени барымдаалаш, өске хемчеглерни база ап турар. Чижээ, эш Манчын-Доржуга удурткан тудугжулар бригадазы беш черге чаа кыштагларны кончуг малыпкын кылып дооскан. 5 трактористер үргүлчү хар далбыйлаарында ажылдап турар. Ол ышкаш ыяш будуу кезип белер болгаш бүрү чыыр түскай звено база ажылдап турар.

О. ОЧУР-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо чылдың февраль 28-те үнген чарлыы-биле эш **Монгуш Кончуевич Даланы** өске ажылче пилчээни-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң улус судунуң шиитккечизи хүдээлгеминден РСФСР-ниң суд тургузуунуң дугайында Хөөйлунуң 20 чүүлүн ёзугаар хостаан.

Тываның аныяк металлургиязының башкайы будуруези — «Тыва кобальт комбинат» түбүнүң төп лаборатория будуруглге ажылдарының дыка хөй хемчелерин өөренип шиитпээн. Ажылгалга киргенимеп соонда ук комбинат дең-десси ажылдаан турарун дээш химиктер ам бетин шудурар ажылдап турар. Бо чергүлге аныяк инженер-технологтар Люда Мальцева биле Эльвира Монгуш мерезиллиг ажылдап турарлар.

Г. САРОТОВНИҢ фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОКТЯБРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА

КӨВҮДЕДИП ШЫДААР

Ногааны болгаш картофельди будурериниң ковудедир таазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирин күүсетиишаан, бистиң «Дөң-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүнзелгени алган. 1969 чылда ногаа культураларын 30 гектарга тараан, гектардан-на 120 центнер ногаанны, а 70 гектарга картофельди тараан, бир гектардан 80 центнерден аазап эвес дүжүттү алыры көрүнгөн.

Ук сорулганы чедиишкиниг күүседир шоон, бо хүнерде чогуур хемчегларни ап өгелей берген бис. Тускай организастаттынган звено шөлдерже чемнишчидилге сөөртүүн үргүлчүлеп турар. Сөөлгү үеге чедир ногаа болгаш картофель тарыыр шөлдерде 300 тонна аяыт одек төөтүнгеп. Тускай организастаттынган ногаа бригадазының пешкүүнери чазын ногаанны тарыырының болгаш чайгы үеде ону ажнарының арганарын болгүнде өөренип турар.

Ол ышкаш суттарыңчылар бригадазы база тургустунган. Чазын оларга тускай техниканы быжыглаан, ногаа культураларының ажыдап кылымшкимин чорудар бис. Ук ажылды чорударда тарыттынган культураның өзүн үнериниң үезин барымдаалаар апаар. Бир эвес, хорагуге тарылга мурнуңуң чемнишчидилгези чоруттуунаан болза, ажылдан кылышкын-биле катай ук ажылды боттандырарын көрүп турар бис.

Эртеген ажыл-агый чылында суттаттыр, суттат чок-даа шөлдерлиг ажыл-агыйлар дүжүт таазы-биле мидыг-ла чедиишкинниг болбаанын хамыктың мурнуңда бар курлавырларны чөп ажылаваанында деп санаар херек. Ылаңгы бистиң ажыл-агыйның байдалынга организастаттынган минералдыг чемнишчидилгени база суттарылганы чөп ажылаар болза, кандыг-даа каан чылда бедик дүжүттү өөтүрүп ап болурунуң арганары бар.

Бис эртеген чыл ногаа болгаш картофель тарыыр шөлдериниң бир гектарынга-ла 1,5 центнер минералдыг чемнишчилгени төккен болзувусса, бо чылын гектарга-ла 2 центнер минералдыг чемнишчидилгени, а органиктиг чемнишчидилгени 100 центнерни тегерни планнап турар бис. Бо хүнперде шөлдерге төгөр минералдыг чемнишчидилге белеткеп үргүлчүлеп турар.

Беш чылдың дөртки чылының часкы тарылгазында ногаа культуразы суттаттыг шөлдерге тарыттынган турар. Ынчангаш чогум чайын кол кичээнгей суттарылгаже углаыр аазап. Туе-туе участок-чорудары болгаш суттаттыг шөлдерни калбартыры болур.

Шын агротехниканың, минералдыг болгаш органиктиг чемнишчидилгенин ачызында черни үнүш-дүжүттүр болдуруп турган, ногаа-даа, картофель-даа культураларындан бедик дүжүттү өстүрүп алыр сорулга совхозтуң бүгү ногаажылаарының мурнуңда салдынып турар. Моны чедиишкиниң боттандырарда хамыктың мурнуңда часкы тарылганы чогуур агротехниктиг хуусаларда арттырериниң белеткели: түе черге райончуттунган үрезинни шилип алыры, ногаа олуртулгазынга ажыглаттынар техниканы, ында ажылдаар механизатор кадрларны четчелээри болур. Үрезин шилип алыышкынының үезинде сорттарның биологтуг болгаш бүдүрүлге характеристиказыбиле танышжары чугула. Бо чорук бирги ээлчегде ногаа культураларының чогуур үеде тарыттыварын хандырар болгаш оларның өөрүн үнерин орайтатпас.

Беш чылдың дөртки чылының планнып онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, девижчи ибилелиге база Совет Тывавың 25 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, «Дөң-Терезин» совхозтуң ногаажылары бо чылын бедик дүжүттү өстүрүп алырының болдуунар хемчегларын алырлар.

В. БУЛАНЫЙ,
совхозтуң ноо агроному.

Малдың продуктулуун бедидеринде, эт, сүт болгаш дүк бүдүрүлгезин ковудедиринде эң-не чугула чүүл малдың уксаазын экижидери болур. СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны дүргеп хогшүдер талазы-биле салган сорулгаларын аимдыралга боттандырарда, ажыл-агый бүрүзү бүгү чүзүн малдарның уксаазын экижидериниң боттуг хемчегларын алыр херек.

Бо талазы-биле «Кара-Хөл» колхозта байдал кандыг болуп турарын ап көрөзлиңер. Колхозка хой ажылын хегжүдер, хойларның уксаазын экижидер талазы-биле элээн ажыдарны мурнуңда чылдарда, илангыла 1958 чылга чедир чорудуп турган. Чижээ, 1965 чылда колхозтуң бүгү хойларының барын-на үштүң ийи кезээ, тодаргайлаарга, 12 муң ажыг баш хой Алтайның чинге-нарын дүктүг хоюнуң хайнаа харындаа үшкү салгал чеде берген турган. Ынчан хойнуң продуктулуун ап көөр болза, колхоз бир хойдан 3,0 кг чедир үнелиг дүктү кыргын ап турган. Ол хемчег экономика талазы-биле ажыктыг турган дээрээн бо саннар бадыткап турар.

Ынчалза-даа хойнуң уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер ажыды 1958 чылдан соңгаар колхозка үргүлчүлевейн барганы харадаалыг. Черинң - аргаар-бойдуну дошкун болгаш оларбелчиңирни кадыр-берт, мичээнгей нарын дүктүг хойлар колхозтуң деңнешкөрүнге туруп шыдавас деп эки-ле бадыткаттынмаан чылдагаан-биле ол эки хемчегни ара сөөлеан каан.

Бир эвес колхозтуң деңнешкөрүнге нарын дүктүг хойлар өөрүп шыдавас чүве болза, мичаарга 1953 чылдан эмээш 1965 чылга чедир, он ажыг чылдарның дургузунда ол хойлар канчан эңдере өөрүп турган деп? Бо айтырыгның тургустунуп келири черле чөптүг. Мында ол чылдагаан болза, черниң агаар-бойдузунуң нарын дүктүг хойларга «тааржымаанда» эвес, а ол хойларны өстүрүп сайзырадырыгга тускай эртемнигелериниң сагыш салбаанында-дыр.

Амгы үеде колхозтуң хойлары холушкак, орта танытыннаае апарган: бир кодандан сытай уксаалыг хойнуда, мериносту-да, каракульду-да көрүп болур. Мурнуңда ноданны экижидери турган уксаалар ап тыва хойлар-биле шак ынчаар холужуп калган.

Эгелээн уксаажыдыга ажылын эчизинге чедирбейн, нарын дүктүг хойларны колхозтуң деңнешкөрүнге өстүрүп болурунуң байдалдарын болгаш болдунар арганарын өөренип көрбейн, колхозтуң мал ажылынын талазы-биле тускай эртемнигелериниң ара калыкпаны шын эвес болбайн каан.

Колхозтуң хойларын тыва уксаалыг кара баштыг ак хойлар-биле экижидер дээш Моңгуш-Тайгада «Малчын» колхозтан кара баштыг ак коштарларны садып экелгеш, хойларга салган. Ооң түңнели чүү болганы? Мурнунда үшкү салгалга чеде берген турган нарын дүктүг хойлар читкеп, а чедип алдынган турган бедик продуктулуг чорук илергей-ле кудуласаа. Ооң чижээн сөөлгү наан чылдарда хойдан кыргын алган дүктеп көрүп болур. Колхозтуң хойдан-на кыргын алган дүгү 1966 чылда 1380 грамм, 1967 чылда — 1360 грамм, а 1968 чылда — 1330 грамм болган. Бо дээрге улуг эскертинмес болза-даа, кудулаашкын-дыр. Моон түңнелиңде колхоз сөөлгү чылдарда күрүнеге дүк садарының планын күүсетпейн келген.

Ынчаларга нарын дүктүг уксаанын колхозка артык шыңарлыын бадыткап турар мынаыт сан-фактылар дыка солуун. Мурнуңдагы нарын дүктүг хойлардан түгээ ийи кодан аяга чедир холужугга чок арткан. Оларның биразын Хертек Ажыкка, а өскевин Хертек Серен кадарын турар. Эртеген 1968 чылда ол коданнардан мынаыт түңнелеп алган. Хертек Ажыкка төрүүр 100 хойга онаалтыр 111 хураганны менди доруктуруп, хойдан-на 2080 грамм дүктү кыргын дүжаагган. А Хертек Серенниң коданнындан 100 хойга онаалтыр 108 хураган, хойдан-на 2220 грамм дүк алдынган. Бо дээрге, нарын дүктүг хойнуң ук черге тааржымынмаа, арты продуктулуунуң болгаш ажыктынның тодаргай барындазы эвес чүве бе? А тыва уксаанын кара баштыг ак хойларындан колхоз бир хойга онаалтыр бир килограммдан бичии-ле ажыг дүк алган болгай.

Хойнуң эътжер продуктулуунуң талазы-биле өөскү ылгалдар бар. Мурнунда уксаажыткан хой улуг, ботнур, ыткыр турган. Ынчангаш 1965 чылга чедир күрүнеге дужаан турган хойларның (хайнак хойларның) ортумак дириг деңнии 43 кг турган, а 1966 чылда — 41 кг, 1967 чылда— 39 кг, 1968 чылда — 37 кг чедир кудулап келген. Бо саннар боттарын боттарыла-да чугаалаан турардыр.

Ынчангаш ооңкүүн уксаанын колхозка артык шыңарлыын бадыткап турар мынаыт сан-фактылар дыка солуун. Мурнуңдагы нарын дүктүг хойлардан түгээ ийи кодан аяга чедир холужугга чок арткан. Оларның биразын Хертек Ажыкка, а өскевин Хертек Серен кадарын турар. Эртеген 1968 чылда ол коданнардан мынаыт түңнелеп алган. Хертек Ажыкка төрүүр 100 хойга онаалтыр 111 хураганны менди доруктуруп, хойдан-на 2080 грамм дүктү кыргын дүжаагган. А Хертек Серенниң коданнындан 100 хойга онаалтыр 108 хураган, хойдан-на 2220 грамм дүк алдынган. Бо дээрге, нарын дүктүг хойнуң ук черге тааржымынмаа, арты продуктулуунуң болгаш ажыктынның тодаргай барындазы эвес чүве бе? А тыва уксаанын кара баштыг ак хойларындан колхоз бир хойга онаалтыр бир килограммдан бичии-ле ажыг дүк алган болгай.

Хойнуң эътжер продуктулуунуң талазы-биле өөскү ылгалдар бар. Мурнунда уксаажыткан хой улуг, ботнур, ыткыр турган. Ынчангаш 1965 чылга чедир күрүнеге дужаан турган хойларның (хайнак хойларның) ортумак дириг деңнии 43 кг турган, а 1966 чылда — 41 кг, 1967 чылда— 39 кг, 1968 чылда — 37 кг чедир кудулап келген. Бо саннар боттарын боттарыла-да чугаалаан турардыр.

Мурнунда хойларның нарын дүктүг уксаа-биле мал чемининиң быжыг базазы, чылыг кижээ-хораа чок черге хайнанаштырып турган болгай. Ыядыг болганда, күзенчиг түңнел чедип алдынмазы чайгаар-ла билдингир. Нарын дүктүг хойну «Кара-Хөл» колхозтуң байдалынга өстүрерине албек мал чеми, чылыг одек-кыштаг эртемнер чугула. Ук колхозтуң сайзыралының амгы байдалдарынга ол чүүлдерни чедип алырының бүрүн болдунар арганы бар. Оон-биле чергелештир, Шынгыр, Делгер-Хөл дээш мыйнаш, черн оргу, кадыр-берт эвес, хат-шуургадан ыяыр черлерге нарын дүктүг хойларны белеңи-биле өстүрүп болур.

Өөскүүн уксаазын экижидер ажыл колхозка чоруттуунун келгенин деңгелеп болур. 1965 чылда бүгү өөскүүн үшеп хуузу ангор уксаалыг хойнаатар болуп турган. Ынчан бир өөскүден 460 грамм чеөөкү кыргын ап турган. А 1968 чылда бүгү өөскүүн барык-на 80 хуузу ангор уксаалыг апарган, бир өөскүден кыргын алыр чөөк 589 грамм четкен. Сөөлгү бир центнер ошкү дүгүнүн өртээ 120 рубль турганындан 260 рубль четкен. Бо сан болза, эки шыңарлыг чөөк дүктүг ковудеп турарын көргүзүп турардыр. Ынчангаш ооңкүүн уксаанын экижиттенниниң түңнелинде, ол малдан алыр өруунга 1,1 катан улгаткан.

Колхозта мал ажылынын тускай эртемнигелери уксаажыдылга айтырыышче чогуур кичээнгейни салып, бо талазы-биле ажыл-агыйның болдунар арганарын, курлавырларын өөренип көөрү эргежок чугула.

Х. ШЫРАП.
«Кара-Хөл» колхозтуң кол экономизи.

БӨГҮН — УЛУСЧУ ДРУЖИНАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ

КИРЖИЛГЕНИҢ ДЭЭШТИГ ХЕВИРИ

Хей-ниитиниң корум-чурумун үргөөр чоруктарны үндезинин-биле чок кылыры база оон тыптып келир чылдагаанын узуткаары кижизидилге айтырыышкын чарыгбас кезээ болуруун партияның Программазында көргеп.

Кеминг херек үүлгедир болгаш ниитиниң корум-чурумун үргөөр чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле Коммунистиг партия, Совет чазак чугула доктаал, шиитпирлерни хүлээп ап келген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1966 чылдың июлда үндүрген «Хулиганнаны дээш харыцырганы административтиг органнарының харысаалгазын бедидерин, аңаа хей-ниитиниң киржилгезин идепкейжидерин айтып турар.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү хамыдар, ниитиниң корум-чурумун үргөөр, кеминг херек үүлгедир чоруктарга удур демисел чүүле милиция, суд, прокуратура органнарының херээ эвес, а бүгү хей-ниитиниң херээ болур. Сөөлгү үеде бистиң чүргүвүстүң хоорайларында, суурларында милиция органнарынга дуза чедирер, хулиганнаар чорукбиле демисел чоруудар дружиналар, хей-ниитиг дуза чедирерге аймаашаан эвес. Эртеген чылын Кызыл хоорайга корум-чурум камгалаар дээш аңгыаңгы организациялардың Ленинградчыларының ол эгелээшкинин бүгү чүртке тарай бергеп. Ол-ла чылдың төнчүзүнде Москванын, Донбасстың, Киевтиң, Туланың болган еске-даа хоорайларның улуг бүдүрүлгезиниге улусчу дружиналар түргустунган. Эки-тураның улусчу дружиналары чүрттакчылыг черлерде хей-ниитиниң корум-чурумунуң болгаш хамаатылларының амыр-дыштының камгалалын боттарының холунга азыышаан, бо талазы-биле хайгаарадыр күштелдиргеп.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң улусчу дружиннигтерни 7000 үнүүшкүнү кылган. Арагалаан алган, хей-ниитиниң чурумун үргөннерни, автомашиналарны эзирик башкарыл чораан чолачыларны, биче хулиган херзон үүлгеткен кижилерни, оорларны сойгалап илереткеш, милиция органынче шилчидер ийикпе, азы ескедаа чугула хемчегни дежурныйлаашкын үезинде ап турар. Дараазында чижекти көрээл. Харызаа эргелелиниң дружиннигтерниң эдлеглиг дежурныйлаашкынының үезинде Кызылдың Чехов кудумчузунуң 8 дугаар бажыңында хулиган Лобанов дээрге бир удуртуу этпен чоруктар. Дружиннигтер П. Максимов, В. Денисов Лобановту тутканнар. Дерилеңнип турарын көрүп, оожукпаарын оралдашканнар. Лобанов оларга удураанын, күзүүн көөргетседаа, чүүүн-даа шаа четпейн барган. Дружиннигтер ону милицияга экжелген. Ам оон херээн кезеңче харысаалгазынче шилчиткен.

Үзеттүр, будүрүлгелерде, албан организацияларда черлеринде улусчу дружиналарның ажылы партия, профбиелел, комсомол организацияларының удуртулгазынган кол хамаарыктыр. Тываның комплекснлиг экспедициязында улусчу дружина эрткен чылын айда бир удаа дежурныйлаашкынга үнер чүрүмүн чаңгысдаа үзүп көрбээн. Ол ышкаш «Кызыл тудугнуң» тудуг эргелелинде, чырыдыышкын болгаш сан министерстволарында, сеттелге заводунда улусчу дружиналар хоорайның корум-чурум камгалалынга идепкейлиг киржип турар.

Республиканың чамдык колхоз, совхозтарында улусчу дружиналарның ажылында үлегерлиг үүлдер хей. Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда улусчу дружина кем-бүрүүлүг херектерни илередиринге үлүг-хүүзүн киирип, административтиг органнарга үлүг дузаны көргүзүп турар. Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан суурда үүлге хереңеннер киржикчилиг улусчу дружина эки ажылыг дружиналарның бирээзи. Оон составында кедээ ажыл-агыйның, медицинаның, улус чырыдыышкынының мурнаачы хереңеннери киржип турар. Чүрүм үргөн хереңеннериң болгаш эр улустуң база аралалаш, ажыл шагы ускеп, өгбүлезиниге төлеп чок кижилериниң хереңеннерин сайгарып көргеп.

Оон ышкаш ол-ла районнуң Хорум-Дагда, Каа-Хемниң Изыынкада, Улуг-Хемниң Чодураа суурда улусчу дружиналар хей-ниитиниң корум-чурумун доктаамал хайгаарап, дежурныйлаар графигин шыңгы сагыш турар. Улуг-Хем районда Чодураа суурнуң дружиннигтери чон оргузунга хоойлу-дүрүм дугайында лекция, бесседаны чорудун, кем-херек үүлгедиглери-биле демиселди күштелдирер дугайында партия, чаазактың шиитпирлерни чуруттакчы чонга тайылбырлап турар.

Республикада улусчу дружиналарның ажылында четчестерни чайлаар төлээде, районнарның, хоорайларның иштики херек албан черлериниң удуртукчулары дружиналарның ажылынга тодаргай дузаны чедирип, оларга арга-сүмезин бээр хүлээлгелиг.

П. СЕЛИВАНОВ.
Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы.

АРГАЛАРЫВЫС БАР

Идепкейлиг дружинник

— Хей-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга эки дузалаашкын турар идепкейлиг улусчу дружиннигтерден сонуургадып көрүнерем? — деп, Иштики херектер министерствозунуң Барыын-Хемчик район салбырының «Барлык» совхозта участок төлээзи лейтенант эш Экен-оолдан айтырдым.

— Мээң ажылымга эки дузалажыр, хей-ниитиниң корум-чурумун үргөөр кижилер-биле шынгыы демисежин турао дружиннигтер бисте бар. Олардан совхоз ажылчыны Александра Сандановна Долуманы онзалап мактаар мен — диди.

Шынап-ла, Александра Долума Салдак-Терең суурда эң идепкейлиг дружинник. Чурум үргөрлерни болгаш оорларны тудуп, шагдаа черниге оон чедирип турган таварылгаларны хей.

Бир-ле катап, орай кежээ, Адыр-Мажалык фермазында Донмуттуң бажыңының чаны-биле ол эртип чыткан. Донмуттуң аъдын бир-ле кижи чедип алгаш, кажаадан үндүрүп орган. Александра Сандановна черле сезинеген, үткүштүр базыпкан. Кижи кел чыдарын эскерип каан, аътты оор салыпкаш, херимден үне халаан. Ынчалза-даа оорну чер алыспайн, тудуп алгаш, участок төлээзиниге чедирген. Ол «Шекпээр» совхозта Борис Моңгуш болган.

Чамдык корум-чурум үрекчилерни ненин чылыг сөзү-биле сургап-даа турар кижи. Ында херээженнер чөвүлелиниң, улусчу контроль болгуунуң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол Барлык кедээ Советтиниң депутады. Ам болуп сөңгүндүлге кедээ Советтиң депутадынга канхидятка бардыкчылар база катап ону депшидип үндүрген.

Х. МОНГУШ.

Оларның киржилгези

Бай-Тайга районунда улусчу дружиналарның, эш-хуузунуң судтарының составында башкылар, эмчилер, колхозчулар, ажылчыннар болган партия, совет ажыддакчылары база пенсионерлер киржип турар. Кайа-даа корум-чурумну быжыглаар дээш хей-ниитиниң черлериниге чурум үргөннерни болдурбас хемчегларни олар ап турар. Ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынга хей-ниитиниң киржилгезин өөренип көрүп, ооң чедирип турган таварылгаларын ажыглаар дээш ажыл-херээнге шилчиттинген. Районда ниитиниң корум-чурумун үргөөр, хулиганнаар чорук 1967 чыл-биле деңнээргө эрткен чылын барык 40 хуу кызырыган. Маңаа хей-ниитиниң үлүг-хүүзү эвээш эвес. Улусчу дружиналар, эш-хуузунуң судтары чон оргузунга хоойлу-дүрүм сагылдазының дугайында профилактиктиг кижизидилге ажылын чорудуп турар.

Районнуң административтиг органнары улусчу дружиналарның, эш-хуузунуң судтарының ажылынга практиктиг дузаны көргүзүп турар.

С. СЕРИН-ООЛ.

Улусчу дружиналарның ажылынга идепкейлиг киржип турар ынчалар Кызыл хоорайның организациларында хей. Геология-шинчилел экспедициязының геологу Владимир Владимирович Сильченков бодунуң коллективинде дружиннинң ажылын 1959 чылдан бээр удуртуушаан, дежурныйлаашкынга үзүүлелиниңнин чөөк киржип келген. Кежээки шактарда хоорайның иудумчуларынга болган кварталдарынга хей-ниитиниң корум-чурумун быжыг тударын хайгаараарының херээнге телеттиг үлүг киирип турар мурнакчы дружиннигни Владимир Сильченков «улусчу дружиналың тергиини» деп хөрек дескээ-биле шаңнаткан.

Кызылторгуйун ажылчынны Михаил Иванович Лопсан база улусчу дружина штабынга дежурныйлаар хүлээлгезинге үргүлчү ак сеткилдиг күүседир, чурум үргөннерни болдурбазынче улуг кичээнгейни салып турар. Бодуун ниитиниң дружиннигтиң хей-ниитиниң ажыл-херээнге шынчызы-биле бердингеенин үнелеп көрүп, өөренгир шаңналдарны аңаа каан удаа тывысхан.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талаадан) мурнакчы дружиннигтер Владимир Сильченков база Михаил Лопсан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ниитиниң херээ

Тес-Хем районнуң партия, совет органнары болгаш хей-ниити организациялары чон ортузунга корум-чурум үргөөр чоруктар-биле демиселди күштелдирер дээш чамдык хемчегларни ап турар. Районнуң дружина штабтарының начальниктериниң, дружина командирлериниң эш-хуузунуң судтарының даргаларының, комсомолчу прожекторларның коллегия кежигүннериниң семинар хуралын эрттирген. Хей-ниитиниң корум-чурумун үргөөр, арага-дарыже хандыкшыыр, шош-содаа үндүрер, ажыл шагы үзер кижилериниң херээн хей-ниити организацияларын дамчыштыр сайгарып көрүп турар. Эртеген чылын хей-ниитиниң корум-чурумун үргөннериниң саны 1967 чыл-биле деңнээргө элээн кызырмаган.

Арагалаар, хулиганнаар чоруктарга удур демиселди күштелдирериниге эки-тураачы улусчу дружиналар, эш-хуузунуң судтары улуг рольду ойнап, партия, совет органнарга боттуг дузаны көргүзүп турар. Районнуң ажыл-агыйларының, албан организацияларының, тус-тус коллективтериниң эң-не идепкейлиг кижилерин эки-тураачы улусчу дружиналарда хаара туткан.

«Чодураа» колхозта партия организациязы, кедээ Совет база дружина штавы (командири Д. Шивик) күш-ажылдың сагыла-чурумун быжыглаар талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып турар. Чылдагаан чок ажыл шагы ускен кижилериниң херээн дружина штавының хуралынга чугаалажып, оларны эде кижизидер талазы-биле боттарының сүмелерин берип турар. Клубка, магазиннерге, кудумчузарга дружиннигтериниң дежурныйлаашкынын доктаамал организастап келген. Өт-будезин хүндүлеп көрбес, ургуларының кижизидилгеанче сайбас хамаатыларны сургап кижизидер хемчегни ап турар.

Чоонуң амыр-дыжын камгалаар херекке ак сеткилдиг чоруун көргүзүп, хей-ниити хүлээлгезин кызымаккай күүседип турар дружиннигтер бар. «Чодураа» колхозта электрик Т. Дивин, бригадир Д. Хүлер-оол, «Ак-Эрик» колхозта В. Аймыы, С. Делгер, «Тес-Хем» совхозта Д. Доржу олар ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга боттарының улуг-хүүзүн киирип, арагачыларга, хулиганнарга удур демисел чорудуп турар.

Районнуң дружина штавы февральдың бирги чартымында партия, совет, суд, прокуратура, милиция органнарының ажылдакчылары-биле кадыбүгү дружиннигтерниң семинарын эрттирген. Семинарның кижикчилери эки ажыыдыг дружиналарның ажыл-дүрзулгазының дугайында изелкелдерни база дыннаан.

Хей-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле районда чамдык коллективтерде чедиишкиннер бар-даа болза, өскелеринде бо ажыл дыка сула тургустунган. Чижээлээрге, Шуурмакта партия организациязы болгаш хей-ниитти организациялары эки тураачы улусчу дружиналарның ажылын харын улам күштелдирер үзүрлүг тургаш, ону шуут дүжүттү алган турары-биле канчан-даа эртежип болбас. Автомашинаны эзирик башкарып чорааш, чолаачы эргежин казыткан кижилериниң саны мурнукузундан немешкен. Чамдык ажылагый удуртукчуларының чолаачыларга хыналда чогум ажыттап алгаш, машина-техниканы кам чок эдилээр, ажылга эзирик үнер чоруктар ам-даа бар.

Мурнакчы дружиннигтерниң дежурныйлаашкынын мынчага дээр чурумчуттаан, чурум үргөөр, хулиганнаар кижилерниң херээн эш-хуузунуң судунга сайгарып көрбейн турар. Чурттакчы чонуң ниити хураддарынга корум-чурумну быжыглаар дугайында айтырыгны база-ла чугаалашпайн келген. Арагалаашкынының үргүүнден ажыл шагы үзер, хулиганнаар чоруктар күш-ажылдың будурукчуулуун кудуладыр, күрүнеге когарап чедирер болгаш хамаатылларның хостуг ажылдан, чурттаарынга шаптыктаар эргежин артышкынны деп чүве кижи бүрүзүнге билдингир. Ынчангаш ниитиниң корум-чурумун үргөөр, күш-ажылдың сагылгачурумун хажыдар ийи, чаңгыс кижилер-биле демиселди чорудары чүүле партия, совет органнарының, хей-ниити организацияларының херээ эвес, а хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

М. МИНЧИМАА.

Вьетнам патриоттарның шынныг херээ тиилээр

Февраль 28-те Вьетнамның Демократтыг Республиказының Совет Эвилелиниң элчини Нгуен Тхо Тин совет журналистерни — төп солунналарның болгаш журналдарның, СЭТА-ның, ПМА-ның, радионуң төлөөлекчилерин элчин черинге чалап келдиргеш. Парижте дөрт таланың чугаалажышкынындарының чоруп турарын, хосталга арминазының чаа шаан халдаашкынындары-биле холбаштыр Мурнуу Вьетнамда байдалды оларга таныштырган.

Парижте чөвүлел хуралдың пленарлыг хуралдарынга АКШ ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнамның хостаарының Национал фронтузунуң төлөөлериниң чонтуг болгаш угаазылалдыг саналдарынга мурнуку хемээр удурланмышаан дээрзин элчин демделээн. Дайын чорудугаларын бүрүн соксадырын, бодунуң шериглерин болгаш эмнелел чурттарынын шериглерин Мурнуу Вьетнамдан чугаа чокка үндүрерин америк талаадан төлөөлер иеген турар.

АКШ тайбың дугайын чулчурбушаан, херек кырында Мурнуу Вьетнамда дайынын шапкынчыдарын үргүлчүлеп, ооң чонунга удур чаа-чаа араатанныг үүлгедиглерин үүлгедип турарынче кичээнгейни элчин Нгуен Тхо Тин уланыдыргаан. Чүгле сөөлгү ийи неделяның дургузунда безин америк стратеггиг ужар чүүл Сайгонну долгандыр сырый чурттакчылыг черлерже 17 муң тонна бомбаны октаан болгаш 300 ажыг кедээ суурларны, он-он муң бажыңнарны узуткаан. Ооң-биле кады кандыг-даа кем-бүрүү чок хей кижилерниң, колдуунда херээженнериниң, уругларының болгаш кыргаанарының амы-тынынга четкен.

Вьетнамның улузун дайзын коргудуп шыдаваан. Февраль 22-де хосталганың Национал фронтузунуң арминазы шаан халдаашкынынг чаа дайынчы чорудулгаларны эгелээн. Шериг кезектериниң шаан халдаашкыны чонунуң идепкейлиг деткимчези-биле чоруп турар. АКШ-тың болгаш сайгон чалчаларның боттандырып турары «кезедир» дээр план бүрүн бууран дүшкеп. Шаан халдаашкынынг чулчуушкуннар чоруп турда Мурнуу Вьетнамның патриоттчу күштери эжеледен чаа-чаа районнарны хостаан, дайзынның хей санныг дириг күжүн болгаш шериг техниказын узуткаан.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелиниң бүрүн текстизин журналистерге элчин тарадып бергеп. Мурнуу-вьетнам чон болуунуң черинге америк агрессчи шериглер туруп турда Вьетнамның девискээрлеринге чер болгаанга оларга согуушкуннарны таварыштырар эргелиг деп, ол медеглеледе демделээн.

ЛЕНИНЧИ ШАЛЫПЧЫ ЧЫЛ

(Республиканың үлетпур, транспорт, тудуг болгаш өске-даа организациялар ажылдакчыларының активиниң хуралындан)

(Төнчүзү. Эгеази 1-ги арыда).

Хуралга санал бээри-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары В. Б. Добромыслов сөс алган.

Эрткен чылын хоорайның ажылчы чону күрүне планын болгаш социалистиг үдээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Автотранспорт бүдүрүлгелери, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы планнаашкынын болгаш экономиктиг иргиг берилишкиннең чаа системазынче шилчээп, үре-түңнелдиг ажылдаан. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хемчеглерин калбаа-биле нептередип, эртем-техниканың чедиишкиннерин шиңгээткенинден бедик түңнелдер чедип алдынган.

«Кызыл-Хавак» шахтазында, даараныла комбинадында күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыглары партия организацияларының кичээнгейинде төвүнде турар. Даараныла комбинадында эш Макаровань бригадазының ыялган хевиниң 99 хуузу бирги сорттуу болуп турар.

Түүлбү, автосептелге, хлеб заводтарында, сүт, эът комбинаттарында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринің хурлавырлары чедир ажыглаттынмайн турар.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар саналында республиканга эртекен чылдың сөөлгү кварталының түңнелинде тиилекчи болган коллектиптер — Чадаананың хөмүр-даш разрезинің, ыяш ажыл-агыйының дугайын чугаалаан. Ол бүдүрүлгелериниң арга-дружугазын районга нептередирин чугулаган демдеглээш, автотранспортта, харылзаада, хлеб, саржат заводтарының болгаш көжүн чоруур № 463 механизоннаның ажылында четпестерин ол чугаалаан. Республиканың планнаашкыл органнарының ажылында будалчак түүлдерин уаутказааныңдан бүдүрүлгеге бердинген контроль чурагайларны чыл дургузунда каш катап өскертип турар. Саржат заводунга программаны эрткен чылын тос катап чаарткан.

Республиканың барын талакы районнарынга тудуг ажылын улам калбартыры көрдүнген. Тудугжу кадрларны белеткээр профтехучилищени Чадаанага ажыдарының айтырыын өөренип көөрүн эш Куулар санадаан.

Хову-Аксының тудугжуларынга, комбинаттың ажылчыннарынга бо чыл шинчирдиг уе. «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун дооскаш, 1970 чылдың апрель 22-де Тываның кобальтызын Төрээн чуртка бээр.

Ону боттандырарда эрткен үелериниң четпестерин чайладып, иштики курлавырларны тывар талазы-биле чогаадыкчы чаршыны калбартыры чугула деп, «Тыва кобальт тудуг» өргелиниде партком секретазы В. П. Суров чугаалаан.

Сөөлгү үеде тудугжуларның талазындан ажылды организастаар талазы-биле алаан чедиишкиннер бар-даа болза, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, прогулдаар чоруктар узуткаттынмаан. Эрткен чылын хүннүң-не 49 кижи ажылга үнмейн турганы илерээн. Тудугда партком, ооң эге организациялары социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген турарын хандырар дээш ажылчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды улам күштедирер.

Комбинаттың тудуун хуусаазында доозарынче кичээнгейни салып, Хову-Аксынче эң шымырак инженерлерни чорударын «Главкрасноярскстудуг» даскан. Ындыг турбуже участок начальниктери, мастерлер ам-даа чедиишпес.

Комбинат ажылчыннарын, инженер-техниктиг кадрларын четчелеп эгелээн. Тудугжузар база көвүдедирин киргеп. Чурттазыл тудуун калбартырының фондуларын планнаашкын органнары таарыштыр көрбээн. Ам безин тудуп турар бажыңнарга хереглээр материалдар чох.

Республиканың хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинин даргазы Ю. С. Катков кедээде садыг четкизинің мурнакчыларын адап, Эрзи, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда ниитилелдерниң чедимчелиг ажылын демдеглээн.

Кодээниң чурттакчыларының негелдези ам-даа чедир күүсеттинмейн турар. Бажың иштиниң эт-херекселдерин, чамдык будүрүлгелер, базазылар ыракта чедир бербээнинден хомудалдар көвүдээн. Малчыннарга таваржыр эт-херекселдер кылырын районнарда амыдырал хандырылга комбинаттары 1966 чылдан бээр түгле 30 хуу хире хандырып турарын, кидис идик, хөвеңниг хептерге хереглелдиң калбарганын эш Катков чугаалаан.

Эрзиниң үлетпүр будүрүлгелери, коммунал, садыг ажылдакчылары салдынган сорулгаларны күүсетк е н и н райкүүском даргазы А. Ч. Монгуш демдеглээн. Күрүпениң капитал салыышкынын а р ы н шиңгээдип, магазин, эмнелге, школа болгаш чурттарга бажыңнарын тудугжулар ажыглалга киирген. Ынчалза-даа мергежилдиг кадрлар-биле чедир хандыртынмаанындан тудугның шынары ам-даа куду.

Саналын берген эштериниң айыткан четпестерин чайладыр дээш, дарый хемчег алырын айтып, республиканың харылзаа эргелелиниң кол инженери А. К. Иргит ажылда четпестерниң чылдагааны кадрлар-биле четчелеттинмээнинде болуп турарын тайылбырлаан. Эргелел тускай орутмак, дээди эртемниг специалистер белеткелиниче кичээнгей салып, өөредилге черлеринче кижилер чоруткан. Теледамчыдылганың «Орбита» станциязын ажыглаары-биле хөй специалистер к е л и р. Кадрларның чурттагга шөлүбиле хандырылгазын чер-черде Советтерниң күүскомнары тоол көрбейн турарын инженер шүүмчүлээн.

Коммунал ажыл-агый министри В. М. Еремеев хоорайның болгаш көдээниң чурттакчыларының амыдыралын чаагайжыдар талазы-биле ажылдың байдалын тургаалаан. «Тыва септелге-тудуг» трестиң ажылын экижидерин министр негээн. Хоорайларда бажың эргелелдерн ажылнчн совет кижиниң амыдырал хандырылтазын сайзырангайжыдар, кижилериниң сеткил-сагыжын көдүрер дээш ажылдаар апаар. Райониарның чурттакчы чонун, албан черлерин одаар түүл-биле четче хандырар төлөдө, хөмүр-даш шыгжаар складтар тударының айтырыын шинчирлээр уе келгенин ол демдеглээн.

«Тыва даг-дугуг» комбинатта партком секретары Ф. П. Клёновтуң чугаазын хуралдың киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Ленинчи шалыпчы эөлчегже кирер дугайында чаршыты республиканың мурнакчы улуг бүдүрүлгелиниң коллективи эгелээн. Даг-дугуның тывыкчылары, арыглакчылары бо чылды эртем-техниктиг дешпилгениң чылы кылдыр чарлап, комбинаттың экономиктиг көргүүлгелин аңаа үндезилеп бедидерин шинчирлээн. Даг-транспорт пегинде, фабрикада, ТЭЦ-те партия эге организациялары ажылчы чонуң чогаадыкчы идепкейин көдүрүп, мобилизаторчы, удуртукчу рольду бедиткен. Ленинниң ыйбилейге турасхаткан хүнээлгелерни түс-түс ажылчыннар, бригадалар, эөлчегжер, цехтер ап турар.

Таңдының садыг четкизи болгаш ниитилелиниң чемненилгези барааи сөзарыгазының планын күүсеткен-даа болза, барыын-биле хандырыкгада, оларның ассортиментизин сагыырында четпестер хөй дээрги районда хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинің даргазы М. С. Коломысова чугаалаан. «Росторгодежда» базазының четпес ажылын, автолавкаларның графигинің таарымча чогуп, садыгларының культуразының чавызын ол илередип, ол бүгүнү эдип алырының хемчээн алырын чугулаган айыткан.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде чолаачы М. Н. Сымчааның саналы хоорай транспортунуң ажылын амдаа экижидип болурунуң арганарын көргүскен. Автобус доктаар черлерни чырыдары, чаагайжыдыгга кылыры-биле кудумчуларны казып турарын АТБ-ге баш удур дыңнадырын ол чугаалаан.

«Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи Ч-Д. Б. Ондар тудугга дешпилгелиг арганы, технологияны нептередирінің айтырыын тургускан. Тудуг организацияларының план күүсеткейн турары түгле оларның боттарының бурузуу-биле болуп турар. Республиканың тудуг трестерин эргелеп турар Красноярскиниң бүгү организацияларындан Тываның тудугжуларын күш-ажылдың будүрүлгүүнүң талазы-биле сөөлгү черни эөлеп турар. Хана салыр талазы-биле Красноярск крайда бир кижи ортумаабиле 18 муң рубльдиң ажылын кылып турар. А бисте эң мурнакчы бригадада ол түгле 7—8 муң рубль четкен.

Сөөлгү үеде кылыр ажылды неделя, үүн аайы-биле планнаарын боттандырган. Ынчангаш тудугнуң башкарылгазының чуруму дыңзаан. Диспетчер албанының ажылын сайзыраңгайжыдары негеттинер.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң эргелекчизи П. Ф. Кандауров илеткелде шүүмчүлелди хүлээп алган, кодээ тудугжулар ортузунга кижиандикчи, масса-политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин чугаалаан. Кодээде тудут ажылдарын механизастаары чугула. Ынчалза-даа ол херек кичээнгейден үштүнүп каап турары трестиң ажылында четпестериниң хереченан.

Чонуңу калбак хереглелиниң барааннарын ыяп ажылагый эргелелиниң цехтери ам-даа четпес бүдүрүп турары Т. И. Воронковтуң саналындан илерээн. Чазаглыг ылыгларны четчири-биле белеткээриниң аргаларын ажыглавас, дең-дескн эвес ажылдаар чоруктуң үржуктарын начальник демдеглээн.

Автотранспорттуң үзүктел чок ажылы республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга саларлыг. Ынчангаш «Тывавтооруктранс» каттыжышкынының бүдүрүлгелери салдынган сорулганы күүседиринче күштерни мобилизастаан.

Автомобильдиң техниктиг ажыглалын экижидип, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидери чугула. Чамдык чолаачылар-ның мурнакчы дуржулгазын нептередири партия, профэвилел организацияларының хүлээлгези.

Күрплап чүк сөөртүрүнүң планнаашкынын ыяк чогаадып, опу перспективтиг чорударын «Тывавтооруктранс» каттыжышкынының начальниги Г. Б. Николаев чугаалаан.

Активтиң хуралынга социалистиг хүлээлгелерни алган.

делегей бо хүннерде

В. И. Ленинниң чогаалдары

БОГОТА. (СЭТА). В. И. Ленинниң чогаалдарын Колумбиянга парлап үндүрери Колумбияның Коммунистиг партизының ажыл-чорудулгазы-биле шуут холбашкан.

Хөй чылдарда чажыт байдалга ажылдап, диктаторлуг үзу-чуруумнарның талазындан истеп сүрүүшкүнге таварышпышаан, колумбий коммунистер революстуг идеяларны нептередир болгаш марксизмниң өөредилгезиниң арыг чоруу дээш демиселдиң баштайгы безымнарындан эгелээш чорудуп келген. В. И. Ленинниң чогаалдарын пропагандалаары ындыг демиселдиң эң чугула чепсээ болуп турар.

Чүгле сөөлгү он чылдарның дургузунда безин «Эдисьонес сур-Америка» дээр ном үндүрер чер Совет күрүнениң үндезилекчизиниң болгаш делегей пролетариадының баштыңчызының янзы-бүрү чогаалдарын 14 муң экземплярны парлап үндүрген болгаш тараткан. Хөй муң колумбийжилер «Күрүне болгаш революция», «Империализм капитализминиң дээди чадазы болуру» база өске-даа хөй ленинчи чогаалдарны билир.

Ол-ла ном үндүрер чер В. И. Ленинниң 30 муң экземпляр хире чогаалдарын өске чурттардан алган. Колумбияга саткан, ооң иштинде «Коммунизмде «чөөнизөшкинниң» уруглар арыы», «Чүнү кылырыл?» деп чогаалдары бар. Түе-түе ленинчи чогаалдар-биле кады В. И. Ленинниң чогаалдарының 42 томнуг чыылдазын болгаш шилиндеп чогаалдарның үш томун чуртка тараткан.

Колумбияга парлап үндүрген ленинчи чогаалдар колумбий коммунистерниң болгаш ажыкчы чонларның аңгы идеологиязының быжыглырыга улуг хире-чергеэи-биле хуалап. Колумбияның Коммунистиг партизынга организастыг ажылды чорудар талазы-биле дузалы көргүскен.

Делегей пролетариадының баштыңчызының төрүттүнген күнүнден бээр 100 чылының будүүзүнде Колумбияның Коммунистиг партизы В. И. Ленинниң ажылдарын парлап үндүрерінге болгаш нептередирінге улуг кичээнгейни салып турар.

В. И. Ленин дугайында фильмнер

САНТЬЯГО. (СЭТА). Революциянның баштыңчызы, делегейде баштайгы социалистиг күрүненің үндезилекчизи В. И. Ленинниң овурун көргүскен совет кино фильмнерин Чилиде аажок улуг чедиишкиннер-биле көргүзүп турар. Чуруттуң наймылалы Сантьягода, Вальпарансо, Консепсьон, Сап-Антонио хоорайларда түе-түе муң кижилер сөөлгү хүннерде «Октябрь», «Ленин Октябрьда», «Ленин Польшада», «Боолуг кижи» болгаш өске-даа кино-чурукгарны көрген.

ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралынга АКШ америк агрессияны соксадыр, бодунуң шериглерин болгаш эвилелчи чурттарының шеригл е р и н Мурнуу Вьетнамдан бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрер дугайында кол айтырыгларны чугаалажып көөрүндең быддаарын сагыштыы-биле орааллажып турар деп. ВДРниң Даштыкы хереглер министерствозунуң төлээлекчизиниң ында парлап үндүрген медеглелинде чугаалаан. Ооңбиле кады АКШ мурнуу-вьетнам тайбың чонга удур араатанзыг үүлгедиглерин үүлгетпишаан, Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларын күштелдирерин үргүлчүлеп турар.

Мурнуу-вьетнам улус Вьетнамның девискээриниң кайыдаа черинге америк агрессорларга удур демисежир эргелиниң дугайында Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң туружун ВДР-ниң чазаа бүрүнү-биле деткип турарын медеглелде чугаалаан.

Мынчангаш АКШ Соңгу Вьетнамны бомбалаарын соксадырының негелделериниң дугайында дутуржуганы АКШ биле ВДР-ниң аразында чарган ышкаш кыдыр хөделип турар-дыр. Ындыг болзаада шынында чогум-на харын АКШ ВДР-ни бомбалаарын соксадырын боду чугаа чокка хүлээнген болгаш вьетнам айтырыгны шинтирлээри-биле дөрт таланың чугаалажышкыннарын чорударынга Соңгу Вьетнам-биле чөпшээрешкен. Ол хирезинде ВДР-ниң тускай догуиаашкынынче болгаш айыыл чок чоруунче хаддаарын үргүлчүлевишаан. АКШ бодунуң берген аазаашкынын үреп турар. Вьетнам улус америк империализминиң кандыг-даа чаа авантюразын чайладыры-биле дайынчы белен байдалда кезээде туруп турар деп, ВДРниң Даштыкы хереглер министерствозу демдеглээн.

Агрессорларның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери чурттуң янзы-бүрү районнарынга америк-сайгон шеригл е р е согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүдеп турар.

Февраль 23-те патриоттар Хюэ хоорайның соңгу-барыын талазында дайынның туружунче хепертен халдаан. Тулчуушкун үезинде дайынчылар ол районга дайынчы туруштарынга турган америк батальоннуң штавыя чылча шапкан. 200 ажыг америк солдаттарны, офицерлерин өлүрүп, балыглаан, дайынының хөй санныг чепсек-херекселин хунаап алган.

Мурнуу-вьетнам патриоттар америк далай чадаг шеринниң 9-ку полугунуң 150 шериг албаныгларын сандан үндүрген. Патриоттар алды америк вертолёттуу база дүжүр аткан.

Тайиинь можуда дайындажып чоруп турар дайынчылар-дайзыннының 8 самолёдун дүжүр аткан. Немей алдынган медээлерни ёзугаар алырга, патриоттар бир вертолёттуу дүжүр аткан болгаш дайзыннының 40 чыгам солдаттарын, офицерлерин сандан үндүрген.

Мурнуу-вьетнам патриоттар Чанглонда улуг америк шеринг-агаар базазын артиллерия-биле бооданы, ооң түңнелинде беш самолёттуу узуткаан, а баазаның бодунга өрт болган.

Ирактың чону

БАГДАД. (СЭТА). 1968 чылда Ирактың чону 8.547 муң кижи болган. Ол дугайын багдад солуннар дыңнаткан.

ГФР. Дортмундуга «Демократия болгаш чепсегленишкин дүжүрери дээш кампанияның» хуралынга Юпп Аннкефорт чүве чугаалаан. Сураглыг барыын-герман ол коммунист неофашизмниң улам улгадып турар айыылынга удур демисежиринче ГФР-ниң депшилгелиг бүгү күштерин кыйгырган.

Германиянның Коммунистиг партизындан кандагтың депутады турган, ол патриот болгаш фашизмге удур демиселчиниң Боннуң чагырга черлери истеп сүрүп турар. Олар ону катап кара-бажыңнап алырсай берген.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Ажыл хүнү эвес

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Делегей херээженнериниң хүнү —март 8-ги 1969 чылдан эгелээш Моолга ажыл хүнү эвес кылдыр чарлаан. Ол дугайын МАР-ның Улустуң улуг хуралының Президиумунуң парлап үндүрген чарлыында айыткан.

Берлинге ужуражыышкын

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың найысылалы — Берлинге ГДРниң чазаанның бүрүн эргелиг төлээзи статс-секретарь Михаэль Коль биле Барыын Берлин сенадының бүрүн эргелиг төлээзи, сенаттың канцелярия удуртукчузу Хорст Граберттиң аразында беседа болган.

АДН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, барыын-герман федералдыг хурал Барыын Берлинге божбас дугайында шинтирлээнии сенат хүлээп алган бе деп айтырыгга барыын-берлин бүрүн эргелиг төлээ тодаргай харыыны бербээн.

Ооң дараазында статс-секретарь М. Коль үн медеглээнин: Барыын-герман федеративтиг республикага бактаавайн турар политика талазы-биле бот-тускайлаң чөр — Барыын Берлинниң девискээринге барыын-герман федералдыг хуралды эрттирер болгаш барыын-герман федералдыг президентиниң соңгуур дээш делегей эргезинге чөрүшкек болгаш Европаның төвүнге байдалды чидиглендирериче углаган дээрзинче Барыын Берлин сенаттың кичээнгейин ГДР-ниң чазаа каш удаа шыңгыы көрүндүрүп келген. Ол шыңгыы фактыга хамаарыштыр кичээндирнгни ССРЭниң болгаш социалистиг өскедаа хөй чурттарның чазактарының база кылыы келген. Баланыңы база-ла улам бедип турары кымга-даа билдингир. Ийи хире чижектен алгаш көрээли. Бир эвес колхозчуларга 1963 чылда бир күүнүнүнге 1,86 рубль төлеп берип турган болза, бо чылын ол 3,1 рубль апарган. Ынчаарда 71 пенсионерлерге түгле 4440 рубль дузаламчызын берип турган бис, ам 212 кижиге үстүнде түңден ыракта хөйну колхозтуң хөреңгизинден берип турар бис — деп, эш Эрес-оол чугаалаарга, заалдың ишти көөнайны-ла берген. хенертен адыш часкаашкыны дыңмиреп үнген. Ам индыр кырында мурнакчы хөйжу Норбу Донгак бо.

— Чаа эштер! Мен болган болзумза, хөй түве чугаалай албас, мындыг хүгбаяраан кижи болгай мен. Эш Эрес-оолдуң-даа, депутадмаетыың-даа чугаазын алырга, магалыг-ла түве-дир. Кожуунувусту дагыы тургусканы дээш, чазаавыстың ленинчи бодалынын ачызы деп түвеге кым чигзинмер боор, эки-дир эштер. Ындыг-даа болза, районну дагыы тургузуптарга-ла, хамык ажыл-агый, культура амыдыралывыс аңаа-ла ала-чайгаар бурунгаарлай бээр деп бодаар болза канчап-даа таарышпас. Районну дагыы тургусканы дээрге биске нам. чазаавыстың улуг идегел көргүскенин ол болганда. күрүненің хереэзинге моон-даа артык ажыл-таарыыны негелдези база олдур. Моңу барымдаалаан. ооң кадында депутадмыска ужуражыш турарывысты ажыглаан, бодумнуң ажылымны боданып олур мен. Ленин башкының төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур төөгүлүг хүнүнге уткуштур хүлээлгем: бо чылын 100 өшкүден 110 аңайны алган болзумза, 1969 чылда база ыпчаны алырымны хүлээдим!

Клубтуң ишти шоонайныла берди.— Ол-даа шын, ынчанмайн канчаар, мен база-ла бедик хүлээлгени алырымны хүлээдим! — деп, малчыннар оон-моон чугаалап үнүлер. Оларның соон дарый, кадарчылардан чылгычыларга, башкылардан эмчилерге чедир, ооң шаа кижи индирге үүгүн кээп, боттарының онаашкын ажылын түңнеп, моон соңгаар улам эки ажылдаарыл, нам, чазактың улуг идегелди көргүскенинге чонуң хөй-аъдыл, тура-соруу ыңгыгар чокка кодурулгенинин алаш-даа дажок. «Мындыг тура-соруктуг чон Коммунистиг намның ада-огбе дузазынга дайзын алгаш, кыска ойнун дургузуда бодунуң кожуунунуң ат-суоаан улам көдүрүп, ажылагый, эртем, культура талазыбиле чүргүзүлгө, коммунизмни тударының төөгүзүг хереэзинге ужу моолаш адыреринің талазы-биле чаа бедиктерни чедип ап шилдээдир» кыдыр бодаан, соңгуучулар-биле чарлыш чоруптуум.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ ОРУК ДЕМДЕГЛЕЛИ

Моңгун-Тайга

Салчак ТОКА

(Төнчүзү).

ШЫДЫРАА дарганың саналы онаа уткалыг, черле күүседирин ыңайладып болбас айтырыг-дыр. Малчыннарның уругларын садка ыдаңгыя кыыын киирип алган ажаар чоруктуң дузазы дыка улуг. Бир талазында, ада-иелери сагыш човавайн ажылдаарынга дузалыг, ийи талазында, школага белеткээр, амыдыралга өөредир сорулгалыг. Уруглар садынга ийи-үш чылда турупкаанар школаның бирги класынга эки өөренир, үзүк-бижикти, сан-чурагайны шору билир апаар. Садка кижизиттеннериниң арны чазык, чугаазы сайыраан, поруу читпен, хөйге өөренген, күш-ажылга ынам боору маргылдаажок» — деп аңаа бадыткап кагдым.

— Доңчулаарга, уруглар садынга алды чылда турганнар школаның бирги класынга белеп чедип келир, ынчангаш школачылар үш класты дооскаш эге эртемни чедип алмр чүве ышкаш чүл, але? — деп Шыдыраа аңаа-ла агаарже айтырыг салган.

— Шак-ла ындыг. Силерниң партхомуңар, колхозтуң баштаар черн, тускай эртемнигер бинче чаштар дугайымда ол хире сагыш човап турар болганда, «Малчын» удавайн мурнакчы колхозтарының хүрээлениниг кирип шыдаар—дииккеш, чугаавысты сонсадып кагдывыс...

— Бистиң аныяктарның аразында институт билиглитлер чаңгыс эш Кара-кыс эвес. Чоокта чаа Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң зоотехниктиг факультедин бистиң бо чер чурттуг уруг Ольга Өскен дооэуп келген. Мугур-Аксының аптека эргелекчизинде Бин-Хем район чурттуг Вера Байкара, Томск хоорайның фермацев институдун дооскаш, база-ла бисте ажылдай берген.

— Бин-Хем чурттуг хиреде, ыраак-узак дивейн, маңаа келгенни бодаарга, эрес-ле уруглур аа?

— Боду-биле чугаалашкан мен. «Бир-тээ чонум мепи өстүрүп, доруктурүп каарындан кадып-на, өөредип, дээди эртемни берип каап чүве болганда, ооң туразы-биле болур ужуралуг, ынчангаш ынаастап турбас, кайнаар чоруткан болдур, ынаар баар ужурлуг дээр чораанывгай. Эки-ле уруг, хөй-ниитичи кандыг-даа ажыл дагыырга, чажам дивес — деп, Шыдыраа ынчай-лыр.

— Чаңгыс силерниң колхозуңарда безин, башкыларны санаваска, дээди артемниг хереэжен үш специалист ажылдап турар-дыр. Революциянның ырак соонда безин, ыламгыя хереэженнерге бижик билир чаңгыс-даа кижи турбаан-на болгай.

— Ол-даа чөп. 1930 чылга чедир Мөңгүн-Тайга. Мөгеи-Бүреп бо мынчаар бижик билир кижи чаңгыс-даа чок чүве болгай. Ам дээрге партиянның ленинчи национал политиказының ачызында Каргы, Мөгеи-Бүреннин арат чоннары, олариың амыдырал-чурттагазы, эртем-культуразы таныттынмас мындыр үндезининден өскерлип 'сайзыраан чүве ышкажыл моокар — дигеш, Шыдыраа хаңмыы-биле хүлүмзүрүп каан...

— Кызылче дежир ээр өйүвүс келген. Чугаалажыр хире айтырыгларывыс доозулган, ам бистер-даа эртен хап олуразувусса дээре боор!

— Бо кежээ Мугур-Аксының соңгукчулары силер-биле ужуражырын күзээп, кандыг ирги эш депутат?

— Кандыг боор, белеп мен.

КУЛЬТУРА бажыңының ишти шыгырт долу, 300 ажыг сандай чедиишпес боорга, залдың дооразында баксантанып олуруп, бут кырынга тургулапкан соңгукчулар үүмерлежип-ле турлар. Стол артында, ооң дал ортузунда партком секретары кезек көрүп тур, столду карандаш-биле кезек токкуладыр каккаш, боостаазын ажыды чөдүрүп чоруй, ужуражышкын хуралын ажытташ, колхоз даргазы эш Эрес-оолга сөс берди.

—Депутаттың отчёдун дыңнаарының бетинде «Малчын» колхозтуң ажыл-чорудулгазын таныштырып берейн. Бистиң депутадывыс маңаа 1964 чылда чораан кижи болгай, ооң бээр дыка хөй сут ага берген. Бо аразында улуу-биле бурунгаарлаан. Куруг чүве чугаалап турбайн, каш чижектен көргүзейн, эргим соңгукчулар.

— Ынчаа көрүңер харын, даргa. Бистиң кожуунувус түгле мөңгүн-тайгалыг эвес. харын ооң артык алдын кижилерлиг болгай, ону база-ла чугаала — деп Мугур-Аксының эң кыргаңы, малчыннын күшажылының шалыпчызы Бичеол лаңды чаңгыладыр ыыттап үнүп.

— Бүгү Мөңгүн-Тайганың кол амыдыралы болур малы 1957 чылда түгле 37 муң баш турган болза. ам түгле чаңгыс «Малчын» колхозтуң 35 муң баш четкен-дир.

— Ол-ла болгай, шыр-байымшкынывыс халас барбаан, үре-түңнелдиг болгандыр — дигеш, бир-ле кижи ажок наттырып кагды.

— Сээң ол кылган түңнелиң кончуг-ла шын, эш Бичеол. Малдың баш саны чыл эрткен тудум-на улам өскен, ооң продукциязы көвүдээн тудум-на, колхозувус улам күштелир, амыдырал-чурттагавыс экижир.

— Ййе-ййет. Мээң чижээмден база ап болур!— деп, Бичеол база ынчаа бааргы.

— Ол база-ла шын! — деп, Эрес-оол уламчылаан, колхозтуң ажылын аналитээрин үргүлчүледи: — Силер маңаа чораанывларда — дигеш, мээң уумче көргүгеш, — колхозтуң ишти орулгазы түгле 656 муң биче-ле ажыг турда, ам болган болза 1266 муң рубль ыракта ашкан — дидер.

— Акшавыстың мөөнөзөшкини милиион ыракта ашкан түве ышкаш чүл? — деп каап, пенсионер Шокпуй өөрээн ынчы-биле хүлүмзүрүп каан.

— Шак-ла ындыг.

— Колхозтуң хореңгизи дыка-ла көвүдээн чүве-дир. Ол хирезинде, кижи акша дилээргe бербес боорунуң ужуру түгле чүве боор? — деп, чавыскалак сыныг, үс-биле былчап алган кара хөректээштиг, бөргүнүң халбаңының бирээзи чок, идиктери шоожа бергеп, бажының дүгү, салы сонсайган ээ айтырды.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ бадылап каан дүрүмүн, кежигүннериниң кылганын барымдаалааш төлевирин бээр чүве болгай. Ажыл кылбас кижи чем чивес дээр бистиң привичивис бар, колхозка чеженн ажылдап бергенин барымдаалап төлевирин бээр бис. Силер бо чылын каш ажыл хүнүнге үндүнер? — деп, Эрес-оол удур айтырды.

— Аарыл турдум, өөрү Хемчикте төрелдөримге чордум. ооң ужурунда чус ажыг ажыл хүнүнге үнген боор мен!—деп сезинглиг харылаан. ол сандайлар турза-даа. шалага калбаш кылдыр олура тыртып алды.

— Чылда 364 хонук бар болгай. силер түгле ыя-ла каш хонук ажыл хүнүнге үнген. күш-ажылдың хемчээн 30 хуу күүсеткен ышкажыңар чүл, ынчангаш кандыг акша негээриңер ол боор? Бодунарның багыңар ол-дур-ла.

— Чаа. чалгаапайга шак чээн херээ чүү боор. чугаан уламчыла. дарга—дээн кыйгы залдың ортузундан чаңгыланып үнду.

— Ол-даа шын боор. Силер биляп алыксаар айтырыңар бар болза, баштаар черге чедип келиңер, аңаа аай-бажыңны тыпкай бис аан—деп. колхоз даргазы сагындырып каап. чугаазын уламчылай бердн.

— Бир-тээ колхозтуң ишти экономиказы быжыглыг орулгазы көвүдеп турар боганда, ооң неижигүннериниң амыдыралы. алыр ажык-шалыңы база-ла улам бедип турары кымга-даа билдингир. Ийи хире чижектен алгаш көрээли. Бир эвес колхозчуларга 1963 чылда бир күүнүнүнге 1,86 рубль төлеп берип турган болза, бо чылын ол 3,1 рубль апарган. Ынчаарда 71 пенсионерлерге түгле 4440 рубль дузаламчызын берип турган бис — деп, эш Эрес-оол чугаалаарга, заалдың ишти көөнайны-ла берген. хенертен адыш часкаашкыны дыңмиреп үнген. Ам индыр кырында мурнакчы хөйжу Норбу Донгак бо.

— Чаа эштер! Мен болган болзумза, хөй түве чугаалай албас, мындыг хүгбаяраан кижи болгай мен. Эш Эрес-оолдуң-даа, депутадмаетыың-даа чугаазын алырга, магалыг-ла түве-дир. Кожуунувусту дагыы тургусканы дээш, чазаавыстың ленинчи бодалынын ачызы деп түвеге кым чигзинмер боор, эки-дир эштер. Ындыг-даа болза, районну дагыы тургузуптарга-ла, хамык ажыл-агый, культура амыдыралывыс аңаа-ла ала-чайгаар бурунгаарлай бээр деп бодаар болза канчап-даа таарышпас. Районну дагыы тургусканы дээрге биске нам. чазаавыстың улуг идегел көргүскенин ол болганда. күрүненің хереэзинге моон-даа артык ажыл-таарыынын негелдези база олдур. Моңу барымдаалааш. ооң кадында депутадмыска ужуражыш турарывысты ажыглаан, бодумнуң ажылымны боданып олур мен. Ленин башкының төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур төөгүлүг хүнүнге уткуштур хүлээлгем: бо чылын 100 өшкүден 110 аңайны алган болзумза, 1969 чылда база ыпчаны алырымны хүлээдим! — деп, малчыннар оон-моон чугаалап үнүлер. Оларның соон дарый, кадарчылардан чылгычыларга, башкылардан эмчилерге чедир, ооң шаа кижи индирге үүгүн кээп, боттарының онаашкын ажылын түңнеп, моон соңгаар улам эки ажылдаарыл, нам, чазактың улуг идегелди көргүскенинге чонуң хөй-аъдыл, тура-соруу ыңгыгар чокка кодурулгенинин алаш-даа дажок. «Мындыг тура-соруктуг чон Коммунистиг намның ада-огбе дузазынга дайзын алгаш, кыска ойнун дургузуда бодунуң кожуунунуң ат-суоаан улам көдүрүп, ажылагый, эртем, культура талазыбиле чүргүзүлгө, коммунизмни тударының төөгүзүг хереэзинге моолаш адыреринің талазы-биле чаа бедиктерни чедип ап шилдээдир» кыдыр бодаан, соңгуучулар-биле чарлыш чоруптуум.

Төлүшпайга хырнигер

РАССКАЗ

I.

Кежээки чывар эгелей берген. Өшкүлер шораан аралап баткан дыйлагар коштапар эдерип, боттары-ла аалче шуужункан. Тоня аалче далашпайн, шораан бажында делемче үне бергеш, тал даянгылжы-биле соокка көжүк берген өң алгы негейинин, эдээн даашкыр кактагылап, дайгыра хаактарга, арткан өшкүлер болдунчу дүшкеш, эки бадывытказ.

Ангор өшкү кадарчызы Серен Чоодунуң хеймер кызы Тоня кежээки школа дооскаш, ада-иезинге дузалакчы кадарчы боон ажылдаа-ла иян чыл чыгай берген. Эвилең-чешүз, томаанныг-даа, экер-эрес, утаанныг-даа, чойган сынныг, чараш чаңныг уруг ирген. Оон ажыл дээнде кызылын улус кайтаан. Ажыл кадында дыштанып база билир. Эки ажылдаар-даа бол, оотка дыштанып билбестер бо-ла тургулаар. А Тоня ындыг эвес. Кыштаа коңчак-даа бол, бо-ла аътгавыштар: бригада төвү кайы сен дээш, бурт дээр. Чувар-бажыңнап каапкаш, кыаы-булунга өөрү-биле ойнап хөглээр.

Ада-иезин-даа уруунуң ылчың-сыйбың эвезинге, ажылдан озаадавазынга пат бүүрээр. Меңээргенмеанын дээш, уруунуң ындыгаын билбээченээр, кымга-даа ажык мактавас.

Тоня өшкүлериниң соонда дүжүп бадыткан. Соок киткеп, чывар ажыңнадып, чоотаалар дүвүн туман дүй шуглап келген. Бедик бажыңдан довуп чыткан кыштаг шуут көзүлбес. Соок агаар өттүр аал уунда трактор даажы дыңнаалаш, солун-сеткүүл тудуп алганда, бодуунуун немей ларак угладып эгелээр: «Малдың баш саны менди-ле болза, элең-тендиң чыткаш, кыш ажып алза ажырбас деп бодап болбас. Чүгле сан талазын эвес, шынар талазын бодап ажылдаар—ам үениң негелдеш ындыг. Мынчап кээрде бичии-даа оожургал турбас ужурлуг».

Чорутка-ла неделя четпээрде шоодуг эвес сиген каап алган Шериг-оол бо түтсүп келген. Сигенин боду-ла дүжүрүп, сараатгажы берген. Тоня кажаага кээп, оттка кире берген анайларынга чаа дүшкеп чымчак иогаан сигенин чиңге хендирге дургзар баглап берип турган. Ынчанмаска анайлар, тенек чүвелер, чаагай сигенин орта чивейн, саза базып ыаптар.

Шериг-оол ажылын доосказ бажыңче-даа барбайн, Тоняның чаныпта кылаштап келген:

— Антонина Сереновна! — деп, ол шала аяар кыйгырган.

Тоня серт кылынгаш, «Па, бо оолдуң ол түүл, мынчага дээр менги кым-даа мынчаар адап кыйгырбаан түве йиккпе» кыдыр бодаап, дүргеи хая көрүүп келген.

Шериг-оол ажык-дээр шаа черге тура дүшкеш, аланзый берген, үстүг хөлүнүң хаптарын үштүп колдуктай тыртып алгаш, Тоняның карактарынче чажыртынмас чазык сеткилдиң шырайы-биле көрүүп келген. Кажар оп чок уян хулумзуруг оон чырыктарын кыймыш кылган. Ынчалзадаа шоваа карактар сүрзодексээн аянныг, таарыжыр сөс тып, сөглеп диттикпейн, харлыкан түве шыкаш, турза-ла турган.

— Силер-биле чугаалажырын чөпшээрел көрүнерем — дээш, оол эгениксээн түве дег апарган.

— Чөпшээрел чыткан хере чү боор, хорай бээр акша-бараан, аъш-чем эвес—деп, Тоня тывынгыр харылаза-даа, база-ла сүрзодексеп, анайларынга чардыккан кижи бооп, оларының эң бичиизин сегире тыртып алган.

— Чугаа акша-бараан, аъш-чемден-даа үнелиг болуру чадавас — деп, оол тывызык чугаага сыдгар кактының улашкан.

— Чүнүң дугайында ирги?

— Чажыргаш канчаар, мында уужуражаныыс соонда, силерге дужукпаан, силерниинге келиксээр апардым. Чүге ындыг чоор, Тоня?

— Ой, мынча дивенер!—деп, Тоня үзе киргеш, ескээр көрүү берген. Чүге-ле йиик, чүрээ аажок хөлээзи ышкаш болган. Орта мен бе дээш, күспакта анайын черге сала тыртып каап, оваарнып кан — черле талаар.

Шериг-оол бир анайны куспактап алгаш, думчуунче чыттап-чыттап:

— Көрем, Тоня, чараштарын. Шүүту-ла эрес, тодуг болгаш дошкун, арыг-силиг — деп анайларны чаптаан сеткилиив сеглээн.— Бичиимденне мал төлүнге ынаам коштуг, чаптап, эргелеп-ле орукпаам кээр.

— Ындыг болза малчылап ажылдазынарза эки эвес бе?—деп, Тоня каттырымзай каапкаш, оолче бүдүү карак үштап иерти турган.

Шериг-оол холунда анайны черге сала тыртып каап, аъш-чем кылаштап келгеш, бир холун Тоняның эктининг кырынга салгаш, боданы аарак оожум чугаалаан:

— Малчыч болуп-даа шыдаар мен. Чүгле силер-биле чедир чугаалажып шыдавас болганымга хомудап тур мен.

— Йөе. Меңээ хамаарышкан чаңгыс-даа сөс чугаалавазынарны диледим — деп, Тоня домгизинден чымчак чугаалаан.

— Сөстү үнелеп билир-дир силер, Антонина Сереновна. Ол эки-дир. Кижиге чаңгыс сөстү бээри азы алыры дээрге аңаа бир чүве эвес болгай. Сеткил албадап келдиң. Чаңгыс сөстен сөглей каапсымза...

Тоня Шериг-оолдуң агында салып алган холун дужүр октапкаш, чүгүрүп ыңай болган. Кажаа артында бергаш, доюлган бодалдарынга достуруп, доктаай бергеи. Чүрээ черле орта эвес, өскелин кончуг тиккилээр. Шериг-оол соондан чайлаш чок кээр деп билип, чазык хулумзуруг ооң

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп-леттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 4 ВТОРНИК № 53 (7899).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ГЕ НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Чехословак Социалистиг Республиканың шериг таваллери ЧССР-ниң камгалал министри генерал-полковник Мартин Дзур баштаан Москвадан төрээн чуртунуче чанылган. ЧССР-ниң шериг таваллери ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречконуң чалаанын ёзугаар албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге чоруп турган.

ИНДИЯЖЕ ЧОРУПКАН

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко Индияның камгалал министри Сваран Сингхтиң чалаанын ёзугаар албан ёзузунуң найыралчы аян-чоруун кылып, Индияже чорупкан.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын—

шалыпчы фронт

КЫШТЫҢ АЙЫЫЛЫ АМ-ДАА БЕРГЕ

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталаашынга холбаптыр мал кыштагладымышкынының байдалыныҢ дугайында шынгыы тутаа Эрзиниң партия райкомунга болган. Хураалга колхоштар дарга-лары, партия организациялаларының секретарьлары, кодээ ажыл-агый эргелелиниң түскай эртемчилерге кириштиген. Бо айтырыг талаазы-биле партия райкомунуң бирги секретары О. Бячеин информациязын олар дыңнаан, саналонал солтуп, ап чорудар хемчегларын дугуруушкан.

Райондо адды муң беш чүс ажыг шээр малды, 750 бодо малды немелде чемгерилгеге кирген. Мыйысты бода малдың үштүп ийи кезии болгаш 6764 баш шээр мал чылыг суг-биле хандырылган. «Коммунизмге орук» колхозта үш кудуктуң доска а р ы а р ы м ы ң адаанга печкаларны кылып, чылыдыг турар. Үш муң чыл-гам малды чылыг суг-биле суггарарының аргазы бар апарган.

Хар райондо дыка улуг эвес-даа болза, Ленин аттыг, «Коммунизмге орук» колхозтарының чамдык бригадалары далбыйлашкынны чорудуп турар. Даваны тастап турар маадарны тускайлап, эмнеп, азыралга тургускан. Барык-ла беш муң четкен чаш малдың байдалы билгий эвес. Бичаза-даа маадды немгерели чамдык бригадаларда, фермаларда чу-румчуттунмаан. Сыын-Мыйыс фермазында бар холускаалыг чемнериң инектерге бербейн турганы ылаӊзын. Нарында С. Банчык удурткан № 3 бригада мал чемгерер, суггарар оңгачаларым, досхаарларны четчиг-биле белеткеп алган турда, «Чаа оруктуң» № 3, 4 бригаларында байдал сыр эвес. Бо бригаларның хойжуларының чоокта чаа ол хереккелерин белеткеп эгелээн, а үшкү бригада ам-даа чадашпышаан. Мындыг байдал «Мөрен» колхозтуң чамдык кодан-нарында база бар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң дараазында мал чеминиң тетчеттиниң турарын кыска хугаада эдер үжүрүт. «Чаа оруң» колхозту саналаска, ө-ке үш ажыл-агыйларда мал чеминиң курлавыры эвээжеп турарын оларның удуртукчуларын шүлүндирер үжүрүт.

Февральның ийиги чартыында районда 3,1 муң тонна сиген, 360 тонна саван база холускаалыг чемнерниң 200 дире тонна курлавыры арткан турган. Бар чемнерин биллирлик, камныг чарыгдаары, ол шыкаан немелде курлавырларын дилеп тывары негеттинип келген. Саванны мыбыраткан, оңу өске мал чемнерик-биле холуй хамыдырган, малды чемгербейн турар. Кыдыынын турар норт-мозаларнаттер насос, хоорал дээш шыкаан кезектер чогуудан доозулбайн саадап турар.

Малды чылыг суггатка киирер талаазы-биле чедир ажыг-таттынмаан арганы айыткан. Оңу ажылдырага дүргеп боттандырары чугула. Бар 18 кудуктарның чамдыкызы шоодуг эвес үреливишкиннерден ажыддавайн келген.

«Чаа оруң» колхоз бо чылдың улуг-хемчидерге бергеен сигенинден орунгга бежеен ажыг шанакты ап, оларның чамдык кезинге ажылаан турар. Н. Назынның удуртуп турары № 3 бригадазының хойжу бурунуде шанактыг темени быжыглаан. Оларның ажыл-атыйга дузазы үнелеп четпее дээ чугаалаан болгу. Теве-лерге бригадазының янзы-бүрү өске ажылдарындан аңгыда, тайга-дан тудуг ыяжын база сөөрт-түп турар. Белеткеттинген 400 ажыг чудук, 1500 сыра чаа кажаалар, малчыннарга чурттарга бажыңнарын тударынга хереглеттинер. Мынчаар ажылдыг-ленип артектиг бүүп өске колхозтарда чогуур үнелелдя азбаан.

Мал ажылынын түскай эртемнигленирин ажылының дугайында чугаа хураалга чугуу черии эккеен. Хамаарышкан ыяжнге кыымак, ак сеткилдиг эштер колхозтарда хой. Ынчалза-даа ажылды эгээлең-ге чедирер дээш сорук чок, малчыннардан, бригадырлерден неге-лде кылбас чамдык түскай эртемнигленирин анаа айытыкан. Бажыңнар, өглер түскайлап берип турбуже, «Мөрен» колхозтуң чамдык мал эмчилерэ, зоотехниктерн сурда, кыштаглардан түе ажыг километр ырак черде олуруп. малчыннарга хүн бүрүнүң дуза-лыг чедирин шыдавайн турар деп шүүмүлүлел таварылга эвес. Малчыннар биле харызаа чок чоруктар өске ажыл-агыйлар-да база артыпшаан.

Бо үеде малда ара салыр, төрүп шыдавайн бектеннип олур таварылгалар эвээш эвес. Январь айда районуң дөрт колхозтарына дээжиниктээн дээш 112 баш малды эштке хе-регээрэ-биле олуруп дужаага-ны эптежип болбас хире дүвүреңгир. Ленин аттыг, «Мөрен» колхозтарның, он бир кодан-нарындан ларыг тывылганы зооветжилдарның четпеени-ниң база бир хереңнээ. Дарый ап чоруткан хемчеглер-ниң ачызында ларыг чавырлыш турза-даа, малчыннар ор-тулугга зооветоорединге «Чаа оруктаа», «Мөрендэ» чорувайн турары дээш, ында түскай эр-темнигленирден шынгыы айтыр-за чогуур.

Мал ажылында бо берге ийде маадырлыг туржуп турар кижилерниң культура, амыдыр-ал хандырылгазын ам-даа экижидеря чугула. Суурларның, район төвүүнүң ажылчы чонунуң малчыннарга дуза-лаар шеф ажылдарын практи-калаар ойу келгеп. Деминг ш-. бедин негелде, сорулгага чедер дээш чүткүлүг болуг-лениичи хөлөйлөп мал ажылының талаазы-биле эр-зинчилерниң эки көргүзүтлерлиг үткүргүнге төлептиг са-лымпкын болур.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

Тыва АССР-ниң үлетпур, транспорт, тудуг, харылзаа организацияларының, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының 1969 чылда социалистиг хүлээлгелери

СЭКП-ниң XXIII съездазының шиитпирлерин амыдырал-га боттандырбышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чонунары В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болурун төлептиг үткүүр. беш чыл планын хуусаа бетинде — 1970 чыдың ноябрь 7-ге чедир күүседир дээш, социалистиг чарыштыг калбарткан, үлетпур продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле алган хүлээлгелерин эрткен чылын ажыр күүседкен.

1968 чылда продукция бүдүрүп үндүрериниң хемчээли оон мурнунгаты чыдыынган 7,4 хуу өскен. Социалистиг хүлээлге ёзугаар 1,2 млн. рубльдиң продукциязын бүдүрген. Чыл планынга немей 43,5 муң тонна хомүр-дашты, 2700 тонна даг-дугун, 7200 кубометр дилиг матери-алдарын болгаш өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрген.

Автомобиль, суг транспортунуң, харылзаанның коллек-тивтери планны күүседкен.

1967 чылга деңнээрге, үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүк-чүдүү 1,9 хуу өскеп. Продукцияның бот-үнезин чиигеткеннеден 268 муң рубльдиң камналгазы алдынган. Чылда 600 муң рубль камналгалыг чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткен.

Эрткен чылын «Тыва даг-дугуу» комбинаттың, Чадаананың хомүр-дашт разрезинид, «Кызыл-Хавак» шахтаның, Үдүг-Хемниң ыяш үлетпур ажыл-агыйының, алгы заводуун, Тураннығ амыдырал хандырылга комбинадының, № 2 АТБ-ниң, «Восток» сантехмонтажтың» межколонналының коллективтери эки ажылдаан.

Садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары бараан саарылгазының планын 102,3 хуу күүсеткен. 1967 чыдыынга деңнээрге, амыдырал хандырылгазының ачы-дуузалының хемчээли 32,6 хуу өскеп.

Бо бүгү-биле чергелеттир үлетпүрүнүң, транспорттуң, харылзаанның, капитал тудугунуң, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, коммуналь, амыдырал хандырылгазының ажылында ышкыры четпестер, ажыгаттынмаан курлавырлар хөй. Эрткен чылын 16 бүдүрүлге коллективтиң продукция сайгарарының планын күүсеткээн. 24 бүдүрүлге куш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн өскүрериниң планын чедирбээн, дөрт коллектив каражалыг болган. Чамдык организациялар продукцияның номенклатура планың сагыыраан. Элээн хөй ажыл-агыйларда шак-үеинге халас эрттирип турары, кол фондунуң ажыглалының чавызы, бот-үнеинің аартап турары, продукцияның шынарының кудузу илерээн.

Республиканың тудугжулары социалистиг хүлээлгелерин күүсеткээн. 1968 чыдың тудуг-монтаж ажылдарының планы чүгле 85,7 хуу күүсеткеттинген. 11,5 муң дорбелчин метр чуртталга шолу, 2 уруглар садь, поликлиника болгаш өске-даа тудугларны дооспаан. Хой-хой организациялар бар техниканы четче ажыглавайн, тудугнуң хуусаазының үзамдыктырын келген.

Бо чылын продукция бүдүрериниң хемчээлин өстүрер болгаш бүдүрүлгениң ажыктының бедиреринің сорулгаларын тургустунган. Социалистиг чарыштың, техниктиг дешпилгеин, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын калбарткан, курла в ы л а р ның ажыглаарын күштелдиргеш, ол сорулгаларны чедиишкининг шиитпирлеп болур.

В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болуруна төлептиг белеткеңир, беш чыл планың хуусаа бетинде күүседдир дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпээн, республиканың үлетпүр, транспорт, тудуг, харылзаа организацияларының, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, коммуназ, амыдырал хандырылга коллектив т е р ң 1969 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерин алган.

ҮЛЕТПҮР

Бүдүрүлгениң техни к т и г децилери болгаш ажыктыг чорууп бедиерин боттандырып, социалистиг чарыштыг, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбарткан, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын дециир-деп, беш чыл планың хуусаа бетинде күүседдир дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпээн, республиканың үлетпүр, транспорт, тудуг, харылзаа организацияларының, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, коммуназ, амыдырал хандырылга коллектив т е р ң 1969 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерин алган.

ҮЛЕТПҮР

Буд

СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирин боттандыраалы!

Улуг-хаяжылар улуг юбилейниң ээлчээнде

СЭКП-ниң XXIII съезжиниң болган СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта партком, оон чер-черде партия эге организациялары чогуур хемчегларин ап келген болган ам-даа турар.

Ол Пленумунуң соон-дарый оон шиитпирлерин коммунистериң ниити хуралынга чугаалажып танышкан. Анаа соолгу үш чылдарда кылган ажылдарны түңневишаан, Пленумунуң салган сорулгаларын күүседиринин талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылган болган амыдыралга боттандырып эгелээн. Оон шиитпирлерин салбырларда база чер-черде партия болган комсомолдуң подпучырыдыышкыныңмың четкилериге өөренирин организастаан.

Совхозтуң ажыл-агыйының ког үгланымышкыны — хой ажылы. Чер ажылының бедик дециелдиг хогжүлдези чокка мал ажылы челинишкинниг хогжуп шыдавас. Малдың чем-суурун хандырары база оон бүрүнү-биле хамаарлыр. Ынчангаш бистиң совхоз соолгу үш чылларның дургузунда чер ажылын хогжүдеримче угланган хемчегларин чорудуп келген болган ону моон соңгаар-даа улампчылар.

Тараа культураларының чажылдазын чайын болган күзүн ацларган черлерге чорударын колдуунда чедип алган бис. Оон түңнели коступ келген. Соолгу үш чылдарда тарааның ортумак дүжүү гектар бүрүзүнден 9,5 центнер болган. Совхозтуң тарылга шолу барык 13 муң га чедип турар. Бис тарылга шолун улам калбартырынче эвес, оон үнүш-дүжүдүн бедиделиниче угланган хемчегларни ап турар бис. Совхозтуң чамдык тараа шолдериниң хөрээнү хаттың үрээшкинниге таваржып турарын барымдаалап, черни диниидектей ацларар арганы ажыглап турар. Черниң ширин андарбайн, ажылдаар андазынны ажыглап турар бис. Ол арга бистиң совхозтуң байдалынга ажыктыг боом турар.

Часкы тарылганы чорударының хуусаазын шын шилип тывары дыка улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш агрономнар тарылганы чылдың онзагай байдалын өөренип көрбүшаан чорудуп турар. Чазын чажыт тарыыр шолдерни баш удур белеткеп алыры чугула сорулгаларның бирээзин. Бис олче база улуг кичээнгей салып турар бис. Бо чылын тарыыр черивистиң 90 хуузу чайын болган күзүн ацларган черлерге чоруттунар. Ол дээрге бедик дүжүт чедип алырының магадылалы болур. Амгы үеде тараа шолдеринде барык нйн муң тонна одекти чемишчиниге кылыр төккен. Ол ажыл ам-даа үргүлүлеп, инда механизастаттынган звено ажылдап турар.

Тараанын бедик дүжүдүн алырынга бир шиитпирлиг чүүл ону соруттуг болган райончуткан урезиннерни ажыглары болур. Келир чазын чажар үрезиннерни тарыырының кондициязынга чедир ажылдап кылыр түсвай бригаданы тургускан.

Эртиен чылын күскү хову ажылдары доостуру билек, часкы тарылгага кирер техниканы белеткеп эгелээн бис. Бисте ам 38 тракторлар болган оске-даа техника септеттинген. Хову ажылынга ажыглаар техниканың септелгезин чоокку хүннерде доовупкан турарының аргазы бар.

СЭКП ТК-ның октябрь Пленуму суггаттыг черлерни ажыглаарынче улуг кичээнгейни салган. Бис муриунда суггарып турган черлерни ажыглавас апарганывысты чазыг деп көргеш, ону эдер таазы-биле хемчегларни ажылдап кылып турар бис.

Бо хүннерде мал кыштагладынышкынының талазы-биле оң харыысалгалыг уе эртип турар. Бистиң коданнарывыста 3600 баш ажыг мыйыстыг бода мал болган барык 28 муң кире шээр мал кыштап турар. Хойжу коданнарда хой массалыы-биле хураганнап турар. Хойжуларның эрес-шудургу ажылының түңнелинде тараан хураганнар менди камгалап алдының турары өөрүнүүг. Ынчалза-даа бо кыш малчыннарга улуг бергелерлиг болуп турарын утпас ужурлуг бис. Мал чемининиң курлавырын тургузуп албаанывыстың хараазы-биле ону республикадан дашкаар черлерден соортур ужурга таваржып турар бис.

Бистиң совхозтуң бүтү коммунистери болган ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле боттарының бот-идепкейин кодуруп, кызымаккай шудургу ажылдап турарлар. Улуг-хаяжылар сөзүн әдәәр.

Ол Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чедип алдынган чүүл бүрүзү В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл юбилейинге база Совет Тывамның 25 чыл болур оюнга күш-ажылчы белек болур.

А. АМБАРЖИ,
совхозтуң парткомуң секретары.

Чаагай дүжүттүң үндезини

Дүжүттүң күзү — черниң үнүш-дүжүттүүнде. Хөрээнүнүң дүжүтке хоолулут чемиш болур бүдүмелдер курлавырын ковудедириниче ажылагыйлар ынчангаш үргүлүү сагыш салыр. Бистиң тарыыр ковударывыстың ам ап турар ол дүжүт чемиштериниң дөртен ажыг хуузу органиктиг чемишчидилгелер. ССРЭ-ниң Топ статистика эргелелиниң дыңнадың турарын ёзугаар алырга, ам колхоз, совхозтарның ховуларында чедирген ол чемишчидилгелер 490 миллиой тонна. Оларны белеткээни эрткен чылдың кышкы үезиндээзиниден 25 миллион тонна хой, бир миллион гектар тарылга шолуп чемишчидериниң нормазы болган. Немелде өзүлдениг. Ынчалза-даа бо кыш малчыннарга улуг бергелерлиг болуп турарын утпас ужурлуг бис. Мал чемиринин курлавырын тургузуп албаанывыстың хараазы-биле ону республикадан дашкаар черлерден соортур ужурга таваржып турар бис.

Бистиң совхозтуң бүтү коммунистери болган ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле боттарының бот-идепкейин кодуруп, эрткен чылын күскү хову ажылдары доостуру билек, часкы тарылгага кирер техниканы белеткеп эгелээн бис. Бисте ам 38 тракторлар болган оске-даа техника септеттинген. Хову ажылынга ажыглаар техниканың септелгезин чоокку хүннерде доовупкан турарының аргазы бар.

СЭКП ТК-ның октябрь Пленуму суггаттыг черлерни ажыглаарынче улуг кичээнгейни салган. Бис муриунда суггарып турган черлерни ажыглавас апарганывысты чазыг деп көргеш, ону эдер таазы-биле хемчегларни ажылдап кылып турар бис.

Бо хүннерде мал кыштагладынышкынының талазы-биле оң харыысалгалыг уе эртип турар. Бистиң коданнарывыста 3600 баш ажыг мыйыстыг бода мал болган барык 28 муң кире шээр мал кыштап турар. Хойжу коданнарда хой массалыы-биле хураганнап турар. Хойжуларның эрес-шудургу ажылының түңнелинде тараан хураганнар менди камгалап алдының турары өөрүнүүг. Ынчалза-даа бо кыш малчыннарга улуг бергелерлиг болуп турарын утпас ужурлуг бис. Мал чемиринин курлавырын тургузуп албаанывыстың хараазы-биле ону республикадан дашкаар черлерден соортур ужурга таваржып турар бис.

Бистиң совхозтуң бүтү коммунистери болган ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле боттарының бот-идепкейин кодуруп, кызымаккай шудургу ажылдап турарлар. Улуг-хаяжылар сөзүн әдәәр.

Ол Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чедип алдынган чүүл бүрүзү В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл юбилейинге база Совет Тывамның 25 чыл болур оюнга күш-ажылчы белек болур.

А. АМБАРЖИ,
совхозтуң парткомуң секретары.

Улустуң кандидады

Чоннуң идегели

Калининград хоорайга башкы институтуду дооскан аныяк биолог башкы Тамара Никитина 1954 чылдың чаңында Кара-Хем районга чедип келгеш, Сарыг-Сеп суурунуң № 1 ортумак школазынга ажылдай бергеи.

Оон бээр хой чылдар эрткен. Тамара Ивановнаның өөредип каан өөреникчилери ковудээн, а район төвү бо улуг суурунуң чурттакчылары ону Тамара Ивановна деп хүндүлеп адаарлар.

Суурунуң чурттакчылары Тамара Ивановна Никитинаны Сарыг-Сеп кожуун Советтиң депутадының кандидадынга депшиттеп. Ам ийиги удаа депшидип турары бо. Ол улуг идегел. Кожуун Советтиң депутадары — күрүне эрге-чагыргазының кожуун ортузунга эң-не чоон турар төлээзи болгай, ынчангаш чоннуң эң-не ниизу-бүрү чагыгларын, дилегларин, санаадарын, хомудаадарын бир дугаарында ол шиитпирлежир.

Ынчангаш депутат Т. И. Никитинаның күүсеткен чагыгларын кожуун суурунуң чурттакчыларынга хүн бүрүде чугула чүүлдер болган. Тайга адында суурнуң кудумчуларын чазын, чайын, күзүн чадаг, кижилер аргажар аргажок малгантыг апаар, ынчангаш тротуарлар, көвүрүглер кылдыртыры база чугула. Суурнуң чаа тудуп турар эвилелге бажыңдарынга хереглээр транка кылдыртыр чагыглар база күүсеттинген.

Тамара Ивановна кожуун Советтиң улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, культура амыдырының талазы-биле докталмал комиссиязының даргазы хүлээлгеэн күүседип келген. Суурнуң школаларын чаа өөредилге чылынга ойлаанда белеткээн, анда кадык камгалал, культура албан черлериниң байдалы болган ажылы эки тургустугган. Кижи эвилери санитар хуудустарын үндүрүп, чурттакчы чон ортузунга лекция, беседа ажылын база кадбартып, малчынларже үлүг турар.

Бо бүгү хүн бүрүнүң чугула ажыл-херектерин бүдүргүрүнге ук доктаамал комиссиниң идепкейлиг кежигүннери В. Дмитриева, Н. Бочкарёва, Е. Монгуш оларның болгаш кожуо Советтиң өске-даа депутаттарының улуг-хуузу иескү.

Депутат башкының идегелдиг дужаанчыларын оон удуртуп турарын 5 оон класстың өөреникчилери болуп турар. Олар чурттап турар квартаддарының ойын-биле тимуровчуның бөш отрядтарын тургузуп алгылаан. Олар чурттап турар квартаддың малылап кыраан, пенсионер чурттакчыларның бажыңнарын билир, хостуг шиктарында болдунчуң алташ, оларның суун узуп, ниизи чарын берип дужаанны каантарар. Аңаа чораан кижи Тамара Ивановнаның тимуржуларынга кырганнарының өөрүн четтиргеи чугаалаарын бо-ла дыңнаар.

Тамара Ивановнаның удуртуп турар школаның 34 өөреникчизиниң 12-си өөредилге чылының баштайгы чартыын кончуг эки болгаш эки өөредилге, чүрүм-биле доосхан. Оларның иштинден Саша Коровин, Вова Дутлинов, Вера Карапузова, Вика Оюн, Галя Серен, Надя Гольцова олар өөредилгеге болгаш хей-ниити ажылынга оның шылгаран турарлар.

Тамара Ивановна районнуң Культура бажыңында ажыттан аныяк содугучулуң өрээлиниң ажылынга идепкейлиг киржип, ацаа дежурныйлаан турар. Ол өрээл хүнүүне кежээкиниң 5 шактан 9 шакка чедир ажылдаар болгаш инда аныяк содугучулуң бүлүңү, шыдыраа, шашка, даалы чергелиг ойнаар херекселдер бар.

Сарыг-Септиң чурттакчылары Тамара Ивановна Никитинаны кожоо Советтиң депутадының кандидадынга база катаа депшиттиеги бо болуүн, элдек-эвилел чаңныг башкы чоннуң хүн бүрүдеге улуг, биче айтырыгларын шиитпирлежирингe сагыш човаанглыг болуп, оларның бедик хүндүтелиин чедип алганын херечилеп турар. Ажылчы чоннар депутаттарының Сарыг-Сеп кожоо Соведи республиканың дээре ажылдыг кожоо Советтиниң бирээзи болгай. Оон ажылын экижидерине чоннуң төлээзи Т. И. Никитинаның үлүг иескү болуп турарын ол база катаа бадыткап турар.

Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң корр.

ЧУРУКТА: Сарыг-Сеп кожоо Советтиң депутадынга кандидат Т. И. Никитина ылазының болуп эки өөреникчилеривиле кады. Авторуңуң фотозу.

Келир частың тарылгазынга

СЭКП ТК-ның «ктябрь Пленумунуң шиитпирлери Улуг-Хемге Жданов аттыг колхозтуң механизаторларын улам күш-ажылчы сорук кижирген.

Колхозка септелге сезонунуң эгезинде 12 тракторну, 18 андазынны, 16 сеялканы март 1-ге чедир бүрүн белен болдурар турган болза, ук сорулга чедиишкинниг күүсеттинген. Ам сеялкалар септелгезиниң соолгу эвилелин чорудуп турар.

Ол ышкаш өөрүнчүг байдалды «Х Улуг хурал» колхозтан көрүп болур. Артельдиң механизаторлары септезе чогуур 20 тракторнуң 16-зын, он андазынның 9-зун, беш сеялканың 4-түн эки шынарлыг кылдыр септеп дооскан.

В. БЕРЕГОВОЙ.

Малчыннарның маадыр ижи

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Дагда сүт-бараан фермазында 180 ажыг инек бар. Ферманың коллективи малды кыштан хүр ажырар дээш шудургу ажылдап турар. Инда сигенин, чарбаны, саваанны болгаш силосту үчүг ёзугаар чыгыдап турар. Малдың кажаалары чилыг. Инек кадарчылары кышкы үеде кадатты шын таарыштырып турар.

ЧУРУКТА: инек кадарчылары М. Маны-Соруул (солагай талазында) биле А. Монгуш.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯ

Агитаторнуң соңгукчулар-биле беседазы

— Совет Социалистиг демократия дүтаймында шолчеглиг беседаны эгелээр-дир бис.

— Демократия деп чүл дээрзин башдай тайылбырлаваа эки боор.

— Чөп-түр. Демократия дээрге улусчу эрге-чагырга дээш грек сес. Ынчангаш демократия—күрүне хевирлериниң бирээзи. Хамык ужур чүдел дизе, күрүне эрге-чагыргазы чогум кайы аңгының холунда турарындан демократиниң утказы тодаратпынар. Чаңгыс-ла чижек. Англияда бүгү чоннуң чүгле 2 хуузу болуп турар хореңгитеиер чурттуң национал байлаамың 65, 5 хуузун эзээп турар. Чурттуң бүгү экономиктиг болгаш политиктиг эрге-чагыргазы оларның холунда турар. «Капиталнам болгаш бурмуаа демократия хөлезиледдиг кудданымышкынның демократиязы-дыр» — деп, В. И. Ленинниң сестерин бо чижек безин бадыткан турар-дыр.

Октябрь революциязы пролетариат диктатуразының девирлериниң бирээзи болур Совет эрге-чагырганы тургускаш, пролетаржы социалистиг демократияның эгезин салган. Совет эрге-чагырга — демократияның дээди хевири, ажылчыннарга, күш-ажылчы тараачыннарга болгаш интеллигенциига демократия-дыр. Ынчангаш, совет кижилер бистиң күрүнеэвис дээрге-зе бистер боттарывыс-тыр бис — деп чугаалап турар.

— Довчулап чугаалаарга, социалистиг демократия деп чүл ынчаш?

— Ийе, бо айтырыгны тайылбырлап көрээли. Күрүнеии, ниитиледдиң бүгү хереңгитерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннуң эң халбак, бүгү талазыг болгаш идепкейлиг киржири — социалистиг демократияның кол утказы болур. ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болур ажылчы чоннар депутаттарының Советтери болза улустуң бүгүдеии хаара тудуп, оон чаңгыс эвиң илередии турар организациязы болур. Ажылчы чоннуң бот-тывынгыр хөй-ниити организацияларының янзы-бүрү хевирлеринге даянып азгаш, Советтер болза ССРЭ-де күрүне эрге-чагыргазын төпке болгаш чер-черлерге долу боттандырып турар. Социал шынары-биле бүгү улустуң күрүнеэзи болур ССРЭ-ниң политиктиг үндезиниң ажылчыннар биле тараачыннарның эвилелин болгаш бузулбас найыралын, ажылчын аңгының удуртуккучу роляын база СЭКП-ниң роляның болгаш удуртулгазының улам өзүп турарын илередип турар.

Совет күрүне бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга, бир талазында, эргелелче, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунучуне, күрүне организмин контрольдаарынга хамаатыларны эң кызбаа-биле киришпиреринге хандырар, нйи талазында, ниитиледдиң эргелээринин коммунистиг бот-эргелелиниче чоорту шилчиринге эргежок чугула белеткел сууруу тургузар угланышкыны-биле боттандырып турар. Моон ужурундан бистиң амыдыралывыстың бүгү талазарынга демократияның улам хогжүдери болгаш сайзыраңгайжыдары совет ниитиледдиң хогжүдезиниң боттуг негелдези болуп турарын СЭКП-ниң Программазында онзалап айтыкан.

— Социалистиг демократияны хогжүдери болгаш сайзыradыры амыдыралга канчаар боттанып турарыл?

— Күүскомнарның чоп. Советтер мурнунга, депутаттарның соңгукчулар мурнунга отчёттуу; күрүне эрге-лелиниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чүгүлээ айтырыгларын Советтериниң сессиязарынга хостуг болгаш бүгү талазыг чугаалажыры; соңгукчуларның идегелин хандырбаан депутаттарны хуусаа бетинде дедир кыйгыртыры; күрүне органнарының ажылын хынаарынга массаны киирштирери; депутаттарның негелдезерин чугаалажыры, ажылда четпестерин шүүмчүлээри; улустуң төлээлекчи органнарының составын үе-үеде чаартыры — күрүне ажыл-чорудулгазының ленинчи нормаларын амыдыралга боттандырары болгаш өске-даа айтырыглар маңаа хамаарыжып турар.

Социалистиг демократияны улам шиңээ хөгжүдериие Советтерге соңгудда системазы улуг черии эзээп турар.

— Совет соңгудда системазы деп чүл?

— Совет соңгудда системазын ССРЭ Конституциязы тодарадып турар. Советтериниң бүгү звеноларынга соңгудаларын чажыт бадылаашкынның бүгү-нийтэ, деп болгаш дорт соңгудда эргеэн үндезилеп чорудар.

— Бүгү-нийтэ соңгудда эргээ деп чүл?—Ол дээрге, ССРЭ-ниң 18 хар четкен бүгү хамаатылары, сөөк-ядыг болгаш национал хамаарылгазы, эр, херээженин, шажын-чүдүлгези, эртем-билиги, суружун, суружун эвези, социал мынгууру, эт-хөреңги байдалы болгаш мурнуку ажыл-чорудулгазы хамаан чонка соңгудага киржир болгаш Советтерге соңгудар эргелиг дээни ол. Борта кириштестер болза хоойлуда айтыкан чүрүм ёзугаар угааны солуу деп санаттырган кижилер болур.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга 23, эвиледдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутадынга 21, чер-чер Советтериниң депутадынга 18 хар четкен хамаатылар соңгудуп болур.

Соңгулдага соңгукчуларның бүгү-нийтэ киржилгезиниң принцивии социалистиг демократия чүгле чарлап турар эвес, харын ону амыдыралга илаптыг боттандырарын хандырып турар. Моон тодаргай бадытказы болза, эртиен соңгулдаларның түңнели болур. 1946 чылдан эгелээш. Советтерге соңгудага бүрүзүнүг соңгукчуларның 99 ажыг хуузу киржип, коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериниң улусчу блогуунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын берген. Ындыг байдал чаңгыс-даа бурмуаа чүртта чок. Улус массаларының ыйышкыны-биле соңгудда эргелерин элээп казбарткан капиталистиг чүрттарда безин янзы-бүрү ызгавырлар соңгудда эргеэнин дыка кыйгаарлап турар.

Чижээ, АКШ-тың чамдык штаттарында чүгле шимчевес хөреңгилиг азы дорт үндүрүг төлеп турар хамаатылар соңгуур эргелиг боом турар. АКШ-тың хөй-хөй штаттарында, Мурнуу-Африка республикада, Португалияда болгаш өске-даа капиталистиг чурттарда эртем-биликиниң талазы-биле ылгавыр турун турар. Ол болза эт-хөреңги ылгавыры мшкаш ажылчы чонга удур угланган ылгавыр-дыр. АКШ-та, Англияда болгаш өске-даа капиталистиг чурттарда суружуңуның ылгавыры бар, ону ёзугаар округтуң девискээринге ёйлуг үеде чурттаан кижилер соңгудага киржир эргеинг, а ажыл чоктар болгаш доктаамал чурттаар чер чок кижилер соңгудага киришпес. Элээп хөй капиталистиг чурттарда (чижээ Швейцарияда) хереэженнер соңгуур эрге чок. Аргентинада, Бельгияда, Люксембургта болгаш өске-даа чурттарда шериг албанныглар соңгуур эргеин казыттырган. Негрлер, индейлер, пуэрторикончылар болгаш мексиканчыларның хөй кезии АКШ-та соңгуур, соңгудар эргеи чок. Алабама штатта негрлер чоннуң 30 хуузу. Миссисипи штатта 42 хуузу болуп турза-да, соңгукчулар дапзымында кирген негрлер ында үүлге 9 болгаш 6 хуу. Оон туржук, дапзында кирген негрлер истеп-сүрер чоруктан корткаш, соңгудага кирипшейн турар. АКШ-та чурттап турар 20 миллион негрлерден соңгудага үүлге бүдүн чартык миллион хирезе киржип турар. Мурнуу Африка республикада чоннуң хөй кезии болуп турар бүгү кара кештиг кижилер соңгуур эргеи чок.

Дыка хөй буржуаа күрүнелерде нази-харының талазы-биле улуг ылгавыр бар. АКШ-тың штаттарының хөй нелинде, Англияда, Австралияда, Бельгияда, Индияда, Францияда, Герман Федеративтиг Республикада болгаш өске-даа буржуаа чурттарда соңгуур эргеи үүлге 21 хар, а Данияда, Нидерландиларда — үүлге 23 хар четкеннерге берип турар. Ол дээрге чоннуң эң идепкейлиг кезээ болур миллион-миллион аныяктар соңгудага киржир эргеин казыттырганы ол.

Бо бүгү фактылар база буржуаа демократияның хоозун мегезин, оон улуска удур утказын илередип турар.

— Ынчаарга бистe деп соңгудга эргеэн деп чүл?

— Ол дээрге хамаатыг бүрүзүү чангыс бадылаар, бүгү хамаатылар соңгудага бир демей эргелиг киржир дээни ол. Бо эрге практикага канчаар боттанып турарыл дээрге соңгукчу бүрүзү эр, хереэженин болгаш социал изнугуру, аймак-сөөгү, националы, албан-ажылы хамаан чокка чаңгыс бадылаар, соңгукчулар даңзызынга үүлге чаңгыс катап кирер, Советтиң кайы-бир эвенозунуң депутаттынга кандидат кылдыр чаңгыс кирер, бир эвес ону элээн хөй округтарга депутаттың кандидатынга депшидип үндүрген болза, үүлге чаңгыс округка чоңшаарелин баэр. Оон ынай деп соңгудга эргеэн бүгү соңгукчулар оларның кайда чурттап турарындан хамаарылга чокка Советтериниң соңгудаларынга округтарның аайы-биле киржириниден илерей турар., а ол округтарны деп үндезиннерге тургузар. Ол чүл дизе, бир төлээлекчи деп санныг соңгукчулардан бүгү черлерге соңгуткан турар дээр дугайында В. И. Ленинниң айтыышкынын совет соңгудага дүрүмүт барымдаалаан турар.

Деп соңгудага эргеэн күрүне эрге-чагыргазының органнарына чоннуң янзы-бүрү кежектериниң деп төлээлекчилерлиг болуруун хандырып турар. Советтериниң кайы-даа звеноузунга соңгудага ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенциянның төлээлекчилери киирип турар. 1967 чылда Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгутканнарның 40 ажыг хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болганын маңаа айтырга-ла четчир.

— Дорт соңгудга эргеэн деп чүл?

— Амгы хөй-хөй буржуаа күрүнелерде чамдык парламент азбан черлерин дорт эвес соңгудга-биле, чижээ, Бельгия парламентиниң сенат кежигүнериниң чамдыызын, Нидерландыларның Генерал штаттарының устуку палатазын, Иранның Меджлизиниң сенадын чорудуп турар. Улус массаларның киржилгезин чонка соңгуттуунган парламент органнары реакциянын чөлеңгинижи, чоннуң халбак кезээнин эрге-ажыктарын базарының чепсээ болуп турар.

Күрүне эрге-чагыргазының органнарын канчаар соңгууру —чондан дорт азы төлээлектиг органны азы төлээлеттиргеи кижилерни дамчыштыр соңгууру күрүне бүрүзүнүң соңгудга системазынга улуг ужурдуулдыг.

Дорт соңгудга—эң демократтыг соңгудга болур. Ол депутаттар-биле соңгукчуларның эргежок чугула харылаазын хандырып турар, ССРЭ-ге социализмниң тиилелгеи болгаш чуртта боттанган культура революциязы күрүне эрге-чагыргазының бүгү органнарынга хөй чадалыг соңгудаларны дорт соңгудабиле солуур арганы бергеи. ССРЭ Конституциязы чурттуң бүгү эрге-чагырга органнарынга соңгудаларны дорт чорудар чүрүмнү доктаатkан.

Дорт соңгудаанга хандырарда Советтер бүрүзүнүң девискээрин соңгудга округтарынга хуваар. Округ бүрүзүнден ук Советке чаңгыс депутат соңгуп турар. Округта чурттап турар соңгукчулар депутатка кандидадаттарны депшидип үндүрериие, оларга чагыглар бээрииге, кандидаттар дээш агитация чорударынга боттарын шуут дорт киржир. Депутат соңгуткан соонда Советте болгаш округта оон ажыл-чорудулгавын соңгучулар боттары контрольдаар. Дорт соңгудга эргеэн соңгукчуларның идегелин бүдүретээн депутаттарны хуусаа бетинде дедир кыйгыртып болурунуң чугула белеткел сууру болур.

— Соңгудага ажык бадылаашкын база турган бе?

— Ийе, турган. 1936 чылга чедир ССРЭ-ге Советтериниң соңгудазының ажык бадылаашкын-биле чорудуп турган. Дүжүттеи антыларның чидиг удуралашкынының үезинде ажылчы чон бодунуң күрүнеэнин тургузуп, ону эргеэп башкарарының эргежок чугула дуржулгазы чок, хогжүлдениң чогуур пульгурлуг дамгелеи чавыс турган ол төлгүлүг байдалдарда ажык бадылаашкын чоннуң күзел-соруун илередириниң чогумчалыг аргазы турган. Ынчалзада ажык бадылаашкын ол үеде безин депутатка кандидаттарны соңгукчуларның канчаар көрүп турарының ёзулуг илереи боон шыдаваан турган төлээде, ону чажыт бадылаашкын-биле солуур тур болуушкун кылдыр көрүп турган. Борта чугула негелде тургустуттунган. Аңаа үндезилээш, чаа Конституциияны ёзугаар 1936 чылда ажык бадылаашкын чажыт (хазгыт) бадылаашкын-биле солуттунган.

Чажыт бадылаашкын болза ССРЭ-де күрүне эрге-чагырганың органнарының ёзулуг хостуг соңгудаларын долу хандырып турар.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ЛЕНИНЧИ ШКОЛАЗЫ

Тыванық Араттың революстуг намы бодунуң тургустунганының башталгы үезинден эгелээш-ле Коммунистиг Интернационал-биле харылзаазын тургузуп, өөң кол шугумун хүлээп, өөң удуртулгазы-биле ажылдап турган. Коминтерниниң VII конгрези ТАРН-ны Коминтерниниң күүсээр эргелиг салбыры кылдыр хүлээп алган.

Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи Комитеди (КИКК)-биле ТАРН-ның харылзааларынга хамаарыштыг документилер СЭКП Тыва обкомунуң партархивинде хөйү-биле кадагалаттынып турар. Коминтерниниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган оюу-биле холбаштыр архив документилериниң чамдыызындан ушта бижилгелерни мында пардап тур бис. Оларны солунга кылдыр СЭКП Тыва обкомунуң партархиви белеткээн.

ЛЕНИНЧИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Бо чылдың март 4-те Коммунистиг Интернационалды тургусканынган бээр 50 чыл оюу болган. В. И. Ленининг эге саналы-биле тургускан Коминтерн болза организакчылары болгаш удуртукчулары К. Маркс биле Ф. Энгельс турган Коммунистер эвилелиниң болгаш Бирги Интернационалдың өлүм чок херээжиң уламчылакчызы болуп, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң эң дээре чаңчылдарын салгап алган.

Октябрь эргилдезиниң одунга төрүттүнген амгы үениң коммунистиг шимчээшкинин буржуазияга удур делегей пролетариадының революстуг сеткиржип алышкынының үечадазында Коминтерниниң удуртулгазы-биле идея, политика болгаш организас талазы-биле быжыккан.

1919 чылдың март 1-де Ленининиң удуртулгазы-биле коммунистерниң болур дээн делегей съездизинин чугаалажыр айтырыгынын, ону ажыларының дугайында човүлел хурал болган. А ол-ла чылдың март 2-де Москвада Кремльге делегейниң Коммунистиг конференциязының хуралы эгелээн. Европаның, Азияның болгаш Американың 21 чурттарындан 35 организацияларның 52 төлээлекчилери оон ажылынга киришкен. 19 организация бадылаар, а 16-зы — човүлээр эргелиг болган.

Конгресске төлээлеттирген эң-не массалыг коммунистиг партия Россияның Коммунистиг партиязы болган, оон кежигүнүнери 300 мун коммунистер турган. Ынчаарга мартның 4-те конференцияның үшкү хуралынга төлээлер Коммунистер интернационалды тургузар деп бадызаан болгаш үк конференция оон соонда Коммунистиг Интернационалды тургузарының Бирги конгреси болуп ажылын үргүлүүлээн.

Коминтерниниң бирги конгрезинде: «Бүгү делегейниң пролетарийлеринге Коммунистиг Интернационалдың манифези» болгаш «Бүгү чурттарның ажылчыннарынга» деп ийи кыйгырыгны үндүрген.

Үшкү Коммунистиг Интернационал 1943 чылга чедир турган. Амгы үеде делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң удуртурунуң чаа хевири коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Делегей човүлел хуралдары болуу берген. 1935 чылга чедир, Коминтерниниң сөөлгү Чедиги конгрези болур өйде оон составынга 76 коммунистиг партиялар болгаш болүктер кирип турган, оларның хүрээлеңинге 3 миллион 141 мун кижи санаттынып турган. Амгы үеде 88 коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хүрээлеңинде 50 миллион хире коммунистер бар. А Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы 13,5 миллион коммунистерни каттыштырып турар.

Коминтерниниң Бирги конгрезинин кол айтырыглары «Делегейниң Коммунистиг Конференциязының кол үүлдери» база буржуаз демократия болгаш пролетариат диктатуразының дугайында В. И. Ленининиң тезистери болган. Ол документилер тургустунуп турган коммунистиг партияларның, бүгү делегей пролетариадының ажылының программазы болган.

Коминтерниң үндезилеп тургускан чорук ажылчын шимчээшкининге оппортунизмни сойгалаарынга, янзы-бүрү чурттарның аразынга харылзааларны катап тургузарынга, коммунистиг партияларны тургузарынга болгаш быжыглаарынга улуг рольду ойнаан.

Эрткен чартык чүс чыл дургузунда делегейде байдал үндезинин-биле өскерилген. Амгы үеним төвүнде делегейниң ажылчын ангызы болгаш оон төвү — социализминиң делегей системазы туруп турар. Коммунистиг шимчээшкин хемчээл чогу-биле өзүп, амгы үеде эң-не салдарлыг политиктиг күш болуу берген.

Бистин бо хүннеривисте коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин улам быжыглаар талазы-биле улуг хемчеглер алдынып турар. Ол талазы-биле коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо чылын Москвага болур човүлел хуралы улуг үжүр-дүзалыг болур.

СЭКП болгаш марксисчи-ленининчи өске-даа партиялар делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң болгаш делегей социализминиң чаңгыс эвин шиитпирлин-биле камгалап турар. Оон-биле холбаштыр олар ленинизминиң өлүм чок идейлиг чепсээн ажыглап, пролетарлыг интернационализминиң демдээ — Коммунистиг Интернационалдың алдарлыг чаңчылын уламчылап, хөгжүдүп турарлар, ол — бүгү чурттарның коммунистериниң акыдыылашкы ёзазунуң болгаш дайынчы эвилелиниң сиңниккен демдээ болуп турган.

КОМИНТЕРННИ ҮНДЕЗИЛЭЭНИНДЕН БЭЭР 50 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

В. И. Ленин Коминтерниниң II Конгрезинин делегаттарының аразында. 1920 чыл.

«Биске дузалаар...»

Таңды-Тыванық Араттың революстуг намының 568 төлээлер чыылган организастыг иткиги съездиниң ядыы чонунуң эрге-ажыктарынга хамаарышкан соңгаарладыын болбас айтырыгларын шиитпирлээр... Революстуг соруң кузеадың болгаш угаан-бодалдың бүрүн каттыжышкынмын съезд чедип алган. Дарлаткан бичии улустарның кара чаңгыс намгалакчызы Коминтерн бистиң утпайы, ниитә революстуг өг-бүлеге киирип ап, соңгаарладып болбас соруглаарны шиитпирлээринге биске дузалаар боор деп идеген тур бис...»

(ТАРН-ның II съездизиниң Коминтерниге чоруткан телеграммазындан).

«Дең эргелиг чурттаар...»

«...Силерниң Таңды-Тыванның улузу оске улустарга дарлаттып, човуланы эдилеп чораан, ам бо черге силерден өске эң турбас болган. Силерниң тыва улуг эрге-шөлээни эдилеп, боттарының херээн эргелей берген-дир.

Октябрьның революциязы ...эки ёзуну өөскүдүп тургускаңындан янзы-бүрү улустар дарлал човуландан ушпунуп, боттарының эрге-чагыргазын тургузуп, дең эргелиг чурттаар аргалыг болган. Ол болза чүгле ССРЭ-ниң болгаш III Интернационалдың ачы-хавыязы-биле болдунар.

Ам силерниң Таңды-Тыванның ажыл-херээ моон соңгаар улам экизи-биле мандып, делегерээр болзун!»

(ТАРН-ның 1925 чылда болган IV съездизинге Коминтерниниң төлээлекчизи Амыр-Санаанын чугаазындан.

(Калмык национадлыг бо кижи Коминтерниң Тывага чораан эң баштайгы төлээзи).

Коммунистиг Интернационалдың VII Бүгү-делегей Конгрези 1935 чылдың июль-августа болган. Ол Конгресске ТАРН-ның төлээлекчизи болуп эш Тона киришкен болгаш аңаа Тыванның Араттың революстуг намын Коммунистиг Интернационалдың күүсээр эргелиг секциязы кылдыр хүлээп алыр дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

ЧУРУКТА: Коминтерниниң VII Бүгү-делегей Конгрезинин Президиумунда Гарри ПОЛЛИТ биле Георгий ДИМИТРОВ.

(СЭКП Тыва обкомунуң партархивининг фотофондузундан).

Кызыл, Нацовка

«Таңды-Тыванның революстуг намының бешки съездизинге иink байырны дамчыдыкпар. Таңды-Тыва Арат Республика болза Совет Социалистер Республикаларның Эвилелиниң — тиилээн пролетарлаттың чурттуңуң бетинчилеңинге даянган база Ленининиң чагыларын барымдаалаар, чоон чүк чурттарының хөгүдээрий улустары хамаарышпас хөстүг нуруменң тургузуп ап шыдаар дээрзинин, тодаргай көргүзүкчүзү болуп турар.

...Партия тургузуушкунунга тараачын арат массаларны хандыдар, апон болгаш аяалы империализминиң чорудээри күштелип турда, серемчилелди дыңзыбар, партияның хүрээленинің сагыыга-чуруумун болгаш каттыжышкынын күштелдирер талазы-биле ажылды съезд кылбартыр ужуруг».

«КИКК-ниң Чөөн чүк Секретариады.
1926 чылдың октябрь 2, Москва».

«Программа тодарадыр...»

«АРН-ның мурнунда турун турар бүгү революстуг соруглаарны чедиишкинниг чорудары, чурттуң капиталистиг эвес хөгжүлдези чүге Коминтерниниң шуут удуртулгазы-биле чоруттунун болур. Коминтерниниң човуләзер эргелиг организациязы кылдыр ТАРН-ны хүлээп алыр дугайында дилегни Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи Комитединиң мурнунга тургузарын ТК-га съезд дазыма тур. АРН-ның чанында КИКК-ниң төлээлекчизин катап тургускаңын съезд хамыштыкын-биле демдеглээш, моон соңгаар доктаамал төлээлекчини хөгжүр арттырарын КИКК-дан дилээр.

ТАРН-ның 1929 чылда болган VIII съездизинин резолюцияларындан.

Коминтерниниң күүскомунга

«...Тыванық Араттың революстуг намын күзээр эргелиг нам кылдыр бодунуң хүрээлеңинге хүлээп алырын Коминтерниниң Күүсөвомунган ТАРН дилеп тур...

Коминтерниниң хүрээлеңинге күзээр эргелиг нам кылдыр кирип алташ, Тыванық Араттың революстуг намы Коминтерниниң директивазарын бодунуң бүгү ажылынга удуртулга болдурар хүлээлгени, а ол ышкаш оон хүрээлеңинге кирген-ниинден негеттинер оске-даа бүгү хүлээлгелерни бодунга ап турар».

(ТАРН ТК-ның 1934 чылдың сентябрь 20-де КИКК-га чагаазындан).

РЕЗОЛЮЦИЯДАН

I. ТАРН-ның байдалының дугайында болгаш намның элчегиг VIII съездизиниң ажылының дугайында эш Райтериң илеткелин КИКК-ниң Чөөн чүк Секретариады дыңнаап, чуртта тургустунган ниити-политиктиг байдалды съезд шын түңнеп корбушаан, бодунуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазынга Тыванның шылчилгезиниң дугайында айтырыгны чогум-на чогуур үезинде, бүгү-де чидин-биле салган, чаа үе-чаданың соруглаарынга дүүштүр келир үеде партияның политиктиг шугумун колдуунда шын айыткан деп дедеглеп тур.

2. Тыва Республиканың хөгжүдезиниң чаа үе-чадазы болза, бир талазында, чурттуң социал-экономиктиг ниитизи хөгжүдезиниң, а өске талазында — ССРЭ-де тиилеглиг социалистиг тургузуушкунуну салдарының түңнели болган. Национадлыг антиимпериалистиг болуп эгелээн Тыванның революциязы антифеодалыг болгаш антикапиталистиг кыздыр хөгжээн. Тыва капиталистиг эвес хөгжүлдениң оруунче кирип турар..

4. Оон-биле холбаштыр VIII съездиниң кол айтыканы чамдык чугула соруглаар партияның мурнунга туруп келир, ол соруглаарны күүседири капиталистиг эвес тургузуушкунуң бүгү кол-кол адырларының тодаргай шугумун, күрүне, партия болгаш хөй-ниитә организацияларының ажылының методун болгаш темпизин эде тургузарын негеп турар.

Революстуг тургузуушкунуну чаа үе-чадазында кол айтырыг болза улуг ажыл-агыйын организастаарының болгаш хөгжүдериниң чаигыг аай планын тургузарының айтырыг болур...

13. ТАР-ның моон мнай капиталистиг эвес тургузуушкунунга пролетаржы диктатураның чурту болур ССРЭ-ниң культурлуг болгаш организас-техниктиг дузаламчызы онза чугула ужур-дүзалыг болур.

(КИКК-ның Чөөн чүк Секретариадының Тыва айтырыг талазы-биле резолюциязындан).

ТАРН ТК-га

«...Коминтерниниң VII конгрезинин мурнунда КИКК-ниң болур пленумунга АРН-ны Коммунистиг Интернационалга күзээр эргелиг организация кылдыр хүлээп алырын чугаалажыр. Коминтерниниң VII конгрезинге силерниң намыңарның човүлээр эргелиг киржир арганы бээр.

...АРН ажылчы араттар-биле харылзаазын быжыглап,... араттарның культура-политиктиг деңелин болгаш бижик билирин бедидип, феодализминиң артышкынын болгаш салдарын шиитпирлиг тура тыртып, ажылчы арат массаларның эки тура киржилгезинге үндезилеп тургаш, бүдүрүлге болгаш садыг кооперациязын хөгжүдеринге деткимче көргүзер болза — капиталистиг эвес хөгжүлденин оруунче чоорту шилчиринге байдалды херек кырынга тургузуп шыдаар.

КИКК-ның Чөөн чүк Секретариады — О. КУУСИНЕН.

(1934 чылда ТАРН ТК-ның чагаазынга КИКК-ның харыы чагаазындан).

Тыва, Кызыл, АРН ТК-га

...АРН-ны Коминтерниге күзээр эргелиг секцыя кылдыр хүлээп алыр дугайында шиитпир үндүрген VII конгресстиң идегелия АРН бодунуң ажылынга шынзыдар деп быжыы-биле бүзүреп тур. АРН бодунуң ТК-зының удуртулгазы-биле чедиги конгресстиң шиитпирлерин бодунуң чурттунуң онзагай байдалынга тааржыштыр шын ажыглап шыдаар дээрзинге болгаш аңаа үндезилээн албак арат массалар-биле бодунуң харылзаазын улам быжыглаарын хандырып, национал хамаарышпас чорукту, национал культураның өзүлдезин, улус ажыл-агыйын болгаш массаларның чаагай амыдыралын кедүрерин хандырар дээрзинге чигзиммейн тур бис.

ДИМИТРОВ.

(1935 чылдың октябрь 6-да телеграммадан).

ГДР-ниң чазаанга нота

БЕРЛИН. (СЭТА). Февраль 28-те ССРЭ-ниң ГДР-де элчизин П. А. Абросимов ГДР-ниң даштыкы хереглер министри О. Винперге чораан болгаш Совет чазактың нотазын аңаа тудускан.

Бодунуң адаанзырак. дайын белеткелдеринче барымы Берлинин кижир тыртарын оралдажып турар ГФР-ниң эрге-чагыргаларының ажыл-чорудулгазы улам калбарын, шыдажыр аргажок болуп бар чоруур дугайында хөй санныг фактыларны Совет чазак биле турар деп, нотада чугаалаан.

Барыын-герман армияга албан эрттиреря-биле аныктарны дүрүм чок чыыр чорук хоорайда казбарган. Боонуң албан кижилериниң недеглелдерин ёзугаар алырга, Барыын Берлининиң алзаң кажы муң чурттакчызары бундесвериниң составынга шериг белеткелин эрткен болгаш олар оон өөреткен кур күжү болуп турар.

ГФР-ниң шериг министерствозунуң, бундесвериниң командылалының болгаш полицейжи төп албан черлериниң чагыларын ёзугаар Барыын Берлининиң он-он бүдүрүлгелеринде шериг болгаш стратегиг ужур-дүзаалының оске-даа продукциязын бүдүрерин организастаан. Оон дараазында ол продукциязы ГДР-ниң денискээрин дамчыштыр оруңхарылзажылгалар-биле ГФР-же чажыды-биле чорудуп турар. Ол чорукту үстүнде айтыкан орун-харылзажылгаларын коозулдур-ле сагыштыы-биле ажыглаан турарындан өскээр көрүп болбас.

ГФР-ниң эрге-чагыргаларының болгаш оларга омоорыкпен барыын-берлин сенаттың ындыг хөделиишкинниери эрлеп чагырарыптыг ёзу-чурумунга турар Барыын Берлинге бүрүн хамаржыры чепсегленишкинни дужурер болгаш демилитаризастаар дугайында дөрт таланың доктаалдарынга хамыы-биле чөрүшкен хөөрээн нотада айытнаан.

Боонуң делегейге хүлээлгелерин болгаш милитаризмни, аданзырак күштериниң талазындан агрессияның айтыылын болдурбас дээш харылсалгазын удуртулга болдуруп, ССРЭ биле ГДР-ниң аразында найырал. бот-бодунга дузалажыр болгаш кады ажылдажыга дугайында 1964 чылдың июнь 12-де Керзонга барымзаалаан. Совет чазак болза, федеративтиг республиканың болгаш Барыын Берлининиң эрге-чагыргаларының база хамаатыларының милитаристиг дүрүм чок ажыл-чорудулгазын чайладыр соруглабиле эргежок чугула хемчеглерни ап болуу арганы ГФР-биле Барыын Берлининиң аразында орук-харылзажылгаларга болдунуң боттандырып турар контроль хүлээлгелеринге дүүштүр үнелеп көөрүн Герман Демократтыг Республиканың чазалындан дилээн. ол ажыл-чорудулга социалистиг күрүнелеринің айыыл чок чоруунун болгаш Европага тайбыңның эрге-ажыктарынга база айыылдыг болуп турар болгай.

Ындыг хемчеглер Барыын Берлининиң ёзу-чурумун тодаратқан делегей дугуржулгаларының ёзугаага болгаш үжүүнге дүгжүп, ол бүгү районга байдалды экижидерининг херээнге бараан болур ийин деп, нотаның түңнелинде демдеглээн.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Парлалга эргелелининг дыңнадыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын-герман Федеративтиг Республиканың айынызырак чагырыкчы болүктериниң айтыышкынын ёзугаар Барыын Берлининиң бүдүрүлге черлери хайын сорулгаларынга ажыглаар продукция бүдүрүп турар. Делегей эргезин. хамыкты мурнай Потсдам дугуржулгазын хажагайы-биле чөрүүп үреэни ол болгаш. Ону ГДР-ниң чазаа хөй-ниитиге каш-даа катап дыңнадып келген деп. ГДР-ниң Министрлер Човүлелиниң Даргазының чанында Парлалга эргелелининя чарлап үндүрген дыңнадыында чугаалаан. Барыын-герман шериг күжү болуунун өжээнзирек. эжелекчи политиказын боттандырарынга ажыглаар чепсегленишкиннер бүдүрүп бээр чер кылдыр политиктиг. чүскайлаш догуннаан девискээр — Барыын Берлининиң экономиказын улам улуг хемчээлдин-биле ажыглап турар деп чүвени бүзүрелдиг хереглеп турар документилер ГДР-ниң күрүне органнарында бар деп, дыңнадыгда чугаалаан. Тайбыңны хандырарының, ГДР-ни болгаш оон хамаатыларын камгаларының эрге-ажыктарын бары мда залаш. ГДР-ниң чазаа барыын-герман шериг бүдүрүлгезинче Барыын Берлининиң хаара туларын күштелирип турар үүлгедигиин түңнелинде тыптып турар айыылга удур чогумчалыг демисежирин бодунуң хүлээлгези деп санап тур.

ГДР-ниң чогуур күрүне органнары ГДР-ниң Барыын Берлин биле Барыын Германияның аразында девискээрин таварты эртер аргыжылга оруктарынга Барыын-герман Федеративтиг Республиканың айын сорулгаларынга ажыглаар продукция хажыглаарын хоруур дугайында бар турар хөөйлу-түрүмүү шыңгыы сагыырын хандырар айтыышкыны алган деп. дыңнадыгда оон ынай чугаалаан.

Халалыг албан-үндут

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сурагдыг америк экономист Виктор Перло Американың үндүрүг системазын дарлакчы ангыларының америк ажылчы чонкар төөредиринин төөгүде эң улуг үүлгедии дээн. В. Перло айтырыгның дугайында хөй-хөй чүүлдерни бижээн. Үк чүүздерни «Дейли уорлд» солун парлап үндүрген. Үндүрүг ошаалгазының сөөлгү дөртен чыл дургузунда барык үш катап улгатқан, чурттуң ажылчын, албан-хаакчыдарынга халалыг хүлээлге болуп турарын көргүскеш. бүзүрелдиг барымдааларны Виктор Перло бижээн. Ажылчы чоннар делегейниң ийнги дайынының будүүзүнде хавырар бүгү үндүрүглер чорудар апаанан ужуруглуг турда. ажылчын, албан-хаакчыларда ниити ажылгө төледир олча-ажык үндүрүү 36,8 миллиард доллар болгаш. Чаа бюджетте ол үндүрүгү 79,8 миллиард доллар түңнүг болур дээн. тодаргайларга, беш чыл дургузунда ийиден ажыг катап улгадыр.

Вьетнам дайынын доп-доозан сокадыр болгаш ол дайынның уламмидан олча-ажык үндүрүүн он чүү улгаттырганын күш чок болдурар болза. үндүрүг системазының чөптүг эвес тургузуун өскертпес-даа бол, чурттуң ажылчы чоннарының төлээр үндүрүүн алаан чигедир ийик деп бодап турарын Виктор Перло бижээн.

Бюронун хайгааралында

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-та студентилерни күүдүүс төделинишкиннерин күрүнениң истелгелер бюрозу-чуң болгаш юстициң министерстволунуң агентилери «турцазу хайгаарап турарә. Ам штаттар губернаторларының Вашингтонда эртип турар чаңчыл конференциязыкта АКШ-тың орадакчы президентиниң Сагыр Агню болгаш юстициң министри Джон Митчелл олар ынчалдыр дыңнаткан.

Совет контролёрнуң медеглели

Агаардан айыыл чок чоруктуң Берлин төвүнде Совет секциняның кол контролёру бо чылдың март 2-де АКШ-тың, Англияның болгаш Франциняның кол контролёрларынга аас-биле дараазында уткалыг недеглелди кылган:

«Барыын-герман эрге-чагыргалар ГФР-ниң президентизин сөңгүүр дээр чылдан-биле бо чылдың март 5-те Барыын Берлинге политиктиг шыңгыы чөңгээни ыыгыр болзун турар деп чүве билдингир болгай. Ол соруглаа-биле, делегейниң күштүг турар дугурмуулгаларын болгаш дөрт таваның дугурмуулгаларын үрап, федераддыг хуралдың киржиичилери, оон иштинде ГФР-ниң гитлерзирек неонациячи национал-демократтыг партиязының төлээлекчилерин Барыын Берлинге келдирер үжүрлүг.

Моон-биле холбаштыр ол хуралдың киржиичилерин Барыын Берлинге дүрүм чок ёзу-биле сөөртүрүнге самолёттарны аларга тывыскан таварылгага совет тала ол үжүдүүшкүнинарның айыыл чок болуруун магадылазарындан өйталаар болгаш оларны хандырар ниити кандыг-даа харыысапканы болзунга хүлээп албазын америк, англия болгаш француз талаларга дыңнадырын шаңга дазыскан».

Ажыл тывылбастаан

КАРАКАС. (СЭТА). Кылыр ажыл тыпластаан венесуэлдер 1 миллион 200 мун. Ажыл тыпластаанарның Лара шатта Баркисимето хоорайга эрткен баштайгы национал човүлел хуралынга ындыг дыңнадыг болган.

Ажыл тывылбастаанынга кол бүрүүлүглер көдээниң чер байларын биле даштыкы чурттарның компаниялары, хамыкты мурнай. хоорайларының нефть хереглеттинери болуп турар деп. чурттуң ол човүлел хуралга киришкен. чүүл бүрү профзиилел организациялардың төлээлекчилери чугаалаан.

Өжээнзиректерниң идээргели

БОННДАН СЭТА-ның корреспондентиниң В. ВИНОГРАДОВ мынчалдыр дамчыткан:

Барыын Германияның өжээнзирек кол каттыжышкыны — «Үндүр сывыртканнар эвилелиниң» президиумуунун ниити хуралы Боннга болган. Ол хуралга өжээнзирек күштерниң чимээнишкиннерин улам күштелдиреринин планнарын тургузарын чугаалашкан.

Эвилелдиң даргазы Рес хуралга чүве чугаалап үлүп келгеш. ГФР-ниң «политиктиг ажыл-чорудулгазынга» бодунуң эвилелиин улам хөй төлээлерниг болдурган турарын негээн. Эвилелдиң баштынгары «пропагандаңың политиктиг органнарының нандыг-даа сылдаглаашкынны ажыглааш. боттарының үндүр сывыртканнар-биле чаңгыс эң-сеткилинии демделээрин». тодаргайларга. боттарының өжээнзирек пропагандазын күштелдиреринг база кызып-кызып негээн.

«Барыын Германия» эвилелдиң парлалга бюллетенининг бижээнинден илереп турарын ёзугаар алырга. өжээнзиректер бо чылын үш улуг хемчег алырын планнап турар. Май 25-те Нюрнбергке «Судеттиң немец чуртташтар эвилелин» дээр чүвенниң хүнүн эрттирер. Ол-ла хүн Эссенте «Чөөн Пруссияның немец чуртташтар эвилелиниң» нежигүнүнери «күрүне ужуражымышкынынга» чыгыыр, а июнь 15-те Ганноверге «Силезияның немец чуртташтар эвилелиниң» чыыжын эрттирери төлевилеттингеп. Ол парлалга бюллетенинге демделеп турарын ёзугаар алырга. «Үндүр сывыртканнар эвилелин» ындыг хемчеглер алгылаашкы. «бо чылын бодунуң политиктиг ажыл-чорудулгазын күштелдирер».

ЧОНЧЕ ЧООКШУЛАДЫР

КОММУНИЗМ тургузуушкунунуң амгы үезинде чонуңуң улам өзүп турар материалдыг чаагай хандырылгазының денелиниг дүүшүүр оларның политиктиг билиин бедидеринге болгаш культурлуг денелиин көдүрериниг таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Ылангыя 5 ажыл хүнүт неделяже шилчээн чорук чонуңуң культурazын көдүрериниг немелде үени тургускан. Кижилер дыштанылгазы-биле кадыг номнарны, журналдарны номчуп, кино, концерттерни көрүп, боду-ла шыдаар болза, кандыг-даа эртемни доозуп ап болур аргалыг болган. Ол байдаадар-биле кадыг чурттакчылыг суур болгаш фермалар, бригадалар төптеринде, будуруге н е н и н цехтеринде библиотекалар, малчыннарда оларның салбырлары тургустунган. Харын-даа чамдык черлерде почтачылар, библиотека ажылдакчылары шаангыя малчын өг-бүзелерни кезип чоруп турар.

Бо талазы-биле бистиң Барыын-Хемчик районнуң библиотека ажылдакчылары чамдык ажылдарны эртикен 1968 чылда чорукан. Районнуң девискээринде көдээ черлерде 9, хоорайда 4—шупту 13 библиотека бар, олар 82800 ажыг ном фондулуг, 7000 ажыг номчукчу хаара туттунган. Номчулга конференцияларын, диспуттарны, айтырыг-харыы кежээлерин эрттиргилеп, ол орукан ажылдарда кол темалар В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга турасказаткан чүүлдер, улуг баштыкчының ажыл-амыдыралының дугайында болгаш ленинчи комсомолдуң 50 чылынга хамаарышкан материалдар колдаан.

Районнуң библиотекаларында бүгү ном фондулары нинти чурттакчы чонга үлеп көөрге бир кижиге 3,3 ном одаажыр, чок болза, 7 хар чедир кижилерни кызыл кааптарга 1-ги классан өрү кижилерге болза 5 ном одаажыр. Чурттакчылыг анга-аңгы черлерге алыр болза: Кызыл-Мажалык суурунуң нинти чонунга бир кижиге 5,9 ном, Ак-Довурак хоорайның — 2,6 ном, көдээде колхоз, совхозтарның нинти чонунга 2,7 ном одаажыр. 1968 чылда нинти районга 9700 ажыг чаа номнарны немей алган. Нинти районнуң ном номчуп болур кижилериниң 34 хуу хирезин библиотекаларда хаара туткан. Бо талазы-биле Ак-Довуракты хоорай библиотеказы (эргелекчизи С. Александрова) болгаш «Бардык» совхозтуң Хөнделең салбырында библиотека одаар ыяжын белетеп албаазы-биле 1968 чылдың декабрь 20-ден бээр ажылдаваан. Ол салбырда 7 харган өрү 1700 ажыг кижиден номчукчу 162 кижи, ады чонуң 2 хуузу болуп турар. Ол совхозтуң «Аксы-Барлык» салбырында библиотекада ном фондузу 5400 чедир, көдээ библиотекаларда эң хөй номнуг боон турар. Оон чонуңуң саны 1350 кижи, ортумак школалыг, эң улуг салбыр төвү. Ында номчукчулар чүтле 220 кижи. Школада өөреникчилерни санаваин, чүгле улуг назылыг номчукчу чонга онаштыр алырга, чонуңуң 20 хуузун хаара туткан. Ужуру чүл? Ол библиотеканы эки бажың-биле хандырбаан, стол, сандай чедиишпес, одаар ыяш чок. Оон ужурудан библиотека четче ажылдавас, соокта хаап каар болганында.

Аксы-Барлык көдээ Советинге 1968 чылдың эгезинде библиотекаларның чылча чарыгдаар бүгү акша-хөрөнгөзин күрүне бюджединден берген турган. Ынчалза-даа көдээ Совет даргазы эш Эрес-оол Попай, партком секретары эш Ч. Чызбак-оол оларны библиотека ажылын шуут утказын чыгыы деп санап болур. А районнуң культура килдизи негеп дилээрге шуут-ла тоовас.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр сорулга-биле алган хүлээлгезин районнуң библиотека ажылдакчылары күүседир дээш күжениишкининиг ажылдап турадыр.

М. ЧҮЛЬДҮМ.
райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чанында Белоруссияның партизаннарынга шынзылга тыпсырының республика комиссиязының дыңнадыы

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Белоруссияга партизан болгаш чажыт шимчээшкининиң киржикчилеринге Партизан шынзылгаларын Белорус ССР-де тыпсып эгелээн.

Белоруссияның партизан шынзылгазын Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Белоруссияның түр әжелеле таварышкан девискээринге турган немец-фашистиг әжелекчилерге удур демиселге киржип чораан дутайында түскай документилерниг кижилерге тыпсыр.

Аңаа барымдаалаар документилер:

а) БКП ТК-ниң чанында партия төөгүзүүнүң институдунуң (БКП ТК-ниң партархивиниң) архив шынзылгазы;

б) СЭКП ТК-ниң чанында марксизм-ленинизм институдунуң Төп партия архивиниң шынзылгазы;

в) Партизан шимчээшкининиң белорус штабының шынзылгазы;

г) ВЛКСМ ТК-ниң төп архивиниң шынзылгазы;

д) ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күрүнеениң айыыл чок чорук комитединиң төп архивиниң ийикпе БССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күрүнеениң айыыл чок чорук комитединиң архивиниң шынзылгазы;

е) ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң архивиниң шынзылгазы.

Белоруссияның девискээринге партизан шимчээшкининге киржип чораан, БССР-ниң девискээриниден ырак черлерде чурттап турар кижилер Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бодунуң партизан кезээниг (белүүнүң, отрядының, бригадазының, каттыжылгының) дайындажып турган девискээринде районнуң, хоорайның комиссиязындан Партизан шынзылгазын айтырыг алыр; партизан ийикпе чажыт шимчээшкинге киржип чораанының дутайында шынзылгазын болгаш 2×3 см хемчээдиг ийи фото-чурууп киирер.

Бодуң шынзылгаар документилериң (паспортуң, адың бадыткаар, көдээ Советтен алган шынзылгаларың) комиссиянга көргүзеңер. Партизан шимчээшкининиң киржикчилериниң боттарынга Партизан шынзылгаларын бээр ийикпе чурттап турар черниниң аайы-биле райхоорбүүскомнар тыпсын бергеш, хол үзүүн алыр. Партизанның шынзылгазын берген комиссияга ол хол үзүүн чоорудуп бээр.

Партизан шимчээшкининиң киржикчизиниң фамилиязы дайын соолгүлеги чылдарда эскерип берген болза, Партизан шынзылгазын оон фамилиязынга бижип бергеш, партизан отрядыга ийикпе чажыт организациядага мурнунда адаалеп чораан фамилиядын скобкаларга киирип айтып бижиир. Ындыг таварылгалар болганда, чогуур документилериң (өгдөргөнниниң дутайында хереглеп болгаш оон-даа өскелер) көргүзер, оларның хоолгаларын комиссиянның чугаалашкан херээнге кожар.

Белоруссияның партизаны деп шынзылганы, чидиргенде, Шынзылганы хоолгалап ийикпе кагап кыдын бербес.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң төвү Кызыл-Чыраа клубтуң боттывыңгыр уран чүүл коллективиниң идепкейлиг киржикчизи Чечен Ондарның «Теве-Хая» деп ырны ырлап турары. Баянбиле үделгезинде ылаптуң массовиги Донгак Белдир-оол.

ЧУРУКТА: бот-тывыңгыр уран чүүл коллективиниң идепкейлиг киржикчизи Чечен Ондарның «Теве-Хая» деп ырны ырлап турары. Баянбиле үделгезинде ылаптуң массовиги Донгак Белдир-оол.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Эге класстар башкыларынга

ДЕҢНЕШТИРИП ӨӨРЕДИРИ

Эге школаның практиктиг амыдыралындан алган көргө, бистиң өөреникчилеривис долганыр турар чүвелерни, белүүшкүнарны, эскерилгелерни болган чаартылгаларны шын хайгаарап, оларның аразында ылгалларын ангылап билбес болгулаарын хаая эвес.

Маңаа үндезилээш, бирги класстан-на деңнээриниң аргаларын ажыглап, хемчээшкининиң практиктиг чанчылдарын канчаар өөредее экил деп айтырыга доктаап көрээл.

Метр, сантиметрни көргүзүп таныштырганыс, хемчээшкинигерни чорудуп келирге-даа, чамдык өөреникчилер чүвелерниң узун-кысказын, бедик-чавызын, калбаан (дооразын) ылгавас болгулаар. Чижээ: 1-ги классчыларның чамдыызы сонгаанын белиин көргүс дээрге, шаладан сонганың аларга деңээнге чедир хемчээдип, класста самбыңның белиин база шын эвес айтып турарлар.

Дорт-бүлүңүхтарыны, чүге, кылын номнарны деңнештирип тургаш, оларның улуг-бичезин, узун-кысказын, белиин белеп билиндирип ап болур.

Янзы-бүрү чүвелериниң туружун өскерти салып тургаш, оларның узунун, дооразын, белиин тыптырар, ажыды чорудун болур. Ийи аңгы чүвениң узунун, дооразын, белиин карак-биле чижеглеп деңнеп болур. Ону үүлгедер боттары-ла тодаралып өөренип бээр.

Хемчээшкиннерни чорударга аңаа-даа, чижеглеп-даа хемчээп болур. Класстың узунун, дооразын хемчээрде метр, рулетка азы 1—2 метр дүүлүг хендир-биле хемчээп тургаш, көргүзер. Элээн каш катап хемчээгеш, кандыг-бир чүвениң узунун, дооразын, белиин хемчээрде чангыс аттыг, доктаамал хемчегнин ажыглаарын түнелээри чүгүлээ.

Класстың узунундан 3 метрни ангылап хемчээп көрем. Бо үдазыында 1 метр кыска кежиктеги үлүдүүп алыр дизе чүү кылыр бис? Беш метр хендирни хемчээп көрем. Оон 1 метрни үзе кезиивит даан хевирлиг мергежилгелерни хөйүү чорудары ажыктыг.

Метриниң дүзүнү-биле бүгүде чүүлдерни хемчээри болдунмас, чүге дээрге ангы-аңгы чүүлдерниң хемчээлдери дөмей эвес болгай. Кыдыраактың, номнуң, кандыг-бир кыска хендириниң узунун, дооразын метр-биле хемчээп ап болбас, чүге дээрге метр оон узуп деп тайылбырлаар болза эки. Бичe хемчээлдиг чүвелерни сантиметр-биле хемчээрнии ургулага айтып бээр. Метриниң эге хемчеглерин үүлгедер-биле канчаар хуралгайлап бижиирин ыяк билиндирери чугула. Оны чедип алырда хемчээшкиннеринниң аразында хамаарылгазын херек кырынга кылдырып тургаш, өөредир болза эки. Карак-биле чижеглеп хемчээрининиң болгуу аргаларынга ургуларны өөредири база артык эвес.

Деңнээриниң аргаларын ажыглап тургаш, бирги класстан эгелеп ургуларны хемчээриниң чанчылдарынга ап болуунүлеп дараазының класстарынче ону нарыячыпышаан, өөреникчилерге быжыг билирин берип болур. Геометриниң эге болуун билиглерни ургулар чоорту шинээтеп ап турары ол болур.

В. ЧАПЧИН,
Тээли ортумак школазының башкызы.
Бай-Тайга район.

ЭШ-ХУУЗУНУҢ СУДУ

УЛУГ-ХЕМ районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хендерге салбырында эш-хуузунуң сулу ажылчыннар ортузунга хоойлу-дүрүм дугайында танылгага ажылын чорудуп, сагылга-чүрүм үрээн, ажылга харыысалга чоп кижилерниң хереэн хөй-нинтинниң чугаалажышкынынга киирип келгени-биле күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр чорук Ак-Тал суурда кызырылган.

Эрткен чылын эш-хуузунуң суду 37 хереги көрүп, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээн, ажылга харыысалга чок кижилерге хемчегларни хүлээткен. Тракторист Донгак Чогуур лузалакчызы Комбу Шулуу-биле арагалап турган, сөөлүнде оор кылып, истелгеге киргеп. Донгак биле Комбунуң хереэн шагаа чери илереткеш, көөрү-биле эш-хуузунуң судунга шилчиткен. Эш-хуузунуң судунга олар кылган хереэн миннип, моон соңгаар ындыг чорук кылбазын, ажылга харыысалгалыг болурун, хөй-нинтинниң ажылынга идепкейлиг киржирин аазаанар. Олар ам салбырның мурнакчы механизаторлары, хөй-нинтинниң көрүм-чүрүмүнүң камгалакчылары апарганнар. Ажылчыннар Маргыы, Дагбалдай, Дастайоол, Артиллер арагалаар, ажылга үнмес, хөй-нинтинниң көрүм-чүрүмүн үрээр турган. Оларның хереэн эш-хуузунуң судунга каш катап көрүп, бүгү-нинтинниң мурнунга тургускан соонда олар эттинип, салбырның бүдүрүлгезинге ак сеткилдиг ажылдап турар. Артиллер чүгле салбырда эвес, совхозта мурнакчы механизаторларның одуруунда киргеп. Ак-Тал суурда идепкейлиг дружинникте санадып турар. Арагачы Сезин Май-оол улус эттеп хулиган херек үүлгеткен, оон хереэн эш-хуузунуң судунга көргеш, районнуң улус сүүнүче шилчиткен. Механизатор Сезин-оол Кара-ооллуң хулиган хереэн эш-хуузунуң судунга эрткен чылын дөрт удаа көрүп, чогуур кеземчелерни көргүскен-даа болза, оон түнней кылбайн, чоокта чаа база хүлиган херек кылган. Кара-ооллуң хереэн ам районнуң истелге органы хынап турар. Хөй үүлгүүр не Самбуу Анчымаа үүлгүчү арагалаар, үүлгүүрлүнүң өөредилге, кижизиилгезинче сагыш салбайн келген. Анчымаанның хереэн эш-хуузунуң судунга каш удаа көрүп, эде кижизидер талазы-биле хемчегларни ап келээ-даа аттинип албаан.

Эш-хуузунуң суду херек үзүп шиидерн-биле кызыгаарлаттынмайн. Хөй-нинтинниң, активчилериниң киржилгезинбиле чон ортузунга хоойлу-дүрүмну тайылбырлап, кижизизидилге ажылдарын чоруун келген. Салбырда партия организациязының с е к р е т а р ы Т. Бичe-оол, хереэнненнер чаүделиниң даргазы Л. Сааз, үлүсчү дружина штабының командири Б. Донгак, салбырның эргелекчизи М. Салчак болгаш өскелер-даа социалистиг хоойлу-дүрүм дугайында лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны Ак-Тал суурнуң чурттакчыларынга доктаамал кылып, эш-хуузунуң судунун ажылынга улуг дузаны көргүзүп турар.

З. ШАГДЫР,
эш-хуузунуң судунуң даргазы.

Совет команда — делегей чемпиону

ЗАКОПАНЕ. Бо польша хоорайга болган биатловига делегейниң бирги черн дээш маргылдаага совет хаанчылар тиилээн.

ССРЭ командазының составынга 1969 чылда делегей чемпиону Александр Тихонов (Новосибирскиден), оон чурттаны, делегей чемпиону турган Виктор Маматов, москвачы Владимир Гундарцев, ленинградчы Ренат Сафин олар киришкеш, 4х7, 5 км эстафетаны бир шаг 57 минута 55,1 семундада эдтнеш, бирги черни ап, алдын медальды чаалап алган. Ийиги черни Норвегияның (2:05.03.58.6), үшүнү черни Финляндияның (2:05.44,1) командалары алган.

(СЭТА).

Спорт

Бирги чер дээш

Эрткен дыштанар хүннерде баскетболга Кызыл хоорайның бирги черн дээш маргылдаалар уламчылаан.

Март 1-де горово биле башкы училищезиниң хереэжен командаларының аразында оюн болган. Оюнуң баштайгы чартымында келир үениң башкылары бедик темпилиг ойнап, оюнну 18:15 сан-биле төндүрүп, ийи санны артыкка киирип алган. Ынчалза-даа олар оюнуң ийиги чартымында хоровонуң дуржулгалыг, шыдамык баскетболистеринге удур кызымак демиселдеш. 37 бөмбүкту киирип алза-даа, горовонуң ойнакчылары оң үеде 53 санны киирип, тиилээн.

Урутларның спортчу школазының баскетболист урулары көдээ ажыл-агый техникумунуң кыстарының бирги командазынга удур эрестиг ойнаш, оларны бүдүрелдиг уткан. Аныяк спортчулар политехникумунуң бүстар командазын баа тиилээн.

Март 2-де педагогика институдунуң болгаш «Динамоның» бирги эр улус командаларының аразынга түнелмаргылдаага ужуражылга чидиг болгаш чараш демиселге эрткен. Ынчангаш маргылдаанның төнчүзүнге чедир сан 85:65 болуп, «Динамо» тиилээн.

Найысылалдың бирги черн дээш маргылдаага шаңнадыг чер дээш түнелге оюнчакта киржип турар көдээ ажыл-агый техникумунуң оолдар командазы республика типографиязының эр улус командазынга удур кызымак демиселдеш, санны 70:68 чедиргеш, типлекчилерге чүгле ийи-де сан чедирбейн, үттурганнар.

Л. ФЕДОРИНА,
маргылдаанның судьязы.

Редактор К. Н. ДИИГА.

◆ ЧАРЛАЛДАР ◆ РЕКЛАМАЛАР ◆

Бүш-ажыл курлавырларын ажыглаарының органнары «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестеринге болгаш «Тыва кобальт» комбинатка ажылдаар кижилерни тыпсып турар.

Ажылчыннарны үүлээп алырының чугуму:

а) 2 чыл хуусаалыг керээ чарган ажылчыннарга тудуг организациялары болгаш «Тыва кобальт» комбинат 200 рубльлиг акша дузалаачызын көргүзер. Оон бир чүүлүн ажылдаары-биле келгеннерге дарый бээр, а артканын керээнин хуусаазы тонгенде бээр:

б) ажылчыныың чурттап турар черниниң кежерингe, эгезевин чедирип алырынга үндүрер чарыгдалды керээ чарган организацияга төлөөр;

в) кадржып ажылдаар күзедиг кижилерге ажыл-агый чарыгдалынга үндүреп-биле 200 рубльлиг чээлиг бээр. Ону бүдүн чартык чыл иштинде эгидип бээр;

г) келген кижилерни общежитиеге чурттаар болгаш орун-дөжек керекселдери, ажылчын хеп-биле хандырар.

Ажылчыннарны Кызылга, Ак-Довуракка тудугларже, «Тыва кобальт» комбинатче чорудар. «Тыва кобальт» комбинатче 8, 10 класе дооскан оолдарны болгаш мергежээн электриктерни, слесарьларны болгаш аппаратчыктарны чорудар. Организастыг чыылдавыла келгилээн кижилерни түскай мергежилге ажылдатпышаан, хүүда болгаш бригада аргазы-биле өөредир.

Организастыг чыылдага 18—55 хар назылыг кижилерни хаара тудар.

Ажылдаар дээн кижилер райкүүскомнарны, ВЛКСМ райкомнарын, көдээ Советтерни, Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунга 46 бажында чонну ажылга киирип таарыштырар пунктузун (телефону 33—48) болгаш Күш-ажыл курлавырларын ажыглаарының эргелелин (адреэи — Щетинкин — Кравченко кудумчузу 38 телефону 24—14) дамчыштыр тудугларже, «Тыва кобальт» комбинатче чорудуп болур.

Кижиниң орлан болгаш күштүг болуру доктаамал белеткелдерден хамаарыжыр.

Күш-культура өкпе аарыгларын болдурбас, чем хайылдырарын экижидер, нерв системазын быжыглаар болгаш шыгган-эттерни болбаазырадыр. Ол кижиниң үлам-на күштүг, омак-сертек, өөрүшкүүгүг болдурар болгаш ажылдаар аргазын бедидер, эрте кырыыр чорукту болдурбас.

Хаак спортунга үүлгүүр киржиңер!

Хаактаарынга моок мурнунда чанчыкпаан болгунарда даарта ийикпе азы чоокку дыштанар хүнде хаактаа эгеледер. Ынчан хелүн эрттир чылынганын хереэ чок, трикотаж ак хептен, хөрекче соок киидбес хөйленген болгаш чаңк чоддак тондан кедип

Хаактаңар!

алынар. Хөвеңнинг тон кедер болдунарза ол чүгле шантыктаар. Хаактаарда кедер тускай идиндер чок болза, аваазала ботинкадан азы чымчак кидис идиктен кедип алыңар.

Баштай бичии черге даянгыыш чок чорун көрүңер. Ужарыктан кортпаңар. Ужар дей бергенде бурунгаар болгаш соңгаар эвес, а кайы-бир талаңарже ужарын орадажыңар. Кайы-бир хаакка турун алгаш үр-ле тайып-чыгулаарын орадажыңар. Он минута хире ынчан турган, хаак оруу-биле даянгыжаңар туруп алгаш чоруптуңар. Баштайгы үеде бир шак иштинде хаактыг селгүүстээрэи четтир. Баштай хаактап эгелээн чыламарда үр үениң дургузуунда аяа-чорук кылырын орадаштыңар. Селгүүстээшкинниң эгезинде он минута хире даянгыыш чок чоруурун үттаңар.

Селгүүстээшкин доозулган соонда аъдинерни аражыылыбиле аштаваш, арыг хөйленген кедип алыңар. Чедиг хонуктуг—3-4 шагын хаактыг эртиңер болза эки. Кыштын төнчүзүнге чедир оон хаактап, күш-культуранын ол кайгамчыктыг хевээринге хамчыңар болгаш кагдырыпкан.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Иркутскиниң кооперативтиг техникумунуң тывада өөредилге консультация пунктузу 1969—70 өөредилге чылында бот-өөредилге-биле бухгалтер, планнаашкын, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының дугайында эртем (товароведение) салбырларынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Техникумга хереглекчилер кооперациязының системазынга болгаш күрүне садыынга ажыдап чораан долу эвес ортумак ийикпе. азы ортумак эртемниг кижилерни хүлээп алыр.

7—8 класстарны доосканнарга өөреникчиниң хуусаазы 4 чыл, 10—11 класстарны доосканнарга—2 чыл.

Долу эвес ортумак эртемниг кижилер дараазында эртемнерге киреринiң экзаменнерин дужаар: орус дыл (диктант), математика (аас-биле).

Ортумак школаны доосканнилерге бухгалтер болгаш планнаашкын салбырларында эртеминерге киреринiң экзаменнерин дужаар: орус дыл болгаш литература (сочинение), математика (аас-биле).

Товароведение салбырынга киреринiң экзаменнерин дужаар: орус дыл (диктант), математика (аас-биле), химияга (аас-биле) киреринiң экзаменнерин дужаар.

Билдиришкининерни Кызылда өөредилге-консультация пунктузун дамчыштыр техникумунуң директорунуң адынга бижиир.

Билдиришкинге дараазында документилерни кажар:

Билиниң дугайында хереглекчилеп азы аттестат (подлинник).

Амыдап турган черниңден бүзүретиген муш-ажыл дептериниң копиязы.

Хереглекчилер ниитилелиниң азы садыг черниң өөренир дугайында шынзылга бижим.

№ 286 хевирниң медицина шынзылгазы.

Автобиография.

Бөрт чеңнеп тыртыргаң 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чуруң.

Билдиришкининерни 1969 чылдың март 1-ден август 1-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринiң экзаменнерин Кызыл хоорайга хүлээп алыр.

Документилерни дараазында адресче чорудар. Кызыл хоорай, Щетинкин—Кравченко кудумчузу. 41/8, техникумнуң бот-өөредилге салбырының өөредилге-консультация пунктузу. Телефон 35—58.

кино

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дидым прогулщик» 10.45, 2.15, «Эжикти кым ажыдарыл?» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дашта шүлүглээ» (1-ги, 2-ги серияларн) 12, 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үүлгедикчи изин арттырып каан» 3, 8.30, «Геракланың эрес чорууу» 5, 6.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дагларга ужуражылга» 3, 6.30, «Мегелеткен болгаш кагдырыпкан» 4.40, 8.20 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың. № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет туругузу килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннар болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында нарыалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС —00362

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндөзилеттингеН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 5 СРЕДА № 54 (7900).

Өртээ 2 көп.

КЫШТАГЛААШКЫНЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮЕЗИ

Частың башы айы март үнүп келзе-даа, сөөнтүң дыңзыг күжү шуут соксаваан. Мооң уламындан мал кыштагладыышкынында байдал ам-даа берге болуп артпышаан. Ынчалзажок республиканың дыка хөй ажыл-агыйларының мал ажылдакчылары кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирерин чөгүүр үеде шиитпирлеп, улуг-даа, чаш-даа малдың күш-дөңгелин сураатпайн турар.

Республиканың өске ажыл-агыйларынга бодаарга Чөөн-Хемчик районнуң фермаларында байдал элээн дээре. Күрүнениң дузаламчызынга даянмышаан, Тес-Хем районнуң совет, ажыл-агый органнары бо хүннерде кыштаглаашкынны база чедиишкинниг чорудуп турар. Районнуң девискээринде хар чуга-даа бол, мал одарларын даабыйлап тургаш, мал чемнериниң бар нурлавырларын камнаг ажылгаары чедип алдынган.

Таңдыда «Мөгөгей» совхозта коммунист бригадир эш Собянинге удуртқан хойму бригада боттарының ажылын үлегерлиг организастаан. Өскелер-биле бир дөмей байдалда чурттап, ажылдап тургаш-ла, олар малдың күш-дөңгелин сураатпайн, хөй оолдаашкынынче чедиишкинниг киргеннер. Мооң түңнелинде малдың чаш төлүнге хорамча болбаан. Хойму коммунистер Оюн Төкел-оол, Куулар Сюрюнчап, Александр Белекмаа өске өөрүнге мурнакчы үлегер-чижээн көргүскеннер. Олар кыштаглаашкынның эгезинден-не мал чемнериниң амыгларын болгаш одарлар хуваалдазын, малдың суггарылгазын боттарының контролюнга алган. Оларның ындыг үлегери кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирери дээш өскелерниң сонуургалын, инициативазын улам кедүрген. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларындан Өөрүде үш бригада хыырғыыш белеткеп ажылдап турар. «УТКА 25 чылы» совхоз 20 тонна хыырғышты оон сөөртүп амыглаан.

Амгы кыштаглаашкынның берге байдалы, мал чемнерин республика даштындан садып алыры, хыырғыыш кезилдези дээш, өске-даа онза хемчегларни болдурган. Бо хемчеглер ажыл-агый бүрүзү мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг эрттирерингe эргежок чугула. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга Таңды районда кыштаглаашкынның байдалын чугаалашкан. Ам алдынып турар хемчегляр районда малчынарның, мал ажылының түскай эртемниглериниң, ажыл-агый удуртучуларының фермаларда, хойму коданнарда ажыл-херек дээш харыысалгазын көдүрген дээрзи аңаа демдеглеттингеН.

Бо чылын кыштаглаашкынның шиитпиряиг үезин малдың массалыг оолдаашкынын чедиишкинниг эрттирип алыры болур. Ынчангаш мал чемнерин арткан үеге чедиштир ажыглаар, малды эки ажаап кадагалаары дээш бедик харыысалгалыг болган тудум-на, колхоз, совхоз бүрүзүнге ниитиниң малының менди кыштаглаашкынны хандыртынар. Ону бүрүн чедип алырының хемчеглеринге бирги эрлчегде ам бар бөдүүн болгаш концентраттыг чемнерни чөп ажылгаары, ону малга чугле янзы-бүрү кылдыр түскай белеткеп бээри хамаармыр болгаш республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында боттандырганы ышнаш, малды чылыг суг-биле суггарары, ылаңгыя соок, хаттыг үелерде чаш малды муңгаш камааларга тургузары болур.

Бо бүгү хемчеглер чокта менди кыштаглаашкынны чедип алыры берге. Ынчалзажок мону чамдык ажыл-агыйларның удуртучулары кичээп көрбейн турары хомуданчыг. Чижээлээрге, «Найырал» совхозта мал чемнерин будаңнаарының фактылары үргүлчүлевишаан. Чылыг суггатты организастаан турда-ла, Кара-Тал салбырның кадарчылары ону ажыглаваан. Ооң түңнелинде чугле февральда безин ажыл-агыйның ниитизи-биле 60 ажыг малы өлүп хораан. Ол ышкаш чегенчиг чорукту «Россия» совхозтан көрүп болур. Каскал фермазының инектери февраль дургузунда эки суггат-биле хандыртынмаан. «Тимлеге» совхозта, «Революцияның чалбыыжы» колхозта байдал моон дээредевес.

Кыштаглаашкынның төнчүзүнге чедир ам-даа эвээш эвес үе бар. Частың доңаттары моон соңгаар-даа бергелерни таварыштырары чайлаш чок турбуже, элээн хөй ажыл-агыйларда мал арыып бансыравышаан. Бо байдал малчынарже ажыл-агыйларның түскай эртемниглериниң, удуртучуларының, а ол ышкаш партия организацияларының кичээнгейин угландырар үмүрлүг. Сакманщик, хойму, бригадир кижи бүрүзү берге кыштың бо үезинден чаңгыс-даа баш мал хоратпас дээш даанган унастоктарынга эң харыысалгалыг ажылдаар апаар.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери дээш харыысалганы бөдидер төлөзүнде, малчыннар ортузунга массаполитиктиг ажылды күштеледирерин үе негеп турар. Бо ажыл хамыктың мурнунда малчын бүрүзүнүң хууда харыысалгазын көдүреринче, чүгле кыштың менди ажып алырынче эвес, социалистиг хүлээлгезинге албан күүседир, ниитиниң малының баш санын өстүрер дээш чүтүлче углап баштаан турары чугула. Бо соруглаларга организакчы болгаш партийжи-политиктиг ажылдың эң-не янзы-бүрү формалары: ажылга бедик көргүзүг дээш малчыннарның социалистиг чарыжы, агитаторларның, политинформаторларның лекция, беседазы, фермалар болгаш хойму бригадалар төптеринге кино, концерт көргүзүглери, амыдыралды тудуп кылып турар кижилерниң материалдыг сонуургалын деткиири дээш, оон-даа өске хемчеглер ажыглаттынган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому чоокта чаа районда кыштаглаашкынның байдалынга хамаарыштыр хыналда чоруткан. Хөрөк кырында районнуң элээн ажыл-агыйларында бода-даа, шээр-даа малдың ажаалда, чемгерилгези четпес организастаттынганы илерээн. Республиканың чамдык колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары боттарының кижилерин Өөрү районче хыырғыыш белеткедип чорудупкаш, оларның амыдырал, хандырылгазын четче хайгааравайн, ажылын контрольдавайн келген. Ындыг чорук бо хире харыысалгаяыг өйде ол кижилерниң харыысалгазын сураткан.

Малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажыл оларның күш-ажылга сагылга-чурумун быжыглаарынга, ажыл-агыйны эвес чоруиту агаар-бойдустуң берге байдалынга, мал чемнериниң, транспорттуң чедишпезинге шамнаар хөөннерни сойгалап, илередиринче идиг болган турар ужурлуг. Колхозтарга, совхозтарга мал чемнерин сөөртүр талазы-биле транспорт ажылдакчылары чогуур дузаламчыны чедирип турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары ниитиниң мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозарынга ону долузу-биле, четче ажыглаар хүлээлгелиг.

Аныяк малчыннар

Күжүгет Сүүр-оол биле оон кадайы Күжүгет Галина «Кара-Хаак» совхозта малын талазы-биле эң-не аныяк малчыннар болуп турар. Оларның боттары аныяк болза-даа, мал ажылынга ажыдаан стажы дыка улгады берген, пиятиниң малын аарап өстүрериңге чедө чыл чедип турарлар.

Олар боттарынга даандырган ажыл-херекти күүседир дээш кыынмак, шудургу ажылдап келгеннер. Ол аныяк малчынарның көргүүглери чыл бүрүде-ле бедип келген. Бо чылын кыштың соогу улуг, хар кылын, хөртүктүг болзадва. Күжүгеттериниң коданында малдың байдалы экн. Чүге дээрге, олар кададың ыыл таарыштырып турар-дыр.

Сүүр-оолдуң коданында ам 520 төрүүр хөй бар. Коданда хойнуң оолдаашкыны эгелей берген. Бо хүннерге чедир 145 хөй төрээн, оон чаш төлү менди.

Хойжунуң чымыштыг, берге ажылынга дузалажыр дээш, амдыызында пөй сакманщиктер оон аалында чеде бергеп.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга болгаш Совет Эвилелиниң 25 чылынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, аныяк малчыннар бо чылын малдың төрүттүнген чаш төлүн чүс хуу камгалап алырын хүлээнген. Оларның сөөлү хөй барбас дээрзинге бүзүрөп болур. Чүге дээрге, олар боттарының ынакшылдыг күш-ажылынга кызымак болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эвээш эвес дуржулганы чылдырган.

З. БҮРҮНЕЙ.

Байдал дүвүрээзинниг

«Мөгөн-Бүрен» колхозта хөй оолдаашкыны массалыг чоруп турар. Бирги бригадада (бригадири Ч. Тарын-Базыр) төрээн 1427 хойнуң хураганы менди. Хойжулар В. Иргит 174, Н. Комбу 141, С. Белекоол 98 хураганны менди алганнар.

Колхозта ниитп байдал дүвүрепчяг. Малчыннар Самбаа, Уула, Алдын-кыс оларның хойларының күжү арган, төрээн хойларның суду дүшпес, мал чеми төнген болгаш малдың ажаалгазынче кошкак кичээнгей салып турар.

Колхозтуң удуртукчулары, түскай эртемниглерин кышка белеткелди четпес организастаан, амгы үеде чамдык коданнарда мал чүдап өлүп турар. Колхоз 290 тонна сигеп белеткээн деп медеглеп турган, а шынында ол чүгле 100 тонна болган. Кол зоотехник А. Токсар сараатгарның кайда бар, чогун беаян билбес. Хуу малдар сигенни кайы хамаан чок чаза базып чип турда, ревизия комиссиязының даргазы И. Борбак-оол эскербейн турар.

Техниканы багай ажаап, эдилеп турарынган колхозта бар чээрбү автомашинадан чүгле ийи ГАЗ-51, дөрт ДТ-75 тракторүүн чүгле ийнаи ажылдап турар, үш беларусь трактор база үреликк. Колхоз 1968 чылда суг сөөртүр 3 автомашина алгап ону чүүк сөөртүр кылдыр эде кылганындан кыштагларже суг сөөртүлеп үзүктелип, малдың суггарылгазы баксыраң турар.

Мал кыштаглаашкынының үезинде колхозтуң удуртукчулары, түскай эртемниглерн мал фермаларынга, одарларынга барып, кижилер-биле тодаргай организакчы ажылды күштелдирерн онза негеттинип турар.

А. АРАПТАҢ.
Мөңгүн-Тайга район.

«ЧАА ОРУКТУҢ» ХОЙЖУЛАРЫ

СЭБП Төп Комитединиң октябрь (1968 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырапга боттандырар база В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга, Совет Эвилелиниң составынга Тываның каттышканындан бээр 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, Эрзин районнуң «Чаа орук» артелининн ажыл-ишчилери бо чылдың эгезинде-ле белиткеп социалистиг хүлээлгелерни алган.

«Чаа орук» колхозтуң хойжу бригадалары амгы үеде чаа чылдың «дүжүдүн» түлүк ажаап ап эгелээн. Төрүттүнген чаш малды менди камгалап ап турар. Колхоз баштаар чери, партия, комсомол организациялары төрээн малдарның чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш, бүгү күштү олче мөөнээн.

Ам малдың төрүп турар үезинде түс-түс коданнарда 52 сакманщиктерни, 128 дузалакчы малчыннарны быжыглаан.

Колхозта № 2 хойжу бригаданың хойжулары Сагаачы Седип төрээн 260 хойдан 263, Седип Шуруи 250 хойдан 260 хураганнарны, № 1 хойжу бригадазында М. Сынаа 106 хойдан 112, А. Шулуу 293 хойдан 300 хураганны менди алган.

Колхозта амгы үеде 3000 ажыг хойлар төрээн, оон 3061 хураганны сакманщиктер болгаш малчыннар менди камгалап алганнар. Колхозтуң малчыннарында төрээн малдарга бээр чеминиң курлавыры четчир санныг бар: сигеп 1170 ажыг тонна, саваң 91 тонна, чарбалаяя тараа 32 тонна.

А. АРАКЧАА.

Оюн Кашпык-Кара — Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының хоорай малчыннарының бирээзи. Ол чыл санында бедик көргүзүглерин чедип ап келген болгаш бет чылдың үшкү чылында база улуг чедиишкинниг болуп, мактал, шаңналдыг болган.

Бо ажыл-агый чылында ол база-ла бедик хүлээлгени алган. Хойжу коммунист Оюн Кашпык-Кара бо хүнде хөөп хүр кыштагладып турар болгаш чаш малды хүлээп алырынга белеткел ажылдарын ыяк кылып дооскан. Оон коданында төрүүр муң ажыг баш хөй бар.

Чурукта: хойжу ОЮН КАШПЫК-КАРА.

М. Лопатинниң фотозу.

Ажылынга мергежээн

Монгуш Сарыг-Хуурак 1958 чылдан бээр-ле «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырынга мал кадарып келген. Ол, совхозтуң малының баш санын өстүрер, продуктуяуун бедидер дээш, эвээш эвес күжениишкинни үндүрген.

Ол чыл бүрүде семиртилге шарыларын хүлээп ап, оларны ортумактан өрү нүштүг кылдыр семиртип келген. 1968 чылда Монгуш Сарыг-Хуурак 178 шарыларны хүлээп алгаш, чайын чайлагже үндүргеш, күзүн тараа хоорзунунга эккеп одарлаткан. Шак ынчаар кадарарга, шары бүрүзүнүң хонукта немелде деңзизи 630 граммдан өрү болуп турган.

Монгуш Данзынович шарыжыктарны июньда хүлээп ап тура, чай дургузунда олардан ниитизи-биле 15 тонна немелде деңзини чедип алырын аазаан. А күзүн семиртикем шарыларын мүрүнеге дузаары-биле деңзилээрге, малчынның алган хүлээлгези чүгле күүседттинген эвес, харын 9 тонна дириг деңзи ажа берген, азы 24 тонна немелде деңзини чедип алган болган. Бо бояза, совхозта эң бедик көргүзүг болган.

Малчынның кызымак, шудургу күш-амылын совхозтуң дирекциязы үнелеп мергеш, ону совхозтуң Хүндүлел самбаразынга киирген болгаш бо чылдың январьда Сарыг-Хуурапка 600 ажыг рубльдиң немелде төлевирин берген.

Ам Монгуш Данзынович Иштии-Хемде төп сүт-бараан фермазында 153 баш инекти хүлээп алгаш, бо ныштан хүр ажырары-биле оъдун-суун шын таарыштырып, мергежилдиг кадарып, оларның сүтүүр продуктулуун нудуялтпайн турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Соңгулдаяга УТКУШТУУР

Кандидат соңгукчуларында

Балган Уванаевич Оюң — «Кара-Хаак» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол эрткен чылын 468 төрүүр хойлуг турган. Чүс хойга онаалтыр 111 хураганны өстүрген. Ам оюң колхозунда төрээн 216 хойдан 216 хураганны чидириг чокка камгалаан алган.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү үлустуң социалистиг чарыжынга Балган Уванаевич база киржип турар. Оюң уругларының неэи Чоруңмаа Доңгуровна Сылчак ук кадарчының идегелдиг дузалакчызы болуп, сакманщиктеп турар.

Малчынларның бо өөрбүлеэи урулар кижинаалдегинге база үлегер-чижектиг. Оларның бир уруу Маша Оюң Кызылдың башкы училищезин бо чылын доозар. Оюң Леспй-Уруг Барнаулда институтта өөренип турар. Александра, Любовь болгаш Нина Оюннар олар школада эки өөренип турарлар.

Балган Уванаевич ам Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидат. Ол бодунуң соңгукчулары-биле чоокта чаа ужурашкан.

Районнуң агитбригадазы

Чөөн-Хемчик районнуң партия болгаш комсомол райкомнары чоокта чаа агиткультбригаданы организастаап, районну эргилдир чорудупкан турган. Ук агиткультбригаданың кирижжикчилериниң чамдыызы халыг походтап чорун турган, өскелерн орукту машиналыг эрткен.

Агиткультбригада «Пекрао колхозта, Хөндергей суурга, «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарга, «Тыва» совхозтуң Тере-Хөл салбырынга, Баян-Тала суурга болгаш малчын фермаларга, бригадаларга чорааН. Бригада баргапна черинип чурттакчыларынга солун программаалыг концертти коргузуп, лекция, беседаларны кылып берип чораан. Ол бригада бодунуң мурнунда соруглаашын эки күүседкеш зөп келген. Оюң киржикчилерин партия, комсомол райкомнарының болгаш райбүүсюмунуң хүндүлел биржиктери-биле шаннаар.

Ажылчыннар төлээлери

Республика типографиязының коллективиниң ниитп хуралы Кызыл хоорайның улус судунуң улус төлээлекчилеринге мурнакчы ажылчыннар П. Чудаева, М. Муренкова оларны бир үнбиле соңгаан.

О. ОПЕЕН.

КУР-нуң чазааңга Совет чазактың нотазы

Совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргалар совет-кыдат кызыгаарга Уссури хемде Нижле-Михайловка (Даман ортулуг) кызыгаар пунктузунуң районунга чепсектиг чоңгээнга организастаан. Ол районну камгалап турар совет кызыгаажкыларны кыдат таладан пулемёттар болгаш автоматтар-биле хенертен бооладаан. Кызыгаарның кыдат урекчилеринің хөделиишкиннерин Уссури хемниң кыдат эриинде доскуулдан боолаашкып-биле деткээн. Совет кызыгаажыдарже ол чоңгээлиг халдаашкынга 200 ажыг кыдат солдаттар киришкен. Ол дээрбеҥи халдааш к ы п н ы ң түңнелинде өлүткен база алыглаттырган совет кызыгаажылар бар болган.

Совет девискээриниң иштинче чепсектиг калчаалыг шургуп кириишкпп кыдат эрге-чагыргаларның организастыг чоңгээзи болур болгаш совет-кыдат кызыгаарга байдалды чидиглендирер соруланы салган.

Совет чазак совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның айылдыг чоңгээчи хөделиишкиннери-биле холбаштыр шиитпирлиг удуралнышкыны Кыдат Улус Республиканың чазааңга медеглеп тур.

Совет чазак истелгени доп-дораан чорударын б о л г а ш айыткан чоңгээни организастааны дээш харыысалгалыг кижилерни эң ыңгыы кезедирин негеп тур. Совет-кыдат к ы з ы г а а р ның кандыг-даа үрээшкинни болдурбазының соңгаарладып болб а з ы н ы ң хемчеглерип алырын Совет чазак негеп тур.

Совет чазак совет-кыдат кызыгаарга чоңгээлерни чайладыры-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыр эргезин бодунга арттырып, Кыдат биле Совет Эвилелиниң аразында кызыгаарларга байдалды чидиглендирериче угланды р г а н аваптюрисче политиканың болдунуп болур уржуктары дээш бүгү харыысалга Кыдат Улус Республиканың чазааңга оңаажырын Кыдат Улус Республиканың чазааңга баш бурунгаар сагындырып тур.

Совет чазак кыдат улус-биле харылзаалярга найыралдың чаагай сеткил-сагыжын удуртулга болдурун турар болгаш ол шугумну моон соңгаар-даа чорудар бодаалдыг. Ынчалзадва кыдат эрге-чагыргаларның угаан-сарыыл чок чоңгээлиг хөделиишкиннери бистин талавыстап ойтур таварышкынга таваржыр болгаш шиитпирлиг чайлаттынган турар ужурлуг.

Москва, 1969 чылдың март 2.

Найыралдың аян-чоруу

СЭКП Төп Комитединиң чаагайын ёзугаар ПКАП ТК-ның Бирги секретары Владислав Гомулка, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүүзү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юзеф Циранкевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ПКАП ТК-ның секретары Болеслав Ящук найырадың аян-чоруун кылып, март 3-те Москвада келген.

Внуково аэродромга польша удуртукчу эштерип СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев олар уткаан.

(СЭТА).

Культура университеттериниң чарыжы

Культура университеттеринде 750 муң ажыг кижи билиглерин бедидип турар. Ол албан черлериниң мурнунда тургустунган чаа соруглаларны «Улусчу университеттериниң ажылын акжидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында тодаратган. Ол соруглаларның колдуун культураның улусчу университеттериниң б у г у-эвилел көрүлдеэи шиитпирлээр ужурлуг. ССРЭ-ниң Культура министерствозу В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын демдеглээри-биле ол көрүлдени чарлаан.

Ук көрүлде 1969 чылдың февральдан 1970 чылдың апрельге чедир клубтарның, культура бажыңнарының, музейлериң болгаш ч у р т т у н ооредилге черлериниң чанында культураның улусчу университеттеринге артер. Оон удуртукчуларын база башкыларны, лекторларны, активчилерни ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң болгаш культура ажылдакчы л а р ы н ы ң профэвилелиниң ТК-ның бижиң-биле база «Шылгарангай ажылы дээш» деп демдек-биле шаннаар.

ЛЕНИНЧИ АТЕИСТИГ ПРОПАГАНДА

Шажынга удур ленинчи эртем пропагандазының семинар төвүлел хуралы Ленинградка ажыттынган. Ону Россия Федерациязының «Билиг» ниитилели эрттирип турар.

Семинарда РСФСР-ниң крайларының, областарының база Белоруссияның, Прибалтиканың эртемденнери, лекторлары, СЭКП ТК-ның чанында ниитилел эртемнериниң академиязының, «Эртем болгаш шажын» журналдың, өске-даа организацияларының төлээлекчилери киржип турар.

„СЭТА-68“ ДЕП ФОТО-ДЕЛГЕЛГЕ

П. Грановский (Москва). «Калинин проспектизи». (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ЧААГАЙ ҮҮЛЕЗИ

В. И. Ленинниң төрүттүнгенивиден бээр 100 чыл болур оюн күш-ажылчы чедишкиннер-биле утказур дээш, республиканың ажылчы чону шалыпчы эдлеге кирген. Автотранспорт коллективтери курлавырларны долу ажыглаарынче угланган социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Организация бүрүзүнде мурнакчыларның саны өзүп орар.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш, шудургу ажылдаан, ус-ыагпы мурнай берген кижилерни кайы-даа автотранспорт бүдүрүлгелиинден тып болур бис.

Ам үеде автотранспортчуларның мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Улуг ажыл-агайынга чугула чүүктерни үзүктел чок сөөртүрү биле чергелептир Абакандан. Минусинскиден мал чемпериниң курлавырларын республикаже эвээр хүлээлге транспорт ажылдакчыларының мурпунга тургустунган. Сорулгалар улуг, ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, автомашинаның ажыглалын экижидери чугула.

Автотранспорт бүдүрүлгелиинде мурнакчы чолаачылар хөй. Оларның аргадуржулгазын ажыл-агыйларга пептередир, эки кижилерни мораль, материал талазы-биле деткиири чугула. Социалистиг чарыпты колонна, бригада, түс-түс чолаачылар, септекчилер арааимга калбартып, оон чоруп турарын медээлеп, түүнелди доктаамал үндүрериң чедип алыр деп, автотранспортчуларның чоокта чаа болган хуралының киржикчилери демделзээн. Чолаачыларның шалыпчы күш-ажылының дугайында чагаалар-биле помчукчуну таныштыраал.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДАЛАР

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде чолаачы коллективтер арасында калбартқан социалистиг чарышка эртжен чылдың түүнелдери-биле А. Н. Сандаковтуң удуртканы № 2 колонна тиилекчи болган. Колоннада 9 бригада беш чылдың үш чылдарының планын 7 ай мурнап күүсеткен. Ол колоннаның чолаачылары колдуунда Абакандан чүк сөөртүп турар.

Колоннаның бодунга калбартқан чарышка Виктор Макишевтиң бригадирлээн коллектив дээре түүнелдерни чедип алган. Бригада ам 1970 чылдың майның үлүүнде ажылдап турар. Чолаачыларның пайыралдыг коллективи хой-хөй чүүктерни планга немей сөөртүп, кывар-чаар материалдарны, дугуйларны камнап алган. Чолаачылар И. Позовникин, Ю. Маков болгаш оскелер-даа 1970 чылдың ийнги чартыының үлүүнде ажылдай берген.

Республикада хоочун чолаачыларның бирээзи Юрий Зиминиң удурткан бригадазы үш чыл дургузунда беш чыл планының дөрт чылдың күүсеткеп. Ол бригаденың үлүүнде пландан ажыр сөөртүкеп 4608 тонна чүк, камнаан 24970 литр бензин онаажып турар. Чолаачы В. Белкин 1970 чылдың августуң үлүүнче киргеп.

Бо чылдың февральда соок хүнner турза-даа, үстүпде адаанывыс бригадазар ай планын 142,3, 112 хуу күүсеткеп.

В. ПЕТРОВ.

АДЫНГА ТӨЛЕПТИГ

Пээп Ефимович Великовтуң чолаачылар бригадазы № 2 автобудурүлгеге коммунистиг күш-ажылдың коллективи аттыг ап баштай чедип алган. Бригада ол адынга төлептиг болуп, ай, квартал, чыл программаларын үргүлүү ажыр күүседип келгеп.

Эрткен чылдың дөртку кварталында социалистиг чарыштың түүнелинде Великовтуң бригадазынга ийнги черни тывысхан. Эрткен чылдың планын ажыр күүседип, 10 муң литр ажыг кывар-чаар материалды кампаан.

Бичии коллективтиң кежигүннери наймаалдыг, өөренирринге сундулуг кижилер. Олар шупшузу он хире чылдар иштинде чаңгыс черге ажылдаан. Чылдар эртерге, дуржулга улгадыр. Кижи бүрүзү кандыг-бир үүлге хандыкшыдыг болур, ол айы-биле бөлүктерни байлакшыыр. Бригада кежигүннери автомашиналарының техниктиг байдалдарын хайгаарап, оон эки ажылдаарын хандырар дээш кызымак чоруун коргүзүп турар. Техниканы эки эдилеп, оон ажаалдазын шын организастаанындан бригадада машиналар үрелир, рейсче үнер хуусаавын үзер үүлдер узуткаттынган.

Бригада ам келир чылдың февральдың үлүүнде ажылдап, чүк сөөртүрүнүң ажыктыг аргаларын шинчээдип ап, социалистиг хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар.

ХЛЕБ СӨӨРТҮКЧҮЗҮ

Оон ажыл-ижи бөдүүн, мынчалза-даа амыдыралга ажыктыг. Лаврентий Егорович Рогожников хлеб сөөртүп турар. Оон машиназы хлеб заводундан Кызыл хоорайның магазиннеринче, чамдыкта районнаже чоруп турар.

Оон бактаан турары бригада ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг хүлээлгени алган. Кампалганың ленинчи фондузун өстүрер дээш, ол коллективтиң чолаачылары элээн ажылдарны кылган. Бензин, авторезина камнаар дээш автомашинаның техниктиг байдалын кижи бүрүзү билдилии-биле хайгаарап турар. Лаврентий Егоровичиниң үлүүнде эвээш эвес түүлүү кампалгазы бар.

Ол, үш чылдың дургузунда беш чылдың дөрт чартык чызының программазын күүсеткеп. Оон камнаан бензинге дээрге 2700 литр чыгаан. Ол дээрге бүдүн бензовоз иштир бензип-дир! Кампалганың ленинчи фондузунга эш Рогожников түүге эрткен чылын бензин 300 ажыг рубльдиң кампалгазын киргеп.

Бир эвес 47-36 дугаарлыг автомашина керүүнерге, ону ак сеткилдиг бодүүн иштир Лаврентий Егорович Рогожников башкарып чоруурун билип алыңар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

ЭКИ ЛЕКЦИЯЛАРНЫ—ЧОНГА

Политиктиг болгаш практиктиг айтырыгларның талазы-биле делгерентгей, тода харыны лекторлар ажыл-ишчилерге берип турар. Лекция пропагандазын калбартыр, оон шынарып, дээштиин бедидер талазы-биле бистө «Билиг» нийтилелиниң эге организациязы СЭКП райкомунуң, совхозта парткомуның удуртулгазы-биле эрткен-даа база бо-даа чылын чамдык ажылды кылган. Чамдык черлерге доктаамал ажылдаар лекторийлерни тургускаш, лекциялар помчуурупуң нийти графигиниң күүселдезин, помчуттунуп турар лекцияларның шынарын бедидер дээш хынаалдаларны кылып, хемчеглерни ап келгеп.

Бо чугула ажылды массалыг хемчеглер-биле холбаштырар, янзы-бүрү дуржулганы болгаш кино-чуруктарны ажыглаар арганы бистиң лекторларывыс ковудотпеп. Ынды аргалар лекцияларның дээштиин болгаш шынарын бедидерииге улуг салдарны берген болгаш анаа чоннуң хандыкшылын улгаттырган:

Бистиң эге организацияда 54 лекторлар ажылдап турар. Оларның составы шыырак, кодээ ажыл-агайның түскай эртемниглери, башкылар, эмчилер болгаш оске-даа бедик мергежилдиглер болур. Эрткен 1968 чылда лекторларның күүзү-биле 228 лекция, 68 политиктиг илеткелдер, бо чылдың баштайгы айларында 40 хире лекция помчуттупган. Оон иштинде лекцияга юбилейге холбаштырган 82, делегей байдалының дугайында 28, коммунистиг киржиидизге болгаш мораль темазынга 25, эртем-атеистиг темага 12, уруглар кижизидилгезинин дугайында 50 лекция, илеткелдерни чон дыннаан.

Ажылчы чонга эки лекциялар дээш, ажыл-херекке оларның дээштиин бедидер дээш ораидажышкыннар ажылагай, культура тургузуушкунунга чамдык боттуг түүнелдерни берген. 1967 чылга деңизэрге эрткен чылын совхоз мал бажы өстүрериң мыйыстыг бода малды 102,4 хуу, хойну 113,6 хуу, өшкүнү 170,5 хуу, чылгыны 115 хуу өстүрген. Малдың өзүлдези-биле чергелептир оон продуктулуу база бедээн. Оон харазы-биле мал продуктуларын күүгнеге садар планны эртжен чылын ажыл-агый сүттү 102,4 хуу, эттү 105,1 хуу, дүктү 100,2 хуу боттандырган. Чер ажылының хөгжүлдезинде чамдык чеднишкиннер база бар. Чоннуң культурлуг чагай чоруу база бедээн. Мал кыштаглаашкынын чеднишкинниг эртпрер дээш организастыг хемчеглер алдынып турар. Ак-Даш, Кара-Чыраа, Сарыг-Булуң болгаш оске-даа сүт-барааи фермаларында инекгерниң ажаалгазы экижээн. Оон түүнелиинде январьда саар бир ипекке опаалтыр Ак-Даш — 75, Кара-Чыраа — 70 кг сүттү сагган.

Совхозта культура-чыры-дышкын, кадык камгалал албан черлерни, улус ооредилгезиниң четкилерин ажылдап турар. Ылаңгыя сүт-бараан фермаларында 6 кызыл-булуң ажыл-ишчилериниң культураазының одаа болуп, ында массалыг ажылдар чоруп турар. 100 ажыг олуттуг чаа клуб Кызыл-Тайга суурда, ясли Ак-Даш суурда, библиотека Кара-Чыраа суурда туттунуп, ажыглалда киргеп. Үстүү-Ишкининиң малчыннарынга ажылчыннар боттарының күсели-биле эмнелге пунктузунуң бажыңнаның тудуун дооскан. Ол ышкаш оске-даа ажылдар кыдынган.

Ишкин, Кара-Чыраа салбырларында «Билиг» нийтилелиниң эге организациялары багай эвес ажылдап турар. Ында лекторлар партияның политиказын, иштики болгаш даштыкыда болуушкуннарны чопга ханы таныпылыдаап, ажыл-агыйның экономиказын, бүдүрүлге чорудулгазын үзагыр аналазтеп. мурнакчы дуржулганы калбаа-биле пропагандаап турар. Лекция пропагандазын калбартырынга бистө багай эвес ажылдап турар ап-эштер бар. Чижээ, Кара-Чыраала О. Дорҗу, Ишкинде Л. Балгын, К. Энер-оол, С. Кажлапак, Алдан-Маадырда С. Мөңге-Наазын, О. Дыгбаа, О. Дажи-Намчал, О. Чүүүн, Суг-Аксыда О. Маспый-оол, Д. Таспаяк, О. Оюн-оол, Н. Очур-оол болгаш осклер-даа лекцияның дээштиг, ажыктыг талазын күүдедирип, ажылышчилерни кижизидип, күш-ажылче мобилизастап турарлар.

Ынчаарга ажылчы чонга эки лекциялар, оларның ажыл-херекке дээштиин бедидер дээш ораидажышкынар четпес. Амыдырал-биле холбашпаан, ниити состеп биле долган лекциялар эвдаа бар. Бора-Тайгада М. Анай-оол, рабкоопта О. Белек-оол, «Хемчик» аннырлывыш ажыл-агый черинде К. Кенден секретарлаан партия эге организациялары лекция пропагандазынче кошкак кичээнгей салып, лекторлар-биле ажылды экижиттпейн турар. Чамдык черлерге лекторларның лекция кылбас, планнаан каан лекция, хемчеглер болбайн баар тавариллглар бар. Үстүү, Алдыы Ишкининерде, Хөлчүктүүдө, Манчүректе малчыннарга лекциялар ховар помчуттуун турар.

Кодээ ажыл-агыйның чамдык түскай эртемнигларн, удуртукчу ажылда эштер бо чугула херекке багай киржии турар. Чонга лекциялар, плетклдер кылып бээрни артык үүрге-чүктешкин кылдыр кооп так индыг эштерге Алдан-Маадырда М. Дүмен-Вайыр, Бора-Тайгада М. Дондуң, О. Соскур-оол, Кара-Чыраала М. Чадамба, Шеминде Анай-оол, аннаыр-тывыш ажыл-агый черинин директору М. Бегзываа, рабкооп даргазы М. Сонам, малдың кол эмчизи З. Ооржак, Суг-Аксы школазының директору М. Элдиг-оол олар хамаарыжыр.

Ажылчы чонга эки лекцияларны бараалгадыр дээш лекторлар чугула болгаш хүндүлүг сорулгаларын чедишкиннир шинтирлээри чугула.

О. ЛОПСАҢ.

«Билиг» нийтилелдиң «Сүт-Хөл» совхозта эге организациязының даргазы.

Ном—билиглерниң үнер дөзү

«Эртинеии черден казар. Эртемнерни номдан тыпкыр» — деп, тыва улустуң ханы уткалыг үлегер домаа бар болгай. Шынаа-ла, кижиниң амыдыралынга, ажыл-чорудулгазынга, билиг-медерелип бедидерииге янзы-бүрү темаларга бижиттинген номнарның ажык-дүзээзи ажок улуг дээрзин номга янак, ону номчуп, ажыглап билир кижилер мээң-биле чоппаэрежир боор.

Мен бодум беш чыл дургузунда ном садыының шүгумунга ажылдап келдим. Бистиң магазиннери в иске бистиң чүртүвүстүң хой санныг ном үндүрер черлериниң сөөлгү чылдарда үндүргеии чаа номнары хөйү-биле хээп турар. Ынчангаш районнардан болгаш чүрттүң оске-даа хоорайларындаи номну почта-биле чагыдып, садыл алыр арга дыка пептерээн. Магазиннерни саваавска үүлге мээң эргелекчилеп турарым «Номну почта-биле» деп киллис хоорайларда болгаш кодээ черлерде чүрттап турар номчукчуларның чагыын ёзугаар ай санында ортумаа-биле 500 ажыг рубльдиң номнарын чорудуп берип турар.

Мында бистиң ном магазиннеринде бар болгаш 1969 чылда Тываның ном үндүрер черинден ап садыглаар тыва ыылда чаа номнарның дугайын чугаалаар бодадым. Чүүн-даа мурнунда бистиң улуг баштыңчыыс Владимир Ильич Ленинниң төрүттүүгенинден бээр чүс чыл ооңга уткуштур республикада ленинчи номчулгалар коллективтерде болгаш өг-бүле санында калбарып турарын демдеглээйн.

Улуг баштыңчының дугайында номчулгаларга хереглээр тыва дыл кырында номнар бистиң ном магазиннеринде хөй. Тыва чогаалчыларның Ленин болгаш ленинчи найырал дугайында тоожуларының, чечен чугааларының болгаш шүлүктериниң «Ашпас хүн» деп чыындызы. Александр Кононовтуң школа назыны четпээн уругларга таарыштыр бижээни «Ленин дугайында чечен чугааларын». Николай Богдановтуң бичии уругларга бижээни «Ильичниң хүлүмзүрүү» деп номнарны өөнүг чуруктар-биле каастап парлаан.

Ленинчи юбилейге уткуштур тыва номчукчуларга Тываның ном үндүрер чери Владимир Ильич Ленинниң чогаалдарының шилиидги чыындызының бирги болгаш ийнги номнарын. Ленинниң «Почту памдарын» болгаш чогаалчы Сартаковтуң «Баштайгы ужуражылга», Твардовскийниң «Ленин болгаш печник» деп ураи-чоген номнарын бо чылын парлап үндүрер деп турар.

Партияның политчырыдышкынының дыңнакчыларынга, партия төөгүзүн өөренип турарларга «СЭКП төөгүзүнүң очерктери» деп ном улуг ажык-дүзээлыг. Ону бистиң пом магазиннеринден садып ап болур.

Эрткен чылын тыва дылга парлаттынган «Араттың сөзү» болза Күрүне шаңналының лауреады чогаалчы Салчак Токаның үш номнуг тоожузунуң ийнги пому болур. Ук номну кылганының шыпары эки болгаш ном үндүрер черниң чурукчузу Иван Кузнецовтуң кылган кавталгазы чараш, көрүштүг. Бо чылын чогаалчының «Чоннуң оглуу» деп чогаалы парлаалгага үшер. Тываның сураглыг чогаалчызы бо тоожузунда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи эки турачы ташкыст Хомушку Чүргүй-оолдуң маадырлыг чоруупун болгаш амыдыралының дугайын бижээн. «Т-34» деп танкының чолаачы-механиги Чүргүй-оол Украинаны хостаарынга киришкеп, оон эки-дунма Румынияга, Чехословакияга, Венгрияга маадырааы-биле тулчуп чорааның ук номдан сонуургап номчуур бис.

Оон ангыда бистиң чогаалчыларывыс Кызыл-Эник Кудажының «Ырлжым булукчун», «Тараазының, Салим Сүрүң-оолдуң «Озалаан хемнин», Тываның чогаалчылар эвилелиниң «Улуг-Хемнин» номчукчулар улуг сонуургал-биле садып ап турар болгаш ол номнарга чагыглар көвүдеи турар.

Бо чылын тыва дылга үнер номнардан Монгуш Кеннин-Лопсанның «Өшей ыры» деп романы, Алдын-оол Даржаанын «Шүлүктери болгаш тоожулары», Олег Сувакпиттиң «Чалгыннары» база оске-даа ном санныг уран-чечен чогаалдар, өөредилге номнары, оон иштинде Б. Ондарның 5—8 класстарга таарыштыр тургусканы тыва дылдың «Диктантылар чыындызы», эртем болгаш чурт-шинчилел, санитар чырыдышкын талазы-биле литературалар үнер.

Ном магазиннеринде бар номнардан моол шүлүкчүлерниң чогаалдарының тыва дылда чыындызы «Бай-Моол» болгаш оске-даа даштыкы чогаалчыларның чогаалдарыбиле танижип ап болур сиздер, эргим номчукчулар.

Бистиң ном магазиннеривис номнарны туда садардан аңгыда, номчукчу кижи бижидиге чуруму-биле чагыдып, садып алырын база организастап турар. Ам үеде 30 томнуг «Улуг совет энциклопедияга», беш томнуг «Ленин дугайында сактыышкыннар» деп номга, В. И. Ленинниң чогаалдарының 55 дугаар томунга, Маркс-Энгельстиң чогаалдарының немелде он дугаар томунга, «Дипломатыг словарьга» болгаш орус классиктериниң база совет чогаалчыларының чогаалдарынга чагыгны хүлээп ап турар.

Ямы-бүрү темаларга бижиттинген орус болгаш тыва дылда номнар бисто хөй. Оларны пом магазиннеринден, автолавкалардан, киоскилерден болгаш ном тарадыкчыларындан база «Номну почта-биле» деп киллис дамчыштыр чагыдып ап болур.

Респотребсоюзтуң ном садар киллизинде «Номну почта-биле» деп киллис Кочетов кудумчузунда 43 дугаар бажында «Өөпүк» деп ном магазинииде туруп турар. Киллистиң сорулгазы болза, кодээ черлерде болгаш чүрттүң оске-даа хоорайларында чурттап турар ном садыл алыкчыларының болгаш бот-өөредилге-биле өөренип турар студентилерниң чагыгларын хүлээп ап, чогуур ойүүде херектиг номнарын чорудуп бээри болур. Эге болгаш ортумак школаларның өөредилге номнарын болгаш оске-даа янзы-бүрү номнарны садыл алыкчыларның чагыын ёзугаар чагыкчы кижиниң чүрттап турар черинин чоогунда почта салбырынче почта дамчыштыр чорудуп берип турар.

Номну почта-биле чагыдып алырда номчукчуларга чагыг кылырынын чурумун билири чугула. Ону канчаар кылыр-ыл? Чагыг бижээн хаалгыг чагааны ийикпе, азы почта карточказын «Номну почта-биле» деп киллистиң адрезинче чорудар. Ук чагыгта авторииуң ат, фамилиязын, номиуң болгаш ону парлап үндүргеи ном үндүрер черниң адын, үндүрген чылын, томун, азы кеазэн, каш удаа үндүргенин, херектиг экземплярын тодаргай айтыр. Кандыг чаа номнар үнерин сонуургаар болзуңарза, бо чылын парлаттырган үнер номнарның планның ном магазиннеринден негеп ап, таныжып алынар. Чагыг кылган кижи бодунуң чүрттап турар черинин чоогунда почта салбырының адрезин, бодунуң фамилиязын болгаш адын, адазының адын долузу-биле бижээп, адаанга адын салып каар. Бир эвес чагыткан ном чок болза, ол дугайын «Номну почта-биле» чорудар киллис чагыкчыга дораан харыылап бээр. Оон ацгыда номну почта дамчыштыр чагыдып турар кижи ук чагыгны самолёт-биле чорудуп болур дугайында бодунуң чопшээрелин чагыгта айтыры чугула. Чүгле ону айыткан таварылгада чагыткан номуцар самолёт-биле силерге дүрген чеде бээр. Ол ышкаш номну почта дамчыштыр өске кижиге база чагыдып берип болур. Ындыг таварылгада ямыга чагыдар дээнзе, ол кижиниң чүрттап турар черинде харыызаа салбырының адрезин айтыр. Ном чагыткан кижи ук ному келбээнде адрези өскерли берген болза, ол дугайын «Номну почта-биле» чорудар киллисче дыңнатказ, чаа барган (чүрттай берген) черинде почтаның адрезин айтыр. Ному келбээнде төлээлеп ийикпе, азы узун хуусаалыг командировкажке чорүй барганда, почтадан чагыткан номну туда садыл алыры-биле өске бир кижээ бүзүредилгеии бижип бергеш, ап болур. «Номну почта-биле» киллис чүгле хоорайдан дашкаар чүрттап турар номчукчуларның чагыын хүлээп ап, ону почта-биле чорудуп бээрге, чагыткан кижи почтадан өртээп туда төлээп садыл алыр.

Ийи дыштанып хүннүү чөп ажыглап, уран-чечен чогаалдарны, өөредилге номнарын, уругларга чогаалдарны база методиктиг номнарны садыл ап номчуңар.

З. САНЧАА,

«Номну почта-биле» киллистиң эргелекчизи.

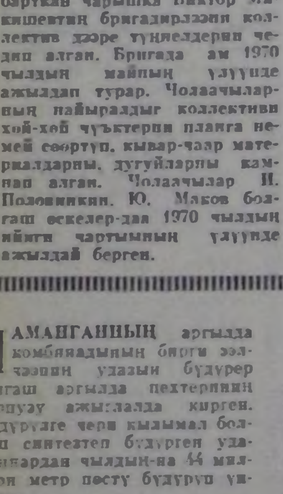

Ондар Начын Хандагайтының харылзаа белдиринде он ажыг чыл ажылдап келген. Ол ам улуг электротехник болу берген. О. Начын колхозунда партия эге организациязының секретары, профсоюзилел месткомунуң кежигүнү, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

О. Начын ажылынга кызымак, аныяктарга үлегерлиг, хөй-нийтиг ажылынга база идепкейлиг. Ынчангаш ону Хандагайты кодээ Советиниг депутаттыг кандидадынга депшиткен.

ЧУРУКТА: Ондар Начын.

А. БАДЫРГЫНЫҢ фотозу.

Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей суурда почта салбырының монтёру Шымырап Ламаевич Сат хүлээгеп ажылынга кызымаккай болуп, мурнакчыларның одуруунда кирип турар. Оон ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргеш, районнуң хамылаа Белдирииниң баштаар чери каш удаа өртектиг белектер-биле шаңнап, мактаан.

ЧУРУКТА: Ш. Л. Сат.

К. ОҢДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Бистиң совет кижилер

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕЗИ

КАЙДА-ДАА ХОЙ ШЫЫРЫ

«Доң-Терезин» совхозтуң Тулаан-Карының Кара-Даг. Ында хар чуга: оът-сигенниң бажы кестүп чыдар, кожагар тейлер баштарында кара даштарны хар шуглаш шыдаваан. Кайы-даа талаже көөрге, кара шокар хой шыыры. Ында-мында хой кокпалары тейлерже шуужуп үне бергилээп. Оон-на илдең: ол ынчаар одарларны шын, планныг ажыглаан турар. Совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Ооржак Семис-оолович Аңгыр-оолдуң кыштаа мында.

Бир кожагарның бажында үнүп келдивис. Даг белиң дургаар хойлар оттаап чор. Кадарчызының аъды оон ындында хараган чавында. Кадарчы ооргазында шойбек кара чүвени чүктеп алган, хойлар соонда часкаан чыдыпкан хойже далажып бар чор. «Хураганнаар дээн хойдур» деп, мээң-биле кады чораан эш — совхозтуң экономизи чугаалады. — Бүгүн хойну улуг сакманщык Даржапаа кадарын чорууру ол-дур».

Сакманщык Даржапаа-биле ынчаар ужураштывыс. Ынчезинде ийи хураган алгырып чор. Оларның кырыиче бирээзи суйту. Даржапааның өөрээзи арныидан илдең.

— Дем чаа аалга база үш хураганны чедирип кагдым — дээш, сакманщык чанында чыткан ынчезинче көрду— Ам база үш. Аарын боларның, шыырак-тырлар. Дүрген чедирип каар-дыр.

— Ынчезиктээн хураган чеже болду мооңар?

— Аа, эмгежок ийин!.. Соокка чаңгыдаа башты алыспадывыс.

— Монгуш Даржапаа түскай кодан хой хүлээп албаан, улуг хойжу эвес-даа болза, хойнуң онзагай ажаалда хайгаарааны эки билир. Ам бо хүннерде хойжу Ооржак Аңгыр-оолдуң сакманщыгы.

— Шыырак-ла хойжу бо. Оон-биле ажылдаарга хой түүлдү билип алыр-дыр —дээш, ынчезиктиг сакманщык даянгылыжын тутпушаан, аъдынче далажыпты...

«Шыырак-ла хойжу бо...» деп ол сестерин херечи болдурбушаан, Ооржак Аңгыр-оолдуң өөнге чеде берээл, оон кадайы Ооржак Седип-биле чугаалажыыл (Аңгыр-оол боду ол хүн совхоз төөнче киргеп) дыштивис.

Оларның оо хаажык баары чаглак черде, хой дыштанып чыдарынга-даа, өдекөргөн кургадырынга-даа таварымчалыг чер. Тулаан-Карының Актың хой-хөй малчыннарының ындыг черде кыштагларын көргеп бис.

Үлгады бергеп хураганнарны чадагай кажаада сигеннедип каап. Өскезинде— чаа төрээн хойлар. Ынаар, улуг кажаанын иштинде хураганнар алгырары дыңналыдыр. Озуп, кажааже шилчип, сигеп чиир эдлээн маңап турар.

Өгнүң иштп арыг-сигиг болгаш чылыг. Эжик аскында бичии үгек кажаада — чаш хураганнар. Чамдыкызы дем чаа төрээн, элең-тендиң ковайып каап турар. Оларның маазаан алгызы кезек-кезек киткей бээр.

— Хардан эргижекеш, кажаада хураганнарың суггарып каг. Анай—деп, Ооржак Седип чугаалады.

Сакманщык өгден үнүптү. Седип тонун кедип, далажы берди.

— Отте үр олуртупар эвес, хөлзеп эгежоримне бо — дээш, хойжу өреге өттүр дээрже көре-дир.— Чаш хураганнарны келеринге эмзирер шак четти.

Шупту дыштын келдивис. Седип дуалавчызы-биле кады чаш хураганнарны келеринге чедирип, эмзирген соонда, өгже киирип, улугларынга дуалазыып, хураганнар суггаржып, кезек када кызыгчай чок ажылдады.

А эрткен дүне чедп-сес хире хой оолдап турда, оон ыңай эртенден бээр өгге, дыштыгаа та чүү хире үүле-херекти бүдүрүп каан. Бир эвес ону санаан болза... Кежээ одардан хой келир — аңаа белеткенири база бар. Даарта, оон соонда-даа хүннерде бо ажыл үлажы бээр. Оржак Аңгыр-оол кыжын хой төрүп турар бо үеде хойжу-сакманщык ажылдың хүп чурумун мык тургузуп, планнап алыр. Боду аалга чок турар үеде ол чурумну шынчы дуалакчызы Седип эки башкарып билир.

Ооржак Семис-оозовичиге чоокта чаа «хой ажылының мастери» деп атты тывыскан. Бо бедик атты чедип алыр дээш демисел чиик эвес, а берге болгаш харысалгалыг. Ол, беш чыл мурнунда бистиң улуг баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң төрүттүүгенинден бээр чүс чыл ооңга уткуштур республикада ленинчи номчулгалар коллективтерде болгаш өг-бүле санында калбарып турарын демдеглээйн.

Ол чылдар малчынга шылгалданы—бергелерни таварыштырганы чугаажок. Чамдыкта кыжын хойга сиген чедишпестейдаа бээр турган. Ону билгеш, чем чарыгдалын ыяк санаап, чайын боду немелде сигенни кезип аар. Чижээ, чамдыкта кадыг, хөртүктүг харга хой даваны тазаргаш туруптар. Ындыг таварылгада чүнү канчаарыл? Мурнунда мал эмчизи чораан болгаш хойнуң даваныи (оске-даа аарыларны, хойга берге таварыгалгарны) камгалаары-биле бир хемчегни алыр, эмзээр, ында оске одарны шилип эгелээр. Чүгле беш чылда эвес, а он, чээрби чылда хойга ажылдаан малчыннар бедин ол-бо бергеии көрө берген орар. Ажылдың нарыны ол хире. Ону эки билир керек. Ооржак Семис-оозович бо аразында хойнуң шенеп көрген-даа, билир-даа. Ынчаар кылбаска, хойжу болуру берге болгай.

Бо чылын оон коданында төрүүр 303 хой бар. Ам төрээн 230 хоюндан 234 хураганны камгалап алган. Ооржак Семис-оозович бодунуң чаңгыс совхозта хойжу өөрлери — «хой ажылының мастери» Ооржак Чимит-Доржу, Куулар Кожаң-оол, Монгуш Даңзы-Белек, Ооржак Допчут-оол, Ооржак Кыдыран суглар-биле кады төрээн совхозунуң мал ажылы дээш чүткүлдүг, кызымак ажылдап турар.

...Ийи чыл мурнунда оон-биле ужуражканымны сактып ор мен. Кызылга Наадым үезинде чүве.

— Ооржак Семис-оозович, силер ам малчыннар Наадымында келген-дир силер, аалыңарда малыңар кандыг тур ирги?—деп, оон бир-ле айтырдым.

Ол боданмайн-даа харылзады:

— Тайгада болгай бис. Хоюмга семирттилге херек, чамдык хойларны аңгылап үскеш, хайгаарары онза чугула. Аалда улус ол дугайын билир... Энир чылда ышкаш, бо чылын хоюм күш-деңгели экидир.

— Одар-белчиириңер кандыгыл?

— Ам удавас чаа одарже көжер бис. Пүрэвге алган эки одарларым бар.

Ынчаларга бөгүн Ооржак Семис-оозович совхоз төөнде школада уругларынга ужуражып чораан-дыр. Ол аңаа үр болбаан— кежээликтей хап келген. Черле ынчаш, хойжу-даа кижи болза бир чүвеге чардыгып болур болгай. Мастер хойжу Аңгыр-оол кана-даа чораида, даанган ажылын, күрүне мурнунга хүлээдүзүн бодап, сактып, ол дээш сагыжы аарып чоруур. Бо чылын төрүүр чүс хоюндан чүс баш хураган дээш ол ажылдап, демисежин турар.

А. НУГУУРАК.

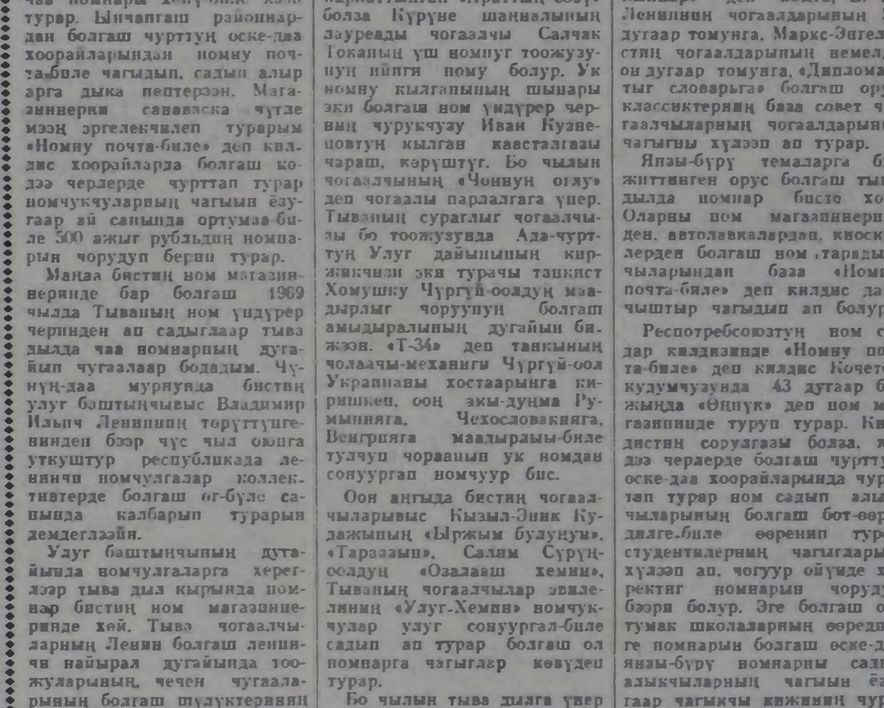

О О О

Бай-Тайга районнуң малчыннары, республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей соңгулда кампаниязынга идепкейлиг киржип турар. «Мурнакчы» колхозта агитас-массалыг ажыл эки тургустунган. № 2 агитквартираны колхозта школа башкызы Чайдай Хомушкуевна Чүлдүм-оол удуртуп турар. Ленинге, Октябрьга, революциязга тураскаатткан беседалар ында ковчуг солуп эртип турар. Оон-биле кады агитквартираның киржикчилери даараныгланың, аргызганың болгаш амданныг чем кылырының уран мергежилиниг база өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: № 2 агитквартираның удуртукчузу Чайдай Хомушкуевна Чүлдүм-оол (ортузунда).

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

О О О

БӨДҮҮН КИЖИЛЕР

АНЫЯК ПОВАР

Светлана Ондар 1965 чылда Кызылдың садыг школазынның поварлар салбырын доозскаш, Баян-Тала школазының поварынга ажылдап киргеи. Бо аразында ук ажылынга улам мергежээн.

Светлана Ондарны школаның коллективи мактаар, өөреникчилер ону хүндүлээр. Ол хой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг. О. Сайын.

Чоон-Хемчик район.

АЪТ АЖААКЧЫЗЫ

Машина-техника көдүзээндаа болза, транспортка аътты ажыы улуг. Ооң ажылгыр шыыраа эки ажаалга, чемгерилгедеп чугула хамааржыр. Ыпчангаш Иван Мангыр бодупуң эдилеп турар аъдынга камныг, ооң ажаалда хайгааралынга кичээнгейлиг.

И. Мангыр Чербиниң школа-интернадында 1962 чылдан бээр аът ажлакчылап келген. Ооң-биле кады пекарнядан хлеб, фермадан сүт база оттулар ыяш соортүр дээш школаның лизы-бүрү ажылдарын база кылып турар.

Школаның дирекция чери И. Мангырның ажылынга кызымак, ак сеткилдиин үнелээш, ону каш удаа ортектиг белектер-биле шаңнаан.

Д. Сендаа.

Кызыл хоорай.

ТАҢНЫЫЛ

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тоң шаңында таңныл коммунист Салчак Очур ниитиниң хөрөңгизин ак сеткилдиг камгалап турар. Ол 1961 чылдан бээр таңныылдаан.

С. Очурнуң назыпы улгаткан болза-даа, ол хүлээнген ажылынга кызымаан, хой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг. Ооң-биле ол 1961 чылдан бээр таңныылдаан.

С. Очурнуң назыпы улгаткан болза-даа, ол хүлээнген ажылынга кызымаан, хой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг. Ооң-биле ол хөгжүмнүг ансамбльде ыр-сөстүг ырларны ырлаар. Ооң-биле ол Тыва радиого ырлаан.

К. Авыр-оол.

Бай-Тайга район.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудуу түлүктеп турар, а чугай-турүктурулга цеги продукциязын берип эгелээн. Ол цехтиң мурнакчыларының аразында печкачы Виктор Прохоров коллективтиң хүндүткелин эки шынаыдып турар.

ЧУРУКТА: Виктор Прохоров.

Г. СИРОТИНИИҢ фотозу.

Школалар амыдыралындан

Өөреникчилерниң политиктиг кижизидилгезинге номчулга болгаш политинформация улут рольдуг. Эрниниң Мөрен 8 чыл школазында өөреникчилер ортузуунга ындыг информациялар, номчулгалар, кинолар, диафильмнер эртип турар. Уругларга таарышкан киноларны дыштапылга кежээнде бо-ла көргүзе бээр.

В. И. Ленинниң Сибирь шолулгезиниң үезинде турган чери Шушенское дугайында диафильмни бичии өөреникчилер сонуургал-биле көргеннер.

Ленинчи номчулгалар класстарда эртип турар. Эге класстарда ленинчи парталарны тургускан. Түгле 4-5 демдектиг, чурумнуг өөреникчилер аңаа олурар эргелиг. Эге класстарның методиктиг катыжылгазында ленинчи кичээлдер болгаш баштыңчылың намдарын өөренирип планнаан.

Б. Кыргыс.

• • •

Бистиң школаның интернадынга солун кежээлер эртип турар. Чоокта чаа айтырыглар болгаш харылар кежээн эрткен. Космос, агаар делгемнери, сылдыстар база ток, шимчедикчилер дугайында айтырыгларга харыыны школа директору берген. Делегейде болуп турар болуушкуннарга болгаш оске-даа айтырыгларга солун харыыларны өөреникчилер дыңнаан. Атеизм темазынга хамаарышкан харылар база бүүренчиг болгаш сорууранчыг болган.

Харыылар доозулган соонда оюң-тоглаа эгелээн. Ыры, танцы, теннис ойнаары орайга дээр үргүлүүлээн. Школаның болгаш интернаттың кижизидикчи башкыларының киржилгези-биле Доң-Терезин школазынга бо кежээ эки эрткен.

О. Савар-оол.

Барыын-Хемчик район.

делегей бо хүннерде

Агрессияны тодарадырының совет төлевилели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет Эвилеи тайбыңны болгаш улустарның аймыл чок чоруун быжыглаарынче угландырган чаа чугула инициативаны КНО-га киргеи. Агрессияны тодарадыр дугайында айтырыгның талазы-биле Тускай комитетте совет төлээлер февраль 26-да резолюцияның чаа төлевилелин киргеи. Кижи торелгетенге удур кемниг үүлгедиишкин болур чепсектиг агрессияны ол төлевилелде ылаштыг тодараткап.

Комитетке коорү-биле бо төлевилелди киирбишаан, совет төлээлер агрессчи дайыннарны хоруурупуң ленинчи идеяларынга Совет күрүнеиниң үндезилеттингеи даштыкы политиказының чиңгине шугумун удуртузга болдурган дээрзин ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. М. Чхиквадзе медеглээн.

Совет чазак бо төлевилелди киирбишаан, агрессияны хоруурунче угландыр база делегей харылаалариның амгы чаа байдалдарын барымдаалаш элээн хой күрүпелерниң кодүрүп үндүрген саналдарын өөренип көргеп. Хой болук африкаазия болгаш латин-америк чурттарның саналдарын төлевилелге база барымдаалап көргеп.

Агрессия дээш харыысалга дугайында айтырыгның опза ужур-дузазын төлевилелде үпелеп көргеп. Агрессчи дайыны планнаары, белеткээри, ооскүдүп үндүрери азы чорудары делегейге эң аар кемниг үүлгедиг болуруп төлевилелде демдеглээн.

Оске-даа күрүпелерниң улустарының социал-политиктиг чаалап алышкынналарынче халдашкын кылдыр күрүнеиниң күштү ажыглаарын янзы-бүрү ниитилеп тургузуулуг чурттарның тайбың догуннаашкынының принцип-биле дүшпее деп демдеглээн кол үүл принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар. Национал хамаарышпас чоруктуң чедип алган улустарның социал-политиктиг чаалап алышкынналарынче кандыг-даа халдаашкынларны болдуруп болбазын моон-биле холбаштыр айыткан.

Делегейге месилдежиишкин-биле кыжаның турар агрессияның эң шыңгыы болгаш айылдыг хевири болза, агрессия дугайында чаа совет тодарадылганы ёзугаар алырга, чепсектиг агрессия болур. Агрессияның, ылаңгыя ядрозуг, бактериологтуг, химиктиг азы массалыг узуткаашкынының оске кандыг-даа чепсээн ажыглаарын эң-не аймыдыг хевирлерин кыздыр төлевилелде тодарадып киирбеген.

Делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээрийге күштүү ажыглаарын хоруурун төлевилел барымдаалап турар деп, совет төлээлекчи демдеглээн. Ындыг болганда чепсектиг агрессияның түңнелинде алдынган кандыг-даа девискээрлерин азы опза ажыктыг байдалдарны үүлдүг кылдыр корүп болбас. Тайбыңга удур кемниг үүлгедиини үүлгеткен күрүне ол дээш политиктиг болгаш материалдыг харыысалганы хүлээр, а ол талазы-биле буруулуг кижилерни кезээче харыысалгазынга киирер ужурлуг дээрзин төлевилелде база айыткап.

Чепсектиг агрессия деп билиишкинни тодарадыры — бистиң үениң соңгаарлаттыпмас соруглазы болур болгаш чепсектиг агрессияны тодарадырын шиитпеныяп-ла албаш болур кылдыр хүлээп алыр чорук КНО-нуң алдар-хүндүзүн бедидип, делегей тайбыңын болгаш айыл чок чоруктуң хандыраарының херээнге чугула салыыпкын болур дээрзин Совет чазак сапап турар деп, совет төлээлекчи чугаалаан.

Австралияның премьер-министриниң медеглели

КАНБЕРРА. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Пономаревтүң дамчыткапы болза:

1971 чылдың тоңчүзүнге чедир англи шериглерни Малайзиядан болгаш Сингапурдан үндүрээ-даа Австралия бодупуң шериглерин ол районга хевээр тургузар. Ол дугайын Австралияның премьер-министри Гортон парламентиге чүве чугаалап турган, медеглээн.

Австрали шериглерни чуртупуң девискээриниден дашкаар сайгара тургусканын Мурнуу-Чоон Азияның районунда «коммунистиг хоралакчы ажыл-чорудулганың» айылы-биле бадыткаарын австрали премьер-министр чадаарда оралдашкан. Харын ооп туржук оскенің девискээринде турар австрали шериглерни «ол районнуң кайы-бир чуртунга удур углапдырбаан» болгаш оларны «иштики корум-чурумну тударынга ажыглавас апаарын» бүзүредирип ол база шырмейган.

Ынчаарга австрали шериглер боттарының чуртундан муң-муң километр ырак черде кандыг сорулгалыг туруп турарыл деп айтырыг тургустунуп келир. Өскенің девискээринде австрали шериглерниң кол сорулгазы болза, улустарның хосталгалыг шимчээшкинниг удур демисел болурун Гортон херек кырыпга миннинген. Австрали премьер-министриниң сөзү-биле алырга, бир эвес ол шериглер чедиппес болза, «бо районнуң девискээриниден дашкаар эвилелчилериниден деткимче дилээр» ужур чазакка таваржыр апаар. Гортон «дузаламчы» коргузер ужурлуг АКШ-ты бирги ээлчегде эвилелчи кылдыр айтып турары ол.

Халдашпас дугайында кереэлерин азы керээни Мурнуу-Чоон Азияның чурттарының араазында чарарын чедип алырынга австрали чазактың күзелдининиң дугайын премьер-министриниң медеглээни-ле шып. Ындыг болза-даа оске чурттарның девискээрлериниден даштыкы шериглерни ундурбес болгаш даштыкы базаларны узуткавас болза, ол күзел апаа-ла хоозун бодал болуп артар. Австрали шериглер болгаш базаалар чурттуң девискээриниден дашкаар артар чоруу Мурнуу-Чоон Азияда байдалды чүгле чидиглендирер апаар.

Куш-ажыл биле капитал

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. Мурнуу-чөөн орук шугумунда ажылдап турар демир-орукчуларның 36 шакта үргүлчүлээн ажыл соксадыышкыны доозулган. Эрткен чылдың май-июньда бүгү-ниити ажыл соксадыышкынының соонда ажыл шагын кызырар дугайында дугуржулгага ат салган-даа болза, демир-орук администрациязы ажыл недеглээн ковүдеткен деп, ажыл соксатканнар демдеглээн. Демир-орукчуларның профэвилел организацияларының төлээлекчилери ажылчыннарның негелдезин чугаалажып коорү-биле администрацияның төлээлекчилери-биле ужурашкан. Лотарингияның даг-руда районунга ажыл соксадыышкынныг шимчээшкинниң чалгыы тараан. Шахтёрлар ажыл төлевирин бедилерин, шолээниң үезин ковүдедирин, профэвилел хосталгаларын магадылаарын негеп турар.

ГФР

БОНН. ГФР-ниң концернер ээлери боттарының бүдүрүлгелеринде ажылдап турар даштыкы ажылчыннарны «ийи дугаар сорттуң кижилери» деп санап турар. Барыын Германияның бүдүрүлгелеринде ажылдап турар 1 миллион ажыг даштыкы ажылчыннарның күш-ажылын мөлчүп турар дугайын Гамбургтуң «Конкрет» дээр журналыга бижээн.

Журналдың демдеглээни-биле ажылга, «күш-ажыл талазы-биле тускай комиссия» даштыкы чурттардан ажылчыннар чыырын харылап турар. Чыып алган ажылчыннарны «эртем чок араатаннар» деп санаар болгаш оларны ажыллың эң берге участоктарында ажылдадып турар. Даштыкы ажылчыннарны доктаамал контрольга тургузары-биле бүдүрүлге ээлери оларны даштыкы делегей-биле харылзаштырбазын ораллажып турар. Чурт иштинге олар кижилерниң чоруурунун хостуун дыка кызыгаарлаан. Чыып алган ажылчыннарның 70 хуузу барактарда болгаш чаагайжыды тутпаан ниити чурталга бажыңнарында чурттап турар.

АНГЛИЯ

ЛОНДОН. Англияда ажылчыннарга удур чаа хоойлуну боттандырар дээн чазактың бодалынга удурланыышкынның бир түнде ажыл соксадыышкының эрттирер талазы-биле ажылчы чоннарның кампаниязын кудуку профэвилел организацияларының кыйгырыын өзугаар идепкейлиг чоруткан. «Дженерал-электрик-инглиш-электрик» компанияның бүдүрүлгелериниң 250 муң ажылчыннарын каттыштырган профэвилелдериниң, транспорт болгаш мергежилдиг эвес ажылчыннарның чуртта эң улуг профэвилелиниң 250 муң кежигүнеринин, Клайдада (Шотландия) 30 муң корабль тудугжуларының төлээлекчилери ажыл соксадыышкынын боттарының деткип турар дугайын медеглээн.

Хейлвудта «Форд» автомобиль заводунуң 3,5 муң ажылчыннары ажыл соксадыышкынын үргүлчүлеп турар. Ажылчыннар ажыл төлевирин бедидер дугайында негелдезин администрацияның хандырарындан ойталаанынга удурланып турар.

(СЭТА).

Аныяк коммунистерниң удуртукчузун хоругдаан

БОГОТА. (СЭТА). Боготада чажыт полицияның агентилери Колумбияның коммунистиг аныяктар эвилелиниң чиңгине секретары Карлос Ромерону тудуп хоругдаан.

Эвилелдиң ТК-ның Күүсекчи комитеди Карлос Ромерону тудуп хоругдаанынга шиитпирлиг удурланыышкының медеглеп, ону доп-дораан хостап үндүрерин негээн.

АКШ-ТЫҢ ДАШТЫКЫ САДЫЫ КЫЗЫРЫЛГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бо чылдың январьда АКШ-тың даштыкы садыының хемчээли чурттуң хой норттарында докерлерниң ажыл соксадыышкынының чылдагаанындан дыка кызырылган. Садыг министерствозунуң төлээлекчизи, Чарпенерниң дыңнатканы-биле алырга, дашкаар үндүрер үүлдер 1968 чылдың декабрьда турганыбиле денгээрге 28 хуу, чурт иштинче киирер үүлдер барык 34 хуу кызырылган.

Параиль дайынаырактар араб чурттарга удур өөчүк-чоңгээлерин үүлгедирин үргүлчүлеп турарлар.

ЧУРУКТА: Бейрут аэропорту параиль агрессчилерниң дээрбечи бзу-биле халдаапкынын соонда.

П. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛДАРЛЫГ ХҮНГЕ НОМНАР

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Делегейниң чогаалчыларының болгаш шүлүкчүлериниң чогаалдарының чыындызын МАР-га моол дылга парлап үндүрери-биле белеткеп турар. Ол чыындыны «Делегейниң улустары Ленин дугайында» деп адаан. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга холбаштыр улуска чу Моолга парлап үндүрер хөй номнарның бирээзи болуп турар.

Халхин-гол дугайында номнар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Халхин-голга тиилелгениң 30 чыл оюң бо чылдың августа демдеглээр. Совет болгаш моол чогаалчыларның чогаалдарының «Чепсек аайы-биле эштер» деп чыындызын анаа тураскаал болдурган деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Япон империалистерге удур совет-моол шериглерниң кады демиселин МАР-ның хоочун чогаалчызы П. Уламбаирниң романында, МАР-ның камгалал министри генерал-полковник Ж. Лхагвасүрэнниң «Моол улус армиязының дайынчы оруу» деп мемуарларында болгаш оске-даа элээн номнарда коргускеп.

Расистерге өмээржилге

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Мурнуу-Африка Республикада соок-язы ылгаар чорукту соксадыр!» — ындыг плакаттарны чоокта чаа чыскаалчылар Нью-Йоркта Джон Ф. Кеннеди аттыг делегей аэропортунга чедирип келген. Нью-Йорк аэродромнарын Мурнуу-Африканың «Саут африкэн эйруэйз» дээр ужар үүл компаниязынга ажыглаар эргени тывысканынга чыскаалчылар улурланган.

Мурнуу-Африка Республикадан баштайгы самолёттуң ужуду келгенинге алдар кылдыр Мурнуу-Африка Республиканың аэропорт бажыңына аскан тугун чыскаалчылар дужургеш, октаан соонда элээн каш кижини тудуп хоругдаан.

АКШ-тың чазаанын шиитпири «Мурнуу-Африка Республикада расисчи ёзу-чурумну быжыглаарынче угландырган политиканың кезии» болур дээрзин медеглелде айыткап.

Расисчи ёзу-чурумну деткээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң эрткен чылдың майда хүлээп алган шиитпирин ёзугаар Мурнуу Родезияда Ян Смиттиң расисчи ёзу-биле харылзааларны соксадырын сүмелээн КНО-нуң чиңгине секретары У Таниың кыйгырыын Каттыштыкан Штаттар болгаш Барыын Германия тоон корбээн.

ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың чазаа Солсбериде бодунуң консуль черин хаарын бодавайн турарын КНО-да америк төлээлер У Танга дыңнаткан. У Таниың кыйгырыын хүлээп көрбээн ындыг янзылыг харыыны ГФР-ниң чазаа база берген деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Каттыштыкан Штаттарның болгаш Барыын Германияның ындыг туружу болза, Мурнуу Родезияда эрге-чагырганы хүрүм чок ёзу-биле ажелеп алган Ян Смиттиң расисчи бөлүүн деткээнииниң ажык херечизи болган.

СИРХАН БУРУУЗУН МИНИНГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сенат кежигүнү Роберт Кеннединиң өлүрген дээш буруудаттырган Сирханны Лос-Анджелесте суд-тап турар. Сирхан бодунуң буруузун мининген.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ӨРТЕК-ҮНЕЗИ ААРТААН

БОНН. (СЭТА). Сөөлгү беш чылдарның дургузунда ГФР-де амыдыралдың өртек-үнези 10,2 хуу аартаан. Квартира холезии 32 хуу улгаткан. Ол-ла үенин дургузунда хандырылга алырында ачы-дуза черинин хөлезизи 18 хуу көвүдээн. Чем продуктулар өртээ 4 хуу, үлетпүр бараанарның — 6,7 хуу өскен. Бо медээлерни Кельнде немец үлетпүр институту парлап үндүрген.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омуңээзиниден шаңнаары болза:

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маады Галина Тандайоловна — Сөөш суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сат Бичин-Уруг Балдажыковна — ыяш ажыл-агый черинин ажылчыны.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыргыс Вера Соднамовна — Хүт суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аңчы Зинаида Мавдыевна — Хүт суурда өг-бүле ээзи.

ТАНДЫ РАЙОН

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оюн Кама Лаңаыевна — көдээ ажыл-агыйның дружула станциязының ажылчыны.

Оюн Пичик Адыяновна — Межегей суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Седенмаа Ачербастаевна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ондар Апрель Байкараевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Кара-кыс Андреевна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Оюн Чыртак Лаңаыевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Уйнук-кыс Допгаковна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Шыырап Серенмаа Хураковна — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Балдан Докпак Кыргысовна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Допгуг-оол Аппык-кыс Бадыевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Кара-Хуна Туктупай Васильевна — Межегей суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Перекоп Арапчаевна — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.

Тюлюш Дадар-кыс Кыргысовна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Уйнук-кыс Допгаковна — Каък суурда өг-бүле ээзи.

ГЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баткар Чодей Хурагандайовна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Үзүкчаа Билзет Сууйамайевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даржаа Идам Копгаровна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Дүгүр Саара Ивановна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сат Бичин-Уруг Балдажыковна — ыяш ажыл-агый черинин ажылчыны.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыргыс Вера Соднамовна — Хүт суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аңчы Зинаида Мавдыевна — Хүт суурда өг-бүле ээзи.

ТАНДЫ РАЙОН

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оюн Кама Лаңаыевна — көдээ ажыл-агыйның дружула станциязының ажылчыны.

Оюн Пичик Адыяновна — Межегей суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Седенмаа Ачербастаевна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ондар Апрель Байкараевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Кара-кыс Андреевна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Оюн Чыртак Лаңаыевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Уйнук-кыс Допгаковна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Шыырап Серенмаа Хураковна — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баавзан Кара-кыс Иргитовна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Билчир Хавак Калзановна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Биче-оол Бырытпай Супдуевна — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Даржап Саара Калчановна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Корагар Спиреңмаа Чорбаевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Сумба Сарыг-кыс Самбаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Товуу Көк-Уруг Малчыновна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чооду Саар Чысынмаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тува Натпит Монгушовна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Чадамба Бопупай Бай-Карээвна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анай-оол Куруй Чоодуевна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дамба Каап Монгушовна — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Үдел-оол Шулуукай Хайлааракова — Эйлиг-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Белекпеп Мария Туматовна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Допуй-оол Кинма Түлүшовна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-оол Чолдак-оол Шаңгыр-ооловна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Соднам Сыгыр Окоповна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Суур Очур Ховалыговна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Федорова Полина Михайловна — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ак-оол Има-Хөө Сувандиевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Балчытмаа Кыргыс Чоосуруновна — райпрокуратураның ажылчыны.

Лаңаы Самаа Лопсановна — Самагалдай ортумак школазының ажылчыны.

Сырат Диңзеңмаа Максимовна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чомбүрүк Севилбаа Баткаевна — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баавзан Кара-кыс Иргитовна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Биче-оол Бырытпай Супдуевна — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Даржап Саара Калчановна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Корагар Спиреңмаа Чорбаевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Сумба Сарыг-кыс Самбаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Товуу Көк-Уруг Малчыновна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чооду Саар Чысынмаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бомбүрек Серенмаа Өлбейовна — «Коммунизминиң орук» колхозтуң колхозчузу.

Дылбаа Долгар Деребижи — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Азырап Батма Кыргысовна — Ленин аттыг колхозтуң уруглар садының ажылчыны.

Ижи Серенмаа Дажы-Даваа — «Коммунизминиң орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даваа Херел Сояповна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Дарма Оолак Кененовна — «Коммунизминиң орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Балган Чылбакай Лопсановна — Бай-Дагда уруглар яслизиниң ажылчыны.

Иргит Өшкү-Саар Сурасовна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тос уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Булдуй Зоя Кунаевна — Күнгүртүг суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иргит Седип Алексеевна — Күнгүртүг суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күнчүн Ханды Күргүловна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чаш-оол Секпит Сапаевна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долчун Ранса Шыырановна — Күнгүртүг суурда өг-бүле ээзи.

Хертек Бичө-Уруг Чанзаповна — даарапылга комбинадының ажылчыны.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Лидовских Тамара Максимовна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

ЭРЗИН РАЙОН

Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ»

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседип турар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың февраль 20.

ШЫН

Лениниана библиотекаларда чоруп тур

ЧУГУЛА-ДАА, СОЛУН-ДАА

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы болгаш «Билиг» шинтилелиниң Кызыл хоорай организациязы В. И. Ленинниң дончу намдарын бот-ооредилгебиле ооренип турарларга ленинчи номчулгаларны болгаш ооске-даа масселаар ажылдарны организастап турар. Номчулгага баштыңчыныңмээ ажыдырал-чуруттазыгыны, ажыл-чорудулгазының дугайында номнар тайылбырлы, лекциялар, номнар делгелеттиг кинофильмилер коргузуу-биле кады чоруп турар. Бо ажылды 1969 чылдың дургузунда чорудары кордунген. Ону «Чаңгыс болган аныяк чоргаар чылдарыңмээ», «Революстуг ажыл-чорудулгазының эрги-зин», «Ажылдың ленинчи стили», «Ленин Сибирьде» болган оон-даа ооске белэткетерге хуваап кааның ёзугаар чорудар.

Каш хонуктар бурунгаар «Чаш болган аныяк чоргаар чылдарыңмээ» деп тема-га баштайгы кичээлди республика библио-текаларының номчулга залынга организас-тап эртиргеге. Баштыңчыныңмээ бо чылдарыңга, уеле-рингe хамзарыңкан номнар, фотолар, чуруктар делгелеттиг организас-таашт, библиотекарлар таймылбыр ажылдарын дончу намдарны бот-ооредилге-биле ооренип турарларга чоруткан. Республика библиотекаларының директору Е. Н. Кулакова номчулганы ажыктаап, ленинчи номчулганы чорударының планнын дын-накчыларга таныштырган. «Ульяновтарның ог-булези» деп бесседины библиоте-карь Е. А. Тарасенконуң кыягаан дын-накчылар дука соңуургаан.

Номнор тайылбырларының, бесседалар-ның соонунде «Волоця Ульянов», «Ленин Самарада», «Ленин Казанында» деп хроника-документалдыг кинолары коргускен.

Бо ленинчи номчулгаларның ужур-дузазы улуг, ылаңгыя В. И. Ленинниң дончу намдарын бот-ооредилге-биле ооренип тур-арларга база болгулмеерге кайгамчык ду-залыг. Мындыг ленинчи кежээлерни дын-таатынган расписание ёзугаар чорудар. Бо хемчеглер кежээниң 18 шак 30 м эгелээр.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ,
республика библиотеказының ажылдакчызы.

МОЛДАВ ССР. «Бельцы-32» кызыл-тас болган куаун чажын тарыыр «Дойна» арбайны селекция, уредин ажылы болган хову культуралардың агрохимия Молдав эртем-институтунуң институдунуң эртемденнери тур-гускан болган чурттуң хой мурнуу районнарынга эки үнүн турар.

Бо чылын Молдавияның болган Украинаның сорттар шылгаар участоктарынга кы-зыл-тастың «Глория» деп сорттун шылгап коор, бо сорт-ту база-ла оол институт тур-гускан.

ЧУРУКТА: институттуң се-лекция кидизиниң эргелек-чизи, «Глория» кызыл-тастың база-ла автору биохимиктер эртеминиң кандидазы И. П. Унтилэ.

Е. ДРАЙШНЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ленинге Россияның чагаалары

Омск областың тараалаң совхоз сууру Бекешевонуң ирак-ы эртken уеде чоруткан телеграммазы болдунуп «хоочун ээзи» чонунга катап чедип келген. Суурнуң коммунистери ону архивтен тып алган. Улгатпыр хоолгалап бижээн, клубка азып каап. Ону номчуурга мындыг:

«Москвакже, эп ЛЕНИНГЕ.

РКП(б)-нин Бекешево волость бюрозу Төөтүн аштап турар ажыл-төлдөринге бүүр кыдыыр Тюмень-Омск демир-оруунуң Драгунская станциязын дамчыштыр моол-биле Сымерниң адынарга 4 пуд 20 фунт сухарини чорудун берди.

Волость бюрозунуң даргазы АНДРЕЕВ
Волость бюрозунуң кежигүнү ЧУПЕН
«Секретары» дээш салган ат билдинимес.

Телеграмма суурнуң хой-хой чурттакчыларынга сонуургаачыг болган. Олар ону номчуур дээш чыглып келген. Суурга урде эртken ол чылдарда турган, ады-сураа билдинмес коммунистерни танывыр, ол үүлениг канчаар бүткенин билир кижи-даа тыныжбаан. Хөлөчиң, үш даймының солдазы чораан Иван Степанович Селезнёв ирей хаяа дуза чe-диргеп. Ам болуп турган 1924 чылда суурнуң ядыыларының Ленинге төлөп чорудун бээр деп чугаалажып алганын ол сактып келген. Ядыыларның ачелелерин ярай деп далган тыптырының алгаш, хынамчалыы-биле сухарни кадырып алган —ону чедирер чери ырак. Олар ол сухарини бүдүрүп алыр далганны өрегелерден чыып турда, кулактар чажырадыр дажаан турган. Дөрт пуд ажыы-ла далган тывылган...

Ядыыларның ксөргенгиг ол белекти чыып ап турганын чугаалаарга, оларның уруглаарының ажы-төлдерин тынар-тынмас сонуургап дыңнаан. Олар мындаа чаа 380 мун пуд «белек» тараазын күүнеге чорудун бергеп. «Малиновский» совхоз күүнеге эрткен чылын мынча тараазын бергеп. Ынчап болган чугаа-соот дег, чалбыштыг, чүректин хамыыра-дап соглештинген чугаалар суур клубунга дыңналып-даа чорбаан. В. И. Ленинниң төрүттүүнен хүнүзеп бээр 100 чыл болуруун бодунуп хүүдүнга төлептиг үлүүг бүгү чүүдерни кылырын механизатор, малчын, кодээ башкы—кижи бүгүдези аазаан.

...Бекешевога эрткен ол болуушкунуун аайы-биле сагыыша кирер бодалдар-ла хой. Ленин бүгү Россия-биле чагаалажып чораан. Ильичиге кымыгаар чок ынаан чонунуң бижин турган ол бодуун чагаадарындан күүнүг чогаал олуруглары-даа кайда боор. Архивте калгалаттынып турар чагаа бүрүзү келген чергиг болгай. Ленинге ажылчын, тараачыннарның бижин турган ол чагаалары энерелдиг, хонар тураскаал кылдыр үнелеп көргеш, оларның хоолгалаарын Ильичиге биезде чагаалар бижин турганнарынга ажыл-төлдеринге—заводтарга, колхоз, совхозтарга чорудуп бергеп-даа кадыгаар. Номчудар, ону амгы үенер-биле деңнеңер, чоргаарланыңар.

В. ЛОБОДА.
(СЭТА-ның корр).

Спорт Спорт СПОРТ

Мергежил. Тиилелгеже чуткул

Агаар чылып, бойдус эриң, хостуг тыныш эгелээр чылдың магалыг өөрүнүг үези—частың башкы айы мартың 1-де болган 2-де Кызылга болган хүннэрээ, чылыг күннерде соңуун спортчу маргылдаалар эрткилээн.

Эң солун маргылдаа—пайысылалда «Хүреш» стадионуң кылаң доңзуңун кырында мичилгг хоккейге Тыва АССР-ниң бирги чери дээш түүлеп ооннар болган.

Кыргай соок хүннер турааза, «Хүреш» стадионга хой көрүкчүлер чыглып, хоккейге чидиг хемиселдер дииирер турган. Бо аданның оонга чүгле Кызылдың аныяк-өскен, спортчулары ынаң эвес харын республиканың район төөтерээнге, кодээ суурларында хой кижи керажир, солун көрүштүг оон апарган.

Кызылдың хоочун болган шыырак командазы «Спартак» биле Чадаана хоорайның чыыды командазының ужуражылгазын четтикпейн мааң турган бис. Маназы хүнүвус—март бир келген.

Оон эгелээн. Спартакчылар баш удур хевээрээн деминг халдаашкын кылган, удурлашкчылардың хаалгазынче оде халдап киргеп. Көрүкчүлерниң соңуургалы улам киткон. «Чадаанажылар, быжыг камгалалыкчылар!» деп алгылар, хоккеистериниң чараш демнелери магадаан үннер соок, шын аъзарга чаңгылаңы бергеп. Вратарь мичиин шолдуп оргуунче талыйты октантарды биледек, чадаанажылар коңчуг дүрген бурунгаарлапкан. «Спартактың» камгалакчылары мичиин эптиг дозуп алзадаа, чадаанажылардың капитаны Тараков кавышкар хаздап келгеп, мичиин оң талазы кыскы халдачыгы Монгуш Борбак-оолче дамчыда уштап шаапгарга, ол оны халгаже чазыг чок кирер кажаан. Сан аныыттынган! Көрүкчүлериниң деминг уруглы дииктиглери бергеп.

Спартакчылар санны деңнештирер дээш деминг нүжениишкиннерни кап удаа кылза-даа, кагыглар дээш чок болгулап турган.

Элээн кап күженишкиниг, ынчалза-даа чедишкин чок халдаашкынарыңга соонда, спартакчылар бот-боттарын чемележин эгелээн. Ындыг явазылыг чемележилгелер коллективтиң ишти демнеп моонизеринге шаптыктыг болуруун спортчу бүрүзү билир.

Оон түүнелинде, спартакчылар кылыктадып ойнап, демнин кошкаткан. Оларның бир ойнаачызы, мичиин он метр чердеш удурлажыкчыларын хаалгазынче кирер кагарга, ону ыратарь сегирип алган чыыр-да-ам, оон кырыныче уг-биле хеме чылзып кире бергеп, вратарьны кемдеткен.

Чарып оюн ага доктаап, ол чаргыны чарарыңга хой уе эрткен. Кемдээшкин харында чиик болган. Республиканың күш-культура болган спорт комитединиң даргазының орааларжыны эш И. Хасанооттуң бо чаргыны үзе шинтиргээринге ыыш сүмейн бергени биле, оюнну дораан удамчызаар аргалыг болгаш. Бо таварылгада, хой көрүкчүлериниң ук хоккеистиң оюндан шиидип үндүреери неген турганынга даза чоптуг үндезин бар.

Бо таварылга чүнү көргүзүп турарый? «Спартак»—бедик мергежилдиг ойнап болур команда. Хой көрүкчүлер оон чарып оюнуун моонг мүрүкүда болган маргылдаларга хой удаа көрүп, байыр чедиргп турган бис. Ол командада Павел Фирстов, Александр биле Юрий Белостоков алдыңгылар, Юрий Сухов, Юрий Панаргин мыкаң мергежилдиг, тиилеге чүтүлдүг хоккеистер бар. Ынчалза-даа спортчу алдаага мергежилден аңгыда, быжыг нерелиг болгуг, ынчаң коллективниң болган оон ойнаачы бүрүзүнүң оюнларын кончуг эки сайгарып билири, оларның аайы-биле болдунуг демнеп аңаа кирип-тиргп ойнаары кончуг-ла чүүл. Оон аңгыда, эки күш-даамыр белетнелдиг, далыкаа болуру тиилелгени чедип алырынның база бир кол негелдези болгай. Бо маргылдаа спартакчыларның бо талазы «асканы» спортун көргүскен.

Судьялар-даа, тренерлер-даа, көрүүлер-даа Чадаана хоорайның чыыды командазының деминг ойнаарын бо маргылдаага бүзүрел кергеп.

Олар бо шинтиргиг оюнчуг бирги чартыынның төөчүүнге чедир база ийи санны кииргп алган, а спартакчылар чаңгыс-даа харын санны кииргп тыдаавааннар.

Бир эвес спартакчылар бо оюнуг үүрү алган болза, бо ийи командының саны деп болуу боор. Ынчалза-даа бо түүнел маргылдаанның бирги чартыы чадаанажылар ударып көргүзе берген.

Чаңгыс. Спартакчылар бо шинтиргиг согуунуг оожум. спортчу бүү-биле чугаалажып көөрүүнү улуу, бот-боттарының чемележирин үргүлүүлээнгер.

Маргылдаанның ийнги чартыы улам чидиглеңгеп. Спартакчылар элээн наш каңнаай одуглеенни кылган, удурлашкчыларының хаалгазынче үглай мячиин хой катап какса-даа, олар дээш чок болгулап, чаңгыс-даа сан кииргп тыдаавааннар. Ынчалза-даа, бо шинчилгер оюн 3:0 санныг болуп, Чоон-Хемчик районнуң чыыды командазы ярат-тыг-ла деп-лээгени чедип алган. Ол команда маргылдаага кирлишкен 6 команданың чаңгысынга-даа үттурбаан.

Ынчангаш Чоон-Хемчик районнуң эп шиилидек хоккеистериден тургустунган чыыды-ла команда Тыва АССР-ниң чемпиону болган. Ол команданың составы бө-дүр: И. Тараков (капитаны), В. Тратвенко, И. Попов, В. Тверских, Г. Елизаров, Ю. Оюржак, Ш. Дилгижек, Д. Кууляр, Ю. Даажы-Сегбе, М. Оюржак, Борис Монгуш, М. Борбак-оол, Ш. Монгуш, К. Монгуш.

Ийнги, үшкү черлерни Барлык-Хемчик районнуң чыыды, «Спартак» командалары алган. Ак-Довурак хоорайның хоккеистериниң кызымак ойнап, Чадаананың шыырак командазы-биле-даа хаяын болганын демдеглээри чугула.

Түүнелинде, республиканың «Спартак» эки тура спорт интиелелиниң даргазы эш Ю. Козловка состен берээлиңер:

— Чадаананың чыыды командазы дүргеп, деминг ойнаарыңга эки үлегер-чижээн коргуску. Оон ойнаачы бүрүзү бот-боттарының ойнаар мергежилин кончуг эки сайгарып билирин, олардың аайы-биле болдунуг демнеп аңаа кирип-тирип ойнаары кончуг-ла чүүл. Оон аңгыда, эки күш-даамыр белетнелдиг, далыкаа болуру тиилелгени чедип алырының база бир кол негелдези болгай. Бо маргылдаа спартакчыларың бо талазы «асканы» спортун көргүскен.

Судьялар-даа, тренерлер-даа, көрүүлер-даа Чадаана хоорайның чыыды командазының деминг ойнаарын бо маргылдаага бүзүрел кергеп.

Оларның даразында эмчи-ге доп-дораан-на баар болгаш оон сүмелерни күүседир хереқ. Ангиналыг кижини кэдыг кижилерден аңгылаар болгаш оруңга чыттырар. Эът изиири чиде берген болгаш миндалиналарга ыжык байдалы чиде берген соонда ам орундан туруп болур. Эмчиниң чөпшөөрелин алгаш, ам ажылче үнер.

Күнүгә удур чорудун турар хемчеглер од аарыга удур чедишкиннинг демнежкир аргаңы совет медицинага берип турар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫНГ БАЖЫҢЫ.

Баян-Таладан медээлер

«Октябрь 30 чылы» колхозта мал-ы кыштагларының-ның байдалы эки. Баштайгы төрөөн 2500 ажыг хойнуң хураганы. 20 шектинг бызаазы шупту мемзэл.

Малчыннарның ооветөөрелиг-дилгезин доктаамал чорудары колхозта чүрүмчаан. Политинформацияны бэзэ кылып турар.

Колхоз баштаар чери малчыннарга лампаларны, керосинни, ничеек кылыр кидиселя берип, даваны тастаан хойлар будунга кедирер тускай хаңчыгаттарны даараарын органи-застап турар. Совгоу үеде 450 ажыг ыяшт хантарны малчыннарже чорутkан. Оң маңкаш сиген, саван дээш мал чемнерин үргүлүг чедирерам. Чүм оъттуг черлерге чаа ка-жаа тудуп, кыштаглар немзээ-рин, трактор-биле харыны дал-быйдаарын организастап тур-ар.

* * *

Баян-Тала магазинининң эр-гелекчизи Ооржак Отkан-оол садыг алыкчыларга ээлдек, магазинниң иштин-даштын арыг-шевер тудуп, баранаарны көрүштүр делгеп, оон ор-тенгерин коскуу ыыдыр аскыл.

Эш О. Отkан-оол малчыннарның чагыыл дыннангыр күүседип, олну чагыкчыларга до-раан чедирни бериң турар. Малчыннарже аб-ойлээн үдүшкүүнүүг садыглаашкыны база организастап турар.

1968 чылдың бараан саарыл-газының планын ол 120 хуу күүседкеен, өрткен январының планын 106 хуу күүседкеп.

* * *

Аныяк малчын Монгуш Се-мис-оолдуң коданыдын төрөөн 100 ажыг хойнуң хураганы мемзэл доругуң турар. Мал-чыңла чаш хураганга, төрөөн хойга чяртыр чемнер бар. Оларны ол план бүүлээр, бил-дилиг ажылган турар.

М. Семис-оол 1968 чылда төрүүр түс хойга онаалтыр 106 хураганны өстүрүп, хой бүрүзүнден-не 2 кг дүктү кыр-ган алган. Бо чылын ол оонда-да бедик хүдээлге алган эрес-тиг ажылдап турар.

* * *

Хоочун тудугжулар М. Чи-мит, М. Даваа оларның кы-лыштаан тудуглары колхозта барык чок деп болур. Олар амгы үеде ажылдың хүн нор-малын 130—150 хуу күүседип, мурнакчыларга санадын ту-рар.

* * *

Делгелөөнниң хөрээжениер хүн-ү — март 8-ке болгаш чер-чер Советтериниң сонгүлдэ хүнүне төлептиг ужуражыр дээш Баян-Таланың клуб, библио-тека, хөрээжениер чөвүделдери солун программалыг концертин белэткеп турар.

Хөрээжениер чөвүдели сингп платье балы деп диспут организастаар. Кварталдар аразының концертинин түн-нелэп үндүрээш, анаа тиилек-тэ болган квартал кожазы Ле-нин атгыг колхозка концерт-тыг ааллап баарлар.

О. САЙЫН.

Школачылар-даа, башкылар-даа

Валяйболга Кызыл хоорай-ның бирги чери дээш школа-чыларның маргылдаалары уламчылавышпаан. № 1 орту-мак школаның оолдар, № 2 ортумак школаның уруглар командаларыга уттурган, а волейбо-листерге Кызылдың политехни-кумувың волейболистерин ут-кан.

Оон-биле чергелештир, проф-эвилел спартакиадага даалыга кирүүштирген волейбол мар-гылдаазынга найысылалдың бирги чери дээш башкылар маргылдаазынга № 14 школа-ның болган башкы учили-щезинин командалары эки ой-нап турар.

Н. КУЗЬМИНА.

Дээре хаакчылар, конькичилер

Кызылдың өөредилге чер-леринин спортчун кышкы хе-вирлеринге спартакиадазы болгаш:

Аңаа конькиге, хаакка бир-ги, ийнги черлерни педагогика институдунуң, кодээ ажыл-агый техникумунуң команда-лары алган. Олардың 4×5, 5 уругларың 4×3 километрлер-ге эстафетазынга команда аайы-биле ийнги бирги черни башкы училищезинин команда-лары бүзүредилгг ээлээн.

Эш-хүү талазы-биле бирги черни башкы училищезинин сургуулу Семен Байкара че-дип алган. Ол 15 км черни 50 минута 15 секундада эрткеп. Ол дистанцияга ийнги черни база-ла оо училищезинин хаакчызы Николаев Григорьев эдээн. Оз-ла училищезинин сургуулдары Михаил Григорь-ев (40.22), Владимир Богачев, Борис Андросов олар 10 км черге чарышка шанаадыг чердерни алган.

Н. ПАНКРАТОВ.

«ПЯТНИЦКИЙНИҢ ЛЕНИНГЕ УЖУРАШКАНЫ» ДЕП ЧҮРУК

ВОРОНЕЖТЕ чуруктуу Григорий Гончаров сонуургачыг уткалап «Пятницкийнин Ленин-биле ужурашканы» деп чуруктуг чураан. Орус улустуң сураглыг маэ-жылар болгуунуң тургу-зукчуу-биле В. И. Ленинниң 1918 чылдың сентябрьда ужурашка-ныын чугаалаан хормей-стер П. Казьминин иезму ол чуруктуңуу со-рук киирген.

Ам Воронеж области баштынчыгга турасказат-кан ол эки мрлар болган чеген чогаалдар тургузарының конкурсу эртип турар.

* * *

«ЭҢ КИЖИЗИГ»

МОЛДАВИЯ филармониязының артистери ыыдыг аттыг чаа литературе-кожуун коргуу-тулерининг программазы белетнеп алган. Ленинге тураскаатkан шулуглелдериң, чечен прозаның болган докумен-тилериниң соңуургачыг база бир чыындызы ол болган. Композициянын автору — Молдавияның алдарлыг артизи Н. К. Аменева.

Шинжидилгенин баштайгы коргуузун Кишинёвтуң архитекторазарынга кылып бээр. Оон соонда ажылчынарның, студентилериниң клубтарынга, школаларга артистер аалдап келгеш, коргуулер кылыр.

Степан Самбажапович БУЛЧҮҢ

Тывага национал-хосталгалыг революциянын идепкейлиг киржикчизи, персоналлыг пенсионер. 1923 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Кызыл партизан чораан Степан Самбажапович Булчүң мочээн.

С. С. Булчүң 1903 чылдың июнь 1-де Улуг-Хем районнуң Торгалытта ядыы ярattыг ар-бүлезинге төрүттүнген. Ол үеде аар-бергe амыдыгал бичеэзинде-ле Булчүңну феодалдарга хелечиктаарынче албадаан.

Аныяк Булчүң Торгалыгның болгаш Шагаан-Арыгның ядыы орус чону-биле быжыы-биле өнчуктешкен. ол чорук оон революстуг медереливиң хевирлеттинеринге дегүү болган. С. С. Булчүң Даг-Үжүнга ак кыдат милитаристерниң отрядын чыла шапкан арат-тарның чепсектиг отрядын тургузарынга идепкейлиг киришкен.

1924 чылда С. С. Булчүң Хемчикке контрреволюстуг тура халыышкынны базарыл-ның база бир улуттуктуу болган. А 1925 чылда ТАРН ТК болган ТАР-ның чазаа баштайгы тыва партия-чазак телээлеринин составынга С. С. Булчүңну Москваже чоруткан, телээлер ССРЭ биле ТАР-ның арасынга найырал болган кады ажылдажылга дүтайын-да Керээни чарган.

Даразындагы чылларда С. С. Булчүң Аревэниң Улут-Хем кожуун комитединиң бирги секретарынга, Иштики хе-ректер министерствозунуң ха-рымсалгалыг секретарынга ажыллаан. 1928 чылдың де-кабрьда Булчүңну ТАРН ТК-ның апparадынга ажылга деп-иштирген, а чыл болганда ону ТАР-ның иштики херектер министрinге томуйлаан. Оон-биле кады Булчүң Тыва улус-чу-революстуг шеригнин ажыл-ын база харыылап турган. ТАРН-ның VIII съездиниге (1929 чылдың октябрь—но-ябрь) ону партия ТК-ның кежигүнүнге, а пленумдан—ТК-ның Политбюро кежигүнүнге соңгаан.

1932 чылда, чурт иштинде контрреволюстуг идегелерни херек кырынга чылча шапкан үеде, С. С. Булчүңну респ-убликанның мал болгаш чер ажыылының министрге то-муйлаан. Шаанда хелечик чо-раан С. С. Булчүң бот-өөре-дилге-биле билиг болгаш ре-волюстуг практиканы шинээ-дип алган, аныяк Тыва респ-убликанын партия болгаш күүнге улуттукчуларының би-рээни болган. Ынчалза-да 1933 чылда С. С. Булчүң-ну кара-көзүлбестээн. Ол болза, 1924 чылда дээрбеч тутturугушкунга коргуунуг эттеп-эриидээшкинниң ужуу болган. Турушпуг тыва революстуг үндүрээнге. Иннилеп амыдыралынга, хоочун салгалдың революстуг чанчылдарынга ажыктарыңы кижизидилгеге ол болгуун шыпаар шаа-биле киржин келген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга-да кыпыл партизан чораан Степан Самбажапович Булчүңнуң адын Тыва АССР-ниң революстуг болгаш куш-ажылчы алдарының хүнүзүлел Дептеринге киир биязээн.

С. С. Булчүңнуң алы, ажаа хүндүткел болгаш ынакшыл ону билир бүгү кижилерниң тураскаалыгга үе үезе артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыында 10.45.«Мээң эжим Сибилла» 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Олар бистин-биле кожа чурттап турар» 12, 2, 4, 6.20, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Маиновкада куда» 3, 4.45, 6.30, «Нотр-Дамның кырында хөлеге» (1-ги, 2-ги сериялары) 8.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кортик» 3, «Алдын Диш» 4.40, 6.30, 8.20 шактарда.

Ангина болгаш куяң аарыг

Куяң (ревматизм) аарыгдан кыштың тоңгузунде болгаш чазын коздуг аарыл турар. Ол аарыгдан коздуунда школа назылыг уругдар аарыл турар. Куяң ажоок халдаварлыг аарыг шинкаш эгелээр. Эът дыка изиир, баш кончуг азырыр. Чамдыкта бир чүүкке, а чамдыкта өскелерине хуу-дуушкун хевири тыптып келдир.

Куяңның эң-не аар илерээшкини болза, чүреекке дээрин болур. Баштай аярлалынып соонда-ла чүрек кемни тыптыр. ооң түңелинде ооң клапаннарынга дегдириишкин чорудулгазы болгаш куяңның чүрек клапаннарын дегдириишкин чорудулгазы-ның чидиглеңгенинде болур.

Куяңга удур чедишкиннинг демисселге ангинаны эмнедири чугула, а бир эвес ол тып-ты берген болза эмчиниң бүгү айтышкынзаарын шевеерии күүседири чугула. Ангинаның ында-хаая кирип келирининг үезинде миндалинаны эмнедирип сүмелеп турар. ол чорук ук аарыгга хамаарыштыр ор-ганизмниң иштин удурлашкак чоруун бедидер. Ындыг-ның толээзинде органнамин сут болган оске-даа процедуралар-биле дадыктырары. Күшкүлүттүралын болгаш ангинаның бүгү хевирлериниң эртkенинин соонда 12—14 хонгаш эгелээр.

Куяңның хоочуурарры миндалина деп хоочуган варыглыг кижилерге, ол аарыгнын дегдириишкин чорудулгазының чидиглеңгенинде болур.

Куяңга удур чедишкиннинг демисселге ангинаны эмнедирип чугула, а бир эвес ол тыптың ангинаның катаптаар чылдагаанныарының бирээзи болур. Аарыг диштерни ыяалза эмнедир, эмпеттинмес хиреерии — аргалыг-за болза дүрген турдурар хереқ.

Бир эвес эмчи миндалинаны зап каантар деп сүмелээр болза, операцияны (кезвишкинин) соңгаарлаткан хереқ чок. Ол нарын эвес. Миндалинаны эрте ап каантар болза, ангина болгаш куяң аарыглары болдурбайн барын болур. Кандыг-бир чылдагаанбиле операция кылыры болдуунае болза, миндалинаны эмнээринин осне аргаазын эмчи томуйлаар — стрептоцидтиң, грамницидиниң аазы пенициллининиң болгаш оске-даа эмнерии эзиддиргилери-биле аас иштин чайын тогер. Чамдык таварылгаларда миндалинаны рентген аазы ультрафиолет хереедери-биле чищиээр.

Ангинадан даразында эмчиге доп-дораан-на баар болгаш оон сүмелерни күүседир хереқ. Ангинадыг кижини кэдыг кижилерден аңгылаар болгаш оруңга чыттырар. Эът изиири чиде берген болгаш миндалиналарга ыжык байдалы чиде берген соонда ам орундан туруп болур. Эмчиниң чөпшөөрелин алгаш, ам ажылче үнер.

Күнүгә удур чорудун турар хемчеглер од аарыга удур чедишкиннинг демнежкир аргаңы совет медицинага берип турар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫНГ БАЖЫҢЫ.

Тыва трансагенство болгаш оон Туран, Шагаан-Арыг, Чадаана, Ак-Довурак хоорайларда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак, Самагалдай суурларда салбырлары Тывадан Шушенское, Саян-Шушенск ГЭС чедир автобус-биле экскурсия кылырының чагыларын хүлээп ап эгелээн. Оон аңгыда Кызылдың болгаш оон чоок кавызында суурларның чурттакчылары театр азы кинога коллективтиг баар дизе тускай автобусту чагыдып ап болур.

Экскурсиялаар болгаш хоорай даштынга дыштаныр улус чиик оруннар, 2 азы 4 кижиге майгынарны агенстводан хөлезилеп ап болур. Автобустар чымчак олуттуг, бирээзинге-ле 34 кижи олурар.

Бистиң телефонувус 36—28.

* * *

«Тыва кобальт» комбинат будурулелерге, албан организация черлеринге, колхозтарга, совхозтарга хоюотнаан чугайны садыш турар. Бир тонналың өртээ: I сорттуң 35 рубль, II сорттуң — 30 рубль.

АДРЕС: Хову-Аксы суур, комбинаттың техниктиг хандырылга килдизи. Телефон 3-59.

редакциянын адреси

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың. № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кидизинин 35-21, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кидизинин 23-51, культура кидизинин 37-13, кодээ ажыл-агый кидизинин 21-47 үлетпүр кидизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг кидистерининг 21-27, информация кидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининг чанында паралгга эргелелинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00365.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезалеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 6 ЧЕТВЕРГ № 55 (7901).

Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПКАП ТК-ныҢ Бирги секретары Владислав Гомулка-биле ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПУР-нуҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Юзеф Циранкевич-биле болгаш ПКАП ТК-ныҢ секретары Болеслав Ящук-биле СЭКП ТК-ныҢ Чигинде секретары Л. И. БрежневтиҢ, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ ПрезидиумунуҢ Даргазы Н. В. Подгорныйның, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы А. Н. КосыгинниҢ, СЭКП ТК-ныҢ секретары К. Ф. КатушевтиҢ найыралдыг беседалары март 3-4-те Москвага болган.

Беседалар аҢы-дүнма, чүрекчиҢ ханызындан найыралдың болган билчиишкиннииҢ байдалынга эртикен. СЭКП-ниҢ болгаш ПКАП-ниҢ удуртукчу ажылдакчылары аҢаа ийи чүртте социализм, коммунизм тургузуушкунуң, совет-польша харылзаалариҢ, делегей байдалыҢың чогуур айтырыгларының талазы-биле санал-оналыг чүгээлашкан.

СЭКП болгаш ПКАП чогум-на марксизм-ленинизм политиканы барымдаалаар, социалистиг хөгжүлдениң чайлаг чок эртер ниити дүрүмүн боттарының чүрттарының боттуг байдалдарынга чайгылыш чок, чогаадыкчы ёзу-биле тавармыттар ажыглавышаан, улут-улуг чедиишкиннерин ниитилеп амыдыралының бүгү талааларынга чедиш алырын хандырган деп чүве ужуражыышкын үезинде сеткил ханызыышкын-биле демдеглеттингеи. Ооң-биле чергелештир ССРЭ биле Польшаның аразында найыралдыг сыры харылзаалар оларның хөгжүлдезинниҢ, социалистиг бүгү дем каттыштырыгазын быжыглаарының чугула фактору болу берген. Совет Эвилели биле Польша Улус Республиканың аразында, СЭКП биле ПКАП-ниҢ аразында бүгү талалыг кады ажылдажыпта чайгыланыр чок хөгжүн, быжыглыг турар деп чүве демдеглеттингеи.

Санал-оналг солужукушкуну амгы үениҢ делегей байдалыг болгаш делегейниҢ коммунистиг шимчээшкиннииҢ байдалыг үнелеп көөрүнге СЭКП биле ПКАП-ниҢ бүрүн чангыс сеткилдиҢ база марксизм-ленинизминиҢ, пролетарлыг интернационализминиҢ принциптерин барымдаалаар, социалистиг дем каттыштырыгазының чүрттарының, делегейниҢ коммунистиг, ажылчыг шимчээшкиннииҢ сыры каттыжыышкыныҢ, чаҢгыс авыя быжыглаарынче эргежок чугула хүжелиишкиннерин Совет Эвилели биле Польшаның моон соңгаар-даа база салыр деп шиитпирлиин бадыткаан.

ПКАП ТК-ныҢ Бирги секретары Владислав Гомулкага, ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПУР-нуҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Юзеф Циранкевичиге болгаш ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ныҢ секретары Болеслав Ящукка алдар кылтыр СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозу шайлалга тургускан.

Варшаваже чаныпкан

ПКАП ТК-ныҢ Бирги секретары Владислав Гомулка болгаш ПУР-нуҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Юзеф Циранкевич СЭКП Төп КомитединиҢ чалааның ёзугаар Совет Эвилелиге майыралдыг аалдаашкын кылып чоруп турган. Олар март 4-те Варшаваже чаныпкан.

Польшаның удуртукчуларын Внуково аэродромга СЭКП ТК-ныҢ Чигинде секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ даргазы А. Н. Косыгин болгаш СЭКП ТК-ныҢ секретары К. Ф. Катушев үдээн.

ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ныҢ секретары Болеслав Ящук, ПКАП ТК-ныҢ кежигүнү, ПУР-нуҢ ССРЭ-де элчиин Ян Птасиньский, элчии черииниҢ дипломаттыг ажылдакчылары база үдээн.

(СЭТА).

БИСТИҢ ДЕМОКРАТИЯВЫС

Социалистиг тургузугнуҢ төөгүлүг чаалап алыышкыннарыныҢ бирээзи — бистиҢ демократиявыс ол. Совет химиниверииҢ политиктиг хостуг чоруун, ажылдаар, дыштаныр, өөренир, назылап кыразында социал хандырылга алыр база соңгуур болгаш соңгудар эргелерии бистиҢ Конституциявыс бүрүнүбиле камгалап турар.

ССРЭ хамаатылары нурунениҢ хөрээн үштап башкарарынга эҢ-не массалыы-биле, эҢ-не идепкейлии-биле киржип, бичии ааП-саап айтырыглардан эгелээш, нуруне улшур-дузалыг херектерни шиитпираззринге чедир боттарының үлүүн киришпирээр эргелиг.

Совет демократияның амыдыралга канчаар боттанып турарының бир төдаргай херечизи—Советтер болгаш өөң соңгуурунуҢ системазы. Ажыдычы чоннар депутаттарының Советтерии чон боду соңгуур, ооң ажылын база чон боду хынап турар болгаш ук Совет соңгуучуларның мурнунга доктаамал отчёдун берип турар.

Чогуур назы-хары четкен хамаатылар Советтерни соңгуур болгаш Советтерге соңгудар эргелиг. Бистиң ниитилеп тургузуунуҢ социалистиг принцивии нурунениҢ хөрээнге киижи бүрүзүнүҢ киржилгезии негеп турар.

Ам каш хонгаш, март 16-да бистиҢ чүртүвүстүҢ чер-чер Советтериниге соңгулда болур. Бо хүннерде аҢаа утказутур политиктиг кампания чер болганда калбарган. ССРЭ-ге соңгулда чорударынга ажыдыг чоннарниҢ киржилгезии кол черни эзлээр. Амгы үеде депутаттар чон мурнунга ыяап чорутнан ажылдарының дугайында отчёттарын берип, чаа болур соңгулдаларга депутаттарның кандидаттары умуражылгаларны эрттирип, чоннуҢ санал-оналдарын ап турар. Соңгуучу бүгүдээн СоветтерниҢ ажылынга чогуур үнелээшкинии ыяап, ооң ажылында кандыг-кандыг чедиишкиннер болгаш чедир ыядыынаан чүүлдер барын илередип чугаалаар. Ооң-биле кады депутаттың кандидаттары келир үеде кандыг-кандыг ажыл-херектерни амыдыралга боттандырып чорударын боттарының соңгуучулары-биле кады чугаалажып, олардан боттуг сүмелии болгаш чагыгларны ап турар.

Амгы соңгулдалар төөгүлүг үе — пролетариаттың улуг баштыңчызы Владимир Ильич ЛенининиҢ төрүттүнгенинден бээр алдарыыг 100 чыл оюнга белеткелдиҢ үезинде эртип турар. Бо чорук депутатка кандидаттардан, соңгуучулардан чаа-чаа нетелдемелерни тургузуп, мурнунда саалган сорулгаларны төлептиг нүүседирикче бар-ва нүшту моонизээрии негээр апаар.

Бистиң республикавыска чер-чер Советтериниге депутаттарның кандидаттарының депшидилгези бедик идей-политиктиг деҢнеелге эртикен. Чон бодунуҢ төлептиглерии совет эрге-чагырганың органнарынче идип үндүрген. Тыва АССР-ниҢ райён, кодаа болгаш суур Советтериниге 2938 төлээлериҢ аттарын бижээн бюллетеньмерни март 16-да соңгулда урнажынче киирерлер. Бо дээрге эртикен соңгулдаларга деҢнээрге 166 кижи хей болганы ол-дур.

ЧоннуҢ айбыгыызы болуру — эҢ хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлге. Депутатка кандидаттарны идип үндүрүп турар үеде калбак санал-оналг салужукушкунун чорудуп, хейниитичи, онаашкан улуунге кыызыган, кижи мөзүзу эки, чоннуҢ идегелии бүрүнү-биле бүзүредип шыдаар улусту соңгуучулар адап турган. Оларның аразында мооң мурнунда чаҢгыс эвес удаа депутатка соңгуттуруп, шудургу ажылы-биле хүндүткелди болгаш бедик идегелди чаалап алганнар-даа, чүгле бир дугаарында кандидатка-даа адаттырып турарлар бар.

Бир эвес март 16-да бистиң республиканың чер-чер Советтериниге соңгуттурар кандидаттар-биле таныжып көөр болза, ында янзы-бүрү профессияның улузу-биле таварышы бээр. Улуг-ХемниҢ район Советиниге депутаттың кандидадынга «Найырал» совхозтуң хөйжүзү Донгак Маскыр-оолду депшитикен. Каш эзлегде улай соңгуттургаш, депутаттың хүлээлгезин ол ак сеткилдии-биле күүседип келген. НикитиниҢ малын өстүрүп, ооң продуктулуун бедидер херекке депутат боду үлегерии көргүзүп, наш чыл улай алган планнарын ажыо күүседип турар. Ам Донгак СанчыевичиниҢ хар-назыны дээзэн, нуруне аҢаа чогуур пенсияны берген-даа болза, ол бодунуҢ ыяак амыдыыдан мыичага чарылбаан. Ооң чоок навыында улуг-даа, аныяк-даа малчымнарның Д. Маскыр-оолдан арга-сүме алыр дээш доктаамал келирии азы ооң бодунуҢ оларга бо-ла чеде бээри чүгле малчын-биле малчымнарның аразында эвес, а депутат-биле соңгуучуларның аразында доктаамал харылзаазының херечизин-дир.

Кызыл хөөрай СоветиниҢ депутадынга кандидат кылдыы № 335 дугаар орук участогунуҢ трактористи Александр Данилович Найденовту депшитикен. Ооң күш-амыдыы оруу техника-биле хөлбашкан. Ол — тракторист. КрасноярскиниҢ болгаш Тываның ховуларын ооң каҢ аъдының хөөмейин он-он чылдар дургузунда дыҢнап келген. Ам А. Д. Найденов орук тудуунда механизатор. Депутатка кандидаттың хөрээнде чаактың бедик шаҢналы — Күш-амылдың Кызыл Тук ордени — ооң намдарын немелде сес чонкка чугаалап турар. Тудугчулар, малчымнар, аҢчылар, интеллигентилер — дээш еске-даа амыл-иштиҢ кижилериҢе чон боттарының бүзүреиин илереткен.

Социалистиг демократия — делегей кырында эҢ-не чептүг, чонга ёзулуг баразан болуп турар демократия дээрзин бистиң хүн бүрүдээги амыдыралывыс бадыткап турар. КүрүнениҢ хөрээн башкарарынга чоннуҢ иштинден депшиттирген, оларның аразынга боттарының амыдын чорудуп, ооң тура-соруун, сагыш-сеткиинин эки биилир, ооң-биле докгаамал харылзаалыг кижилер киржип турар. Октябрь революциязындан төрүттүнген СоветтериҢ эрге-чагыргазы кижи төрелгетенниҢ шаг-шаандан тура күзеп чораан демократиязын амыдыралга боттандырган.

Бо хүннерде депутаттарның кандидаттары-биле ужуражылгалар эртип, оларны дээш бадылаарынче агитация чер-чергe хайныыкан.

Бистиң чүртүвүска күрүне эрге-чагыргазының органнарынче соңгулдалар чорудары — бүгү улустуң байыллалы болгай. Ол болза партияның болгаш чоннуҢ аразында бүзүлбас чаҢгыс эвиниҢ, социалистиг демократияның улам ыҢайгы сайзыралының кайгамчыктыг корундези болур.

Соңгуучу чонга

Таңды районнуҢ соңгулда участоктарында чер-чер СоветтериниҢ депутаттарының кандидаттары-биле ажылчы чонкарның ужуражылгалары барык хүн бүрү болуп турар. Ужуражылга болган чер бүрүүнге илеткелдер болваш беседалар-биле чергелештир концерт коргузуглери, кино база болуп турар.

РайоннуҢ культура-чыргыдыышкын албан чергелери соңгулда хүнүнге белеткел-биле кады кыштың үдээриниҢ байырлалынга белеткекин өгелээн. Делегей тергээжениериниҢ хүнү — Март 8-ти чаа-рыштыр Баглазынга, Хову-Аксынга, Дургенге кыштың үдээриниҢ байырлалдары болур. Анаа ход хевиринҢ массалыг хемчеглериниҢ аңызда, ол суурларның бот-тывыкшыр артистериниҢ концерттери база болгулаар.

РайоннуҢ еске суурлары кыштың үдээриниҢ байырлалын чер-чер Советтериниге соңгулда хүнү — март 16-да эртирер деп турар. Бадылаашкын хүнүнде соңгулда участоктарынга келген ажылчы чонга база Кыштың үдээр байырлалга чергүвер концерттерни чер бүрүүнде хемнелыг белеткел турар.

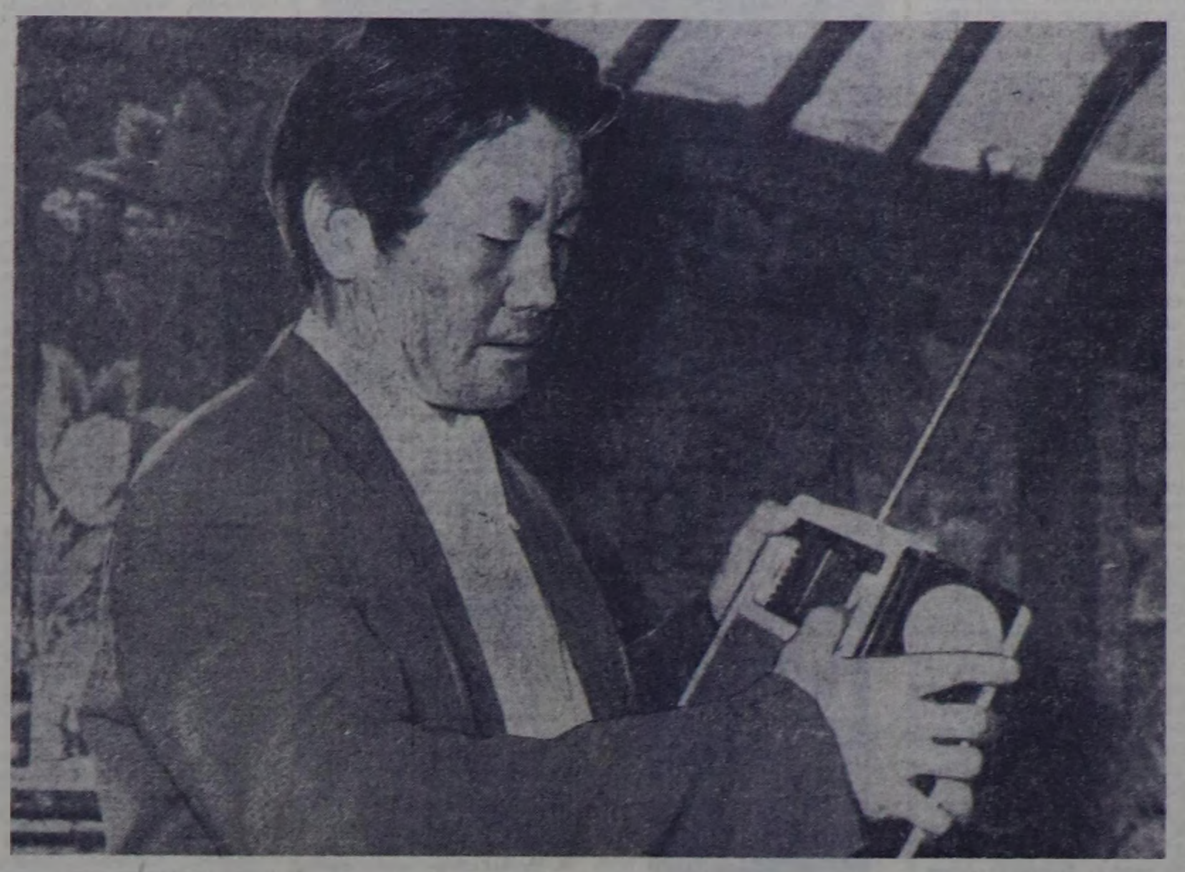

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң мурнакчы хөйжүзү Хертек Бадыкы көдээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр депшитпеен. Ол чыл саны-биле чүс хойдан-на чүстен ажыг хураганны ап келген. Бо чылын ооң ажаал турар хойларының байдалы база эки болгаш төрүттүнген хураганнары шупту эки менди өзүп турар.

ЧУРУКТА: Хертек Бадыкы хостуг үезинде хөгжүн дыҢнап олур.

А. Мельниковтуң фотозу.

БистиҢ кандидаттарывыс

ЧОН-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Улуг-Хем районнуҢ Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Тал бригадазының район Советиниге соңгулдаалар чорудар № 51, 52 соңгулда округтарының депутаттарының кандидаттары С. Т. Топтуг-оол болгаш С. К. Буянды олар-биле соңгуучуларның ужуражылгазы бедик деҢнелге эртикен.

Бүзүреттиргеннер Доржу Мыйыт-оол, Саяа Пельчиг-оол олар кандидаттарның допчу намдарын болгаш ажыл-амыдыралын чонга билдингирибиле таныштырган соөлүнде, саналдар эгелээн.

Соңгуучулар Б. Петров, С. Серюң, Т. Нурзат олар боттарының саналдарынга С. К. Буяндының үш удаа район Совединиң депутадынга соңгуттуруп келгеш, бодунуң соңгуучулары-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап, оларның негелделериниге дыннангыр болуп, чоннуҢ айбыгыызы хүлээлгезинге төлептиг кандидалы болганын чугаалавышаан, районнуҢ ажыл-агыйын хөгжүдеринге ооң эвээш эвес үлүг-хүүзү кирип келгенин демдеглээннер. Колхозтуң мурнакчы малчыны эш Топтуг-оол бодунуң онаашкан ажылынга сылуглаа бердинген, бичe сеткилдиг, дыннангыр колхозчу болуп келген болгаш ам бо хүндүлүг атка төлептиг кандидат дээрзин санал бергеннер илергейдээннер. Соңгуучулар кандидаттарынга чагыгларын берип, чоннуң хөрээнге ак сеткилдиг баразан болурун күзээнинээ сөөлүнде, кандидаттар чүве чугаалааннар. Оларның кайгамчыктыг моторларының даажы эртенги ыржымны үреп, таалапчыг аянны туда берген. Ында тур турумчаан. Улуг-Хем районнуҢ «Найырал» совхозунуң сигенчи бригадазының ишчилери күш-ажылчы ээлчээнче үнер дээш белеткеннеп турлар. Комбайннарга, тракторларга аъш-чемин салып олургулаашкаш, участогунга чедип аъттанырыгаар. Доңгелечиктерлиг тулаалаар агрегатгар өнөгиирлеп чоруп оргаш, ажылдаар черинге кээп доктаашпу.

— Успа-Хөл кыдының ширии соогу бистиҢ сорувустуң сыып шыдавас. Кыштың берге уржуундан ниитиниҢ малын менди ажырар дээш, бистиҢ бригаданың ишчилери турасоруккур, шыдамык ажылдап турарының үре-түнелп бо-ла болгай—деп, бригадир Мартыс Баяк чугаалаан. Чыл салгылаан болук-болук куусарыг арбын күнзаларже айыпты.

— СилерниҢ аътказганыынар колоннага дүүн ужуражтывыс — дээревиске, чылыгландыр кеттиниикеп күлер ар турган:

— Ужуражканывыс ол колоннаның база бистиҢ совхозтуҢ автомашиналары сөөртүп турза-даа, күнзаларывыс немежип-ле турар ийин. Че, туруушкун чокка хап киритээлинер, эштер!—дигеш, «СК-4» түнүн дыныы башкарып, бир метр бедик, терең сигенни мотовилозунга агрегатче эзлээр кактырбышаан, кезип киритти. Ол болза дүржүлгелиг комбайнер Тулуш Дадылак дээрзин прессте нчилер биске чугаазады. Ооң соо-биле М. Бүрбүнүң «СК-4» комбайн агрегады чоруутту. Кышкы сигеи ажаалгазынга ажыддаары комбайнерлерге берге. Ынчангаш комбайнерлер Д. Меннигоол биле А. Сердип эзлчег солукчулары. Олар эзлчээ четкиже аиаа турбастар: автомашиналарга чүдүрүпкел, прессте ээн күнзаларны болуп чыыпкан, изиг чем белетээн болгаш еске-даа чүүдерии кылып турар. Ийи прессте тырын 8 эр база-ла шудургу ажылдап киритти. Куу-сарыг чаа күнзалар немежип эгеледи.

Олардың ажылдап эгелээнинден бээр 60 тонна сигеи 30 хире автомашина чүүгү болуп чоруттунган. Бир автомашина-ла ортумаа-биле 80—100 шарыг күнзаларны ап чорур турар. Ол ышкаш Улуг-ХемниҢ «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарының, Жданов аттыг колхозтуң сигенчилери Ак-Чыраа, Сарыг-Хөлдүң тулааларының сигенни кезип ажаарын үргулчүлеп турар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ийи комбайн агрегады чаа чедип кээп, база кезип киритпеп.

— БистиҢ Барыын-Хемчик районнуҢ «Шекпээр», «Барлык» совхозтары моон база участоктар алган, ажылдап турар. Ийи ажыл-агыйның 32 ажыл-ишчилери ийи «Беларусьтарының» сигеи кезер машиналары-биле кестирбишаан, кестиптеп сигенни үдур-ла прессте турар. «Барлык» совхозтан 14 кижи хол кадыры-биле база чүгүй маап турар. СигенниҢ дүжүүдү арбын-на черлер-дир—деп, «Шекпээр» совхозтуң сигенчилериниҢ удуртукчузу инженер эш П. Ооржак чугаалаан, сигенчи ишчилериниҢ ажылы-биле бистии таныштырды. НикитиниҢ малын кыштаи менди ажырар, малдың продуктулуун кудлаттыс дээш, ында ажылдап турарлар бир демнииг, соруукур хөделип турар. Ажыл-агыйларының автомашиналары Сарыг-Хөлдүң дүжүдүп саалал чокка чүдүрүп алган, Торгалыг, Хандагайты болгаш Хөндергей арты кайы сен дээш шуушпушаан.

Ажыл-агыйларымың ишчилериниҢ ажылдап чүрттааринга таарымчалыг байдалдар тургустуунган. «Найырал» совхозтуң сигенчилери радиоприёмник-биле Москваның, Кызылдың дамчыдылгазын дыннап турар.

М. СЕВЕН.

Малчыннарга шеф

Улуг-Хем район. Кызыл-Даг—«Найырал» совхозтуң улуг салбыры. Мал чеминиҢ курлавыры эвээжээни-биле немелде чем белеткээр авеиону тургузуп, шефтерии организастап турар.

Чоокта бир ыштанар хүнде Булуң-Терек 8 чыл школазының коллективи шеф организастаап, будук-бүрүнү, хола харагапны кескеш, ийи машинага, бир «Беларусь» трактороге чүдүрген. Бижиктиг-Хая-да малчыннарже чоруткан. Олар ам 6 машина иштии будук-бүрүнү белеткээн.

К. САРЫГ.

* * *

Чөөн-Хемчик район. «Тыва» совхозтуң Хендергей суурда школа коллективи Дашпыт Хавакта Күулар Хопур-оолдуң кыштаанга баргаш, бода мал кажаазының адаан коптарып, курган одекти теккеннер. Ол ажылды директор эш М. Дакпай-оол эки организастаан.

Х. ОЧУР-ООЛ.

* * *

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажылдакчылары кыштагларже сигеп, суда, дус болгаи еске-даа мал чемнерии чедирип, кажаазының киржеңии хоорып, курганнаи турарлар. Чоокта чаа хойжу К. Монгушту кыштаанга ындыг шефтик организастаанвар. Малчын оларга ээрип, четтиргении илереткеи.

К. МОНГУШ.

ХЫЫРГЫЫШ ЧОРУП ТУР

Баар черивис Успа-Хөл шынаазы. Кадыг-Баштаал, ийи талазы даглар-биле кызаалангап оруктап чорун ор бис. Даг кызаазы төөгүн чорда, мурнуу чүүке шала ийленчек делгем хову, Ирбитей-Аксының тараалап-хадылап шөлү, дошбиле шуталанган Успаның кыдыы көстүп кедиг. Чорун орган оруувус мурнуу-чоон чүтүве углаан аарыы-биле бистии эдерти берди. Мурнувуста аар чүктерлиг автоколоннаке чор. Удатканчок-ла шарыгыыг хөй кунза (пресстээн) сигенни тейлеңдир чүдүрген машиналарга ужуражы бердивис. Баштайгы автомашина туруптарга, өскелери дараалаштыр чыскаалдыр доктаапты.

— Үнге-ле ур болдувус. Тыва АССР-ниҢ Көдээ ажыл-агый министерствозунуҢ АТБ-зинии бис. НиитиниҢ малын кыштаи менди ажырар, малдың продуктулуун албедир дээш республикала калбарган социалистиг чарышка киржип. Улуг-Хем районнуҢ «Найырал» совхозуң шефке алгаш ажылдап чоруп тур бис. БистиҢ маршрудувус Чаа-Хөл—Успа кыдыы, Сарыг-Хөл, ооң Сарыг-Хөл — Чаа-Хөл суур. Шалыпчы фронтуну чедиишкиниг эрттирериниге соруувус сывыш чок—деп, баштайгы автомашинаның чолаачызы, колоннаның удуртукчузу Александр Казначеев чугаалаап, колоннаның составын Виктор Бады-Сагаан, Николай Кочнев дээш, дараалаштыр алды. Колонна чорутту. Колоннаның ажылынга чедиишкинни кузээп, чоруувусту уламчылап, узун оруувусче углаптывыс.

Чаймы чиргилгинеңгеп, кыжын туманнанган чыдар Успа-Хөл кыдыы, чер-чериибиле чаптылган, карак четпес шывааг: Сарыг-Хөл, Ак-Чыраа мурнувуста. Ажылывыстың аайы ыыдыг болгаш, Өвүр районнуҢ «Гергалыг» совхозунуҢ Сарыг-Хөл салбырының малчыннарының ажылы-биле танышпыс, оларның турлагларын эргидивис...

Февральдың сөөлгү бир хүнүҢ соок, тумандыг эртени. Чер кырында чыыпыычак куу гуман өттүр күн төөн-чүктеп кодурлуп үнүп эргаи. Кодан ылаң малдаан Монгуш Баяыр-оолдуң кышкы турлаанда комбайнарның, трактористерниҢ, делегей байдалыҢың чогуур айтырыгларының талазы-биле санал-оналын чугаалашкан.

СЭКП болгаш ПКАП чогум-на марксизм-ленинизм политиканы барымдаалаар, социалистиг хөгжүлдениң чайлаг чок эртер ниити дүрүмүн боттарының чүрттарының боттуг байдалдарынга чайгылыш чок, чогаадыкчы ёзу-биле тавармыттар ажыглавышаан, улут-улуг чедиишкиннерин ниитилеп амыдыралының бүгү талааларынга чедиш алырын хандырган деп чүве ужуражыышкын үезинде сеткил ханызыышкын-биле демдеглеттингеи. Ооң-биле чергелештир ССРЭ биле Польшаның аразында найыралдыг сыры харылзаалар оларның хөгжүлдезинниҢ, социалистиг бүгү дем каттыштырыгазын быжыглаарының чугула фактору болу берген. Совет Эвилели биле Польша Улус Республиканың аразында, СЭКП биле ПКАП-ниҢ аразында бүгү талалыг кады ажылдажыпта чайгыланыр чок хөгжүн, быжыглыг турар деп чүве демдеглеттингеи.

Санал-оналг солужукушкуну амгы үениҢ делегей байдалыг болгаш делегейниҢ коммунистиг шимчээшкиннииҢ байдалыг үнелеп көөрүнге СЭКП биле ПКАП-ниҢ бүрүн чангыс сеткилдиҢ база марксизм-ленинизминиҢ, пролетарлыг интернационализминиҢ принциптерин барымдаалаар, социалистиг дем каттыштырыгазының чүрттарының, делегейниҢ коммунистиг, ажылчыг шимчээшкиннииҢ сыры каттыжыышкынының, чаҢгыс авыя быжыглаарынче эргежок чугула хүжелиишкиннерин Совет Эвилели биле Польшаның моон соңгаар-даа база салыр деп шиитпирлиин бадыткаан.

ПКАП ТК-ныҢ Бирги секретары Владислав Гомулкага, ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПУР-нуҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Юзеф Циранкевичиге болгаш ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ныҢ секретары Болеслав Ящукка алдар кылтыр СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозу шайлалга тургускан.

Варшаваже чаныпкан

ПКАП ТК-ныҢ Бирги секретары Владислав Гомулка болгаш ПУР-нуҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Юзеф Циранкевич СЭКП Төп КомитединиҢ чалааның ёзугаар Совет Эвилелиге майыралдыг аалдаашкын кылып чоруп турган. Олар март 4-те Варшаваже чаныпкан.

Польшаның удуртукчуларын Внуково аэродромга СЭКП ТК-ныҢ Чигинде секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ даргазы А. Н. Косыгин болгаш СЭКП ТК-ныҢ секретары К. Ф. Катушев үдээн.

ПКАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ныҢ секретары Болеслав Ящук, ПКАП ТК-ныҢ кежигүнү, ПУР-нуҢ ССРЭ-де элчиин Ян Птасиньский, элчии черииниҢ дипломаттыг ажылдакчылары база үдээн.

(СЭТА).

Делгелге ажыттынган

Март 4-те Москвага, Карл Маркс биле Фридрих ЭнгельстиҢ музейинге делгелге ажыттынган. Делгелгени Коммунистиг Интернационалдың Төрээн КомитединиҢ ПрезидиумунуҢ Доктаалы—«Коммунисте» журналга чоокта чаа парлаттынып үнген. Коммунистиг Интернационалдың база бир документизиии киргүскеи.

Делгелге КомитеииниҢ хей талалыг, чүгүлэ ажыл чорудулгаларынга дугайында, делегейниҢ коммунистиг шимчээшкиниии хөгжүдеринге, быжыглаарынга ооң кайгамчыы улуг ролдуг болганының дугайында төдаргай, хаиы билгилерии берип турар.

Делгелгеге ажыттынган документилерии калбаа-биле көргүскеи. Оларның аразында Коммунистиг Интернационалдың бирги конгрезиниҢ хураттарының докгаалдары бар. Ол конгресс 1919 чылдың март 2—19-та Москвага болган.

Ленин дугайында КоминтерниниҢ ийиги конгрезиниҢ делегаттарының боттарының бодаларын бижээн дептерии шил адаанда делгеп көргүскеи. Джон Ридтиң бижиг каан демдеглели ындыг: «Ленин ажок бодүүн болгаш кончуг кижиниг болганы-биле чергелештир эргие ханыыр көөр үзааныыг болгаш чайгылыш чон-тур...»

Сетиилгесигшка соңгуургашыг болбайн барбас көргүзүг чүүлдери-ле хей. КоминтерниниҢ үшкү конгрезиниге дашпыкы чурттардан келген коммунистиг партияларның төлээлекчилериниҢ мандаттарын торгу пестердеи кылып каан. Ында В. В. Куларовтуң, Г. Димитровтуң, Э. Тельманның болгаш делегей пролетариадының ооң еске-даа алдарлыг ооглараның аттарын бижээн. Ол документилерии хептерге даваан берип турган.

ДелгелгеиниҢ оргузунда делегейниҢ ол пролетар организациязының үре-түнелдиг ажыл-чорудулгазынга улут улуг-хүүзү киирген бүгү кижилериҢ портреттерии көргүскеи.

ДелгелгениҢ түннел залында дайын айыылының дүтайында 1936 чылдың апрель агеанында Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи КомитединиҢ ПрезидиумунуҢ доктаалы—«Коммунисте» журналга чоокта чаа парлаттынып үнген. Коммунистиг Интернационалдың база бир документизиии киргүскеи.

Делгелге КомитеииниҢ хей талалыг, чүгүлэ ажыл чорудулгазының дугайында, делегейниҢ коммунистиг шимчээшкиниии хөгжүдеринге, быжыглаарынга ооң кайгамчыы улуг ролдуг болганының дугайында төдаргай, хаиы билгилерии берип турар.

Репортаж

ТҮЛУКТЕВИШААН

Тес-Хем районнуҢ ажыл-агыйларында хой ооллаар үе түлүктевишаан. «Ак-Эрим» колхозтуң № 2 койжу бригадазының ооллаиарында бүгү терүүр 3334 хойнуҢ 757-зи ооллаан. 775 чаш хураган менди доругуп турар. Ында дуржулгалыг хойжулар Дамба Чагыр төрээн 221 хойдан 233, Анчы Балакай 173 хойдан 173 хураганны менди алган.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

ПАРТИЙЖИ СӨС-БИЛЕ

Ажыычы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда-биле холбаштыр Тес-Хем районнуң партия организациялары соңгукчулар оргузунга партийжи-политикчыг ажыдыл алдаа күштелдирген. Районда 7 агитпункт ажылдап турар. Оларның эргелекчилеринге чон оргузунга политикчыг ажылды организастаарынга арга-дүржүлгалыг коммунистерни болгаш комсомолчуларны томуйлаан. Шлангыя Самагалдай суурда агитпункт (эргелекчизи эш М. К. Калчан), «Чодураа» колхозта (эргелекчизи эш К. С. Ондур) багай эвес дерип чиметтинген болгаш бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Совет Конституциязының, совет соңгулда системазының дугайында номнарны база чер-чер Советтеринге соңгулда дүрүмүн болгаш өске-даа политикчыг литератураны, чечен чогаалдың номнарын, солунналарны, журналдарны белеткээш, четчиримбиле делгеп салган.

Соңгукчулар оргузунга агитация ажылын калбартырының талазы-биле чер-черге агитаторларның болгаш политинформаторларның семинарын СЭКП райкому эрттирген. Анаа агитколлективтерниң үдуртукчулары, агитпункт үзүктери, агитквартираларга эргелекчилери, агитаторлар болгаш политинформаторлар шупту 118 кижи олурушкан. Семинарның киржикчилеринге СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, 1968 чылда районнуң кодээ ажыл-агыйының түннелдериниң дугайын болгаш соңгулда лугайын таныштырган. Оон-биле чергелештир делегей байдалы, буржуаз пропагандага үлүг демисеглиг күштелдирери, партийжи агитациянын ленинчи стили дээш ышкаш чамдык теоретикчыг лекцияларны ол семинарга сайгарылаан.

СЭКП райкомунда партия чыдылышкынының кабинеди республиканың «Билиг» ниитилелиниң болук ажылдакчыларының киржилгези-биле районнуң «Билиг» ниитилелиниң салбырларының үдуртукчуларынга, кол-кол секцияларны баштап турар эштерге, пропагандистерге бир хүннүң семинарын эрттирген. Соңгулда үезинде чон мурнуна политикчыг илеткелдерни болгаш лекцияларны күштелдирер дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң чанында илеткелчилер болүүнүң хуралынга чугаалажып, орта бо чылдың бирги кварталында чорудар ажылдың тематиказын бадыжаш, албан организацияларга чорудар лекцияларның болгаш илеткелдерниң графигин тургускан.

Соңгулда үезинде агитквартираларга чон оргузунга хөй талалыг тайылбыр массалыг ажылдарны калбартып турар. Шлангыя «Чодураа» колхозта агитквартираларның ажылын партия организациязы (секретары эш Ч. Б. Дажываа) эки удуртуп турар. Шында агитквартираларга ажыл-агыйжы, солун өөн концерттерни суурнуң чонунга көргүзүп турар. Соңгукчуларның дандызын шлан тургузарынга оларның үдуртукчулары соңгулда комиссияларынга улуг, практикчыг дузаны чедирген. Соңгулдага белеткелдер үезинде совет организларның ажыл-чорудулгазының дугайында отчеттарны кылып, шлангыя депутаттар-биле соңгукчуларның ужуражыышкыннарын каш удаа арттырганзын. Чижээ, ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады, «Чодураа» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригалири эш И. С. Даваурун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары эштер С. М. Баир-оол, М. Сувандин олар-биле соңгукчуларның ужуражыышкыннары солун болган.

Партия райкому болгаш эге организациялар тайылбыр-массалыг ажыл чорударда кол кичээнгейин районнуң малчыннарынче угландырган. Ону барымдаалаш, СЭКП райкому «Тес-Хем» совхоз партия, совет ажылдакчыларының белүүн чоруткан. Олар совхозтуң малчыннарынга соңгулдаы болгаш мал кыштаглаашкынын үлегерлиг организастаар дугайында калбак тайылбыр ажылдарын кылгап келген.

Малчыннарның оргузунга культура-массалыг улуг ажылдарны районнуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң бригадалары чорудуп турар. Бо чылдың ийи айларында олар бода, шээр малдарның бригадаларынче 3 удаа үнүшкүннерни кылгылаан. Культура бригадазы чүгле өөн, концерт көргүзүп турар эвес, а харын оларның-биле кижи амчызы, белеткелдиг лектор, баш таарар, чурук тыртар кижилер кады чоруурлар. Агитбригада техниктиг херекселдерни, магнито ф о н н у, орус тыва дылдар кырынга кыска солун ырларны, көдээ ажыл-агыйның мурнакчы арга-дүржүлгазын көргүскен кыска киножурналларны, В. И. Ленининиң ховар дириг чугааларын ап алгаш, малчыннарга таныштырып база көргүзүп турган. Амгы үеде «Тес-Хем» совхозтуң Өртен сүт-бараан фермазынче өөн, концерт көргүзери-биле агиткультбригадаларны райпо белеткеп турар.

Боттарынга быжыглаан соңгукчуларынга Самагалдай оргүмак школазында, райпола, орук участогунда партия организацияларының агитколлективтери аддаш калбак агитация ажылдарын чоруткулаан.

Чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден баар 100 чыл ооңга төлептиг ужуражырының бүгү улусчу колдуулуушкүнү-биле түдүп холбаалыг эртип турар. Районнуң кайы-даа ажыл-агыйлары мал-чемнинин немелде курлавыры болур Тес шыналзының эгээртинмес чайгаар үнген үнүжү—хыргыыш белеткээриниң изиг түлүк ажылын чорудуп турар. Ол чугула кампанияга тараа комбайнарындан эгелээш, бодүүн хол кадырынга чедир мал чемя кезиш белеткээр техниканы кимирген болгаш бо талазы-биле солун арга-дүржүлгаларны шингээттинген. Ажыл-агыйларга шефтээшкинниң дузазы-биле 60 ажыг тонна хыргыышты белеткээш, бода мал коданнарынче соорткуп чедирген. Соңбиле кады он-он тонна ногаан будуктарны белеткээш хандылай хайындыргаш малга берип турар. Колхозтарның, совхозтуң партия организациялары политикчыг ажыдыл малын чаш толуп менди кампгалап алырынче угланыргаан. Шлангыя «Ак-Эрик» колхозтуң партия организациязы, колхозтуң башталар черн мал оолдаашкыны масалыг эгелээн коданнарны шефке ап, коммунистерниң, активтерниң күжү-биле кажаалларны немеп, чыыргаан, дежурныйлаашкынны организастаан турар.

Соңгулда кампаниязының ол харыысалгалыг үе-чалазы—депутаттарга кандидаттар дээш агитация районда калбарып турар. Оларның ажыл-амыдыралының дугайын соңгукчуларга калбак-биле таныштырып, чагыг, дилегларин ол кичээнгейлин-биле дыннаар болгаш илеретпинген четпестерни болур чогуурубиле чайгаалыр хемчегжерже кол кичээнгейни салыры — партия, совет органнарның чугула соруглазының бирээзи болур.

Ынчалзажок чамдык партия эге организациялары бо чугула политикчыг улуг кампанияга белеткелдерни чорударда кошкак талазын көргүскен. Маңаа Шуурмактың түлүг материалдары белеткээр комбинадында партия эге организациязын (секретары турган эш В. А. Никитин) чугаалаан болур. Шында белеткелдер мырынай чөөкку үеге чедир чорувайн турган. Агитпункт белеп эвес, соңгулда дугайында көскү агитация чок. Бо байдалды өөренип көргеш, СЭКП райкому коммунистерниң ниити хуралынга ол дугайын чугаалажып, дээштиг хемчег алганының түннелинде чамдык ажыдаар кылдыгнан. Чон оргузунга чорудар масса-политикчыг ажылдарда ам-даа чедир кылдыынаан түүлдер хөй. Хамыктың мурнунда соңгукчуларның хар-назынының аайы-биле дамзызын чамдык черлерге ылап кылырын озалаадып, ыракта турар малчыннар оргузунда агитация ажылы сула чоруп турар. Соңгукчуларга янзы-бүрү тематикчыг кежээдерни, өөн, концерттерни ам-даа эвээш организастап турар.

Соңгулда белеткелин тесхемчилер политика болгаш организас талазы-биле бедик деңнелге эрттирип, оон-биле пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден баар 100 чыл өөн төлептиг ужуражырыга улуг улуг-хуулу кирерн чугаажок.

Д. ОДАҢ-ООЛ,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчиги.

Молдав ССР. Дрокиевск районнуң Ленин аттыг колхозунуң хову ажылдакчылары ческа идепкейлиг белеткелин турар. Бо чылын аңаа чалык чажер тараалармы 3.500 гектарга тарыыр. Янзы-бүрү культуралардың бүдүн чартык муң центнер үреэликлерин чажар шынарында чедир хынап кергеш.

ЧУРУКТА: колхозтуң агроному С. П. Захарку (солагай талазында) болган кодээ ажыл-агыйның район эргелелиниң үрээн шинчилээр агроному П. Н. Райлян үреэликлер кадагалалдының шинчилеэн хынап турлар.

Е. Драйшнерниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Байырлалга

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгезин республика типографиязында ажылдап турар шупту 112 херээженнер байырлалы март 8-ке төлептиг белекти соңгээр дээш үлам күжениишкиннит ажылдап турар.

Оруже цегинде коммунист В. Горбуновага удуртқан ном белеткеп кызыр бригадага шупту херээженнер ажылдап турар. Олар февральдың планын 110 хуу күүсеткен.

В. И. Ленининиң допчу намдарының дугайында номну чоокта чаа кылып дооскаш, ам 5—6 классчарның алгебра номунуң оруглезин доозар четкеп.

О. ОПЕЕН.

Эрниң эрези

Кызыл-оол Сүрүнович Куулар Кызылдың автошколазын дооскан, Өвүр райпозунга чолаачылай берген. Аныяк чолаачының ажыл-ишке кызымак чоруу башгайгы хүннерде-ле көзүлген. Оон машиназы кеззеде арыг-силиг, техниктиг ажаалдаашы үрээлүг кылып турар. Ынчангаш машина орук чоруунга кажаадал болуп болур.

СЭКП Өвүр райкомундан, Өвүр райпо баштаар черинден ол каш удаа шаңнадып, мактадып келген. Ажыл-ишчи, хой-ниитижи Кызыл-оол Куулары СЭКП кежигүнүнге кандидатка хүлээп алган.

О. ДАЛБЫЙ.

БАЙДАЛ ДҮВҮРЭЭЗИНИҢ

Эрзин районнуң ажыл-агыйларында

Сыын-Мыйыс фермазының учётчиги колхоз төвүнче чоруткан болду. Кадарчылар, саанчылар, быжаа ажаакчыларыбиле чугаалажып, кыштагларашкынының эртип турарының ниити байдалы-биле танышып көрдүвүс. Дораан-на демдеглээр апаар: ыңгыы хемчеглер алдынмас чүве болза, бергээзэн-дир! Одаар мыны төнүп турар. Быжаалар адаанга төгер өдек чок. Кыштагларашкынга белеткел буу-хаа, харын-даа чамдык талазында мырыңай ыылдынманы илдеп: быжаалар кажаазы чедир септеттинмээн, хавалары хырааапарган турбушаан, печказы үреник, чунар-бажыңга хол дегбээн, кудукту чаа-ла ажылдадып эгелээн. Оң кажаапы чылыглап, иштинде клеткаларын кылып, печканың улуг эвес үреликшкинин адын ап болур аргалар бо үеге чедир амыглаттынмайн турганын кижи кайгаар. Чаа төрүттүнген он бөлүк быжаа сүт хүлээп алыр бичии бажыңда турар болду. Чамдык быжааларның бичиназы, арганы-даа хөлчок.

— Кадыг хову сигенин, чамдыктарынга комбикорм берип тур мен. Чаш мал оңу эки-ле тоттур чивейн тур ийин —деп, быжаа ажаакчызы таңылбырлады.— Бичии ногаан сигеннивис бар, оңу мырыңай чивестер—чыдыг берген чүведир. Чылыткан сүт ижип турар быжаалар база бар.

Чамдык чугула микроэлементилер бар-даа болза, быжаа ажаакчызы оларны канчаар ажыглаарын билбес. Кылынап сүт чок. Ийи быжаа елгенин ап көөрге, мында кайгамчык чүве чок.

Ивек кадарчызының чугаазы-биле алырга, чээрби ажыг бят мал турум азыралда. Херек кырында бүгү талааларындан хадып турар ажык берижигеш пштинде үш-дөрт сааның аргап молдургалар аналда, адаанда топ каан сиген артының дилегзинин, дөрт дазаначарын боле бязыпкан турарлар. Мындыг «азыралда» малдар чүгээртээрдеп туржук, улам ярып, баксырап турары чугаажок. Азырап турар малга чидиртирп-биле сөөртүп экеп каан улуг оваа холуксаазыг чемни малга чүге бербейн турарыл? Кудук ажылдавайндаа турган болза, мырыңай-ла чанында Тестің дожжи чүге эргизип суггарбаанын? Бо айтырыглаарга харыыны фермаңын ажыллакчыларындан алыры берге болган. Чаңгыс сөөбиле чугаалаарга, Эрзин районнуң «Морен» колхозунуң удуртукчулары (мал зоотехник Т. Бадарчы) бо фермажо онаа кичээнгейни салып, практикчыг ажылдарны бо черге кыыбас болза, амгы байдалдың ажыг түңнелдери боттарын манаптас.

Ол-ла колхозтуң бирги, ийиги хойжу бригадаларының малчыннары «дүжүттүң» кидин-түлүк ажаалдазында. Чаш төл мөңги, кадың-шыырак болуп турарын демдеглээрп канчаң өөрүнчүг эвес боор! Эртекен чылын дүк кыргып алыр талазы-биле колхозунга дээреринің бирээзи деп мактатқаан Самбыя Баажай ам база эрестит ажылдап турар. Хой одарлан кирип келген. хурагаанар ыдар үеде четкеш. малчыпбиле үр көөрежир чай алынмазывысса-даа. бо коданга кып коргунчуг эвес дээран көсю-дүр: өдең-кыштаг-даа эки белеткеттинген. малының чеми бар, кажаалар чылыг. Тераан 255 хойдан 258 хураган мөңги алдынган. Оларның омак-сергээ-даа хөлчок, артында-ла дешкилежип турдулар.

Ажыл-ижи-биле танышкаанывыс Ши-Баадыр Чанчылдай, Казак Кардн, Маадыр-оол болгаш Дүнгээ Комбу адашкылар дээш өске-даа малчыннарны канчаң багай ажылдап турар дээр: шуптузуу-ла ниитининиң малы дээш сагыш аарып, курлавырларны дилеп тып, бар-ла күжүн, амыр-дыжын харамнанмайн тутчуп турарлар. Бедик кодуруүшкүнүүт сагыш-сеткил илдеп.

Чамдык чугула микроэлементилер бар-даа болза, быжаа ажаакчызы оларны канчаар ажыглаарын билбес. Кылынап сүт чок. Ийи быжаа елгенин ап көөрге, мында кайгамчык чүве чок.

Ивек кадарчызының чугаазы-биле алырга, чээрби ажыг бят мал турум азыралда. Херек кырында бүгү талааларындан хадып турар ажык берижигеш пштинде үш-дөрт сааның аргап молдургалар аналда, адаанда топ каан сиген артының дилегзинин, дөрт дазаначарын боле бязыпкан турарлар. Мындыг «азыралда» малдар чүгээртээрдеп туржук, улам ярып, баксырап турары чугаажок. Азырап турар малга чидиртирп-биле сөөртүп экеп каан улуг оваа холуксаазыг чемни малга чүге бербейн турарыл? Кудук ажылдавайндаа турган болза, мырыңай-ла чанында Тестің дожжи чүге эргизип суггарбаанын? Бо айтырыглаарга харыыны фермаңын ажыллакчыларындан алыры берге болган. Чаңгыс сөөбиле чугаалаарга, Эрзин районнуң «Морен» колхозунуң удуртукчулары (мал зоотехник Т. Бадарчы) бо фермажо онаа кичээнгейни салып, практикчыг ажылдарны бо черге кыыбас болза, амгы байдалдың ажыг түңнелдери боттарын манаптас.

Ол-ла колхозтуң бирги, ийиги хойжу бригадаларының малчыннары «дүжүттүң» кидин-түлүк ажаалдазында. Чаш төл мөңги, кадың-шыырак болуп турарын демдеглээрп канчаң өөрүнчүг эвес боор! Эртекен чылын дүк кыргып алыр талазы-биле колхозунга дээреринің бирээзи деп мактатқаан Самбыя Баажай ам база эрестит ажылдап турар. Хой одарлан кирип келген. хурагаанар ыдар үеде четкеш. малчыпбиле үр көөрежир чай алынмазывысса-даа. бо коданга кып коргунчуг эвес дээран көсю-дүр: өдең-кыштаг-даа эки белеткеттинген. малының чеми бар, кажаалар чылыг. Тераан 255 хойдан 258 хураган мөңги алдынган. Оларның омак-сергээ-даа хөлчок, артында-ла дешкилежип турдулар.

Ажыл-ижи-биле танышкаанывыс Ши-Баадыр Чанчылдай, Казак Кардн, Маадыр-оол болгаш Дүнгээ Комбу адашкылар дээш өске-даа малчыннарны канчаң багай ажылдап турар дээр: шуптузуу-ла ниитининиң малы дээш сагыш аарып, курлавырларны дилеп тып, бар-ла күжүн, амыр-дыжын харамнанмайн тутчуп турарлар. Бедик кодуруүшкүнүүт сагыш-сеткил илдеп.

Чамдык чүүлдер чогуур өйүнде кылдынган чүве болза, ам кээп малчыннар бергедевес, артык уе чарыгдавас, күш үндүрбес турган ийик. М. Комбунуң коданында төрүүр 115 инек бар. Төрүттүрген алды быжааны өгде азырап турар. Оон ковүдээрге канчаарыл? Малчында быжаа кажаазы чок. Оон чаңгыс-ла пдеген олурар чүвеэн — түүлүк быжаалашкын арай алек, чылын келгенде эгелээр, ынчан инектерни даштыга хондургаш, быжааларга кажааны хостаар?! База-ла төрүүр чүс ажыг инектиг С. Чуннай үстүнде эжи ышкаш байдалга кирген турган. Кыш ортуунда шефчилер келгеш, хенаиг казанак түдүп бергеп, (четтирдивис дивес аргажок), ынчалза-даа аңаа каш-ла санныг быжаа кирер, улуг-ла дуза болбас. Кыжын малга чылыг оран-суур херек дээрин кым-даа билир. Бода мал фермазының, удуртулгазы ажылагыйжы эвес болганындан ыыштаглаашкынга немелде бергеглаштинниер тургустунган.

Хойжулар Б. Тангыт, С. Шимээ болгаш өскелериин-даа кыштагларында мун-не чүгээр, хураган кажаалары бар, аңаа салыр демир сууглуарны колхоз төвүнче кылгаш, чедирип кээрин амга чедир малчыннар манавышпаан, а чаш төл өглерде сынмарлаашпаан.

Ол-ла районда «Чаа оруқ» колхозтуң хойжу бригадаларының дүржүлгазыл ажыглап, чайын, иүүн колхозтуң будүүрүлге планында көрдүүген тудугларындан аңгыда малчыннарның күжү-биле чаа кажааларны кылырының, эргилерин эле, сайгара тударының эргежок чугулазын бо кыш мөрөнчилерге база катап сагындырып турар.

Сигеннің бичии курлавыры малчыннарда бар. Ынчалзада ийиги бригада ногаан сээн белеткевээлинден чаш хураганнар хоолу чок, харында мырыңай теннег сигеним чиир үжүрга таварышкан. Ниитининиң малының чеми хайгаарал чок төтчегелеттинерин болдурбазы чугула айтырыг. Сыын-Мыйыс фермазында кажаада то бастынган. К. Хомушкүнүң кыштаанда серп адаанда малга суглургеп. хойжу С. Шимээнің коданында он ажыг хуу инекке дойлаттырган мал чемни көөрге, каракка чаркыныыг. СЭКП өбкомунуң болгаш тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң хүлээп алганы кыштаглаашкынында байдал дугайында доктаавла «мал чемни харыысалгалыг кижилерниң шингыы үчёдүнга тургузар, ону хемчээл, деңнелээл турган үндүрүп бээр» деп айыткан болгай. Черле ынчаш, боттанып, кыддынып турар аргаш эвес ажыыдар, хемчеглер-биле чергелештир хой четпестер «Морен» колхозтуң мал кыштаглаашкынында бары кескүү. Боже онаа кичээнгейни үгландырып, үстүнде айыттынган доктаалды күүседир дээш шудургу ажылдаары негеттинип турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: Чербинің ыяш белеткээр черпинин мурнакчыларының бирээзи Саая Очур. Оон удуртқан бригадазы ай планын үргүлчү 110 хуу күүседип келген.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

ЧУГАЙНЫ САДЫП ЭГЕЛЭЭР

Калбак хереглелдиг бараанчарынга чонуң негелдези хүн бүрү өзүп турар. Ук бараанчарны будүрүп база садып турар организацияларның четпес ажылындан чамдык черлерде чугула хереглелдиг бараанчарының үзүктелип турарының дугайында чагаалар редакцияга иззп турар.

Улуг-Хем районнуң Хайыракан болгаш Ак-Туруг суурларында чугай, синька, Кызылда чугай чогунуң дугайында чагаалар биске келген.

Республиканың ыяш ажыл-агый будүрүлгелери эртикен чылын чугай өртедир планын күүсетпээнпер, оон уламындан чамдык черлерде чугай чедишпейн турар. Ынчалзажок «Тыва мебаль» комбинатта болгаш өске-даа черлерде өртеттинген чугай бар. Чөөнкү үеде садыг четкизинге чугайны кимирерин респотребсоюзтуң болгаш Кызыл-садыгның садыг килдистериниң начальниктери эштер Макарова, Санчи редакцияга дыңнатканнар.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ҮНДЕЗИННЕРИНИҢ ШКОЛАЗЫНЫҢ ПРОПАГАНДИСТЕРИНГЕ БОЛГАШ ДЫННАКЧЫЛАРЫНГА

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯ—ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ СОРУК КИИРИКЧИЗИ БОЛГАШ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

1917 чылдың февраль 27-де Петроградка улустуң чепсектиг тура халымышкыны тыныээн. Ол чепсектиг тура халымышкынны бүгү чуртка революстуг эргилде деткээн. Россияга хаанныг ёзу-чурумну дүжүргеп соонда ийи эрге-чагырга: түр чазактың нүүрү-биле буржуазияның диктатуразы, Петроград Совединиң нүүрү-биле ажылчыннарның болгаш тараачыннарның диктатуразы тургустунган.

Ындыг байдал үр үеде үргүлчүлеп шыдавас турган. Революцияны ханыладыр, ону хөгжүдер болгаш бүгү эрге-чагырганы Советтерге шилчидир бээр соруга большевиктер партиязының мурнунга тургустунган. Апрель тезистеринге («Бо революцияга пролетариаттың сорулгаларының дугайы») В. И. Ленин буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчириниң тодаргай планын таймылбырлаан.

Владимир Ильич даштыкыдан 1917 чылдың апрель 3-те Петроградка чедип келген. Финляид вокзалга В. И. Ленин бодүүнүң баштайгы чугаазын «Социалистиг революция делгереэнзи!» деп сөстер-биле дооскан, а оон дараазында хүнде, апрель 4-те. Ленин большевиктерниң хуралынга чүве чугаалаан, оон кыска допчулалын «Правда» солунга нарлаан. Бо кайгамчык Апрель тезистерин большевик солуннарга, оон иштинде «Красноярский рабочий» солунга база катап парлаан.

«Россияда ам бо үениң онзагай чоруу болза пролетариаттың медереддиг болгаш организастыг чоруунуң четпес болганының ужурунда эрге-чагырганы буржуазияга берипкен революцияның бирги чадазымдан — эрге-чагырганы пролетариаттың база тараачыннарының ән ядыы кезектеринин холунга шилчидер ужурлуг оон ниити чадазынче шилчириниде болуп турар-дыр» деп, В. И. Ленин тезистеринге бижээн. Бо ниити тезис пролетариаттың болгаш оон партиязының кол соругазын тодаратқан.

В. И. Ленин Советтер республиказын пролетариат диктатурazының политикчыг хевирп кылдыр көргүскен болгаш революцияның тайбын хөгжүлдезинин болдунуп болурун хүлээп көргеп. Октябрь сооида, В. И. Ленининиң баш бурунгаар өттүр сөглээни шыкаш, делегейнин хостаагазыг шимчээшкини пролетариат диктатуразының оон өске хевирлерин база көргүскен, а капитализмден социализмче тайбын болгаш чепсектиг шилчилге дугайында, тодаргай байдалдап хамаарыштыр олар солуттунар дугайында ленинчи кол бодалды СЭКП-ниң XX болгаш оон дараазындагы съездилериниң, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның толээлекчилериниң чөвүлел хуралдарының материалдарынга улам ыңай хөгжүткеп. Ол болза айтырыгның чүгле чаңгыс талазын хүлээп көөр реформистерге болгаш ревизионистерге, кыдат догматиктерге төлептиг ойтур шавышкын болган.

Апрель тезистеринге В. И. Ленин чаа байдалда большевиктер партиязының стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылган. Буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчириниң теория талазы-биле үндезин барымдаазын, тодаргай планын ажыыдап кылган.

Ынчангаш большевиктер ленинчи үндезиилеге сырый каттышкан. РСДАП (б)-ниң VII Бүгү-россия конференциязы ону тодаргай көргүскен. Ол конференция 1917 чылдың апрель 24—29-та Петроградка болуп эрткен. Ол тезистерни болуур-чогуурулу-биле сайгарган соонда пропагандист конференциянын ажылының дугайында материалды допчуулу-биле таймылбырлап болур. Конференция В. И. Ленининиң бижээни национал айтырыгның талазы-биле революцияны хүлээп алганын база демдеглээри чугула. Россияның составында бактааган бүгү национал хостуу-биле башкаланыр болгаш бот-тускайлаң күрүнеэнин тургузар эргелиин хүлээп көргеп.

Социалистиг революцияже партиянның угланышкынга удур ходелип үнген Каменев, Рыков ышкаш барының оппортунистерин конференцияга сойгаалап, напияларының бот шиитпирлеттинер эргезинин дугайында большевиктерниң лозунгунга удур демисешкеп Пятаковка ойтур шавышкынны берип, таарымчалыг байдалдарның өйү келгелек турда-ла Түр чазакты доп-дораан дүжүрерин негээп Богдатьев ышкаш чөөн сектантыларны буруу шапкан.

Апрель конференциязының шиитпирлери-биле чепсегленген большевиктер партиязы массаларның политикчыг кижиндилгезинин болгаш оларны организастаар ажыдыы чонпарны боттарының талазынче хандылар дугайында аажок улуг ажылды кылган. 1917 чылдың чазында болгаш чайынында Россияга массаларның революстуг шимчээшкинининиң

СОВЕТТЕР АКТИВИНИҢ ШКОЛАЗЫ

Бай-Тайга райкүүскомнуң чанында Советтер активиниң чыл хуусаалыг школазында өөредилге доктаамал чоруп турар. Школада ажыл-агыйларның удуртукчулары, партхомнарның болгаш партпя эге организацияларының секретарьлары, райкүүскомнуң кылдыс эргелекчилери, кодээ Советтериниң даргалары, секретарьлары, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери өөренип турар. Шупту 46 кижи өөренип турар.

Тус-тус кичээлдерге чер-чер Советтеринге соңгулдаларының дүрүмнери, кодээ Советтериниң эргелери, партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны дээш оон-даа өске темаларга лекцияларны дыннакчыларга номчаан.

Пропагандистер дыннакчыларның политбилимин бедидеринге практикчыг дузаны чедирип, кичээл санында районда, республикада болгаш бистиң чуртувустуң амыдыралында чугула болуушкуннарбиле таныштырып турар.

А. АДЫГБАЙ.

САРЫГ-ХӨЛ САЛБЫРДА

Төөгүүт байырлалдар—В. И. Ленининиң төрүттүнгениниден баар 100 чылын, Совет Тываның 25 чыл оюн күш-ажылчы тилелгелер-биле уткуур бүгү улусчу социалистиг чарышка киришкен Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң бо салбырының малчыннары бедиткен хүлээлгелерин алган. Салбыр эътким угланышкынының мыйыстыг бода малдыг. Төрүүр 100 баш инекке онаштыр 90 быжааны алырын, аныяк инектерниң бирээзинден-не хонукта ортумак немелде деңзинн 600 грамм чедирерин, кадарчы бүрүүг 25—30 тонна сигенин белеткээрин, четчир хемчээлдиг кургат өдекти белеринн, кажааларынын болгаш чурттагга бажыңнарының септелгеэнин чазын, күзүн кылырын салбырның малчыннары хүлээнген. Шында 18 кодан бода малдың кышкы ажаалгазын малчын бүрүүг кошкатпайн турар. Чер одарладыгазы-биле кады инектерге немелде чемгерилге бердинип, дөрт кудуктан 800 баш малды, а 1000 башты кара суглардан сугтарып турар. Белеткеттинген сигенниң 40 ажыг хуузу курлавырда. Малдың күш-шыдалында баксыраашкын чок. Чамдык коданнарда инектер быжаалап эгелээн. Чаш малды менди доруктурар дээш демисел күштелген.

— Бистө хар чуга, оттуг одар арбын дээш, сула салдынышкын кылбайн турар бис. Ажаалга бичии-ле кошкаш дээр болза, мал арып баксыраар болгай. Бүгү-ле аргаларны хереглеп тургаш, кыштың дошкун байдалын шыдамыккай демисел-биле ажып эртер, партияның, күрүвенин мурнунга сөглээн сөзүн эдлээр күзел-сорук-биле ажыдап турар бис — деп, дуржулгалыг кадарчы эш М. Базыр-оол чугаалааш, оон уламчылады: — Баштайгы чылдарда чылгычылаан, оон дараазында мыйыстыг бода малга кадарчыладым. Ам малчыннаа-ла күш-ажылчы чээрбиги чылымче кирдим. Мал кадарып ажаары дээрге берге ажылдарның бирээзи-ле болгай. Бо дугайын бодумнуң күш-ажылчы дуржулгам көргүстү. Сула ажылдаан дээш даргаларга чемелеттирип-даа чордум, ажылымны эки диңиртекеш. Совет чазактың «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнадып-даа келдим. Ленинчи юбилейге күш-ажылчы челиишкинниг ужуражырыбиле бедиткен хүлээлгелиг ажылдап тур мен. Коданымда 62 баш бода малга кышкы ажаалганы экижидип, бүгү-ле аргаларны ажыглап турарым бо. Амдыызында дөрт инек төрээн, бызаалар менди доругуп

тур. Кышкы бергелер шудургу демисел-биле ажып эрттинер дээрингге бүзүрел бар.

Өске-даа малчыннарның бодалы эш Базыр-ооддуң күзелсоруу-биле чаңгыс.

Бода мал ажаакчызары политикчыг болгаш зооветеринарлыг өөредилгеде хаара түттүнгем. Малчыннарның СЭКП төөгүүг өөренир школазы 28 шакты өөренип дооскан, ам өөредилгенің 18 шагы артқан. Пропагандист М. Лайзаа өөредилгени бедик деңнелге эрттирип, дыңнакчылар-биле беседаны кылып, тайылбырлаашкынны амыдырал-биле холбаштырып турар. Зооветеринарлыг өөредилгени зоотехник эш Т. Мартаа, мал эмчизи эш Т. Базыр-оол, ветсанитар С. Туң олар организастыг эрттирип, мал ажылының билиглерни малчыннарга берип турар.

М. СЕВЕН.

Революцияның тайбын хөгжүлдезинин үезинде Тывага база болуп турган болуушкуннарны пропагандист допчуулубиле тайылбырлап бээр ужурлуг. Хаанныг ёзу-чурумнуң дүшкен дугайында медээ Саян артында ыраакы Тывага 1917 чылдың чүгле март 6 дүнезинде дыңнаалып келген. Хаанның комиссары Григорьев албан-дужаалыдан чайлаттырган. Тывадан үнүп чоруткан-даа болза, бүгү эрги аппарат өскерилге чокка арткан. Революстуг көдүрүүшкүнге киришкеннерни истеп сүрүп турган. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның, тыва араттарның чугула пегелделери хандыртынмаан. 1917 чылдың июль 26-да Белопарскинин (амгы Кызыл) ажылчыннары боттарының эвилелин тургузуп, оон комитедин соңгуп алган. 1905—1907 чылларда революциянын киржиичилери. Крюков, Крючков күш-ажылчы массанын ортузунга тайылбыр ажылын чоруткан.

Большевиктерниң организаччы болгаш идей-кижиндилгелиг ажаок улуг ажылының түннелинде ленинчи партиянын саддары нептерээн. 1917 чылдың чайынында партияны Петроградтың гарнизону, Балтика флодунуң матростары, ядыы тараачыннар деткээн. Меньшевиктерниң болгаш эсерлерниң салдары буурап баткан. Ажылчыннар ажыл соксадып, тараачыннар помещиктерге удур көдүрүлүп үнүп турган, солдаттарның революстуг хөөну күштелген.

Петроградка июль болуушкуннары революцияның хөгжүлдезинге эргилделиг үе боляган. Эсерлериниң болгаш меньшевиктериниң дузазы-биле түр чазак 1917 чылдың июль 4-те тайбың чыскаалды боолаан. Ол болуушкунну «Ленин Смольныйда» деп документальдыг фильмде эки көргүскен. Контрреволюцияның калчараашкыны эгелээн. Чуртта байдал дыка өскерилген. Бүгү эрге-чагырга буржуаз чазактың холунга мөөнделген. Меньшевиктер биле эсерлер контрреволюцияның лагеринче кирген. Революцияның тайбын үеви доозулган.

Колхозтарда отчёттар болгаш

соңгулдалар

ЧҮГЕ ӨСПЕЗИЛ?

Эрткен чылын тургустунган Мөңгүн-Тайга районунуң «Малчын» колхозка отчёт-соңгулдалыг хурал болуп эрткен. Илеткел кылган колхоз баштаар черинiң даргазы С. Шыдыраадаа, хуралга санал берген колхозчулар-даа ажыл-агый чылының түннелин тодаргай аналиэтеп, чедип алдынган чамдык чогумчалыг түүлдерни айытпышаан, ниитининг ажыл-агыйын хөгжүдеринде бар болуп турар четпестерни илередиринге болгаш оларны чайладырының оруктарынга шыңгыы кичээнгейни салган. Ол дугайында колхозчуларның сагыш човап турарында үндезин-барымдаа бар.

Чүгле түе-түе малчыннар эвес, харын-даа бүдүн бригадалар мал өстүрер талазы-биле коңчуг куду көргүзүглүг. Чижээ, эш Салчак Күнчүнүң удуртуп турары бир дугаар хойжу бригада төрүүр 100 хойга онаштыр 66 хураган камгалап алган.

Колхоз мал өстүрериниң планын күүсеттиэн. Оон кол чылдагааны болза, ниитининг малын кадарып ажаарын ээ-харыысалга чок, чалгаа кижилерге даандырып турганында болур деп, санал берген колхозчулар демдеглээн. Чүгле 1968 чылда эвес, оон мурнунда чылдардада хөй мал хораткан кижилер амга чедир мал ажылында турбушаан. Төрүүр түе баш хойга онаштыр кадарчы С. Былак 35, Сөзүр-оол 37, Ш. Салчак 40, С. Калдар 42, С. Даржаа 46 хураган алган. Ындыг кижилер ам-даа хөй.

Колхозка ниитизи-биле хойдан кыргып алыр дүк планы 1,5 кг. Ону чүгле 6 кадарчы күүсеткен. Оске арткан кадарчылар хойдан дөңгүп-ле 500—600 грамм дүк кыргып алган.

Малдың шак мындыг күлүг продуктулуг болуп турарының ужуру чүдел? Дыка хөй хойжулар малын семиртири-биле чайлаглап көшпес, оът чок черге олуруп турар. Олче колхоз баштаар черинiң талазындан кичээнгей салбас, мал одарладыышкынын организастаарының хемчеглерин албайын турар. Оът чок черге турган мал күске чедир семирип шыдавайн баар. Бир-тээ мал арган болганда, дүгү-даа, бөөр төлү-даа эвээш болуп турар.

Күрүнеге эът садар планны колхоз 99 хуу күүсеткен. Аңаа чогуур негелдезинге чедир семириваэн 347 сарлыкты дужаган. Оон колхозтуң каражазы 230 муң рубль болган.

Малды түзүн азйы-биле үзеринiң хемчеглерин ап турзадаа, мал ажылының тускай эртемниглери ол херекти тувулунга чедир чорутпайн турар. Оон ужурунда кодай бүрүзүнде хойлар шокар, холумак. Эр, кызын аңгылап үспейн турар, ынчангаш хойлар чыдың кайы-даа үезинде төрүп турар. Күзүн күскүдүктеп төрээн хойларның хураганнарын чамдык малчыннар сан данзыга киирбейн, олар кыжын дөмей-ле өлүп дээш, ыыттавайн турар чоруктар бар.

Хойнуң дүккүр продуктулуу куду болуп турарының уламындан колхоз күрүнеге дүк дужаар хүлээлгезин күүсеттиэн, азы дүктен 30 муң рубльдиң орулгазын чедир албаан.

Мал чеми белеткээринге колхозтуң чамдык малчыннары шуут киришпейн турар. Чижээ, С. Долаштай, Д. Сопак болгаш оскелер-даа кадарып турар малынга чиртири-биле чаңгыс түдүм сиген безин кезип белеткевээн. Оон түннелинде колхоз бо кадыг-дошкун кыжын мал чеми сигенни ыраккы Тожудан садып, сөөртүр ужурга таварышкан. Мал чеминге хереглээр сигеннер тарын болур 250 гектар черлер колхозтуң девискээринде бар. Ынчалза-даа ол черлер ажыглал чок чыдар болгаш аңаа минеральдыг, органиктиг чемнешчидилгелерни төгер дугайында кым-даа сагыш салбайн турар.

Оон аңгыда колхозтуң ниити овчүзүн камгалааринiң, ону саамчыгдаар чоруктар-биле демисежиринiң хемчеглерип ревизия комиссиязы кошкак чорудуп турган. Чамдык колхозчулар артельдиң семис шыырак малының чүгле дүүнүн түргузун каап, водунга ажыглап, ону молдургалар-биле солуп турар чоруктар бар. Чижээ, дужаар мал сүрүн чораан Хомушку Кара-оол 14 баш хойну сорлаан. Саая Дөрбет-оол садар 7 улуг инектин орнунга водунуң төрелдериниң бичии молдургаларын киирип турганы илереэн. Ындыг кижилериниң колхозка чедирген когаралын ам-даа төлеттирбээн.

Айыттынган четпестерни чайлаткаш, ниитининг малының баш санын өстүрериниң, оон продуктулуун бедидериниң ботту хемчеглерин алырын колхозчулар артель баштаар черинден негээн.

Х. АДЫГ.

Ак-Туруг салбырында

Мурнунда чылдарда чон ортузунга арга-арыгны камгалаар, өрт айылының хоразының дугайында лекция, тайылбыр ажылы чоруттунмайн турган болза, ам Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агый черинiң Ак-Туруг салбыры арга-арыгның ажык-дузазының, ону камгалаарының дугайында тайылбыр ажылын доктаамал чорударын, айда бир удаа лекцияны, беселаны организастаарын планнаан.

Салбыр бирги кварталда 200 тонна чугай орттедир, 1200 шырбиш белеткээр планныг. Ол соруглаңы күүсеттир дээш ажылчыннар Балакин, Кондратенко, тракторист Кара-оол олар кызымак ажылдап, хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар. Квартал планын март 16-ның бетинде күүседир деп хүлээлге алганнар.

К. КОМБУ.

Шиликтеги БОЛУУШКУННАР

Алдарлыг юбилей

ПАРИЖ. (СЭТА). ФКП ТК-ның кежигүнү, Морис Торез институдунуң директору Виктор Жоаннестиң СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээни болза В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бөөр 100 чылы—делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинининиң төөгүзүнде эң-не кайгамчык хүннериниң бирээзи.

XX түе чыл Октябрьның социалистиг революциязының генналдыг стратеги болгаш тактиги В. И. Ленининиң идеяларының тиилелгелиг базымының лозуңунуң адаа-биле эртип турар деп, ол чугаалаан.

В. И. Ленин — революцияның болгаш улус массаларының баштыңчызы. Төөгү В. И. Ленин шыкаш, ындыг ажылдакчыларны билбес. Ол эң-не улуг философчуларның бирээзи болган. Марксизмин ажылдап кылырынга Ленининиң салымшыны онза, эгээртинмес болгаш ынзы-бүрү талалыг. XX түе чылдың марксизм дээрге, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг өөредии — ленинизм-дир. Ленин болгаш ооң ажыл-херээ өлүм чок. Бистер, француз коммунистер, ниитилелдиң чаарты тургузар дээш, аң эки амыдырал дээш демиселге сорук киирикчи түүлдерин Ленининиң чогавадыкчы номналындаап турар бис.

Францияның ажылчы чоннары болгаш ажылчын апрыы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бөөр 100 чылын төлептиг демдеглээн-биле белеткенип турар дээрзин Ж. Жоаннее демдеглээн. ФКП ТК-ның Секретарыады ол кайгамчык хүн-биле холбаштыр хемчеглериниң делегерецей программазын хүлээп алган, ылаңгыя «Марксизминиң теориязынга болгаш практиказынга Ленининиң салымшыкыны». «Ленин болгаш социалистиг революцияның теориязы» деп темаларга ийи конференцияны эрттирер. Ол конференцияларга француз хой-ниитининиң эң калбак болуктерин киириштирер.

Москвада Марксизм-ленинизм институду-биле кадыы ажылдажылганы чорудуп турган, Морис Торез институду В. И. Ленининиң Францияга үлүрбээн чогаалдарының чыыдазын парлап үндүрериниге белеткээр.

1970 чылдың эгезинде марксизмчи номнарны садыглаарының хүнүн В. И. Ленининиң чогаалдарынга шуут бараан болдурээр. Улуг делегелгеп «Ленин, ленинизм болгаш социалистиг революция» деп дозуунуң адаа-биле организастаар деп турар бис.

Эмиграция чыдарында В. И. Ленининиң ажылдап чорааны тураскаадыг черлерже француз ажылчы чоннарның төлээлерин чорударын организастаар. Парижте Мари-Роз кудумчуда В. И. Ленининиң квартира музейин ФКП-ниң сапалын ёзугаар элээп алгыдар деп турар.

В. И. Ленин эмиграцияның берге чылдарында Францияга чурттап, ажыдап турганынга француз үзүе чоргаарланып турар деп, Морис Торез институдунуң директору чугаалаан. Францияның улузу бүгү ажылчы чоннарның генналдыг баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бөөр 100 чылын—алдарлыг хүнүн төлептиг демдеглээр.

Р. СЕРЕБРЕННИКОВ.

Каттышкан өөредилге

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентилелдиң дамчыткаңы болза: ГДР-ниң девискээринде турар Совет Чергелеткиниң Күштериниң болгаш ГДР-ниң Национал улус армиязының кады өөредилгези чедимишкинниг үргүлүлел турар. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүмелериниң Каттышкан чергелеткиниң күштериним кол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский өөредилгени удуртуп турар.

Өөредилгеде киржип турар шериглер бурунгаарлаар болгаш дайынчы камгалал талазы-биле сорулгаларны күүседип турган. Кезектериниң командирлери болгаш штабтары хемчеглерин удуртурунуң амгы уран-аргазын боттарының кайгамчыктыы-биле шыңгээдип алганын база катап көргүскем. Ийи аку-дыңма армияларның күштериниң дайынчы дем каттыштырылгазының ылаптыы улуг совуургалды болдурган. Нарын байдалдар туразажок, салдынган бүгү сорулгалар ылаптыг күүсеттинип турар, өөредилгеде киришкен солдаттарның, сержантыларның болгаш офицерлериң дайынчы өөредилгезинiң болгаш шылгарангай дайынчы белеңниң бедик денелиниң дугайын херечилеп турар. Ийи армияларның командирлери түс-түс шериг албанныларының болгаш шериг кезектериниң үлегерлиг чорудулгаларын ол-ла черинге демдеглээн.

Отчет-соңгулдалыг хуралдар

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары Чехословакияда эртип турар. Коммунистиринiң хей нуруузу ЧКП ТК-ның ноябрь, декабрь, январь пленумнарының резолюцияларын деткип турар дээрзин «Руде право» солун демдеглээн. Чижээ, Словакияның партия организацияларының хүлээп алган резолюцияларында демдеглээнин болза, партияның моон соңгааргы ажылының кара-чаңгыс боттуг үндезинi ЧКП ТК-ның ноябрь резолюциязы база оон-биле холбашкан партия болгаш чазак документилери болур. Подбрезова хоорайда Швермова металлургия заводунуң, Брежнюда ковүрүг тудуг бүдүрүлгезинiң болгаш Писекте машина тудуушкун заводтарының ажылчы чоннары ноябрь резолюциязын деткээн.

Мурнуу-Моравия областың партия хуралдарының дугайын биживишаан, солуунуң демдеглээнi: ол хуралдарга идеологтуг айтырыглар эвээш черни эвлеп турар. Орта акы-Чех областа отчёт-соңгулдалыг бүгү хуралдарның чамдыктары ол айтырыгларга чогуур кичээнгейни ыракта-ла салбайн турар. Ол айтырыларны тургускан черлерде санал бергеннер идеологтуг ажылдың деннелин бедидерин негээн дээрзин «Руде право» демдеглээн. Идеологтуг ажылдың болгаш партийжи кижизидилгенiң принципиалдыг угланышкыннарын тодаралыр дугайында саналлларны кирген.

Партияның дайынчы аргазын бедидер, партияның чүүлдүзүнүп көрген политиктиг шугумун амыдыралга чаңгыс эң-сеткил-биле боттандырарынга хамаарыштыр коммунистерниң хүлээлгезинiң дугайын «Руде право» түннелинде бижээн.

Вьетнам улус тиилээр

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң болгаш оон чоогунда хоорайларның үш муң ажыг чурттакчылары маадырлыг вьетнам улус-биле боттарының эпсеткил каттыштырылгазын медеглээри-биле француз болгаш вьетнам туктар-биле шимээн «Мютюалите» залга чыылган.

Вьетнам улусту деткиир болгаш оон тиилелгезин дээш ажыл-чорудулганын национал комитединiң даргазы, Франциянның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары В. Роше митингинге ажыттыкан.

ВДР-ни бомбалаарын соксадырынче болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң киржилгези-биле чугаалажыышкынларны эгелээрiнче вьетнам улустуң маадырлыг демисели, социалистиг чурттарның болгаш делегейниң антиимпериалисчи бүгү күштериниң эпсеткил каттыштырылгазы америк агрессорларны албадаан деп, ол чугаалаан. Ындыг болза-даа дайыы доозулган деп санап болбас. Америк самолёттар Мурнуу Вьетнамның хоорайларынче болгаш суурларынче мөөнүнээн халдаашкыннарын үргүлүлевишаан, агрессорлар хостарының Национал фронтузунуң бүрүнгаарлаашкынын доза таварын оралдашпышаан, бүдүн районнарның чонун үндүр ойладып турар.

Бүгү улустарның, оон иштинде француз улустуң херээ болза, вьетнам улусту деткиири, агрессиязын соксадырынче болгаш бодунуң шериглерин Вьетнамдан үндүрериниге албадаары-биле АКШ-ка удур ап шыңгыы ыйыышкынны кылыры болур деп, оратор демдеглээн.

В. Роше вьетнам улуска дузалаар фондуга 1 миллион франк акшаны чыыр талазы-биле кампаниянып чоруп турар дугайын чугаалап, ам беэин фондунуң кассазынга 440.000 ажыг франк акшаны кииргенин демдеглээн.

Коммунистиг аныяктарның шимчээшкининiң чиңгине секретары **Франсуа Ильсом** вьетнам улустуң херээн камгалаар дээш француз аныяктарның ажылының дугайын чугаалаан.

ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Ж. Маршенiң медеглээни: Вьетнамда байдал дээш харысалгалы чүгле АКШ үүлээр үжүрлүг. АКШ Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң шериг болгаш политиктиг салдарын күштелдирер, национал-хосталгалыг шимчээшкининiң базар дээш Вьетнамга агрессиязын сагыштыы-биле өөскүткен.

Ол байдалдарда мурнуу-вьетнам улус болгаш хосталганың Национал фронтузу эжелекчилер вьетнам черде турбушаан турда, демиселин үргүлүлээрiнге дүрүм ёзугаар бүгү барымдаалыг деп, ол чугаалаан.

ВДР-ниң чазаанның министри **Суан Тхюниң** чугаалааны болза, бодунуң неоколониалисчи тергиндээшкинiн быжыглаарынче АКШ-тың угландырган политиказы сөөлгү үеде-даа өскерилбээн. ВДР-ниң девискээринiң агаарынга разведка ужудуушкуннарын мурнуку хевээр үргүлүлел, Мурнуу Вьетнамның чурттачылыг черлерiн бомбалап турар. АКШ агрессиязын соксатпаан шаанда, вьетнам улус удурланышкынын үргүлүлээр апаарын америк империалистер билип алзыннар деп, Суан Тхюн чугаалаарга, олурушкаңнар адыш часкаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң башты **Чан Быу Киеминiң** чугаазын митингинiң киржикчилери чыыма-биле уткаан. АКШ тайбыңны күзеп турар чүве болза, чугаалажышкынныарны үзамдыктырбас үжүрлүг, бистиң саналдарывысты өөренип көрүп, оларга түннелдиг харыынны берээн. Вьетнам улустуң демисели бистиң черивистен сөөлгү агрессор үнмээн шаанда соксавас деп, Чан Быу Кием медеглээн.

Митингиге киришкенiер ВДР-ниң президентизин Хо Ши Минге. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң даргазынга чагаалаан чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Митинг «Интернационалды» ырлап күүседири-биле доозулган.

Буруу шапкан

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминче америк самолёттарның үргүлүү шуругп кирип турарын ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи пинтиприлиг буруу шапкан. Бо чылдың март 1-де Куангбинь можунуң Бочать девискээринiң барымын талакы кезинiң америк ужар күүлдүң бомбалап, ракеталарбиле боолаанының түннелиг-де чон ортузунда амы-тынын оскунганнар бар болган ужурунда Американың Каттышкан Штаттарын ол төлээлекчиниң медеглээнiн ВИА агентилел дамчыткан.

Онза хемчеглер

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). ГФР-ниң федералдыг хуралын март 5-те Барыын Берлинге чыыдырар дээн боюн эргечагыргаларының чоргээлиг үүлгединiң «айыыл чок чоруун хандырары-биле» Барыын Берлинде 10 муң хире полицейжилерiн белеткээн.

Полицейжилер «Чөөн прусспя» залды камгалап егелээн. Аңаа федералдыг хуралдың 1000 ажыг кежигүннери барыын-терман күрүнеңиң чаа баштыңын соңгуур деп турар. Чепсегленген полицейжилер отрядтары хоорай төвүнде болгаш ГФР-ден келген депутаттарның чыдар гостиницаларын таңпыылдап турар. Туе черинiң полицилазының алган онза хемчеглерiн хоорайның депшилгелиг хей-ниитизининiң талазындан болур удурланышкын хемчеглерiн моондактаар деп турар.

Колхозта тудуг

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар черi тудуг ажылынче чүгула кичээнгейни салып турар. Оон уламынган ниитининiң тудуглары немежин, колхозтуң төвү Баян-Тала суур улам чаагайжып, калбарып турар.

Колхозта ийи кават Культура бажыңын ажыглалда киирген. Аңаа ам хөгжүм-шөө театрының артистериниң ангыда республикадан дапкаар улуг хоорайлардан келген цирк, эстрада артистериниң концерттерин база көрүп турар бис. Суурда почта салбырын тургускан. Бүс-биле пандер 4 өрээл чунар-бажыңны, 8 өрээл контораны ажыглалда киирген.

Көрүнүүт чаа тудуглар түге колхозтуң төвүнде немежин турар эвес. Сүт-баранын фермаларында, хой болгаш хову бригадаларында база ковүдеп, чунар-бажыңнар, культура албан черлери кылдыпып, ажыглалда киriп турар. Бригада 4 чаа чурттакта бажыңын, 2 бызаа кажаазын, 5 чаа кыштагны кылган.

Чаа тудуглар-биле чергелештир мурнунда чылдарда шала туттунган 12 бажыңны доозкан, ам ында малчыннар чурттап турар. 4 хой кажаазын көжүргеш, сентябрь аазында ниитининiң тудуглары немежин, колхозтуң төвү Баян-Тала суур улам чаагайжып, калбарып турар.

Колхозта ийи кават Культура бажыңын ажыглалда киирген. Аңаа ам хөгжүм-шөө театрының артистериниң ангыда республикадан дапкаар улуг хоорайлардан келген цирк, эстрада артистериниң концерттерин база көрүп турар бис. Суурда почта салбырын тургускан. Бүс-биле пандер 4 өрээл чунар-бажыңны, 8 өрээл контораны ажыглалда киирген.

Көрүнүүт чаа тудуглар түге колхозтуң төвүнде немежин турар эвес. Сүт-баранын фермаларында, хой болгаш хову бригадаларында база ковүдеп, чунар-бажыңнар, культура албан черлери кылдыпып, ажыглалда киriп турар. Бригада 4 чаа чурттакта бажыңын, 2 бызаа кажаазын, 5 чаа кыштагны кылган.

Чаа тудуглар-биле чергелештир мурнунда чылдарда шала туттунган 12 бажыңны доозкан, ам ында малчыннар чурттап турар. 4 хой кажаазын көжүргеш, сентябрь аазында ниитининiң тудуглары немежин, колхозтуң төвү Баян-Тала суур улам чаагайжып, калбарып турар.

Колхозтуң О. Маичын-Доржуга удурткан тудуг бригадазы күш-ажылды шын органиказтаан, ажылдың шынарын ажыккиндер талазы-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

1969 чылда колхозтуң тудуг талазы-биле планы биче эвес. Суур төвүнге: столовая, кеш. 4 чурттакта бажыңын, тараа складын; малчыннарга: даштан инек кажаазын, тарын бооздулгага пунктуун, 4 чурттакта бажыңын тудуп, ажыглалга киирер.

Тудуг бригадазында кожуглуг 2 автомашинаны, 2 трактормну быжыглаан. Олар ам Кегээн-Булакта тудуг ыяжы белеткеп турар. Планы 3000 кубометр, а сөөлгү ынаң белеткеп турган хүннерде олар 1200 кубометр тудуг ыяжын белеткээн, ол ынаңты суурже узаттыр сөөртүп турар.

Тудугжулар Ленин аттыг колхозтуң тудуг бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

М. ОПАЛА.

ЧАГЫГЛАР КҮҮСЕЛДЕЗИ

1967 чылдың мартта болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдазынга Берт-Даг кодээ Советинге соңгуттурган депутаттарны дамчыштыр соңгукчулар чагыгларын киирген. Оларның хей иезин амыдырал хандырылганы эниишдериже үгланган. Кодээ Советтиң күүскому, бүгү депутаттар соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле организастыг хемчеглерiн ажылдап кылган. Депутаттар чамдык чагыгларын хамааржып турар албан организацияның черлери-биле харылажып, дутгурушкан, оларның күүседээнiн чедип алырын, арга курлавырларын капчаар ажыглаарын сүмелешкен. Бүгү активтиг база хей-ниитининiң күүнүн олче эвилелдээн. «Тес-Хем» совхозтуң топ салбырында соңгукчуларның чагыгларынга дүүштүр хеп даараар, идик септээр, баш таварар черлер ажылдап эгелээн. Чурттакта бажыңы-биле катай чаа почта салбыры ажыглалда кирген.

Эрткен чылын совхозта комсомол комитединiң эгелекчи саналын ёзугаар 15 кижи составтыг аныяктарның тудуг бригадазын организастап тургускан. Чаа чунар-бажыңны тудуп кылырын оларга дааскан. Аныяктар ол хүлээлгезинi алдарлыы-биле күүседеткен. Эрткен чылдың күзүнүнде 40 кижи хары угда кирер чунар-бажыңны туткаш, ажыглалга киирген. Совхозтуң салбырларында амыдырал хандырылга талазы-биле тудуг база калбарып турар. Эң ырак салбыр О. Шыналда божудулга бажыңы туттунган.

С. АРТЫНА.

Чуртту АКШ-тың атомнуг-ракеталыг базазы болдуруп турарынга удурланышкынның митингилери болгаш чыскаалдары бүгү Японияда эртип турар. Ажылчы чоннар ажыл төлевирин бедидерин, өртектерин аартадыр чорукту соксадырын, күш-ажылдың айыыл чок болуруун хандырарын база негеп турар.

ЧУРУКТА: Токионуң чурттакчыларының чыскаалы митингиже бар чоруурун.

В. ЗАЦЕПИНИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

МӨҢГҮН-ТАЙГАНЫҢ БАЙЛААН КАМГАЛААР

Лейпцигте (ГДР) делегейниң чаңчыл болган часкы ярмарказы чаа ажыттының турар. Улетцүрүүн, эртемниң болган техниканың янзы-бүрү талаларынга Совет чүрттүүн чедишкиннерин Совет Эвилелинден барган 10 мүн делгизир чүүлдерге тодаргай көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң павильонунуң хевир-шинчизи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Төрээн чуртувустуң байлаан болгаш оон каас-чараш бойдузуун камгалап каактаары кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг хүлээлгези. Бо талазы-биле бистиң республикавыстың эң аныяк району МөҢгүн-Тайгада ажылдың чоруп турар байдалын номчукчуларга чугаалап көрейн.

МөҢгүн-Тайга дээрге бажы кезээ мөҢгеде мөҢгүлек ак-мөҢги бөргүн кедип алган, кыш, чай чок кылаңайның орар. Талаларындан баткан 9 хемчигештер болгаш долгандыр 20 ажыг бичии хөлчүгештер-биле каастаттынган, чамдык черлери кадыр каскактыг, харын-даа кижи кире берзе, үне албас үттерлиг хорумнар-даа, борбак даш тывылбас аът чарыштырар шөлдер-даа бар. Кылаңнаан МөҢгүн-Тайганың өске тайгалардан ылгалы болза бодунуң меҢгизиниң чанынга чедир ыяш чогу. Ынчалза-даа аң-меҢиң курлавыры ону хомудатпаан. Те, чуңма, аргар, кошкар, элик, хүлбүс, харын чайгы үеде аңаа сыын, мыйгак, буур, булан, мажаалайдан бөөр аалдап келир.

Бистер, бүгү мөҢгүн-тайгажылар, ону өстүрер, камгалаар, чөптүг ажыттаар тургаш, балыктыг хемнерни, чедиримейн турар ыяжывысты төтчеглеп турарывысты ажыы-биле чугаалаар ужурлуг бис. Бүгү районда бар ыяштың болгаш балыктың курлавыры-эвээжээн.

Баштай балык дугайында чаңгыс тавырылгадан аптаалы. Районда кадыргының хөй турар чери Хиндиктиг-Хөл, Мөгөн-Бүрен-Бажында хөлдер болгаш Аспаты. 1968 чылдың чайынында Тоолайлыгның алдыы агымынга Новосибирскиниң бир бөлүү дээр, Иркутскинии-даа дээр кезек кижилер ажылдап турган. Оларның чогум кайын келгенин тодарадыры берге болган. Оларның кол ажылы чумага удур демисел. Өрге, күжүген каакалап турган. Кадарчылардан оларның адрезинге хомудалдар турган: балык-байлаңны кайы-хамаан чок хыдып турар дугайында аян. Ону тодаралыр дээш келген бис. Чума тывылган, чоруңар дээш бисти чагдатпаан. Бис кадарчыларның негелдезин ёзугаар олардан айтырыглар салдывыс. Чүге бо хемде хөй четки салып алгаш, чугай-биле балык хораанал турарын мээң эжим айтырды. Харыысынга бисти кыжырып каттыржыр бо-ла болган. Салдыг бар кижи карманындан шынзылга үштүп экелгеш, биске-даа көргүспейн, дедир шыгжапкаш: «Моолга, Тывага-даа турааун дээндир билдиңер бе?» дээн.

Тоолайлыг хемни өрү көөрүвүске, суг дүвү шуптү чыдып үрелип калган балык, шил тогланчызы, кижи көргеш хомудаар. Дедир келгеш. үүлгедиин чугаалаарывыска, бисти тоор-даа кижи чок. Чоруурда олар 3 доскаар балыкты шуут долдур савалап алган болду.

Оон аңгы таварылгалар база тургулаан. Мөгөн-Бүрен-Бажының хөлдеринге Даг-Алтайдан чайын пятница хүнүнде-ле 40 хире янзы-бүрү марканың мотоциклдерин, 10 хире чүүк машиназын мунган кижилер чайладыр «аалдап» келген. Оларның кол чепсээ—четки. Үстүнде айытказ «балыкчылар» хыдыкчы арга-биле бүрүн чепсегленген. Харын-даа сыык суглуг черге узун шланга хоолай кылып алган, адаа, үстүнден сугже суккаш хөй автолдуг, бензининг ажылдаан турар.

Бо чоруктарны кынчан Бай-Тайга районнуң аңнылыр инспекциязынга медегээривиске, кандыг-даа харыы бербээни хомуданчыг.

Районда ыяш курлавырларының 30-40 хуузу артып калганда, ону канчаар ажыглаш турарын база сонуургаптаалынар. Ажыглалда кирип турар кол ыяштыг чер Карғы-Бажы, Мөгөн-Бүрениң Алдыы-Ыймааты болгаш Үстүү-Ыймааты. Аспаты болуп турар. Оон өске черлерде, бичии хемнерде 50—60 хире чоон кара дыттыг хемчигештер. Тудуг мижинга, дилер ыяшка ажыглаар ыяштар барык төнген. Кол үнүп турар ыяжы дыт, тал, кара чыраа, каш саниыг пөштер. Оон аңгыда хөй янзы каттар бар: көк-кат, инеи-караа, кызылкат, казылган, кызырак-караа. Тооруктут 150—200 хире пөш болгаш алаов каш аныяк пөштер бар. Ол пөштериң бар чери, Тоолайлыгны сананаска, Мөгөн-Бүрениң Үстүү-Ыймааты, Карғының Хагылыт-Дыттыг хем. Бо ховар ыяштарны камгалап, камнап, уругларывыска чаңгыс-даа будук сыкпаңар деп чагып турар бис. Ындыг турбуже улуг кижилер ыяштыг үреп турар. Ыяш ажыл-агый черинің ажылдакчызы эш Орус-оолдуң багай ажылын чугаалавас аргажок. Мугур-Аксыга, Мөгөн-Бүренге ёлкага хереглээри-биле каш санныг пөштерваистиң эң-не чараш, дорт сыныг саглагар будуктарымындан 10 ажыгны кезип ап турар. Ону школага экиээр дээш-ле эгелээр, шынында суурааун хөй-хөй бажыңнарында шеттер тургулаар. Соңуургаш, чоокта Хачылыг-Дыттыг хемге чеде бээривисве, адаанда чоок кавыда аныяк пөштер төнген. Пөштерни бензохирээ-биле кезип чоруп турган. Мындыг чүүлдер чүгле Мугур-Аксында эвес, Мөгөн-Бүренде, Эрзин-Харагайда база бар.

1968 чылда бистиң районга ыяш камгалалдының дугайында чаңгыс-даа лекцияны, беседаны эш Орус-оол чорутпаан. Ону удуртуп турар организациялардан чаңгыс-даа хынадда кылбаанын ажыглаш алгаш, эш Орус-оол бодунуң ажылынга ээ-харыысалга чогум көргүзүп турар. Мугур-Аксы суурааун туруттакчылары Берт-Арыгдан ыяштыг чылдың-на оорлап кеаип ап турар. Ону сөөртүр күш колхозтуң транспорту. Ол бүгүнү хынап, төтчеглекчидер-биле демиселди ыяш камталакчызы харыысалгалыг кижи хөй-ниитиге даянып чорудар ужурлуг.

Берт-Арыгны шаанда чоп «чылан эртпес шыргай арыгга дижир чүве. Ам аътты кижи кайы-даа ужуне лорт чоруун эртер апарган. Карғыда, Мөгөн-Бүренде өг ыяжы кылыр тал ховартаан. Күзүн, чазын аалдар хем уншута хопташ, чилис балдыны-биле ыяштыг кам чок кыргый шаап тургаш, хөй кажаазы тудуп алыр-дыр. Ылаңгыя Мөгөн-Бүрениң колхозчулары ынчаар аажылап турар.

1967 чылда «Малчын» колхозтуң Карғы бажынга хөй кыргыр черге колхоз баштаар черинин, парткомуун быжыглаанын ёзугаар хөй кыргыдың ажылдап турумга. Орус-оол даргавыс халдып келди.

Малчын Шагаачының чанынга барып мендилешкеш, чугаалап эгеледи:

— Эргим эш, силер Салчак Шагаачы болур силер бе?

— Ийе мен, мен. Ынчаарга чурум үрээн, ыяш кескен, артында-ла чаш ыяш дилир — деп даргавыс бо. Тоштап көрүп олурарымга, кижиниз эвирик.

Шагаачы тургаш:

— Че, даргам, бууулут херек болгай. Ам канчаар, аалче бадаалы, 2 паш чүве хаймыдырып каан мен — дээш, Орус-оолду эдертип алгаш аалынче хаткан. Торгаал болбаан.

Ыяш айтырыы бисте берге болгаш, республиканың янзы-бүрү министерстволары бисти 1968 чылда одаар хөмүр-дашбиле хандырар хүлээлгени алган. Ону канчаар күүседип турарыл? Көдээ ажыл-агый министерствозу 60 тонна хөмүрдаш бөөр тургаш, оозуң күүсетпээн. Кадыы камгалал министерствозу 40 тоннаны бөөр дээш, база күүсетпээн. Оон уламыңдан Мугур-Аксында эмнекте хагдынар чедип, харыдаа колхоз хүнүң-ле бир машинадан ыяш дүжүрүп турар. Культура министерствозу база 10 тонна одаар хөмүр-дашыны 40 ажыг тонназын дүжүрген болуп турар. Бир эвес үеүүде адаанывыс чөрлер одаар чүүл-биле дузалавас болза, ыяжывыс курлавыры төнер.

Д. ХӨВЛАК-ООЛ.

СОЛУН-ДАА, АЖЫКТЫГ-ДАА

Шылгалда эгелээн

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары күүгүне шылгалдаларын дужаап эгелээн.

Ветеринария болгаш зоотехния салбырларының дөрткү курузунуң сургуулдары баштайгы шылгалдаңы чедишкиниг дужааган.

Ветеринария салбырындан Оттук-оол Ондар, Тамара Доржу, зоотехния салбырындан Хенаш-оол Күжүгет, Севеш Хертек олар кончуг эки дужаатаа.

О. ӨПЕЕН.

Аныяк натуралистер ажылының кол угланышкыны ам дуржулга, шенеазе ажылын чугулалап көөрү апарган. Ол шимчээшкин эгелээн и н д е н бээр бежен бир чыл ажыш турар. Ам бо ажыл янзы-бүрү, солун хевирлерлиг кылдыр сайзыраан.

Бистиң республиканың аныяк натуралистер болгумнеринде амгы үеде 12 мүң школачы киржип турар. Олар төрээн черинин бойдузун камгалаар болгаш шинчилээр талазы-биле хөй ажылды кылып, хоорай, суурларны чаагайжыдар ажылга идепкейлиг киржип турар. Олар чүгле эрткен чылын 18 мүң ажыг дос ыяшты олуртуп, 106 кудумчулу ногаанчыктаан, 3 миллион дос чечекти тараан, ыяш тараан 17, кат-чимис тараан 11 садты, 6 скверни, 23 аллеяны кылган.

Амгы үеде 20 мүң школачы бойдус камгалалының ниитилелиниң кежигүннери болуп турар. Балгазын ортумаан школазымда арта-ыяш ажылының болгүмү эки ажылдап келген. Школачылар Москва хоорайның ыяш ажыл-агый институдунуң даалгаларын күүседип турар. Оларның пөштү хадыга хайнактап турары солун. Эрткен чылын 10 мүң дос хадыны тарып олуртыкан.

Ол школаның онгу классының өөреникчизи Галя Клешикова эки ажылы дээш авнаттарның Москва хоорайга болуп эрткен бүгү-эвилел слёдунга чораан, а ол-ла школаның өөреникчизи Павел Соколов школачы лесничествиниң бо чылдың январьда Москвага болган бүгү-россия слёдунга киришкен. Ынчаарда Павел бодунуң ажылының дуржулгазының дүтээн бүгү-эвилел радиозун дамчыштыр чугаалаан.

Балгазын школазының авнаттары ам часкы ажылдарга белеткенип эгелээн. Ындыг болгүмнер республиканың өске-даа школаларында база турустунуп турар. Каа-Хем районда 9 ындыг болгүмде 138 өөреникчи киржип турар.

Бүрен-Бай-Хаак сес чыл школазының а н н а т т а р ы В. Бурдаков, Ш. Мурачёва, О. Лапшакова, П. Любимов болгаш өскелер-даа янзы-бүрү чечектериниң чаа-чаа сорттарын остүрер, оларның шынарын экижидер ажылдарны чорудуп келген. Ол-ла школаның 5 классының өөреникчилери 1,5 га земниң ишти о з а ң н а р д а н арыглаан. Ол ажылга Таня Рязанова. Клава Волкова олар онза шылгараан. Авнаттар төрээн колхозунуң ажылынга эки дузалажып келген. Колхоз баштаар чери эки ажылдаан чедиги классчы Лёня Фоминыхты мактал бижик-биле шаңнаан.

Туран хоорайның школачылар бригадазы кызыл-тас, картофель болгаш мал чеми культураларның сорттарын шенеп келген. Олар ажылының түңнелдерин районнуң ажылагийларының удурткучуларынга таныштырып турар.

Эрзин районнуң Нарын школазының 388 кижилиг 6 отряды колхозуига эки дузалажып келген. Олар төрээн черинин бойдузун өөренип, моол пионерлер-биле солун ужуражылгаларны эрттирип турар. Ура Базаа Качы хемнинг унунуң чечектерин, а Лена Чит насекомнарын кадыргаш, чыгган. Авнат оолдар, уруглар чүгле боттарының натуралист ажылын кылып турар эвес, олар түс-түс ажыл-агыйларын ажылынга улуг дузаны чедирип турарлар. Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазының аныяк малчыннары 167 хойну кыргаан. Бо ажылга Маша Сая, Серёжа Куулар, Коля Ооржак олар эки ажылдаан. Ира Шулуу биле Наташа Иргит олар 52 кг каты чыын дужааган. Торгалыт ортумак школазының 42 авнады 8 га шөлге кукуруза тараан, оон га бүргүүдиен 350 центнер ногаан массаны алган. Солчур сес чыл школазының 25 өөреникчизи «Коммунизмче орук» колхозка 70 мүң борбак тууйбуну өртедип берген. Сески классчылар Витя Монгуш хүнде 1200, Аля Куулар 950, Шура Монгуш 900 борбак тууйбуну хептеп турган. Колхоз баштаар чери эки ажылы дээш шупту бригаданы «Тыва кобальт» комбинатче халас экскурсиялаткан.

Хову-Аксы школаз ы ның өөреникчилери Зина Куулар, Толя Куулар кижи бүрүүг-ле 8 чаш быязаны азырап доруктурган. Зина эки ажылдаан, авнаттарның Бүгү-россия слёдунга киришкен, а бо чылын ол бистиң чүрттүүн Улус ажылагыйының чедишкиннериниң Москва хоорайга делгелгезин барып көөр. Коля биле Володя Монгуштар эрткен чайын 396 иттиг семирти кадаргаш, күрүнеге дужааган. Бай-Тал ортумак школаның өөреникчизи Доңгак Докпа база слётка чораан. Ол школаның өөреникчилер бригадазы эрткен чылын 40 тонна будук-бүрү, 36 тонна сиген мал чемнерин белеткээн. 4,5 тонна луппу кырган, 5 кыштагны чылыглаан.

Республиканың авнаттарының кылган эки ажыл-херектерин шуптузун санап бижири берге, олар хөй болгаш янзы-бүрү. Амгы үеде республикада «Авнат согун» деп солун чарыш калбарган. Авнаттар бойдус, куш-ажыл, тайбың болгаш өске-даа темаларга чогаатказ шүлүктерин, чуруктарын, чогаадытларын, тывызыктарын конкурсче чорудуп турар. Авнаттарның солун, ажыктыг ажыл-херээ чылдың кандыг-даа үезинде соксаш дивес.

М. ФИЛИМОНОВА,
республиканың аныяк натуралистер станциязының директору.

ДОСААФ конференциязы

Бай-Хем районнуң ДОСААФ ниитилелиниң район конференциязы болуп эрткен.

Ук ниитилелдиң даргазы эш А. Лукощенко аңаа илеткел кылгаш, аныяктарны чурт камгалаарынга белеткээринге ук ниитилел чамдык ажылдарны кылганын демделээн. Разрядчыларның саны көвүдээн, кежигүн дадывырының хавырыдазы экижээн.

Ниитилелдиң «Өөк» совхозта эге организациязының ажылы экижээн. Туран хоорайның № 1 ортумак школазында фото, боодалга, техниктиг тускай мергежилдер өөренир болгумнер эки ажылдап турар.

ДОСААФ-тың район чөвүлели шеригжиткен оюннарны, спорттуң техниктиг хевирлеринге маргылдаларны организастап эрттиргилээн.

Илеткелчи ук ниитилелдиң ажылында бар чамдык шыгыы четчестерни демделээн. Ниитилелдиң «Сельхозтехника» каттыжышкынының район салбырында, райпода эге организациялары четпес ажылдан турар.

Районнуң спорт ниитилелиниң даргазы эш Шерин. Туран хоорайның № 1 ортумак школазының күш-культура башкызы эш Костенко болгаш өскелер-даа санал берген.

Конференция ниитилелдиң ажылын экижидериниче утлавган боттуг хемчегларни көрүп турар доктаалды хүлээп алган.

Д. СЕДЕН.

„КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН“

Уругларны кижизидери кижи төрелгетениң келир үеэниге белеткел болур. Аныяк салгакчыларны кижизидериниң эң чугула адыры—моральдыг мөзүг-шынар болур. Ук кижизидилгени эрте чажындан-на эгелээрин сураглыг педагог А. С. Макаренко ада-иелерге чагып чораан. Кижиниң келир үедеги эки мөзүгүнүң болгаш бижыг сагылга-чүрүмүнүң тургустуларын мырыңай чажындан эгелээр.

Уругларны ажылга, будуруге болгаш шынчы чоруккa, бичe сеткилдиг болгаш бодундан улуг кижилерни хүндүлээринге бичезинден-не кижизидери чугула. Бичии чаштар дыка өттүнчек болур. Уруглар ышкаш дыңнангыр кижилер чок, олар ышкаш шынчы өңнүктер-тыпнас бис. Чаш уругну шын эвес сөстерге өөредир болза, ол келир үеде эш-оорун болгаш ада-иезин мегелеп чоруур кижи кылдыр чаңчыга бээр.

Өг-бүлеге уругларның моральдыг мөзүг-шынарларының тургустуварынга патриоттуг кижизидилге кол рольду ойнаар. Төрээн чурт база тайбың дээш чалбыыптыг демиселчилер дугайында номнарны өг-бүлеге номчууру патриоттуг кижизидилгениң эки чепсээ болур.

Бистиң хөй националдыг чуртувустуң уруглары акыдүкма национал үзүстарның уруглары-биле кады өөренип, эртемин чедип ап турар. Адаиеңиң база бир соруглазы болза бодувуң уругларын акыдүкма нация бүрүзүн бедик медерел-биле хүндүлеп билир кылдыр кижизидери болур.

Өг-бүлеге уругларның моральдыг мөзүг-шынарының тыптып тургустуларынга адаиеңиң болгаш өг-бүленiң өске-даа улуг кежигүннериниң эки үлегер-чижээ болгаш аттарлары улуг саддарлыг. Бичии кижи өзүп келгеш, ачазының канчаар кылаштаарын, ким-биле канчаар чугаалажырын даэш бүгү-ле үүнии эскерип, билип эгелээр. Ол өг-бүлеге шын, мегеени, эки, багайны ылгап өөренир. «Кижи болуру чажындан» деп чугаалажыры кончуг шын.

Ада-иениң үлегер-чижээ кижизидилгениң үндезини деп үүнии медереп билип, уругларны бүгү тала-биле эки кижизидип турар ада-иелерге ким-даа чоргаарланыр. Ындыг ала-пелериниң бирээзинге он сес чыл иштинде ишкинин малын малдап келген мурнакчы малчыннарның бирээзи, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Күжүгет Авыдаович Кандан хамааржыр. Оон уруглары Клара 4 класста, Клава 6 класста, Сергей 9 класста өөренип турар. Олар Бай-Тал ортумак школазында эң эки сагылга-чүрүмнүг, бичe сеткилдиг болгаш хүндүлээчел, хөй-ишкинчи болгаш кончуг эки өөредилгелиглер. Күжүгет Авыдаович бодувуң күш-ажылы-биле уругларын күш-ажылды коммунистиг,ёзу-биле үнелеп көөр кылдыр кижизидип турар. Оон уруглары дыштанылгазында ада-иезиниң ажылынга дузалажып чаңчыккан. Ол арага ишпес кижи. Хостуг үелерин солуннар, номнар номчууруна болгаш уруглары-биле кады бойдустуң чараш чурумалдыг черлериниче агаарлаарынга, радиоприёмник дыңнаарынга эрттирип турар.

Эки кижизиттинген кижини үгле бижыг коллективтен тып ап болур болгай. Кандынарның өг-бүлези ёзулуг бижыг болгаш найыралдыг коллектив. Малчыннын өг-бүлезинге кежээлер чалгаарынчы эвес эртер. Ашак боду уругларынга тоол ыткан олурар, а чамдыкта уруглары ада-иезинге рассказтарны, чогаал номнарындан үзүндүлерни номчуп бээр.

Кыштаа суурдан ырак-даа болза, башкылар-биле бижыг харылзааны тудуп, уругларының идик-хевин, өөредилге хереклелерин четчелеп берип, чурумун болгаш өөредилгезин хынап турар. Ынчангаш Күжүгет Кандан-биле оон кызганчыг үүлгедиглерин даэш харын берип шыдаваазы — бо бүгү кемниг херек үүлгедириниң дөрт барымдаазы апарып болур.

Бир чижек. Дамдын-оол Иргиттер чедимчелиг өг-бүле. Оглу Викторуң эккел-ле даэш үүвезин ада-иези берип турган. Харын-даа чамдыкта ажыдан эгелээш, шак-даа садын бээр турганнар. Ажылын деп үүвени Виктор тоол корбес. Ол башкыларның сөсдомаан дыңнавастап, туразы улгаткаш, хүн келген тудум каржыланыр, хүлээлге деп үүвени көңгүс билбес, чүгле бодунуң эргезин ыяк билир кижи апарган. Викторуң хүн бүрүде өскерлин олурар-багай ажыы-чаңын башкызы билип алыр даэш оон ада-иезинден айтырарга, «бичизиңден тура-ла чассыг өскен кижи-дир ийин» дээш, кандыг-даа түнелди үндүрүп шыдаваанар. Соолуңде барып, ол оорланып турар апарган. Чаңгыс өг-бүлеге безин эки болгаш багай кижизиттинген уруглар тургулаар. Оон ужуру чүдел дээрге, аңгы-аңгы ажыы-чаңныг уругларга чаңгыс аай кижизидилге аргазын хереглеп тургашында-дыр. Уругларның кижизидилгезиниң оларының ажыы-чаңының онзагайын билип алырының ужуру-даа мында. Д. Сашаның чуруму бак-сырап, үргүлүү багай демдектер ап туруп берген. Саша бажыңынга онаалга күүседир дээрге-де адазы Ак-оолдуң «аалчылары» арагалап, шаптыктап турганы илерээн.

А. С. Макаренко бүгүдеге сураглыг «Ада-иелерге номунга» мынчаар бижээн: «Эштер ада-иелер, силерниң бодунарны канчаар ап чоруурунар— кол чүве ол... Силер бажыңга чок-даа турган, оглунарны кижизидип турар силер, ону утпанар. Канчаар кеттинер силер, өске улус-биле канчаар чугаалажыр, канчаар өөрүүр, канчаар мунгараар, канчаар каттырар, солуунну канчаар номчуур болдур силер — бо бүгү бичии кижиге улуг үнелиг».

С. ШАНЧЫ,
башкы.

Бай-Тайга район.

Эрестиг аңчылар

Чөөн-Хемчикте «Сут-Хол» совхозтуң төвүнде тургустунган Хемчик аттыг күрүменiң аңнымыр-тывыш ажыл-агыйның штаттыг аңчыларындан 11 кижи сөөлгү аңнавашкымдан эрге келген. Олар эң ыракте аңнар турлаа Хан-Дээр сынарынга аңнап чораан. Ол черлерниң хары 1 метр 50 сантиметр чедир улус-даа болза, бергелерни шаналыг эртип чораан, кижи бүрүү элээн хей кижити, дииҥни өлүргеннер.

Хоочун аңчы Михаил Шагарим 63 кижити, 20 дииҥни, Инокентий Бирюков 41 кижити, 23 дииҥни, артканнары 20—25 чедир санныг кижити өлүргеп. Олар дедир келирде Абакан хемниң бажында Она деп хемнээ, Абала—Ак-Довурак аразында чаа тутунуп турар машина оруу-биле чанып келгеннер.

Ынчангаш, ол аңнымыр-тывыш черииниң коллективи 1969 чылдың бүрүн квартальның планын хүүсаа бетинде 107 хуу күүседипкен, тодаргайларга 6530 рубльдиң өлүүн дужаарын чеди жүз рубль кылдыр боттандырган.

А. ОРЛОВ,
«Хемчик» аңнымыр-тывыш черииниң кол сходоведи.

Ак-Довурак хоорайның ортумак школазының күш-ажыл кичээлдеринге өөреникчилер слесарь, токарь, чазаныкчы тускай мергежилдерни шиңгээдип ап турар. Ынчангаш өөреникчилер ол кичээлдерге дыка хавдыкшыдыг. Башкы Ю. Г. Грязнов кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип келген.

ЧУРУКТА: Юрий Григорьевич токуу классчы Володя Күжүгетти токарь мергежилге өөредип турары. Володяның кылган үүлгедиглери эки шынарлыг болур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Мындыг-даа болгулаар

Бөрт кетпес кижи

Эраин районнуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчузу Иргит Дупчең кыштың тыкылама соогунда безин бөрт кетпес кижи. Ол черниң чону ону «Бөрт кетпес» деп шолалаар апарган. Ам оон хары 60 чоокшулаан, ол үжен харлыңнан ангелеп бөрт кетпестей берген.

В. САГАН-ООЛ.

ТИМ ВУД— делегей чемпиону

КОЛОРАДО-СПРИНГС. Детройт хоорайның 20 харлыг студентизи Тим Вуд дош кырынга олча көргүзүп конькилиг маңнаарынга делегей чемпиону атты чаалап алган. Ийнги черни Европаның эң шыырак фигуризи Ондрей Нечела (Чехословакия), үшкү черни Патрик Пера (Франция) олар алган. Совет конькичи Сергей Четверухин сески черге барып дүшкен.

(СЭТА).

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң эжим Сибилла» 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Олар бистиң-биле кожа чурттап турар» 12, 2, 4, 6.20, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дашта шулүглел» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик ары чигири» 3, «Анжелика болгаш хаан» 4.40, 6.30, 8.20 шактарда.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызыл-садыг черииниң шил сава хүлээп алыр пунктуларында болгаш 2, 13, 9, 37, 26, 14, 15, 18, 28, 50, 43, 19, 22, 42, 38, 31, 33, 35 дугаарлыг магазиннеринде арага шилдерин (коньяк шилинден аңгыда) хүлээп ап турар. Чүгле арыг шилдерни алыр.

Садып алыкчылар, магазиннерге арага шилдерин дужаңар!

Тайылбыр алыры-биле 35-68 телефонче долгаар.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

редакцияның адрези

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын. № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгазыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, кезээ ажыл-агыйның киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг системаларының 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00367.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип тургаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 7 ПЯТНИЦА № 56 (7902).

Өртээ 2 көп.

ШКОЛАДА ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Эртиен чылдың күзүнүнде Липецк области Добринскиниң партия райкомунуң ажылынның дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы парлаттынган. Ында бижээни болза: «Партия эге организацияларының ажылын удам экижидери, кодээге партияның политиказын боттандырарынга озарның ролюн бедидери партия райкомунуң эң чугула хүлээлгези деп СЭКП ТК санап тур... Коммунистерниң идепкейин бедидери, боттарының организацияларында болгаш коллективтеринде ажылхөреткиң байдалы дээш оларның харыысалгазын улаттырары, коммунист бүргүзү будүрүлгеге, хөй-ниитиг ажылынга, ынчалдыра-чурттаргазынга херек кырында мурнакчы кижи болган турарын... чедип алыры чугула».

Үстүнде айтышкын школаларда партия организацияларынга долузу-биле хамаарыжыр, чүге дээрге школаларның мурнунда салдынган нарын болгаш хүндүлүг сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээрде, башкылар коллективи-биле ажылды экижидерде бир кол чүүл—школаларның партия организацияларын быжыглаары болур. Бистиң республиканың дыка хөй сес чыл болгаш ортумак школаларында партия эге организациялары, бөлүктерин ажылдап турар. Олар совлүг чылдарда сан талазы-биле өскен, ажылының дениелиг дыка бедрээн. Амгы үеде бистиң башкыларывыстың барык үштүң бир кезээ коммунистер боон турар болгаш оларның хууда үлегер-чижээдеп, мурнакчы ролюндан школалар ажылында хөй чүүлдер хамаарыжыр.

Кызылдың № 10 школазында партия организациязы сан талазы-биле улуғаавес. Ынчалза-даа школаның удуртукчуларыбиле, профбүлеп, комсомол организацияларыбиле сырый харылзааны түтпушаан, ол организация өөредилгени болгаш кижизидилгени шын организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып турар. Партия организациязы (секретары эш Г. Абросимов) ажылының перспективтиг планын тургускаш, ай бүргүзүүде кылыр чүүлдерин аңаа үнделеп тодаргайлап турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенниинден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг үткүүр талазы-биле делегеңгей, созуун план амыдыралда база күүсеттиниир желээн. Партинниң ажык хүрээлеринга үеэш келген, чугула айтырыгларны чүгаалажыры мында дүрүм аварган. Чижээлээрге, бир ыдыг хүралга «Башкының педагогиктиг культуразының дугайында» директорүн өөредилге талазы-биле оралакчызы коммунист Е. М. Блиновадың идеткелин чүгаалашкаш, сөөлүн бергениер-даа коллективтиң амыдыралыдан алган боттуг чижектерин киирип турган, башкының культуразын удам бедидериниң эргежок чугулазын онзалап демделгээнер. Баш-үдүр, хынамчалыг белеткенгеш, дараазында хүралга «Өөреникчилериниң билиинин шынары» деп айтырыгны чүгаалашканы моон соңгаар канчаар ажылдаарының талазы-биле тодаргай сүмелерни башкы бүргүзүнге берген. Ол школада коммунистер болган башкылар комсомол, пионер организацияларының ажылынче улуг кичээнгейни салып турар, а олар боттарының эдлээзинде, педагогтарга дузалап, өөреникчилериниң идепкейин, тывынгыр, ажылгыр чоруун көдүрер дээш көскү ажылдарны кылып келген. Ынчангаш бо өөредилге чылының бирги чартының түнелинде ол школа республиканың дээре школаларының бирээзи болган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Хөр-Тайга» сес чыл школазында партия бөлүү өөредилгекижизидилгелиг ажылдың дениелии бедидеринче башкыларны организастаар, коммунистериҢ мурнакчы ролюн, харылсалгазын бедидер дээш хемчегерин ап келген. Школа (директору коммунист Ламаш-оол Балган) өөреникчилериниң билиинин шынары-биле, чурум-сагылгазыбиле, школаның болгаш интернаттың кааспалга-шимелдезин, арыг-силиг-биле районнуң эки школаларының санында наш чыл улаштыр быжыы-биле туруп турар.

Мындыг мурнакчы школаларны, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар партия организацияларын, бөлүктерин, чонга ат-алдарлыг коммунист-башкыларны хөйүбиле адап болур. Олар башкыларның идей-политиктиг өзүлдезинче, иргежилии бедиерииче кол кичээнгейни салып, школаларга политиктиг өөредилгени, методтуг каттыжымшкыннарны шын организастап турары-биле, карак кызыл күш-ажылы-биле башкыларынга, өөреникчилериниң болгаш хөй-ниитиниң хүндүлелин чаалап ап турар.

Школаның партия организациязы, ооң секретары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың алыс утказынче сиңиттер, ону биледилии-биле сайгарар, чүүл деткиирин, чүүл эде тургузарын билир ужуглуг. КоммунистериҢ бүгү тала-биле үлегерлиг болуурун чедип алыры партия организациязының кол сорулгазы. Оон башка ооң үлемелери, кыйгырыглары хөйүүн деткимчезин албайн баар.

Ынчаарга чамдык школаларның партия организациялары өөредилге-кижизидилгелиг ажылды башкарыкрыындан өөр, директор-ла харыылаай дээр хөөннер бар. Ооң уламындан оларның хүралдарга хүлээп ап турар шиитпирлери күүсеттинмейн арткылаар, чамдык коммунистер албан-хүлээлгеин чедип боттандырбайн турар. Эрээн ортумак школазының чамдык башкылары өөредилге программазында айыткан бижимел ажылдарны чедир кылдырбайн, багай демдек алган өөреникчилер-биле чогуур уезинде ажыл чорутпайн турда, школа директору-даа, партия организациязыда бирги чартык чылдың төнчүзүнге чедир эскербээн.

Школада партия организациязының ажылының бир кол үзаныышкыны башкыларның болгаш өөреникчилериҢ идейполитиктиг кижизидилгези болуур. Ынчаарга марксизм-ленинчи теорияны коммунистер боттары кайы хире сонуургап турарындан, ону өскелерге канчаар таныштырып, тайылбырлап турарындан башкылар коллективиниҢ идейлиг амыдыралы улуу-биле хамаарыжыр. Бо талазы-биле Кызылдың № 14 школазында партия организациязы (секретары эш В. В. Зубова) ажээн ажылдарны кылып турар. Ында 48 башкы ийи теориялыг семинарда кичээлдеп. В. И. Ленинниң «Күүне болгаш революция» деп ажылын өөренип турар. Өөреникчилерге «Бистиң ленинчи комсомолувус» деп клуб болгаш «В. И. Ленин уран чүүлде» деп лекторий тургустунган.

Моон-биле чергелештир чамдык школаларда партия организацияларынга башкыларның болгаш өөреникчилериҢ политиктиг өөредилгези организастарыынче кошкак кичээнгей салып турарын демделгээри чугула. Чөөн-Хемчиктиң Бора-Тайга ортумак школазында коммунист башкылар суурда тургустунган марксизм-ленинизмиҢ үндезиннериниҢ школазында өөренип турда, а партия кежигүнү эвес башкылар чоокка чедир-ле кайда-даа өөренмейн турган. Ында башкылар коллективи улуг, ынчалза-даа чүгле 3 башкы «Билиг» ниитилелиниҢ кежигүнү боон, чон ортузунга мында-хаая лекциялар номчуп турар. Өөреникчилер ортузунда политкижизидилгелиг ажыл база-ла четпес организастаттынган. Школада 7 коммунистир партия бөлүү тодаргай ажыл чорутпайн, школаның администрациязынга көскү дуза чедирбейн келген.

ӨөреникчилериҢ билиинин шынарын бедидер, оларның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле совет школаның мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниит шиитпирлээрде школаның партия организациязы, коммунист башкылар коллективиже ленинчи стиль-биле, принциптер-биле ажылдаарын чедип алыры чугула. Ол дээрге бот-боттарынга золдек-зайлең, кичээнгейлиг болуру, сүмележип, дузалажыры, ооң-биле кады эш-ооруҢун четпестерин ажыы-биле чугаалап, дарый эдер дээш хемчегерни алыры. Школада партия организациязы бүргүү мону чедип алган таварылгада чүгле мынчан коллективтиҢ башкарыкчызы болгаш сорук кижиктиҢ хүлээлгезин күүсеттип шыдаар.

Эш Л. И. Брежнев ЧКП ТК-ның секретары Й. Кемпныны хүлээп алган

Март 5-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның чаваанын ёзугаар СЭКП-ниҢ партийжи амылының дуржулгазы-биле танымар дээш Москвада келген Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары эш Йозеф Кемпныны хүлээп алган.

Идеологтуг ажылдың деңнелин бедидер, массалыг информацияның чепсектериниҢ ажыл-чорудулгазынга партийжи удуртулганы быжыглаар, партияның бүгү звеноларынга харылсалганы болгаш бедик сагылга-чурумнуҢ байдалын тургузар дээш чехословак коммунистериҢ бүш бурунгаар ап турар кужениишкиннериниҢ дугайын эш Й. Кемпны чугаалаан. Чуртка байдалды чогумчударыныҢ чугула факторлу болза, ЧКП ТК-ның ноябрь болгаш дараазындагы пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга ылаптыы-биле күүседири болур дээрзин ол демделгээн.

Эш Л. И. Брежнев идеологтуг ажылды удуртурунга СЭКПның дуржулгазын чугаалаан. Марксизм-ленинизмиҢ болгаш пролетаржы интернационализмиҢ принциптеринге үндезилээш ЧКП-де байдалды чогумчударынга, СЭКП биле ЧКП-ниҢ аразында аны-дүңма харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге, Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың аразында бүгү талалыг нады ажылдажылганы быжыглаарынга совет коммунистериҢ ханы сонуургалдыын ол илергейлээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Й. КемпныҢ аразынга бесела чүрептиҢ канызындан, эш-хуузунуҢ байдалынга эртиен.

СЭКП ТК-ның чалааны-биле

СЭКП ТК-ның чалааның ёзугаар РКП ТК-ның КүүсекомунуҢ кежигүнү, секретары, Экономика чөвүлелиниҢ даргазы М. Инеску, РКП ТК-ның КүүсекомунуҢ кежигүнүнге кандидат, РСР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ даргазының оралакчызы Э. Дюгэнеску март 5-те Москвага келген. Оларны РСР-ниҢ Экономика чөвүлелиниҢ даргазының оралакчызы Ф. Думитреску, РСРниҢ Экономика, техниктиг кады ажылдажылга болгаш кооперастаашкын талазы-биле чаазак комиссиязының даргазының оралакчызы Р. Константинеску, РСР-ниҢ Күрешалының даргазының оралакчызы Ш. Габора болгаш РКП ТК-ның кылдыс эргелекчизи Э. Добреску үдеп чоруур.

—⊙—

УЖУДУУШКУНДА «КОСМОС-268»

1969 чылдың март 5-те Совет Эвилелиниге ЧерниҢ кылымал «Космос-268» спутнигин эдилер ёзугаар салып үндүрген.

Спутникте космос делгемин шинчилээриниҢ үргүлчүлээриниҢ эртем аппаратуразын тургускан. Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур.

(СЭТА).

АЖЫЛГЫР КИЖИ

КижиниҢ аас-кежии дээрге, бөдүүнү-биле чугаалаарга, ооң амы-хуу болгаш ниитилелге ажыктыг ажыл-херектерин каттыштырганы болгай. Ажылчы чоннар депутаттарының Сарыг-Сеп кодээ СовединиҢ депутадынга кандидат Р. М. ХорунжиниҢ эртип келген чуртталгазы бо дугайын бүрүн бадыткаар. Ол ам пенсионер, алдан үш харлыг. Аңаа ужуражыр дээш суурнуң Улуг-Хем кудумчузунуң 96 дугаар бажыңында чедип келген мен. Даштың малгаштаан, агарты чүтаймал каан бедик, мыш бажың. Ынчан ооң эр хөлэ бажыңда чогуул, өг-бүлениҢ херээжен хөлэ: «Комбинатта ажылдап турар кижи, мында барган боор, оглуме»—дидя.

Бызаңнаар цехке үш моге-шымырак эр машина кузову чазап, ону өттеп ажылдап турлар. Олардан озалаш аавгла, даштындан көөрге, олардан ылгалбас эр кижи ыяш хүүрелтер чазап, база-ла ажжок тудунгур, шалыпкын ажылдаан тур. Ону Роман Миронович деп бүзүреазын мен: алдан үш харлыг кижи дээр арга чок болду. Ол шынап-ла эрес-кажыгай, күш-ажылга дадыккан кижи.

Дүүштээр шак чеде бертеп. Дашкаар үнүп келдивис. Хемден каккан соок хат арыпче хөме хадыш келдя. Роман Миронович:

— Ой, дуңмам — дээш, думчуун холуңуң хавы-биле дуглай туткаш, уламчылады.— Соок дыка-ла үр наңдавас чылдыр бо. Өкпем соокка черже шыдавас боон-тур. Кадык кошкап орары-ла ол боор.

Келген херээниҢ ужуруун база кытай тодаргайлаан желеп чорумда, ол үзе кирди:

— Билип чөр мен, дуңмам. Сээң айтырыларыңга харыылаар аңаар, чугаалажыр бис ыйнаан. Бажыңыңга бараалы. Ийи алаа ишти чурттаар, делгем, чырык өрээлдериг бажыңының бир өрээлинде Роман МироновичиниҢ, а кожазында—ооң улуг оглуңуң өг-бүлезин чурттап турар.

Пенсионер кырганнар культурлуг, арыг-силиг,тодуг-догаа чурттап орар. Роман Миронович айда 120 рубль пенсиялыг. Улуг эвес хуу ажыл-агыйы база бар.

— Депутаттың хүлээлгезин кончуг чугула ажыл. Ону улуг бүзүрел деп билир мен, ол идегелге ак сеткилдиг болур дээш кызар-ла аңаар чүве — дээш, Роман Мироновичиг, уламчылады.— Ан-на дыштанырым ол-дур деп бодаан мен. Кодээ Совет депутадынга үш катап соңгуттуруун келдим, ам дөртүү удаа болуру бо-дур.

Алдан үш чыл—кижи наамынга узун хүүгээл. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелей бээрге, ооң баштайгы хүннернииделе Р. М. Хорунжик фронтуже хапкан. Гвардейжи иезээ-биле кады япон эжелекчилерни чылча шаварынга киргижеп. Корейге четкеш, дайын төнерге ооң шергеен халашкаш, эвээ чаңып келген. Гвардейжи улуг сержантының эртиен дайынчы оруу кезектиг командылалының болгаш дээди кол командылакчының аас шаңналдары болгаш дайынчы медальдар-биле демделеттинген.

Р. М. Хорунжин — кодээ Советтиң садыг талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүнү хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, хынаадаларга үргүлчү киржип келген. Эки ажылды дээш ону кооператорлар хүнүүң байырлалында өртектиг белек-биле шаңнаан.

Роман Миронович улус төлээзи, школаның ада-иелер комитединиҢ кежигүнү хүлээлгелерни база идепкейлиг күүседип турар. Чонунга ооң кылып чоруур ажык-дузазының дугайын ооң-даа хөйүү санап чугаалап болуур.

Роман Миронович чазык хүлүмүүрүй каапкаш, мынча дээ:

— Школага Миша Кравченко деп оол өөренип турган чүве. Аттыг-ла доскел чок оолак! Бо-ла тенектеңнекен болур. Сургап-ла чогел төнген мен. Миша ам дээрге, эр болган-дыр, шергеге албан эрттирип турар. Школага сес класче дооскан оол болгай. КезектиҢ командирин аңаа ылап-ла ортумак школаны доозар дужаал берген-дир. Шергеге ыңдыг амыр чүве кайда боор—дээш, Роман Миронович Мишаның буруузун билингеп чагаазын номчаап, уламчылады.— «Роман Миронович, меңээ ынчарда сургап чугаалап чогел төдүп турбайн, өскээр шыңгыы хемчег ап турган болзуңараа» деп бижип турар.

Роман МироновичиниҢ ажыктыг сүмезерин берип, амыдыралдың шын орууниче киирип каан аныяктары хөй. Ажылынчы өг-бүлениҢ уруглары төлептиг хамаатылар болуп өзүп орар. Улуг оглуу мурнакчы чолаачы, кызы Рая Абакан хоорайның башкы институдуның даштыкы дылдар факультединде эки өөренип турар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

КЫШТАГЛАРДА АЖЫЛДЫ БИЧИИ-ДАА КОШКАТПАС

КУР ЧЕРНИҢ СОВХОЗУНДА

Беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир. В. И. Ленинниң төрүттүнгенниинден бээр 100 чыл болуур оюнга база Советтиг Тываның 25 чыл оюнга күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш, кур чео совхозунуң малчыннары боттарынга бөлүткен социалистиг хүлээлгени алгаш ажылдап турар.

Бо чылын совхозтуң малчыннары хөй бүргүүнден 3,3 кг дуктү, 100 хойга онааштыр 90 хураганны алыр, кыштаг бүргүзүнге 20—30 тонна сигенни белеткээр, келир кышка кыштагларны, чуртталга бажыңнарын хынамчалыг чылгалаар ужуглуг.

Ам совхозтуң бүгү хою 22 коданда, ооң иштинде төрүүр хойлар 15 коданда чуруп турар. Малчыннар чылыг, чырык бажыңнарда чурттап турар.

Кыштагларда

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТУҢ Хайыракан салбырында хой оолдаашкыны кидиң түлүк. Малчыннарда 3033 хой төрээн, оон 3041 хураганны мендя алган. С. Седип-Доржу удуртукан ушку бригада мурнуку одургага. Ында төрээн 971 хойдан 977 хураган алдынган. Хоочун хойжу Д. Балчый-оол 248 хойдан 254 хураган алган. Мал ажылынга байлак дружугалыг ам пенсионер Х. Хакпыг-оолдуң оолдары Көк-оол, Дунармаа олар адазының салгакчылары болуп, малчыннар апарганнар. Ол алышкылар ийилээ 491 хураганны алган.

Сакманщиктер Ш. Шойдуң 130, К. Дарыма 83 хураганны дорукторган. Комсомолчу-сакманщиктер Г. Кызыл-оол 96, Л. Конгаажык 83, С. Ажы 103, Г. Мөчек 78 хураганны дорукторуп турар.

Малчыннарже немелде чемин чедирип турар, сакманщиктерин таварыштыр быжыглаан.

Я. ОНДАР.

Улуг-Хем район.

* * *

«ТОРГАЛЫГ» СОВХОЗ бо чылын 15654 хойнуң, 3164 өшкүнүң, 904 пиектиң, 430 бенин чаш төлүн хүлээп алыр ужуглуг. Ынчангаш совхозтуң дирекция чери, партия комитеди болгаш мал ажылының түскай эртемниглери малды хүр кыш ажырары дээш бүгү-лө болдунар хемчегерни ап турар.

Малчыннар ортулунга агитэс-массалыг таймалбыр ажылын күштелдирип, оларның амыдырал хандырылгазынче хүн бүрү доктаамал салгын салып, сакманщиктерни, немелде кадарчыларны оларга быжыглаан. Амдыызында совхозта төрээн 5054 хойдан 5061 хураганны, төрээн 113 өшкүнүң анаймын, 41 пиектиң бызаазын бүрүн камгалап алган. Хойжу коммунистер О. Уйнун-оол 218, Х. Көк-оол 270, Г. Мөчей-оол 220 хураганны алганнар. Мал чемнери амдыында четчиңи-биле бар.

Д. ДАМБА.

Өвүр район.

МАЛ ХҮР

«Улуг-Хая» совхозтуң № 1 хойжу бригадазының малчыны Шыырапай Конгаажык үш чыл уламтыр хой кадарын турар.

Шыырапай Конгаажык 1968 чылда онза бедик көргүүзүлерлиг болган. Төрүүр 100 баш хойга онааштыр 108 хураганны мендя азырап дорукторган болгаш бир хойдан 2,7 кг дуктү кыргымыр хандырган. Бодунуң чедишкиннериниге сорук кирген малчын беш чылдың дөртөү чылын база-ла багай эвес эгелээн. В. И. Ленинниң төрүттүнгенин хүнүнден бээр 100 чыл болуур оюнга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, кодээниң ажыл-ишчилериниң ортузунда кызбарган соцнаазистиг чарышка киржип-пишаан. Шыырапай Конгаажык бо берге кыжын безин кодээ хойларып хүр кыштагладып турар. Ам ооң кодазында сиген, чарба, минералдыг чемнер четчири-биле бар.

Малчынның кодазында хой массалыы-биле оолдап эгелээн. Төрээн 170 хойнуң 190 хураганы онча-мендя. Конгаажык бо чылын 100 хойдан 100 хураганны мендя азырап өстүрерип, бир хойдан 2,6 кг дуктү кыргын дужаарын, бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни кезип белеткээрин хүлээнген.

Кодазында төрээн хойларның күжү шыырак. Оларны малчын 5—6 хонукта хураганнары-биле кады тургузу азырап, чылыг суг-биле сугтарып турар. Сугну дузалакчы кадарчы В. Чигжит хемден сөөртүп эккеп турар.

Төрээн хойларның хураганнарын малчынның кадайы Тоглакпан Бармынаа болгаш сакманщиктер: М. Чалбаа, В. Дажы, Л. Конгаажык олар ажаан доруктуруп турар. Чамдык хойлар хураганнарын тоттурбас. Ындыг таварылгада сакманщиктер тускай холук-сааны сүт орунга ажыглаар. Ону мынчаар кылыр: бир литр соок сүтке 100 грамм ак даагганны хоюлуттар. Ооң соонда 20 литр сугну хайындыргаш, хайнып турган сүтже демги хонткан даагганы кутиаш саарыптар. Ол чедиштир хайны бээрге, холукслаже 200 грамм чигирни урар. Ындыг «кисельди» ишкен хураганнар ажын аарыындан белеп аарыбас болгаш доругуучал болур.

Чоокта чаа Хайыракан суурнуң клубунга чурттакчыларның ниити хүралы болган. Ол хүралдың киржикчилери район болгаш кодээ Советтеринiң депутаттарынга кандидаттарны депшиткеп. Кодээ Советтиң депутадының кандидадымга мурнакчы хойжу Шыырапай Конгаажык Шыырапайовичиниң чаңгыс чер чурттуглары бир үн-биле депшиткеп.

Т. КААДЫР-ООЛ.

ДЕМИР-ООЛ САТОВИЧ, ЭР-ХЕЙ!

Чыварлыг оон эртиен. Автотранспорт будурулгезавиниҢ чаныгга машиналар чедип ккоп, чамдыктары дедир үлүп турар аразында мурнакчы чолаачы Демир-оол Сатович Базыр-оол мынча дээр:

— Беш чылдың үшку чылының даалгазын ниитизи-биле 107 хуу күүсеткеш, планнан ажыр 14200 тонна-километрни ажылдаан. Кызылдың болгаш Ак-Довуракның, Хөөү-Аксының чугула тудугларынга хереглээр тудуг материалдарып, яңы-бүрү барааннарлы сөөртүп келдим. Бо хүннерге чедир Кызылдан Абаканче үредим сөөртүп, оон мал чемнерин барык-ла үүктел чок сөөртүп тур мен.

Күш-ажылчы кижи-биле таныжылга үезинде ук будурулгениҢ инженери аныяк эш келгеш чугаавыска база киржи кааптыг:

— Бо эрес кижи болдур ийин. Оске чолаачы адилел кааткан эрги машинаны эки тура-биле хүлээп алгаш, оңу үш чыл ажыр башкарып келди. Машиназын удур септеп ап, эки ажаап турарындан ажыл-ишчи чоруу шүүдээн. Оон чылдан чылче коргүүгүлери бедии бар чоруурун эскерип, деткип дузалап турар үдүс бис.

Эр-хей диртип, мактатпан чолаачы даштын машинавын эргизин хөделдирген ажинге дузалажып берди. Олар ыракузак оруктарже үргүлчү кады үнүп, бот-боттарынга дузалажып чоруурдар. Оон ажы бурят ооң Владимир Федорон Базыр-оол-биле кады мында сее чыл ажыр чолаачылап келген. Найыралдыг оңнуктер будурулгениҢ дайынчы даалгаларын шалыпкын күүседир дээш, даалаттыг белеткенип турганы ол.

Ажишпилер ийи ай уламтыр Абакандан мал чемнерин болгаш чугула херек тудуг материалларын сөөртүп турар. Базыр-оол кыштың соок хүннеринде үүктелиишкин чоокка шудургу ажылдаашкын, бо чылдың январь, февраль айларында кылыр үлүүн база ажыр күүседипкен. БудурулгениҢ ол мурнакчызы зэлчеглиг рейсче чоруптар деп турган үезинде бо чурукту тыртыргаан.

О. ОХЕМЧИК.

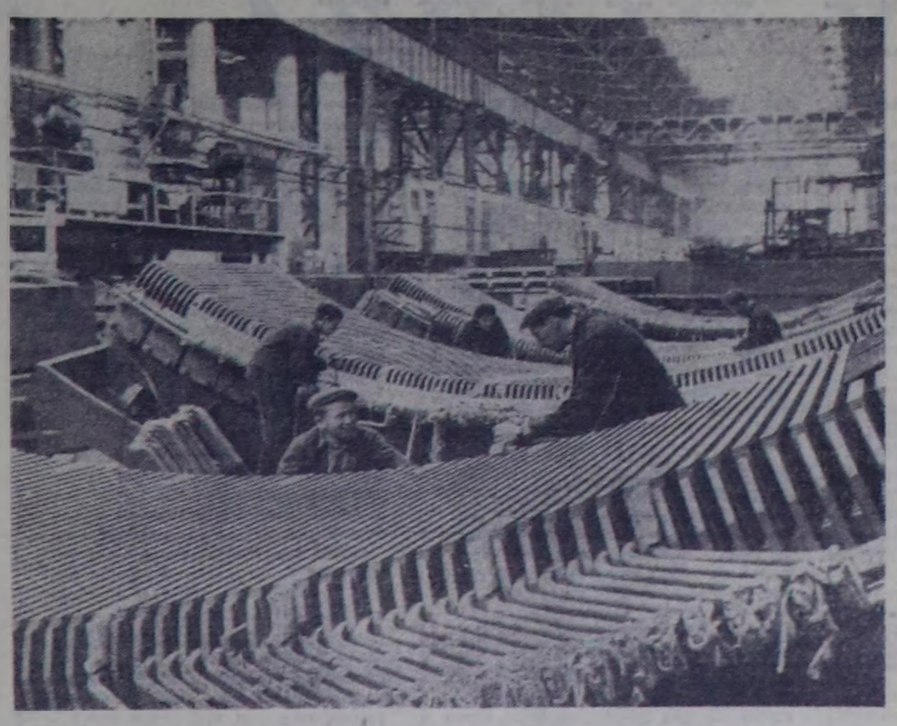

ЛЕНИНГРАД. КүүнениҢ «Шынар демдээн» 175 муң киловатт күштүг гидрогенераторларга тывыскан. Оларны электротехниканың Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдуның Ленинград салбырынга төлевилээн болгаш «Электросила» каттыжымшкынынга будурүп үндүрген.

ЧУРУКТА: гидрогенераторлуң статорун эптеп турары.

БАРАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОҢГУЛДАДАН СОҢГУЛДАЖЕ

Чер-чер Советтеринге эрткен соңгулда кампаниязының үезинде соңгукчулар кодээ Советке болгаш депутаттарнына чугула чагыларны бергеп. Оларның кол-коолу мындыг: кодээ ажыл-агыйга удурулгалары сайгырар гай жыдары, ажылчы чоннуң хандырылгазынче кичээнгейни салыры, культура-чырыдыышкынын албан черлерининг, улус өөредилгезининг, кадык камгалалының херээн экижидери болгаш суурларны чаагайжыдары. Бо талазы-биле кодээ Совет, ооң күүскому, депутаттар элээн ажылдарны чоруткан.

Суг-бараан фермаларының ажыддакчыларын, хойжуларының бажыңнар-биле четче хандырар, суурларны ногаанчылар дугайында соңгукчулар депутаттарга чагыларны берген. Совхозтуң күсели-биле, хой-иннитинин киржилгези-биле Ак-Даш, Ортаа-Тал, Кара-Чыраа фермаларында, чамдык хойжу бригадаларда чурттаганың чаа бажыңнары туттунган. Ак-Даш суурда улус-дарга ясливинин түзүү ажыл-ларда киргеп. Фермалар электрижиттинген болгаш радиожуттунган. Кара-Чыраада библиотеканы бажыңы-биле хандырган. Бора-Тайга, Ак-Даш, Кара-Чыраа, Суг-Аксы суурларда 3800 дөс ыынтар одурган. Малчыннар-биле аргыжары берге туриган 40 км бадыын орууну кылган. Ак-Даш биле Бора-Тайгада стационнарны, Бора-Тайгага чунар-бажыңны тудуп, ажылдалга киирген. Чурттакчыыт черлерини суг-биле хандырар айтырыгны соңгукчулар база кедүрген. Чогуур санныг кудуктар кыыдынган.

Советтиң девискээриңде 26 муң ажыг ном фондулуг, 1800 номчукчуларлыг үш кодээ, бир эрэ библиотекаяа ажылдап турар. Олар өнүр чылын 21 удаа номчулга конференцияларын. 9 удаа дисспуттарны организастаан. Ооң аңгыда үш клуб, бир Культура бажыңында бот-тывынгыр ураа түүлдүң болгүмнери доктаамал ажылдап, массалыг кежээлерни организастап, колхоз, совхозтарже үнүп, концертнери көргүзеп. Культура-чырыдыышкын, эмнелге албан черлериниң септелгезинче кичээнгей күштелген. Беш медпунктуларга, участок эмнелгезинге септелге шынарлыг чоруттуруган. Өртен-Арыгга медпунктуның шала туттунган бажыңын чедир кылган, ажылдалга киргеп. Уруглар албан черлериниң ажылдыыне кодээ Совет доктаамал сагыш салып турар. Ийи ортумак, ийи сес чыл школаларынга септелге чогуур ойүнде чоруттуруган. Школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажыл багай эвес чорун, башкыларын ада-иелер-биле харылзаазы экижээн.

Кодээ Советтиң депутаттарны эрткен чылын соңгукчуларынга отчеттарын бергеп болгаш оларның чагыларын боттандырар талазы-биле Советтиң күүскомунга улуг дузаны чедиргеп. Чоннуң айбычыны — депутат хүлээлгезин эштер С. Дотпе, М. Дажы, С. Чадаалай, С. Монге-Назын, О. Доржу, С. Ашак, О. Кара-оол, В. Данкина болгаш өскелерда эки күүседип, соңгукчуларны-биле доктаамал харылзажыл, сессинга, күүскомга саналдарын киирип, үндүрген шиитпирлериниң күүсе лдезин дээш идепкейлиг ажылдап турар. 20 кудумчу комитеттерни, депутаттарның ийи бөлүүн, кварталдар аайы-биле агитквартираларны тургускан. Кара-Чыраа суурда № 2 кудумчу комитединиң ажылы (даргазы эш Сендажы) чеге улегерлиг. Ооң харылап турар кудумчуузунуң ногаанчыдыгазы, арыг-шевери эки болгаш чурттак чыларының ажыл-агыйга, хой-иннитинин ажылынга киржилгези идепкейлиг. Шак ындыг кудумчу комитеттери бисте элээн хөй.

Соңгукчуларның чагыларының, Советтиң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезии дээш күүскуниң чорудун келген организастар-масс алыг ажылында четнестер ам-даа бар. Кодээ Совет, ооң күүскому мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырарынга депутаттарның, доктаамал комиссияларның, активтиң күжүн долу ажылавайн келген. Ооң хараазы-биле ажылагый, культура тургузугунуңнунда чамдык бар четнестер үргүлүлеп турар. Ызанғыл мал кыштаглаашкынынга Советтиң контролюю ам-даа конкак тургустунган.

Ленинни юбилейге, Совет Тыванын 25 чылынга толептиг ужуражыры-биле кодээ Советтиң социалистиг чарыжының хүлээлгелерин соолгу сессинга хүлээп алган. Советтиң организас-массалыг ажылын бедик деңнелге тургузарын, кодээ ажыл-агыйга, культура тургузуушкынунга удурулганы ам-даа сайгырган-ажыдарын, школаларның септелгезин август 25-те, культура-чырыдыышкынын, эмнелге, уруглар албан черлерининг септелгезин сентябрь 1-де доозарын хүлээлгеге көргеп. Од мыкаан суурларга 2400 дөс ыынты тарып, ногаанчыдыларны чорлдер, 7 кудуктарны кылырын, суурлар арасынын болгаш Манчүрек, Хөлчүгүнже баар кадыр-бергө оруктарны кылырын, Манчүректиң Ак-Адырга чайгы ногаан театр тударын, Суг-Аксының ядык септээр, баш дүгү таварар, дазрапылга черлерни ажыдарыны, стадионнарны тудуп, күрүне мурнунга планныг онаалгаларны хуусаа бетинде күүседирини чедип алырын ында көргеп.

О. ЛОПСАН,
Чөөн-Хемчик районунуң Суг-Хөл кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

Эрэш районнуң Ленин аттыг колхозунуң төп суг-бараан фермазы районда мурнакчы болуп турар болгаш СЭКП райкомунуң база райкүскомунуң шилчир ыынделин тудуп турар.

Ол фермада колдунда-ла комсомол путёвказы-биле келген ачылактар ажылдап турар. Ленинни юбилейге алдар кылдыр улам-на эки ажылдарын коллективе тууланнгеп.

ЧУРУКТА: ферма эргелекчизи Суге Даждын сааначылар Алимаа Нурсат, Марта Бөрбү, Шура Чөдүн болгаш бызаа ажаакчызы Алдын-оол Хайдын олар-биле ажылдыр түнгелин үндүрүп тур.

Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

ХАРЫЛЗААНЫҢ ШАЛЫПКЫН АЖЫЛЫ ДЭЭШ

Бо чыдың март 16-да болуп соңгулда В. И. Ленининиң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тывавың 25 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш, бүгү коллективтерде куш-ажылчы улуг хайнышкын үезинде болуп эртер. Соңгулдаңның хүнүн соолгу сайгарылал-биле, куш-ажылга чедиишкиннер-биле үткүп чаңчыккан. Республиканың харылзаа ажылдакчылары соңгулда кампаниязының үезинде совет, партия болгаш ажыл-агый организацияларының харылзаа талазы-биле хандырылгаларын экижидер дээш чогуур хемчегларни алган.

Республиканың телефон, радио, почта болгаш «Союзпечать»тың» ажылын соңгулда кампаниязының негелделеринге дүүштүрер дээш, харылзааның будурулге-техниктиг эргелелиниге элээп хөй кижи составтыг оперативтиг болдуу тургускан. Ол болуп районнарда харылзаа бездирлериниң ажылээн хүн бүрү хынаан, оларга дуза кадыы, соңгулдага белеткелдиң түскай планын тургузуп, ону амыдыралче боттандырып турар. Соңгулдага харылзааның белеткелин бистиң эргелелиң партия эге организациязының удурутулгазы болгаш хынаалдазы-биле чорудун турар. Оң айтыгның коммунистериң нинти хуралынга чугаалашкан.

Январь 15-тен эгелеп, республиканың иштинде болгаш даштында организацияларның соңгулда айтырыгларын чугаалажыр чагыларны түскай параоль-биле анаа категориялыг чагыгдардан мурнай чорудун эгелээн.

Республиканың девискээриңде телефон станцияларының болгаш телеграфтың, почтаның ажылдакчыларынга соңгулда чагыларын канчаар күүседин чорударын, посылкаларны, корреспонденцияларны ыын хүлээп алырын тайылбырлап, түскай инструктажны бергеп. Февраль айның чээрбиге чедир соңгулда участок бүрүзүнүң телефон болгаш радио харылзааның нинти схемазын кылып тургускан.

Телефон тургузуп шыдаттынмас суурларда, малчыннарның ыраккы турааглыларында 10 соңгулда участоктарынга радиостанцияларны тургузар. Ол радиостанцияларны бүгү хереккелдери-биле катай ам үеде соңгулда участоктарынга чедирген болгаш харылзааже үндүрериниге белеткеп турар.

Амгы үеде Таңды болгаш Чөөн-Хемчик районнарда кодээ суурлар-биле районнар төптөриниң аразында телефон ажылын экижидер дээш хемчегларни ап чоруткан. Чоокта чаа Бай-Хаакта автоматтыг телефон станциязын ажылдаадын киирген. Район товуунден кодээ суурларга, «Элегеэс» совхозка, Дүрген, Межегей болгаш оске-даа черлерге чедер шугуумнуң саны элээп болганындан бергедээшкиннер турган. Коммутатор турда, ону дамчыштыр суурга Бай-Хаакты тудуштурарын телефонист кижи таварыштырып турган болза, ам ону автомат кылып турар. Шынарган чамдык шактарда хөй улус хары угда телефон долгай бээр ужурунда, дораан харылзажыры берге таварылгалар бар. Район төвү-биле суурлар аразында телефон шугуумун тудары — узуур ажыл. Амгы үеде суурлар аразында шугуумнарны Бай-Хаак — Дүрген, Бай-Хаак — «Элегеэс» совхоз аразында шугуумнарның саның улгаттырар хемчегларни чорудуп турар. Соңгулда белеткелиниң үезинде Таңды болгаш Чөөн-Хемчик районнарның хоорайда болгаш кодээ суурларда тургустунган телефон станцияларының ажылын хайгаарары-биле Кызылдан түскай хынаалданы чоруткан. Телефон ажылында четнестерни узуткар соруулга-биле Бай-Хаакче болгаш Чадаанаже инженерлерни Кызылдан командировкалап чоруткан.

Узуткел чок харылзааны бээр дээш амгы үеде харылзааның коллектив бүрүзү телефон шугуумнарының хынаалдарын, станцияның эт-херекселдериниң, машиналарның эолчеглиг хынаалга ажылын кылып, харылзаачы кижи бүрүзү күженишкинниг ажылдап турар.

А. ИРГИТ,
Харылзааның будурулге-техниктиг эргелелиниң кол инженери.

☆ ☆ ☆

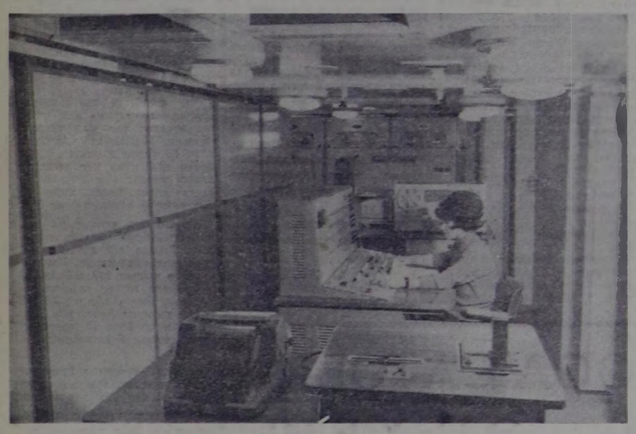

Украинаның эртем-шинчилел флодуңун корабли «Академик Вернадский» — далайга чоруур база бир институт. Экспедициянын алган бырыдаа түүнделерин эң шалыпкын сайгарып ажылдаш, эртем төвү—УССР-ниң Эртемнер академиязының далай гидрофизикалының институдуче (Севастополь хоорай) дамчыдып берип турар кылдыр ында бүгү түүлдерни тааришшыр тургускан. Телетайп харылзаазы, электроника-саналгавын «Минск-22» машиназы-биле хандырылган электроника-саналга төвү, эртем кораблиниң 29 лабораториязында тургускан хемчээл, анализ кылыр аппаратура анаа дуза чедирер. (Электроника-саналга төвүнүң иштики бир кезинин силерниң бо чуруктa тыртырын каанындан көрүп турарыңар ол).

Ю. Королёвтуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

☆ ☆ ☆

Төлептиг уткуур

«Большевик» совхозта партком (секретары эш А. Монгуш) ажыл-агыйга соңгулда кампаниязын эки удуртуп келген. Агитпуяктуунуң эки дерээн, малчыннарже агитбригадазарны үндүрген.

Совхозта хой оолдаашкыны түүктээн. Иннитинин малының чаш төлүн мерди азыр, малды ыыштан хүр ажырар дээш организастыг ажылды калбартыр турар.

М. КӨШКЕНДЕЙ.
Чөөн-Хемчик район.

* * *

Чер-чер Советтеринге соңгулданы организастыг, бедик деңнелге эртүрер дээш биститн «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбыры бо хүнперде улуг ажылдарны чорудуп турар. 45 агитатор чоп оргузунга масса-политиктиг ажылды калбартып турар. Агитаторларның эолчеглиг хуразы февраль 28-те болуп эртикен. Бо хуразга Кызыл-Даг кодээ Советтиң даргазы эш Даваа-Самбуу соңгулдага бе-летке лдерин кайчаар чоруп турарын кысказы-биле таныштырган. Агитпунк т у н у тавыштыр дерээн, автомат-телефонну тургускан, дежурныйлар графин ёзугтаар аймаккан шактарында дежурныйлап турар. Соңгукчуларның дазыазы белеп. Агитпуякт эргелекчизи Зинаида Алдай агитпуяктуңуң дериидезии кылган.

Амгы хүнперде кандидатар-биле ужуражылгалар түүктээн.

Агитаторларның хуразында Булуң-Терек салбырының эргелекчизи эш Шойдак-оол салбырының ажыл-агыйының дугайында кыска дыңнадгыны агитаторларга таныштырган. Салбырда 21 муң 600 ыяэр мал 59 коданда, 2200 бода мал 23 коданда кыштап чыдар. Төрүүр 11 муң хойдан 6000 хой төрээн, төрүүр 700 инектен 91 инек төрээн болгаш чаш төлү амгы үеде опча-мешин. Салбыр колдуунда эът будурер малды ажаан турар.

Хар улуг, кыш доошкун болза-даа, салбырның ажыл-ишчилеря кызымак ажылдан, иннитинин малын кыштан менди чаагай ажырып алыр дээш чидиг демиселге турун келген.

С. САРЫГ.

НЕГЕЛДЕ-ХЕРЕГЛЕЛДИ ӨӨРЕНИП КӨӨР

В. И. Ленининиң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш Тес-Хем районнуң кооператорлары бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, чоннуң бараан хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Херегле-чилер кооперациязы эртикен чылдың бараан сарыглазының планын күүседип шыдаан. 1967 чыл-биле деңнээрге, эртикен чылын чонга 106,2 муң рубльдиң яңаы-бүрү барааннарын пландан ажыр сатkан. Садыг четкилериниң материал-техниктиг базазын экижидер соруага-биле чүс тонна бараан киреп складты, Шуурмакта пекарняны тутkаш, ажыглага киирген. Район төвүнде үзеттүр бараанларының магазининде чаа хевирлиг дериг-херекселин болган бүс-биле чыыдыглаңы тургускан. Самагалдай столовазының капитал сепteлгези чоруткан.

Чонну хереглел бараанналры-биле үзүк чок хандырып турар база бараан сварыглазының ай, квартал болгаш чыл планнарын доктаамал ажыр күүседип келген муркакчы садыгжылларының саны чыдың-на немежин турар. Белдир-Арыг суурда кодээ магазининиң садыгжызы К. Чамдылай, Шуурмакта ларёк садыгжызы С. Чомбүрек, Үстүү-Шынада кодээ магазинның садыгжызы Я. Монге олар планныг онаалгаларын күүседип. Чамдык садыгжыларның талазында ажыл-шагын барымдаалап корбес, кандыгда чыдагаан чокка магазинин хаан кааккаш, чоруй баар тавариглалар база бар.

Чамдык азыг-чем, үлетүүр барааннар складтарда бар турда-ла ону магазинниерни соорпун чедирерни четпес организастаан турар. Садыг бээзаларындан дыка хой барааннар чедир ажыллайн турар. Чижээлээрге, 9 муң рубльдиң трикотаж бараанны, 5 муң рубльдиң хом идиктерн. 11 муң рубльдиң чадаг-тер гелерни дээш оонгаа оске барааннар садыг-бээзаларында шинчаакинни чок чыдар. Районнуң товароведтери чоннуң негелде хереглелин өөренип корбейн, кодээ магазиннерге ховар барып, чер-черге практиктиг дуза коргүсөйн турар.

Колхоз, совхозтарның ыракузакта чурттан турар малчыннарында 5 автолавканы бызыглаан. Олар шупгузу чыдың планныг онаалгазын күүседип келген. Берт-Даг суурда аъш-чем магазининиң садыгжызы К. Чамдылай, Шуурмакта ларёк садыгжызы С. Чомбүрек, Үстүү-Шынада кодээ магазинның садыгжызы Я. Монге олар планныг онаалгаларын күүседип. Малчыннарже автолавкаларның үнүшкүнүү доктаамал эвес. Ийи, чаңгыс барганда чүгле аъш-чем барааннары аппаар, а оске хереглел барааннарын чедирип, садыглавайн турар.

Ниитинин чемненилге черлерининг ажылында четнестер хой. Самагалдай столовазының коллективинде куш-ажыл чурумунуң сагыздазы куду, мында аразалаар, ажыл шагы үзер чоруктар бар. Шак ындыг чыдагаан-биле столовазының ажылдакчыларын Е. Чербочакова, Н. Волынчева, Н. Щегонина олар ажылынган дужуттнеп. Шуурмакта столовазының ажылы база баксыраан. Эрткен чылын столовая 102,6 тонна хлеб-булочка кылыгларын чонга чедир сатпаан.

Үстүнде четнестерниң коллавыдаганы райпо баштаар черниинг, ында партия, профсоюзтар организацияларының организастыг ажылары конкатканында, кадр л а р ны ажылга шилип алырда харылсалга чок болуп турарында болур.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
М. ДАНЗЫН.

Билиглерже чүткүл

Тес-Хем райкүскомунуң улус өөредилге калдызинде инспектор Демчик Сересээр Малчынович мергежилдиг пропагандист. Ол ам 6 чыл ажыг пропагандистеп келгеп. Бо өөредилге чылында СЭКП Тес-Хем райкомунуң чанында марксизм-ленинизмниң үндезиннерни өөренир школаның философия талазы-биле ол пропагандизи. Сересээр Малчынович өөредилгеге дыңнавчы бүрүзүүнүң белеткелиниче кичээнгейни күштедирип, марксизм-ленинчи теориязың материалдарын дыңнакчыларга эң тода таайылбырлап турар.

Ооң бир онаа чүүлү — өөренип турар теоретиктиг чүүлдү амгы үеде хүн бүрүнүң болуушкыннарын-биле чогаадыкчы ёзу-биле холбаштырып турары болуур. Семинарлар, чүгле-жыышкыннар үезинде ол чүве чугаазаанда, амыдыралда чүвезиктерни теоретиктиг темалың кандыг бир-ле хамаарышкан черинге холбаштыр киирге каапгар.

Ооң ачызында дыңнакчылар теориязы амгы үениң нарын айтырыгнары-биле ханы холбаштыр билип, ханы биличиин чедип алыр. Сересээр Малчынович семинарларны башкылал эртеминиң кол-кол принциптеринге даянып чорудар, кичээл бүрүзүнге көргүзүг материалдарын, техниктиг хереклелдерни: кино, магнитофон, диафильмнерни доктаамал ажыглаар, дыңнакчыларның соңгуургалын ол улгаттырар, үлам-на ханы биличиин олар чедип алыр. Мичаңгыл пропагандист-даа, дыңнакчылар-даа семинар кичээлден сетикил ханган чанарлар. Пропагандистиң түс-түс кижилер-биле ажыл чорудар аргазын Сересээр Малчынович эки шиитсээдип алган. Дыңнакчылар-биле чаңгыстаа чугаалажыр, оларга ном-биле кавчаар ажылдаарының эптиг аргаларын айтыр, кандыг-бир айтырыгта политиктиг түүнелди кавчаар бээрин сүмелээр...

Ол — ёзугуг-ла кызымак пропагандист.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫ ДӨРТКУ ЧЫЛДА

Бистиң республикавыстың ажыл-чы чоннарыг беш чыл планын хуусаа бетинде күүседип дээш күжениишкинниг чаа системазынче шилчиишкинни үлетпүр будурулгелерининг ажылын мурнуку чылдарда турганындан экижидеринге улуг рольду ойнаанын демисегээр херек. Чаа системазже шилчээн коллективтерде будурулгенинг темпизи бээзин болгаш ооң ажыктыг чоруу өскен. Маңаа хөвбаштыр наш чижектерден сайгарып болуур. Республиканың үлетпүрү 1968 чылда бараан сайгарылгазының планын 103,9 хуу, куш-ажылдың будурукчулуунуң планын 1,7 хуу ажыр күүсеткен болза, чаа системаның негелделерин ёзугаар ажылдаан будурулгелер сайгарылга планын 105,2 хуу, куш-ажылдың будурукчулуунуң планын 7,7 хуу ажыр күүсеткенинер. Бүгү будурулгелерниң чүгле 11,6 хуузу чаа системаже шилчээн болзажок, арыг оруглганы алырынга олар кол черни эзлээннер. Пландан ажыр алдынган бүгү оруглганың 40 хуузун ол будурулгелер берген.

Планнаашкынның болгаш экономиниг идиг бериишкинниң чаа системазынче бүгү будурулгелерни дүрген шилчидери база коллектив бүрүзүнге КЭО-нуң элементилерин шиңгээдири болгаш депшилгелиг эргаларны калбаа-биле ажылларының кайы хире ажыктыы үстүнде чижектерден илден. Партия болгаш хөй-ниити организациялары, ылаңгыя будурулге удурутучуларын бо айтырыгларны дүрген шиитпирлээр үчүүлүглаар.

Эртиен чылдың сеелгү айында болуп эртикен Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң сессинзы 1969 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин планын бадыласын. Амгы үеде коллектив, ажыл-агый бүрүзү күрүне планын күүселиве ээзин күжениишкинниг ажылдап турар.

Пяанда болгаш социалистиг хүлээлгелерде мөрдүнген көрүзүглерни чедиишкинниг боттандырары хөй күштү, энергияны негээрэ билдингир. Бо чылын 56 миллион хире рубльдиң барааннарын бистиң үлетпүрүвүстүң ажылдакчыларны сайгарар планныгыяр байдалдарны турганын. Пленумнуң шиитпирлерини амыдыралга боттандырар дээш республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улуг хемчегларни ажылдап кылган. Беш чылдың дөртку чылы—1969 чылда Тывага тараа будурериң 254 муң тонна, картөфель болгаш ногаанны 46,2 муң тонна чедирерини планнаттынган. Бир гектардан 10,3 центнер тараа культуралларын, 89 центнер картөфельдэм, 100 центнер ногаанны алыр. Ооң мурнунда чылга бодаарга 1969 чылда эът будурериниң хемчээлиин 9,5 хуу, ёттту — 9,7 хуу, дүктү — 12,9 хуу өстүрер.

Ленинчи шалыпчы чылда курунеге 60 муң тонна тарзаны, 25 муң тонна эътти, 23 муң тонна сүттү, 2450 тонна дүктү садар планныг бис.

Малдың баш санын чүүлүн айыбиле өстүрериниң планы база улуг.

Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле күрүне планында көрдүнген чурагай, хуулар улуг-даа болгаш элээп хөй улуг объектилериниң тууну үргүлүлээр.

СЭКП ТК-ниң октябрь Пленумунуң (1968 чыл) шиитпирлери кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдеринге, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарынга таварымчыяыр байдалдарны тургускан. Пленумнуң шиитпирлерини амыдыралга боттандырар дээш республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улуг хемчегларни ажылдап кылган. Беш чылдың дөртку чылы—1969 чылда Тывага тараа будурериң 254 муң тонна, картөфель болгаш ногаанны 46,2 муң тонна чедирерини планнаттынган. Бир гектардан 10,3 центнер тараа культуралларын, 89 центнер картөфельдэм, 100 центнер ногаанны алыр. Ооң мурнунда чылга бодаарга 1969 чылда эът будурериниң хемчээлиин 9,5 хуу, ёттту — 9,7 хуу, дүктү — 12,9 хуу өстүрер.

Ленинчи шалыпчы чылда курунеге 60 муң тонна тарзаны, 25 муң тонна эътти, 23 муң тонна сүттү, 2450 тонна дүктү садар планныг бис.

Малдың баш санын чүүлүн айыбиле өстүрериниң планы база улуг.

Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле күрүне планында көрдүнген чурагай, хуулар улуг-даа болза, оларны ажыр күүседир арга, күрлавырлар бисте бар. Бо чылдың кышкы айлары соок доошкун болган. Ажыл-агыйларның удурутучулары, түскай эртемниглери бүгү малды эки кыш ажырар, чаш малды бүрүн камгалап алыр дээш болдунар аргаларны алыр ужуурлуг. Мал чемин камналгалыг ажыглаарындан аңгыда одарларны далбыйладыр, будун, бүрү белеткээр ажылдарже киижи күжүн мобилизастаар хереп.

Улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар планнаттынган. Чижээлээрге, чүүн сөөртүлгезининг хемчээли эртикен чылда турганындан 11,6 хуу улгадыр иймикпе, азы 3344 муң тонна янзы-бүрү чүктү бистиң транспортчуларывыс сөөртүлөр. Оруң ажылдачылары бо чылын 25 км чазагыяр болгаш шывыглыг оруяту кылыр, Кызыл—Тээли, Кызыл—Эрзин аразында оруктарның тудуун үргүлүлээр. Бистиң харылзачыларывыс эвээш хемчээлдиг ажыядарны саңавасна, Кызылга 120 номерлиг, районнар төптөринге 100 номерлиг автоматтыг телефон станцияларын ажыглалга киирерлер. Тываның 25 чыл оюн таварыштыр Кызылга төп телевиденнени көөр «Орбита» станциязын ажыглалга киирерин тудугчулар хүлээнген.

Чер-чер Советтери 1969 чылда күрунениң капитал салыышкынынын күсели-биле 8,3 млн. ажыг рубльдиң, ооң иштинде 7 млн. рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын боттандырарлар. Бо чүргүлгелерниң төвөргейлээрга, 19 муң дөрбелчин метр чурттаалга шелүн, 6 км канализациязын, Самагалдайга 20 орунныг, Хандагайтыга, Эрзинге 25-25 орунныг гостиницаларны, ниитизи-биле 2240 өөренакчиге школаларны болгаш культура-амыдыралдың, уруглар албан черлерининг тудугларын ажыглалга киирер. Кызылга театрның Эрзинге, Самагалдайга, Чербиге Культура бажыңнарының тудуу эгелээр.

Улус ажыл-агыйының ногл адырларының талазы-биле кылыр ажылдарывысты допчулап көргүзерге ындыг-дыр. Ону күүседиринге бүгү күштү мобилизастаар ужуурлуг бис.

1969 чыл В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнуң будуузу чыл. Шынгаңгай төөгүлүг бөш чылдың дөртку чылының планныг онаалгаларын болгаш боттарыңга алган бедиктиг социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседири республиканың ажылчы чоннарының хүндүлүг хүлээлгези болур.

А. АРЛАНМАЙ.
Тыва АССР-ниң Күрплан даргазы.

Асбест дээш

солуннуң арыннарындан

ЭРТКЕН ҮШ ЧЫЛДА

Беш чылдың эрткен үш чылдарында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бүдүрүге ажыл-чорудулгазынга база экономикага коску чедиишкиннерлиг болган.

Оң үениң дүргүзүвүда даг-дүгү арыглазарынып күүне планның 114 хуу, продукция сайгарыгазын 106,3 хуу күүсеткен. Чүрт үш чыл питтинде пландаи ажыр 7500 тонна ажыг даг-дүгүн алган.

Үш чыл дүргүзүвүде бот-үне чимгедээнинден капмалга 1161 мүң рубль болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү 1965 чылга деңнээрге 40 хуула өскен, а бир ажылчының ортумак ажыл-төлевири 1965 чылда 145 рубль турганындан 171 рубль четкен.

Комбинат 1968 чылдың апрель 1-ден эгелеп планнашкынның база экономиктиг идиг беришкинниниң чаа системазынче шилчээн, ол шыкаш продукция садарында орттекти доктаатканы күрүнеден чөзээ албас, бүдүрүлгенни карыгазыг турганындан орулгалыг болдурар арганы берген.

Комбинаттың саткан продукциязының өртээн Красноярск крайның материал-техниктиг хандырыгга эргеленинниң Абакан баазазы дорт толеп бээр талазы-биле дүгүржүлга-саарыларны дүргедеткен. Саарылга мурнунда 25—30 хүнзер турганындан 5—7 хүнзерге кызырылган.

Ажыл-агыйның чаа системазынче шилчээни 1968 чылда даг-дүгү бүдүрениң 1967 чылга удур 23,1 хуу, продукция садарын 23 хуу, саарылгадан орулга алырын 12 хуу бедидер арганы берген.

Кол фондуларны ажыглазарыл эжеликтиң күүүлүрин улгатырбайн турган, 1968 чылда, 1967 чылга бодаарга, пландан ажыр 4663 тонна даг-дүгүн арыглаар база үш мялан киловатт-шак электри энергиязын ажылдан үндүрер арганы берген.

Даг-дүгүнүң шынарын бедиткенниден комбинат эрткен чылын 91600 рубль премелде толевирин алган.

1968 чылдың ажылының түнелиинде комбинат 371 мүң рубль хемчээлдиг материалдыг деткиниче фондузуун тургускан, ооң иштиинден 200 мүң рубль комбинаттың ажылчыларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш алban-хакчыларын шаңнаарынга чарыгдаттынган. Олар февраль айда 60 мүң ажыг рубльге «оң үшкү шалыпны» алган.

Эрткен чылын арыглакчылар ПР-1 марканың даг-дүгүн арыглап үндүрерин шиңгээдип алганы рудниктиң 50 кижинин хол-биле руда чыырындан хостаар арганы берген.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шинээдирингe комбинат 1968 чылда 320 мүң рубльди чарыгдаан болгаш чылда 140 мүң рубльдүң капмалгазын алган, ол дээрге планда көрдүнгеннинден 44 мүң рубль хой.

Комбинатта ажылдан турар 12 кижиниң бирээзи-ле чаартыкчы. Беш чылдың үшкү чылында оларның киирген чаартыкчы санаалдарындан чылда алдынган капмалга 150 мүң рубль болган азы 1967 чыдымындан 66 мүң рубль хой.

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ—КОЛ СОРУЛГА

Бо чылын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эээчээнии тудугжулары улуг болгаш ыарын сорулганы шиитпирээр. Кол капитал салыышкыннар үлетпүр тудуунче угланган.

1969 чылда доктаамал үүрмектеп-сорттаар комплектиң бирги технологтуг шугуму ажылгалга киирер талазы-биле хемчеглер 1968 чылда-ла ажылдап кылдынган. Ол сорттуг даг-дүгү арыглаарын чылда 5 тонналга улгатырар, руданы хол-биле шилип чыырын узуткаар, шында куржагларын белинн 5-тен 15 метр чедир бедидер, руда үүрмектээр түр тургузугу хереглевес болдурар, чүге дээрге, ДСК-ны ажыглалга кииргенде кандыг-даа даг-дүктүг зонадан чылда бир миллион тонна руданы арыглаар аргалыг апаар.

ДСК комплексизи бүрүн ажылдай бергенде даг дериглелериниң чамдык кезии хосталыр, ынчангаш оларны өске участокторга долу күчүлүг ажыглаар. Оон-биле кады киргенн рудадан сай-даш болгаш курлавыр чериниге руда ангылаарының күселя-биле шишкээн рудада арыг даг-дүгү көвүдээр, ынчангаш ам ажылдап турар кургадыг барабаннарга чүдүрүүшкүн кызырлыр.

ДСК-ның бо чылын дужаар комплексизинге улуг болгаш ортумак үүрмектээшкин, руда шилнир, нарын үүрмектээшкин, ангылавашкын корпустары база галереялар кирер. Кургадылга корпузу бо чылын ажыглалга кирбес, чаа ДСК-дан үнгеп руданы кургадырын амгы кургадылга сллырында печалларга чорудар, ол ангылавашкын корпузундан дамчып келир.

ДСК-дан антыда монтажниктерге ажыл фронтузун дүрген бээри-биле тудугжулар кол корпуста ажылды түлүктедир ужурлуг.

Кылыр ажыл хой. Беш чылдың дөртку чылында алдынган социалистиг хүлээлелерии тудугжулар алдарлыы-биле күүселир дээрзинге идегээр херек.

О. ХОВРЕНКОВ.

Он кижиниң бирээзи-ле өөренип турар

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ам ажылдап турар цехтеринге кадрларны быжыглаар база ийиги эолчегте мергежилдиг ажылчыннар белеткээр дээш техниктиг өөредилге бисте калбарган. Эрткен чылын янзы-бүрү хевир-биле 686 кижи өөредилгени эрткен. Оларның 324-түү тыва ажылчыннар.

Өөредилге эрткеннерден 212 кижи чаа мергежилдиг: арыглал дериглелериниң машинистери, руда шиликчилери, төп будүрүлге лабораториязының лаборантылары болганнар. 474 кижи түскай мергежилин бедиткен болгаш ийи-үш чаа мергежилди чедип алган. Чижээ, арыглал фабриказының 83 слесарьлары стропольщик-тельферист деп чаа мергежилдиг апарганнар. Ам олар электродүүзаалакчылар болуур дээш өөренип турарлар. Компрессор машинистери деп ийиги мергежилди комбинаттың 16 ажылчыннары чедип алган.

Даг-дүгү рудниигинге холбиле кылыр ажылды кызыгары-биле холбаштыр руда шиликчилерин өске мергежилге өөредип турар. Олар электрослесарьлар, экскаватор-машинистери, чер үттээр станоктар машинистери болгаш өске-даа мергежилдерге өөренип турар.

Комбинатта ажылдап турарлардан он кижиниң бирээзи-ле өөренип турар апарганын демделээрии өөрүнчүг. Будүрүлге черинин шүгүму-биле дээди өөредилге черлеринде 18 кижи, а техникумнарда база өске өөредилге черлеринде 21 кижи бот-өөредилгеде, 110 кижи кежээки техникумда, 96 кижи кежээки школада өөренип турар. Бо чылын комбинаттың дөрт ажылдакчылары институттуу, 30 кижи кежээки техникумнуу доозар.

Комбинаттың цехтеринде күш-ажылдың мурнакчы методтарын өөренип талазы-биле школалар тургустунуп турар. Эрткен чылын ындыг школаларны тургуспаанывыс хомудавчыг.

Техниктиг өөредилге арыглал фабриказында, даг-дүгү рудниигинде эки организастаттынган, бо цехтерниң удурткучудары, инженер-техниктиг ажылдакчылары кадрлар белеткээр айтырыгны харыысалгалыг керүүн турарлар. Чижээ, фабриканың инженер-электромеханиктери В. Л. Каңыгин, А. В. Колокольцев, В. И. Кособосов олар боттарының билигдерин ажылчыннарга эки дамчыдып берип турар. Фабриканың кол инженериниң техниканың аймыл чок чоруунун талазы-биле оралакчызы Н. Ф. Осипцев, рудниктин будүрүлге килдиниинин улуг инженери Н. Г. Никулин ажылчыннарны өөредириңге бүгү билиг-аргаларын берип турары үлегерлиг.

Бо чылын комбинаттың 277 ажылчыны чаа мергежилди чедип алыр, а 646 кижи мергежилин белидер, оларның 154-түү ийи-үш мергежилдиг болуур.

Комбинатка түскай өөредилге пунктузун ажылдары эргежок чүгүла апарган. Ынчаарда техниктиг өөредилгенин шынарын ажыктер, цехтерни бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар талазы-биле салдынган сорулга улам чедиишкинниг боттаныр.

Л. УХОВА,
комбинатта кадрлар белеткээр талазы-биле инженер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эолчээнии тудуунда ажылдап турар тудугжуларның аразында мурнакчылар хой. Бо чурукта оларның бирээзи—аныяк тудугжу Күжүгет Алдын-оол. Ооң ажылдап турар бригадазы февраль айның планын 108 хуу күүсеткен.

С. Маадының фотозу.

ЗИНАНЫҢ СЫЛДЫСТАРЫ

Ооң торуттунген чери-зе бо, Зина чамдыкта кежээ даг кырынче үне бергеш, кайгамчык чурумалды көргеш, таалай бээр. Дээрде сылдыстар чайынналып турар. Бүт бажыңга бедиктеннитер болза, оларга чоокшулай бээр шыкаш сагындырар. Зина оларже үр-ле көрүп турар.

Кижи бүрүзүү боду сылдыстыг деп чоннуң чугаазы бар, оон кижиниң салым-чолу хамаарыжыр. Зина аңаа бүзүреес болбайн аан. Ынчалза-даа чамдыкта оң: «А моон сылдызым кайда чоор?» деп бодай бээр. Чалбыышталчан дээрже үр-ле көрүп турза-даа оон «сылдызын» тыппас. Ынчалдажок, куду көрүшкеш, ол бодувуун дораан тып алыр, Чаңгысты эвес. Он-оюну көрүп каар. Зинаның сылдыс-отчугаштары хоорайның бажыңнарының соңгаларын оттүр чайынналып турар.

Зина Салчак бичиңгиндеп-не тудугжу болурун күзей берген. Өөреникчи турган-да тудугларга маңнай бээр. Школазы дооскан тудугжу болур мен деп дорт шиитпирээн.

Кызылдың профтехучилищезинге өөреии берген. Штукатур-малярның түскай мергежилин шудургу шиңгээдип киирипкен. Өөредилге билдиртпеөн эрткен. Зина Салчак СУ-48-тиң участогунга ажылдап эгелээн. Ол ёзулуг тудугжу болур дээш тутчуп киринкеп. Алдынган теоретиктиг билиин практика-биле бижыглаттынып турган. Кызымаккай, куш-ажылчы уруг участокка өскелерге үлегер коргузуп эгелээн. Зинаның ажыл кылары топтуг-дал, ураң-шевер-дээ апарган.

Кажы чылдаар эрткен. Эзи-курут турган черге «Постониный» деп ажылчын суур тыптып келген. Зина Салчак ында бажың бүрүзүн эки билир. Оларны бодунуң ходдары-биле тудуп кылынган.

Ам ол — шеверлекчилер бригадазының удурткучузу. Бригаданың кежиңиннери найыралдыг-дал, ажыл-ишчи-дээ. Ынчангаш оларның ажыл-херээ кезээде чедиишкинниг болуп турар. Аныяк бригадир коллективтиң хүндүткелии чаалап алган. Ол хүндүүр хүлээлгени төлептир күүседип келген. Участоктуң хоочун ажылчыны Зинаңда Николаевна Мурашкова:

— Зинаңда Салчакты хүндүлээр бис. Депутат тургаш, ол дыка хой ажылчыннар бажың алырынга, уругларын ясли-садка тургузарынга дузалаан. Чоннуң идегелии бүзүреткен кижи—деп чугаалаан.

Чоокта участокка соңгуулда мурнуңуң хуралы болган. Ак-Довурак хоорай Советиниң депутадының кандидадынга кымны деп-нидерил деп айтырыг тургустунуп келирге, улус шупту Зина Салчакты бир үн-биле адааннар. Эш-оору анаа улуг идегелди база катап коргускен.

—Хоорайның бажыңнарының соңгаалары кежээ чайынналы бээр. Оларны көргеш, аныяк уруглуң сагыш-сеткили хайныгып келир.

А. САЯНОВ.

Национал фронтуның төлээлекчизи Англияда

ЛОНДОН. (СЭТА). Парижте Вьетнам талазы-биле дөрт таланың чөвүлел хуралында Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуунуң төлөөлериниң баштынының оралакчызы Нгуен Тхи Бинь парламентиниң болук кежигүннери —чөөн лейбористериниң чалаанын ёзугаар Лондонда чеде берген. Лейбористиг партиядан парламент кежигүнеринiң мурнунга ол чүве чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштериниң төлөөлекчизиниң Англияда келгени депшилгелиг хой-ниитинин улуг тиилелгези болур, чүге дээрге, Мурнуу Вьетнамның париж чөвүлел хуралда киржип турар төлөөлериниң чоруурунуң чөптөөрел бижинии бээринден англя чазак үр үеде ойталап келген.

Чили коммунистерниң чедиишкини

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Иштяки херектер министерствозу парламентиге март 2-де болган соңгулаанын түнелдерининң дүтээшага соолгу медээлеринге парлап үндүрген. Чагырыкчы христиан-демократтарының партия бирге черии эөлээн. Парламентиниң чаа составында христиан-демократтар сепатта 23, депутаттар палатазында 56 олуттуг болур.

Чилиниң Коммунистиг партиязы соңгулдага улуг чедиишкиннерни чедиp алган. Сенатка 6 коммунистаар, депутаттар палатазында 24 коммунистерни соңгаан (1965 чылда эрткен соңгулдага Компартия сенатка 5, палатага 18 олуттуг болган).

Соңгулда кампаниязының үезинде Чилиниң Коммунистиг партиязы чагырыкчы болүктериниң талазындан айыылга удур, бүгү улустуң национал эрге-ажыктарын камгалаар дээш, чоон болгаш депшилгелиг күштериң калбак коалициязының чазаан тургузар дээш демиселдин ылаптыг болгаш тодаргай программазын айыткан.

Соңгулда түңнели

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниянның Төп соңгулда комиссиязы РСР-ниң Национал улуг хуралының март 2-де болган соңгулданың түңнелдерин паразап үндүрген. Бадылаашкынга 13.577.143 кижи, азы соңгукчуларның 99,96 хуузу киришкен.

Бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның 99,75 хуузу социалистиг чаңгыс эптиң фронтузунуң кандидаттары дээш бадылаан.

Төп соңгулда комиссиязы Национал улуг хуралдың бүгү 465 депутаттарын соңгааның бадылаан.

Даштыкыда чаа чүүлдер

СОВЕТ-ВЕНГР ДУГУРЖУЛГА

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Чүректиң хамыжындан пайырлачы байдалга эрткен чугаалажымышкынарның түңнелиинде ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң хамаатыларының ийи чүрттүң араазында эрттирилге бижик чок аргыжарышлыг чүрумүнүң дугайында дугуржулгага ат салган.

САН НЕМЕШКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам армияның эвентчилери Ханойнуң аттаар делгеминде шүргүн киргеп ужудукчузу чок америк разведка самолёттуу дужүр аткан.

ВДР-ниң агаарынга америк агрессорлар шиитпи-биле 3.267 самолёдүн оскунган.

Херээженнерге бараан болдурган

УЛАН-БАТОР. Делегей херээженнериниң хүнү — март 8-ке бараан болдурган херээженнер неделязын Моол Арат Республикага эрттирген. Моолга Улус революциязының мурнунда херээжен кижи хой-ниитинин амылыралынга киришпейн чораан. Ам Улустуң улуг хуралының депутаттарының 21,5 хуузу, арге-чагырганың чер-чер органнарының депутаттарының 28,9 хуузу херээженнер болуп турар.

Будүрүлгенин мурнакчылары, эмчи, эртемден херээженнер-биле ужуражышкынын неделязының программазы делегеренгей болган, кино фестивалды, делгелгени организастаан, чүрттүү амылыралының янзы-бүрү адырларынга моол херээженнериң ажыл-чорудулгазының лугайын чугаалап турар өске-даа хемчеглерни чоруткан.

(СЭТА).

Совет-француз кады ажылдажылга хөгжүп турар

Чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүң машиналарын, амылырал хандырыга приборларын будүрер министерствонуң төлөөлекчилериниң болгаш болук француз хөрендитенниринiң ужура жышкыны март 5-те протоколга ат салыры-биле доозулган. Эртемтехниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың талазы-биле совет-француз холушкак комиссиязының хемчээлинге тургускан «Амылырал хандырыга болгаш ажыл-агый приборлары» деп ажылдаар белүктүү дөртку сессиязының шиитпирiин ёзугаар ужуражышкын болган.

Ужуражышкын үезинде талалар будүрүлгени кооперастаар дугайын чугаалажкан. Француз фирмалар амылырал хандырылганын электри машиналарының болгаш приборларын, ылаңгыя соолгучуларын болгаш хеп чүүр машиналарын белдирлерин болгаш кезектерии ССРЭ-же чоруузар, Совет Эвилелиңден белен кылыгларны Францияже чорудуп бээр. Амылырал хандырылганың электри приборларын кооперастаашкын ёзугаар доктаамал будүрерии моон соңгаар эгелээр.

(СЭТА).

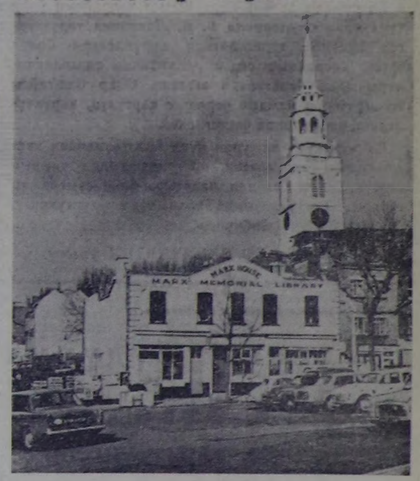

ЛОНДОН. Бо бажыңга дөпшилгелиг англи «Джастис» («Чөптүг ёзу») солуунуң редакциязы турган. Ооң бир өрээлиинге 1902—1903 чылдарда В. И. Ленин «Искраны» үндүрүп ажылдап турган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының фондузуунга акша чыыр талазы-биле национал кампания Францияда улуг чедиишкинниг чоруун турар. «Юманите» солуунуң дыңнатканы-биле алырга, март 4-ке чедир француз ажылчы чоннар 50 мүң хире франк акшаны чыгган. Францияның Коммунистиг партиязының Сена-сен-Дени департаментинде федерациязы эң дээре түңнелдерни чедип ап, кампания үезинде 10 мүң франкты фондуга киирген.

Вьетнамны деткиир болгаш ооң тиилелгези дээш ажылчорудулганың национал комитединиң кыйгырыыны ёзугаар акша чыыр талазы-биле национал кампанияның сорулгазы болза, бо чылдың март 31-ге чедир 111 мүң франкты чыгаш, эп-сеткил каттыштырылгазының фондузуунга киирери болуур.

Патриотчу көдүрлүүшкүн

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары чүрттүң экономиказын катап тургузар, хогжүдер, быжыглаар талазы-биле салгал сорулгаларны бедик харыысалга-биле күүседип, будүрүлгеде патриотчу чарыштыг күштедирип турар.

Чижээ, Намдиньнин постаавычылары будүрүлгени көжүрериниң берге байлалдарыга ажылдаарын үргүлүүлевишаан, чыл планының 30 хуузун бирги кварталда күүседир хүлээлгеин алган.

Араб патриоттарның дайынчы чорудулгазы

КАИР. (СЭТА). «Аль-Фатах» организациязының болүк партиязының Негев ховунун мурнуу талазында аль-Аңшш дээр израиль чурттакчылыг черии улуг хемчээлдиг ракеталар-биле доолаан.

Ол организациязының командылалының парлап үндүрген дыңнадынга айыткаңы-биле алырга, дайзыи дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралга таварышкан.

МИНИСТР МУРНУУ ВЬЕТНАМЧЕ ЧОРУПКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри М. Лэйрд Мурнуу Вьетнамче ужудуп үнүпкен.

Вашингтондан ужудуп үнериниң мурнунда Лэйрд корреспондентилерге мынча дээн: Мурнуу Вьетнамче чоруурумнуң сорулгазы болза, чам шында дайзынның дайынчы чорудулгаларының идепкейжээни-биле холбаштыр байдалды өөренип коору болуур».

Эжелекчилерниң чидирии

КАИР. (СЭТА). Палестинаның «Национал хосталгаа организациязының партизан отрядтарының дайынчы хемчегларининг түңнелиинде Газа болгаш Дейр-эль-Балах районнарда эжелеткен девискээрге 22 израиль солдаттар, офицерлер өлүрткен болгаш балыктакан, үш бронетранспортёрну болгаш ийи шериг машиназын үзүткээн, пулеметтарның беш онгуузун үрегээн.

Ол дугайын үе организациязының шүлүн парлап үндүрген дыңнадынга чугаалаан.

Бо чурукта ургларның профессиязы херектиг болгаш харыысалгалыг. Олар Ак-Довуратың хоорай аптеказында ажылдап турарлар. Зина Рухледева фармацевтер училищезин дооскан, а Светлана Күжүгет бир чыл ажыг фармацевтеп ажылдап турар. Олар эмнерни мергежилдиг болгаш медицинчи ылаптыы-биле белеткеп турарлар.

А. Мельниковтуң фотозу.

Фельетон

ОЧЕРК

Куулар АРАКЧАА

БАЛЧЫЫ биле Сенденмаа ийиндээ даштыгаа үнүп келгеннер. Эртенги хүнүүн өкпеңнимээр сарыг херели өдек кедээниде ' кожагарның бажынга чаа-ла шалыы дээш келген. Тапсы хем соок чыварын ажыңнадыр үрүп каап турган. Теректериң кадыы калган, ам-даа дүшкелек сарыг бүрүлери сылдырткайның тургулаан.

Иргит Балданович аътын дыныы чешкеш, эзериниң колуу-чиримин магадылап дыңаытпаш, чугаалаан:

— Сойгактыг-дыр, бодап чор. Үжүттаавыс, бүдүрүүр аът үүе.

— Белеп ажырар дешпе—дээш, Сенденмаа ашаанче көргеш, хүдүмүрүп каап.— Шаанда аътка шаап чорувуста амыр ышкажык. Чүгле сидирээр.

— Ам ыңдыг аныяктар кайда боор!— деп, Иргит Балданович аңаа харыылаан. — Ырак-чоок-даа баар дээнде, машина дижир ышкажыл.

Иргит Намчыловна, адак-бышкаанның чинги ажок, эзер кырынга олуруп каашкан. Дыныы дыңзыды тудуп алган аът саяктай аарак, хаадамнап чорупкан.

Тапсының Без-Орук. Кедергей кадыр одурут. Башкы хар аңаа безин кирер чаашкап, хүндүс хүн караанның чылынга эриш калган, оруктуң хөлеге черлериниде ооң артыңчылары дошталы берген чыткылаан. Эзеңгиден тептинип, эзер дергизиндеп туттунуп эгелээ-ле, Сенденмаа бо одуруг-биле чеже катап эртпээн дээр! Эң-не баштай, чаа аът мунуп өөренип чорда, ол одурулап эртери коргунчуг, чүрек сиилээр, сактырга-ла дөө ол, кадыр эрик баарында, хайның-мөөреп, даап-шимээнибиле каашпал ыштын доддуруп чыдар хем суунче мөйт кынны берги дег болур.

АЪТ САЙКТАЙ аарак дүргеп-дүргеп баскылаарга, доң чер токкулээр. Дыт, хадың үнген шаараш арга ишти-биле алаан үр чортуп, дамырак кара суу чаактап дона берген өзенни кежип келирге, ажык чер апарган. Эним аңаа бо шелчүгеш Сенденмаага кажап-даа уттундурбас болган эргим, чоок кыадыр сагындырар. Хың дээн кыс болгужего чедир ойнап өскен черлери бо. Мында чаңгыс дес харагандаа, борбак даш-даа аңаа таныш, оон салым-солуу-биле холбашкан.

Иргит Намчыловна бодалында чардыкпаш, дыка ырап келгенин аскербээн. Ам ырынай Алаш дөө ол, кадыр хавак баарында, чыткан инектер дег, улуг-улуг көк даштар аразында көвүү агартыр доңа берген, көстүп чыткан. Чедер дээн чери ам-даа ырах —Сукпакта хойжу бригаланың төвү. Аңаа чоок-кавының малчыннары кежээ чыдыр кылдыр чарлал тараткан. Оон бетинде малчыннар аалдарынга база кирер керек. Иргит Намчыловна Челер-Бораның дыныы тырткылаш, кымчызын сыладыр чайыптарга, ылгын аът ыңдың ап, хаадамнап ыңай болган. Соок агаар арыңче үрүп эгелээн. Сенденмаанын арны улам-на аян кирип, хүрең-кызыл апарган.

АЛАШТЫҢ этелеп баткан шыпшык бажында адыраш-адыраш тайгаларны көөрге, дуранчүү кончуг: шулу боду мөкүр ак, оон соок хат үрүп турар, оларның шиштегер, бедик баштары дээр-биле тутчу бергеп дең, ырынай булут аразынче шымны берген турар. Алаш тайгалар каапаларынга муңгарлып, хая-дашты дөвүнчүктү куду шурап баткаш, могап-турупкан чүве дег, чер ортузунга көлгеш, шимээп-даап чок апарган. Ол казбак салдамның дужунда мугулдурда «Кара-Хөл» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының төвү.

Шейбек бажыңның бир ужунда делгем, чырык, чылыг өрээл. Бригаданың кызыл-буянду ол. Печкада от салып каан, хүүредир хың турар. Өрээлдиң иштин арыг-силиг кыдыр аштаан. Өрээлде кижилер чыглып келген. Чамдыктары чаа солуннар, журналдар номчаан, өскелери аңаа-ла хөөредир шинчилиг айтырган.

Дөнтегер алгы хөреңгөштүг, кара хураган кежи бөрттүг, ортумак сынныг, чугаалыр эр хөөрээн:

— Мен бичe-ле болза, алды бригаданың алдарлыг малчыны Иргит Намчыловнаны ажып жаг частым чоп. Хенинг-де четпээн мен харазаан.

— Сен бо чылый 100 хойдан каш хураган алчык сен моң. Ажыкаа? — деп, кожа олурган бир малчын, демгизин улам-на хөөредир шинчилиг айтырган.

— Па, мээң каш хураган алганымны данчап уттупканың ол, акым? — дээш, Хертек Ажыкаа каттырымзаан.

— Шыпаң-ла чежени алчык сен моң?

— Чүе хойга оваактыр 11! хураган алдым— деп, Ажыкаа харыылаан.—А Иргит Сенденмаа чүе хойдан 112 хураган алган, ынчангаш мени ажа берген дивес силер бе. Эх, чаңгыс хой ийистешкен болза, кезе дең болур ийик.

— Эң, Балчыйлыг кезекти хоомай бодап болбас — деп, хойжу бригаданың бригадири Соян Чүмбүевич чүтаалаан.— Олар төрүүр чүе хойга оваактыр чүе ажыг хураганнарны барык-ла чеди чыл улаштыр ап келди. А сенде чүү боор, сөөлгү ийи чылда өндейиш келдиң. Ам-даа жи кыспас болаунза, хоржок.

Ол аразында даштың ыттар чидиртип берген.

— Депутат келгени ол боор!—дээш, бирээзи дашкаар үне халаан. Өскелери ооң соондан сөктүп үнүпкеннер.

ХҮН КЕДЭЭР ак мөкүр кырында олура берген. Сынның хөлегези, хүнүүн сөөлгү өкпең хереддерин сүрген-дээ чүве дег. Алаштың ол чартымында кадыр ийлерже улам-на өрүлеп үнүп бар чорээн. Агаар сооксумаар апарган. Бажындан кеэээде булут мыраас Кызыл-Тайга ам тода көстүп, күзүңгү дег арыг дээр делөмүнде чуруттуна берген турган.

Дүгү дериңдиң, агарты хырааай берген Челер-Бора могап шыпаң хамаан чок, харын улам-на ыягын апарган, дешту өрү чүткүдүп үнүп орган.

— Депутадывыс ол-дур— деп, Иргит Намчыловнаны хойжу бригаданың бригадири Соян Чүмбүевич ыракпан-на таныш каан.

— Аъдының дериткенин көрем, бистиң манай бээр дээш, дыка далашкан-дыр — деп, даштың улустуң бирээзи чугаалаан.

— Хире багай кижи болза, аътты бээр кел чыпсас ийик. Иргит Намчыловна шыдаардыр!

— Аътка мунгаш хан турда, олутпай эрлер аңаа эңнешпес-даа — деп, ону бирээзи мактаан.

ИРГИТ Намчыловна Сенденмаа Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Ол бодунуң соңгукчуларынга эптеп-де баар. Болуп арткан сессияларының чугаалашкан айтырыгларын, кандыг ажылдарны кылыр деп шинитпирлээнин бирден-бирээ чокка чугаалап бээр. Иргит Намчыловна малчыннарның ажылхөреэн, амыдырал-чуртталгазын сонуургап көөр, колхозка шинитпирлезе чогуур кандыг-бир айтырыгны олар-биле сүмележип чугаалашкаш, башкаар чернiң мурнунга тургуулар дээш, малчыннарның аалдарынга, хойжу бригадаларның турлагларынга удаа-дараа кээп турар. Кайы-бир малчынның өөнге, азы бригаданың төвүнге депутат чедип келгенде, сетиилдиң ханмышкан күзенчиг чугаалажышкын дыка үр үргүлчүлээр. Малчыннарның тургускыны негелделиг айтырыгларны депутат аңаа эрттирбес, хамаарышкан черниге барып турган, ону шинитпирлээрин чедип ап турар.

А бир эвес кайы-бир малчынның четпес ажылын, амыдырал-чуртталгазында культура чок байдалын көрүп каар болза, Иргит Намчыловна ону мыттавайн эрттирбес. Тус-тус кижилерниң канчаар ажылдан турарын деңнештирип, тодаргай чижек көргүзүп чугаалаар. Оон чугаазы ынчангаш билдингир.

Өрээл иштинге Ильичиниң лампазы чырып келген. Ужуражышкынының кирижкилерин депутаттың тодаргай санфактылар-биле бадыткаттынган чугаазын улуг кичээнгейлиг дыңнаан, ылым-чылым одургаавар. Республиканың хөгжүдениниң перспективалары-даа, төрээн колхозунуң келир үези-даа кижилериниң карактарынга көстүп, бодалынче сиңиргиш кирип турган. Иргит Намчыловна бодувуун тодаргай, биидингир чугаазын доозушкан.

Чугаа соонда айтырыглар болгаш бригаданың амыл-хөреэниң дугайында санал-оналолчулгазы алаан үр үргүлчүлээн. Шинитпирлезе чогуур айтырыглар депутаттың демдеглел дептеринге бижиттингеп. Ол айтырыглар шинитпирлеттинер дээрээниге малчыннар бүзүрээр.

ТАПСЫ хемниң суунуп, шуугулаан чүве дег, дош аалаанда холураанны дыңналыр. Черниң кырын кылып хар ышкан. Сактырга, долгандыр бүгү-де чүве удумзургай ышкаш: ыяштар ожукхар-биле шугланып алган, айлан-күшкаш безиң арганың аңаа эвес ыржымын үрептериниден сезингеп чүве дег, будуктар арааы-биле ожжум кылыйтып чорууп. Ында бүгүле чүве кыштың эргезинде кирген.

Хемниң дожуунуң кырында таптаныр калган орук. Тапсыда кыштагаан турар малчыннар араазынга аргыннар орук ол. Оруң бирде хемниң ол чарыынга келир, бирде бо чарыынга келир. Дошкун хем кыштың чыкылдама соогунга чагыттыр хөнүү чок ышкаш, бо-ла дош адаандан чаза теп үнүп келген, хыраа-бүзү-биле бүргүрадыр тыныан чыдар.

— Малчыныыс аалы ам ырак бе?—деп, кады чорааш эжимден айтырдым.

Дошка-чарга аъттан дүжүп, мындазында мээң бергедеп чорууруумну ол эскерип каап хевирлиг, чазамыктады:

— Ам бичии-ле шыдашсынарва, дораан чеде бээр бис. Кыжын булуктай бээр, бакчаанныг хем бодуур ийик. Дага чок аътты кижи чоруурун берге.

Хемниң алаш өрүлеп келирииске, үнтеп маржы кедеңнип; ноштер, шивилер бо-ла таваржыр апарды. Кижим менээ кожаландыр шошкудуп келгеш, ланпрозуун кыпсып тыртышаан, чугаалап эгеледи:

— Балчыйның боду-даа, кадайы Сенденмаа-даа колхоз кырында улус ыйнаан бо. Чүгле «Кара-Хөл» колхозта эвес, республикада безиң ат-сураа үнүп турар. Кежээ кижиниң мурнунда мактал деп үлегер чүгаа бар болгай. Боларга кежээ-кыжымаа-биле алдар-мактал чедип алган. Мал ажылынга үр болган улус. Ол талазы-биле арга-дүржүлгааш даа улус.

Хенертен маңы иштинден үне хонуп келдивис. Мурнувуста хүн караа чайнаан, ажык алаакчыгаш бар апарды. Ээрген ыттың үнү капшап хем иштинге чаңгыланы берди. Алаак кыдыында, мал кажааларының, чүрттээга бажыңының, ийи өгүүн барааны кестү берди.

— Депутаттың аалы бо — деп, Адаастай таймыбрааны. —Чылдың-на маңаа кыштаар улус.

ИШТИНИҢ арыг-силиг ажок өрээл. Шала кырында хевис чадып каан. Стол кырында радиоприёмник, янзы-бүрү номнар. Оргузунда орус печкалыг. Өрээлдиң иштин агартып түгайлап каан. Бодуун кижилерге аас-кежиктиг амыдырээлдиң оруун айтып берген кижиниң — В. И. Ленининиң чүруун дөр бажында чалап каан.

Ынчан танчыг-ла дал дүүш, малчын өг-бүлеге чымыштыг ажылдың бичии үүктели берген үези. Төрээн хойларның оолдарын эмзиргеш, оларже үндүрүпкен, а өскете арткандарынга чем каап бергеш, чылыг сүт-биле суттарын каан.

Бажыңның эр ээзи хой кадарын чоруй барып-тыр, а Иргит Намчыловна Сенденмаа бар болду. Дашкыдаа көөрге дөртен хар иштинде назылыг хире, хөнү сыңыг, чаяк ыырайлыг, ыядазында чугаакыр-даа. Амыр-менди солушкаңыныс соонда дораанна Иргит Намчыловна ожукпажында барды.

Депутат-коммунистиң ажыл-хөреэ-биле аңаа таныжып чугаалаштывыс. Күш-ажылга ынакшыдыг ол кижи ырынай аныяк үруг турган-ла, колхозка мал малдан эгелээн. Амыдыралының чаэрби хире чылдарын ол ажылынга эрттирген. Ам малдан шүүт-да тарыыдыс болган.

— Малга пат-да чаңчыгын калыр чүве-дир — деп, Иргит Намчыловна чугаалады.—Башкай мал кадарын эгелеп турувуста хөлөк бөрге турган. Үйгү-ыыш-даа чок, кижи ырынай чүгай бээр. Чамдыкта харын өтей ажыл эвес бе моң, өске ажыл чок эвес, моон үнүп алыр-дыр» кылдыр бодай бергилээр турдувус. Ынчалзажок чылдар эрткен түдүм улам дадыгып, ажылдың аянын билип, боттуң мергежилиңге, үк ажылды кылып бодурунга бүзүрел чоорту бижыгын келгеч. Ам харын даштың өдекче чаңгыс хүнээ ол чүгүрүп берге ишкаш кылдыр сагындыраа-дыр.

ОЛ БӨДҮҮН күш-ажылдың кижизин алдар-атка, эргечагыргының дээди органының кежигүнү болур бедик бүзүреэге чедир берге орукту эрткен. Кыштың соогуп, чайның ыанын чеже көрбээвил. Үйгү чок даражыктыг дүнненрин чежеин хой кажаазының иштинге эрттирбээн дээр. Шак ол кылымак күш-ажылды дээш, кара-хөлчүлер оңу мактап турар. Шак ол кылымак күш-ажылды дээш оңу республиканың Дээди Советиниң депутадынга чедир дешиткен. Коммунист-депутат бодуунун чаңгыс чер чурттуларының көргүскен бедик идегелиг шынаңдыл-даа турар.

Культурада чаа чүүлдер

ФИЛАРМОНИЯ, АНСАМБЛЬ АЖЫТТЫНАР

(„Шынның" интервьюзу)

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлели Тывага күүне филармониязын тургузарының дугайында доктаалды бо чылдың март 1-де хүлээп алган. Бистиң корреспондентивис Тыва АССР-ниң Культура министри М. С. Хомушкуга айтырыглар салып, ооң-биле интервьюлашкан.

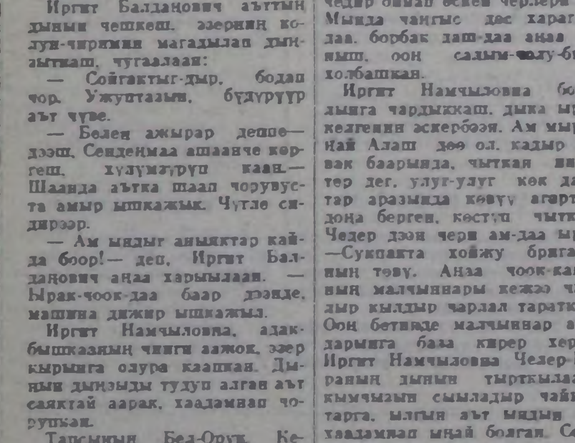

Бо чылдың апрель айда Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан көрүлдерели болуп эртер. Хоорайның садыг четкизининң ажылдакчылары аңаа белеткелди эгелээн. Олар баштайгы концерттерин чамдык черлерге көргүзүп, көрүкчүлерниң үнелелин ап четтигипкен.

Бо чуруктa: ол уран чүүл коллективиниң киржикчилери концерттиң программазында чамдык көргүзүглерни ам-даа чаартыры-биле сүмележип турары. Оң талазында уран чүүл удуртукчузу, баянист Василий Сибирцев.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

— Матпа Сүмбүевич, чаа тургустунган филармония дугайын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадып, ооң ажылчорудулгазының кандыг болурун чугаалап көрүңерем.

— РСФСР-ниң Министрлер Төвүделиниң Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге дуза чедирер дугайында доктаалды 1967 чылда хүлээп алганы биидингир болгай. Ооске бүгү талазлыг дузаламчылар-биле чергелештир, 1969 чылда Тываның хөгжүм-шин театрының концерт-эстрада бирозун күүне филармониязы кылдыр эдерге тургузарын база Тывага күүнениң ыры, танцы ансамблин тургузарын ол доктаалда айыткан. Ол хуусаадаа бо чылын келген, өөрүп четтиргенивисти илередир доктаалдың күүселдези боттанып, филармониязы, ансамбльди тургузарының күүне бюджедин чотуур сан-түңге чазак доктаалдың, чөпшээреп каан. Партияның Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Төвүделиаңаа үндезилээш, түскай доктаалды хүлээп алган.

Филармонияның кол соругазы болза, бистиң республиканга янзы-бүрү ураң чүүл коллективтериниң концерттерин организастап көргүзери. Чылда чорудар ажылдарын, хемчегларын план ёзугаар айтып кылгаш, Совет Эвилелиниң деңнежүринде турар филармонияларны Тывага чалап экелп, чонну концерттер, музыкалыг күүселдезер-биле сонуургадыр. Бистиң филармониявыска эстрада болүү болгаш музыка дескрипязы турар. Ол лекторияның ажылдакчылары музыкалыг лекцияларны янзы-бүрү хөгжүм күүселдерининиң, ыраажылардың күүселдези-биле, каастарга шимелдеин ажылган тургаш, чорудар. Ынчангаш күүне филармониязы бистиң республиканың девискээрлеринге музыка ураң чүүлүн пропагандылаарының улуг ажылдарын кылыр.

— Филармонияга база ыры болгаш танцы ансамблинге ажылдаар кижилерни тыылдазын канчаар чорударыл? Амгы үеде кандыг ажылдар чоруттунуп турарыл?

— Амгы үеде бо организацияларны организастап тургузарының улуг ажылдары чоруттунуп турар. Ол талантылыг ыраажылларны, танцычыларны, хөгжүмчүлерни бо организацияларга хүлээп алыр. Талантылыг кижилер хүлээп, чыыл алырының конкурузун чоокку үеде чорудар. Чүгле филармонияга безиң 40 ажыг кижи хереглеттинип турар.

— «Чечек» ансамбль кандыг болурул, Матпа Сүмбүевич?

— Кызыддың ураң чүүл училищезиниң «Чечек» ансамбли ол-ла хевээр турар. Ансамбльде киржип, үстүкү курстарда өөренип турар талантылыг оолдар, кыстарны филармонияга болгаш күүне ансамблинге хүлээп алыр. Ураң чүүл училищезин, оон «Чечек» ансамбли филармонияга болгаш күүне ансамблинге талантылыг кадрлар белеткеп бээринге улуг улуг-хуунну киирер кол чер болур.

Башкайгы эзучегде аргылда фабриказы чаартынар. Аңаа чехословак «КВО» фирманың бүдүрген, хеме чок, автоматтыг 850 станоктарын эптеп тургузары төлевилеттингеп. Оларның ажылдаарының бүдүрүкчүлүү бар турар дериглерининден ийи катап бедик. Ол фирма бо чылын 300 агрегатты бээр. Комбинатта бүсбилле ажылдаар чаа станоктарга агаар дамчыдып бээр күчүлүг компрессор станциязын тудуп эгелей берген.

Ам нос токарлаар угуллаларның чартык хире кезии чылдың-на чаартынып турар. Будулга-каастагга бүдүрүлгезин чаартырга, нос каастагазын улам хөй ышкы болдурар арга бар апаар.

Москва будурулгелериниң чаартылгалары

Эрги заводтуң катап төрүттүнгени

«Кадыр болгаш Маска» завод чаартынып эгелээн. Москванын эң хоочун ол будурулге чери шынарлыг кап будурер кыдыр түсвайжыттынып турар. Оон ийиги мартен цегиндеп ону үнделиин-биле чаартыр ажыл эгелээн. Ында электри күжү-биле завлдирилге кылыр чаа агрегаттарны эптеп турар. Оларны ажылдадып эгелээрге, нарын шуткулга кылыры, шынарлыг каңнар будурери көвүдээр. Хол-биле ажыл кылырын бүрүнү-биле каар арга тыптыр. Нарын шуткулга кылыр болгаш каң ымырындак демир будурер цехтер база чаарты дериттиниң турар.

Чаартылганы чеди-сее чыл дургузунда кылыр. Будурулге черинiң бүгү адырларын чаартыр.

— Будурулгениң ажылы соксатпайн, будурулге черин чаартыриның чугула айтырымын шинитпирлеп турар бис. Сорттуг прокат будурер цехке бүгү талазлыг шалыпкын ажылдаар «300—250» станыы ажылдадып эгелээп, хол-биле кылыр ажылдары хой, бичe хемчээлдиг ийи «Тихоход» агрегатты ап кааптар бис. Заводтуң чаа цехтерин тударынга беш муң ажыг дербелчин метр шөлдү берген—деп, заводтуң директорумуң орлалакчызы Н. И. Боголюбский чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

Автомат ажылда кирип турар

1969—1975 чылдарның дургузунда Москваның пос аргыыр он алды будурулге черлерин чаартыр. Оларның биргизин, торгу аргыыр «Кызыл чечек» комбинатты үндезинин-биле чаартыр.

Наймыылаадың үдетпүрүнүн ол хоочун будурулге чери бодунуң чүе чыл оюн удавас демдеглээр. Аңаа боттарының ажыл-ижинiң мастерлери — Мажиринер, Рябушкин-Елисеентер, Конорёвтар, Иконниковтар хүрээлең-хүрээлең кылдыр өскен.

Комбинатты техника-биле чаарты дериирге, күш-ажылдың будурукчулүүн оон амгы деңнелиниң үшүүн биринден ажыр бедидер арганы бээр.

Швейцар фирманың адаанчызы

Машина диштери хоюглаарынга онза шын ажылдаар станоктарны делегейге кызып бээр кара чаңгыс будурулге черни кылдыр чоокка чедир-де, санаттырып келген швейцар «Маага» фирма бодунуң эдилеп турган монополиязын оскуларга соңуургадып, оон ажылчорудулгазының кандыг болурун чугаалап көрүңерем.

— РСФСР-ниң Министрлер Төвүделиниң Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге дуза чедирер дугайында доктаалды 1967 чылда хүлээп алганы биидингир болгай. Ооске бүгү талазлыг дузаламчылар-биле чергелештир, 1969 чылда Тываның хөгжүм-шин театрының концерт-эстрада бирозун күүне филармониязы кылдыр эдерге тургузарын база Тывага күүнениң ыры, танцы ансамблин тургузарын ол доктаалда айыткан. Ол хуусаадаа бо чылын келген, өөрүп четтиргенивисти илередир доктаалдың күүселдези боттанып, филармониязы, ансамбльди тургузарының күүне бюджедин чотуур сан-түңге чазак

Цех... көжер

Владимир Ильич аттыг заводтуң чаа болгаш эң улуг корпузу көжүп келир чаа сууржукчуларын хүлээп алырывга белеткеин берген. Корпус улуг-улуг электроөделдиричилерни будурүп турар. Аңаа эрги башкыдан электри дамчытпас дериглер ышкы цех көжүп келир. Күш-ажылдың эртем ёзугаар организастаарының ачызында продукция будурүп үндүрери барык оң хуу көвүдээр, мотор будурериниң чымыштыг ажылы орлачок авазожээр.

Соок хептелге кылыр цехти техника-биле чаарты дериирге төлевилеттинип турар.

(СЭТА-ның корр).

УДАВАС СПАРТАКИАДА

Тыва хүреш, ча адары кижиниң күш-дамырын, аваадыгыр-каашагай чоруун сайзырадырынга чугула ойнаар. ССРЭ-ниң составынга Тываның киргеп чээрби ажыг чыдарының дургузунда күш-культура шимчээшкинин калбаа-биле хөгжээн, чонуун ортузунда массалыг ылаңдаар болгаш спорттуң бо хевирлеринге бешкы спартакиада орткен. Бистиң республиканың спортчуларының командазы аңаа үш удаа ийиги, ийи удаа үшкү черни чаалап ап келген. Якут АССР-ниң төвү—Якутскиге эрткен чылын болган спартакиадага бистиң командавыс чедишкинниг киржип, тиилекчи командага чаңгыс-ла сан чедирбейн, ийиги черни эзээн.

Бистиң спортчуларывыстың ыңдыг маргылдааларга киржип турарының түңнеддиринда, ону республикада хөгжүдүп турарывыстың амгы үеде байдалын-даа аналитаеп көөрге, ол хевирлерни улам массалыг болдурар ажылга четпестер бар.

Спорттуң «Урожай» эки тура ийиглелиниң Топ Төвүлелиниң V бүгү-россия конференциязы спорттуң классиктиг хевирлерин хөгжүдеринге национал хевирлеринiң ужур-дузазы улуг болуп турарын онзалап демделээн. Тыва хүрешке болгаш ча адарынга үлдезилээш, хостуг хүрежир арганың мөгелерин болгаш часпас адар адыгжыларның күрээлеринiң өстүрериң, оларның мергежилгин бедидерин чедишкинниг боттандырып болурунуң дугайын тодаргай айытпаан. Ынчангаш спорттуң национал хевирлерин улам сайзырадыр болгаш неитерлидир ажыл үениң чугула соруулгаларының бирээзи.

Ча адары бистиң республикада амгы үеде канчаар хөгжүп турарыл? Моңу бисте эки болгаш массалыг деп санаа болбас, Аңаа хөй кижи киириштирер ол хөлүг оюн ам чамдыкта уттундурүп, аныяктарны аңаа мергежилдер ажыл бисте дыка четпес тургустунган.

Ол даарга кижи бүрүзү киржин болур спорттуң массалыг хевири, күш-дамыр сайзырадырынга болгаш часпайн адарынга мергежилгиниге улуг ужур-дузалыг оюн. Аңаа тускай боодалга шолу-даа, ортекүчелиг кара-даа негеттинмес. Бистиң республикада тыва хүрешке хөй-хөй спортчулар мергежип турар болза, ча адарынга чүгле 133-ле кижи мергежилгин бедидип турар.

Ча адары делегейниң олимпий оюнларының программазында киргеп, ынчангаш спорттуң бо хевирин бистиң республикага база массалыг хөгжүдер ажылды эгелээриге бисте күш-культура болгаш спорт талазы-биле Комитеттиң болгаш эки тура спорт иштилелдериниң удуртукчулары чогаадыкчы, боттуг эгелээшкиниерин киирер хүлээглелиг.

Спорттуң бо хевириге мергежилдиг кижилер бисте хөй. Тывада сураглыг ча адыгжылары Бавуу, Маннаников оларның аттарын адап болур. Аныяктарны спорттуң бо хевириниче хандыкшыларны эргежок чугула. Спорттуң бо хевириниң бистиң республикада амгы үеде хөгжүлдезин алыр болза, тодаргай удуртулга чок, ала-чайгаарлаашкынче киргеп деп чугаалап болур, аңаа болбашкыя маргылдааларны хөвар эрттирип турар.

Бо хевириниң хожудап турарывыңың бир кол чылдагаавы бисте чаны болгаш ооң согуннарын кылбайн турары болур.

Амгы үеде бисте 20 хире-ле ча бар. Олардың-биле бо хевириниң массалыг болуруун чедип албаны билдингир.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет тыва хүрешке мөгелериниң мергежилгин бедидер, ону массалыг болдурар соруулга-биле үш хар-наазы айны-биле классификациялы тургузар, оларга хүндүлүг аттар тыпсыр дугайында айтырыгны элээн каш чыл иштинде чугаалажып келзе-даа, чогуур түңнедиң амдыгаа чедир үндүрүп чыдавааи. Мен бодаварымга, школаларга, колхозтарга, совхозтарга, будурүлгелерге тыва хүрешин секциялаарын тургузуун, ону бүдүүчыл иштинде үзүктел чок чорудун болур арга бар. Чүге дээрге, тыва хүрешке 46 бирги разрядчы, 30 ажыг хөй-иштинчи тренер бисте ажылдап турар. Олар ук секцияларны чедишкинниг удуртуп болур болгай. Оң ишкаш ча адарының секцияларын чүге тургузуун болбазыл?

Хоорай болгаш кодээ школаларның күш-культура кичээлдериниң программазынга спорттуң тыва хүрешин, ча адары чергелиг хевирлерин киирери күзенчиг.

Бо чылдың июль 11—14 хүннеринде Кызыл хоорайга Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының национал спорт хевирлериниң эзлчегиг спартакиадазы болуп артер. Аңаа чедир кончуг аавай үе арткан. Спорттуң национал хевирлерин бистиң республикага сайзыраазырынга шыңгыы четпестерин чайладып, Сибирь улустарының спортуунун бо улуг байырлалынга бүгү талазлыг белеткедиг ужуражыр харыысалгалыг соруулга бистиң республиканың бүгү спортчуларының, хөй-иштинортаниазациларының мурнунда салдынып турар.

В. СЫРАТ,
республиканың «Урожай» эки тура спорт иштилелиниң даргазы.

Редактор К. Н. ДИЙГА.

КИНО

МАРТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Революциянық аътты шерии» 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш чөөн ниин» 2, «Мээң эним Сибилла» 12, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дашта шуугулеп» (1-ги, 2-ги сериялары) 2, 5, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хайгыылчылар» 3, 4.40, 6.20, 8 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИН ТЕАТРЫНГА
Март 9-та Ж. Б. МОЛЬЕРНИҢ
«АЛБАДАТКАШ, ЭМЧИ БОЛГАН»
деп 3 көжеге, каттырыңчыг шинии болур.
Шинии Ленинградтың театр, музыка кинематография институдуңун доозукчулары көргүзер.
Эгелээри кежээниниң 7 шак 30-де.
Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

редакциянық адрези

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын, № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизининiң 35-24, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажылыраа киллизининiң 23-54, культураа киллизининiң 37-13, коргаа ажыл-агый киллизининiң 21-47, үлетпүр киллизининiң 22-64, чагаа база совет тургузуу киллистериниң 21-27, информадия киллизининiң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүделиниң ханында харалаа эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

1С—00369.

ЭРГИМ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 8 СУББОТА № 57 (7903).

Өртээ 2 көп.

СЭТА-ның дыңнадыгларындан

Ужудуушкунда спутниктер

1969 чылдың март 5-те болгаш 6-да Совет Эвилелинге Черниң кылымал «Космос-269» база «Космос-270» спутниктерин эзлиг бүгаар дараалаштыр салып үндүрген. 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүштүр космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр соруглалыг эртем аппаратураларын ол спутниктерде тургускан. Аппаратуралар чогумчалыг ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

(СЭТА).

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим эштер херээженнер!

Делегейниң херээженнер Хүнү — дең эрге болгаш хосталга дээш, тайбың болгаш улустарның национал хамаарышпас чоруу дээш, демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү диптериң ажыл-ишчи херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, амыр-мендиг айтырып тур.

Март 8-тиң хүнүн бистиң хөй националдыг социалистиг чуртувуста бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглеп турар.

Бодунуң ургуларының — кайгамчыктыг совет патриотчу кыстарның ачы-хавыяаларын Төрээн чурт бедии-биле тураскаап, хүндүлеп турар. Боттарының адалары, ашактары, акы-дуңмалары-биле кады Улуг Октябрьның тиилелгези дээш демисежип, хамааты дайынның чылдарында Советтериң аныяк республиказын чижеглээр чүве чок эрес-маадырлыг чоруу-биле камгалап, гитлержи халдаашкындан социалистиг Ада-чурттуң күш-ажылга болгаш тулчуушкунга амы-тынын харамнанмайн камгалап алган херээженнериң эрес-маадырлыг чоруктары бистиң улузувустуң чаагай сагыш-сеткилинде дириг хевээр артып калган болгаш мөңге шагда чурттаар.

Совет херээженнериң чоргаарланыр чүүлдери бар. Капиталистиг кулданыгдан оларны социализм кезээ шагда хостап, ниитилелдиң дең эргелиг кежигүннери кылып, материалдыг чаагай кежиктерни, эртем-билигни оларга берип, культураның дээди бедиктеринче оларны хандыкшыткан, херээженнериң талантыларын болгаш арга-мергежилдерин калбартып хөгжүдериниң болгаш ол чүүлдерни амыдыралга ажыглаарының калбак аргаларын тургускан.

Херээженнер коммунизмниң чырык чаагай орансуурун бүгү совет улус-биле кады сорук кириишкинниг тургузуп турар. Бүдүрүлгенин, ниитилел амыдыралының, эртем, культураның бүгү адырларында херээженнериң маадыр-шудургу ажылдап турарын, күрүненің ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга, бүдүрүлге, албан черлерин удуртурунга оларның идепкейлиг киржилгезин партия болгаш күрүне бедии-биле үнелеп турар. Улус өөредилгезинге болгаш кадык камгалалыга бистиң херээженнеривис шиитпирлиг рольдуг, аңаа оларның могаг чок ажылдап турары онза хүндүледириңге, өөрүп четтирдивис деп үнеледириңге төлептиг.

Бистиң чуртувуста херээженнериң ёзулуг дең эргелии оларның улуска буянныг, дең эргелиг күш-ажылындан, ниитилел-политиктиг ажылды идепкейлиг чорудуп турарындан, өөренип, эң мурнакчы эртем, техниканы шиңгээдип ап болур хөстуг аргалыындан тодаргай илереп турар.

Амгы үениң көдээ ажыл-агый техниказын өөредип алырынче бистиң көдээ ишчи херээженнеривисти Совет чазак мындаа чаа кыйгырган. Бүдүрүлгени комплексилиг механизастаарын боттандырарынга, бүгү улустуң көдээ ажыл-агыйны улам көдүрер сорулгазын шиитпирлээринге боттарының төлептиг үлүг-хуузун киреринге беленип илергейлээн совет херээжен патриоттарга алдар болгаш мактал!

Бистиң херээженнеривис ие хүлээлгезин ниитилел мурнунга харыысалгалыг бедик медерел-биле күүседип турар. Олар ажы-төлдерни сагыш-човангыр өстүрүп, коммунизмниң, интернационализмниң херээнге шынчы, Төрээн чуртунга ынак, империализмни көөр хөннү чок кылдыр— ниитилелдиң бедик идеалдарынга дүүшкен болгаш мораль талазыбиле мөзүг-шынарлыг кылдыр кижизидип турар.

Партия болгаш күрүне совет кижилерниң чаагай амыдыралын улам бедидер, амыдырал-чуртталгага херээженнерниң херек кырында дең эргелиг эвес болур кандыг-даа байдалын чок кылыр арганы бээр социал-амыдырал үндезиннерин тургузар дугайында үргүлчү сагыш салып турар. Чуртталга тудуу чылдың-на улам көвүдеп, уруглар садтарының, яслилериниң, кадык камгалалының, культураның албан черлериниң четкизи калбарып турар. Амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажыл шалыпкын темпилерлиг хөгжүп, херээжен ишчилерни аалдың хөй-хөй ажылдарындан хостаар амыдырал хандырылгазының машиналарын бүдүрүп үндүрери көвүдеп турар.

Совет улус Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуурунга белеткенмишаан, ам онза сорук кириишкинниг ажылдап турар. Тураскаалдыг юбилейни чурттуң амыдыралының бүгү адырларынга шылгараңгай чедиишкиннерлиг демдеглээринче чүткүлүн салып турар ажыл-ишчилер миллион-миллион.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг уткуурунга белеткенмишаан, совет улус ам онза сорук кириишкин-биле ажылдап турар. Хөй миллион ажылчы чоннар бо кайгамчык юбилейни чурттуң амыдыралының бүгү адырларынга шылгараңгай чедиишкиннер-биле демдеглээринге чүткүлдүг. Беш чыл планының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шимчээшкин бүгү улустуу болу берген. Ол патриотчу шимчээшкинге киргеш, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның хөй санныг коллективтери беш чылдың дөрткү чылында бедиткен хүлээлгелерни боттарынга алган. Совет херээженнер, бүгү совет улус боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш эрес-маадырлыы-биле демисежип турар. Хүн келген тудум-на күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң чаа-чаа эки үлегер-чижектери тыптып кээп турар.

Коммунистиг партияның Төп Комитеди ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга хоорайның болгаш көдээниң херээженнериниң идепкейлиг ролюнга изиг байырын чедирип, совет херээженнер — херээжен ажылдакчылар болгаш колхозчулар, башкылар болгаш эмчилер, инженерлер болгаш техниктер, культураның болгаш амыдырал хандырылганың, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары — кайда-даа ажылдап турар бүгү херээженнер улуг Ленинниң айыткан оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур бистиң чуртувустуң чедиишкиннерин көвүдедир дээш күштерин харамнанмас, боттарының бүгү талантызын, энергиязын болгаш күзел-соруун бээр дээрзинге бүзүрелин илергейлеп тур.

Делегейниң херээженнер шимчээшкинингe бистиң Төрээн чуртувустуң кыстарының ажыл-ишчи киржилгези хүлээп көрүүшкүннүң ханы сеткил-сагыжын хайныктырып турар. Пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизиттинген бистиң чуртувустуң херээженнери социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының херээженнери-биле чангыс аай одуругга туржуп, социал болгаш национал хосталга дээш, херээженнерии ылгай көөр чорукка удур демисежип турар өске-даа чурттарда боттарының өңнүктерин бүгү күштери-биле деткип турарлар. Совет херээженнер америк агрессорлардан боттарының төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун эрес-маадырлыы-биле камгалап турар Вьетнамның херээженнериниң маадырлыг чоруун магадап турар. Социалистиг чурттарга удур империалистерниң чимзенишкиннерин болгаш хоралакчы чоруктарын бистиң бүгү улузувус-биле кады совет херээженнер серемчилелдиг хайгаарап турар.

СЭКП Төп Комитеди совет херээженнер социализм чурттарының херээженнери-биле сырый найыралды, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң херээнниң тиилелгези дээш бүгү планетаның ажылчы херээженнери-биле интернационалчы харылзаалларны моон соңгаар-даа быжыглаарынга быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП Төп Комитеди март 8-тиң хүнүнде силерге изиг байырны чедирип, силерниң бүгү ажыл-херектеринерге чаа-чаа чедиишкиннерни, чаагай кадыкшылды, өөрүшкүнүң болгаш аас-кежикти күзеп тур, эргим эштер херээженнер!

Совет херээженнерге алдар болгаш хүндү!

Бүгү делегейниң херээжен ажыл-ишчилери делгерезин!

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувус делгерезин!

Бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкуннуң сорук кинрикчизи болгаш организакчызы — Коммунистиг партия делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

Боттарының байырлалынга

СЭКП Бии-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи М. ДҮКТҮГ-ООЛ:

— Районнуң херээженнери боттарының байырлалы март 8-ти эки күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы, «Хүндүледиң демдээ» орденниң эдилекчизи, район Совединиң депутадынга кандидат Елена Серет-оол бо чылдың ийи айларының түнелинде, инек бүгүзүнден 600 кг сүттүг соап алган.

Л. М. Кут «Хадын» колхозтуң погаа бригадазынга хой чылдарның иштинде кызымак ажылдап, коллективиниң хүндүткелин чедип алган. Ол бригада эки ажылдыг коллектив. Амгы үеде ында погаа шолдеринче органиктиг, минеральдыг чемиштиидилге соортур, парниктер чылыглаар, септээр ажылдар калбарган. Хадын суурнуң чурттакчылары Любовь Михайловна Кутту район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Туран хоорай Совединиң депутаттарынга 50 кандидаттың 24-ү херээженнер болуп турар. Чоннуң төлептиг кыстарының ортазында райпотудуң садыгжызы Тамара Сахарина, мал аарыглары-биле демисел чорудар район станциязының директору Вера Миносьян. «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының саанчызы, ында партгруппорг Серафима Шыырап; Туранның № 1 ортумак школазының башкызы Евгения Матюшкина олар бар. Аржаан көдээ Совединиң депутадынга кандидат, совхоз ажылчыны Седий-оол Бичип-Уругпун опаашкан ажылынга бедик харыысалгалыы, эш-өөрүнге өөдек-эвилең аажы-чаңы, чаа чогаадыкчы эргелээшкиннери чопун өөрүп турар.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Д. ОНДАР:

— Шагаан-Арыг хоорайның херээженнери байырлалынга эки ажыл-херектерин сөңнээн. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Үйнук Түлүшовна Дамба ажылдап турары № 2 ортумак школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга көскү үлүг-хуузуун киирип турар. Школаның башкылар, өөреникчилер коллективиниң иштин хуралы Үйнук Түлүшовнаны хоорай Совединиң депутадының кандидадынга бир үн-биле депшиткен.

Коммунист Марпя Наумовна Шустова Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективинге хөй чыл иштинде бухгалтерлеп ажылдап, бүдүрүлгениң сан-хөө ажылын тодаргай тургузуп, коллективиниң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келген. Коллектив ону хоорай Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Хоорайның № 2 ортумак школазы күш-культура болгаш спорт ажылының талазыбиле районда дүржүлгелиг школа болуп турар. Бо ажылдың талазы-биле ында чамдык чүүлдерни кылган. Спорт залын дерээн, спорт секцияларын ажылдап турар. Школада күш-культура ажылының дең-нели бедик. Бо бүгү ажылдарны бүдүреринге ында күш-культура башкызы Мария Николаевна Котова хөй күжүленишкиннерни үндүргеп. Ол, чүгле бодунуң опаашкан ажылын кылыры-биле кызыгаарлаттынмайн, школаның хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип турар. Школаның коллективи ону район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Хоорайның төп баш таарар черииниң мастери Нина Романовна Бойконуң кижилерге өөдек-эвилелиң, ажылынга бедик мергежилдиин чурттакчылар билир. Шагаан-Арыгның чурттакчылары ону район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен. Ол улуг идегелге чопунуң бүзүрелин чедип алган төлептиг херээженнериниң аразынга «УТКА 25 чылы» совхозтуң хоочун хаван ажаакчызы Е. Блинова, «Найырал» совхозтуң хоочун хойжузу Л. Сат олар база кирип турар.

Ойлиг-Хем суурнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы Дүгержаа Өшкү-Саар чон ортузунга ажыл чорудар талазы-биле байлак дүржүлгелиг апарган. Суурнуң херээженнери 8 агитквартираны тургузуп алгаш, В. И. Ленинниң намдарын өөренип турар. Агитквартиралар аразында сопиалистиг чарыштыг. Кудумчу концерттерин көргүзери, школачы уругларының өөредилгезин хыпаары, чурттакчыларның бажыңнарының арыг-шеверин коору, бот-тывынгыр уран чүүл болгаш дааранылга болгумнеринге идепкейлиг киржири, совхозка эки ажылдавры ол чарыштың легелделеринде кирген. Суурнуң херээженнеринден 50 кижи кыштагларже сакманшиктеп үнген.

Көдээ клубта хөй херээженнер идепкейлиг киржип турар уран чүүл болгумү район керүлеэнге бирги черни алган. Оон солун концерттерни республика радиозунга дамчыткан болгаш телевидениеге көргүскен.

Бо бүгү чаагай ажыл-херектерин будүржүрүнге башкы Монгуш Тыртык-Уруг, ажылчын Чымдаа Кызыл-оол олар болгаш өске-даа херээженнер идепкейлиг киржип келген.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партия организациязының секретарының оралакчызы, алдан тос харлыг коммунист-пропагандист Дарыймаа Кадын-Ламеевна Дүктүг-Баштың колхозта хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол, В. И. Ленинниң намдарын өөренир херээженнер бөлгүмүнүң пропагандазынга ажылдап, суурнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Партия райкому болгаш райкүүском ооң идепкейлиг хөй-ниитичи ажылын бедии-биле үнелеп коргеш, ону бо Март 8-тиң байырлалын таварыштыр Хүндүлел бижик-биле шаңнаан. Партия райкому болгаш райкүүском Шагаан-Арыг хоорайның ном садыының эргелекчизи Г. Золотухина, Баян-Кол ортумак школазында эге класстарга орус дыл башкызы Яңмаа Яячаповна Саңмаа оларны база эки ажылы дээш Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи З. ЛАКПА:

— Бүгү-делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ке тураскаатка байырладыг хуралдар районнуң ажыл-агыйларынга, будүрүлгелеринге, организацияларынга болуп эрткилээн.

Район Совединиң депутатталарының кандидаттарынга депшиттирген 65 кижиниң 25-жи херээженнер. Олардың аразында «Тинлелге» совхозтуң саанчылары Анна Артёмкина, Сантатмаа Багай-оол, «Бүрен» совхозтуң саанчызы Надя Саңмай, «Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы Димек Кара-кыс, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчызы Иргит Кара-кыс, «Совет Тыва» совхозтуң тудугжузу Зоя Сат, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы Евгения Черниговцева, тудуг-септелге эргелелиниң штукатуржулары Елена Окунева, Валентина Васильева олар бар.

Суг-Бажы сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи Идам Ким ол суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылын эки удуртуп келген. Ында агитквартиралар ленинчи номчулгаларны эрттирип турар.

Район төвү Сарыг-Сеп суурта организастап эрттирген Март 8-ке тураскаткан спорт маргылдааларынга, массалыг оюн-тоглаага хөй кижи киришкен.

Кызылга байырлыг хурал

Делегейниң херээженнер Хүнү март 8 холбаштыр дүүн республика театрынга байырлыг хурал болган. СЭКП хооркомунуң секретары С. Кудажи хуралды ажыткан.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюроазунуң составын хуралдың хүндүүг президиумунга диңмиттир адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Тыва эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Аранчын, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Д. Оюржак, эжи Н. Сизых, башкы институдунуң башкызы Б. Бажутин хуралдың кирижикчилеринге изиг байыр чедирген.

Хуралдың түнелинде байырладың улуг концерти болган.

ЧУРУКТА: Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-Ажылдың Маадыры ҮРУЛЕ САЛЧАКОВНА КАНДАН; Ак-Довурак хоорайда школа башкызы, Социалистиг Күш-Ажылдың Маадыры САРЫГЛАР САЯТЫЕВНА ДАМДЫҢ-ООЛ; Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң мурнакчы малчыны, Маадыр-ие КУУЛАР ЧЫЫШЕВНА ДОЛУМА; республика типографиязының хоочун ажылчыны, СЭКП Тыва обкомунун кежигүнү, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы ЕКАТЕРИНА АЛЕКСЕЕВНА ПЕТРАКОВА болгаш оон уруу, ол-ла типографияның цинкографы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы НАДЕЖДА МАРТЕМЬЯНОВНА МАРТЕМЬЯНОВА. (Е. А. ПЕТРАКОВАНЫҢ ДУГАЙЫНДА очеркти 2—3 арыдан номчуур).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Баймралал-биле, авай! В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруу.

БИСТИҢ АЖЫЛ-ИШЧИ АВАЛАРЫВЫС,

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

АК-КЫС ОЮН,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, РСФСР школаларының алдарлыг башкызы

Хостаңа, дең эрге болган национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш, чер кырынга тайбың дээш демиселге Дезегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ни бурунгаар дешилгенниң баяшмары-биле чыл бүрү демделеттинип келген. Бо чылдың Март 8-зин Совет Эвилелиниң херээженнери кажаңгызындан артык улуг көдүрүлүшкүн-биле байырлап турар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга белеткел-биле ук байырлал кампаниязы онзагай.

В. И. Ленин херээженнерниң дең эргезин демократтыг негелделерге хамаарыштырбышаан, буржуаз пинтилелге оон кажан-дал боттанзызын база ол дең эрге дээш ажылчын аңгы туруттуг демиселжир үжурлуун айтып чоранын. Аныяк Совет күрүне 1917 чылдың октябрь 29-та үндүрген «Сес шактыг ажыл хүнү» деп Декрединиге херээженнерни болгаш элээди уругларны аар ажылдарга база доктаатынган шактан эртир ажылдарын хорун каан. Херээженнериниң эр улус-биле политиктиг болгаш хамааты дең эргелерин Совет республиканың баштайгы Конституциязында хоойлужуудуп киргген.

Совет күрүнеиниң туруп келгенинден бээр-ле Коммунистиг партия болгаш Совет чазак херээжен чонну бүдүрүкчүлүг күш-ажыыңче хаара тударынче улуг сагыш салып келген. Совет херээженнер чурттуң улуг ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдавышаан, чырыкылыг келир үе—коммунистиг пинтилелдиң тургузарынга толептиг үлүүн киргиштирип турарынга чоргаарланыр бис.

Совет Эвилелинде пинтилел бүдүрүлгеининде ажылдап турар ажылчы чонуң чартык кезии херээженнер. Бистиң чуртувуста дээди эртемниг спецналистерниң 52 хуузу база тускай ортуман эртемниглериниң 63 хуузу херээженнер боон турар. Чурттуң инженер кадрларының үш кижиниң бирээзи-де херээжен кижи деп санга капчап чоргаарланнае боор. Оон аңгыда чуртта чырыдышкын ажылдакчыларының 72 хуузу, кадык камгалалының ажылдакчыларының 85 хуузу херээженнер болган. Бүгү чуртта 47 муң херээженнер эртем адын чедип алган. Оон аңгыда 1300 хире кижи—профессорлар болгаш академиктер.

Бистиң чуртувуста хостуг, дең эргелиг херээжен кижиниң мурнунда кайы хире байлак аргалар, таарымчалыг байдалдар барыл дээрзин бо чижектерден көөрге тодаргайдыр.

Хөй нацвонаддыг совет өгбүлеге каттышкаңдан бээр 25 чыл оюн бо чылын байырлаар Совет Тываның ажыл-ишчи херээженнери Марттың 8-зин ленинчи юбилейге уткуштур бедик кодүрүүшкүннүг уткуп турар. Республиканың кодээ ажыл-агыйында 10 муң хире херээженнер ажылдап турар. Улус ажыл-агыйында ажылдап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның барык чартык кезии херээженнер. Эрес-шудургу ажыл-ижи-биле коммунистиг тургузуушкунунуң үүлезин бүдүрүүп турар саапчыларынга, хойжуларынга, механизаторларынга Тыва чоргаарланнар. Таңдының «Межегей» совхозта саапчылар З. П. Кравченко, О. С. Кара-кыс, Чоон-Хемчиктиң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта М. С. Алдын-кыс, Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозта хойжу Б. Д. Тогласкан, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң хойжузу, маадыр-ие С. А. Сырат. Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозунуң механизатору З. К. Кувискаал ышкаш он-он шолбаннарны адап болур.

Бистиң чуртта херээжен кижи кандыг-даа улуг, харымсалгалыг ажылга эр улус-биле бир дөмей киржип, ажылдап турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутатта р ы н ың аразында херээженнер 425 кижи. Күрүнеи эргелеп башкарарынга киржир аас-кежии бодүүн тыва херээжен менээ база онаашкан. Үжен ажыг чыл мурнунда үжүк-бижик безин чок чораан, карацгыбудүүлүк тыва араттар—мээң ада-ием шак мындыг улуг аас-кежиин сантыр туржук, дүжеевейн-даа чораан болгай. Аймак соок деп ылгал чок хөй национадыг Совет чурттуң толээлери—депутат өөрүм-биле кады сессияларга олуржуп. чугула айтырыгларны чугаалажып шиитпирлежип турар бис.

Ажыл-ишчи херээжен, не-херээжен чонның хүндүткел болгаш сагыш човаашкыныбиле бүргеткен. Бистиң республиканга 447 кижиге «Маадыр-не» деп хүндүлүг атты тыныскан. Алды муң чыгам нелер «Ленин алдары» орден-биле шаңнаткан. Аммыраадың чечектери, коммунистиг пинтилелдиң тургуз у к ч у л а р ы аныяк салгал дээш бистиң чазаавыстың ада сагыш салымышкынының хереченин ол болур-дур.

Тывада уруглар садтарының, ясли-лериниң, школа-интернаттарының саны өзүп турар. Ыдаңгыя малчыннарның ажыл-толүп ясли-садтарже болдунар-ла шаа-биле хаара тударынга онза чугула. Уруглариың хойнитти кижизиндилгезинге, оларны школага белеткээринге бо айтырыг улуг рольдуг. Коммунал хандырылга, амыдырал хандырылга черлериниң четкизи калбаргап. Херээженнерни бүдүрүкчүлүг ажылынче хаара тударынга, оларның өөредилгезин, дыштанылгазын чоп организастаарынга, ажы-төлүн кижизидеринге таарымчалыг байдал шак мынчаар тургустунуп турар.

Улуг байырлал Март 8-зин таварыштыр алдар-сураглыг мурнанчы херээженнериниң аттарын тыва улус хүндүткел болгаш чоргаарал-биле адап турар. Оларның аразында Социализмниг Күш-ажылдың Маадырлары—хойжу Үрүзе Кайдан, башкы Сарыглар Тамдынсоол, Ленин орденниң эдилекчилери — эмнелге ажылдакчызы Ензак Долгар, почтачы Салчак Дүү-Дарый, аңчы Серен Бараан, агроном Ольга Чуева, тудугжу Августа Ельцова, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мупзук, педагогика эртемнериниң кандидады Фаина Бартан дээш өскелерниң-даа аттары бар.

Республиканың херээженнер чөвүлелдери хөй кижилиг активти хаара тудуп турар. Ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг чарыш херээженнер чөвүлелдериниң аразында калбаргап. Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Өвүрниң «Кызыл туң» колхозтарда, Кызылдың республика эмнелгеининде херээженнер чөвүлелдери чарышка бедик коргузуглерни чедип алган, мурнуну одурутта чоруп турар.

Тываның херээженнери В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн база Совет Тываның 25 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң чарыжында киришпишаан, ажыл-агый б о л г а ш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннер дээш улам соруктуг ажылдаар соруланы салып алган. Өөрүшкүлүг байырлалынар-биле, эргим оңнуктер!

ЙӨРЭЭЛ

Чамдык критик аш-өөрүм ойнай-сыдай-даа, харын мырыңай шын-на туразы-биледээ, хөйге дыңналдыр-даа мени: «Бо болза херээженнериниң сеткил-сагыжының база бир ыраажызы кижи болдур ийин» дей кагылаптар. Ынчаарга мээң чүрээм шимирт ыннып: «Бо-о, дадайым. Чүнү канчаңан кижи ирги мен?_ А шынап-на мындыг ыраажы болзумза экизин аа! Дыңнаарга безин кандыг таалаңчыг сестерил! Херээженнер чок болза черле эш-өөр, өг-бүле, харын мырынай кижи ниитилели-даа туруп шыдавас. Хоржок, хоржо-ок!

А-дырам, мен херек кырында чүнү кылган мен ынчаш? Ындыг чаагай мактал адилепки дег үнем бар бе? дээш дүүреп, бодумну бодум хыналып, шүтдүнүп эгелээр мен.

Кылып чоруур кол-ла ажылым чогаал болганда, оомну чинчерип, коптарлап көрдүнер апаар мен. Экизин аа! Бола улуг, бичe ыр, шүлүн, шүлүглел, рассказ, тожу, очерк, пьеса, либретто дээш чогаалдарымның мырынай-ла эгезинден тура, амыдыраа чедир хөөкүй-ле аваларым—үгбаларым, кыс дүмаларымдан черле ырап чарызбаан: оларны хомудатпаан мышкаш-тыр мен. Олар киришпээн чогаал барым-ла ховардан туржук, харын эр улустан артык кеслү, хөй-даа, оларның дугайында сес домаам-даа чылыг, чымчак мышкаш кыннып кээр болду. Бодун боду мактанып эвес: ам саазынны арнам кылгаш, карандаш, будуктуң балазын сөзүм кылгаш бижип, номдептер кылып үндүрүп турар болганымда, номчукчу боду-за болгаай бээр боор деп идегээр-даа, ол дугайында шору өөрүүр-даа мен.

Маңаа мээң бодумнуң хүүмда ыяк-ла мынның бүвүрээн чүвем чүл дээр болза: мээң херээженнерге чүрээм чоок, оларга мынак. оларны хүндүлээр, кээргээр, магадаар чоруум меңнеп кол-ла хамаарыжыр эвес. харын херээженнерден хамаарыжыр, бирлгээр чугаалаарга мээң «буруузу» эвес, херээженнерниң «бүрүүзү» чүвен иргин: оларның аажы-чаңы, арныышырайы, ажыл-үүлезин, сеткил-чүрээ, оларның үнү, ыры, каткызы, өөрүшкү, муңгарады, түргедилинге чедир мени шүүт-ла ыяк тудуп алган. Ол туткыштан мен үне чүткүп, дезер хамаан чок, харын мырынай чечек, үнүш черден хоорлуур болза онуп, кадып калыры мышкаш, оларның төлү-дүр мен. Ынчаңгаш, оларга эргеленип, аргаланып, чассып, оларга өөрүп, магадаанымны ырлап чоруур хөөкүйдүр мен деп бүзүрээр мен. Ол ырлай бээрде мен үгланым-биле эвес, мээң чүрээм чүден-даа артык ыяакшып билир, ол мени ала чайгаар-ла ыяар тыртып ырладып, мактады бээрдир деп шүүт-ла бүзүреп билдим-даа.

Чижек, барымдаа чок — куруг аас-биле мактанныг болбаанын дээш, мээң чогаалдарымда ады кирген аваалар, үгбалар, дүмалардан каш-ла маадырларның аттарын адаптарын чөпшээреп көрүнер, эргим номчукчу: Чезең-Кадай, Майдырмаа, Бөксе, Өлбеймаа, Белекмаа, Ыдырмаа, Севенмаа, Сайлыкмаа, Алдынкыс, Борбаанай, Долбанмаа, Шончалай, Хоралуу, Дарыймаа дээш чамдыктарын мырынай адаавайн-даа «чараш-караң, «кыстың үнү» дигилээн. А чамдык мырынай бегүн ажылдап турар биладингир эштерим дорт адагылап-даа кавынын эргим номчукчулар билир боор деп идегээр мен.

Критик эш-өөрүм-даа ону эскергеш, мени ынча диижи бергени тодаргай ышкаш.

Бо үн—Март 8-те херээженнер дугайында сагыжымга мындыг бодалдар кире хонуп келгенин олар-биле үлежижеедим.

Шаандагы — эрги шагда-даа, тоол-домактарда-даа хөрээжен чон хамыктың дораазы — эң-не дорамчылалдыг чоран кыдыр чедир билип болбас... Чүгле феодалдыг төрөёзу үезинде, оон каржы хөөйлу дүрүмүнде «эшки кижи төре херээнге киришпес, ошкужы тойга киришпес», «херээжок» дээн чижектиг мелегей дорамчылалдарга бистиң шеверивис черле хөмдүлмес.

Кончуг маадырлыг тоолдарда кандыг-кандыг мерген, угаангыр, кортпас, чүрекпир, шын дээш чаныш-сыныш чок, аваангыр, моге, уран, тывыык, эптиг-эвилең болгаш чараштар кирбээн дээр! Ыраажы, үзүн, кээргеп—ах сагыштыг чеже маадыр кыстар чогул! Дээ-де «Чечен-кыс», «Бора-Шээлей», «Аңгыр-Чечен» дээш «Багай-оолдар», «Өскүс-оолдар» кадыныарын бодай каапгарга-ла билдинге бээр.

Анаа-ла сөс—ат-шола-дээ, мактал хүндүлел-даа талазыбиле алырга. херээженнерниң эрлерден хөй бай: ава, не, даай-ава, үгба, чаавай, чеңге, кырган-ава, эне, күүй, келин, кадай, куряк, көшкүн, кадын, агай, кыс, даңгына, өг-ээзи, шываанчы чедир! «Эшпи» бээнин экн сөс чораан: эш деп сөс оон үнген; боттарывыс үреп каан-дыр бис ийин.

Мынчап кээрде, херээженнер дээрге чонның эң-не ыраажы кезии оя. Херээженнер ыны боттарын-ла кыйыра бээр. Оларны ырлавас шүлүкчү чок. Поэт-ш үлүкчү, сээн сеткил-чүрээң херээженверже чайлып, оларга хөөп кирип: эдип, саамчын чоруур болза аксың-кежиин! Оларның сеткил-сагыжының, иштң-хөнүнүүн инженери болуур дээш кыдын-ла көр.

Ылаңгыя амгы үеним—коммунизм тургузуукчузу херээженнер кандыг ажылда чогул! А бистиң чечектелип олурар аныяк интеллигенциязыс аразында кыстарывысты бодай каавыт. Олар чок чер черле ховартаан.

Ам-даа, ам-даа намның, чазактың — күрүнеиниң удуртукчуларындан эгелээш эртемден, эмчи, башкы, артист, чогаалчы, композитор хамаанчок, мырынай-ла столовая, садыгның бүгү-де черлеринге киргеи-не кижи бистиң кыстарывыстың ээлдек-эвилең, хүндүлээчел, чараш ажыл-чанын, чараш хулумаүрүн көрбейн баар чер чок болзуң! Олар каяа-даа чоннуң эң каас чечээ болзуң! Олар аңаа — каяа-даа эки ырлар, шүлүктер, аялгаларны кыйгырып, төрүп турзуң!

С. САРЫГ-ООЛ,
чогаалчы.

☆ ☆ ☆

Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Хирлиг-Тас Салчакты район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип үндүрген.

Ол малчынның эртекен чылын чедип алган күш-ажылчы түңнели бедик болган. Малчын чүс төрүүр хойга онаалтыр 96 хураганны камгалап алган.

Хирлиг-Тас Салчактың кодаңында хой түлүк хураганнап турар. Хойжукүн кызымак күш-ажылының ачызында чаш жал мекөй камгалап алдынып турар.

ЧУРУКТА: хойжу Хирлиг-Тас Салчак.

Фотозу С. ӨСКҮС-ООЛДУҢ.

☆ ☆ ☆

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн болурунга алдар болдурган социалистиг чарышты республиканың херээженнер чөвүлелдериниң аразынга калбартып чоруткан. «Ленинчи ёзу-биле ажылдарынга, чурттаарынга өренинер!» деп кыйгырыглыг чарыш ийи чыл иштинде уламчылаар болгаш соолгу түңнелинде В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнда үндүрер.

Чарыштың баштайгы үе-чадазының түңнелин эртекен чылдың июль айда республиканың херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының чөвүлел хуралынга үндүрген. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы А. Кара-Сал) чарышка киришкен 247 чөвүлелдерниң иштинден тиилекчи боон үнген.

Эрткен чыл төнерги билек, чарыштың түңнелин база каттап үндүрген. Аңаа база-ла үстүнде алдан херээженнер чөвүлели тиилекчи болган. Ол чөвүлел баштайгы түңнел үезинде шилчип чоруур кызыл тукчугашты чедип алган болза, бо удаада түңнелге шилчип чоруур кубокка база 150 рубльлиин акша шаңналынга четкен. Оон ынай эш Бараа-Салды республиканың херээженнер чөвүлелиниң Хүндүлел дептеринге кинр бижнир кылдыр херечи шынзылганы аңаа тыныскан.

Ол херээженнер чөвүлелдиниң ажылында онзалап демдеглээр чүве болза, колхозта бүгү херээженнер колхоз бүдүрүгеезинге идепкейлиг киржирин чедип алганы болур.

С. БӨЛДУР-ООЛ.

ИЕНИҢ СӨЗҮ

Мээң дончу намдарымны алыр болза элээп узун. Байларның хөделп-даа чордум, оларның малының кадарчызы-даа чордум. Чежемейнин-даа кызып-кизим ажылдаарга, феодалдыг Тыванның үезинде кижи күжү үнелээр кижи кала турар боор. Оон турлуг байлар аалынга эштенчилеп турган, аарый бээрге безин кижинии чалгаа, кылыр ажылга тура чок сойлук сеп дээш, кончуур кижилер эңмежок боор чүве болгай.

Бистиң кожуунувуң Көп-Сөөк сумузунуң бир үлүг дужаалдыг кижизи Сотпа-Хелиң мээң сеткил-сагыжымга эң бак кижи болуп арткан. Ол хелиң кижиниң албадап ажылдадыр боордан башка, кижиниң кадыы канчап-даа барза көңгүс үоовас чораан.

Улус чоннуң үлүг оруунче киргеп үемин кажан-даа үтпас мен. Ол үе болза тыва бижиктиң тывылган үези. Тыва бижиктп башкылап кээп турган кижилерге кызыгаар чок өөрүп четтиргенимни кажан-даа үтпас мен.

Мен тыва бижиктең үжүүн айтыртып алгаш, сөстерни кожуп бижиирин бодум муңчулуп чораан чедип алган мен. «А» деп үжүктү ачам, аваа дээр сөстүң эгези-дир деп бирле дугаар шингээдип алган үүвем ол.

Мээң амыдыралымның бир эгези болза Чиңге-Каът алдын уургайынга ажылдап киргеп үем болур. Алдын уургайынга чедип кээримге орус-даа, тыва-даа кижилер, дүржок феодалдар ышкаш мени кончувас турганнар.

Мээң сеткил-сагыжымга кеззэ шагда арткан чүве болза алдын уургайының удуртукчу даргалары мээң бүдүргеп үлүг-даа, бичии-даа ажылымны бедин-биле үнелээр турганы болур. Мээң ажыл-ишке ынакшыырымны чайгаар-ла хей-аът кииреп турган.

Мен амгы үеде хөй уругларның аваазы, Ленин орденна кадап чоруур не мен.

Мени амгы үеде харылзаа черинниң ажылдакчызы кылдыр санап турары мениң улуг өөрүшкүзүп хайныктырып чоруур.

Мен 1967 чылда 800 ажыг рубльдиң, 1968 чылда 1678 рубльдиң номун номчукчуларга чедирип садыглаан мен.

Бо чылдың март сеэн кайгамчыктыг үеде эртип турар. Бистиң совет күрүнеиниң тургузукчузу В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою болурунуң бүдүзүү, оон ыкай Тыва АССР-ниң 25 чыл оюнуң чылы. Мен бүгү совет иелер мышкаш, сеткилимниң эң-не ханызындан эң-не улуг өөрүшкүмну Коммунистиг партияга, Совет чазакка илергейлеп чор мен.

Салчак ДУУДАРЫП,
Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы.

Херээженнерге бараалгаткан

АЛМА-АТА. Бөгүн Казахстанның чурумчулар эвилелинде делгелге ажыттынган. Делгелгени делегейниң херээженнер хүнүнге тураскаатткан. Делгээн амыдарның шупгузунуң авторлары — херээженнер. Олардың чамдыктары—республиканың улусчу чурукчузу А. Г. Галимбаева, Казах ССР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчылары Г. М. Испаилова, Е. А. Говорова, М. С. Лэмогуб.

Ажылдар чүүл-бүрү темалыг, чогум колкол чогаалдарны Казахстанның херээженнеринге тураскаатткан. Ханы уткаяыг «Шүлүүкчү кыс», «Рахат биле оон уругларыл», шүлүглелчи шинчилиг «Машенька» скульптура болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдар бар.

• • •

ЖИТОМИР. Житомир областың шаамаң фабрикалары март 8-ке таварыштыр чүс ажыг муң белектерни, ылыгларны будуруп үндүргеп. Оларның аразында кайгамчык чараш шай, кофе аяк-савалары, бичебиче савалар, аяктар бар. Оларны украин улустуң угулзаларынга, часкы өңнер-биле болгаш көрүштүг чуруктар-биле каастаан.

• • •

СИМФЕРОПОЛЬ. «Крым чечээ» комбинат 8 март 8-ке таварыштыр ойнаарак шинчилиг сава-биле каастаан чаа белек — «Крымчы» деп духи будуруп үндүргеп. Херээженнер байырлалынга таварыштыр тускай каастаалга савалыг «Крымчы», «Далай даңгыназы», «Гурзуф», «Чечектер шынаазы» духилерни база чүүл-бүрү саваларны будуруп үндүргеп. Ол бүгүнү Крымдан ыяан черлерге садыглаар кылдыр чорудуп берген.

(СЭТА-ның корр).

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Мария Филипповна Соколова Тожунуң каас-чараш бойдус чурумалын, арыг чаагай агаарын, төттүнмес кат-чимизин бир-ле дугаарында аңаа чеде бергеш, дыка-ла магадаан. Тожуга ажылдап, чурттаары оон сеткилинге ажок таварышкан.

Сыстыг-Хем — районнуң эң ырак булуңу. Тоора-Хемден 70 километр черде турар. Ында участок эмнелгези бар. Тыва АССР-ниң кадык камгалал министерствозу Мария Филипповна Соколовага Сыстыг-Хемге барып ажылдаарын сүмелээн. Ол күзелдин-биле чөпшээреишкен. Мария Филипповна чоннуң кадыкшылыын камгалаар буянныг профессиязын чедип алган. Аарыг улуска медицина дузазын чедирер апарган таварылгада черинң ыраа, чайның ыяш, кыштың соогуда шактык хатпас. Кандыг-даа үеде кижиниң аны-тыны дээш бүгү билиг-мергежилин, күжүн харам чокка бээр хүзээлгезинге Мария Филипповна ак сеткилдиг.

Сыстыг-Хемге барганш, эмнелгениң бүгү байдалы-биле танышкан соонда, ап-сеан ажылдардан эгелээр деп шиитпирлеп алган. Эмнелгениң иштики дериазегин чуруумчуткан. Тускай булуңну тургускан. Ында медицина темазынга хамаарышкан вомнарны, брошюраларны, уругларны ажаан кижизидериниң сүмелерин чыгган, шеверген делгеп салган. Ямзы-бүрү аарыгларны баш удур бодзурбазынын дугайын таймылырап бижээн чуруктарны аскан. Эмнелгеге келген кижилер эмчиниң сүмелери-биле танижып ап болур.

Мария Филипповна Соколова суурнуң чурттакчы чоннуңун амыдырал байдалы-биле танижып, өг-бүле бүрүзүнге барып чугаалажып, сүмележип көрген. Ам ол суурда өг-бүлелермин-даа. иректе малчыннарын-даа кадыкшыл байдалын эки билир.

Бичии уругларның кадыкшылыынче, өвүлдезинче ыол кичээнгей салдынган. Аарыгларга удур профилактиктиг тарылгаларны уругларның назы-харының айы-биле чогуур хуусаазында чорудуп турар. Уругларның өвүлдезинге эргежок чугула витаминнерни болгаш ямзы-бүрү эмнерни үзүктелдирбейн экеп турар.

Мария Филипповна улуг, бичe кижилер-биле чугаалажып билир. чазык. ээлдек чаңныг. Сыстыг-Хеминң хоочун чурттакчыларының «бистиң энчивис ажылынга харылсалгалыг, чоңунга хүндүлээчел кижи» деп мактап чугаалажыры таварылга эвес.

Кижиге эң-не үнелиг чүве—кадыкшылгага бараан болган энчивистиң бичe сеткилдиг, хүндүлээчел чоруунга өөрүүр. чоргаарланыр бис.

Т. КОЛ.

АЖЫЛЧЫН АЛДАРНЫҢ КИЖИЗИ

ЕКАТЕРИНА АЛЕКСЕЕВНА ажылдан аңаагы ыында дег эвес, элээп орайтай бергенде чаңыл келген. Оон бирле чүве дугайын хандыр бодап олурарын чаңгыс бүдүрүлгеде кады ажылдап турар уруу Надежда эскерип каапш, айтырган:

— Авай, чүнү бодап олур сен? Бир-ле чүвеге сагышсыраан, харын өөрээн-даа шынчылыг-дыр сен.

— Шын билген-дир сен, Надя — дээш, аваазы хүлүмаүрээн.—Кыш хонарга-ла, март айда, типографияга ажылдап эгелээнимден бээр мугур үжен чыл болур. Төрүттүүгем хүнүм база мартта болгай. Ол дугайын бодап ор мен. Сеткилим хоозээнин эңдевээндир сен. Бөгүн мени партия обкомунуң кежигүнүнге соңгаан-дыр.

Ол сестерин дыңнаашаң. уруу. күдээзи Екатерина Алексеевнага байыр чедирбишаан, март сесте оон күш-ажылчы имидыралывын үжен чылын демделээрин саналдааннар.

...Орай кежээ Екатерина Алексеевна болдунуң эртекен оруунуң дугайын бодап олура, өг-бүле альбомунда көрбээ-ле каш чыл болган чуруктарын үре-ле көрүп олурган. Бөгүнгү болуушкунну сактып келгеш. ол бодунга хамаарыштыр мынчаар бодаанган:

«Катя, Катя. Ам барык-ла кырып келдиң—дөртеи чедилээнин бо-дур. Кырган-ава апардың. Партия хооркомунун. обкомунуң кежигүнү чордуң. Бөгүн сени партия обкомунуң кежигүнүнге ийиги удаа соңгаан-дыр. Бо дээрге, бир талазында, сээң хавара бергеи ажылчын хоздарыңны үнелээни ол-дур. Ийи талазында, сеңээ улуг идегелди коргузуп, харымсалгалыг партийжи даалганы берип турар-дыр. Чонга бараан болуру—эң улуг аас-кежиик... Обком кежигүнү! Канчап ындыг кижи апарган сен? Эртекен оруунну эргиндир бода, Катя».

Ам оон эртжен оруун хандыр коптарбайн, далаштыг чорумал дег, каксы көре каапталы, номчукчу.

1.

ЭГЕ КЛАОС дооскан аазаа уруун Алексей Петраков Тыва Арат Республиканың күрүне типографиязынга ажылдаып кааи. Ынчан ийи бичии ормалдя иштеп турган типографияга ажылга хүлээп алыр кижинин эрги, дүржулгалыг ажылчыннарга бижиглаап, каш ай иштинде өөредир, оон соонда боду тускайлаң ажылдаар турган.

Бижиргээчел, томаанныг уругну дүржулгалыг өрүкчү Валентина Нестеровна Гачковскаяга өөренижчиледип каан.

— Өрүкчүлээри белен эвес ажыл болгай—деп. Валентина Нестеровна амдыызында чүпүң-даа ужуруи билбес Катяга чугаалаан.—Мен баштай база бергедеп турган мен. Өөрени берген соонда кижи черле салдынар хөөн чок солуп ажыл. Бергезинден сезинме, Катя...

Бут кырынга тура ажылдаары Катяга онза берге чүве ол болуп турган. Ол шыланчыг ажылга чаңчыгарынга эвээш эвес үе негеттинген.

Оон ажылдап эгелээн үезинден эгелеп аңаа база бир дузалакчы, сүмечи тыптып келген. Ону Мартемьян Зайпев дээр. Ол база дүржулгалыг өрүкчү, чээрби дөрт харлыг, узуи, шилгедек, шыырак, спортчу ool болган.

Бир чыл четпейн чораашла, Катя өөренижчиден өрүкчүлей берген. Ол үе иштинде Катя бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң идепкейлиг киржикчиин апарган. Мартемьян биле оон найыралы чоорту ынакшылче шилчээн. Озаар улаваанда чаа өг-бүлени тудкан...

Тыва ооллар, кыстар колдаан типография коллективи үжен чылдарның төнчузунде кызылчыларның чоргааралы апарган. Эң шыырак дээп бот-тывынгыр уран чүүл коллективи, хол бөмбүүнүң дээре дээп командалары, бодүүн байдал-биле өөренип ойнаар бут бөмбүүнүң командазы безин аңаа турган. Бичии хоорайның клубтарынга, чоокку орус артельдерге типограф. чыларның концерттерии чон үлүг соңуургал-биле көөр турган. Чүве ыыттавас, эгелиичел Катя ол коллективтин аразынга хөглүг, эрес чанныг кижи апарган. Ажылга мергежилп, кызымаа дээш, оны байырлаа хүннерии таварышкан. Алды муң чыгам нелер «Ленин алдары» орден-биле шаңнаткан. Аммыраадың чечектери, коммунистиг пинтилелдиң тургуз у к ч у л а р ы аныяк салгал дээш бистиң чазаавыстың ада сагыш салымышкынының хереченин ол болур-дур.

Тывада уруглар садтарының, ясли-лериниң, школа-интернаттарының саны өзүп турар. Ыдаңгыя малчыннарның ажылтолүп ясли-садтарже болдунар-ла шаа-биле хаара тударынга онза чугула. Уруглариың хойнитти кижизидилгезинге, оларны школага белеткээринге бо айтырыг улуг рольдуг. Коммунал хандырылга, амыдырал хандырылга черлериниң четкизи калбаргап. Херээженнерни бүдүрүкчүлүг ажылынче хаара тударынга, оларның өөредилгезин, дыштанылгазын чоп организастаарынга, ажы-төлүн кижизидеринге таарымчалыг байдал шак мынчаар тургустунуп турар.

Улуг байырлал Март 8-зин таварыштыр алдар-сураглыг мурнанчы херээженнериниң аттарын тыва улус хүндүткел болгаш чоргаарал-биле адап турар. Оларның аразында Социализмниг Күш-ажылдың Маадырлары—хойжу Үрүзе Кайдан, башкы Сарыглар Тамдынсоол, Ленин орденниң эдилекчилери — эмнелге ажылдакчызы Ензак Долгар, почтачы Салчак Дүү-Дарый, аңчы Серен Бараан, агроном Ольга Чуева, тудугжу Августа Ельцова, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мупзук, педагогика эртемнериниң кандидады Фаина Бартан дээш өскелерниң-даа аттары бар.

Республиканың херээженнер чөвүлелдери хөй кижилиг активти хаара тудуп турар. Ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг чарыш херээженнер чөвүлелдериниң аразында калбаргап. Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Өвүрниң «Кызыл туң» колхозтарда, Кызылдың республика эмнелгеининде херээженнер чөвүлелдери чарышка бедик коргузуглерни чедип алган, мурнуну одурутта чоруп турар.

Тываның херээженнери В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн база Совет Тываның 25 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң чарыжында киришпишаан, ажыл-агый б о л г а ш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннер дээш улам соруктуг ажылдаар соруланы салып алган. Өөрүшкүлүг байырлалынар-биле, эргим оңнуктер!

2.

ДАЙЫН ТӨНГЕН. Алексей Ануфриевич фронтудан эвп келген.

Катя бодунуң үлүгүне таварышкан качыгдалды аважактыгарын орналдашпышаан, чешагынын хөй кезиин типографияга ажылдап эрттирип турган. Ол ынчап бедик мергежилдиг ажылчыннарынын бирээзи апаргап.

УГБА-ДҮҢМАЛАРЫВЫС

БОДАРААН НОМНАЛ

Кезээ мөңгеде диригболгаш тиилеп турар өөредиг — марксизм-ленинчи номналдың чырык, чылыг хереливиң адаанга чурттаар, ооң алдын чарлыынын айтыы-биле ажылдаар, өөренир, коммунистиг чурттанганы тудуп тургусчурунга киржир аас-кежиктиг совет өг-бүлелериниң база бирээзи бистиң өг-бүлевис болур.

Чүс-чүс чылдарда карақгы-бүдүүлүк чораан тывааларга чыргалдыг аас-кежиктиг берген улуг башкы В. И. Ленинниң төрүттүнгенниинден бээр 100 чылының юбилейинге күш-ажылчы тиилелгелер-биле ужуражыр дээш өг-бүлем иштиң-биле, ажы-төлүм-биле соруқ киришкинниг ажылдап, өөренип турар бис.

Коммунистиг партия и ның, Совет чазактың салып турар сорулгалары, берип турар айтыышкыны ленинчи номнал ол. Коммунизм тургузуушкунунга эки ажылдаңар, политиктиг билиңнерни бедидиңер, амыдырал-чурттанган-ны экижидип, чаагайжыдыңар деп биске үргүлчүнүң берди-ниип турар суртаал улуг Ленинниң өөредиг номналы. Колхоз турганыдан эгелээш, 20 чыдың дургузунда малга ажылдап келдим.

Төрээн чуртумнуң күүгүзу, чоргаарал кижилер болгай. Күш-ажыл фронтузунга ажылдавышаан, 10 ургларны төрээш, кижизиттим. Коммунистиг партия биле Совет чазак кижилериниң күш-ажылын, келир үениң салгакчыларын кижизидип турар нелерни база бедии-биле үпелеп турар. Мени хөй ургларны төрүп өстүрген дээш, чазак медальдары болгаш орденнер-биле шаңнап, адактың сөөлүнде дээди хавыяа — Маадыр-не атты тывыспышаан. Алдын Сылдыс-биле шаңнаан. Ооң-биле кады ургларымны өстүрүп кижизидиргеним хөй түк-нүг акша дузаламчызын база берип турар. Бо болза В. И. Ленинниң улуг номналының амыдыралда боттанылыкшыны-дыр.

Ленинчи номнал ургларыны Төрээн чурттуң төлептиг хамаатылары кылдыр кижизидип, каңналдырып, коммунизм тургузуушкунунуң кижилери болдуруп турарынга сеткилиниң өөрүшкүзүн илередиптер сөстер тыппастыр мен. Ургларымның ургларының ленинчи номналды өөренмишаан, улус ажыл-агыйының фронтуларында ажылдап, өөренип турар. Эң улуг уруум Б. Матпаа 10-ту классты дооскаш, ам бистиң совхозтуң Ак-Чыраа салбырында бухгалтер, Б. Өлзеймаа Улан-Удэниң кодээ ажыл-агый институдун дооскаш, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта улуг мал эмчиэн боон ажылдап турар. Б. Кара-оол чолаачы, Б. Белекмаа сөски класс дооскан, ам хойжулап турар. Б. Андрей башкы эртемниг, ол ам Совет Армияның хүрээлеңинде албан эрттирип турар. Б. Вера биле Б. Алексей 9-10 класстарда, ооң бичилери күдүкү класстарда өөренип турарлар.

Ленинчи номналдың ачызында амыдырал-чурттаргавыс каас-шиник, өг-бүлевистиң чечээ — ургларывыс аас-кежиктиг чурттап, ажылдап, өөренип турарынга бүдүүн совет не мен чоргаарланып, база катап чоргаарланып, 50 хар харлазымзажок ам-даа хөй чылдарда совхоз бүдүүлгезинге ажылдаварын күзээр мен.

Бис совхозтуң 60 ажыг баш бода малын малдап, Убса-Хөл кыдыы Сарыг-Хөлде кыштап турар бис. Төрүүр 100 инекке оназаштыр 90 бызааны алырын, ооң хонукта немелде деңзиниң 600 грамм чедирерин, 20 тоннадан эвээш эвес сигеннии кезип белеткээрин хүлээнгеп бис. Малывыска эки ажаалга, хайгаарал тургустунганындан оларның байдалы эки. Инектер ам бызаалап эгелээн. Зооветеринарияның бодүүн аргаларын өөренип алган, ону ажылывыска ажыглап турар бис. Зоотехник Т. Мартса, мал эмчилери Т. Базыр-оол, Туң Сесер-оол олар зооветеринария болгүмүн удуртуп башкылап турар, ында база өөренип турар бис.

Ленинчи номнал бистиң амдаа соруқ киирер.

Д. САПАА.

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң малчыны, Маадырже.

Бо уруг Ак-Довурак хоорайның амыдырал хандырылга комбинадынга үр эвесте келген-даа болза, ону чоп мактаар. Чайгы хеп даарарының мастери Ольга Кожуховаңы чоп бистиң «Ольговые» дижирлер.

ЧУРУКТА: Ольга Кожухова.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

УЛУГ ЧҮТКҮЛ

Бо чылдың март сезин Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурнуң херээжен чону улуг көдүргүүшкүн-биле үткүп турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы, улус өөредилгезиниң тергиини С. Монгуш даргалаан херээженнер човулези В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренирин организастаан. Суурнуң 118 херээженнери Ильичиниң намдарын доктаамал өөренип турарлар.

Суурнуң херээженнериниң амыдыралыкда бир чаа чүүл болза оларның механизатор болурунче улуг чүткүлү хайыкканы болур. Суурда ам 17 кыстар трактористер болур дээш кончуг кызымак өөренип турарлар. Олар кедир чылдың часны тарылгазынга демир аътты мунгаш, човуже үнеринге шиитпирииг белеткенип турарлар.

Суурнуң он сес бажыңкарында эң амданныг чем кылып билириниң өөредилгези база организастаттынган. Ол ажылга Ч. Монгул-оол, К. Андреева, М. Лепко, А. Малчайты, Д. Дуктуг-Баштыг олар эң идепкейлиг киржип турарлар.

Торгалыг суурнуң херээженнериниң амыдыралында бир солун чүүл болза оларның культураже чүткүлү бедээни болур. Кино, концерт, лекция, улеткел дыңнаарынче херээжен чонуңу чүткүлү дыка улгаткан.

М. БИЧЕ-ООЛ.

ТАҢДЫ ЭДЭЭНДЕ

Бистиң районнуң херээжен чону бо чылдың март сезин улуг сеткил-соруқ кодүргүүшкүнүнүң байдалында эрттирип турар. Эң-пе оорунчут чүве болза чер-черде херээженнер човулелдериниң ажылынын экижээни болур.

«Элегес» совхозта херээженнер човулелип ап корээлиңер. Ук човулел бүгү районнуң херээженнер човулелдериниң аразында социалистиг чарыжының тиилекчиин болгаш. човулелдер аразынга пилчип чоруур кызыл тукту алган. Лида Николаевна Голова ол човулелдиң ажылын эң идепкейлиг удуртуп турар.

«Элегес» совхозта херээженнер човулелдиң кодүргүн үндүрген идепкейи-биле эрткен чылын ол суурга 538 дос яңы-бүрү ыяштар олуртунган болгаш оларның ажаалдазы эки болганы-биле таараан ыяш бүргүү шупту үнген.

Оон ында ол совхозта херээженнер човулели амгы үеде ленинчи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир деп айтырыгны боттарының мурнунга салгаш, ону херек кырында күүседип эгелээн.

Ногаа өстүрер талазы-биле улуг ажылды ол човулел чорудун турар. Оон ында ол човулелдиң кодүрүп үндүрген идепкейи-биле кодээ малчыпарның чурттаар оран-савазының культуразын кодүрер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Ол-ла совхозтуң Чал-Кежиге херээженнер човулели база экп ажылдап турар. «Типлелге» совхозта болгаш «Революциялың херели» колхозта херээженнер човулелдери база боттарының ажыл-чорудулгазын дыка экижидип турарлар.

Чер-черде херээженнер човулелдериниң шуут дөрт киржилгези-биле В. И. Ленинниң допчу наидарын өөренир болгумперии тургускулаан. Ол болгумнер боттарының ажылчорудулгазын чүге В. И. Ленинниң намдарын ооренири-биле кызыгаарлавайн, ооң-биле кады яңзы-бүрү болгумнерни база тургузуп турар.

Чер-черде херээженнер човулелдери совет күрүпениң тургузукчузу В. И. Ленинниң шынчы оңнүү Н. К. Крупскаяның төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болганын калбаа-биле демдеглеп эрттирген. Н. К. Крупскаяның амыдырал чуртталгазынга хамаарышкан бесседаларны болгаш помчулгаларны суурларның агитбажыңпарынга эрттиргилээн.

Херээжен чон ортузунга ажыл чорудар талазы-биле эң идепкейлиг эштерни демдеглээри чугула. Оларга Лида Давыдова, Лида Оюп, Тамара Седен, Зоя Дүрпова, Чыртай-Уруг Оюн, Таисья Дүлүш хамааржыр.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

ДИРИГЖИТКЕН ДАШ

Номчукчуга баш удур-ла соглеп каайн. Сагыш-сеткилди аңдара-дүңдере тудуп, сайгаарадыптар төөгүлер, каракка илдигип, кулакты кужокталдырыптар онза таварылгалар, өндүр улуг маадырлыг чорук дугайында эвес-даа болза, амыдыралдың тургузуп келген бергелерин бодуңуң таабиле төлептиг ажып эрткен кижиниң дугайында чугаалаксадым.

Ранса Ажыевна Аракчаа Кызылда чурттап, ажылдап турар. Республиканың 60 Маадырлар аттыг музейинде тыва ус-шеверлериң чонар-даштам, ыяштан чазаан ажылдары бар. Черзи, Тойбу-Хаа, Хуна дээн ышкаш сурагчаан мастерлериң ажылдарының аразында Р. Аракчаанаң чазааны куштүң, ыттың, диликниң дүрүзхевири бар. Ийе, чазаныкчы улусчу мастер Р. Аракчаа тыва херээженнерден амдыызында чаасканн Чурукчулар эвилелиниң кежигүүнүге кандидат.

... Бичии Рая биле келирге, ыяштан чазаан аът ойнаарактыг. Ынчаарда бичии ургларының ойнаар чүвези дээрге бодүүн, ада-иезиниң хол-биле кылган чүүлдери-ле болгай. Садыг, магазин, бараан элбек эвес. Ада-иезаң шевер, чазаныр, даараныр кижилер болза, хире шаа-биле чараш, шеверген ойнаарактарны кылып бээр. Раяның авазы шевер кижи. Ынчалза-даа хөй ургларлыг, эвээш биче малмаганныг улуста чай кайда боор. Уруглар сайзанактаар, сагыжы-биле даштан яңзы-бүрү ойнаарактарны чогаадып алыр. Рая база эш-оорү уруглар, дүңмалары-биле сайзанактап ойнаарынга ынак. Ынчалза-даа ооң ынак ойнаара — калган даайы Хүргүлектиң чазааны эзер, чүгеннии кара аът. Оозун аптара кырынга салгаш, топтап көөрге, челип бар чыдар аътты дыкажы болгаш авазынга дузалажыр, школадан келгеп, сүт магазининче маңнаптар. Авазы опаалгаң кыл дүзүн чандырыптар. Оозу өг ажылын шупту-зун боду кылып чаңчыккан. Дүңмаларының хевиң, ак чооргаңнарны бөзин чүп каар, аъш-чемни белеткээр. Бичелери база акызынга дузалажыр. Наңырал, ажылгыр чорук, бирче сеткил ол өг-бүлеге материалдыг бергелерни ажып эртеринге дузалаан.

Чамдыкта чалскаавыырайдаа бээр-ле. Ачавыс-биле шупту-вус кады чурттаан болзувусса, ол будулбаан болза, дыкала эки йиик кылдыр бодап келгеш, мыт-даваш чок одуруптар-даа үелер турган. Сергей авазының сагыш-сеткилли билген чүве дег, аңаа каттырынчыг чүүлдерни чугаалап, чазыктырарын оралдажыр.

... Таварылга эвес болза, ол чазаныкчы мастер атка четпейн-даа баар турганы чадавас. Аас-кежик таварылгадан хамааржыр дивейн-дир мен. Чамдыкта таварылга кижиниң амыдыралынга эргилдеп база тургузуптуп болуп.

1964 чылдың август. Үш-Белдир аржааны. Ранса Ажыевна аңаа дыштанып турган. Аржааннап, дыштанып турган улус-ла хөй. Шаандагы танывы херээжен ооң чазанырын биндир болгаш, «мында чазаныкчы шевер кижи бар-дыр, ону барып көрбес сен бе?» дээш бир чадырже эдертип чодирген.

Пөштен чүве чазап орган кижиге Аракчаанаң дугайын демги эки чугаалаан. Ол болза уран сиилбикчи Хертек Тойбу-Хаа болган. Пөжүң, бижээн бергеш, кандыг-бир амытапны дүрүлеп чазаарып мастер Аракчаага сүмелээн. Ранса Ажыевна чазаан ажылын Тойбу-Хаага көргүскеп. Сураглыг мастер четпестерин көргүзүп, чазаныр аян-шинчилиг кижи-дир дээрзин дораан аскерип чугаалаан. Дириг амытанның шимчээшкиннерни тодаргай көргүзери, ооң авжызын плередири, соок-даяаның турар черлерин, шимчээшкин үезинде ооң турүш хевирииниң оскерлириниң дугайында башгайгы өөредилгенни ол Үш-Белдирде чадыр чапынга алган.

Аракчаанаң чонган, чазаан ажыллары хөй. Дириг амытаннар хевирлерин чаңгыстан сиилбипринден аңгыда, ол кижилериниң хевирии база чазап кылгылаан. Ие дугайында моңге теманы национал хевирлиг кылдыр шиитпирлеп, ургларлыг херээженнин сиилбээн.

Авазынга эргеленген, ооң тежээлиңге шөлээп озуп орар, шынны, чөптүг үүлдү, солун чугааны ооң дыңнап чаңчыккан, иезиниң арныңче көрүлеп ургларның, чоон чаштыг тараш, ажы-төлүгүн ынак, оларның аас-кежиин камгалаан авазың овур-хевири ол ажылды көргеш кижи бүрүзүнге чоок, эргим. Иениң ынакпылы — чазаныкчының амыдыралының, чогаалының утказы ол. Ажыл лириктиг шынар-бүдүштүг, черле шынчаап Аракчаанаң бүгү чогаалдары ындыг. «Хам херээжен», «Адыг», «Төве», «Тергелиг аът» «Бызаанчылаан ашкы», «Арыслаң», «Өпкү» деп ажыллары топгеп үткалыг, яңзы-бүрү делгелгелерге киржип, көрүкчүлерни сонуургаткан. Совет эрге-чагыргазының 50 чылынга тураскаатка бот-тывыпгыр уран чүүлдүң Бүгү-Россий көрүлдезинге эш Аракчаа киришкеш, I чергенниң дипломубиле шаңнаткан.

Аң-меңниң хевирии көргүзерде оскө мастерлериңе тыпкан оруун, аргазын катаптавазы, чүгле боттуң онзагай шынарын илередири берге. Ол мергежилди сайзырадып, өөренип, ажылдап, пёе, катап-катап ажылдап тургаш, чедип ап болур. Уран сазыңлга тывааларның бүрүнгудан бээр сопуургалы. Национал хевирбүдүштү чаа, социалистиг утка-биле дүүштүрери парын болгаш буянныг херек. Улгадып келгенде катап төрүттүнген, сайзырап эгелээн талаптыпы улам хогжүдери чугула. Ону Ранса Ажыевна чугаалап, Москва чоогунда чурукчуларның чогаадылга бажыңыпче чоруурунга белеткенип, турда ужурашкан мен.

Мария ДҮЛҮШ.

Кок-кыс Монгуш Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң кыымак хойжуларының бирээзи. Ооң амыдыралынга уттундурбас үе болган. Чоокта ону СЭКП-ниң хүрээлеңинге ону хүлээп алган.

Кок-кыс биле Алдай-оол Монгуштарның өг-бүлеви аныяк. Ынчалза-даа олар хөй ажылының талазы-биле дуржулгалыг малчыннар.

Оларның кадарып турар хою эки кыштаглап турар болгаш чаш толу мөңги алдының турар.

ЧУРУКТА: хойжу КӨК-КЫС МОНГУШ.

Фотозу А. ОСТАПЧУКТУУ.

ААС-КЕЖИКТИГ ИЕ

1963 чылдың август. Амаа ынчан хып дээн аныяк кыс турган. Ол бир-ле эртен ада-иезиниң аалынга хан келгеш, мынча деп, дидим чугаалаан:

— Фронт чоруур дугайында дилээмни хандырган-дыр. Ынаар эки-туразы-биле чоруур дээн оорум-биле кады хаптар апардым. Силериң-биле байырлажып алыр дээш келдим, авай, ачай.

Ада-иезиниң уруунуң күзелиң деткип, чагып-сургап, мендичаагай ээп келирин күзеп аъткарганнар...

Ооң бээр 25 чыл ашкан. 10 тыва кыс эки-турачылар боон чоруткан. Украинаның Ровно хоорайын болгаш Барыын Украинаның чурттакчылыг 80 ажыг черлерин хостажырынга олар киришкен. А. Б. Монгуш —Ада-чурт дайыны орденниң I чергезиниң эдилекчизи. Дайынның уржуу кандыгыл деп чүвеин Монгуш Амаа эки билир. Тайбың хоорай, суурларны ортедип, кыргашнарны, чаштарны көргел чокка олуруп-хыдып, хилпичектеп турганы каракка бо-ла костүп келир. Дайынның айыылынга удур каргыштың, килениин сеткиля ол состеп-не хайыгып келир...

Дайын өртүп өжүрериңе, тайбың чурттанганы тургусчурунга Амаа Бодүрүкүевнаның үдүү кирген. Ол аас-кежиктиг ие болган. Ол аягы үеде Чоон-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң уруглар садында ажылдап турар. Чоннуң аас-кежии дээш дайылдашкан дайынчы ам бистиң келир үевисти—чаштарны кижизидип турар. Чогум-на аас-кежиктиг кижи ол-дур!

Аас-кежиктиг Амаа сес ургларның нези. Ол «Ленин алдары» орденниң II чергезинбиле шаңнаткан. Улуг уруу Клара колхозта ажылдап турар, оон бичези Анчымаа Хандагайтыда харылзаачы. База бир уруу Кызылдың эмчи училищезинде өөренип турар, оон бичези үш уруг школада, артканнары ам-даа школа назынны четпээн. Монгуш Амаа ургларны кижизидилгезинге үлегерлиг ие. Чаштарының өөрүшкүзү, аас-кежии дээш кезээде кызып чоруур. Ол бодунуң билиин бедидип, кежээки политшколада өөренип турар.

Богүн ооң өөрүшкүзү кызыгаар чок. Чаалап алган аас-кежиин ол бүгү кижилер-биле деңге үлежип, Марттың 8-зин байырлап турар.

Г. БАДЫ-САГААН.

Оларны чон хүндүлээр

Соңгулда хүнүнге чедир ам санныг хонуктар арткан. Ол хүн бистиң Тожу районнуң район болгаш суур Советтеринге эң мурнакчы кижилерни депутатка бадылаар бис. Район Советиниң депутаттарының кандидаттарынга районнуң ургларга эмчиин В. А. Кудиковту, даараныгга комбинадының мастери М. Х. Ширинни, ортумак школа башкызы В. А. Ухлованы болгаш өскелерни-даа тоора-хемчилер депшиткилээн. Чонның чагыгларын ой-шаанда күүседип, шынарлыг даарап бээр дээш Мария Ширин үргүлчү, сагыш-човап чоруур. Ол чүге эки мастер эвес, а идепкейлиг хой-ниитичи, Культура бажыңының уран чүүлүнүң солуг чок киржикчизи. Виктор Афанасьевич Кудиков районга ажылдап келгенинден эгелээш, бичии ургларның аарыгларынга удур профилактика ажылын чорудуп эгелээни-биле ооң ажылында кеску экижидилгелер болган. Тожу районда ада-ие бүргүү ону сеткилиниң ханызындан хүндүлээр. Ооң чүруу районнуң Хүндүлел самбыралында. Ажылдап келге-ле ындыг-ла ур болбаан хиреэзинде онаашкан ажылынга бердинген кызымак күш-ажылы-биле чоннуң хундүткелин ол чаалап ап шыдаар-даа.

Бодунуң классы өөредилге талазы-биле эки көргүзүүлгелиг болуп. школаның дээре черин эзлеп турар 8 класстың баштыңчы башкызы В. Ухлова, районнуң союзпечать салбырының ажылдакчызы М. Коробейникова район Советинге бистиң төлептиг кандидаттарывыс. Даараныгга комбинадының директору Надежда Куликова, район библиотеказының ажылдакчызы Вера Лопатина, харылзаа ажылдакчызы Иргит Мыйыс-оол оларны хамаарышкан ажылдарының аайы-биле мурнакчылар кыдыр чон санап турар болгаш оларның кандидатураларын Тоора-Хем кодээ Советиниң депутадынга адаанар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Үш чыл эрткенде, Екатерина Алексеевна дайынга өлген эргимниң сөөлгү сөстерин сагыжымышаан, бичии Надязын школаже үдээн.

1949 чыл Петраковаңың амыдыралынга үттундурбас чыл болуп арткан: ынчан ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Ол дугайын Екатерина Алексеевна мынчаар сактып чугаалаар:

«Мени партия кежигүнүнге белеп-не хүлээп албас боор, харын хүлээп алза-даа, ол улуг идегелдя шынзыдып шыдавас боор мен деп-даа бодай бээр мен. Билиим деңнели куду: түгле эге класс дооскан. Ындыг кижи партия даалгазын канчап күүседип шыдаар мен? Шынында хөй нинти ажылын кылыры баштай мээң бодап турганым дег коргунчуг эвес, харын солун ажыл болган. Коммунист болганымдан соңгаар мээң амыдыралымга чаа үе эгелээн. Хой-ниити ажылынга бодумнуң ынак өрүкчү ажылым дег хандыкпаан мен. Ол ажылга-даа, билиг бедидип өөренирингe-даа шаг-үеним харамнанмаан мен».

Партия-биле салымын холбаан соонда ооң канчаар чурттап, ажылдап келгенинин доңчу характеристиказы бо сөстерде берлинген, ооң сагыш-сеткили илерет-тинген деп түңнеп чугаалап болур. Ону хамыктың мурнунда бодунуң ажылының ёзулуг-ла артизи кижи деп чеченчиди чугаалап болур. Ол полиграфия ажылының элээн хой нарын чорудулгаларын шиңгээдип алган. Бодүүн, хол-биле кылыр өрүлгеден аңгыда, нарын даңзы майыктары, таблицалар кылырын, номнар, солуннар чыксаарын, кудумчуга хөйге көскү кылдыр азар нарын, шевер чарлалдар кылырын ооң уран аргазы деп сөглеп болур. Өрүлге херээнге он беш кижини эки туразы-биле өөреткеп. Ол аныяктарның чежээн полиграфия мастери болбас деп!

ЕКАТЕРИНА АЛЕКСЕЕВНА типографияда партия эгеорганизациязының секретарынга, СЭКП Кызыл хооркомунуң кежигүнүнге каш катап соңгудуп чораан. Партия обкомунуң кежигүнү чораан. Ам база СЭКП обкомунуң кежигүнү.

Хой сөс чугаалаарынга хөнү чок, бодүүн ажылчын секретарь четпестерни көргенде, ол дээш буруулуг кижини шуут адаар, принципиалдыг шүгүмчүлээр чораан. Ооң ындыг чоруу дээш, эш-оору ону хүндүлээр. Бирле чылын коллективже чурумсагылга кошкаан, ажылдан озалдаар, арагалаар кижилер тыпты берген. Коллективтиң удуртукчузу база ындыларның бирээзи апарган. Ооң четпестерин парторганизациин секретары эш-хуузу-биле сагындырып чугаалаан. Удуртукчу ону дыңнаваан. Партбюрога сагындырган, партия хуралынга коммунистер шүгүмчүлээн. Ол ынчан база катап авазашкын кылла-даа, шүгүмчүлелден тодаргай түңнел кылбаан. Удуртукчу коммунистиг четпестерни партияның хоорай конференциязынга Петракова шынгыы шүгүмчүлээн соонда директорга партия хемчээ хүлээткеш, байдалды экижидирин негээн. Ооң соңгаар ол эттингеп, коллективте ат-алдарлыг кижи апарган.

БЕЖЕН ЧЫЛДАРНЫҢ ортан үезинде Ташкентиге полиграфия техникумуну дооскан кап оолдар, кыстар область типографиязынга чедип келгеп. Улуг хоорайга, эки хандырылгалыг черге турган болгаш, оларның чамдыызы бергелерден корткаш. доораан-на чоруй баргон. Оларбиле кады келген ийи кыс база ындыг хөөнүүт апаргаңы Петраковага билдинге берген. Кыстарны бажыңынче чалаш, оларның бажыңында барып, аныяктарның хөңүүн хоочун ажылчын биле ап турган. Уругларның чапыксаан чылдагаанын дыңнап алган, айтырыг солган:

— Бистиң хоорайывыс силерге чалгаарапчыг, «көдээзиг» ышкажыл, кыстар?

— Ийе — дишкеннер.

— Бисте полиграфия училищези дооскан кижилер чеже деп бодаар силер?

— Та, Екатерина Алексеевна.

— Билип алыңар. Ташкентиден келгеп силерден ыңай ийи—үш кижи бар.

— Силер полиграфия институдун кажан дооскан силер, Алексеевна?— деп, кыстарның бирээзи серде чок айтырган.

Ол айтырыгның уламыдан кыстарга Петракова болунун полиграфисчи намдарын тоогүп берген. Кандыг-даа училище дооспаан хиреэзинде. мындыг мастер апарган угбайны уруглар пат-ла магадаан.

— Бис теорияны өөренгендээ болзувусса, силерге бодаарга, өөреникчилер-дир бис, силерниң билириңерниң тээрби хуузун, эки-ле дизе, билир хире-дир бис—деп, Гамара деп кыс билинген.

Е. А. Петракова ол уруглларга чоорту салдар чедирип тургаш, оларны типографиягa арттырып каан. Ам оларның бирээзи Тамара Калмакова дуржулгалыг орүкчү, цех мастери апарган.

ЧООКҮ ЧЫЛДАРГА чедир республика типографиязы бүдүрүлге эстетиказының талазы-биле чедимче чок байдалга турган. Сөөлгү үеде байдал сыр оске апарган. Хоочун ажылчыннар Валентина Горбунова, Екатерина Петракова, Капитолина Оспова болгаш оскелериң-даа эгелекчи саналдары-биле ажылчыннар ажылдаар черлериниң шолун алгыдар хемчеглерни удаа-дараа алган.

1965 чылда Петракованың инициативазы-биле дехтерге арыг агаар, кислород хөй болзун дээш, чечектер өстүрүп сайзырадыр ажылды эгелээн.

Ам типографияның цехтеринде алангыыш дег улуг чечектерни өстүрүп, ажаап турар, чамдык адыг-кирижи сагындырар чечектерни үзүп дургаар шойүпкеп.

• • •

СЭКП обкомунуң кежигүнү Екатерина Петракова орүлге цегинде профзвилел бөлүүн, он беш кижи составтыг орггадапы удуртуп, коллективте социалистиг чарыш талазыбиле комиссияны даргалап турар. Ол-ла бүгү даалгаларны күүседиринге, марксизмленинизмниң үндезиниерин өөренир школага өөренирингe шакты тып ап турар.

Екатерина Алексеевна хөй чылда кижилер-биле ажылдап келген улуг дуржулгалыг болгаш, ажылчыннарның, ылаңгыя аныяк херээжен ажылчыннарның сеткилхөөнүүнүң кандыызын эндевес. Аныяк херээженнер болгаш кыстар боттарының өөрүшкүзүн, мунгаралын соглээр, ооң-биле санал-онал солужар, сүмележир дээш, аңаа бо-ла чедип келирлер.

Чамдык уруглар менде мындыг душтук бар, мындыг черде ажылдап турар, кедилиг ирги бе, ону канчаар шенезе ооң характерин ылап билирил деп-даа сүме эрээр. Бир аныяк уруг «ашаамга арай бүзүревес хире-дир мен, ол Абаканче чорук кылгаш, саадады, карадаар-дыр мен» деп келген. Даланштыг түңнел кылбазын хоочун ажылчын демгизинге сүмелээн. Каразыышкыны хей болганынга «хомудакчы» соопла бүзүрээп.

АЖЫЛЧЫН АЛДАРНЫҢ КИЖИЗИ — Екатерина Алексеевна Тывада баштайгы коммунистиг күш-ажыл коллективинде ажылдап турар деп чүвени бодун база сактып кор, помчукчу.

Доңгак БЕГЗИ.

АЛДЫН ХҮН

Аваларның, энелерниң
Ала карда даады куду —
Ынагуурган, байның кулу,
Ыттан дора чурттап чораан.

Торуттүнгеш олгүжеге
Дорге орбас, төре тутпас:
Паштың хөөзү, малдың
чуңгаа —
Бак салым корүп чораан.

Ынак кыстың чүрээ балыг,
Ыры хунук, оруу муңгаш:
Чажым сен деп оңшүү
шилип.
Часыг корүп, чаңнап
болбас.

Когээр сөңнеп, шайын бускан
Көрбээни-де хары кижээ
Бараан-сараап, малга орнай
Бажы-биле саттырыптар.

Ынчалза-даа салым-дыр дээш
Бузуп-дүүреп орбаан кыстар
Бурунгунуң тоолдарында,
Ырларда-даа ады үнген.

Өжээттиге базындырбас,
Оске хейге ошкатпас дээш,
Оскеп черим көвей кызы
Олүр тынын аткаар калган.

Бокту-Кириш, Самбажыкка
Бора-Шээлей, Ошку-Саарлар
Чалгын, чакпа, даңгыыш
бооп,
Чалдавыш чок чордулар чоп.

Тоол шаанда эвес дижик:
Допуй-кадай, Бармакаан дээш
Хуралдаага сургакчылаан
Хувискаалдың кыстары бар.

Тыва бижик тыптып турда
Дыңгыжаанып челер доруу
Бажын савап келген-не аал
Башкывыс деп уткуп турду.

Өзер-тергээ туттунгалак
Эмчи диртип сураа үнген
Дыкай-Сүрүң. Долгар сутну
Дыннаап туржук, корген
силер

«Дөжек-шыртек илип-сырыыр
Төре херээ башкарбас» деп
Төөредигнп арта баскан
Тоогувуете иелер хой.

Тракторист Борбаанды дег,
Тывааларың шуптуу-даа
Ынча черин тарып чорбаан.
Ынчаар элбек дүжүт албаан.

Ацчы Серен ады-сураа
Агайларның эктин каастаан
Алды-кнш бооп хуулгаштын
Анланыда чеде берген.

Кежик чолдуң дарганчызы
Келип кыстар, бичии чаштар
Аваларны алдын хүн дээр,
Амгы шагда кымдан чоргаар.

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

Шеригге бир чыл ажыг албап арттырып келдим. Бо үеним дургузунда кандыг-кандыг таварылгалар бистип ара ыяска болбаан дээрил ваң.

Бир-ле катап, чайын болган таварылганы үр-ле утпас бис нйин. Шак-ла мыпчаар болган чүве.

Почта дажыкчызы эккелген чагааларын үлеп берипкеш, эң сөөлгү чагааны сумказындан ушта соп эккелгеш алгырды:

— Кым эң-не ак-көк характыгыл?

Элдептиг айтырыг. Оолдар кезек кайгай берген турлар.

— Ону канчаарың ол?— деп, Петя оолдарны мурлай айтырды.

— А бо чагааны эң-не ак-көк характыг оолга берзин дээн-дир—дээш, почтачы чагааны Петяга тутсупкаш, үнүпкен.

Бодап-бодап кэривиске эң-не ак-көк характыг книжнис Матвей Веселкин болган. Книжни-даа чагааны удуг өөрүшкү-биле номчаапп, дораан-на харыызын шелип алган. Бистин турар хоорайывыстың чоогунда хоорайда чурттап турар Мария деп аттыг кыс бижээн болган.

МАРУСЯ

Шыяан ам. Ол нйнииң аразында чагаалажыышкын-даа эгелээн. Кужур Матвей Марусяныңдан чагаа алгаш, черге дегбес чүве дег салып турган. Мынчага чедир чаңгыс-даа кыс-биле орта танышкып көрбээн эш болгай.

— Маруся! кайы хире бижип тур, оол?—деп өөрү айтырарга:

— Тулган-на кыс, сөске чечнин дээрге чогаалчылардан артык, удавас чуруун чорудар болду, силерге көргүзер мен— деп, книжнис харыылап каар.

Элээн ваш хонуктар эрте берген. Матвейнис уруулдан келир чагаа маңаап, олут безин олурбастаан. Почтачы-даа сумказын долдур тырып алганы чагааны-даа эккелди-ле, Матвей аңаа бир дугаарында барган.

Ол хүн Веселкин Марусяларындан телеграмма алган. Ында: «поезд дөртен дөрт, вагон сес. Маруся» дээн.

Матвей ону номчаап, таңдылай каапкан. Эштиң өөрээнии чүге девизээр. Дораан-на демир орук вокзалынче долгаап, ук поездиниң келир хүнүн, шагын айтырган.

Шак ол хүн Веселкинге хоорай кирер чөпшээрел бижиктп рота командирн бижип берипкен. Книжнис identик-хевин кылабтыр аштаап, арның көрбейн ынакшааны кызын уткуруу-биле хан чорупкан.

Кижин трамвай маңаап, чогуур шагындан бичии-ле озаллап четкен. Перронга хап келирге, демги поезлиниң пассажирлери шагда-ла дүшкеп, тарай берген болган. Дедир келгеш, вокзалга көргүзүнүп базып турган. Кыстар-ла эмгежок, кайызын ол дээрвл, чуруун безин ап четтиккен эвес, бодунуң чуруун база чорутпаан-ла болгай.

— Эш солдат!—дээн хереэжен книжниң үңү артында дыңналган. Матвей хая көрүнүп кээрге, холунда бичии чемодан туткан, кызыл-сарыг баштыг чарашкымаар кыс олче кайгап алган турган.

— Дыңнап тур мен!

— Кайы кезекте албан эрттирип турар силер?

Хой улус аразында кезек дугаары чугаалавас ужурлуун болдаш. Матвей айтырган:

— А силерге кандызы херегил?

— Шак бо—дээш, Матвейниң бодунуң-на бижип чорутканы адрести сунган.

— Ийе, шак ол кезектен келген мен.

— Ынчаарга Матвей Веселкинии танывр силер бе?

Оон мурнунда Маруся деп чүвеэн билзе-даа. Матвей бодунуң адын алап бербээн.

— Ийе, танывр мен. Чаңгыс ротага албан эрттирип турган бис.

— А чоп «эрттирип турган бис» дээриниг ол, өскээр чоруй барганы ол бе?

— Халашкаш аалынче чана бергеп.

— А меңээ: «Бир дугаар чыл теп тур мен» деп бижээн оол болгай, база-ла мегелеп турганы ол-дур аа.

Матвей «Маруся! Матвей мен-дир мен» деп алгырыптар

РАССКАЗ

часкан, ынчалза-даа урутнуң чугаазы ону доктаадыпкан:

— Ону-даа чоорул. мында база бир студент оглум бар чүве, олче барайн адырам—дигеп. Шак ол сестерлеп оол мээк када аңгадай берген.

— А чүге силер хөй улус-биле хары угда танывып турганывар ол? Артында-ла чагаалажып..

— Эх сени-даа, чаңгыс бөрт кедп чок элеп каар, чиде бээр, ийи-үштү садып алыр чоор—дээш. чаза-ла каттырган—мээң Матвейимии көр даан, меңи мегелепкеш, аалынче чана бергеп, а херек кырында мен аңаа бүзүрээн деп мен бе? Чок! Чаңгыс чагааны үш экземплярга чара бижээш, бо хоорайда үш кижээ бижип турган мен, бирээзи артында-да ажылтыын кижи болбаанып — дигеш. базып чорупкан.

Матвей аксын ажып алгаш, кайгап туруп калган.

Д. ЧЫДЫМ,
шеригниң Н кезээниң дайынчызы.

Бо урутну Алдын-кыс Домгак деп адаар. Ол ам Бай-Тайга районнуң Бай-Тал ортумак школазының тоску класының оқренничизи. Ол бүгү-эвилелдиң аныяк изуураличтеринип чыжыынын киржикчизи. Оон ынай Алдын-кыс эрткен чылын хой кыргылдазының үезинде 837 баш хойну кыргырыпка дузалашкан болгаш 1813 кг дүктү алырынга киришкен.

Күш-ажылга ынак, хой-нинтя амыдыралынга идепкейлиг Алдын-кыстың дугайын «Пионерская правда» солунга база бижээн.

Ырларым аялгазы

Өпей ырдан хөөн кирип, ыдыыпалган
Өөрүшкү-кежик долган чүрээм ыры
Ием чүрээ — ак-көк хеминг даглыг чуртка
Изиг ханы бодунгенин ырлап чору
Хенээг, борбак чүреккейим башкы согуун
Кээргенчиг аңам чүрээ ажылгадып,
Сүрүг күштүг, хөлүг, үзи аялганы
Суду-биле кезээ моңге сиңирип каан.
Төлү болуп төрүттүнген кымга-даа бол,
Төрээн черим мяктаар эрге турбайн канчаар.
Бодүүн чонуг Тыва чуртум — ынакшылым
Бөгүн, даарта ырларымның аялгазы.

Александр ДАРЖАЙ.

Буянныг сөс

Бичии чаштың бирги сөзү — Ава —
Бүгудеге эргим болгаш тода.
Часкы хүнүң херели дег ачылыг,
Чарыштың чолун чаяаган сөс.
Аваэы дег сеткилге чоок —
сурап тыппас —
Төлдүн арыг ынакшылы
Төлү ында сиңирикккен сөс.
Хайыралыг.
Амыдырал далайынга
шелээн эштир
Чалгын-чакпа. уран күштү
төлге берген.
Аваларның буян кежии —
чаагай, өңдүр —
Чаъртты-биле четче сөглээр
мерген сөс чок.

Куулар СҮТТҮГ-ООЛ,
Чөөн-Хемчик районнуң Бажын-Алаак школазының башкызы.

Куштарны камгалаар

Тываның бойдузун, үнүүнүн, ап-меңиң малдавааш аан-чоруунуң чок. Куш аймаа-биле бистиң республика база байлак. Чазым чылыг чурттардан өөп кээп турар дистинишкен куштарны кым магадаваа боор!

Суг кужунун сөөлгү үеде ааажеп турарын барымдаалаш, оларның чазын ужуп кээп турар үезинде болгаш суг тыртымнай бергенде анаарык бо чылдан эгелээш 1975 чылга чедир хораан.

Тогдук база ховартаан. Делгем-делгем ховуларга чоруп оргаш, узун орукту безин эрткеш, тогдукка таварышпастаан бис. Ынчангаш ол кушту абырын шуут хорудаан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

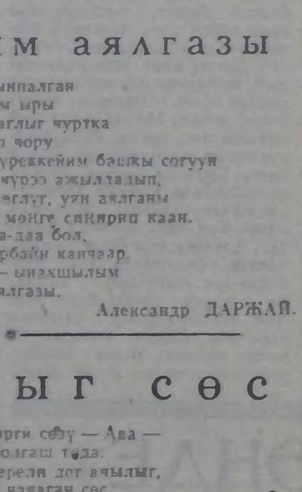

Март 8-тиң хүнүнге байыр чедириишкини аргыда база-ла ынчаар «бижиттингеп».

Силерни чалап тур

Эргим, кызылчылар! Делегейниң херээженнер байырлалының хүннеринде «Совет Тываның 10 чылы», комплекстиг экспедицияның Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлеринче, «Хүреш» катокка хокней, күш-культура бажыңының залынга хостуг хүрешке республика чемпионадын көөрүнче, хаак баазаларынга селгүүстээшкинче силерни чалап тур.

Эрзин районнуң улусчу театрының режиссёру Клара Шойжун бо талазы-биле тускай өөредилге черин дооспаан-даа болза, режиссёрнуң нарын, берге билиглерин кызымак чүткүл, бот-өөредилге-биле шингээдип ап, шин тургузарынга бодунуң таланытылынын коргускеп. Виктор Кок-оолдуң «Хайыран-бот» деп шинаин Клара Шойжун эрткен чылын чеднишкинниг тургускаш, ону улусчу театрның бот-тывынгыр артистери Кызылга болгаш Эрзин, Тес-Хем районнарның чонунга сонуургаткан.

Улусчу театр амгы үеде Олег Сагаан-оолдуң «Үевис келген» деп шинаин белеткеп турар.

Чурукта: режиссёр Клара Шойжун «Үевис келген» деп шинии белетеп тургузуп турары.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Белендей тоол

Шыян ам. азыраан мал-маганы-даа чок. Аржаанныг-Хем аксынга алажы чөвүрээ чадыолыг, беш оолдарлыг Белендей кадай чурттап чораан чүвең иргин.

Ажы-төлү ажыл-чыммш-даа билбес, ары сарыг хүнүү бадыр хортүк хар кырлап. хоглеп ойнап хүнээор турганнар. Идик-хевин харга ылчиредирмылчырадыр өттүрүп-өттүрүп, боражып алгаш чедип кээрге, нези хөөкүй аштаар. кургадыр мындыг чүвең иргин.

Авазы бир-ле чайны Аржаанныг-Хемден балык-байланнап чораан. аарып-аржый берип-тир эвеспе. Багай чадырында келгеш, бажын кодурбейн чыдыпкан.

— Ансым-боксум катты. аржаан сугдан эккеп берицерем. оолдарым—дээрге оолдары ынаваапнар.

Авазы та кажаага. та чежеге дээр айбылап ээрешкен чүве. алышкыларның чаңгызы-даа шак-даа суг эккеп бербээп иргин. Хадыладыр-хиндиледир каттырыжып-каттыржып, хары угда чадырдан маңнажып уне бергеннер.

Иткилежип, ешыртажып ойнап-ла, ойнап-ла турганнар. Иезп чыдар чадырны безин бакылап көрбээнер.

Адак соолунде алышкыларның улуу чөвүрээ чадырын бакылай бээрге, чөдүрүп чыткан авазы самдар шыва тонун кедип, чадыр ортузунда бо турган иргин.

Хенертен-не, авазы тонун эштинтерге, кедергей чараш чүглер апарган. Балык кадырыктап турган калбак ыяжын неэн сегирип алырга, дендин узун кудуруктар кылдыр хуулга берип-тир эвеспе. Салаазында моңгун чүскүүн авазы бүрүлгаар сунарга. чап-чаа нан хаай болу бергеп. Холдарын оң-бо талаже хере сунарга кончуг күштүг чалгыннар апарган иргин.

Дап бергеш. авазы чадырдан ужуп үнүпкеп.

— Ооң. дүңмаларым. авазыс ушта берди — деп. акызы адгырып. кыпкырып ла үнгеп.

Ам-на алышкылар авазының соо-биле ыглажып-сыктажып. ээнажып-ла кланнар иргин.

— Ава-ай. ава-ай, аржаан суг эккедивис—дээрге, авазы:

— Орайтаан-оолдар аңгыр силер, оолдарым. Дедир ам черле кезбес мен. чер-делегейниң арыг суун ам мага хандыр пакташ ижип алыр мен. ку-ку-ку. ку-ку!—деп эдип каан иргин.

Алышкылар авазын сүргеш. четпейн барып-тыр эвеспе. Олла хевээр Белендей кадай беленип каактаар. бодунуң лумчуун боралаар бора Хек апарган чүвең иргин.

Шак ооң бээр-ле хек уя тутпастаан. час бодургаа-ла хек чуургаларын таварышкап-на уяларга каапгар. ажы-төлүн азыравастаан дижир чүве.

Ч. СҮРҮН,
дыңнап бижээн.

Авазынга чылыг сөстер

«Эргим редакция. Март 8-тн таварыштыр авамга тураскаадын бижээн шүлүүмүнү «Шынче» чоруттум. Бистин **ававыс 1948 чылда «Маадыр не» деп хундүлүг атты алган. Оон ынай бистин ававыс март 8-те төрүттүнген книжп чүве.** Бистп өстүрүп, книжнидип турар ававыска ынакшылывыс кызыгаар чок, ону хундүлел, ооң кайгамчык үнелиг сестерии дыпгары, хажыдып болбазы биске дүрүм болуп берген».

Бо болза, Чөөн-Хемчик районнуң Шіме ортумак школазының 9 «б» клазының өөренпкизи Галя Кууларның редакцияга чоруткан чагаазындан одуруглар-дыр.

Галя сес куплет шүлүктү авазынга тураскаадып бижээн. Ону шүлүкчү эштер номчуп көргеш, шүлүк бижиннрпнің негелделеринге чедир биживвээн, ында чевен, аяннашпас одуруглар барып чугаалаан. Ынчалза-даа сес куплеттин бир купледин чеднишкиниг бижээнин айтып, ол дөрт одуругну чараш дыкналыр, тывынгыр бижээни дээш Галяны мактаан. Галяның чогаатқан одурулары бо-дур:

«Аваның мээ ырлап чораан өпей ыры,
Айтып, чагырар үнелелдиг бүгү сөзү
Базым бүрү кулаамга шуут дыңналып кээр,
Базар оруум айтыкчызы болу берген».

Артқан куплеттерии база-ла мынчаар бижээн болза, ол шүлүк солунга парлаттынар турган.

делегей бо хүннерде

База бир сойгалаашкын

СОФИЯ. (СЭТА). Германиянын Федеративтиг Республиказының чагырыкчы болуктери соок дайынның идалакчылары. делегейнин пйнги дайынының соонда Европа дпнке тургустунган чурумнуң үрекчилери кылдыр боттарын сойгалаткан. Ол дугайын ГФР-ниң президентизин Барымын Берлинде соңгааны-биле холбаштыр «Работническо дело» солуннуң парлап үндүрген чүүлүнде чугаалаан. Барын-герман арге-чагыргаларын бо базымы Топ Европада байдалга болгаш Европаның айыыл чок чоруунга таарымча чок салдарны чедирер деп, чүүлдүң автору демдегээн.

Узамдыккан чөңгээ

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барын-герман федералдыг хуралдын ГФР-ниң чаа президентизин соңгуур талазы-биле дурум чок хуралы Барын Берлинде эгелээп. ХДС-ХСС, ГСДП, СВДП-ниң болгаш неонацисти национал-демократтыг партиянын соңгукчулар төлөэлекчилери ол хуралда киржип турар. Оларны барын талакы күрүнелерниң самолёттары-биле Барын Германиядан «политиктиг контрдээрбечилер» кылдыр мында чедирип келген.

Соңгудда шүгаазыны хенертен узамдыккан. Ийи удаа чоруткан бадылаашкын кандыг-даа түңнелдерни бербээн. Президентиге кандидаттарның кайызы-даа — юстиция министри Хейнеман (ГСДП) болгаш камгалал министри Шредер (ХДС-ХСС) бадылаашкынның негеттинер санын албаан. Бадылаашкынның үшкү ээлчээнде айтырыгны анаа-ла хөй пуруузунуң шиитпирлээни-биле ГФР-ниң президентизинге Густав Хейнеман соңгуткан.

Бедик шаңналдар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Март 8 хүнүнге холбаштыр МАРның Улустуң Улуг хуралының Президиумуу мүң-мүң моол иелерни бедик шаңналаан.

Партия биле чазык херээженнериниң күш-ажыл, дыштанылга болгаш амыдыралчурттарга байдалдарын экижидер дугайында могаг чок сагыш салып турар. Чүгле эрткен чылда безин күрүче хой уруглуг иелерге пособиния тыпсырыгга 44,5 миллион төгеригти чарыгдаап.

Агрессорларга согуг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар америк болгаш сайгон шериглерниң кол базаларынга, турушгарынга согуушкуннарны таварыштырарын үргүлүлеп турар. Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары 35 ажыг шериг объектини, оон иштинде Сайгонда объектилерни ракета болгаш миномёт-биле бооваан деп, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизи Сэйгондан дыңнатқан. Америк шериг лагерьлерже болгаш Митхо можу товучче халдаашкын үезинде дайын дириг күш, техника талазы-биле улуг когаралдыг болган.

Америк командылалдың төлөэлекчизиниң мииигээни-биле алырга. бирги ужар түүл дивизиязының, бирги чадыг шериг дивизиязының штабтарын бооваан сооида америк шериглерниң кезектери улуг когаралдыг болган. Мурнуу-вьетнам наймылалдан соңгу-барын болгаш соңгу-чөөн талаже районнарда 25-ки америк чадыг шериг дивизиязының болгаш бирги ужар түүл бригадазының шериг аэродромуи, туруштарын база бооваап.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ТУРАНДАН. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). «Кызыл тараачын» колхозтуң Билелиг фермазында херээженнер човуделип март 8-ти эки белеткелдиг уткуп турар. Фермада хөй-ниитя черлерип чугайдан арыглаан. Чурттакчыларның арасында эң эки бажың дээш чарыштыг калбарткан. Салгчылар солуп концертти белеткеп алган.

* * *

«Саян» совхозта Ленинка суурнуң херээженнер човуделиинден элээн кап кижи состаатыг звено тоок-кавыда малчыннарга барып чораан. Малчыннарның бажыннарын чугайдап бербиилеп, беседаны эрттирген. Суурда херээженнер човуделиинин даргазы Ольга Сатовна Дуужук малчыннарже үнүүшкүнүү организастап чораан.

* * *

Эрткен дыштанып хүнде Туран хоорайның Культура бажыңынга хөй кижи чыглып келген. Амыдырал тудуп, кады чурттаар деп шиитпирээн үш солга, кыска өгленгеннии дугайында херечилелдерни байырладыг байдалга тывыскан. Туранның чурттакчыларынга үш өг-бүле немешкеп.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 8-ТЕ

«ПАПЫРАЛ»: «Революциянын аъттыг шерии» 10, 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шахтарда.

«ЕННСЕЙ»: «Ленин Польшада» 10, 2, 3.50. «Удавас чаг келир» 12, 5.40, 7.30, 9.20 шахтарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дашта шуглер» (1-гн, 2-гн сериялары) 2, 5, 8 шахтарда.

«ВОСТОК»: «Хайгыычылар» 3, 4.40. «Кадайлар тергиндели» 6.15 шахтарда.

Баранн садып алыкчыларынга

Март 8-те 9, 40, 35, 42, 28, 15, 31, 6, 29, 13, 43, 39, 30, 3, 22, 23, 7, 1, 41, 47, 46, дугаар магазиннер болгаш универмаг дүште чемненир шакта чапсарлавайн, хүнүскүүнүн 3 шакка чедир ажылдаарын Кызылдың садыг килдизи дыңнадып тур.

Оон өске 8, 32, 18, 19, 25, 5, 16, 38, 2, 42, 37, 26, 34, 21, 33, 14, 50 дугаар магазиннер доктаамал чурумүн ёзугаар ажылдаар.

Белек садып алыр эштерии бистин магазиннеривис чалап тур.

Кызылдың садыг килдизи.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИН ТЕАТРЫНГА

Март 9-та Ж. Б. МОЛЬЕРНИҢ

«АЛБАДАТКАШ, ЭМЧИ БОЛГАН»

деп 3 кожеге, каттырынчыг шинаи болур.

Шинии Ленинградтың театр, музыка кинематография институдунуң доозукчулузры көргүзер.

Эгелээри кежээкиниң 7 шак 30-де.
Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

редакцияның адрези

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын. № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, сөгээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузут киллистерининиң 21-27, информашка киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографизы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00371.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда гидеалистеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 9 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 56 (7904).

Өртээ 2 көп.

Делегей херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү

МОСКВАГА БОЛГАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Москваның хей-иелээшиниң төлөөлекчилери март 7-де ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг хурал эрттирип, март 8-тиң делегей байырлалын демдеглээн. Төрээн чуртка ынакшыргыр үе-шактарда ол улуг залга Ильичиниң үнү чаңгыланып чораан деп чүве аңаа келген кижи бүргүзүүн сагыжынга чайгаар киргеп. В. И. Ленин революцияга херээженнериң ролүн бедин-биле үнелеп, күрүвеня эргелеп башкарарынга, улустуң бүгү ажыл-херектерине, бүдүрүп турар чаагай үүлезинге олар кириштирбес болза, үнелиг чедиш алыр арга чок деп санап чораан.

Хуралдың президиумунга найысылаадың партия, совет болгаш хей-ниити организацияларының төлөөлекчилери, ленинчи гвардиияның хоочун дайынчылары, Совет Эвилелиниң Маадырлары, сураглыг херээжен ажылчыннар, колхозчулар, эртемденнер, культура, эртем ажылдакчылары олурган.

Президиумга эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев көстүп келирге, чылганнар оларга наш байыр чедиргеп.

Байырлыг хуралды ажылчы чоннар депутаттарының Москва Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы П. А. ВОРОНИНА ажыткан. Бистиң чуртувуста бо чылын март 8-тиң байырлалы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткеник ажылиштиң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодурлүүшкүнүүр үезинде эртип турар.

Коммунистиг партия башты-чының чагыгларын күүсетпишаан, херээженнериң талантыларын, чогаадыкчы арга-мергежилдерин чечектелдирериниге эргежок чугула бүгү чүүлдерни тургузуп турар. Совет херээженнер ол сагыш-салыышкынны Коммунистиг партияның херээнге кызытаар чок бердинишкин-биле база харыылап турар.

Москвачы херээженнер база-ла найысылаадың бүгү ажылчы чоннары дег, беш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-ге үткүштүр хуусаа бетинде күүседир социалистиг хүдөөлгени чедиишкинниг күүседирииге бүгү күштерин харамчай берип турар. Олар СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин херек кыырга боттандырыр, чедиишкинниг ажыдап турар.

Совет херээженнер база-ла бүгү совет улус дег. Коммунистиг партияның, бистиң партиябыстың ленинчи Төп Комитединиң Политбюросунуң, Совет чазактың шылтаранган даштыкы политиказын чалбыыштыг деткип турар. Олар Вьетнамда америк эжелекчи даймга шиитпирлиг удурланыш, Вьетнамның патриоттарының даймының үнелээрин күзеп турар деп, П. А. Воронина демдеглээн.

Кыдат чагырга черлериниң совет-кыдат кызыгаарга чөнгээлиг үүлгедиглер кылганынга киледиеп удурланганы бистиң чуртувустуң херээженнери бүгү совет улус-биле кады илергейлеп тур.

Бо чылын херээженнериң Бүгү делегей конгрезин чыыдырар дутайында дыңнадыгыны совет херээженнер сеткил ханын уткаан. Херээженнериң эрелери, ажы-төлдериниң аас-кежии, улустарның хостуг эрте-шелээн, хамаарышпас чоруу дээш бүгү чер бөмбүрээзиниң херээженнериниң демиселиниге олардың кады ажылдакчыларын быжыглаарынга ол конгресс бараан болур деп бүзүрелдиг бис. П. А. Воронина мынчадыр медеглээн.

П. А. Воронина ооң соонда совет херээженнерге СЭКП ТК-ниң кыйгырыын иомуп дыңнаткан. Коммунизм тургузарынга совет херээженнериң ролүн Коммунистиг партияның Төп Комитединиң бедин-биле үнелээнинге үүрелтиг ханызындан өөрүп четтиргенин хуралдың киржинчилериниң өмүнээзинден чугаалаан, бистиң чуртувустуң херээженнерин социалистиг Төрээн чуртка бараан болур ажыл-ижин улам эрестиг кылыр, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун ажыл-ишке чаа-чаа чедишкинниргит үткүүр деп бүзүрелдиг сөзүн Коммунистиг партияга, Совет чазакка берген.

Хуралга «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң кап заңгылдиринчиги, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. В. КЛЮЕВ болгаш ооң-даа өскелер байыр чедирип чүве чугаалаан.

Митингиниң киржинчилери СЭКП Төп Комитединге байыр чедирген чагаанны улуг колдуулуушкун-биле хүлээп алган.

АНЫЯК ТАЛАНТЫЛАРНЫ ӨСТҮРЕР

В. И. Ленин 1913 чылдың майда «Правда» солунга бижээн үүлүмде мынча дээн: «Кижилериң кошкак таланыларынга шөрүлбайн көрүңер, оңнуктар. Таланг — ховар чүүл болгай. Ынчангаш ону үргүлчү болгаш өөскүрүп, өөскүктер. Талант

ПРОПАГАНДАНЫҢ ЧУГУЛА ХЕВИРИ

Партия организацияларының масса-политиктиг ажылынга коскү агитация чугула черни эөлеп турар. Ол болза эки дуржулгапы шептеретпишпаан, четпестерни илеретпеш, ону узутклаарынга дузалаар. Ажылга хамаарышкан плакаттар, лозуңнар, хүндүлел, коргузуг самбыралары, диаграммалар, крокодилдер болгаш теннер, агитхүүдүстар база өске-даа бо талазы-биле чүүлдер аажок дээштиг болуп, ылаңгыя социалистиг хүлээлгелерни күүседириҥге улуг дузаны чедирер.

Биш-Хем районуң партия организацияларының соолгу үеде идеологтуг ажылдың бо участогунче улуг кичээнгейни салып турар болу берген, мында эвээш эвес дуржулга мөөңнеттинген. Коскү агитацияны эки организастаар, ооң хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзыраҥгайжыдар талазы-биле Туранның амыдырал хандырылга комбинадында партия организациязы (секретары эш А. Ахмадулин) эки ажылдап турар,ында коскү агитация тодаргай, коргуштуг, шыпаралыг болгаш чечен состуг.

Амыдырал хандырылга комбинадының бажыңының мурнуу талазында болгаш ол девискээрде чараштыр кылып каан, шалыпчы күш-ажылче кыйгырып турар лозуңнар, стендилер, плакаттар хой, оларда В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга холбашкан социалистиг хүлээлгелерни бижигилеп каан.

Владимир Ильячиге тураскаатказ делгиир чүүдерин кывыл-булуңда эки кылган. Цехтер аразында социалистиг чарыштыг түңнелдерни партия, профэвилел организацияларының доктаамал үндүрүп, ону коргузуглуг кылдыр калбаа-биле чыдып турар. Цех бүрүзүнде коргузуг самбыралары бар, ону үргүлүч чаартып, коргузуглерни эде бижип турар. Ол болза будүрүлгеде книжилерни план күүседириҥче кыйгырып, алдынган хүлээлгелерни сагындырып турар. Шынчаҥаш будүрүлге программазының комбинаттың ай-айы-биле чедишкиниҥ күүседип турары коскү агитацияны шыпаралыг организастаанындан база улуг хамаарылгалыг болган.

Чаа организастаттынган «Саян» совхозта партком секретары эш Моллеров коскү агитацияже улуг кичээнгейни салып турар. Сушь суурга чеде бээрге, коскү агитация каракка ядец болуп келир. Столовая бажыңында улуг үжүктер-биле «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң толептиг өткүүлүү» деп бижип каан. Шаңда, фермада база өске-даа черлерде хүнүң чугула айтырыгларының дугайында кыйгырыглар, лозуңнар, транспарантылар кезээде бар болур. Сүт-бараан фермазында кызыл-булуң эки дериттинген. Ында пинти ферманың болгаш кижи бүрүзүнүң алган социалистиг хүлээлгелерин бижээш делгегилээн. Коммунизм тургузукчуузунуң моральдыг дүрүмнерин, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорү дээш малчыннарның хүлээлгелерин ооң номчуп ап болур.

Фермада сүттүң шынарын экижидер дээш демнесел калбарган. Бо талазы-биле «Ким эң-не арыг шеверил?» деп коргузуг бар. Ында сүт шүүрээр марляны делгеп каан, ооң-биле кады кым деп саанчы илектиҥ эмнелгин чугбайн саапканын коргүзүп каар, ону коргеш, ындыг четпее чүүлду кылган саанчы оорүпүң мурнунга ыядыр апаар. Сактырга, оонак-даа чүве дег ындыг хемчеглер коскү агитацияның дээштинин коргузуп турар.

«Сельхозтехника» каттыжышкынында партия организациязы (секретары эш П. Губанов) болгаш «Хадыҥ» колхозта партия организациязы (секретары эш Т. Кол) соолгу үеде коскү агитацияның дээштиг, ажыктыг болуруниче улуг кичээнгейни салып турар. «Сельхозтехниканың» бажыңының мурнуу талазында социалистиг хүлээлгелерин, коммунизм тургузукчуузунуң моральдыг дүрүмүн чараш кыдыр бижип делгээн.

Айыттынган таарымчалыг чүүлдер-биле чергелештир партия ажылынып бо участогунда четпестер база барып айтыр ужурлуг бис. Чижээлээрге, «Ооң» совхозта лозуңнарны, плакаттарны, транспарантыларны чогуур ойүнде чаартпас чүүл бар. Чамдык черлерде Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга холбаштырган стендилер ам-даа солуттунмаан тургулаар. Ынчаарга ында партия организациязының секретары эш Смирнов олче сагыш салбайн турар. Ол совхозта күш-ажылчы алдарның тугун чүгле таварылга болуп делгеп турар, ол тук артында-ла орук-даа болгулаар. Ону эдип алырының орнунга, тукту шуут дүжүрүп каапкан. Совхозта хүндүлел самбыразын кылбайн турар. Социалистиг хүлээлгелерни ажыл-ишчилерге коргузуг кылдыр тайылбырлаарын боттандырбайн турар.

Районуң «Шивилиг» совхозунда коскү агитацияга холбашкан чүүл шуут чок. Лозуңнар, стендилер, плакаттар ында чок. Ылаңгыя ам болур соңгулдага холбашкан чүүлдер безин ол совхозта четче кылдынмаан.

Чараш кылдыр класкан каан, ханы уткалыг, шынарлыг хана солуннарын, производстуг хуудустарны, «Крокодилдерни» үндүрери—партия, профэвилел, комсомол организацияларының чугула херээ болгай. Бо талазы-биле байдал «Кызыл тараачын» колхозта багай эвес. Эрткен чылдың дургузунда колхозтуң төвүнге «Крокодилди» 54 катап үндүрген, хана солуну доктаамал үнүп турар.

Ол ышкаш районда тараа хүлээп алыр черниң профэвилел организациязының хана солунун шынарлыг үндүрүп турарын демдеглээр херек. Бо чугула хемчегни ол албан черниң директору эш Бичүгин бодупуң кичээнгейинге ап, хана солунунуң коскү агитацияның байдалын үргүлчү хынап турар. Ында ылаңгыя ам болур соңгулдага хамаарышкан хемчеглерни дораан алган.

Тудуг-монтаж эргелепинде, «Хадыҥ» колхозта, «Шивилиг» совхозта хана солуннары чүгле байырлалдарда үнүп турар, партийжи ажылдың ол чидиг чепсээн оларда чедир үнелевейп турарын чугаалаар ужурлуг. Коскү агитация, хана солуннарының талазы-биле СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи четпес негелде салып турар дээрзин мипнир ужурлуг. Партия организацияларының хой талалыг ажылынга коскү агитация улуг рольду ойнап турар. Ооң дузазы-биле СЭКП-ниҥ XXIII съездизиниҥ шиитпирлерин чедишкиниҥ күүседип, ажылчы чонналрның коммунистиг кижизидилгезин улам күптелдирер дээш бүгү күштү үндүрүп ажылдаары партия организацияларының бир чугуза соруглазы болур.

Харын-на бо угланыышкын-биле бистиҥ районга коскү агитация хемчеглерин улам экижидер дээш ажылдаар апаар бис.

В. ЧИГАРСКИХ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниҥ эргелекчизи.

Комсомол активиниҥ хуралы болган

Бай-Тайга районнуң комсомол активиниҥ хуралы болуп эрткен. Ооң ажылынга районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарылазы киришкен.

«ВЛКСМ обкомунуң V пленумунуң шиитпирлериниҥ түңнелдериниҥ дугайында» ылеткелди комсомол обкомунуң инструктору эш О. Койоол кылган.

Хуралга СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш А. Салчак болгаш чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия организацияларының секретарылазы санал берген. М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Мастерлер ужурашкан

Туртка совлгу дөрт чыл дургузунда кырлыг-караның ниити дүжүү барык будук чартык катап көвүдээн. Ындыг турбуже чонның ону хереглээри ам-даа четче хандыртынмайн турар. Кырлыг-кара дүжүүн канчап ооп-даа эдебирил? Ол айтырыгны кырлыг-кара ховуларының мастерлериниҥ ужуражышкынынга чугаалаткан. Ужуражышкын ССРЭ-ниҥ улус ажыл-агыйының чедишкиниҥерииҥ делгелгезиниге март 5-те доозулган.

Ону чугаалажырынга Россияның хой-хой ажыл-агыйлары чижек болган. РСФСР-ниҥ колхоз, совхозтары энир чылын күрүмеге тулган хой — 582 муң тонна кырлыг-кара саткаш, планын 166 хуу күүседкен. Рязань областың Спасовск районунуң Мичурин аттыг колхозунуң дуржулгазым сонуургааннар хой. Анаа кырлыг-кара дүжүү бир гектардан-на 4—5 центнер турганындан 19-22 центнерге чедир көвүдээн. Мооң мурнунда ажыл-агыйга тарыырга каражалыг болур турган ол культура тараа аймаактан эң орулевлыг болу берген: артельдиҥ ниити хереңзиилиг ооп 331 мың рубль киргеп. Соолгу чылдар дургузунда кырлыг-кара будүрери Татарияга 2,3 катап, Башкирияга 1,8 катап көвүдээн. Ооң ажаап алдынар дүжүү Орёл, Рязань, Тула, Белгород, Курск областарга, Марий болгаш Мордва АССР-лерге база арбыдаан.

Ам кырлыг-кара будүрерин улам көвүдедир кандыг хемчеглерни ап турарыл? Райончүттүнген сорттуг үрезиннер тарыырынче шилчиири дооступ турар. Хой-хой ажыл-агыйлар тарылгага чогумчалыг, бирги болгаш ийиги чергениҥ бедик шынарлыг үрезиннерин часка үткүштүр белеткеп алган. Тараажылар кырлыг-караның үрезинибиле катай үүрмек суперфосфат чемишчидилгезин одуругларга чажар. Бир гектардан-на ийи-үш центнер немей дужут алырының үндезини ол. Хой-хой районнарга күзүн чашкан үрезинниг шөлдерни катап тарыыр апарган, ынчангаш тарылга ажылдарының хемчээ улгатказ, хоргунуң өл-шыгын камгалап алыр дээш демисел чорудары эргежок чүгүлд. Бо чылын час ындыг онзе байдалдыг болваи деп чүве ужуражышкынга демдеглеттинген. Бо чылын часны тарылгага белеткенир үеде хүн, шак бүрүзү ынчангаш чүден-даа артык үнелиг.

(СЭТА-ның корр).

Он тос чылда

С. М. Чигжит бичиизинден тура техниканга ынак, чолаачы болурун күзеп чораан, ол сорулгазын чедип алган-даа. Мурнай трактористер курузун дооскаш, ол талазы-биле ажылдап турган, а ооң соонда комбаймер болу берген. 1959 чылда чолаачылар курузун дооскаш, автомашина башкарыкчызы апарган.

Серен-оол Монгушевич чолаачылап он тос чыл ажыг ажылдап, озал-ондак кылып көрбээн. Ам Ак-Тургунуң надыкшыдылга школазында автобус чолаачылап турар. Ол бөдүүн, биче сеткилдиг, машинага камныг, автобустуң ишти кезээде арыг турар. Дүне-даа, хүндүс-даа чорук баар ужур таварышканда, ооң машиназы кезээде белен болур.

Я. БУРБУ.

Улуг-Хем район.

Чолаачылар курузу

«Мурнакчы» колхозка эрткен чылын үшкү класстың чолаачылар белеткээр курс ажыктакан. Ук курсту 27 кижи эки дооскаш, үшкү класстың чолаачы эргезин дужаап алган. Оларның иштинде колхозтуң К. Шыдыраа ышкаш мурнакчы чолаачылары бар.

Бо чылын колхозта ындыг курсту база организастаан. Ында 35 солдар, ыыстар өөренип, кичээлди неделяда дөрт удаа эрттирип турар. Механик Х. Маадыр бодунуң арга-дужулгазын, билиин курстуң дыңнакчыларынга ызымак дамчыдып, бөлүмнү башкарып турар.

М. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

Улустуң кандидаттары

Коммунист Багдар Намчакович Чооду Тес-Хем районда Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей суг-бараан фермазында 17 чыл дургузунда инек садарчылап турар. Ооң кадарып турар 9· инээнден ам 26 инек төрээн, бызаазы мыбы.

Б. Чооду бо чылын төрүүр 100 инектенне 85 бызаазы калгалап алырын хүлээнген. Ооң кызымак күш-ажылын үнелээш, колхоз баштаар чүл өртектиг белектербиле шаңнаан, Хындүлел самбыразында база киирген.

Ферманың коллективи хоочун садарчы Б. Чоодуну кодээ Советтиң депутадының кандидадынга депшиткен.

ЧУРУКТА: кадарчы Б. Чооду.

Ч. СҮЛЬДУМНҮҢ фотозу.

☆ ☆ ☆

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының бирги бригадазының хойжузу А. Өлчейбен 1962 чылдан бээр хойжуулп келген. Ам ооң хою массалыг төрүп эгелээн, хураганнар менди доругуп турар.

Бо чылын ол 100 койга онаштыр 95 хураганны өстүрерин, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү кыргып алырын, 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Дуржулгалыг хойжу А. Өлчейбенни Көк-Чыраа кодээ Советтиң депутадының кандидадынга депшиткен.

ЧУРУКТА: М. Өлчейбен.

К. ТУВАКТЫҢ фотозу.

☆ ☆ ☆

Удуртулганы экижидер

Улусчу контроль

ТЕС-ХЕМ районнуң улусчу контроль комитединиң ажыл-агый болгаш культура туругзуушкунунуң бүгү участокторынга контрольду боттандырып, партияның болгаш чазактың директиваларын амыдыралга боттандырар талазы-биле күүне ужур-дүзүүр чаагай херектерни кылып келген.

Улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраҥгайжыдар, контрольду дээштиг болдуар сорулга-биле комитет шаттан дашкаар алды килдети база тургускан. Киллистеде партия, совет активтери ажылдап, улусчу контроль бөлүүринге, постуларынга улуг үзаны коргузуп, улус ажыл-агыйының участокторынга хналдаларны чорудуп, нурнакчы дуржулганы нептередип, четпестерни илередип, партия, совет ажыл-агый органнарынга бүгү таланың дузазын чедирип турар.

1968 чылда районнуң улусчу контролёрлары совхоз, колхозтарга болгаш бүдүрүлгелерге 58 хыналда чоруткан. Хынаддаларның түңнелин комитеттиң болгаш бөлүктериниҥ хуралдарынга көрүп, четпестерни чайладыр хемчеглерни ап, күүселдезини организастап келген. Хынадданы организастаарынга хуралларга тургузар айтырыгларны белеткээринге улусчу контроль комитединиҥ кежигүннери В. Иванов, А. Епивкин, О. Дембрель, К. Ондар, А. Дембрель болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турар. Эрткен чылын улусчу контроль органнарынга ажылчы чондан 20 ажыг чагаа кирген, оларның изи-биле хынаддаларны чоруткаш, чогуур үезинде ээлеринге харыларны бергилээн. Ажыл-агыйларда четпестер дугайында чонның улусчу контролёрларга ыңнадып турар медээлери контрольду идепкейжидиринге идигни берип турар.

Улусчу контролёрларның чоруткан хынаддаларының түңнелин аналиэтеп көөрге, совхоз, колхозтарда мал ажылында, техниканың ажыглалынга болгаш камналгазында улуг четпестер илерээн. Районнуң совхоз, колхозтары техниканың эдилелин, кадагалалын баксыратканындан чүгле 1968 чылда безин 11300 ажыг рубльдиҥ машина-техниказын үндүр бижээн. Райпонуң системазында өрө-самчыгдал амдаа бар. Бо чылдың эрткен айларында хынаддалардан сес самчыгдал болганы илерээн.

«Ак-Эрик» колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Ю. Балчар контролёрларның ажылын эки организастап келген. Үжен ажыг контролёрларны 5 посту кылдыр тургускан, колхозтуң ажыл-агыйының участокторынга хынаддаларны кылып, көзүлген четпестерни колхоз баштаар черинге, бөдәә Советтиң күүскомунга дыңнадып турар. Бөлүктүң контролёрлары С. Алдын-Херел, С. Шимит, М. Допчүк, С. Намзырай, С. Даваа, В. Кандан олар хынаддаңы аналиэтиг чорудуп, четпестерниҥ чылдагаанын илередип келген. Улусчу контроль бөлүүнүң киирген медээлерин колхоз баштаар черинге, ынитиниҥ малынын байдалын, кадарчыларнын хандырылгазын доктаамал хайгаарап турар. Эрткен айларда колхозтуң малынга хорамча болбаан, малдың ажаалда-тежээлде з и н ч е кичээнгей күштелген.

Улусчу контрольдуң чамдык бөлүктери, постулары чоггуур негелдеге чедир ажылдавайн келгенин база айтыр ужурлуг. Чамдык ажыл-агый черлеринде партия организациялары контроль органнарын кошкак удуртуп, оларның ажылынга дуза коргуспейн турар. Районнуң орук участогунда, ыяш ажыл-агый черинде, Шуурмакта бөлүктер ажылдавайн турда, ында партия организациялары чогуур хемчег албаннар. Ол ышкаш «Тес-Хем» совхозта бөлүктер контрольду четпее боттандырып келген. Совхозтуң малынын кыштаглаашкынында четпестер, малга хорамча болуп турда-ла бөлүктүң даргазы Ч. Лопсан-оол дээштиг хемчег албайн турар. Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң ажылында четпестерни эдер талазы-биле партком хемчег албайн келген. Совхозта улусчу контрольдуң бөлүүнүң ажыл-чорудулгазын парткомга, партия эге организацияларынга-даа чугаалажып көрбээн.

Улусчу контроль органнарының ажылын сайзыраҥгайжыдар, контрольду дээштиг болдурар дээш партия организациялары бөлүктериниҥ, постуларының ажылынга партийжи удуртулганы күштелдирери, контролёрларга хүн бүрүниҥ дузазын көргүзери чугула. СЭКП райкому биле районнуң улусчу контроль комитеди бөлүктериниҥ даргаларының, партия организацияларының секретарьларының семинарларын, хуралдарын кады эрттирип турарының ужуру-даа ол.

Н. ЧЫНДЫГЫР,
улусчу контроль комитединиҥ даргазы.

Кохозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ОРУЛГАЗЫ ӨЗҮП ТУРАР

Чоокта чаа Тываның зң улуг ажыл-агый л а р ы н ы ң бирээзи, Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралы боол эрткен. Орта 1968 чылда колхозтуң кылып чоруткан ажылының дугайында тодаргай анализтиг илеткелди артель баштаар черииҥ даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Васильевич Астафьев кылган.

Партияның XXIII съездизиниҥ болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының көдээ ажыл-агыйны улам ыңай сайзырадыр дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш турушпушаан, артельдиҥ экономиказын өстүрериниҥ талазы-биле элээн чедишкиннерни колхозчу ажыл-ишчилер чедип алган.

Колхозчуларның материалдыг чавгай амыдыралы улам өскен. Чүгле 1968 чылда безин колхоз 1 миллион 750 муң рубль арыг орулганы алган. Ооң түңнелинде колхозчуларның айда аймыя төлевири 1967 чылда 90 рубль турганындан 1968 чылда 100 рубль ама берген. Бо дээрге, партияның болгаш чазактың чонның материалдыг, культуруг амыдыралын улам ыңай көдүрер дээш сагыш салыышкынының, дузаламчызының амыдыралда боттанып турарының көречизи-дир. Колхоз бүдүрүлгезиниҥ кол адыяарының бирээзи болур мал ажылындан эрткен чылын 1 миллион 392 муң рубль орулганы алган.

1968 чылда күрүнеге эът садарының планын 109,6 хуу, сүттү 138,1 хуу, дүктү 144,2 хуу күүсетикен ийикпе, азы күрүнеге 628 тонна эътти, 1533 тонна сүттү, 95 тонна дүктү саткан. Ол продуктуларны будүрериниҥ ниити планы база ашкан. Бир баш хойдан 2 кг дүктү кыргып алыр планныг тургаш, 3,6 кг дүктү кыргып алган.

Шак ындыг түңнелдерни малдың амаалда-чемгерилгезин, уксаазын экижидип, мал ажылынга механизацияны кылып тургаш, малчыннарның эрес-шудургу күш-ажылының ачызы-биле чедип алган.

Колхозтуң тудуг ажылының талазы-биле планныг сорулгалары база-ла багай эвес күүсеттинген. 10 чурттапга башыңнарын тудар ужурлуг тургаш, 20 башыңны ажыглаапга киирген. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Колхоз будүрүлгезиниге мурнакчыларның саны уламм өскен. Саанчылардан А. Балагашёва эрткен чылын бир инекке онаштыр 2656 литр, Я. Караш 2142, Б. Дадар 2063 литр сүттү саап алганнар.

Чедишкиннинер-биле чергелештир отчёттуг үениҥ иштинде колхоз баштаар черииҥ чорудуп келген ажылында чедир кылдынмаан чүүлдерни болгаш четпестерни хуралга санал берген колхозчулар илерткен.

Эрткен чылын колхоз часкы тарылганың планын күүседип, чогуур үезинде чорутсада, түңнел шоолуг эвес болган. Суггаттыг черлерни, хоргунну эжижидер минералдыг чемишчидилгелерни чөп ажыглавайн, агротехниканы сагывайн, тарылга эзлчештирилгезин боттандырбайн келгенинден чавыс дүмүтту алган.

Бо чылгы чажар үрезиннериниҥ чүгле кызыл-тастың үрезинин четчири-биле уруп алган, а ооң өске культураларның үрезини чедишпес болгаш чамдыызы шуут чок. Ол ышкаш күскү чер аңдарылгазының планы күүсеттинмээн. Чамдык механизаторларның талазындан техниканга камныг эвес болганындан, техника үрелир, анаа турар, кывар-чаар материалдарны хей черге амыр чарыгдаар чорукту болдуруп, колхоз хереңгизинге когарал чедирип турганың санал бергеннер шүтүмчүлээн.

Амгы үеде мал кыштаглаашкынының чоруп турарында, часкы тарылга белеткелинде четпестерни санал берҙеннер база демдеглээннер. Ылаңгыя колхоз эрткен чылын мал чемин белеткээриниҥ планын күүседип шыдаваанындан мал чеми чедишпестеп эгелээн. Бо талазы-биле чогуур хемчеглерни ап чоруткан. Тракторлар-биле кылын харлыг черлерни далбыйлааш, малды аҥаа одарладып турар. Бар мал чемин камнаар аргазын хереглеп, аҥаа шыңгыы контрольду тургускан. Хелдерниҥ хыыргыжын кескеш, фермаларже сөөртүрүп организастаан.

Владимир Ильич Ленинниҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга база-Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле 1969 чылда социалистиг чарышты хуралга колхозчулар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Кызыл-тараачыларның бо чылгы хүлээлгези мындыг:

Чер ажылының культуразын бедидип тургаш, күрүнеге 2 муң тонна тараапы садар, бир гектардан 12 центнер дүжүттү алыр.

100 баш төрүүр малга онаштыр: 90 хураганны, 85 бызааны доруктуруп өстүрер, бир саар инекке онаштыр 1900 литр сүттү саап алыр, бир хойдан 2,9 кг дүктү кыргып думаар.

Малчыннарга 10 чурттапга башыңнарын, бир уруглар садын тудар болгаш өске-даа ажылдарны кылыр.

И. КЕЛИК-СЕҢГИ.

Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң № 3 хойжу бригадазының мурнакчы малчыны Бормит Кежиктиҥ ажаалдазында төрүүр 403 хой бар. Ол бо чылын 100 баш хойга онаштыр 90 хураганны камгалап алырын хүлээнген. Бо үеге чедир төрүттүнген 283 хураганның чаңгызы-даа хораваан. Коданда оолдаашкын үргүлчүлеп турар. Малчын социалистиг хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: хойжу Б. КЕЖИК.
Ю. ЗАХВАТКИННИҢ фотозу.

Танцычыларның маргылдаазы

Балет артистериниҥ Москвага болур делегей конкурузунга оң ийи чурттуң 80 ажыг танцы мастерлери киржир. Ону совет болгаш даштыкы чурттарның журналистерииҥге СССР-ниҥ культура министри Е. А. Фурцева март 3-те танцы талазы-биле чогаадыкчы ажылдың маргылдаазынга тураскаатказ парлалга конференциязы болуп турда дыннаткан.

Конкурстан делегейниҥ танцы эртеминге мергежилдиглеринииҥ чаа-чаа аттары дыннаалыр. Аргентина, Чаа Зеландия, Болгария, Япония, Италия, Куба, КАР болгаш оон-даа өске чурттар Москваже мергежилдиг аныяктарын чорулар.

Совет Эвилелиндеп маргылдаага эң хөй кижилиг төлээлер киржир. Олар москвачылар, ленинградчылар, Киевтиҥ, Душанбениҥ, Таллиннииҥ, Риганың болгаш өске-даа хоорайларның төлээлери болур. Оларның чамдыктары аныяк көрүкчүлерге калбаа-биле сураглыг, күрүненииҥ үлегержи балет театрының артистери Н. Бессмертнова, Н. Сорокина, М. Лавровский, Ю. Владимиров, танцының улуг уран чүүлүнге чоокта ойнап эгелээн, мырынай аныяк Г. Рогозина (Пермь), М. Барышников (Ленинград), О. Короткова (Улан-Удэ) болур.

(СЭТА-ның корр).

Тускай школаже кичээнгей салыр

Кызыл-Арыгда байдалга хамаарыштыр

Таңды районнуң девискээриие бойдуетуң чурумалдыг чараш чери озуур Кызыл-Арыгда республиканың тускай школазы (директору С. Кара-Сал) бар. Тываның янзы-бүрү булуңнарындан келген 168 уруг ында оореиип турар.

Республика ужур-дузалыг о тускай школаның ажылында улуг четпестер бар. Школаның дирекция чери кыска белеткелди дыка багай чоруткан. Одар чүүлдү четчир кылдыр белеткеп албаа ужурунда амгы үеде школага болгаш оң интернадынга, столоваязынга ол ыяшты одаар ужурга таварышкан. Сургуулдаиың хевин чогуур үезинде тыптынып алаан түңнелинде оларга кидис идиктериниҥ чаа чылга чедир четче бербээн.

Тускай школаны аъш-чем продуктуларыбиле хандырбайн турар деп санап болбас. Ындыг болза-даа чемни кылып турарының шынары чавыс. Чылдаанны — мергежилдиг повар чок, ай сайында 3—4 повар солчуп келген. Школаның үнар-бажыңы кышкы үеде ажылдавастаан. Чижээ, бо чылдың январь, февралда сургуулдарны чүгле 3-ле катап чуваргаан.

Школаның башкылары, кижизидикчилери шууту каттышкаш 30 хире кижи бар. Оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды партия эге организациязы (секретарь эш Некрасов) барык чоруттайн келген. Лекциялар, бесседалар, политинформация школа коллективинге болбайн турар. Ол ышкаш башкылар-даа, сургуулдар-даа соолгу ийи айда кино көрбээн, школа коллективинде бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмү ажылдавастаан. Школа коммунистериниҥ болгаш комсомолчуларның политиктиг өөредилгезиин организаставаан.

Кызыл-Арыг школазының башкыларының болгаш сургуулдарының ортузунга масса-политиктиг кижизидилге ажылы ындыг четпес турда, СЭКП-ниҥ Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, ооң эргелекчизи эш Тушков боттуг дузаа коргуспээн. Республика ужур-дузалыг бо тускай школаже кичээнгейни күштелдирери, ооң ажылынче ханылап киреры районнуң хамаарышкан организацияларындан болгаш Тыва АССР-ниҥ чырыдыышкын Министерствозундан негеттиниҥ турар. Д. ИРГИТ.

Совет кижилерниң килеңниг УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

Кыдат чөңгээчилерге каргыш!

ВЛАДИВОСТОК. 7. (СЭТА)- Кыдат чагырга черлериниң совет-кыдат кызыгаарга кылган чөңгээзинге удурланыышкынының хөй кижилиг митингиви Владивостоктуң далайның садыг ортээлинге болган.

Мао Цзе-дун болуунуң буйар кара сагыштыг тактиказын Ыраккы Чөөн чүктүн далайжылары болгаш далай ортээлерининг ишчилери эки билир. Кыдат далай ортээлеринге «Свирск» теплоход биле «Украина комсомолчузу» танкернин доктаал турган үезинде кыдат чагырга черлериниң кылган чөңгээлерин совет далайжылар үнүпаан.

— Бистиң Төрээн чуртувустуң мыкытыг Ыраккы Чөөн чүктүн далайжылары болгаш далай ортээлерининг ишчилери эки билир. Кыдат далай ортээлеринге «Свирск» теплоход биле «Украина комсомолчузу» танкернин доктаал турган үезинде кыдат чагырга черлериниң кылган чөңгээлерин совет далайжылар үнүпаан.

— Бистиң Төрээн чуртувустуң мыкытыг Ыраккы Чөөн чүктүн кызыгаарларынга халдаан. Мао Цзе-дун болуунге баштатқан кыдат чөңгээчилерни каргап тур бис. Алдарлыг совет кызыгааржылар мыныг чөңгөлерге төлептиг ойтур шаанышкынны кажан-даа берип шыдаар дээримге бүзүрелдиг бис!— деп, хөөчүн кызыгаажы, далай ортээлининг ажылчыннар бригадазы М. Х. Лубенский митингиге сөс алган чугаалаан.

Кыдат чагырга черлериниң идеология талазы-биле хоралыг үүлгедилерин чепсектиг чөңгөлер болдурунга чедир күштелген деп чүвени технолог В. Т. Хоменко, далай ортээлининг нүүги райониунуң комсомол организациязының секретары Б. В. Абатуров, далай транспортунуң партком секретарының орала к ч ы з ы Ю. И. Демченко болгаш оон-даа өскелер киленнеп, хорадан чугаалаан. Серемчилелдиг болур, Төрээн чуртуң экономика күчүзүн улам улгаттырар дерек деп, далай ортээчилери медегээн.

Митингиниң киржикчилери кыдат дайынзырактарның калчаалыг үүлгедиглериге шинтпирлиг удурланганын илергейдеп, Совет чазактың даштыкы политиказын бүрүү-биле түүдүг дөп санаанын демдеглеп, чаңгыс үн-биле шинтпир үндүрген.

• • •

★ КЫДАТ чагырга черлериниң совет-кыдат кызыгаарга чөңгээ кылганынга удурланыышкынның митингилери хоорайның бүдүүлге черлериге база болган.

— Благовещенскиниң ажылчыннары, бистер наонцзодунчу болуктуң кара сагыштыг үүлгедиг кылганынга килеңнеп «тур бис. Кыдат дүржоктарның чөңгээлиг халдаашкыннарын шинтпирлиг хоруп соксаткан турарбыс! — деп медеглеп тур бис. «Амур металлизаводунуң ишчилери Н. В. Колобов ынчалдыр медегээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың даштыкы политиказын боттарының ишки-биле деткип турарын кан эзилдирикчилериниң бригадазы К. Карпальский, шуукуга цехиниң начальнигиниң орлакчызы М. И. Голубинчий олар сагыш-сеткилинин ханызындан чугаалаан.

«Коммунистер партиязын, оон ТК-зын долгандыр боттарывыстың хүрээленивисти улам сырый каттыштырган, Төрээн чуртувустуң күүш-шыдалын мотаг чок ажылживисе-биле быжыглаар бис» — деп, митингиге чаңгыс үн-биле күлээп алдынган шинтпирде демдеглээн.

Митингилер судно будүрүлгезинге, электропрокат заводунуң цехтеринге, даараныга фабриказынга база эрткен.

Чөңгээни чайладыр!

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Неада хоорайның ажылчы чоннары совет-кыдат кызыгаарга лекин эрге-чагыргалар ның чөңгээлиг үүлгедиишкиннериге удурлаашкынның митингилери Азербайджанның паймысалының үлетпүр будүрүлгеле р и н г е болгаш тудугларынга болган.

«Лениннефть» 8-ки тывыш черинге болган митингиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Муса Байрамовтуң медеглээни болза: Боттарын коммунистер бис дижир кижилерниң совет болгаш кыдат улустарының аразынга өжээннешкек чорукту өөскүдер ыдалакчылар болуп турарынга бүзүрээри берге-дир. Мао Цзэ-дуннуң националисчи, реаксычы болүүнүң ходелиишкинне р и н улуг кыдат улустуң күзел соруу-биле домейдештирер бодал биске шуут чок.

Чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязынга митингилерниң киржикчилери пекин чарыдырыкчыларның кеминг ажыл-чорудулгазын киленңээшкин-биле б у р у у таап, совет-кыдат кызыгаарга калчаалыг чөңгээлер-биле холбаштыр КУР-нуң чазаан шинтпирлиг сагындырган Совет чазактың хемчеглерин бүрүн деткип турарын илергейлээн.

БАКУ. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чөңгээлиг үүлгедиишкиннериге удурлаашкынның митингилери Азербайджанның паймысалының үлетпүр будүрүлгеле р и н г е болгаш тудугларынга болган. Совет талазын протоколга РСФСР-ниң культура министри П. А. Кузнецов, польша талазын ПУР-нуң культура болгаш уран чүүл министри Л. Мотыка эт салган.

делегей бо хүннерде

ПОЛЬШАГА БОЛУР

ВАРШАВА. (СЭТА). 1969 чылда ССРЭ биле ПУР-нуң аразынга культура болгаш эртем кады ажылдажылганың адаптаашкын төлевилелиниң үезинде РСФСР-ниң культуразының хүннерин Польшага эрттирер дугайында протоколга от салымышкыны Варшавага болган. Совет талазын протоколга РСФСР-ниң культура министри П. А. Кузнецов, польша талазын ПУР-нуң культура болгаш уран чүүл министри Л. Мотыка эт салган.

Польшага РСФСР-ниң культура хүннери болза, пиитилел-политиктиг болгаш культураг улус болуушкун, коммунистиг тургузуушкунга Россия Федерациязының чедишкиннерин халбаа-биле көргүзери болур. Совет Эвилели биле Польшаның улустарының аразында аку-дүнма найыралды болгаш кады ажылдажылгавы узак шинай быжыглап, хөгжүдеринге дузалаар деп, протоколда чугаалаан.

Польшага РСФСР-ниң культуразының хүннери октябрь 20-ден 30-га чедир Варшава, Краков, Катовица база Лодзь болгаш өске-даа хоорайларга болур. Ленинградтың күрүне хөгжүм филармониязы, Күрүненің Е. Бахтанов аттыг академиктиг театры болгаш Россия Федерациязының өске-даа музыка, театр коллективтери концерттерни болгаш шинелерни көргүзер.

Каттышкан өөредилге доозулган

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияда болук совет шеригленің болгаш ГДР-ниң Национал улус армиязының шеригленің Герман Демократтыг Республиканың девискээринге чоруткан каттышкан өөредилгеи март 7-де доозулган. Өөредилгени Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский удуртқан.

Шеригленің мурнунга тургустунган соруглаар эки күүсеттинген.

Өөредилгеге киришкен каттыжышкынныар болгаш кезектери ийи аку-дүнма армияларның өөредилгезинин бедик шынарлыын, организациязын, ыладтыг дем каттыштырылгазын болгаш дайынчы сырый кады ажылдажылгазын көргүскен.

Коммунистерниң негелдези

БЕРЛИН. (СЭТА). Бүтү Германияны кара туразы-биле төлээлээр дээр негелдеден ойталаар чорук болгаш ГДР-ни хүлээп көөру Бармын Берлининг болгаш ГФР-ниң чонунуң эрге-ажыктарынга, а ол мышкаш Европада тайбыңнык болгаш аймыл чок чоруктук хөрээнге чүгле угаасылалдыг даштыкы политика барааи болур. Ол дугайын ГКП-ниң Федералдыг комитединиң төлээлекчиин медеглээн.

Германияның Коммунистиг партиязы Европада чогуур кызыгаарларны болгаш Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөр деп, федералдыг президент Хейнеманны кыйгырган.

АДН агентилелдиң Дюссельдорфтан дыңнаткаңы-биле алырга, ГКП-ниң Федералдыг комитеди нацисчи демократтыг партияны хоруурун, демократия болгаш инитилел депшилгезин камгалаарын-биле демисешкен дээш шинтпирген бүтү кижилерге йелдерел көргүзерин база пегээн.

Могаг чок сагыш салыышкын

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның улузу болгаш чазаа мал ажылын хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салын турар. 1967 чылда чазактың шинтпирин өзугаар чуртка ветеринариянның эртем-шинчилел институдун ажыткан. Эм будүрериниг улуг кичээнгейин салып турар. Революция мурнунда бүтү эм будүмелдерин 70 ажыг хуузун ажыын даштыкы чурттардан, колдуунда АКШ-тан ап турган болза, бо үеде вакцина, сыворотка болгаш өске-даа биология будүмелдерин түс черинге үлетпүр будүрүп турар. Бо бүтү хемчеглер малдың брученеллёз болгаш туберкулёз ышкаш, ыыдыг аарыглардан аарыырын алаан кызырарынга дүмә болган. Латин Америкада Куба мал ажылын хөгжүдериниң эртемге үндезилеттингеи программазын ажылдап кылган баштайгы чурт болган.

ССРЭ-НИҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ

ВАРШАВА. (СЭТА). Гданьскиң Ленин аттыг болгаш Гдыньскиң Парим коммуназы аттыг суднолар тудуушкун заводтары Совет Эвилелиниң чагырым өзугаар ийи судноны чорудары-биле белетиззи. Ол болза, 12,5 муң тонна чүүн сөөртүр «Дмитрий Полуян» болгаш 23 муң тонна чүүн сөөртүр «Златоуст» деп суднолар-дыр.

Коллективтиг ажыл-агыйларның 20 чылы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Кодээ ажыл-агыйны социалистиг чаартыр дугайында Румыниниың Ажылчыи партиязының ТК-ның 1949 чылда март пленумунуң шинтпирининг база баштайгы коллективтиг ажыл-агыйларны организастаанының үзэрби чылын демдеглеп турар.

Ол үеден бээр эрткен чылларның дургузунда румын кодээ таныттымас кылдыр чаартырган. Бухарестиң чоогунда Кэдуғэрени суурда кодээ ажыл-агый кооперативи ана чижек болур. Ол кооперативке баштай тараачыннарның кап-ла санныг өг-бүлеэи каттышкан болгаш чүгле 84 гектар черни ажылдап кылып турган. Тракторлар дугайында чугаалаа ынчаарда турбас турган. Ам ол хөй адырлыг ажыл-агый 1200 гектар тарыяга черлиг. Кооперативтиң шөлдеринде 21 тракторлар болгаш 11 комбайннар ажылдап турар. Кооператорларның орулгалары чыл келген тудум-на көөдеп турар.

КАТАПТАВАС УЖУРЛУГ

ЛОНДОН. (СЭТА). ГФР-ниң президентизин Барыын Берлинге соңгааның тайынбырлавышаан, англи «Сан» солуннуң бижээни болза, «Бо бүтү үгаан-сарыыл чок чөңгээ-дир». Барыын Берлинге соңгуадаиы чорударын негевишаан, боюн эрге-чагыргалар «Европага кризистиң тыптын келириниң айылынче» сагыштым-биле барган.

«Барыын талаҥы чурттар оон дараазында ыыдыг чорукту база катап болдурбас дугайында сагыш салыр ужурлуг» деп, «Сан» түңнелинде демдеглээн.

Франкочу ёзу-чуруумнуң Испанияга онза байдал чарлап тургусканынга болгаш чонга удур дерзии үүлгедиглер кылып турарынга улустуң удурланыышкынын илергейлээнинең чыскаалы Брюссельге болган.

ЧУРУКТА: Брюссельдиң кудулчуларында удурланыышкын илергейлээннерининг «Испанияга хосталгаҥ» деп биэзин транспарантылар тудуп алаан, чыскаалдыг чоруп турары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Буруулуглар харыылазыннар!

ДУШАНБЕ. (СЭТА). Таджикстанның хоорайларынга болгаш киилактарынга хөй кижи киржикчилиг митингилер болгулаан. Республиканың ажылчы чоннары кыдат эрге-чагыргаларының чөңгээзин шинтпирлиг буруу шапкан.

Таджик күрүне университединиң хөй муң кижилиг коллективи болдуунуң митингизинге резолюцияны хүлээп ап, ийи чуруун улустарының аразында харылаалларга пролетаржы интернационализмнин принциптери эрте азы орай-даа болтинилээр дээримге бүзүрелин илергейлээн.

ТАЛЛИН. (СЭТА). «Ильмарине» машина тудуушкун заводунга болган митингиге мастер Р. Роозенің медеглээни: совет девискээрже кыдат чепсектиг отрядтың дээрбечи халдаашкыны — калчаалыг чөңгээ-дир. КУР-нуң чазаанга Совет чазактың потазын бүрүү-биле деткип турар бис. Ындыг авантюристиг политика эки чүү-даа бербес деп чүвени пекин удуртукчулар биилип алыр ужурлуг.

Митингиге чүве чугаалаанар кыдат чөңгээчилерниң үүлгединин шинтпирлиг буруу шапкан.

Удурланыышкынның митингилери Тарту, Кохтла-Ярвага болгаш Эстониянын өске-даа хоорайларынга база болгулаан.

Кыдат эрге-чагырганың чөңгээзинге өлүрткеннерни орнукшутканы

ВЛАДИВОСТОК. 7. (СЭТА.) ССРЭ-ниң Ыраккы Чөөн чүк кызыгаарынга кыдат эрге-чагыргаларның март 2-де организастаан, чепсектиг чөңгээзин ойтур шаварының түңнелинде маадырлыг өлген кызыгааржыларга даймычы кызыгааржылар, кызыгаар районнарының ажылчы чоннары болгаш хөй-ниитилиниң төлээлекчилери сөөлгү хүндүткелдиң үзүлелиин кылган.

Кажыдал митингиге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чаиында Күрүненің айыыл чок чорук комитединиң дергазының бирги орлакчызы, генерал-полковник Н. С. Захаров чүве чугаалаан.

— Совет кызыгаарны шургүй эртекш, бистиң дайынчыларывыска оор ёзу-биле, хенертен, кыдат чагырга черлериниң айтыышкынын ёзугаар халдаан дээрбечилерге удур тулчуушкунга амы-тынын оскүнган маадыр-кызыгааржыларны сөөлгү орукче үдеп турар-дыр бис.

Совет девискээрже март 2-де оор ёзу-биле кылган халдаашкын таварылга болган чаңгыс болуушкун эвес. КУР-нуң удурткучуларының кыдат-совет харылаалларны чидиглендиреринче угланган дүржөк үелерни боттандырып эгелээниинден бээр кызыгаарга чөңгээлер болуру, совет девискээрни былаажыр дүржөк үүлгедиглер күштелген.

Үссүри хемде Даман ортулуктуң чанында болган чөнгээ оңза кара сагыштыг болгаш дерани болган. Совет кызыгааржылар когаралдарга таварышса-даа, даддаравааи, дидим тулчуп киргеш, чөңгээчилерни совет девискээрден үндүр сывырган. Калчаалыг кыдат националистер улуг Совет Төрээн чуртуң ыдыктыг кызыгаарынче халдаар орааддажыышкыннарны кылып болза, моон соңгаар-даа база ындыг согуушкунга таваажыр — деп, генерал-полковник чугаалаан.

Совет Даман ортулук дээш тулчуушкуннарның киржикчиин сержант эш Бабанскийиин болгаш дайынчы эш Каныгиниң чугаазы кажыдал митингиниң киржикчилериниң сеткил-сагыжын дүвүреткен.

Кызыгааржы эш Давиденко... Оон ады митингиге үр-

Байлакмаа боду эң бүдүштүг, эрес-кежээ, чонунга эвилең, эмнелге коллективиниң хүндүткелин чаалап алган, чаагай сеткилдиг не. Ол үш уруубиле адазын чоктавайн, амыдыраддың бергелерин чурттап эрткен. Амыр-дыш бербес бужурганчыг ашаандан чарлып алгаш, кулак дыш чоруурга эки-дир деп бодап-даа чордуда мйнаан. Чамдыкта уругларының адазының дугайын айтырып, сактып чугаалай бээрге, кээргелдиң сеткилин хайныш, кандыг чүү-даа болза уругларының төрээн адазы-дыр, таанда эттиинип, угаан кирип, бууруузун миннип дедип-даа келири чалавас деп мунгараап, хөй-ле бодал бодап, хилинчектенип чорааны чугаа чок.

Сандан хөвеңнит чолдан хөректээштиг, көпке бөрттүт, иинти хевш шору силит, ындыг-даа болза мурнукуу чок апарган. Каратары шагаыргай, кандыг-бир сагыш човаашкын аазы мунгаралдың хандыр бодалы бар. Улугуй бергенв ындыг бе. азы угаан кирип келгенв ол ийикпе, арай оожум-даа апарган. Сандан бажыңынга кирип келгеш, дидим эвес байдал-биле мендилешкен. Ортун уруу Дина ачазын көрүп каап, уткуй маннап чедип келгеш, мойнуидан көцөактанышкаш, салдынмайн барган.

Байлакмаа Сандынны дооразындан кайгап, ыыт чок олурупп-да, олурупп-ла олурган. Кандыг чурттап турдунар, мен чогумда деп айтырыг салырындан Сандан эпчоксунган. Бажың ишти арыг, эдиш салып каапы шеверген чарап, уруглары семис-чаагай, хөгдүг-омак. Иезн уругларын мен чогумда эки азырап тургандыр деп бодап олурган. Эдээн орайтаан, уруглары чытқылап алаан.

Байлакмаз:

— Чемненип көөр силер бе —дээш, столче чалап, далган үскен мүнүү таваққа кудуп бергеи. Сандан сеткилинде аажок өөруп, бодупуң-па бажыңынга кадайының кылган чемнив чивээнден бээр үр болганын, бодап чеминң амданын экизиивп олурганы каранда илдең болган.

Чула тоттуг чемненип алгаш, Байлакче көруп:

— Черле өскерилбээп-дир сен. Сураан дыңнаарымга эки чурттаап чоруурр, ашакка амдаа барбаан деп дыңнаан мен. Шын болган-дыр. Сен чүге мендеп чаңгыс-даа чүве айтырыынга харылаар чүве тыппайн, чүгле «ыяе деп каан

В. И. Ленинниң Горькиде Бажың-музейи

КОМСОМОЛДУҢ политөөредилгенин харымлаар хүзөзелгиг консультантыларның семинарын СЭКП Төп Комитединиң Пропаганда киидизин болгаш ВЛКСМ ТК-зы эртикен чыдыың төнүлүүдүв Москва хоорайга арттырган. Семинарның киржикчилери Владимир Ильич Ленинниң Горькиде Бажың-музейин улут сонуургал-биле көргеп. Улуг башкы болгаш баштыңгы Владимир Ильич Ленинниң амыдыралын база могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын Бажың-музейиниң экспонаттары тодаргай көргүзүп турар.

... Найысылавдан 35 километр ыракта—Москванын ногаан зонязында, Каширскиниң машина оруунуң үүнде делгем оргу чер бар. Москва чоогунуң өске-даа черлерин-биле ол бир домей, аажок чараш, чуурмалыг. Ол, кайгамчык чараш эзим-биле шыпталган. Сан дөрт узун хадыңнар, хадылар, шынөлер, шарлап-терек болгаш өске-даа ыяштар. Москва чоогунуң хадмыралаан салгынынга чайгаавыр. Шээр дээ ажыг сүтүүг Пахра деп хем оожум бырлаңнадыр агып чыдар.

Ында Ям, Сьяново, Горки, Калиновка суурлардың чоогунда, сырый үнген шарлап-теректе-ринің, дүв ыяштарының, хадыларның, хадмыларның, шивилериң аразында ийи кат оозалаан бажың бар. Ол дээрге, Владимир Ильич Ленинниң Горкиде туралаавышкы Бажың-музейи-дир. Ол черни инитизи-биле Ленин дагзары деп адаар, бүтүү делегейге сураг-жаан.

Владимир Ильич Ленинниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының бүдүш үе-чадазы Горки-биле холбаттынган. 1918 чыдың күзүүнүңден 1924 чылга чедир Владимир Ильич анда чурттаан. В. И. Ленин аар болыглаткан соонда удаазында Горкиге эң-ле баштай 1918 чыдың сентябрь 24-те чеде берген болгаш анда октябрь 15-ке чедир чурттаан. Оон соонда Владимир Ильич дыштанып хүнеерге, шөлээлиниң үезинде Горкиге үргүлүү кээп турган, а 1923 чыдың май 15-тең эгелээш анда доктаамал чурттаан. Ниитизи-биле Горкиге ол ийи чыл хире болган.

Бойдустуң ол кайгамчык чараш чуурмалыг будунуңга Владимир Ильич аажок ынак чораан. Улуг парк арыгга ол агаарлаан, дыштанып, делгем эзимнерге аңнаан, Пахра хемниң арыг суунга эштип турган. Бажың-музейиниң кырында каъзының соңга караандан Горки суурлу көөрге, дыка чараш. Горкиге чүгле дыштанып эвес, харын-даа эмнелиг турган үезинде безин Владимир Ильич Ленин партиязы, бүтүү чурттуң амыдыралын удуртуп, башкарып, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчөөшкинниге кирежип, әртем-теоретиктиг улуг чогаалдарын бижип келген.

Горкиден телефон-биле В. И. Ленинниң ийи чүс хире айтымышкынарлыг, директиваларлы, чагаалары дамчыткан. Партияның X, XI съездилериниң, Советтериң VIII, IX съездилериниң, Коммунистиг Интернационалдың III конгрезиниң документилерин Владимир Ильич Горкиге белеткээн. Оон мында В. И. Ленин Горкиге «Пролетариаттың революциязы болгаш ырбакчы Каутский», «Партияның кризизи», «База катап профэвиледдериниң дугайында, амгы байдалдың дугайында, эштер Троцкий болгаш Бухарин оларның частырыглаарының дугайында», «Чаа үелер болгаш чаа хевирде эрги частырыглар», «Немец коммунистерге чагаа» болгаш өске-даа ажыдарын бижээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүүнүң удуртукчуларлы, делегейниң революстуг шимчөөшкинниң суургалыг ажылдакчылары, ажылчыннар болгаш тараачыннарның төлээлери Горкиге, В. И. Ленинге үргүлүү кээр турган. Хей санныг чагаалар, документ бижиктер, телеграммалар Владимир Ильичиге дүне-даа, хүндүс-даа кээп турган.

Бажыңның улуг эвес соңгу кезээзите кышкы үеде одаар түүлгү камнаар соруулга-биле В. И. Ленин, Н. К. Крупская болган Ленинниң дүңмазы Мария Ильинична Ульянова чурттап турган. Владимир Ильич кырында каъзынга улуг эвес бөдүүн өрөзди эглеп келген. Оон бир бүлүүдүнга бажа-ла бөдүүнү ажыык стол бар: В. И. Ленинниң ажылдаар столу. Стоз кырында болгаш оруң чанында түмбочка кыынга база улуг шкафта эмгежок хей номнар бар. Ол номнарның аразында дыштыкы дыддар кырында чогаалдар база бар. Владимир Ильич Ленин он бир дыштыкы дыддарны билир турган. Оон ыштинде англи, француз, немец, италь дыддарны бодунуң төрээн дылы-биле домей билир.

Владимир Ильич Ленин ажаок чай чок-даа болза, номнар, чогаалдар номчуурунга дыка ынак турган. Бажың-музейниң бирги каъдында улуг библиотека бар. Орус, англи, француз, немец дыддар кырында үш мун ажыг номнар ында кадгалаттынып турар. Философтиг, политиктиг экономиз, төөгү болган делегейниң ажылчын шимчөөшкинниң тилазы-биле хей номнар бар. Оларның аразында — Карл Маркстың, Фридрих Энгельстиң номнары, В. И. Ленинниң. Чогаалдарының бирги үндүрүлгезинин томнары бар. Оон дилээнин өзүүлгаар Н. К. Крупская, М. И. Ульянова болгаш библиотекарь Ш. Н. Мануүрүянын оларга ук номнарны чыып делгээн.

Владимир Ильич бажыңның ийнги каъдында кабинединге ажылдап турган. Ынчалзажок, номнар адыр дээш аданда каъдында библиотекага бир хүн каш-даа катап келир. Библиотекага доктаамал келир журналдарны, яңы-бүрү дыддар кырында солуннарны ол күзелдин-биле номчуп, чүрттүң болгаш делегейниң амыдыралын олардан билип алыр чораан.

Горкиде ол бажыңга Ленин башкымның ог-бүдезининг тааржын чадаан шаг болганын Бажың-музейниң ажылдакчызы семинарның киржикчилериниге тайылбырлады. Владимир Ильич-даа, Надежда Константиновна-даа революстуг улуг ажыл-чорудулгазының үезинде бичии бажыңнарга бодүүн ёлүү-биле чүрттаа чаңчысканнар. Н. К. Крупскаяның мындыг сактышкынны Бажың-музейде бар болду: «Бодүүн квартираларга, чиик хөлөзилиг өрөөлдерге, чорумаддар хонар черлерге чүрттаа чаңчыскан улус болгай бис... Бо бажыңга чүгле чоорту чүрттаа чаңчыктывыс... Оон соонда Горки дээрге, Ильичиниң чайын доктаамал чүрттаар черге болу берген. Мында байдалды ол чоорту шинчээдип, аңаа чоорту чаңчыга берген».

Владимир Ильичиниң Горкиге амыдыралы оон кайгамчык бодүүн, амыдыралга, кижилерге, бойдусха ынаан тодаргай хереченил турар. Берге аарымның-даа, дыштанылгазының-даа, хайнышкының аажылының-даа үезинде ол шак-ла ынамдыг чораан. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның уругларынга 1924 чылдың январь 7-де улуг ёлкаңы Горкиге организастаан. Кадының байдазы берге турган-дыр болза, Владимир Ильич бичии чаштарның ойнаш, хөглөөнин болганчок-даа солуурган көрө бээр, олар-биле хөөрежир турган.

Горкиде парктың тураскаадлыг ленинчи хей черлер бар. Ында элээн дезгем шөлге Ленин башкы кожазы солхозтуң ажылчыннары-биле баг хап ойнаарынга кончуг ынак чораан. Парктың чөөн кезинде улуг эвес ойнак бар, мында кончуг улуг дуб ыяш турар. Оон хөлөгезинге Владимир Ильич стол, сандай салып алган, дыка үр ажылдаар чораан.

Горкинин болган өске-даа суурларның чүрттакчыларының мурнунга В. И. Ленин хей санныг илетхелдерни, лекцияларны кылып, чаа амыдырадлы канчаар тургузарын оларгa сүмелеп турган. Горки суурну электрә-биле чырыдарынга дузалаан. Социалистиг революциянын шилгараан башкылыы, тайбыңның болган улустар аразынга найырадлың улуг камгалакчызы Владимир Ильич Ленинниң Горкиге амыдыралын база хайнышкынның ажыл-чорудулгазын Бажың-музей тодаргай көргүзүп турар.

В. И. Ленинниң Горкиде Бажың-музейиң СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар 1949 чылда ажыктаан. Ильичиниң дирит турган үезинде бүтү-ле түүдер ында ол-ла хевээр арткан. Ленин башкының Горкиде Бажың-музейи соңет улуска болгаш делегейниң дешпилеглиг бүтү-ле кижилериге эргим үнелиг. Совет Эвилелиниң хей националдарының төлээлери, дыштыкыдан келген аалчылар Бажың-музейни соксаал чокка солуурган көрүп турарлар. Тураскаадлыг Бажың-музейни чыл бүрүде 150 мун ажыг кижи көөп көрүп турарын оон ажылдакчызы биске тайылбырлап тургаалады.

А. ДУГЕРЖАА.

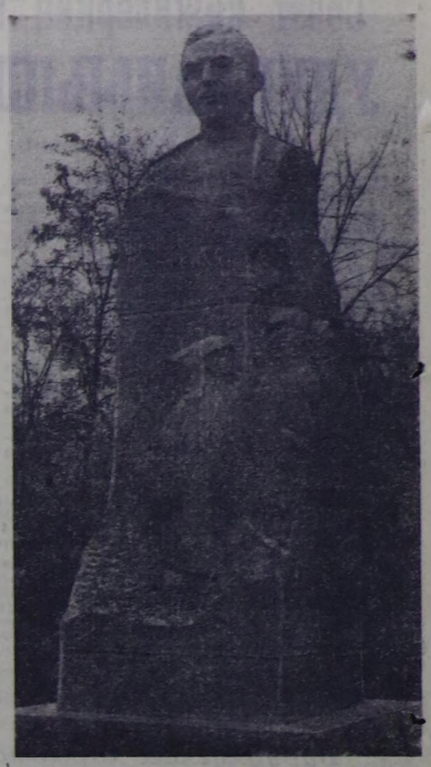

Харьковка шылгаракгай совет башкы болган чогаалчы Антон Семёнович Макаренковуң тураскаалы ажыттынган. Оңу Горький аттыг теп культура болган дыштанынга ыарлыының чанында тургузган.

Тураскаалды чогаадып тургусканнар — скульптор Михаил Фёдорович Овсянкин, архитектор Эрик Юрьевич Черваев болган инженер Илья Самойлович Фрейдман оларлыр.

А. Татаренковуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

«Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш

«Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш шыдыраа марыыдаалыын чыыдың-на эртыпкен. Ынчангаш ук оюн чаңчыл болу берген.

Бо чыылын ол аныяктар солуннуң редколлегилээлиниң тургусканы организастыг комитеттиң шиитпири-биле организастыг эгелээн. Бо марыыдаада 12 шилиндек шыдыраачылар киржип турар. Оларның иштинде сес биргиге разрядчылар, үш ийнги разрядчылар болгаш ССРЭ-ниң шыдыраа таалазы-биле спорт мастеринге кандидат Ч. Оюн киржип турар. Тыва АССР-ниң чоогун шыдыраачылары М. Бичеоол, С. Тамба, М. Кенин-Лопсан, аныяктардан К. Саян, Г. Ковеп, М. Тюлюш, В. Хертек, М. Өшей-оол олар ында ойнап турар.

Баштайгы салыг мартты бөгете редакциянын бажыңынга болган. Оюн Саянны, Д. Бурхинов Өшей-ооллу, В. Хертек С. Тамбаны, М. Тюлюш А. Чодуралбы уткап, шыдыраа таблицазынга бир-бир санны бижиктеннер.

Мартыгларның ийнги салыы март айның алдыда болуп эртнеп. Бо ужуражылгага Оюн Кенин-Лопсанны, Бичеоол Хертекти, Тамба Саянны, Чодуралбы Өшей-ооллу, Тюлюш Чадамбаны уткаанна.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Кызылдың уран чүүл училищелеринин сургуулдарны бо чайын Таңды, Эрзин, Тес-Хем районнарынга база Якутияга болуп эртер литература болгаш уран чүүл декадазынга киржиири-биле белеткелди эгелээн. Ында 60 кижи киржикчилиг хөйүүг ырынның ыраажылары башкызы Роберт Лесняковтуң тургусканы «Арыттың ыры» деп беш кезектиг поэма-мрызын көрөөнин тураралар. Ол улуг хемчээлдиг хогжум чогаалны тыва ла улустуң ыларынга үндезилеп кылган.

ЧУРУКТА: училищеде ийнги курстуң сургуулдары сургаалыг өлчеңке ансамбльдиң ойлеңкилиг киржикчилери (солагай таладан) Наташа Очур-оол, Надя Монгуш, Таня Дамдын болгаш Оюржак Чойганмаа олар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Ашхабад — бурунгу суур

Ашхабад — бистиң чуртубустуң девискээринде эң бурунгудан бээр чон чурттап келген суурларның бирөзү. Туркмен төөгү эртемденнери ыңдыг түүнел кылган.

Совет Туркменистанның найысылалы 1881 чылда тургустунуп эгелээн деп, сеңгу үеге чедир санаттының келген. Ынчан анда бичии аал турган. Ол черге бурунгу Закаспий областың шериг-административтиг төвүн тулуп эгелээн дижир турган.

— Хоорайга ыңыгаа чедир турбүшаан болгаш оон чурттакчыларынга «Кожагар» деп ададын алган, бурунгу дөңгү казарга, тудуг ажылдары кылын турда, хоорайга илереп келген тывыларны-даа көөрге, Ашхабадтың төөгүзүнүң чаа-чаа барымдаалары билдинген. Пордан өрттедип кылган, суг замчыдар хоолайдарның, керамика кылыгларының, эскеда эттеринь артымчылары тыптып келген. «Кожагар» эң бурунгудан бээр чон чурттап келгеп теп турган деп санаар барымдаалары ол тывыглаар берген. Оон төөгүзүнге дерт түүлгү үезинин турганы билдингеп. Казыдыдаңы алакку каъдыңдан бурунгу шагның ыңыгаа чедир турбүшаан болгаш оон чурттакчыларынга «Кожагар» деп ададын алган, бурунгу дөңгү казарга, тудуг ажылдары кылын турда, хоорайга илереп келген тывыларны-даа көөрге, Ашхабадтың төөгүзүнүң чаа-чаа барымдаалары билдинген. Пордан өрттедип кылган, суг замчыдар хоолайдарның, керамика кылыгларының, эскеда эттеринь артымчылары тыптып келген. «Кожагар» эң бурунгудан бээр чон чурттап келген теп турган деп санаар барымдаалары ол тывыглаар берген. Оон төөгүзүнге дерт түүлгү үезинин турганы билдингеп. Казыдыдаңы алакку каъдыңдан бурунгу шагның ыңыгаа чедир турбүшаан болгаш оон чурттакчыларынга «Кожагар» деп ададын алган, бурунгу дөңгү казарга, тудуг ажылдары кылын турда, хоорайга илереп келген тывыларны-даа көөрге, Ашхабадтың төөгүзүнүң чаа-чаа барымдаалары билдинген. Пордан өрттедип кылган, суг замчыдар хоолайдарның, керамика кылыгларының, эскеда эттеринь артымчылары тыптып келген. «Кожагар» эң бурунгудан бээр чон чурттап келген теп турган деп санаар барымдаалары ол тывыглаар берген. Оон төөгүзүнге дерт түүлгү үезинин турганы билдингеп. Казыдыдаңы алакку каъдыңдан бурунгу шагның ыңыгаа чедир турбүшаан болгаш оон чурттакчыларынга «Кожагар» деп ададын алган, бурунгу дөңгү казарга, тудуг ажылдары кылын турда, хоорайга илереп келген тывыларны-даа көөрге, Ашхабадтың төөгүзүнүң чаа-чаа барымдаалары билдинген. Пордан өрттедип кылган, суг замчыдар хоолайдарның, керамика кылыгларының, эскеда эттеринь артымчылары тыптып келген. «Кожагар» эң бурунгудан бээр чон чурттап келген теп турган деп санаар барымдаалары ол тывыглаар берген. Оон төөгүзүнге дерт түүлгү үезинин турганы билдингеп. Казыдыдаңы алакку каъдыңдан бурунгу шагның ыңыгаа чедир

Ашхабадтың төөгүзүнүң чаа-чаа барымдаалары ол тывыглаар берген. Оон төөгүзүнге дерт түүлгү үезинин турганы билдингеп. Казыдыдаңы алакку каъдыңдан бурунгу шагның ыңыгаа чедир

Анна Иоанновна хаанның хөк болдаш, доң бажыңдан түдүп каанар дээн чарлыын күүседир ажыл-ишти шыныңда түүлгү кызырыныың уран-шевер кайгамчык мергежилдиин көргүскени болу берген. Академик болган физик әртеминиң профессору Г. Крафт ол болуушкунарының ишки изи-биле шинчилеп-билгеп кылган, ынчалдыр болуткаан. Дорбелчин доштардан элдептиг бажың түдүп турган үүле дугайында оон номун 1741 чылда Петербург академиязы парлап үндүрген. Ол эң ховар ном демир-орук инженерлериниң Ленинград институдунуң библиотеказының фондуларындан тывылган. Опу ол ном кадагалаар черниң ажылдакчылары эң баштай-ла ам шинчилээн.

1740 чылда Нева хемниң эриинге түдүп турган, доң бажың кону эң эки мрамордан ыяланыпган безин чараш кылдыр сагындырыы» деп, орус мастерлериин кайгамчыктыг мергежилдиин үнелевишаан Крафт демделгээн.

Кара чаңгыс кылдыр бүткен ол бажың И. Лажечниковтуң төөгү дугайында «Доң бажың» деп роман бижинирнин барымдазы болган. Эртемдеп Г. Крафт оны чүтканыының аргазын тодаргайлап бижээн.

Сес метр узун, ийи чартык метр доора дурттуг болгаш үш кулаш бедик ол бажыныың шуптузун ажык, сонга чаазтары, иштики өрөөлдери-биле катай доштан түткен, сөңгалаарын база шиңдеп дег чүүл дошбиле шилдээн. Бажыңның чанында маннар «үнүп келген»; оларның бүрүлерин, будуктарында хонгулап алган куштарын безин доштан дуруулээн.

Бажыңның он талазында бир улуг чаазы ол-ла олчаан доштан хевирлеп каан. Оон иштн хос, «үндүс 24 фут бедиңдир сут аттыгын», а дүне оон узун хаайынган кыпкан нефть дүндүүтелип турган. Кол ажыктын баарында доштан чазап каан ийи дельфинниң ластарындан база кыпкан нефть аттыгар. Бажыңның мурнунга база доштан шуткаан ийи үгер-бөө турган. Крафтың шинчилеп номунда доң бажыңын планын иштики өрөөлдерин көргүскен чүүлүктар-биле катай киирген.

А. ВИНОГРАДОВ.
Р. ЕФИМОВ.

Ленинград.

Дош орду төөгүзү

Ак адыг чежел

Чиге соңгу чүктүң Врачтель биле Гералы ортуузуктарының ак адыларының санын чыылдыы-на узаа ковдеп турар деп. Магадан областын аңнып эртемнеринең кол ажылдакчызы Н. Кавлауров СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесеглазынга чугаалаан. Баштайгы түңнезиерин бүүгаар азырга, бисте бүргүлүүнүң ол ховар аңнарыңың ийи чүс хире хөрүк ажаспери бар.

Мартта ак адыгларның саны ораичок көвүдээр: харлыг ховуу делгемеринең «көлере» бо чазын төрээн оолдарын «арыг агаарже» кыштатпадыр үндүрер.

Ак адыг черле үштеп тос тедир болдуг болур. 10—20 шаа ак адыг оолдарын бистин чүрттаавусту болгаш дыштыкы курунелериниң ооспактарынга тутпулап бээр.

Ак адыларың ажаспи база солуургаачыт. Олар шуургаанаар уе келириниң ыраак мурнунда-ла кожаларлар, бедик доштар бааржилап чер шилип алыр. Кыс адыглар аңаа чыдыг алган, харга дүй хөрүгүтедип алырын маңай бээр. Олар оон соонда ажаспин «чаарымчалыг ыыдыг түдүп» эгелээр. Бир «өрөөлиниң ботталрыпта, база бирөзинге оолдарлыг-та белеткеп алыр.

Хүреп адыглар кыжын ажаспени удуп-ла чыдаар, ак адыг ыңдыг эвес. Чем хайдыгаш, соңгу чүктүң ыраагы дүн дег турар кыпкы үезинде безин Доштуг океан эрыктериниң суурларынга кирилеп келир.

Бо чазын соңгу чүктүң ол аң-меңнин чиңеевээр. Ыраккы соңгу чүктүң ак адыглары биле ховар өске-даа аң, куштарының чизезин кылыр ажыдыг Москва эртемденеринең туснай экспедициязы эрттирер. Экспедиция Врачтель, Гералы ортуузуктарга баар.

Е. ДЕНИСОВ.

Магадан.

Чаа чемпионнар

Волейболга Кызыл хоорайның бирги чери дээш школаны командаларның маргыдалары доозулган.

Наймыслалдың № 2 ортумак школазының оолдары беш чыл иштинде кайы-даа школаның командазынга уттурбайн ойнап келгеш, бо маргылдаага бир-ле дугаарыпда уттурган. Совет Эвилелиниң Маадыры М. А. Бухтуев аттыг № 1 ортумак школаның оолдар командазы № 2 школаның командазымбле чидинг, чараш ооюнун түүнелиндө, наймыслалдың чемпиону аттыы чаалап алган.

А уругларлап № 2 школаның волейболистери кымга-даа уттурбайн, чараш ойнаан.

Командаларлаайы-биле бирги черни № 2 школаның аныяк спортчулары чедип алган. Тиилекчи командаларга кубоктарны, а тус-тус ойнакчыларга мактал бижиктерни тывыскан.

Н. КҮЗЬМИНА.

МИННИШКИН

(Төнчүзү. Эгези үшкү арыңда).

Байлакмаа чагаазының хаптаар деп чыдырда, уруу Дина ачамга мээң чагаамны база суп кат авай дээн. Номчуп көөрге: «Чаңгыс класста өөренип турар өөрүм: «Ачам бар бе азы өлүп калган бе?» деп айтырар-дыр. Ачам бар. Чедип көөр дээн мен. Шын бе? Бажак чедип көөр сен? Чаныш келем, ачай» деп каан болган.

III.

САНДАННЫҢ чагаазы шоолуг-даа ур болбаанда бо келген. «Ынак уругларым, эргим Байлаам! Сылеринiң чагаанарны номчаш, ишти-хөрээм кодуралы, бодаавастыг болдап, силерни көргээнимден база өөрөөнимден кезек кадза харлыга бергеп олурдум. Күжүүр-ле кадаймында, уругларымда буруу чүү боор. Мээң бак аажы-чаныммын буруузулага болгай. Өске доскут сеткилдиг кыс болаа, меня шагда-да каапкан турар ужуруут. Мээң кадайым аңаа-даа эвес, ёзуузут ие, шынды эш-тир эвес бе деп бодаа мындыг берге уеде база катап бадыткаалы.

Бак чаңчылдың тыптып келген чылдагааны чүгле кара чаңгыс бодумдан хамаарыжыр, мээң буруум чүве. Хуула аажы-чанымда четпестерим база бар: кижилер аайындан эртпес, бодумну бодум туттунуп билбезинде. Шоолуг эвес баяң ойнаар чордум. Ынчангаш байларлалдарга, куда болганда, таңды, кежээлеңде чалады бээр турган мен. Ында-ла ийи-бир дашкаавы ижикпеттер. Ынчан чораа-чораа аргага өөренп бергеним, оон соонда ол кончуг бак чоруккче суядуга бергенин ол-дур ийин.

Араганы ижип чоруурга ай чыдың эртикеңин билбес, аңыдырал, чуртталганын эки, бегын-зва тоовастай бээр чүвелер чораан. Уганн-сагышка чүве кирбес, харын-даа ай-биле хүнүу-даа кижи ыглаг-ай бааар чыгыы, хегжүдениң чаа чүүдөрүн сонгуургавас, чалгай амыдырал, кузел-чүтүүл өскүү, дегейлеңи бээр. Артыңда ажыччан, ыңыыктыг аңаар. Чүгле арага ижерге кончуг эки мшкаш сагыныпгар. Уругларымны, кадаймымны алээрей бергеш, бодаш ора. «Кончуүүмну, бужарымны» деп буруумну мнинии, кээрген чоруумза-даа эзирий бергенимде үттүптар турган мен. Соңгу уеде корлуүүг байдал мени шуут алыстадырына чедирер дей бергенин эскерип каан мен. Үйгум шуут читкеп. Бичеүдүй бергенимде, дужумге хей чүве кирер, мзырар ыттар мени сүрер, бугалар мени үзер дей бээр. Кызаттазр оруктарым аксыга хей чыланнар аксы-дыыны карандаткан, шагар дей бээр.

КИЖИ БҮРҮЗҮ шуптү-ла мени кочулаар-шоодар, бак көөр. Шагдаалар меня түдүп алыр дээш чедип келирлер. Чамдыкта, аңаа удуваала-да безин, кудумчуже үнгеп, кудуктан суг узуп алыр дээш чеде бээрмиге ыпчыр р б о л и г мзырар ыт суг устурбас. Столованга чем садыш алгап, столга олуруп алырымга шоовалан чүгүрүк-чүгүрүк кастарлыг, шыдыйлаз мшкаш баштарлыг куу-куу хептерлиг ашактар мээң чанымга кетелеп келгеш, чеминии чеңшээрел чок чиик бээрлер. Кулактарымга хуулгаазын үнвер дыныялыр апаргап. Аңаа-ла чораан, чугааланып чоруур апаргам болдум. «Кармаапкыда аңнаар бар бе, чаңгыс шилдең садыл ижиттер бис бе?» дээн үнвер меня кый дей бээр. Кажок, магазин чанынга баргаш. Соңгу уеде корлуүүг байдал мени шуут алыстадырына чедирер дей бергенин эскерип каан мен. Үйгум шуут читкеп. Бичеүдүй бергенимде, дужумге хей чүве кирер, мзырар ыттар мени сүрер, бугалар мени үзер дей бээр. Кызаттазр оруктарым аксыга хей чыланнар аксы-дыыны карандаткан, шагар дей бээр.

КИЖИ БҮРҮЗҮ шуптү-ла мени кочулаар-шоодар, бак көөр. Шагдаалар меня түдүп алыр дээш чедип келирлер. Чамдыкта, аңаа удуваала-да безин, кудумчуже үнгеп, кудуктан суг узуп алыр дээш чеде бээрмиге ыпчыр р б о л и г мзырар ыт суг устурбас. Столованга чем садыш алгап, столга олуруп алырымга шоовалан чүгүрүк-чүгүрүк кастарлыг, шыдыйлаз мшкаш баштарлыг куу-куу хептерлиг ашактар мээң чанымга кетелеп келгеш, чеминии чеңшээрел чок чиик бээрлер. Кулактарымга хуулгаазын үнвер дыныялыр апаргап. Аңаа-ла чораан, чугааланып чоруур апаргам болдум. «Кармаапкыда аңнаар бар бе, чаңгыс шилдең садыл ижиттер бис бе?» дээн үнвер меня кый дей бээр. Кажок, магазин чанынга баргаш. Соңгу уеде корлуүүг байдал мени шуут алыстадырына чедирер дей бергенин эскерип каан мен. Үйгум шуут читкеп. Бичеүдүй бергенимде, дужумге хей чүве кирер, мзырар ыттар мени сүрер, бугалар мени үзер дей бээр. Кызаттазр оруктарым аксыга хей чыланнар аксы-дыыны карандаткан, шагар дей бээр.

Кижилерниң четпес талаарымны камгалаа-ны чыгыы апаар. Чөрге шичаң хамык-ла мни ышнарын шуут чидирер. Херек кырында бодум шуут чурттаан эртикеп болгаш оон хорааның ылаң-да билгеп мен. Ынчангаш эмнелге черниге эмнедип алырым шиитирлеп алгаш, эмнеткеп, ам 2 чыл ажыр арага-даа ишпедим. Эмчиге чыдырымда чалгаарабайн номчуп шуут дээш аваамның экнеп бергеп коммунистиг кижизидиргге дугайында Михаил Иванович Калининниң номун номчуп доостум.

Кончуг улуг өөредиг эртим. Кижиниң эскет чок эртпээнкеп багай чаңчылдары соолуурде баргаш, мораль талазы-биле үредиил будалырыпга чедирер деп чүвени кончуг экэ билдим. Мурнунга үүлгедип чораан частырыгларымны эм чорде ажажи-даа катаптаабас мен деп, бижип алган чагаадыы номчуп олургаш.

Сандан бодунуң бүгү-ле болаш чораан, ишти-хөрээн ойун чораай четпестерининг-даа дугайымя, моон сонгаарлы күзелдерим ынак кадайымга тө каап бергеп.

Чагаазыны почта хаарыкаалче суп киирипгерге, экпинде чүктеп чораан чүктешкинзин октапаңаыг болган. Артындала чиик-чаагай.

ИЙИ ЧЫЛ иштинде ажылдаап, экп тудугжу деп маңнаттырып. Хүндүлүг бижик-даа, әртектиг белектерби-ле-даа шаңнаадыг турган организациязынче биидирипкинни бижээн, ажыдаан хостаарын дилээп. Чүге үнүп чоруурунуң чылдагаанын база бижип каан.

Тудугга ажылдап тура, ийи чыл иштинде шыгжадып келген акшазын Сандан кассадан үштүп алган. Ажы-төлүүге, кадайынга ийик-хеп-даа садыл алган черле, шору. Бажыңын автобузуунга олурупкаш, Улуг-Хем районуну кайы сеп дээш хаарап.

Сандан машинадан дүшкеш, бажыңныче бодапып базып орган. Ол уеде оон ынак от-бүзеп ачазының чедип келир дугайында телеграммазын алган турган.

Ийи чыл эртнеп соонда, алдан ужуруунда оларның чүрттап турар черниге барган, дүш боон бажыңында кире бердим. Амгы ажыдырал-чүрттаагаш кайгамчык, уругларының өөренири болгаш кижизидилгези эки дээ мактадып турар бижинин көргүзүүр.

Сандан белеткеч конторазының кассири. Партия райомунуун чанында Хүндүлел самбыразында оол чуруун көрдүм. Байлакмаа район эмнелгезинин акушерказы болдуу.

Кара-кыс МУҢЗУК.

Редактор К. Н. ДИИГА.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
Март 9-та Ж. Б. МОЛЬЕРНИҢ
«АЛБАДАТКАШ, ЭМЧИ БОЛГАН»
деп 3 көжеге, каттырынчыг шинаи болзур.
Шиини Ленинградтың театр, музыка кинематография институдунуң доозукчулары көргүзер.
Эгелээри кежээкиниң 7 шак 30-де.
Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

КИНО

МАРТ 9-ТА

«НАШРАЛ»: «Революциянын аътты шерии» 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Шуптузуп биликсеп тур мен» деп киноклуб, «Москва-Москва» 11.15, «Үш чоон кижи» 12.30, 2.10, «Мээң эжим Сибилла» 4, 5.50, 7.40, 9.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гуссар баллазазы» 12, «Дашта шулуглел» (1-ги, 2-ги сериялары) 2, 5, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хайнылчылар» 11, 12.40, 6.20, 8, «Журналист» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.20 шактарда.

МАРТ 10-ДА

«НАШРАЛ»: «Революциянын аътты шерии» 12, 2, 4, 5.50, «Айысадың чадазы» 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эжиити кым ажыдырыл?» (дөлгем экраннын) 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң эжим Сибилла» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакциянын адрези: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың, № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш проозагага кидизинин 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийдэ амыдырал кидизинин 23-54, культура кидизинин 37-13, кээп ажыл-агый кидизинин 21-47, үлетпүр кидизинин 22-64, чагга база совет тургузуг кидистерининг 21-27, информация кидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн Тарганда 32-75 телефонче толгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Шуулгалыг эрелелиниң типографиязы (Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00372.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 11 ВТОРНИК № 59 (7905)

Өртээ 2 көп.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ — КЫЗЫЛ ТУКТАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле ВЦСПС 1968 чылдың дургузунда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин, белетгээрин көдүдедирип, малдың, куштуң продуктулуун бедидерп, мал ажылын орулгалыт сайгырадырын дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, автономнуг областарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалаштыр.

Чарышка бирги черлерни соңгу-барыын зонадан Вологда область, төп зонадан Тула болгаш Ярослав областар, Волга-Вятка зоназындан Марий АССР, Поволжье зонадан Татар АССР биле Ульяновск область, Соңгу Кавказ зоназындан Ставрополь край, Барын-Сибирь зоназындан Новосибирск область. Ыраакы Чөөн чук зоназындан Хабаровск край, Соңгу чук зоназындан Камчатка область алган. Чарыштың тиилекчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели биле ВЦСПС-тин шилчиир Кызыл туктарын болгаш акча шаңналдарын тыныскан.

Чарышка ийиги черлерни зонадар аайы-биле Псков, Калинин, Орёл, Рязань областар; Мордва АССР; Белгород болгаш Калуга областар; Куйбышев болгаш Пенза областар; Адыгей автономнуг область; Карел болгаш Коми АССР алган. Оларга акча шаңналдарын тыныскан.

1968 чылда мал ажылын сайгырадырынга Башкир АССР-ниң, Амур, Брянск, Волгоград, Горький, Иваново, Киров, Ленинград, Липецк, Москва, Мурманск, Омск, Оренбург, Сахалин, Тамбов, Тюмень, Челябинск областарның болгаш Еврей автономнуг областың колхоз, совхозтарының эки ажыдааның база демдегээн.

(СЭТА).

МУРНУУ-ДАА, СОҢГУ-ДАА ЧҮКЧЕ

Уралдың автомобиль заводунум шуушторуунган соңгу чүкке ажыдаар киллир таарыштырган, баштайгы «Урал-375Б» автомашиналар бүдүп үнген. Оларны Кызыккы Соңгу чук районнарынче чорудуп берген. Изиг климаттыг девискээрлерге баар «Урал-375Б» машиналарны бүдүрүп үндүрериниң белеткеля чорун турар.

Марта ширинин соок уе эрткен соонда, чүгле чылый бергени-даа эвес, харын чаа чылда ажылдап эгелээниниң баштайгы чаагай түңнелдери Уралдың автомобиль бүдүрер ишчилеринге база өөрүнчүг.

Бүдүрүлге черинин коллективи ам бээн планнан ажыр алды чүс мун рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрген. Кедээ ажыл-агыйга автомобильдерниң артык кезектерин бүдүрүп баар хүзөлге чедимишкинниг күүсеттинип турар.

Урал автозаводунуң коллективи беш чылдың дөртку чылында чорбас черн чок, аар чүк сөөртүр машиналар бүдүрүп үндүрерин эрткен чылдаазындан барык он беш хүү көвүдедир.

(СЭТА-ның корр.)

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИН КӨВҮДЕДИР

Республиканың кедээ ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылында мурнакчыларның саны чыл келген тудум уламна өзүп турар. Ол болза хөй эътти, сүттү болгаш дүктү бүдүрерин хавдырып турар, эң-не берге болгаш харымсалгалыг ажылдың кижилери-дир. Мындыг сан дыка солун болуп турар. Бир эвес, беш чыл планының баштайгы чылы болур 1966 чылда бистиң республикага 100 хойдан 100—123 чедир хураганны мендп азырап доруктурган хойжуларның саны 76 турган болза, 1968 чылда 100 хойга онааштыр 100—128 чедир хураганны алганнарның саны 102 апарган. Ынчаарда 11 хойжу бригадалар 100 хойга онааштыр ниитизи-биле 90—109 хураганы алган, а эрткен чылын мындыг бригадалар 23 четкен. 1966 чылда бир инектен 1800—2830 литр чедир сүттү саап алган мурнакчы саанчылар 80 турган болза, оларның саны 1968 чылда 118 четкен болгаш чаңгыс инектен саап алыр сүт 3193 литр четкен. Бо саннар бистиң кижи бүрүвүстү өөртүп турар.

Мурнакчыларның саны өзүп турары эки-дир, харын. Ынчалза-даа кол чүве болза, оларның ажылынын арга-дружулгазын бүгүдеге нептередири, хожудан турарларны оларның деңнелинге чедир кодурер дээш күженнишкинниг демиселди чорудары болгай. Бо талазы-биле ажыл кайда база канчаар чорун турарын? Мурнакчылардың дружулгазын нептередир ажылды эки тургусканының үлегер чижээн Таңды районнуң «Межегей» совхозтан көрүп болур. Ол ажыл-агыйның сүт-бараан фермалары сөөлгү үш чылдарның дургузунда инектен саап алыр сүттүң талазы-биле республикага бирги черни эзлеп келген. Бо дээрге таварыгга эвес болбайн аан. Ында малдың уксаа шынарын экижидери, чем-суурун тургузары-биле чергелештир, мурнакчыларның арга-дружулгазынга, саанчыларны өөредиринге улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш межегейжилерде бедик көргүзүлгүг саанчыларның саны чыл келген тудум өзүп турар-дыр.

Ол мшкаш, Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозту чижекке ап болур. Ол ажыл-агыйда чүгле мурнакчы хойжулар эвес, харын мурнакчы хойжу бригадаларның саны база өзүп турар. Чижээ, 1966 чылда ында төрүүр 100 хойга онааштыр-114 хураган алган чүгле чаңгыс хойжу турган болза, 1968 чылда мындыг кижилерниң саны он ажа берген. Оларның чүс хойдан алган хурагашының саны 124 четкен. Ук ажыл-агыйга мнчаң мурнакчы хойжу бригада чок турган болза, ам олар 4 апарган. Мурнакчы дружулганың школазы совхозта ажылдап турар.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң эки өтелээшкинин база демдеглеп болур. Кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дружулгазын нептередирнинң кабинединде органнзастаан болгаш тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Кабинеттиң човүлелинге кедээ ажыл-агыйның ниизбүрү түскай эртемнглерин, мурнакчыларны, экономисти болгаш инженерлерни киргеп. Мурнакчыларның дружулгазын өөредиринің ылаштыг ажылдан кылгаш, човүдел бодунуң ажылын ону ёзугаар чорудуп турар. Пропаганда чорударының техниктиг чепсектери-биле ук кабинетти дерээн болгаш мурнакчыларның арга-дружулгазын коргүзүп турар дептегелерни организасташ турар.

Мурнакчы дружулганы нептередириниң шак мындыг кабинеттерни, николаларны ажыл-агый бүргүзүнге тургузары, ол ажылга түскай эртемнглерни болгаш мурнакчыларны хаара тудары колхозтарның база совхозтарның партия организацияларының чугула соруглазы болур.

Кедээ ажыл-агыйны хогжүдери-биле партияның болгаш чазакгың берип турар идиглери анаа боду-да бистиң экономиктиг хогжүдевистиң биралары болу бербее болгай. Ону амыдырялга кижилер: түскай эртемнглер, бригадирлер, авено удуртукчулары, механизаторлар, бодүүн ажыл-ишчилер боттандырып чорудар. А мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир толээде, мурнакчы эртемнің болгаш практиканың чедиишкиннерин, мурнакчыларның дружулгазын өөренир херек. Бригадирлерни, механизаторларны, хөвүжуларны, малчыннарны, өске-даа мергежилдин кадрларын белеткээрге мурнакчы дружулганың школазы улуг роль-ду ойнаар ужурлуг.

Беш чыл планының дөртку чылында бистиң республика мал ажылының продуктуларын бүдүрерин: эттн дириг деңзи-биле—40 мун тонна, сүттү—75 мун тонна, дүктү—2800 тонна болгаш дагаа чуургаларын—20 млн. кезек чедирер ужурлуг. Моңу чедип алыры чинк эвес соруглга-дыр. Ленинчи юбилейниң бүдүүзү болур бо чылын ол опаалгаларны күүседиринче бүгү күштерни болгаш курлавырларны мобилизастаары—кедээниң партия организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, түскай эртемнглерниң хүндүлүг хүзөлгези. Мурнакчыларның дружулгазын ажыл-ишчилерниң ортузунга нептередири бо херекке чугула рольду ойнаар.

Мурнакчыларның дружулгазын нептередириниң база бир хевири—социалистиг чарыш болур. Ындыг болганда, чарышты калбартыры, ажыл-ишчи бүргүзүнүң кылыр болгаш чедип алыр үүлүн тодаргай айтыры, алдынган хүзөлгелериниң хыналдазын удаа-дараа чорудары, түңнелди он хонуктап, азы айлап үндүрери эргежок чугула. Чарыштың түңнелдиг болурун чедип алырынга шаңнал-мактал системазын ажыглаар херек. Мурнакчы малчыннарга эзерлиг ат, эт-сеп болгаш акша бээрин практикалап турар Барыын-Хемчикте «Большевик» колхоз, Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхоз, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхоз болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар шын кылып турарлар.

Ажыл-агыйларның аразынга дружулга солчурун организастаар херек. Мурнакчыларга барып, оларда ажылды канчаар тургусканын көрүп, танышарын амдыызында кошкак организастап турар. Дружулга солчурунуң айтырымын ажыл-агыйның удуртукчулары моон соңгаар чогуур негелденнің деңнелинче көдүрер ужурлуг.

Көдээ ажыл-ишчилерниң ортузунга политмасталыг ажылды, информацияны күштелдирери, кайда кым, чаа чүүл кылыпканын дыңнадып нептередири, мурнакчылардан өөренир чорукту организастаары, хожудан турарларны өрү тыртгары, чедип алдынган чүүл-биле кызыгаарлаттынмайн, бар арганы үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаары, ажылаттынмайн турар болдунар арганы болгаш курлавырларны дилеп тывары—кодээниң партия организацияларының соңгаарлалып болбас соруглазы болур.

СЭКП-ниң Тыва обкомундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП-ниң Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң Маадыры, Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозунуң кол агроному **Василий Петрович БРАГИННИҢ** 1969 чылдың март 9-та назы-харының 43-кү чылында хенертен мөчээнниниң дугайын ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Совет кызыгаарлар ыдыктыг!

МОСКВА. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарга кыдат чагырга черлериниң организастаан чөңгээнинге удурланымышкынның митингилеп «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң цехтеринге болган.

Цех начальниги Н. Черный, кандакчы А. Миронов, мастер И. Леонов, вальцовщик М. Мералинин митингиге сес алган, маопээдунчу чөңгээлекчилериниң үүлгедиглерин киледеп буруу шапкан.

Чыыгаанар Торээн чурттуң болгаш улустуң мурнунга боттарының хүзөлгезин ак сеткилдиг күүсеткен совет кызыгааржылаарга өөрүп четтиргенин илергейлээн доктаал үндүрген.

Чөңгээлерни соксадыр!

АШХАБАД. (СЭТА). Кыдат чагырга черлериниң совет кызыгаарга чөңгээ кылганынга холбаштыр удуралнымышкын илергейээриниң митингилери Туркменияның наймысылалтынга эртикеп.

— Совет чазак кыдат улусбиле харылзаларга найыралдыг сагыш-сеткилди удуртулга болдуруп турар. Ындыг турбуже кыдат чагырга черлери ойлукчок чөңгээлерни кылып турар-дыр. Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглери ойтур тапгырышкынга таварыжыр болгаш шинитпирлиг хоруттурар деп. Совет чазактың медеглээнин деткип тур бис.

Ашхабадтың хевирс фабриказының коллективиниң митингизинге хевирсчи Огульбике Ходжаева мнчалдыр медеглээн.

Сес алганнар совет-кыдат кызыгаарга чөңгээлер болуруп соксаткан турарын негээн.

Кыдат чөңгээчилерге каргыш!

КИЕВ. (СЭТА-ның корр). Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглерин украин улус бистиң чурттувустүң бүгү ажылчы чоннары-биле кады каргаан. Бүгү республикада митингилер, хуралдар эртип турар.

— Бистиң Төрээн чурттувустүң кызыгаарлары ыдыктыг. Калчаалыг дружоктарның кандыг-даа халдаашкыннарын үндезинге хоруурун негеп тур бис —деп, Киевтиң арматура-машина бүдүрер заводунга слесарь Д. Е. Варфоломеев чугаалаан.

Демир-бетон кылыглар бүдүрер 1 дугаар заводтуң коллективиниң митингизинге япон эжелекчилерден кыдат дезиекээрни хостаары дээш тулчуушкуннарның киржикчизи С. Д. Жигарёв сос алган.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлеринге удуралнымышкынның хуралдары, митингилери Донецкиге, Харьковка, Львовка, Луцкиге, Одессага болгаш республиканың өскедаа хоорайларынга эртикен.

ПОЛИГРАФЧЫЛАРНЫҢ КИЛЕҢИ

Республика типографнязының ажылчыннарының хөй кижи киришкен митингизи маопээдунчу эрге-чагырганың совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чөңгээзин шинитпирлиг удуралнымышкынывысты илергейлеп тур мен.

Корректор эп З. Соболева мынча дээн:

— Кыдат эрге-чагырганың чепсектиг чөңгээн бистиң совет кижилериҢ чөңгээ-килецизээшкинин хайындырып тур. Бо чылдың март 2-де болган чөңгээ онза кара сагыштыг болгаш кара туразында болган.

Митингининң киржикчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет чазыктың ленинчи ламтыкы политиказын иэнибиле бир үн-биле деткээн, кыдат эрге-чагырганың кара сагыштыг чөңгээзинге удур килецин илередип, бистиң Совет Торээн чурттувустуң күчүзүн быжыглаар дээш улам эки ажылдаарын шинитпирлээн.

ХАЙНЫККАН АЖЫЛ

Репортажже

Хыргыш чүдүрүп алыр машина-биле хап ор бис. Узун орук дургаар зоотехник Венгр Сарыгбай мээң айтырыгларымга харылзап, чугаалап чор:

— Хыргыш — ортээ чиик, маага түгээр чем боон болур. Бис Холчук деп черден он ажыг тонна чаш хыргышты күкуруза ажаар комбайн-биле кестирип, фермага чедиргей бис. Хээндектеп каан, кадыг эвес хыргышты мал хөлчок чиир чүве чораан. Эң ылаңгыя бүрү чиирбейлерин. Ам бо уеде совхозтуң он дөрт ажылчыннарының база район төвүнден он хонук иштинде шефтен келген алды комсомолчуунуң кезип турары хыргыш чоон, кадыг, чемнигир эвес-тир. Ону колдуунда чадыр азы шивыг кылдыр ажыглаарга таарымчалыг. Бир эвес ону хээндектеп, өске холуксаалыг чем-биле холуй чымчадып бээр болза эки. Аргалыг болза, ону ногаан турда кезип, силостап алза, мал чииринге кончуг таваржыр.

Чоога-Аксы (хыргыш белеткеп турар черинин ады ол) «Тес-Хем» совхозтуң төвүнден чеден ажыг километрде. Машинавис Орукку-Шыпаа баар дагже үнүкпен оруктуң солагай талазынче үгланды. Удатпаанда үлүг-ла оваа хыргыш чанында пёмо ог коступ келдим. Туралаг ол.

Шыргай аразынче кире бээрге чүгле дээр кестир, үш метр чыгыы узун хыргыш чанында ажыл хайындыг турар. Кыштың соогунда иниинин малы дээш күш-ажылчы коллегже кижилер бижыг тура-соруктуг ажылдап турар. Доозуидан үзүлгеп, үшкан хыргыштың дыырап, шылыраары, кезер чепсектиң үзүксоксаал чок талыжып дагжаары дыңналыр. Дескн дөп кырында хыргышты кезерде эптиг херексел кадыыр, азы чидлдип каан хүүрек болур. Викгор Арапчаачың одура шаапкан хыргыштарын черге дүшпейн чорда-ла эки Сергей Ламажап бөле куспактаап, ийнче салыпты бир «спол» белеп. А Борис Хунай-оол ону баш бүрүгаар белеткеп алганы сывырындак демирп-биле так кылдыр шараап, чаңгыс черге моонней каап тур. Өске кежикчи Николай Бичс-оолдуң улуг база ында немежин тур. Олар шак ынчаар хүнде 500—600 хире споптарны кылыр. Үр-даа болбаанда машина чүгү чеде берди. Юрий Даатомбаның башкарганы, хыргышты демги оглер чаныпче чедирип, бөлер машина «шыргай» аразында дыйлагар оруктан халдып келди. Дап-оол Өөлет. Кызыл-оол Оюн шаргызыг хыргышты чүдүрүп алгаш чоруптулар. Кайы-бир черже ону чедирер дээш машиналар оон чүдүртүнүп алгаш хаптар, а чамдыкта мырыдай кезип турар черден-даа алыр-ла.

Чүдүрерде база арга херек. Оон башка оруика токтуп каар. Баштай кузовту дургаар ыяк таптап туруп салгаш, оон соонда доора, споптарның баштары каржып, бот-боттарын басныяжып турар кыздыр чыыр. Элээн бедик бээрге, сиген бастырары ышкаш, так быжыглаптар. Эки чүдүрерге чүс чээрби хире споп кире бээр.

Малчын Хаспаанын арги кыштаанда кажаазының адаандан сүт үнүп келген. Өдек чок черде кылган чаа кажаазже көжер ужурга таварышкан. Бистиң машинавистың чүгүн анаа дүжүрдү. Хыргышты мал адаанга дөжээп. Маңаа оон ажык-дузазының дугайында малчынның чугаазын дыңнадывыс.

— Шаанда Чоога-Аксы ол ынчаар байлар кыштаар турбыдылар. Оларның анмежок инектери хыргыш аразынга кыштаар чүве ийин. Инек хыргыш бажын, дөнгеликтер баштарында, чыраа аразында оттуг аажок чнир. Мен бодаарымга ам аңаа совхозтуң үш, дөрт чүс инээн кыштадыр болза, черле ажырбас.

Бо хүннерде совхозтуң мал чемнинин курлавырынын үштүң бир кезин, азы коданнарда чедирген база белеткээн черлеринде кажаалаттынган 470 тонна сиген, ур эвесте ажыдын инекке чиртип эгелээн 330 тонна кукуруза силозу. Өртөн фермазында бүскә хайындырып, инек чемгерип турар савай, холуксаалыг чемнерниң 50 тонна хирези арткан-даа болза, хыргышты мал чемнинин рационунга киирери чүгүзе апарза, совхоз белеп.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАРНЫ ДЕТКИВИШААН

Республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи — Ак-Довурак комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының бет чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле эгелекчи саналын деткивишаан. Өвүр районнуң кедээ тудугжулары боттарынга алган социалистиг хүзөлгелерин эрестиг күүседип турар.

Ленинчи шалыпчы чылда тудугжуларның кылыр ажылы хөй. Бо чылын күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 0,5 хүү бедидер, шинтиин-биле 200 мун рубльдин тудуг-сөптелге ажылдарының планын хуусаа бетинде, декабрь 20-де күүседир, оон иштинде 420 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ноябрь 1-ге чедир ажыглалга киирер. Планнан ажыр бир чурттаалга бажыңы, үш машина кирер гаражты тударын хүзөлгеде бижээн.

Эрткен чылда чедип алган бедик темпинин Өвүрүнүң тудугжулары кудулаттайн турар. Агаар соок, тудуг материалдары чедиппес, бергелер турза-даа, тудуг бригадалары эрткен айларда багай эвес түңнелдиг ажылдаан. Ылаңгыя Доиган Сталоолга, Монгуш Чараш-оолга удурткан бригадаларының кежигүннери эрткен айларның планын 134—140 хүү күүсеткеннер.

Кайы-даа тудуг бригадазында мурнакчыларның саны үргүлүг өзүп турар. Тудугжулар эштер Д. Седен-оол, М. Кызыл-оол, К. Байыскылап, С. Чечек-оол болгаш оон-даа өскелер ай планын үргүлүг бүдүп чартык, ййи катап ажыр күүседип турар. Эш Л. Сталоолга удурткан бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар.

Районнуң кедээ тудугжуларының коллективи орук-септелге участогунуң ажылчыннары-биле сорналистиг чарышты чарыштыг. Түс-түс бригадаларның аразында чарыштың түңнелдерни үндүрүп, аңаа тиилээн бригадага шилчип чоруур выимелдя, акша шаңналын тыпсырын чуруумчуткан.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

МУРНАКЧЫ ЭЭЛЧЕГЛЕР

Чадаананың хлеб заводунуң ажылынга моон мурнунда чылдарда четпестер хөй турган. Коллектив кежигүннери башкы Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үүс чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш ажыл-агыйынга эдээн чаартылгаларны кылган болгаш беш чылдың шинтпирлиг дөртку чылының баштайгы айларында эки түңнелдиг ажылдаан.

Эдээн бүрүзүнүң ажылы экижээн. Ылаңгыя мастер аштер О. Монгуш, М. Азаргаиғыг, А. Ондар, М. Маптын олардың эдээлери бүдүрүлге планын мракта ажыр күүсеткен. Бо эдээлерниң ажылчыннарының быжырган хевиинин шынары мурнукүзүндэ кесмүзү-биле экижээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, дериг-керекселдерни септээр, бүдүрүлгениң культуразын бедидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Хлеб быжырар цехтин иштин ногаан, ак долузар-биле чаштыр будаан, от салыр черни чугайлаан.

Бистиң коллектививис бо чылын планнан ажыр 5 мун рубльдин продукциязын бүдүрер, 20 тонна одаар чүгдү камнаар алыр деп хүзөлгеген алган. Одаар чүүл хамнаар талазы-биле хүзөлгениң күүседээн одакчылар бистерден хамаарыжыр. Ынчангаш кады ажылдап турар өөрүм А. Конпшн, Д. Монгуш олар-биле коллективтин алган хүзөлгезин ынап-ла күүседир деп дутурушкан бис.

Ч. ДОНГА, одакчы.

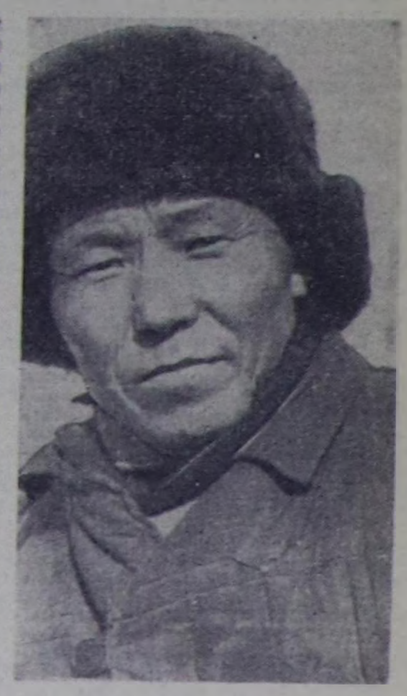

ЧУРУКТА: Хову-Аксы комбинаттың түзүүнда ажылдап турар мурнакчы тудугжуларның бирээзи Долаи Доланович Дюнин. Хүн нормазын ол үргүлүг 105 — 110 хүү күүседип турар.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Чоннуң хүндүткели

Үлетүүр баразн магазинниинг чанынга дериттир мунупкан дорут аъттыг, ногаан торгу тонныг аныяк кыс аъдындан дүшкеш, багаш каар адагаш тыпшайн ынай-бээр көргүлей-дир. Кудумчуунуң өске талазындан оон чергези хире уругларның бирээзи эжиш таналп, алгырып үнүп:

— Чечек, Чечек! — Кажап келдиң, эжим?

— Аа, чүгле чаа дүшкенним бо-дур ийин.

— Чүү кончуг далашкан кижи боор сен, аъдың дерн бурунайның турар.

— Далашпайн канчаар, эжим, аалымда авам, ачамны ийидирзин арттырып каапп келдим. Мен чокка бергедей бээр улус болгай. Малчыннарның акшазын берипкен, садыгдан бодумга идик-хеп садып алза дээш келгенним бо-дур ийин.

— Садыгдан сеңээ таваржыр хеп тыппас сен. Оон орнунга че-шак арттырбейн, бистиң амыдырал хандырылга комбинадынга чагыгдан кылгаш, чана бер. Аалыңга чедирип бээр чүве болгай. Иштп дүктүтүр сапожкалар база кылып турар, өртээ 42 акша, кылып каары фабрикадан ылгапнас.

— Шынап-ла чагыгдан кылып каап, эртежик хаптардыр—дээш, өөрү-биле кады аъдын чедип алгаш хөөрешпишаан чоруптулар.

Комбинаттың бажыңы Самагалдайның төп кудумчуузунга көстүп келгенден бээр чүгле ийи чыл болган. Бо кыска хугсаанын иштинде улуг, биче кижилерниң янзы-бүрү чагыгларын, чараш болгаш шынарлыг хептерни дүрген кылып берип, чоннуң сонуургазын хаара туда берген. Ында бөш пех ажылдап турар. Олардың дайгымыкдап-даа чөп чүүлбес.

Даараныр цехте 13 кижи ажылдап турар. Олардың иштинден ай, квартал планын үргүлүг ажыр күүседип турар дуржулгалыг мастерлер хөй. Оларның бирээзи Чооду Дыртый-Уруг. Чүгле бо мергежилге 16 чыл ажылдаан болгаш бо хүнге чедир хөй аныяктарны мергежилиниге өөреткен. Оон өөреникчизи Роза Кунгаа ам ажылдамышаан, кежээки школаның 10 класында өөренип турар. Коллектив Чоодуну район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Коллектив эрткен чылын Эрзин районнуң аймдыраа хандырылга комбинады-биле социалистиг чарышка тиилекчи боон үнген, республиканың комбинаттарының чарыжынга ийиги черни алган.

В. ТАРТАК.

ЧУРУКТА: Д. ЧООДУ өөреникчизи Р. КҮНГАА биле.

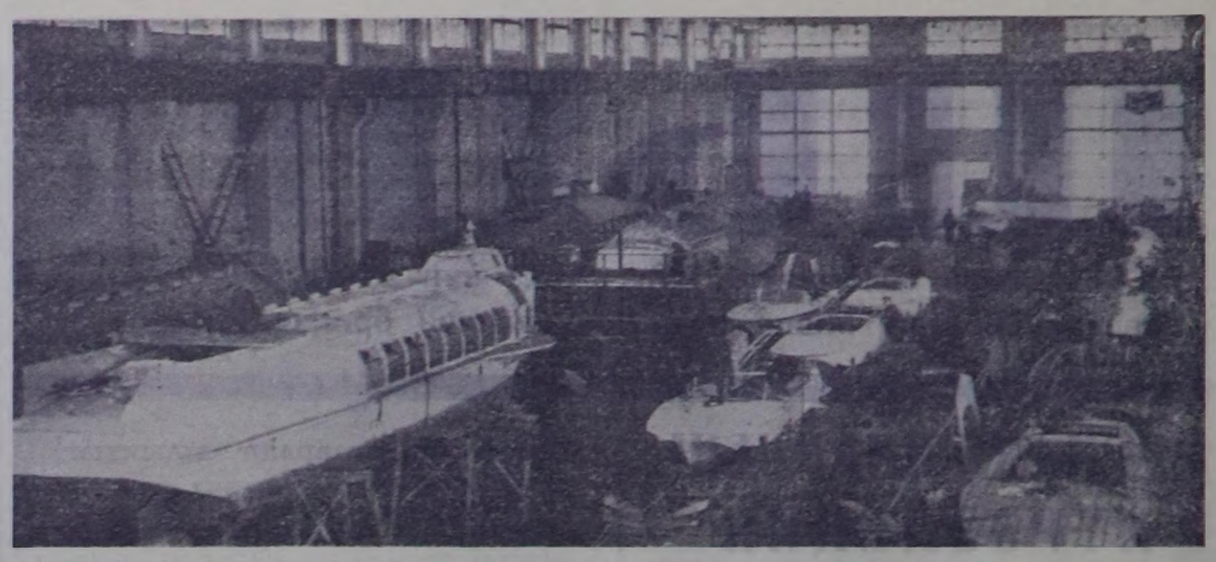

Ала амыдыралынга эдилээр соодукчулар бүдүрериниң Москва заводу чем аймаан соодар аппараттар чогаадып бүдүрер талазы-биле чүртүүн кол бүдүрүлге чери болуп турар.

Бүдүрүлге черинiң коллективи 1968 чылдың планын чедиишкинниг күүсеткеш, пландан ажыг 1000 ажыг соодукчуларны бүдүрүп үндүрген. Завод бо чылын 76 муң ажыг соодукчуларны бүдүрүп үндүрер.

Эрткен чыл төнүп турда, бажыңга эдилээр, газ-биле ажылдаар, АШГ-100 деп үлегер майыктыг, чаа «Север-6» соодукчуну ол бүдүрүлге чери кылып эгелээн.

Соодукчунуң чем салыр ишкир хемчээли 100 литр, соодуга бээр салбырының ишкири 5 литр, соодулге аппарадын суглалмак эгилдирии-биле болгаш балышкынның водород-биле ышкаш. Аппаратты дөштелдир доңурбас кылдыр аас кыпсыкчызы-биле чылыдар. Оон ол дериин хоорайның аас четкизи ажылдадыр кылдыр таарыштырган, шахта чарыгдаар газы 30 ажыг литр. Соодукчуну айда ажыглаарының чаргедалы 24 көпеек хире.

ЧУРУКТА: соодукчуларның ажылдаарының шеңелде стеңиазында контролёр Р. Н. Исакованың хынап турары. (Солгай талада).

А. СТУЖАННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕЛОРУС ССР. Гомельдиң судноолар бүдүрер заводунуң тудуп тургускан теплоходтары Ленага, Иртышка, Печорага, Волгага, Днепрге, өске-даа хемнерге бо-ла каступ чорүүр.

Оң талакы чурукта: «Беларусь» теплоходтарны болгаш хей таксизы «Волганы» тудуп турары.

М. МИНКОВИЧНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СОВЕТ экономиканың хөгжүдезиниң амгы үе-чадавы улустуң амыдырал деңнелиин көдүрериниң талазында дүрүм ёзугаар таарымчалыг чүүдерииг: ажылчы чоннарның боттуг орулгаларының өзүлдезиниң темпилери дүргедээн; хереглелдиң чаагай чүүдерин хувазарыңмың системазы сайзырапгайжаан, чоннуң чамдык болүктериниң хандырылгазында четпестер ажыл артыпаан, хоорайда болгаш кодээде амыдыралдың байдалдары чоокшулажыл орар; улустуң хереглелиниң тургузуу шынар талазы-биле экижии, чонга эки барааннар болгаш янзы-бүрү ачы-дуза чедирилгеи улам көвүдеп орар.

1.

ЧЕЧЕКТЕЛИП ОРАР экономиканың үндезинериниң үндезини — национал орулганың дүрген өзүлдези болуур. Совет Эвилелиниде сөөлгү үеде соц көвүдээшкиниинниң темпилери чайгылыш чок бедик болгаш планныг онаалгалардан ажыл турар: немей өзүлде планда көрдүнген 6,8 хуунуң орнунга 7,2 хуу— эрткен чылдың түнелээ шыдыг болган; 7,2 хуу—беш чылдың бүтү эрткен үезиниң күргузунда чыл бүрү ортумак өзүлде-дир. Ынчаарга 1969 чылдың күрүне планныга ол өзүлдени 6,5 хуу кылдыр көрген.

Хереглелдиң чүүдерин бүдүрери көвүдээниинң уламынан национал орулга база немей көвүден турары кайгамчык эки. Оон ачызында чоннуң боттуг орулгалары национал орулга шыкаш база барык шак ынчаар дүрген өзүп турар.

Эрткен беш чылдың дургузунда (1961—1965 чылдар) чоннуң кижи санынга онаштыр боттуг орулгаларның немей өзүлдези 19 хуу болган. Ам үш чыл дургузунда улуг өзүлде чедип алынган, ол чыл дээрге 1966—1970 чылдарда Директивалар-биле көрдүнген 5,3 хуунуң орнунга чыл бүрү ортумаа-биле 6,4 хуу немей өзүп турар дээни ол-дур. Немей өзүлденiң хуузу чыл бүрү улам көвүдеп бар чыдар. 1960 чылда чоннуң кижи санынга онаштыр национал орулганың немей өзүлдезиниң бир хуузу-ла амгы өртектербиле алырга 6 рубль 63 көпеек турган болза, 1968 чылда— 10 рубль 10 көпеек болган.

Совет Эвилелиниде ажыглаттының турар бүгү национал орулганың бештиң дөрт кезии шуут чоннуң хереглелдерии хандырарынга: хууда хереглелиинге, культура хандырылгазынга, чурттаага-коммунал болгаш культура-амыдырал тудуунга барып турар. Ол чүл дээрге ортумаабиле дөрт кижилиг өг-бүлеге чүгле 1968 чылда беэни мурнундагы орулгазынга немей 218 рубльда алган дээни ол-дур, оон-биле соодукчуну азы телевизорну, каш-даа эжеш идиктерни болгаш трикотаж кылыгларны садып ап болуур шиңээжил.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫҢ материалдыг хандырылгазының дүргедээшкиниң ажылчыннарга-даа, колхозчуларга-даа хамаарыштырып болуур. Чижээ, сөөлгү үш чылда (1966—1968 чылдарда) ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 17,7 хуу, колхозчуларның күн-ажылының ортумак төлевири (акша болгаш продуктулар-биле кады) — 30 хуу бедиин.

Улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрер ажылчы чоннуң чаагай байдалын көдүрериие шинтпирлиг ужур-дузалыг. Чогум-на харын хереглел үүдерии бүдүрериниң темпилерин бедидеп болгаш үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазын калбартмыры ажылчы чоннуң хууда акша орулгаларын оларның хереглелдерии улам долдуур хандырарының үнезиин бодулгар арганы бээр. Сөөлгү үш чылда биеге чонга барааннар бүдүрүп үндүрери 28 хуу көвүдеэн. Хереглелге үзеттүр продукцияламның тергиин бедик өзүлдеэн, а ол ышкаш чонга садыглаар бараан саарылгазынын болгаш амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хой немей өзүлдеэн 1968 чылда чедип алынган. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы дөрт кижилиг өг-бүлеге онаштыр алырга 178 рубль, а чедирген ачы-дузанын хемчээли 8 рубль немей ескен.

Чурттаага тудуунуң хемчээли өзүп турар. Бир эвес 1964 чылда хоорайларга болгаш кодээ черлерге нинти ажыктыг шөлүү 92,7 миллион дөрбелчин метр чаа чурттаага бажыңнарын ажыглаага киирген болза, 1968 чылда — 102 миллион ажыг дөрбелчин метр шөлдү ажыглаага киирген.

Ажыддаан тыпкан орулгаларындан ажыр, хереглелдиң нинтилеп фондуларындан ажылчы чоннарның хандырылгазы база чайгылыш чок өзүп орар: халас өредилге болгаш медицина дузаламчылары, шөлээлер төлегези, пенсиялар, стипендиялар, пособиелер, өске-даа төлелгелер болгаш чингелделер дугайында чугаа чоруп турары ол. 1965 чылда ол фондулардан төлелгелер болгаш чингелделер дөрт кижилиг өг-бүлеге ортумаа-биле 728 рубль, а чыл дургузунда немелде 80 чыгаа рубль болган. А 1968 чылда төлелгелер 924 рубль, а чыл дургузунда немелде—98 рубль четкен.

ЧОННУҢ боттуг орулгалар алыр аргаларының көвүдээшиниң СЭКП-ниң XXIII съездиниинiң чурттуң экономиказын хөгжүдер талазы-биле шинтпирлерин күүседириие үгланыдыр Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң күжениишкиниериниң үре-түнелдиниинiң дугайын хереглел турар-дыр.

Ол чедиишкиниериниң үндезини чүдеэ? Сөөлгү чылдарда алдынган бүгү хемчеглерии тодарадып көөр болза, нинтилеп будүрүлгеии болгаш әртем бодалдарынга үндезилеттинген хувааланы бүгү ажылчы чоннарның амыдырал-чурттаагазын чаагайжыдарынга илаң чагыртхан турар арганы социализм бээр дугайында В. И. Ленинниң 1918 чылда чугаалаан идеязының боттанышкынын ол хемчеглерден илезин билип алыр бис.

Улус ажыл-агыйының пропорцияларын әртемге үндезилээринче, будүрүлгениң болгаш хувааланының бүгү звеноларынга әртем-техниктиг депшилгеже, улустуң чаагай байдалын өстүрериң дүргедилдир орулга биле планнаашкынны болгаш эргелеп башкарымышкынны сайзырапгайжыдарынче ам чеде партия биле чазак оива кичээнгейии салып турар.

Бистиң чуртувуста боттандырып турар экономиктиг реформа база ол үгланымышкынга барааи болуп турар. Будүрүлгеериниң ажылының ажыктыг болууруи бедидерии ол реформа ажылчы чоннуң хууда орулгаларын көвүдедири биле шуут холбыштырып турар. Ол реформа экономиктиг хөгжүүдениң шинченикчи күжүи күштелдирип, чоннуң чаагай чоруунга будүрүлгениң бериидезии көвүдедип, ажыл-агыйның социалистиг системазының артык шынарлыын эң дээрге ажыглаар арганы бериг турар.

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ, ажыл-агыйның социалистиг системазын сайзырапгайжыдарының шинтпирлиг иучастоктарының бирээзи — күн-ажыл төлевирии организастаарын экижидери болур. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирии чүрүмчүдүрии үлетнүрге болгаш социалистиг экономиканың өске-даа ядырларынга үр үениң дургузунда план ёзугаар боттандырып келгеи.

1968 чылда партияның болгаш чазактың шинтпирлериие үндезилээш, совет улустуң амыдырал байдалдарын экижидериниң улуг хемчеглерии боттандырган. Кыдыкы Сонгу Чүктүң районнарында болгаш оларга деннештирген черлерде ажылдап турар кижилерге чингелделерии калбартхан. Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Эвилелдиң Европа талазының Сонгу чүгүвүң районнарында ажыл-агыйның чамдык адырларының ажылчыларының ажыл төлевирииге немелдеги база кылган. Ажылчы чоннарга өскедээ төлелгелерии болгаш чингелделерии дыка калбартхан. Ол-да бүгү хемчеглерииң түнелиинде хой-хой миллион ажылчы чоннарның өрүлгазы 6 миллиард рубль иитн түнге көвүдеэн.

Барык 9 миллион кижиге—тудуг материалдарының үзеттүрүнүң ажылдакчыларынга болгаш тудугчуларга күн-ажылдың байдалдары бо чылдан эгелээн дыка ижжии турар. Оларның чиик эвес ажыл-ижи аар индустрияда кижилериниидеи күду төлеттиниу турган болгай. Ам ол адырларда ажылчыннарның ажыл төлевири ортумаа-биле 23—25 хуу немежии турар.

ҮЛЕТПҮР будүрүлгедерии болгаш өске-даа адырларның будүрүлгелериниң өлээн хей кезиин планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкиниинiң чаа системазының шилчидери бо чылын колдуунда доостур. Материалдыг детпишкиниинiң фондузунга арыг орулганы шилчидип турган, будүрүлгелериниң ажылының иитн экономиктиг түнелдериин барымдаалап шаңнаарының чаа системазын ажыглап турар чорук иитн ажылдан алымшкимга шаңнаддарының үлүүн бедидип, ажылга шылгараан ажылдакчыларны шын шаңнаар арганы берип турар. Үзеттүрге ортумак ажыл төлевириниң бүтү өзүлдезиниң 30—35 хуузун материалдыг детпишкиниң фондузундан шаңнаддарның күсели-биле боттандырар.

Көдээ ажыл-агыйга база күн-ажыл төлевири сайзырапгайжыр. Партияның XXIII съездиниин. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) болгаи май (1966 чыл) Пленумнарының шинтпирлеринге дүүштүр колхозтарга күн-ажылдың магазыналдыг акша төлевириниң системазын чоруткан болгаи ол система быжыккан. Продукциининың алыс түнелии барымдаалаар күн-ажылдың немелде төлевириниң дешилгелиг системазы улам улуг рольдуг болу берген. Көдээ ажыл-агый будүрүлгеиниң ажыктыг болууруи ол бедидиин турар. Күн-ажыл төлевириниң чаа системазы хоорайның болгаи көдээниң чоннуң амыдыралының деңнелии улам чоокшулаштырар арганы база берии турар.

Социалистиг хувааланның системазын будүрүкчү күштерии хөгжүдериниң соруглазы-биле В. И. Ленин чарыльбас кыдзыр холбыштырып чорааи. Хуваалда дугайында чугаа чоруп турда, «чүгле чоптуг хуваар херек деп бодавайн, харын хуваада дээрге будүрүүшкиниу бедидериниң методу, чепсэз, аргазы-дыр деп чүвени бодаар херек» деп ол чугаалаан.

Күн-ажыл дээш шаңнаддарның амгы дүрген өзүлдези күн-ажылдың будүрүкчүүлүн бедиткенинден соң төлевирии сырый хамаарылгалыг болдуруп турар. Күн-ажыл дээш шаңнаддарның ужур-дузазы будүрүлгеринiң күрлавыларын ажыглаарының, ажылдың продуктулуун үзгаттырарының, ажылдакчыларын мергежилин бедидериниң, ажыл-агыйны камналгалыг чорудеринiң күчүзүг быразы кылдыр улам күштелип турар.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕН хөгжүдезиниң төөгүлүг дурзузагының түнневишаан, марксизм-ленинчи теория кижилериң хереглелдериниң соксаал чок өзүлдезиниң хоойлузуның иитнилеге амыдыралчы чүгүлга ужур-дузалыын илереткен. Ол хоойлу дугайында Маркстың өредилиин хөгжүтүшаан, В. И. Ленин хереглелдериин өскерлериниң дешилгелиг будүжүнче, дыка бедик шынарлыг денеледиң хереглелдерiнче шилчишкин болууруиче кичээнгейии үгланыдыгын чорааи. Ол үгланышкынны В. И. Ленин «хереглелдериин бедидериниң хоойлузу» деп адаан.

Кижиниң хереглелдериниң хөгжүдезиниг чаа үе-чадыны социалиям ажыткан. Оларның өзүлдези дүргедээн, чоннуң бүгү районнарын хаара туткаи, бүгү-иитн болу берген; бедик шынарлыг материалдыг чаагай кежиктер, бедик культураның чүүдери, әртем-биилиг, уран чүүл, спорт хереглелдерге улуг черии ээлеп турар апарган.

Совет кижилериниң хереглелдериниң дүргеи өзүлдези ядүрүм ёзугаар, чүге дээрге социализмниң соруглазында, оон-нол экономиктиг хоойлузуига — иитниледдиң бүгү кежигүнперииың бүрүи чаагай байдалче болгаи бүгү талалыг хостуг сайзыралче чоокшулаашкынының угланымышкынынга дүгжүп турар.

СОВЕТ ЭКОНОМИКАНЫҢ хөгжүдезиниң амгы үеаиидe чоннуң хереглелдерии онза күжениишкиниг өзүп турар. Ажыл-чемниң эң эки хевирлери, садын алыкчының негелдезиигe таарышкан хептер болгаш идиктер эң сааралычал апарган. Культура-амыдырал барааннарын садып алыры ковүдээн, культура болгаш амыдырал хандырылгазының янзы-бүрү чүүдерiиге негелде онза бедээн.

ССРЭ-де чоннуң кижи санынга онаштыр хлеб продуктуларны хереглээри чайгылыш чок кызырлыг орар болгаи ажыл-чемниң эң хоолдуг хевирлерии (эттеи, сүттү, чуургаларны, чимистерии) садып алыры улам ковүдээн. Булка болгаи кондитер кылыгларының бедик сорттарын садып алыры өскеи.

Белен хептерии, шаңгыя трикотаж кылыгларны садып алыры дыка өскеи. 1967 чылдыига дегиээрге белен хептерии садып алыры 1968 чылда 12 хуу, трикотаж кылыгларны садып алыры 15 хуу ковүдээн.

Ынчалзажок бистиң чиик болгаи ажыл-чем үзеттүрүүс барааннарының ассортиментизии болгаи ышнарын хереглелге дүүштүреринiң сорулгазын ам-даа долдур күүседип шыдавайн турарын демделгезе чогуур.

Культура хереглелиниң барааннарын будүрер үзеттүр база-да негелдеии долдур күүседип четтикпейн турар. 1960 чылдан 1968 чылга чедир бажың хереклелии садыглаары ийи ажыг катап өскеи, телевизорлар — үш ажыг катап, соодукчулар — беш ажыг катап ковүдээн. Ам чыл бүрү 3 миллион чыгаа өг-бүле соодукчуларны, 4 миллион ажыг өг-бүле — хеп чуур машиналарны, барык 5 миллион өг-бүле — телевизорларны, 5 миллион өг-бүле — чадаг тергелерии, мопедтерии, мотоциклдерии болгаи моторолдерлерии садып ап турар. Ынчалзажок ол барааннарны садып алыр күзелдер оон-даа хей болгай. Ажаалга кассаларында чоннуң акша-хереглелериниң чылдан чылче моонеттиинiи чыдары таварылга эвес-тир. 1969 чылдың эгезиинде ол хереглелер 32,4 миллиард рубль четкеи. ол дээрге үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының барык үш ай хемчээлиие дең-дир.

СӨӨЛГҮ ЧЫЛДАРДА садыг будүрүлгелерии, столоваяларны, кафелерии, ылакгыя амыдырал хандырылгазының ательелерии тудары дыка калбарган. 1969 чылда улус ажыл-агыйын хогжүдериниң Күрүне планында үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазын 7,5 хуу, чоигө амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер чорукту 21 хуу өстүрериниң онаалгазы көрдүнген.

Улустуң чаагай байдалының чугула участогу уруглар албан черлери болуур. Оларның четкиан дүрген калбарбышаан. 1980 чылдан эгелээш уруглариың доктаамаал ажылдаар садтарында болгаи ясли-лериидe уруглариың саны ийи катап ковүдээн. Уруглар албан черлерии улам ынай хөгжүдериин 1969 чылдың планында көрген.

Дээди өредилгениң болгаи эмчи дузаламчызының хемчээлдериниң талазы-биле Совет Эвилели делегейде биргн черии эзлеп турар. Делегейниң бүгү студентилериниң дөрттүи бир кезиидеи хөйү болгаи бүгү эмчилериниң 30 чыгаи хуузу бистиң чурттуувуска онаажыр. ССРЭ-де өредилгениң янзы-бүрү хевирлериидe 77 миллион кижи хаара туттунган, ындыг болганда үш кижиниң бирээзи-зе өредиир турары ол-дур. Ынчалзажок ол талазында совет кижилериниң негелдеэи улам өзүп орар, ынчангаш улус өредилгезиниг болгаи кадык камгалалыг улам сайзырапгайжыдары эргежок чугула.

Улус өредилгезиниге, әртемге, культурага, кадык камгалалыга, күш-культурага Күрүне бюджединiң чарыгдаалдары бо чылдың планын ёзугаар ам-даа 1,3 миллиард рубль немежир болгаи 31,5 миллиард рубль чедер. Ажылчы чоннарның культуразынга болгаи медицина дузаламчызынга ынча хөй хереглелерии делегейдe оске чаңгыс-даа күрүне чарыгдаавайн турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ үезиидe ажылчы чоннарның ажылжи-биле тургустунган иитнилел орулгазы ажылчы чоннарның боттарының хереглелдерии хандырарынга, оларның арга-мергежилдерии улам долу хөгжүдеринге база әртемниң болгаи уран чүүдүн чедип алган бүгү чүүдерии деп эргелиг ажыгларынга бараан болур дугайында В. И. Ленинниң әртем талазы-биле өттүр көрүүшкүү амыдырал-да ынчалдыр боттанып турар.

П. МСТИСЛАВСКИЙ,
экономика әртемнериниң докторы.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

КЫШТАГЛААШКЫНДА ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Районнуң улусчу контроль комитедиң болгаш болүктери совхоз, колхозтарда иитнииң малының байдалынга, мал чеминиң чарыгдалынга болгаш кадарчыларның хандырыягазынга хымалдаларны чорудуп, көзүлген четпестерии дүрген чайладыр хемчеглерни алырын ажыл-агыйларның удуртунчуларынга, партия, совет органнарынга, мал ажылының түскай эртемниглериинге болгаш кадарчыларга сүмевеп келген. Сөвлгү хымалдаларда кыштаглаашкында шынгы четпестер илерээн, совхоз, колхозтарда мал чеми эвээмээн, бар чемниң чарыгдалында учёт тургустунмаан, тургузу азыраар малдың саны көвүдеп турар апарган.

«Кызыл туи» колхозта улусчу контролёрлар хымалда чорударга, ажыл-агыйда 850 тонна сиген бар болган. Артельде 1782 баш шээр болгаш 251 баш бода малды тургузур азыраары негеттиие берген. Малга чем каап бээр кормушкалар, оңгачалар, клеткалар чамдык коданнарда кылдынмаан, чемни черге төп берип турарыбиле чарыгдал көвүдээн. Бөдүүн чемнерни чымчадыр хайындырбайн малга берип, чылытхан суг-биле мал суггарбайн, хар берип турар. Кадарчыларның коданнарында чаш хураганнар берип турар. Колхозтуң мал эмчилери, эвотехниктери малды шын ажаап, чемгерер талазы-биле кадарчыларга сүмө бербейн келген.

Төргалыгның контролёрлары «Төргалыт» совхозтуң хөйү бригадаларынга, бода мал фермаларынга хымалдаларны чорудуп, четпестерии илереткилээн. Ирбитейде хөйму бригаданың кадарчызы Дамдын малын харыысалга чөк кадарып тургаш, 73 хөйну бөрүге чидиртken. Сарыг-Хөл салбырда 32 буганы азыралга тургуспааны-биле арып баксыраан. Хөйму бригадаларның коданнарында хуумуң малы мады турбушаан. Төргалыг кодээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы ниитининг малындан хуумуун үзер талазы-биле организастыг хемчег авбайн, Тыва АССР-ниң Министрлөр Чөвүлелиниң доктаалын күүсеетпейн келген. Кадарчы Натпит-оолдуң мөлдургалары ишти маягаш кажаазга туруп келген, үш мөлдурганы бөрүге чидиртken. Төргалыг салбырның Кара-Тал бригадазының кадарчылары Амы-оол, Бал-Дорму оларның хөйлары хураганнар эгелеэе-даа, чаш мал тургузар кажаалар мынчага чедир чыыглаттынмаан. Бал-Дөржуңуң коданында хорамча бар апарган.

«Коммунизмче орук» колхозта мал чеминиң чарыгдалында контроль, учёт чөк, малга чем каап бээр кормушкалар кылдынмаанындан, черге төп берип турар. Хам-Дыттың хөйму бригадазының төвүнде кызыл-булуң, чунар-бажың ажылдавастаан. Бригадир Дамчат-оол малчыннарның амыдыралынга чугула черлерии ажылдадыр талазы-биле организастыг ажыл черуупгайн келген. Колхозтуң коданнарында четпестерни чайладыр талазы-биле улусчу контролёрлар элээн хемчеглерии алгылаан.

Улусчу контролёрларның чоруткан хымалдаларының түнелиин контроль органнарының, ажыл-агыйларның бригадаларының, салбырларының хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш совхоз, колхозтарның удуртукчулары, партия организациялары, Советтериң күүскомнары илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерии база ап турар.

А. БАДЫРГЫ.

КАНДИДАТТАР СОҢГУНЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Баян-Кол суурга Улуг-Хем район Советиниге депутатка кандидаттар Н. М. Марьева, М. Ч. Шогмал, Л. Ч. Бегзи, С. С. Данчай-оол олар боттарының соңгукчулары-биле ужурашкан. Бузуреттиргеннер Седип, А. Темир-оол, О. Сат олар кандидаттарның ажыл-амыдыралын соңгукчуларга таныштырган. Саная берген соңгуичулар кандидаттарга боттарының чагын берген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ ЧУГАА

Бай-Тайга районнуң Шуй кадыкшылдыга школазының коллективиниң кожазы «Мурнакчы» колхозтуң даргазы, хоочун коммунист Х. Кудурукпайны ында көдээ Советтиң депутадының кандидадынга депшиткеи.

Ол эрткеи неделида соңгукчулар-биле ужурашкан.

Саная бергеннер боттарының чагыларын берип тура, депутаттың кандидады хээш бадылаашкынны бээрииче соңгукчуларны кыйгырган.

Школа директору эш Т. Дары-Сүүң келир өредилге чылынга чедир база бир чаа интернаттың тудуун ажыглаага киирер болгаи одаар ыяш сөөртүр дугайында чагыларны бөргеи.

Эш Кудурукпай сөс алган, соңгукчуларның мурнуига өөрүп четтиргенин илереткиишкеи, соңгукчуларның берген чагыларын күүседир дээш, болумнуң бүгү күжүмнү, мергежилимни бээр меи деп чугаалаан.

А. ТАВА.

Бо чурукта Руфина Протопьевна Крылова Хову-Аксында ТЭЦ-тин химии цехиниң лаборантызы, сугнуң колукгаалыг составын аналитек чыыдап турар. Ажыл соопда ажылчын аныктарының кежээки школазында өөренип турар. Ажылынгаадаа, өөредилгезиниге-даа кызымак боорга, ону коллективте аажок хүндүлеп турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАА ДҮРҮМ ЁЗУГААР

Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң активчилериниң хуралынга СЭКП райкомунуң бюро кежигүннери, партия, комсомол организацияларының секретарьлары болгаш Советтериң күүскомнарының даргалары киришкен. ССРЭ-де Улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмүнүң болгаш районнуң улусчу контроль органнарының сорулгазының дугайында районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Я. Савкин илеткел кылган.

СЭКП-ниң XXIII съездиниин төөгүлүг шинтпирлери амыдырапда боттанып, В. И. Ленинниң төрүттүүгениидеи бээр 100 чыл болуурунга белеткелдер бүгү чуртта калбарып турар үеде улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзырапгайжыдырынче чүгүлга киичээнгейии салып, ССРЭ-де Улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмүү СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылазының илеткелчи болгаш саиал бергеннер улус ажыл-агыйының бүгү-де участокторунга контроль боттандырып, күрүне ужур-дузалыг чаагай хереглерии кылып, партия, совет, ажыл-агый органнарына боттуг дузаны көргүзүп турарын хурал демделээн. Хүн бүрүнүң хайгаралыидан аңгыда, эрткеи үш чыдың дургузунда улусчу контролёрлар районнуң улус ажыл-агыйынга массалыг 86 хинаида чоруткан. Районнуң совхоз, колхозтарынга болгаш будүрүлгеринге 1964 чылда 48 муң рубльдиң дериглелерии ажыглап чок чыткан болза, 1965 чылдың дургузунда 13 муң рубльдиң дериг-хереселдерии ажыглаага киирген. Улусчу контролёрларның хымалдаларының түнелиинде 1966 чылдан бээр ажыглап чок чыдар дериглелер ажыл-агыйларда көзүлбестеэн.

Районнуң улусчу контроль органнарының ажылынче партия организацияларының, чер-чер Советтериниң күүскомнары чогуур кичээнгейии салып, контроль доктаг болдурар талазы-биле партийжи удуртулгаиы экижиттеп. Партия организацияларының секретарьларының оралакчылары он сес кижи улусчу контроль бөлүктериниң даргаларында ажылдап турар. «Октябрь 14 чылы» колхозта, «Совет Тыва», «Бурунгаар» совхозтарда улусчу контроль бөлүктериниң даргалары М. Елисеев, В. Намзын, Д. Барымза олар ажыл-агыйларның участоктарынга хымалдаларны доктаамаал чорудуп, илерээн четпестерии чайладырының хемчеглерии ап келген.

Районнуң улусчу контроль органнарының ажылында четпестерии хурал айыткан. Районда «Комсомолчу прожекторларда» бактаап турар 350 ажыг аныктар-биле улусчу контролёрлар четпес харылзаа тудуп, арга-сүме солушпайн турар. ССРЭ-де Улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмүү ёзугаар районнуң улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын сайзырапгайжыдып, районнуң улус ажыл-агыйынга контрольду улам күштелдирер ужурлуг. Районнуң улусчу контролёрлары амгы үеде кыштаглаашкынче, часкы ховуу ажылынга белеткелдерже кол күштү угландырган.

Ш. СЕРЭЭДАР.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 12 СРЕДА № 60 (7906).

Өртээ 2 көп.

Ақы-дуңма партияларның делегей чөвүлел хуралынга белеткел

1968 чылдың күзүмүнде Будапештиге Белетиеля комиссиязының хуралынга чедип алдынган дугуржулганы ёзугаар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралынга материалдар белетиззер талазы-биле Ажылчын болуп бо чылдың март 10-да Москвада ажылдап эгелээн.

(СЭТА).

Кандидаттар-биле ужуражыышкынналар

БАЙ-ТАЙГА

Салчак Байыр-ооловна Дүүдарыйның амыдыралчуртталгазы, ажыл-ижи өскелерге үлегер-чижек болур. Ажылында арбээ ажылынга идепкейлиг киржип чорааш, күш-ажылчы бөлүмүн Кара-Хем районда алдын удургайындан эгелээн. 1947 чылда Бай-Тайга районнуң хөрүлээ конторазынга почтачылап киргеп. Чээрби ажыг чыл дургузунда харылаа шугумунга ак сетиилдиг ажылдап, чонуң хүндүткелин эдилеп келгеп.

Хоочун харылзаачы чүгле солуннарны, журналдарны, чагаааларны эзерингө чедирип турар эвес, комнарны, чагаа хаптарын, маркаларны ажылчы чонга садып, шылчылгелерни эзерингө чедирип берип турар. Салчак Байыр-ооловна дээди шаңнал—Ленин орденинң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалычызы.

Коммунист Дүүдарый Тээли кедээ Советтиң депутады, ажылчы чонуң бедик идегелдин эки күүседип келгеп. Харылзаачылар боттарының кандидадазы кылдыр оны райсе Советиниң депутадының кандидадынга дешпиткеп. Салчак Байыр-ооловна Дүүдарый соңгукчуларды-биле ужуражыышкынында кылдыр оны райсе районда харылзаанның хөгжүдделин, моон соңгаар кандыг ажылдар кылдынарын чугаалаан. Соңгулга мурнуңун хуралының киржикчилери чагыгларын депутатты кандидазынга бергеп.

М. Кырлыг-Кара.

УЛУГ-ХЕМ

Улуг-Хем районуң «Х Улуг хүрээ» колхозунда медицина салбырының коллективи Баян-Кол кедээ Советтиң депутадының кандидадынга комсомолчу сестра Мочаан Түлүшевна Биче-чиңмаевна дешпиткеп. Кандидат-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны бедик политиктиг байдалга эртикеп. Баян-Кол эмнелелиниң ажылдакчылары ажылчы чонуң кадыкшылы, арыг-сылаг культурлуг чуртталгазы дээш чүткүүдүг ажылдап турарлар. Депутатка кандидат Мочаан Түлүшевна эмчи Чечек Түлүшевна Сагаан-ооллар медицинна талазы-биле билиглерни өөренип ап турар. Соңгукчулар кандидадынга чагыгларны бергеп.

Б. Багыт-ооп.

КЫЗЫЛ

«Сүлдэк» совхозтуң малчыннары Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга кадарчы коммунист Оюн Сенгии-ооллу дешпиткеп. Мурнакчы кадарчы 1963 чылдан бээр семинтилге малын ажаан-төжээн. Кызыл—Абакан аразынга бет чыл улаштыр мал суурун, хөй немеледе деңгинин ап келгеп. Ам № 3 кодаида 445 баш хой кадарлыг турар. Кавичаттың хойларының күжүү эки, хүр кыштаа турар.

Соңгукчулар кандидалы-биле ужуражыышкын, малчыннарның бажыңнарын, кажааларын келир кышка уткуштур септедир, оттулар чүүлдерин сөөртүр, автолавка кодаиннарга докпамал кээп турарын организастаар чагыгларны бергеп.

Т. Седенсот.

Алдар депчери

Татарияда Күш-ажылчы алдарның Ленинчи республиканың депчерин доктаадып тургусчам. Партияның Тыва обкомунуң бюрозунуң, Татар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профзвилелдер чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар Күш-ажылчы алдарның Ленинчи юбилей депчеринге киргеп ниилелерге тускай шыңыылганы тыпсыр. Оларның күш-ажыл депчерлеринге тускай демдеглелди база киирер.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАРЫ

Неделя болгаш, мартның 16-да, Совет Эвилелиниң бүгү республикаларының ажылчы чоннары чер-чер Советтерниң депутаттарын сонгуур. Ол болур сонгууда — социалистиг демократтың, Коммунистиг партияның Ленинчи политиказының тывилелгезин коргузер, ақы-дуңма республикаларның аңмыралыңга улуг болуушкун болур.

Бистиң чурттуң дең эргелиг улустарының чаңгыс эртинн болгаш найыралдыын сонгууда кампаниязы база катап чайынналчаа-биле коргузуп турар-дыр. Депутаттарга кандидаттар кылдыр сонгукчуларның адазы мурнакчы ажыл-ишчилериң аразында Совет Эвилелинде чурттап турар бүгү нацилериң болгаш улустарының төлөзелекчилери бар.

Чер-чер Советтерниң сонгууда В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оныың мурнуу чарыында эртип турар. Совет кижилер төрөл партиязын долгандыр кажаннан артык сырый каттыжып алган, чаңгыс ай ақыдуңма тыскаар-биле ол чырыткылыг баймырлалга үткуштур бар чыдар. Ленинчи ибилейге белеткел бистиң улуг Төрөл чуртувустуң бүгү нацилериниң ажылчы чоннарының пайыралыңың үлам ыңай быжыглырына идигин бээр.

Бо хүннерде Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары болза, империалистиг күштериниң агрессия чаңгыларынга, маоначи чаңгычылерниң советке удур кара сагыштыг халдаашкыннарынга удур харын кыдыр, боттарының чайгылыг чок чаңгыс эртинн, марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализмниң идеяларынга ынчалыг онза күш-биле шиитпейлеп турарлар.

Ленинчи чагыглар ёзугаар кыдынган бүгү чүүлдерни чорудаарал-биле түңнеп чоруй, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас ақы-дуңмалышкы чоруу, социалистиг республикаларның экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкини, оларның бижыг чаңгыс эртинн ышкаш, социализмниң кыдыг чаазын ажылыышкыларының үнелеп четпес үлүг-дузалыын совет кижилер улам хамыжы-биле медереп билип турар. Хостаттынган нацилерниң бүрүн бүзүрелге, социализминн болгаш коммунизминиң тивилелгези дээп демисселге, ақы-дуңмалышкы чаңгыс эртинг болуруп тодаргайы-биле медереп билириниг үнделеттинген Эвилелиниң эргежок чугулазын Владимир Ильич айтып чораан. Харын-на кыдыг эвилел бистиң чуртта туругустуңган болган быжыккан.

Коммунистиг туругузуушкуунуң чорудулгазынга, амгы беш чылды чедиишкинниг доозары дээш демисселге ССРЭ-ниң улустарының экономиктиг-даа, культуралуг-даа харылзаалары база улам-на сырый болган хөй талалыг болу берип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, эртемнин болгаш техниканы хөгжүдер талазы-биле кады ажылдажылга болгаш боттарынга дузалашкыры улус ажыл-агый планнарын чедиишкинниг күүседириниң эргежок чугула негелдези болуп турар. Кадрлар-биле, культураның болгаш уран чүүдүң дуржуга, чедиишкиннери-биле солчуушкынвар өзүп, янзы-бүрү националдың ажылчы чонларының аразында харылзаа хөлбээзы калбарып турар.

Улустарның бузулбас ақы-дуңмалышкы чоруунуң, социалистиг интернационализминиң дириг бодараашкыны бистиң ленинчи партиливис болуп турар. Чүге үжеп ажыг нацилериниң болгаш улустарының эң дээре олдар, кыстары, бүлүг интернационалистер партиниң хүрээленнинде төлөзелеттинген, оларга бодувун-даа, бистиң чуртувуң эске-даа кандыг-бир социалистиг напрязының эрге-ажыктары демейле чоок, эрием болгаш билдингир. Чаңгыс ай социалистиг Төрөл чуртувуң нацин эрге-ажыы коздаан рольдуг болуп турда, ол эрге-ажыктарның тазырымчалыг дүүшкеин — совет патриотизминиң күжү ол-дур.

Моон соңгаар-даа ленинчи национал политиканы чайгылыг чокка боттандырарын, совет патриотизминиң, ССРЭ-ниң улустарының эң дээре, дешпилелиг национал чаңчылдарын хүндүлээриниң үгаан-бодалынга бүгү ажылчы чонну кижизидерин, национализминиң болгаш повизинамның кандыг-даа илерешкиннеринге удур чүткүүдүг демисселди чорударын партия организацияларынга СЭКП-ниң XXIII съездизин хүлээттеп. Совет Эвилелиниң улустарының пайыралы болгаш ақы-дуңмалышкы чоруу моон соңгаар-даа бүгү хемчеглер-биле быжыксын дээш партия, бүгү коммунистер могаг чокка ажылдаар хүлээлгелиг дээрзин съездиге СЭКП ТК-ның отчёт изветелиниге эп Л. И. Брежнев демдеглээн. Бистиң чурттуң политика, экономика болгаш культура талазы-биле төлөзүлелиниң кандыг-даа айтырыын шиитпиргээрде, партия моон соңгаар-даа улус бүрүзүнүң эрге-ажыктарының болгаш нацинал онза чүүлдериниң дугайында сагыштыг салыр, пролетарлыг интернационализминиң үгаан-бодалынга, ССРЭ-ниң улустарының ақы-дуңмалышкы ёзугаар болгаш пайыралыңга бузулбас шынчы болурунуң, социализминиң ске-даа чурттарының, бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле дем каттыштырылгазының үгаан-бодалынга бүгү совет кижилерни кижиндер.

Социалистиг чурттарга чамдык болук кижилерге салдарын чедирер, оларның медерелин национализминиң хорамбиле хөранналар, улустар аразынга бүзүрешпестээр чорукту иептередир дээш, бистиң идея талазы-биле дайзынналывыс бүгү күженишкиннерин салып турар, социализм биле капитализминиң аразында амгы үедеги чидыг идеологтуг демисселдиң үезинде үстүнде айтыкаңы дег чидыг кижизидилге овваа үжур-дузалыг болуп турар. Чүгле национал талазы-биле кызыы эрге-ажыын бодаар чорукка удур чайгылыш чокка демисседжирп, патриоттар, интернационалистер болур совет кижилериң идея талазы-биле дадыгымшкынын күштедирери моон соңгаар-даа эргежок чугула.

Ажылчы чонну интернационалчы ёзугга кижизидериниң үнелиг дуржулгазы Москваның, Ленинградтың, Украинаның, Белоруссияның, Литваның, Узбекистаннының болгаш ске-даа республикаларының партия организацияларында бар. Ол сорулгага олар лекция пропагандазын, парлалганы, радиону болгаш телевиденнелп, кинону, театрны, интернационалчы клубтарны, ақы-дуңма улустар аразынга кижилер чоруттуң база бижилелер-биле харылзажырын калбаа-биле ажыглап турарлар. Ажылчы чонларга интернационалчы сеткил-бодалды быжыглаарынга чугула чүүл болза янзы-бүрү республикаларда будурулге коллективтериниң аразынга социалистиг чарыштар болур. Социалистиг нацилериниң аразында үгаан-бодал культуразының үлам ыңай байланчыгырынга болгаш өзериниге идигин берип турар чечен болгаш уран чүүл база улуг рольду ойнаар.

Совет кижилериниң интернационалчы кижизидилгезин улам аныжидер дугайында партияның сагыш салымшкыны болза СЭКП Тоң Комитединиң «СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле Таджикистанның Компартиязының ТК-ының ажылының дугайында» доктаалында чазаы-биле илереп турар. Пролетарлыг интернационализминиң болгаш улустарның пайыралының идеяларын пропагандалаарлары, республиканың ажылчы чонларының Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле ақы-дуңмалышкы харылзааларын улам быжыглаары партия, совет, профзвилел болгаш комсомол организацияларының кичээнгейиниң төөгүге турар үжурлуг үзүрин ол доктаалда демдеглээн. СЭКП-ниң Программазында айтыкаңы ышкаш, төрөл дылы-биле чүгледештир, ССРЭ-ниң бүгү улустарының националдар аразында харылзажырының херек кырында инити дылы болуу бергеп орус дылды эки тура-биле өөренир чорук иезы ажылдажылгаңы моон соңгаар-даа бижыглаарынга идигин бээр ужурлуг— деп, ол доктаалда чугаалап турар. Эң дээре национал чаңчылдарны хөгжүтпүшаан, коммунизм тургузукчуларының интернационалчы, инити-совет чаңчылдарының тургустуңуп бадыткаттынарынга улам идепкейлиг-биле идигин бээри эргежок чугула.

Улустарның пайыралының ленинчи идеялары — коммунизм тургузукчуларының күчүлүг от-буделээ кыдыр Коммунистиг партияның сырый каттыштырып каазы социалистиг нацилерниң чайгылыш чок чаңгыс эртинниң амыдыралчы дөөу болгаш үндезини болур. Ол ондур улус идеяларның үгаан-бодалынга ижиндиргеп совет кижилер пролетарлыг интернационализминиң түгүн улам бедик кодуруп турарлар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

Белорустарның үну

МИНСК. (СЭТА). Совет кыыгаар девискээринге кыдат чагырга черлериниң дүржок чоңгээ кылганын Белоруссияның ажылчы чоннары ханы килеңнеп уткаан. Удурлажымышкынның массалыг митингилери бүгү республикада эртип турар.

Минскиниң автомобиль заводунуң чыылганнарының мурнунга лабораторин начальниги И. Н. Демидов сөс алган. Ол Кыдатка ийи катап чораан. Баштай делегейниң ийи-дий даңмынын үезинде болган ийиги удаада аныяк совет ажылчыннар төлөзелериниң составывига киржип чораан.

— Бистиң чуртувус кыдат улустуң чаа амыдыралды тудуп тургузарынга улуг дузаны чедирип келгеп. Ынчаа аныяк ажылчын мен совет станоктар сөөртөкеп эштелонарның Кыдатче чоруп турганын, совет кижилер-биле ужурашкаш, кыдат ажылчын, тараачыннарның өөрүп турганын көрген мен. Ындыг турбуже бистиң чаагай найыралывысты кыдат тарылдырыкчылар бускан.

Кыдат дерзилер совет девискээрнин ыят чок быланнын турар-дыр. Оларның оозу бүтпес-даа. Совет кыыгаарлыктар бистиң кызыгаарлавысты көрүнгүр камгалап турар —деп, ол чугаалаан.

Удурланышкынның митингилери Гомельге, Витебскиге болгаш Белоруссияның ске-даа хоорайларынга эрткен. Оларның киржикчилери совет-кыдат кызыгаарга чөнгээлер кылырын доп-дораан соксадырын КУР-нуң чазаавадан негээн доктаалдарны чер болганда үндүрүп турар.

Сойгалаашкынче!

ТБИЛИСИ, 10. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарга маочу дерзилериниң дээрбечи чөнгээ кылганынга Грузияның ажылчы чоннары · киленнеп, хорадаан.

— Пекинниң дүржок халдакчыларының чепсектиг чөнгээ кылып үнгенин Мао Цзэдун болгунуң эң бак керектер үүлгедиривиден чалдаамайн турарының база бир херечиин болган— деп, машина будурериниң Орджоникидзе аттыг, Тбилиси заводунуң токары Ш. Джахадзе митингиге медеглээн.

— Кыдат чагырга черлериниң сарыыл чок үүлгедилер кылырын моон соңгаар-даа база ойтур шавар бис. Маочулар кыдат улустуң төлөзелекчилерн эвес деп үүвенип бистер, совет кижилер эки билир бис—деп. Ткибули шахталарының бирээзиниң участок начальниги М. Верулашвили чугаалаан.

Митингилерниң киржикчилери ол чөнгээнин бууруулгаларын шыңгыы сойгалаарын болгаш кезедирин боттарының үндүрген доктаалдарында негеп, Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың политиказын чалбыыштыг деткип турар.

Март 2-де Ыраккы Чөөн чүктө Даман ортулукка ССРЭ-ниң кызыгаарын үреп, бистиң дайынчыларывысче чепсектиг халдаан кыдат шериглериниң бужар-чүдек үүлгедиглерин совет кижилер улуг киленнээшкинниң митингинге бүрүу шаап турар.

Кызылдың даарааныла комбинадынга болган митингиге партия хооркомунуң кылдыс эргелекчизи А. Пахомованың чугаазын ажылчын херээженнер кичээнгейлиг дыңнаан.

Комбинатта технолог А. Майорова кыдат эрге-чагырга органнарының ол чөнгээнн белеткээнин чугаалап, чүртта туругустуңган экономиктиг бер-

Чоннуң киленү

гедээшкиннеринден ажылчы чоннуң кичээнгейин чайладыр, антисоветчи пропагандалыг куштелдирер дээш, бистиң ыдыктыг кызыгаарывысче үе-шүүлгедиглерин болгаш Кыдаттың совет элчин черинин, ске-даа совет албан организазиларының ажылдаарынга тапшыктап, кыжаныг, ыңгыдаашкын-биле совет-кыдат харылзаалы кошкадырын орай-дажыын туразырарын буржар буруузуун демдеглээш, Совет чуртуң күчү-шыдалын улам бижыглаар дээш, эки ажылдаарывче даараныкчыларны кыйгырган.

М. ДУЛУШ.

ЧӨҢГЭЭЧИЛЕРГЕ КАРГЫШ!

Кызылдың пассажир автотранспорт будуруугелиниң ажылчыннарының хөй кижи киришкен митингиниң совет кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээнин килең-биле буруу шаап, бистиң ленинчи Коммунистиг партиливистың болган Совет чазаавыстың алган шиитпирлиг хемчеглерин оон интернационалчы даштыкы политиказын бир үн-биле чүүлдүгүнүн деткээн.

ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш А. Ромашов кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээнинин дугайын тодаргай чугаалаап, маоцзэдунчу бөлүктүң үгаансарывыл чок политиказынга совет улус шиитпирлиг удурланышкынын туразрын, совет кижилерниң киленнээшкинниг чыскаалдары, митингилерн бүгү Совет чуртта калбарганын демдеглээн.

АТБ-ниң № 6 участогунуң бригадирн эш В. Жиров митингиге сөс алган, ынчаа дээн:

— Кашаа чыл мурнунда бистиң чуртувустуң радиозунга совет болгаш кыдат улустарының найыралын алган йөрээген ырлар чаңгыланып турган. Оон соолунде эрткен чылдарда маоцзэдунчу бөлүк Кыдат Улус Республика биле Совет Эвилелиниң улустарының аразынга чарыдырыкчы, шовинисчи политиканы чорудуп, социалистиг лагерьнин чуртталгарының чаңгыс эвин чарылдырар орайдажыышкынларны чорудуп келген. Ол орайдажыышкынвар кажаадаа боттанмас! Социалистиг лагерь чуртталгарының чаңгыс эвин ам кажангызындан артык быжыккан болгаш моон соңгаар-даа улам быжыгар.

Кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээнин организастап, ыдыктыг болгаш дээш болбас совет кызыгаарны үрээн черлерни билир мен, аңаа чуртталып, ажылгап турган мен. Ийи чурттуң кызыгаарынга албан эрттирип турар совет болгаш кыдат кызыгаржыларының найыралдыг каржыш эртип турганын мончаарда көрүп турган мен. А ам маоцзэдунчу болүк кыдат теориглерни совет чуртче халдашкынче ыдаап, Совет Эвилелиниге удур пропагандазы калчаалыг калбартып турардыр.

Бистиң калбак-дезгеи Төрөл чуртувустуң ажылчы чоннары: «Кыдат чөнгээлекчилер сөөзинн!»—деп шиитпирлиг медеглеп, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын ёзугаар Күш-ажылчы алдарның Ленинчи юбилей депчеринге киргеп ниилелерге тускай шыңыылганы тыпсыр. Оларның күш-ажыл депчерлеринге тускай демдеглелди база киирер.

КЫШТАГГА КАНДЫГ-ДАА АЖЫЛДЫ СУЛАРАТПАС

Республикада мал кыштагладыышкынының байдалын чугаалажып коргеш, СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тускай доктаалды үзүрээп алганнан бээр алаан үе артикеп. Орта хамаарыштыр колхозтар, совхозтар ниитиинин малын менди кыш ажырып азырыныче бүгү күштү мобилизастап, улам шыңгыы хемчеглерни алган түннелинде берге кыштың кол яуруузу чедиишкинниг ажыл-ижтинно турар. Ынчалза-даа частың хат-кавыскааы моон соңгаар болур болгаш мал чемнериниң курлавырларынга хереглел, чыдыг кажаа-хораа чогум-на хазын негеттинер апаар.

Мурнуунда мал кыштагладыышкынының талазы-биле хожудан турган районнарның бирээзи Бии-Хемниң ажыл-агыйларында кыштың амгы байдалы кандыгыл? Чүгле бо чылын эвес, ске-даа чылларда кыштагладышкынга белеткел талазы-биле районуң бүгү ажыл-агыйларынга үлегер боон келгеп «Өөк» совхозтуң шээр малы шупту беш хойжу бригадага хуваттынган. Комсомолчу хойжу, район Совединиге депутаттың кандидады Владимир Сундуйга удурткан бригадада 5 кодан хойнуң үш коданы төөрүр. Бригаданың төөү Кошпейде малчыннар Монгуш Насык-Доржу биле Күжүгет Сендажы оларның ажаалдавында хойларының амгы байдалы черле эки. Чоокку үеге чедир онда ооллаан 604 хойдан 620 баш хураган менди камгалап алдынган. Чаа төрээн болгаш төрүүр четкен хойларны туругуу аларалда киргеп. Хураганнарны сакманныг арга-биле ажаал доруктурбушаан, оларга будун-бүрүдеп аңгыда тускай концентратты белеткеп берип турар.

Кыштаглаашкында туругустуңган берге байдалды мал чемнериниң курлавырларын немей туругуун турган ажыл артеринче совхозтуң директизязы кичээнгейин уландырзаа-даа, организастыг хемчеглер ам-даа четпес туругустуйган. Одарлар далбыйлаашкының баштайгы удаада чер болганга чорудуп турган. тракторлар чедиишпеанинге сыздап алган, сөөлгү үеде ол чугула ажыларын сударатпан.

Бригадир Ооржак Шывааңга удурткан хойжу бригадының көжигүнү, төрүвес хойлар кадарчызы Монгуш Доржунуң кыштаа совхоз төөүнден дөрт-ле км черде. Февраль 28-тен эгелеп кыштагда мал чемн үзүлген турдала, сиген-даа, суда-даа чедиртинмээн. Ол үеде туругуу азыралга турар ужурлуг даваны тастаан хойлар чер оъттаан келгеп. Малчыннның хөй одарладыр девискээриниң кол яруузуун трактор-биле далбыйлап каан-даа болза, ол черлериниң чүге хары хойлар казып оъттаар арга чок кылыр доңуп калган. Оон ужурунда эш Доржу хөй кадарлыг мунар чаңгыс аъдынга аът далбыйы сөөртүп алган, эртен хоюн кажаадан үндүрер

Сойгалаашкынче!

ТБИЛИСИ, 10. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарга маочу дерзилериниң дээрбечи чөнгээ кылганынга Грузияның ажылчы чоннары · киленнеп, хорадаан.

— Пекинниң дүржок халдакчыларының чепсектиг чөнгээ кылып үнгенин Мао Цзэдун болгунуң эң бак керектер үүлгедиривиден чалдаамайн турарының база бир херечиин болган— деп, машина будурериниң Орджоникидзе аттыг, Тбилиси заводунуң токары Ш. Джахадзе митингиге медеглээн.

— Кыдат чагырга черлериниң сарыыл чок үүлгедилер кылырын моон соңгаар-даа база ойтур шавар бис. Маочулар кыдат улустуң төлөзелекчилерн эвес деп үүвенип бистер, совет кижилер эки билир бис—деп. Ткибули шахталарының бирээзиниң участок начальниги М. Верулашвили чугаалаан.

Митингилерниң киржикчилери ол чөнгээнин бууруулгаларын шыңгыы сойгалаарын болгаш кезедирин боттарының үндүрген доктаалдарында негеп, Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың политиказын чалбыыштыг деткип турар.

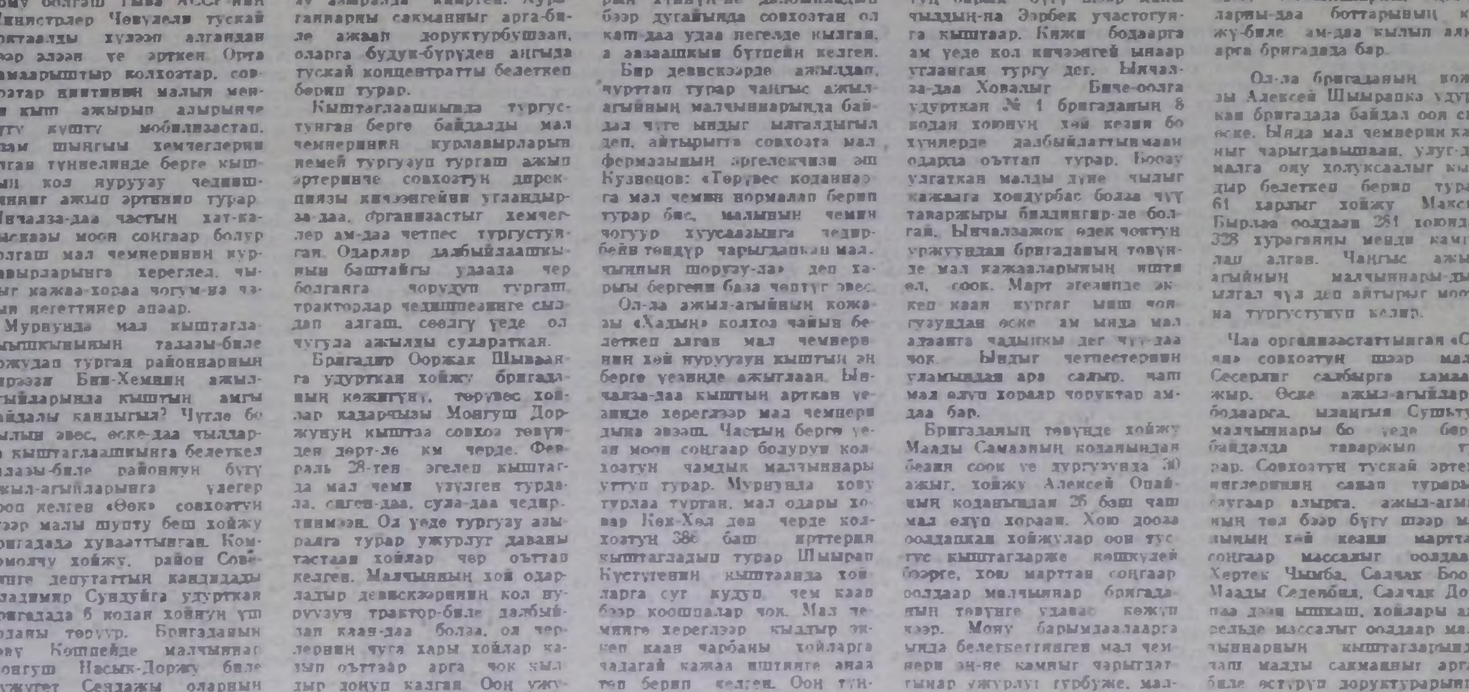

МАРТ 16—СОҢГУЛДА ХҮНҮ

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫ

1967 чылдың мартта Тыва АССР-ниң Дээди Соведиже болгаш чер-чер Советтериге болуп эрткен соңгуулдада ажылчы чоннар боттарының депутаттарынга янзы-бүрү чагыгларны киирген. Тыва АССР-ниң Дээди Соведиже депутаттарның кандидаттары биле соңгукчуларның ужуражылгаларының үезинде 320 ажыг чагыг киргеи. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүелиниң ажылчы чоннарның чагыгларын сайгарып көргеш, оларны күүседириниң талазы-биле чогуур хемчегл е р и н ажылдап кылгаш, Министрлер Чөвүелиниң хуразынга бадылаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүелиниң болгаш түс-түс министерстволарның күүседирин-биле хүлээп алган 114 чагыгның 75-жи күүсеттингеи. Өске арткаларының 39-зу күүседеде, өскелери республиканың улус ажыл-агыйының планын ёзугаар дараазында чылдарда күүсеттинер. Соңгукчуларның чагыгларын күүседириниң харыыс а л г а л ының республиканың министерстволары, ведомстволары үнелеп коргеш, оларны боттандырарынга бар арга курлавырларны ажыглаан.

Чер-чер Советтериге болуп эрткен соңгулдада соңгукчулар 760 ажыг чагыгны киирген. Оларны боттандырарының хемчеглерин Советтериң сессиилерынга чугаалашкан. Амгы үеде чагырларның 90 ажыг хуузу күүсеттинген болуп турар.

Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында соолгу ийи чылдарның дургузунда республиканың хоорай, суурларынга культура амыдыралдың чаа тудуглары пемешкеп, амыдырал хандырылга, чаагайжыдылга талазы-биле улут ажылдар кылдынган. Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарда амыдырал хандырылга комбинаттары ажылдап эгелээн. Хоорайларывыс Кызыл хоорайның чурттакчы чону боттарының депутаттарынга чагаан. Чагытай холде 15 орунныг авлчылар бажыңы. Дус-Хөлде 100 олуттуг столовая, 300 кижи олурар кинотеатр туттунган.

Республиканың чамдык Советтери чагыглар күүседелдиниң дутайын чугаалажып, четпестерин ой-шаанда илередип, чогуур хемчегларын чоруткан. Бии-Хем район Совединиң сессиязынга «Чагыглар күүседелдиниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Чагыгларның оожум күүсеттиниң, чаагайжыдылга талазы-биле чоннуң дилеглеринин боттанмайн турарын база чамдык тудугжуларның ажылга харысалга чогунуң түңнелинде тудугнуң шынары куду болуп турарын депутаттар илереткеи. Сессияның шиитпирин болгаш депутаттарның шүгүмчүзелдиг саналын барымдаалаш, райкүүском тудут объектилерин хайгаарал-га алган, тудутларның темпизин дүргедедир, шынарын экижидер хемчегларын боттандырган.

Чагыглар күүседелдиниң талазы-биле Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Соведи практиктиг ажылды эки чоруткан. Ильинка биле Бүреи-Бай-Хаак аразының оруун улгаттырын эде кылыр талазы-биле бүгү чоннуң шевин 2 удаа организастаан. 20 километр орук кыдынган. Культура амыдыралдың чамдык тудугларын кылган.

Соңгукчуларның чагыглары амыдыралга боттандырар талазы-биле Улуг-Хем райкүүском, Черби кодээ Совет эвээш эвес ажылдарны кылганын демдеглээри чугула.

Соңгукчуларның чагыглары күүседир талазы-биле чамдык ажылдар кылдынгаан. чер-черинің Советтери, оларның күүскомнары, чамдык министерстволар, ведомстволар кылдынза чогуур бүгү хемчегларни албаан. Чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозу болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнары кодээниң чурттакчы чонунга хандырылгавың ачыдузазын ам-даа ырагта четпес организастаан. Экономика талазы-биле шыырак эллээн хөй колхоз, совхозтар төп суурларга амыдырал хандырылга өрээлдерин тургузар айтырыгны ам-даа шиитпирлевээн.

Соңгукчуларның чагыгларының канчаар күүсеттинин турарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязында чугаалашкан болгаш тодаргай доктаал хүлээп алдынган. Тудуг организациялариың ажылында улуг четпестерин ында айытнан. Тудугга кордүнген акша-хөреңгини чылдың-на четче шиңгээдип алырын болгаш тодаргай доктаал хүлээп алдынган.

Чагыглар күүседелдиниң талазы-биле Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Соведи практиктиг ажылды эки чоруткан. Ильинка биле Бүреи-Бай-Хаак аразының оруун улгаттырын эде кылыр талазы-биле бүгү чоннуң шевин 2 удаа организастаан. 20 километр орук кыдынган. Культура амыдыралдың чамдык тудугларын кылган.

Соңгукчуларның чагыглары амыдыралга боттандырар талазы-биле Улуг-Хем райкүүском, Черби кодээ Совет эвээш эвес ажылдарны кылганын демдеглээри чугула.

Соңгукчуларның чагыглары күүседир талазы-биле чамдык ажылдар кылдынгаан. чер-черинің Советтери, оларның күүскомнары, чамдык министерстволар, ведомстволар кылдынза чогуур бүгү хемчегларни албаан. Чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозу болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнары кодээниң чурттакчы чонунга хандырылгавың ачыдузазын ам-даа ырагта четпес организастаан. Экономика талазы-биле шыырак эллээн хөй колхоз, совхозтар төп суурларга амыдырал хандырылга өрээлдерин тургузар айтырыгны ам-даа шиитпирлевээн.

Соңгукчуларның чагыгларының канчаар күүсеттинин турарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязында чугаалашкан болгаш тодаргай доктаал хүлээп алдынган. Тудуг организациялариың ажылында улуг четпестерин ында айытнан. Тудугга кордүнген акша-хөреңгини чылдың-на четче шиңгээдип алырын Кызыл хоорайның чурттакчы чону боттарының депутаттарынга чагаан. Чагытай холде 15 орунныг авлчылар бажыңы. Дус-Хөлде 100 олуттуг столовая, 300 кижи олурар кинотеатр туттунган.

Республиканың чамдык Советтери чагыглар күүседелдиниң дутайын чугаалажып, четпестерин ой-шаанда илередип, чогуур хемчегларни чоруткан. Бии-Хем район Совединиң сессиязынга «Чагыглар күүседелдиниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Чагыгларның оожум күүсеттиниң, чаагайжыдылга талазы-биле чоннуң дилеглеринин боттанмайн турарын база чамдык тудугжуларның ажылга харысалга чогунуң түңнелинде тудугнуң шынары куду болуп турарын депутаттар илереткеи. Сессияның шиитпирин болгаш депутаттарның шүгүмчүзелдиг саналын барымдаалаш, райкүүском тудут объектилерин хайгаарал-га алган, тудутларның темпизин дүргедедир, шынарын экижидер хемчегларни боттандырган.

Чагыглар күүседелдиниң талазы-биле Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Соведи практиктиг ажылды эки чоруткан. Ильинка биле Бүреи-Бай-Хаак аразының оруун улгаттырын эде кылыр талазы-биле бүгү чоннуң шевин 2 удаа организастаан. 20 километр орук кыдынган. Культура амыдыралдың чамдык тудугларын кылган.

Соңгукчуларның чагыглары амыдыралга боттандырар талазы-биле Улуг-Хем райкүүском, Черби кодээ Совет эвээш эвес ажылдарны кылганын демдеглээри чугула.

Соңгукчуларның чагыглары күүседир талазы-биле чамдык ажылдар кылдынгаан. чер-черинің Советтери, оларның күүскомнары, чамдык министерстволар, ведомстволар кылдынза чогуур бүгү хемчегларни албаан. Чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозу болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнары кодээниң чурттакчы чонунга хандырылгавың ачыдузазын ам-даа ырагта четпес организастаан. Экономика талазы-биле шыырак эллээн хөй колхоз, совхозтар төп суурларга амыдырал хандырылга өрээлдерин тургузар айтырыгны ам-даа шиитпирлевээн.

Соңгукчуларның чагыгларының канчаар күүсеттинин турарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязында чугаалашкан болгаш тодаргай доктаал хүлээп алдынган. Тудуг организациялариың ажылында улуг четпестерин ында айытнан. Тудугга кордүнген акша-хөреңгини чылдың-на четче шиңгээдип алырын

Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен. Совет Эвилелиниң бүгү хөй националдыг улустары, олар-биле кады бистин чурттүн оодары болгаш кыстары алдарлыг юбилейни, В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл ою болурун демдеглээринче улам-на чоокшулап чоруп орар. Бистиң эвилел В. И. Ленининң адын адилеп чоруур, чүге дээрге, Ленин бистин аныяктар эвилелиниң организастыг үндезинлерин ажылдап кылган, РКСМ-ниң үшкү съездизинге чугаазынга бистиң эвилелдиң соруглаларын тодаргай айыткан. Ол чүүлдер бистиң ажыл-чорудулгавыска амгы бо хүннерде-даа программыг документ боон арткан.

Башкылыңчының алдарлыг юбилейининг бүдүүзүнде Кызыл хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары анаа белеткел ажылын калбартып чорудуп турарлар. Аныяктар организациялары боттарының кол соруглазын политиктиг чырыдыышкында, ажылчын ангының алдарлыг төөгүзүнге аныяк өскенни кежиидиринде кылдыр көрүп турар. В. И. Ленининң ажылдарын өөренир четкилер улам-на калбарган. № 35 профессионал-техниктиг училищеде, медицина училищезинде, № 7, 10 школаларда болгаш өске-даа черлерде лекторийлерни организастаан.

Күртөлевилелде, электростанциязында, дааранылга комбинадында комсомол организациялары В. И. Ленининң чогаалдарын, ооң революшчу ажыл-чорудулгазын, амыдырал-чурттал-газын өөренир таланы-биле байлак нуржулгалыг болганнар. Чижээ, Күртөлевилел черинде комсомол организациязы В. И. Ленининң «Күрүне болгаш революция» деп ажылын теоретиктиг семинарга өөренирин организастаан. Хлеб болгаш пиво заводтарында комсомол организациялары «Ленинден чүүү өөренип ап турар бис» деп өөредиягени организастаан. Мында өөредиягенин кол утказы ажылчын аңгының төөгүзүн билип алырынче улганган.

№ 3, 7, 10, 14 школаларда, башкы үчилищезинде, кожээ ажыл-агый техникумунда, ураа чүүлдер үчилищезинде, № 35 профессионал-техниктиг училищеде комсомол организациялары ленинчи уроктарны эрттирип, ленинчи теоретиктиг конференцияларны, номчулгаларны организастап турарын бедии-биле үнелээр херек. Ол дээрге ленинчи ажылдарны өөренириниң база бир хевири болур.

Башкы үчилищезинде «Аныяк лекторчун школазын» организастаан. Келир үениң башкылары ленинчи темага лекцияларны ажылдап кылгаш, ону чыылдаларга, кежээлерге, конференцияларга номчун турар. Аныяк лекторлар В. И. Ленининң ажылдарынга база Совет Тываның 25 чыл ооңга теоретиктиг конференция эрттиреринге белеткенип турарлар.

Комсомол организациялары амгы үеде ленинчи зачёттарны эрттиреринің талазы-биле ажылды организастап турар. Партия болгаш комсомол комитеттериниң каттышкан хуралынга тургускан комиссиялар комсомолчуларның зачёттарын хүлээп алырының башгайы үе-чадазын бо чылдың апрель 22-де боттандырган турар.

В. И. Ленининң юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр дээш чарыш хоорайның комсомолчуларының болгаш аныяктарының аразында улам калбарган. Ам үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг организацияларында комсомолчу-аныяктарның бригадалары тургустунуп турар. Оларның саны ам үжен чыгаан. № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде чеди, типографияда ийи, тудуг организацияларында дөрт болгаш өске-даа черлерде комсомолчу-аныяктарның бүдүрүлге бригадалары тургустунгулаан.

Ол бүгү бригадалар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Эрткен чылын № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде комсомолчу-аныяктар бригадазы (ухуртукчузу Андрей Валев) кайгамчык эки ажылдаан. Чылдың бүдүрүлге программазын 120,6 хуу күүсеткеш, 1000 ажыг литр кывар чүүлдү камнап алгаш, автотранспорт бүдүрүлгелеринде комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Бо чылдың январь айдан эгелээш комсомолчулар хууда хүлээлгелерни алгылаан, оларга ленинчи күш-ажыл дентержигештерин тывыскылаан. Аныяк ажылчын бүрүзү бүдүрүлге программазын күүседирин, ниити артем-биливи, политиктиг деценелин, мергежилин бедиярин база хөй-ниитин ажылынга идепкейлиг киржирин хүлээнген. Бирги кварталдың түңнелинде чарыштың тиилекчилеринге мандаттарны тыпсыр. Ол мандат аныяк ажылчыннарның октябрь айда болуур «Күш-ажылга алдар!» деп чыыжынга кирер эргени бээр.

Хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары алдарлыг юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип шыдаарлар.

А. РОМАШОВ,
ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

Ленинчи юбилейге уткуштур

Кызылдың комсомолчулары

Чарыш калбарган

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты республиканга бир дугаарында чедип алган типография коллективиниң ажылчыннары Владимир Ильич Ленининң чүс чыл юбилейинге уткуштур социалистиг чарышты улам калбартканнар. Коллектив кежигүннери эрткен чылдан бээр планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинииниң чаа системазын ёзугаар ажылдап турар. Техниканы бедик бүдүрүкчулуг ажыглаарынга; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринге болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге чаа системаның ажыктыын полиграфистер биле берген. Ынчангаш бо чылын алдынган хүлээлгелерде продукциянын шынарын экижидеринче кичээнгейни күштелдирген.

Түс-түс цехтериң аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде оларның кылган продукциязының шынарын барымдаалаарын чурумчуткан. Ынчарның, солунналарның өрүлгезин, пландаашың база чыскаап кылырының байдалын хүн бүрүүнүң контролюнга тургускан. Кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылынга чогуур түңнелди үндүрүп турар. Ылаңгыя номнарны шынарлыг, чараш кылдыр парлап үндүрер дээш бүгү ажылчыннарның харыысалгазын бедиткен. Чаа реформаның негелдезин ёзугаар кандыг-даа бүдүрүлгениң ажылчорудулгазының түңнелин ооң бүдүрген продукциязының саарылгазындан барымдаалап көөр апарган. Эки шынарлыг, көрүштүг бараан дүрген сайгарлыры билдингир. Ынчангаш коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези—бистиң типографиявыста шынар дээш демиселди күштелдирген.

Чаа системаның негелдезин ёзугаар социалистиг чарышка бирги черни алган азы эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрген цехтерге, бригадаларга материалдыг деткимчени көргүзерин калбаа-биле ажыглап турары мурнакчыларның санын көвүдеткен. Чижээ ээрге, чоокта чаа өрүүр цехтиң ажылчыннарындан 30 ажыг кижиге акша шаңналын тывысхан. Моон алгаш көөрге, планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазы бүдүрүлгеге болгаш ажылчыннарга ажыктыг-дыр.

Бистиң коллектививисте ажылчыннарның ажылдаа үнер, кирер чоруу шүүт үзүткаттынган. Ажылчыннарның хөй кезии бүдүрүлгеге 25-30 чыл дургузунда ажылдап келген хоочун кижилер. Олар байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, боттарының келир үедеги салгакчыларын белеткээр дээш улуг ажылды кылып турарлар. Эрткен чылын биске келген 16 аныяк кижини бүдүрүлгениң хоочунары тускай мергежилге өөреткен. Аныяк салгакчыларны күш-ажылга кижизидип турар. хоочуннарывыстың дугайында каш сөстү чугаалаксадывыс.

Екатерина Алексеевна Петракова, Валентина Яковлевна Горбунова, Капитолина Васильевна Осипова болгаш оондаа өскелериниң аттарын коллектив кежигүннери улуг чоргаарал-биле адаарлар. Дептер өрүүр ажылчыннарның удуртукчузу коммунист Валентина Яковлевна Горбунова маңаа ажылдап келген үезинин иштинде үжен ажыг аныяктарны тускай мергежилге өөреткен. Ажыл, амыдыралдың кандыгдаа айтырыгларын улуг, бичe кижилер ооң-биле тоожу иези ышкаш сүмележи бээр. Кезээде чазык чаагай, олут чок угбавыс хөл-биле кылып, мерген сөзүү-биле сүмелеп, чагыт тургаш, ажылчын кижиниң мурнунга туруп келген бергелерни болур чогуурy-биле шиитпирлээриниге дузалажыр. Хөй-ниитиниң ажылынга ол идепкейлиг киржип турар. Ажылчыннарның өөредилгезин, коллективте полит-массалыг ажылды Валентина Яковлевна каш чыл улаштыр харыылап келген. Бо ышкаш кижилерниң ачызында бистиң бүдүрүлгевис республикага каш чыл улаштыр мурнакчы коллективтерниң одуруунда чоруп турар.

А. ПУШКИНА,
О. ОПЕЕН,
типографияның ажылчыннары.

Агитквартираларда

Соңгулдага уткуштур белеткел ажылдары «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей суурунуң чурттакчыларының агитквартираларында чедиишкинниг чоруп турар. Частың башкы айы март келген. Суурнуң делгем клубун Ленин кудумчузунуң агитквартираларының концертин көөр дээш чон долган.

Концерт эгелээн. Хөйүң ырындан эгелээш, ийи-чаңгыстың ырлары, шуулук, танцы дээш чүнү чок дээр боор. Күүседелдерниң хөй кезии Ленин, партия болгаш аас-кежик дугайы болган.

Концерттиң эң улуг нагылыг киржикчизи 50 хар чедип турар Сонм Хажыттаанын ырлаанын, хоочун башкы Ч. Чамыш-оолдуң кавказ танцыны тепкенин көрүкчүлер дыка сонуургап, диңмиттиг адыш часкап турганнар. Дараазында эдлегде Октябрь, Хөвү кудумчуларының агитквартиралары чонга концерт көргүзөр дээш белеткенип турар. Агитквартираларның аразынга бирги чер дээш демисел ынчаар эдлээн.

К. БОРАҢНАЙ.

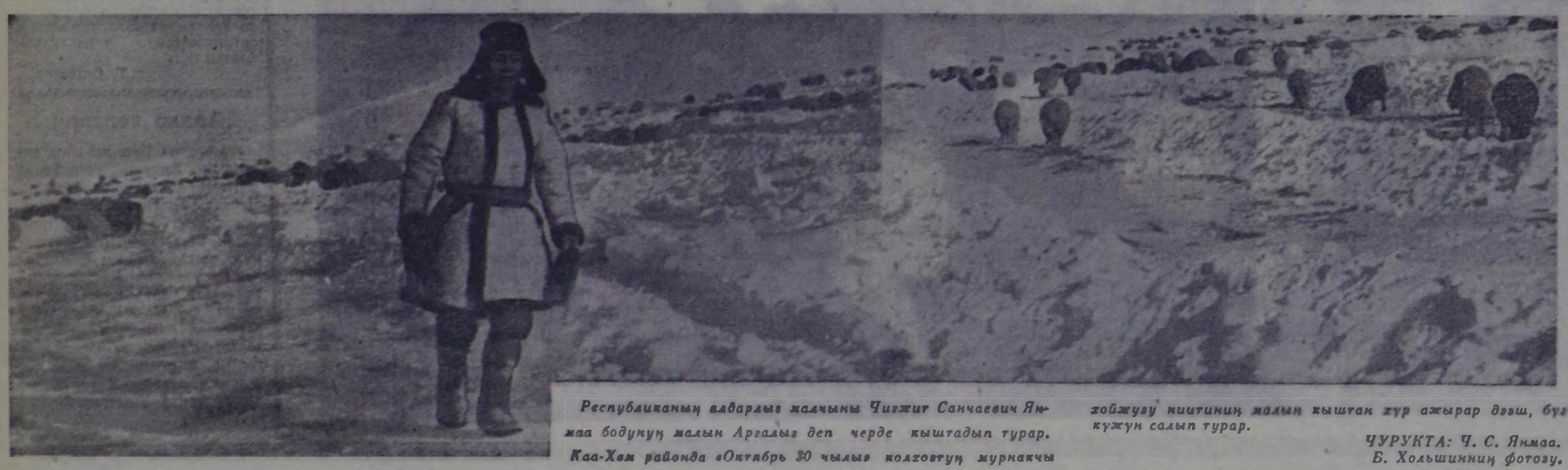

Республиканың алдарлыг малчыны Чигжит Санчаевич Янмаа бодунуң малын Аргалыг деп черде кыштадып турар. Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылыг» колхозтуң мурнакчы хойжузу ниитиниң малын кыштаң хур ажырар дээш, буга күжүн салып турар.

ЧУРУКТА: Ч. С. Янмаа. Б. Хольшикниң фотозу.

АҢЧЫ, ТУДУГЖУ

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Ий салбырының ажылчыны Ак Байыр-оол аныяк кижи. 1964 чылда шериг албанындан халажып келгеш тудугжулап эгелээн. Ийде кадыкшыдылга школазының бажыңнарып тудуп, ажыглаага кииреринге эш Байыр-оол төлептиг салыышкынын киришкирген.

— Тудугжу эш Байыр-оол ажылга аваангыр кижи. Хүнүң ажыл нормазын ол үргүлүү ажыр күүседип чаңчыккан. Ооң кылган ажылының шыпары-даа эки. Хөй-ниитичи комсомолчу суур Совединиң депутадынга каш удаа соңгудуп келген, ол чоннуң идегелии эки күүседип келген кижи — деп, тудугжуларның бригадазы эш Хүлербеч чугаалап турар.

Комсомолчу Байыр-оол эки тудугжу болурундан аңгыда мурнакчы аңчыларның одуруунга санады берген. Бодунга алган хүлээлгезин чылдың күүседип, 1400—1500 рубльдиг өлүүн сезон санында дужаап келген. Эрткен күүн 34 киш, 150 диңг олчалыг болгаш, райониуң бүгү аңчыларының чарыжынга бирги черни алган.

Б. КЫРГЫНАЙ.

КИЖИНИҢ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ САЙЗЫРАЛЫ—

БУРЖУАЗ НИИТИЛЕЛДИҢ боттуг түүлү гуманизминиң болгаш демократилиың ниити кижизиг идеаддарынга эвээш дүүшкен тудум-на империалистиг пропаганда капитализмни «дең аргалар» болгаш «бүгү ниитиге чаагай чорук» туруп турар «хостуг делегей» кылдыр көргүзери-биле база социалистиг тургузуглу нүүдээри-биле улам хей күштерни болгаш аргалыг чорудуп турар. Ынчалза-даа шынныг чүвенин кол утказы болза, практика болгаш боттуг түүл болуп турар деп чүве билдингир болгай. Эрткен чартык чүс чылдың дургузунда социализм бодунуң идеаддарының болгаш принциптериниң өөдүр чаагайын болгаш гуманизмин, бодунуң амыдыралчы күүнүң болгаш тиилеттирбезин, бодунуң ниитилел тургузуунуң артык шинээзин херек кырында көргүскен.

Ажылчы чон массаларны материал болгаш угаан-бодал талазы-биле дарларының кол хевирлерин узуткаан, социализм антагонисчи шынарын чайлаткан. Кижи-угаанының бүгү чедиишкиннерин бүгү ниитилелге бараан болуур кылдыр ээ-не баштай тургускан. Оон ужурунда социализмниң байдалдарында экономика болгаш угаан-бодал деңшилгелиг чоннуң, кижи бүрүзүнүң материалдыг чаагай амыдыралының болгаш культурлуг деннелиниң көдүрүүшкүнүнге дүгжүп турар. Чогум-на харын оон ужурунда башгай чоннуң хөй пурруузунуң, а оон дараазында бүгү чоннуң кижилеэш-биле ниитилел болгаш кижи амыдыралының бүгү адырларынга бурунгаар дүрген болгаш херек кырында массалыг шимчээшкин социализм биле кады эгелээр.

• • •

„КОММУНИСТЕРНИҢ тургузуу турары болгаш аңаа өскенин күсели-биле байымырын болдурар арга дүрбас ындыг зорум-чуруум херек кырында хостуг болгаш дең болур» деп, В. И. Ленин бижээн. (Чогаалдарының бүрүн чыылдазы, т. 37, арын 495).

Совет кижилер кижиниң хостуун хамыктың мурнунда тургелделген болгаш мөлчүгдедген хостут чорук кылдыр көрүп турар. Чүгле экономиктиг хозяйга, ылавыларга, ниитилелдиң кежигүн бүрүзүнүң ажыддавр болгаш дыштанып эргээнин күүлелеп магадыдааны, ажыл чоктадыр чорутуун чогу, халас медицина дузаламчызы болгаш өөредилге, аарааида, назылаан кыраанда күрүненин социал хандырылгазы кижиниң өскедаа хостал-галарының үндезини болуп турар.

«Аас-кежикче хостуг күш-ажылдың оруундан артык эң шын орук чок» деп, М. Горькийиин сөстери социалистиг боттуг түүлде боттанган болгаш совет кижилериң амыдыралының норма-чижээ болу берген. Социализм мөлчүкчүлериниң ажылдавайн байырлының хостуун чок болдурган, ынчалза-даа тускай эртемниң айбы-биле ажыл алыр, үндүрген күш-ажылдың сөнүн болгаш шынарын ёзугаар төлевирин бир дең эргебиле алыр арганы бүгү кижилерге магадылаан берген.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүседелдиниң түңнелдериниң дугайында Төп статистика эргелелиниң чыл бүрүде дыннадыынга сөрткен чылдардагызы ышкаш, база-ла чуртта ажыл чокталыр чорук чок болган» дээн сөстериниг совет кижилер чаңчыккан болгаш ону аңаа-ла болур түүл кылдыр көрүп турар. Ынчалза-даа херектиң ужуру ажыл чокталыр чорукту шуут үзүткаанында эвес-ле болгай. Күш-ажылдың бодунуң характериниң шынар талазы-биле өскерилгени база биче эвес чугула: күш-ажыл ёзулуг хостуг болган, чүге дээрге, ажылчы чоннар боттарынга, бүгү ниитилелге ажылдап турар.

Социализм кижилериниң инициативазының болгаш чогаадыкчы энергиязының буржуазияның барымдаалаарын чурумчуткан. Ынчарның, солунналарның өрүлгезин, пландаашың база чыскаап кылырының байдалын хүн бүрүүнүң контролюнга тургускан. Кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылынга чогуур түңнелди үндүрүп турар. Ылаңгыя номнарны шынарлыг, чараш кылдыр парлап үндүрер дээш бүгү ажылчыннарның харыысалгазын бедиткен. Чаа реформаның негелдезин ёзугаар кандыг-даа бүдүрүлгениң ажылчорудулгазының түңнелин ооң бүдүрген продукциязының саарылгазындан барымдаалап көөр апарган. Эки шынарлыг, көрүштүг бараан дүрген сайгарлыры билдингир. Ынчангаш коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези—бистиң типографиявыста шынар дээш демиселди күштелдирген.

Чаа системаның негелдезин ёзугаар социалистиг чарышка бирги черни алган азы эки

СОЦИАЛИЗМНИҢ байдалдарында кижи биле ниитилелдиң, түс-түс болгаш коллективтиг эрге-ажыктарының аразында эптеш чок чоруудээ турун болбас. Кижиниң болгаш ниитилелдиң эрге-ажыктарының чаңгыс аайы, ол эрге-ажыктарны хандырарының чаңгыс ниити үндезини—ниитиниң өнүүзүнге оларның хамаарылгазының боттуу-биле дүүшкенинге үндезилеттингеи. Социалистиг ниитилел байлак болган тудум-на материал болгаш угаан-бодал байлактарын улам хөйүү бүдүрер, ынчангаш ажылчын бүрүзү аңаа дүүштүр байлактарны улам хөйүү алыр.

Социализмниң кол принциви: «Бүгү чүвениң кижизе, кижиниң чаагай чоруунга!». Социализм үезинде кижи, оон эрге-ажыктары болгаш хереглелдери ниитилелдиң материал болгаш угаан-бодал бүгү культуразының дээди соруглазы болу бергеи дугайын совет ниитилелдиң национал орулгазының хөй кезиниң (дөрттүң барык үжүп) ажылчы чоннарның бүгү талалыг хереглелдеринге чарыгдап турар факт херечилеп турар. Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда ажылчыннарның боттуг орулгазы 6,6 катап, тараавчыннарның — 8,5 катап ковүдээн. Үлетпүр бүдүрүлгелерде ажыл неделязы 18 шакка кызырылган. Чыл бүрүде Совет Эвилелиниде күрүненин болгаш колхозтарының мүсели-биле 34 миллион ажыг кижиге пенсияны төлеп турар.

Социализмниң болгаш коммунизминиң материал-техниктиг базазын дүрген хөгжүдеринге, күш-ажылы биле угаан ажылынын аразында, хоорай биле кодээниң аразында ылгалдарны ажил-эргеринге массазаанныг, культуразының ниити кедүрлүүшкүнүнге үндезилээш, күш-ажыл төлевирининг деннелиннян чоорту доңнежири боттанып, оон-биле кады ажылчы чоннарның орулгазы ниитилел-биле өзер, материалдыг хөрөңгилериниң хуваадазында болгаш кижилериң амыдырал байдалдарында ам-даа бар деп эвес чорукту ажыл эртип турар.

СОЦИАЛИСТИГ революшия чүгле мөлчүкчүлериниң эрге-чагырганы дужүрериниге болгаш ниитилелдиң социал-экономиктиг чаартылгазынга эвес, харын база кижиниң бодун чаартырынга, оон медерелин болгаш психологиязын өскертириниге эргежок чугула. Бодунуң дөгейленчек, сандаргай чоруун, эгенамны болгаш эрги ниитилелдиң өске-даа артыышкыларын тиилээн соопда, чүгле ынчаарда ажылчы чоннар мораль, угаан-бодал, политика талазы-биле кедүрлүп, эчис улуг соруглаларны боттандырар аргалыг болу бээр деп, В. И. Ленин демдеглеп турган.

Кижиниң бодун чаартырын дээрге парып болгаш үр үени негеп турар соруглга-дыр, ниитилелдиң коммунистиг чаартылгазының чардымас кезии-дир. Коммунистиг бедик медерелдиг болгаш моральдыг чаа кижини хевирлээриниң ол чаагай чорудулгазы базым бүрүзүнге канчаар боттанып келгенин ССРЭ-де социализм тургузуушкунунуң дуржулгазы көргүзүп турар. Боттуг түүлдү өскертиишкээ, совет ажыл-ишчилер боттарын база-ла чаартынып, маадырлыг түлчуушкунарга, эрес-шудургу күш-ажылга чаа

Чербиде ыын белеткээр пунктуда ажылдап турар бригадаларның аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни эш И. Фроловка удуртқан бригада быжыы-биле тудуп турар. Бригаданың кежигүннери эрткен айның планын 120 хуу ажыр күүсеткен.

Чурукта: бригадир Иван Иванович Фролов.

С. Маадырның фотозу.

ХЕРЕ БАЗЫМНАР

Бызылдың № 1 АТБ-ниң гаражындан машиналар эртенги туман дүй тыртып турда, соңнуг-мурнуг үнүп эгелээр.

АТБ-ниң ажыглал начальниги эш Коваленю ажылче чоллаачыларны шалыпкын башкарып тур.

— Ажыл-даа бачым-на-дыр аа, Иван Яковлевич?—деп чугаа оттадым.

— Ынчанмайн канчаар, мал кыштаглаашкынының берге үези келген. Мал чемин дүрген соортуру бо үеде ян-не харыысалгалыг ажыл-ла болгай. Чүк машиналары Абакандан болган эске-даа хоорайлардан, колхоз, совхоштардан мал чеми, чугула хереглелдиң барааннарын соортуп турар — дээш, ол уламчылады. — Бисте мурнакчылар хөй. Ам чаа моон машиназының бүзүн бургудың үндурген Виктор Николаевич Мякишевти ап көрээли. Ол коммунистиг күш-ажылдың бригадазын удуртуп келген. Оон бригадазында ажылдап турарлар бо хүннерде амыр-дыжын болдавайн ажылдап турар.

Ол бригада ам 1970 чылдың үлүүнде ажылдап, эрткен чылын планнан ажыр 4.300 тонна ажыг чүктү соорткан. Техниказынга камналгалыг, хөй кывар-чаар материалларны камнап алган, ак сеткилдиг чолаачылар ында хөй. П. Половинкин чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Ол январь айда чүк соортуруның тонна талазы-биле планын 144 хуурга боттандырган. Олча бригадада чолаачылар Ю. Манов, А. Толяков олар январь айның планын тонна талазы-биле 132—132 хуу күүсеткен. Тонна-километр планын база-ла ажырганнар. Бо чолаачылар ам 1970 чылдың сентябрь айның үлүүнде ажылдап турар.

Ол коллективтиң кежигүннери беш чыл планының дөртку чылын база-ла хере базымнар-биле эгелээн. Бригада январь айда чүк соортуруның планын 124 хуу күүсеткен.

Ажылга чеңишкинерниң үндезини чүл дээрге, коллективтиң кежигүннери аразында ап-найыралдыг, машина-техниканың камнығ эдилеп, оон техниктиг ажаалдазын доктаамал чорудуп келгениниве.

К. ХЕРТЕК.

Коллективтиң чоргааралы

Кандыг-даа ажылды кылырда ол талазы-биле билиг-мергежилиг четпес болза ажылдаарры берге дээрзи билдингир. Мен мурнай ыын ажыл-агый черинге киргеш, шынн биле поштуг безин ылгавайн турдум, оон-даа өске бергелер, частырыглар тургулаан. Ынчангаш ажылым талазы-биле билиимни бедидер деп шинтипрлээш, ыын ажыл-агый техникумунга кирип алдым. Ам удавас оны доозуп, дипломну холга ап, ыын ажыл-агыйының талазы-биле тускай эртемниг болур мен.

Моон ортумак эртемни чедип алырымга Улуг-Хем ыын ажыл-агый черинде инженер Николай Яковлевич Теплых улуг дузаны чедирген. Ол өскелерге байлак дуржулгазын дамчыдып, ажыктыг арга-сүмелерни бээрингe кажан-даа белеп, биче сеткилдиг. Н. Теплых ажыл-ижинге кызымак, кижилерге дузалап, олар дээш сагыш човаа чоруур, ынчангаш коллективтиң чоргааралы, кады ажылдап турар эш-оорүнге хүндүткелдиг.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

Бөдүүн ишчи

В. Биче-оол 1930 чылдан эгелеп садыг шугумунга ажылдап, садыгжылап турган. Амгы үеде Элегестиң Чал-Кежигде магазин таңныылыпда эки ажылдап, хар-назыны үлүдүдүп берген болза, хөй-ниитиниң хөреңгизин ак сеткилдиг камгалап турар. Оон кызымаккай күш-ажылын үнелеп, райпо баштаар чери каш удаа өртектиг түүлдер-биле шаңнап, мактаан.

А. ЯНДАЙ.

Танды район.

ТРАКТОР КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Тракторга салып турган негелделер оранчок ескерилген. Ол кан машина ам күүдүг, будурүнчүлүг ажылдаарындан аңгыда еске-даа шынарларыг болур. Ол таарымчалыг, чараш даштыкы хевирлиг, дозулуг болур ужурлуг. Чаа «Т-150» трактор чогум-на ол негелделерге дүгжүр шынарлыг. Оларны шенелдеге киирер кылдыр Харьковтуң трактор заводу бүдүрүп үндүрген. Оларны төлевилеп чогаадырында көдээ ажыл-агыйны механизасталарының эртемшинчилел ажылының бүгүзивилел институдунуң саналдарын барымдаалаан.

Механизаторларга трактормуң даап-шимээнин, ажылдаанда сирилээри, кабина иштиниң ыыш чүден артык анчыг. Ол институттуң ажылдакчылары трактормуң даап-шимээнин эвээжедир дээш, ону чавырар дериглер тургузарын, кабинаны трактор үнүндав чымчактаар материал-биле көвеглээрин сүмелээн. Оон ажылдаанда сирилээрин чавырары арай берге. Эртемденер ону таарыштырарының аргазын база тыпкан. Оларның бодап турарын ёзугаар алырга, кабинанын олудун рессорлаары эргежок чугула. Чымчак, таарымчалыг олут механизаторну сирилээшкинден камгалаар. Кабина иштиниң ыыш база серинделип болур. Агаарладыышкын дериглери, машинаны чогуур өнүүт кылдыр дозулаары, хүн херелиң дозар дериглер аңаа дузалаар.

Чаа «Т-150» трактормуң даап-шимээнин, сирилээрин ам безин чогумчалыг кылдыр чавырган, микроклиматын дыка экижиткен, ындыг болзадаа механизаторларның ажылдаар байдалын экижидер аргаларны тывар ажылды эртемденер машина чогаадыкчылары-биле кады үргүлчүлевишаан.

(СЭТА-ның корр.).

делегей бо хүннерде

Планнаттынган чөңгээ

ВАРШАВА. 10. (СЭТА). ССРЭ-ниң Уссури хемде девискээрниге ыыдат сөлдаттарның чепсектиг халдаашкын кылганы Пекинниң антисовет политиказының чаа база бир иезээ болган деп, «Трибуна люду» солун бижээн. Ол баш бурунгаар планнаттынган чөңгээ-дир деп, солун демдеглээн.

ПАП агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, «ыыдат-совет ыызыгаарга ындыг үүлгедиглер болуп турганы чаңгыс ол-даа эвес. КУР-нуң байдалы быжыг туруштуг эвес апаарга, делегейге дүшкүүрлүг байдал тыптым келирге-ле. Мао болуу Совет Эвилели-биле ыызыгаарга үргүлчү чөңгээлер организасталаш, оон воң ужурунда харыысалганы ССРЭ-же чүүй каар. Ыыдатка антисовет үзелдерни күштелдирер деп ораалдажып турар. Март 2-де халдаашкын база ындыг болган. «Культура революциязының» үезинде бодунуң политикатыг аштырыышкынга таварышканын база иштики экономиказын бергелеринге таварышканын чамырар дээш, Мао болуу ону тодаргай-ла чөңгээлиг серүлгабиле организастаан.

ККП-ниң, шынын чугаалаарга, Мао Цзэ-дуннуң айтыышкынын ёзугаар намаралаашкын-биле тургузуп турар пафтияның IX съездизинге белетнел чоруп турган үеде Уссури хемниң девискээрининге ындыг чөңгээ болган деп чүве таварылга эвес-ле болгай. ККП-ниң хөй-хөй ажылдакчылары Мао Цзэ-дуннуң болташ воң болуунуң политиказынга удурлажып турар. Ындыг болганда ол антисовет үүлгедигни кылганы партияның съездизинге улуг күрүнезирек болгаш националистиг программаның хүлээп алдынарын каварлаашкын-биле чедип алыр база «антисоветизмни» КУР-нуң күрүнө үзели болдуруп алыр кордалдыг. ККП-ниң интернационалчы күштерин кыра шаварының чылдаа база ол болган» деп, «Трибуна люду» солуи демдеглээн.

Кыдат талаа кызыгаарга ындыг чөңгээлерни моон соңгаар организастаар болза, аңва Совет Эвилели бодунуң талазындан чугуур өйтур шавыышкынны бээр болгаш амдажытпас деп чүве КУР-нуң чазаанга Совет чазактың нетазындан чигзиниг чок билдинген. Пекин ол сестерниң үшурун ыыап бодаар ужуруг деп, «Трибуна люду» солун түүнел кыдыр демдеглээн.

САНТЬЯГО. 10. (СЭТА). Кыдаттың чагырыкчы болуу «бодунуң экономикажа планнарының буурап дүшкенин болгаш «культура революциязы» дээр чүвезинин балалыг уржуктарын кыдат улустан чамырар дээш», антисовет үзелдерни өөскүдүп турар деп, совет-кыдат ыызыгаарга Пекинниң чагырга черлериниң чепсектиг чөңгээ кылганының үшурун тайыябырлаш, Чилиниң компартиязының «Сигло» солуну демдеглээн.

«Правда» солуннуң «Пекинниң чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиг кылганы» деп редакция үүлүн «Сигло» солун бүрүнү-биле паркап үндүрген.

Вьетнам патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улустуң чепсектиг күштерининң Тайнинь можуда дайындажып чоруп турар дайынчылары март 7 дүнезинде Локинь база районунда америк чепсектиг күштерининң туруунче халдаашкын кылган. Чеңишкининг чоруткан дайынчы хемчегларнин түннелинде мурнуувьетнам патриоттар америк армияның ийи чадаг, ийи артиллерия чадаг шериглерин санзан үндүрген деп, ВИА агентилел дыннаткан.

ЭЖЕЛЕТКЕН ДЕВИСКЭЭРДЕ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның «Аль-Фатах» организациязының партизан отрядтары Израильге эжелеткен араб девискээрдерде боттарының дайынчы чорудулгаларын үргүлчүлеп-турар. «Аль-фатахтың» медеглелинде чугаалааны болза, тайбын араб хоорайларже израиль агрессорларнын март 7 болгаш 8-те чөңгээлиг халдаашкынынга харыы кылдыр удурланыышкынның дайынчылары эжелеткен араб девискээрдерде израиль суурларга, ылангыя сирий-израиль кызыгаарда чуртгакчылыг черлерге каш удаа согуушкуннарны таварыштырган.

Палестинаның «Национал хосталга» организациязының дынадының ёзугаар алырга, израиль эжелекчи эрге-чагыргалар Газа болгаш Хан Юнес хоорайларга комендант шагын тургускан. Март 7-де ол хоорайларга студентилерниң күчүлүг чыскаалының болган чылдагаанында израиль эргечагыргалар ындыг шинтиирни хүлээп алган. Израиль полициниң дерзин хемчегларинин түннелинде элээн каш кижини тудуп хоргудаан. Газ хоорайда өөредилге черлери хагдынган.

Чөңгээ үргүлчүлевишаан

КАИР. (СЭТА). Израиль шериглер март 8-тин бүгү дургузунда Суэц каналынга чепсектиг чөңгээлер кылып хүнзээн.

КАР-ның чепсектиг күштериниң дээди командылалының дыңнатканын ёзугаар алырга, израиль 8 самолёт эртенгиниң 11 шакта Ажыг хөл девискээрининге мергежил өөренириниң ужудуушкунун кылып турган 4 египет шүүргедекчи самолётка халдаан. Агаар тулчуушкунунга 1 израиль самолёт дүжүр аттырган. Египет тала база бир самолёдүп оскунган.

Дүштен соңгаар израильдер Суэц каналын дургаар египет туруштарны үгер-боолар-биле күштүг боолаан. Египет тала ол чөңгээни дораан харыылаан.

Үгер-боолар-биле боолажыры 17 шак 30 минутада эгелээш, түр соксай каггылап, 22 шак 30 минутага чедир үргүлчүлеп келген деп, дыңнадыгда айыткан.

КАР-ның артиллерия боолаашкынпары «Чер—Чер» дээр ракеталар салып үндүрер 5 израиль дериглп, 12 танкыны, куяктыг 7 тыттыгны, боду чоруур 6 үгер-боо дериг кожун чок кылган, аар ийи миномёт батареязын, 3 артиллерия батареязын баскан, 2 командылал черин чылча шапкан. Дайзын иинтизи-биле 39 кижизин өлүртүп, балыгладып когараан.

Египет таладан 1 кижи өлүртken болгаш 15 кижи балыглаткан. Эль-Кантара, Суэц болгаш Исмаилия хоорайларга хөй чурталга бажыннары, хамааты объектилер үрелген.

Иштики хереқтер министри Шааран аңаа холбаштыр чырыкты чамдыктап өжүрер дугайында доктаал үндүрген деп, дээди командылал черинниң дыңнадызында демдеглээн.

КАИР. (СЭТА). Соңгу талада эль-Кантарадан мурнуу талада Тауфика портка чедир Суэц каналының зопазынга артиллерия адыышкыны үш шак ажыг үеде үргүлчүлээн. Каир солуннарның бодалы-биле алырга, ол болза, «1967 чылдың июнь дайынының үезиндеп бээр ең улуг туулчуушкун» болган.

КАР-ның чепсектиг күштериниң дээди командылалының дыңнадызында айытканы-биле алырга, аткылажыышкын үезинде дайзынга улуг когаралды таварыштырган. Дайзынның 100 хире солдаттарын өлүрген болгаш балыглаан. 2 самолётту болгаш вертолёттуг дүжүр аткан, 31 танкыны чок кылган, 11 хайтаарал пунктуларын болгаш 23 артиллерия туружун үргедээн, 5 артиллерия батареяларын, 13 чүк машиназарын узуткаан, оон иштинде ок-чемзек чудүрген 6 автомашина бар болган. Дайзынның 26 үгер-боо болгаш миномёт туруштарын бүрүн чок кылган дээрзин дыңнадызда база демдеглээн.

Египет тала үш кижизин өлүртүп, 11 кижизин балыглаттырып когараан. Командылал пунктузунуң оңгузунга израиль таланың огунуң шуут деткен чмадагаанында египет армияның ийл штабының начальниги генерал-лейтенант Абдель Монейм Риад өлүртken.

Израиль артиллериа алды бажыңны, школаны үргедээн деп, дыңнадызда база демдеглээн.

Коммунистерниң чедиишкини

ПАРИЖ. 10. (СЭТА). Франциның коммунистери Калеге чер-черниң эрге-чагыргазының немелде соңгулдазынга улуг чедиишкинниг болган. Бадылаашкынның бөгүн эрткен ййнги ээлчээнге ол черниң Советинге 6 депутатты соңгуур кылдыр Компартиның кирген ханзызын ёзугаар бадылаашкынга эрткен. Ол ханзы дээш 13854 кижи бадылаан. Чагырыкчы «Республиканы камгалаарының демократтар эвилели» партияның кирген кандидаттар ханзызын бадыладырга, коммунистер дээш бергеи бадылаашкынарның чартык кезиин-даа чедип алган.

КОММУНИСТ ТИИЛЭЭН

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританиянның Коммунистиг партизының кежигүнү Колин Юлден Оксфорд университединиң студентилер чөвүлелиннин дартазынга соңгуткан. Колин Юлден консерватив студентилерниң кандидаты Тим Ситтен 1.413 хөй бадылаашкынны алган.

Дүржок үүлгедиглер

ВАШИНГТОН. 10. (СЭТА). Ыраккы Чоон чүктүг девискээрниң дүшкүүрлүг байдалды улам күштелдирер утланышкынның үүлгедиглер кылырын үргүлчүлевишаан. Пентагон дүүн Мурнуу Корейже 2,5 мүн парашютчуларын октап эгелээн. Олар анаа шериг шенелделерниге киржир. Оларны соортуп чедирер спортчу «С-141» самолёттар кывар чүүл күүгүруп алыр дээш орук аайы-биле Аляскага, Окинавага хонгулаар. Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол шенелде өөредилге «оңза байдал» бар апаргында, далай ыыды девискээрдерже шериглер октап шыдаар аргалыг бис деп военгетиннер серулгалыг.

АКШ-та ажыл чоктар

ВАШИНГТОН. 11. (СЭТА). Чоннуң кылыр ажыл тыппастаары АКШ-тың чидиг иштики айтырыгларының бирээзи болбушаан. Күш-ажыл министерствозунуң күш-ажылчы чизе бирээзиниң дүүн дыңнатканын ёзугаар алырга, чуртка февральда 2,9 миллион кижи ажыл тыппастаан турган.

Аныктар иргузунда, ылангыя негрлер биле оон өске биче националларның төлээлекчилериниң аразында ажыл тыппастаанларның саны хамыктан хөй.

ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Лэйрд Мурнуу Вьетнамга хынналда кылып чораан. Министр Сайгоннуң шериг «судуртукчуларын-биле» болгаш америк командылалдың төлээлекчилери-биле чугаалажыышкыннар кылган.

Каттышкан Штаттар Вьетнамда дайынга үндүрер чарыгдалдарын улгатпырар апаар деп, Даннингка болган парлалга конференциязынга Лэйрд медеглеп, журналистерге чугаалаан. Лэйрд ам америк шеригнерин Вьетнамдан үндүрер болза хорлок деп база чугаалаан.

Камгалал министриниң чорук кылын чораанының программазы ажок чажыт болган. Сайгон администрациязы дайын уламчылаарынга эргежок чүтүүл бүгү чүүлдерни ажыр деп, Лэйрд АКШ-тың чазаанның өмүнээзинден медеглээш чаныккан.

Америк монополиларга эмге-хаяажок олча-ажыкты берип турар, Вьетнамда бужар дайынга муң-муң американнар кырлып турар.

(Солуннардан).

Англи «Дейли уорлд» солундан алган чурук. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЭЧИС СОРУЛГАЗЫ

социал хевириниң кижилери дадыгып, бүгү улустуң овуру чаартынган. Оон ужурунда социализм дугайында бодалды чүгле бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг болгаш культурлуг ажоок улуг чедиишкиннери-биле эвес, харын база совет кижиниң чаа социал овуру-биле бүгү делегейде хозбаштырып турары таварылга эвес.

Ниитилелдиң хостуг болгаш дең эргелиг кежигүнү, материал болгаш угаан-бодалдың бүгү үнелиг түүлдериниң ёзулуг тургузукчузу болгаш ээзи, чаа ниитилел харызааларының чогаадыкчызының бот-медерели социалистиг ниитилелдиң кижизиниң мөзүзүвге түүлдешкен. Коммунистиг келир үеже орукту төөгүде баштай изеп бар чоруур совет кижиге чаа чүвеже түткүл болгаш чаартыкчы чорук, эчис сорулгажже түткүүшкүн болгаш туруштуг чорук алызындан тура дүүшкен. Социализм идея талазы-биле бүүрелдиг болгаш коммунизминиң херээжге бодун бердингеп чорукка, патриотизминиң болгаш интернационализминиң чаагай сеткил-сагызынга кижилерни кижизидип турар. Социал организациянның дээди хевирин тургузары хөй масса чонуң ылаптыг организастының болгаш чуруумуун, оларның ажыл-чорудулгазынга ниити удуртулганы болгаш чаңгыс аай болуруп бистиң ниитилелден негеп турар. Планнаашкынны болгаш эргелеп башкарарын сайзырангайжытпас, бүгү эвеполарның ажылынга бедик харысалга болгаш чайгыс аай болур чорук чок, коллективтеринң болгаш ажыл-ишчилерниң мурнуунга тургустунган сорулгаларны ылаптыг күүсетпес болза, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннериге, коллективтин күзел-соруунуң чайгыс аайынга үндезилеттинген бедик сайзырангай социалистиг улус ажыл агыйы чедиишкинниг хөгжүп шыдавас. В. И. Ленин бүдүрүлгеже, партия болгаш күрүне амыдыралынга сандаргай болгаш чурум чок чоруктуң кандыг-даа өлередиишкинниге удур шинтипрлиг демисежип чораан.

Социалистиг тургузуут кижиниң хостуг сайзыралынга аажок улуг аргаларны ажыдып турар, ындыг болза-даа кижи бүрүзү бодунуң ээлчээнде ол аргаларны боду ажыглап турар. «Кижи бодунуң салым-чолуунун ээзи» деп, улустуң мерген үлегер сөзү бистиң боттуг амыдыралывыска оноа утканы тып ап, чаа толаргай шынар-биле байып турар. Социалистиг ниитилел бодунуң кежигүн бүрүзү бодунуң салым-чолуунуң харысалгалыг ээзи болуп, ону бодунга, бүгү кижилерге болгаш бүгү ниитилелге ажыктыг болдурар төлээде. бүгү эргежок чугула чүвени аңаа берип турар. Ындыг болза-даа чамдыкта ындыг эвес-даа болгулаар. Биске түүлдешпес хулганнаар, арагалаар, ажүүметсиг чорук, мораль талазы-биле сандараашкын дээш ышкаш, ындыг таварымча чок болуушкунар чамдык кижилериниң медерелинде болгаш психологиязында бар. Ындыг болуушкуннар коммунизм тургузуушкунунга улуг шаптыктыг. Оон ужурунда кижиниң бот-медерелиниң болгаш бот-кижизидилгезиниң айтырыы бөгүн бистиң мурнуувуска оноа чугулазы-биле тургустунуп келген. Оон ужурунда чамдык кижилериң медерелинде шаандагы шагдан арткан ёралыг бүгү чүвени узуткаар төлээде, хөй чүвени ам-даа кыыр ужурдуг. Эргининң артымышкыннары боттары-ла чайгаар чайлаттына бербес, ынчангаш чаа ниитилел ажылазаларын тургузарының чорудуушкунунда кижилериң болгаш ниитилелдиң кады күжениишкиннери-биле эргининң артымышкынарын узуткаар ужурлуг.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ажылдап кылганы угаан-бодалдың бүгү байлактарын шингээдип алганда, түгле ажылдап коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг болгаш медерелиг тургузукчузу болуп шыдаар деп, В. И. Ленин аныктарга чагып чораан. Угаан-бодалдың үнелиг түүлдериниң бүдүрүлгеэн биле хереглелиниң аразында, кижи төрелгетенниң культурлуг деп-шилгеэн биле ажылчы чоннарның угаан-бодал сайзыралынын аразында чүс-чүс чылдарда уталып келгэн чөрүлдээлерни ажыр эртерив социализм эгелээн.

Улус массаларның иштинге бижик билбес чорукту уудуткаар, әртем, культураны иептередир сорулга-биле Совет эрге-чагырганың чорудуу келген кайгамчык хемчегларининң делгереңгейин харын-даа бистиң дайзынарывыс безин хүлээп көрбейн барып шыдавайн турар. Социалистиг революциянын бүдүүзүнде бистиң чуртувустун чонунуң 80 хуузу бижик билбес турган болза, ам делегейде үндүрүп турар дөрт номнуң бирээзиле совет ном болуп турар.

Улус өөредилгезиниң болгаш профессионалзыг өөредилгениң хазас болгаш хаматы бүрүзүге чедиишир системазын калбаа-биле хөгжүдери Совет күрүнеиниң кичээнгейниин төвүнде тургустунган. Билиглерни шингээдип алырынче, боттарының мергежилин болгаш культурлуг деңнелин бедидеринче кижилерниң чүткүлүн материал болгаш мораль талазы-биле деткип турар. Англия, Франция, ГФР болгаш Италияны катай алырга, оларныыдан дөрт катап хөй студентилер совет дээди өөредилге чергелериве өөренип турар. ССРЭ-де чүгле аныктар эвес, харын база назыны улгады берген хөй кижилер өөренип турар. Чыл бүрүде чүгле бүдүрүлгелерге безин 10 миллион хире ажылчыннар боттарының мергежилин бедидип, чаа профессиялары шингээдип ап турар.

Социализм үезинде әртем болгаш культура ажылчы чоннарның ёзулуг эдилеп болган дугайын бистe ажылдап турар чоннуң бир муң кижиинге-ле 542 дээди, ортумак болгаш долу эвес ортумак эртемниг кижилер онаажып турар факт база чугаалап турар-дыр. Бо бүгү ниитилел амыдыралынга ажыл-ишчи бүрүзүнүң салдар чедирер аргазын калбартырынга шынар талазыбиле бурунгаар улуг базым болган.

Социализм угаан ажылы биле күш-ажылының аразында удураашкак чорукту чайладып, кижи төрелгетенниң культурлуг байлаая шингээдип алырынче орукту ажылчы чоннарга ажыдып берген, оон-биле кады культураны калбак масс-аларның чогаадыкчы бот-тывынгыр чорууның адыры болдурган. Совет әртеминиң, литератураның, уран түүлдүң көзүлбээн чечектелиишкини — ССРЭ-де чогаадыкчы чоруктуң ёзулуг хостуунун, бодалдың хостуунун маргыш чок херечизи. Социализм үезинде кижиниң угаан-бодал хостуу әртеминиң, литератураның, уран түүлдүң, ниитилел бодалының бүгү адырларынга саналоналдарның принципиалдыг демисселинге үндезилеттинген болгаш хөгжүп турар.

Социалистиг ниитилел кижи бүрүзү бодунуң аргазын, билиин болгаш дуржулгазын ниити херекке түгле киирерине эвес, харын база оларны бүгү хемчег-биле хөгжүдүп, сайзырангайжыдарынга сонуургалдыг.

Ам социалистиг бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерп болгаш коммунистиг тургузуушкунунуң темаларын ажылдакчыларның культура-техниктиг деңнелиниден шуут хамааржып турар. Түгле бедик мергежилдиг болгаш интеллигент кижилер чаа нарын станоктарга болгаш машиналарга ажылдап, автоматтыг системаларны болгаш бүдүрүлгениң комплексилиг чорудулгаларын башкарып болур. Эртем-техниктиг революция күш-ажылдың хувааллазының чорудуушкунун болгаш оон специализациязының улам ылай хөгжүдүп турар.

БИСТИҢ үезинге социализминиң болгаш коммунизминиң идеаларындан артык бедик угаан-бодалдың үнелиг түүлдери чок. Социалистиг идеологиа шажыы-чүдүлгезиниң хуурман суртаалыгдан кижини адырып ап, боданыгның болгаш угаан-бодал чогаадылгазының эртемниг билиггe даянган ёзулуг хостуун аңаа берип турар. Оон ужурунда бүгү совет кижилерниң марксизм-ленинчи мировоззрениеэ шингээдип алыры, эртемниг коммунизминиң идеаларын амыдыралга боттандырар дээш демисселге идепкейлиг киржири кижиниң угаан-бодалыының түрген сайзыраарының болгаш бот болбазыралдың магадыылалы болур. Ажылчы чоннарга социалистиг мировоззрениезиниң дээштиг салдарынга моондак болгаш шаптык кылып, коммунистиг ниитилелдиң кижизиниң хевирлеттиниң болгаш сайзыралынын чорудуушкунуун оожумадып турар бүгү түүлдер кижилериң медерелиниге болгаш аажы-чаңынга шаандагы шагның ялзы-бүрү артышкынарының катап иептерээриниге боттуу биле дузалаан турар. Империализминиң соксавайн турар идеологтуг хоралакчы чоруктарының байдалдарында социалистиг идеологияны ындыг-даа бичелеприн, оортан кандыг-даа атказарлаашкыны буржуаз идеологияны шүүтелдиргенин ол болур дугайында ленинчи кол бодалды уттуп болбас ужурлуг.

Делегейниң ийи системазарының чарыжының тиилелге кижиге төлептиг болгаш оон бүгү талазыг сайзыралынга таварымчалыг амыдыралчы байдалдарны тургузуп шыдаарынга бодунуң аргазын херек кырынга көргүскен ол ниитилел тургузугиуң талазынга алызында баргаш болур деп чүве чайлаш чок. Делегейниң удурлажышкак ийи системаларының чарыжының төнчүзү ам безин ниитирээттинге бергеп, социализминиң чер болганга капиталзмин ажар шүүт тиилелгеэн үенин херээ болу бергеп.

В. ДЕНИСОВ,
философиа эртемнериниң кандидады.

ШЫН

Дөртку арын ⊙ 1969 ч. март 12

ЭРТКЕН СЕЗОННАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ БОЛГАШ АМГЫ СОРУЛГАЛАР

1967—68 анныыр сезонунда бистиң республиканга ниитизи-биле 589,5 мун рубль түүнүт өлүктү курунеге киирери улус ажыл-агыйының планында көрүнген. Бо эрткен анныыр сезонунда 3,5 мун ажылларны аннаашкинче эткарып чоруткан. Оон түүнелинде 1969 чылдың январь 1-де үндүрген мезоз-биле алыргага 497,5 мун рубльдин өлүүн белеткел черлерине киирген. Ол болза өлүк планын 84,4 хуузу күүсеткени-дир.

Бо эрткен өлүк белеткелиниң сезонунда Каа-Хем районунуң аннаашкыны черле организастыг эки эрткен. Оон түүнелинде казхемчи аннулар күүнеге 77 мун рубльдин өлүүн киирер планын 87,3 мун рубль ышлыдыр киирип, планын 113,3 хуу күүсеткен. Ол шыкаш «Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агыйының аннуларын 1969 чылдың биргн кварталының планын 107 хуу күүсеткен.

Тожу, Тес-Хем, Таңды, Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Чөөнчемчик, Бии-Хем районнар улус ажыл-агыйының планында көрүнген. Бо эрткен анныыр сезонунда 3,5 мун аннуларны аннаашкинче эткарып чоруткан. Оон түүнелинде 1969 чылдың январь 1-де үндүрген мезоз-биле алыргага 497,5 мун рубльдин өлүүн белеткел черлерине киирген. Ол болза өлүк планын 84,4 хуузу күүсеткени-дир.

1969 чылдың биргн болгаш дөрткү кварталдарында Тыва АССР күрүнеге 640 мун рубльдин «чымчак алдын» өлүүн дужаары улус ажыл-агыйының планында көрүнген. Ол дээрге 1968 чыл-биле деңнээргe. 50,5 мун рубльдин өлүүн хөйүү дужаары-дыр. Бо чылдың биргн кварталында 78 мун рубльдин өлүүн дужаары улус ажыл-агыйының планында көрүнген. Ол планны күүседир дээш чамдык организастыг хемчегларни ап чорутканының түннели багай эвес болган.

Тыванын аннчыларының киирип үндүр өлүү сан талазы-биле хөй-даа болза, шынары күзү. Ынчангаш бир киштин өртээ ортумаа-биле 29 рубль, диинниң 79 көпеек болуп турар. Ол чүл дээрге аннчыларның талазындан үнелиг кештиң чурум ёзугаар аштап арыглавайн, керээни шын эвес кылып, ол хамаан чок сөөп турар үеде кежин ора чыттар чоруктар безин бар болгулаан. Ажаалгазының база-да чептиг-тер бар болгулаан. Өлүктүң луг чеңнипээн турар үеде өлүгер чоруктан үнеэн базала кудулап, а чамдыкта өртек чокка хүлээп алыр таварылгалар элээп эвес.

Өлүктүң шынарын экижедер дээш аннчы бүрүзү улуг кичээнгейни салыры шуут-ла оларның үүлээлгези болуп турар. Бо күстеп эгелээр анныыр сезонунда РСФСР-ниң девискээринден хөй мун киштн өлүгерни чаңнээрээн. Оон иштиден Тывага 7.700 киш оналжып турар. Ындыг болганда биске онаалынан үлүгну күүсеңдир дээш аннчылар янзы-бүрү аргаларны, хемчегларни ап орузар апсар. Киштя чүгле ыт-биле истеглп, сүрүп өлүгериңден аңгыда какпалап өлүгерини аргаларын база хереглээр. Ынчангаш киштн, диинни өлүүнүң шыдаар аннчыларга нннти аннныр чурумун ёзугаар оларны организастыг хемчегларни чоруударының ажыл-дарын бап үлүг алыр. Бо талазы-биле охотоведтер организастыг хемчегларни ап чорузар.

Ниитн доктаатпан чүрүм ёзугаар быжыглаан аннныр шөлдерине, девискээрлерге оске аннныр-тывыш ажыл-агыйларының аннчылары аннавас дээрге биллнгнр болгай. Ол чоруктү бо күүнү эгелээр аннныр сезонунда черле шынгы сагыыры эргежок чугула. Ол шыкаш төрээн чарын албаан, чөпшээрел чок кижилер аннныр-тывыш ажыл-агыйларының девискээрине аннаары база-ла шуут хоруглуг.

Аннаарының чүрүмүн үрээр чоруктар бо эрткен сезоннарда бистиң республиканга болуп келген. Тожу районнуң моон мурнуңда турган «Май 1-зи» колхозунуң аннчылары чыдынна Сыстыг-Хемнин аннныр-тывыш ажыл-агый черинин девискээринден аннап келген. Ол дээрге ниити аннныр чүрүмүн үрээр чорук-тур. Ол шыкаш Таңды, Улуг-Хем районнарның аннчылары Таңды-Уула тайгазында салдынган унелиг киштерни чөпшээрел чокка өлүүн турган таварылга бар. Бир эвес моон сонгаар аннчылар бо девискээрде салдынган аннарны, аннаары хоруглуг киштерни өлүгер болза шынгы хемчегни көргүзер апсар.

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң база ол районда аннныр-тывыш ажыл-агыйлары. Каа-Хемнин «Ужеп» аннныр-тывыш ажыл-агыйы. Кызылдың «Тере-Хөл», Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозтары быжыглаттынган девискээринде турар аннарны камгалаар, өстүүп ковудеир хемчегларни албайн, харын-даа боттарының девискээринге аннныр чүрүмүн үрээнинин 26 таварылгалары болгулаан, ол чүрүм үрээн кижилернин чаңгызынга-даа акт-протокол тургустунмаан.

Доктаатпанган ниити чүрүм ёзугаар аннныр сезону март 1-де төнген. Районнарда аннныр-тывыш ажыл-агыйлары бүгү аннчыларында быжыглаттынган бооларын хавырган, иштики керектер министерствозунуң районда кидилээнин айтышкынын ёзугаар камгалалга шыгжаар чорук багай организастаттынган. Ол шыкаш Тожу районнуң девискээринде аннныр-тывыш ажыл-агый черлери аннчыларында быжыглаан бооларын аннныр сезону дооскан-ны-биле кады шыгжаар чорукту ап чорудуп, ооң-биле кады үлүгер-

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгеннигеР

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 13 ЧЕТВЕРГ № 61 (7907).

Өртээ 2 көп.

АНЫЯКТАР БОЛГАШ КЛУБ

Аныяктарның идепкейлиг киржилгези чокта эки клуб ажылын, а клуб чокта аныяктарның культурулуг сайзыралын болгаш хоглуг дыштанылгазын бодаары бээн берге. Улуг ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга ышкаш, культура хогжүлдезинге күштүг, талантының, солун ажыл-херектиң эдилекчилериниң төттүнмес үнер дозу аныяктар болуп келген.

Клуб албан черлеринде чоруттуруп турар бүгү-ле ажылдарның — бот-тывынгыр уран чүүлдүң, массалыг бижээлерниң, номчулга конференцияларының болгаш дискуттарның эң идепкейлиг киржинчилери болгаш эдилекчилери комсомолчулар, аныяктар болуп турары черле таварылга эвес. Культура одагларының септелге белеткелиглиг, оларны дериглиг, чаагайжыдың ногаанчыдарынга бистиң аныяктарывыстың киирген болгаш киирип турар үлүг-хуузу улуг. Аныяктарны ол бүгүже комсомол организациялары, комитеттери организастап, чаа, солун чүүлдериниң эдилекчилери, тывыкчылары болуп турар.

Клуб ажылынче аныяктарны эң хөй киириштирип, комсомол организациязы-биле культура ажылдакчылары харылзаалыг, сүмелиг ажылдап тургаш, көрүүделерге, фестивальдарга эки түңнелдерни чедип алган мындыг черлер бистиң республикада эвээш эвес.

Барымын-Хемчик районда «Большевик» колхозта бо талазы-биле байдал эки. Ында комсомол комитеди клуб ажылын аныяктар ортузунга политикижизидилгелиг ажылдың база бир чугула хевири кылдыр санап, клубка чорудар хемчегларниң планын кады тургузуп, оларны боттандырарынга доктаамал киржип турар. Ол клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективинде, улуг пазылыглар-биле чергелештир, аныяктар хөй киржип турар. Харын оон өчүзында ол бот-тывынгыр коллектив республикага ат-сураа алгып, кандыг-ла бир чаа чүүлдү өскелерден мурнай тып үндүрген, өске черлерге пешпеткен турар ужуру ол. Колхозтуң аныяктары болгаш көдээ интеллигентилер культура-массалыг ажылдардан аңгыда, культура одагларын септээринге, чаагайжыдарынга база киржип турар.

Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем сазбырында көдээ клубтуң ажылын экижиперинге комсомолчуларның болгаш аныяктарның улуг киржилгелиг болганын клуб эртелекчизи эш Чандаа Билчир-оол өөрүшкү-биле демдеглеп турар. Районунда, харын-даа республикада эки ажылдыгларның бирээзи апаран ол клубтуң чөвүлелинде, бөлүмнер удуртукчуларында, бот-тывынгыр коллективинде колдуу аныяктар. Оларның чайгаар төрүттүшкен мергежилдиг киржилер турбаан, ынчалза-даа клуб ажылынга, бот-тывынгыр уран чүүлге киржип тургаш, боттарының талантывыын илередип, бедидип алганнар.

Аныяктарның коммунистиг киржизидилгезин улам күштелдирер дугайын ВЛКСМ-ниң 50 чыл ооң байырлаары-биле холбаштыр хүзээн алган доктаалынга СЭКП ТК айтыпшаан, ол чугула ажылга культура чырыдышкын албан черлериниң калбаа-биле киришкен турарын айыткан. Чорудуп турар ажылының утка-шынарын хөй нуруузунда аныяктар темазыынче, комсомол амыдыралынче уландырып, уран чүүлче, культура-массалыг хемчегларже аныяктарны хандыдып турар Эрзинниң Культура бажыңы, Бии-Хемде Тарлаг, Өвүрде Солчур, Каа-Хемде Ильинка клубтары дээш, өске-даа хөй-хөй культура албан черлерин демдеглеп болур.

Ынчалза-даа бот-тывынгыр уран чүүлге, культура-массалыг хемчегler чорударынга, чаа болгаш солун чүүлдерни тып үндүрериңге төттүнмес күш болур аныяктарның талантызын, хей-аъдын бистиң дыка хөй клуб албан черлери чедир ажыглавайн турар. Клубка болур кандыг-даа массалыг хемчегларниң кол киржикчилерин аныяктар, олар кайда-даа хөй дээраи билдингир. Ол хиреде-ле культура чырыдышкын черлериниң чамдык ажылдавчылары аныяктар-биле ажылдың уун тыппас, оларның эгээртинмес күжүн боттарынче хаара туспас болгулаар. А чамдык комсомол организациялары, райкомпары оны херекке албайн баары шын эвес.

Кызылдың будүрүлгелериңде аныяктар хөй, оларда клубтар-даа, культура бажыңнары-даа бар. Ол хиреде-ле клубтуг будүрүлгелериниң удуртукчуларының, комсомол организацияларының болгаш ВЛКСМ хооркомунуң аныяктарның күжүн үнелеп, организаставайн турарывыдан хоорайның клубтарының хөй нуруузу эзиргей байдалда. Чамдык клубтарга ийи-чаңгыс болур хемчегler организастачок, кыдыра утка-шынарлыг, эвээш киржикчилерлиг болуп турар. Бир эвес аныяктарны культура одагларынче хаара тудуп турган болза, чаа-чаа талантылар хөй плерээп, оларның культурлуг деңнели улам бедээн, корум-чурум үрээп чорук эвээжээн турар иймек. Мындыг чижектерни Тандының Марачёвкадан, «Найырал» совхозтуң чамдык клубтарындан дээш өскелерден көргүзүп болур-дур.

Тываның ажылчы чону, ооң аныяктары ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга белеткенип турар. Ол улуг байырлалдарга холбаштыр уран чүүлдүң, чечен чогаалдың, бот-тывынгыр талантыларның хөй санныг көрүлделери, фестивальдары, декадалары болур. Оларның киржикчилери, тыва уран чүүлдүң хоочун кижилери-биле кады, уран талантылыг аныяктар болуру чугаажок. Ынчангаш культура албан черлериниң ажылдакчылары, комсомол организациялары аныяк өскенниң ортузунга культура-массалыг ажылдарны калбартыр, оларның эгелээшкиннерни деткиир, талантылыг чаа аныяктарны тывар, өстүрер дээш күженнишкинниг ажылдаар ужуруг.

Аныяк өскенниң плей-политиктиг, культурлуг деңнелин бедидерипге клубтарның ролюн улам бедидер. Аныяк кижилерге, олышкап өөреникчилерге тускай кежээлерни, конференцияларны, лекцияларны организастап, оларга хоочун салгалдың революсчу, күш-ажылчы, лайыпчы чаңчылдарын, бирги эдилерге В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралының үлегер-чижээн утаадын пропагандаларын культура ажылдакчыларының чугула херээ болур.

Марина Николаевна Цой—физика башкызы. Ол Чадаананың № 1 школазында ийи чыл ажылдап турар. Биче сеткилдиг аныяк башкы школаның башкылар, өөреникчилер, ада-иелер коллективиниң хүндүткезин чаалап алган. 1968—69 өөредилге чылында 9 «а» класстың удуртукчузунда ажылдап турар. Класстың өөредилгези, чуруму эки. Бот-тывынгыр уран чүүлге уруглар ынак.

№ 1 школаның башкылар коллективи Марина Николаевнаны Чадаана хоорай Советиниң депутадының кандидадынга депшиткен.

ЧУРУКТА: М. Н. Цой.

О. САНДЮНУҢ фотозу.

Бистиң агитпунктувуста

Соңгулда хүнүнге чедир каш-ла хоңук артkан. Ол хүнге эки организас-техниктиг белеткелди чорударынче, соңгукчуларга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни бистиң агитколлектив угландырган.

Бистиң № 4 агитпунктувустуң хамаарышкан черлеринге харылзаа эргелелиниң, хоорайның харылзаа белдирининиң, № 3 школаның, облпрофсөвүледиң болгаш аптека эргелелиниң партия организациялары (секретарьлары Б. Юневич, Р. Макаренко, А. Кочнева, В. Мерзляков, Э. Иванова) политмассалыг ажылды чорудуп турар. Баштай ол партия организацияларының секретарьлары-биле соңгулдага белеткел кампаниязының үезинде агитколлективтиң чорудар ажыл планын корген.

Агитпунктуну январь айдаза дерээи. Аңаа үстүнде адаан парторганизациялар идепкейлиг киришкен. Февраль айдан эгелеп агитаторларның агитпунктуга дежурнийлаашкынын организастаан. Оон ыңай Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Ю. Аранчын, Кызыл хоорай Советиниң депутаттары А. Мельниченко, Ю. Богенский олар соңгукчуларның мурнунга отчёдун берген.

Соңгукчуларның данзызын ой-шаанда кылган. Бо ажылга агитаторлар идепкейлиг киришкен. Ам бо хүннерде Кызыл хоорай Советиниң депутаттарының кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылгазыр эртип турар. Аңаа соңгукчулар улуг кадрулүшкүнүүр киржип, боттарының чагыгларын кандидаттарынга берип турар.

Н. КАСАТКИН,
№ 4 агитпунктуның эргелекчизи.

Соңгулдаш уткуштур

Ужуражыышкыннар

БАРЫЫН-ХЕМЧИК районнуң Ак көдээ Советиниң депутадының кандидадынга соңгукчулар аныяк садыгжы Анастасия Дагбаевна Куулары депшиткен. Чоокта чаа кандидат 13 дутаар округтуң соңгукчулары-биле ужуражыкан.

Анастасия Куулар Доң-Терезин суурда магазинге ажылдаа-ла үр болбаан. Ынчалза-даа кыска үениң иштинде бодунуң онаашкан ажылынга кызымак, садып алыкчыларның негелде-хереглелиниге дыңнангыр, сагыш човаачыл төрүүн көргүзе берген. Ай, квартал санында бараан саарылгазының планын үргүлчү 104—107 хуу күүседип келген. Аныяк садыгжы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге болгаш Тываның 25 чыл оюнга үткуштур калбарган чарышка идепкейлиг киришпишаан, чоңку чүгүлә херектел барааннары-биле хандырар, садыгжашкынының культуразын үлам бедидер дээш кызымак ажылдан турар.

Ужуражылга хуралынга хоочун коммунист О. Барыңмаа, О. Бөпүүдей болгаш оон-даа өскелер санал берип чүве чугаалаан, март 16-да көдээ Советтиң депутадынга төлептиг кандидат дээш бадылаашкынын чаңгыс эп-сеткилдиг баарынче соңгукчуларны кыйгырган.

А. ДОПЧАА.

Соңгукчуларның чагыглары

ЧЕР-ЧЕР Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары мраккы Бай-Тайга районда түлүктээн. Бажың санынга агитаторлар кирип, совет демократиязының дүтайында тайылбырлаш, кандидаттарның намдарын соңгукчуларга танышпырып турар.

Кандидаттар-биле ужуражылгаларга соңгукчулар чагыгларын, бар четпестерин чайладырыпкаш талазы-биле санал-онаадарын бергилээк. Район Советиниң депутадынга кандидат Бора Кууларовна Биче-оол-биле ужуражылгага эмнелге хандырылгазын экижиперинің талазынче чагыглар хөй болган. Бора Кууларовна район эмнелгезинде эмчи-фтизиатор. Ынчангаш соңгукчуларының чагыын күүседип, эмнелге хандырылгазынга четпестерин моон соңгаар болдурбас дээш хемчегler алырын ол хүлээнген. Төөлә көдээ Советиниң депутадының кандидадынга сөгүүшкүнүү бээрге шуптуг ыдыктыг хүлээлгезин.

Шүйүү кадыкшылга школазынга район Советиниң депутаттың кандидады, «Мурнакчы» колхозтуң даргазы Хертек Чүдекеевич Кудурукпай соңгукчулар-биле ужурашкан. Кадыкшылга школазының баазазынга бүс-биле чылдыр 60 оруннуг интернатты, суурлуң чурттакчыларынга холушкак барааннар садар магазинин чоокку үеде туттуруп бээрин база электростанцияны кылдырарын кандидатка соңгукчулар чагаан.

Мындыг янныыт чагыгларны депутатка кандидаттарга өске-даа ужуражылгаларга берген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
«Шынның» штаттан хаанакаар корреспондентизи.

Часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир

ВЦСПС-тиң секретариадының доктаалы

ВЦСПС-тиң секретариады 1969 чылда часкы хову ажылдарынга белеткенирипге болгаш чорударынга хозяйствтыр профсоюзтың организацияларының сорулгаларын тодаргайлап айыткан доктаал үндүргеп.

Профсоюзтың чөвүлелдериниң болгаш комитеттериниң, совхозтарының ажылчын комитеттериниң, колхозтарының профкомнарының ол талазы-биле кылыр ажылы хөй. Часкы тарылганы чогумчалыг хуусада бедик шынарлыг эртирери, техниканы, нефть продуктуларын, минералдыг чемишчидилгелерни таарымчалыг ажыглаары дээш көдээ ажылагый ажылдакчыларының социалистиг чарыжын калбартырыны оларга сүмелээн.

Часкы хову ажылдарынга белеткенирипиң үезинде таварыштыр колхоз, совхозтарның, салбырлар, бригадалар коллективтериниң алган хүлээгелерин күүседип турарын хынаар ажылды чер болганга организастаары, четпестерни чайладыр хемчегlерни алыры эргежок чугула. Көдээ ажылагый техниказын сеңтеп турарының шынарынче, үрезинга тараазын белеткээринче, тракторларның ийи эдилеглиг ажылдаарынче оңаа киржээнгей салза чогуур.

Профсоюзтың организациялары механизаторларны немей тывар хемчегlерни ажылагый органнары-биле болгаш профтехөөредилге органнары-биле кады алыр ужуруг. Колхоз, совхозтарга ажылдадыры-биле чоруткан бүгү механизаторларның эки ажылдаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузуп бээр херек.

Ажылды нормаларын болгаш ооң толевирин организастаарынга контроль тургузарын, часкы тарылганы чедиишкинниг эрттиргенин, хову ажылдарының бедик шынарлыг болганы дээш материалдыг идиг берип болур аргаларны калбаа-биле ажыглаарын көдээ ажыл-агыйның белеткелдериниң ажылчын, аъбан-хвакчыларының, аъш-чем үлеттүрүнүң ажылчыннарының профсоюзтың чөвүлелдеринге, комитеттеринге сүмелээн. Станциялар чанында пунктулардан минералдыг чемишчидилгелерни болгаш көдээ ажыл-агый техниказын совхозтарга, колхозтарга чогуур ойүнде чедирип берип турарын контрольга алырып база ол профсоюзтарга даасканы.

Машина тудуушкунуңун ажылдакчыларының, ужар үүлдүп болгаш камгалал үлеттүрүнүң ажылчыннарының, нефть, химия үлеттүрүнүң ажылчыннарының профсоюзтарының төп комитеттери будүрүлге черлериниң коллективтеринге социалистиг чарыштың үлам калбартыр херек. Социалистиг чарыш көдээ ажыл-агыйга тракторларны, автомобильдерни, көдээ ажылагый машиналарны, артык кезектерни, минералдыг чемишчидилгелерни, үнүш камгалалар будумелдерни будүрүп үндүрүп, чорудуп бээр даалгаларны долдур, ажыр күүседипринче үлеглеп турар ужуруг деп, доктаалда чугааланган. Көдээ ажыл-агыйга чедирип бээр чүктерни сөөртүп турарын, көдээ ажыл-агыйның керегелдеринге транспортту бирги эдилгеде бээрин хөй-ниитининң контрольдаар черлерин организастаарын ВЦСПС-тиң секретариады демир-орук транспортунуң ажылчыннарының, далай, хем флодунуң ажылчыннарының, автомобиль транспортунуң, чазаглыг оруктарның ажылчыннарының профсоюзтарының төп комитеттерине дааскан.

Доктаалда часкы хову ажылдарының үезинде көдээ ишчилерниң аммыдырал хандырылгазын эки организастаар хемчегlерни айыткан.

(СЭТА-ның корр).

СОВЕТ КЫЗЫГААР—ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАЛДА!

Тес-хемчилерниң үнү

Кыдат эрге-чагыргаларның организастаалы совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чөнгээни килең-биле буруу шаап. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын ишки-биле деткээн ажылчы чоналарның хөй кижилиг митингилери Тес-Хем районнуң ажылагый, будүрүлге, албан, организация черлеринде болуп турар.

Район төвүнге болган хөй кижилиг митингиге райкүүсенниң баргазы Серенгаа Байыр-оол чүве чугаалаан, чепсектиг кыдат чөнгээ үезинде маадырлыг өлген совет кызыгааржыларның ада-иелериңе, дергүл-төрелериңе хынаа кажыдалын илергейлээн.

Митингиге эш М. Артаев сөс алган, Мао Пзэ-дунуң болгаш ооң болүүнүң авантюрисчи политиказын буруу шапкан.

Самагалдай ортумак школазынга болган хөй кижилиг митингиге башкы В. Ондар чүве чугаалаан, совет-кыдат кызыгаарга маоцзэдуннчу чепсектиг чөнгээни буруу шаап, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың шиитпирлиг хемчегlерин ишки-биле деткип, өөредилге-кижизидилгениң ажылдың деңнелин улам бедидер дээш ажылдаарын чугаалаан.

(Бистиң корр).

Кызыгаарывыс ыдыктыг

Кызылдың эът комбинадының ажылчыннарының хөй кижи киришкен митингизи маочу эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чөнгээни шиитпирлиг буруу шапкан.

Комбинаттың кол механиги, мурнунда кызыгааржы чораан Виктор Саскин сөс алган, мынча дээн:

— Төрээн чурттуң болгаш чонуң мурнунга боттарының дайынчы хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседкен совет кызыгааржыларга өөрүп четтирипшкинин илередим. Бистиң ыдыктыг кызыгаарларывысче шогланнар доозазы чогуур ойтур шаныышкынны алыр апаар. Кыдат чөнгээчилерге, каргыш!

Колбаса кылыр цехтиң мастери, Валентина Петухова:

— Кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээни бүгү совет кижилериң килеңин хайындырган. Ажылдап турар цегимниң коллективиниң омуразында, кыдат эрге-чагыргаларның ойлук чок дерзин үүлгединиге шиитпирлиг улурланыышкынывысты илертейлеп тур бис—дээн.

Курлавырда офипер секретарь-машинакчы Александра Маслова, мурнакчы чолаачы Федор Чистяков болгаш өскелерда кыдат эрге-чагыргаларга килеңнээшкинниң илергейлээнер.

Митингиниң киржикчилери кыдат эрге-чагыргаларның кара сагыштыг чөнгээнинге удурланмышаан, совет Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаар дээш улам күжелиишкинниг ажылдаарын шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: митингиге чыылганнар.

С. ӨСКУС-ООЛДУҢ фотозу.

Ажылчыннарның килеңи

Тываның хоочун будүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың алгы заводунуң кызыл-булуну. Аңаа заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг бүгү ажылдакчылары чыглып келген. Даман ортулукта совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагырганың күткүүшкүнү-биле совет кызыгаарны үреп кирип келгеш, боо-чепсекти ажылаан өнүүк-чөнгээлиг халдаашкынга удур боттарының килеңии илередириниң митингизинге чыглганнары ол.

Совет кызыгаарны үреп, совет кызыгааржыларга удур дээрбечи халдаашкынның онүүк-чөңгээниң дугайын СЭКП хооркомунун төлээзи чугаалаан.

Заводтуң улуг экономизи Мария Алексеевна Мерзлякова митингиге чүве чугаалаш мынча дээн:

— Пекин эрге-чагырганың маоцзэдуннү болүүнүң күткүүшкүнү-биле болган бо өнүүк-чөңгээ, дерзин ажылал совет кижилер бистиңниң килеңивисти хайындырып турорбыр. Төрээн чуртунуң ыдыктыг кызыгаарын камгалап тургаш, маадырлыы-биле олген кызыгааржыларны кажандаа утпас бис. Бистиң отлуувус база-ла Шраккы Чөөн чүктe, совет-кыдат кызыгаарда бодунуң шериг албан-хүлээлгезин эрттирип турар чүве. Ынчангаш мезин мээң хөрек-түрээм оожургавэс-тыр. Ынчалза-даа Төрээн чуртуң камгалап, ооң ыдыктыг кызыгаарын үреп кирип, боо-чепсээн түдүп алгаш, чөңгээлеп келген дайынныарга согуушкунну бээрги бистиң оолдарывыстың ыдыктыг хүлээлгезин.

Ооң соонда заводтуң ажылчыны, Шраккы Чөөн чүктe совет-кыдат кызыгаарга албан эрттирип турган, шеригден халажып келген М. И. Казанцев өнүүк-чөңгээлиг халдаашкынга, кыдат дээрбечилериниң чүдек-бужар үүлгедиглериге бодунуң килеңиен хорадаакын илередип, Төрээн чуртту камгалаар херекке бижыг түржүрүмга кезээде белеңин чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери килиңнээшкинин илереткен резолюцияны хүлээп алган.

(«Шынның» корр.).

★ МОСКВА. «АТЭ-1» заводтуң ажылчыннары совет-кыдат кызыгаарга болган чөңгээге килеңнеп удурланганын илергейлээн.

— ССРО биле КЧР-нуң аразында кызыгаар соолгу үеде маоизстерниң чөңгээлиг мосилдежишкиннери кылыр черя болу берген. Мао Цзэдунүүн кеминг херектер үүлгедип турар чарылдырылчы болүү кожа ийи күүрүнниң үзүстарының пайыралын үреэр деп, бужар сорулганы салып алган. Даман ортулуктуң девискээринге база бир чөңгээ кылган үүлгедиг ону бадыткан турар-дыр—деп, заводтуң кол энергетигинин орлакчызы А. Хрыкин митингиге медеглээн.

Боттарының үүлгеткен бүгү кеминг херектериниң үзкурунда улузунуң мурнунга кыдат удуртукчуларының харыы тудар үезиг база келир деп ылап бүзүрелдиниң мастер С. Нектарова чугаалаан.

Митингилер ыяшсылалдың хөй-хөй будүрүлге черлеринге болган. Москвачылар СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың политиказын ишки-биле деткип турарын боттарының чаңгыс эп-сеткилдиг үндүрүп турар доктаалдарында медеглээн.

• • •

★ СМОЛЕНСК. Бо хүннерде Смоленск областың хоорайларында болгаш суурларында чоңуң кыдат чөнгээлерге удурланган килеңниг үнү дыңналып турар.

Кыдат хоорайларның чурттакчылары совет дэйзинчыларны 1945 чылда чалбымышты өөрүп, ак-дүңма сеткилдиг уткуп турду деп. Кыдатты хостаныышкын киржикпиин Смоленскиниң автомобилика заводунуң слесарьлар бригадазы П. С. Синицын демдеглээн.

Часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир

ВЦСПС-тиң секретариадының доктаалы

ВЦСПС-тиң секретариады 1969 чылда часкы хову ажылдарынга белеткенирипге болгаш чорударынга хозяйствтыр профсоюзтың организациялары сорулгаларын тодаргайлап айыткан доктаал үндүргеп.

Профсоюзтың чөвүлелдериниң болгаш комитеттериниң, совхозтарының ажылчын комитеттериниң, колхозтарының профкомнарының ол талазы-биле кылыр ажылы хөй. Часкы тарылганы чогумчалыг хуусада бедик шынарлыг эртирери, техниканы, нефть продуктуларын, минералдыг чемишчидилгелерни таарымчалыг ажыглаары дээш көдээ ажыл-агыйның белеткелдериниң ажылчын, аъбан-хвакчыларының, аъш-чем үлеттүрүнүң ажылчыннарының профсоюзтың чөвүлелдеринге, комитеттеринге сүмелээн. Станциялар чанында пунктулардан минералдыг чемишчидилгелерни болгаш көдээ ажыл-агый техниказын совхозтарга, колхозтарга чогуур ойүнде чедирип берип турарын контрольга алырып база ол профсоюзтарга даасканы.

Машина тудуушкунуңун ажылдакчыларының, ужар үүлдүп болгаш камгалал үлеттүрүнүң ажылчыннарының, нефть, химия үлеттүрүнүң ажылчыннарының профсоюзтарының төп комитеттери будүрүлге черлериниң коллективтеринге социалистиг чарыштың үлам калбартыр херек. Социалистиг чарыш көдээ ажыл-агыйга тракторларны, автомобильдерни, көдээ ажылагый машиналарны, артык кезектерни, минералдыг чемишчидилгелерни, үнүш камгалаар будумелдерни будүрүп үндүрүп, чорудуп бээр даалгаларны долдур, ажыр күүседипринче үлеглеп турар ужуруг деп, доктаалда чугааланган. Көдээ ажыл-агыйга чедирип бээр чүктерни сөөртүп турарын, көдээ ажыл-агыйның керегелдеринге транспортту бирги эдилгеде бээрин хөй-ниитининң контрольдаар черлерин организастаарын ВЦСПС-тиң секретариады демир-орук транспортунуң ажылчыннарының, далай, хем флодунуң ажылчыннарының, автомобиль транспортунуң, чазаглыг оруктарның ажылчыннарының профсоюзтарының төп комитеттерине даасканы.

Доктаалда часкы хову ажылдарының үезинде көдээ ишчилерниң аммыдырал хандырылгазын эки организастаар хемчегlерни айыткан.

(СЭТА-ның корр).

Турисчи маршрут-биле

ГДР-дең болгаш Польшадан турисчи бөлүктер Совет Эвилеңинде март он бирде чедип келгеш. Ынчаарга Болгария, Польша болгаш Чехословакиеже совет хамаатылары аъттанныпкан.

Эртекен чылын Совет Эвилеңинге социалистиг чурттардан 170 мун кижи чоргаар болгай. Бо чылын бот-боттарывыже ылгаашкыла оон-даа калбаар.

(СЭТА).

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

КОММУНИСТ

Бо эвилең, бичө сеткилдиг бөдүүн кижи-биле чөөрби ажыг чыл мурнунда Москвага, Комсомолдуң дээди школаныңга, танышкан мен.

1947 чылдың часкаар чүве, бир-ле кежээ Анатолий Иванович Ломаев-биле ужуражы бээримге:

— ВЛКСМ Төп Комитеди мени Тываның комсомол организациязынга барып ажылдаарым сүмелеп тур, чүү деп бодаар сен? — дидиг.

— Чүгле байыр чедирер апаар мен, — дигеш, ынчаардагы аныяк Совет Тываның, ылангыя ооң комсомол организациязының ажыл, амыдыралын анаа чүгээлап бергем мен. 1947 чылдың июлунда А. И. Ломаевти ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретарынга сонгаан. Ооң бээр-ле ол Тывада ажылдап, ооң социалистиг чаартылгаларынга идепкейлиг киржип келген.

Каяа-даа, кандыг-даа ажылга Анатолий Иванович бодун мергежилдиг организаторчу, чон-биле ажылдап билир кижи кылдыр көргүзүп, коммунистиң бедик адын төлептиг тудуп келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында Алтай сибирьжилериниң коммунистер болгаш комсомолчулар колдаан эки турачы отрядының составынга кирип, бригаданың политкидизиниң начальныгынга комсомол ажылының талазы-биле дузалакчызы болуп. Калинин фронтузунга немец-фашистиг эжелекчилерге удур эрес-маадырдыг демисежип чоруп турган. Тулчуушкуннарның бирээзинде балыглаттырган, дедир чанып келгеш, Даг-Алтайның комсомол организациязын удуртуп турган. Оортан харын ВЛКСМ-ниң Алтай крайкомунуң секретарынга депшээн.

Тывага келгеш база-да аныктарның арга-сүмелиг организакчызы болуп. Совет Тываның комсомолнизын өстүрериниге, кижизидериге ол хөй чүүдерни кылган. 1948 чылда ВЛКСМ-ниң 30 чылын хөлбаштыр Анатолий Иванович Ломаев Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Комсомолга ооң он ажыг чыл ажыдып партия болгаш чазак ынчаар үнелээн.

1955 чылдың март. Чурттуң кодээ ажыл-агыйын дүрген кадүрер соруглга-биле кодээ барып ажыддаарынче коммунистерни болгаш тускай эртемниглерни партия биле чазак кыйгырган. Ол кыйгырыгга харыы кылдыр кодээ барып ажылдаар күзелин ол илергейээн. Ынчангаш суглыг үжен муңчуларның бирээзи апарган. Колхоз будурулгаин дүрген кодүрер дээш шинтиирлиг демисеглиң мурнуку одуруунга партияның кыйгырымы ёзугаар коммунист Ломаев барып туржу берген: Каа-Хем районунуң энне хожудангай ажыл-агыйларынга, кижизидериге ол хөй чүүдерни кылган. Ол кыйгырыгга харыы кылдыр кодээге

ЭШ-ХУУЗУНУҢ СУДТАРЫ

Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң нииттелиливистиң социал экономиктиг болгаш политиктиг амыдыралывга улуг өскерилгелер болгулаан. Совет кижилер боттарының хүзээлгелериниң, хамаатының эргелерин бедик-биле медереп билип турар. Ынчалзажок корум-чуруму үрээр, ажылчы чонларның чогаадыкчы ажыл-ижинге, дыштанылгазынга мооңдак чедирер ийи, чаңгыс кижилер бистиң аравыста ам-даа бар.

Эрге-чурум үрээр чоруктарны баш удур болдурбас хемчегларни алырынга база нииттиниң корум-чурумун хажыткан хамаатыларга кижизидикчи салдарны чедиринге ажылчы чонларның янзы-бүрү бот-ажыл-чорудулгалыг хөй-нииттә организациялары эвээш эвес рольду ойнап турар. Оларның иштиндә эш-хуузунуң судтары көл черни эзелээр.

Бистиң республикада эш-хуузунуң 270 ажыг судтары ажылдап турар. Оларның хөй кезии авторитеттиг чаалап ап, ажылчы чон ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп келген. Таңды районнуң «Межегей» совхозтә эш Загвозкин дарган эш-хуузунуң суду болгаш корум-чурум үрээшкиннериниң талазы-биле рейдини организастап чоруткан. Ооң түңнелии көдээ Советтиң күүскомунга чугаалашкан.

Эш-хуузунуң судтарының ажыл-чорудулгазын нииттизи-биле бир дески эки деп санап болбас. Эш-хуузунуң судтарының чамдыктары дыка кошкак ажылдыг, а бир өске черлерде харыы-даа шуут ажылдавайн турар. Чижээлээрге, Кызылдың № 1 АТБ-де эш-хуузунуң суду 1968 чылдың дургузунда нииттирлеп болгу дег хереқтер бар турда-ла, чаңгыс-даа херек үзүп көрбээн. Бо бүдүүлгеде, профзвилел организациязы эш-хуузунуң судунуң ажылын идепкейжидер ужурлуг турган, кирген бүгү хомудаалдарны чүгле местком хуралынга чугаалажып көөрү-биле кызыгаарлаттынып турган. Кызыл-торгта эш-хуузунуң суду шуут ажылдавастаан. Эрткен чылын анда чүгле чаңгыс-ла херекти сайгарган болуп турар.

Эш-хуузунуң судтарының эрге хүзээлгелери улуг. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, ажылдан оолдаар, чылдагаан чок ажыл шагы үзер база ажылды үрей кылыр чоруктарга удур демиселге эш-хуузунуң судтары көл рольду ойнаар ужурлуг. Судка кирген херектерни аналитеп, ажылдың кандыг участогунга хора чедиргенин члавылап тодаратказ, ооң тывылган чылдагаанын илередир болгаш бууулуг кижиге чогуур хемчегларни онаар херек.

Эш-хуузунуң судтарының кежигүннери чүгле херек көөрүбиле кызыгаарлаттынмайн, хоойлу-дүрүм темалар ынга лекция, бөседаны түс черинии радводамчыдылгазынга номчуп, хана солуннар база парлалга дамчыштыр чырыдар хүзээлгелиг. Фермаларга, бригадаларга, цехтерге болгулаар чонның иниги хуралдарынга корум-чурум үрээшкиннериниң дугайын болгаш ол талазы-биле кандыг хемчегler алдынганын дыңнадыр.

Тустус ажыл-агыйларда, албан организация, үлетпүр бүдүүлге черлериңде партия, профзвилел организацияларының удуртукчулары эш-хуузунуң судтарының ажылын кичээнгейге ап, бир деминг ажылдаар ужурлуг.

П. ГОРЕЛОВ,
Профзвилелдериниң область Чөвүлелиниң секретары.

Ада-чуртту ажыл-биле Алдаржыдып туру силер!

Кижини ажылы каастаар

Чажымда-ла өскүс калган аалдар кезип, кыштың соогу, чайның изии дивейн, өскенин малын кадарып, уруг-дарыын азырап, түреп-даа чордум.

Амгы үе магалыг-дыр. Улуг Октябрьның, төрээн ленинчи партиявыстың ачызында аратың кыстары күрүнеиин ажылалбанын башкаржыр-даа, Күш-ажылдың Маадыры-даа болуп бээр. Маадыр иелер-даа апаргылаар. Бистиң аравыста чазактың дээди шаңналы Ленин орденнин эдилекчилери хөрээженнер база хөй. Мынаар магалыг чаагай үеде ажылдап, чурттаары улуг өөрүшкү.

Нам, чазаам авыралында аас-кежиктиг иелерниң база бирээзи болганымга чоргаарланыр мен. Таэлиде ортумак школаның техниктиг ажылчынынга 20 чыл чедир ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда ук школа чеже ортумак эртемнигlерни доостурбаан дээр, оон иштинде дээди эртемниг болганнар безин эмгежок.

Мен бир кыстың, ийи өөлүү кижизидип, өстүрүп чор мен. Улуг уруум Таэлиде почтачы, оон биче оглум Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырында, эң бичези школада өөренип турар.

Бөлүүн ажылчын-даа болзумза, мээң ажылым уруглар-га бараан болганда анаа өөрүп, чоргаарланып чоруур мен. Ол ажыл-ижимни СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш райкүүском база школаның директор чери үнелеп көргеш, мени хүндүлел бижик-биле болгаш ортектиг чүүл-биле каш удаа мактап шаңнаан. 1967 чылда Тыва АССР-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаттым.

Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турар бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыска, Совет чазаавыска улуг өөрүшкүнү илередипшиваан, моон соңгаар улам чүткүлдүг ажылдаарымны хүлээнним.

С. СЕНДАЖЫ,
Таэли школазының ажылчыны.

КЫЗЫМАК ИШЧИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Ак-Хаңда хойжу бригадазының төвү. Анда совхозтуң улуг зоотехниги-биле кады эртен эртежик хап келдинис. Хураганнарыны кидин-не эмзирип эгелээн тур. Кодан малдың көл эзеринии бирээзи. Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны Доңгак Седеннің кадайы Доңгак Ортешовна Хандык-биле ужуражы бердивис. Ол хураганнарны төрээн үезинии ашы-биле үелеп, погаан сигеннинг сүтке хайындырган хандызыны хураганнарга шимиртеп, суда-биле холуй хевидектеп каан шиви бүрүзүн оларга бериp тур.

Доңгак Ортешовна бистиң-биле чугаалажып тургаш-ла, ак пес-биле ораап каан шприцти алгап, бир хураганы холунга нужактай тутказ, эм сыкыртып кагды.

— Бо хураган ырызырга төрүттүнгеп, эмнээримге сеглп келди шыкажы — деп, ол бяске чугаалады.

— Доңгак Ортешовна мал эмнеп турда, эмчилерден чаваас, харын артык болдур ийин—деп, совхозтуң зоотехниги чугаалады.

Мал аарый бээрге, Хандык эмчилер маңап олурбас, бодуза эмнеп эккиртип алыр. Малдың кандыг аарыгдан аарый бергенин дораан-на билип каар болгаш чогуур эмин ижиртир азы сыкыртыр. Ол ону зооветеринария болгумүнге өөренип турган билип алган. Оон аңгыда, үр чылдарда мал малдан келген дуржулгалыг болгаш, малдың ол-бо аарыгдан аараанын эңдевее апарган.

Хойларның хураганнарын эмнергеш, одарже үндүрүпкен соонда, Доңгак Ортешовна-биле чугаалажы бердивис. Ол шынап-за «Корбээп чүвези чок, кодурбаан хонзо чок» кижи болду. Эрги Тывавың үезинде ядыы-түреңги чурттап, байларның малын малдап, оларга эттедип, базындырып шаанга кирген. Тывавың черинге национал-хосталгалыг революция оскүн үнгеш, улус эрге-чагыргазы тургустунган соонда, Доңгак Ортешовнаның мурнунга чаа амыдыраже орук ажыттынган. Чаа амыдыралдың тургуушкунунга-даа эвээш эвес бергелер таваржып турган. Ол баштайгы удаазында төрээн колхозунуң, ооң соонда совхозтуң ажыл-херээже идепкейлиг киржип, кызымак күш-ажылы-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган.

— Бистиң чыл бүрүде-ле мал ажылынга чедишкин чедип ап турарывые дээрге, Доңгак Ортешовнаның ачызында болгай — деп, Доңгак Седен кадайының дугайында мактап чугаалап олурар.—Мал азырап өстүрериниг кедергей-ле чаңчыгып, мергежээн кижи.

1968 чылда Доңгак Ортешовна төрээн хойларның чаңгыс-даа чидириг чокка доруктуруп өстүрген, хой бүрүзүнден 3,6 кг дүктү кыргып алган.

Ам беш чыл планының дөртку чылында, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга база Совет Тываның 25 чылынга толептиг белек-биле ужуражыр дээш, Доңгак Хандык улам-на сорук киоспшкинниг ажылдап турар. Кыш бергедаа болза, хоочун хойжунун коданында хойлар хүр кыштап турар. Ында 280 хой төрээн, оон 4 хураганны аптыкка алган. Хураганнар бүрүн меңээ доругуп турар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

делегей бо хүннерде

Делегейниң хөй-нииттизиниң килеңнээшкини

Делегейниң хөй-нииттизиниң калбак бөлүктери советкыдат кызыгаарга чепсектиг чөнгээн организастаан пекин чөнгээчилерни каргышбиле килеңнеп турар. Чүгле Совет Эвилелиниге удур эвес, харын бээ бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга удур, бүгү-нииттә тайбыңның эрге-ажыктарынга удур кыдат эрге-чагыргаларның политиказының кеминг утка-шыварын болгаш авантюристиг-ин даштыкы чурттарда демдеглеп турар.

БЕРЛИН. Совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чөнгээ социалистиг чурттарга өжээнешкек күш кылдыр Кыдатты бүрүн хүүлдурар сорулганы салган деп, «Нойес Дойчланд» солун бижээн. Пекинниң политиказы делегейниң коммунистиг шимээшкининге чарылдырышкыны болдурар, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-ның делегей Чөвүлел хуралын чылдырарын бергедедиринче утланган. Совет кызыгааржылларже халдаашкын Барыын Берлинге хамаарыштыр Боннуң чөнгээзиниң үеан-биле капсырлашканы кайчап-даа таварылга эвес, ынчангаш ГФР-ниң президентизин Барыын Берлинге соңгуур үеанде тускайлаашкын байдалынга таварышкан барыын-герман империализм деткимчен кайын алганын эки билген деп, «Нойес Дойчланд» айыткан.

Маонуң болүү барыын-герман империалистерниң бузурелин чаалап алырын шагдан бээр оралдажып турар деп, «Берлинер Цайтунг» солун демдеглээн. Ынчаарга ГФР биле Кыдаттың садыы дүргеи өзүп турар үеде Маонуң болүү КУР биле ГДР-ниң аразында харылзааларны баксыралгы-биле бүгү чүвени кылып турар.

УЛАН-БАТОР. «Алдын хөвү» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының агроному Ж. Доржуиуң «Үнэн» солунга бижээни болза, маочулар боттарының араатанаыг арыпнүүрүн бүгү делегейге база катап көргүскен. Совет черже шуургуп киргеп, олар ёзулуглa араатаннар болуп хөделип, совет кыдыгаржыларны мырнай чоогундан боолап, балыгаттырганнарны чыдалар-биле шашкылап турган. Маонуң болүү болгаш ооң чоок кижилери ол дээп бүрүн харыысалганы хүлээр ужурлуг. Бис, Моолдуң ажылчы чоннары, Пекинниң калчаалыг чөнгээзин чайладырынче Совет чазактың үглапдырган шинтпирлиг хемчегларин чүүлдүтээүүп, совет кижилерниң чурүптарындан ынай дажыглап турарын Суэц каналының барыын эриидеп көрүп болур деп, солун демдеглээн.

Тулчуушкуннар дугайында тодаргай медээлерни Израильде чажыт байдалга тургускан болгаш Израиль чепсектиг күштериниң командылалынын ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери чурттуң янзы-бүрү районнарында америк-сайгон шериглерге шыгыы согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлеп турар.

Февраль 24-тен март 4-ке чедир Лонган можуга Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынның 1400 хире солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрүп алы балыглаан. оон иштинде бир муң хире американнар бар болган. Патриоттар 10 артиллерия боолларны узуткаан болгаш 8 шеригт судноазуп суг дувүнче киирген.

ВИА агентплелдин дыңнатканы-биле алырга, ол үениң дургузунда Таймнь можуга хостаашкын армиязының отрядтары дайзынның 400 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин сандаи үндүрген. 30 шериг судноазуп суг дувүнче киирген аазы ортендир аткан.

Парлалганың хосталга агевтилелиниң немелде дыңнадыгларын ёзугаар алырга, февраль 20-деп март 1-ге чедир АКШ-тың 25-ки чадаг шериг дивизиязының бирги бригадазының Чанглонгта шериг базазын артиллерия-биле соксаал чокка боолап келген. Оон түңнелинде дайзын 350 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин оскупган, 35 самолёдун болгаш 7 шериг машинаазын узуткаттырган.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

Аян-чорук доозулган

ЛАГОС. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Копейконуп дамчыткаиы болза:

«Бойкий» биле «Неуловимый» дээр ракета-корабльдер, суг адаа-биле чоруур хеме болгаш танкер составтыг болук совет шериг корабльдери пайыралчы аян-чоруун доосказ. Нигерияның пайысылалы Лагостан үнүпкен. Пайысылалдың муң-муң чурттакчылары Совет Эвилелиниден келген боттарының өңнүктерин чүректиң ханылыңдан үдээри-биле эртеңден эгелээп порттуң эриктериие чыылган.

Аян-чорук үезинде совет шериг далайжылар пайысылал университединге, нигерия-совет пайырал ассоциапзынга, хөй-нииттә албан черлериие барып, Лагостуң кудумтуларынга ооң чурттакчылары-биле ужурашкан. Муң-муң кижилер совет шериг корабльдериие чораап.

Совет далайжылар-биле пайырылчы беседалар совет улустуң дугайында, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ооң маадырлыг чорууның дугайында, орус болгаш совет шериг-далай флодунуң төөгүзүнүң дугайында чаа хөй чүвени билип алыр арганы питерийжилерге берген.

Лагостан үнүптериниң мурнуу чарында бирги рангының капитаны В. В. Платонов үүлээп алышкынны организастаан болгаш аңаа Нигерияның федералдыг чазаазының удуртукчулары болгаш комиссарлары, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының элчилиннери, журналистер олурушкан.

—o—

Кол штабтың чаа начальниги

АНКАРА. (СЭТА). Чурттуң хураг чер чепсектиг күштериниң командылакчызы генерал Мемдум Тагмач Турциянын кол штабының начальнигинге томуйлаткан. Генерал Туралды ол солаан. Турциянын чазаанын ол дугайында шинтпирин чурттуң премьер-министри Сулейман Демирель чарлаан.

Дүшкүүрлүг чорук хевээр арткан

КАИР. (СЭТА). «Аль-Ахрам» солун «Фронтунуң шугумнарында кедергей дүшкүүрлүг чоруку»—ындыг эге-биле бирги арнынга материалдарны парлаан. Артиллерия-биле кадыгдошкун аткылажышкынның соонда израиль шеригиерниң мооңнелгеэн үргүлчүлеп турар, израильчилер өлүрткен кижилерни боттарының турупгарындан ынай дажыглап турарын Суэц каналының барыын эриидеп көрүп болур деп, солун демдеглээн.

Тулчуушкуннар дугайында тодаргай медээлерни Израильде чажыт байдалга тургускан болгаш Израиль чепсектиг күштериниң командылалынын медеглелинде сан-медээлер шуут-ла чөрүшкек болуп турар дээрин солун айткан.

Суэц каналының районунга египет шеригиерниң туружун израиль артиллериянын чөнгээлиг боолаан үезинде КАРның чепсектиг күштериниң кол штабының начальнигни Абдель Монейм Риад өлүрткен болгаш ону март 10-да орнукшуткан.

Өлүрткен соонда Абдель Монейм Риадка генерал-лейтенант шериг адын тывысканын. Порт-Саидтың төп кудумчуларының бирээзинге болгаш ол хоорайда школага ооң адын тывысканын солун база дыңнаткан.

Камбоджага удур чөнгээ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Америк-сайгончу дайзынчырактар Камбоджага удур чепсектиг чөнгээлер кылырын үргүлчүлеп турар. Камбоджаның Кампот можуда Компонтрач округунуң девискээр сугларынга февраль 21-де шериг катери шургуп кирип келген. Дүржоктанган халдакчылар 6 камбоджа балыкчыларны күшбиле тудуп алган барган.

КУДР-ниң ДХМ-иниң медеглели

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). АКШ-тың Мурнуу Көрейге мурнуукорей шеригиер-биле кады «шалыпкын хөделиринин» катгышкан шенелде өөредилгеэнин «Ретин илбпин» деп чажыт эттыг эрттирер дей бергенинге холбаштыр КУДР-ниң ДХМ-ниин парлалга кылдызы парлалга конференциязын эрттиргеп. Ол өөредилгеге киириштирер дээш Каттышкан Штаттардан Мурнуу Көрейже хөй кижилиг шеригиерни октаан турар.

КУДР-ниң ДХМ-ниин медеглелинде демдеглээнин ёзугаар алырга, ол өөредилге тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы эң хажагай чөрүүп үрээни болгаш Азияда, бүтү делегейде тайбынга кыжаныышкын кылдыр шериг күжү-биле опчоктанышкын кылганы болур. Америк империалистерниң ыят чок даймызырак үүлгедиглер кылып турарын КУДР-ниң чазаа болгаш бүгү көрей улус шынгыы буруу шаап турар.

КИЖИЗИНГ ЭВЕС, АРААТАНЗЫГ ЧОРУК

Афиныда хыналда

АФИНЫ. (СЭТА). Кижиниң эргелериниң талазы-биле Европа Чөвүлелиниң комиссиязының төлээлери Афиныда ажылдап эгелей берген. Комиссияның төлээлери кижиниң эртелерии Грецияның шериг эрге-чагыргазының чөрүүп үреп, иланғыя политиктиг хоргудатканнарны хинчектээр үүлгедиглер кылып турарын буруу шапкаш, Грепияга хамаарыштыр Европа Чөвүлелиниге Скандинавия чурттарының болгаш Голландияның хомудал кииргенинго хозбаштыр хыналда чорудуп турар.

Шериг трибуналдарының эрткеи шиидилге хуралдарынга байысаалда үеанде хинчектээшкиннерге таварышкан бис деп боттары медеглээн, политиктиг хоргудалда турар он-он кижилерниң фамилияларын комиссия төлээлери билип алган. Олардың чамдыктары коммунистер болгаш чаңгыс аай демократтыг, чөөп үеалдиг партияның (ЭДА) аныяктар организацияларының кежигүннери болган.

Комиссия төлээлери премьер-министр чораан болгаш Национал радикалдыг авилелдиң (ЭРЭ) удуртукчузу К. Каналлопулостуң, министр чораан Г. Раллистиң өчүктерии дыңнаан.

ЧАРЫГДАЛДАРНЫ ЭВЭЭЖЕДИРИНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенат кежигүнү Проксмайр Каттышкан Штаттарның шериг бюджединиң улгатканынга сагыш-човаанын чугаалаан. Пентагоннуң эвин артир улгаткан чарыгдалдарын эвээжедиринче чазакты кыйгырган.

АКШ-тың «шериг албанныг кижилери банкыларда акша шыгжадыр ажык саннарлыг, а шериг-үлетпүр комплекизи бодунуң бюджедин боду тургузуп ап турар» деп, сенат кежигүнү конгресске медеглеп чугаалаан.

«Кайгалдарны» ынчаар белеткеп турар

Барыын Германияның шериг каттыжышкынынарының аразында «Кайгалдар» дээр кезектер онза байдалдыг. Америк «ногаан бөрттүглер» деп кезектерни оттүндүр тургустунган ол болуктер удурланыкчының тыылынга үргедилдер, саботаж, хыдылга кылырынга болгаш боттарының шеригиериниң фронтузунуң ыпдыпга партизаннар-биле демисежириие ажыглаттынар соруулгалыг.

Барыын-германи шеригниң «шериг хеп, селеме маадырларын» өөредир аргазының кижизиг эвес араатанзыы база кедергей. Оларны будуу согуушкунар кылырының. «дайзынның дылы-биле» чугаалап тургаш, «кузенчиг» байысаалда чорударының дээрбечи арганарынга өөредир. Келир үеде таваржыр дайзынны коор хоюу чок болзун дээш «кайгалдарны» оларның «туттургап үезинде» турун болур деп болап алдынган кажар хинчектээшкиннерге таварыштырар. Өөредилге үезинде социалистиг чурттарның шеригиерине удур демисел чорударының белеткелинче онза кичээнгей салыр. «Кайгалдарны» боттарының базаларындан ыракка демисел чорудуп ыыдаар болган турааи дээш, үптелге кылып, оорлап, аңпан тургаш тып алган «чеми-биле» амыдыраар кылдыр белеткээр. Бүндесвериниң «ногаан бөрттүглериниң» аразында делегейниң ийиги дайынының үеанде гитлержи хыдыкчыларының «шылгаралдарын» пропагандалаарын күштелдиргеп, өөрк ылгаар, ожээнзирек үеалдер-биле, социализм лагериниң чурттарын коор хоюу чок болуру-биле оларны өөредип турар. Барыын-германи бүндесвер шеригниң составында «ногаан бөрттүглериниң» каттыжышкынынарын тургускаиы барыын-германи империалистериниң планнарының дайынзыраан база катап херечилээн.

Бүндесвериниң «кайгалдарын» белеткеп турарының алаэн хой үелерии «Штерн» журналга үнген чуруктарда көргүскеп.

ЧУРУКТА: хол-биле тулчуушкуннар кылырының аргаларынга өөредип турары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Соңгулдага сургакчылаар Соруктуг-ла агитатор»

(ЫРДАН)

Чыраа-Бажы суурда агитпункит эрте-даа, орай-даа үргүлчү хөй кижилиг тургулаар. Соңгулда материалдарды, чаа сонуннар, журналдар делегеттинген. Неялгенниңиң айтыырыгларынга харыылавышаан, агитпункитүнүң эзэлчиглиг демунмыйы, соңгунчуларга беседа тайылбырыны база организастап турар.

ЧУРУКТА: (солагай талдаан) агитатор башкылар Зина Сат, Ирина Ховалыг, Александра Ховалыг.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

Чөөн-Хемчик район.

Семинар кичээлдерге

Дөң-Терезин 8 чыл школазының башкылар коллективинде эки үүл бар. Неделяның четверг санында педагогика темазынга семинар эртер. Сеолгү үеде ук семинарларга өзүлөп солун айтырыглары түгээлгээнкинаар. Бүлүнгээ «Чаңгыс ай негеделер дугайы», «И. А. Крылов 200 чыл болган», «Сөөк өөренинчиң түге үеднер өөренмейн турарыл» болгаш «Башкылар ажылында этика» деп темаларга семинарлар эртткен.

Ук семинарларны школалың өөредилге эргелекчизи С. С. Сарыглар солун эртпээн турар. Эрткен четвергте «Башкылардa этика» деп темага түгээлээжиктa этикалың бол шылырларын санал түгээлаштыышаан, бистe бар чамдык эки үүлдерни болгаш чедир кылдыпмайн турар негеделерге башкылар доктаагааннар.

Педагогикитиг этика сес-билe эвес, шимчээшкин, хеп, көрүүшкүн, хүлүмзүрүт, билиг, үгаа, мораль талазы-биле илереттинер. Чамдык таварылгада бодүүн чүүлдe кайгамчык улуг этикалыг шынар илереттинер. Чазыпкан чамыын аскерип ап болур. Өөреникчилерниң кижи бүрүүн хандыр өөренмейн, оларны болүктерге успейн, ниитти негелде салып турун бээр таварылгалар бистиң школага бар. Дем чокка тус-тус ажылдаар чаңчыл, ылангыя чүрүмүү сула өөренинчилер-биле ажылдарывыс дыка бергe.

Чамдык башкыларны үргүлээр хүндүзөөр, чамдыктарын шоолүг хүндүлевес чорук чүге турул көрзиң? Ол чүгле башкының бодундан шуут хамаарыжыр. Хүндүткелдяг башкы өөренинчилерниң шинжилиишл, өөредиң турар эртемнинге уругларның хандыкшылын чаалап алган башкы ол дээш идеңеп, а өскеэи кандыг-ла бир чүүл-биле чедирмee чок ажылдааны ол. Өөренинчилерни характер, чүрүм, өөредилге талазы-биле болүктеп алган ажылдазрга чиик болурун амыдыраа херечилеп турар.

Бичии кижилерге быжыг коллективти, чаңгыс ай соруглаты салып билири чиик эвес херек. Шилип алган профессиязынга шинакпыл, башкылың турар эртемнинге хандыкшыл, өөренинчилерни ханы билиглиг. Төрөөн чүртүүнү шынак кылдыр кижилидил, өөредиң башкы бүрүүнүң хүндүлүг хүлээлгeзин, партияга, чонга, чүртүнге улуг белээ ол болур.

Шинчаатан бистиң школада четверг санында эртип турар түскай темалыг семинарлар өөредилгиг болгаш кижилидикчи улуг үжүр-дүүлыг чүүл болуп турары өөрүнчүг.

А. ДОПЧАА.

Барыын-Хемчик район.

Төрээн чүртте

АГРОХИМИКТЕРНИҢ СҮМЕЛЕРИ

УССУРИЙСК. 11. (СЭТА). Приморье зонаның агрохимия лабораториязының ажылдакчылары 1969 чылда дүжүт өстүрериниң мынералдыг болгаш хоолулуг чемиичидилгелериниң чогумчалыг ажылгаар дугайында сүмелер төлевилээн. Крайның түүгүс районнарындан эккеп алган хоорай хевирлерини шинчилээр ажылын олар бөгүн доосхан. Кыш дургузунда чүс муң ажыг аналиэтерия кылган, оларны барымдаалаан, эң улуг 80 колхоз, совхозтуң тарылга шөлдерининг картталарын тургускан.

Лаборатория ажылдакчылары Приморьеге шупту 450 муң гектар тарылга шөлүн шинчилээн. Агрохимиктер бо чылын будүүргe эргелелдериниң болгаш ажыл-агыйларның түскай эртемнигlерин-биле кады крайның бүгү колхоз, совхозтарынга эртем бүтүгээр үеде элeктеттинген ындыг планнарны тургузуп бээр деп турар.

ИВИЖИЛЕР ЧҮРТТАП ТУРАР ЧЕРДЕ

АЯН. (Хабаровскиң край). 11. (СЭТА-ның корр). Аяның залайның эриилде ол соңгу чүк суурунүң аэродромунда бөгүн вертолёттар ужуп үнгеп. Олар харлыг тундранның болган таңды сынарынның кыры-биле ужуп эрткeн, Аян-Май районунуң эң ыракты суурларынга, нинжилер турлагларынга, өөнүлер ажылдакчыларынга, ачылар бизе балыкчыларының базынарынга баар. Вертолёттар соңгулда биолетеньерни чедирип бээр.

Март 16-да, соңгулда хүнүнде вертолёттар ол берге оруктап эртер үжудуушкунун база кылыр: соңгулда биолетеньер үнгеп сукпал хааржактарны чедип алыр. Аңаа ягаар бөлүлалы ледыршпайн бараа канчаарыл? Ындыг таварыларга болу бээрнинге удур магадыылдалы районнуң соңгулда комиссиязы база тургускан. Бичан коштуг-шапактыг инвидер-биле аңаа чедерлeр. Биолетеньерлиг хааржактарны олар оон чоокыгу суурларга чедирип бээр. Бадылааштыкының түүнделерни район төвүнче радиобиле дамчыдар.

ОЛАР ДАМАН ОРТУЛУККА ТУЛЧУП ТУРГАН

Бистиң девискээрниве ок-боолуг шургуп кирип келген кыдат чөнгээчилерге совет дайынчыларның төлептиг ойтур шавыышкын берген районунга чораан СЭТА-ның тускай корреспондентизи Петр Баранов Даман ортулукка болган тулчуушкунуң киржикчилери-биле беседалашкан.

Баштайгы сөстү Алдыы Михайловка суурлуң чүрттакчызы Дмитрий Артемович Авдеевке бергeн. Оон профессиязы эң-не тайбын—ары өстүрүкчүзү киижи. Боду-биле өттүүн Анатолий болгаш Геннадий Авдеевтер ышкаш, Дмитрий Артемович Даман ортулукка октар чедирип, балыглаткаларны тулчуушкун шолуунден үндүрүп турган.

— Авдеевтер бистe, суурнуң чүрттакчыларының дең кезии боон турар—дeп, Дмитрий Артемович чугаалаан. — Алдыы Михайловка — Совет Россиянын бо чөрде эң-не эргэ суурларының бирээзи. Даман ортулук шаг-шаандан тура өстүтүүн ортулуу турган. Мээн ачам, кыргаң-ачам болган өгбөм оон сагеп кезип, аңаа белиик тудар четкeн салын кээп турган. Мeңи ыдат эрге-чагыргаларынын үнделип чок кара турала, колчаа чөрүү цыжыктырып тур. Озар оңу совет-кыдат харылзаазарның улам чидиглeдирeр соруларга-биле кылын турарлардыр. Маотулдынын ыңгыл чөңгээлиг үүлгедилгeринiң түүнелиңде бистиң биолу алдарывыс кыыгыраажылырывыс, антисоветтиг сүүтаалга төөретиргeн эвээш эвес кыдат солдаттар өлгeн..

Бистиң оолдар — эр-хейлeрдир! Эрес-дидим тулушкан. Бистиң кыыгыраарывыс шинажыпты-даалгадыг! деп. моңу чугаалаар мeн.

Виталий Бубенин-биле госпитальга ужуратпышыс. Ол—улуг лейтенант Иван Стрельниковтуң командылаан застаазының кожазы застаазының начальниги...

Виталий Дмитриевич Бубенин Амурда Николаевск хоорайга төрүттүнгeн. Оон соонда ада-иези-биле кады Хабаровск крайның Полина Осипенко аттыг суурунче көжe бергeн. Ол школаны, оон соонда Хабаровскиниң № 2 профессионал-техниктиг училищезинге өөренип турган. Хабаровскиниң «Энергомаш» заводунга ийи чыл хире ажылдаан.

Совет Армиязынын түрээлeңинге оон албан эртирeр эзлээ база-ла келгeн. Бүгү-ле аныяк оолдар дeт, кыыгыраажы болур дээш оон күзeл бөттүүлeри. Албадынын башкайгы чылында-ла Виталий Бубенич болгаш политиктиг бeлeткeдилeн тергиинин аларган, кыыгыраарның элээн каш үрeкчилeрин ол туткан. Ынчангаш ажыдырылының бүгү дургузунда мурнуу одургүүн албан кылыр. Төрөөн чүрттүн кыыгыраарларын камгалаар деп үзe шилитирлeп алган. Оңу өөредип чорутkан төрөөн чергиже Виталий офицер боон алган келген. улуг лейтенант Иван Стрельниковка командылаткан застаазының начальнигинин орааткызы болу бергeн. А удаазында ол бөгү кожазында застаазы баштай бергeн.

Бубенинге Иван Стрельников эки сүмечи, сургакчы болгаш өөнүк апарган. Олар ийи-даа коммунистер, чаңгыс партия организациязының кежигүннeри. Оңу Стрельников удурүл турган.

Иван Стрельниковту хоралакчы оор ёзу-биле боолап каапкы парлазлага дыңнаткан болгай. Ынчалзымже оон өлүмүү бистиң совет черивистин кыыгырын кара сагыштары-биле ажыр басканнарга аар ортектиг болган. Даман ортулукка журлавыр кыыгыраажылар-биле келгeн. Виталий Бубенин тулчуушкунуу удурүүрүн бодунга алган, кыыгыраар үрeкчилeриниң кужу улуг-даа болза, дзорбечилeрин ол дeзиң ынай болуруүче албадапкан...

— Шынаа-ла харын, тулчуушкунга күш дең эвес турган—дeп, улуг лейтенант Бубенин чугаалаан. — Бисче чүгле кыдат кыыгыраажылар халдаан эвес, харын оларны доктаамаал армиянның улуг отряды дeткөн. Кaш-ла санныг кыыгыраажылажe танныгга удур үтeр-боолаарын, гранатөмёттарының, миномёттарының болгаш улуг-ардаалыг пулемёттарының оду күттуулун турган, ынчалза-даа бис хенeртeн болган халдаапкынны ойтур шаап шыдаан бис. Бистиң нуругайы үзeрбe хар бeзин чeтпес алдыкы солдаттарывыс ажжок дидим, эрес-маадыр чорукту көргүскeн. Бaлыглаткаңнар бeзин тулчуушкун шолуп кайбайн турган. Кузьма Калашниковту оң тазыкы холуүче балыглаапкан. Оон кадында, оглуун хурлавырын ол доозуп алган турган. Ол ам-на чаңгыр боор? Аныяк эр айгаалаан. Өлүүткeн эжиңe үнгeн чeдe бергeш, оон патронжарыбле автоматын октаап, кыыгыраар үрeкчилeрин солагай холу-биле боолаарын уругланзын...

— Тулчуушкунга Валерий Захаров бодун коргускeн, оон аңгыда, ол мeңээ база дузаалаан—дeп, Бубенин уламчылаан чугаазаан. — Мeн ийи удаа базыглаткан мeң, контужанзга база таварыштым. Медeрeлим оскунупкан турумда, Валерий Захаров мeңи шуутээ өлүмдeн үндүр сөөртү бергeш, Үссури хемниң оргузуунга чeдир чүктээн. Тулчуушкун доостуу бергeнде бис оон холгуче балыглалдыкының застаазага билип каан бис. Бистиң кыыгыражыларывыс дооза зрес-маадыр чорукту көргүскeн, мен оларга чоргаарлаанзыр мeң...

Өлүүткeнeриң сөөлгү оруче үдээриниң ажыглыг минуталарының соонда аваа солдат Василий Вишневский-биле үжуураакан бис. Василий кыыгыларда азбакны ийигги чылдың дургузунда хандыр

БҮГҮ ҮҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 14 ПЯТНИЦА № 62 (7908).

Өртээ 2 көп.

УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИ

Бистиң судывуска херек бүрүзүн көөрүнге ийи улус төлээзи киржир. Олар ажылчынар, колхозчу тараачынар, амчылер, башкылар болгаш өске-даа байлак амыдыралчы дуржулгалыг, чопса хүндүткелдиг кижилер-дир. Профессиональ юрист — улус шиитпиргиин-биле кады олар социалистиг шиитпелдиңг эрге-ажыын камгалаан суд ажыл-чорудулгазын боттандырып турар.

Суд чорудулгазынга чоннуң киржилгези Октябриның социалистиг Улуг революциязының тиилелгениң ачызынга боттанган. Улус судтарының демократтыг эгелери социалистиг күрүнениң хөгжүдези-биле дениг сайгарынгайжыг келген. 1958 чылдың декабрь 25-те СССР-ниң Дээди Соведи районнуң (хоорайның) улус судтарының шиитпеккичилериниң бүгү-шиитпиниң, ден болгаш дөрт соңгулда эргелеткиге үнделенген чажыт бадыслаашкыны-биле 5 чыл хуусаалыг соңгуурун доктаатқан. А улус төлээлерин ажылчыларның, колхозчу тараачыларының, албан-хаакчыдарының шиитп хуразындан ийи чыл хуусаалыг соңгуур апарган.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар февраль 1-деп март 10-га чедир улус судтарынга улус төлээлериниң соңгулдазы республикага эрткен. Аңаа ажылчы чоннар, колхозчилер идепкейлиг киргилеен. Улус төлээлериге эң-не идепкейлиг төлептир, авторитеттиг кижилерни ажылчы соңгаан. Бо соңгулдада 1300 улус төлээлери соңгуттурган. Оларның иштинде 410 ажылчынар, 186 колхозчулар болгаш 590 хөрээжеңнер бар.

Совет суд системазының кол звеноозу район, хоорай улус судтары болур. Чүге дээрге олар хамаарыг болгаш кеземенге керектиниң хой кезиин көрүп турар. Хөөйлу-дүрүмүг ажыдык чок күүседиири, херек бүрүзүнге чөптүг шиитпелерди үндүрери олардан хамаарыжыр. Оны боттандырары судта киржип турар үш шиитпеккичиниң амыдыралчы арга-дуржулгазындан база принципиалдыг чорууның улуг хамаарыжыр. Керектиң шын шиитпирээринге улус төлээлериниң киржилгези чугула болурун амыдырал бодуткаан.

Эрткен соңгулдага соңгуттүрган улус төлээзин суд ажылчорудулгазынга идепкейлиг киржип, совет кижилерин кижизидер херекке төлептир үлүг-хуусаун киргизиннер. Каа-Хемден К. Очур-оол, И. Медведева, Таңды районнан П. Тихонов, Кызыл хоорайдан М. Дамба, К. Очур-оол, Тере-Хөлден С. Седип, Тес-Хемден Д. Оверчал, А. Баркова болгаш өске-даа улус төлээлери боттарының ол үлүлөзүлелеригин ак сеткилдиг күүседип келген.

Улус төлээлери суд чорудулгазынга улус шиитпеккизинбиле ден эргелиг киржир. Херек үүлгедиишиг база кеземенге оңаарының айтырыын корген човүлеге баштай улус төлээлери боттарының саналын киирер болгаш шиитпирни хөй кезиинии саналы-биле хүлээп алыр. Херектерни көөрүнден аңгыда улус судтары хөөйлу-дүрүм үрээр чоруктарны болдурбас талазы-биле улуг ажылдарны чорудуун турар.

Бо херекке улус төлээлери улуг рольдуг. Мурнунда олар чүге суд чорудулгазынга киржип турган болза, ам олар ооң-биле кызыгаарлаттыкмайн, кем-херек үүлгедиир чоруктарның болу бээр чыдагаанын илередип, коллективтиң дилээн ёзугаар эде киживидерниче шиитпиин берген кижилерни хайгаараар, эң-хүүзүнүң судтары-биле харылааны тудар, чон оргузунга таймылыг ажылын чорудар үүлдээлиг. Оон аңгыда күргее, хөй-нинни организациялыларга чедиргеп материалдыг чадырларгын судтуң шиитпелин ёзугаар бүрүүлүглерди төлептиргеринге база киржир.

Профилактиктиг хемчеглерни чорударынга улус төлээлери суд органнарынга улуг дузаны көргүзүп, чоннуң оргузунга хөөйлу-дүрүм таныштырылазын чорудуп, кем-херектиг болдурбазының улуг ажылын кылып турар. Бай-Хаак суурда Х. Дөртен, пенсионерлер Г. Сетпев, И. Чүб, Кызылдан М. Очур-оол, З. Хертек, Р. Вайпштейн шыкаап суд чорудулгазынга киржирингден аңгыда организзас-профвзактиктиг ажылдарга идепкейлиг киржип турар улус төлээлери хөй.

Совет суд органнары бодунуң ажылын чорударда партизның директиваларын удуртулга болдургаш, хөй-нинни организациялардың болгаш коллективтерге заавын турар. Кем-херек үүлгедиишиг бөш удур болдурбазының амыдыралы эки-эки-ниинең түңнелинде социалистиг эрге-дуржулгу быжыглаарынга чамдык чедиишкиннер бисте чедип алдынган. Шынчалаа-даа аңаа оожургел болбас. Хуулганнаар болгаш өске-даа кем-херек үүлгедиир чоруктар бисте ам-даа бар.

Суд ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдырын коммунистиг партия. Совет чазак бистен иеген турар. Соңгуткан улус төлээлери мурнунда салдынган суд-гулгазын чүүседнириниң дузалажыр, олар-биле тускай семинарларны эрттиирги база оларның чөвүделериин, сеспиаларын түргүзары суд организациялыг чоокку чугула соңгулгазы болгур. Будуруле, албан чергелериниң удурткулалары, партия, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-нинни организациялары кем-херек үүлгедиир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин ап, коллективтерге киживидилге ажылын чогуур иегелезете түргүзар уждурлуг.

Улус төлээлери — күрүне эрге-чагыргазының органы болур улус судтарына чоннуң төлөөлекчилээн, чоннуң эргежаалын камгалаан идепкейлиг кижилер болур. Шынчалаа ажылчы чон боттарының дээре төлөөлекчилерин суд организациялыг ажылына киржирип-биле сонгаан. Олар социалистиг хөөйлу-дүрүмнү болгаш эрге-чуруум камгалалын бижыглаарынга төлептир үлүг-хуузун киирштирериниге бүзүредиг бис.

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

Совет кижилерниң шыңгыы сагындырыы

РЯЗАНЬ. Кыдат чагырга черлериниң ышт чок чөнүзю кыягланыңга удурланыышкынның хөй-хөй кижилер киришкен митингилери область төвүүнүң будуруле черлериниге болган.

Химия будумелдериниң үдазын будурер комбинаттың үдазын-кластала пегинин девилекчилии И. Волягин мынчадыр медеглээн:

— Мао Цзэ-дун болгаш оон чөлчалары боттарының үлүзүнүн эрге-ажыктарында осконарывкилер болган, ол улуска бис чагай сеткилдиг турган болгаш ам-даа чагай сеткилдиг бис. Кыдатта бо хүнгеере совет улуска кара сагыыттыг сурттаал өөскүүдү турарынга биктин сагыш-сеткилиниге киледиин тур. Марксчыл-ленинчи оруктан чыдыр база бергелериин харгаараар, эң-хүүзүнүң судтары-биле харылааны тудар, чон оргузунга таймылыг ажылын чорудар үүлдээлиг. Оон аңгыда күргее, хөй-нинни организациялыларга чедиргеп материалдыг чадырларгын судтуң шиитпелин ёзугаар бүрүүлүглерди төлептиргеринге база киржир.

Профилактиктиг хемчеглерни чорударынга улус төлээлери суд органнарынга улуг дузаны көргүзүп, чоннуң оргузунга хөөйлу-дүрүм таныштырылазын чорудуп, кем-херектиг болдурбазының улуг ажылын кылып турар. Бай-Хаак суурда Х. Дөртен, пенсионерлер Г. Сетпев, И. Чүб, Кызылдан М. Очур-оол, З. Хертек, Р. Вайпштейн шыкаап суд чорудулгазынга киржирингден аңгыда организзас-профвзактиктиг ажылдарга идепкейлиг киржип турар улус төлээлери хөй.

Совет суд органнары бодунуң ажылын чорударда партизның директиваларын удуртулга болдургаш, хөй-нинни организациялыларга болгаш коллективтерге заавын турар. Кем-херек үүлгедиишиг бөш удур болдурбазының амыдыралы эки-эки-ниинең түңнелинде социалистиг эрге-дуржулгу быжыглаарынга чамдык чедиишкиннер бисте чедип алдынган. Шынчалаа-даа аңаа оожургел болбас. Хуулганнаар болгаш өске-даа кем-херек үүлгедиир чоруктар бисте ам-даа бар.

Суд ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдырын коммунистиг партия. Совет чазак бистен иеген турар. Соңгуткан улус төлээлери мурнунда салдынган суд-гулгазын чүүседнириниң дузалажыр, олар-биле тускай семинарларны эрттиирги база оларның чөвүделериин, сеспиаларын түргүзары суд организациялыг чоокку чугула соңгулгазы болгур. Будуруле, албан чергелериниң удурткулалары, партия, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-нинни организациялары кем-херек үүлгедиир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин ап, коллективтерге киживидилге ажылын чогуур иегелезете түргүзар уждурлуг.

Улус төлээлери — күрүне эрге-чагыргазының органы болур улус судтарына чоннуң төлөөлекчилээн, чоннуң эргежаалын камгалаан идепкейлиг кижилер болур. Шынчалаа ажылчы чон боттарының дээре төлөөлекчилерин суд организациялыг ажылына киржирип-биле сонгаан. Олар социалистиг хөөйлу-дүрүмнү болгаш эрге-чуруум камгалалын бижыглаарынга төлептир үлүг-хуузун киирштирериниге бүзүредиг бис.

Митингиниң киржикчилери Кыдаттың чазаанга Совет чазактың сагындырыын үлээп алдырган докладчыларга чаңгыс эң-сеткилдин-биле чүүлдүг деп санаан. Любтино суурнуң Стрельниковоо суур деп адаарын дилээр деп шиитпирлээни.

КИЗЕЛ. Кизел бассейнинин шахталарында ажылчы чоннарның хөй кижилиг митингилери эртип турар. «Шахтыг Төрөөн чүүлүвүстүң кызыгаарлаарын Мао Цзэ-дун болгаш коллектив үрет-тес бис. Совет Эвилелдиниң күүү-шидилээн бижыглаарывче үзаапган СЭКП-ниң болгаш төрөөн чазаавыстың политиказын чалбыышты деткип тур бис» — деп, адыг дугаар Капитальная шахтаның коллективиниң үндүрген докладчызында чугаалаан.

БРАТСК. Братск ГЭС-тиң күүүнүң кол ажылдарын механизастаар эргелеттинг бригадирлэр. Социалистиг Күрешкилдиң Ыяш-Хөвүдә малчынарының кыштагларынга бо-ла көрүп болбур. Хүнүүн-не эртен эртежик бир кыштатта хап кээр. Ол дээрге колхозтуң суг сөөртүр машинызында ажылдап турар. Мамай-оол Куулар онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызыынан көргүзүп, кыштың берге үеваинде суглу үзүктел чок сөөртүп турар.

Тываның ажылчы чонунуң киленңниг үнү

КЫЗЫЛ

«Кызыл тудуг» тудуг эргелеринин ажылчыларының хөй кижи киришкен митингизинге эргелерде партия комитединиң секретары Зи Казакин совет-кыдат кызыгаарга кыдат шеригелериниң человестиг чөнүзюнүң дуглайын чугаалаа бергеп.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кажыктарын эң А. Рокоссовскийниң адын-биле атаар-дыр. Мынчаар-даа аңаа оожургел болбас. Хуулганнаар болгаш өске-даа кем-херек үүлгедиир чоруктар бисте ам-даа бар.

Суд ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдырын коммунистиг партия. Совет чазак бистен иеген турар. Соңгуткан улус төлээлери мурнунда салдынган суд-гулгазын чүүседнириниң дузалажыр, олар-биле тускай семинарларны эрттиирги база оларның чөвүделериин, сеспиаларын түргүзары суд организациялыг чоокку чугула соңгулгазы болгур. Будуруле, албан чергелериниң удурткулалары, партия, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-нинни организациялары кем-херек үүлгедиир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин ап, коллективтерге киживидилге ажылын чогуур иегелезете түргүзар уждурлуг.

Улус төлээлери — күрүне эрге-чагыргазының органы болур улус судтарына чоннуң төлөөлекчилээн, чоннуң эргежаалын камгалаан идепкейлиг кижилер болур. Шынчалаа ажылчы чон боттарының дээре төлөөлекчилерин суд организациялыг ажылына киржирип-биле сонгаан. Олар социалистиг хөөйлу-дүрүмнү болгаш эрге-чуруум камгалалын бижыглаарынга төлептир үлүг-хуузун киирштирериниге бүзүредиг бис.

Митингиниң киржикчилери Кыдаттың чазаанга Совет чазактың сагындырыын үлээп алдырган докладчыларга чаңгыс эң-сеткилдин-биле чүүлдүг деп санаан. Любтино суурнуң Стрельниковоо суур деп адаарын дилээр деп шиитпирлээни.

КИЗЕЛ. Кизел бассейнинин шахталарында ажылчы чоннарның хөй кижилиг митингилери эртип турар. «Шахтыг Төрөөн чүүлүвүстүң кызыгаарлаарын Мао Цзэ-дун болгаш коллектив үрет-тес бис. Совет Эвилелдиниң күүү-шидилээн бижыглаарывче үзаапган СЭКП-ниң болгаш төрөөн чазаавыстың политиказын чалбыышты деткип тур бис» — деп, адыг дугаар Капитальная шахтаның коллективиниң үндүрген докладчызында чугаалаан.

БРАТСК. Братск ГЭС-тиң күүүнүң кол ажылдарын механизастаар эргелеттинг бригадирлэр. Социалистиг Күрешкилдиң Ыяш-Хөвүдә малчынарының кыштагларынга бо-ла көрүп болбур. Хүнүүн-не эртен эртежик бир кыштатта хап кээр. Ол дээрге колхозтуң суг сөөртүр машинызында ажылдап турар. Мамай-оол Куулар онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызыынан көргүзүп, кыштың берге үеваинде суглу үзүктел чок сөөртүп турар.

Куулар Баче-оолович чүге амгы үеде күжениишкининг ажылдан турар эвес, кодээ ажыл-агыйның артелинге чоллавчылап келгей 9 чылынын дургузунда техниканы камнаат, хөй-нинни ажылынга идепкейлиг, мурнакчы дириг, ажыл-агыйның партия, комсомол организациялыларына, артель баштарлар черинге маңнадып келгеп. Ажыл-агыйның-даа, хөй-нинниинң-даа дээлгелээн бозурге сандаттайн, ынаң-даа күүседир бичe сеткилдиг кижи деп, колхозтуң Мамай-оол Баче-оолович маңнап турар. Эрткен чылын Мамай-оол Куулары партия кежигүнүүре кандидат кылдыр колхозтуң коммунистери хүлээп алган. Бо улуг идегел ооң ажыл-ижинге харылаалгазын улам белеткеп. Парткомнуң дээлгээни, агитатор хүлээлгезин малчыннар оргузунга эки күүседип, беседаларны ыкылып, делегей болгаш чурт иштиниң болуушкуннарын чугаалаап берип чоруур. Кочетов суурнуң ажылчы чоннары ол кодээ Советтиң депутадынын кандидадынга Мамай-оол Куулары чоокта чаа бир үн-биле дешиитпеп. Мамай-оол Баче-оолович социкчуларның негелеп, хомудалдарын, чагыглары күүседип шыдаар, хөй-нинниң ажылынга ыңмыынак, төлептиг кандидат дээрзинге ооң чаңгыс чер чүрттүүлээ идегел турар. О. ОПЕЁН.

Мактадыг ишчи

Владимир Сундуй ам 25 харлап турар. Ол 1964 чылда хөй кадарын эрелеп. Бо аныяк комсомолчу кижиниң хөөкүүнү чымыыгыг ижинче ким-даа азбадаавазын. Водоем бодуунуң күзели-биле ук ажылга кирген. Күзел, соңгуурал түрда ажылга кандыг-даа берселер ажыы эрттиир дээрзин эң Сундуй эртнеи чылдарның дүржулгазындан билген. Малчынаанының баштайгы чылында безин торуунее хөйлар хүлээп алган. дук талазы-биле «Өөк» совхозтуң дүржулгалыг даяа хөйжулдарындан дудак чок көргүзүгүг чедип алган.

Ам ол төрээн совхозунуң Кошпайда хөйлу бригадазынга удуртуп турар. Бригаданың малчыннары бо берге кыштыг чедиишкинниг эртпирин, эрткен күштүг соонгаргы чаңгыс-даа чаш мал хорамнага таварыштырбаан. Мында алыкта бригадирлиг бичe эвес салымшыкшы киргеппе чүүлзөөк. Ол бодуунуң ажылында чедип 420 баш хонндай төрөөн 350 хөй-нүүн хүрагааннарын меңги камгалап алган. Кодээ ооллаанскын ам-даа үргүлүлеп турар. Мындыг бачым үеде бригадирге малчын бүргүзүнге барып четтигин, чогуур арга-сүмеже бергп келген. Кошпайның малчыннарынга баарга кижи ие болган Володяны мактаар, бистиң бригадиривис эр-хей, дижир.

Владимир Михайловичиниң амыдыралынга үеэлге ида оюзгай болуушкун болгаш. Удуртуп турары хөйжу бригадазының коллективиниң оюу районнан Советтиң депутадынга кандидадынга бир үн-биле дешиитпеп. Комсомолчу бригадир В. Сундуй хөйнүң идегелиң шыңгыдар дээрзинге малчыннар быжыг бүзүредилг.

В. МОЛЬБИ.

Чемишчидилгеже онза кичээнгей салыр

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга бистиң республикага минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турарының дүтээш чүүлалгазы көрген. Чемишчидилгелерни чөптүг, ажыктыг кылдыр ажыглаары көдээ ажыл-агый культуразының дужуткуруп бедидеринин эң чүгүле чүүдеринин бирээзи. Хуралга илереп турганыңдан аңгыра, республикага минералдыг чемишчидилгелерни 1968 чылда 3060 тоннаны соөртүп киирген болза, бо чылын ол шуптуу 7300 тонна болуур.

Моон-биле холбаштыр республикага байлап кандыг болуп турарый? Таңды районнуң «Революциянын чаабыжы», Каа-Хемниң «Коммунизмиче орук» колхозтар болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйлар минералдыг база органиктиг чемишчидилгелерни боттуг ажыглап, ооң күсөлү-биле дужуттуу ажлын бедидип турар.

Республикага ажылын хынаал 38 ажыл-агыйларның шиитиңден 31-ле минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турарын илередип. «Межегей», «Барлык», «Элегес», «Улуг-Хем», «Тээли», «Пивилелге», «Найырал», Партизның XXII съездиин аттыг болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарда чемишчидилгелерни озоа багай ажылдап турар.

Оларда чемишчидилге кандырыгазында контроль чок. Чижээ, «Барлык» совхозка аминак селитразын 102 тонналы чемишчидилгеге ажылдаа деп, статистика эргелеринең медээзинде бижээн турдаг херек кырында ол ажылаттынмаан, складта чыдар. «Межегей» совхозка азыбының медээзин ёзугаар эрткен чылын 348 тонна минералдыг чемишчидилгени шоодге тиккен дээн турда, хемге кырынгаазы—176 тонна болган. Органиктиг чемишчидилгелер үүлдүнда байдал ол-ла шуптуу. Ынчангаш совхозта база ындыг: медээ ёзугаар алырга, шоодге ону 10 мун тоннаны тиккен, а херек кырындаазы—6 мун 500 тонна. Мындыг таварылгалар өске-даа ажыл-агыйларда бар.

Минералдыг чемишчидилгелерниң кадагалалы көөрүнге багай. Устүнде ады үнгеп ажыл-агыйлардан эңгеде. «Шенгээра», «УТКА 25 чылы», «Доң-Терезин» совхозтарда чемишчидилгелери хорааның химикаттар, тудуг болган өске-даа материалдар-биле кады кадагалап тургулаар. «Сельхозтехниканың» катты-жыышкынынарында чемишчидилге складтарын өскээр ажыктап турарындан. чемишчидилгелерни шыгжаарынга таарышпас черлерде үрелип чыткылаар.

Минералдыг чемишчидилгелер кадагалаар талазы-биле байлап берге турза-да, «Сельхозтехниканың» Таңды катты-жыышкынының мында хереглер складтарын каш чыл иштинде тудуп ап чаалаан.

Минералдыг чемишчидилгелер ажыглаары ковудээнибиле чергелеттир, чамдык удуртукчулардың органиктиг чемишчидилгени чугулага көрбес хөөннер база бар. Республиканың 11 районында органиктиг чемишчидилгени хорааңге тегеринниң планын чүгле Бии-Хем болган Каа-Хем районнар күүсеткен. Ооң өске районнар бо талазынның планын чыл бүргүзүүде күүсетпейн турар. Районнарның чамдызы шоодгерже одек тегеринни харыылаа кызырылаан. Чижээ, 1966 чыл-биле денгээре, хорааның өдек-биле 1 чемишчидиргин Таңды — район ийи, а Бай-Тайга—үш катап эвээжеткен.

Чемишчидилге ажылчылар талазы-биле ажылдың кошкаанын кол чыдагаанарының бирээзи чүдүрер-дужуурер ажылды сула механизастаанында, чемишчидилгелерни хорааңге чедирип тегер талазы-биле механизастаттынган доктаамал отрядтарының чогунда болуп турар. Ажыл-агыйларның хөй-нүүрүзүүде бо талазы-биле техника чедишпес, а бар техниканы контуг багай ажылдап турар.

Кодээ ажыл-агый культураларын будурерин көөдүлер талазы-биле эң чугула негеледелерин бирээзи—чемишчидилгелерни ажылдаарын экономидер дугайында республиканың Министрлер Чөвүлези тодаргай доктаалы үлүзюн алган. Хамыктың мурнунда үетүүде айыттырган четпестерни чайладырыыче ажылчылар удурткучуларының, будуруле эргеледелериниң начальниктериниң, «Сельхозтехниканың» каттыжыышкынының даргаларының кичөөлгейин Министрлер Чөвүлези углаан.

Республиканың көдээ ажылагый министерствозу 1969—1970 чылдарның капитал тудуг планын ажылдап кылырда, ажыл-агый бүрүзүнге складтарның ишкири чыл иштинде чемишчидилгелерниң 40—50 хуузу кирер кыздыр, чемишчидилгелер складтарының тудуун шичаар чорудуп, тудуун дүрген доостурар, ооң-биле кады минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни эртемге үндезилеп ажылчар складтарны каш чыл иштинде тудуп ап чаалаан.

Минералдыг чемишчидилгелер ажылчарга ковудээнибиле складтарын чоп ажылчарын хандырбышаан. Таңды районга шиитпирлээн. Таңды районга шиитпирлээн. Таңды районга шиитпирлээн

СЭКП ТК-ның ОКТЯБРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА

ЭЪТ БҮДҮРЕРИНИҢ КУРЛАВЫРЫ

Бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары эътти, сүттү, дүктү күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалгаларны күүседип турар. Ынчалза-даа эътти болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрериниң бистиң ажыл-агыларывыс чыл бүрүде улам көвүдедир ужурлуг.

Беш чыл планының төнчүзүнге чедир республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга эът бүдүрериниң 1968 чыл-биле деңнээрге, 31,1 хуу көвүдедир ужурлуг. Ынчаарга ол-ла үеде хаван эъдин бүдүрери 2,1 катап көвүдээр.

Ындыг болза-даа колхоз, совхозтарда мал чемининг курлавырлары бар черлерде бcolын, хаван өстүрер ажылды хөгжүдүрииниң байдалы амда четпес. 1962 чылдан эгелээш, колхозтарга, совхозтарга хаванның баш сапы дыка эвээжээн болгаш хаван эъдин бүдүрери кызырыгаан. 1962 чылда колхоз, совхозтарга шуптуг 34 муң баш хаван тургаи, ынчаарга 1969 чылдың январь 1-де 10,8 муң хаван артыкш азы 3,1 катап эвээжээн.

1962 чылда республиканың 14 совхозтарының 12-зинге, а ол ышкаш колхозтарның хөй кезинге хаван фермалары, бригадалары бар болуп, хаван эъдин бүдүрүп турган. Чамдык чылдарда күрүнеге хаван эъдин садар 2450 тонна четкилеп турган. Ол хире хөй эътти сатпаан, 60 муң ажыг баш хойну мал өстүрериңге камгалап арттырып ап болуур турган.

Хаван ажылы эът бүдүрерин көвүдедириниң улуг курлавыры болур турбуже, амгы үеде хаванны чүгле дөрт совхоз: «УТКА 25 чылы», «Россия», «Типлелге» болгаш «Бурунгаар» совхозтар база 14-ле колхозтар өстүрүп турар. 1963 чылда «Өөк» совхоз 1400 баш, «Межегей»—1307, «Сүт-Хөл»—1138, «Барлык»—1299, «Элегес»— 771, «Улуг-Хая»—625 хаванныг турган болгай. Ол хаваннарны саарган, ук ажыл-агылаар күрүнеге хаван эъдин 700—800 центнерни болгаш оон-даа хөйнү чыл бүрүде дужаап турган. Амгы үеде ол ажыл-агыйлар хаван өстүрерин соксаткан.

Колхозтарга 1962 чылдан бээр хаванның баш сапы 3,9 катап эвээжээн. Дыка хөй колхозтар хаванны азыраастаан.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары хаван өстүрбейн турар чорууи хаван эъдин бүдүрери экономика талазы-биле ажык чок деп сылдаг-биле тайылбырлап турар. Ол көңгүс шын эвес. Чижээ, хавонның чем-базазын тургузарынга бергедеп, холуксаалыг чемни өске черден улуг өртек-биле садып алыр ужурга таваржып турар «УТКА 25 чылы» совхоз бээн хаванны орулгалыг кылдыр өстүрүп турар. Чамдык колхозтарның удуртукчуларының балыткап турарында шуут удурлаашыыр. «УТКА 25 чылы» совхозта хаван ажылы арыг орулганы берип турар. Ук ажыл-агый 1967 чылда хаван ажылындан 11134 рубльдин, а 1968 чылда — 3390¼ рубльдин арыг орулгазын алган. 1969 чылда хаван ажылындан 36 муң рубльди алырын планнап турар. «Россия» болгаш «Бурунгаар» совхозтарда-даа хаван ажылы орулгалыг адыр апарган.

«УТКА 25 чылы» совхоз чыл бүрүде-ле күрүнеге 330—380 тонна хаван эъдин садып турар. Ол дээрге, ажыл-агыйга эът бүдүрерин көвүдедирииңге улуг курлавыр-дыр. Хаван өстүрүп турар бо совхозтарның удуртукчулары болгаш воовет түскай артемпилерни хаванның баш санын база хаван эъдин бүдүрерин эвээжедирин бодавайн, харын чыл бүрүде көвүдедирин планнап турар.

Бистиң республиканың чамдык ажыл-агыйлары дуза-лаар хаван ажылы чок болгаш, күрүнеге эът кылдыр нургулайында-ла саар инектерни садып турар чорук таварышпас. 1968 чылда Бай-Тайганың колхозтары саар инектерииң 49,6 хуузун, Улуг-Хемниң—40,9, Тандыпы — 42,8, Эрзинниң — 33,9, «Шекпээр» совхоз — 38,2, «Доң-Терезин»— 39,1, «Улуг-Хая»— 28, «Өөк»— 28,7 хуузун эът планынга киириштир күрүнеге сатkан.

Төрүүр малды шак ынчаар төтчегдээри мыйыстыг бода малдың баш санының база эът бүдүрериниң чогумчалыг озулдезин ажык саададып турар. Бистиң республиканың чамдык колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчуларының шак ындыг практиказы экономика талазы-биле ажык чок, харын-даа ажыл-агыйга хорадлыг деп чугаалап болдур.

Инектерни кырганнап турган, чылда 2800 баштыг садып болур турда. 10 муң баш чедир чарыгдап турарының түңнелинде ажыл-агыйлар 7600 бызаанны чедир албайн. 2100 тоннадан эвээш эвес инек эъдин немей бүдүрериндеп каражадап турар-дыр. Шак ындыг чазыгны моон соңгаар болдурбас болгаш төрүүр малдың баш санын бүгү-ле хемчеглер-биле камгалаар херек.

Мал ажылында дузаалаар адыр болур хаван ажылын кадбаа-биле хөгжүдүп болурунуң болдунар аргалары бистиң колхоз, совхозтарывыстың хөй кезинде бар.

Хаван—эң-не дүрген өзүүлел болгаш эң-не толгүр мал. Чедишкен кыс хаван бүрүзүнден чыл дургузунда йи оолдаашкынын кайызындаа-даа 10—12 хаван оолдарын ап болур. Аныяк хаванны 7—8 ай назылында эдерилгеге киирген. 11—12 айлынга толуп ап болур. Хаван оолдарын 3 айлыында шын органиказаан семиртп азыралга тургузарга, 7—8 айлында оларның дириг. деңзизин 90—110 кг чедип турар. Ол үеде хаванның чаңгыс кг дириг деңзизинге чем чарыгдалы. мыйыстыг бода малды семиртп азыраанынга бо-ап турар. Ол болза, картофельди казып, чуп, хайындырынга бодаарга, үш катап эвээш карылгалыг болуп турар.

Картофельди сывынга тургузуп хаваннарга чиртирде, кожүрүп ап турар тускай херимни ажыглаары чугула. Хаван кадарчызы кижи хүн санында-ла чаа участокту херим-биле кажаалап, хаванпарга тускайлап бээр.

Ол ышкаш хаванпарны часкы-чайгы үеде чайлагладып одарладырып хереглээри дыка ажыктыг. «УТКА 25 чылы» совхозта ынчаар кылып турар. Ол чорук хаванны ажаарының болгаш семиртириниң карылгазын дыка чиңгедир. Ынчаар кылганда, хаванпар чайгаар үнген чер одун база тараан бобы ситеннерни оттаар апаар.

Чайгы болгаш кышкы үеде хаванпарны эки чемнер-биле хандырарыңдан аңгыда, хаванпарның рационунуңче чугайны, эът-сөөк долганын, кызыл дойну, дусту, ширик довураан холуп тургаш, микроэлементилер-биле немей чемгереринге кичээнгей салыры чугула.

Хаванпарны, ылаңгыя хаван оолдарын менди камгалап алыр соруга-биле, хонукта ортумак немелде деңзини көвүдедир-биле янзы-бүрү антибиотиктерни чемге холуп бээрин организастаары дыка ажыктыг.

Хаван эъдин бүдүрерин көвүдедириниң болгаш ооң бот-үнезин чиңгедириниң талазы-биле база бир чугула айтырыг болза, хаванпарның уксаалар аразының хайнакташтырылгазын чорудары болур. Бистиң республиканың байдалынга улуг ботпуг кыс ак хаванпарны кемерово уксаалыг эр хаванпар-биле уксаа аразының хайнакташтырылгазын чорудары чогумчалыг. Улуг ак кыс хаванпарны кемерово уксаалыг эр хаванпар-биле хайнакташтырганындан алдынган бүгү хаван оолдарын күрүнеге дужаары-биле семиртп азыраар, а коданны немей өстүрериңге хереглээр хаван оолдарын уксаваларының арыг боттарындан алыр. Уксаалар аразынга хайнакташтырар чорук хаванның толгүр болуруп, дүрген четчип өзерип бедидер.

Аныяк хаванпарның биологтуг онзагай чоруун ажылагый бүрүзүнге долу хемчээлдин-биле ажыглаар херек. Ооң ацтыда хаван ажылынга хары угда хөй хаванны оолдадырып, оларны хөйү-биле хары угда семиртп азыраарын организастаары, айның, кварталдың, чылдың планныг онаалгаларын күүсеткени дээш хаван ажакчыларынга немелде төлевирни тыпсып туроры эргежок чугула.

Хаван ажылын хөгжүдүрииниң мурнакчы арганы ажыглаар болза, ол адыр күрүнеге садар немелде эътти хөйнү берип болур болгаш хөйларны база мыйыстыг бода малды чарыгдаарын кызыраринга идегин бээр.

П. УШАКОВ,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехниги.

Петербургка 1906 чылдың май 9 (22-де) болган чон митингизинге В. И. Ленинниң чүве чугаалап турганы.
(Чурукчу М. Соколовтуң чураак чуруу).

Бистиң КАНДИДАТТАРЫВЫС

ЧОННУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИ

Ленинчи юбилейге уткуптур алган социалистиг хүлээлгезин чаштыр биижээш, бажыңында хоолаап, азып алган малчыннар Чоон-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта кайы хөй. Оларның бирээзи Ак-Хаяда бригаданың хойжузу Кызыл-оол Келдегеевич Ондар. Ооң алган хүлээлгезинде чурагайларның аразында төрүүр 100 баш хойдан 100 хураган, бир хойдан-на 2500 грамм дүк алыры айыттынган.

Кыш дошкун-ширпин болуп тураа-даа, Кызыл-оол Келдегеевич киштың аагын шыдамыккай күш-ажылы-биле ажып артер дээш шудургу демисежип турар. Ооң ачызында малчынның коданы хүр киштап турар. Күжү багай кылдыр эскерген хойларын тускайлаап, немелде азыралда тургүскан. Турлаапда мал чеми арбын. Малын суг-биле, дус-биле хандырып турар. Ооң хөөнүң кол пурузуу ыргаппапкан. Төрээн 286 хойдан 298 хураганы менди алган. Чаш хураганнар саакманщиктерниң сагыш човаңгыр ажаалгазында доругуп турар. Кызыл-оол Ондар хөй чылдарда ниитпиниң шээр малын менди-чаагай ажаап кадарып, төрээн совхозунга каш-каш чүс хураганнарны өстүрүп, хөй дүктү берген.

Малчын—дуржулгалыг агитатор. Кожазында ааладарга чай кадыпта барып, олар-биле беседалажып, дуржулгаларын солужуп турар. Ажыл-ишке төлептиг Кызыл-оол Ондар район Советиниң депутадының кандидадынга депшиттирген. Депутатка кандидат чоокта чаа соңгукчулары-биле ужурашкан. Соңгукчулар аңаа чагыгларын берип, колхозтуң экономиказын быжыглаарынга, малчыннарның амыдырал байдалын улам экижидеринге күжүн салып ажылдаар дээрзин илергейлээш, төлептиг кандидады Кызыл-оол Келдегеевич Ондар дээш бадылаашкынын бээрин санаалдааннар.

Совхозтуң тудуг ажылын улам сайзырадырынга Калдар-оол Монгуш вдепкейлериниң бирээзин. Орук-чирии берт тайга-сыынан ооң лесовозу торуушкун чокка ажылдап турар. Эзим иштиниң ыяш белеткелчилери ооң машиназының кел чораан шимээнин дыңнаап:

— Бо-даа Калдар-оол Монгуштуң башкарган машинаазыла-дыр. Могап-шылаарын ол билир эвес, эрес-ле эр болдур ийин. Машинаазынга чудуктарны чыттыр чудургеш, удаткан чок бо-ла хөөмейледип келир. Автомашинаның эки адилези, туруш чок ажылдаары чолаачыының хынамчалыында чүве-дир ийин—дижип, улус бола чугаалажыр. Хүн бүрүде, ай, квартал бүрүзүндө ол ажыл опаалгазын 120—170 хуу чедир күүседип турар. Эш Монгуш Калдар-оол Чыргакы көдээ Советтиң депутады. Соңгукчулар оны эрге-чагырга боттарының айбычыазы кылдыр чоруткан. Ол идегелди ак сетkилдиг күүседип, кылган ажылының дугайында отчёттарын соңгукчуларының мурнунга берип, оларның чагыгларын күүседиринге кыйынак ажылдаан.

Ам болур чер-чер Советтеринииң соңгулдазында көдээ Советтиң депутадының кандидадынга Калдар-оол Сүүрекович Монгуш база катап депшиттирген.

—Соңгукчуларның меңээ коргүскен идегелин шынаадып ажылдаарымны илергейлеп тур мен. Депутат — чонуң айбычызы. Ол бедик идегел. Маңаа соңгукчуларның меңээ берип турар чагыг саналдарын боттандырарыңга бүгү күжүмүң салыр мен — деп, ол соңгулда мурнунуң ужуражышкын хуралын га бадыткаан.

Көдээ ажыл-агый ишчилеринде аңгы-аңгы мергежилдиглер кайы хөй. Ооң иштинде механизатор мергежилдиглериниң ажылы көдээ ажылагый бүдүрүлгезин хогжүдеринге улуг рольду ойнап турар. «Большевик» совхозтуң дуржулгалыг механизатору Монгуш Доржат-оол он чыл дургузунда трактористен, комбайнерлеп ажылдаан, ам трактор-хову бригадазының бригадири апаран. Совхоз тракторлар болгаш кожуг машиналарының септелгезин шынарлыг доозкан. Аңаа Доржат-оол Монгуштуң улуг-хуузу база эвээш эвес. Үрезин арыглап белеткээри база доозтуп турар. Кышкы агротехниктиг хемчеглер база чоруттунуп, шолдерни чурт иштиниң чемишчидилгези-биле байлакшыдары үргүлүвеш. Механизатор кадрларны белеткеп өстүрериңге эш Доржат-оол күжүн салып турар. 20 дыңнакчылыг трактористер курузуңуң өөредилгези совхозта чоруп турар. Өөредилгеге таарымчалыг байдал тургустунган. Ол хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейжилериниң бирээзи.

Район Советиниң депутадының кандидады Доржат-оол Бадыевич Монгуш Борбак-Арыгның № 42 соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужурашкал. Суурну чаагайжыдар, кудуктарны туттурар, хову турлагларын арыг-силиг, көрүштүг болдурар, механизатор кадрларынга мергежилиң болгаш политиктиг билиин бедидер талазы-биле дуза чедиреринге соңгукчулар депутадтың кандидадынган дилеп, чагыын киирген.

«Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң бот-тывыштыр артыстериниң аразында Маруся Монгуш база бар. Ооң таалалчыг өткүт үнүп, уран номчулгага мергежилдиниң, талаптылыын көрүүлүр магадаан. Комсомолчу кыстың уран чүүлге сундулуу, хөй-ниитичиэл оон-на көстүр. Ол колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының одуруунда. Кызыл-Хавак фермазының саанчызы Маруся Муньлаевна Монгуш 1968 чылда бодунга быжыглаан болуп инектериниң бирээзинден 1265 кг сүттү сагган. Ооң бо чылгы үлэзелгезинде 1350 кг сүттү бир инектен саары айыттынган. Ажылышке болгаш хөй-ниитиниң хереэнге төлептинин көргеш, соңгукчулар М. Монгушту район Советиниң депутадының кандидадынга депшиттирген. Партком болгаш колхоз баштаар чери коммунист Алдын-оол Ондарга хойжу бригаданы удуртурун сүмелээн.

— Партийжи даалганы болгаш идегелди күүседиринден кайын ойталаар ийик мен. Ниитиниң малының саны озуп турар. Ажылдаарын кызаар мен. Кыштың байдалы берге турза-даа, кижилер-биле ажылды экижиткеш, ажылды органивзастаар болза, мал хүр, күш-шыдалдыг чыл ажар. Ленинчи юбилейге кескү чедиишкиннер дээш хойжуларның күш-ажылчы демисеиин организастаар мен—деп, ол бадыткаан.

Алдыл-оол Шаравиевич 1968 чылда чедип алган күш-ажылчы чедиишкинин быжыглавылаан, төрүүр 100 хойдан 100 хураганны алырып, бир хойга онаштыр 2,5 кг дүктү алырып, 13 тонна сигенин кеэип белеткээрин үлээнгеп. Бодунда быжыглаан коданының ажаалдазы бээгай эвес. Ооң хою менди хураганнавышаан, төрээн 235 хойнуң 236 хураганы эки доругуп турар.

Аныяк бригадир удуртуп турар бригадазының коданнарын эргип, оларның туруш байдалын хайгаарап, хойжуларның амыдырал-чуртталгазын сонуургап, организакчы ажылды чорудуп турар. Бригаданың ишчилери шээр малдың одарладышкынын экижиттинмээн, күжү багайларын тургузуу аазырала киирген. Чоок-кожа чурттап турар малчыннар кажаалар иштин коптарарын, өске-даа ажылдарны кылырын демнежип турар.

Кара Маркстың № 20 соңгулда округунга район Советиниң депутадының кандидады дуржулгалыг хойжу Алдын-оол Шаравиевич Ондар чоокта чаа соңгукчулар-биле ужурашкаш, эрге-чагыргага чонның төлээзи болур бедик идегел дээш өөрүшкүүзүн илергейлээн.

М. СЕВЕН.

СУГГАРЫЛГА—БЕДИК ДҮЖҮТ-ТУР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришиннаан. Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның эрткен чылгы октябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглерни ап турар. «...Дүжүттүүрүн узуу-биле бедидериңге үндезилээш, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культуралары бүдүрерин дыка көвүдедирип моон соңгаар-даа кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг» деп. ол Пленумунуң доктаалында айыткан.

Районнуң ажыл-ишчилери ооң-биле холбаштыр мелиорация талазы-биле хемчеглерни ап, аңаа холбашкан планнарны районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелинде тургускан. Ажыл-агый ларның девискээринде суггарар 1800 ажыг гектар чер бар. ооң иштинде тарылгага (колдуунда погаа аймаанга) хамааржыры 214 гектар. ооп артканы суггарар сиген шөлдери. одар-белчиир черлери болуп турар.

Эрткен чайын мелиорация талазы-биле Чоон-Кызыл эргелелиннин механизастаттынган отряды Бии-Хемге ажылдап. ооң ажылдакчылары мындыг мурнунда турган «Типлелге» колхозта эрги суг бугаларын аштап арыглап турган. ол ажылды 60 км хире черге чоруткан. Отрядтың техниктиг чепсээ тракторлар. бульдозерлер. трактор скөртүр бута казыкчыын. грейдерлер. Ам келир чайын отряд ол ажылын доозар үжүрлүг.

Октябрь Пленумунуң шиитпирлерин таныжып. аңаа холбаштыр кыымыр ажылды ажылдап кылгылаан. Ынчангаш бо талазы-биле районнуң ажыл-агыйларында кандыг план барыл?

«Кызыл тараачын» колхозка 330 ажыг гектар тарылга болгаш сиген шөлүн бо чылын суггарар. ынчаарга ол-ла чурагай оске ажыл-агыйларга мындыг болур: «Өөк» совхозка 105 гектар. «Хадын» колхозка—150 хире болгаш «Саян» совхозка—460 гектар.

Суггат тарылга талазы-биле колдуунда погаага хамааржыр. Солуп чүве чул дээрге. «Өөк» совхозка погаа аймаан чаашкынналдырар агрегат-биле хандырары кордуген. Эрткен чылдарның дуржулгазындан алырга. суггаттыг черлерге погааның дужүдү дээре болган. Ылаңгыя «Хадын» колхозка погааларның эки дүжүдүн алган. чүге дээрге ында погаа бригадазында суггарызганы эки организастаан турган. Ооп оске ажыл-агыйларга суггарылга. ажаалгаже четче сагыш салбааны-биле погаа дужүдү хиреллиг болган.

Чоокку хүннерде «Өөк» совхозта суггарылга бугазының дозунге ажылдар эгелээр, ооң-биле кады Кошпай деп черге суггарылга бугазының талазы-биле тудуг кылыр.

Айытканывыс механизастаттынган отряд бугаларга септелге ажылын уламчылаар. Эрткен чайын база бир участокка чадан ыяштарны тура тыртып кезер ажыл чоруттунган. ол черлерни андаргылаап. чаңгыс болгаш хөй чылдыг спгеннер тарыыр. Чадан ыяштар туруп кезер отряд амгы үеде Билелиг фермазының чоогунда ажылдап турар. Ында чадап ыяштарлыг черлерни арыглаан соонда. чогуур агротехниктиг хемчеглерни алыр. ол чер малга хөй чемни бээр.

Суггаттыг черлерни долузубиле ажыглаар, суггаттыг черден гектарга онааштыр 10 центнерден эвээш эвес сигенни алыр. суггарыкчы чаа 30 кижини белеткээр. суггарылгага херек күүректер. сапык идиктер. щиттер болгаш өскеда чүүлдерни суггарылга эгелээр ойге чедир белеткеп алыр болгаш оске-даа социалистиг хүлээлгелерни районда суггарылгага хамаарышкан ажылдакчылар алган.

Районнуң ажыл-агыйларынга суггарылганы чеднишкинниг чорудун ажыглаарынга суггарыышкынның технологиязы. хуусаазы болгаш суггарылганың нормазы улуг ужур-дүзалыг. Моон мурнунда суггарылганың ол үндезин айтырыгларынче тускай эртемпиглер четче сагыш салбайн турган. ынчангаш гидротехниктиниң чогуур дузаламчызы чокка суггарыкчылар ону боттары шиитпирлеп турган чүүлдер бар. Ындыг четпестерни чайладыр херек.

«Черлерни мелиорастарды чурттуң көдээ ажыл-агыйын улам ыцай көдүрериниң талазы-биле ажылдарынң эң чугула тудуш кезээ болу берген» деп. СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаазаанын утпайн турган. районнуң ажыл-ишчилери улуг ажылды бо талазы-биле кылыр. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн толептиг уткуур талазы-биле көдээ ажыл-ишчилериниң улуг белээ болур.

С. САЛЧАК.

Кызылдың № 2 автотранспорт будурулгезичин чолаачызы С. К. Ак-оол будурулгеде журнакчыларның бирээзи. Хоорайның албан организация болгаш будурулгелериниге темур-даш скөртүп, хүннүң ажыл нормазын үргулчу ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: чолаачы С. К. Ак-оол.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Соңгуурунга белен

«Чыраа-Бажы» совхозтуң товүнде агитпункт чер-чер Советтеринииң соңгулдаларынга белеткел ажылдарын багай эвес организастаан тургускан. Ону СЭКП кежигүүн Л. Монгуш удуртуп турар. Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражышкынналарының хөй кезин агитпунктуга болуп эрткен. Ында хүн бүрүнүң дежурныйлаашкынын организастаан.

Соңгукчулар аңаа келгеш, шыдыраа болгаш билиардтар ойнап, соңгулда дугайында Дүрүмнерни. «Шын», «Советская Россия», «Тываның аныяктары» солуннарның чаа номерлерни номчуп, солуп киноларны көрүп, янзы бүрү культура-массалыг ажылдарга киржип тураалар.

Бо чылдың январь, февраль айларында «Тыва дүүн, бүгүн, даарта», «Космосту шиңгээдии алырынга совет эртемнин чедиишкиннери», «Буржуаз идеологияның хоразы болгаш ооң-биле демисел», «В. И. Ленин 1918 чылда», «Совет соңгулда системазы—делегейде эң-не демократтыг система», делегей байдалы болгаш өске-даа темаларга солуп лекцияларны парткомнуң лекторлар болуннуң кежигүннери соңгукчуларга номчуп берген.

Дыштанылга кежээлеринде совхозтуң тускай эртемниглери-биле база хоочун болгаш бо чылын бир дугаарында соңгуур деп турар 18 харлыг соцгукчулар-биле ужуражышкыннарны организастаапы солуп болган. Совхозтуң мурнакчылары М. Чола, К. Таан, Х. Кувискаал олар-биле ужуражылганы организастаан. Ол ышкаш «Шак-үени кончаар кампаарыл», «В. И. Ленин 1918 чылдың январь 1-де чаа чылды капчаар эрттирегиил» деп темаларга аас журналдарын эки организастап эрттирген.

Агитпунктуга район Советиниң, көдээ Советтиң депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражылгалар эрткилээн болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, социал хандырылга министри эш Даваа биле соңгукчуларның ужуражышкыны хөй кижи киржикчилиг болуп эрткен.

Агитпунктуга агитаторларның хуралдарын үш удаа организастаап болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдалар кампаниязының үезинде агитаторларның соруглаларының дугайын база совхозтуң ажыл-агыйының 1968 чылда, 1969 чылдың январь-февраль айларда туңнелдерни чугаалажып көргеннер.

Агиткультбригада Шык-Бажы. Мажалык сүт-бараан фермаларынче үнүшкүн нерин кылып, аңаа лекторлар соңгулда системазының болгаш делегей байдалының дугайында лекцияларны номчаап, солун концерт, киноларны көргүзүп берген. Агитбригаданы Культура бажыңының массовиги Сат Алдын-оол Эртинеевич багай эвес удуртуп турар.

Ооң түңнелинде Чыраа-Бажы суурда соңгулданыш участок комиссиязы, көдээ Совет соңгулдага белеткелди эки чорудуп турар. Соңгулда бюллетеньнерин, соңгулда хааржактарын. малчыннарга баар машинаны. аътгарлыг кижилерни баш удур белеткээн, участокта кабинаны тургускан болгаш плакаттар, лозуңнарны бижип аскылаан. Соңгулда белеткелинге К. Куулар. Д. Мандык. Г. Канчыыр-оол болгаш Сат Алдын-оол олар идепкейлиг киржип тураалар.

Д. ХЕРТЕК.
СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң оргкилдизиниң инструктору.

МААДЫР ИЕЛЕРГЕ БАЙЫР

СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1969 чылдың март 10-да үндүрген Чарлыы-биле он болгаш оон хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты. «Маадыр ие» орденни болгаш СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Бижиин тыныскан. Оон иштинде Тыва АССР-деп шаптаканнар:

1. Булдуй Зоя Куневна—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

2. Кыргыс Чүдүмаа Сурунмейовна—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыры.

3. Мандыт Кок Калчановна—Ак-Довурак хоорайга өг-бүле ээзи.

4. Ондар Мөмүк Монгеевна—Чоон-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

5. Ооржак Кок Чамыяновна—Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

СОВЕТ КӨДЭЭНИҢ ТЕХНИКТИГ ЧЕПСЕГЛЕЛИ

ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машинг тудуунуң министри Иван СИНИЦЫН чугаалап тур

Трактор тудуунуң организастыг талазын эжиндер, тракторларның идегелдиг болгаш үр эдилелдиг болурунуң, оон шыналарын бедидер, көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш оларга артык кезектерни бүдүрүп үндүрериң калбартыр дузалыында Совет чазак эрткен үш чылдарда элээн каш түскай достаалдарны хүлээп алган.

Бо үениң дургузунда тракторларны бүдүрүп үндүрери чылда 371 муң чедир өскен. Бирги черни чер чардырар тракторлар эгелеп турар. Оларны бүдүрүп үндүрери чөрби ажыг хуу ковудээн. Ам бистиң трактор заводтарывыстың девискээриниң шиитиндеп хүнүнүң-не 1300 трактор кылдырыны үнүп турар.

Көдээ ажыл-агый тракторларының энергия-биле хандырылгазы сөөлгү үш чылдарда 40, ажыгга ажыктыг дүргедеп чөрбө-үжен хуу, идегелдиг болгаш үр эдилелдиг барык бүдүп чартык катаа бедээн. Эртиген чылын бүдүрүп үндүргеп чер чардырар тракторларның ортумак күчүзү 83 ат күжү чедир улгаткан.

Совет чурт 224 миллион гектар тарылга шөлдүг. Техниканың күчүзү, анаа хамаарыштыр бүдүрүкчүлүү өскен тудум, чер ажыдаар кылымышкывының чедимишкинин улам долу хандыртынар.

Совет конструкторлар сөөлгү үеде тракторларның эвээш эвес янзы-бүрү модельдерни чогаадып кылган. Оларның иштинде Ленинград заводунуң бүдүрүп үндүргени тулган күштүг «Кировец», Минск конструкторларының эң баштай чогаадып кылганы 1,4 тонналы тыртар күштүг МТЗ-50, а ол ышкаш Кишиневтүң трактор заводунга ооң чаарттынган марказы улуу-биле үнелеткен. Липецкиге бүдүрүп үндүргеп Т-40-А маркалыг, чер чардырар, сөөлгү болгаш мурнуу дугуйлары катай ажыддаар ол агрегат Лейпцит ярмарказынга алдын медаль-биле демдеглеттирген. Волгоградчылар ДТ-75М трактор-нуң баазазынга тулаага чоруур тракторларны бүдүрүп үндүрериң шиңгээдип ап эгелээн.

Ам чурттуң колхозтарының, совхозтарының тарылга шөлдеринде код ажыглаттынып турар трактор 75 ат күштүг. Бир эвес ону 150 ат күштүг трактор-биле солуптар болзувусса, тракторларның пинти саны үштүң бири хире кызырлыр. Ол чүнү бээрга? Ийи чартык миллион тонна металлды камнап ап болур. Техника садыл алырынга чаңгыс утта каштал салымышкыннар 400 миллион рубль кызырлыр, механизатор кадрларга хереглеп 40 хуу эвээжээр. Машинаның деңнээнин бичии-ле немээш, анаа хамаарыштыр ооң күчүзүн барык ийи катап улгаттырып болур-дур. Бистиң конструкторларывыс ол парын арганы чедимишкинниг шиитпирлеп турар.

Харьковтуң трактор заводунда база машина тудуунуң «Кадыр болгаш маска» заводунда ылгырбе дугуйлуг Т-150 деп чаа тракторну чогаадып үндүрериниң сөөлгү ажылдары өрткен, ол ам күрүне шепелдезин эртип турар. Бодунуң ажыктыг талалары-биле даштыкының практиказында анаа деңнежир чүве чок.

1966—1967 чылдардан эгелеп, 114 янзы чаа тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрерин эгелээн. Оларның хөй пуруузу «Амгы үениң көдээ ажыл-агый машиналары болгаш дериглери» деп делегей делгелгезинге ажы кылдыр үнелеткен. Ынчаарда 147 совет экспонаттарның 90 модельдери медальдар болгаш дипломнар-биле шаннаткан.

Тараа культуралары, хөвең, чигир свёклазы ажаарынга бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны чогаадып кылыр дээш бистиң конструкторларывыс улуг ажылды чорудуп турар. Красноярскиниң комбайн заводу «Сибиряк» деп чаа комбайнны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Ол бодунуң техниктиг характеристиказы-биле эки дээн даштыкы маркалардан кудулавас. Бедик дүжүттүг районнарга ажыглаар «Нива», «Колос» деп чаа комбайннар ам тускай шенелде эртип турар. Рязаньның заводу картофель ажаар «Дружба», Бетецкий заводу лён ажаар «ЛКТВ-4Т» деп комбайнны бүдүрүп үндүрерин эгелээн. Элээн хөй конструктор бюролары ногаа, фрукт, виноград ажаар, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар болгаш мал фермаларын комплекстиг механизастаар чаа машиналарны чогаадыр дээш ажылдап турар.

Ажылга таарымчалыг кылдыр бистиң бүтүн конструктор бюроларывыс механизастаттынган. Бюро бүрүзү бир тускай болуктуң машиналарын кылып турар. Ол чорук катаптаашкынны болдурбас болгаш экономиктиг ажыкты берип турар. Ам үеде тос кол конструктор бюролары тракторлар, чөрби чеди бюро—көдээ ажыл-агый машиналары кылып ажылдап турар.

(ПМА).

делегей бо хүннерде

Шиитпирлиг буруу шапкан

ЛИМА. (СЭТА). Перуның Коммунистиг партиязының ТК-ның 20-ку пленуму делегейде баштайгы социалистиг күрүнеге үндүр шериг чөңгээниң организастазын дээш Мао Цзэ-дун болгүл чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязынга шиитпирлиг буруу шапкан.

Даман ортулукка болуушкун болза, кыдат улустуң кичээнгейин иштики чидиг айтырыглардан чартыктырарын ораддашкан чагырыкчы пекин болуктүң өскүдүп турар буржуаз-нашионалисчи болгаш повинисчи чүткүүдериниң түңнели болур деп, ол документтиде демдеглээн. Даман ортулукка кыдат эрге-чагыргазарының чөңгээн социализм херээжеңге өскерилген чорук болур болгаш империализмге үнелеп четпес дуза болган.

Согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). Патриотчу чепсектиг күштериниң дайынчы чорудулгаларының дугайында дыңнадырлар Мурнуу Вьетнамдан үргүлчү кээп турар. Март 7-де Зялай можуда улустуң чепсектиг күштер 30 минутада үргүлчүлээп тулчуушкунга 70 америк солдаттарны сандан үндүрген болгаш бир вертолёттуг дүжүр аткан, вертолётка 10 американнар чораан.

Ол-ла можуга хосталга армиязының артиллериязы дайынының Дыккода командылал пунктузун бооланн болгаш 3 америк вертолёттуг узуткаан. Март 9-та патриоттар дайынының шаажылал отрядын бооланн болгаш аңаа дириг күш талазы-биле улуг когаралды таварыштырган, 3 америк танкыны узуткаан.

Март 8-те Контум можуга патриоттар чалча шериглериниң «оңза ужур-дузаның» ротазын бүрүн узуткаан болгаш хөй боо-чепсекти хуваап алган.

Айыылдыг угланыышкын

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның патриот туруттуг парлаазазы Суэц каналының девискээринге израиль дайынызырактарның чөңгээлиг үүлгедиглерин катап кылып турарын шиитпирлиг буруу шапкан.

«Араб чурттарга, ылаңгыя КАР-га удур, Израильдиң дайынзырак үүлгедиглериниң күштелгези Чоокку Чоон чүкте чорүлдээниң улгатканының база бир аймылдыг уе-чадазы болуп турар»—деп, «Аль-Ануар» солуп бижээн. Израильдиң эжелекчи дайынзырак үүлгедиглерин үргүлчүлеп турары «чүгле Чоокку Чоон чүкте эвес, харын бүтүн делегейде тайбыңга база кончуг аймылдыг уржуктарны чедирип болур» деп, ол солуп демдеглээн.

Ливанның база бир «Ас-Шааб» солуну «Израильдиң халдаашкыны болу берзе, ону ойтур шаварыче араб чурттарның бүтүн күштерин болгаш арга-хөреңгилерин мобилизастаарынче» кыйгырган.

Чөңгээчилер боттарын сойгалаткан

Март 11-де ортен Пекинде совет элчин черниң башыңкылың чаңынга антисоветчи чышпычыгаштар база катап эгелээн, элчин черниң бажыңының чаңынга кижилерни чүк машиналары-биле соорткан эккеп тургаш. Хоорайда мөөңнешкен үш-дүрүм кижилер долган, оларны шериг кижилер удуртуп турар. Элчин черниң хаалгазының дужунда ыытқыр дыңналыр репродукторларны тургузуп каан, Совет Эвилелиниң адрезинге калчаалыг алгы-кышкы, бак сестер болгаш доранчылаашкынныар дыңналып тургаш.

Кыдат парлаага совет улусту коор хөөн чок чоруткан кампаниязын кыпсып үндүрерни үргүлчүлевишаан. «Женьминь жибао» болгаш ооң кыдат солуныар антисоветчи материалдарны хүн бүрүде нийтүш арыннарынга парлап турар. Солуннарының арыннарында шүүлдээшкин кыйкыышкыныар-биле капсырлашкан. Антисоветчи калчаразашкында онза рольду КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу ойнап турар, парлаагы даап бодап алган чаа чүүлдер-биле ол хандырып турар. Март 10-да КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң парлаага кылдын чүүлдү тарадып, чурт-девискээрге хамаарыштыр калчаалыг негелдеин тургузуп, харын-даа «кыдат-совет кызытаарны эде коорун» негеп, а Даман ортулукту кыдат девискээр кылдыр чарлаан.

Совет-кыдат харилзаалаарны улам чидиглендирер болгаш антисоветизминиң бүзүр чалгыын база катап өскүдүп үндүрер дээш Мао Цзэ-дунуң бөлүү совет-кыдат кызытаарга чепсектиг калчаалыг чөңгээнн баш бурунгаар организастаан болгаш белетизин деп чүвени бо хүннерде КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң ындыг язылыг пропагандисчи «шинчилелдери» болгаш кыдат парлаагының өске-даа пропагандисчи шуугаазывнары база катап бадыткап турар.

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизин А. Зианцовтуң дамчыткыны болза:

Чурттуң эң улуг профзвилел каттыжышкынныар — Күш-ажылдың бүтүн-ниити конфедерациязының, Күш-ажылдың француз демократтыг федерациязының, «Форс уэврериниң» болгаш Чырыдыышкын ажылдакчыларының национал федерациязының кыйгырыкы ёзугаар француз ажычыл дыңнадыгчы Мурнуу Вьетнамдан үргүлчү кээп турар. Март 7-де Зялай можуда улустуң чепсектиг күштер 30 минутада үргүлчүлээп тулчуушкунга 70 америк солдаттарны сандан үндүрген болгаш бир вертолёттуг дүжүр аткан, вертолётка 10 американнар чораан.

Ол-ла можуга хосталга армиязының артиллериязы дайынының Дыккода командылал пунктузун бооланн болгаш 3 америк вертолёттуг узуткаан. Март 9-та патриоттар дайынының шаажылал отрядын бооланн болгаш аңаа дириг күш талазы-биле улуг когаралды таварыштырган, 3 америк танкыны узуткаан.

Март 8-те Контум можуга патриоттар чалча шериглериниң «оңза ужур-дузаның» ротазын бүрүн узуткаан болгаш хөй боо-чепсекти хуваап алган.

Ырбап үнүүшкүн

ХАНОЙ. (СЭТА). Сайгон чалча шериглерниң ырбап дезерлериниң саны үн келген тудум-на көвүдеп турар. Хөй болук шериг албаннызары погонналарын үзе тыртып, Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынче чоруп, боттарының чер-чуртунга чаңып кээп турар. Оларның хөйү Мурнуу Вьетнамны хосталарының Улусчу чепсектиг күштеринге каттыжып турар. Февраль 23 болгаш 24-те Сайгон шериглериниң 400 чыгам шериг албаннызары Куангнгай можу төвүнде гарнизоннан деаш үнгеш, хосталгының Улусчу чепсектиг күштериниң контролюнда турар хосталган зопада келген деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Кара-туразында ааажылаашкын

ЛОНДОН. (СЭТА). Эжелеткен девискээрлерде удурланыышкынның калбарган шимчээшкинин базарын оралдашпышаан, израиль эрге-чагыргалар тайбың араб чоңга удур өлүрүкчү чорукту күштелдирип турар.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Тель-Авивтеп дамчытканы-биле алырга, айыыл чок чоруктуң израиль күштери Рамаллда болгаш Биррахта араб чурттакчыларның эллэн каш бажыңнарын үрегдээн. Эжелекчилер ол бажыңнарның чурттакчыларын палестина партизан организациязынга хамаарылгалыг дээш буруудаткан.

Өлүрүкчүнү шиитккен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мартин Лютер Кингниң өлүргеп Джеймс Рейни 99 чылда карабажынга олуруруу-биле шиитккен.

Барык бир чыл мурнунда АКШ-тың негр шимчээшкинининң удуртукчузун өлүргеп Мемфис хоорайга (Теннесси штат) өлүрүкчүнү шиитккен.

Парлалганың дыңнатканы-биле алырга, суд Рейниң бозучукчузу-биле буруудадыкчызының арезынга «хээлиляшкинге» үндезиндээш болуп эрткен, ооң соруглазы болза, Рейни шаажылап өлүрериниң камгалап алыры болуп турган. Мартин Лютер Кингниң чаңгыс кижи өлүргеп деп, судка албан өлүзу-биле медеглээп. Негрлериниң удуртукчузу расисти сүлчээниң чылдагаанында бодунуң амытының оскунган дугаймында хөй-шинтиниң хөй төлээлекчилериниң бодалын арге-чагыргаларның херекке албайн барганы ол болган.

Чаңгыс аай фронт-биле

спорту ажыддаваан, электри тогун болгаш газты узуктелишкин-биле берип турган. Франс-Пресс агентилелдиң телетайптары 24 шакта ажылдаваан, радиовуң болгаш телевиденнеңниң программазын кызырган.

Чурттуң сөңгу талазында пос-таавычыларның болгаш металлургтарның ажыктыг демиселиниң дугайында, сөңгубарыын талада порттар ажылын сандаратқан докерлериң ажыл соксадымышкынының дугайында, Веиисьеде «Берлие» дээр автомобиль тудуушкун компаниязында ажыл соксадымышкынының дугайында, Лвовда «Родиасета» компаниянын пос-таавычыларының шимчээшкинииң дугайында, Сошода «Пежо» заводтарде ажыл соксаан дугайында дыңнадырлар келгилээн.

Национализастаан база хуу будурулгелерни хаара тутқан ындыг күчүзүт болгаш калбак ажыл соксадымышкының Франция 1968 чылдың майиньда ажыл соксадымышкынының соонда көрбээн.

Күш-ажылдың бүтүн-ниити конфедерациязының ында парлап үндүрген дыңнадырында демдеглээн болза, март 11-де ажыл соксадымышкыны боттарының негелделерин хандырарын чедип алырынга ажычыл чонналрның шиитпирлиг күзел-соруун көргүскен. Парижке күчүзүт чыскаал үш ажыг шакта үргүлчүлээн. Муң-муң чыскаалчылар республика шөлүнден Бастилия шөлүнге чедир дола берген турган. Чыскаалдың киржикчилери боттарының салган сорулгазын «Чаңгыс аай профзвилел фронтуун тургузар бис», «1968 чылдың майиньда чедип алган чаалап алышкынныарны камгалаар болгаш көвүдедир бис» деп, дозуннарда илергейлээн.

Бедик деңнел

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Совет улустуң амыдырал кежиге соолгу чылдар дургузунда, маңгыя 1968 чылда дыка бедээн деп чүвени жинниң бижиир ужурга кирлис америк «К). С. ньюс энд уорлд рипорт» журнал таварышкан.

Совет кижилер өөн эки чуртта, хой олча-ажыкты ажылдап ап турар, шалын тургыя садыл алыр хой эт-баранныыг болгаш чаяк чуртка амыдырал деңнелин бедидеринге улам хой хөреңгини үндүрүп берип турар» деп, журналның соолгу үнген дугаарында чугаалаан.

Журналдың экономиже киидизи Совет Эвилелиниң 1968 чылда амыдырал деңнелин аналитээн болгаш ооң 1969 чылда перспективаларын үнелээн иletкелик белетээн. Совет кижилерниң амыдырал кежиниң улегадыр үлегламышкынны ябо чылын база тургулчулаарә деп, ол журнал кол түңнел үндүрген.

Совет Эвилелинге соолгу он чыл дургузунда телевизиорлар, хөп чуур машиналар, соодукчулар будурери кап-даа катап көвүдээн деп айтқан сан-түңнер ол журналга варлаттынып үнген.

«ССРЭ-ге чурттагга тудуунуң хемчээ улгатқан, ол улгланыышкын бо чылын база улалгылаттынар. Бажың төлевиниң кончуг чиик болбушаан. 11 миллиоч кижи чаа бажыңнар алган, боттарынның чурттагга чергелериниң бөдөлгын 1968 чылда база экижидип алганы—деп, журнал демдеглээн.

Кеземчеге онаашпаан кемниг херектер

ТОКИО. (СЭТА). Америк шериг базазазы болу берген яйоп Окинава ортулукка соолгу он хүн дургузунда үш кижи өлүртүп каан. Ол черниң чагырга чергези өлүрүкчүлерни америк шериг албанныглар деп танып ылавылаан турбуже, Окинавага американнарның тургузуп алган чурумун бзатаар ук черниң прокуратуразы америк шериг албанныгларга удур ялалал кылып шыдавас, а судтуң оларны тудуп хоругдаарының чөпшээрелни бээр эргеан база чок. Окинаваның полициязы кемниг херек үүлгеткен американнарны чүгле ол черинге тутқаш, АКШ-тың шериг полициязынга шилчидип бээр өртелиг.

Чөңгээлевишаан

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының чөөн эрнин эжелээн израиль шериглер Каттышкан Араб Республикага удур чепсектиг чөңгээнн база катап кылган.

Израиль артиллерия болгаш танкылар Порт-Тауфик, Суэц болгаш эль-Шатт египет хоорайларны бооланн деп, КАРның Чепсектиг күштериниң дээди командылалының дыңнадырында чугаалаан.

Египет тала адымышкын-биле харылаан. Сөөлүүредир израиль шериглер артиллерия-биле Исмаилия биле эль-Кантара хоорайларны бооланн.

БОЛГАРИЯ. Карлова заводтуң тракторлары чүгле төрээн чуртунга эвес, харын база даштыкы чурттарга калбаа-биле сурагжаан. Ол тракторлар ховуларда, виноград плантацияларында, чимис садтарында, ыяш ажыл-агый черлеринде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: «Болгар-ТЛ-45» дээр бо тракторларны колдуунда ыяш ажылдап кылыр ажылдарга ажыглап турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ИК КРУПСКАЯ Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

1915 чылдың чазында даштыкыга турган большевик болуктерни каттыштырар талазы-биле шыңгыыы ажыл уламчылаан...

Февральдың 10-да Думаның беш кижизин шиитккен: большевик депутаттар Петровскиниң, Муранов, Бадаев, Самойлов, Шагов оларны, а база ол ышкаш Л. Б. Каменевти шөлүүр дээн.

«РСДР фракциязын шиитккени чүнү көргускенна?» деп чүүлүнге Ильич 1915 чылдың март 29-та мынча деп бижээн:

«Даймин соолугдеги баштайгы айларда-ла Россияның ажылчыннарының медеррелдиг авангарды ТК-ны болгаш ТО-ну долгандыр херек кырында сырый каттышкан дээрзин фактылар көргүзүп турар. Кайы-бир «фракцияларга» ол факт таарымча чок болза-даа ону мындыг эвес дээр ужур чок. Шиитккел бижинде мындыг сестер: «Боттарының акы-дүнмалары болур өске чурттарның хөлезилиг ажылдап турар куллэрынга удур эвес, а бүтүү чурттарның реакциялыг болгаш буржуаз чазактарынга база партияларынга удур чепсекти углазары дон чугула» дээн сестер, судтан буруудадып чарлаан турбуже, пролетаржы интернационализмче, пролетар революциязынче кыйгырганы Россияны дургаар тарадып турар болгаш тергаа белеткел дугаймда айтырыг талазы-биле баштайгы чөвүлел хуралды чыыдырган...

Ук конференция сентябрь 5-тен 9-ка чедир Циммервальдыга болуп эрткен; анаа 11 чурттан делегаттар (шүүтү, 38 кижи) келген. Циммервальдының чөөнерининге чүгле 9 кижи каттышкан...

Владимир Ильич конференциянын мурнунда-ла четкеш, 4-түң хүнүнде чаидык кижилерниң чыжыынга даймының характеринин база делегей конференциязының ажылгап болуру тактиканың дугайында илеткел кылган. Манифест дугаймда айтырыгта дыка маргылдаалар болган. Чөөнер манифестинин боттарынга тазырымчалыг төлевилелин база дайын болгаш социал-демократтарның сорулгаларының дугаймда резолюциянын төлевилелин киирген. Чыылганарның хой нуруузу чөөнерниң төлевилелиндеп ойталаап, ужуру дыка билдинмес болгаш мындыг кончуг дайынчы эвес манифест хүлээп алган. Чөөнер иштя манифестиге ат салган. «Баштайгы базым» деп чүүлүнге Владимир Ильич Циммервальдыга болган чүүлду мынчаар тайылбырлаан:

«Чэйгылчак болгаш дидим эвес манифестиге бистиң Төп Комитединиз ат салып болур турган бе?—деп айтырган, Ильич мынчаар харылаан:—Бис бодаарывыска, ат салып болур. Бистиң чөпшээрешпес чүүлүвүстү, — чүгле бистиң Төп Комитеттиң эвес, харын конференциянын бүтүү чөөн, **делегейниң революсчу-марксистиг кезиниң чөпшээрешпезин**, — ажыы-биле айытқан... Бис боттарывыстың үзелдериниң, дозуннарывыстың, тактикавыстың бичии-даа чажырбаан бис... Бистиң үзелбодалывыстың манифестиниң тарадырындан дудак чокка тарадып келген бис, тарадып турар бис база тарадып бис. Ол манифест оппортунизмге удур херек кырында демиселче, ооң хоорулуруне болгаш чарлырынче **бурунгаар базымны** кылганы факт-тыр. Чайгылчах чорукту шүүгмүчүлээр болгаш ооң-даа улугну чедип алыр талазы-биле бүрүн хосталгалыг болгаш бүрүн аргалыг турган, немецтериниң, французтарының, шведтериниң, норветтериниң, швейцарларының эвээш нуруузу-биле кады ук бурунгаар базымны кылырындан ойталаары сектанчы чоруун болур ийик»[2]. Циммервальд конференциязынга чөөнер боттарының бюрозун организастаап, черде онзагай болук болуп тускайланып алган.

...Бурунгаар шимчээшкининиң темилери дыка оожум болган. Ильичиниң ооң-биле эптешпези черле билдингир. «Баштайгы базым» деп чүүлүн эгезинге революстуг шимчээшкининиң хөгжүдезининиң оожум темилерин айытқан: «Даймининың уржуудан шыдажыр аргажок аар кризистиң тывылганының үезинде интернационалчы социалистиг шимчээшкининиң хөгжүлдези оожум бурунгаардан турар»[3] Ооң ужурунда Ильич Циммервальд конференциязындан дыка шыжыкан ээп келген.

Ильичиниң Циммервальдыдан келгенининг даартазында Бис Ротхориче үнген биё. Үверде эки-ле үндүүс, а даг бажынга баргаш, Ильич хенертен чергеэ энчогу кончуг, барык-ла хар кырынга чыдыпкаш, удуй берген. Булут дыргелин келгеш, удаваанда тарады көже берген. Ротхордан Альпыларже көөрге, магазыг чараш турган. А Ильич кедергей удаан, барык шак ажыр чыдыпкан. Циммервальдыга дыка-ла верзин хошкаан, дыка хей күжүн үндүрген боор оң...

ЦЮРИХ
1916 чыл

1916 чылдың январьдан эгелээп Владимир Ильич «Парус» ном үндүрер черге империализмни дугайында дептерин бижип олурупкан. Ильич ол айтырыгны канчаар-даа ажок шиитккен. Февральдың ортаа үезинде Ильич Цюрихтиң библиотекаларынга ажылдаар апарган, мынчангаш бис мнаар ийи неделя хире чорутқан бис, мынчаза-даа Берниге дедир чаңып кээрин сонгаардадып турул-турул. Берниден артык хөлөзээнниг Цюрихке чурттай бергеп бис. Цюрихке революсчу хөөнүт даштыкы аныяктар хой турган, ажылчыннар база бар, социал-демократтыг партия элээн чөөн үзелдиг, мынчангаш мешан чорутун хөөнү шоолуг биладимес чер чүве...

Цюрихке чурттаганың баштайгы айларында Владимир Ильич колдуунда-ла империализм дугайында дептерин бижип турган. Ук ажылынга ол дыка хандыкпаан, дыка хей чүүлдерни үшта бижип алган. Колонияларны оң онза соңуургап турган; ол эң байлак материалды чыып алган, кандыг бир эфрик колониядар дугаймда англия материалды меңээ очулдуртуп тургании сактып тур мен. Ооң соонда мен ооң «Империализмни» номчуп көөрүмге, меңээ чугаалаан тургынындан кургаг мышкап сагындырган. Европаның, Американың болгаш оске-даа черлериниң экономиктиг амыдыралын ол чижегдеп чугаалаар болза, шүүт-ла «бешке» билир турган. Ынчалза-даа ол чүгле экономиктиг тургузугга дүжүп турар политиктиг хевирлерни, массаларга ол хевирлерниң салдарын база соңуургап турган болбайн канчаар. Июльда дептерин бижип дооскан. 1916 чылдың апрель 24-тен 30-га чедир II Циммервальд конференциязы Цюрихтиң үлүсчу бажыңында шоолуг-ла млгалбас болган. Ынчалза-даа шору улус келген. Циммервальдыга чөөнер 8 эвес, а 12 делегаттыг болган, конференциянын резолюциялары бурунгаар базым кылдыр билдингеп. Делегейниң социалистиг бюрозунуң хөсерээ чарлыр, чөөнерининг Циммервальд конференциязының (Кинтальдыдаа дээр) конференциязы болуп эрткен. Бирги конференцияның соонда 8 ай эрткен, империалистиг дайын 8 ай иштинде улам-улам калбарып турган, мынчаза-даа Кинталь конференциязы I Циммервальд конференциязындаан шоолуг-ла млгалбас болган. Ынчаарда-даа шору улус келген. Циммервальдыга чөөнер 8 эвес, а 12 делегаттыг болган, конференциянын резолюциялары бурунгаар базым кылдыр билдингеп. Делегейниң социалистиг бюрозунуң хөсерээ чарлыр, чөөнерининг Циммервальд конференциязының (Кинтальдыдаа дээр) конференциязы болуп эрткен. Бирги конференцияның соонда

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

УРАН-ШЕВЕРНИҢ БЕЛЭЭ

Хенаг чүүлдерден нарын сиилбилге кыдыңның мастери Михаил Исаевич Почуқаев боо-чепсек музейинге белек кылдыр тудган нарын чүүлду: беш адыр сылдыстың ишкирлиг достек хевирин дамчыдып берген. Оон хаажысында 1870—1970 деп чылдар. «Партияны эдерип чор бис» деп мырыңай состери бар. Сылдыстың дал ортузунда 9×12 миллиметр хемчеэлдиг болган беш миллиметр кадыы бичии ном бар. Таптап тургап дискен 35 кадбак моңгун «Елазында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставының бижимелин долузу-биле кииргеп. Титулдуг карттың артында «Интернационалдың» состерин оюп тургап сиилбил кииргеп.

КАРМАН ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЛАРЫ

Бистер электри батареялары-биле үн бүрү амыдыралывиска бо-за таварга бээр болгай бис. Ол херекселдер шупгузу кончуг дар эвес-даа бол, черле эптиг, чиик болбае болдур ийин. Ынчаргаа ам — ийи талазы арай достексимээр чаңгыс копеектиң чоозу хире хемчеэлдиг электростанцияны тывыпган. Ол дээрге Ленинск-Кузнецкийниң «Кузбассэлемент» заводунуң бичии хемчеэлдиг аккумуляторлар пеглиниң будуруп турар продукциязының хой-хой хевирлериниң бирээзи-дир.

Дыңнашкын аппаратларында, медицина инструменттиларында, транзисторлуг радиоприёмниктерге, эң-не чүүл-бүрү херегелдиг приборларында энергия деоду болдур талазы-биле оон «хенаг-бейте» денгеежир чүве чок. Оон батареязы кончуг үр ажыглаар, ону чылда чаңгыс-ла катап солуур.

АЯН-ЧОРУКҮҮ КИШ

Алтай, Саян эримнериниң чурттакчызы — киш — Илий ыдыының Алатауузунда тыпты берген. Үнелиг олук ажыгажыының чурттаар чаа черин дугайгыр Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының зоологиязы институдуң сагыш салгап. Кошкен он-он аныганнар Чоон Казахстанның аян-чорукчу агаар оруу-биле ыллган. Чурт иштиинге бойдуг байдалынга киштериниң тваржыны, чаңчылгары чедиишкиниг эртткен.

ЧАДАГ-ТЕРГЕНИҢ ЧАА ОРУКТАРЫ

Чадаг-терге спортуның Бүгү-эвилел федерациязының отчёт-солуудалыг пленуму чадаг-терге спортун хөгжүдүрүнүң хой-хой чүгүла айтырыгларынче кичээнгей салган. Орук чадаг-тергелериниг массалыг кроссгарны болгаш чарыштарны катап торуттуп-дурер, хоорайларның кудумчуларында, стадионнарның шөлдеринге чарыштың салгын ковудеидир деп шиитпирлээн.

Тожунуң школаларында

Тожунуң башкылары өөредилгенин деңнелин бедидериниң аргаларын сүмележип чугаалашкан. Өөредилге чылының башталгаш чартының түңнелиин анализтеп көргеш, соруглаарының айтып алган. Школа назылыг 18 кижиниң өөредилгеге хазара туттаан болган. Оларның иштинде 6 өөренчиниң кандыг-даа чылдагаан чокка школага киирип албаны илереэн.

Кодээ Советтериин, райкүүскомиун дузазы-биле районга бүгү-ниитиниг 8 чыл өөредилгезин боттандырарын школалар болгаш районга эки деңнелер тургускан.

Өөредилге чылының башталгаш чартының түңнеттиири, 1313 өөренчиниң 195 кижи багай өөренген. Эрткен өөредилге чылының ол үези-биле деңнээрге 59 өөренчиг хей болуп турар. Үк айтырыгны школа удурткучулары дүвүренчиг-деп санап, багай өөредилгениң чылдагаанын тып, ону болдурбазының аргаларын чугаалашкан. Районуң башкылар коллективтери, түс-түс башкылар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидер дээш чамдык аргаларны кылып турар. Эдээн каш чыл улаштыр ийи чылчылар чок ажылдап турар башкылар бистө бар. Тоора-Хем ортумак школазының башкызы Г. П. Селина, Сыстыг-Хем эге школада бичe комплектилиг класс башкызы А. В. Кузменко, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Ий 8 чыл школазының эге класстар башкызы Х. Х. Очур болгаш өскелерин-даа адап болуур.

Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидеринге база бир кол түүл кадрлар айтырыы деп саналып турар бис. Бо айтырыг бистө ам-даа үзе шиитпирлеттинмээн. Орус дыл башкылары-биле хандырылга-ра чугула айтырыгны бирээзи. Районда үш тыва школа—Азас ортумак, Ий 8 чыл, Ийнин калыкшылга школаларында орус дыл башкылары чедиишпестен келген. Эрткен чылдың Ий 8 чыл школазынче юрист эртеминг кижини министерство башкылаашкынга шуут-ла хамаарылгазы чок, заводка ажылдап турган, радиотехник аныяк кижини бо чылын чоруткан. Ол кижи башкылап ажылдавайн, чоруй барган. Ам ол школа физика башкызы чок арткан. Ол школаның бо чылгы башгайы доозукчуларының ол эртемге билиин дыка кошкан.

Бичe комплектилиг класстар бистө хей. Чалыыр школазынга тыва 1—4 классты ам кааш чыл улаштыр 10 класс дооскан кижилер башкылап келген.

Тожу школаларынче чоруудар кадрларны министерствонуң талазынган бир яны ноору тутпуг. Башкы кадрларның амыдырал хандырылгазынче партия болгаш совет органнар багай эвес сагыш салып турар.

Улус өөредилге киидизи эрткен чайын бирги бедидер курстарже 17 башкыны өөредип чоруткан. Новосибирскиниң академгородогунга биолог башкызы, Азастан бир төөгү башкызы Ленинградка чораан. Дээди эртем чедип албаан 7 башкыны Кызылдың башкы институдунче сүмелеп киирген бис, үш элечиик эрткен күзүн дээди эртеминиң дипломуг чедип алган, үүлүге шыырлаларын тудар 5 элечиик бар.

Тожунуң башкылары В. И. Ленининиң 100 чыл ооң алдарлыг ажыл-херектерлиг уруккуурунга бүтү күжүн мөңгээр.

О. НАМЧЫЛАК,
Тожу районозунуң эргелекчизи.

СПОРТ

Колорадо-Спрингс (АКШ). Нарын коргузуглерлиг конькилээринiң дедегей чемпионадынга совет спортчулар Ирина Роднина биле Алексей Уланов бирги черии алган.

ЧУРУКТА: эжеэн коньколээринiң дедегей чемпионнары Ирина Роднина биле Алексей Уланов.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет мөгелер делегей чемпиону

МАР-ДЕЛЬ-ПЛАТА. (СЭТА). Ол хоорайга болган хоглуг хүрешке дедегей чемпионадынга совет команда беш адазы, бир моңгун, ийи үүлер медальды чаалап алгаш, делегей чемпиону болган.

Делегей чемпионуң бедик атты махачкалачы Загалав Абдузбеков (62 кг), тбилисчилер Зарбег Бериашвили (74 кг) биле Шота Ломидзе (100 кг) олар бир, Киев хоорай чурттуг Борис Гуревич (90 кг) ийи. Минск хоорайдан келген Александр Медведь беш удаа чедип алгаш бо.

СССР-ниң чыыды команданының эң аныяк кежигүнү, 20 харлыг москвачы Роман Дмитриев (48 кг) моңгун, тбилисчилер Тариэл Алибегашвили (52 кг), Нодар Рәвоштели (68 кг) олар үүлер медальдарны алган.

Совхозтуң чемпиону

«Сүт-Хөл» совхозтуң спорт чөвүдели 1969 чылда совхозтуң чемпиону ат дээш эң шилиндек шыырааткылаанны маргылдаазыны эртиргеп.

Орта 20 кижи, оларның аразынга 3-кү разрядтың 9 кижи, 2-ги разрядтың 5 кижи кирижкеп.

Бирги черии «Хемчик» аңгымыр тывыш черинiң директору Монгуш Бегзибаа алган. Анза совхозтуң чемпиону атты тывысхыскыраан, өртектиг бедек-биле шаанган. Ийиги черии Моңгуш Хеймер-оол, үшкү черии Владимир Сарыглар олар эзээн. Оларны спорт чөвүделиниң хүндүзел бижектери-биле шаанган. 3-кү разрядтың нормазын О. Чазчык, О. Массый-оол олар дүжээп алганнар. Хоочун шыдыраачы, 65 харлыг Донгак Херел 11.5 канны ап, багай эвес ойнаачын көрүктүлер магадаан.

О. СЕВЕН-ООЛ.

ХААККА ТЫВА АССР-НИҢ ЧЕМПИОНАДЫ

бо чылдың март 14—16 хүннеринде Туран хоорайга болуп эртер.

МАРТ 14-те эр улустуң 15, херээженнериниң 5; МАРТ 15-те эр улустуң 30, херээженнериниң 10 км черге чарыжы; МАРТ 16-да эр улустуң 4×10, херээженнериниң 4×5 км эстафеталары болур.

Маргылдаага Хову-Аксының, педагогика институдунуң, башкы училищезининг, «Динамо» командаларының болгаш районнарның эң шилиндек хаакчылары киржир. Оларның аразында республиканың каш дакпыр чемпиону Кирилл Радостев, Самагалдай школазының башкызы Оюн Седен-оол, ол школаның өөренчиктиг, шыырак аныяк хаакчы Валя Скворцова олар бар.

«Шын» солун редакциязынга

Бистиң аңгыс кызыл партиязын чораан Степан Самбажапович Бүлүүнүң мөчээни-биле холбаштыр бистиң ажыш-шүжүүвүстү үлежип бисте кажыдалын изеретткен организациялаарга болгаш эш-өөрге четтиргенивисти илереттивис.

С. БҮЛҮҮНҮҢ УРУГЛАРЫ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

ТЫВА ЭНИ ТУРАЧЫЛАР ДУГАЙЫНДА ЧАА ҮҮЛДЕР

Номчукчуларны таныштырар деп турарым чаа үүлдер меңээ иээп турар чагаалаарга үндезилеттинген чүве. Чоокта чаа Украинаның Ровно облазының Держино суурунда Бычаль школазының директору Ярослав Емельянович Войцешкодан мындыг чагаа келген.

«Силерниң чоруткан чагааларыңы школаның бүгү өөренчилериниң чыскаалының мурнунга номчудувус. Бистиң өөренчикчилеривис ам тыва эки турачылардың болгаш казпитан Кечил-оолдуң дугайында хей чаа үүлдерни билип аларгаан.

Бистиң областың «Червоний прапор» солуну силерниң напитан Кечил-оол дугайында биижээн материалыңарны парлаан. Ол солуунну силерже чоруттувус.

Бо чылдың февраль 1-де бистиң суурнуң чурттакчылаарының митингизи болуп эртткен. Оны Держино суурну немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанындаң бээр 25 чыл болган июнга турасказаттнан. Суурнуң эң чараш болгаш улуг аал бажыңының азыынга турасказалдыг самбырага алдын үжүктер-биле мынчаар биижээн: «1944 чылдың февраль 1-де Держино суурну капитан Кечил-оолга баштатткан тыва эки турачылар хостаан».

Бо болза тыва эки турачыларның алдарының неппереп турарымның база бир бадыткалы-дыр.

Ийнги чагаа Москва хоорайдан келген. Ону чоруткан ниити тыва эки турачыларның баштайгы ыяажызы— чагаалчы Михаил Вершинин. Ол ДОСААФ нам үндүрер черге үнген «Солдат балладазы» деп номун чоруткан. Ол номда ийи эгези: «Кечил-оол туячуушкунну удуртуп тур» база «Байыскылаң — Даңзын оглу» деп аттар-биле тывалаага турасказаатинан.

Оюн КОДУР-ООЛ.

Ажылче хуваалда

СТУДЕНТИЛЕР АМЫДЫРАЛЫНДАН

Бистиң институттуң 5-ки курсчуларының өөрүшкүдүг үүнгерии бирээзи келген. Байырлал шинчилиг кеттинген оолдар, кыстар ректорнуң кабинединден ярын-шырайында өөрүшкү, хуулчатпуг долган уруук-суурук үнгүлеп кээрге, эш-өөру оларга байыр чайгаргин, каза барып ажылдаар болганын айтыра бээр:

— Чита, Хабаровск, Красноярск, Якутия, Тыва, Алтай, Кемерово, Новосибирск, Томск, Казахстан...—деэн өөрүшкүүр үнмер удаа-дараа ыыңналып турган.

Ол дээрге чоокта чаа чартык чүс харлаан Омскиниң ветеринария институдунуң студенттери-биле «хенаг-бейте» деңнежир чүве чок. Оон батареязы кончуг үр ажыглаар, ону чылда чаңгыс-ла катап солуур.

Бистиң институттуң 5-ки курсчуларының өөрүшкүдүг үүнгерии бирээзи келген. Бай-ырлал шинчилиг кеттинген оолдар, кыстар ректорнуң кабинединден ярын-шырайында өөрүшкү, хуулчатпуг долган уруук-суурук үнгүлеп кээрге, эш-өөру оларга байыр чайгаргин, каза барып ажылдаар болганын айтыра бээр:

— Чита, Хабаровск, Красноярск, Якутия, Тыва, Алтай, Кемерово, Новосибирск, Томск, Казахстан...—деэн өөрүшкүүр үнмер удаа-дараа ыыңналып турган.

Ол дээрге чоокта чаа чартык чүс харлаан Омскиниң ветеринария институдунуң үүлүг-үүрегиниң чаңгыс ай фронтузунда билиг, күжүн баразын болдурган.

Институттуң доозукчуларының иштинден богунге чедир 3 академик, күрүне шаннаныың 3 лауреады. Социалистиг Күшажылдың 4 Маадыры, 56 докторлар болган профессорлар, 246 хире эртем кандидатгары, Россия федерациязының, эвилелшкен болган автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары, ол-ла республикаларның Алдарлыг мал эмчизин деп бедик аттыг хей санныг ажылекчилери саналттының турарынга институт чоргазарланыр.

Бо чылгы доозукчулар Барыын, Чөөн Сибирьның, Казахстанның болган Ыраккы Чөөн чүктүп область, край, округ, республикаларының районнарының мал эмнелгелеринге, колхоз, совхозтарынга ветеринария лабораторияларында болган эртем-шинчилел институттарынга барып ажылдаардар. Ажылче хуваалда үезинде элээн хой область, край, республикаларның кодээ ажылагый министерстволарынан, төлээлеп кээп, ажылдап баар ажыл-агыйларының, байдалын доозукчуларга таныштырган.

Институттуң доозукчулары ажылче хуваалда үезинде боттарының шилип алган мергежилиниг ыяаш, чон мурнунга хүлээлгелии эки билирин, бедик культуролуун болгаш организастыг чоруун көргүскен деп ажылче хуваалда комиссиязының кирижиилериэ демделгеп.

Беш чыл дургузунда киткээдеп келген алтыг. дегем. чырык чагаай аудиторияларында профессорларның эң сөөлгү лекцияларын доозукчулар дыңнаар, оон соонда сөөлгү конга хаптар. Эң-не шиитпирлиг ёй —күрүне шылгалдазы эгелээр. Шылгалдазыны дужаагаан соонда, уттундурбас студенттер чыыдарын эртиргеп аңгы-аңгы аймак-сөөк эш-өөру-биле байырлашкан, чуртту ыраккузак область, крайларынче ажыллап чоруптаар.

Институттуң 8 доозукчулары Тывазынга ажылдап чеде бээр. Аныяк республиказының колхоз, совхозтары олардың мазнап турар. Амыдыынга оларга күрүне шылгалдаларын чедиишкинниг дужаары күзеэнчиг.

М. ХЕРТЕК.
Омскиниң ветеринария институдунуң 5-ки курузунуң студентиэн.

Бичиилерге баштыңчының дугайында

Владимир Ильич Ленинге ыяакшылдың болган хүндүткелдин чылыг сестерии бистиң уругларывыс бичезинээн-не дыннап, оон чүрүүн көрүп келгеннер. Ынчалза-даа башгыңчы дугайында чүнү билир силер деп айтыраргa, уругларга садыныг белеткел болуунун кижизиттиргеннери безин орта харыы бербес болгулаар. Ильичиниң дугайында бичии уруглар кижизидилгезинге энне кичээнгейлиг болуурун чүгүлә деп көрүп чораан.

Бир-ле катаа Ленин дачага дыштанып тура, чем чиир хөөн чок уруглар көрүп каапт, «дарыг таваткар ниитилеп» деп баштак ооһну тыпкан. Бичии уруглар чемин доп-дораан арыдырыпкан болгаш ук ниитилеле хүлээп алыр дугайында дилег-биле Ильичиге чедип келгеннер. Бонч-Бруевичиниң «Арыг таваткар ниитилели» деп рассказын уруглар соңгургал-биле дыңнаарлар.

Володя Ульяновтуң чаш чораан чылдарының дугайында рассказтар уруглarга эң-не биилингир болгаш чоок. Володяның акы-дүңмаларын уруглар оон билип алыр.

Байлар оолдарының адыыргак мактанышкыннарыңa и га Володя алдырбас чораан.

— Эй, Ульянов, сээн чалчаларың бар бе?—деп, байлар оолдары шоодуп айтырарга, Володя дinaa харыны берип шыдаар-даа:

—Ол чүвер боор. Менде мырыңай ийи чалчa бар болгай. Мээң күзээн чүүлдеримни олар кылып турар. Чүгле изиктеримни айтпар туржук, думчуумну-за айтпан боор. Сиңер, номнар көрүп тура, эки, багай чүүлдер дугайында бесеэга чоруудуп болур.

Уруглар садының, ылангғы аарээн болуунун, бичиилерни баштыңчының дугайын улуг сонуургал-биле дыңнаарлар. Беш чыл дургузунда аарээн болукке ажылдап келген дуржулгамдан аңаа будуүзеэн мев. Шаанга улустар канчаар чүрттеп чорааның, ажыы-түрекпге амыылралын үржүү чүзел, Ленин ядыы чоигa канчаар дузалаанын дээрзин уруглarга ырааның ажылган турган, Ленин, революция дугайында беседа чоруудары ажыктыг.

Ленин дээрге баштыңчы-дыр дээрзин уруглар билип алыр.

Ленинчи булунга чүрүктер чыыр ажылды чоруудуп болур. «Ленин Ракпиге» деп бедик чүрүктерны тайыбырлап тура, хлеб чазактың каргыг шагдаалары баштыңчының ястеп-сүрүн, кара-бажының кииp октаар, харын-даа өлүреэ деп тырганын уруглар-биле чугаалаштывыс. «Ленин Смольныйда». «Ленин чажыт байдалда» деп болук чүрүктарын уруглар сеткил-сагыш дойлуушкунубиле көөр.

Хамыктың соонда хоорайның төп черинге баштыңчының тураскаалының чанында беседа эртгирливис. «Ленин боданып турар-дыр. Чүнү боданып турарыл? Ядыыларга канчаар дузалаарын өөдүп турган боор» деп уруглар чугаалап турган.

В. И. Ленининиң дугайын уруглarга таныштырар бетинде, эски-салгарның кижизидикчилерин баштыңчының дугайында хөйнү билирин чугула. Оон ыдыда баштыңчы дугайында чечен чогаал номнарын тема айыы-биле үш болукке үзүп алыр: Володя Ульянов дугайында чечен чогаал номнары. Ильичиниң уруглarга ынакшылын көргүскен чечен чугаалар болгаш Ленин баштыңчы. Ленин революсчу даар дугайында рассказтар. Ында хамаарыштыр чүрүктарны, көргүзүг материалдарны база хуваап алыр.

Ильичиниң дугайында янзыбүрү рассказтарны дыңнаашкын, чүрүктарны көргеш, бичии уруглар улуг баштыңчыга, бүтүүн кижиге ханы ынакшыл, оны эвээл салгаларлар.

А. МАШКОВСКАЯ,
Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

Ясли-сад кижизидикчилеринге

Шын олуруп чаңчыгыңар!

БИЧИИ уруглarның жага-боду, дурт-сыны улуг улуска бодаарга дыка эвилиг (чымчак). Бир эвес школачы кичээл үезинде партаза хүн бүрүде шын эвес олурар болза, чоорту оон дурт-сын сөөктери мрайбын, бүгү амыдыралының шагында күдүүлүг, чүрээк кижи болуп артып калыр. Шын эвес олурар чорукчан керек шоо үрелии бакпаларар. Номда болгаш кыдыраашта үжүктерни комчуруу бергедей боор. Оон уламнадаң карак шиилгедер үжүрга таларжыр. Шын эвес олурар чорук кижиниң кадынга улуг хора чедирер. Шак мындыг таварылгадаң чайлар төлөөде, школага болгаш бажыңынга кичээл кылырда кезээде шын олуруп чаңчылар керек.

Дорт олуруңар. Бажыңар дыка дөңгайтпаңар (воргазаар мрайтпаңар). Хөрээңер-биле столга чеденмейн, олуртан сөөлбайыңарның чеденгиишкин чедепгин олуруңар.

Оон, солагай талаңарже хыйыштайн, дорт олуруңар.

Кыдыраашта шенектен салгалар баштарынга чедир ажуннуу темнезин-биле карааңардан ол хире черге чудуңар. (35 сантиметр).

Ийи холдар парта кырынга 45° (градус) темнезиндиг чыдар, шелек хостуг болур үжүрүүс. Оң холду кыдыраашты кырынга салгаш, солагай хол-биле кыдыраашты алаң түүп алыр. Холдар хостуг чыдар. Столга холдарыңар-биле дыңгыйыр чедешпеңер.

Буттарыңарны стол тепкижинге ийикте, аяк шола кырынга салып алыңар.

ПАРТАГА УР олуртаныңдаң, чылдыңа чаңгыс черге олурар чүве биижээнинден школачылар шагырай берип болурлар. Ынчангаш школачылар кичээлде бижип дооскан соонда, башкының айтышкыны-биле олар сандайынче чеденгижин чедепгин, холдарын оргазынга салып болурлар. Оң ышкаш бажы-биле болгаш холдарың, буттарың-биле аязын каш шимчаашкинерни кылыр ажыктыг (өөренчикчилер башкыларның удуртказы-биле аязын каш шилдиг суда шимчээшкинни кылыр, он бөлээ куш-культурлуг жингутадыр дээрзин бичии школага таймылбырлар ужуруг).

Ындыг куш-культурлуг минуталарны класска башкының айтышкыны-биле чорудар. Бажыңга кичээл кылып олура шагырай берээнде, школачы ону боду кылып болур.

ШКОЛАЧЫ КИЖИ шын олурарының бодун шаап-ла өөредип ужуруг. Хостуг тыпкынга, карак шоогун бакпарлалынга, шагыраар чорукту болдурбазының болгаш чаралтыр бижиирине ол чугула болуп турар.

ШКОЛАЧЫ БУРУЗУ чүгле класска эвес, а бажыңга онаалга күүседип олурза, шын олурар ужуруг. Школачылардың бажыңга онаалга кылырда олурар столу энин эртир бедик эвес, кичээл бижиирде бодунга тааржыкпан болур ужуруг. Ол ышкаш буттарын шалага салып алаан олурарда бодунга ай сандайлаш болза эки. Бо бүгүнү школачының бажың онаалгазын чараштыр, шын бижиирине дуглалыг. Сандайның журнуу талаын стол кырынче (стол адаа) шала кире бергеп турар ужуруг. Шак мындыг стол, сандайга олурун, кичээл кылары школачыга таарышкалы, ол турун шагырааре болгаш борт сыннын, кадык-чагай кижи болуп өөрт.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Валентина Леонтьевна Иванченко Кызылда теп аптеканың ассистентүзүнде амыдап турар. Ол Томскиде фармацев училищезин доозын соонда Тыва республиканың аптека шугумунга он бир чыл чедир амыдап келген. Бо чылдарның дургузунда чонның кадының бижыглаарынга төлептиг үлүүн киирип келгеш, коммунистиг күш-амыдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

ЧУРУКТА: Валентина Иванченко ажыл үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлерниң чугаазы» 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шакгарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айылдың чадазы» 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.40 шакгарда.

«КАА-ХЕМ»: «Революцияның аттыг шерии» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шакгарда.

1969 чылдың март 18-тен 21-ге чедир Красноярскиниң протез будуруглег черинiң боригадазы Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 15 дугаар бажыңга кээп амыдаарлын протез кылдыртып, дыңнаар аппарат чагыдып алырын күзээн бүгү инвалидтерге дыңнадып тур.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың. № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганза килизиниң 35-24, чарымсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килизиниң 23-54, культура килизиниң 37-13, өөрө адыл-агый килизиниң 21-47, идептер килизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуу килизиктериниң 21-27, информацин килизиниң 20-60, бухгалтериниың 31-75, корректорларның 27-41. Солун делбейн баргаңда 32-75 телефоннe болгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң ишкиш чаралдыг өргелелиниң типографиязы. Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00285.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 15 СУББОТА № 69 (7909)

Өртээ 2 көп.

АК-ДОВУРАК—АБАЗА ОРУУ-БИЛЕ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүңүң бүдүүзүнде күш-ажылчы рапорттар редакцияга кээп эгелээн. Тываның даг үлегүрүңүң баштайгызы — Ак-Довурак комбинаттан өөрүнчүг медээ биске келген.

Март 13-те хүндүскүнүң 12 шакта 14 автомашина составтыг колонна Ак-Довурак—Абаза оруун таварыштыр үнүпкен. Абазаның демир-орук станцязынга чедирер 100 тонна ажыг даг-дүгүн сөөрткен чолаачылар аяттаныр мурнунда кыска митинг болган. Чаа оруктуң Тываның экономиказынга ажык-дузазының дугайын демдеглээш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов орук-суур менди-чаагай чоруурун чолаачыларга күзээн.

Дүүн кежээ Ак-Довурак комбинаттың директору эш Уховтуң биске дыңнатканы болза, бистиң аткарган колоннавыстың чолаачылары эки чорааш ээп келдилер. Дедир кээрде тудуг материалдарын, дериг-херекселдерни чүдүрүп келгеннер. Моон мурнунда Абаканның демир-орук станцязынга чедир Ак-Довуруктан үнген автомашиналар 870 км оруктуу эртип турган болза, ол ам 240 км чедир кызырылган. Чаа оруктуң ажыглалының эгелээни ол. Баштайгы колоннаны соңгулда хүнүнге тураскаадткан бис.

ПРОФЕССИЯНЫ ШИЛИП АП ТУРА

Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң киреринің экзаменнеринге чедир уе ам-даа элек. Кым каяа өөренирин, кандыг мергежилдя шилип алыры эң-не чугулаа деп айтырытны чугаалажыры черле артык эвес. Хөгжүп олурар аныяк республиканың улус ажыл-агыйынга мергежилдиг кадрлар хөйү-биле пегеттинип турар. Тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге хүлээп алыр абитуриевтилериниң билии хаты, быжыг болурупче амдан эгелеп сагыш салыр ужурлуг бис.

Кедээ ажыл-агый техникумун, эмчи, башкы, ураи чүүл училищелерин, садыг-кооператив болгаш политехниктиг техникумнарны, түдүгүнүң болгаш кедээ ажыл-агый профтехучилищелерин дооскан тускай мергежилдиг оолдар, кыстар республиканың кайы-даа булуңнарында ажыктап турар. Тываның колхоз, совхозтарында, школаларда, эмнелге пунктуларында, культура одагларында хөй чылдарда мергежин ажыктай берген специалистерге чон чоргаарланып, мактап турар. Оларның ажыл-ишке үлегер-чижээ бөгүнгү школа доозукчуларының профессия шилип алырыга улуг дузаны чедирер ужурлуг. Бот-тускайлаң ажыдыралдың эге бажыңнарын шагда-за кылган специалистер-биле ужуражышкыннарны школаларга организастаар болза эки. Профессияга хандыкпыл, оон солун, берге талаларының дугайын олар уругларга чугаалап бээр.

«Шилип билгиниң ортумак школазының ажылын улам ажыктыр хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында профессияны медереалдия-биле шилип алырыга школачыларны белеткээри совет школаның чугула сорулгаларының бирээзи деп чугаалаан.

Профессия шилип алыры харыысалгалыг, нарыя болгаш чүгле ажыктың хуузунда айтырыы эвес, ол күрүне ужурдузалыг айтырыг. Ортуман школаны доозуп турар 10-гу классчыларның хөй кезии кым болур мен деп айтырыгны тодаргай шинтпирлеп алган болур ужурлуг. Ыяңгаш класс удурткучулары, башкылар болгаш ада-иелер уругларның профессия шилип алырыга дузалап, арга-сүмени кадар, тура-соруктуу бижыктырар херек. Ыяңгыя үстүү класстарның башкылары доозукчулар-биле, оларның ада-иелери-биле беседалажыр, «Кым болурул?», «Мээң келир үеде мергежилим» дээш өске-даа темаларга чогаадыларны бижидер болза эки. Оон аңгыда бистиң республиканың болгаш оон дашкаар-даа өөредилге черлериниден өөреникчилер келбаргаш, түнелээ үндүрери ковчуг чугула. Яңы-бүрү солуун мергежилдер дүгаймында литература аймаан-даа сүмелеп болур.

Тускай мергежилди медереалдия-биле шилип албас чоруктуң черле шын эвес. Оон уламындан кайы-бир өөредилге черинге дужа-келбиже кирип алгаш, ийи-бир чыл өөренип чоруй оон дедир чедип кээр таварылгалар бистең бар. Ол дээрге быжыг соруглал, күзел-чүткүл чок чоруктуң чылдагаавы деп дорту-биле чугаалаар апаар. Бо талазы-биле башкылар коллективтериң база чедир ажылдавайн турар деп дидимни-биле чугаалаар ужурлуг. Өөредилге черинче экзамен дужаап кирип турар кижи тускай мергежилдиг чедип алгаш, каяа ажылдаар мен дээрзин ыяк шинтпирлеп, бодунуң сонуургазын, бар аргаларын догаштырып көөр ужурлуг.

«Эртем болгаш техниктиг дешпилгенің бедзээниң хире чергези-биле теория болгаш политика талазы-биле калбак билиглиг, бедик мергежилдиг тускай артемишилерни белеткээр хүлээглелиг дээди болгаш ортумак өөредилге уламындай хөгжүүр» деп СЭКП-ниң Программазында бижээн. Күрүнеиин Кызылда башкы институдунда ам 600 хире студент өөренип турар. Институт чыл бүрү 150 хире доозукчуну хүлээп ап келген. Башкы ажылынга сонуургал чок чамдык кижилер база институтка кире бергилээр. Башкылар чөвүлелдериниң сүмелээнин ёзугаар өөренип кирип турарлар чонгуг эвээш: түгле 1,5 хуу боор турар. Башкы институдунга экзамен дужаап турар абитуриентилериниң аразында оруг дылга, математиканга болгаш физиканга комбак билиглиглер хөй.

Шилип алган профессиязынга хандыкпылга, бертелерден кортпас чоруккa доозукчуларны чаңчыктырары, өөредилгезин ара кааткаш көөр чоруктардан чайлаарының аргазын тывар апаар. Келир үеде чедип алыр профессиязынга уругларны билиг-даа, сагыш-сеткил-даа талазы-биле белеткээр ажылды школалар коллективтери чорудар болза эки.

Доозукчуларның профессия шилип алырыга школаның хамаажын турар будүүлге азы ажыл-агый коллективи база салдарлыг. Школаны дооскан соонда тускай мергежилдя чедип алгаш, төрээн колхоз, совхозтарында ажылдап турар специалистер бисте хөй. Уругларны кедээ ажыл-агыйга хандыкпыдар улуг ажылды Туранның № 1 школазының коллективи «Кызыл тараачыны» колхоз-биле кады чорудуп келген. Өөреникчилерниң будүүлге бригадазында болгаш школа чанының участогунда дуржулга ажылдарын өөреникчилер калбарткан.

Күзел-соруу-биле дүгжүп турар профессияны шилип алырыга доозукчуларның ёзулуг сүмечилери—башкылар, кижилиндикчилер ол. Яңы-бүрү мергежилдиң кижилерп-биле ужуражышкынналарны, беседаларыны школа бүрүзүге организастаар.

Школаның ада-ие комитеттери, ында хөй-нинти организациялары ук ажылга идепкейлиг киржири чугула. 1969—70 өөредилге чылында дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге ыпырак билиглиг, эң-не белеткеттинген доозукчуларны белеткээр дээш школа коллективтери, ада-ие комитеттери, калбак хөй-нинти боттарының салыышкынын киирер ужурлуг.

Даарта чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү

„Кирип моорлаңар“

Чугула политиктиг кампания-ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгудага белеткел дооступ турар. Ам эртен, март 16-да, соңгукчулар участоктарже хейвттыг, омак-хөлүг четкилеп келир. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү авестерниң чаңгыс аай блогунуң кандидаттары дээш соңгулда хүнүнде боттарының бадылаашкынын бээрин бистиң ажылчы чонувус хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хамаату хүлээлге деп көөр.

Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле округтарда болгаш участоктарда белеткелдериң канчаар чоруп турарын чугаалап бээрин хоорайның соңгулда комиссиязының даргазы эш П. А. ИЛЬИНДЕН бистиң корреспондентивис дилээн. Оон редакцияга дыңнатканы мынды:

Хоорайда 30 соңгулда участогу бар. Оларның шуптузу соңгукчуларны март 16-да хүлээп алырынга улуг белеткелдеш чоруткан болгаш бүрүн белеп болган. Участок бүрүзү көскү агитацпя-биле шиметтинген, чонуң бадылаарынга хелектиг урнаалар, кабиналар болгаш өске-даа түүлдер-биле дериттинген. Бүгү соңгукчуларның дандызы ылаңылаттынган болгаш арыг кылдыр чара парлаттынган. Бадылаашкын бюллетеньнери участоктарда чедиртинген. Боттары кээп бадылап шыдавас кижилерже чорудар чорук урнаалары четчир.

Соңгукчуларны хүлээп алырынга Холчүк чанында № 7 участок (комиссия даргазы А. С. Нестеровский). Улеторгуге № 18 участок (комиссия даргазы В. А. Воровьев), Чеховта № 13 участок (комиссия даргазы В. Ф. Ветеримов) болгаш өскелер-даа эң ажы белеткеттинген. Ол черлерде бүгү белеткел ажылдары эрте доозулган, көскү агитацпя болгаш дериг-херекселдер-биле эки дериттинген, бүгү түүлдери мырыкай белеп.

Округтар болгаш участоктар комиссияларының даргаларының, секретарьларының сургаалдалыг семинарларын соңгулданың хоорай комиссиязы түс-түзүнде эрттиргилеп. Комиссиялар боттары ажыл хуваалдазының кежигүлериниң арааында кылган болгаш олче актив терии хөй хаара тутнан.

Организастыг хемчеглер база алдынган. Участок бүрүзүге ажылдаар буфеттерни Кызылдың садыг кылдазы хуваагаан. Соңгулда хүнүнде хереглээр автотранспортту четчелеп тодаратка. Чугула албан черлеринге, участоктарга, хоорайга дежурныйлар үнүүлээр. Соңгукчуларны культура-масалыг хемчеглер-биле хандырарының планы тургустунган. Ол ёзугаар участок бүрүзүнге ийи концерт база кино үнүүлээр, чамдык черлерге оюнчар, танцылар-даа болур.

Ынчангаш Кызылдың соңгулда участоктары хоорайның бүгү соңгукчуларын «Кирип моорлаңар!» деп чалап турар.

чалап тур бис

Хову-Аксы суурнуң ийи дугаар агитпунктузу культура бажыңында тургустунган. Ам бо хүннерде ында соңгулдага белеткел ажылдары доозулган. Март 16-да Советтерге ээ-не төлептиг оолдар, кыстар дээш бадылаашкынның бээрпнче соңгукчуларны кыйгырган лозуннарны, плакаттарны культура бажыңының дашында-даа, иштинде-даа аскан.

Агитаторлар боттарынга быжыглаан участоктарының соңгукчуларының ат, фамилиязын нинти даңзы-биле шүүштүрүп, каш катап хынаалаңы чоруткан. Хову-Аксы суур Советинге депутаттарының кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары бедик организастыг байдалга арткен.

Агитпунктуларның ажыл планында көрдүнген бүгү хемчеглер боттанган. Соңгукчулар ортузунга агитаторлар чугула темаларга лекция, беседаларны номчаан. «Тыва кобальт» комбинаттың партия организациязының секретары В. Суровтуң «Делегей байдалының дугайында», ортумак школада төөгү башкыам Е. Пермяшкинаның «В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралының дугайында» лекцияларың, комбинаттың коз инженери Т. Монгуштуң «Комбинаттың перспективалары» деп нлеткелин болгаш база агитаторларның «Чер-чер Советтерипге соңгулдалар дугайында» лекцияларын соңгукчулар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Соңгулда участогунуң дерилде-шимелдеан бүрүн доозулган. Соңгулда кабиналары, урнаалар белеп. Ам чүгле соңгулда хүнүнде бүгү соңгукчуларны хүлээп алыры арткан. Хүндүлүү-биле моорлаңар!

Белүк агитаторлар агитпунктуга чыглып келгеш соңгулда хүнүн каичаар эрттирер дугайын сүмележип, дугуржуп турган үеэнде бо чуруктуу тырттырган. Олар шупту агитпунктуның шимелдезинге, соңгукчуларның дандызын бижиринге, дежурныйлаашкынны тургузарынга, Культура бажыңынга кежээлерин эрттирерипге идепкейлиг киришкен.

А. НЕВОЛИН.
Авторнуң фотозу.

ЧУРУКТА: Белүк агитаторлар (солагай талдан) Н. Елесеева, К. Еизак, С. Сарапулов, Н. Татарченко, Л. Ходчикова, В. Назаренко олар соңгулда бүдүүзүнде.

УЧАСТОК БЕЛЕН

СҮТ-ХӨЛ. (Телефон-биле). Эрге-чагырганың чер-чер Советтеринге соңгулда белеткели бүгү черлерде организастыг дооступ, чонның чаңгыс эпсеткилдиин илередип турар. Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөлде № 16 участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы Алексей Орловтуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Бистиң участокка шупту чээрби (район Советинин — 4, кедээ Советтин — 16) соңгулда округтары хамаар жып турар. Бадылаашкын хүнүнге белеткел доозулган: соңгукчуларның ат-дандызы бүрүн хынаттынган, кабиналар дериттинген, бюллетеньнер белен.

Соңгулданың будүүзүнде болгаш бадылаашкын хүнүнде участок комиссиязының база агитколлективтериниң ажыл планы баш бурунгаар көрдүнген. Агитпунктуга үндүрер кинолар бар; Сүт-Хөлүң кудумчу комитеттериниң организастаапы 2, школа коллективинин 1 концерттери белеткеттинген; март 16-да күш-культура болгаш спорттуң шыдыраа, баг кагар дээш өске-даа оюннары болур.

БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ БЕЛЕТКЕЛДИГ

СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары Сергей Семенович Танааның редакцияга дыңнатканы болза, районда соңгулда кампаниязы бедик күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эртип турар. Будүүлгелерде, колхоз, совхозтарда В. И. Ленинниң төрүттүүгениинден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш массалыг-биле калбарган.

Районнуң ажыл-агыйлары чарышка алган үдээлгелерин багай эвес күүседип турар. Мал кыштагладыышкыны организастыг эртип, часкы тарылгага белеткел ажылдары түлүктеп турар. Ам бо хүннерде часкы тарылгага ажыглаар техниканың 84 хуузу сеттеттинген. Бирги кварталдың күрүнеге эът садар планын район 107 хуу чедиргеп.

Соңгулда дугайында Дүрүмге дүүштүр соңгулданың белеткел ажылдары чорун турар. Депутатка кандидаттарга депшиттиргеннер округтарның соңгулда комиссиязынга бүрүткеттиргеп болгаш соңгукчулары-биле ужуражкан. Районда 16 соңгулда участоктары туртустунган. Чоокта чаа оларның соңгулда хүнүнге белениин хынаан.

Соңгулда участоктары эң эки бажыңнар-биле хандыртынган. Соңгукчуларның дандызын ылаңылап кылган. Соңгулда бюллетеньнерин орус, тыва дылдар кырынга четчирибиле белеткээн, соңгулда участоктарынга чедирген. Оон ында соңгулда комиссияларының протоколдарының майыктарын, демир таңмаларын, соңгулданың улуг, биче хааржактарын база белеткээн. Бадылаашкынның протоколдарын тургузарынче, округ соңгулда комиссияларының протоколдарын ой-шаанда тургузуп, депутатка соңгутканнарга шынылганы тыпсырынче кичээнгейин база салган.

Соңгулда участоктарынга чиик машиналарны, шинактыг аъттарны быжыглаан. Саргал, Коптуг, Баян-Кол, Улуг-Ажык, Биче-Ажыкче баар транспортту белеткээн. Ужеп-Бажы, Када, Оюм дээн ышкап орук берге черлерже база Шивейде ивижилерже вертолёт ужударын планнаан. Соңгулда хүнүнде харылзаалың үзүктел чок болурунуң бүгү хемчеглери алдынган. Концерт коргузуглерин, буфеттерни суур бүрүзүнге организастаар.

Районнуң партия, совет органнары, соңгулда комиссиялары соңгукчуларның бадылаашкынга киржирипге таарымчалыг байдалды тургузарының бүгү хемчеглерни ап турар.

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ КИЛЕҢНИГ ҮНҮ

Совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг хандаашкын кылган кыдат чагырга черлериниң чоңгээлиг үүлгедиглеринге удурланыышкынның митингилери бистиң бүгү чуртувуста үргүлчүлевишаан. Мао Цзэ-дуң бөлүүнүң калчаашыг чоңгээчилерин ажыячынар, албан-хаайчылар, эртем, культура ажылданчылары, студентилер киргаан. Коммунистиг партиявысты, оок левинчи Төп Комитедин, Совет чазаавысты долгандыр улам сырый каттыжар, Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын, намгаланыр аргалыын күш-ажылывыс-биле моогаг чок быжыглаар бис деп, совет ажылчы чоннар боттарының үндүрген доктаалдарында демдеглеп турар.

☆ **МОСКВА.**— Кыдат дайынырак дүржоктарның карын сагыштыг үүлгедиглер кыза бергени бүжар бууразшкынга таваржып доозулган. Даман ортулук совет девискер турган, ол хевээр арткан болгаш артар-даа. Пекинчи дүржоктарны карган тур бис, оларның бурууау-биле бистин кызыгааржыларывыс амы-тыным оскынар ужурга таварышкан болгай— деп, Бутырның химия заводунуң технология киидзининң начальниги Н. С. Медведев чугаалаан.

Кыдат удуртукчуларның оскерикчи политиказын бүрүү шапкан удурланыышкынга боттарывыстың үнүвүстү каттыштырып, Коммунистиг партиявысты болгаш Совет чазаавысты долгандыр улам сырый каттыжар бис деп медеглеп тур бис. Митингинниң үндүрген доктаалында ынчалдыр чугаалаан.

—Кыдат удуртукчулар — делегейниң коммунистиг шимчошкининиг оскерикчилери. Маовстеринің дээрбечи халдаашкызы сагыштыы-биле кылган, мяк бодамчылыг чоңгээ болган. Кызыгаарга шериг албаны эрттирип турган, мындаа чаа чанып келген мен, ынчангаш бистиң Төрээн туртувустуң дайын нарыныың кайы хире жара сагыштыг арганы ажыглап турарын билир мен. Арын-күүрүн шуут оскуиганнар-ла совет кызыгаарга ол хире жара сагыштыг халдап болур турган-дыр —деп, хоюглакчы В. Т. Мяшенко чугаалаан.

Төрээн чуртунуң кызыгаарын камгалал тургаш маадырлыг өлген совет дайынчыларга тураскаал коммунизминиң чырык чаагай оран-суурун тудуп турар совет кижилерниң маадыр-шудургу ажылдаары болур деп, митингишө сөс алган ажылчынар, хоорчы Б. И. Зернов биле А. И. Роговский медеглээн.

☆ **БРАТСК.** Алюминий заводунуң ажыл-ишчилери кыдат чагырга черлериниң чоңгээлиг киленгээн удурланыышкынын илергейлээн. Олар марксизм-ленинизмге оскерикчилер болган пекинчи дүржоктарны шынгыы бүрүү шаварып негээн.

☆ **ВЛАДИВОСТОК.** Өөнүг металлургияның Сихотэ-Алинь таңдыларында будүүлге черлеринге хөй кижилиг митингилер арткен. Олардың кирижкчилери Совет чуртка удур дээрбечи үүлгедиглерни кылган кыдат чоңгээчилерни бактап кагаан.

— Бистиң кызыгаржыларывыстың маадыр-шудургузунга чоргаарланып тур бис— деп, түүл-бүрү металл тывыжының «Сихалин» рудниинин казыкчызы Н. И. Кривошеков чугаалаан. Идеология талазы-биле дора чедирериндея чепсектиг чоңгээлер кызырынче шилгээн Мао Цзэ-дуң болүүнүң ойлукчок политиказы кыдат улусту аар-берге уржуктарга таварыштырар. Кыдат улус пекинчи удуртулгаларга шыңгыы негелдерин кедээнде черле салыр деп, «Ыраккы Чөөн чуктук металлургия тудуу» трестиң прорабы В. А. Власов медеглээн.

(СӨТА).

Чөңгээчилерге харыы

Маоцзэдунчу эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чоңгээнинге удурланган хөй кижилиг митинг Таңды районнуң төвү Бай-Хаак суурга болган.

Аңаа сөс ап чүве чугаалаан эштер Чылбак-оол, Хотяков, Хомушку, Сенгинжик болгаш өскелер-даа Совет чазактың Кыдат Улус республиканың чазаанга нотазын планы-биле деткип, кыдат чоңгээчилериниң угаан-сарыыл чок чоруун силеп-биле буруу шапканнар.

Районнуң ажыл-агыйларынга, будүүлге черлеринге, организацияларынга хөй кижи киришкен митингилерге Мао-Цзэ-дуниуң болгаш оок бөлүүнүң чарылдырыкчы политиказын буруу шаап турган.

С. ТАНЗЫЛ-ООЛ.

АЖЫЛЧЫН КЫСКА ИДЕГЕЛ

Татьяна Куулар сескн классты дооскаш, мал ажылынга ажылдаар күзелин илереткен. Оок ол күзели үндезин барымдаалыг. Ада-иези малчын болгай. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы аныяк кыстың күзелин деткээш, оны мал ажылынга киирерни аазаап, малды тарып боозалдыр техниктерниң курузунче чоруткан. Курска ооренип алган соонда, комсомолчу Татьяна бодунуң ол мергежилиниң дайы-биле ажылдап, оок соонда ветеринариянын санитарказы апарган. Татьяна Куулар ажылдавышаан, бот-өөредилгебиле мал эмчизининң мергежилин билип ап турган.

Татьяна Кенденовна Кууларны оок бодунуң күзелин ёзугаар, соолгу чылдарда хойжу кылып каан. Ол мурнундан тура-ла малчын ада-иезиниң ажылынга дузалажып, мал ажаарып, кадарарын билип анкан болгаш совхозтуң бир кодан хоюн хүлээп алгаш, дүүреевээн. Тускайлаң хой кадарып келген чылдарының дургузунда Татьяна багай эвес коргузуглерни чедип ап, хойжу бригадага мурнакчы кадарчыларның бирээзи болу берген.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеминде хойжу бригадазының малчыннары мурнакчы хойжу Татьяна Кенденовна Кууларны Чыргакы кодээ Советтиң депутадының кандидадынга депшиттикен.

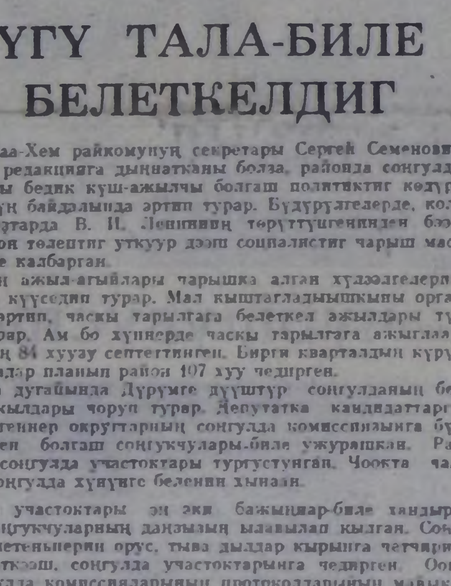

Чуруктаг Т. КУУЛАР.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

ОЛЧАЛЫГЛАР

Барыын-Хемчик районнуң анчылары өлүк аймаан күрүнеге дужаар дээш ырак тайгаларже, сынпарже үнүп турар. Олар Кызыл-Мажалыкта өлүк хүлээп алыр салбырга олчаын дужаап туралар. Мурнакчы анчылар Ооржак Кажыкай 22 киштю, 175 диинии, 4 күзенни, 2 аспы, Степанов Сеңээн 13 киштя, 156 диинии, 5 күзенни, Ооржак Кешкен-оол 7 киштю, 160 диинии, 1 дырбактыгны, 7 күзенни алургеп. Олар боттарының киштя ыттарын эдертип алгаш, Хан-Дээр, Доостуг тайгаларындан «чымчак алдынныы» бо аннынар сезонунда хейжу тыпканнар.

Анчыларның хомудалы база бар. Аннаар черлери болур Хан-Дээр тайгазында, Доостугда, Кара-Инекте, Чаныылыгда, Мөнүүде, Кожээ-Бажында таарымчалыг бажыңчыгаштаны, чаглактанар үүктерээ тургуспаан. Ол ышкаш анчыларга таарымчалыг идик, хептерни, бооларны, ок-чемээк аймаан районга чедир бербейн турар.

С. ГАВА-САМБУ.

Бедик шаңнал

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу республиканың кедээ ажыл-агый будүүлгезинге хөй чылдарда үре-түмнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хунүнден бээр 50 харлаапы-биле холбаштыр «Тере-Хөл» нелхозтуң даргазы эш Богатырь Самбуу Кошкар-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

„САЯНДА“

Частың башкы айы март ортан чедип, чүгүрүүнче кирген. Ам часкы хову ажылдары удавас эгелээр. Ол чугула кампанияга бүгү белеткел ажылдарын чогуур хуусаада доозар дээш чаа организастаттынган «Саяна» совхозтуң төп салбырының механизаторлары эки түнелеринп чедип алган.

Септелге кампаниязының эгезинде салбыр 16 тракторну капитал септелгеден үндүрер планныг турган. Ол ойде техника септелгезинге киржир механизаторлар чылгаш бүгү тракторларны болгаш кедээ ажыл-агый машиналарын март 25-ке чедир белеп болдуруарын дугуруушкан. Шупту 19 механизатор 3 кол звено кылдыр үстүп алгаш, моторларны, шассп кезектерин бир тус кылып турганнар. Бүгү септелге ажылдарынга шак ындыг шүүштүрүп эштээр артаны ажыглааны ай, квартал планын чедиишкининг күүседир арганы хандырган.

Эрги чылдың соолгу кварталында 6 «ДТ-54»-түү септээр турган, 5-ти холдан үндүрген. Ол хожудаашкынны чаа чылдың бирги кварталында дуглап алырынып эргежок чугулаазын мастерская эргелекчизи Константин Иванович Коснёв септекчилерни чылдырган тайылбырлап берген. Мотор цегинде Анатолий Головачёвка удурткан звено чедир кылдынмаан демги тракторнуң моторун 1968 чылдың соолгу кварталының үүүүнге кылдыр септеп үндүрерин хүлээнген. Январь, февраль айларда звепо үш моторну бүрүн доозар турган, 4-ту септээн. Оок бирээзи күш четтинмээн демги тракторнуң моторуу ол.

Септекчи механизаторлар шак ындыг дайынчы байдалбиле деминг ажылдаап, соолгу хүннерге чедир 14 тракторпу белеп техниканың одуруунда кылрген.

Септелгеде механизаторлар ортузунда калбарган социалистиг чарышты он беш хонгаш-ла түнеп, мурнакчыларга шаңналды тыпсып келгенин бүгү септелге ажылдарының темпиавн дүргедеткеп, шыпарып бедиткен. Соолгу үндүрген түнелде мотор септээр звено бирги черни эзлээп. Ол звепонуң кежигүнпери Анатолий Глухенко, Анатолий Головачёв база дарганнар Владимир Качкин, Николай Кочнёв олар бирги кварталдың артжен үезинде хуп нормазын доктаамал ажырып келгеннер.

В. МОЛЬБИ.

Чөвүлелдер, чарыш, түңнел, сорулгалар

Партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнде н бээр 100 чылын болгаш Совет Тыванып 25 чыл оюн телептиг утмуур дээш, бистиң Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүвээлгелерни алгаш, ажылдап киришкен. Ол социалистиг хүвээлгелерни күүседиринге хөрээженнериң кирмилгезимулуг. Районнуң хөрээженнер чөвүлелдериниң мурнунда улуг сорулгалар салдынып турар. Чөвүлелдер хөрээжен чонның ортузунга организанчы болгаш политиссалыг ажылды күштелдирип, оларның күш-амылга болгаш хөй-нинтиниң ажылынга калбак киржилгезин организастап, өг-бүлеге, уруглар кижизидилгезинче база амыдырал-чурттаалганың культуразым бедидеринче нол ничзнгейни угландырып турар.

Партия райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар киидизи чер-черде хөрээженнер чөвүлелдери-биле ная В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга утмуштур хөрээженнер чөвүлелдериниң аразынга социалистиг чарыштың негелделерин күүседиринче таварыштыр годаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Хөрээженнер чөвүлелдериниң ажылын экижидер сорулга-биле партия райкомунуң бюрозунга айтырыгларны чугаалажып, хөрээженнер чөвүлелдериниң даргаларын олурушторуп турган. Республиканда мурнанчы ажылдыг чөвүлел — Барыын-Хемчик райо н уң «Большевик» колхозта хөрээженнер чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазы-биле танышып, дуржулга солчулгалыг семинарны эрттирген. Ол семинар биска союн болгаш ажыктыг болган. Ылаңгыя уруглар садының ажылы, оон дериигези, чаа төрүттүнгеннериң болгаш өтленгеннериң аллеязы онза союн болган.

Районнуң хөрээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черин «Кара-Хөл» колхозта, ийиги зин — «Мурнанчы» колхозта, а үшкүзүн — «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында чөвүлел алган.

«Кара-Хөл» колхозта хөрээженнер чөвүлели (даргазы Иргит Севил) эки ажылдап, колхозта партком болгаш кедээ Совет-биле быжыг харылзаалыг, хүн бүрү сүмележип ажылдап турар. Чөвүлел калбак активке даянып, бодунуң мөнгүнүннерин агитбамыкнарда бүдүрүлгезинге киржилгезинип, уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролюнуң дугайында болгаш уруглар албан черлериниң ажылынның, суур чаагаймыдылгазының дугайында болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Хөрээженнер чөвүлелиниң органы «Иениң үнү» деп хана союн доктаамал үнүп турар. Суурда он бир агитбажыңнарда В. И. Ленининиң дугайында альбомнар, библиотека кылып, Ильичининиң допчу намдарын болгаш партия, чазактың шиитпирлерин өөренип, кижизидилге болгаш өске-даа темаларга лекция, беседаларны организастап турар. Агитбажыңнар аайы-биле концерттерни график ёзугаар клубка үндүрүп, малчыннарже үнүүшүнүнерни организастап тургузар. «Уран холдар» болгаш «Амданныг аъш-чем» деп болгүмнүң делгелгезин ийи удаа организастаан. Агитбажыңнар байырлалдар хүннерин кончуг эки эрттирип турар. Хамаарышкан кырганнарның, инвалидтерниң бажыңынга шефтөп, белек тыпсып, агитбажыңга шупту чыыглаш, байырлыг хүралды эрттирип, шайлаашкын-

Чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдарының эгезинден бээр Бай-Тайга районнуң девискээринде агитпунктулар бүгү-ле ажыл-чорудулгазының угланышкынын ол чугула политиктиг ажылче угландырган. Ам агитпунктулар әргелекчилериниң барык шупту коммунистер, олар бо ажылга мергежилдиг кижилер. Политиктиг ажылдың ол төптери түскай план ёзугаар ажылдап, аразында дуржулга солчулгазын организастаан.

Чоокта чаа партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдизи агитпунктулар әргелекчилериниң бир хүннүг семинарын эрттирген. Анаа СЭКП райкомунуң ажылдакчылары В. Д. Долмажап, К. С. Севек болгаш райкүүском даргазының оралакчызы В. Б. Соян олар лекцияларны номчаан.

Санал-оналдар болгаш дуржулга солчулгазынга чыыглаштыр шупту киришкен. Районда дээре ажылдыг черлериниң бирээзи Шуйда № 6 агитпунктуңуң әргелекчизи Ондар Чедер-оолдуң чугаазы солуп болган:

— Агитпунктувуста «Ленин — бистиң-биле кады» деп стендини кылгаш, инда Ильичиниң амыдыралындан кол-кол чуруктарны келгээн бис. Оон адаанда Тыва дугайында болгаш мурнакчыларның чуруктарын астывыс. Ол дээрге башкывыс болгаш баштынчывыс Ленин бистин-биле кады деп чүвени бадыткап турар. Оон ында «Моол-совет найырал» деп стенд акы-дүнмалышкы ийи чурттуң ажыламыдыралынга холбаштырган, ону журналдардан кезип алгылаан бис — деп Ондар Баянович чугаалады.

Бо агитпунктуда эки түүлдер-ле хөй. Пролетариаттың баштынчылары Маркстың, Энгельстин чуруктарын чыпшырган альбомнарны, «Соңгукчуларның булуңун» келген кижи соңуургап көөр. Соңгулда талазы-биле агитацияны чон ортузунга калбартыр соруулга-биле орутмак школада, клубта база «Соңгукчулар булуңун» кылган. Инда район болгаш кедээ Советтерниң депутаттарының кандидаттарның аттарын, ажыл-ижин кескү кылдыр бижээн. Аныяк соңгукчуларның хуралын эрттирген.

Кызыл-Дагда агитпунктуның әргелекчизи хоочун коммунист Г. П. Лопсан ажылын база таныштырган. Оон агитпунктузу чылыг, чырык, шевергин. Инда 32 агитаторлар бар. Олар шупту түс-түс хуваалдалыг. Агитаторларның соңгукчулар ортузунга ажылын доктаамал хынап турар.

Семинарның киржикчилери Тээлиниң Культура бажынында агитпунктуңуң ажылы-биле танышкан. Инда дежурныйлаашкынны албан организация аайы-биле хуваагаш, доктаамал чорудуп турар. Район төвүнде 13 агитбажыңнарны партия эге организацияларынга быжыглаанны агитаторларның ажылынга чиигелдени берген. Ынчангаш агитаторларның партия эге организацияларыдаа, агитквартиралар-даа боттуг дузаны чедирер аргалыг.

Инда дежурныйлаашкынны Тээли кодаа Совединде, районнуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлге әргелелинде партия организациялары эки организастаан. Ынчалза-даа «Тээли» совхозтуң төвүнде соңгукчулар ховар кээп, алын хынаттайн турда, инда партия эге организациязы (секретары М. Иргит) агитаторларны болгаш агитквартираларны дүвүретпейн турар.

Агитпунктулар әргелекчилериниң семинары ажыктыг болган деп түңнээн. Районда агитпунктуларны чугле соңгулда кампаниязының үезинде эвес, моон соцгаар-даа политиктиг ажылдың доктаамал төвү болдуруп ажылдадырын, агитпунктулар әргелекчилериниң мындыг семинарларын квартал санында ийикпе, сезоннуг ажылдар мурнуу чартыында эрттирип турарын СЭКП райкому шиитпирлээн. Ол эки әгелээшкинниң әниизинге чедирери күзенчиг.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Дуржулгазын солушкан

Агитбригада малчыннарда

«Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары кадыг-берге кыш-биле демиселдя күштелдирбишаан, малды менди камгалап алыр дээш түңнүдүг ажылдап турарлар. Сүт-Хөлдүң ажыл-ишчилери мал ажылын түгле малчыпнарның ажылхерээ кыадыр корбейн, оларга янзы-бүрү аргалар-биле дузалажып, оларның культурлуг амыдырал-чуртталгазынга дузалажып, барла турган күжүн үндүрүп турар.

Комсомол комитединиң болгаш хөрээженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле 20 ажыг кижи составтыг агиткультбригаданы совхозтуң төвү Суг-Аксы суурда тургускан. Ол бригададаа ном садыпың, чем садыпының, ажыл-агый садыпының әргелекчилери малчыннарга таарыжыр бараанларны ап алгаш садыглап, малчыннарны хандырып турар.

Оон аңгыда поварлар Ондар болгаш Хандың суглар чемпи капчаар кылырын малчыннарга айтып берип, бодүүн чемнерин кылгылаан, көргүскүлээр-даа. Бо бригадада дээди эртемниг кижи эмчизи база чоруп чоруур. Чораан черлеринге малчыннарның кадыкшылын камгалаарын болгаш ажыг-шевер чурттаарын тайылбырлап, чамдык малчыпнарга медицинаның дузазын-даа чедиргилээр. Эм түүдерин садыглап, опу капчаар ажыгларын тайылбырлап бээр.

Бригаданың чамдык кежигүннери хөйжу бригадаларга баргаш, оларның бажыңнарын чугайлап берип, күш четтиннейн турар ажылдарын кылчып бээрлер. Бо агиткультбригаданың удуртукчузу комсомол комитединиң кежигүнү, хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы Наталья Кашпык-ооловна Монгуш баштаан, чоокта совхозтуң Бора-Тайга салбырында Шат деп черде хөйжу бригаданың малчыннарынга чорааш келгеннер. Ам чоокку хүннерде Өлең деп черде аныяктарның хөйжу бригадазынга баар.

Ч. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

Хөйжунуң коданында

Мөнгүн-Тайгада «Мөгөн-Бүрен» колхозта № 1 хөйжу бригадада кадарчы Иргит Комбу кыштаглаашкынга эки белеткенген. Ол хөй ажылынга 16 чылда үзүктел чок ажылдап келген. Комбу эрткен чылын Мугур-Хая аксынга 400 хөй кирер чаа кажааны бодунуң күжү-биле тудуп алгаш, хураган адаанга тогер өдекти чазын-на, 5 тонна сигенни чайын-на белеткээн.

Бо чылын колхоз Комбуга 305 төрүүр хөйну быжыглаан. Ам кадарчының коданында 271 хөй төрээн, оларның хураганнары бүрүн менди. Кыш берге-даа болза, кадарчының хою хүр кыштап турар.

Комбунуң кыштаа малга таарымчалыг, кажаазы чылыг, дус-биле хандыртынган. Плиндан ажыр хөй дукту дужаганы дээш, ону колхоз баштаар чери өртектиг түүл-биле шаңнаан.

И. ЧУГЛУР-ООЛ.

Садыгжының ижи

БОДУНУҢ ажылынга сагыжы аарып чоруур, чоңнуң чагыгларынга дыңнапгыр кижини улуг мактаар. Чөөн-Хемчик райпонуң Ленин аттыг колхозунда быжыглаттынган автолавканың чолаачы-садыгжызы Монгуш Эртинеевич Эрес-оолду Иймениң малчыннары мактап турар. Сесегеде, Хараганныг-Ховуда, Кызыл-Бүттә, Ховужукта коданнарны Эрес-оол график ёзугаар кезип, аъш-чем-биле, үлетпүр барааннары-биле кадарчыларны хандырып келген.

Кадарчылар О. Олзей-оол, Т. Дарын-оол, М. Ыймажык, О. Моңге, М. Соруулга болгаш өскелер-даа Монгуш Эртинеевичиниң доктаамаал ажылчывыс дижирлер. Колхозтуң хөйжу бригадаларының кодан бүрүүнде массалыг ооңдаашкыны үезинде кадарчыларны ажылдан чардыктырбас дээш садыгжы хүн бүрүнүң чугула бараанларын райпонуң складтарындан үндүртүп алгаш, коданнарга бо-ла хап келир.

О. АРАКЧАА.

Хуучулар хуралы

ЧӨӨН-ХЕМЧИК райпонуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда көдээ магазининиң әртелекчизи Откан-оол хуучулар хуралында отчёдун кылган. Кадарчыларже чугле ийи удаа үнүүшкүнүүг садыглаашкын кылган. Аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараанларының ассортиментизи кызыы болуп келген. Кооперация кежигүнүнге хуучулар киирер план күүсеттинмээн.

Эдилелдиң чугула түүлдери—шкаф, диван, хевис, стол, сандай болгаш өөредилге, спорт хөрекселдери магазинге ховар кээп турарын санал бергеннер илереткеш, магазин әргелекчизин, райпо баштаар черии шыңгыы шүүмүүлээн. Райпо, колхоз баштаар черлери бараан чедирип алыр машинаны өй-шаанда бербейн баары-биле барааннар үзүктелп бээр таварылгалар бар. Райпонуң ажылдакчылары көдээ магазиннерже бараан чорударда складка үр чыткап, садып алыкчыларның албайн турар бараанларын чорудуп турарын магазинниң лацгыы комиссиязының даргазы Кара-оол чугаалаан.

Райпонуң колхозта быжыглаан автолавказы ыракта малчыннарны багай хандырып келген. Чолаачы-садыгжы Шурушов райпонуң складындан барааннарны алгаш, малчыннарга чодирбейн, Чадаана хоорайга, суурларга садыпкаш, хөйжу бригадаларның коданнарынга барбайн турарын сапал бергеннер шүүмүүлээн. Автолавка ыракта коданнарга үзүктелиишкиниг барып турда, Баян-Талада магазинниң ажылдакчылары үнүүшкүнүүг садыг организаставайн келген. Моон соцгаар үнүүшкүнүүг садыглаашкынны организастаарын хуучулар сүмелээн.

О. Очур-оол.

Бистиң күзеливис

КЫЗЫЛ хоорай Совединин «Тере-Хөл» колхозунуң экономиказы чыл келген тудум хогжүп, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалы болгаш культурлуг деңнели бедип турар. Ынчангаш оларның эдилел түүлдерге болгаш үлетпүр барааннарынче хереглели өзүп турар апарган. Респотребсоюз Күнгуртүг сельпозунче аяк-сава болгаш хеп шкафтарын, хевистерни болгаш өске-даа хереглелдерни кончуг эвээш чорудуп келген. Чагыгны үргүлчү кылып келдивис, хереглээн бараанывыс сөөлгү үеде шуут келбестээн.

Бистиң малчыннарывыс колхоз төвүнден ыракта чурттап, ажылдап, чымыштыг ажылды кылып турар. Эрткен чылдан бээр сельпога кидис идик келбээп. Сельпонуң респотребсоюзтуң баштаар черлери Күнгуртүгге келбейн турар барааннарны планнап, өөренип көөрү күзенчиг.

С. Идам.

Чөптүг эвес

пегелдезин херекке албайн келген. Бир эвес Дорофеева биле Маады аразында чүүй кагжып турбайн, дугуржуп чугаалажыр болза, С. Чамдыгыр, Н. Кол, Л. Ондар дээн ышкаш садыг шугумунга үр ажылдаан садыгжылар Ий суурда бар. Кижилерни дилеп тыппайн тургаш, кадр чок дээри чөптүг эвес.

Үлетпүр бараанының магазинининге хереглелдиң чугула барааннары ховар кээп турар. Аптара, хааржак, шкаф, хевис, кышкы, күскү тоннар, кидис идик дээн ышкаш чүүлдерге чоңнуң негелдези улуг. Садып алыкчыларның чагыгларын күүсетпес чорук магазинниң садыгжыларында чаңчыл апаргам. Чижээ, мотоциклдер садып алыр дээш чагыг кылганнар хөй, олар ийи-үш чыл маңаа келген. Салбырның арга-сыннарда ном малдан турар кадарчылары холга тудар радиоприёмниктер чагаан, база-ла келбейн турар. Ажыл-ишчилерниң культуразы бедээн, эдилел түүлдерни садып алыры көвүдээн.

Б. Кыргынай.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Ынак Төрээн

чуртувуста

ЭСТОН ССР. Кохтла-Ярвада азоттуг чемишчидилгелер будурер завод тудуу дооступ турар.

Баштайгы азотту будуруп үндүрген, чаартылга салбыры ажылдап эгелей бергем, аммиак будуруп алырының кол чигээди—кубометр-кубометр баштайгы газ будуртунген. Завод удавас ажыглалга кирер. (Үстүнде чуруңта).

* * *

Чер үттээр техниканың эртем-шинчилел ажылының бүгүзвилел институдунуң Пермь салбырының эртем ажылдакчылары Кунгурнуң машина чогаадыкчылары-биле дем каттыштыр ажылдап тургаш, чер үттээр редукторлуг чаа турбина херекселди чогаадып тургускан.

Ол херекселди ханы сиваминаларга шенеп турда, чер үттээриниң амдыгаа чедир будуртунуп келген аназа турбина дериниң чер үттээриниден ийи катап хөй ажыл бүткен.

Кунгурнуң машина заводу чер байлактарының тывыкчыларынга чер үттээр баштайгы бир мөөң, редукторлуг турбина дериглерни будуруп бээр кылдыр белеткеп турар. Ам ол дериглерни улуг инженер В. Лысенко шенеп эгелээн. (Адаанда чурунта).

В. Горбунов биле Е. Загуляевтиң фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүгүроссияның кыйгыржылга-эстафетазы

Россияның бойдус камгалаар эге организацияларыг бүгү колхоз, совхозтары бойдус камгалаарының бүгүроссия шиитилелиниң Топ Чөвүлелинден март 1-де әгелээн бүгүроссия эстафетазынга киржир.

Ол эстафета — дептер. Оон чидиг кызыл оңнуг картында В. И. Ленининиң чураап, «Партияның шиитпирлерин боттандырарынга киирип турар улуг-хуувус» деп кыйгыржылга сеткерин парлаан.

Россия Федерациязының автономнуг республика, область, край бүрүзүнге Москвадан бир-бир ыдыг дептер келир. СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чылдагы) Пленумунуң шиитпирлерин боттарының ажыл-агыйларының күүседиринге дузалап турарын көдээнің бойдус камгалакчылары ол дептерниң арыннарынга демдеглеп алыр. Ленинчи юбилейге тураскаатканда ол эстафета-кыйгыржылганың түңнелдерин 1970 чылда чазын үндүрер.

(СЭТА-ның корр).

УЛУГ ЮБИЛЕЙГЕ

(СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР)

✦ **ПАВЛОДАР.** (Казах ССР). В. И. Ленининиң биографиязын өөренирининг талазы-биле областың Качирск автоклубунуң чанында көжүп чоруур баштайгы лекторий ажыттынган. «Березовск» болгаш «Федоровск» совхозтарның ыраккы участоктарда механизаторлары болгаш малчыннары «Ульяновтарның өг-бүдези», «Ленининиң аныяк чораан чылдары», «В. И. Ленин дугайында сактыышкыннар» деп темаларлыг лекцияларны дыңнаннар. Лекциялар соонда Ленин дугайында кинолардан үзүндүлерни көрүп, баштынчының плёнкада бижиттинген чугааларын улуг сонуургал-биле дыңнап турарлар.

* * *

✦ **ШАУЛЯЙ.** (Литов ССР). Хоорайның Культура бажыңының чанында соңгукчулар клубунда ленинчи комната өрээл бар. Маңаа келген кижилер Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің тургузукчузунуң амыдыралының болгаш революсчу ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап турар материалдар-биле таныжарлар. Клуб чөвүлели хоорайның музыка библиотеказының ажылдакчылары-биле кады «Ленин болгаш музыка», «Ильичининиң ынак чораан чогаалдары» деп темаларга музыка кежээлерин организастап турар.

* * *

✦ **САРАТОВ.** Партияның Саратов хоорай комитеди болгаш хооркүүском «Ленинчи кыдыраашты» тургускан. Оон арыннары хоорайның бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы ээлчээниң дугайын чугаалап турар. Аңаа баштайгы демдеглелди хоорайның лампалар кылыр заводунуң коллективи кылган. «Ленинчи кыдырааш» чыл дургузунда хоорайның бүгү үлетпүр бүдүрүлгелерин эргиир. Оон соонда ону Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенининден бээр чүс чыл болурунуң бүдүүзүнде саратовчуларның кылган алдарлыг ажыл-херектериниң херечизин кылдыр музейге мөңге калгалаары-биле дужаар.

* * *

✦ **ГРОЗНЫЙ.** Сунженск районнуң Партияның XX съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелининиң фермаларында, бригадаларында ленинчи школаларны тургускулаан. Ол школаларда Владимир Ильичининиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында беседаларны чорудуп турар. Ындыг школдар Грозныйның бүдүрүлге-баранын конторазының бүгү участоктарында болгаш әэлчегларинде база тургустунган. Инда тос чүс ажыг ажылчыннар өөренип турар.

✦ **ОДЕССА.** Белгородднестровск районнуң Шабо көдээ суурда улусчу университеттиң чанында төөгү революсчу алдыгы факультетти ажыткан. В. И. Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл болурунга белеткелдер дугайында эге лекцияны 1919 чылдан бээр партия кежигүнү хоочун коммунист В. П. Помонд номчаан.

* * *

Ол ышкаш Ленин аттыг колхозта болгаш «Шабо» совхозта тургускулаан көдээ ажыл-агый билиглериниң талазы-биле факультеттер тараажыларның ёзулуг-ла школазы апарган. Коммунистиг кижизидилгенин, кадыкшылдың факультеттери чедимишкинниг ажылдап турар.

* * *

* — Бистиң лекторларывыс дуржулгалыг-даа, мергежилдиг-даа. хөй-нинтичилер. Оларның чүс ажыы дээди болгаш ийи чүс хирези ортумак болгаш түскай ортумак эртемнигтер. Ам В. И. Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл болурунга тураскаатканг улусчу университеттерниң бүгү-эвилел көрүлдезинге белеткенип турар бис — деп, улусчу университеттиң ректору Я. П. Муравлев чугаалап турар.

✦ **ДУШАНБЕ.** В. И. Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл оюн Хорогеге баштынчыга тураскаал ажыдыышкыны-биле чергелештир демдеглээр болгаш оон-биле кады Душанбеге таджик чуруктчуларының ажылдарының делгелгези база ажыттынар.

(СЭТА).

СЛОВАКИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-зының ПЛЕНУМУ

ПРАГА. (СЭТА). Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму Братислава болуп эртген деп, ЧТК агенталел дицнатнан. СКП ТК-ның Президиумуның ажыд-чорудулгазының болгаш Словакияда амгы политиктиг байдалдың кол айтырыгларының дугайында плетколкн СКП ТК-ның бирги секретары Г. Гусак кыпган. Партияның, оон Төп Комитединиң болган Словакияның удуртулгазының бүгү органнарының аздар-хүндүлүүнүң бедионнң ол демдеглээн. Бистиң партиявыс бодунуң хүрөлөериин принципиалдыг үндезинге алзоп хире-чергеэп-биле яатгыштырган дээрэнн плетколчи чүгаалаан. Марксизм-ленинчи өөредиттө үндезилээн партияның идейлиг чаңгыс эвил болгаш ажыл-чорудулгазының чаңгыс аай болуруп хандырар чүткүл оон ажыл-чорудулгазында харакгөрлиг.

Политика талазы-биле чогумчудулганың болгаш турумчудулганың чорудуушкуну, январь сөөлүндеги политиктиң таарымчалыг түүлдерин намгалаар дээш демисел, антисоциалистиг күштериин ыйыышкыны-биле демисел чиик эвес херек, олар ам-даа дооруубаан деп чүвени билир бис.

Бистиң ажылывыста хөй четпестерни херекке албайн барып шыдавас үжурлуг бис. Ыядыг болза-даа Словакияга партия иштики каттыштырылганың херээнге улуг чедишкиннерни чедип алган деп санап турар мен дээрэнн Г. Гусак айтткан. Ол болза национал фронтуга политиканы аммдырага шын боттандырарынық баштайгы белеткелдир. Оон ачызында коммунистер болгаш профавилелдериниң социализмниң херээнге бердингеп өскө-даа ажыдакчыларны чамдык айтырыглара профавилел шимчээшкиниң партияның шугумунга удур тургузарывче угландырган янзы-бүрү ораддажмышкыннарга удур туржуп шыдаан. Чехословакияның профавилелдер съездиниң ажыдыпга словак делегаттарның ажыл-чорудулгазы элээн хире-чергеэп-биле түннелдиг болгаш таарымчалыг болган.

Эрткен чылдың январь сөөлүнде хөгжүлдешиң дугайын чугаалап тургаш, плетколчи антисоциалистиг күштериин бажың ховайтып турарын демдеглээн. Ыланғыя социал-демократтыг партияны катап тургузарымче, национал-социалистиг партияның 1948 чылдың февраль мурнундагы бүгү ажылын бадыткаарынче, католиктиниң чаа политиказын хевирлээринче угландырган күжениишкиннерни, өскө-даа хөй чүткүлдерни болгаш агымнарны хайгаарап болур турган бис деп, ол чугаалаан. Барыын талакы буржуаз чурттарның политиктиг салдарын болгаш пропагандазын база канчап-даа чедир үнелеп көрбейн барып болбас. Ол политиктиг демисел партияның иштинге уржуттар чок база артпаан.

Амгы байдалдарда кол айыл болза, антисоциалистиг болгаш барыын-оппортунистиг күштер болур дээрэнн ЧКП ТК-ның ноябрь пленумунуң резолюциязынга айыткан болгаш СКП ТК ол резолюцизга чаңгыс үн-биле каттыжып турарын илергейлээн болгай. СКП ТК-ның идеология кылдиилнин эртелекчнлп турган Мирослав Кусый партияның политиказында элээн чугула айтырыгларга барыын-оппортунисти үзел-бодалды херек кырынга илергейлеп, ЧКП ТК-ның болгаш СКП ТК-ның программалыг документтериниг хамаарыштыр ажык маргылдапы кызыл турган дээрэнн алган.

СКП ТК-ның бирги секретары айытткан. Оон үжурунда СКП ТК-ның Президиумуу СКП ТК-ның идеология кндзиининң эртелекчилиинің эрге-дужаалындан М. Кусыйны хостаар болгаи оон шын эвес үзел-бодалдарындан ажыл-биле башкаламыр үжурга товарышкан.

Партийжи иштики аммдыралдың принциптерни чайгылыш чокка сагыырының чугулазын Г. Гусак демдеглээн. Партияның нежигүн бүрүзү, аңаа коммунист-даа азы удуртукчу ажыддакчы-даа бол, партияның дээди органнарының шиитпирлерин чурум дүгүлгаар нүүседирин шиитпирлиг негээр үжурлуг деп, ол чугаалаан. Үстүнде айытткан принциптерни үргүлчү үреп, партияга хора чедирип турар мындыг кежигүннерге хамаарыштыр уставта көрдүнген хемчеглерни мооң-биле кады база алыр үжурлуг. Бистиң партиявысты марксизм-ленинчи принциптерге тургускан. Ол өөредигиин чардынмас, кезии болза, иннтилелге партияның удуртукчу ролювүң база принцнпи болуп турар. Ажылчын болган коммунистиг партияларның интернационалчы аку-дүңмалышкы чоруунуң идеязы бистиң өөредивистин болган партилның политиказының база принцнпи болуп турар, ол принципти болгаш бистиң улустарывыстың эрге-ажыктарын барымдаалаан, даштыкы политиктиг харылзааларга бистиң партия болгаш күрүне политикавыстың кол угланышкынын тодарадыл турар деп чүвени билип алыры эртежок чугула.

Мооң-биле холбаштыр Г. Гусак информацияның массалыг чепсектериниң ажылынга доктаагаан. Чамдык кижилер парлалганың хостуун соора ажыглап турарын айтырыг шеп-шээрежин шыдавес бис деп, ол чугаалаан. Күш-ажылчы улустуң эрге-ажыктарын төлээлээн Коммунистиг партия күрүнеде политиктиг эрге-чагырга дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажылганы ким-биле-даа база катап чорударын бодавайн турар.

Партия ажылының база бир кол сорулгазы болза, партияның идейлиг чаңгыс эвил болгаш ажыл-чорудулгазының чаңгыс аай болуруп быжыглаары, бүгү иннтилелге партияның удуртукчу ролюн быжыглаары, күрүнеиің федеративтиг тургузуун бот-тандырарын доозары, хүн бүрүнүң айтырыгларын шиитпирлээринге партия органнзациязының кичээнгейин мөөнүүлээри; аку-дүңма социалистиг партиялар болгаш күрүнелер-биле, ылаңгыя ССРЭ-биле харылзааларны хөй-иннтиге тайылбырлаары, национал чоргаараадың болгаш национал бот-медерелдиң сеткил-сагыжын бистиң улустарывыстың аразында интернационалчы аку-дүңмалышкы чоруктуң идеязы-биле дүүштүрери, антисоветчи хоралыг чүткүдерни болгаш салдарларны ажыш эртери болур деп, Г. Гусак айытткан.

ЧКП ТК-ның чех областтарда партия ажылын удуртур талазы-биле Бюрозунуң даргазы Л. Штроугал пленумнуң киржикчилериниг байыр чедирген. Чех коммунистер Словакияның коммунистери-биле эш-хүүзүнүң харылзааларын быжыглаарынга бүрүн шиитпирлиг дээрэнн СКП ТК-ның пленумунга ол бүзурөткен.

Пленум организастыг айтырыгларны көрүп, СКП ТК-ның Президиумунуң ажыл-чорудулгазының болгаш Словакияда амгы политиктиг байдалдың кол айтырыгларының дугайында иннтелкелдиң талазы-биле резолюцияны хүлээп алган.

делегей бо хүннерде

ӨСКЕРЛИКЧИ ҮҮЛГЕДИГ

Совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээзинге янзы-бүрү чурттарның хөйниити төлээлекчилериниң киленнээшкинин илергейлээн материалдарның даштыкы парлалгада үнери үргүлчүлевишаан. Делегейниң хөйниитизи пекин удуртукчуларның албадаашкыны-биле үүлгеткен дээрбечи халдаашкынны делегей социализминиң күштеринге өскерилген чоруктун, делегейнин коммунистиг шимчээшкинин болгаш антиимпериалистиг бүгү демиселди сулярадырының оруунга пекин удуртукчуларның база бир базымы кылдыр көрген.

СОФИЯ. Уссурн хемде совет Даман ортулунга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээзинге холбаштыр удурланымышкынның хөй кижи киржикчилиг митингилери Болгарияның пайысылазында болгаш чуртта болуп турар. БТА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, София университединиң студентилериниң, башкыларымыч болгаш ажыддакчыларының митингизинге профессор Михаил Мичев чүве чугаалаан. Марксизм-ленинизмден, пролетарлы интернационализмден хоорулган болгаш калчаарап барган пекин удуртукчулар чепсектиг ареатанзыг халдаашкынны кылган деп ол медеглээн. Кремниовтуң металлургия комбинадының ажылчыннары Совет Эвилелибиле бүрүн эп-сеткил каттыштырылганын илергейлээн. Совет Эвилели кижи төрелгетевиниң социалистиг чаалап алышкыминарының камгалакчызы болгаш чөленгинзин болуп турар деп, митингиге хүлээп алган резолюцияда демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. «Моолдуң медээлери» солуи чурттуң янзы-бүрү районнарының ажылчы чоннарын редакцияга келген чагааларны «Моол Арат Республиканың ажылчы чоннары маочуларының калчаалыг үүлгединн киленнээшкин-биле каргап тур» деп эге-биле парлаан. Ус-тывыш кооперация артелининң даараныкчызы, Улустуң улус хуралының депутады Ш. Бадамнын бижээни болза: «Кыдат улусту мегелээр, чурттуң иштики болуушкуннарындан ооң кичээнгейин чардыктырар дээр боттарының ораддажмышкыннарынга пекин удуртукчулар совет кижилержө чепсектиг халдаашкынны күткүп үндүрген. Бис, моол ажыл-ишчилер, маочуларның холга алган антисоветизмн болгаш улуг күрүнечи шовинизмя кайы хире кара сагыштыг сорулганы салганың эки билир бис. Оларның чөнгээзин киленнээшкин-биле буруу шаап тур бис».

МЕХИКО. Сураглыг мексиика журналист Сальвадор Карман Аморостуң үүлүн «Дна» солунга парлап үндүрген. Ур үеиин дургузунда пекин удуртукчуларның чорудуп турары антикоммунисчи болгаш империалисчи шугумун Совет чуртка удур кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээзин бүрүн сойгаваа деп ол үүдде айытткан. Совет Эвилели ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның талазынга, экн амыдырал дээш демисежин турар кижилерниң талазынга туржуп турар деп журналист бижээн. Бүгү делегейниң улустары Совет Эвилелиниң талазында.

САНТЬЯГО. Совет-кыдат пмыгаарга пекин удуртукчуларның хаанныг чөнгээзин социализм херээнге чөрүшкек болгаш империализмниң эрге-акыктарынга бараан боол турар деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының «Сигло» солуну бижээн. Ол чөнгээнн делегейниң антиимпериалистиг фронтузузунга чаа согуушкунну тавариштырарынче угландырган дээрэнн «Сигло» медеглээн. «Бүгү делегейниң улустарынга удур пекин удуртукчуларның ландырган ол чаа кемниг үүлгединн уттуп болбас» деп, солуи түннелиинде демдеглээн.

БОИН. «Пекин удуртукчулар боттарының чөнгээлиг үүлгедишкиннерибиле делегей империализмиге иледе сүүзүнүүг чеминии берген. Империализмге удур бүгү демисечилериниң эрге-ажыктарын ажыы-биле дорамчылаан» деп, барымн-германн «Татэихен» солуи бижээн. Маочулар капиталистиг чурттарның пропагандисчи чепсээнден үлегерлеп алган бүжар-чүдек аргаларны ажыглавышаан, боттарының чепсектиг чөнгээзин чажырын чаарын ораддажып турар дээрэнн солуи демдеглээн. Национал-шовинисчи болгаш шеринг сорулгаларын бодуның мурнунга салган удуртулга Пекинде эрге-чагыргаза туруп турар дугайын совет девискаэрге Пекининң кодуруп угаврген угаан-сарыыл чок немецдери херечилеэ турар деп, солуи демдеглээн.

БЕЙРУТ. «Социалистиг чурттарга, делегейниң коммунистиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниге удур, делегейге депшилгелиг бүгү күштерге удур бодуның хоралакчы ажылынга Мао Цзэ-дун бөлүүнүң ажык калчаарап барганының дугайын Совет Эвилелиниң кыазгаарынга кыдат эрге-чагыргаларның организастаан чепсектиг чөнгээзи херечилеп турарэ деп, Ливанның «Ан-нида» солуну редакция чүүлүнге айытткан. Совет Эвилелиге удур пекин удуртукчуларның өжээнниг кампаниязының күштелишкини социалистиг өскө-даа чурттарга удур, улустарының хосталгалыг демиселинге удур империалистиг күштериің идепкейжиирн-биле кезээде кансырлажып туурарын соолгу чыдарның болуушкуннары хөречилеп турар деп чүүлде демдеглээн. «Антисоветчи чөнгээлиг калчаараашкынны өөскүтүүшаан, Маонуң болүү Пекининң амгы чагырыкчыларының улуг алдагдалдарының үржуундан болган иштики экономика талазы-биле шыңгыы бергелерден кыдат улустуң кичээнгейин чардыктырарын ораддажып турарэ деп солуи бижээн.

(СЭТА).

МАР-га хамаарыштыр кыдат эрге-чагыргаларның өнчүк-чөнгээзи

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның демир-орук албан черининң ажылдакчыларын кыдат эрге-чагыргаларның дүрүм чок ёзу-биле тутканынга холбаштыр Моол Арат Республиканың Даштыкы хереткер министерствозунуң ыянадынында чугаалаан. Бо чорук болза, Моол биле Кытаттың аразында чогуур дугуржулгаларны үрээнн болгаш политика талазы-биле шыңгыы чөнгээ болуур дээрэнн медеглелде демдеглээн. Ол чөнгээнин организакчылары сагыштыы-биле хөделип, Моол Арат Республиканың болгаш моол улустуң адрезинге бүжар-чүдек нүүлэээшкинни кылырынче чамдык кыдат хамаатыларны албадап, делегей дугуржулгаларын ёзугаар Кытатка чеде берген моол демир-орукчуларга удур күш талазы-биле кара-туразында ажыдлаар деп кыжанган дээрэнн МАР-ның Даштыкы хереткер министерствозунуң медеглелинде демдеглээн.

Бо чөнгээден болдунар уржуктар дээш бүгү харысалга кыдат талага онаажырын МАР-ның Даштыкы хереткер министерствозу айытткан.

Таиландының чаа чазаа

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Таиландының премьер-министри Таном Киттикачон Таиландының чаа чазаан тургускан. Февральда болган соңгулаанын түннелиинде дүшкен чазакка бодаарга, амгы чазактың кежигүннери 16-дан 28 кижиге чедир көвүдээн.

ИЙИ МИЛЛИОН КИЖИ АЖЫЛ СОКСАТКАН

РИМ. (СЭТА). Ийи миллион итали хөлөчиктер болгаш кодээ ажы-агый ажылчыннары ажыл төлевирин бедидер, ажыл-биле хандырар, пенсиины чурумчудар дугайында боттарының негелделерин детккири-биле нинти национал-дың ажыл соксадыышкынын эгелээн. Италияның үш улус профавилел каттыжышкыны —Күш-ажылдың бүгү-иинти итали конференциязының, Ажылчы чоннар профавилелиинің итали конфедерациязының болгаш Күш-ажылдың итали авилелиниң кыйгырыын ёзугаар чарлаан ажыл соксадыышкынын эгелээн. Италияның үш улус профавилел эргелерин халбартыр дугайында ажылчы чоннарның негелделерин ол чаа дуүржулгаларга бижээн турар ужурлуг турган.

Итали кодээде ажыл соксадыышкынының шимчээшкиниің кодурлуушкүү бо үеде чурттуң кодээ ажыл-агыйында бергелер-биле база таймлыр-латтынар. «Иинти рывоктуң» кодээ ажыл-агыйга чедирип турар саддары ол бергелерни улам ханылаткан.

Эрткен чылдың июльдан («иинти рывоктуң» иштинге кавйлы мооидаан шуут уэутказн үедеп) бээр даштыкы адаан-демисел кодээ ажылагый продукциязын Италиядан үндүрерин 6,3 хуу кызырган. Оон-биле кады даштыкы-дан итали рывокка продукциязының кирерн нүштелген.

АКШ. Сан-Франциско хоорайның дээди өөредилге черлерининң студентилери соок-язы ылгаар болгаш дорамчылаар үүлгедиглерге удурланган, чыскаал арттырген. Администрациянын дилээн ёзугаар полицейжилер чедип келгеш, сургуулдарны дерзин ажыылар ханныг үүлгедиглерин кылган. Хөй чыскаалчылар туттуруп хорудаткан.

(АП—СЭТА-ның телефотозу).

Найыралга болгаш кады ажылдажылгага

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Никиточчининиң дайчытканы болза:

Лейпцигке делегейниң часкы ярмарказынын хаалгазы хагдынган. Делегейниң 65 чурттарының садыг-экономика организациялары болгаш фирмалары киришкен.

Ярмарканың павильонларынга 600 муң хире кижи чораан, оон иштинде 87 күрүнелерден келген 77 муң даштыкы кижилер бар болган. Ярмарканың ажылдап келгенинин 10 хонуунуң дургузунда социалистиг чурттардан, хогжуп орар чурттардан болгаш капиталистиг күрүнеле р д е н келген оон киржикчилерин эргн харылзааларын калбартып, чаа харылзааларны тургусган.

Ярмарка ээлериниң янзы-бүрү болгаш эки шинарлыг үлетпүр-техниктиг кылыглары Лейпцнг ярмарказының киржикчилериниң болгаш көрүкчүлериниң улуг сонуургалын хайыктырган. Герман ажылчын-тараачын күрүнеиин улуе ажыл-агыйынын бүгү адырларынга чедишкиннерин ГДР-ниң делгирлеринге чайынналыр көргускен.

Делегейниң чүс ажыг чурттары-биле садыгны кылбышаан, республика садыг-экономика кады ажылдажылганы калбартыр талазы-биле чаа керээлерни ГДР биле ССРЭ чарган.

Социалистиг өскө-даа чурттарның үлетпүр, эртем болгаш техника хөгжүлдеэнинде чаа чедишкиннерни Лейпцигке база көргускен.

Лейпциг ярмарказы Чөөн биле Барыын таланың аразында садыг харылзааларның улуг төвү, делегейниң хостуг болгаш дең эргелиг садыының төвү болуур бодуның ролюн база катап көргускен.

ӨСКЕРЛИКЧИ ҮҮЛГЕДИГ

Совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээзинге янзы-бүрү чурттарның хөйниити төлээлекчилериниң киленнээшкинин илергейлээн материалдарның даштыкы парлалгада үнери үргүлчүлевишаан. Делегейниң хөйниитизи пекин удуртукчуларның албадаашкыны-биле үүлгеткен дээрбечи халдаашкынны делегей социализминиң күштеринге өскерилген чоруктун, делегейнин коммунистиг шимчээшкинин болгаш антиимпериалистиг бүгү демиселди сулярадырының оруунга пекин удуртукчуларның база бир базымы кылдыр көрген.

Согуушкуннар

Парлалганың хосталга агентилелиниң Мурнуу Вьетнамдан дамчытканы болза, хосталшкынның Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары февраль 22-деи 28-не чедир үеде төп Намбо районда дайынының шериг объектилериниче 150 удаа халдаан. Оон түннелиинде дайынның 4.200 солдаттар, офицерлерни сандан үндүрген болгаш тудуп алган, оон иштинде АКШ-тың 1.900 шериг албанныглары бар болган. 80 ажыг шериг машинаазын чыскаалдан үндүрген, 38 самолёттуу агаарга дүжүр аткан болгаш чер кырынга үзуткаан, хөй санныг боо-чепсектн болгаш шериг хереклелнн хүнаан алган.

(СЭТА).

Генерал де Голльдуң чугаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның президентизи генерал де Голль радно болгаш телевиденне дамчыштыр чүве чугаалаан. Бодунуң чугаазынга чурттуң экономика болгаш сан-хөө байдалын ол тайылбырлаан.

Президентнинң сөзү-биле алырга, эрткен чылдың майиюнь болуушкуннарының түннелиинде Франциянның экономика болгаш сан-хөө байдалы будалган, а франктың турумчуурун сезиктиг апарган.

Амгы байдалдың дугайын чугаалаан, де Голльдуң айтканы болза, ам чурт «ажыга, экономикага болгаш республиканга айыылдыг чаа шаан халдаашкынны» көрүп эртприп турар.

Чурттуң администрациязевнсээр хувааллдавын болгаш сепаттың хүзээлгелерни өскертир дугайында айтырыгның талазы-биле апрель 27-де болуур саналалымышкынынга президент докгаагаан.

Тараачыннарның эрге-ажыктарынга

ДАМАСК (СЭТА). 1968 чылдың тоңчүзүнге чедир Сирияга 1200 тараачыннар иинтилелдерни болгаш кооперативтерни тургускан деп, САРның Тараачыннарның бүгүннити федерациязының даргазы Ахмед Хамдун «аль-Баас» солуннуң корреспондентизинге медеглээн.

Федерацияның ажылынга хамзарыштыр чүве чугаалап тургаш, Хамдуннинң демдеглээни: федерация суггат деревнщиклерни болгаш кодээ ажыл-агый продукциязын ажылдап кылыр бүдүрүлгелерни тудар дугайында сагыш салып, тараачыннарның ортузунга чээли хувааллдазын хайгаарап, күрүне фермаларын тургузарынга болгаш чурттуң мал ажылын хогжүдеринге идепкейлиг киржип турар. Федерация кодээ ажыл-агый кадрларын белетворшко ношкан дивес кичээнгейин база салыо турар.

Мергежилди шын шилип алыр

Доозукчуга

ШКОЛА бүрүзү бодунуң доозукчуларының профессия шилип алырынче сагыш салыр үжурлуг деп ортумак школа дугайында докгаалда чугаалап турар.

Башкының түсчай эртеми эң-не массалыг профессиялардың бирээзи. Аныяк салганчыларның коммунистиг кижизидилгезинге башкының ролю улуг. Бистиң келир үевисти башкылар кижизидип турар. Башкының профессиязы массалыг апарган амгы хүннерде кыш башкы болуруп дээрэнн күрүне үжур-дузалыг айтырыг. Ынчангаш башкы институттарынга өөренип кирер күзелдиг кижилер быжыг тура-сөруктуг, салган сорулгалыг болур үжурлуг.

Школа доозукчуларының боттарының күзеп чорааны дээди азы ортумак түсчай өөредилге черлериниче өөренип кирип турар. Доозукчуларның аразында чамдык кезии кандыг-даа тодаргай сорулга чок, дээди өөредилге чери-ле болза, кандыызы хамаан чокка экзамен думаап эгелээр. Кызылдың башкы институдунче кирип турар доозукчуларның башкы профессиязынга хамаарыштыр чамдык харыыларым аналиэтээн бис.

1967—68 база 1968—69 өөредилге чылдарында Кызылдың башкы институдунга 871 абитуриент экзамен думааган. Доозукчуларның хууда херектери-биле танышкан, бижимел ажыыдарны база харыыларны аналиэтээн, түсчай план ёзугаар беседаларны эрттиргилээн.

Доозукчуларның шилип алган эртеминге билининиң шынарын, түсчай билиглиин болгаш чаңчылдыын, башкылап этиказының негелделеринге дүүштүр мөзү-шынарын онзалап көрген бис. «Башкы, кижизидикчи болурунга белен силер бе?» деп айтырыгны салган бис.

Келген харыыларны сайгарып көөрге мындыг. Чамдык эштер эге школага тургаш-ла башкы болурун күзеп чораан, өскелери — үстүнү класстарга келгеш, шиитпирлеп алган. База бир чамдык доозукчулар уругларга ынак болган, өскелери—кайы-бир эртемге хандыкшаап, башкы болуксаан болгулаар.

«Математиканы сонуургаар мен, ынчангаш башкы болуксадым. Математика белгүмнеринге болгаш олимпиадаларга киржип чордум». «Орус дылга болгаш литературага хандыншылды башкымның ачызында чедип алдым. Филология факультединче үш удаа думаап турарым бе: баштай бир экзаменни думаап шыдаваан мен, оон сеонда конкурс-биле эртпейн бардым...» дээн хевирлиг харыылар-даа бар.

Кайы-бир эртемни сонуургаар доозукчулар башкылап ажылдаар мен деп чүвени чамдыкта хандыр бодавайн баргылаар. «Бичемден-не башкы болуксаан мен, ынчалза-даа кайы эртемни башкылаары меңээ ам-даа тодаргай эвес». «Ада-ием башкы болгаш олярның ажылының онзагайын билир мен, ынчангаш башкы болурун быжыы-биле шиитпирледим». Кандыг-бир эртемни аңгылап шилип албайн турарының чылдагааны кайы-бир эртемге олярның сонуургалының тодаргай эвезинде деп санаар апаар.

«Башкы болуру чугула мергежил». «Аныяк салгалды кижизидиксдим» дээн хевирлиг харыылар база бар.

Институтче экзамен думаап кирип турар абитуриентилериниң аразында боттарының сорулгазын мынчаар тодаратнан эштер база бар. «Башкы институдунга экзамен думаары, өскө институттарга бодаарга белен». «Башкы институдунга өөренири берге эвес, конкурс база эвээш».

Профессия шилип алырын шак мынчаар көөр чоруктуң түннелиинде чамдык студентилер өөредилгезин каггаш чоруурунга, башкының мергежилиинге хөөн чок чорукка, бодунуң келир үеде профессиязынга сонуургал чок чорукка чедирер.

Студентилер-биле чарутнан чугаалажышкынның түннелиинде доозуйчуларның бодалы мындыг болган: кайы-бир эртемни сонуургап турарлар — 13 хуу, уругнар-биле ажылдаксаарлар — 7 хуу, өөн өскө кандыг-даа арга чогундан өөренип киргеннер — 25 хуу, чүге-даа хамаарылга чок харыылар — 15 хуу, башкының мергежилн-биле холбашкан харыылар — 24 хуу.

Профессия шилип алырынга ада-иелер, класс башкылары улуг роль-дуг болур ужурлуг. Янзы-бүрү беседаларны чорудар, чогаадыгларны бижидери чугула. Айтырыг, харыы кежээлерин эрттирер болза эки. Кандыг-даа мергежилдиң кижилери-биле ужуражылгаларны организастаары чугула. Доозукчуларның мергежил шилип алырынга школаны шефке алган будуруллге, амыл-агый черлериниң салдары улуг.

Д. БУРХИНОВ.
Педагогика эртемверининң кандидады.

УРАН ЧҮҮЛ ЧОННҮҮ БОЛУР

В. И. ЛЕНИН

Ырлар куттулуп турда...

Б ҮГҮ-РОССИЯНЫҢ уран чүүл коруулеэниҢ лауреады колхозчу Малина Күжүгет чыыгаппарны база катап магадаткан. Ол «Кадарчы» деп ырыны өткүт, хонг үнге бадырыптарта, зал долу көрүкчүлер таалай берген. Сураглыг ыраажы бо ырны 1967 чыда Новосибирск хоорайга болган көрүлдеге чедиишкиниҢ күүседкеш, лауреат атты алган.

ТээлиниҢ чурттакчылары болгаш суурлардан келгеп ойнакчылар Кара-Хөлдүң чаа «айлаң-кушкажы»-биле танышкан. Ооң адын Александра Сыйдыгыр дээр. Байлак талантылыы чонга шоолуг-ла билдиртпейн чораан аныяк кыс Даржаа Иргит-биле кады «Онмас чечээм», чааскаан «Айлаң-кужум», «Дошпулуурум» деп ырларны түүнел концертче кирп ырлаан, акробатикаазы база макталга четкен.

Бай-талчылар байлак талантылыы-биле мурнуку чылдарда үргүлүг тиилекчи болуп келген. Бо удаада олар база-да шыырак белеткелдиин көргүзүп, хөй таалыг солун концертти салгаш, адыя сыкпаннар. Сакманшик Дарья Хертек В. МаяковскийниҢ «Ленин» деп шүлүүнден үзүндүүн уран аргажыле күүседкеш, дараазындагы концерт номерлерин тарлаарынга мертежилдиин көргүскен. Өткүт үнүг кыс түнел концертти удурлуурупга база киришкеп. Бай-Тал ортумак школазыныҢ башкызы Анчымаа Сонам районуҢ тергиин ыраажыларыныҢ бирээзи болуп шылгараан. К. БегзиниҢ «Ынак черим» деп ырызын өзулут профессионал артистерден дудак чок күүседкеп. Вячеслав Привезенцев-биле кады «Декей-оолуу» орус, тыва дыл кырынга эки ырлаан. Бай-Тал салбырын партия организациязыныҢ секретары Өргүтмаа Бачылай, школада өөредилге эргелекчиниҢ Барат Делег-оол онаашкая номерлерин эки ойнап, таланытылыын бараалгаткан.

Сценага чечектер тутказ кыстар үнүп келгеге, чылгаппар чылыы-биле уткаан. Район амнелгеениҢ ол эмчи кыстары бот-тывыштыр композитор Базыр-оол Чүлдүм-СүрүүниҢ чоокта чаа аялга бижээни «Чечектерим» деп ырын бир-ле дугаар чонга таныштырган. Автор балыга үдээрге, ооң өөүн иштп Роза Чүлдүм-Сүрүү солистээн. Аныяктарга таарыштыр чогаатказ бо ыр ам районда нептереп эгелээн.

Б О ФЕСТИВАЛЬГА улуг назылыг кижилер аныяктардан чыдып калбаан. «Тээли» совхозта гидротехник Виталий Очур-оол «Чараш карак» деп ырны, Тээли ортумак школазыныҢ башкызы, улус өөредилгеениҢ тергиин Салчак Дойтаң Монгуш Өлчей-оолдуң «Эмискиттиг торгалар» деп шүлүүн, районнуҢ хөреглекчилер ниитилелиниҢ партия организациязыныҢ секретары Салчак Халарбаа «Хек биле Серге» деп басняны черле эки күүседкеннер.

Бир онзагай болгаш өөрүнүүг чүве, тус черниҢ бот-тывыштыр композиторларыныҢ аялгаларын, шүлүкчүлериниҢ чогаадыгларын хөй-биле аныглаапы болур. ТээлиниҢ Культура бажыңыныҢ методизи Базыр-оол Чүлдүм-СүрүүниҢ демги «Чечектеримден» ады-да, Кара-Хөлдөн «Чүү бодаап болчаан үстүн?», «Тээли» совхозтуң төвүнден «Роза» деп ырларын жюри эки күүседтиишген деп саналаш, түүнел концерттиң программазынга кирген. Хереглекчилер ниитилелиниҢ коллективи өзүп орар хөгжүмчү Борис Чамбыттың эдээн хөй ырларын авторуун үдептеп-биле чедиишкиниҢ бараалгаткал.

Районнуң юбилейлиг фестивалыныҢ түүнелин үндүрген болгаш бирги черни «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырынга тывыскан. Бай-Талдың көдээ клубунда, ортумак школазында уран чүүл болгүмнери доктаамал ажылдап, суурнуң чурттакчыларынга, малчыннарынга солун концерттерни бараалгадып турар. Чоокта чаа районнуң сүүрларынга аалдап чораан. Ынчангаш ол коллективти бүтү талалыг деп коргенп, бирги черни тывысканы чөптүг.

Эң ырак девискээрде-даа бол, организастыын коргүскен, шынарлыг концертти көргүскен «Кара-Хөл» колхозтуң 32 кижи киржикчилиг уран чүүл бөлүү яйыгы черни эдээн. Районнуң хереглекчилер ниитилели үшкү черни алган.

Ниитизин-биле фестиваль организастыг эртип, көдээ чонуң ортузундан талантылыг кижилерни илереткен, уран чүүл коллективтериниҢ ажылыныҢ түүнелин көргүскен. Ынчалза-даа четпестер бар болгап. Тыва национал хөгжүм хережелдерниге күүседилгелер кончуг аваш. Сцена культуразын сагывас чоруктар барык коллектив бүрүүзүнден көзүлген. Чеиик нетелдезинге дүүшкен. Ленин, партия, Ада-чурт дугайында сагыш-сеткилди хайындырып келпр номерлер ховар.

Районнуң уран чүүлүүнүң эң шилиндек төлээлери бо чылдың майда Кыызга отчёттуг концертти бараалгадыр. Аңаа киприштирер номерлерниҢ томуйлалын фестивальдан алгап.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Херээженнерге тураскааткан

«Кара-Хаак» совхозтуң төвүнүң херээжен чону культура-массалыг ажылдарга идепкейлиг киржип турар апарган. Ол дугайын Мэрт 8-ти таварыштыр Кара-Хаак суурга эртиргеп дыштанылга кежээзин тодаргай хереченээн. Ол хүн суурнуң клубунга совхозтуң эр-херээжен ажылчыннары чыглып келгеп. Мэрт 8-ке тураскааткан концерт эгелээн. Ында орус, тыва ырлар, шүлүктер хөй болган. Ооң киржикчилериниве улуг-даа, аныяк-даа назылыг херээжен кижилер бар.

Пенсионер Нина Праведникова суурнуң улуг, аныяк кижилеринге бо талазы-биле үлегерлиг. Ол концертке орус, украин ырларны, кожамыктарны эрес күүседкилээр. Черле ынчап ол кежээлерге, лекцияга идепкейлиг киржип. Херээжеппер төвүлелиниҢ кежигүнү, агитатор. Библиотекаиың эң идепкейлиг номчукчузу болуп турар.

Ол кежээ суурнуң херээженнериниҢ хол-биле каастап даараан болгап сыраан түүлдериниҢ делгелгезин кылып, эң арыг-силиг бажыңнарның херээжен ээлерин база шаңнаан.

Кызыл хоорай. З. БҮРҮНЕЙ.

«Россияже чоруптарының мурнуу чарыында»

ЧУРУКЧУ И. Белякованың чуруу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МЭЭҢ БОДААЛЫМ

Хостуг хүреш дугайында мындыг бодаалдарымны чугаалаксаан мен. Спорттуң бо хевири Тывага тывылгандан бээр үр уе болбаан. Ол хиреамнде кайгамчыктыг тиилелелер, тыва хүрештің мурнай, ССРЭ-ниң баштайгы тыва спорт мастери, 20 харлыг сургууль Ондар Өргелээр бар болган болгай. Ол хүрешке атсураглыг чемпионнар, кандидаттар-даа эңдерли берген. Аңаа Николай Мүмба, Куулар Калин-оол, Ооржак Мартаалай, Моңгуш Байлаң-оол, Федор Ондар, Б. Маичыр-оол, А. Араптаң болгаш өскелериндаа адаң болур.

Бо хүрештің бисте алаэн сайзырай бергенин үстүнде фактылар көргүзүп турардыр.

Ынчалза-даа бо хүреш көдээде канчаар сайзырап турарыл? Мен бодаарымга, бо хүрештің шыырак мөгелер, сонуургак аныяк өскен оолдар бээнп билбейн турары харааданчыг.

Бир эвес төп черлерден чогуур уеанде практиктиг-даа, материалдыг-даа дузаны чедирер болза, көдээде мергежилдиг аныяк мөгелер бар.

Моол сонгаар хостуг хүрештің нептередиринге кол орук болза, районнарда спорт ниитилелдериниҢ чанында болгумнерни организастаары, оларже мергежилдиг тренерлерни хандылары болур.

Хөй талантылыг мөгелер, спортчулар район бүрүүзүнде, харыя-даа хөй пкоолаларда бар-дыр. Мөге М. Байлаң-оол (Аянгаты школазында башкы), мөге К. Калин-оол (Дөң-Терезин школазында), башкы А. Араптаң (Бай-Тайгада), Ф. Ондар (Таңдыда) болгап оондаа өске.

Хостуг хүреш талазы-биле маргылдаалярны районнар төптеринге арттиргилеп турары чогумчалыг.

Шынап-ла, уш хүрешке (тыва, бурят, хостуг) бирги раэридчы М. Бичө-оолдуң февральэ үнген «Шынның» бир номеринде бодамын чүүлдүүзүнүү деткинр мен. Тыва хүрештин «начыннарыө», «чаалнарыө», «арамыаңнарыө» кажан илерээрил?

Мээң сактырым, Барыын-Хемчик районнуң Хөнделең чурттуг Хомушкуу Шончууржук мырыңай кырыгыже шүглүп келген болгай. Ооң түскай алдарлыг адын дыңнаваан мен. Журналист Д. БегзиниҢ 1968 чылдагы бижээн үүлү мөгелериниҢ культуразут болгаш алдарлыг азжы-чанынга өөредиг болгап.

А. ДОПЧАА.

Барыын-Хемчик районнуң Дөң-Терезин сес чыл школазында башкы.

Спорт

БЕШТЕН БЕШ

ХЕЛЬСИНКИ (СЭТА). Хаапчыларның Оулуда эртип турар чанчылчаан маргылдаазының беш шаңналының шүптүзүүн беш совет спортчу алган. Оларның шүглүгени — москвачы Анатолий Акентьев 8.5 километрни хамыктан дүргеп — 28 минута 1 секундада эртип келген. Оон ында оон чуртташтары Владимир Воронков 28 минута 15 секундада, Фёдор Семашов 28 минута 33 секундада, Вячеслав Ведепин 28 минута 36 секундада база Омскиден баргап Владимир Долганов 28 минута 39 секундада эрткен. Алдыгы черни алган. Ипсбургка болган Олимпиадага шаңнаткан, ГФР-ниң спортчузу Вальтер Демель 28 минута 96 секунда түүнелдиг болган.

Шымрак фин хаапчылар Раймо Лахтинен биле Калева Ойкарайнен бедик темпиин тудуп шыдаваин, чарыштан үне берген.

Брумель бедиин 2 метрни халаан

Брумель спортчу мергежилиниче катап кирипкеп. Бо дээрге анаа-да чугаалаан коя сес эвес... Москванын журналыстары, Брумельдиң өөнүктери болгап спортчу эп-оорду — чиик атлетика талазы-биле ам болур делегей маргылдаазының киржикчилери Валерий Брумель бөгүн (март 13-те) бодунуң баштайгы кылганы, шенелде телинде ийи метр бедиктп ажа халый бөөрге. делегей рекордсменинге баймак чедиргеннер. Брумель ийи метр бедиктп ажа халый берген соонда, ол ийи эвес а харыя ийи метрден бээнп бичө бедик болганы илереэп.

Херектиң ужуру чүгле сантиметрлерде, миллиметрлерде эвес. Будунуң кончуг бертингешиниҢ соонда (ол бертингешкен делегей рекордсменин спорттан шүүт-ла үндүр шыйыптар турган) 26 харлыг Валерий ийи метр бедиктп Москвада «Аныяк пионерлер» стадионга ажа халаан.

Ынчаарга оң чыл бурунгаар бодунуң кайгамчык тиилелгелерин Валерий Брумель шак ол ийи метр бедиктеп эгелээш, делегейниҢ спортка ынакшылдыгларының хүндүткелин чаалап алган болгай. Ооң соонда ол делегей рекордсмени апарган болгап ону «косиниктиг халыкчы» деп адаан-даа. Ооң соонда... Ол «ооң соонда» үүү болганын бөгүн бичө кады артында үүтү каапкан бис. Ынчан бистиң сагыжывыска октябрь айның тумалныг хүнү-даа, оон чаагай черниге үр чыткапы-даа, идегел болгап мунгарал-даа, оон будуң экиртир эмнеп каан Курган чурттуг эмчи-даа киргээн шыкаш болгап боор...

Бөгүн Валерий ийи метрни ажа халый бергеш, тренерипден дидим эвес айтырган: «ам чүл че, база беш хире катап халыыр бе?» Чистяков дургенне харыылаан: «Канчап бардың? Түттүнмайп түр сеп бе?

Брумельдиң сагыш-сеткилиниҢ өөрээнин чүге дениээр. Бичө «пружиналаныр» чоруй, ооң шырайы ширияия кончуг апарган, ажа халыыр бединиче алаандап өөрү көргеп...

Маңаа тренировкалап турган америк чиик атлеттер Брумельдиң канчаар халыырын көөр дээш бо секторга маңнажыш келгеннер. Ынчан бедиин халыырларының бирээзи Фрэнк Костелло «Хуулгаашы-па-дыр!» деп, алгырыпкан.

Чистяков ногаан картыг демдеглел дептерин ушпун келгеш, түүнелдп үндүрген: «Шүүтү чогумчалыг чоруп турар-дыр. Валерий ам үш ай хире тренировкалап турар, ыпталаа-даа оон иштинден чаэрбя хонукта гриппеп аарааи болгай. Оон маңнаарыы ам черле бөгөй эвес, 140 кг штангаиы эгин кырынга салып алгаш, ийи бут кырынга олуруп, туруп турар. Ол ышкаш оон баштайгы халаанынга база өөруп турар мен. Эмнедишкпи доозулган, ам ёзулуг шеиделер эгелээни бо, мынаарга июнь айда маргылдаага кирлип-даа болурувус магат чок...»

Б. БУХОВЦЕВ, Ю. РОМОВ, СЭТА-ның корреспонденти-лери.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлерниң чугаазы» 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айыылдың чазазы» 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баштай келген кижи» 3, «Революцияның эътты шерии» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

«Межегей» совхозтуң дирекциязы, парткому, ажылчын комитедп болгаш совхозтуң коллективи совхозта партком секретары Дарлат Дмитрий Лаевичтиниң неяп

Бичө-Кара Мидиповна ХЕРТЕКТИҢ

ур аарааш мочаани-биле холбаштыр оон ог-бүзээнге, төрелдеринге ханы кажыыдалып илергейлеп тур.

Шалыпчы ай

Балыкты көвүдедир

Балык курлавыры элбек хөлдер, хемнер Тывада хөй. Хам-Сыра хемде, Азас хөлде, Олбукта болгап ол чоок кавының суглармда балык авзажөп. Тожуның құралныыртывып черп балыктаар талазы-биле чедимчелиг эвес ажылдаап. Чоокку девискээрде, хөй чурттакчылыг, улус хайныр черлерде хемнерден, холдерден балыктаарын организастаап, ырак черлерни кичээнгейден салгап. Нопи-Хөл, Чангай-Хол, Оюк таар-Хол ышкаш черлерде балык хөй. Аңаа балыктаар ажылагыйларның бригаддарын чедирп, балыктап болуруның бүгү барымдаалары бар.

Үүргене чажар үеде тотчеглекчилер чылдың-на хөй-хөй балыкты тудуп, ооң өөүп ковудээрнге хора чедирип турган.

Мурнундагы чылдардагы байдалдарны ооренип көргеш, Тываның балык камгалалының күрнспекциязы хөйниити эгелээшкин ёзугаар ажылдап турар төвүлелдерби-ле кады республиканың «Комсомолчу прожектор» штабының түскай доктаалыгга дляныл, чазыл балык үүргезинп чажар үеде ооларны камгалаар дээш, шалыпчы ийи айны чарлаарын шиитпирлээп. Ол болза апрель 25-тен эгелээр.

Инспекцияга бо талазы-биле түскай комиссияны тургускан. Ол комиссия ийи ай дургузунда хөй-ниити инспекторларның ажылын таарыштырар, балыктаарының чурумун сагып турарын хынаар, рейдилер организастаар сорулгалыг. Чоп оргузунга тайылбырны чорудуп, балыкты камнаарының, остурер нииң, ооң курлавырын чоп ажыглаарының дутайында лекцияларны кылыр.

Балык камгалалының инспекторларынга бойдус камгалалының ниитилелиниҢ кежигүннери, активтери дузалажыр болгаш олар бот-боттарынга дузалажып-даа турар. «Комсомолчу прожектор пу ц» область штавы чер-черде отрядтарны, штабтарны балык курлавырын чоп ажыглаарын чедип аарынга түскай организациларны комсомол эге организациялары идепкеёлиг ажылда арынче кыйгырган. Шалыпчы ийи ай дургузунда ук ниитилел, организациялар эки ажылдаар дээрзинге бүзүрел бар.

Бойдус байлаан камгалап, ол кижиге ажыкты, өөрүшкүнү, чоргаарлады берпин дээш, хамааты бүрүзү тотчеглекчилер-биле шыңгыы демнеэжиилиер!

Ф. СЕЛИН.

Балык камгалаа инспекциязының күрнспектору.

РАССКАЗ

Дураннап олура...

I.

МАШИНА иштинге бистиң чолаачывыс-биле менден өске кым-даа чок чүве. Адап-сурап бар чоруур черивис—чайлаг, онда «Байлак» колхозтуң эрес-кежээ малчыннары. Орук ара колхозтуң фермазынга кире дүшпейвис. Онда ажыл-иш-биле таныжа мээлкаш, хап ында боор деп турувуста, бир урут маңнап келгеш:

— Даргалар, чайлагда аалга баар чоруктуг кижи мен ийин. Мепи машина ларга олуртуп ап хөрүнерем?—деп дилеп-дир.

Бистиң чолаачывыс аныяк, бот болгаш урутларга эвилеңи аажок, олар-биле чугаалажыксаар, башгактанчыр, малчынпажыр кижи болгай. Ол уругже хүлүмаүргеш:

— Силер ышкаш кыстыг олуртпайн, ам кымны олуртур боор. Машина хос-тур, артыы үш олут араазында харын сенп хунаажып: «меңээ олурзуң, чок меңээ олурзуң» деп булаажы бердилер ышкажыл, туралааныларга саадап көрүнер—дээш, артывыста олуттарже көрүндү.

Уруг олурушкан. Хап чоруптувус. Хем иштин өрү чоруп ор бис. Бистиң газигивис, аштап каан оруктап, «ездп» ийп берген чүве ышкаш, илдик чокка маңнап олур. Артында чараш кыс олурарга, аныяк чолаачы эри хайныл, орлап-шоваа базып. долгап чораан болбайн аан.

Арт кырынга үне халдып келирпвиске, чолаачы машинаазын доктаадыпты. Чайлагның кайгамчык чараш чурумалы кандыг-ла бир хуулгаазып чуруктунуң диргизер чуруп каанны ышкаш бистиң мурнувуста көстүп келди. Хөрээнден эгелээш, эдээнге чедир кара ногаан, кезек-кезек эзимнер-биле шыптынып алган бедик тайгалар дескиндир кажаалай турупкан чайлаг. Эзим кыдында малчыннар аалдары, чайлагның оргудескп-даа, даглыг-даа одарларында кодан-кодан хөй, инек чаптыла берген. Тайганың чаңгыс-даа ходуяр ыяш чок, божаалаичаң чүве ышкаш көстүр кезек-кезек куу хорумнарлыг кылчаң бажында хөйле чылгы чор.

Чолаачы тура:

Хептер, куштар эдип турар. Хевис ышкаш коктуг, шыктыг Чайлагларның таптыын көрем деп ырлай каапкаш, ол кысче хүлүмаүрдү. Шынап-ла магалыг! Кайпаар-даа көөрге, чиңгир ногаан хевис чадып каан дег. Арт кырының яңы-бүрү өөүг айыраң чечектери сагланайпып турар. Чолаачы кызыл болгаш сарыт ийи чечекти чула тырткаш, кады чораапывыс кысче сунуп, хүлүмаүрду.

БИР ААЛДЫҢ кодашында чылгы. Аал адаанда ак аът сывырган кижиниҢ мунган бараан малының даваппары соңгаар, бурунгаар ужуктур херли берген, черге дегбейн ужугуп чораан чүве дег, көстүп чору. Кадарчыларның ырлары ында-ында чаңгыланган.

Артты ажып баткаш, ооң аксында чаңгыс өгге халдып келдивис. Өг дөрүнде дөң кырында бир эр кижи дураи турап алган, ишкээр делгем ховаже дурапнап олур. Өгге кирип келирпвиске, кижи ортуунда чүве, тус черниң бот-тывыштыр композиторларының аялгаларын, шүлүкчүлериниң чогаадыгларын хөй-биле аныглаапы болур. ТээлиниҢ

РАССКАЗ

КЛУБКА ЧЕДЕ бээримге кижи-даа кинарт. Районнуң улус судунуң даргазын танып кагдым. Оларның ийи кыдында улус төлээлери.

Энир чылын чайын, чайлагга малчыннар аалдары кезип Өгге киргеш, шоолуг-даа үр болбадывыс. Чоруур дээш туруп олурувуста, кадайы тура:

— Коңгус сүт чүве-ле-дир.

— Канчап дүшпестей берген хойтпак боор бо. Чагаан кижиэинге эпчок-тур аа—деп, ашаа улажып кагды.

— Ойт, ак чүгүре берди — деп, эр ээнин дувүрээн үнү дыңналды.

КОММУНИСТЕРНИҢ БОЛГАШ ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮ ЭВЕСТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ААЙ БЛОГУНУҢ КАНДИДАТТАРЫ ДЭЭШ!

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезеллеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 16 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 64 (7910).

Өртээ 2 көп.

ШУПТУ СОҢГУЛДАЖЕ!

Бөгүн — бүгү чүрттә ышкаш, бистиң республиканың чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү. Совет Тыванның ажылчы чиңнары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, ӊ төлептиг вөлдәр, кыстары — коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерииң бүзүлбас улусчу блогунуң кандидаттары дээш, боттарының бадылаашыннарын бээр.

Соңгулда — бистиң ниитилелбистиң мораль-политиктиг чаңгыс эвиин, Коммунистиг партияны, оон ленинчи Төп Комитедин долгандыр бистиң улузувустуң улам сырый каттышкынының, социалистиг демократияның чечелелиишкининиң коргузуу. Ынчангаш соңгулда кампаниязы бүрүзү совет улустуң өөрүшкүлүг байырлалы болуп бисте чаңчыкпан.

Амгы соңгулда кампаниязының онзагайы чүдеи дизе, ону совет улус ленинчи улуг юбилейиниң, а республиканың ажылчы чиңнары Совет Тыванның 25 чыл иеонуң будуузунде эрттирип турарында. Беш чылдың дөртүү чылының планныг онаалдаларын, юбилейге утказтур алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чаа-чаа чедишкинкинер — соңгулда мурнунда бүгү партийжи-политиктиг болгаш агитас-массалыг ажылдың кол утказы болган. Республиканың ажыл-ишчилери чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнүн күш-ажылдың чаа төлептиг салыышкынкары-биле утказын.

Бо кыштың онза бергелери турза-даа, иөдээниң ажыл-ишчилери, партияның болгаш чазактың коргүзүп турар улуг материал-техниктиг детиямчезинге даянып алгаш, ниитининиң мал кыштагладыышкынында таварышкан улуг бергелерии шыдамыкнай болгаш карак кызыл ажылы, организастыышиле ажыл эртип турар. Мал чемнерииниң курлавыры чамдык черлерде эвээштеп турза-даа, малдың амаалдазын, чемгеримге хайгараалын эмнижидиринии хемчеглери боттанып турар. Малдың чаш төлүн мөңги хамгалап аларының талазы-биле алдынган хемчеглериниң түүнелиинде чаш малдың хөрээчазы барын чөп болуп турар.

Часкы хөөү ажылдарынга бүгү талалыг хынамчалыг белетнел чоруп турар. Үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш тудугнуң ажыл-ишчилериде улуг үүле будуртүнүп турарын чоргаарал-биле медээп билип турар бис.

Кызыл хөөрайда Расиова аттыг даараныпга комбинады, коммунистиг күш-ажылдың республика типографиязы ышкаш өскө-даа хөй-хөй коллективтер январь, февраль айларының будуузуие планнарын бүгү кол көргүзүүлер талазы-биле ажыр күүсетиеп, мартта олар база-па улуг иүжеиниишкинбиле ажылдап, соңгулда хүнүнге бедик түүнелдерииг уиурашкан. Эрзин районнуң ажыл-ишчилери ниитининиң малын мөңги ыыштагладыр, часкы хөөү ажылдарынга белетнелдерии шапкынчыдыр дүрген дөөзар, шкода, эмнелге, культура, садыг болгаш өскө-даа албан черлериниң келир чылдың кыжынынга өдаар ыяжын белетнээр талазы-биле кесиу ажылдары-биле соңгулдага умурамнп турар.

Совет ниитилелдиң политиктиг үндезини болур Советтериниң, оларның ӊ хөй санныг звеиозу — чер-чер Советтеринге соңгулдага белетнел бүгү улустуң бедик күш-ажылчы иөдүрүүшкүнүн, бедик организастыын, бүгү чүртка ышкаш, бистиң республиканың чер болганынга хайыытырган. Ол болза Коммунистиг партияның, Совет күрүненің иштики, даштыны политиказын совет кижилериик чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының херечизи-дир.

Соңгулдага бүгү тала-биле хынамчалыг белетнелдиң үезинде партия, совет, профзвилел, комсомол болгаш өскө-даа хөй-иийти организациаларының ийи ёй ажыг үе дургузунда чорудуп келген ыызымакпай, организачы болгаш кижизидичи ажыл-чорудулгазының түүнелиинде, республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга чонның ӊ төлептиг оолдар, кыстары депшиттирген. Кандидаттарның ниити санының 48,8 хуузу коммунистер, 13,3 хуузу комсомолчулар, 40,7 хуузу ажылчыннар, 20,7 хуузу колхозчулар болуп турар. Бо саннар болза, бир талазында, эрге-чагырганың чер-чер органнарында материалдыг иежилтерии будуруп турар бөдүүн, күш-ажылга бердингени-биле чонунуң хүндүткелин чаалап алган ажыл-ишчилер кирип турарын, өскө талазында, Коммунистиг партия бүгү-ле соңгулдаларда-гызы ышкаш, амгы соңгулдада бүгү совет улустуң күзел-соруун илередип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң бузулбас блогунда туржуп турарының херечизидир. Кандидаттарның барын 50 чыгам хуузун партия кежигүннериннең идип үндүргеш, чон бистиң Коммунистиг партиявыска кызыгаар чон ынакшылын болгаш бүзүрелин илеретткен.

Мындыг болганда, депшиттирген кандидаттар дээш бадылаашыннар болза, соңгукчуларның Коммунистиг партия дээш, оон иштики болгаш даштыкы политиказы дээш бадылааны болур. Шынап-ла, республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарынга депшиттирген барык 3 мүң чыгам кандидаттарында кандыг профессияның кижизи чон дээрил! Оляр шупту коммунизм дээш демисселдиң баштайгы одуруунуң кижилери-дир. Республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарының арааында бистиң алдарлыг кижилеривис Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары — аңчы Даржаа Эрестол, малчыннар Уруле Кэндан, Монгуш Чөла, агроном Александр Түрген-оол, башкы Сэрыглаа Тамдыноол, почтачы Салчак Дүүдарый, сааичы Хомушку Хувискаал, агроном Валерий Борисов, аңчы Ак Мырлаа болгаш күруне улуртучуларындан эгелээш эртемден, зичи, башкы, инженер, артист, тудугчу, малчын, чөлаачы, механизатор дээш ыыннарны ол дээр.

Соңгукчуларның хөлүнда бичии саазын, ында оларның кандидаттарының аттары. Бичии саазын — ында бистиң тодаргай планнарывыс, эчис соруглавыс, чаа-чаа улуг ажылхерээвис. Бистиң соңгулдавыс — тайбың чогаадыкчы ажылишчье, чаа-чаа буянныг херектерже орук, ленинчи улуг идеяларны боттандырарынче базым-дыр.

Соңгулданың хүнү. Хөй-хөй тиилелгелерни болгаш маадырлыг ажыл-херектерни бисие аазап турар байырлал. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң ленинчи блогунуң кандидаттары дээш, эргим соңгукчулар!

Соңгулдага күш-ажылчы белектер

АК-ДОВУРАК. «Тыва даргуу» комбинаттың септелге-механик цехиниң коллективи В. И. Ленииниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл иеун база Совет Тыванның 25 чылын тавариштыр алган социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш эртиен айларда шудургу ажылдаан. Септекчилер февральдың планның 107 хуу күүседкеш, 2.000 хире рубльдиң артык продукциязын чуртка бергеи.

☆ ☆ ☆

УЛУГ-ХЕМНИҢ ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоогулуг беш чылдың дөртүү чылында алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш күжениишкининиг ажылдап турарлар. Ылаңгыя чер-чер Советтеринге боол турар соңгулдага утказуттур казбарган социалистиг чарыш будуузге планның болгаш хүлээлгелерии чедиишкининг боттандырарынга улуг иднгии берген.

Бо чылдың баштайгы ийи чартык айларының будуузге планы соңгулда хүнүнге чедир ажыр күүсеттиигеп. Тодаргайлаарга, план ёзугаар 46 мүң 100 кубометр тудуг ыяжын кезип, соортур турган, 46 мүң 586 кубометрии белеткээн. Чарыштыг бирги одуруунда Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу чоруп турар. Бо пунктуның ажылчыннарыи пландан ажыр 480 кубометр мөштү белеткеп, соңгулда хүнүнге ээи белеткп сөңдээп.

УЛУГ-ХЕМ. «Х Улуг хурал» колхозтуң механизаторлары чер-чер Советтериие соңгулдага утказуттур септээр 20 тракторунуң 18-ии ээи шынарлыг септеп алганнар.

☆ ☆ ☆

ТАЖЫЛ. «Межегей» совхоз трактористтери бүрүн септеп алган, ам кожуг херекселдериии септелгезии чорудуп турар. Моторист А. Сухапов, токарьлар Г. Кручинкин биле Н. Теньков, дарганнар Д. Пилгаиьчук биле В. Панов, инструментальщик А. Шумов олар ажылга кызымак чоруун коргуун турарлар.

☆ ☆ ☆

КЫЗЫЛ. Алгы заводу беш чылдың үшкү чылын чедиишкинииг доозкан. Дөртку чылының баштайгы айларында база-па эки түүнелдиг. Мастер Д. Бескровныхтың удуртканы идик кызыр цех чыл эгелеиидеп бээр 800 эш идикти пландан ажыр будурген. Оод 99,5 хуузу бирги сорттуу болган.

☆ ☆ ☆

БОДУНУҢ девискээринде эмнелге, школа, библиотека, садыг болгаш уруглар албан черлерии оттуглар чүүлбиле хандырар айтырыгны Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң баштаар черн чедиишкининг шинтирлеп турар.

Колхозтуң токпакчылар бригадазы чер-чер Советтеринге соңгулдаларның хүнүи күш-ажылчы чедиишкиннери-биле уткуп, 1969—1970 чылдың кыжынына школага 1100, эмнелгеге болгаш магазиннерге 400-400, урутлар садынга 240, библиотекага 60 кубометр токпакты тайгада белеткеп дооскан.

Оттуглар ыяш белеткээри уругулуеп турар.

В. И. Волченконуң чураан плакады.

Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның Даргазы эш Олдржих ЧЕРНИКТИҢ Москвага чоруп турганының дугайында

1969 чылдың март 13-те ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың чазаның Даргазы эш Олдржих Черник албан ёзугуун аяп-чоруун кылып, Москвага чорган.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев эш О. Черникти хүлеп алган болгаш оон-биле найырлыг, чүректиг ханыышкаи беседа кылган.

Эш О. Черник ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Күрүлганының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Күрүлганының коллегия кежигүнү Н. Н. Иноземцев-биле чугаалажышкыннар кылган. Чугаалажышкыннарга чехословак талаадан ЧССР-ниң чазаның Даргазының оралакчызы В. Валеш, ЧССР-ниң планнаашкын министри Ф. Власак, ЧССР-ниң планнаашкын министриниң оралакчызы З. Шезный, ЧССР-ниң Совет Эвилелиниң элчизи В. Коуцкий олар кирипкеп.

Чугаалажышкыннар чоруп турда ССРЭ-биле ЧССР-ниң аразында бот-боолуп-га ажыктыг экономиктиг кады ажыдажыгланы улам ынай хөгжүдүринии болгаш экижилериииң айтырыгларын толаргай чугаалашкан. Ииитилел-будуруглезиниң ажыктыын белидер, кооперастаашкынны болгаш специализазиияны ханылыдыр, а ол ышкаш эртем-техниктиг кады ажыдажылганы хөгжүдер талазы-биле кады чорудар хемчеглерже улуг кичөөнгейни салган.

Чоокку беш чылдарда (1971—1975 чылдар) ийи чүрттүң улус ажыл-агыйының планнарын тазыштыр башкарарының кол угланышкынларын, ийи тала тодаткан. Совет Эвилелиидеп чүгүла чиг-ээбиле, оон иштинде иефть болгаи иефтьпродуктулар, хөмүр-дат, кара металлдарның прокаты, чес, алюминий болгаи өскө-даа өөнүг металлдар; тудуг ыяжы, цедилюз, хөөеи, тараа болгаи өскө-даа бараанпар-биле, а ол ышкаш амгы техниктиг денгееди барымаалаар, Чехословакияның улус ажыл-агыйының чүгүла адырларын чаартырынга эргежок чүгүла негеттинии турар совет машиналар болгаи дериг-биле социалистиг Чехословакияны хандырарынын перспективтиг хереглелдерии база чүгүлаажын коргеп. Моон-биле кады 1970 чылда Совет Эвилелиидеп Чехословакияны чүгүла хевирииң бараанпары-биле хандырарын көнүгедириинің талазынче база катап эки коргеп, а ол ышкаш чоокку чылдарда Чехословакиядан Совет Эвилелии продукция болгаи дериг-биле хандырарының хемчээлдерии тодаткан.

Совет Эвилелии биле Чехословакияның аразында ийи талалыг харылзаалараны хөгжүдериинің өскө-даа айтырыгларын база болур чогуурду-биле чугаалашкан. ССРЭ биле ЧССР-ниң аразында политика, идеология, культура болгаи өскө-даа адырлар талазы-биле кады ажылдажылганы ажыдүдмалышкы найырлыын ёзугунга, марксизм-ленииизмиииң болгаи пролетарлыг интернационализмиииң принциптеринге үндезилээп, моон соңгаар-даа хөгжүдүп, быжыглаарынга боттарының шинтирлеринии дугайын талалар медеглээн.

Талалар Варшава Керээзинге болгаи ол Керээниң киржикчилери чүрттарының боттарынга алган хүлээлгелериге боттарының пынчыыын бадыткаан.

Делегейнии чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналарынын солчулгазы чоруп турда талалар хамыктың мурнунда Европаның айыыл чок чоруун хандырарының соруглаларынче кичөөнгейии салган. Европага тайбыңны камгалаарынче болгаи Барыын Германиялың милитаристиг күштериииң өжөлиирек чүткүлеринге өйтүр шавышкынны бөзүрине социалистир дем каттыштырылгазының бүгү чүрттарының аразында чаңгыс аай болалыыг угланышкынны моон соңгаар-даа үргүлчүлөөрииге боттарының чайгылыы чок шинтирлерии олар бадыткаан.

БДР-ниң чазаның болгаи Мүрүүү Вьетнамны хостарының Национал фронтузунуң саналарынга үндезилээп, вьетнам чергүлээни дүрген тзарыштыр шинтирлерлә, а ол ышкаш Чоокку Чөөи чүк районунда израиль агрессиязының үржуктарының үзүткээры делегейнии дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар болгаи бүгү улустарының аразынга тайбынны быжыглаар талазы-биле азыкгыг хемчелер од болгаи турар ийик дээрзии ийи тала санаан.

Ыраакы Чөөи чүкте тургустунуп турар байдалды чугаалажышкыннар үезинде көрген. Социализм күштериите улуг когаралды чедирии турар кыдат чарыдырмычыларыи чоокта чаа чөнүгеиир үүлгелдяшкиннерии ийи тала шинтирлирг буруу шапкан.

Совет болгаи чехословак талаларының аразында чугаалажышкыннар үезинде көрген. Социализм күштериите улуг когаралды чедирии турар кыдат чарыдырмычыларыи чоокта чаа чөнүгеиир үүлгелдяшкиннерии ийи тала шинтирлирг буруу шапкан.

Совет болгаи чехословак талаларының аразында чугаалажышкыннар үезинде көрген. Социализм күштериите улуг когаралды чедирии турар кыдат чарыдырмычыларыи чоокта чаа чөнүгеиир үүлгелдяшкиннерии ийи тала шинтирлирг буруу шапкан.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралынче совет төлээлер чорупкан

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг чөвүлел хуралыиың ажылынга киримир совет төлээлер март 14-те Будапештиже чорупкан. Төлээлериң составы: СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев (төлээлериің баштыңы), ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның иилдис эргеленчизи К. В. Русаков.

Киев вокзалынга төлээлерни эштер А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, И. В. Капитонов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев болгаш албанның өскө-даа кижилери уҙзын.

* * *

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызы, ССРЭ-ниң Камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң штавының начальныги, армия генералы С. М. Штеменко ол-ла поезд-биле Будапештиже үнүпкеп.

(СЭТА).

«Улуг-Хая» совхозтуң дөрт дугаар салбырының малчыны Окчаа Балдановна Комбу Хендергеге 500 ажыг иртти кадарып турар. Эрткен чылын ол ирт бүрүзүнден 3200 грамм дүктү кыргын алган, бир иртгиң дедизиин 50 килограмм чедирген.

Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызымак чоруу-биле күш-ажылга бедик коргүзүүлерии чедип алган мүрнакчы малчынны соңгукчулар Кок-Чыраа кодээ Советниің депутадының кандидадынга депшиткеп.

ЧҮРҮКТА: агитаторлар Ак-Талда партия организациязының секретары Т. Бичс-оол, салбырның бухгалтери Д. Шулуу олар малчын О. Комбуиуң аалында чедип келген.

О. ГАВРИЛОВТУҢ фотозу.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң чыылдырарынга хамаарыштыр

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң хуралын бо чылдың март 17-де Будапештиге чыылдырар.

ИЙИ ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Чер-чер Советтериниг эрткен сонгуулдадан бээр ийи чыл болган. Ол болза бүгү улустуң күш-ажылчы болган политиктиг болдулушкунуун чылдары-дыр. Районнуң ажылчы чоннары, Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга база Совет күрүменнің үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш калбарткан социалистиг чарышка кирипиишаан, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылдарда чер-чер Советтерниң ажылы улам-на бүгү талалыг болган ханы үткалыг апарган. Оларның организасмассалыг ажылының деннели бедээн.

Таңды район кодээ ажылагый будурулгезинин талазыбиле республикада база бир улуг черни эзлээн район болур. Мында Тываның үлетүрүнүң баштайгыларының бирээзи «Тыва кобальт» комбинат туттунуп турар. Районнуң чер-чер Советтери ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң бүгү-де адырларының ажылын экижидерииге доктаамал салдарны чедирип турар. Советтерниң организас-массалыг ажылын эрткен сонгуулага сонгукчуларның берген чагыларын амыдыралга боттандырары-биле сырый холбаштырып келген.

Чер ажылының культуразын бедидери, колхозтарның, совхозтарның экономиказын быжыглалары, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидери район, кодээ болган суур Советтериниң кичээнгейинде турар. Эрткен чылдарда районнуң колхозтары, совхозтары кодээ ажылагый продукциязын бүдүрериң көвүдеткен. Бо талазы-биле эрткен чылдарның күрүне мурнунга онаалгалары күүсеттингеи. Бир инектен салап алыр сүттүн, хой бүргүзүнден кыргыыр дүктүн хемчээли өскен. 2 чылда 11560 тонна сүт салар планны 12882 тонна кылдыр, а 514 тонна дүк-салар тургаш, 618 тоннаны сатkан. «Элегес» совхоз хой ажылдыг улуг ажыл-агый апарган. «Межегей» совхоз хой сүт бүдүреринден аңгыда, ямзы-бүрү ногаа аймаан бүдүреринге база мергежин бар чыдар.

Колхозтарның, совхозтарның экономиказы быжыглалындан кодээнин ажыл-ишчилериниң материалдыг чагай чоруу улам экижил, суурларның овур-хевири чаартынып, чагчаа кудумчулар, культура одаглары немежин турар. Дыка хой өрегедер чаа бажыннарже көжүп кирген. 300 олуттуг чаа клуб 1967 чылда Элегеске ажыглалга кирген. «Коммунизмниң херели» колхозтуң күсели-биле 300 олуттуг клубту, амыдырал хандырылга комбинадын тутkан. Район төвүнге хеп чуур черлиг чунар-бажыңны, ном, хлеб магазинилерин ажыглап эгелээн. «Тилелге», «Межегей» совхозтарның төптеринде участок эмнелгери ажыттынган.

Малчыннарның амыдырал-чурттал газының экижидер талазы-биле алаан ажылдар база кылдынган. Краснояровка сүүбараан фермазын тудуп, оон бүгү ажылын механиказтап, ында саанчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп берген. Малчыннарның бажыңнарына, өглериңге газ печкаларын тургусканы артык чарыгдалдарны кызырган болгаш оларның ажылдаарынга, дыштанырынга үлүг чигедилиг болган. Районнуң чүгле суурларында эвес, харын ыраккы одарларда малчыннар бегин телевидение дамчыдылгазын дыннап, көрүп турар.

Сонгукчуларның берген чагыгларын өөренип көргеш, түстүг Советтериниң сессияларынга чугаалашкаш, ол чагыгларны боттандырарының хемчеглерин күүскомнар, депутаттар ап чоруткан. Район төвүнүң сонгукчулары уруглар садын улгаттырар дилегин киирген турган. Бо хүннерде 75 олуттуг чаа уруглар сады Бай-Хаакта ажылдап турар. Балгазында, Межегейде, Бай-Хаакта музыка школалары ажылдап эгелээн. Хову-Аксында сүг дамчыдылгазын кызыры дооступ турар. Оон күдумчуларын чырыткан. Мындыг янзылыг чижектерни хөйнү көргүзүп болгур.

СЭКП төп Комитединиң Советтериниң ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан доктаалдарында организас-массалыг ажылдың деннелии, депутаттарның, доктаамал комиссиялардың идепкейжи чоруун көдүрериниң чугулазын айыткан. Ол доктаалдарны күүседир талазы-биле алдынган хемчегler Советтериниң ажылын улам сайырангайжыткан. Оон ынай ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң дугайында дүрүмнер оларның ажылын идепкейжидерииге улуг ужур-дузалыг болган. Советтериниң эргелери болгаш хүлээлгелери ол дүрүмнер ёзугаар дыка калбарган. Кодээ болгаш суур Советтериниде ажылдап турар кадрлар-биле ажыл экижээн. Эрткен чылын олар республикада мурнакчы Ильинка кодээ Советиниче дүржүнге солчуп чорааннар. Түнней багай эвес болган. Бюджет-сан болгаш план айтырыгларын биледилиг шинчипирлеп, кодээ суурларны чаагайжыдар, хандырылганы экижидер талазы-биле дээштиг хемчегlерни Советтер шулуурга ап турар апарган.

Амгы үеде ленинчи юбилейге үткүштүр база Совет Тываның 25 чыл ооң таварыштыр районнуң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжы калбарган. Ында кодээ Советтер база кириишкен. Ам бо хүннерде мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, оон чаш төлүн менди өстүрүп алыр боттуг хемчегler алдынын турар.

Ынчалзажок чедир кылдымаан ажылдар бисте хөй болуп турарын миннир ужурлуг бис. Малдың баш санын өстүрериниң планы бо чылдарда күүсеттинмээн. Мал ажылын механизастаары ам-даа куду деннелде артышпаан. Тараалаң район турбүже, эрткен чылын тараа садар план күүсеттинмээн.

Советтер, оон күүсекчи комитеттери ажыл-агый организацияларының, садыгның, амыдырал хандырылганың, амнелгенин болгаш уруглар албан черлериниң ажылынга удуртулганы экижидип, оларның ажылынга доктаамал контрольду ам-даа күштелдирер ужурлуг.

Советтериниң организас-массалыг ажылынын стилин болгаш хевирлерин сайырангайжыдары ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын боттандырарынга оларның ролюн улам бедидер.

Ш. КУУЛАР,
Таңды район Советиниң күүскомунуң даргазы.

— Мен бо чылын 18 харадым. Март 16-да ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң сонгуулдазынга ви баштай киржир, чоннуң төлептиг ооңдар, кластары дээш бодумнуң бадылаашкынымны бээр эргелиг болганымга чоргаарланыр-дыр мен — деп республика типографиязының ажылчыны, аныяк сонгучу Алефтина Нефедьева чугаалаан.

ЧУРУКТА: А. Нефедьева.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бо чылын мээң амыдыралымга онза өөрүнчүг ийи чүүл болду. Бирээзи, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумуну дооскаш, мал эмчизи атты чедип алдым. Ийизи, Советтериниң сонгуулдазынга бир дугаар киржип тур мен. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бувулбае эвилелиниң кандидады дээш бадылаашкыным бээр мен.

Чурукта: Игорь Куулар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Улус ону хүндүлээр

Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнден 25 км черде № 1 хойжу бригада туруп турар. Бригаданың турлаанда бүгү-де чүве ворум-чурумнуг. Бажыңнарны безин ани кирер кластан, шинзон: лозун, плакаттарны, малчыннарның хүлээлгелерин, мурнакчыларның ажыылының көргүзүглерин кесиү кылдыр асылаан. Кызыл-булуң арыг-сеглиг чылыг болгаш ында херектиг номнарны, солуун-сеткүүдү чуруумчыскаалдыг салгылаан. Бо бүгүнү ким-бир кижиниң салгыш чоокигыр ходу мичаар таарыштыр кылып турган дээрзин көрген кижи бүргүү эскерип каар. Ындыг кижи — хойжу бригаданың зоотехниги Бижек Долумаа-дыр.

Бижек Долумаа ийи чыл мурнунда Кызылдың кодээ ажылагый техникумуну дооскаш, бодунуң төрээн колхозунга воотехник тускай эртемниг чедип келген. Ону колхозтуң баштаар черн хойжу бригадага зоотехник кылдыр томуйлаан. Бригаданың ажылын үлегерлиг болдурар, малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш, ынчаң специалист ыяшы эвес күженишкинин үндүрген.

Кызымак, шудургу ажыл халас барбаан. Ам «Коммунизмче орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы мурнакчы болу бергей. Хойжу бригаданың төвүн дерии тургусканын-даа, кескү агитацияны кылганын-даа, малчыннарның ажылын организастаанын-даа көөрге, ында эскерге малчыннарга ооредилгелиг чаа чүүлдер хөй. Ону ынчаң зоотехник Бижек Долумаа ыяшаар кылган.

Зоотехник боду ажыын-даа болза, ажылды организастап билир, ажылынын талазы-биле эртем-билиин ханы болурга, ону малчыннар мактап турар. Малды ажаап өстүрер, оон уксаанын эккиидер, продуктулуун бедидер, аарыглар-биле демиселлер талазы-биле билиглерге малчыннарны ол ооредип турар.

Түс-түс малчыннарның водинарынга Бижек Долумаа барык-даа хүнүнүң чыгыы базар, оларда малдың байдалын, малчыннарның амыдырал хандырылгазын үзүктел чок хайгаарал турар. Малдың арган-дорганы-даа, аарыг-аржыы-даа зоотехниктиң кичээнгейинден дашкаарлавас. Чүвү канчаар кылза чогуурун ол малчыннарга чугаалап берип турар.

Бо кыштың бергезин билгеш, бригаданың кодан хойларын зоотехник сайгара тургускулаан. Мал чемин цыңгы контроль ёзугаар чарыгдаар болдурган. Кошкап баксыраан малга дораан-на немелде чемин берип турар. Ынчангаш бригадада малдың байдалы эки.

Ажылдарынга эптеп, таварымчалыг болуру-биле Бижек Долумаа бригаданың төвүнде көжүп чедип алган. Ынчангаш ол малчыннар-биле кады чурттап, оларга хүн бүрүде аргасүмеен берип, ажылын хайгаарап, удуртуп турар.

Малчыннар аныяк түскай эртемниг комсомолчуга улуг бүүдеддя көргүзүп, зоотехник Долумааны район Советиниң депутадының кандидадынга дешпитвеп, Ажыл-ишке кызымак ол аныяк кижи чоннуң идегелии шынзыдып шыдаар дээрзинге малчыннар бүүреп турар. Мартың 16-да — сонгуулда хүнүнде колхозтуң малчыннары боттарының бадылаашкынын ол төлептиг ажыл-ишчи кижи дээш бээрзер.

Н. ДАКАА.

КОМБИНАТТЫҢ СУДАЛЫ

Бистин аныяк хоорайывыстың бүс күзүү-биле ажылдаар электростанциязын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың түрээ дээри ёзугуут-даа шын. ТЭЦ-тин энергиязы фабриканың күчүлүг улуг электромоторларын ажылдадып, чуртка муң-муң тонна эки шынарлыг даг-дүгүн чыл бүрүде бээринге бодунуң үлүгү кирип, рудниктин экскаваторларынга «БелАЗ». «КрАЗ» дээн 15-25 тонна чүк сөөртүр машиналарга руда чүдүреринге дузалажып, Ак-Довуракты, Кызыл-Мажалыкты, «Шекпээр», «Барлык» совхозтар төптерин. Тээлинн болгаш оон-даа чоок-кавы суурларның сайгылганнарын чырыдып турар.

Мурнунда чылдарда Ак-Довурак хоорай чурттакчылыг квартал бүргүзүнге котельналарлыг, анаа изиткен суг-биле одалга системазын хандырып турган. Котельнаяларга чүс-чүс тонна хомүр-дашты артыкка одап келген. Сугнуң арыг шынарын-даа, бедик температуразын-даа хандырары берге тургап. Оон ынай хоорайның санитар чурумун үреп, хой кезиин хүл, шлак-биле хирлендирип турган.

Ам байдал өскерилген. ТЭЦ-те тургустунган бойдерлер Ак-Довурак хоорайны бүргүү-биле бедик температуралыг, арыг суг-биле хандырып турар. Комбинатка, үлетпүр будурулгедер комбинадынга бүстү база бистин станция берип турар. Ынчангаш электростанция ажылчын хоорайның чүрээ болбас аргажок.

Электростанцияның будурукчу коргузуглери бедик. Ол болза энергетиктерниң эпнайыралдыг коллективиниң шудургу ажылының херечизин. Эрткен 1968 чылда бирги, дөртку кварталдарда «Тыва даг-дүгү» комбинадының цехтериниң социалистиг чарыжына бирги черлерни ээлеп, тиилекчи болган. Ийиги, үшкү кварталдарда ТЭЦ коллективи ийиги черни ээлээн. Чылда 34 млн. квт. электроэнергия будурер планны 38 млн. квт. чедиргеш, планны 112 хуу күүсеткен. Чылыг энергиязын будурери 130 хуу күүсеттингеи.

Январьның, февральдың планын база ажыр күүсеткен. Чижээ, январьда 3900 муң квт. энергия будурер тургаш, 4 млн. квт. ажыр күүсеткен. Чылыг энергиязын ажылдап кылыр соруга база чедиишкинниг боттанган.

Станцияның кол байлаа — оон кадрлы ажылчыннарында. Бистин ТЭЦ 1963 чылдың октябрь айза ажыглалга кирген. Амгы үеде ТЭЦ-тин күчүзү 10 000 квт. чедип турар.

Комбинаттың цехтериниң аразында ТЭЦ-тин кадрлар-биле бижыглаттынганын алырга, ында доктаамал ажылчыннар бактаараан. Станцияның кол өзээ 1963 чылдан бо хүнге чедир дүржүлга чок ажылчынардан бедик мергежилдиг, дүржүлгалыг энергетиктерге чедир өскен. Чижээ, Александр Егорович Бислицын 1963 чылдан баштай котёл машинизиниден эгелээш, бо хүн котёл цехиниң мастерииге чедир депшээн. Хоорай Советиниң депутады хүлээлгезин база эки күүседип келген.

Юрий Викулов 1963 чылда дизельдиг электростанцияга ажылдап турган. ТЭЦ ажыттынары билек сонуургак кижи турбина машинизиниң дузалакчызынга өөреникчидеп киргеш, машинистеп, улуг машинистеп, мастерлеп, а бөгүн турбина цехиниң начальнигин солуп ажылдап турар.

Оларның чедиишкини дээрге үргүлүнүң бот-өөредилгезин, кежээки техникумга алган билиглер. Техника эртемнерни шингээдип ап, идепкейлиг чаартыкчылар апараннар.

Александр Мильченко котёл машинизиниң дузалакчызынга киргеп. Ам ол улуг машинист, станцияның эң авторитеттиг ажылчыны. Местком кежигүнү, эш-хүү судтуң даргазы, кежээки техникумнуң сургуулу.

Екатерина Букшалова, Лидия Кузьмина, Мария Шишкина станцияның баштайгы хүнүнден эгелээш, кол башкарылга черинин дежурныйлары болуп, шыырак билиглиг ажылчыннарга саналып турар. Эки кижилериниң данзызын ам-даа уламчылап болур. Шуптузун санаары берге. Оларның аразындан котёл цехинде алдыгы разрядтың слесары Е. Мышкин, турбина цехиниң улуг машинизи Т. Суслова ам хоорай Советиниң депутаттарының кандидаттарынга дешпиткен. Бөгүн оларны дээш бадылаар бис.

Станцияның амыдыралында база бир онза чүүл — ында тыва энергетик кадрларның өзүп турары. Михаил Адыгбай, Хертек Домүр-оол, Монгуш Доржу дүржүлгалыг ажылчыннар, котёл машинистери. Бодумнуң-даа чижээмни ап болур. Котёл машинизинге киргеш, станцияның дежурный инженеринде ажылдап турар мен. Ол дээрге станция коллективинде тургустунган ниити байдалдың, билиг, дешпилге дээш чүткүлүг кижи бүргүзүнге кыпсыптар чорукту чедип алганының ачызы.

Бүш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле чарлаан республика коруулдезинге «Тыва даг-дүгү» комбинат бирги черни алган болгай. Ында энергетиктерниң киирген үлүг база бар. Аныяк инженерлер Давид Рухман, Леонид Чернов, Сергей Базанцев оларның удуртканы болук станцияның ажылчын участоктарында күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар улуг ажылды механизастаар, дериглелерни чаартыр, күш-ажылдың будурукчулуун бедидер хемчегlерни дес-дараалап боттандырып турар. Пехтер аразында конкурска электростанция бирги черни ээлээн.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ооң, Совет Тываның 25 чыл ооң чедиишкинниг үткүүр дээш, станцияның коллективи 1969 чылда 39 млн. квт-шак энергияны будурүп үндүрер хүлээлгени алган.

Д. МОНГУШ,
инженер.
Ак-Довурак хоорай.

СОВЕТТИҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ

1967 чылдың мартта болуп эрткен чер-чер Советтериниң сонгуулдазында Эрзин кодээ Советиниге 25 депутат сонгуттурган. Эрге-чагырга организарыиче дешпиттирген чоннуң төлээлери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү айтырыгларын шинтипирлежип, кодээ Советтиң организас-массалыг ажылын улам экижидерииге эвээш эвес үлүгү киирген. Кодээ Советтиң күүскому депутаттарның, бүгү активтиң, хой-ниити организацияларының деткимчелиниге даянган, организас-массалыг ажылды мурнукузундан экижиткен.

Эрткен чылын кодээ Советтиң сессиялырында, күүсөөн хуралдарында ажыл-агый болгаш амыдырал, эмнелге, садыг хандырылга, культура тургузуушкун айтырыгларын чугаалажып көрген. Сессияларны Конституциядга айытkан хуусаалдарында чылдырып келген.

Эрзин суурда дөрт кудумчу комитеди тургустунган. 19 агитквартира ажылдап турар. Чурттакчы чоннуң уран талаттызын сайгарадып, уран чүүлге киржилгезин идепкейжидер соруглга-биле кудумчулар айгы-биле концерт көрүлдезин организастап турар. Адаа чүгле аныяк өскеннер эвес, харын-даа улгады берген улус безин идепкейлиг киржип турар. Кудумчу байырлалдарын база эрттиргилеэн. Түс-түс кудумчулар айгы-биле командаларга ускеш, спорттуң янзы-бүрү ооннарны: хөл-шыдыраа, машин, боодалга мәргылдаазарын, кажык адырып, даалы ойнаарын организастап эрттиргени дыка солун болган. Суурда Титов кудумчузу (кудумчу комитединиң даргазы М. Чымба) культура-массалыг демчегlерге эп-не идепкейлиг киржип турар.

Кодээнин чурттакчы чоннуга амыдырал хандырылганың дузазын чедирерии улам экижидер соруглга партия, совет органнарның, амыдырал хандырыгга албан черлериниң мурнунда салдынган. Эрзин суурда бо талазы-биле байдал багай эвес деп санап болур. Суурда чеп даарап, ндивхеп септээр мастерскаялар, парикмахерская, фотография ажыдап турар. Амыдырал хандырылга комбинады эрткен чылын ниити продукция будурер планын 117 хуу күүсеткен. 1968 чылда 650 дорбелчин метр чурттагга шолу ажыглалга киргеп. Квартиралар дүгээраттынган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын ёзугаар бо чылын Эрзин суурга пйи квал авчылар бажыңын. 50 олуттуг столованыы. 25 кижи киирер чунар бажыңны ажыглалга киирер.

Чоннуң кадыкшылын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг чаагайжыдыгга, ногаанчыдыгга ажылынче кодээ Советтиң күүскому кол кичээнгейин углаидыргаи. Эрткен чылын депутаттарның бүгү активтиң киржилгези-биле түс-түс албан организацияның черлериниң коллективтери суур чаагайжыдыгга ажынче хаара туттунган. Бүгү ниитиниң шевин каш катап организастаан. Суурнуң Пушкин, Титов, Дружба кудумчуларында суг хөлзөктелир оңгарларга 215 тонна сайны машина-биле сөөртүп тургаш, төөкеш дессилээн. Кудумчулар белдирлериниг 16 көвүргүнү кылган. Тараал ыяштарны суттарлыбиле 5 км ажыг черинг бугазын аштааш, суун бадырган. Суурнуң кол кудумчуларында муң ажыг метр черге шпеткетиктерни кылган, анаа 1700 ыяшты тарып олуртkан. Кодээ Советтиң девискээрииде 5 муң ажыг ыяш тарыттырган. Оларның ажаалда хайгааралыг түс-түс албан организацияларга быжыглаан. Суурда өг-бүлөлөө боттарының бажыннарының девискээрииге янзы-бүрү ыяштарны, чечектерни тарып ап, ногаа аймаан өстүрүп турар. Суурнуң хоочун чурттакчызы Мария Аксентьева ногаа аймаан тарып өстүрер талазы-биле бодунуң дүржүлгазын өскелерге дамчыдып берип, кады чурттап турар эш-өөрүнге ногаа өстүрүп алырынга дузалажып турар.

Ниитиниң ворум-чурумун быжыглаарынга кодээ Совет хой-ниити организацияларын калбаа-биле кириштирип турар. Эки-туранын улустуг дружиналарында 150 кижи бар. 4 кезек черде эш-күүзүнүң судтарын тургускан. Чурттакчы чоннуң ниити хуралдарынга хообйлу-дурум болгаш ворум-чурум камгалалының дугайында айтырыгны 4 удаа чугаалашкан. Анаа чылдагаан чок ажыл шагы үзеп, арагадарыже хандыкшымыр, ниитиниң ворум-чурумун үрээп ийи-чаңгыс кижилериниң хереэн сайгаргылаан.

Чугула политиктиг кампания — чер-чер Советтериниге сонгуулданың белеткел ажылдарын кодээ совет бедик деннелге чоруткан. Депутаттың кандидаттары-биле сонгукчуларның ужуражылга хуралдары организастыг эрткен.

М. ХУРАГАН-ООЛ,
райкүүскомнуң ниити кандыланның эргелекчизи.

Малчыннын белээ

Михаил Чымбин мал ажылынга байлак дүржүлгалыг, ол «Өөк» совхозтуң сураглыг хойжузу. Эрткен чылын үн малчын төрүүр чүс хойга онаалтыр 101 хураганны меңди доруктурган, а хой бүргүзүнденне 2800 грамм дүктү кыргып алган.

Малчыннын ол бүгү чедиишкиннерии, амгы ажылында бедик көргүзүглерии совхозтуң дирекциязы үнелеп көргеш, ону 3 улуг, 3 бичиирт-биле шаннаан. Ол ады баш хойдан аңгыда, үк малчынга немелде төлевир кыдыр 500 рубльди база бергеи.

Бо чылын оон кодаа хою менди болгаш хүр кыштаглап турар. Совхозтуң бүдүрүлге планын ёзугаар алырга, эш Чымбин 340 хураганны доруктуруп өстүрер, а сөөлгү хүннерге чедир төрээн 330 хойнун 352 хураганы шуптуу менди, ам төрүүр 15 хой база бар. Ол болза хоочун малчыннын сонгуулда хүнүнге күш-ажылчы белээ болур.

Михаил Чымбинин кадарган хою чыл бүрү менди кыштаглап келген. Семис малдың чаш төлү-даа ботkур, дүргеи мандыычаа, а продуктулуу-даа бедик болур. Бо чылын үк малчын кадарган хоюнуң баш бүргүзүндеи-не 2700 грамм дүктү кыртып алырынга бүзүрелдиг ажылдап турар.

М. МААЖЫК,
пенсионер.

Мая Солдатова даараныыга комбинадында хөөрөнниг хептер даараар цехте ажылдап турар. Бүдүрүлге планын 110-115 хуу күүседип келгеи. Ол ВЛКСМ кежигүнү. Комсомолчу кыс коллективтиң хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип турар.

— Март 16-да Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидады дээш бир-ле дугаарында бодумнуң бадылаашкынымны бээр мен — деп, аныяк сонгучу өөрүшкү-биле чугаалаан.

ЧУРУКТА: М. Солдатова.

С. Феоктистовтуң фотозу.

Совет демократия саннар-биле

ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНГЕ ДЕПУТАТТАРНЫҢ САНЫНЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИ.

Чер-чер Советтериниң депутаттарынга сонгудуп турар депутаттарның саны чыыштан чыышче өзүп өрар. Мону 1939 чылдан бээр болган чыыштарда депутаттарның санындан көрүп болур.

1939 чыл		1.277.091
1947—1948	чылдар	1.437.098
1950	—«—	1.490.583
1953	—«—	1.509.792
1955	—«—	1.536.310
1957	—«—	1.549.777
1959	—«—	1.801.663
1961	—«—	1.822.049
1963	—«—	1.958.565
1965	—«—	2.010.540
1967	—«—	2.045.419

1967 ЧЫЛДЫҢ МАРТТА СОНГУТКАН ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОСТАВЫ

1967 чылда сонгуулдада край, область болгаш өөрүг Советтеринге 25.747 депутаттар, районнарныыңга — 223.220, хоорайларныыңга — 238.250, хоорэйларда районнарныыңга — 86.642, суур Советтеринге — 183.734, кодээ Советтеринге — 1.287.826 депутаттар сонгуткан.

1.010.904 депутаттар ол Советтериниң мурнунда чыыштарының депутаттары эвес болган. Ынчангаш 1967 чылда сонгуулданың түңнелинде чер-чер Советтериниң составының барым чартык кезии чаартынган.

Депутаттарның иштинде:

1.170.116 эрлер, азы 57,2 хуузу;

875.303 херээженнер, азы 42,8 хуузу.

Кежигүн талазы-биле: СЭКП кежигүннери болгаш аңаа кандидаттар — 944.887, азы 46,2 хуузу; партия кежигүнү эвестер — 1.100.532, азы 53,8 хуузу;

Олардан ВЛКСМ кежигүннери — 98.175, азы 4,8 хуузу.

ДЕПУТАТТАРНЫҢ ХАР-НАЗЫЫҢ:

24 чедир харлыглар —	77.040, азы 3,8 хуузу,
25-тен 29 чедир харлыглар —	257.084, азы 12,6 хуузу,
30-дан 39 чедир харлыглар —	733.068, азы 35,8 хуузу,
40-дан 49 чедир харлыглар —	703.902, азы 34,4 хуузу.
50-дан ынай харлыглар —	274.325, азы 13,4 хуузу.

Депутаттарның составында:

Ажылчыннар —	604.997, азы 29,6 хуузу,
Колхозчулар —	639.280, азы 31,3 хуузу
Албан-хаайчылар —	801.142, азы 39,1 хуузу.

Депутаттарның аразында 5.361 Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бар. 592.977 кижи, азы 29 хуузу, ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңматкан.

Алдыы-Хадың одарында

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл ооңга үткүштүр калбарган социалистиг чарышка кириишкеш, Чоон-Хемчикте «Большевик» совхозтуң хой-жузу Ондар Монге төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, бир хойга онаалтыр 3100 грамм дүктү алырын хүлээнгеи.

Хойжу Алдыы-Хадында кыштап турар. Кодан малының ажаалгазын экижиттиишаан, төрээн хоюнуң хураганын менди хүлээп ап доруктурун турар. 230 хураганны 225 хойдан алган. Ол кодаңда хураганнаашкын масса-лыг. Доруккан хураганнарны как сиген, аске-зага концентрат-биле чемгерип турар. Чаа төрээн хойларга немелде чемгеригге база бердиниң турар.

Чап мал дээш кызымак, дүне бедин хураганнарын карактап ажаагаи, шовага карактарлыг, чазык, чугаакыр кыс комсомолчу Бүдүр Өлзеймаа ол коданда моон-биле дөрт чыл сакманщиктеп турар. Бодунда быжыглаан 100 хураганнарны бөткүр кылдыр маныытыпаан, сакманщик ажы Монгуш Оюнуң ажылынга база дузалажып турар.

М. СЕВЕН.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Март 17 — Совет Эвилели-биле Корей Улус-Демократтыг Республиканың арасында экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында Дугуржулгага ат салганының 20 чылы.

20 чыл мурнунда (1949 чылдың март 17-де) Совет Эвилели биле Корей Улус-Демократтыг Республиканың арасында экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында Дугуржулгага ат салдынган. Ол Дугуржулга ийи чурттарның улустарының найыралдыг харылзаалары-ның чаа үе-чадазының эгези болган. КУДР-ниң ажылчы чоннары ону Көрейниң тоогузунде ёзулуг деп эртеге, национал бүрүн эргени болгаш хамаарышпас чоруукту хүндүлээринге үнделеттинген бир дугаар дугуржулга кылдыр адап турар. Ол Дугуржулга Корей улустуң мурнунга социалистиг ниитилелди чедиишкинниг тургузарының перспективаларын ажыткан, аныяк Республиканың делегейдеги туруштарын быжыглаан.

Дугуржулгага дүүштүр ССРЭ эргежок чугула үлетпүр болгаш ёске-даа дериг-хереклерни садып алырының үр хуусаалыг улуг хемчээлдиг чээшкинни Республикага тывыскан. Совет тускай эртемниглер чуртка техниктиг дузаламчыны коргүзүп эгелээн. 1953 чылда америк империалистерниң организастаан боо-чепсектиг интервенциязы корей улустуң тургузуукту күш-ажылын шаптыктаан турда, Совет Эвилели аныяк Республиканың революстуг чаалап алышкыннарын камгалаарынга эргежок чугула дузалаашкынын көргүскен.

Дугуржулга-биле үндезилеттинген экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга агрессорлуг үүдүр сывырганының соонда үре-түңнелдин-биле хөгжээн. КУДР-ниң экономиказының дайын соолуудеги хөгжүлдезининг бүтүн-ле чадалары Совет Эвилелиниң кады ажылдажылгазы-биле, дузаламчызы-биле холбашкан. 50 ажыг чугула объектилер совет кижилериниң техниктиг деткимче, дузаламчызы-биле тудунган азы катап тургустурган. Оларның арасында Пхеньяның нос-таазы комбинады, Ким Чактың металлургия заводу, Сондинде кан шуткулга заводу, Мадонуң цемент заводу, Суйкун ГЭС, Намхо порту болгаш ёске-даа ыңдыг хөй-хөй бүдүүлгелер бар.

Көрейге тергиндеп турганыңың барык 40 чылдарының дургузунда япон империалистер ол туртка үлетпүр бүдүүлгелерни тургуспаан. Колонизаторларга Көрейни аграр-чиг ат үүтеп алыр чер кылдыр арттырары ажыктыг болган. Совет дузаламчы колдуунда-ла Республиканың индустриалдыг баазазының тургузарынче утланган, ыңдыг бааза чокта хамаарышпас хөгжүлдени чедиишкинниг боттандырар дугайын бодаарда арга чок болгай.

КУДР-ге совет дузаламчының дугайын Ким Ир Сен мынчаар чугаалаан: «Экономика болгаш техника талазыбиле сайзырангай чурт хожудапгай чурттарның хамаарышпас экономиктиг хөгжүлдезининг үндезинниерин тургузарынга ынчаар чаагай сеткилдиг болгаш ортек-кончаа чокка дузалап турганының чижээ төөгүте мурнунда турбаан чүве-дир. Ыңдыг чижекти чүгле социализм лагеринин чурттарының пайыралдыг дем каттыштырылгазындан көрүп болур».

Ийи чурттарның 1949 чылдың Дугуржулгазында тодаратпынган экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылгазы найырал, кады ажылдажылга болгаш бодунга дузалажылга дугайында 1961 чылда чардынган совет-корей Керээде улам ылгай хөгжээн. Совет Эвилелиниң болгаш ёске-даа социалистиг чурттарның дузаламчызынга, олар-биле кады ажылдажылгага даянган. Улусчу Корей хожудаңгай чурт турганындан тоогүзүг кыска хуусаанның иштинде сайзырангай индустриалчыаграрлыг кылдыр хүүла берген. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында КУДР-ниң үлетпүр бүдүүлгези 40 ажыг катап өскен. ССРЭ-ге болгаш социалистиг ёске-даа чурттарга херектиг продукцияны улуг хемчээлге бүдүрер болгаш экспорттаар арганы экономиканың хөгжүлдезин Республикага берип турар.

Совет-корей дашткы садыгның хемчээли өзүп турар. Ийи чурттарның аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылга чедиишкинниг хөгжүп турар. ССРЭ Республикага эртем-техниктиг документацияның 2500 ажыг комплектилерин дамчыдып берген. оон дузазы-биле КУДР бо шагның нарын машиналарын болгаш механизмнерин бүдүрер чорукту ыска хуусаа иштинде артык чаригдал чокка шыңгээдип ап шыдапкан. ССРЭ бодунуң эдчээнде, бүдүүлгелиниң янзы-бүрү адырларында корей тускай эртемниглериниң чедиишкиннерин болгаш дуржулгазын база ажыглап турар.

1969 чылда бараан саарылгазының дугайында протоколга эрткен чылдың тончүзүнде ат салганы ийи чурттарның аразында быжыглыг турар харылзаалардың чаа бадыткалы болган. Аңаа дүүштүр ССРЭ янзы-бүрү машиналарны, энергетика дерилгеэин, подшипниктерни, кабель продукциязын болгаш ёске-даа барааннарны КУДР-ге садарын көвүдедир. КУДР Совет Эвилелинге станок дерилгеэин, электри-шимчедикчилерни, рудалыг эвес казымал байлактарны, ёске-даа барааннарны бээр.

Социалистиг интернационализмниң, эш-хүү дузалажылганың, кайы-кайызынга аяк-чыг чоруктуң принциптеринге үндезилеттинген совет-корей кады ажылдажылганың үндезинин болган баштайгы Дугуржулгага ат салдынганындан бээр эрткен 20 чыл ийи чурттарның улустарының ол кады ажылдажылгага ханы соңуургалып тодаргай көргүскен.

КОЛДАБСКИЙ.

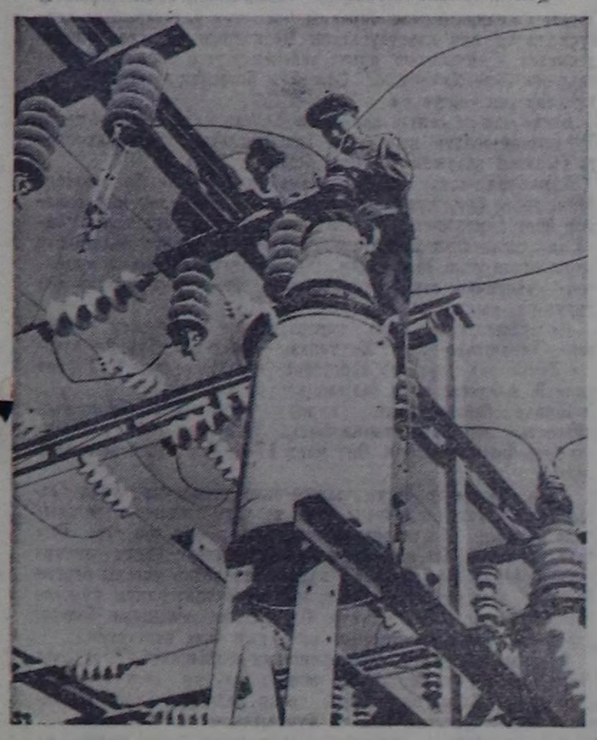

КУДР. Электроэнергетика үлетпүрүүң ажылдакчыларывың мурнунга Республиканың чазаа 1970 чылда кодээ районнарны электрижидерин доозарының сорулгазын салган. Ол чорук кодээ ажыл-агыйны ирригастаарының болгаш механизастаарының талазында чедиишкиннерни бижыглаар болгаш улам нагбартыр, культурлуг социалистиг кодээни улам күштүг тургузар арганы бээр.

ЧУРУКТА: эптекчилер электри хүваалдазының чаа станциязын дериприн доозуп турары.

ЦТАК-СЭТА-ның фотозу.

ажылчын дадыгыышкын

Үрбүнге 8 класс дооскаш, Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезинге кирдим. Дашчы болуп, чаа бажыңнарны тутчуксаан күзелим боттанган. Училищеге мергежил чок кижилерни, бистиг, тудугжунуң буянныг, каяа-даа чугула херектиг профессиязынга өөредип, амыдыралче оруктуг ажыдып берген башкыларывыска практиктиг чаңчылдарны шиңгээдип алырывыска дузалашкан тудугжу коллективтерге четтиргенивисти илереттим.

Училищени дооскаш «Кызыл тудуг» эргелелинде мурнакчы, бедик мергежилдиг тудугжу Сергей Иванович Надысининиң бригадазынга кирип, күш-ажылчы дадыгыышкынны ап эгеледим. Ажылдаанымдан бээр бир чыл апшы. Коллектививис найыралдыг, күш-ажылга кызымак.

Бо чыл биске, аныяк тудугжуларга, онзагай болуру чугаажок. Казахстанга тудугжу мергежилди чедип алган Сергей Чапыылай биле мен соңгулдага бир-ле дугаар киржиривис бо. Магалыг-дыр! Хамааты эргени биске чаалап берген Коммунистиг партиявыска, оон баштыңчызы В. И. Ленинге, Улуг Октябрьга кызыгаар чок чоргаарланыр бис.

Соңгулдага киржип, эрге-чагырга органнарынга ажылдап шыдаар төлептиг кижилерни депшидип, оларны дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаары, демократтыг күрүнениң хамаатызы болуру дег аас-кежин турбас!

Эрткен чылын найысылалда универмагты тудушкан мен. Ам даараныла фабриказының тудуунда ажылдап, планны күүседир дээш кызып турар бис.

М. ШОЙЗАТ,
дашчы.

ЧССР чазааның хуралы

ПРАГА, 14. (СЭТА). Прагага ЧССР-ниң чазааның хуралы болган деп, ЧТК агентилел дыңнаткан. Ядролуг чепсекти таратпазының дугайында керээни Федералдыг хурал үүлдүг деп санааа соонда ону бадылаар деп, чазак республиканың президентизинге санаадаан. Ядролуг чепсекти таратпазының дугайында керээни Европаның бүтүү чурттарының аргалыг-ла болза дүргеп бадылаан турарынга чехословак улус соңуургадыг деп, чазак демдеглээн.

Хуралга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң XXIII сессиязының болгаш ЭДЧ-ниң күүсекомунуң Берлинге январьда болган 38-ки хуралының түңнелдериниң дугайында отчёттуг чугаалакан. Чазак Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң болгаш ЭДЧ-ниң күүсекомунун Чехословакияга хамаарышкан сүмелерин түүлдүг деп хүлээп алган.

Австри коммунистер буруу шапкан

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Эрвин Шарф партия кежигүннериниң мурнунга үүве чугаалап турган, совет-кыдат кызыгаарга март 2-де чепсектиг чоигээн организастаан кыдат удурлуганың дүржок политиказын буруу шапкан.

Социалистиг чурттарның аразында харылзааларны чидиг лендиреринче угланышкынны холга алган кыдат удурлуганың политиказын австри коммунистер буруу шаап турар дээрзин Э. Шраф медеглээн деп, АКП-ниң парлалга албан чери дыңнаткан. Совет-кыдат кызыгаарга болган чоңгээ социализмниң болгаш коммунизминиң херээнге улуг когаралды чедиргенин деп, ол демдеглээн.

Э. Шрафтың айтытканы-биле алырга, социализм улустар аразында найыралдың болгаш тайбыңның эң экп болгаш идегеядыг магадылалы болуп турар. Вьетнамның маадырлыг улуу-биле эп-сеткил каттыштырылгазы бүгү социалистиг чурттарының болгаш партияларның чаңгыс эвин каттыштырар күжелиишкиннерин негеп турар деп, ол демдеглээн.

Ужудукчузу чок самолётту узуткаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының ага ардан халдаашкынга удур камгалал кезектери Намха можунуң агаарынга ужудукчузу чок америк разведка самолётту дүжүр аткан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның нийтн саны 3, 269 четкен.

делегей бо хүннерде

Франция биле Барыын Германияның чугаалажыышкыннары

ПАРИЖТЕН СЭТА-ның корреспондентизи А. КРАСИКОВ март 14-те мынчалдыр дамчыткан:

Барыын-герман канцлер Кизингерниң президент Де Голль-биле ийи хүн дургузунда чугаалажып келгени бүгүн Парижке доозулган. Ол чугаалажыышкыннар делегейниң кол-кол айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чурттуң чөрүүдээлерин узуткаарынга биче-даа дуза болбаан. Ыңдыг апаар деп бодаан угаазылалдар мооң мурнунда-даа турган.

Францияның бүтүү парлалгазы Боннуң «Европаны удурлуксаан» негелдерини катап салып турарынче кичээнгейни утландырган. Оон ол негелдерин барыын-герман сан министри Штраустуң чеди хонук санында үнер иткан «Экспресс» журналга берген интервьюзунда илереттинген. Артында-ла ам келгеш Штраустуң ыңдыг медеглелдер кылып турары черле таварылга эвес деп, Париж чоңу санаткан:

Барыын-герман канцлер Кизингерниң президент Де Голль-биле ийи хүн дургузунда чугаалажып келгени бүгүн Парижке доозулган. Ол чугаалажыышкыннар делегейниң кол-кол айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чурттуң чөрүүдээлерин узуткаарынга биче-даа дуза болбаан. Ыңдыг апаар деп бодаан угаазылалдар мооң мурнунда-даа турган.

Францияның бүтүү парлалгазы Боннуң «Европаны удурлуксаан» негелдерини катап салып турарынче кичээнгейни утландырган. Оон ол негелдерин барыын-герман сан министри Штраустуң чеди хонук санында үнер иткан «Экспресс» журналга берген интервьюзунда илереттинген. Артында-ла ам келгеш Штраустуң ыңдыг медеглелдер кылып турары черле таварылга эвес деп, Париж чоңу санаткан:

Франция биле Барыын Германияның аразында ийи талалыг кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннар дыка хоомай түңнелдерлиг болган. Ийи чурттуң удуртукчуларының нарының түңнелинде ийи чурттуң чазактары чүгле түс-түс кызыгаар девискээрлеринде: Эльзас-Лотарингия (Франция) биле Саар областың (ГФР) аразынга бүдүүлгелиг харылзаалардың хөгжүдеринге дуза чедирер деп дугуржуп алган.

Португали колонизаторлар ооржургавайн турар

ПАРИЖ. (СЭТА). Португал африка эжелеп чергелеринде национал-хосталгадыг шимчээшкинге удур шаажылал хемчеглерин күштелдиреринден дыңнатканы-биле алырга, Португалияның президентизи Америку Томаш Лиссабон чоогунда Калдасда Рейһья шериг баазазынга үүве чугаалап турган, «ол шимчээшкинни дүрген узуткаар» деп бодаан угаазылалдар мооң мурнунда-даа турган.

Франциянын бүтүү парлалгазы Боннуң «Европаны удурлуксаан» негелдерини катап салып турарынче кичээнгейни утландырган. Оон ол негелдерин барыын-герман сан министри Штраустуң чеди хонук санында үнер иткан «Экспресс» журналга берген интервьюзунда илереттинген. Артында-ла ам келгеш Штраустуң ыңдыг медеглелдер кылып турары черле таварылга эвес деп, Париж чоңу санаткан:

Аайлап башкарып, өөредип, чурумчудуп алганы, бедик мергежилдиг тудугжулардан тургустунган хоочуп бригадазындан чарлыры. Салчакка белеп эвес болган. Ону 1965 чылдың эгезинден бээр ол удуртуп келген. Бригада үргүлчү эки ажылдап, мурнакчыларның одуруунга киргеп. «Янчалзажок» деп сес бар болгай. Ол сес 1968 чылдың чазында анаа таваржып келген. «Кызыл тудуг» эргелелде партком ону келдиргеп. Секретаръ оон удуртуп турган бригадазының эки ажылын демделээш, «янчалзадаа» дигеш, бисте тудугжулар чедишпес-тир, аныякт а р ны өөредип апаар, каш кижи чыглып-даа келген, силерни оларның бригадиринге саналдаар бодалдыг бис» депкеш, чүү дээрил дээнзиг, шинчилеп аарак көрүп олурган.

Хоочуп апарган тудугжу, коммуниске ол элдепсинчиг айтырыг болбаан. Кандыг-даа мергежилдиг кижизи бодунга салгакчыны белеткээр үжүрлүг дээрзин ол билир турган. Ол боду база-ла хоочунарның өөреникчизи болгай. Чаа кижилер-биле ажылдаары кайы хире берге бодуруп ол бодунуң эрткен оруунда-ла көрүп олурган. Ажылды башкарар, кижи бүрүзүнге айтып бээр, оларның амыдырал-чуртталгазын таарыштыр тургузар. Өөредир, кижизидер. Ол бүгүнү кымын турда кижилерни өөрттүр-даа, муңгарадыр-даа таварылгалар у ж у р а ж ы р. Аныяктарга кандыг кижи чогул, кандыг ажыл-чаң турбаамл. Мону бодаваш, ол чүгле «ыңдаар ирги мен бе» деп иштинде бодаан. Ойталаар сеткил бичии-даа чок. Даалгаым, бүүредля күүседир апаар —бодал ол болган.

Ч АА БРИГАДА каш-ла кижи болган. бригадир боду база чоруп турган, 22 кижи чедиө чыыл алган. Олар дээрге, тудугжуларның чугаалажыры ышкаш, «мастерок» көрбээн, түүйбу холга тутпаан» аныяктар болган. Эки-де чүве сес класстан куду билиглиг кижи чок. Чымыштыг болгаш сагышсыраачыг хүн бүрүнүң тудуг ажылдары өөредилге-биле кады эгелээн. Эзилдириг хоюдуп билир хамаан чок, түүйбу тутказ, холуп дораан кактап турарларда-даа бар. Мырынай бичии чүведеп эгелээш, шыйыг-чертёжка чедир айтыр. Кижи бүрүзүн тургулуг хайгаараар. Оон кадында-ла: «Бригадир, шын-дыр бе, кээп көрөм!» деп ында-мында бо-ла кыйгыра бээр. Бригадир-даа, оолдарыдаа туруп, буттар ыстап, холдар удуп тургулаар. Ажыл төнерге, вагончингге өөренгеш олуруптар. Ынчаар-ла айайы-биле үргүлчүлеп келген. Бригада кежигүннериниң мергежилп-биле кады ыелп-салтың ийи корпузу база бедип үнүп орган. Бир эвес тудуг материалдары үзүктелбес чүве болза, олар ам белеп тупарар ийик деп бригадир хомудагылаар. Ынчалза-даа бригаданың бүтү кежигүннерин ийнги рээлдиң апарган, ол улуг базым.

— Эгезинге бодаарга, эм ёзулуг тудугжулар-дыр бо. Чамдыкта мен чогумда даа экп ажылдап шыдаар. Ботботтарынга дузалажыр, сүме катчыр апарган — деп, бригадир оорун чугаалады. Мурнунда түүйбу тудуп чадап турган, кылган ажылын каш удаа холудуп, бустуруп турган, ам түүйбуну жепкилергулаттар мерген сайгарып билир апарган аныяк тудугжулар Борбак-оол Аракчаа, Кодур-оол Куулар, Мандараа Чымба, Тырыксып-оол Бичеоол, Бичелдей Допгаковна Кечил-оол дээш өскелерин-даа сактып келгеш, бригадирниң чоргаарланып олурары оон хулумзуреэн арнындан илдеп.

Бригада организастыг, чурумнуг апарган. Кошкак тура-соруктуг пйи-чаңгыс кижилер үнгулээн-даа, ынчалзажок чамдыктары додир кээп турар. Бригадир кижилерни амыдырал-чуртталгазы дээш сагыш човангыр. Оон удурткан кижилерни общежитие биле, а ог-бүледилгелери — квартира болгаш комната-биле хандыртыпган. «Бичии-даа чүве болза мөнге чүгүржүр улус-тур ийик, ынчангаш оларның орал-бажыңы, одукозу дээш, харын-даа бир черже киирген биядпринимкиниң харызы дээш-даа албан черлеринге баар апаар кижи-дир мен» деп бригадир ыпнын согледи. Кады дыштанып, кежээлер кылып, ынайбээр экскурсиялаар дээш, бо бригаданың амыдыралында солун чүүлдер-ле бар. Бо бүгү дээш чеже күш, чаагай сеткил херегил!

Б ОДУПУН эрткен оруун, амгы ажыл-херээн, бригадазының келир ойун чүгле тудугларның бедиинден көрүп турар эвес, харын күрупелиң, хей-ниитиниң херээн коммунистиг тургузуушкынун амгы денделиниң бедиинден ыракшыл көрүп турар дуржулгалыг аныяк тудугжу Чайдың Содунамович Салчакты бистиң республиканың аныяк ажылчын ангылаашкын мурнукчу одуруунда кижилерге деңнээр барымдаалар ыңчангаш маргыш чок бар-дыр.

С. ЧИГЖИТ.

БЕДИКТЕРДЕН ХАРАП ТУРА

Очерк

А РАЗЫП ОП ШАА метр хире кылдыр кожа туткулаан, пйи-ийи каът чаа бажыңнарның чапы-биле кожа базып чор бис. Чайдың Содунамович чүве бүгүдезин-не тайылбырлап каап чор. Чолдаксымаар сыныг, тырың магаботтуг, ярын-шырайы бодамчалыг болгаш ыңдазында шыңгыыламаар ол аныяк эрни бо Кызылдан талыгыр ыракта Бай-Тайга районнуң Бай-Тал суурга төрүттүнгеп, ам республика найысылалының мурнакчы тудугжуларының бирээзи, хоорайның эргечагырганынга чонну толээлеп, оларның айбычызы болур кылдыр депшиттиргенин бодап келирге, кижинин бодалынга сеткил оорунчуг хөй-ле чүүлдер кирип келгелээр.

Салчак бичиизинден-не амыдыралдың бергезин көрүп, күш-ажылды үнелеп билир болу бергеп. Дөртен чылдарны сөөлүреедир ол тудуг чудуу соортуп, токпак ыяш хап, бижик башкылап, кызыл-булун эргелекчилеп — ч е р л е кылбаап-на ажылы чок. Ынчан чаа тургустунган колхозка түү херек эвес боор, кандыг ажыл чок турган деп. Ол бүгүге четчир шаа-биле киржип чораан. А амыдыралдың дески эвес бергеге оруунга чораап, чүгле 4 класс дооскан аныяк оол бергелерин көрүпдаа чораан.

Т ОРЭЭН ЧЕРИ Бай-Талга колхозчу суур мандып, чаа бедик-бедик бажыңнар (ынчан аңаа ынчаар сагындырып турган) улай-улай туттунуп турган. Бичии Чайдыптың ачазы Содупам Салчак ол бажыңнарның соңга. хаалгаларын чазап, эптеп тургулаан. Оон ужурунда чүве ийикпе. азы аныяк пазынның сонуургалы чүве ийикпе. Салчак чаа тудугларга бо-ла чеде бээр. Бирле катап чаа тудуп турган школазага чеде бээрге, тудугжулар школаның улууп магадаан турган. Ынчалза-даа бир башкы турган: «Улуг-ла школа харын, а Кызылдың тудугларын — чаазак бажыңын, ортумак школаны суг көөр болзунараа, даштан кылган, үш-үш каът, кайгамчык-ла улуг болдур ийип» деп хоорээп.

«Кайгамчык-ла чүве-дир аа, бо бажыңдап безин каш катап улуг, ам артында хөй каът, даштан кылган... Ол... даштап канчап бажың кылып алыр чүве пгги, улуг чазымны үттеп алыр бе?... Канчап чедирип алырыл?...» деп бодал оолдуң сагыжынга киргилээн. Чайдың бодаарга оон адазының кыштаанын чоогу Хөл-Дааның, чайлаа Кызыл-Хаяның хүреп-хүреп туруг чазымнарын ол хевээр-ле үттегилээш, соңгалап, хаалгалаш каан турган ышкаш болган... «Ындыг хуулгаазын бажыңнарны кандыг кижилер кылыптар чоор, ол-даа ийби-шивилиг кижилер болгай аан».

— Чүгле ол магадаашкындан, ол бодалдардан-даа тудугжу болуксай бербээн мен, олар дээрге, ол үедеги көдээ оолдар, кыстарның аңаа-ла соңуургаачал чоруктары турган боор—деп. Чайдың Содунамович, боданып ора чугаалай-дыр.—Кижи бичиизинде чаа тутказ хөй кажаазын безин көөрге, дыка улуг, бедик ышкаш сагындырар ышкажыгай. 1951 чылда шеригге баар дээш, Кызылга келдим. Ынчан-на мурнунда сураан дыңнаанным магалыг тудугларны апаа-ла эргип көрдүм. Ынчап Тываның Иштики херектер министерствозунуң амгы бажыңын тудуп турган. Шынаплаа ол «хуулгаазын» чүве дег бажыңнарны бүдүп чалымдан эвес, калбак даштардан, түүйбудап аңаа-ла кижилер холубиле кылып турар болду. Даштын-даа көөрге аңаа даш, түүйбуну-даа көөрге бистин Бай-Талга кылып турган түүйбу-ла, элезинин-даа көөрге, мээң өскен черим Элеэзиниг-Ховунун маңган-сарыг аразынын-ле хевээр. Ынчалза-даа оларны эптеп чыып каапы кайгамчык чараш, эптиг, быжыг. Ынчан-на тудугжу кижи дээрге ээ-не уран-шевер, билиглиг болур чүве-дир, кижи ындыг болза деп бодаан мен. Тудугжу болур хандыкпызыдыг күзел оон үнгенн харын чадавас боор—деп, аныяк бригадир түңнел кылды.

С ЕТКИЛГЕ ХАНДЫР сиңген күзел кижиниң, ылаңгыя аныяктарны достүүдүрбес. Шериг албанындан келирде Салчак электромонтёр мергежилдиг-даа турган болза, оон сагыжы тудугжу мергежилче чаа тыртпаш хоржок болган. 1958 чылда Кызылга тудугдан ажыл тыптыр бе дээш келген. Төрели кижи база аңаа ажыктап турган. Оонбиле кады «Кызыл тудуг» эргелелинге баарга, экизи көргеп, ажылга хүлээп алган. Эш Очур-оолдуң бригадазынга кирип алган, чазаныкчылап, аар-саар ажылдар кылбышаан, дашчы болур дээш, өөренип кирипкен. Хандыкпыылдыг ажылынга соңуургалы киткеп, иянг-иянг ажылдап, өөренип турда. ийи чыл эрткен, үшкү разрядтың дашчызы, мурнакчы тудугжу-даа апарган. Күзел-чүткүл, эш-өөрүнүң деткимчези деп чүве ол-дур.

Аныяк тыва малчын кижиниң тудугжу ажылчын кылдыр четчип өзеринге Тываның хоочун тудугжулары, «Кызыл тудугнун» тускай эртемниглери, оон эш-өөрү дыка дузалаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, пайысылалдың хөй санныг тудугжуларының башкымыс, хоочун кижиниң Оюн Калзан, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Семен Сандан, Салчактың эң баштайгы ажылдап кирген бригадаазының удурткучузу Монгуш Очур-оол дээш өске-даа хөй санныг кижилерниң тудугжу аныяк кадроларны остүрүп белеткээринге киирип келген болгаш киирип турар үлүг-хуузунуң бир боттуг чижээ бистиң богун чугаалап турарывыс тудугжу бо. Ындыг чаагай сеткилдиг кижилерниң байлак дуржулгазы, көрүнгүр караа, чылыг сеткилди Чайдың Содунамович Салчакты тудугларның бедиинче, бөгүнгү совет амыдыралдың шапкын хөгжүлдезининг херии базымнарынче кодуруп үндүрген. Ол чаагай чаңчылдың чантанчызы аныяк бригадирниң түлду-чүрээнге сиңнинкеп, ам оон чалбыыш болуп хып үнүп, аныяктарны бүлиниг мергежилге бүдүп бригадазы-биле өөредип турары ол.

А М-ДАА доозулбаан, ынчалза-даа кырын дутлапкан чаа тудугның кырынга үүе бергеш, колдуунда-ла бир үе, аныяк тудугжуларга бригадирин бир-ле үвенн айытқан турар. Бо бедиктен аңаа чүгле бригадазының кежигүннериниң кылып турар ажылынжв эвес, харын бодунуң бо оолдар дег аныяандан эгелээш, 38 хар чедир бүдүрүп келгеп ажыл-үүлезин база көстүп чытқылаар. Ажылындан, өөрүнүң кылып турар түүлдеринден бичө када каравап чайлатқаш, Чайдың Салчак Кызылды дескиндир көрө каапган. Оон караанның үүнгө хоорай бажында электростанция, хавак кырында туберспансер, ол чарыкта кислород станциязы, чээрби алдыгы, Енисей кварталдарда 4,5 катъ чурттаалга бажыңнары дээш оске-даа хөй-хөй улуг, бичө даш тудуглар көстүүлеп келир. Олар артында хулумзуруп турганзыг-даа. Ийет, хулумзуруур-даа ужурлуг. Чүге дээрге оларда аныяк ажылчынның күжү, мергежили, уран шеверя чурумал боон синнинкен. Ол дээш хөй чоп оорун четтиргенин илереткен. Оларда, ылап-ла ол тудугларда, оон чүрээнин хайнгыышкыны, чылыы, күзел-соруу база артып калган.

Тудугжунуң берге, ынчалзадаа буянныг ажыл-ижинге эрткен бергелерин-даа, баштайгы оорушкуун-даа, алган макталып-даа, оорунуң чазамыр чагынын-даа ол тудуглар билир. Кызылдың кудумчуларын-биле Салчак базып чорукаш, чернин ыраан-даа, үенин эрткенин-даа эскербейн баргылаар. Барык-ла квартал, кудумчу санында оон танымыры, холдунуң «ужүүнө» арттырган тудуглары бо-ла турар. Тудугжу олар-биле бүдүү чугаалажыр: «Аа, сээн дуу ол, үшкү каъдыңны салып турумда бригадир меним ан баштай макталаан чүве але... Оо, бо бажыңның соңгалар аразында чагыны салып турумда, мастер келгеш, шын эвес дээн, бускаш, айытканын ёзугаар каапган салган болгай мен...» Ындыг чугаа та чеже бажың-биле болур чүве.

А НЫЯАНДАН ЭГЕЛЭЭШ, мергежилдиг т у д у г ж у, дуржулгалыг бригадир болгуже чедир 11 чыл иштинде оон эрткен оруу мынчаар, дириг чурумал болуп артқан-дыр. Ол бүгү дээш Чайдың Содунамовичиниң СЭКП кежигүнүпге хүлээп алган. СЭКП хооркомунуң, «Тыва тудуг» трестинде партюмунуң, облпрофчөвүлелиниң кежигүнү кыдыр соңгаэп, шаңпаа мактаан-даа. Ам кээп, Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының ядыы тыва араттың оглунга база бир улуг плегелди илергейлеп, ону ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединге боттарының төлээзи кылыр дээш депутаттың кандидадынга депшиттикеп. Чонның айбычызы болуру хүндүлүгдаа, харылзалгалыг-даа херек. Ынчангаш Салчак бодунуң эрткен оруун болгаш келир үезин, будурулгезин болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херээн катап-катап хынамчалыг бодагылаан, хөй-ле чаа бодалдар, планнар сагыжында чуруттунгулаан. Оларны чонга даянып турган, будурер херек.

Аайлап башкарып, өөредип, чурумчудуп алганы, бедик мергежилдиг тудугжулардан тургустунган хоочун бригадазындан чарлыры. Салчакка белеп эвес болган. Ону 1965 чылдың эгезинден бээр ол удуртуп келген. Бригада үргүлчү эки ажылдап, мурнакчыларның одуруунга киргеп. «Янчалзажок» деп сес бар болгай. Ол сес 1968 чылдың чазында анаа таваржып келген. «Кызыл тудуг» эргелелде партком ону келдиргеп. Секретаръ оон удуртуп турган бригадазының эки ажылын демделээш, «янчалзадаа» дигеш, бисте тудугжулар чедишпес-тир, аныяк а р ны өөредип апаар, каш кижи чыглып-даа келген, силерни оларның бригадиринге саналдаар бодалдыг бис» депкеш, чүү дээрил дээнзиг, шинчилеп аарак көрүп олурган.

Хоочун апарган тудугжу, коммуниске ол элдепсинчиг айтырыг болбаан. Кандыг-даа мергежилдиг кижизи бодунга салгакчыны белеткээр үжүрлүг дээрзин ол билир турган. Ол боду база-ла хоочунарның өөреникчизи болгай. Чаа кижилер-биле ажылдаары кайы хире берге бодуруп ол бодунуң эрткен оруунда-ла көрүп олурган. Ажылды башкарар, кижи бүрүзүнге айтып бээр, оларның амыдырал-чуртталгазын таарыштыр тургузар. Өөредир, кижизидер. Ол бүгүнү кымын турда кижилерни өөрттүр-даа, муңгарадыр-даа таварылгалар у ж у р а ж ы р. Аныяктарга кандыг кижи чогул, кандыг ажыл-чаң турбаамл. Мону бодаваш, ол чүгле «ыңдаар ирги мен бе» деп иштинде бодаан. Ойталаар сеткил бичии-даа чок. Даалгаым, бүүредля күүседир апаар —бодал ол болган.

Ч АА БРИГАДА каш-ла кижи болган. бригадир боду база чоруп турган, 22 кижи чедиө чыыл алган. Олар дээрге, тудугжуларның чугаалажыры ышкаш, «мастерок» көрбээн, түүйбу холга тутпаан» аныяктар болган. Эки-де чүве сес класстан куду билиглиг кижи чок. Чымыштыг болгаш сагышсыраачыг хүн бүрүнүң тудуг ажылдары өөредилге-биле кады ыелп-салтың ийи корпузу база бедип үнүп орган. Бир эвес тудуг материалдары үзүктелбес чүве болза, олар ам белеп тупарар ийик деп бригадир хомудагылаар. Ынчалза-даа бригаданың бүтү кежигүннерин ийнги рээлдиң апарган, ол улуг базым.

— Эгезинге бодаарга, эм ёзулуг тудугжулар-дыр бо. Чамдыкта мен чогумда даа экп ажылдап шыдаар. Ботботтарынга дузалажыр, сүме катчыр апарган — деп, бригадир оорун чугаалады. Мурнунда түүйбу тудуп чадап турган, кылган ажылын каш удаа холудуп, бустуруп турган, ам түүйбуну жепкилергулаттар мерген сайгарып билир апарган аныяк тудугжулар Борбак-оол Аракчаа, Кодур-оол Куулар, Мандараа Чымба, Тырыксып-оол Бичеоол, Бичелдей Допгаковна Кечил-оол дээш өскелерин-даа сактып келгеш, бригадирниң чоргаарланып олурары оон хулумзуреэн арнындан илдеп.

Бригада организастыг, чурумнуг апарган. Кошкак тура-соруктуг пйи-чаңгыс кижилер үнгулээн-даа, ынчалзажок чамдыктары додир кээп турар. Бригадир кижилерни амыдырал-чуртталгазы дээш сагыш човангыр. Оон удурткан кижилерни общежитие биле, а ог-бүледилгелери — квартира болгаш комната-биле хандыртыпган. «Бичии-даа чүве болза мөнге чүгүржүр улус-тур ийик, ынчангаш оларның орал-бажыңы, одукозу дээш, харын-даа бир черже киирген биядпринимкиниң харызы дээш-даа албан черлеринге баар апаар кижи-дир мен» деп бригадир ыпнын согледи. Кады дыштанып, кежээлер кылып, ынайбээр экскурсиялаар дээш, бо бригаданың амыдыралында солун чүүлдер-ле бар. Бо бүгү дээш чеже күш, чаагай сеткил херегил!

Б ОДУПУН эрткен оруун, амгы ажыл-херээн, бригадазының келир ойун чүгле тудугларның бедиинден көрүп турар эвес, харын күрупелиң, хей-ниитиниң херээн коммунистиг тургузуушкынун амгы денделиниң бедиинден ыракшыл көрүп турар дуржулгалыг аныяк тудугжу Чайдың Содунамович Салчакты бистиң республиканың аныяк ажылчын ангылаашкын мурнукчу одуруунда кижилерге деңнээр барымдаалар ыңчангаш маргыш чок бар-дыр.

С. ЧИГЖИТ.

Чогаал болгаш чүүл

СОҢГУЛДААДАН СОҢГУЛДАЖЕ

Чер-чер Советтерниң эртикел соңгулдалар болганындан бөөр кайы хире үе эртикел деп! Он-он чылдар-даа эртпээн, а чүле ийи борбак чыл. Бо үениң дургузунда бистиң чуртувус, бистиң совет улузувус тайбың күш-ажылды кылып келген. Ыячаарга тайбың турда хогжүде, бурунгаар ишкүшкинниң шакпынычыыр, кижилерниң аскының кежин хүн бүрү немежир, аас-кежиктиң ала эриин ажыр долуп турар.

Ам бо соңгулдага белеткел эгелээнден бөөр элээп үе эртикен. Бо аралында Советтерниң хамаатылар мурнунга отчёду, депутаттарның соңгукчулар-биле ужуражыышкынары чер болганга болуп эртикээн...

Чагыдып алган топ-даа, республика-даа солунарыысты хүнүң-не ап турар бис. Барык номер бүргүзүнге Советтерниң, депутаттарның чон оргузунга чорудуп турар организакчы ажылын, оларның күш-ажыы фронтузунда өскелерге үлегерлиг херектерин чырыдып келдя.

Бисте чүү бижиттингенил, чүү ыылдынганыл?

«Бис» деп бо сөстүң утказы улуг. Ону районга-даа, республикага-даа, Федерацияга-даа, бүгү ССРЭ-ге-даа хамаарыштырып болур. Россия Федерациязында-даа ССРЭ-де ыылдынган чүүлдер саналып четпес хөй, оларны доозазын ыым-даа кайын данзылап шыдаавр. Ол хамаан чок бистиң Тыва республикага бээн бүттүүнген чүүлдерин, чогаал херектерни санаары берге.

Сөөлгү чылдарда республиканың районнарын, оон хоорай, суурларын дыка кээп келдим. Бир кезек үе эртикенде, моон мурнунда чораанның хоорайга аза суурга чеде бээринге, бир-ле чаа чүве ыылдына берген турар-дыр. Эртикен соңгулда болуп турда Чоон-Хемчиктиң Чыраа-Бажыңга. Бай-Тайганың Кара-Хөлге, Эрзиниң «Коммунизмиче орук» колхозка чаа өмнелге турбаан бе? Чок. А ам бар! Азы Каа-Хемниң Кошту-Аксыга, Таңдының Кочетовога, Чоон-Хемчиктиң Баян-Талага, Мөген-Бүренге чаа клубтар турбаан бе? Чок. А ам бар. Ийет, чаа чүүлдер хөй, оон аңгыда, инда-мында чаа столоваялар, магазинилер, школалар, ажен-эмнежок чурттарга бажыңнары... Черле чүү чон дээр! Шынап-ла, оларны санап кайын чедерил. Бизиң чадаарда малчыннарның бажың-балгат, ог-бүлезиниге кире бээрге, оларның амыдыралынга болгулаан өскерилгелерни кижи дораан эскерип каар. Мотоцикл чок кижилер оларны тыптыгылап алган. Радиоприёмник чок турганнар ам ону садып алган, чүгле Кызылды эвес, харын Москваны, өске-даа хоорайларны олар дыңнап олурар. Ол хамаан чок, автомашиналыг бээнин кижилерге бо-ла дужар-дыр сен!

Бо болза бистиң улузувустуң амыдырал хандырылга талазында чедиишкинивер-дир! Ыячаарга Совет Тывазының ажылчы чоннарының урап чүүл, чечен чогаал, театр талазы-биле чедиишкиниери мырыцай магалыг. Олар улуг, арбын деп чүгаалаар ужурлуг бис. Театр тыва авторларының болгаш өске-даа чогаалчыларының шилерин чонга бараалгаттыы. Чогаалчылар чүгле боттары сан талазыбиле өскен эвес, харын хамыстың мурнунда оларның бижээш, парлаан чогаалдарының шынары бедээн. Кымга-даа чажыт эвес: романнар удаа-дараа көстүп кээп турар апарды, тоожулар, шүлүглелдер — бүгү жанрның улуг, биче хемчеэлдиг чогаалдары ном садыгларынга бо-ла үшүлеп келир болу берди. Театрдан аңгыда, филормония тургустунду. «Чечек» ансамбль чер болганга барып, ажыттан көрүкчүлериниң макталыы, хүндүткелиш чаалап анты...

Улус ажыл-агыйының адырлары хөй. Адыр аайы-биле ыылдынган чүүлдер эвээжок.

Коммунистиг партийда болгаш Совет чазакта чонтуң амыдыралын эжиидеринден, оон эрге-ажыттарын камгалаарындан өске сагыш човаашкыны чок. Советтер—ёзулуг улустуң эрге-чагыртазының органызы. Олар, оларның депутаттары, партияның болгаш чазактың айтымшкын шинтпирлериң, салып турар соруглаларын күүседип, база-да совет чонунуң эрге-ажыттарын камгалаар дээш, бистиң эгээртинмес улуг Төрээн чурттувустуң чечектелиишкинин дээш ажылдап турар. Ыячангаш соңгукчулар депутаттарга хөй санныг чагыгларыны берип келген. Чүгле өрткен соңгулдага 760 ажыг чагыгларны киирген. Оларның хөй иррүзү күүсеттингеп, ыячаарга бо соңгулданың бүдүүзүнде — депутаттарга кандидаттарбиле ужуражыышкыннарга ажылчы чонпардан база-ла эжен-эмнежок чагыглар киргеп. Олар ыяап-ла күүсеттинер. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүлеп бээр үе чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш чер-чер Советтери, чаа соңгулдан депутаттар шудурту ажылдавр дээринге чиглиниг түрбас.

Шүүтү соңгулдаже, эштер!

Салым СҮРҮҢ-ООЛ,
чогаалчы.

ХАМЫКТЫ КАЙГАТКАН

Москваның П. И. Чайковский аттыг күрүне консерваториязының, Бүгү-эвилелдиң төөгүүн болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының ниитилелиниң болгаш Бүгү-эвилелдиң композиторлар эвилелиниң Бажыңының чазаның ёзугаар Сибирь болгаш Ыраккы Чоон-чүк улустарының аас чогаалының талазы-биле онзагай талантылыгларның көрүлдезинге киржири-биле Тывазан Чоон-Хемчик районнуң «Суг-Хөл» совхозунуң Алдан-Маадыр · салбырында хөйжу Ооржак Сүрүң-оолович Хунаштаар-ооллу чорутпаан. Ону башкарып үлеп чоруурун менээ даскан.

Хунаштаар-оол Ооржак бичиизиндеп эгелээш-де сыгыртып, хөөмейлеп, борбаннаңып, эзенгиледип, каргыраалап өөренген болгаш ёзулуг бүрүн тыва улустуң аян-хөөнүн бодунга шингээп алган онзагай кижилерниң бирээзи. Оон шак ынзыг таланытызын чангыс чер чурттугларынга ыяш билир. Бо салым-чаанныг кижиниң амыдыралын Тываның ыыл, литература болгаш төөгүнүн эртем-шинчилел институдунуң аас-чогаалының экспедициязы үн тыртырар аппаратка бижиндип алган, оон күүселделериниң чамдыызын Тываның радиозунга дамчыдып, чонга таныштырган. Оон соолгүнде Москваның П. И. Чайковский аттыг күрүне консерваториязының түскай специалист В. М. Шуров эрткен чылын кээп таныжып чораан, база-ла үнүн бижиндип алган баргапының хүннелинделе, чангыс кижиниң ол хире каш янзы хөөмей хевирлерин хөйнү билирин онзалап көрген.

Бо чылдың февраль төнчүзүнде Москвадже Хунаштаар-оол биле кады чорупкан бис.

Москваның П. И. Чайковский аттыг күрүне консерваториязының директору Лев Николаевич Лебединский бистиң программавыс-биле танышып, сыгыт, хөөмейниң аңаа болгаш үделгелиг күүселдезиин, борбаннарын, каргыраалаарын улуг соңуургал-биле дыңнаап, баш үдүр Москваның төп радио дамчыдылгазынга бижидерин дугуруштуу.

Удавазында Хунаштаар-оол Ооржакты Москваның төп радио дамчыдылгазынга бижиндип алды.

Сибирь болгаш Ыраккы Чоон чүк улустарының көрүүзер концертилериниң үе-шагы чедип келген. Баштайгы көргүзүг Хунаштаар-ооллуу дээрзин биске дыңнадыпкан. «Сүрээдеве, дидим бол. Тываның адын бода, тыва уран чүүлүн мурнуңдан сыгыртыр болгай сен» деп, эштин сорук киирип, чагыы тур мен.

Тываның дугайында допчу тайылбырны бергеш, хөйжу Ооржак Хунаштаар-ооллуң күүселдир номерлерин чарлапкаш, ону көрүкчүлер мурнуунче чалаптым.

Күүселдиглер дендиин эки болган. Эжимин москвачылар чиртилеглир алыш часкан, оорушкунуң ёзугалын дииспит дужүрүп-ле тур. Шак ынчап баарга, катап көрүкчүлер мурнунга алынып хүлүмзүруг-биле ёзугаа кылыртым.

Бистиң-биле кады турган бүрят, якут, коряк, нивхи болгаш өске-даа эш-өөрлер эки күүселеде даш холдарывысты ыыдыы-биле тудуп байыр чедирип, эш-хуунуң чылыг хүлүмзүргүн тө каап турдулар.

Москвачыларның мурнунга Бүрят, Якут АССР-лериниң болгаш Ыраккы Чоон чүк улустарының улустуң ырларын, национал талантыларын көргүзүлээн.

Бистиң көргенивис якут, коряк, нивхи болгаш өске-даа Соңгу чүк улустарында национал хөлчүм хереклелери бистиниге элээп чүүлдешкек хевирлер барын сонуургап көрдүгүс. Чижээзээрге, нивхилерниң быыаачызы чангыс хылдыг боордан башка бистиниге домей, коряктарның аянскилери бисте бар хереклелер болду.

Концерт көргүзүглери тегеп соокла бистерни сонуургап айтырган журналистер, корреспондентилер-ле хөй, улажып каап-ле турдулар. Оларның аразында паштыны корреспондентилер безин хөй. Даартазында, чыыш бетинде, Москваның кол-кол черлериниң аян-чорук кылырын организастады. Ажим Хунаштаар-оол Ооржак Совет чазакчын ачызында корбээнин көрүп ап чораанынга сеткил ханып чугаалап чорду. Чайжок аразында бодунуң уруг-дарыын, аалза мал-магазыныче сагыш салып: «Мен ыынчап ттрумза, канчап-да тур иргим» деп чугаалады.

ССРЭ-ниң музфондузунуң аас чогаалының комиссиязының даргазы Сибирь болгаш Ыраккы Чоон чүк улустарының көргүскени эң эки көргүзүглерин Москваның ак-кара телевидениезин дамчыштыр, өөнүт телекөргүзүгге Ооржак Хунаштаар-оол биле Якутиядан Сергей Зверевтиң этнографтыг күүселдезин көргүскен.

Биске эң-не солун, аас-кежик болган чүве—Тыва төлээ Хунаштаар-ооллуң дөрт чүүл көргүзүглерин грампластинкага (ыралаар хааржак чугунга) бижидер болганы.

Хунаштаар-ооллуң сыгыт, хөөмейин ССРЭ-ниң төп телевидениезиниң бүгү чурттарга көргүзээр «Время» деп информастыг программазынга ол аңбан черинден уран чүүл талазы-биле харыысалгалыг коментатору Андрей Андреевич Золотовуун киржилгези-биле дамчыткан. Ону мун-мун таштыкы өөнүктер кайгамчык сонуургап көргенин бис чанып чоруур иёп турувуста ыынаттыы.

Ол аразында эң дааре көргүзүглерин көргүскен Тываһан—Хунаштаар-ооллуу, Якутиядан—Дойдуков, Турнин оларны Ленинград улузунга көргүзери-биле Москвадан Б. Шуров биле Э. Алексеев олар баштап чоруур апарган.

Ынаар бадырывыстың мурнуу чарыында Москваның «Юность» деп радиостанциязынга Ленинград баар улустарны база бижидип алган. Ону март 17-де Москвадан дамчыдыр болган.

Ленинградчылар бисти чылыы-биле утказаннар. Анаа бадырывыска улустуң ырларын, уран талантылыгларның талазыбиле барыын областарның концертие эгелээр деп тур. Ону база көргүүвүс. Ол концертиң киржикчилери бисти сонуургаткан. Ында 40 хардан 72 харлыынга чедир улгалы берген ар, херээжен улустуң хөйүң ыр коллективтериниң күүселдезин, танцыларын көргүзүр. Ол ышкаш ажылчын болгаш аңбан-хаакчыт аныяктарның оюнарын база көргүскен.

Оларның аразынга үзүктелиишкин кылыпкаш, Тыва база Якут төлээлериниң Москвага келгеш эң эки көргүзүглерин көргүскеш, Ленинградчыларда чедип келгенин чарлай каапкаш, бирги ээлчеге база-ла Хунаштаар-ооллу чалапкан.

Оон күүселдезин ленинградчылар катап-катап дилеп ап турдулар. Бистиң каты чораныывыс якут эштер Дойдуков, Турнин олар база-ла ленинградчыларның сонуургалын чаалап алган.

О. ДАРЫМА.
Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

ЧУРУКТА: О. Хунаштаар-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КЫШКЫ ХАДЫҢ

Хыраа моңгун дүмээлайдаан
Кыжын сөөкта аныыр
хадың —
Арттың терең харын сүскен,
Амыран дег харанын тур.
Сыргалары хыраалардан
Кызыл, ногаан өттер
чаймап,
Чывар хаттың сырынынга

Кыйынайнын чивеңнештп,
Дөңган чаагым суйбай
тудуп,
Төптап көруп турарымга,
Чыжыр аядын сылдыстаа
хып,
Чылыктырып чүрээм дээду.

Алексей АРАПЧОР.

Эстетиктиг таалал

Аныяк артист Ширин-ооллуң, башкы А. Тановтуң уран номчулгага дугайында бесседаларын радио дамчыштыр дыңнаап, хууда аажок-ла сонуургап, сеткил-сагыжымдан түүлдүгүндүм. Школачы чылдарымдан эгелээш, уран номчулгага ынак чораанымны чажырбас мен. 28 чыл бурунгаар 4-кү класска өөренип тургаш, Ю. Лермонтовтуң «Салгын хемезин» концертке ян-не баштай орус дылга номчуткаш, балдырымның сириингээн тургаын безин сакты хөндүм. С. Сарыг-ооллуң «Алдын кызын», 7-ги класска тургаш, дыка-ла хандырып номчуур турган мен.

Башкылап чораан 5—8 класстарга уран номчулгаже сундулуумдан-на боор. Клазымның өөреникчилери таныы, ырыга хирелиг, а шүлүк, басня үзүндүлер чугаалаар өөреникчилер эндерик болур турганы тавариыла эвес.

«Ак Сал» (тоол). Шүкарының пюлалатканындан үзүглү. С. Сүрүң-ооллуң «Өрге биле Күске» деп басняларын К. Шожут, К. Эрес-оол, К. Хаяңмаа суглар (Көнделең школаазының 7 «б» клазынга) мени ажыр номчуптар турганнар ам-на бо-ла дужар-дыр сен!

Бо болза бистиң улузувустуң амыдырал хандырылга талазында чедиишкиниер-дир! Ыячаарга Совет Тывазының ажылчы чоннарының урап чүүл, чечен чогаал, театр талазы-биле чедиишкиниери мырыцай магалыг. Олар улуг, арбын деп чугаалаар ужурлуг бис. Театр тыва авторларының болгаш өске-даа чогаалчыларының шилерин чонга бараалгаттыы. Чогаалчылар чүгле боттары сан талазыбиле өскен эвес, харын хамыстың мурнунда оларның бижээш, парлаан чогаалдарының шынары бедээн. Кымга-даа чажыт эвес: романнар удаа-дараа көстүп кээп турар апарды, тоожулар, шүлүглелдер — бүгү жанрның улуг, биче хемчеэлдиг чогаалдары ном садыгларынга бо-ла үшүлеп келир болу берди. Театрдан аңгыда, филормония тургустунду. «Чечек» ансамбль чер болганга барып, ажыттан көрүкчүлериниң макталыы, хүндүткелиш чаалап анты...

Улус ажыл-агыйының адырлары хөй. Адыр аайы-биле ыылдынган чүүлдер эвээжок.

Коммунистиг партийда болгаш Совет чазакта чонтуң амыдыралын эжиидеринден, оон эрге-ажыттарын камгалаарындан өске сагыш човаашкыны чок. Советтер—ёзулуг улустуң эрге-чагыртазының органызы. Олар, оларның депутаттары, партияның болгаш чазактың айтымшкын шинтпирлериң, салып турар соруглаларын күүседип, база-да совет чонунуң эрге-ажыттарын камгалаар дээш, бистиң эгээртинмес улуг Төрээн чурттувустуң чечектелиишкинин дээш ажылдап турар. Ыячангаш соңгукчулар депутаттарга хөй санныг чагыгларыны берип келген. Чүгле өрткен соңгулдага 760 ажыг чагыгларны киирген. Оларның хөй иррүзү күүсеттингеп, ыячаарга бо соңгулданың бүдүүзүнде — депутаттарга кандидаттарбиле ужуражыышкыннарга ажылчы чонпардан база-ла эжен-эмнежок чагыглар киргеп. Олар ыяап-ла күүсеттинер. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүлеп бээр үе чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш чер-чер Советтери, чаа соңгулдан депутаттар шудурту ажылдавр дээринге чиглиниг түрбас.

Шүүтү соңгулдаже, эштер!

Салым СҮРҮҢ-ООЛ,
чогаалчы.

Хөөрээрнин чугаалары

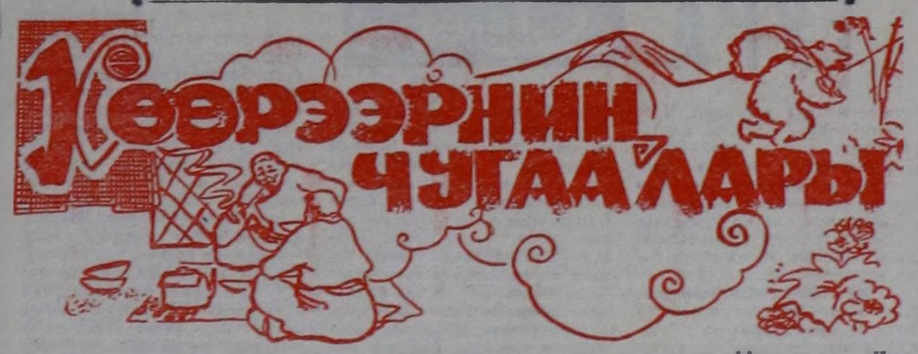

ХӨӨРЭЭР ПРЕЙ олурган черинден арай-даа аарымаары конгуг туруп келгеш, соңга караанда баарды оң. Холдарын оргазында туттунуп-кан, көзенек өттүр ыыаар-ла бир делгемнерже дыка үр кайгап туруп-туруп, хенертен, шалыпкыны конгуг эриилип келгеш, олурда дүштү. Дем-не аяанга секпереди куткап, салып кааны суттуг сарыг шайны-каш улаштыр пактай каргылапкаш, хелек боданып олур.

Ынчап барганда бирээни ыыап-ла чугаалап үндүрүп кээрин оон шимчээпкининден баш удур билип каар апарган мен.

ӨШКҮ КЕЖИ ШЭЭЖИМЕК

Улуг-ла үр болбайн. Хөөрээр ирей чугаалап эгеледи:

— Ол чыдын чайы бо черге аажок кэндээшкинниг болганындан тараа-быдаалың дүжүү багай болган. Бистер, ядыы кижилер, барбээ, таалың ишти хонар-хонак савалап аарымга ой болган бис, оол. Ын ол түү боор дээр сен, өскээр хөлелбес болза чыл ажары бергедей берген. Башкы хар чаалтары билек-ле, диинеп чоорттарынга далажы бергеним ол. Алызындан анчы ор болганымда сагыжым-даа кайын дестүнер ийик.

Бо черге, демги чугаалаавым кандээшкинниң хайыбиле кат, тоорук база-ла үнмейн барган. Оон үжүн диин ховартаан. Харын-на бурунгаар — моол кызыгаарында Башкы-Тандының диинги элбек дээжил турар мыңдыг аларган. Мунар хөлгем бар эвес, тыпкан ан-өлүмнүң хөй кезиниң бөөр боош ээрежип чыткаш, чоогумда кожайдан мун-не атылап ашкан мен.

Бар-чок чем-ажымның шээбиле хүнезиниинин алгаш, ырак орукче аттанып-кан мен, оол. Чүү-даа болаа, бешх хире хонуп чораан чедер үжурлуг черимге ап четкен мен. Шынап-ла ан-мепя, диинги элбек болганы-ла ылап: он шаа хонукта хоомай эвес олчалыг болдум. Бай-даа болза, караа тотпаан кожайгада-даа бөөрим, артыкшылы-биле тараа-быдаа-даа сураглап алырым бар болганынга чүге өөрүвес деп мен але, дом.

Даарта бир өске черже ке-жүп одаглангаш, эм-даа беш хонук хире диинээптерин бодапмышаан, одаамга шайлап одурумда, дөө-ле арга хоюндан медээжок улуг дартагар кара таалың артынган, боолуг кижи чедирип үнүп келди. Мээң-биле денге чыгыы дөө-ле смынар эзимнериниң чангызаның турган боонун эзин бо-ладыр деп бодап орумда-ла, дирт кара эр мырынай-за одаг чанында ээгвленгдирип келди он.

Аңмының кырында дыртыйты кадап каан чүве дег олурла, күжүрүм. Мен-даа база ыыт чокка шайым аартап каап олур-ла мен: келгеш кижи боду дүшкеш, баштай чолукшуп кээр ужурлуг чүве ыйнаан.

Демгим оон сес-чугаа чокка хөректеня-дир:

— Кижиниң аңнаап диңнээр черинде тоглап чоруур түү мыңдыг садараан чүве сем?

Ол эриин чугаазының аяны аажок мооллүргу болганын дораан-на аскерип каглым эвеспе.

— Канчап ыыдыг таңдытаңдыы-биле, эзим-эзимин-биле сээн аңнаар черин болур чүвел, чогаай?—дээш, келе кайгапкан олур мен.

Кижиниин өлү чаолы бер часса-даа, кыызы-ла түгүнүп тура, алгыра-дыр:

— Тураазы улуг сойлук-тур эвеспе бо! Даарта даш бажында маңаа хүрежир бис, тарийги. Октагжан кижи хамык-ла олчаазын төдүүл октаанынга бөөр эвеспе. Мепсеп корткаш, хүрешпес-даа болзунда—хамык чүвен мээнин болыр!

Эрни шинчилеп олурарымга меге-шыырак деп чүвеэн ана чүдек болгу дег: моган-шылаан меңээ күш четтирбес хиизиниң «Ырлажылы» деп шүлүктү аянныг номчааны сеспүн хоюг аялгалыг арыг, үнүүн аяны өскелерден ылгалып «быдыраанын» улустуң чүректеринге мөңгүн ноңгуудур дег чурттай бергенинин чажыды чүдел?

Ол, номчукчуларның түскай талантызы-ла харын. Билдилиг ажыглап билирин, утказын сес-биле эвес, көрүлде, шимчээшкин, дириг мөзүбиле байлак дамчыдып шыдаавы, эстетиктиг таалал деп түвеин чаалап азаавы ол.

Эстетиктиг таалалды чедип алырда эге класстардан эгелеп өөретче эки. Доктаадыышкынны ажыжеткеш, ёзулуг болдалды баймдын тургар, көстүп турар деңнелге, эпитет, метафора чуруумалдарлыг кылдыр номчударны чогумчалыг хире. Практикадан алган көөрге, боже башкылар шоолут-ла кичээнгей салбас, эгеэнээн төнчүзүнге чедир «быдыр-быдыр» кылыптарга. 4—5 демдек-биле үнелеп каарры четпес. Сек, демдек-даа барымдаалавайн, сес сүрер чанчылдан адырлза эки.

А. ДОПЧАА.
Дөң-Терээин сес чыл школаазының башкызы.

Мүн-не атылап ашкан мен.

Бар-чок чем-ажымның шээбиле хүнезиниинин алгаш, ырак орукче аттанып-кан мен, оол. Чүү-даа болаа, бешх хире хонуп чораан чедер үжурлуг черимге ап четкен мен. Шынап-ла ан-мепя, диинги элбек болганы-ла ылап: он шаа хонукта хоомай эвес олчалыг болдум. Бай-даа болза, караа тотпаан кожайгада-даа бөөрим, артыкшылы-биле тараа-быдаа-даа сураглап алырым бар болганынга чүге өөрүвес деп мен але, дом.

Даарта бир өске черже ке-жүп одаглангаш, эм-даа беш хонук хире диинээптерин бодапмышаан, одаамга шайлап одурумда, дөө-ле арга хоюндан медээжок улуг дартагар кара таалың артынган, боолуг кижи чедирип үнүп келди. Мээң-биле денге чыгыы дөө-ле смынар эзимнериниң чангызаның турган боонун эзин бо-ладыр деп бодап орумда-ла, дирт кара эр мырынай-за одаг чанында ээгвленгдирип келди он.

Аңмының кырында дыртыйты кадап каан чүве дег олурла, күжүрүм. Мен-даа база ыыт чокка шайым аартап каап олур-ла мен: келгеш кижи боду дүшкеш, баштай чолукшуп кээр ужурлуг чүве ыйнаан.

Демгим оон сес-чугаа чокка хөректеня-дир:

— Кижиниң аңнаап диңнээр черинде тоглап чоруур түү мыңдыг садараан чүве сем?

Ол эриин чугаазының аяны аажок мооллүргу болганын дораан-на аскерип каглым эвеспе.

— Канчап ыыдыг таңдытаңдыы-биле, эзим-эзимин-биле сээн аңнаар черин болур чүвел, чогаай?—дээш, келе кайгапкан олур мен.

Кижиниин өлү чаолы бер часса-даа, кыызы-ла түгүнүп тура, алгыра-дыр:

— Тураазы улуг сойлук-тур эвеспе бо! Даарта даш бажында маңаа хүрежир бис, тарийги. Октагжан кижи хамык-ла олчаазын төдүүл октаанынга бөөр эвеспе. Мепсеп корткаш, хүрешпес-даа болзунда—хамык чүвен мээнин болыр!

Эрни шинчилеп олурарымга меге-шыырак деп чүвеэн ана чүдек болгу дег: моган-шылаан меңээ күш четтирбес хиизиниң «Ырлажылы» деп шүлүктү аянныг номчааны сеспүн хоюг аялгалыг арыг, үнүүн аяны өскелерден ылгалып «быдыраанын» улустуң чүректеринге мөңгүн ноңгуудур дег чурттай бергенинин чажыды чүдел?

Ол, номчукчуларның түскай талантызы-ла харын. Билдилиг ажыглап билирин, утказын сес-биле эвес, көрүлде, шимчээшкин, дириг мөзүбиле байлак дамчыдып шыдаавы, эстетиктиг таалал деп түвеин чаалап азаавы ол.

Эстетиктиг таалалды чедип алырда эге класстардан эгелеп өөретче эки. Доктаадыышкынны ажыжеткеш, ёзулуг болдалды баймдын тургар, көстүп турар деңнелге, эпитет, метафора чуруумалдарлыг кылдыр номчударны чогумчалыг хире. Практикадан алган көөрге, боже башкылар шоолут-ла кичээнгей салбас, эгеэнээн төнчүзүнге чедир «быдыр-быдыр» кылыптарга. 4—5 демдек-биле үнелеп каарры четпес. Сек, демдек-даа барымдаалавайн, сес сүрер чанчылдан адырлза эки.

А. ДОПЧАА.
Дөң-Терээин сес чыл школаазының башкызы.

Хөөрээрнин чугаалары

ХӨӨРЭЭР ПРЕЙ олурган черинден арай-даа аарымаары конгуг туруп келгеш, соңга караанда баарды оң. Холдарын оргазында туттунуп-кан, көзенек өттүр ыыаар-ла бир делгемнерже дыка үр кайгап туруп-туруп, хенертен, шалыпкыны конгуг эриилип келгеш, олурда дүштү. Дем-не аяанга секпереди куткап, салып кааны суттуг сарыг шайны-каш улаштыр пактай каргылапкаш, хелек боданып олур.

Ынчап барганда бирээни ыыап-ла чугаалап үндүрүп кээрин оон шимчээпкининден баш удур билип каар апарган мен.

ӨШКҮ КЕЖИ ШЭЭЖИМЕК

Улуг-ла үр болбайн. Хөөрээр ирей чугаалап эгеледи:

— Ол чыдын чайы бо черге аажок кэндээшкинниг болганындан тараа-быдаалың дүжүү багай болган. Бистер, ядыы кижилер, барбээ, таалың ишти хонар-хонак савалап аарымга ой болган бис, оол. Ын ол түү боор дээр сен, өскээр хөлелбес болза чыл ажары бергедей берген. Башкы хар чаалтары билек-ле, диинеп чоорттарынга далажы бергеним ол. Алызындан анчы ор болганымда сагыжым-даа кайын дестүнер ийик.

Бо черге, демги чугаалаавым кандээшкинниң хайыбиле кат, тоорук база-ла үнмейн барган. Оон үжүн диин ховартаан. Харын-на бурунгаар — моол кызыгаарында Башкы-Тандының диинги элбек дээжил турар мыңдыг аларган. Мунар хөлгем бар эвес, тыпкан ан-өлүмнүң хөй кезиниң бөөр боош ээрежип чыткаш, чоогумда кожайдан мун-не атылап ашкан мен.

Бар-чок чем-ажымның шээбиле хүнезиниинин алгаш, ырак орукче аттанып-кан мен, оол. Чүү-даа болаа, бешх хире хонуп чораан чедер үжурлуг черимге ап четкен мен. Шынап-ла ан-мепя, диинги элбек болганы-ла ылап: он шаа хонукта хоомай эвес олчалыг болдум. Бай-даа болза, караа тотпаан кожайгада-даа бөөрим, артыкшылы-биле тараа-быдаа-даа сураглап алырым бар болганынга чүге өөрүвес деп мен але, дом.

Даарта бир өске черже ке-жүп одаглангаш, эм-даа беш хонук хире диинээптерин бодапмышаан, одаамга шайлап одурумда, дөө-ле арга хоюндан медээжок улуг дартагар кара таалың артынган, боолуг кижи чедирип үнүп келди. Мээң-биле денге чыгыы дөө-ле смынар эзимнериниң чангызаның турган боонун эзин бо-ладыр деп бодап орумда-ла, дирт кара эр мырынай-за одаг чанында ээгвленгдирип келди он.

Аңмының кырында дыртыйты кадап каан чүве дег олурла, күжүрүм. Мен-даа база ыыт чокка шайым аартап каап олур-ла мен: келгеш кижи боду дүшкеш, баштай чолукшуп кээр ужурлуг чүве ыйнаан.

Демгим оон сес-чугаа чокка хөректеня-дир:

— Кижиниң аңнаап диңнээр черинде тоглап чоруур түү мыңдыг садараан чүве сем?

Ол эриин чугаазының аяны аажок мооллүргу болганын дораан-на аскерип каглым эвеспе.

— Канчап ыыдыг таңдытаңдыы-биле, эзим-эзимин-биле сээн аңнаар черин болур чүвел, чогаай?—дээш, келе кайгапкан олур мен.

Кижиниин өлү чаолы бер часса-даа, кыызы-ла түгүнүп тура, алгыра-дыр:

— Тураазы улуг сойлук-тур эвеспе бо! Даарта даш бажында маңаа хүрежир бис, тарийги. Октагжан кижи хамык-ла олчаазын төдүүл октаанынга бөөр эвеспе. Мепсеп корткаш, хүрешпес-даа болзунда—хамык чүвен мээнин болыр!

Эрни шинчилеп олурарымга меге-шыырак деп чүвеэн ана чүдек болгу дег: моган-шылаан меңээ күш четтирбес хиизиниң «Ырлажылы» деп шүлүктү аянныг номчааны сеспүн хоюг аялгалыг арыг, үнүүн аяны өскелерден ылгалып «быдыраанын» улустуң чүректеринге мөңгүн ноңгуудур дег чурттай бергенинин чажыды чүдел?

Ол, номчукчуларның түскай талантызы-ла харын. Билдилиг ажыглап билирин, утказын сес-биле эвес, көрүлде, шимчээшкин, дириг мөзүбиле байлак дамчыдып шыдаавы, эстетиктиг таалал деп түвеин чаалап азаавы ол.

Эстетиктиг таалалды чедип алырда эге класстардан эгелеп өөретче эки. Доктаадыышкынны ажыжеткеш, ёзулуг болдалды баймдын тургар, көстүп турар деңнелге, эпитет, метафора чуруумалдарлыг кылдыр номчударны чогумчалыг хире. Практикадан алган көөрге, боже башкылар шоолут-ла кичээнгей салбас, эгеэнээн төнчүзүнге чедир «быдыр-быдыр» кылыптарга. 4—5 демдек-биле үнелеп каарры четпес. Сек, демдек-даа барымдаалавайн, сес сүрер чанчылдан адырлза эки.

А. ДОПЧАА.
Дөң-Терээин сес чыл школаазының башкызы.

Хөөрээрнин чугаалары

ХӨӨРЭЭР ПРЕЙ олурган черинден арай-даа аарымаары конгуг туруп келгеш, соңга караанда баарды оң. Холдарын оргазында туттунуп-кан, көзенек өттүр ыыаар-ла бир делгемнерже дыка үр кайгап туруп-туруп, хенертен, шалыпкыны конгуг эриилип келгеш, олурда дүштү. Дем-не аяанга секпереди куткап, салып кааны суттуг сарыг шайны-каш улаштыр пактай каргылапкаш, хелек боданып олур.

Ынчап барганда бирээни ыыап-ла чугаалап үндүрүп кээрин оон шимчээпкининден баш удур билип каар апарган мен.

ӨШКҮ КЕЖИ ШЭЭЖИМЕК

Улуг-ла үр болбайн. Хөөрээр ирей чугаалап эгеледи:

— Ол чыдын чайы бо черге аажок кэндээшкинниг болганындан тараа-быдаалың дүжүү багай болган. Бистер, ядыы кижилер, барбээ, таалың ишти хонар-хонак савалап аарымга ой болган бис, оол. Ын ол түү боор дээр сен, өскээр хөлелбес болза чыл ажары бергедей берген. Башкы хар чаалтары билек-ле, диинеп чоорттарынга далажы бергеним ол. Алызындан анчы ор болганымда сагыжым-даа кайын дестүнер ийик.

Бо черге, демги чугаалаавым кандээшкинниң хайыбиле кат, тоорук база-ла үнмейн барган. Оон үжүн диин ховартаан. Харын-на бурунгаар — моол кызыгаарында Башкы-Тандының диинги элбек дээжил турар мыңдыг аларган. Мунар хөлгем бар эвес, тыпкан ан-өлүмнүң хөй кезиниң бөөр боош ээрежип чыткаш, чоогумда кожайдан мун-не атылап ашкан мен.

Бар-чок чем-ажымның шээбиле хүнезиниинин алгаш, ырак орукче аттанып-кан мен, оол. Чүү-даа болаа, бешх хире хонуп чораан чедер үжурлуг черимге ап четкен мен. Шынап-ла ан-мепя, диинги элбек болганы-ла ылап: он шаа хонукта хоомай эвес олчалыг болдум. Бай-даа болза, караа тотпаан кожайгада-даа бөөрим, артыкшылы-биле тараа-быдаа-даа сураглап алырым бар болганынга чүге өөрүвес деп мен але, дом.

Даарта бир өске черже ке-жүп одаглангаш, эм-даа беш хонук хире диинээптерин бодапмышаан, одаамга шайлап одурумда, дөө-ле арга хоюндан медээжок улуг дартагар кара таалың артынган, боолуг кижи чедирип үнүп келди. Мээң-биле денге чыгыы дөө-ле смынар эзимнериниң чангызаның турган боонун эзин бо-ладыр деп бодап орумда-ла, дирт кара эр мырынай-за одаг чанында ээгвленгдирип келди он.

Аңмының кырында дыртыйты кадап каан чүве дег олурла, күжүрүм. Мен-даа база ыыт чокка шайым аартап каап олур-ла мен: келгеш кижи боду дүшкеш, баштай чолукшуп кээр ужурлуг чүве ыйнаан.

Демгим оон сес-чугаа чокка хөректеня-дир:

— Кижиниң аңнаап диңнээр черинде тоглап чоруур түү мыңдыг садараан чүве сем?

Ол эриин чугаазының аяны аажок мооллүргу болганын дораан-на аскерип каглым эвеспе.

— Канчап ыыдыг таңдытаңдыы-биле, эзим-эзимин-биле сээн аңнаар черин болур чүвел, чогаай?—дээш, келе кайгапкан олур мен.

Кижиниин өлү чаолы бер часса-даа, кыызы-ла түгүнүп тура, алгыра-дыр:

— Тураазы улуг сойлук-тур эвеспе бо! Даарта даш бажында маңаа хүрежир бис, тарийги. Октагжан кижи хамык-ла олчаазын төдүүл октаанынга бөөр эвеспе. Мепсеп корткаш, хүрешпес-даа болзунда—хамык чүвен мээнин болыр!

Эрни шинчилеп олурарымга меге-шыырак деп чүвеэн ана чүдек болгу дег: моган-шылаан меңээ күш четтирбес хиизиниң «Ырлажылы» деп шүлүктү аянныг номчааны сеспүн хоюг аялгалыг арыг, үнүүн аяны өскелерден ылгалып «быдыраанын» улустуң чүректеринге мөңгүн ноңгуудур дег чурттай бергенинин чажыды чүдел?

Ол, номчукчуларның түскай талантызы-ла харын. Билдилиг ажыглап билирин, утказын сес-биле эвес, көрүлде, шимчээшкин, дириг мөзүбиле байлак дамчыдып шыдаавы, эстетиктиг таалал деп түвеин чаалап азаавы ол.

Эстетиктиг таалалды чедип алырда эге класстардан эгелеп өөретче эки. Доктаадыышкынны ажыжеткеш, ёзулуг болдалды баймдын тургар, көстүп турар деңнелге, эпитет, метафора чуруумалдарлыг кылдыр номчударны чогумчалыг хире. Практикадан алган көөрге, боже башкылар шоолут-ла кичээнгей салбас, эгеэнээн төн

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеттингеи

ШЫН

1969 ч. МАРТ 18 ВТОРНИК № 65 (7911).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

СОВЕТ ЧАЗАКТЫН МЕДЕГЛЕЛИ

Кыдат Улус Республиканың чазааңга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа дараазында чүүлдерге медеглеп тур:

1969 чылдың март 14-те, Москваның-биле 11 шак 15 минута турза чепсегленген бөлүк кыдат солдаттар совет девискээрже — Уссури хемде Даман ортулукче шургуп кирер дээр чаа оралдажымышкынны кылган. Дараазында хүнде, март 15-те, кыдат солдаттарның чепсегленген улут отряды эриктен артиллерия болгаш миномёттар адымышкынынга детиндип алган, ортулукту камгалап турар совет кызыгаарларже хаддаан, ооң түңнелинде өлүрткен болгаш бамгыстыргыннар бар болган. Хемчегерин эп тургаш, чөнгээчилерни ортулуктап үндүр сывырган. Кыдат эрге-чагыргаларның бо чаа калчаалыг чепсектиг чөнгээн аар уржуктарга чедирип болур.

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

ПАТРИОТЧУ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

Эртиен дыштанып хүнде ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга болган. Ол политиктиг чугула болуушкунче бүгү чуртта ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннарының кичээнгейи база хаара тутпаан.

Эң дээре оолдар, кыстарын — үлетпүр болгаш коданда ажылагый бүдүрүлгелериниң мурнакчыларын, культураның, чыргымышкынының, кадык камгалалының, садыгның, коммунал болгаш амыдырал хандырылгаларының ажылдакчыларын чон депутаттарга кандидаттар кылдыр депшиткен турган. Шүүт бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннар болгаш колхозчулар оларның хей иеруузу. Херээженнер калбак-биле төлээлеттирген.

Хей санныг комсомолчуларның болгаш аныяктарның кандидаттарга депшиттиргени чуртту политиктиг болгаш бүрүне амыдыралынга аныяктарның идепкейлиг киржилгеазының хереснии болган. Советтерге идепкейлиг ажылдап турган дыка хей депутаттарны чон база дагыл депшиткен.

Бүгү-ле соңгулда участоктарынга бадылаашкын эртенгиниң алды шакта эгелээн. Ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, коммунистер болгаш партия кежигүү эвестер ажылчы чонуң эң дээре төлээлекчилери дээш. Советтерге депутаттарның кандидаттары кылдыр маселаларның боттарының адааны ол кижилер дээш бадылаашкыннарын чаңгыс эптиг берип турган.

Март 16-да эрткен соңгулда Совет Тываның ажылчы чонларының бедик политиктиг медерелдиин болгаш хамааты хүлээлгезин эки биларын база дагыл көргүскен. Барын-Хемчиктиң «Бардык» совхозунуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында участокка бадылаашкын эртенгинiң чеди шак-ла доозулган. Чөөн-Хемчиктиң Баян-Талада, Өөвүрүң Сагдыда, Тожуның Хам-Сырада, Бай-Хемниң Севиде, Тес-Хемниң Ак-Эрикте болгаш өске-дээ черлерде соңгулда участоктарыга бадылаашкыннар эрте-ле доозу берген.

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта пенсионер коммунист Е. С. Чанынмаа бадылап тура мынча дээн:

— Аас-кежиктиг кыраан назын дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүн четтирдим. Ажы-төлүм-биле кадыл магалыг чаагай уеде чурттап чор мен, ол-ла бүгү дээш четтирдим.

Социалистиг Ада-чурту дээш, ооң экономиктиг болгаш камгалал күүзүнүң улам быжыглашкыны дээш бадылап туварын улуг-даа, аныяк-даа назынның дыка хей кижилери илередин чүве чугаалаан. Оларның сөстери Тываның бүгү ажыл-ишчилериниң сагыш-сеткилин илередип турар.

Республика наймыылалы Кызылга соңгулда соңгукчуларның база патриотчу бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында эрткен.

Партияның болгаш чонуң чаңгыс эптиг сырый каттыжымышкынның боттанымышкыны болуп коммунистерни болгаш партия кежигүү эвестерниң блогунуң долу тиилелгези чедип алдынганын үетүнде фактылар чугаалап турар. Ол улусчу блоктуң кандидаттары дээш бадылавышаан, соңгукчулар партияның ленинчи политиказы дээш, коммунистиг тургузуушкунуң улам ыңайгы оруктарын тодаргайлаан XXIII съездиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы үелерде болган пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш быжыг соруктуунуң демдээ кыдыр бадылаашкыннарын берип турган.

Республиканың экономиказын, культуразын, улустуң чаагай байдалын улам ыңай кодурер, беш чыл планын хүүсаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Тыва черниң ажыл-ишчилериниң улам-на хей үүлдерин кызыр дээш быжыг шиитпирлиин ажылчы чонларның соңгулда мурнунуң хураалдары, кандидаттар-биле ужуражымышкыннар чырыткыландыр бадыткаан.

Совет-кыдат кызыгаарга маоцзэдунчу эрге-чагыргаларның чепсектиг чөнгээлерин бүгү совет кижилер-биле бир домей, Совет Тываның чону база каргап, килеңнеп, калчаарап барган чөнгээчилерге ойтур шаңнымышкынны бээрин шиитпирлиг негеп, төрээн партиязының болгаш чазаапчыл пиргиин, дашпыры политиказын сетилдин хамыдынган үүлдүтүүнүн, чуртту экономиктиг болгаш камгалал күүзүн улам быжыглаарынга шыдаар-ла салымышкынын кииреп деп сөөгүн берип турар.

Соңгулдага белеткел ленинчи юбилейге күш-ажылчы эозлегниш чугула үе-чадаларының бирээзи болган. Тываның ажылчыннарының, колхозчуларының, интеллигенциязының боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин совет улустуң революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга. Ленинниң номнаынга оларның шынчы чоруунун коргүүлүг-дүр. Ол хүлээлгелер амыдырала чедиишкинниг боттанып турар. Соңгулда кампаниязының үезинде чедип алдынган бүгү-ле эң дээре, ажыктыг үүлдерин быжыглаары, социалистиг чарыштың түгүн улам бедик тударын, чаа-чаа белеткерже баазынарны кылыры Төрээн чуртту мурнунга патриотчу хүлээлгевис-тир.

Март 16-да эрткен соңгулда бистиң аныяк республикавыстың бүгү-ле хей-ниити амыдыралын улам идепкейжидерингe. Советтерниң масалар-биле харылзаазын быжыглаарынга, оларның ажыл-чорудулгазының демократтыг принциптерин калбартырынга улуг рольдуг болуру чугаажок.

Мал кыштагладыкшынында берге байдалды дүргеп ажыл эртеринге, часкы хову ажылдарынга белеткелди шапкынчыдарынга, чурттагга, будүрүлге, культурно-амыдырал тудуунуң планнарын чедиишкинниг күүселиринге, өске-дээ чугула айтырыгларны шиитпирлээринге чаа соңгуттурган депутаттар, чер-чер Советтери эң идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Совет Тываның ажылчы чоннарының соңгулда хүнүнде чаңгыс эптиг бадылаашкыны Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр оларның улам сырый каттышкаын. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш бистиң республиканың 25 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр деп назыг чүткүлдүүн база катап бүүредип бадыткаан.

Төрээн чурттуң улам ыңайгы чечектелиишкини дээш

КЫЗЫЛ ХООРАЙГА

Эртенгиниң алды шак четкелекте найысыладдың соңгулда участоктарынче чон шуужуп эгелээн...

Эртежик турган Тараканов кадайын оттурган. Өөредилгениң № 15 соңгулда участогунуң тергээчи-Кызылдың № 3 профессионал-техникти училищеевиниң бажынынче базыпкан. Сактырга, ыяда чаңгыс-даа соңгукчу чок ышкаш. Кайын ыңдыг боор, Тараканов, часкан-дыр сен! 6 шак четпээнде-ле бадылаашкын өрээлинiң чавынга бо училищениң оолдар, кыстары чыглып келген турган. Аштырыпканың ол, Тараканов! Кажан оларның барык шуптуу бадылап каапканда. ам-на бюллетень алган бадыладың. Бистиң аныяктарывыс черле ыңдыг: амыдралче дүргеп, хайыннып бүрүнгаарлап бар чоруур. Чүгле бо училищениң безин хей-хей курсантылары 18 харлаап, бир-ле дугаарында бадылааннар. Оларыпга кыргап Таракановтар чоргаарлалып турганнар.

Бадылаашкын хааржаанның чанында дежурныйлап турган аныяк кыска ужуражы бердивис. Ол — профессионал-техниктиг училищениң трактористер курузунда өөренип турар. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозундан келген Сара Сарыглар-дыр.

— Бир чыл өөренгеш тракторист болур мен. Бо даарте мээң келир үеги тускай мергежилем болур.. Ам 18 харлыг мен. Бир-ле дугаар бадыладым. Ол дээш өөрүн тур мен. Төрээн чуртуун чаагай чоруу дээш, бистиң мөгелиг эки амыдырал, чурттадгавыс дээш бадылаашкынымны бердим—деп, Сара өөрүшкүлүг-биле чугаалады.

Ооң-биле кады бадылаан келир үеним механизаторларының кижи бүрүзүнден айтырар болаа, олар болувун ажы Сара Сарыглар ышкаш шак ынчаар чугаалаарлар.

Соңгукчулар улам-на көвүдеп. бот-тывынгыр уран чүүлдүн конперти эгелеп тур. Ол аразында, коммунистерниң болгаш партия кежигүү эвестерниң бузулбас блогунун канлидаттары дээш бадылаашкынын бергеннер-биле ужуражыр тур бис. Орус Вера Ленина, бурят Цыренма Радиаева, татар Елена Шаймарданова, тыва Николай Тулуш дээш ышкаш. бистиң чурттуң өске-дээ национал-дарының хей-хей төлээлекчилеря боттарының бадылаашкынның чаңгыс кижи дег бир аң-сеткил-биле бергеннер.

А. НУГУУРАК.

• • •

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттар соңгуруунун № 17 соңгулда участогу. Бир дугаар автоажылагый черниң клубунун залын арыг-силиг, коруштуг кылдыр шимеп каан.

Соңгулда участогунуң даргазы соңгукчуларга бюллетень чедиргеш, боттарының бадылаашкынын бээрииче чалаан.

— Коммунизм тургузуп турар улуг Төрээн чуртумнуң улам ыңай шаңнымыны-биле чечектелиири дээш, чаа соңгуп турар депутадывыстың чонга телептиг бараан болуруу дээш, Коммунистиг партиннвыс дээш бадылап турган мен, моңу чүге чугаалап тур сен дээрге, бир дугаарында бадылаан кижи ыыт чок эрте бээрге апчок чүве-дир—деп, автобүдүрүлге слесары Анатолий Семенович Лазерь чугаалаап, бир дугаарында бадылаан.

Совет Арминга албан эртиргеш келген, ам моторист Василий Зимин ийи дугаарында бадылады. Аңаа чеде бергеш, күш-ажылчы херээжер дугайында чугаалап көрүнерем деп ооң дилээримге:

— В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн чедиишкинниг уткууру-биле беш чылдың дөртүү чылында алган социалистиг хүлээлгемни Совет Конституциянын хүнүнге чедир түгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күжүмүү бээр мен — деп, ол чугаалады.

Ол-ла АТБ-нин бухгалтери Надежда Петровна Данилова бадылаап, мынча дээн:

— Кыдат чөнгээчилериниң бистиң чурттуң кызыгарыпче араатанзыг ёзуу-биле халдап турганын маңаа бадылап тургаш-даа, кизен-биле болап турдум. ынчангаш аңаа харыы кылдыр улам эки ажылдаар, быжыг турушту, серемчилелдиг болур бис.

К. АЛЕКСЕЕВ.

• • •

ЧӨӨН-ХЕМЧИККЕ

Чөөн-Хемчик районнуң бүгү соңгулда участоктарынга чергээ Советтериниң соңгулда организастыг эгелээн. Баян-Тала, Ийме, Шемн, Ак-Даш, Ишкин, Манчүрек, Кулун-Дужер, Хайыраканда соңгулда участоктарынга бадылаар соңгукчулар эртенгиниң 8—10 шактында бүгүн бадылашкан.

Баян-Таланың соңгулда участогунга бадылаары-биле 67 харлыг пенсионер Донгак Дембиядей бадылаашкын бюллетенин алгаш, мынча дээн.

— Мен ыаанда ядыы-түрегим байдалга өскен кижи мен. Совет эрге-чагырганым. Улуг октябрьның ачы-хавыяазы-биле улуг аас-кежиктиг, эргелөлээлиг болганымга Коммунистиг партияга. Совет чазакка өөрүн четтиргенимнен пледнп тур мен—дээп. Бирги соңгуп турар аныяк тудугжу Нюра Монгуш аныяк соңгукчуларның мурнундан чүве чугаалаан.

Соңгулда хүнүнге районнуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы белектерлиг ужурашкан. Төрүүр 38 муң хойларның, 800 ажыг ямектериниң чаш төлүн менди камгалап ап турар. «Чыраа-Бажы» совхоз төрээн 7650 хойларындан ол хире хураганны камгалап алган. «Сут-Хөл» совхоза төрээн 14535 хойларның хураганнары оңча-менди доругуп турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжуу Т. Донгак төрээн 345 хойларындан 30 нәнстерни ап, артык олчалыг болган. Хойжу К. Ондар 280 төрээн хоюндан 270 хураганны алган. Күш-ажылчы улуг чедиишкиннерин өске-дээ ажыл-агыйлар, коллективтер чедип алган.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНГА

Самагалдайның чурттакчылары соңгулда участогунга эртежик-ле кээп эгелээн. Участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы Василий Сарбаа соңгукчуларга байыр чедиргеш, бадылаарынче чалаан. Баштай аныяк соңгукчуган бадылаан. Район төвүнүң соңгукчулары эртенгиниң 10 шакта барып шуптуу бадылааканнар. Музыка школазының, Культура бажыңының коллерттериин соңгукчуларга бараалгаткан.

«Чодураа» колхозтуң төвүнде соңгулда участогундан редакциязга дыңнатканы болза:

Эртенгиниң 6 шак Соңгулда участогунуң даргазы соңгукчуларны чаазаан. Бир-ле дугаарында соңгулда хааржаанның чанынга 77 харлыг пенсионер, коммунист Елизавета Сундуковна Чанзымаа чеде бергеш: Коммунистиг партияга болган Совет чазакка аас-кежиктиг кыраан назы дээш кызыгаар чок өөрүн четтиргенни илергейлээн.

Тес-хемчилер бир деминг, улуг организастыг бадылааннар.

Соңгулда хүнүн чедиишкинниг уткаан малчыннар Тес-Хемде хей. ССРЭ-нин Дээди Совединин депутады эш Данаурунуун улуртканы хойжу бригада 1319 төрээн хойдан 1336 хураганны алган. «Ак-Эриктө» колхозта мурнакчы хойжу Дагба Языр төрээн 277 хойларындан 290 хураганны алган. «Тес-Хем» совхозта хойжу Сооп Монгалбин. Увааичай Тере-Бады оларның күш-ажылчы көргүзүтлери база бөдүк.

• • •

БАЙ-ТАЙГАГА

Районнуң бүгү чеди соңгулда участоктарынга соңгукчуларның 90 ажыг хүүсаа боттарының хамааты хүлээлгезин бадылаашкынның баштайгы шагында күүседиишкен. А Туралыга соңгулда участогунга эртенгиниң 6 шак 30 минута турда соңгукчулар бадылаашкынын доозупкан. Кызыл-Даг салбырының соңгукчулары бадылаашкынын дыка эрте күүсеткен.

• • •

МӨҢГҮН-ТАЙГАГА

Район төвүнден ырак черде турар Тоолайлыгның малчыннары эртенгиниң 8 шакта бадылаарын доозкан. Мөген-Бүрен участогунуң соңгукчулары бадылаашкынын база эрте доозкан.

• • •

ТОЖУ РАЙОНГА

Районнуң соңгулда участоктарынга бадылаашкын эртенги шактарда доозулган. «Тоора-Хем» совхозтуң Ий болгаш Теш, аныыр ажыл-агый черниң Хам-Сыра салбырларынга бадылаашкынга соңгукчулар ядепкейлиг киржип, бадылаашкынын бергеп.

Тожуның ажыл-ишчилери соңгулдага база-ла күш-ажылчы улуг белектерлиг ужурашкан. Ырбакының ыыш белеткекчилери, тывышчы артельдериин анчылары, малчыннар соңгулда хүнүн бедик күш-ажылчы белектерлиг уткаан.

• • •

БИЙ-ХЕМ РАЙОНГА

(Телефон-биле). Республиканың улуг районнарының бирээзи Бий-Хем районнуң ажылчы чоннары коммунистерниң болгаш партия кежигүү эвестериниң чаңгыс ай блогу дээш боттарының бадылаашкынын бир үн-биле бергеннер. Эртенгиниң 8 шак чедир турда мраккы Хут. Севи, Могай, Ленинка дээш оон-даа өске суурларның чурттакчылары бадылаашкынын доосканнар.

Ленинкада соңгулда участогунга бадылаашкын эгелээриниң мурнунда суурнуң хоочун чурттакчызы 70 харлыг Иван Федотович Глухенко аңаа келген.

— Хаанныг уеден эгелээн бо хүннерге чедир хөйну көрдүм. Делегейнин улуг даймнарын-даа көрдүм, аңаа киржип-даа чоодум. Бистиң аңгы үениг чүүлен-даа артык магалыг-дыр. Ынчангаш ыыдат чөнгээнiң дугайын улустан дыңнаап, аңаа каргын четприп ор мен. Делегейге дайын болбас ужурлуг — деп, ол чугаалаан.

• • •

КАЛ-ХЕМ РАЙОНГА

Районнуң ажылчы чоннары чер-чер Советтериниң соңгулдаамнга улуг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашкан. «Тиилелге», «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтар курунеге сут садарының кварталга планнын соңгулда хүнүнде 140—170 хуу күүсеткеннер.

Сут-Бажының, Бельбейниң, Бүреп-Аксының, Кок-Хаактың соңгулда участоктары ажылын эң эки организастаан турган. Сут-Бажының соңгулда участогунга бо чылын чаа соңгуп турар Үйнүк Ооржак бир дугаарында келгеш, быжыг тайбың, чырыткылыг аас-кежик, бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш бодунуң бадылаашкынын бергеп.

Хүндускүүнүң 12 шакта соңгукчулар колдуунда бадылаашкынны доосканнар.

• • •

ӨВҮР РАЙОНГА

Районнуң соңгулда участоктары эртенгиниң 6 шакта бадылаашкын эгелээри-биле чонуң участоктарже шуужары үзүктел чок үргүлчүлеп турган. Эртенгиниң 8 шак ажыл турда, районнуң бүгү соңгукчулары боттарының бадылаашкынын бергеп доосканнар.

Соңгулда Бора-Шай ным. Сагланның участоктарынга эң организастыг эрткен. Районнуң «Кызыл тукө» колхозу болгаш «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай сут-бараан фермазы база «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбыры соңгулда хүнүнге улуг күш-ажылчы белектерлиг ужурашканнар. Ук черлерде малдың чаш төлүн камгалаан алыры чедиишкинниг чоруун турар.

Аныяк хоорайга

Тываның ам-не аныяк хоорайы — Ак-Довурак март 16-да байырлал шинчи кирген. Соңгукчулар эртен эрте соңгулда участоктарынче шуужуп-ла эгелээн.

Хоорайның төп соңгулда участогунуң кааспалга шимеллезин шевергин кылган. Бюллетеньнер сыгтар хааржак чанынга соңгукчулар чоокшулап келирге, лампочкалар чырый бээри билек: «Тайбын дээш бадылап тур мен» деп бижээн сестер коступ келип турган. Рудникте забойщик Хүлер-оол Сээн бо чылын бир-ле дугаарында соңгулдага киришкен. Ол бюллетеньни ап тура:

— Тываның аар үлетпүрүнүн баштайгызы «Тыва дагдугу» комбинатта ажыллап турар мен. Бистиң бригадавыс ай планын 140 хуудан кудуматпайн келген. Төрээн чуртумнуң экономиктиг күүзүн быжыглаарынга бодумнуң үлүүмнү киирер дээш удам күженишкинниг ажыллаар мен — деп чугаалаан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

СОВЕТ ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИЛЕҢНЭЭШКИНИ

Совет-кыдат найырал ниитилелиниң Төп баштаар черге ниитилелдиң кежигүннериниң болгаш активчилериниң өөмүзээдиден медеглелди хүлээп ап, совет-кыдат кызыгаарга Пекин эрге-чагырганың органнзастаан чепсектиг чөнгээнiге ханы килеңнээшкини илергейлээн.

Даман ортулукка калчаалыг чөнгээ болза, Кыдатка Мао Цзэ-дуң бөлүүнүң өөскүдүп үндүргеин антисоветчи калчаарап баргаң кампаниянын уламчылалы болур. Кыдаттың ажылчы чоннарының социалистиг чаазал алышкыннарын айылдың адаанга тургускан Мао Цзэдуннуң болгаш оон чоок кижилеринiң үүлгедиишкинлерин чүгле совет улуска удур эвес, харын база кыдат улуска удур утпаанган дугайын бо чөнгээ хереченеп турар-дыр.

Улуг Ленин болгаш кыдат улустуң алдарлыг оглу Сун Ят-сен совет болгаш кыдат улустарының найырылының үндезилекчилери болган. Мун-мун совет кижилер болгаш кыдат коммунистер-интернационалчылар ооң найырал дээш боттарының амыдырын берген. Ол найыралды камгалаар болгаш быжыглаар дээш демисел Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязының чайгыын чок утпаныышкынны болуп турар, ол дээш шынчы кыдат коммунистер демисежип турар.

Совет улус-биле найыралга шынчы кыдат ажылчы чонпар маочу бөлүктүң, чөнгээнин болгаш Даман ортулукта совет кызыгаржыларже дэрбечи халдаашкынны киленгээшкин-биле каргаар дээрииге бүүрээр бис. Совет-кыдат найыралдың хереэ тиилээр, шынчаңгаш кыдат улус социалистиг чуртгарының болгаш антиимпериалистиг күштериниң чаңгыс ай чыскаалынга бодунуң туружун эзлээр дээрииге бүүрелдиг бис.

Будапештиде барган

БУДАПЕШТ. СЭТА-ның түскай корреспондентизиниң дамчыткаңы болза:

Совет төлээлер Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң ажылынга киржири-биле Будапештиде чеде бергеп. Төлээлериниң составы: СЭКП ТК-ның Чиигизиг секретары Л. И. Брежнев (төлээлериниң баштыңы), ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң дыштыкы хөректер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның кандыс эргелекчилери К. В. Русаков.

Будапештиниң Нюгата вокзалынга совет төлээлерни ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадар, Венгрияның Революстуг ажылчын-тараачын чазаанның Даргазы Ене Фок, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүү болгаш секретары Золтан Комочин, ВУР-нуң камгалал министри генерал-полковник Лайош Цинеге уткаан.

ССРЭ-ниң ВУР-да элчин черниң дипломаттыг ажылдакчыларының уткаанларының аразында база бар.

ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүү болгаш секретары Бела Биску биле ССРЭ-ниң ВУР-да элчиин Ф. Е. Титов совет төлээлерни кызыгардан Будапештиге чедир үдеп келген.

• • •

Варшава Керээзиниң киржикчилерин күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң кол командлакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң биргн оралакчызы И. И. Якубовский болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилерин күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң штабының начальныгы армия генералы С. М. Штеменко ол-ла поездбиле Будапештиде чеде бергеп.

Кызыңдың соңгулда участоктарындан тыртырган бо чурттарда: солагай талазында 90 харлыг соңгукчу **Ирина Макаровна Саульдуң** бажыңында бадылап турары, ортузында чурукта № 9 соңгулда участогунга **Шолбан Доңдуповна Ондар** биле **Шопур-оол Михайлович Ондар** оларның бадылап турары; оң талазында чурукта **Зоя Салчактың** бир дугаар бадылап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХӨЙ-НИИТИ БОДАЛЫНЫҢ ИЛЕРЕДИКЧИЗИ

Партиниың XXIII съездиниң болган СЭКП ТК-ның Пленумнарыныңг тоог үлүг шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чонка боттандырарынче бүгү чонну сырый эвилелдеп, салган соруг а ж е кыйгырарынга база ажылчы чонуың коммунистег кижизидилгезинге хүн бүгү үшүн турар хөй санныг солуннарынье, сетиүүлдериве-биле чергелеттир, хана парлалгазы улуг рольду ойнап, партия организациларының дайынчы дузалакчызы болбушаан, коллективтиг пропагандист, агитатор болган организаторлуг хүзөлгезин шыгчывыбиле күүседип турар.

Ажылчы чонуың коммунистег кижизидилгезинге улуг рольду ойнап, коллективтиң кежигүннерин салдынган сорулганың күүседезинче сырый эвилелдеп турар хана солуннары биетиң республиканда эвээш эвес. Чөөн-Хемчиктиң, Таңдының, Каа-Хемниң, Овүрүүң, Кызыл хоорайның болган эске-даа районнарының колхозтар, совхозтарының, бүдүрүлге, середилге, албан черлериниң хана солуннарын чижекее киирип болур. Чараш кластелгалыг, бижиң турар интервалдары бедик утка-шынарлыг хана солуннарының тодартай чижизинге Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң партия организациязының дайынчы органын киирип болур. Ону «Дүжүт дээш» деп адаар.

Ол хана солуң колхозчуларының амыдыралын, хүн бүрүдегі ажыл-ижин коруячукбиле дөмей. көргүзүп, ченнең байдалынга хамаарыштыр ажыл-шинчилериң мурнунда кандыг сорулга салдынганын биидингир, тодазы-биле тайылбырлап турар. Ырак кыштагдан чедип келген малчын контораға кирип келгеш, баштаар черинге даргаларынга ужуражыры мурнунда, коридорда азып каан хана солуун баштай номчуп. колхозтуң амыдыралында чүү болуп турарын, мурнакчыларны болган ажылдан асваксыраи, хожудан турарларыны оон билип алыр. Колхозтуң бо хана солуунуң чедишкинин — партбюронуң, оон секретары Хертек Самдаңның хана парлалгазынче кичээнгейин салып туваранда.

Партиянып Чөөн-Хемчиктиң райкому, оон пропаганда болган агитация киздизи хана парлалгазының ажылын үргүлүг хайгаарап көрүп, бо талазы-биле партия организациялярының секретарьларындан негелдеп шүштелдирип, херек апарганда, болдунар дузаны чедирип турар. Райком чамдыкта Чадаана хоорайның болган колхозтар, совхозтарының хана солуң редакторларының семинарын бир хүн иштинде чыыдыртып, чугула сүмелерин бээр. Хана солуунуң канчаар кластап, материалдарны кандыг байдалдыг чыып, оларның дээштиг болуун канчалдыг чедип ап турарын тайылбырлажып, дуржулгазын ацаа солчур. Хана солуннарын улуг-ла тоон көрбес, ону аңаа бир кластелгага домейлээр, үе-шаанда азып делгевес партия, профсоюзтар, комсомол организацияларыныг чок эвес. Районнуң Ленин аттыг колхозунуң, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозунуң хана солуннары озалдан үнүп турда, партия организацияларының секретарьлары эштер О. Дамба биле К. Куулар редколлегиядан негелдеп кошкаткан. Ынчангаш партия райкому олардан пеген. хана солуунуң ажылын дарый экижидер дутайында дааттаны берген.

Өөгүр районнуң колхозтарында, совхозунда. бүдүрүлге, албан черлеринде 15 хана солуну. 5 крокодил. 30 комсомолчу прожектор үнүп турар. Хана солуннарының делгелгезин база организастаан. Дашпыкы хевирге көргүзүп, материалдары ынаарлыг. ай санында 1—2 үнүп турар хана солуннарынга—район эмнелгезинде «Медик». «Торгазыг» совхозта «Шалыпчы», «Кызыл туң» колхозта «Искра» хамаарлыг. Ынчалзажок хана парлалгазын экижидер талазы-биле ам-даа четпес ажылдан турар ыг организациялар ам-даа хөй. Амыдырал хандырылга комбинадында партия организациязының секретары Куулар Түметей, харылзаа конторазында Монгуш Бичe-оол хана солуннарының ажылын ношкак удуртуп келген. Хана парлалгазын бедик идейлиг болдуруп, олардың докгаамал үнелеп чедип алыр сорулга-биле партия райкому хана солуннарының көрүүлезин организастаарын, оон-биле чергелеттир ол ажылны үндезинин-биле экижидерин бодап көрүп болур.

Хана парлалгазы

СЭКП Кызыл хоорюкому хана парлалгазынче сагыш салып, ону биилиг удуртуп турар. Оон пропаганда болган агитация киздизин хана солуп редакторларының семинарларының планын чогаадып кылгаш, ону типографияга бичии хемчээлдиг кылдыр пардаткаш, хоорайның партия организацияларынга тарадып берген. Семинар бүргүү планда айыткан хүнүнде ынаа болур. Ындыг семинарлар эрткен чылдың ноябрьзан бо үеге чедир дөрт удаа болган. СЭКП хоорюмунуң бирги секретары П. Киселев — «Ажыды ленинчи ёзу-биле көөрү». пропаганда болган агитация киздизиниң эргелекчизи П. Балуева—«В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга белеткеп дугайында СЭКП ТК-ның докгаалын күүседир талазы-биле хоорайның хана солуп редколлегиялярының сорулгалары». филозогия эртемнериниң кандидады М. Хадаханы—«Ленин бистиң чүрттаалгавыста» деп лекцияларны номчаанар.

Эки ажылдыг хана солуп редакторлары ботта р ы н ы ң дуржулгазын чылыганнарга таныштырып турар. «Ленининиң идеяларының Тывага пептереп тарааны». «Аныяктарның идейлиг болгаш күшажыл кижизидилгезинин айтырыглары — хана парлалгазында». «Бүдүрүлгенің мурнакчы дуржулгазын канчаар чырыдып биженирил». «Тываның үзеттүрүүнү хөгжүлдезиниң перспективазы» дээш. эске-даа лекцияларны хана солуп редакторлары моон соңгаар болур семинарларга дыңнаарлар.

Партия хоорюкому хана солуп көрүүдезиниң талазы-биле оргкомитетти тургускан. Комитет планы ёзугаар ажылдап турар. Оон кежигүннери хүвааза ёзугаар, үлетпүр, транспорт, түзүг организацияларының, өөредилге, албан черлериниң хана солуннарының ажылын түс-түзүнде хынап көрген. оон түнелиин хүнүнде

Акы-дуңма найыралдың үре-түңнели

Болгар улус ам юбилейиг чылда ажылдап турар. Болгарияга социалистиг революцияның тиилээнинің 25 чыл оюн төлептиг демдеглээр деп бүгү-ниити түүкүлден төрүттүнген күш-ажылчы оннза ковдурлуушкун бүдүрүлге черлеринде, шахталарда, чад тудулгарда, чер ажылының кооператив ажыл-агыйларында — чер болганда калбарган.

Совет Эвилели биле Болгария Улус Республиказының аразынга найыралы, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында чарган Керээнин 21 чыл ою улуг байырлал чылынын база бир чугула хүнү болган. Ук Керээге 1948 чылдың март 18-те ат салган, а 1967 чылдың майда акы-дуңма ийи чүрт ол Керээни чээрби чыл хуусаалыг кылдыр база катап үзаткан.

Акы-дуңмалыкты арыг найыралдың бодаралы улуг.

Болгарияның национал оруглазы чээрби беш чыл дургузунда беш катап улгаткан. Үлетпүр бүдүрүлгези 30 катап өскен. 1939 чылдың бүгү дургузунда бүдүрүп түрганы хире үлетпүр продукциязы социалистиг Болгария ам он хүн дургузунда бүдүрүп турар. Электри күжүн ажылдап үлетпүрей 70 катап көвүдээн. Чүрт чоннуң кижи санынга онаалтыр өөнүг металлдар бүдүрер талазы-биле делегейниң бирги сеткелериниң бирээзин алган. Үлетпүрүнүң чаа ажылдары — машина тудуушкуунуны, судноолар бүдүрелиниң, химия ажыдырын хогжүлериниг улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Чоокта чаа-ла Европаның эң көжүдангай чер ажылдыг чүрт турган Болгария ам мурнакчы үлетпүр-чер ажылдыг чүрт боо берген.

Сөөлгү чээрби, чылдың дургузунда Болгарияга Совет Эвилелиниң дузазы-биле үлетпүрүнүң эң улуг 100 бүдүрүлге черии, оон иштинде энергетиканың 16, өөнүг металлургияның 26, хөмүр-даш үлетпүрүнүң 7, машина тудуунуң 7, химия болган нефть-химия үлетпүрүнүң 8, кара металлургиязының 3, нефть тывыжыныш, газ үлетпүрүнүң 3 бүдүрүлгелерии болгаш оон-даа өскелерии тудуп тургускан. Совет чүрттүң дузазы-биле ол республикада ам 29 машина завод төлевилеп, тудуп турар деп чүве демдеглексенчиг.

Бистиң чүрттарывыстың аразынга эртем-техниктиг кады ажылдажылга аажок калбарган. Техниктиг түүл-бүрү документилер солчур ажыл боттарның турар. Эртем-техниктиг чедиишкиннерни болгаш мурнакчы дүржулганы өөренип алыр дээш чүс-чүс совет, болгар эртемденнер, түскай эртемниглер бот-боттарынга залдажып чораан. Акы-дуңма кадыг ажылдажылгада эртем-шинчилел болгаш шенелде-конструктор ажылдарын чорудуп турар. Болгар чазак 1968 чылда 58 совет түскай эртемниглерни орденнер-биле шаңнаан.

Болгар-совет садыг-экономика харылзаалары эң үре-түнелдиг хогжүп турар. БҮР-нүң ниити бараан сазарылгазының чартыктан хөй кезии Совет Эвилелиниң үлүг-хүүзунга онаажып турар. ССРЭ-нин бараан сазарылгазынга Болгария дөртку черии (ГДР-нин, Чехословакия биле Польшаның соонда) эвлел турар.

Ам Болгарияның ховуларында 80 мүң трактор болгаш 15 мүң ажыг комбайн ажылдап турар. Оны колдуунда ССРЭ берген. Чүрттүң автомобиль хөренгизи нүргүлайында совет будуштуг машинала-рдан тургустунган. Чүрттүң хөмүр-даш, кокс, нефть, нефтилеп бүткен продуктулар хереглелии бүрүнү-биле Совет Эвилели хандырып, машиналарын, дериглерин, ыяш материалдарын, целлюлозазын, саазының, хевелии, өске-даа барааннарын берип турар.

Совет Эвилели—ээн хөй болгар барааннарны сазып ап турар чүрт. Оларны оон ыдып алыры чылдың-на улам көвүдеп турар. Болгарияның бээр бараанналрының аразында кол черии көдээ ажыл-агый биле аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязы: тамаку, сигареттер, ногаа аймаа, чимис, арага, куш эъли, чүүрга, быштак болгаш оон-даа өскелер эвлел турар. Болгарияның ол бараанналры сазары 1960 чылдаазындан үш катап көвүдээн. Болгарияның ССРЭ-ге сазар бараанналрының аразында улустуң хереглеп бараннары — даараглыг, өлүк кылыглар, аргыглыг хеп аймаз, алгы бараан, идик, бажың дериг-херекселя, эмнер, өске-даа барааннар хөй.

Машина будүрериниң продукциязын, электрокаразарны, электрокедүргүчүлерии, электромоторларны, насостарны, харылзаа чепсектерии, чүүл-бүрү көдээ ажыл-агый машиналарын, автомобильдериниң артык кезектерии, бедидрерин ССРЭ-ге сазары онаа бедик темпилерлиг көвүдеп турар. Совет Эвилелиниң Болгариядан чылдың-на салып ап турар чүүл-бүрү суднолары 40 хире.

ССРЭ биле Болгарияның коммунистиг партияларының болгаш чазактарының улус-түкүлары ийи чүрттүң аразынга экономика талазы-биле дем каттыштырып ажылдарын улам калбартып, хаңылдырын улуг үжүр-дүзалыг деп үнелеп турар. Оон чайыннанчак илерели оларның энир чылын сентябрьда үжүрлажышкынының үезинде база көзүлген. Ынчан СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар БКП ТК-ның Бирги секретары, БҮР-нүң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш Тодор Живков Москвага найыралдыг аалдаашкын кылып чораан.

Үре-түнелдиг болгар-совет дем каттыштырыгазы социализм, коммунизм түргузарының оруу-биле дем-билелиг чорун олурар, акы-дуңма ийи улустуң эрге-ажыктарынга шынчы бараан болуп турар.

Д. БОЧАРОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
София.

делегей бо хүннерде

Шиитпирлиг буруу шапкан

(Парлалга конференциязы)

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралда ВДР-нин болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлөөлелериниг төлөөлекчилери француз болган даштыкы журналистерге парлалга конференциязын органнзастаан.

Доочу медеглелиниг ВДР-нин төлөөлериниң төлөөлекчизи Нгуен Тхань Ле Вьетнам талазы-биле Парижте дөрт таланың чөвүлел хуразы «чаңгыс черде тантазывышаан турарын» демдеглээн. Ол бүгү дээш шуут харылсалганы Вьетнамда болуушуп агрессчи болган неоколониализчи политиказын үргүлчүлээриниден салдыкпайн турар АКШ- база сайгон администрацин хүлээр үжүрлүг.

Вьетнамда чүгле чаңгыс агрессор бар, ол дээрге АКШ-тыр. Ол дугайын бүгү делегей билнир деп. Нгуен Тхань Ле медеглээн. АКШ тайбың дугайын чулчурбушаан, вьетнам улуска удур дыңнап корбээн немнег үүлгедиглиг, бодунуң агрессчи дайынын калбартырын үргүлчүлеп турар. Вьетнам улус АКШ бодунуң агрессчи дайынын соксатпаан таанда бодунуң чөптүг демиселин үргүлчүлээр.

ВДР-нин төлөөлериниң төлөөлекчизи Вьетнам Демократтыг Республиканың ажыг чок чоруун болгаш түскай догуинаашкынын үреп турар үүлгедиглерии үргүлчүлээнии дээш АКШ-ты шиитпирлиг буруу шапкан.

Вьетнам талазы-биле парлиг чөвүлел хуралының ажылын бүрүнгаралдыр төлөөде АКШ бодунуң агрессиязын соксадыр, бүгү америк шеригелерии болгаш Эвилелчилериниң шеригелерии кандыг-даа негелделер чокка Вьетнамдан үндүрер үжүрлүг деп ол чүгээлаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлөөлелиниг төлөөлекчизи Чан Ходй Нам женева дугурижуулгаларын үргүлчү үреп, хамаарышпас чоруккa болган хостаалгага мурнуу-вьетнам улустуң эргеин дорамчыларын үргүлчүлеп турар АКШ-тың политиказын шүүмүүлээн. Америк агрессиязга удур демиселге кирээн турар организациялар болгаш кижилер киришкен калбак национал болган демократтыг чаңгыс эптиң чазаан Мурнуу Вьетнамга тургузарын Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу саналдап турар доорзаи Чан Ходй Нам медеглээн.

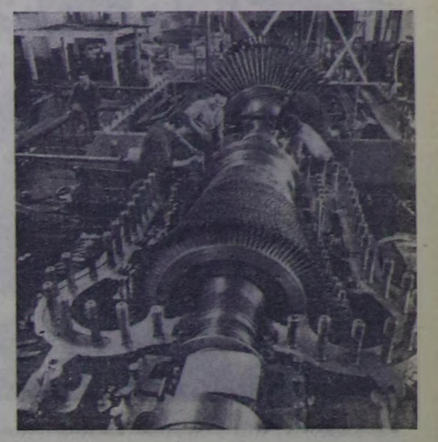

ВЕНГР УЛУС РЕСПУБЛИКА. Будалештиң машина будүрер «Ланг» заводу продукциязын чүрттүң эң улуг чаа тудугларынга чөрүүп бөрип турар. Дьёндьёш чоогунда Банхид электростанциязынга болгаш бүс-биле эмнялдаар Гагарин аттыг электростанциязга бээр күчүлүг ийи турбина будүрүүнген. Дьёндьёш станциязынга бээр база бир агрегатты эптээри дээзулган.

ЧУРУКТА: заводтуң эптеелге цегинде.

МТИ—СЭТА-ның ботозу.

ФКП ТК-ның Политбюрозунуң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозу даразында медеглелдя парлап үнүдүрген:

«Кыдаттың Коммуни с т и г партиязының удурлуучу бөлүүнүң политиказы болгаш аажы-чаңы с о ц и а л и з м г е улам-на үүгүлеспшес хевирлер болуп бар чоруур болгаш коммунистиг шимтээ ш к и н н ң нииити сорулгалырыга чорушкен дээрзии Финляндияның Коммунистиг партиязы каш удаа демделээр үжүрга таварыжы келген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш аны-дуңма өске-даа партиялырга удур доктаамал халдаашкын, сөөлгү хүннерде кызагаарга мөсилдежиишкин-биле холбашкан болуушкуннар болгаш Совет Эвилелиниге чүрт-девискээр талазы-биле салып турар негелделер кыдат удурлуталиың чорудуун тудар политиказының айыылдыг үткаашын болгаш хорааның илередиктен дугайын бадыткан турар-дыр. Ындыг политика кыдат удурлуун эрге-ажыктарынга дүүшпес. Ол политика чүгле империализмниң күштеринге ажыктыг болуп, антиимпериалисти демиседи кошкадып турар.

Империализм делегей н и ң ииызы-бүрү районнарынга бодунуң агрессии үүлгедиглерии үргүлчүлеп турар уеде, хамыктың мурнуунда вьетнам улустуң деткиири-биле антиимпериалистиг, дайынга удур, революстуг болгаш демократтыг бүгү күштериниң каттышкан ажыл-чорудулгазының эң эргежок чугула болуп турар уезинде ындыг политика оннза айыылдыг болуп бар чоруур.

Коммунистиг шимтээшкинин империализм-биле демиселе күштерии сырый каттыштырарынче үгланзырган ажыл-чорудулганы чүткүдүг үргүлчүлээр үжүрлүг. Белеткелии бо үеде чоруудуң туразы коммунистиг болгаш ажылчыл партиялырның Делегей Чөвүлел хуралы ол сорулгаиы чедип алырынга элээи хире-чергееби-биле дузалаар».

НАТО-да чаа томуйлаашкын

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). НАТО-нүң камгалал планнар талазы-биле комитеди НАТО-нүң Европада каттышкан чепсектиг күштериниң дээди кол командылакчызыга генерал Лемнитцерни алган. Бодунуң хуралынга комитет америк генералдан Эндю Гудпейстерни 1969 чылдың июль 1-ден эгелеп, НАТО-нүң Европада каттышкан чепсектиг күштериниң дээди кол командылакчызынга бадылаан.

Генерал Гудпейстер ам АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда чепсектиг күштериниң командылакчызының оралакчызы болуп турар.

ССРЭ-нин Пекинде элчин черинин бажыңының чанында үш-үдүрүм кижилериниң чымыштаажы орай дүнеге чедир үргүлүүлээн. Шериг офицерлериниң командазы ёзугаар чыыларан хүннөйбиннер антисоветчи алгы-кыштыкы боостарны тунгуже чедир үргүлээн. Оларны ийи шак болгаш-ла чаа күштер солуп турган. Пекин эрге-чагыргалар бо хүннерде элчин черии долгандыр шуугаан келген шовинистиг калчааранашкыга киргиниринче кожазында үргүлаар садтарының болгаш школаларның үргуларын безин база алдабаан.

Совет элчин черииниң бажыңы бүзөөлөөниниң баштайгы хүннеринде ыыткыр дыңналыр репродукторларны 9-ту тургускан, оон соонда олар 28 болган. Март 14 дүнезиңде оноп репродукторларны соорлуг эккелгеп, чагыларда болгаш кожазында бажыңнарның ыырында тургускан.

Пекин парлалга, радио болгаш телевидение антисоветчи калчааранашкынны өө с к ү д е ринге барык бүрүнү-биле кяжин турар. Сөөлгү хүннерде «Женьминь жибао» солуп алды арыннын дөртүнге, а «Гуанмин жибао» солуп д ө р т арынның үжүгге антисоветчи материалдарны парлап келген. Парлалгаларың оон өске органнары болгаш радио шыны эвес медээлерни парлаарын, база коддаткан. Олар фактыларны

Кыдатта болуушкуннар

хереккe айбайн, боттарының номчукчуларын болгаш дыңнакчыларын төөредирии орааладжып турар. Телевидение чүрттүң хөй-хөй хоорайларында дендеп барган национализчи калчаалыг чүүдерии хүн бүрүде дамчыдып турар.

Мао Цзэ-дунүң чагыргазында ушт-үдүрүм пропагандада машиназын иштирип сорулгаларга, антисоветчи таа кампанияны калбартырынга, чепсектиг чөптээнии ажылгаарыбиле баш бурунгаар белеткээн деп чүве Даван ортулукка кыдат эрге-чагыргаларының чепсектиг чөптээнинии соонда дараазында хүнде-ле Пекинде дашткы хайгаарачыларга биледингир апарган. Чепсектиг чөптээнии негелээринии мурнунда кыдат солуннар Мао Цзэ-дунүң дайынмарының лагеринде «кедерээн керектеринии болгаш чыланнарның чылча шавар болгаш «Маонүң дайынмарының когун үзере деп хүн бүрүде кыйырып турган. Ындыг болза-даа өлүүскүү чорук, кыжаныышкынар чүртта калбарган таарзынмас чоруктарны базарын маочуларга дузалап ыыдаан. Ам антисоветизмни болган шовинисчи калчааранашкынны ооскүтүпшаан, маочулар шовинисчи хөлөөзөөнинии байдалында Маонүң бүгү дайынзынарынга удур кара-туразында ажылзазынымны үүлгедир болгаш оон авантюрисчи үгланыышкынзынга удурлажышкынын үреп турар үүлгедиглерии үргүлчүлээнии дээш АКШ-ты шиитпирлиг буруу шапкан.

Вьетнам талазы-биле парлиг чөвүлел хуралының ажылын бүрүнгаралдыр төлөөде АКШ бодунуң агрессиязын соксадыр, бүгү америк шеригелерии болгаш Эвилелчилериниң шеригелерии кандыг-даа негелделер чокка Вьетнамдан үндүрер үжүрлүг деп ол чүгээлаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлөөлелиниг төлөөлекчизи Чан Ходй Нам женева дугурижуулгаларын үргүлчү үреп, хамаарышпас чоруккa болган хостаалгага мурнуу-вьетнам улустуң эргеин дорамчыларын үргүлчүлеп турар АКШ-тың политиказын шүүмүүлээн. Америк агрессиязга удур демиселге кирээн турар организациялар болгаш кижилер киришкен калбак национал болган демократтыг чаңгыс эптиң чазаан Мурнуу Вьетнамга тургузарын Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу саналдап турар доорзаи Чан Ходй Нам медеглээн.

Күштүг болуп эгелээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соокязы ылгаар дорамчылалдың бүгү хевирлерии узуткаар дугайында делегей керээни күштүг болуп эгелээн. Керээни Кол Ассамблея 1965 чылдың декабрь 21-де чүүлдүг деп санаан. Керээде айытқан чүрүмну ёзугаар алырга, ону 27 күрүненииң бадылаанынын соонда бир ай болганда, ол документ күштүг болган деп санадыр. Бөгүн ол керээге 71 чүрт ат салган.

Керээниң киржикчилерии боттарының девискээринге соок-язы ылгаар кандыг-даа дорамчылал кылбас, боттарының девискээринге соок-язы ылгаар дорамчылал идеологиязын суртаалдаар кижилерии болгаш организациялариың ажыл-чорудулгазын хоруур хемчеглерии алыр. соок-язы ылгаар үзеделерии когун үзериче утпаатан ажыл-чорудулганы деткиир деп хүлээлге алган.

Ол керээ «соок-язы ылгаар дорамчылалдың илеэзи бүгү хевирлериниң когун үзер деп хүлээлгелер алганын деткиир дээш Каттыжылар Нациялар Организациязының кемнигүнериниг КНО Уставынга дүүштүр ыыдаан чүгула чаа базыны болган» деп, ук керээниң күштүг болганынга холбаштыр КНО-нүң чиңгине секретары У Тан демделээн.

МАРП ТК-ның пленумунуң доктаалы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Мооддуң Араттың революстуг партиязының Төп Комитединиң алдыгы пленуму болуп эртткен. Сиген кезер машина станциялараың тургузуп, хогжүткени болган бы-жыглааны мал ажылының хөнүүдаанай чоруун ажыл эртер дээш демеседиин хе-рээнге, чүүртүң кодээ ажылагыйынга чаа техниканы нептередириинге херээнге, малдың чем-суурун тургузар соруглаарны шиитпирлээринге аажок улуг үжүр-дүзалыг болганын пленум демделээн дээрзин МОҢЦАМЭ агентилеа дамчыткан.

Кодээ ажыл-агый каттыжышкынпарын улам ыңай быжыглаарыңын болгаш оларны кодээ ажыл-агый техниказы-биле хандырарын экижиккенинің түңнелиизе-ам үеде мал ажылында болган оон чемнин белеткээринде бүгү хевирнин ажылдарын кодээ ажыл-агый каттыжышкынпары боттары күүсединиң ыыдаар арга ажытты-нган, ол бүгү ажылдарны мынчага чедир мал ажылының машина-станциялары күүседип келгенин пленум база демделээн. Ынчангаш мал ажылының машина станцияларын кодээ ажыл-агый кооперацияжының системазынга шилчидип бээр дугайында МАРП ТК-ның Политбюрозунуң саналын үүлдүгүзүнген доктаалды пленум хүлээп алган.

Тараачын ажыл-агыйларга экономика дузаламгызын берип, ажылчы тараачынарның байдалын экижиккин, чаа тургузугга оларның бүгү-рээрии чаалап ап болур бүгү чүүлдерии партия кылып келген. Ленин ажылчы тараачынарның социализмче шилчиринин оларның ажыл-агыйларының бүдүрүлгезинииң кооперастаттынары-биле холбаазыг деп чораан. Ленин кооперастаашкынның кол принциптерии төлевилеп тура, кодээ ажыл-агыйны коллективизастаары—боттандырар ойу келген соруга деп чүвени бүзүредии көргүскен. «... Үүрмек бите ажыл-агыйларның ажык чогундаа үштунарының, ажыл-агыйны кодүрериниң болгаш экижиккинии, күштерии камнаарының, кулакгарга, маңгыстарга, молчулгете удур демисежиишкин аргазы чогум-на тараачынарларны ардеңдиг, эптеелиглиг ажылдаар болдурарында»—деп, Ленин чугаалап чораан (том 37, арын 179—180). Кодээ ажыл-агыйны кооперастаарының кол негелдези чогуур материал-техниктиг баазаны тургузары болур деп, Ленин санаа турган.

Программа телевилелии чугаалажып турда, национал айтырыгның талазы-биле шыңгыы демисел калбарган. Бухарин биле Пятаков империализм үезинде национал-хосталгалыг дайынпарны чорудуп болур арга чок деп санап, партия боттарының салым-чолун пациялярны боттары шиитпирлээр эргезин камгалаас ужурлуг деп бадыткап турган. Боттарының салым-чолун пациялярны боттары шиитпирлээр эргезин камгалап, ону ажылчы чоннарның интернационалчы сырый каттыжышкынының болуруүнүн үнделзин деп санап турган Ленининң туружунго съезд шиитпирлиг каттыжкан. Ол программныг негелде бауубас акы-дуңма найыралдыг кылдыр кадыктыгнган совет улустарының бижыг чаңгыс эптиг болуруун хандырган.

Съезд чаа программаны ылавылап чугаалажкан соонда чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Теоретиктиг болгаш практиктиг улуг үжүр-дүзалыг документ, бистиң чүртүвүска социализм тургузарының планы ол болган. VIII съездиге хүлээп алдынган программаның кол бодалдары оон соңгаргыда ГОЭЛРО планынга, В. И. Ленининң чүүлдериниг болгаш чугаалажырга улам бодаараан.

Социализмниң салым-чолунга партияның VIII съездизиниң шериг айтырыгының талазы-биле шиитпирии улуг үжүр-дүзалыг болган. Шериг тургузуушкунуун талазы-биле ТК-ның турбажутта ол съездиниң үезинде «шериг оппозициязы» удурланып үнген. Партияга болгаш революцияга бердинген хирезинде, доктаамал турар, шыңгыы сагыыга-чүрүмүүр ариня чокка адыяк Совет республиканы камгалаар арга чок деп чүвени биилбээн, ак сеткилдиг чамдык коммунистер безин ол «шериг оппозициязынга» каттыжа берген. «Шериг оппозициязының» үзеледиин съездиниң хаатлыг хуралынга шүүмүүлеп. Ленин сөс алган. Армияга партийжи удуртулганы шюолуг роль чок деп турган Троцкийниң алдагдалыг үнели съездиге база шүүмүүлеткен. Съезд Кызыл Армияны быжыглаарыбиле алыр практиктиг хемчегларии төлевилеп айытқан. Анаа армияны аңгы барымдаалаан принципии ёзугаар тургузарының, эрги армияның тускай эртемниглерии база ажыктылаашпаан, командир кадрларны ажыктыр, тараачынардан шилип алырының эргежок чугулазы демделеттинген, армияга партийжи-политиктиг ажылды экижиккериче кичээнгейии уландырган.

Съезд партия болгаш совет тургузуушкун дугайында, Советтериниң ажылынга партииның удурткуку ролюнүң дугайында айтырыгны чугаалашкан, ТК-ны организастыг тургузуушкун талазы-биле политиктиг, практиктиг ажылчорудулгазын чүүлдүг деп санаан. Съезд партиниң социал составын экижиккер болгаш катап бүрүткеп кылыр ажыл чорудар дугайында шиитпирлер үндүрген. Ол шиитпирнии кол утказы болза партия чүнү-даа мурнай хоорайлар биле көдээниң эң экн кижилерии бодунүң чаа кежигүннери кылдыр үлээп алыр, оон кежигүнненрииң санын көвүдедирее, составының шынары бакшыравас үжүрлүг деп датаатканынга болгаи.

* * *

Бистиң партиявыс улуг бергелерии ажыл эртеп, троцкийжилерии, барыын, «чоон» үезедиг оппортунистерии, национал-чайгылыкчыларны болгаш ленинизмниң, оске-даа байлыларын чыгча шапкап, ленинчи программаны чайгылыш чок барымдаалавышаан, ону ажылдарга боттандырган. Хоорайның болгаш көдээниң капиталистиг элементилерии партиявың удуртулгазы-биле уэуткаан, социалистиг кайгамчык улуг чаартылгаларны боттандырган. Хожудаашкындан дешилгележе шураашкын кыягаы ол болган, үүрмек-биле тараачын ажыл-агыйлыг чүрт күчүлүг мурнакчы үлетпүрүүг-колхозчу, социалистиг хөй националдыг күрүне ажылчын аңгы биле колхозчу тараачын чоннүн бүзүлбас эвилели кылдыр, деп эргеңг, хостуг улустарның тиилеттирбес нәйралы-биле кайнаттынган күрүне болу берген. Ол бүгү партияның VIII съездизиниг хүлээп алдынган ленинчи Программаның тиилелгези, социализмниң чайгынаачак тиилелгези болган.

Социалистиг революция хемчээл болгаш хаңыы-биле массалырның кайгамчык улуг чогаадыкчы ажылы болуп турар, ынчангаш бистиң партиявыс чаартылгаларын, айтырыгларын улуг хемчээлдиниден, бергелерден, ылаттынмазын орүктарны эртериидеп, түр чедиимее чок чоруктардан, аткаарлаашкынның кылырындан корттайын, социалистиг тургузуушкуниүн соруглаарын шиитпирлеп келген дээ. Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Тезистериниг демделээн.

Бистиң чүртувуска социализм тиилеэрге, партияның VIII съездиге хүлээп алдынган программазы практика болгаш политика талазы-биле күүсеттинген болза-даа, оон теоретиктиг үжүр-дүзазы хевээр арткан. Бодуунү XXII съездиге хүлээп алдынган, чаа үшкү Программазын чогаадырда. Бистиң партиявыс оон мурнунда программаны чогаатканының ленинчи дүржулгазын болгаш оон эң чугула чамдык бодалдарын барымдаалап, ажылгаан. Чаа Программада делегей хөөжүүдеин оон мурнунда Программада аналитээнге-биле база домей хаңы анализтээн.

Программаның кол чүүлү партияның сорулгаларын тодаргайлап айытқаны болган. Чаа Программада ол сорулгаларны коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, социалистиг ниитилеел харылзаалырын коммунистиг ниитилеел харылзаалары кылдыр чаартыш тургузары, чаа кижинии кижилерии болуур деп бижээн.

СЭКП-ниң XXIII съездизии бодуунү шиитпирлериге СЭКП-ниң Программазында эң чугула хөй-хөй бодалдарын удам хогжүткеп, тодаргайлаан, ону амыдыралга боттанзырарының орүктарын айытқан. Бо бөгү чыл планының чедиишкининг боттанып турарын эртеден үш чылдың түңнелдеринге иеригскеп. В. И. Ленининң төрүттүнген хүннүнең бээр 100 чыл болуруңга белет кол чүрттүң бөгү чыл планын хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлге алган ажылчы чоннарның бүдүрүлге-политиктиг улуг кодурлуулгуиу-биле капсырлаптыр эртип турар.

Пәәтинкий В. И. Ленииге шүүт удургнаын эрткен VIII съездизиң социализм тургузарының Программазын хүлээп алган болгаш чүртүвүс капиталызмдеи социализмче шилчиринии соруглаарын айытқан съезд болуп, тоогуде киргеи Ол съезд ынчангаш кезээде тоогуулуг ужур-дуулыг.

Л. КЛЮЧНИК.

* * *

Совет болгаш моол улустуң аңы-дүүма найыралын улуг Ленин үндезилеп тургускан. Совет Таңдылының Коммунистиг партиязының болгаш чазаның ленинчи национал политиказының ачызында моол-совет харылзаалар кайгамчык чечиктелген болгаш хөгжээн.

Бистиң республиканывыска моол аалчылар үргүлчү келир. Олар Тываның төөгү, культура турасказалдары-биле танышып, амыя дүржүлгазын тыва өнүктери-биле чугаалажыр. Убса-Нур аймактың төлээлекчилери Тывага аалдап чоруп турган.

ЧУРУКТА: моол өнүктер республиканың чер-чурт шинчилелиниң Алдан Маадыр аттыг музейинде.

С. ӨСКҮС-ООЛДУҢ фотозу.

* * *

КУЛЬТУРА: БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

НИЖНИЙ ТАГИЛ. Уралдың төөгү, культура турасказалдарын пропагандалаарының декадазы эртип турар. Декада уралчыларның революсчу, даймичы болгаш ыяш-ажылчы чаагай чанчылдары-биле аныяктарны тапыштырар соруглалыг. Чуруктар, фотографиялар, макеттер делгелгези ажыттынган. Хөөчүн большевиктер чажыт хураалдар эртип турган черлерни, чажыт типографиязын аныяктарга көргүзүп бээр.

ВЛАДИВОСТОК. Приморье крайның Лазо суурунда музыкага шкактарның «Лира» клуву тургустунган. Ону тургузарын хоорайның школазы биле Культура бажыңы саналдаан. «Лирага» кичээлдер эрттиргени хөгжүм башкызы Г. Данченко удуртуп турар. Өөредилге бир чыл хуусаалыг. Ооң программазында колдуунда оруг шылгараачгай композиторларның чогаалдарын өөренири киргем. Лекцияларга хөгжүм уран чүүлүнүң сонуургакчылары үргүлчү келир, оларны концерттер-биле канагылаптыр эрттирип турар.

Ындыг өөредилге клубтарын Приморье крайның хөгжүм школалары бар бүгү район төптеринге тургузар деп шийтпир үнген.

КУЙБЫШЕВ. Поволжьениң аныяк инаалинно хөгжүмчүлериниң бешки конкурузу Куйбышевке түүлел концерти-биле доозулган. Волганың чаарби хоорайының аныяк хөгжүмчүлери боттарының мергежилии көргүскен. Куйбышев филармониязының залынга Гайдынның, Бетховенниң, Моцарттың, Шуманның, Листиң, Шопенниң чогаалтакан аялгалары калбаа хүп дургузунда дыңналып келген. Казань хоорайның хөгжүм уран чүүлүн өөренир он чыл школазының өөреникчизи Ирина Лазарева улуг чедиишкинниг болган. ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Д. Б. Кабалевский зарталаан жюри Лазаревага бирги черни тыкыскан.

(СЭТА).

ДҮЖҮТ „ӨСТҮРЕР“ БАКТЕРИЯЛАР

Беш көпеек өртектиг он грамм фосфоробактерин порошогу тараа культураларының дүжүдүнге гектар бүрүзүнден шын центнер хире немезилде бээр.

Ындыг шынарлыг порошокту микробиология үлетилүрүнүң кол эргелиниң Москвада шенелде-бүдүрүлге чери чурттуң тараажыларынга берип турар. Бактерияларның баракка көзүлбес споралары үреэни-биле катай хөрүзүнге бөргеш, үнүштериниң чемин тып, өзеринге таажыр бүгү аргаларны тургузуп бээр. Фосфоробактерин картофельда, ногаа аймаан болгаш өске-даа культураларны өстүрериниң база чедиишкинниг ажыглаттынып турар. Бүдүрүлге чери ховуларыны удам үнүш-дүжүттүг болдурар ол чемиштиглегенни бүдүрүп үндүрериң бо чылын бүдүн чартыктан ажыг катап көвүдедир.

УЛАМ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының түнелинде, совет күш-культура шимчээшкинин бурунгаар хөгжүп, совет спортчуларның алдар-хавыязы бүгү делегейде алгаан.

Совет Тыва бо чылын 25 чыл оюн демдеглеп эртиреринге белеткенип турар. Хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, республиканың спортчулары ол улуг байырлалга боттарының төлептиг үлүүн сөңнөөр соруглаңы салып, спортчу мергежилии бедидип турар. Олар бо чылын ССРЭ-ниң ийи спорт мастерин, 65—70 биргн разрядчыны, 6 муң ажыг массалыг разрядчыны, Төрээн чуртту камгалаарынга болгаш күш-ажылга белен деп программага 7 муң ажыг кижини белеткөөр бедиткен хүлээлгелерни алган. Бо бедик хүлээлгелер күш-культураны болгаш спорттуң чопчуң ортузунга улам массалыг болдурар хемчегерни алырынга, маргылдааларны бедик спорттуң деңнелге эртиреринге хүлээдирип турар.

Ол улуг соруглаларны чедип алырда, ажыглап болур курлавырларны, бистиң болдунар арга-мергежилиствстүнелеп коорү чугула.

Эрткен чылдың түнелдерни кандыгыл?

Спорттуң 21 хевиринге республика үжүр-дузалыг 15 маргылдааны эртиргеп. Оларның чүгле түнел овнарыгага 1102 спортчу киришкен. Ыпчангаш аныяктарның спорттуң бот-идепкейинин чылы болган. Комсомол — профэвилел крозунуң киржикчилерин санаваска белеткеп. 1967 чыл-биле деңнээрге, ындыг түнел маргылдааларга 150 кижи хөй, ааы 824 комсомолчу киришкен. 1967 чылдың түнел маргылдааларынга 524 разрядчы киришкен болаа, эрткен чылдың ындыг маргылдааларынга 629 разрядчы киришкен.

Хөй-хөй аныяк көдээ спортчулар мергежилии кызымак бедидип турар апарган. Улуг-Хем районнуң тыва хүрешке сургалыг мөгели В. Базыр-Тараа, Балгазында көдээ ажыл-агый профессионал-техниктиг училищеңиң ажылдакчызы М. Лайынчы, Бай-Тайга районнуң шыдыраачызы О. Кара-кыс, пашкы ойнанчызы В. Самдың, Чөөн-Хемчик районнуң боксёру Д. Монгуш, Якутск хоорайга болуп арткан зона маргылдаазының чемпиондары О. Кара-Кат, О. Дапыл, К. Доңгак олар республиканың спорттуң амыдыралынга чаа арыннарны кирип бижээн.

Календарылыг планиардан дашкаар мергежил бедидер маргылдааларны, эш-хуузунуң ужуражылгаларын эртирери чанчыл болуп бар чыдары өөрүпчүт. Бо эки ягледүшкиннер Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарда чанчыл болган.

Кызыл хоорайның спортчулары, аар атлетикага бирги разрядчылар Юрий Шилочёнко, Иван Чижов, Виктор Поркин, Николай Богдановский олар Туран хоорайның чурттакчыларынга штанга көдүреринн көргүзүп, спорттуң бо хевиринң чонга пропагандалап чораан. Ол болүктү удуртуп чораан эш Е. Черногрибов Тыва республика разрядтыг штангистерлиг апарганының, республикага спорттуң бо хевиринң хөгжүп келгенинин дугайын чонга чугаалап берген. Бо хевирлиг эки чанчылдарны халбаа-биле нептередип чугула.

Спорт шөлдериниң санын көвүдедир, оларның шынарын экижедир ажылдарны кылган. Амгы үеде республикада волейбол ойнаар 316, баскетболдуң 175, футболдуң 105, комплекстиг 36 шөл, 46 бодүүн стадион бар. Ажыл-агыларда, бүдүрүлгелерде спорт черекселдерн четчелөр ажыл өөскөжээн. Кызыл хооркүүскому, Эрзин, Таңды, Барыын-Хемчик райкүүскомнар спорт эт-черекселдери садарыңга хөй түңнүг акша-хөреңгини үндүрүп бергеп.

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң «Хүреш» стадионун катаж кылган, коньки баазазын ажытканы пайысыалдың ажылчы чоннарының дыштанылгазынга таарымчалыг болган.

«Урожай» эки тура спорт ниитилели көдээ чон ортузунга ажылды алаан эккижидип, күш-культуржуларның санын 1967 чылдыңдан 4436 кижиге немей өстүрүп. 16460 кижи чедиргеп. Ук ниитилелдиң хүрээлеңинге немей 1130 кижи кирген. Көдээ школаларда тутқан 5 спорт залында ажылчын аныяктарның спорт секцияларны база ажылдап турар.

Спорттуң материалдыг баазазы өскенинден республикадан дашкаар зона маргылдааларынга киржир бистиң спортчуларывыстың саны өскен. мергежили бедөөн. «Урожай» ниитилели чыл дургузунда ССРЭ-ниң спорт мастерине бир кандидатты, 10 биргн разрядчыны, 1272 массалыг разрядчыны, хөй-ниитичи 82 инструкторну, 250 судьяны белеткээн. Көдээ спорттуң Фёдор Ондар ол чылын «Урожай» спорт ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң хостуг хүрешке чемпиону болуп, спорттуң шыллараалче чугула базымны кылган.

Чыыдымышкын министерствоунуң, спорт ниитилелдериниң, күш-культура болгаш спорт комитединиң спорттуң школалары аныяк өскенниң күш-дамыр талазы-биле кижиандилгезиниң кол өөзэ, методиктиг төвү болуп турар. Ургуларның спорттуң школаларын 585 ургулар, оолдар дооскан. Оларның иштинден 7 биргн. 17 ийигн. 12 үшкү. 165 массалыг разрядчыны белеткээн.

Чамдык кылдыңган ажылдар мындыг-дыр.

Күш-культура болгаш спорт ажылының массалыг болдуун чедип албайн турар бис. Республиканың чонунуң чүгле 9-ла хуузу күш-культуржулар болуп турар. «Урожай» ниитилелдиң хүрээленн чүгле 8 муң хире кижи четкен, а ооң хаара тутса чогуур бүр күжү республиканың чонунуң 60 хуузу чедир болгай. «Спартак» ниитилелде чүгле 4 муң кижи байтаап турар. Ооң бүр күжү база хөй. Кызыл хоорайны санаваска, чүгле аныяк хоорай Ак-Довуракта беэки 4 муң ажыг аныяк-өскен бар.

Ниитилелдериң кежигүн ладывырыя күш-культура, спорт ажылын акшалаидырарынга киришпирип турар. Ажыл-агыйлар, будүрүлгелер, организациялар юридиктиг дадывыры төлээрин чугулалап көрбейн турар, «Урожай» ниитилели ол планны чүгле 71 хуу күүсеткен, азы ону 21 муң рубль ажырар тургаш. 15-ле муң чедиргеп. Азы муң рубль дээрге, садыш алдынмаан хөй спорт эт-херекселдери, организастаттынмаан маргылдаалар-дыр.

Экономяка талазы-биле шыырак ажыл-агыйлар болур Каа-Хемниң «Кызыл тук» совхозу. Бии-Хемниң «Хадыңа», «Кызыл тараачыны» колхозтары, Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» совхозу юридиктиг дадывыры төлевээннер. Ооң түнелинде, ук ниитилел сөөлгү ийи чыл иштинде чүгле 2-ле спорт зал, комплекстиг 10 спорт шөлү тутқан.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылда хүлээп алган доктаалынга 1970 чылга чедир колхоз, совхоз бүрүзү комплекстиг спорт шөлдүг, а районнар төптеринде стадионнарлыг болуруң чугулалап айтыканын ажыл-агыйларның, будүрүлгелерниң, организацияларының удуртукчулары билир ужурлуг.

Күш-культура болгаш спорт ажылының материалдыг базазын чугулалап көрбес чорук бо ажылды хөгжүдеринге шаптыктап турар.

Бо ажылды чон ортузунга массалыг болдурар дээш түткүлдүг ажыллап турар ССРЭ-ниң спорт мастерлери И. Хасанов, Ө. Ондар, спорт мастериге кандидаттар А. Чүлдүк, Б. Чокпек, биргн разрядчылар О. Дапыл, Б. Каздыр-ool, тыва хүреш мөгелери В. Базыр-Тараа, М. Биче-ool олар ышкаш хөй-ниитичи аныяк спортчулар бисте өзуп келгенн өөрүпчүт. Наймыслалда уругларның спорттуң школазында гимнастың ooлдар бөлүүн гимнастикага спорт мастери эш Соколов эки башкылап турар.

Н. БЕГЗИ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитединиң даргазы.

Ындыг идиктн кылырының аргазын Каунастың политехниктиг институдунуң эртемденнери идик үлетпүрүнүң тускай эртемнигнери-биле кады тыш үндүрген. Анаа удазын, таавыны оназа арга-биле белеткеп кылган хырба солуур.

Хырбалыг идиктерни шенелдеге киирер бир моон кылдыр Каунастың «Раудонасис Спалиос» фабриказының шенелде цеһи будүрген. Ындыг идиктер даараглыг идиктерден бызыг деп чүвени лаборатория шинчилелдери бүзүредип көргускен.

Ам фабрикада тиг чок идиктерни массалыг будүрүп үндүреринин шуултуруг шугумун эптеп турар.

КАУНАС.

Литва ССР.
(СЭТА-ның корр).

Тиг чок идик

Ульяновск школачыларының байырлалы

Владимир Ильичиниң шынчы өөнүү болгаш ажы — Надежда Константиновна Крупскаяның төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болганын демдеглээринге Ульяновскиниң бүгү школалары белеткенген. 25 лугаар школаның пионери ийи уруг Надежда Константиновна Крупскаяның улуг портредин байырлал чыскаалынга тудуп алгаш үнүп келирге, горн. барабаннар үнерн дыңналып турда, ол школаның өөреникчилери онаа өөрүшкүлүг шинчи кирген кестүр турган. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шийтпирин ёзугаар Ульяновскиниң 25 лугаар школазының пионери ийи уруг Надежда Константиновна Крупскаяның музейин тургузар деп шийтпирлээн. Ол ажыл бүзүп эгелээн.

Улуг болүүшкүнүү Ульяновскиниң 3 лугаар школазының өөреникчилери база барабаннар үнерн дыңналып турда, ол школаның өөреникчилери онаа өөрүшкүлүг шинчи кирген кестүр турган. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шийтпирин ёзугаар Ульяновскиниң он эң хөөчүн өөредилге черинге В. И. Ленинниң үгба, дунмазы — Анна Ильинична биле Ольга Ильиничнаның аттарын тывысскан. Ол школа бажыңының ханазында тураскаал самбырази бар. Мариин гимназиязы турган бо бажыңга Ульянова үгбашкылар өөренип турган болгаш ону чедиишкиниг дооскан деп. ук самбразн бижээн.

Зоя БЫСТРОВА,
ПМА-ның корреспондентизи.

СПОРТ

Чемпион бодунга бүзүрелдиг

Бистиң республикабыс хаакка бирги черн дээш маргылдаа бо чылдың март 14—16 хүнинде Туран хоорайга болуп эртген. Бо үеде аңаа безин чылыг хүннер болуп, хар дыка шыгын чыткан.

Бо чылгы маргылдаа Хову-Аксыдан, Кызылдан болгаш чамдык районнардан келген эң шилиндек хаакчылар, хөй нуруузунда бирги, ийнги болгаш үшкү разрядчылар киришкенн-биле мялалып турар. Оларның аразында республиканың шыырак хаакчылары А. Глухов, «Урожай» спорт ниитилелиниң бо чылгы чемпиону Оюн Седен-оол, ийнги разрядчылар М. Дугур-Сюрюн, К. Ахметов, Ю. Зырянов олардан аңгыда, Семён Байкара, Михаил биле Николай Григорьев алышкылар, Борис Андросов, Надя Пронина, Маады Апчыкай (башкы училищеден), Владимир Ковалёв (Хову-Аксы), И. Пепелев, Г. Гриба (педагогика институду), Галя Пахарева, Вера Грибачёва («Динамо»), Сергей Уйпуkool (Бии-Хем) олар ышкаш аныяк, мергежилче түткүлдүг хаакчылар хөй болган.

Маргылдаанның баштайгы хүнү — март 14-те эр улустуң 15, хереэженнерниң 5 км черге чарыжы-биле эгелээн. Биргн разрядчы хаакчы О. Седен-оол «Урожай» ниитилелдиң марттың эгезинде болган чемпионадынга 15 км черни 56 минута иштинде маңнап эртken, а бо удаала ооң мындыг дистанцияны эрткен үеэн 1 шак 3 минута болган. С. Байкара ол дистанцияны 1 шак 2 минута иштинде эрткеп. биргн черни алган.

Ужуру чүдел? Март 14-те Туранга чылыг хүн болуп, хар эрип, март 13-түн кежээзинде аңаа, Кызыл хоорайга ышкаш, үлүдүргей хар кылыныады дүжүпкеш. ооң соонда күштүг хат хадып, орукту борап каапканында. Бойдустуң шинчаар «чаңнаптарын» хөй хаакчылар бодаваан. Ындыг үеде хаакты кандыг үсбиле, канчаар үзээрин чамдык хаакчылар билбээн.

Беш км черге чарышка тиилекчи болган Г. Грибаның үеэн безин 27 минута болган, а мергежилдиг аныяк хаакчы Надя Пронина ол черни 28 минута иштинде эрткеп.

Ийнги хүнде эр улустуң 30, оолдарның 10, хереэженнерниң 10 км чердерге чарыжы улам сонуургапчыт апарган.

Ол хүн сооксумаар, эдир булуттарлыг, шинчаза-даа аяс хүн болган. Ол чорук спортчуларның чедиишкиннерин быжыглаан. Оолдардан 10 км черни Владимир Ковалёв 36 минута 27 секунда иштинде эртип, бир дугаарында эрескашпагай маңнап келгеп, көрүкчүлерниң магадалын хайындырган. Бир минута беш секунда эрткенде ооң соо-биле Михаил Григорьев маңнап келгеп.

Оолдарның бо спортчу чедиишкиннерин улуг чарыштың киржикчилериниң дсмнсели чидиг болурун көргүзе берген.

Кезек үе эрткенде, көрүкчүлериниң аразындан: «Байкара, эр-хей. Байкара мындыг олур!» дээп, өөрүнүүр кыйгылар чаңгыланы берген. Удаазында ооң соонда республиканың каш дакпыр чемпиону Анатолий Глухов мырты кел чораан. Дуржулгалыг хаакчы мергежилче изиг түткүлүн ам-даа салбаан-дыр дээрзин ооң дескн. бүзүрелдиг хере базымнары бадыткаа турган. 30 км черге чаржып турар хаакчыларның баштайгы дескинии—10 км черни эртип турары бо-дур. Байкара бир дугаарында үнген, а ооң соо-биле А. Глухов үнүпкеп. Глухов ол дистанцияның төнүүзүнде-ле аныяк хаакчыны четкеш, эртер сорулганы салгаш, ону чедиишкиннинг боттандырып эгелээн.

Дараазында дескинииг—5 км. Ооң төнүүзүнде Глухов үшта хазый берген, а Байкара ооң соо-биле шыдамых маңнап чорун турза-даа, ийнги 10 км дескинииның соолунде ол эрткен чылгы чемпиондан бир минута ажыг соңнай берген. Хөй көрүкчүлер: «Аныяк, күштүг хаакчы Байкара канчаарда болду. Күжүн немептер болза, Глуховка чоокшулай бээр арга база бар-дыр ийнн» —деп чугаалажып, идегелии салбайн турган. Шынап-да, Семён Байкара аныяк, мергежилдиг, тиилелгеже чаныыскыыш чок чүткүдүг хаакчы. Ол ам башкы училищениниң күш-культура салбырының бирги курузунда өөренип турар. Сибирь зоназының башкы училищелериниң бо чылдың январьда болган зона маргылдаазында бирги черни ол бүзүрелдиг чаалап ап, чемпион болган. Ындыгарда ол спорт мастерине кандидаттың нормазыны күүсеткеп.

Байкараның спорттуң эки талазы—ооң мергежилии доктаамал бедидип чоруруу болур. Бо чылдың январь, февраль айларында Хову-Аксыга эрттирген шилиндек хаакчыларның чемелде маргылдаларының үезинде ооң хардувү, хат-соок дивейн маңнап турганын хөй көрүкчүлер билир. Аныяк спортчу мергежилче шын орукта турарын база катап демдеглеп, аңаа моон соңгаар-даа эки спортчу дадыгыыпкынын күзеп кааптар.

Анатолий Глухов 30 км черни бир шак 54 минута 46 секунда үеде эрткеш, хаакка Тыва АССР-ниң чемпиону адын база катап бүзүрелдиг бадыткаан. Семён Байкара ол дистанцияны бир шак 58 минута 16 секундада эрткеш, ийи черни эзлээн. Үшкү черни педагогика институдунуң башкызы Н. Иргашов алган.

Маргылдаанның үшкү түңнеде эр улустуң 4×10, хереэженнерниң 3×5 км эстафетазы болган. Башкы училищениң Михаил биле Николай Григорьевтер, Семён Байкара, Юрий Зырянов олар составтыг командазы ук дистанцияны 2 шак 24 минута 55 секунда иштинде эрткеп, биргн черни ап, шыырак команда адын бадыткаан. Ийнги, үшкү черлерни Хову-Аксының, «Динамо» командалары дараалаптыр алган.

Хереэженнер эстафетазынга «Динамонуң» Люда Бабушкина, Галя Пахарева, Галя Яковлева олар составтыг командазы эң дүрген эрткеп.

Ындыгаш республиканың каш дакпыр чемпиону А. Глухов (Хову-Аксы), башкы училищениң шыырак командазы бедик мергежилдиин база катап коргускеп.

Хаакчыларның техниктиг түңнелдери-даа, агаар-бойдустуң байдалы-даа хаак маргылдаадарын эрттиреринн чаетын айы—марттың ортан үезинге чедир саададып чытпайн, а ооң эрте үеде эрттиреринниң чугулазын көргүзүп турардыр.

Д. АНАЙ-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.
ЧУРУКТА: 30 км черге чарышка ийнги черни алган С. Байкара.

САЛЫМНЫГ ООЛ

(Гроссмейстерниң демдеглелиниден)

Ю. АВЕРБАХ

Дүүп. Чайгы изиг хүн.

Кубаның төвү Гавана хоорайның чоогунда Морро шивээзинде шупту чүве оожум болгаш тайбың. Армия лейтенантымының оглу, бичии Хосе чыскаал сургуулуу кылыр шөлге маңнап турган. Чалгаарапчы ажок. Кайы-бир хөлегере хоочун солдаттарның чугаазын дыңнаан болза, коңчуг эки ийик. Ыпчалза-даа кудумчуза таңнымылардан өске улус чок.

Солдаттар хаарып турар изиг хүнден казармаларынче чаштына бергеннер. Хосе изиг хүнден дескеш, адазының аразы-да олурары шивээ суургазында таңнымылар бажыңынче базыпкан.

Мында олурган улусту чоон мыяң ханалар ышкам изигден камгалап турган. Оолдуң каректары карангы черге чаңчыга бергенде, ол, көргүзүг хевирлиг чүүлдү көрүп каап. Оолдуң адазы өске офицер-биле орээлдин ортузунда олуруп алган, столда бир-ле чүвени кичээнгейлиг-биле көрүп олурганнар. Олар боттарының бодалдарынга алыскаш, оолдуң кирип келгенин эскербээннер. Хосе чоокшулап чедип келгеш, столда як-кара дөрт-булуңнарга үзүп каан бодаларлыг маназыны көрүп каан. Элээн үе эрткенде-ле, офицерлер эдлчег-биле бодаларны бир дөрт-булуңчуктан өскезинче салып органнар.

Хосе оларны тускай шериг оюну ойнап турар деп бодаан. Уруглары өске херекке киржи бээрге адазының хөөнү чогун билир Хосе алдептиг болуушкуну чаныдын мыт чокка хайгаарап орган. Бодаларны канчаар көжерин, оюнуң сорулгазын ол билип алыксаан.

Бир дугаар оюн төнген.

Удурланыкчылар бодаларын катап салгаш, катап ойнап эгелээн.

Хосе магадаанындан шимчевейн, көш бүрүзүн кичээнгейлиг хайгаарап орган. Оолдуң адазы аът баштыг бодаяы көдүргеш, бир ак көзенектен оскс ак көзенекче салып каан. Мурнуңда ол бодабиле чаңгыс-даа катап ынчалдыр көшпээнин оол эскерип каан.

— Шын эвес-тир!—деп, Хосе биче-ле болза алгырыптар часкан, ынчалза-даа ыыттаваан.

Адазының удурланыкчызы частырыгны эскербээп. Оюнну уламчылап органнар. Оюн төнген соонда, оол адазынга дидим эвес сагындырган:

— Ачай, сен аът-биле шын эвес ойнадың!

— Ол түү дээрин ол, оглум — дээш, адазы хүлүмзүреп каан.

—Ийе, сен шын эвес көш кылдың. Ол бодаңы ынчаар көшпес!

Адазының удурланыкчызы ону деткээн:

— Хосе шын чугаалап тур боор, сен аътты шын эвес көшкен ышкаш сен.

Адазы кайгаанындан алгыра каапкан:

— Бичии оол ону канчап көрүп каанын ол! Шыдыраанны ол чурттаалгазында бир-ле дугаар көрүп турары ол-дур.

— Мээң-биле ойнап көөр сен бе, ачай—деп, Хосе санаадаан.

Адазы аңгадаанындан чугаалаар сөс тыпшайн, оглунче көргеш, мынча деп бодаан. «Эмчи чалаар-дыр. Изиг хүнге оол ааранн боор».

— Шенеп көрээли, оглум. Оюн соонда удуп чыдып аар сен—деп чугаалаан, адазы оглу-биле ойнап кирипкен.

Хосенің адазы үлегерлиг офицер-дээ болза, кошкак шыдыраачы турган болгаш, оглубиле оваарымчалыг ойнаан. Оглуңуң бодаларны ында көжүп турарын көргеш, лейтенант аажок сонуургаан.

Оюнуң түү боюп төнгенин билип тур боор силер. Оглу адазын удуп каан-дыр. Бодунуң чурттаалгазында бир-ле дугаар ойнаан, удуп алган! Бодунга бүзүреевейн, адазы бирде шыдыраа шөлүнче, бирде оглунче көрүп каап олурган. Ооң орнунга өске кижиниң сөөмейин ёзугаар Хосенің шыдыраа ойнаарын хорүп каапнар. Чүгле эртемниг кижи анарган соонда. Капабланка шыдыраа маргылдаалларынга киржип эгелээн.

С. ДОЯБУ
очулдурган.

Редактор Н. Н. ДИИГА.

кино

МАРТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айболит — 66» 10.30, 2.15, «Шөлден келген оолдар» 12.30, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эрлерниң чугаазы» 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фархадтың маадырлыг чоруу» 3, «Аймыгдың чадазы» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду институттуң улуг эртем ажылдакчызы хораан пенсионер

Георгий Федорович БАБУШКИНИҢ

маңнаан-биле хозбаштыр ооң ог-бүлезинге хамы кажыдалым илергейлеп тур.

редакциянын адреси:

Бызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00052.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыл хүндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. март 19 | СРЕДА | № 66 (7912) | Өртээ 2 көп.

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЗЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

1969 чылдың март 16-да Тыва АССР-ниң депутаттыкка ажылчы чоннар депутаттарының 12 район, 5 хоорай, 65 кодэ болгаш 2 суур Советтериниң депутаттарын 2938 сонгуда округтарындан сонгаан.

Тыва АССР-ниң сонгукчулар дашылыкка 115420 кижи киргеш, олардан сонгулдага кирипкеннер 115151 кижи ийикпе 99,77 хуу болган.

Советтериниң хемнелер аайы-биле сонгукчуларның сонгулдага кирипкени мынчаар түңнелдинг болган.

Сонгукчулар дашылыкка киргеш сонгукчулардан район Советтериниң сонгулдазынга кирипкеннер 82115 кижи ийикпе 99,72 хуу;

Кызыл хоорай Совединиң сонгулдазынга 99,88 хуу ийикпе 33036 сонгукчу кирипкен;

Хоорай Советтериниң (районнарга хамаарылыкаш) сонгулдазынга 99,13 хуу ийикпе 14835 сонгукчу;

кодэ Советтериниң сонгулдазынга 99,89 хуу ийикпе 65348 сонгукчу;

суур Советтериниң сонгулдазынга 99,26 хуу ийикпе 4280 сонгукчу кирипкен.

Сонгууда бюллетеньнерниң киргеш депутаттарга кандидаттар дээш бадылаан сонгукчуларның саны:

район Советтериниң — бадылаашкынга киришкен сонгукчуларының 99,64 хуузу ийикпе 81820 кижи;

Кызыл хоорай Совединиң — 99,62 хуу ийикпе 32911 кижи;

хоорай Советтериниң (районнарга хамаарылыкан) — 99,33 хуу ийикпе 14736 кижи;

кодэ Советтерге — 99,70 хуу ийикпе 65151 кижи;

суур Советтериниң — 99,77 хуу ийикпе 4280 кижи.

Ындыг болганда хей-ниитин организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелериниң депутатнең бүгү 2938 кандидатты сонгукчуларның сонгулдага идепкейлиг киришкенниниң болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаанының түңнелинде ажылчы чоннар депутаттарының чогуур Советтериниң депутаттарынга сонгуткан.

Сонгуткан депутаттарның арасында херээженнер 1128 кижи ийикпе 38,39 хуу; СЭКП кежигүннери болган кежигүнге кандидаттар 1419 кижи ийикпе 48,30 хуу; партия кежигүнү эвестер 1519 кижи ийикпе 51,70 хуу; ажылчыннар болгаш колхозчулар 1794 кижи ийикпе 61 хуу.

Сонгуткан депутаттарның составындан совет сонгулдэ системазының шынчы демократизми, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогунуң күжү тодаргай илереэн.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ.

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ЕВРОПАНЫҢ БҮГҮ ЧУРТТАРЫНГА КЫЙГЫРЫЫ

Варшава Керээзиниң кежигүннери күрүнелер — Болгариянның Улус Республиказы, Венгр Улус Республика, Герман Демократтыг Республика, Польша Улус Республика, Румыниянның Социалистиг Республиказы, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болгаш Чехословак Социалистиг Республика — Политиктиг Консультативтиг Комитеттиң киржикчилери Европаның оон ооке улустарыны-биле тайбың болгаш чаагай кожа-хелбээ чурттаарынга боттарының улустарының авыс күзел-соруун, а ол ышкаш бистиң дивизивиске айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың байдалын тургузарының херээнге дузалажыр деп боттарының бижыг шинтпирлиин илергейлевишаан, Европаның тайбыҥын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынче углан дырган күшеннишкиннерин невудедир деп дараазында Кыйгырыгны Европаның бүгү күрүнелеринге үндүрүп.

Европаның улустарының амгы болгаш келир үези бистиң дивизивиске тайбыкны камгалаар болгаш бижыглаары-биле шуут хелбээлиг. Европа күрүнелериҥ бөдәңы, ажыл-херээ болгаш энергиязы дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыдырарының, делегейниҥ ейи келген айтырыгларын боттуг байдалды барымдаалап тургаш шинтпирээриниҥ, ниити европейжи үндезинге бүгү талалыг кады ажылдажылганы эмгелеп тургузарының сорулгаларынче углан дырар болза, ёзулуг айыыл чок чоруун болгаш идегелдиг тайбың хандыртынган туруп болур.

Чаагай кожа-хелбээ турар чоруынче, бүзүрелче болгаш боттөдуун биячир чорукче орун бүгү Европа чурттарының улустарының болгаш чазактарының күзел-соруундан база күшеннишкиннеринден хамаарыжыр. Амгы Европа, делегейниҥ ийиги дайынындан оон үнгенн ышкаш — ол дээрге, боттарының ниитилел тургузуунуң, турар черииниҥ, эрге-ажыктарының талазы-биле янзы-бүрү улуг болгаш биче үжен аныг күрүнелер-дир. Ындыг болза-даа төөгүнүң күзел-соруун ёзугаар олар шуут кожа-хелбээ чурттаар апаар, ынчангаш ол фактыны кым-даа оскертип шыдавас.

Улам хей чазаитар, парламентилер, партиялар, политиктиг болгаш хей-ниити ажылдамчылары Европага чаа шериг месилдеминишкинин болдурбас дээш амгы болгаш келир үениҥ салгалдарының мурнунга боттарының харыысалгазын хандыр билип турар. Ындыг болза-даа Европаның хөгжүлдезинге маргылдааларны тазыыштыр шинтпирээрин, тайбың дүгүрхүлгаларны үндезин ыыдыр көрбейн, харын немелде дивизияларны болгаш ракеталарны, он-он чылдарга санаан чаа шериг программаларын келдадыр көрүп турар муштер Европада хөделип үргүлүлевишаан. Түңнелинде барын герман фашизмини болгаш нацизмни чыыча шапкан делегейниҥ ийиги дайынының түңнелдеринден чогуур боданыышкыннарны ыыдаан ол кижилер олар-биле база кады хөделип турар. Оларның чимзенишкиннери дүшкүүрлүг чоруктуң үнер дөзү болуп, делегей харызааларын нарыыдадып турар.

Чаа шериг месилдеминишкиннеринден Европаны камгалаар, тайбың догуннаашкынның принциптеринге үндезилээш, оларның ниитилел тургузуундан хамаарыжыр чокка бүгү Европа күрүнелериниҥ аразында кады ажылдажылганы хөгжүдеринең делгем өруун ажыдар дээш боттарындан хамаарышыр бүгү чүвени моон соңгаар-даа кылырын Чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелер боттарының хүзээлгези ыыдыр санап тур.

Амга чедир шинтпирлеттинмээн айтырыглар марын-даа болза, оларны шинтпирээрин күштү ажыглаарының азы оны ажыглаар дээр кыжаныт-биле эвес, а чүгаалажышкыннарны чорударының тайбың аргалары-биле чедип алыр ужурлуг.

Европада байдалды аналиэтеп көрбүшаан, Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелер Европаның бүгү күрүнелериниҥ болгаш улустарының эрге-ажыктарын барымдаалаан. Европаның айыыл чок чоруун ниити күшеннишкиннер-биле хайдырарының боттуг аргалары бар деп санап тур.

Барын үш чылдың мурнунда Бухарестиге Варшава Керээзиниҥ киожикчилери күрүнелер Европаның айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың кады ажылдамылгазының айтырыгларын чугаалажып көрүү-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында саналды киирген. Европаның чаңгыс-даа чазаа ниити-европа чөвүлел хуралының идеязынга удур саналдаваан болгаш ону чорударынга боттуг аргалар бар деп чүвени ол үеден бээр кылып келген харылзаалар көргүскен.

Делегейниҥ ийиги дайынының соонда Европаның күрүнелери чугаалажышкыннар-биле көрүп болгу дег хей санныг айтырыглар бар-даа болза, ол күрүнелер шуптузу бир черге чаңгыс-даа катап чыылбаан. Тайбыкны быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалап көрп болза, ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарын соңгаарладырының кандыг-даа торааргай чылдагааннары чок.

Ындыг чөвүлел хурал бүгү Европа күрүнелериниҥ эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик. Европаның шериг болгулелдеринге чарылганын узуткаарынга болгаш Европа күрүнелериниҥ база улустарының аразынга тайбың кады ажылдажылгазын боттандырарынга чедирги дег оруктарны болгаш аргаларны кады тывар арганы ол чөвүлел хурал бээр ийик.

Ындыг болза-даа дүшкүүрлүг чоруктуң өөскүдериниҥ политиказын чорудуп, күрүнелериниҥ болгаш улустарның аразынга тайбың кады ажылдамылганы эмгелеп тургузарындан ойталап, ындыг чөвүлел хуралды чыылдырарынга база Европаның айыыл чок чоруун быжыглаар талазы-биле өске-даа хемчегларге удур турушпушаан, бистиң дивизистиг чарыышкынын хевээр арттырарынче чүткүп турар күштер делегейде бар.

Ниити-европа кады ажылдамылгазының хөгжүлдези шериг айыылыынга, чепсегленишкиннерни эңдере бүдүреринге, маргылдааларга удур туржуп шыдаар кара чаңгыс боттуг чүүл болур дээрзинге бо Чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелер бүзүредиг, ынчаарга делегейниҥ ийиги дайынының түңнелдерин узуткаарынче болгаш Европаның чурт чуруун эде быжарынче чүткүп турар агрессчи күштер Европага ол бүгүнү моон соңгаар-даа дөгээрин ораладажып турар болгай.

Делегейниҥ шериг блокгарынга чарылдырганыңга, чепсегленишкиннерниҥ эңдере бүдүрүшкүнүнге болгаш оон уламындан тайбыкның херээнге болгаш улустарның айыыл чок чоруунга кыжангаш айыылга удур үгленмээган боттарының саналдарын болгаш өске-даа хемчегларни 1966 чылда Бухарестиге хүлээп алганы Европага тайбыкны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дугайында Декларацияда бижээн кол бөдәлдарны Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелер бадыткап тур.

Чаа шериг месилдеминишкиннерин болдурбазы, күрүнелерниҥ дең эргезинге, хамаарышпас чоруун болгаш туснай догуннаашкының хүмүлел көрүнге үндезилээш, бүгү күрүнелерниҥ аразынга политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзаалларны быжыглаары Европа улустарының амыдыралында чугула чүүл болуп турар. Европаның айыыл чок чоруунуң быжыг системазы бүгү диптиң чонунуң чаагай амыдыралынга шуут хамаарылгалыг энергетика, транспорт, суг болгаш агаар бассейн, кадык камгалал талазы-биле улуг төлевилелдерни маттышкан күшеннишкиннер-биле боттандырарының боттуг аргазын бээр болгаш эргежок чугула болдурар. Чогум-на харын ол ниити чүүлдер Европага кады ажылдажылганың база сууру болган туруп болур.

Европаның айыыл чок чоруун хандырарының баштайгы кол белетхелдериниҥ бирээзи болза Европада догуннап турар кызыгаарларга, оон иштинде Одер биле Нейседе кызыгаарларга база ГДР биле ГФР-ниҥ аразында кызыгаарларга дээп болбас чоруктуг хандырары, ГДР биле ГФР-ниҥ догуннап турарының фактызын хүлээп көөру, бүгү немец улусту төлээлээр дээр негелделериниҥ ГФР-ниҥ ойталаазы, ядролуг чепсектиг кандыг-бир хевир-биле холгаарлаарындан ойталаазы болур. Барыын Берлин сагып турар өнза чурумнуг болгаш Барыын Германияга хамаарышпас болур.

Чөвүлел хурал чыылдырарының чүрүмүн-даа кады дугуржуп докгаадыр, аңаа чугаалажыр айтырыгларны база тодаргайлап алыр дээш Европаның сөөлүргелдиг бүгү күрүнелериниҥ төлээлекчилериниҥ эң дүрген ужураҥкыры Европаның айыыл чок чоруун бышыглаарынче углаанган практиктиг базым болган турар ийин. Ол чөвүлел хуралды белетхээриниҥ болгаш чыылдырарының аргазынга хамаарышкан өске кандыг-даа саналды чугаалажырынга база белем бис.

Европаның ниити чөвүлел хуралын чыылдырарынга болгаш ол чөвүлел хуралдың чедимишкинниг болган турарынга, улустарының идегелин ол хуралдың бүзүредиринге эргежок чугула башталгы белетхелдерни тургузарынга кады ажылдамылганы Европаның бүгү чурттарын Политиктиг Консультативтиг Комитеттиҥ Чөвүлел хуралының киожикчилери күрүнелер кыйгырып тур.

Диптиң амыдыралынга төөгүлүг үе-чада болган туруп болур ол чугула хемчегни боттандырар дээш Чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелер бот-бодуунга бүзүсежир чорукту быжыглаарынче болгаш ону барымдаалаашаар, күрүнелериниҥ аразында харылзаалларга хөрө чедирип болгу дег кандыг-даа хемчегларни алырындан аварнырынче Европаның бүгү чурттарын хүндүткел-биле кыйгырып тур. Тайбың дугайында ниити медегделдер ыыдырындан улустарның аразынга тайбыкны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдери дээш, дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырар, чепсегленишкинни дүшүрер талазы-биле боттуг амыдарамы чорудуп, хемчегларни алырынче олар кыйгырып тур. Олар Европаны дең эргелиг нациялар аразынга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың диви болдурган турарынче, бүгү делегейге быжыг туруштуг, тайбыкның болгаш биячишкинниҥ фактору болдурарынче боттарының күшеннишкиннерин каттыштырарынче Европаның бүгү чазактарын кыйгырып тур.

Болгария Улус Республиканың өмүнээзинден
Тодор ЖИВКОВ
Болгар Коммунистиг партияның ТК-зының Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Венгр Улус Республиканың өмүнээзинден
Янош КАДАР
Венгр Социалистиг Ажылчын партияның ТК-зының Бирги секретары.

Ене ФОК
Венгр Революстуг ажылчын-тараачын чазактың Даргазы.

Герман Демократтыг Республиканың өмүнээзинден
Вальтер УЛЬБРИХТ
Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязының ТК-зының Бирги секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Вилли ШТОФ
Герман Демократтыг Республиказының Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Польша Улус Республиканың өмүнээзинден
Владислав ГОМУЛКА
Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары.

Юзеф ЦИРАНКЕВИЧ
Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Румыниянның Социалистиг Республиказының өмүнээзинден
Николае ЧАУШЕСКУ
Румыниянның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары,
Румыниянның Социалистиг Республиказының Күрүне Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Ион Георге МАУРЕР
Румыниянның Социалистиг Республиказының Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Совет Социалистиг Республиканың Эвилелиниҥ өмүнээзинден
Л. И. БРЕЖНЕВ
Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары.

А. Н. КОСЫГИН
Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы.

Чехословак Социалистиг Республиканың өмүнээзинден
Людвик СВОБОДА
Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи.

Александр ДУБЧЕК
Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары.

Олдржих ЧЕРНИК
Чехословак Социалистиг Республиканың Федералдыг чазазының Даргазы.

БУДАПЕШТ, 1969 чылдың март 17.

Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелерниҥ Политиктиг Консультативтиг Комитединиҥ Чөвүлел хуралының ДЫҢНАДЫЫ

Найырал, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелериниҥ Политиктиг Консультативтиг Комитединиҥ Чөвүлел хуралы 1969 чылдың март 17-де Будапештиге болуп эрткен.

Чөвүлел хуралга киришкеннер болза:

Болгарияның Улус Республиказындан — Тодор Живков, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы, төлээлериниҥ баштыны; Живко Живков, Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазының Бирги оралакчызы; Иван Башев, Даштыкы хереқтер министри; Атанас Семерджиев, Улусчу камгалал министриниҥ бирги оралакчызы; Васил Богданов, БУР-нуң ВУР-да элчизи.

Венгр Улус Республикадан — Янош Кадар, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, төлээлериниҥ баштыны; Ене Фок, Венгр Революстуг ажылчын-тараачын чазактың Даргазы; Золтан Комочин, ВСАП ТК-ниң Политбюрозуның кежигүнү, ТК-ниң секретары; генерал-полковник Лайош Цинеге, Камгалал министри; Фридьеш Пуа, Даштыкы хереқтер министриниҥ бирги оралакчызы;

Герман Демократтыг Республикадан — Вальтер Ульбрихт, Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязының ТК-зының Бирги секретары, ГДР-ниҥ Күрүне Чөвүлелиниҥ Даргазы, төлээлериниҥ баштыны; Вилли Штоф, ГДР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы; Эрих Хоннеккер, ГСЧП ТК-ниң Политбюрозуның кежигүнү, ТК-ниң секретары; Герман Аксен, ГСЧП ТК-ниң Политбюрозуның кежигүнүнүң кандидат, ТК-ниң секретары; Отто Винцер, Даштыкы хереқтер министри; генерал-полковник Гейнц Кесслер, Национал камгалал министриниҥ оралакчызы;

Польша Улус Республикадан — Владислав Гомулка, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, төлээлериниҥ баштыны; Юзеф Циранкевич, ПЭР-нуң Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы; Зенон Клишко, ПКАП ТК-ниң Политбюрозуның кежигүнү, ТК-ниң секретары; Стефан Ендриховский, Даштыкы хереқтер министри; бронь генералы Войцех Ярузельский, Национал камгалал министри; Адам Кручковский, Даштыкы хереқтер министриниҥ оралакчызы; генерал-майор Болеслав Хоха, Национал камгалал министриниҥ оралакчызы, Көл штабтың начальниги;

Румыниянның Социалистиг Республиказындан — Николае Чаушеску, Румыниянның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, РСР-ниҥ Күрүне Чөвүлелиниҥ Даргазы, төлээлериниҥ баштыны; Ион Георге Маурер, РСР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы; Корнелиу Мэнеску, Даштыкы хереқтер министри, генерал-полковник Ион Попица, Чепсектиг Күштер министри;

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниден — Л. И. Брежнев, Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, төлээлериниҥ баштыны; А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы; К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ниң секретары; А. А. Громыко, Даштыкы хереқтер министри; Совет Эвилелиниҥ Маршалы А. А. Гречко, Камгалал министри; К. В. Русаков, СЭКП ТК-ниң киндик эргелекчизи;

Чехословак Социалистиг Республикадан — Александр Дубчек, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, төлээлериниҥ баштыны; Людвик Свобода, ЧССР-ниҥ Президентизи; Олдржих Черник, ЧССР-ниҥ Федералдыг чазазының Даргазы; Ян Марко, Даштыкы хереқтер министри; генерал-полковник Мартин Дзур, Национал камгалал министри;

Варшава керээзиниҥ киржикчилери күрүнелериниҥ Каттышкан Чепсектиг Күштериниҥ Бол командылакчызы Совет Эвилелиниҥ Маршалы И. И. Якубовский база Чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Хамаарышкан чазактарның чүүлдүгзүнүүшкүнү-биле камгалал министрлериниҥ ажылдап кылганы хемчеглер дугайында Каттышкан Чепсектиг Күштериниҥ Бол командылакчызының ялеткелиҥ Политиктиг Консультативтиг Комитет дыннаан. Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелериниҥ камгалал министрлериниҥ Комитединиҥ дугайында түрүмү Каттышкан Чепсектиг Күштер болгаш Каттышкан командылал дугайында чаа дүрүмү база Варшава Керээзиниҥ камгалал организациязының тургузуун болгаш ол организацияны эргелеп башкарар органнарны улам ынай сайзыраңгайлыг сорулгалыг өске-даа документилерни Чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелер тодаргай көрген болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаан.

Хүлээп алдынган шинтпирлерни доктаатынган чурум-биле амыдыралга боттандырып чорударын хандырарын Каттышкан Чепсектиг Күштериниҥ Бол командылакчызынга дааскан.

Чүүлдүгзүнүп көрдүнген хемчеглер социализм херээниҥ Европада болгаш бүгү делегейде тайбың база айыыл чок чорук херээниҥ эрге-ажыктарынга таарыштыр Варшава Керээзиниҥ киржикчилери — социалистиг чурттарның камгалал күчүзүн улам улуу-биле быжыглаарынга идиг бээр дээрзинге Чөвүлел хуралдың киржикчилери быжыг бүзүрелин илергейлээн.

Дүшкүүрлүг чоруктуң кошкадырынче болгаш тайбыкны быжыглаарынче угланган боттарының күшеннишкиннерин үргүлүлевишаан, Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелер Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле Европаның ниити чөвүлел хуралын белетхээриниге база ону эрттиреринге хамаарыштыр Европаның бүгү чурттарынга Кыйгырыгны чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганнар.

Политиктиг Консультативтиг Комитеттиҥ Чөвүлел хуралы акы-дүүма найыралдың болгаш аң бүзүүнүн кады ажылдажылгазының байдалынга эрткен.

ТАЙБЫҢГА, УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНГА УДУР АЙЫЫЛДЫГ ЧӨҢГЭЭ

Тайбың камгалалының Совет Комитединиҥ медеглели

Совет Эвилелиниҥ Ыраакы Чөөн чүүте ыдыктыг кызыгаарынче өөскүк-чөөгзэлиг халдаашның база катап болган. Бистиң чуртувусна удур кыдат эрге-чагыргаларның ол үүлгедиглери-биле хөлбаштыр бүгү совет кижилерниҥ чүрекгери долу килеңнээшкининиг болгаш хорадаашкынныг боол турар. Маоистер бүгү делегейниҥ мурнунга кыдат болгаш совет улустарның аразында тайбыкны үрээрин ораладжып турар күш кылдыр көстүп турар-дыр.

Тайбың камгалалының Совет комитеди Совет Эвилелиниҥ бүгү тайбың талалакчыларының мурнундан тайбыкның херээнге Мао Цээ-дун болүүнүң шыңгыы айыыл чедирип болгу дег бүжар чуттуг чөөгзэлерин шинтпирлиг буруу шаап тур.

Мао Цээ-дуннуң болгаш оон болүүнүң өөскүк-чөөгзэлиг үүлгедишкиннериниҥ алыс утказы ам делегейниҥ бүгү хей-ниитизинге биядингир боол турар. Оларның соругазы — делегейге дүшкүүрлүг чорукту тургузары, чаа дайын үскүлежишкиннерин үндүрери. Совет Эвилеминге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга өжээнненшкек чоруну өөскүдери болуп турар. Ол бүгү-биле олар империализмниҥ эң-не агрессчи күштеринге улуг дузаны чедирип, олар-биле сүлчээзиниҥ оруун дилеп, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш тайбыкны камгалаар дээш шимчээшкининиҥ чаңгыс эвин кошкадырын ораладжып турарлар.

Пенинниҥ авантюристери ядролуг чепсекти эңдере бүдүрери дээш, ядролуг чепсекти неитеретпес дугайында керээге удур туржуп, чепсек дүжүреринең айтырыын шинтпирлээринге, делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче угланган хемчеглерге, күрүнелер аразынга маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шинтпирлээринге шаптыктап турар дээрзин тайбың талакчылары эки билир. Маадырлыг вьетнам улус Совет Эвилелиниҥ болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызы-биле болуунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг демисеяди чорудуп турар мындыг үезе Мао Цээ-дуннуң болүү ССРЭ-ге удур өөскүк-чөөгзэнни организастааш, оон-биле Вьетнамны деткиринииң херээнге көгарал чедирип турар.

Тайбыкның совет талалакчылары Мао Цээ-дуннуң болүүн болгаш оон кемниг өөскүк-чөөгзэлерин бүжар чуттуг деп каргавышаан, СЭКП-ниҥ Топ Комитединиҥ болгаш Совет чазактың ССРЭ-ниҥ күрүне кызыгаарын болгаш бүгү делегейге тайбыкның херээн камгалаар талазы-биле ап турар хемчеглерин бүрүну-биле чүүлдүгзүнүп тур. Болуунуң Төрээн чуртунуң кызыгаарын бижыг болгаш шинтпирлиг камгалап турар совет кызыгааржыларның эрес-маадырлыг чоруунга сеткилдиктиң ханызындан магадаанывысты илергейлеп, совет улустуң мурнунга, тайбыкның ыдыктыг херээ үнелиг боол турар бүгү-ле кижилерниҥ мурнунга боттарның хүлээгелерин нүүседип турган, өлген совет дайынчыларның чырыткылыг турасказалының мурнунга мөгейип тур бис.

Тайбыкның совет талалакчылары Мао Цээ-дуннуң болүү биле кыдат улусту деңнеп көрбейн турар. Совет улус, Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязы уяуг кыдат улус-биле тайбыкны болгаш кады ажылдалды бижыглаары дээш бижыг болгаш туруштуг демисежип келген база демисежип-даа турар. Кыдатта угаан-сарыылдыг бүгү күштер Мао Цээ-дуннуң болүүнүң үүлгедип турары дайын авантюразының айыылдыг оруунче кижир тырттырбас, маоистерниҥ улустар аразында тайбыкны үрээринче угланган кем-бурууглуг бодалдарын үзе шаап шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮН

ССРЭ биле КУДР-ниҥ аразында экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылганың 20 чыл ооңга турасказаткан хүрал март 17-де Москвага болган. Оон киржикчилери КУДР-ниҥ ССРЭ-де херектериге тур бүзүреттирген толээ Кан Чео Гынга баштаткан, КУДР-ниҥ элчин черииниҥ дипломаттыг ажылдакчыларынга кызыг байыр чедиргеш.

Совет болгаш көрей улустарның найыралының, кады ажылдажылгазының, тайбыкның херээ дээш оларның каттышкан демиселивиниҥ дугайын ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков чугаалаан. (СЭТА).

СОВЕТ БОЛГАШ МООЛ ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

1969 чылда ССРЭ-ниҥ чогаалчылар эвилели биле Моол чогаалчылар эвилелиниҥ аразынга кады ажылдажылга планында март 17-де Москвага ат салдынган. Ол планда чогаалчыларның төлээлерин солчуру, литература айтырыгларының, чогаалдар тарадырының талазы-биле бот-боттарының аразынга консультациялар кылыры көрүлгеш.

Халхин-Гол девискээринге болган тулгуушкунарының 30 чыл ооңга турасказаткаш, ийи чуттуң литераторларының чогаадыкчы ажыл-ниш ужуражыышкынын эрттиреринге онаа ужур-дузалыг деп үнелээн. Ол хүнге уткуштур чечен чогаал үндүрер черлерге чогаалдарын парлалдыр үндүрер, шилиндек совет чечен чогаалдарның ному парлаттынып үнер. (СЭТА-ның корр).

ССРЭ-НИҢ КЫЗЫГААРЛАРЫ ЫДЫКТЫГ БОЛГАШ ДЭЭП БОЛБАС!

Совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг дүржок өнчүк-чоңгээн бистиң улустуң ханы килеңнээшкинин хайныктырган. Бистиң чүртка удур авантюрисчи үүлгедиглерни кылып турар Мао Цзэ-дунның болүүн совет кижилер каргыш-биле буруу шаап турар.

Пекинден айтышкын ёзугаар баш бүрүнгаар планнаттынган дээрбечи хамдаашкынны Уссури хемниң Даман ортулук девисиээринге турган совет кызыгааржыларже март 2-де кыяганы билдингир болгай. Бистиң алдарыг кызыгааржыларывыс дидим болгаш эрес-маадыр хөделимишкиннери-биле кыдат үрегдекчилерни совет черден үндүр сывырганнар. Совет-кыдат кызыгаарга кандыг-даа үүлгедиглерни болдурбайн барып болур соңгаарладып болбас хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң чазаа КУР-нуң чазаандан негээн.

Ол сагындырыгдан кыдат чазак болур-чогуур түңнелдерни үндүрбээн болгаш өнчүк-чоңгээни улам күткүп, үргүлчүлеп турар. Март 14-те совет девисиээр — Даман ортулукче чепсектиг кыдат солдаттарның болүү база катап шургуп киргериниң чаа орайдажыышкынын кыяган. Март 15-те кыдат солдаттарның чепсектиг улуг отряды эриктен артиллерия болгаш миномёттарга детиктиргеш, ортулукту эмелеп алырын орайдажып, ону камгалап турган совет кызыгааржыларже шаап халдаан. Бо удаада чоңгээчилер хереглээнин аяганнар — шиитпирлиг хемчеглерниң түңнелинде оларны ортулуктан үндүр ойлаткан.

Совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг өнчүк-чоңгээлерни, Мао Цзэ-дунның болүү бодунуң эмелекчи орайдажыышкынынарын антисоветтиг дембээрелди күштелдиргени-биле кады чорудуп турар. Кыдат эрге-чагырга органнары совет-кыдат күрүнелер аразының харылзааларынга дүшүүрлүг чоруктуң чаа чидигленишкинниң үндезинин тургузарын орайдажып, девисиээр талазы-биле кандыг-даа үндезин чок болгаш бодунуң алыс ужур-утказы агрессчи негелделерни кдип үндүрүп турар.

Бистиң чөрисчө маоистерниң дүржок кыжаныышкыннарын совет улус шиитпириг ойтур шаап турар. Даман ортулук—совет девисиээрниң чарылбас кезии. Ону «маргылдаа чок кыдат чер» деп, чарлаарын хей-ле орайдажып турар кыдат эрге-чагыргаларның хоозун бадыткалдары ол чүл дээрге-ле, Кыдатта болгаш еске-даа чурттарда хей-ниитининг бодалын аймаактырар дээн орайдажыышкын-дыр. Ындыг орайдажыышкынныңың аяыы-даа чок. Чүге дизе, делегейниң бүрүнгаар депшилгелиг хей-ниитизи маоисчи эрге-чагыргаларның агрессчи орайдажыышкынынарын болгаш үүлгедиглерин сойгалап турар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң кызыгаарлары ыдыктыг болгаш аңда дээп болбас. Совет чазактың Медеглелинде айтып турары болза, «бир эвес ССРЭ-ниң дүрүм ёзугаар эргелерин доромчылап, бир эвес совет девисиээрниң кым-даа дээп болбас чөрүүн үрээр дээр орайдажыышкынынарны база катап кыяа бээр болза, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели. оок бүгү улузу ону шиитпирлиг камгалаар болгаш ындыг янзылыг үүлгедиглерге чаныш-сыныш чок ойтур шавыышкынны бээр».

Төрээн чурттуң ыдыктыг девисиээрлерин камгалаарының эргежок чугулазының дугайында ленинчи чагыгларга шымчы бистиң Коммунистиг партиявыс, Совет чазак, бистиң бүгү улузувус чурттуң кызыгаарларына дайзыннарның чөңгээлерин кезээде шиитпирлиг ойтур шаап келген. В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургускан, партияга кижизиттирген болгаш дайзыннар-биле хей-хей сегиржип алыышкынарга дадыккан совет кызыгаар шерии күрүне кызыгаарларын камгалаар талазы-биле харылсалгалыг соруглаларны чедиишкинниг күүседип, Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодубиле кады коммунизм тургузукчуларының тайбың күш-амылының камгалалында туруп турар.

Бо хүннерде бистиң кызыгаармыларывыс маоистериң дүржок үүлгедиишкиннерин ойтур шаппышаан, быжыг туруштуун, шыдамыгын болгаш маадыргыг чоруун, шериг хүлээлгезинге шымчызын, социалистиг Ада-чуртка кызыгаар чок бердингенининг үлегер-чижээн база катап көргүскеннер. Бодунуң төрээн черииниң камгалалы дээш амы-тынын-даа харамнанмайн турар боттарының алдарлыг ооллдарынга чон чоргаарланыр.

Хөорайларда болгаш кодээ суурларда, үлетпүр будуүлгелеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда, эртем болгаш культура албан черлеринде, шериг кезектеринде болгулап турар хей ниижи кирижиичилиг митингилерге болгаш хуралдарга совет кижилер Маонуң болгаш оок талалакчыларының организастап турары бүмар-чүдек үүлгедиглерин килеңнээшкинниг биле сойгалап турар. ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларының камгалалының талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин бистиң улузувус чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүп турар. Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, бистиң интеллигенция Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңның болгаш социализмниң эрге-амыктарынга харылап турар иштини болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип турарлар. Ону чер болганга чаңгыс эп-сеткилдиң болгаш политиктиг бедик кедүрээүшкүнүнүң байдалынга болуп эрткен чөр-чөр Советтерниге соңгуула база катап чайынналчаа-биле бадыткаан.

Даман ортулук девисиээринге чөңгээлерни маоистер Кыдатка националисчи хөөннерни өскүдер, КУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразынга өжээннешкек байдалды тургузар дээш кара өжегээр организастап турарлар дээрзин совет кижилер билип турар. Ол авантюрисчи үүлгедиглериң бүгүле аар урмуктары дээш харыысалга бүрүнү-биле кыдат эргечагыргаларга онаажыр.

Бистиң улузувус Маонуң шөвинисчи, авантюрисчи болүглежиишкини-биле кыдат улусту кажан-даа бир дөмей көрбейн келген болгаш көрбейн-даа турар. Бодунуң улуг күрүнезирек, гегемончу орайдажыышкынынарын чедип аяыр дээш Мао Цзэдуннуң болүү бодунуң улузунуң үндезин эрге-амыктарын-даа, оок социалистиг чаалап аяыышкынынарын-даа, Совет Эвилелиниң болгаш Кыдаттың улустарының найыралының эрге-амыктарын-даа, кижи төрелгетвиниң революсчу, деп-шилгелиг күштериниң эрге-амыктарын-даа есиунарындан ойталавас. Ол чорук социалистиг дем каттыштырылга чурттарының күчүзүн, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чөңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын, антиимпериалистиг, национал-хосталгалыг демисеидиң фронтузун баксырадырын болгаш кошкадырын бүгү аргалар-биле орайдажып турар империалистиг реакцияга чемиш болур. Вьетнамның маадырлыг улузу Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның деткимчези-биле америк империализминиң агрессиязын эрес-маадырлыы-биле өйтур шаап турар бо үеде Мао Цзэ-дуннуң болүү бистиң чуртувустуң кызыгаарларынга чепсектиг чөңгээлерни организастап турар-дыр. Маонуң болгаш оок талалакчыларының политиказы өскерлиичи политика болур, ол чайлаш чок буурап дүжер.

Агрессчи авантюрага ынактар мону билип аяын: совет кызыгаарлар кезээде быжыг камгалаядыг туруп келген болгаш моон соңгаар-даа турар! Оларны үрээр дээн кандыг-даа орайдажыышкын кезээде шиитпирлиг ойтур шавыышкынга таварыжып келген болгаш таварыжыр-даа. Улуг совет улустуң быжыг тура-соруу ындыг.

(«Правданың» мурнуку үүлү).

Одесса областа Суворовск күрүне суггат системаның тудуу чоруп турар. Ол система Дунай чоогунуң ховузунуң 16 муң гектар черин суг-биле хандырар. 500 гектар черни суггарар алды системаның тудуу дооступ турар.

«Дунайводстройнуң» тудугжулары (удуртукчузу Владимир Выходченко) Измаиль районда суггат системазының тудуунга (чуруктa) ээлчег даалгазын хүн бүрүде 130—140 хуу күүседип турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хүннүң чугула айтырыглары

Районнуң партия активиниң хуралындан

1969 ЧЫЛДА тараа будуерин көвүдедир, мал ажылының продуктуларын удам ында ажбекшидер дугайында айтырыгны Бии-Хем районнуң партия активиниң хуралынга чугаалажып көрген. Бо талазы-биле партия райкомунуң бирги секретары эш Харченко өлеткел кылган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурбушаан, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш районнуң ажыл-ишчилери бүгү улустуң социалистиг чарыжында киргеп.

Бо хүннерде мал кыштагларашкыны районнуң ажыл-агыйларында алаан бергедээшкинниг эртип турар. Ынчалзажок, районнуң ажыл-агыйлары күрүнеден дыка хөй мал чемин ап, база ону өске черлерден типтынар хемчеглерни алганыбиле малдың ниити байдалы эки болгаш бо талазы-биле ам-даа чүткүдүг ажылдап турар.

Мал кыштагладыышкыны «Өскө» совхозта (директору эш Новиков, партком секретары эш Смирнов) чүгээр эки, өске ажыл-агыйлардан дээре. Мал ажылының тускай эртемнилери бар мал чеминиң санажылгазын кылгаш, ону формаларда, хойжу бригадаларда хувааган. Оок чарыгдалынга контрольду тургускан. Красноярский крайның Ермаковский районундан мал чеми сөөртүп алырын эки организастаан. Бөдүүн чемнерни чымчадыр хайындырган малга бээрин боттандырган.

Бүгү малды суг-биле хандыртан, малдың хөй кезиниге чылыг сугну бээрин организастаан. Оок ачызында малдың өлүп хоранры эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 15 хуу кызырылган. Суг саалдазы база көвүдээн. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, бир инектен сагган сүт алаан көвүдээн.

Совхозта Владимир Сундуй удуртkан хойжу бригаданың хойжулары Моягуш Настык-Доржу биле Күжүгет Сендажы оларның ажаалдаашпа хойларның байдалы эки. Чоокку үеге чедир шида оолдаан 604 хойдан 620 баш хураган мендн камгалап алдыган. Чаа хураганнаан, оолдаар четкен хойларны тургузуу аярапда киргеп, хураганнарны сакманныг арга-биле ажаап доруктурбушаан, будүк-бүрүден ангыда, концентратты чымчадыр хайындырган, оларга берип турар.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Андрей Даржаашын малы кыштан хүр ажыр, оок оолдаашкыны организастыг эртип турар, ол чүс хойга онааштыр 115 хураганны алган, эки өстүрүп турарын мактаары оорувүүг.

«Кызыл тёрээчии» колхозта ыйыстыг бода малдын кыштагларашкыны эки эртип турарын база демдеглээр херек. Эрткен чылдың январь, февраль айларының денгээринден бо чылдың ол-ла үезинде сүттүң ниити саалдазы 6 хуу көвүдээн, бир инекке онааштыр сүт саалдазы бедээн. Колхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының планын хуусаа бетинде күүседипкен.

Хой малдың оолдаашкыны районда кидан түлүүнде. Баштайгы медээлер ёзугаар алырга, 13 муң ажыг чаш хураган алдыныган. «Кызыл тараачыны» колхозтуң Ээрбек салбырында Иван Мөнге, Алексей Шыырап, «Хадыңа» колхозта Оюн Бичеоол, Соян Серен олар малдың чаш төлүн алыр талазы-биле бедик көргүүлерлиг болуп, ам бээнге 100 хойга онааштыр 100—110 хураганны мендн дорэктуруп турардлар.

Мал кыштагларашкынында улуг четпестериниң барын илеткелчи болгаш санал бергеннер шынгыы шүгүмчүлээн. Чамдык ажыл-агыларның удуртукчуларының болгаш ийи-чангыс малчыннарның ажыл-агыйжы эвес чоруундан дыка хөй мал олуп хораан. Бо талазы-биле «Саяна» совхозта, «Кызыл тараачыны» колхозта байдал дүвүренчиг. «Саяна» совхозтуң хойжулары эштер Сандан, Насыг-оол, Кызыл-оол олар ажылга харысалга чоктаныр, арага-дарыга хандыр турган, ниитининг дыка хөй малын хорамчага таварышгырган.

«Хадыңа» совхозтуң удуртукчуларының ажыл-агыйжы эвес чорууның түңнелинде ында сүт саалдазы дыка кудулаан. Эрткен ийи эйда «Шивилиг» совхоз багай ажылдаан. Бирги кварталда 20 тонна эттн күрүпеге дужаар тургаш, чаңгыс килограммны-даа киирбээн. Чондан эът садын алырын база багай организастаан.

Районнуң ажыл-агыйзары часкы тарылгага кодээ ажылагый техниказын четпес белеткеп турар. Трактордарның чүге 66 хуузу, трактор андазынарының 68 хуузу септеттинген. Бо талазы-биле «Саяна», «Шивилиг» совхозтарда ажыл багай организастаттынган. Механизатор кадрлар белеткээр ажыл районда четпес тургустунган. 139 механизаторлар чедиишпес. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары үрезин белеткээриниң планын март 1-де 75 хуу күүседкен.

Партия активиниң хуралынга «Кызыл тараачыны» колхозтуң мурнакчы бызаа ажаакчызы Екатерина Бичен санал бергеш, мынча дээн:

— Бистиң Тураа фермавыстың ажыл-ишчилери малды кыштан хүр ажырар, оок продуктулуун бедидер дээш кызымаккай ажылдап турар. Малдың ажаалда чемгерилгезинче улуг кичээнгей салдынган. Мал чемин камналгалыг чарыгдаар дээш улуг демиседи чорудуп турар. Сиген, савак апрельдиң ортанга чедир малга бээрингe четчир.

Инектерим, бызаалардың чемгерилгезин хүн чурумун ёзугаар чорудуп, зоотехниктиң тургускан рацпоюн барымдаалап берип турар. Инектерииң күш деңгези эки, сүт саалдазы бедип турар. Ол дээрге ферма күш-ажылды эки организастаанындан, малга чемни чымчадыр хайындырып берип, оларны хүнде 2 катап чылыг суг-биле суггарарындан чедип алган.

Ажаалганы эки тургускаңындан бызаа ажаакчыларыдүн-хүнде бир бызааны 700—800 грамм немежде деңзилиг кылдыр семиртип турар.

1969 чылда районга тараа будүрерин көвүдедир, мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедидер талазы-биле ап чорудар тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды үлээп алган.

К. ХЕРТЕК.

Хоочуннар-биле кады ажылдап турарлар

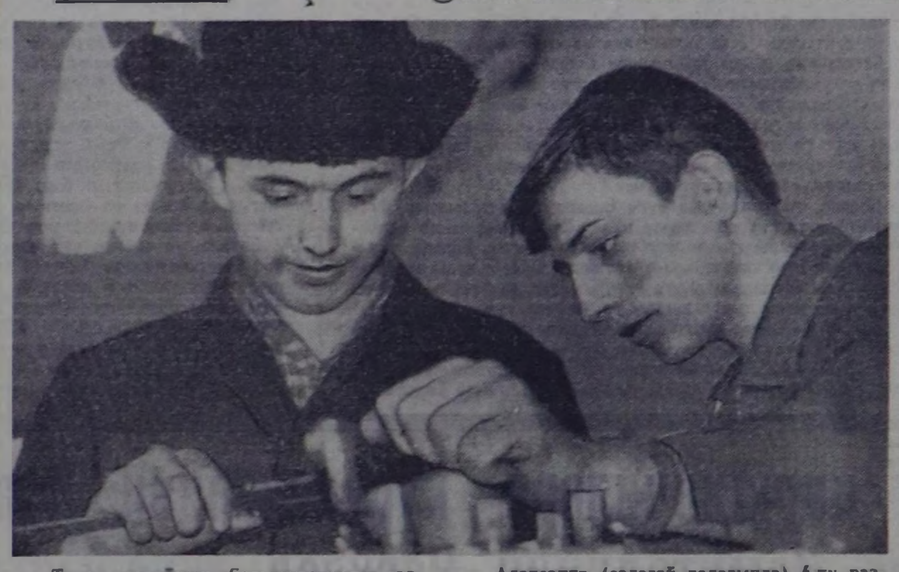

Тураа хоорайның «Сельхозтехника» саадырының дружылгалыг механизаторлары-биле кады, септелгени чаа ажылдап киргеннер база кылып турар. Александр Власенко (оң талазында) мастерскайда баштайгы чыл ажылдап турар. А. Крюков Александр (солагай талазында) 4-кү разрядтың токары. Ол өөреникчи Власенкога дуза көргүзүнгe кезээде белеп.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талавынче Александр Крюков биле Александр Власенко. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Өйү келген

Улусчу контроль

Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунда улусчу контроль болүүнүң контролёрлары хойжу бригадаларның коданнарынга болгаш бода мал фермаларынга каш удаа хыналда чоруткаш, ниитининң малы-биле хуунуң хей малы кады турул, мал чемниге хей чарыгдал болуп турарын илереткен. Берт-Даг садбырының коданнарында 888 баш бода, 1304 баш шээр мал ниитининң малы-биле кады кыштап, совхозтуң малының чемин чижип турар. Эрткен чылын совхозтуң дирекциязы, кодээ Советтиң күүскому ниитининң малындан хуунуң үзүп, тускай коданнарга тургузар дугайында үидүргеп шиитпирлериниң аданаавлынар. Шойдаңмай Шойдакта 29, Хандыжаа Маадыр-оолда 57, Чооду Сарыг-оолда 36, Чамзы Хелбеңде 56 баш шээр болгаш бода мал санаттынып турар. Докгаттынган норма-чижектен ажыр хуузунда мал азырап остүрүп турар кижилериниң болгаш ниитининң малында хуунуң хей малын кадыл алган кадарып турар кадарчыларының дугайында чогуур документилерни контролёрлар Берт-Даг кодээ Советтиң күүскому болгаш совхозтуң дирекциязынга киирген.

Ниитининң малындан хуунуң тускай коданнарга үскеш, кадарчыларны тургузар талазы-биле кодээ Советтиң күүскому болгаш совхозтуң дирекциязы организастыг хемчеглерни алыры чугула. Бо ажылга совхозтуң зоотехниктери, мал эмчилери кол ролдуг. Ындыг болза-даа ниитининң малында хуунуу кады туруп, совхозтуң малының чемниге, кажаа-хораазынга чаржалажып турда, кичээнгейге аябайн келген. Районнуң кодээ ажыл-агый эргелеминиң ажылдакчылары совхозтуундан хуу малды үзер талазы-биле хемчегни алыры чугула. Совхозтуң ажылчыны болуп алган, хуузунда хей мал остүрүп турарларны көөр ойу келген.

И. ДАМДЫН,
улусчу контролёр, совхозтуң улуг экономизи.

Түңнелдер, амгы соруга

РЕСПУБЛИКАНЫҢ күрүпе садының ажыллакчылары улуг Ленининң төрүттүгенинден бээр чүс чыл өөрилейинге чедиишкинниг ужуражыр дээш бүгү улустуң шимчээшкинниге киришпишаан, беш чылдың үшкү чылында аваага эвес чедиишкиннерлиг болган. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 104, ниитининң чеменилге планын 108 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 2 млн 400 муң рубльге барааннарны саткан. 1968 чылда 1967 чыл-биле деңнээрге 4 миллион 870 муң рубльдин бараанын чонга хөйну саткан, азы бараан саарылгазының темпизи барык 10 хуу өскен. Республиканың 14 күрүне садыг организацияларындан чүгле аптека эргелели биле яшт ажыл-агый эргелели чыл планын күүсетпээн, а арткан 12 организация чыл планын долдур болгаш ажыр күүсеткен.

Кызыл хоорай садыглары 1968 чылда 1967 чылдың деңнелиңден 3 миллион 269 муң рубльге барааннарны чонга хөйну саткан, эргилде чарыгдалдарындан камналганы чедип ап, өске-даа ажыл-агыйжы эвес чорукгардан бараанларга чидириглерни аваажеткенининден планнан артыкка 269 муң рубль түңнүг орулганы алган.

Кызыл садыг черинин чамдык магазиннеринде чонга бараан болуруңуң чаа хевирлерин нептередип, садыгның культуразын белидер талазыбиле биче эвес ажылдар кылынган. Бо талазы-биле эш Кинзеванын директорлаанын лугаары 9 (гастроном), эш Рошина директорлаан № 2, эш Фридрикова директорлаан № 41 болгаш өске-даа магазиннер көскү ажылдарны кылган. Ол магазиннерде чонныг хереглел бараанналры үзүктел чок долузу-биле бар, бараанларны бөлүк айы-биле көрүштүг кылдыр делгеп салган, магазиннеринин ишти арыг, силиг. Ол коллективтер коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, шалыпчылары деп бедик ат дээш демисежип турар.

Эрткен чылын хоорай садыгларының материал-техниктиг базазы алаан экижээн. Оон четкизи чаа магазиннер-биле немежип көвүдээн. 50 садыгжы ажылдаар үлетпүр бараанналрының, 8 садыгжы ажылдаар аъш-чем магазиннерни тудуп, ажыглаага киирген.

Эрткен чылын ниитининң чемненилге чери база-ла алаан бурунгаар базымнарны кылган. Ниитизи-биле үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының планын 108 хуу, а оон ниитинден кыхна дамчыштыр чем кылып садарының планын 107 хуу күүсеткен. Ниитининң чемненилге черининң четкизи 250 олутка немежир планныг тургаш арткан чылын оларны делгемнеткен база чаа столоваалар тутканындан 320 олутка өскен.

Үстүнде адаан чедиишкиннер-биле чергелештир күрүне садының ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Кол четпестер садып алыкчыларның барааннарга хереглелин өөренип, ону долузу-биле хандырбайн турары, складтарда, бүдүрүлге черлеринде бар барааннар магазиннерде чок, бараан чагыгларын тургузарда хереглелдин хемчээлин барымдаалавас, чамдык садыг организацияларының үдүртукчуларының, товароведтериниң болгаш экономистериниң харыысалга чогу болуп турар. Кызыл садыг черинин үдүртукчулары 1968 чылда 1 млн. 750 муң тетрадтар школачыларга хереглеттинер турда, чүгле 300 муңну чагаанындан, 120 тонна чүүлда порошоктары херек турда, чүгле 60 тонналы чагаан, ол ышкаш чамдык спорт, галантерея, ойнаарактар, электро барааннарын, чүнар саваннарны хереглелиндеп эвээш чагаанындан ол барааннар магазиннерге улуг үзүктелишкин-биле кирип турган.

Ниитининң чемнепилге чери планын ажыр күүсетсе-даа, бүдүрүп турар продуктуларның амданы, шынары чавыс, столоваларның арыг-шевери куду деннелде, порцияга салыр чемнин денгизин аваажедир чоруктар бар. Хеп садыглаар база (директору О. Бессмертных) садыг черлеринге эрткен чылын өөреникчилерге форма, топпар, костюмнер, берт болгаш өске-даа бараанналрны, ниитизи-биле 938 муң рубль түңнүг даараглыг кылыгларны чедир бербээн. Эът, балык болгаш сүт бараанналрны садыглаар база (М. Ситников) балык аймаа база эттен кылган консервалларны үүрмектеп садар садыг четкилериниге чедир бербээн.

Күрүне садының системазында кадрлар-биле ажыл амдаа четпес тургустунган. Оон түңнелинде садыгжылар, столовая ажылдакчылары садып алыкчыларга, чемненикчилерге аяадек эвес, бараанналрның өртээн улгаттырар, олар-биле бараан салып алганы дээш санажылганы өскээр кылыр чамдык таварылгалар бар. Күрүненин өнчү-хөренгизин самчыглаар чоруктар ам-даа бар.

В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болганынга чедиишкиниг ужуражыр талазы-биле республиканың күрүне садының ажылдакчылары 1969 чылда бедитken социалистиг хүлээлгени алган.

В. ЧУЧУН.

Хуучуларның шүгүмчүлели чөптүг

Өвүр райпозунуң Саглыда хуучулары райпо баштаар черииниң болгаш Саглы магазиннериниң 1968 чылда чоруткан ажылдарының дугайында отчёттуу дыңнап чугаалажыры-биле кодээ клубтуң залын долдур олурупкан турган.

Райпо баштаар черииниң болгаш кодээ магазиннериниң чурттакчы чонга үүрмектеп садар үлетпүр болгаш аъш-чем бараанларын садып саарар талазы-биле баштаар черииң төлөзөн эш К. Арагачының база Саглы магазиннериниң улуг садыгжызы К. Чоңүкпениниң илеткелдерин болган. Отчёттуг чылда райпо баштаар чери, оок садыг килдизин хереглекчилериниң чагыг хереглелдеринге дыңнангыр болуп, совет садыгның массалыг ажылын калбартып турган, чамдык чедиишкининг ажылдарны кылган.

Оок-биле кады райпо баштаар черииниң база кодээ магазиннериниң ажылында четпестерни хуучулар илеретиген. Чурттакчы чонга ниитер, тоннар чедир садыглаттымайн турар. Аъш-чем бараанларындан ээт, сүт, ногаа аймаапың садыглаашкыны үзүктелишкилиг. Райпонуң ниитининң чемненилге чери чыл планын күүсетпээн, чемининң шынары кулу, ассортиментиин эвээш, дружылгалыг кадрлар-биле хандыртынмайн турар. Хуучуларының санаын өстүрер талазы-биле мээсалыг ажылды багай чорутканы-биле райпо чыл дургузунда 70-ке кижини хуучу кежигүнүүге киирип, планын долдурбээн, а дадывыр чылдазынга 700 рубльди чедирбээн.

Бараан саарар чыл планын Саглы магазинин 94, аъш-чем магазинин 97 хуу күүсеткен. Эштер К. Чоңүкпен, И. Бады олар совет садыгының культуразын көдүрер дугайында четпес ажылдаар турар. Райпонуң складында дагаа чуургазы хөй турда, ону эккеп садыглаарын организаставаан. Эш К. Чоңүкпен чамдык бараанларның ортээн улгаттырбаш садыглап, ылангыя 30 көпеек өртектиг уктарны бир хуу өстүрүп садыглаар турда, ханғыы комиссиязы илереткеш соксаткан. Хереглекчилериин негелделеринге ам-даа дыңнаңгыр эвес чоруктар бар.

Райпонуң белеткелдер конторазы чиг-эт белеткелиниң планын 20 хуу чедирбээн. Дүк садыг алыры планга 41 тонна четпээн, 7000 рубльдиң өлүүн киирип алыр планын 1300 рубльге киирип алган. Саглы хуучулары райпо баштаар черииниң (даргазы эш К. Шавыраа), оок садыг килдизииниң (эргелекчизи эш М. Диниимей) болгаш кол бухгалтер эш К. Шуруузениин адынга шыыгыы шүгүмчүлелди кылган. Кооператор кадрлар-биле ажыл багай тургустунганындан ажылдаш үнер чоруктар хөй. 1968 чылда 45 кижи ажылдан үнген, а 51 кижи ажылга хүлээп алдыныган. Бараан хувааздазы район төвүнге болгаш кодээ магазиннерге шын эвес болуп турар. Эш К. Чоңүкпен райпога барааннар чеде бээрге: «Кызылдың садыг базазындан бодун чедип ап ал» дээр, ынчаарга ынаар баарынга транспорттан берииер деп ол негээрге: «хамаажып турар колхозуңнуң машиназы-биле чедип ал» деп, эштер К. Шавыраа, М. Диниимей чугаалаваш, дуза чедирбес. Эш Куулар Чоңүкпен чыл иштинде каш удаа Кызылдан (колхоз машиназы-биле) барааннап экээрге, райпо удуртукчулары: «Бис база хуваажыр бис» дээш, дужүртүп ап турган таварылгалар бар.

Куулар Тас, Ооржак Дагба-Коок, Намажаан болгаш оок-даа оске санал бергеннер садыг-кооперациянын ажылын бедик деңнелге тургузарын, четпестерин чайладырын чугаалаавааннар.

— Садыгга культура барааннары ховар келир, Хандагайты садыгларында ол хей чыткылаар. Ол ышкаш от кылыр кидис, тудуг материалы барааннар чугула негеттинин турар. Бараан хувааздазының ыын эвезиниден чамдык черлерге чугула барааннар четпейн турар — деп, эш О. Дагба-Коок шүгүмчүлээн.

М. СЕВЕН.

ХАРЫЛЗАА — ЧУГУЛА АДЫР

Номчукчулар сүмелеп, мактап, шүгүмчүлеп тур

Александра Петровна

Муң ажыг чагаа, акша шилчидилгеэн. Шагаан-Арыгның харылзаа белдиринче хүнде муң ажыг корреспонденция келир. Белдирдеп 11 салбырже ол чагаа харылзааны чорудар. Харылзаа ажылы кажал-даа сокеан дивес. Чурттуң түк түгүнден ужугуп келген медээни эзэнге чедирэри почтачының хүлээлгезин. А байырлал хүнеринде почтаның ажылы ийи-үш катап ковудээр.

Чер-черден келген чагаалар ону ылгап, чедер суурлары-биле аайлаштыр салыр сортировка килдизип дола бээр. «Почта» деп бижиктиг машина ылап-ла ол киздиске кээп доктаар. Шоодайларда чагааларны операторлар ылгап-ла эгелээр. Ол ажыл бодунуң шаа-биле нарын. Чагаа ылгакчызы географияны эки билир, сагыгыр, уттуучал эвес болгаш шалыпкын болур ужурдут.

Шагаан-Арыгның харылзаа белдиринде А. П. Носкова бо ажылга мергежээп. Туткан чагааларны ылгап, оларның хевириниң, чедер черинең аайы-биле салыр хааржактарынче каап турда, дүрген, шалыпкын-па ийин.

Александра Петровна Шагаан-Арыгның харылзаа белдиринге ажылдап эгелээнинден бээр алды чыл четкеп. Баштай ону почтачыны солуур ажылчын кылдыр хүлээп ялган. Ажылга кызымак, ак сеткилдиг кижини чон эскерип каар болгай. Александра Петровнаның эвилең, чымчак аажызы, ажылгыры дораал кестүү берген. Почта чедирикчизин ындыг болур-даа ужурлуг. Кандыг-бир бажыңның чагыткан солуну, журналы чок болза, ону дораап-на эскерип, чүү болганын тодарадып, сортировка кылдызынге келир.

Ажылдап келген үезинде эш Носкова каш-даа удаа шаңнадып, мактадып келгеп. Ындыг үнелелге харыы түгле эки ажылдаары деп, ол чугаалап, харылзаачыларның коллективинге хүндүткелдиг кижи апарган.

Төлептиг ишчиге чагаа ылгап сайгарарын дааскан. Эртенгинең чеди шакта-ла Александра Петровна ажылдаар черинде чедип келген, чагааларны, солупнарны чедирер черииңң аайы-биле ылгай салырынга белеткеп бээр.

Чагаа бижикчилериниң буруузу-биле ону алыр кижиниң адрезин тодаргай айытпаан, кудумчуну, азы бажыңның дугаарын безин айытпаан таварылгалар болгулаар. Ынчаарда эш Носкова паспорт столунче чоруптар.

Оператор кижи быжырымчалыг, эки ажылдаар болза, чонның чагыглары, чагаалары, акша шилчидилгеэн чедер черинге ой-шаанда чедер. Ону Александра Петровна Носкова кончуг эки билир.

В. ТРОФИМОВ.

Удуртулганы экижидер

БАРЫЫП-ХЕМЧИК районуң харылзаа белдири (начальнигни А. Г. Белов) соолгу чылдарда районда харылзаа салбырыпың ажылын сайзырадгайыдар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган.

1968 чылда 120 дөрбелчин метр шолдуг, 6 кабинетти ажыглалга киирген. Оон ачызында будурулге шолу калбарган. Тууйбудан кылган чаа тудугга телефон станциязын тургускан. Харылзаа белдиринде почта ажылының культуразы коскүзүү-биле бедээп.

«Доң-Терезин», «Барлык» совхозтарның төптеринде, Аксы-Барлыкта, Хөнделеңде харылзаа салбырларын ажыглалга киирген. Аксы-Барлык, Хөнделең, Аянгаты, Эрги-Барлык суурларның чурттакчылары солуннарны, журналдарны, чагааларны болгаш шилчиткен акшаларны ол харылзаа салбырларындан ап турар. Республика солуннарын үнген хүнүнде чагыкчылар помчуп турар апарган. Харылзаа салбырының чолаачылары О. Каң-оол, Д. Куулар олар почтаны районуң бүгү чурттакчылыг черлериниче чедирип берип, эки ажылдап турарлар. Чонуң чагыткан солуннарын, журналдарын, чагаа харылзаазын тарадыр талазы-биле почтачылар М. Анчимаа, К. Сендажы; Ак-Довурак хоорайда М. Садова, Р. Ишмуратова олар идепкейлиг ажылдап турар. Харылзаа шугумунда телефонистериң күш-ажылын демдеглээри чугула. Телефонистер Л. Панченко (15 чыл ажыр ажылдап турар), А. Бүдүгей, В. Намзырай оларны телефонга чугаалашкан кижилер мактап турар.

Районда көжүп чоруур харылзаа салбыры бар. Оон начальнигни Сарыглар Чечек ажылыпга мергежилги бедик, почта харылзааларны чедирер, тарадыр талазы-биле шалыпкын ажылды организастаан шыдаан. Көдээде пенсионер кырганнарга ол таарымчалыг болган.

Чонуң негелдезин дүргеп болгаш чогуур өйүнде хандырар талазы-биле Эрги-Барлыкта харылзаа салбыры (начальнигни М. Дарый), «Барлык» совхозтуң төвүнде харылзаа салбыры (эргелекчизи Т. Лапортина) олар районнуң мурнакчылары. Харылзаа белдиринде ам беш чыл ажыр ажылдап турар, почта харылзазазының контролёр-бухгалтери С. А. Бызованы чон мактаары таварылга эвес. Эш Бызова коллективте профэвилел месткомунуң даргазы, бодунуң онаашкап ажылын ак сеткилдиг күүседип, почта салбырында апылык ажылчыннарны өөредип, кижизидер, оларның ажылынга дузалажыр талазы-биле үргүлчүнүң практиктиг дузазын чедирип келген. Почтага келген кижилерниң хүлээп алыр болгаш оларның негелделерин кичээнгейлиг корүп, айтырыгларны чөптүг харылап берип турар.

Харылзаа ажылында четпестер ам-даа хөй. Солуннар болгаш журналдар чагылгазын «Большевик» колхоз, «Шекпээр», «Доң-Терезин» совхозтар элээп организастыг чоруткан. Ынчалза-даа чагыткан солуннарны, чагаа, корреспонденцияларны эөлерииге дүрген тараңгы Кызыл-Мажалык суурда, Ак-Довурак хоорайда дыка четпес тургустунган.

Ак-Довуракның почта салбырының эргелекчиаи эш Кленовның харысалга чок ажылдаанының уламыңдан Кызыл-Мажалык суурнуң Речная кудумчуузунуң 16 дугаар бажыңында чурттап турар О. Б. Шевер-оолдуң ноябрь айда чагыткан 4 журналдары, 2 солуну алдынмаан. Эш Шевер-оол почтага келгеш, чагыткан солуннарын, журналдарын негээрге, Кызыл-Мажалыктың «Союзпечать» салбырының начальнигни эш Борисова: «Чыл бүрүде чагыткан солуннарыңар болгаш журналдарыңар будалып каар чүве болганда, солуннар болгаш журналдарны чагытпас болаунарза эки-дир» деп, ко-чулап, чугаалап турган. Бо дугайында эш Борисова-биле түскай чугаалашкап, хемчегни хүлээткеп. В. Г. Борисова бодунуң бүрүүзүн долузу-биле биллигеп. Ак-Довуракның бүдүрүлге черлеринде ажылдап, боттары Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар дыка хөй кижилериниң солуп бижиктеп адрестерин эде таарыштыр демдеглевээнинден чагылганы бо чылдың январь 10-нүң соолуиде алганнар. Ындыг кижилерни санаарга 20 ажыг болган. Солуннуң келбейи турарын айтырарга Ак-Довуракның почта салбырының эргелекчизи эш Клеиова, «Союзпечатьтың» начальнигни В. Г. Борисованың кырыпче чаа каап, удур-дедир чугжуп турганнар.

Районда «Союзпечатьтың» начальнигни эш Борисова чонуң чагылгазының документтилерин Кызылче улуг озалдаашкынныг чорудуп турган. Колхозтардан, совхозтардан, албан организация черлериндеп солуннар бижидилгеэин чоруткан хөй-ниитичи тарадыкчылар квитанциязыи болгаш акшазын эш Борисовага өйүнде дужаап берип турар. Начальник саадаткаңының хараазы-биле чаа чылдың № 1, № 6, № 7, № 8 «Шын» солуннарны Ак-Довуракның Набережная кудумчуузунда 17 чагыкчы албаан. Солун тарадылгазын четпес организастаанындан Барлыктың суггарылга системазының болүк ажылчыннары январь 8-ке чедир чагыткан 43 солунунуң чаңгызын-даа албаан. Партия эге организациязының секретары эш Евстков СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге хомудап келирге, хыналданы кылган. Болүк ажылчыннарның солуннары почта салбырында чыткан. Солунну «Мелиоводстройда» бажыңнарны дугаарлары билдинмес боорга, чедирбээн бис»—деп, почта салбырының ажылдакчызы харылаан.

Чүгле солун тарадылгазында эвес, радио болгаш телефон харылзаазының ажылында ам-даа улуг четпестер бар.

ЛТУ-5-тиң начальнигни эш М. С. Мирошниченко радиожудулга болгаш телефон харылзаазының ажылын районда дыка четпес удуртуп турар. Радионуң дыңналыры Аянгаты, Доң-Терезин болгаш Хөнделең суурларда багай. Хөнделең суурда чүгле 47 радио точказы бар. Аянгатыда радионуң дыңналыры база ындыг.

Үстүнде чижектер болгаш фактылар, районуң харылзаа белдиринде кижилер-биле ажылдың четпезин бадыткап турар-дыр харылзаа белдиринің ажылдакчыларының бүдүрүлге хуралдары үр үениң иштинде болбайн келген. Ажылдың культуразы ам-даа чавыс болуп артыпшаан.

Х. КЕСТИКЕЙ.

Найырал быжыгып турар

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР биле ССРЭ-ниң аразынга экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салган хүнүнден бээр 20 чыл болганышга холбаштыр корей улус акы-дүңма совет улуска иэиг байырын чедирип тур деп, «Нодоп Синмун» солун кайгамчык хүнге бараан болдурган редакция үүлүнге бижээп. Бо дугуржулганы чарганы ийи чурттуң аразында чаңчыл болган найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглап, хөгжүдеригге, ийи чурттуң улустарының социализмни болгаш коммунизмни тургузарының херээнге, социалистиг лагерьниң күүзүн улам ыңай бедиреринің херээнге салыышкын болган деп, солун демдеглээп.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге акы-дүңма совет улустуң чедиишкиннерииге корей улус өөрүп турар дээрзин солун демдеглээп. Корей улус америк империализминиң агрессиязынга удур ада-чурттуң хосталгалыг дайынының чылдарында болгаш катап тургузуушкуиуң үезинде совет улустуң көргүскен дузаламчы, детикимчезин кажан-даа утпас болган өөрүп четтиргишкин-биле сактып чоруур деп, «Нодоп синмун» демдеглээп.

Демир-орукчулар чугаалап тур

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның демир-орук албан черииңң ажылдакчылары албан үжурунда чораашы, Эрлянь кыдат кызыгаар станциядан чапып кел чоруурунуң үезинде кыдат эрге-чагыргалар март 11, 12-де кыдат кызыгаар пунктуга оларны туткан дугайын парлалгага мооң мурнунда дыңнаткан болгай.

Кыдат эрге-чагыргаларга туттурган моол демир-орукчуларның иштинден Н. Алыяның болгаш Б. Очирсүрэнииң чугаазын «Үнэн» солуп бодунуң арынарынга парлаан деп, МОНЦАМЭ агентилел дамчыткан. Кызыгаар эртерииң чурумун мырыңай үревээп-даа болзувусса бистн байысаап база-үжеп, харын-даа машинадан үпер арганы безин бербейн 7 шак дургузувда тудуп келген деп, олар бижээп. Доп-дораан хостааның негээривиске бисти бак сөстер-биле дорамчылап эгелээп.

Моол демир-орукчулар кыдат эрге-чагыргалардың ол чөптүгээлиг үүлгединиң шинтпирлиг буруу шапкан.

Сүлчээ буурап дүшкен

КОНАКРИ. (СЭТА). Лабе хоорайда (Үстүү Гвинея) турар парашютчулар ротазының офицерлери шериг эргилдезин 1968 чылдың ноябрьдан эгелеп белеткээн болгаш бо чылдың эезинде, болур, ынчапгаш республиканың президентиэин өлүрер ужурлуг турган. Гвинея найысылалдың 30 муң хире партийжи активчилери олурушкан митингиге Национал политбюроиуң кежигүнү, Гвинеяның экономика хогжүдезиниң министри Исмаил Туре ол дугайын медеглээп.

Даштыкы чурттарда шериг белеткелин эрттирип турар Гвинея хөлеэпленнекчилер болгаш «Гвинеяның улуг дужаалдыг чамдык партия болгаш күрүне ожылдакчылары» парашютчуларның сүлчээзин деткип ужурлуг турган деп, министр медеглээп. Үйлээнииң киржикчилери чуртка регионализмге болгаш расизмге үндезилеттинген политиканы чорудар бодаан.

Империалистиг чамдык күштер-биле болгаш Гвинеяга өжээнешкек африка ёзучурумнар-биле сүлчээчилериң харылзаалыын бадыткаан документилер истелгеии чорудуп турар революстуг комитетте бар дээрзин Исмаил Туре чугаалаан.

Хо Ши Минин чагаазы

ХАНОЙ. (СЭТА). БДР-ниң президентиэи Хо Ши Мин Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуның ТК-ның Президиумунуң даргазы Нгуен Хыу Тхога чагаа чорудуп, төрээн чурттуң хосталгазы дээш демисселге чаа чедиишкиннер-биле холбаштыр мурнуу вьетнам улуска байыр чедирген. Америк империалистер улуг чидиригге таварышкан. ынчалза-да боттарының агрессчи планнарындан ам-даа ойталаваан. Оон ужурунда вьетнам улус америк империализм болгаш оон чалчаларын бүрүн чылча шантыртпаан шаанда. а Мурнуу Вьетнам бүрүн хосталбаан шаанда бодунуң демисселии үргүлчүзээр ужурлуг дээрзии чагаада демдеглээп.

Күрүне секторунга

РАНГУН. (СЭТА). Амдыгаа чедир хуу бүдүрүлге ээлериниң холунга тургаи үнелиг даш аймаалың чуртта тывыжыята чөпшээрел бээрии Бирманың шахталар министерствозунуң айтыышкынын ёзугаар март 12-деи эгелеп күш чок болдурган. Бо айтыышкыпны барымдаалаап, ол талазы-биле шинчилел ажылдарын, үнелиг даш аймаанын тывыжып, ону кадагалаар, садар болгаш өскедаа ажылдарны чүгле күрүне эргелеп башкарар.

Үнелиг даш аймаанын тывыжып эргелеп башкарар тускай комитетти тургускан.

Чөңгээчилер ойтур шаптырган

Уссури хемде Даман деп совет ортулуктуң девискээрииге маопстериң чепсектиг чаа чөңгээзиниң дугайында Совет чазактың медеглелии март 15-те радиога дамчыткан. «Правданың», «Известияның» болгаш СЭТА-ның корреспондентилери Ж. Чесноков, А. Пушкарь, И. Глущенко олар Оожум океанның Кыанл туктуг кызыгаар округунуң шеригларииың начальныгы генерал-майор В. Ф. Лобановтан кызыгаарга болуушкуиның капчаан болдупа бергенин чугаалап бээрии дилээн. Оон чугаалааны болза:

— Совет девискээриің чарылбас кезээ болур Даман ортулуктуң ажелеп алыр сорулга-биле кыдат эрге-чагыргалар соолгу будун чартык чылдың дургузувида чепсектиг шериг албанныгларны ортулукче үргүлүү чорудуп келген. Оларны бис хөй удаа сагындырып келген бис.

Кыдат эрге-чагыргаларның бо чылдың март 2-де кылган калчаалыг чөңгээзиниң дугайы ам совет кижилерге, харын бүгү делегейге-даа билдингир болгай. Маоистер Даман ортулуктуң чепсектиг күшбиле ажелеп алырын оралдажып турганнар. Бистиң кызыгааржыларывыстың шинтпирлиг ходелиишкиннери-биле оларны совет девискээрден үндүр сывырган. Бо дугайын парлалгага дыңнаткан болгай.

Оон ыңайгы болуушкуннар болза, пекинчи чөңгээчилер боттарынга кандыг-даа түңнелди кылып албаан дээрзин корүскен. Кыдаттар кызыгаарже хөй шериг күштерин чоокшуладып эккеп, оон-биле Даман ортулуктуң чоогунга чидиг болгаш дүшкүүрлүг байдалды тургузуп турар апарганын бистиң кызыгааржыларывыс-биле дараазында опчүк-чөңгээге чедир 6 хонук мурнуида-ла эскерип турар апарган.

Марттың 12-де кыдат кызыгаар таңнылылының офицери Хутоу бистиң кызыгааржыларывыс-биле чугаалажышкын кылыр дээш үпген. Мао Цзэ-дуннуң айтыышкынынга оорганган, кыдат офицер Даман ортулукту камгалап турган совет кызыгааржыларга удур чепсектиг күштерин ажыглаарын кыжанган. Марттың 14-те чырык-ла хүндүс чепсектиг кыдат чөңгээчилер болүк-болүү-биле дараалаштыр ортулукче үнгулеп кээп, ооң-биле боттарының ажелеэнге соорулгазын көөргеткеиилер. Ортулукту олар ээлеп ап шыдаваан. Оларны офицерлер Д. В. Леонов биле Е. И. Яшин баштаан кызыгааржылар үндүр кызыпкан.

Марттың 15-те ол черниң шагы-биле 9 шак 45 минута турда кыдат солдаттарның чепсегленген улуг отряды, артиллерия-миномёт одунга камгаладып алгаш, Даман ортулуктуң мурнуу чүгүнче шургуп кирген болгаш ортулукту камгалап турган совет кызыгааржыларына атакалаан. Дайынның сан талазы-биле хөй база ооң артиллерия-миномёдүнүң күштүг оду турзажок, кызыгааржылар атаканы сый шапкан болгаш шургукчуларны ортулуктан үндүр сывырган.

Атакалар улажып-ла турган. Кыдат солдаттарның кезектери немежин кээп турган. Шургуп кириишкин бүрүзүн артиллерияларның болгаш мипомёттарның оду-биле деткип турган. Күштер дең эвес турганда, Даман ортулуктуң чоогунга чидиг болгаш дүшкүүрлүг байдалды тургузуп турар апарганы бистиң кызыгааржыларывыс дараазында опчүк-чөңгээге чедир 6 хонук мурнуида-ла эскерип турар апарган.

Марттың 12-де кыдат кызыгаар таңнылылының офицери Хутоу бистиң кызыгааржыларывыс-биле чугаалажышкын кылыр дээш үпген. Мао Цзэ-дуннуң айтыышкынынга оорганган, кыдат офицер Даман ортулукче бистиң кожаларывыс заставаларның болгаш курлавыр кезектериң кызыгааржылары далаш-биле кел чораап. Совет ортулукче шургуп келген кыдат шериг кезектери олар кады шинтпирлиг атакалаан болгаш кыдаттарны совет девискээрден үндүр сывырыпкан. Бистиң дайынчывыс бүрүзүү тулчуушкунга эрес-маадырлыын болгаш Төрээн чуртунга бердингенин көргүскен.

Коммунист офицерлер Д. Ф. Леонов болгаш Е. И. Яшин ыңнаш дружулгалыг командирлериң тура-соруккуруига, маадырлыынга болгаш тулчуушкун үезинде дүрген болгаш ылаптыг үнелеэшкинии кылып биляриинге чоргаарлаиып турар бис, Е. И. Яшин баштаан кызыгааржылар бөлүү сан талазы-биле олардан каш катап хөй турган кыдаттарның халдаашкынын чедип шак ажыр тудуп келген. Спарядтарның частыышкынындан хар каарарган. Кыдат таланың артиллерия болгаш миномёт дивизионнарының одуңуң калбарыышкыны барык ортулукту шыва ап турган. Ынчалза-даа боттарының төрээн кызыгаарын камгалап турган бистиң кызыгааржыларывыстан кым-даа сүртевээп. Кызыгаарга бодуңуң амыдыралыиың 20 хире чылын берген командир туруштуг чоруткун болгаш черниң байдалын тулчуушкунга кончуг эки аажылап билириинге үлегер-чижээн коргускен. Ол ышкаш ооң кызыгаарга үр чеде чаңчыгыш сөөпгенин база дузалаап.

Москвада күрүпеиің бирги подшипник заводунуң токары чораан, Алма-Ата хоорайда кызыгаар командызалының дээди училищезиин дооскан соолунде Ыракпы Чөөп түк кызыгаарынга келген улуг лейтенант Л. К. Маньковский дайзаминар-биле коргуул чок тулушкан. Улуг лейтенант Л. К. Маньковский тулчуушкуп шолуиге маадырлыы-биле өлген.

Сержант Анатолий Козин, анаа дайынчылар Виктор Плотников, Валерий Гайлевич болгаш оскелер-даа кыдат чөңгээчилер-биле тулчуушкунга шылгарааннар. Сержант Виктор Головин бодуи олум чок алдар-биле бүргеткеп. Аар балыглаткан тургаш-ла, ол тулчуушкун шолуп кагбаан болгаш ханының соолгу дамдызынга чедир тулушкан. Маадырларның даңазызын ооидаа улгаттырып болур. Даман ортулукка бистиң дайынчыларывыстың туруштуг коруу болгаш төрээн чуртунга бердингеии база катап көз-дээп.

СССР-ниң күрүне кызыгаарып моон соңгаар-даа идегелдиг камгалаарын, совет черниң базын бүрүзүп толептиг болгаш алдарлыы-биле камгалап алырын кызыгааржылар бодуңуң төрээн Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазаанга буйредип турар.

делегей бо хүннерде

Делегей парлалгазы кыдат чөңгээ дугайында

★ ПАРИЖ. (СЭТА). «Франс нувель» солуп совет кызыгаарда Даман ортулуктуң районунга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөңгээзин кплеңнээшкин-биле буруу шапкан.

Пекин удуртукчулар «Совет Эвилелиниң кызыгаарын чиганнишкинге тургузарыбиле» кызыгаарга шыңгыы мөслидежишкинии күткүп турар деп, солун демдеглээп.

«Франс нувельдиң» демдеглээни: Уссуриго кызыгаар мөслидежишкинии Барыын Берлинде байдалдың чидиглеигени-биле болгаш ККП-ниң съездизинге белеткел-биле «капсырлажып турары элдептиг». Антисоветизм идеязы болу берген пекин удуртукчулар турүп чок ыштыкы байдалдан кыдат улустуң кичээнгейин чардыктырарын, армияга эрге-чагырганы шилчидип бергенин шыпзыдарын оралдажып турар-дыр.

Вьетнамда байдал антиимпериалисчи фронтуиуң чаңгыс эви кажангызындан артык пеген турар үеде, аиаа чугаалааргa, кыдат чазак каранга-сагыштыг үүлгедиигии кылырын оралдажып турар-дыр деп, «Франс нувель» айыткап. Пекииниң дайзын-биле дугуржуп чугаалажып алганы ышкаш, бүгү чүве шак ынчаар болуп турар.

★ НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет Даман ортулуктуң районунга чаа кыдат чөңгээ-биле холбаштыр КУР-иуң чазаанга Совет чазактың медеглелиигe америк парлалга улуг кичээнгейии салып турар.

«Нью-Йорк таймс» солуп Совет чазактың медеглелин бүрүңү-биле парлап үндүргеи. Кыдат Улус Республика-биле мөслидежишкинии чайлаарынга Совет Эвилелиниң чүткүлдүүнүң дугайынга хамаарыштыр документиде айыткан чүүлдү солуп опаалап демдеглээп.

Совет чазактың медеглелин тайылбырлавышаан, «Нью-Йорк дейли ньюс» солуп кыдат эрге-чагыргалар чепсектиг чөңгээзин үргүлчүлээп таварылгада совет девискээриің дээп болбазын үреэп үрекчилерге олумиүг ойтур шавышкынны бээрииге Совет Эвилелиниң улустарының беленниң дугайында документиде айыткан чүүлче позичукчуларының кичээнгейин салган. Медеглелде «Кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чаа калчаалыг чөңгээзин аар уржуктарны болдуруп болур» дээн чүүлдерии солуп демдеглээп.

★ УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРП ТК-ның болгаш МАРның чазааның органы «Үнэн» солуп Совет Эвилелиигe удур кыдат дайынзырактарның чепсектиг чаа калчаалыг чөңгээзиигe холбаштыр Совет чазактың медеглелиин парлап үндүргеи.

Совет Эвилелиигe удур Мао болүүнүң чепсектиг чөңгээзи ырак сорулганы салганы, хамыктың мурнунда советкыдат харылзааларын чидиглендиреринче улганганы чигланнит чок деп, солун демдеглээп.

Совет чазактың медеглелиигe «Совет Эвилелиниң кызыгаарлары ыдыстыг болгаш дээп болбас деп чүвеии бүгү шыңгызы-биле демдеглээри эргежок чугула дээрзин Совет чазак санап туре, совет девискээриің кым-даа дээп болбас чоруун үрээр дээр оралдажышкынпарны база дагын кылыр болза, ССРЭ болгаш ооң бүгү улузу совет девискээриң шинтпирлиг камгалаар болгаш ындыг янзылыг үрээшкиннерге эң не шинтпирлиг ойтур шавышкынны бээрии Совет чазак мооң-биле кады медеглеп туре» дээп чүүлдерии солуп опаалап демдеглээп.

Улан-Баторуң радиозу Совет чазактың медеглелии дамчытпышаан, Совет Эвилелиигe хамаарыштыр шериг агрессиязынга Моолдуң ажылчы чонпары шинтпирлиг удурланыи турар деп медеглээп.

★ СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның төп солуннары Совет чазактың медеглелин «Мао чуларының чаа калчаалыг шериг чөңгээзи», «Совет Эвилелиниң кызыгаарлары ыдыктыг болгаш дээп болбас», «Авантюристерге шинтпирлиг ойтур шавышкын бээр»—ындыг улуг эге-биле парлап үндүргеп.

Март 2-де Совет Эвилелиигe удур кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг кемпиг чөңгээзи чүгле Совет чуртка эвес, харын база бүгү делегейге киленнээшкиннии хайныктырган. Ак сеткилдиг бүгү кижилер кандыг-даа барымдаа чок бо халдаашкынның организакчыларын шыңгы буруу шапкан. Ол халдаашкын Пекинде маочу чарыкчыларның бужар сорулгаларынга чүгле бараан болуп турар эвес, харын база империализмниң эң агрессчи күштеринге улуг дузаламчыны көргүзүп турар деп, «Работническо дело» солуп бижээп.

Ол чөңгээге киленнээшкин оожургавайн турда-ла чаа калчаалыг чөңгээ дугайында медээ дыңналып келген: март 15-те Даман ортулукка маочулар чепсектиг чаа чөңгээзин организастаан. Бо айыылдыг чөңгээ Мао болүүнүң авантюрисчи шугумун база катап хереченлеп турардыр. Ол шугумда антисоветизм шинтпирлиг рольду ойнап турар болгай.

Маочулар боттарының кемниг үүлгединшкиннери-биле Совет чуртка найыралдың сеткил-сагыжын кыдат ажылчы чонпарның медерелинден ырадырын оралдажып турар. Совет чурт хосталга дээш кыдат улустуң демисселиниң ең аар-берге үезинде, социалзам тургузууушкунуиуң чылдарында Кыдатка аажок улуг дузаны көргүскен болгай деп, «Работническо дело» солуп бижээп. Мооң-биле кады совет девискээрже дээрбечи халдаашкынның организакчылары боттарының ыштики политиказының буураашкынындан, бакка сурагжаан «культура революциязының» аар уржуктарындан кыдат чонпуң кичээнгейин чардыктырарын оралдажып турар.

Маочу бөлүктүң амгы кеминг үүлгединшкини социализминиң болгаш тайбыңның эң-не калчаалыг дайзынпарынга ажыктыг.

Чөңгээлериниң организакчылары боттарынга аар харыысалганы хүлээрии айытпышаан, солуннуң бижээнии:

Совет чуртче халдаарын дидиигеи кижи бүрүзүү шыңгыы согуушкунга таваржып келген деп чүвеин төөгү ооредип турар.

Боттарының авантюралары-биле улузупуң эрге-ажыктарынга, социализминиң болгаш тайбыңның хереэиге осклрилген пекин чөңгээчилер ол кичээндирилгелерин боданган болза чогуур ийик.

Улуг Совет чурттуң улустары-биле бузулбас пайыралга шынчы, марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге сеткил-сагыжының ханызындан бердингеи бистиң улузувус угаан-сарыылын ышкынгаи пекин авантюрисчилерииң чаа бужар-чүдек үүлгединшкиперин килеңнээшкин-биле буруу шаап тур.

★ БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештиниң бүгү солуннары чепсектиг чаа кыдат чөңгээге холбаштыр Совет чазактың медеглелиниң дугайында дыңнадыгны «Пекинге Совет чазактың шинтпирлиг сагындырыы», «Совет Эвилели Кыдаттың чурттевискээр талазы-биле үндезин барымдаа чок негелдезин буруу шаап тур» деп улуг эгелер-биле парлаап үндүргеп.

«Непсабадшаг» солуп редакция үүлүп парлап, Кыдаттың удуртукчулары советкыдат күрүне аразының харылзааларын сагыштыы-биле үреэрии оралдажып турар деп демдеглээп. Кызыгаарга чөңгээлер, баш бурупгаар пламиаан чепсектиг халдаашкыннар, араатанзыг олүрүкчү чоруктар пекин удуртукчуларның хүн бүрүдеги политиказы болу берген деэрзин солун бижээп.

★ БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың парлалгазы Совет чазактың медеглелии бүрүүбиле парлаан.

«Нойес дойчланд» бо документиин «антисоветчи калчаараашкын чидигленип турар» деп улуг эге-биле парлап үндүргеп. Москвадан келген дыңнадыгга «ССРЭ-де массалыг удурланышкынның дугайын айытхан. Совет хамаатылар митингилерге Маовун болүүн буруу шаап турар» деп, солун бижээп.

«ССРЭ-ниң кызыгаарларын моон соңгаар үреэр дээр чоруктан Кыдат Улус Республиканы шынгыы сагындырып тур» деп, «Берлинер цайтунг» солуп айытхан.

«Нацнональ цайтунг», «Нойе цайт», «Дер Морген» болгаш өскө-даа солуннар Совет чазактың медеглелии «Кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чаа чөңгээзиигe шинтпирлиг удурланып тур» деп улуг эгелер-биле парлаан.

АКШ. Висконсин штаттың эрге-чагыргалары Мэдисонда студентилериің хөлэээшкиниин базары-биле хемчегнерни ап турар. Национал гвардиаиың тос чүс солдаттары болгаш чепеегленген беш чүс полицейжилер университет хоорайжыгажын шеригжиткеп лагерь болдурган.

Национал гвардиаиың солдаттарын университеттиң девискээринде тургускан чорум ээ-не шынгыы хемчег болур болгаш ооредилге черииге эрге-чагыргаларның иентередип турары распаиин болгаш ылгай коор чорукту узутказар дээш демисежин турар студентилерни полициаиың бодуиуң контролюига тудуп шыдаваин турарын хереченлеп турар.

ЧУРУКТА: чепсектиг күжү биле чыскаалчыларны тарадыр сывырарын оралдашкан полиция биле студентилерии демисселп.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

БАШКЫНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

ДАЙТААН Таковна Сюрюн Мугур-Аксы орто у м а к школага башкылап эгелээ-де чүгле беш чыл ашкан. Ону даштынган коорге топтуг-томаанныг, оожум, толептиг, бүдүүтүг кижи. Ындыг сеткилиг авыяк кижилерниң ажылынын, эгээртинмес байлак ишкини сагыш-сеткилин дүргеп билиш алыры берге, олар эскет чок болгудаарлар. Таварылга болуп бе, азы башкы болур күзелиңер күштүг турган бе? —деп, мээң база өөреникчин чораан кижи боорга, айтырдым.

— Эге классчарга тургашда башкы болукпап эгелээм мен. Аалымга дүүмаларымны ойнадырда безин мен башкы, а оларым өөреникчилер болур турган. Баштайгы башкыларымны катап-катап көрүксээр, олар-биле чугаалажыксаар мен.

«Профессияны шын шилиир аас-кежикче орукту тывары ол» деп башкыларывыс база чагып турган. Үстүкү классчарга тургаш, келип ye дугайын үргүлүү маргыжар турган бис. Башкы кижиниң ажылынын бергезин база эскерип турган мен. Мынчала-даа башкы ажылы эң аас-кежиктиг ажыл кылдыр шинтпирлиг болдуга азыскан мен—деп, Дайтаан Таковна чугаалап олур.

Башкыны сургуул уругларыбыле бо-ла кады ойнаан, ырлаан, танцылаан азы аян-чорук кылып, бир-ле черде барган чоруурун кижи көрүп болур. Ону уругларга ёлуг-ла янак кижи-дир деп бүүрей бээр. Кижи-ле болганы ындыг эвес-де болгай. Чаңдык кижилер уруглардан бүжүрганыр. Башкы өөреникчилериниче кажан-даа чанчаттынмас, харын хүндүлүг, улуг кижилергилештир олар-биле телептиг чугаалажыр. Ооң чеднишкинериниң код дүлүүдүр ында. Каржы ада-иезиниден азы башкызындан уруглар ойкталыр. Мынчан бот-боттарын билишпес халанчыг байдал тургустунуп кээр.

Ажылдап эгелээнзеп бээр Сюрюң башкы эге школаны бир улаа доостурган, ол сөөлгү ийи чылды улай 100 хуу түүнелиг болган. Өөреникчилерниң билии база быжыг. Сөөлгү 3 чылды улай ооң өөреникчилериниң 50—60 хуузу 4—5 деңгеелерлиг дооскан. Бо өөредилге чылында белеткел классын эң хүржүлгалыг башкыларга хүлээткен бис. Оларның бирээзин Дайтаан Таковна алган. Алды харыг чаптанчыгларга ооң бары чымчак болган. Эрги программа-биле өөренип турар ангы бирги классчылардан ооң белеткелчилериниң билии эки дээрэи көстү берген. Чижээрээ, бирги классчы үшкү улдуунуң сөөлүүрели минутала 30—40 сөстү номчуп тар үүрлүг. Бо чижеглелги олар эки күүсеткен. Ооң класында 17 өөреникчиниң тозу дөрт, бешке өөренип турар.

— Өөреникчилериңер кичээлге чоруп үрей бээр бе, Дайтаан Таковна?—деп айтырдым.

— Уруглар чурум үреэр чай алынмас кылдыр белеткениң алырын оралаажыр кижи мен. Классче кире бергеш, онча-ла кылып, демдеглелер кылырының орнуга, өөреникчилерни солун ажыл-биле дораан хаара тудар. Ооң чаңдык чижектери: тайылбырлыг бижик, мергежилгелер, грамматиктиг ойынар, чогаадыглар, дүүрүп бижилге, арифметиктиг диктант, аас-биле бодалгалар болгаш өске-даа.

Ылангыя бичии класстарга коргузуг материалларын үргүлүү ажыглап турар мен. Чараш чуруктар көрүп каап, уруглар амырай бээр, хүн дээп келген чүве ышкаш. Чүс катап дыңнаарының орнуга чангыс көргени дээре дижир чүве болгай. Мынчангаш чүвелерни карак-биле көрзүннер дээш, кайда чүү барыл, ынаар эдертир мен: магазинче, столовайже, арыгже, хемче, чунар-бажыңче, гаражче, ооң-даа өске черлерже баар.

— Бандыг методикалар номчуп турар силер, башкы?

— Номчуп-ла турар мен ийин, оларның аразында чаа журналдар-даа бар. Бистиң республиканың солуун а р ы башкылар дугайын бижип турар. Мынчала-даа тодаргай кандыг-бир уруглуга дугайын эвээш бижип турары хомудан-чыг.

— Силер база бир арганнардан чугаалап бериңерем?

— Санга чаа теманы быжыглаан соонда, ону бүгү өөреникчилер ылап билген бе деэрээни дүргеп билип алыр арга ыңдыг. (Белеткел классы дижик) 1+4=. 2+3=. 8−3=. 10−6=. 4+3=. 7−5=. Бо чижектерни аас-биле адаарга олар кыдыраашгарынга биживейн, чүгле харыларын бижир. Чүнү-даа ыыйбайн, сагыш-биле дүргеп бодаар ужурлуглар. Ыынар көшкак билгени көстүп кээр. Олар-биле түскай ажылды башкы чорудар апаар. Мынчаарга үр үениң иштинде олар экп-ле билдирбейн туруп болур. Ол чорук башкының ажылын дарталыр, ону өдерп безин бергедей бээр.

— Кижизидилге ажылын канчаар организастап турар ирги силер, башкы?

— Баштай ажылдап эгелээнимде сургуларым хөй турган. Дүржүлгага даянгаш, ооң ажыы эвээш деп бүүрээр мен. Ооң орнунга солуун ажылдар чорудар. «Найыралынар арай багай-дыр» деп, үргүлүү чемелээринин орнуна, кады оюн организастаза, поход у л а з а, агаарлаза, концерт белеткезе кежээ эрттирзе. маргылдаа кылза коллективти эвилелдээринге конччуг-ла ажыктыг. Ада-иелер-биле ажылды үнелевес чорук башкы кижиниң улуг частырыы болур. Ада-иелер уругларын кижизидиринге частырыгларны кылып турарда болур-дур. Ылангыя оларным «чаңгыс оглувус, уруувус, хеймер чүвевис» дижир уруглары онзаланып турар. Олар ылбыраннаап, ёөрү сугну сүзүп кеже бээрге ындыг уруг ыглап олуруптар. Бо талазы-биле Ф. Э. Дзержинскийниң отчуг сөстерин ада-иелерге уламмыры чугула. Ооң чугаалааны: «Тура-соруктуг күштүүн кижизилери база-ла керек. Күзээнин-не төредиери хандырып турар ылбыраннаап, чассыг уруглар дужун хараар, кошкак кижилер болуп доругар. Мынчангаш ада-иениң ынакшылы кошкак болбас ужурлуг».

Мынчангаш ада-иелерге түскай кичээлдерни эрттирип турар мен. Оода оналга күүседиринге олар канчаар дузалажырының дугайында элээн хаш кичээлдерни эрттирген бис. Класска уруглар олурупканда чангыс дээре дижир чүве болгай. Мынчангаш чүвелерни карак-биле көрзүннер дээш, кайда чүү барыл, мынаар

Кок-Чыраа сес чыл школазының башкызы Светлана Оюновна Бирлей чедп чыл мурнунда эге классчарга башкылап эгелээн. Чаа-ла школа дооскан ол аныяк уругга башкылаары берге тургап. Салгап сорук турда, күзээнин чедип алыр, сураанын тып алыр деп чугаалажыр болгай.

1967—68 өөредилге чылында ооң ажылдап тургап 3-кү классының өөренимчилеринден чангыс-даа школачы катап олурбайн, дараазында классче шилчээн. Светлана Оюновна чүгле бодунуң түскай мергежилгиге эки түңнелдерин чедип ап турар эвес, харын хөй-иниттиниң ажылынга база идепкейлиг киржип, чоннуң бедик хүндүткелин чаалап ап турар. Ол ам агитатор.

Аныяк башкы, идепкейлиг комсомолчу Светлана Оюновна Бирлейни Кок-Чыраанның соңгукчулары район Советиниң депутадынга чаңгыс үн-биле соңгаап.

А. УЯНУК.

ЧУРУКТА: Кок-Чыраа школазының башкызы С. О. Бирлей класында кичээл эрттирип тур.

А. СПИРИДОНОВТУҢ фотозу.

Чемпион ёзу-биле эгелээн

СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Дворцов биле Д. Ершов оларның Стокгольмдан дамчыткаңы болза:

— ССРЭ-ниң чыыды командазының хоккеистери дөгерей чемпионадынга баштайгы ийи оюнмарны уламдай удуп ап, чемпиончу ёзу-биле эгелээн. Субботада болган баштайгы ужуражылгада олар американнарны 17:2, улут хүүде шведтерни 4:2 сан-биле чаа утканнар.

Баштайгы ужуражылгага Старшинов биле Фирсов олар 4—4, Михайлов биле Юрзинов олар 2—2, Мальцев, Мишаков, Петров, Паладьев, Харламов кижи бүрүзү 1—1 шайбаны киргеш. Совет чыыды командазының дөгерей маргылдааларынга киргиннээн. Мальцев Михайловту солуп бижаан. № 18 аныяк совет хоккеист Мальцев ужуражылгага 18-ле секунда иштинде ойнаш, бир шайбаны кирип хап четтигипкен. ССРЭ-ниң чыыды командазы бо ужуражылгага дараазында составтыг киргиннээн: Зингер, Пучков, Рагулин—Лутченко, Роминевский — Паладьев, Кузькин, Зимин—Старшинов—Якушев, Фирюов—Юргизов—Мишаков, Харламов—Петров—Михайлов, Мальцев.

Ийиги ужуражылгага Давыдов Кузькин-биле, Мишаков биле Юрзинов оларны Мальцев биле Викулов олар солаан. Бистиң командавыстың шведтер-биле ужуражылгазы хөй айтырыгларны шинтпирээн. Ону хоккеистер боттары болгаш көрүкчүлер билип турган. Кышкы стадионну көрүкчүлер тыгырт доллур олурупкан. Демисел чидиглеткен. 300 совет туристиң ошайбадан кирип кагыпар, шайбадан кирип кагыпар» дээн алгылары хөй муң шведтерниң «Хейа, хейа» дээн үнүнерп базып турган.

Мартылдаа шөлүүн көзериниң командазы эң шилиидек команда турган. Ылаңгыя ооң үш халдакчылары С. Юханссон—У. Стернер—Л. Нильссон оларның мергежилге бедик. Оюнмуң баштайгы үезинде чогум-на харын олар тендеп турган. Мынчаажок дөрт минута эрткенде совет команда санны ажыткан. Швед артык ойнакчыга деннештир Мальцевти киргеш. Мынчала-даа швед Нильссон өде халый бергеш, санны деңнештиргиккен. Ооң соонда Нильссон база катап халдан киргеш, шайбаны Юханссонга дамчыдып бөөр (мурнунда Альметовтуң болуу мынчаар ойнап турган) орта, ол ийиги шайбаны киир какkан.

Оюнуң уламчылалы шведтериң санаалдааны дүргеп ойнаар темп оларның бөттарынга безин күш четтирмес, харе апартаның көргүскеш. Чаңсар сөөлүүде Михайлов санны деңнештиргеп. Ооң соонда совет команды эрестиг халдап, Старшинов биле Харламов бир-бир санны киргеш.

Чемпионаттың баштайгы хүнүүде Чехословакиянның чыыды командазы Канаданың командазын 6:1, шведтер финнерни 6:3, канадажылар Финляндиянның чыыды командазын 5:1 санга уткан.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң чыыды командазы хоккейге чыыды командазы (солагай талазын-дан) мурнунда: Евгений Мишаков, Вазерий Харламов, Евгений Паладьев, Вячеслав Старшинов, Борис Михайлов, Владимир Петров, Игорь Ромишевский, Виктор Зингер (вратарь), Виталий Давыдов, Александр Мальцев, Владимир Викулов; турар: улуг тренер Аркадий Чернышёв, Владимир Лутченко, Виктор Кузькин, Юрий Рейс, Владимир Юрзинов, Александр Рагулин, Александр Якушев, Борис Майоров, Олег Зайцев, Анатолий Фирсов, тренер Анатолий Тарасов.

В. Уя да-сининң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Школа баар бетинде

Бирги класска өөренип кирер уругларны школага белеткээр бе азы канчаарыл деп айтырыг ам турбас ужурлуг. Чүге дээрге бирги класска программа чаартынган, негелде дыңзыг болгаш белеткел чокка өөренири кончуг берге. Школаже киреринин бетинде уругларны ыяап-ла белеткээринин чугулазын болдунуң практикамдан көрдүм.

Уругларны каяа канчаар белеткээрил деп айтырыг башкыларны-даа, ада-иелерни-даа дүүредип турар. Уругларны ясли-салтарга белеткээри чугула болбайн аан. Мынчалаада-даа хөй-хөй уруглар ясли-салтар барбайн турар болгай. Оларның өөредилгезин канчаар организастаарыл? Уруглар салы барбайн турар бичии кижилерниң дансызын бүрүнү-биле тургускаш, оларны школага белеткээринге хемчеглерни амдан эгелеп алыр ужурлуг.

Уруглар салы болгаш школа бот-боттарының аразында сырый харылзаалыг болуру чугула. Хөй-иимги кижизидилгезинге хаара түүгүнгап уруглар школага өөредилгеге хире-чергези-биле черле белеткеттинген болур.

Белеткел бөлүктеринге ажылдаар башкылар канчаар ажылдаарының ергазын ыяк билир ужурлуг. Белеткел бөлүктери уругларны угаан-медерел-даа, мөзү-шинар-даа, эстетика-даа талазы-биле кижизидер. Ооң ангыла өөредилгеге чугула чанчылдарны, билиглерге соңуургалзы уруглар-га кижизидер. Бичии уруглары школага, өөредилгеге чанчыктырары чугула.

Школага келген уруглар хайгаараачал чоруткы, деңнээринге, чүвениң чылдагаазының тодаралдырынга чанчыкпан болур ужурлуг. Чүвелериниң улуг, бичезин, оның иштинде санныриниң кылдыныын билир ужурлуг. Ам бо хүннерде 4-кү классча ажылдап турар башкылар бирги класска келир өөренимчилерни дээш амдан сагыш салып турар. Бирги класска өөредир школачыларның дугайында башкылар чамдыкта чүнү-даа билбес болгулаар. Ажылдаар класты тодаратынган болганда келир өөредилге чылында башкылаар класының составы-биле, оларның ада-иелерибиле таныжып алырга эки. Уругну ог-бүлеге чанчылыдан школага чанчыктырары чугула.

Кызылдың № 3 школазының башкылары О. Ф. Болупаева болгаш М. А. Кутивина олар бо талазы-биле дүржүлгалыг. Эрткен чылын олар белеткел бөлүктеринге ажылдап турганнар. Чаа программа ёзугаар уругларның онзагайын барымдаалап көөру чүден артык чугула. Уруглар-биле баштайгы ужуражылгага баш бурунгаар эки белеткенгеннер. Солуп тоолду белеткеп алгаш, уругларның кичээнгейин хынап көргеп. Тоолга хамаарыштыр уруглар-ның байдалын хайгаараанар.

Ким бижип билирил, кандыг хоорайлар билирил, бистиң чуртувустуу канчаар адаарыл, ам кайы айыл дээн чижектиг айтырыгларны салыр болза эки. Долгандыр турар аимырал дугайында билир чүүлдерин улам калбартыры чугула. Бичии кижилерни кичээнгейлиг чоруткa кижизидер.

Бо өөредилге чылында мен болуп база бирги классчыларбиле ажылдаар мен. Уруглар садынга барбайн турганнарбиле белеткел кичээлдерни эгелээр мен.

Е. КВИТНЫХ.
Кызылдың № 3 школазының башкызы.

Түңнел чүге ийи аңгыл?

Чадаананың аимырал хандырылга комбинадының Кулуп-Дүжерде ыяш белеткээр цехи элээн каш чылдар иштинде ажылдап турар. Кулуп-Дүжер тудугга хереглээр ыяш курааныры-биле байлак чер. Районнуң ыяш ажыл-агый чери база ында ыяш белеткеп, ажылчыларны, магнна, техниканы тургускан. Комбинаттың цехи-даа, ыяш ажыл-агыйының цехи (мынча деп-даа болур) бот-бодундан ырак эвес участоктарда ажылдап, чаңгыс суурда чурттап турар.

Ыяш ажыл-агый черинге хамаажыр бригадазы С. Баазан удуртуп турар. Бригада ыяш белеткээр планны ай санында ажыр күүседип келген. Кезиичилер Сат. Ортуң-оол, Ондар, Баазан үш нормазын ажыр күүседип, оскелерге үлегерни көргүзүп турар. А трактурист Ондар Өлчей-оол ыяшты ак орукче үндүр

соортуруп шалыпкын чорудуп, трактурун ажы эдилеп турар.

Ыяш ажылдакчыларының кожазы—комбинаттың ажылчыннары эртнеп чылдың сөөлгү кварталында. бо чылгын баштайгы айларында-даа планын күүсеттиккен. Чүге? Чүге дээрге цехтиң үш трактору хүн-хүнүү-биле ажыыже үнмейн. үреэлип турар. Оңу эдилеп турганы-даа болгай, а ам артык кезектер-биле шуут хандырбайн турар. Кескен ыяш, каккан токпак бар-даа болза, ону ак черже үндүр соортыкпайн, штабельдей салбаанда продукцияны белеп болганы ол эвес-де болгай.

Комбинаттың бо участокта ажылчынарының күш-ажылын чөп организастаар талазы-биле боттуг хемчегленни алыры чугула.

С. МОНГУШ.

Чежеге чедир уламчылаарыл?

Элээн каш чылдар мурнунда Чадаана—Кызыл-Мажалык араазының оруу бистиң Хорум-Даг суурдан эртип турда, магалыг-ла чүге ийин. Чадаана баарда автобуска олуруптар. Ам ол оруктуу чаартып, өске черлерниң тутканының соонда Хорум-Дагган район төвүнге чедерлыка бергедээн.

Чадаананың автотранспорт будүрүлгези бисче автобус чорудар дээрге орук багай, тодаргайзаарга, суур чанында ковуруг үрелген дээн. Ол ковуругну кыштың соогунда суурнуң чурттакчыларының саналы-биле эш Тамның башталаан авено чаартып кылгап. Ковуруг белен, а автобус мынчага чедир сураг. Кодаа Советке, райкүүскомга, АТБге та чеже катап тургускан айтырыг чүве бо! Мынчага дээр автобус Хорум-Дагже чүге маннавайн турарыл?

В. ЧҮЛЬДҮМ.

„Тываның аныяктарының“ шаңналы дээш

Ук солуннуң шаңналы дээш шилиндек шыдыраачылардың маргылдаазы улам-чылавышаан. Эрткен неделяда болуп эрткилээн бешки, алдыгы, чедиги салыларның үезинде маргылдааның кирижикчилери бөттарының түстүүре удурланыкчызыбыле шыңгыы демисежин, биче эвес угаан күүжүн чарыгдаанар.

Тергиинерниң биргези Д. Буркинов ийиги разрядту А. Чадамба-биле салыга дыка бергедээн. Чадамбаның үш оглу база мерге кыдыр үнер дей берген. Аргажоктуң кыпырыңдан артып калган чаңгыс бөрбак бодаын ол айыылдыг ооларга орнаан, таймынажыр ужурга таварышкан.

Ол-ла салыда Саян—Өпей-ооллуң чанында коруктулер база-да дыргын чылын тургап. Чүү болганы дээр-болза. Саяның чедиг ооллары удурланыкчызының ноянының талазынче халдап кире бергеп девидеткен түр. Чүүдээ канчаарга дуза чазып бөөтпеп көргеш. Өпей-оол тиилээнин дээш эжинің солун чылына тутkан.

Алдыгы салыда С. Танба — Буркинову, М. Биче-ооп—Оюнну утканнар. К. Сая, Н. Тюлюш олар база тиилеелиг болганнар. Чедиги салыда М. Кенин-Лопсан, Д. Буркинов, Ч. Оюн олар удурланыкчыларын түс-түсте удуп алганнар.

Ам байдал мындыг: Оюн—5, Кенин-Лопсан—5,5, Буркинов — 4,5 саннарлыг мурнап чоруп турарлар.

А. ДЫРТЫЫ-ООЛ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

ЧАРЛАЛ

Кызыл садыг чери садыгжыларының үш, касса аппараттарының кассирлериниң бир ай хуусаалыг курузунга өөреникчилер хүлээп ап турар. 8 классты дооскан, 18 хардан өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. 1969 чылдың апрель 1-де өөредилге эгелээр.

Өөренирин күзээнкер Кызыл садыг черинин кадр кылдызынге келир.

КЫЗЫЛ САДЫГ ЧЕРИ.

КИНО

Март 19-та

«НАЙЫРАЛ»: «Уруглар албас бис» 10, 2. «Виринея» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эрлерниң чугаазы» 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Диверсантылар» 3, «Сөөлгү турлаг» 4.45, 6.30, 8.15 шактарда.

Кызылдың болгаш республиканың экраннарында В. И. ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА КИНОЛАР ЧОРУП ТУРАР. Кинотеатрларга, Культура бажыңнарынга, клубтарга «Ленин диригледен артык дириг» деп темага киноларны көргүзер.

«УЛЬЯНОВТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ», «ИЕЗИНИҢ ЧУРЭЭ», «АВРОРАНЫҢ ДААШТААШКЫНЫ», «ОКТЯБРЬ», «БООЛУГ КИЖИ», «ЯКОВ СВЕРДЛОВ», «МОСКВА—ГЕНУЯ» деп киноларны көргүзер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОПРОКАТ КОНТОРАЗЫ.

Өөредилге херекселдерин чөп ажыглаар

Өөреникчилериң хүн демдеглелдерин чөп ажыгладыр, ону контрольдаар дугайында материаллар солунга мооң мурнунда парлаттынгылаан. Өөреникчиниң билиниге шынгыы контрольду тургузарынга бо черле чугула айтырыг.

Бай-Тайганың школаларында чүгле хүн демдеглели эвес, харын еске-даа өөредилге пособиелери чөп ажыглаттынмайн азы олче кичээнгей салдынмайн турар. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажыл чүгээр-даа болза, чамдык чүүлдер кичээнгейден дашкаар турар деп бодаар мен. Чижээнге уругларның хүн демдеглелдерин ап болур. Дневниктер чүгле шырак өөредилгелиг өөреникчилерде бар. Колдуунда 4—5 демдек алганда башкыга саадырып алыр, багай демдек алганда ону бээрин белеп-ле күзевес.

Негелделиг башкылар база бар болбайн аан. Чижээ башкы Н. Б. Страхова өөреникчилериниң демдектерин доктаамал салып, ада-ие-биле харылзааны тудуп турар. Шупту класс башкылары бо ажыыже сагыш салыр болза эки.

Ада-иелериниң ролю база улуг. Оларның кижи бүрүзү уругларының хүн бүрүдеги өөредилге түңнелин сонуургап көөр ужурлуг. Школаның болгаш ада-иениң чангыс ажыл негелдези кижизидилге ажылынга улуг рольдуг.

Кедээ школаларның өөредилге бааазы чедишпес болгай. Мынчала-даа чамдыкта бар чүүлдерни безин чедир ажыглаайн баар таварылгалар бисте бар. Бетп дээрге-ле төөгү, география талазы-биле дүрзүзел карталарын чедир ажыглаайн баар. Херек кырында ол карталар ном садынга хөй келген.

Географтыг дүрзүзел карталарын уругларга чөп ажыгладып өөредирге оларның билии делгемчилир, анаа картага чүве көргүзерде кажан-даа торулбас болур.

Кызыл-Даг школазындан келген өөреникчилер баштайгы үеде дүрзүзел карталар-биле шоолуг-даа ажылдап билбес турдулар. Оларның-биле немелде кичээлдеп турдувус. Школа бүрүзүнге көргүзүлге дээш еске-даа өөредилге пособиелерин программа ёзутаар өөредирп чугула. Шак мындыг негелделиг башкы бүрүзү удуртулга болдурун ажылдаар болаа эки.

С. ЧЕДЕР-ООЛ.
Шүй школазында география башкызы.

редакциянын адрези

Кызыл. Щетинкин—Кравченко көзүмчүзү, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизининиң 35-21, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амытырал киллизининиң 23-54, культура киллизининиң 37-13, көзээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа база совет туругзуг киллистериниң 21-27, информация киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко көзүмчүзү 1). ГС—00054.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 20 ЧЕТВЕРГ № 67 (7913).

Өртээ 2 көп.

А. Н. Косыгинниң чагаазы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин чепсегленимишкинни дүшүрер талазы-биле 18 күрүкенің комитединге чагаа чоруткан. Комитет бодунуң амылыш март 18-те Женевада үргүлчүлеп эгелээн.

А. Н. Косыгин Совет чазактың өмүнээзинден Комитетке байыр чедиргеш, оон чедимишкиннерлиг болурун күзээн.

«Комитеттиң амылы эңдере чепсегленимишкинни будурериң сонсадырының болгаш чепсегленимишкинни дүшүрериниң оруунга бурунгаарлаарының херээмге боттуг түңнелдерин чедип алырынга чедирер деп идегелди илергейлээрин чөпшээреп көрүңер.

18 күрүне комитединиң амыл-чорудулгазы делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарынче болгаш бүгү делегейге тайбыңны хандырарынче улустарның чүткүлүн барыылдаалаан турзун» деп, чагаада чугаалаан.

Ажылчын бөлүктүн хуралдары доозулган

«Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары болгаш коммунистиг, ажылчын партияларның, империализмге удур бүгү күштерниң чаңгыс эптиг ажылдаары» деп кол документиниң төлевилелин делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының келир Чөвүлел хуралынга белеткеп бээр, ажылчын бөлүктүн хуралдары 1969 чылдың март 18-те Москвага доозулган. Документиниң белеткеттинген төлевилелин белеткел комиссиязынга чүгаалажып көөр кылдыр шилчидил берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединиң пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн, республиканың хөгжүм-шын театрының залынга СЭКП Тыва обкомунуң V калбак пленуму болуп эрткен. Министерстволарның, республика организацияларының, районнарның партия, совет органнарының удуртур ажылдакчылары, районнарның кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелериниң начальниктери, улусчу контрольдуң район комитеттериниң даргалары, комсомол, профсоюзтар ажылдакчылары, совхозтар директорлары, колхозтар даргалары, колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының секретарьлары, мал болгаш хөөй ажылының мурнакчылары пленумуң ажылынга киришкен.

«1969 чылда тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база белеткээрин көөдедир талазы-биле республиканың партия организациязының сорулгалары» деп айтырыгны пленум чугаалашкан. Илеткелди СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Н. ФИЛИППОВ кылган.

Пленумга санал бергеннер: СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. ФЕДОРОВ, республиканың кодээ ажыл-агый министри В. Е. СЕРЯКОВ, «Торгалыг» совхозтуң хөйжу бригадазында партия бөлүүнүң удуртукчузу С. Т. САНЧАТ-ООЛ, СЭКП Кызыл хоорай комитединиң бирги секретары П. Т. КИСЕЛЕВ, «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору И. Г. ЛАВРИНЕНКО, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги орлаксызы Н. И. КУЦЕНКО, СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары Ф. И. ДАЖЫ, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының даргазы М. Е. АБРАМОВ, «Сут-Хөл» совхозта партком секретары Д. Ш. САРЫГЛАР, ВЛКСМ обкомунуң секретары Д. К.-Х. ООРЖАК, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары М. С. ХАРЧЕНКО, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри М. Б. ДОСТАК-ООЛ, Таңды районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Г. А. ЗАРКЕВИЯ, областың профсоюзтар чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. НОРБУ, СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи Н. М. КОНГАР.

В. И. Ленининиң төрүттүнгем хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейтиг ушуранырыгыле 1969 чылда тарааны болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрериң база күрүнеге садарын көөдедирин айытқан социалистиг хүлээлгелерни пленум хүлээп алган.

Кыдат дайынзыраактарның совет кызыгаарга ушур-дуржок ончук-чоңгээлерин пленумуң киржичилери сырый каттыжыышкын болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле буруу шапкан болгаш Мао Цзэ-дуниуң бөлүүнүң совет болгаш кыдат улустарның майгыралың үзеринче, ССРЭ биле КУР-нуң аразында харылзааларны чидигледиреринче углаңган антимарксисчи, националисчи болгаш авантюрисчи үүлгедиглерин сойгаазан база совет кызыгаарларның айыыл чок болгаш дээп бомбас чорууң хандыраачыкче углаңган Совет чазактың шиитпирлиг хөделиишкиннерин бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп турар резолюциниң хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. ТОКА пленумга чүве чугаалаан.

Өске ажылда барганы-биле холбаштыр К. К. КУДАЖИНИ «Шын» солуниуң редакторундан хостаан, пленум «Шын» солуниуң редакторунга К. Н. ДИИГАНЫ бадыгаан.

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң мурнакчы саанчызы Ч. Х. Батмар 1968 чылда бодунуң саар 15 инээнин бирээзинден-не 1670 кг сүттү саап алган. Бо чылын эртнеи чылдың деңнелиинден куду эвес көргүзүгнү ол чедип алыр дээш ажылдап турар. Бо хүннерде дуржулгалыг саанчы бир инектен-не хүнде 6-7 кг сүттү саап ап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчы Ч. Х. БАТКАР.

Ю. ЗАХВАТКИННИҢ өөтөзу.

Совет кызыгаар—ыдыктыг!

Чоннуң килеңниг үнү

«Найырал» совхозтуң Бүлүң-Терек салбырының Хөөй кудумчузунуң чурттакчы чону агитквартиразынга чыглып алгаш, боттарының килең үнүн көдүрүп, кыдат чаңгаачилериниң бужар, дерзин чоруун буруу шапкан.

— Мен болза бодумнуң амыдыралымда дыка хөй чүвени көрүп келдим. Мен, хөй ооларның азазы мен. Мао-Цзэдуниуң арге-чагыргаларның организастазыны совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чаңгаа үезинде маадырлыы-биле алган кызыгааржы аныяк ооларывыс ала-иелери, дөргүл-төрелдеривиле бир дөмей хаңы-кажыыдалды оон шын-биле илергейдеп тур мен. Мээң ооларым хөй, оларның Төрээн чуртунуң мурнунга шериг хүлээлгезин артырер үезин келир. Бодумнуң ооларымны ол маадырлыг совет кызыгааржылар шыкаш өрес-сиңим кылдыр киржизидер мен.

Митингиниң өске-даа киржикчилери боттарының килеңнээшкинниг саналдарын бергеннер.

С. САРЫГ.

Маоистерни томаартыр!

Өөвүр районнуң Хандагайты суурнуң чурттакчыларының хөй кижилиг митинг и з и н г е райкомунуң бирги секретары эш Шулуу кыдат чаңгаачилериниң угаан-сарыын чок чорууң сойгалап илереткеп.

Ада-чурттуң Улуг пайзының киржикчизи Монгуш Даваа сес алгаш, маоцзэдунчу болуп Кыдат Улус республика биле Совет Эвилелиниң улустарының аразынга чарылдырыкчы, шовинисчи политиканы чорудуп, социалистиг лагерьниң чурттарының чаңгыс эвин чарылдырар о р а л д а ж ы ышкынныларны чорудуп келген. Ол оралдажыышкынныар кажан-даа боттанмас деп чугаалаан.

Хандагайты ортумак школазының башкызы Нина Тангай-оол маоисчи белүктүң бистин кызыгаарывысха чаңгаазын бүрүү шаап тур мен, бистин төрээн кызыгаарывысты камгалап турар шериглеривиске алдар, моон соңгаар школаның өөреникчилериниң эки өөредилгези дээш эки ажылдаарын хүлээнип тур мен деп чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери чаңгаалекчилериниң ханының үүлгединиң килең-биле бүрүү шаап көргеп, социалистиг Төрээн чуртунуң күүзүн быжыглаар дээш улам эки ажылдаар шиитпирни бир үн-биле хүлээп алган.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

Чөңгээзин соксатсын

Өөвүр районнуң «Кызыл туң» колхозунуң колхозчуларының хөй кижилиг митингизиниң партия райкомунуң секретары эш Очур-оол кыдат эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг өөрүк-чөңгээзиниң дугайында тозарган чугаалап берген.

Эш Очур-оол чугаазының төвүүзүнде:

— Маоцзэдунчу эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарга үндезин чок өөрүк-чөңгээзин делегейниң тайбыңга ынакшылдыг хөй күрүнелериниң улустары-биле кады совет улус бир демнинг бүрүү шаап турар — деп медегээн.

Митингиниң өске-даа киржикчилери боттарының килеңнээшкинниг саналдарын бергеннер.

Митингиге чүве чугаалаан воотехник Т. Маадыр-оол, колхоз даргазы О. Санаа, партия организациязының секретары Д. Комбуштай, шагдаа киллизиниң начальниги Доңгак оларга кыдат чөңгээлекчилериниң авантюрисчи политиказын бүрүү шаапкап.

Колхозчуларның хөй кижилиг митингизи маоцзэдунчу болуктүң чарылдырыкчы политиказын шиитпирлиг бүрүү шаап көргеп, Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың даштыкы политиказын деткээн шиитпирни хүлээп алган.

О. ДАЛБЫП.

ЧАА ПАРЛАТТЫНГАН

Маоистерниң политиказының дугайында ном

«Бодал» деп парлаага чеди чаа ном үндүрген. Ында маоистерниң политика, идеологиязының кол мозуун аваалаттеп бижээн.

Т. Рахимовтуң «Национализам болгаш «новшинам — Мао Цзэ-дун болүүвүң политиказының үндезинин» деп номунда улустарның дең эргелиниң, пайгыралының болгаш аңы-дүңма кады ажылдажылгазының дугайында лозуңну хөме тепсээн кыдат чарылдырыкчыларның антимарксисчи үзелиш тайгыбырлаан.

Е. Коноваловтуң «КУР-га «улут шуранының» социал-экономиктиг үржүктарын» деп номунда ККП-ниң удуртулгазының дүржок политиказын шүүтүмчүлээн. Кыдат улустуң үндезин эргелиг-ажыктарынга бүрүнү-биле улуглаништыкаш ол политиканың чайлаш чок бүрүүн турарын көргүскен.

В. Сидихменовтуң «Хажыдыштыкын-биле көргүскен ангылар болгаш аңгы демисел» деп ажылы база парлаттынып үнген.

(СЭТА-ның корр.).

ХАРЫЛЗАА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Республикада харылзаа эргелелиниң шүгүмүнда организацияларның техниктиг чепсегленимишкини, оларны кадрларбиле хандырары сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Кызында телевидениени амыткыныңдан бээр үш чыл безин четпеенек. Ынчалза-даа массалыг информацияның ол хевири чоннуң улуг үнелелин ап, телевидение дамчыдылгазы чедер девискээрин улам калбартыр дугайында айтырыг тургустунуп турар апарган. Москвадан Красноярск дамчыштыр фототелеграф харылзаазын боттандырып, хөй-хөй черлерде телефон станцияларын автоматчыдып, кодээ суурларны, колхозтарда, совхозтарда бригадаларны, фермаларны радиожудуп, телефон шүгүмнары-биле хандырып турар. Кодээде телефон харылзаазының шүгүмү сөөлгү дөрт чылда 7500 км турганындан 9110 км чедип үзаан. Ынчангаш Тывада чурттакчы чоннуң 100 кижизинге 5,14 телефон аналзын турар, а бүгү Звилелде ол көргүзүг болза ортумаа-биле 3,74. Черче чаа харылзаа салбырларын немей ажыдып, чоннуң амыдыралчы негелделерин хандырар дээш эргелелдиң будурүлге организациялары эвээш эвес ажыыды кылып турар. Эргелел күрүне планын күүседир, күш-ажылдың будурукчуруун остүрер, ачы-дуза чедиреринге бот-үнезин чавыздыр чаңдык аргаларны тыпкан.

Ынчалза-даа харылзаа хандырылгазында четпестер хөй дээрзин редакцияга изээп турар чагаалардан көрүп болур. Чамдык хамаатыларның чагыткан сонуннарын чогуур хуусаазында чедирбээнин, ону эккеп берзин дээш наш матап почтага чедип турганым Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчызы эш Г. Комбу редакцияга бижээн. Ол фактыны хыналда бадыткаан. Барыын-Хемчик районнуң харылзаа белдиринің, оон салбырларының ажылында четпестер хөй.

Районнар аразының телефон харылзаазының шынары багай, үрелиишкиннер ужурундан чугаалавышла болбайн баар таварылгалар бар. Республиканың улуг районнарында телефон четкизинің ажыглалын болгаш кодээ черлерге харылзааның чепсек-херекселдерин тудуп тургузарын Кызылдың ажыглал-техниктиг участогу чорудуп турар. Эрткен чылын ук организация 230 муң рубльдиң шыгээткен. Чылдагааны — мергежилдиг инженер-техниктиг кадрларың болгаш ажылчыннарның чедишпезинде. Харылзаа херекселдериниң шын ажыглалын хандырар ажылдакчылар шугумнарның чаартылгазын, чаа-чаа дерилгелерни тударын база харыылап турар. Чыл келген тудум оларның кылыр ажылының хемчээли өзүп орар: чаа салбырлар немежип, эргижирээн конструкцияларны эде тургузуп турар. Ынчангаш телефон харылзаазы үзүктелген, радионуң дыңнавырының шынары кудулаан таварылгада үрелиишкиннерни дарый эдер хемчеглер алдынмайн баар. Чоокта чаа ССРЭ-ниң күрүне комиссиязы бистиң республикада харылзаа хандырылгазының ажылын хынаан. Ол комиссия харылзаа талазы-биле тудугларны кылыр тудуг-монтаж участогу тургузарының өйү келгенин деңгеллээн. Шынап-ла, ол айтырыгны болур чогуурбуу-биле шиитпирлээри негеттинип турар.

Бир эвес ажыглал болгаш тудуг-монтаж участоктарын аңгылап, оларның ажылын специализастаар болза, хандырылганың шынары экижирип чугаажок.

Районнарда харылзаа белдирлериниң чаартылгазын чүгле эргелелдиң күжү-биле кылыр эвес, а аңаа сонуургалдыг организацияларның күжүн киириштирип, дем наттыштырып ажыыдаары чугула.

Телефон харылзаазын экижидерин кызылчылар база күзеп турар. Найысылалда телефон станциязының күчүзү чедишпес. Ынчангаш байдалдан уштунар дээш хоорайның харылзаа белдири чаңгыс дугаарга ийи-үш аппараттарны улаар ужурга таварымып турар. Ынчангаш бо чылын автотелефон станциязының тудуун доозынаш, ажыглалга киирерин хоорайның харылзаачылары күлүзнген.

Почтачы — өг-бүле бүрүзүнүң күзенчиг аалчызы. Солунсеткүүлдү дүрген чедирип келген почтачыга өөрүп четтиргенин кым илереткевиш! Эки почтачы чүгле чагыдыганы, чагааны, янзы-бүрү шилчидилгелерни эзлеринге ий-шаанда чедирип чоруур эвес, а чаа болуушкунуң тайылбырлакчызы, агитатор болгаш пропагандист болуур. Тээвиде Ленин орденниг хоочун почтачы Салчак Дүү-Дарый ындыг мөзү-шынарыбиле чаңгыс чер-чурттугларының макталын, хүндүткелин чаалап алган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң аныяк республикавыстың экономиказын, культуразын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары ышнаш, харылзаа хандырылгазын улам сайзыраңгаймыдарының хемчеглери алдынган. Чурттакчылыг черлер аразы ырак-узак, черинің кыры, агаар-бойдузу нарын бистиң республикавысха харылзааның сайзыраңгай чепсек-херекселдерин үндүрүп берип, оларны ажыглаар туснай мергежилдиг кадрларны бисче чорудуп турар. Ортумак, дээди эртемниг специалистерни база хереглээнин ёзугаар чорудуп турар. Ынчалза-даа кадрларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бербейн турарындан туснай эртемниг кадрлар чедишпес.

Республикада 12 харылзаа белдириниң чүгле дөртүн туснай ортумак эртемниг ажылдакчы удуртуп турар. Кодээ черлерде харылзаа салбырларын специалистер-биле хандырары чугула. Чүгле ынчаарда радиожудулганың болгаш харылзаа хандырылгазының өске-даа хевирлериниң ажыглалының шынары эки болур. Чер-чер Советтеринің күүскомнары туснай эртемниглерге өран-сааны берип, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бо талазы-биле туснай доктаалын күүседир херек. Телевидение дамчыдылгазының «Орбита» станциязының тудуун дооступ, ону ажыглаар специалистер келир үе ырак эвес. Оларны чурттадыр черни баш удур нурлавырлап, аныяк специалистерни быжыглаарынче кичээнгей салыры чугула.

Харылзааның будурүлге-техниктиг эргелелиниң удуртукчулары, инженер-техниктиг кадрлар, коммунистер чагаа, солун чедирилгезин экижидип, радионуң, телефоннуң, телеграфтың ачы-дузазын ажыглап турар кижилериң сеткилин хандырып, бедик культураның үлегерин көргүзеринче боттарының ажылдакчыларын мобилизастаар ушуруыр.

Эътжир куш өстурери

СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чылдагы) Пленуму куш өстурер ажылды үлетпүрге үндезилеп хөгжүдериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Чуртка куш ээдин будурериң көвүдериниң айтырыын Москвага март 18-те ажыттынган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралында чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң куш үлетпүрүнүң ажыл-агыйларынга сөөлгү чылдарның дургузунда чуурга, куш ээдин будурери дыка кавуузээн. Ындыг болза-даа чонмун ол продукциязын ажыглаарын ам-даа четче хандыртынмайн турар. Ам ону будурерин улам көвүдедир хемчеглер төлевилеттинген. Ызаңгыа, куш ээдин 1969 чылда 28 муң тонна, а 1970 чылда —44 муң тонна немей ап болур арга тывылган.

Чуртта эътжир куш остурериниң быжыг базазын тургузарынче угланган ажылды чорудуп эгелей берген. ССРЭ-ниң Куш үлетпүрүнүң системазында бройлер өстурер 22 куш фабриказы бүрүн күүзүг-биле ажылдап турар, 23 будурүлге чери ажылдап эгелеп, 17 будурүлгени тудуп турар деп, ССРЭ-ниң куш үлетпүрүнүң начальниги А. А. Пак илеткээнге демдеглээн.

Бүгү-эвилелдиң чөвүлел хуралы айтырыгны калбаза-биле, бүгү талалыг чугаалажып турар. Эътжир куш остурер ажылды дүрген хөгжүдериниң аргаларын тывар сорулга тургустунган.

Абакан чоокшулаан

Ак-Довурак — Абаза аразының 238 километр узуп дурттуг авто-орук ажыглаалга хүлээп алдынган. Ол орукту тудаалар, даглар ажылдыр тудуп тургускан. Чүс-чүс чазылдырышкыннар, муң-муң кубометр черни каскан. Ам бүгү бергелерни ажып эрткен.

Чаа орук «Тыва даг-дүгү» комбинаттың продукциязын Абаканга чедирер оруун ол будурүлге черинге 500 ажыг километр кызырып берген. Абаканнан республиканың барыын талакы районнарынга тудуг материалдарын, аъш-чем аймаан чедирип бээри белен апарган. Хөй-хөй машинналар хостаатган.

(СЭТА-ның корр.).

Көрүлденің түңнели

В. И. Ленининиң төрүттүнгениинден бээр чүс чыл болур оюнга алдар болдурган будурүлге культуразын бедидер талазы-биле 1968 чылда эрткен көрүлденің түңнелин чоокта чаа үндүрген. Көрүлденің үезинде күш-ажылдың байдалын экижидер талазыбиле 880 хемчегни будурүлгеге шиитпээткен.

Аңаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың. Чаламада хөмүрдаш разрезинің, «Найырал» совхозтуң, Туранның харылзаа салбырының, Ак-Довуракта үлетпүр будурүлгелер комбинадының, № 2 АТБ-ниң болгаш өске-даа черлерниң эки түңнелдерлиг болгавыш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел демдеглээн.

ОЛАРНЫҢ АВАНГАРДЧЫ РОЛЮ

Республиканың мурнакчы будурүлгелериниң бирээзи Кызыл-Хавак шахтазының коллективи эрткен чылын бланган ажыр 18 муң тонна ажыг хөмүр-дашты Төрээн чуртка берген. Коллектив кежигүннерге төөгүлүг беш чылдың дөртку чылының баштайгы айларында база-ла эки көргүзүглерниг ажылдап турар. Эрткен ийи чартык айларның будурүлге планын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседкеш, чер-чер Советтерниге болуп эрткен сонгулда хүнүн күш-ажылчы чедишкинниг демдеглээн.

Шахтёрларның ажылдап турар черлери, будурүлге девискээря шевергин кылдыр арыглаттынган, кижи бүрүзүнүң бедик будурүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ажылга халаажыргай байдалды тургуспас, коллективтиң иштин херээ дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринге коммунистер авангардчы ролюн көргүзүп турарлар. Оларның күжүн участоктарда таарыштыр тургускан.

Хоочун даргы коммунист Фокей Кирьянович Рязанов шахтада мурнакчы бригадаларның бирээзин удуртуп турар. Эзлчег бүрүзүнде чорутчуруп турар хөй-иштин ажылдарын ол харыылап турар. Партийжи даалганы оон ак сеткилдиг күүседип келгенин партия организациязы каш удаа демдеглеп келген.

Вентиляция болгаш доозунга удур албанның начальниги коммунист Эльвира Халиловна Алешечкина шахтёрларның ортузунга лекция, беседа организастаар, агитхуудустар үндүрер даалгазын оон күүседип турар. Будурүлгениң, хууда амыдыралдың талазыбиле эш-хуузунуң беседаларын үргүлчү чорудуп турар эш Алешечкинаны коллектив кежигүннерни улуу-биле хүндүлээр.

Шахтаның удуртулгазы болгаш онда партия организациязы кандыг-даа айтырыгны шиитпирлээрде коммунистерниң күжүнге даянып, оларның сүмезин ап турар. Эрткен чылдың сөөлгү, бо чылдың баштайгы айлары соок болганындан хөмүр-дашка негелде улгады берген. Шахта хөмүрдаш казарының планныг көргүзүглерин күүседип турааза будурүлгелерден, албан организация черлериндеп база чурттакчы чондан хөмүр-дашка негелде улгадып келирге, бо айтырыгны администрация чери коммунистер-биле сүмележип тургаш чедишкинниг шиитпирлээн.

Партия кежигүннериниң ажык хуралынга бо айтырыгны бүгү талазы-биле чугаалажып көрген. Будурүлге технологиязын үревейн, хөмүр-даш тывыжынга база бир бригаданы тургузарын коммунистер саналдаан. Ортумак звеноның удуртукчуларындан, контора ажылдакчыларындан туснай бригаданы тургускан. Ол бригаданың ачызында кыштың соок, берге үезинде одаар чүүлге улгаткан негелдени долузу-биле шиитпирлээн.

Чоокта чаа болган партия хуралының шиитпирин ёзугаар хөмүр-даш казар болгаш забой аштаар ийи бригаданы каттыштырган. Комплекстиг бригаданың кежигүннери ам бот-боттарын солчур аргалыг болган. Бо хемчегни боттавдырганының түңнелинде күш ажылдың будурүкчүлүү (бригадада) 45 хуу бедээн.

Аар ажылдарны механизастаар талазы-биле Кызыл-Хавактың дагжылары элээн хемчеглерни боттандырган. Хөмүр-даш казарының операциялары бо хүннерде 95 хуу чедир механизастатынган. Чүгле чудурүлге ажылын механизастаанындан 21 кижиниң хол-биле кылыр ажылы солуттунган.

Кызыл-Хавактың дагжылары В. И. Ленининиң төрүттүнгениинден бээр чүс чыл болур оюнга ушкуштур социалистиг чарышты улам калбарткан. Коммунистиг күш-ажылдың будурүлгеан деп ат дээш демисел ында чорун турар. Коллективте 40 кижи ол атты чедип алган.

Совет Тыванын 25 чыл оюн төлептиг уткуур дээш шахта коллективин мурнунда алган социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, чыл тоңчуунге чедир планнан ажыр 30 муң тонна хөмүр-дашты Төрээн чуртка бээр деп шиитпирлээн.

Н. ЧИЧИНИН.

Бо чуруктарны бешчылдың шалыпчы тудуу болгур «Тыва кобальт» комбинаттан тырттырган. Солагай талазында электри ставциязының мурнакчы машининзи Иван Колесников. Тывада бир дугаар ажыглап турар чаа хевирниң суугузун одап, башкарарын аңаа дааскан. Ол суугу хөмүр-дашты одаар кылдыр таарыштыр кылганы-биле овааланып турер.

Оң талазында чуруктаа кобальт комбинадының тулуунда Иргит Мөңгенің бригадазының кежигүннери Иван Ланзы (солагай талдан) Александр Мумба. Олар бо хүннерде турингтурулга салбырында бетонлаашкын ажылында идепкейлиг киржип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ V ПЛЕНУМУ

КӨДЭЭНИҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

СЭКП обкомунуң секретары эш В. Н. ФИЛИППОВТУҢ илеткели

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга совет улус политиктиг болган күш-ажылчы улуг көдүлүүшкүн-биле белеткенип турар. Беш чыл планын 1970 чылдың ноябрьның 7-де күүседир дээш чаруш чер болганда, ооң иштинде бистиң республикада-даа калбарган.

Экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге Тываның ажылчы хонзары чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Чижээ, беш чылдың үш чылдарының дургузунда үлегүүр продукциязын бүдүрери 20 хуу көвүдээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Капитал тудугга 130 млн. ажыг рубльди салган болгаш 70 млн. рубль түнүт кол бүдүрүлге фондуларын ажыглалга киргенн.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери XXIII съездиниң, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) болгаш май (1966 ч.) Пленумнарының шиитпирлерни күүсетпишаан, чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрерни болгаш садарын көвүдедирип база чедип алганнар. Сөөлгү чылдарның дургузунда ниити продукциязын чылда ортумак хемчээли ооң мурнундагы үеде өскенинден 25 хуу бедик болган. Беш чыл планының эрткен үш чылдарының дургузунда тараанын чыыдаазы 217,5 муң тонна болган азы ооң мурнунда эрткен үш чыдаазынга деңнээргe 34,1 хуу хөй болган. Мал ажылының продуктулуу болгаш малдың баш саны база-ла өскен.

Таңды, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның колхозтары, совхозтары чер болган мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарынга дээре көргүзүүнү чедип алган.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында продукция бүдүрерин көвүдедиринiң ажыглаттынмаан курлавырлары болгаш болдувар аргалары эвээш эвес, шыңгыы четпестер ам-даа бар. Бистиң көдээ ажыл-агыйывыс, эрткен чыдын болганы ишкаш, ам-даа хөй түүлдер талазы-биле агаар-бойдустуң байдалындан хамаажыл турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдың часкы тарылгазын колдуунда организастыг болгаш эки эрттирген, ынчан кол тараа культураларын тарырының планын ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа кайдаашкы болганының уламындан гектар черден түгле 3,6 центнер тараа алдынган. Ооң түнелиниде тараанын ниити чыыдазы 247 муң тонна планныг турда, ону түгле 86 муң тонна кыдыр күүсеткен. Республика тараа садарының планын күүсетпээн, колхозтар болгаш совхозтар четчир санныг үрезинни безин уруп алыр, мал чемн тарааны ажылаар болгаш аъш-чемнинң курлавырын тургузар харык чок болган.

Түгле партияның болгаш чазактың улус сагыш човаашкынының ачызы-биле картофельди болгаш ногаалларны республикаже сөөртүп киргген, четпейн турар үрезинни болгаш мал чемни четчелеп турар.

Эрткен чылын республика күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының планын ажыр күүсеткен. Ынчалзажок мал ажылының хөгжүдезинниң көргүзүлгээ шоолуг эвес болган. Хамыктың мурнунда эът, сүт, дүк бүдүрериниң, малдың баш санын өстүрериниң, малдың чаш төлүн алырының болгаш маадарның продуктулуун бедидеринiң планнары күүсеттинмээн. Чижээ, 57 колхозтарның болгаш совхозтарның 32-зи сүт бүдүрериниң планын күүсеткен, эътиин болгаш дүктүүн — 27-зи күүсеткен, а мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле онаалганы түгле 14 ажыл-агый хөй-ларны база ошкүлерин өстүрерин— 16 ажыл-агый күүсеткен.

Өвүр болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары онза четпес ажылдап, күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын күүсеттээнивер. Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары болдунар аргалыг турганда, күрүнеге сүт садарын чедир күүсеттээн. Чөөн-Хемчик, Таңды, Өвүр районнарның колхозтарынга болгаш совхозтарынга сүт база эът бүдүрери кудулаан. Хавааның бай саны бүгү-ле районнарга кызырылган, а чамдыктарынга — мыйыстыг бода малдың болгаш хойнуң баш саны безин кызырылган.

Эрткен чылды республиканың совхозтары харылгалыг доосканы, оларның түгле дөртү— «ҮТКА 25 чылы», «Найырал», «Торгалыг» болгаш «Сүт-Хөл» совхозтар орулгалыг кылдыр ажылдаан. Колхозтар ниити акша орулга алырының планын түгле 89,9 хуу болгаш арыг орулга алырының планын — 67 хуу күүсеткей. Совхозтарда көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези өөрүп, планнаттынганындан дыка ажын турар. Чижээ, «Элегесте» бир центнер тараанын бот-үнези 26 рубль 32 коп., «Өөктең» центнер ногаанын — 725 рубль, «Тес-Хемде» центнер шеен эдинниң — 135 рубль 60 коп. хой эдинниң — 78 рубль 59 коп. дүктүү —522 рубль болуп турар.

Бо четпестер болза, элээн чергезинде 1968 чылда агаар-бойдустуң эки-не таарымча чок болганының түңелиг-дир. Ынчалзажок кол чылдагаан болза, партия обкомунуң көдээ ажыл-агый киллизин, Көдээ ажыл-агый министерствозу, чер-черниң партия организациялары, совет болган көдээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемиглери будуулгенн культурлуг болгаш шапкын чоруларының айтырыгларын ам-даа четпес шиитпирлеп, эртемиин чедиишкиннерни болгаш мурнакчы дүжүүлганы кошкак шиитээдип ап турарында-дыр. Чер болгаш мал ажылын хөгжүдеринiң талазы-биле хемчеглерни колхозтарда, совхозтарда болгаш ниитизи-биле районнарда база республикада четчири-биле ажылдаан кылган, ынчалзажок оларны күүседип турарының чогуур контролю амдызында чок болуп турар.

Агаар-бойдузунуң байдалы бир домей черлерге багай эвес түңелдерни чедип ап болур дээрзин хөй-хөй ажыл-агыйларның чижээ көргүзүп турар. Сөөлгү үш чылдар дургузунда гектар черден 12 болгаш харын-даа 15 центнер тарааны ап турар колхозтар болгаш совхозтар барык район бүргүзүүде бар, а ослолери гектардан 4—5 центнерден ашпас дүжүттү ап турар, чүге дээрге оларда чер ажылының культуразы куду, черни ажылдаарын эртем ёзугу-биле көрбейн турар-дыр.

Бистиң республиканың байдалдарынга ол-шыкты, хоолулуг будумелдерни чыыдырарының болгаш ховуну бок үнүштерден аштап арыглаарының идегелдиг чепсээ болза арыг аңдарылга болгаш эртеги ангыс аңдарылгазы болур. Таңды районда «Революциянын чалбыыжы» колхозарыг аңдарылганы шын ажыглап турарының түңелиинде чыл бүрүде чазагай дүжүтту ап турар. Эң-не кайгаашкынныг чылдарда безин ол колхоз куруктур аңдарган черлерниң гектарындан 11,3 центнер тарааны ап турар.

Ынчалза-даа хөй-хөй ажыл-агыйлар тараа тарыыр черлерни баш удур болбаазырадып белеткээринiң планын үзүп, тараалары хөй нуруузунда чазын аңдарган черге тарып турар. Чижээ, эрткен чылын тараа культураларының тарылгазы мынды болган: куруктур аңдарган черге 31,5, аңдарган ангыс черге —31,8, чазын удур аңдарган черге — 36,7 хуузун тараан. «Найырал», «Барлык», «Тээли» совхозтар. Эрзин, Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары чыл бүрүделе тараазының хөй нуруузун чазын удур аңдарган черге тарып, ооң түңелиинде кулу дүжүттү ап турар.

Сорттуг үрезин-биле тарыырынче шилчимир деп чугаалажып-ла турар бис, ынчалза-даа ажыл-херек оожум чоруп турар. Эрткен чылын 65 муң гектар черге тараа культураларын сорттуг эвес үрезиннер-биле тараан, азы тараайын барык-ла үш-түн бир кезии-дир. Сорттуг эвес үрезиннер-биле Чөөн-Хемчик районга тараалардың 44 хуузун, Барыын-Хемчикке — 65 хуузун, Бай-Тайгага —96,4 хуузун болгаш Каа-Хемге —32 хуузун тараан. Ооң аңгыда, 53 муң гектар черге тараа болгаш мал чемн культураларны чогуур негелдезинге дүүшпес үрезиннер-биле тараан. Үрезин ажыл-агыйында шак ындыг харысалга чок чорукту чайладыр херек. Колхоз болгаш совхоз бүргүзү бодун сорттуг болгаш чогуур негелдере дүүшкен үрезиннер-биле бүрүн хандыртынар дээш, үрезин ажылдыг бригадаларны болгаш звеноларны тургузар ужурлуг.

Чылдың-на колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларынга хөй ирииди өлек бар болуп турар. Ынчалза-даа ону кадагалаарынга болгаш хөргүзүге төгеринге чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чижээ, 1968 чылда тараа шөлдеринге түгле 64 муң тонна өдектi төккен, а бо чылын хүлээлгеде айыттынган 200 муң тонналың орнунга 114 муң тонналы төккен. Ону ылаңгыя Тес-Хем район онза багай чорудун, планны түгле 9 хуу. Улуг-Хем — 37 хуу, Барыын-Хемчик — 37,4 болгаш кол тараалаң район Таңды — 79 хуу күүсеткен.

Сөөлгү чылдарның дургузунда биске хөй санныг кээп турар минералдыг чемнитчидилгени дыка хөй ажыл-агыйларда багай ажыглап турар. Чижээ, «Тээли» совхозка аммиак селитразын аңдарар ангыс черге төп турган, «Барлык» совхозка 350 тонна аммиак селитразын хөргүзүге төккен дутайында актыны турган болган, а хынап көөрге, түгле 200 тоннаны төккен, артканы шаңга хевээр чыткан. Статэргеледиң медээзин ёзугаар алырга, «Элегесе» совхозка 187 тонна минералдыг чемнитчидилгени хөргүзүге төккен, а херек кырында 96 тоннаны ажыглаан болган.

Чемнитчидилгелерни чедир үнелеевес чорук болза, хөргүзүнүң үнүш-дүжүттүүрүн бедидеринге чамдык партия организациялараның, ажыл-агыйларның болгаш районнарның удуртукчуларының харысалга чогу-биле тайылбырлаттынар. Ол-ла үеде чемнитчидилгелерни шын ажыглап, ооң чогуур түңелди ап турарының чижектери бисте эвээш эвес. Чижээ, Көдээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы гектар черге 4 центнер суперфосфатты, 1,5 центнер аммиак болгаш 2 центнер калийлиг селитраны төккен, 30 гектар черниң га бүргүзүлээн 162 центнер картофельди алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз гектар черге 2 центнер аммиак селитразын, 1,5 центнер суперфосфатты болгаш 1,5 центнер калийлиг селитраны төккеш, суттатыг черлерниң гектар бүргүзүнден кукурузаның 250 центнер ногаан массазын алган. Чөөн-Хемчиктиң сорт участогу чемнитчидилгелерни калбаа-биле ажыглавышаан, чыл бүрүде-ле суттатыг черлерниң гектарындан 35—40 центнер кызыл-тасты ап турар.

Эргежок чугула агрономгелделерни күүсединп турар ажыл-агыйлар агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарылга чокка багай эвес дүжүтту ап турар дээрзиниң дутайын ол болган өске-даа чижектер хереченилеп турар. Чижээ, Бии-Хемниң «Өөк» совхозу болгаш «Кызыл тараачын» колхозу, Каа-Хемниң «Кызыл тук» совхозу болгаш Ленин аттыг колхозу бир дөмей хөргүн бойдус байдалдарлыг. Үш чылдарның дургузунда тараа культураларының ортумак дүжүү «Өөк» совхозка гектардан 8,8 центнер, а «Кызыл тараачын» колхозка 12,5, «Кызыл тукка»—7,7, а Ленин аттыг колхозка 10,8 центнер болган. Ылгал чүдел дээрге, «Кызыл тараачын» болгаш Ленин аттыг колхозтарда хөргүнүү эки болбаазырадып, сорттуг болгаш бедик шынарлыг үрезиннерни хөйнү чажып, минералдыг болгаш органиктиг чемнитчидилгелерни бүрүнү-биле ажыглап турарында-дыр.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1968 ч.) Пленуму сүт ажылының тудуушкунунуң, суттатыг черлерни ажыглаарының болгаш өске-даа бүгү мелиоративтиг ажылдарны чорударының айтырыгларынга улуг кичээнгейни салган. Республикага ол айтырыгларны шиитпирлээринге кол үлүг-хуу Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозунга (эш Достак-оол), «Тыва сүт тудуг» треске (эш Соргутанов) онаажып турар. 1968 чылда сүт ажылының организациялары бугаларны аштап, суттарылга системаларын катап тургузуп турган, 1455 гектар суттатыг черлерни ажыглалга киргген, 101 муң га одар черлерни сүтлүг болдурган.

Ооң-биле чергелештир сүт ажылының организацияларынга колхозтарның болгаш совхозтарның негелдезин улуг болуп турар. «Тыва сүт тудуг» трест 1968 чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын түгле 67,5 хуу күүсеткен. Тараа, сигеи шөлдерни экижидер талазы-биле культуртехниктиг ажылдарның планы чыл бүрүде үстүп турар. Тудуг болгаш монтаж ажылдарының шынары куду болуп артып турар. Чижээ, Барлыктың, Алаштың, Чадаананың суттарылга системаларынга шын эвес кылганындан улуг когарал болган. Республикада кайы-даа инженерлиг суттарылга системазы амгы үениң сүт бүлүүртүр күчүдүг агрегаттарын ажыглаарынга таарышпас болуп турар. Суттарылга системаларының эргелели суттарылга бугаларын ажыглап турарын кошкак контролдап, ажыл-агыйларның шын суттарылганы организастаарынга, суттарлыкчы кадрларны белеткээринге эргежок чугула дузаламчыны көргүспейн турар.

Республикада суттатыг черлер 1968 чылдың ноябрьның 1-де көдээ ажыл-агый бүдүүрүлгезинге 53 муң гектар санаттыңнып турган, а ооң түгле 35 муң гектарын суттарган. Таңды, Каа-Хем, Өвүр, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларынга суттатыг черлерниң кезиинден эвээжин суттарган.

Суттатыг черлерге тараа болгаш мал чемн культураларның дүжүүн кончуг куду. Бир эвес республикага миитээ-биле эрткен чылын гектар черден 3,6 центнер тараа алган болза, суттатыг черлерниң гектарындан 5,6 центнерин алган. Каа-Хем болгаш Бай-Тайга районнарга суттатыг черден дүжүт гектардан түгле 5 центнер, Улуг-Хемге — 4,7 болгаш Барыын-Хемчикке — 5,4 центнер болган.

Суттатыг черлерни шын ажыглап турар ажыл-агыйлар эки түңелдерни чедип алган. Чижээ, Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозка сөөлгү үш чылдар дургузунда суттатыг черден тараанын ортумак дүжүүн гектардан 15,4, «Элегес» совхозка — 13,6 болгаш «Чыраа-Бажы» совхозка — 14,3 центнер болган.

Ылаңгыя эрткен чылын хөргүнүүн довураан хат алыр чорук бистиң чер ажылывыска эвээш эвес когарааны таварыштырган. Ооң-биле демисселия ам-даа кошкак чорудуп турар.

Чер ажылының культуразын бедидеринiң үндезинни—тарылга эглчештирилгезин чорудары болгаш шиитээдип алыры эң чугула үжүр-дузалыг. Бисте тарылга эглчештирилгезин түгле ийи колхозта бүргүү-биле шиитээдип алган, а арткан ажыл-агыйларга ону үндезинни-биле чаарты көөрү негеттинип турар. Тарылга эглчештирилгезин киирериниң талазы-биле ажылды бо чылын доозары, чоокшу 2—3 чылдарда ону бүргүү-биле шиитээдип алыры эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агый ажылдарын дээре агротехниктиг хуусааларда, чогуур үезинде чорудары —чер ажылын чогумчалыг чорударының негелделериниң бирээзи болур.

Бо талазы-биле четчир санныг техника бисте бар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда ону амдаа кошкак ажыглап турар: ооң ажылдап кылышкыны эвээш, багай ажаан, кадагалап турарыбыле техниканы өйү четпээдеге үндүр бижин кааптып турар, механизаторларның күш-ажылының будуруккулуг оожум өзүп турар. 15 ат күштүг тракторга хамаарыштыр алырга, эрткен чылын республикага тракторнуң ажылдап кылышкыны 268 гектар болган азы чыл дургузунда ол 8 гектарга эвээжээн. Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйларында, «Барлык», «Найырал», «Кара-Хаак» совхозтарда болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларда техниканы онза багай ажыглап турар.

Бисте техниканы бедик будуруккулуг-биле ажыглап турарының хөй чижектери база бар. Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунга эрткен чылын чижек кылдыр алган бир трактторга чымчак аңдарылгага шилчидерге 405 гектар черни ажылдап кылган, а ДТ-54 трактор бүргүзүүү—1253 гектар болган. 1962 чылдан эгелээш, эдиктиг мастерлер звеноларының-биле машиналарны техниктиг ажаарын калбаа-биле ажыглап турар, илчирбе дугуйлуг тракторларны колдуунда ийи эглчештирлг кылдыр ажыглаар. Бо талазы-биле байдал «Межегей» совхозта болган чамдык өске-даа ажыл-агыйларда база багай эвес.

Мал ажылын хөгжүдеринiң планы күүсеттинмейн баарының чылдагаанналарының бирээзи төрүүр малдың кызырарры болур. Тес-Хем, Тожу, Чөөн-Хемчик районнарның колхозтарында болган совхозтарында ол онза хөй болган. Малдың баш санын өстүрер талазы-биле байдал берге болуп турда-ла, хөй ажыл-агыйларда мал удержилгезин болгаш тарын боозадылганы кончуг багай чорудуп турар, ылаңгыя Каа-Хем, Эрзин районнарда ындыг. Фермаларда тарын боозадылганын хөй черлерни ажылдавас тургулаар.

Хөй чылдар дургузунда малдың ниити санынга инектер 45, а кыс хойлар 55—60 хуу түрзүн деп соруланы салып келген болзувусса-даа, кыс малдарның баш саны ам-даа эвээш, ол чорук малдың баш санының өзерии саададып турар. Чамдык ажыл-агыйларда инектерниң саны харын-даа кызырлып уламчылавышаан. Чижээ, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунга, ооң даргазы эш Кудурукпайның айтышкыны-биле 280 инекти, дуңгуш хумажыннарны эът комбинадынга дужаапкан, ынчангаш январь 1-де ында түгле 94 инек арткан. «Шекпээр» совхозта инектерниң 38 хуузун эътке дужаапкан, Улуг-Хем районнуң колхозтарында ол 40, а Таңдынында — 42,8 хуу.

Малдың баш санын өстүрерингe, мал ажылының продукциязын көвүдедиринге ооң өлүп хораары, чидери, ону самдыгдаары биче эвес когаралды чедирип турар. Бо талазыбиле Тес-Хем районда байдал берге. Малдың төөзээн хораны Чөөн-Хемчик, Таңды, Барыын-Хемчик районнарга көвүдээн. Малдың хораары «Барлык» совхозта онза улуг, эрткен чылын анда 1230 баш мал читкен болгаш оор алган. «ҮТКА 25 чылы» совхозка ол — 857, «Чыраа-Бажыңга» — 880 баш болган. Күрүне малын аважар чорукту ынчаар сула көөрү-биле эптежип болбас.

Мал ажылында улуг четпестерниң бирээзи малдың продуктулуунун кудузу. Улуг-Хем, Өвүр, Тожу районнарда мал ажылының продуктулуу шуут кудулаан. Чамдык районнарда ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемиглери эът болгаш сүт угланылышкыны мал ажылын организастаар чорукту ёзу барымдаалап көрүп турар чүүл бар. Эътким кылдыр үскен инектерни хөй нуруузун саап турар.

Сүт саалдазын көвүдедир талазыбиле бисте улуг курлавырлар бар дээрзин мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турар. Чижээ, «Межегей» совхоз 1965 чылдан бээр уксаажылыга херээн эки чорудуп, инектерни чемгерерин, ажаарын экижиткен, фермаларда доктаамал кадрларны быжыглаан. Ооң хараазында бир инектен чылда ортумак сүт саалдазы 1964 чылда 1288 кг турганындан 1968 чылда 2552 кг чедир көвүдээн. Ол-ла үеде сүттүң ниити саалдазы 1300 тоннадан 1950 тонна чедир көвүдээн, центнер сүттүң ботүнези 23 рубльден 18 рубль чедир чингээн. Совхозтуң эң дээрге саалчылары эштер Сабельникова, Кравченко, Норбу болгаш өскелер-даа бир инекке онаашпас 3 муң ажыг кг сүттү сагылаан.

Мал ажылының хөгжүдезни малдың чем-суурунун кошкаа-биле база саадап турар. бо кыжын ол онза берге байдалда. Чер болганга хөй чылдыг сигеннер — люцернаны, өлеңни, житняк оттуу тарыырын калбартыр, ынчаарга кыжын малды ногаан сула-биле одарлаарыр төлээде. ооң тарылгазын июльда чорудар.

Көдээ тудуг бисте ам-даа хожудап турар. Эрткен чылын совхозтарга капитал тудугга 5631 муң рубльди төлевилээн турган, а күүсеттингени түгле 4460 муң рубль болган. «Тыва сүт тудуг» трези (эш Соргутанов), «Көдээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелели (эш Первухин), Харызааа эргелели (эш Лавринович) тудугларны онза куду темпилиг чорудуп турар. Совхозтарда ажыл-агыйжы арга-биле тудуг кылыры база кошкак. Капитал тудугнуң чыл планы колхозтарда 67 хуу күүсеттингеп.

Бо чылын колхозтарга болгаш совхозтарга тудуг кылырыга 12769 муң рубль кордүнген. Ол программаны күүседир төлээде, ыяш, туйбу, даш, чугай, дилиг материалдарының белетеклени организастаар, тудуг бригадаларын ажыглчын күжү-биле, техника-биле четчелээр херек.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринiң чедиишкиннiг болуру ооң бүгү органнарының эки ажылынган хамаарыжыр. Көдээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарындан ангыда, бисте көдээ ажыл-агыйга шуут хамаарылгалыг черлер республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, мал семиртириниң треэи база ыяш ажыл-агый эргелели болгай. Ындыг турбуже, «Сельхозтехника» каттыжышкыны, ооң чер-черде органнары улуг четпестерлиг ажылдап турар. Ооң будуруглгелериниде тракторлар септелгезин багай организастаан, будуруге онаалгаларын күүсетпес, куду шыпарлыг септелге кылыр таварылгалар бар. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының девискээринде «Барлык» совхозтуң септеттинмээн ийи Т-40 трактору бар, оларны анаа 1966 болгаш 1967 чылдарда берген. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң ДТ-54 тракторун Чадаанага септээнинiң соонда, ол ийи шак ажылдаан-ла турупкан. Септелге мастерскаяларынга чуруумну тургузар, ажыл-агыйларны артык кезектер-биле хандырарын эки-жидер дугайында республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны (эш Абрамов) бүгү хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Колхозтарда болгаш совхозтарда мал ажылының чорудулгаларында механизация куду деңнелде. Маңаа «Сельхозтехниканың» будуруглелерни хөй талазы-биле бууулуг дээрзин айтыр херек, олар дериглелер аптээрни саададып, эргежок чугула механизмнер-биле ажыл-агыйларны чогуур өйүнде хандырбайн турар. 1968 чылда көдээ ажыл-агый будуруглгезин механизастаар талазы-биле ажыл түгле 40 хуу күүсеттингеп. Мал ажылының механизастаттынган комплекстерин идепкейлиг-биле тургузар, оларны эки тежээр ужуруг бис. «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Красноярковада сүт-бараан фермазын долуузу-биле механизастаан турда, ол сөөлгү үеге чедир арыг-шевер эвес. сандаравп байдалга турганы ышкаш ынчаалдаан кылган. Ол чорук бар турган четпестерни чогуур үеде чайладыр, эки түңнелдерни чедип алыр арганы берген. Ам безин формада бир инектен хүнде сүт саалдазы 8,7 кг чедип турар.

Чамдык партия организациялары четпес ажылдап турар, Партия организациязының отчёт-сонгуулдалыг хуралынга «Улуг-Хая» совхозтуң коммунистери ажыл-агыйның болгаш парткомнуң удуртукчулары хойжу бригадаларга, фермаларга ховар барып, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазын эжиждерinче кошкак кичээнгей салып турарын шүгүмчүлээн.

Отчёт-сонгуулдалыг хуралдарга коммунистериниң кылган шүүмчүлээлдери партияның Кызыл хоорай болгаш район комитеттери, оларның кандистери көдээ суурларның партия организацияларынга практиктиг дузаны ам-даа эвээш чедирип келген дээрзин хереченилеп турар. Чамдык партия райкомнары, эге организациялар доктаалдар күүсеттедезини четпес хынаан, кадрлар кижизидерinче болгаш оларны ажылга таарыштыр тургузарынче кошкак кичээнгей салып, көдээ ишчилерниң ортузунга социалистиг чарыштыг суза организастаап турар. Элээн хөй клубтар болгаш кызыл-булуннар ажылдавастаан, чамдык ажыл-агыйларда малчыннарның культура-амыдырал байдалдары дыка четпес.

Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемиглери ажыл-керектиг ёзулуурга дайынчы организаторлары болур үжүрлүг. Оларның чогаадыкчы күжениишкиннеринден, инициативазындан база туруштуундан бүгү чүве хамаарыжыр. Партия организациязының түскай эртемиглер-биле ажылады эжиждер, даандырган херекке оларның харысалгазын бедидер, оларга дуза чедирер, детиннир үжүрлүг.

Көдээ ажыл-агыйның чаа көдүлүүшкүнү дээш демиселче чоону мобилизастаарынга улуг роль профсоюзтарынге онаажыр. Олар социалистиг харыпты организастаарынче, ооң чаа формазын калбартыр, дээштиг чоруун бедидер күүсеттелгиг.

Көдээ суурларга аныяктар улуг күш болур. Көдээ ажыл-агый будуруглгезин хөгжүдер талазы-биле партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш аныяктар идепкейлиг ажылдап турар. ВЛКСМ райкомнарының, комсомолдуң эге организацияларының үе кезии ооларны болгаш уругзарны агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында мал кыштагладыышкының чедиишкиннiг ажылдап, оларның хөй авангардчы ролдуг ойнап турар.

«Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадазында партия бөлүү (секретары С. Санчат-оол) эки ажылдап турар. Бригадада 13 кодан хөй бар. Бо хүннерде 1750 хой оолдапкан, ооң 1760 хураган алдынган. ыпчаарга эш Санчат-оол боду 232 хойдан 233 хураганны алган. Бригадада ажылдап турар кижилер 27, оларның сеэн коммунистер. Партия бөлүүнүң секретары малчыннар арбаында эвээш эвес ажылды кылып турар. Бригада 1968 чылда 100 хойдан 90 хураганны алган. Ажылга бедик көргүзүглери дээш 9 хойжута коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывыскан.

«Межегей» совхозтуң партия организациязы (секретары эш Дардаш) көдээ ажыл-агыйны сайгарыкчыларының айтырыгларынче доктаамал кичээнгей салып турар. Партком болгаш партия организацияларының мал кыштагладыышкының чогуур сагыш салган. Чижээлээрге, төп сүт-бараан фермазының партия организациязы эрткен чылдың сентябрьда мал кыштагладыышкынынга белеткелди чүгаалаашкаан, бо талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Коммунистер октябрь айзы шиитпирниң күүсеттедези канчаар чорун турорлун хуралынга чугаалаашкан. Ол чорук бар турган четпестерни чогуур үеде чайладыр, эки түңнелдерни чедип алыр арганы берген. Ам безин формада бир инектен хүнде сүт саалдазы 8,7 кг чедип турар.

Чамдык партия организациялары четпес ажылдап турар, Партия организациязының отчёт-сонгуулдалыг хуралынга «Улуг-Хая» совхозтуң коммунистери ажыл-агыйның болгаш парткомнуң удуртукчулары хойжу бригадаларга, фермаларга ховар барып, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазын эжиждерinче кошкак кичээнгей салып турарын шүгүмчүлээн.

Отчёт-сонгуулдалыг хуралдарга коммунистериниң кылган шүүмчүлээлдери партияның Кызыл хоорай болгаш район комитеттери, оларның кандистери көдээ суурларның партия организацияларынга практиктиг дузаны ам-даа эвээш чедирип келген дээрзин хереченилеп турар. Чамдык партия райкомнары, эге организациялар доктаалдар күүсеттедезини четпес хынаан, кадрлар кижизидерinче болгаш оларны ажылга таарыштыр тургузарынче кошкак кичээнгей салып, көдээ ишчилерниң ортузунга социалистиг чарыштыг суза организастаап турар. Элээн хөй клубтар болгаш кызыл-булуннар ажылдавастаан, чамдык ажыл-агыйларда малчыннарның культура-амыдырал байдалдары дыка четпес.

Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемиглери ажыл-керектиг ёзулуурга дайынчы организаторлары болур үжүрлүг. Оларның чогаадыкчы күжениишкиннеринден, инициативазындан база туруштуундан бүгү чүве хамаарыжыр. Партия организациязының түскай эртемиглер-биле ажылады эжиждер, даандырган херекке оларның харысалгазын бедидер, оларга дуза чедирер, детиннир үжүрлүг.

Көдээ ажыл-агыйның чаа көдүлүүшкүнү дээш демиселче чоону мобилизастаарынга улуг роль профсоюзтарынге онаажыр. Олар социалистиг харыпты организастаарынче, ооң чаа формазын калбартыр, дээштиг чоруун бедидер күүсеттелгиг.

Көдээ суурларга аныяктар улуг күш болур. Көдээ ажыл-агый будуруглгезин хөгжүдер талазы-биле партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш аныяктар идепкейлиг ажылдап турар. ВЛКСМ райкомнарының, комсомолдуң эге организацияларының үе кезии ооларны болгаш уругзарны агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында мал кыштагладыышкының чедиишкиннiг ажылдап, оларның хөй авангардчы ролдуг ойнап турар.

«Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадазында партия бөлүү (секретары С. Санчат-оол) эки ажылдап турар. Бригадада 13 кодан хөй бар. Бо хүннерде 1750 хой оолдапкан, ооң 1760 хураган алдынган. ыпчаарга эш Санчат-оол боду 232 хойдан 233 хураганны алган. Бригадада ажылдап турар кижилер 27, оларның сеэн коммунистер. Партия бөлүүнүң секретары малчыннар арбаында эвээш эвес ажылды кылып турар. Бригада 1968 чылда 100 хойдан 90 хураганны алган. Ажылга бедик көргүзүглери дээш 9 хойжута коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывыскан.

«Межегей» совхозтуң партия организациязы (секретары эш Дардаш) көдээ ажыл-агыйны сайгарыкчыларының айтырыгларынче доктаамал кичээнгей салып турар. Партком болгаш партия организацияларының мал кыштагладыышкының чогуур сагыш салган. Чижээлээрге, төп сүт-бараан фермазының партия организациязы эрткен чылдың сентябрьда мал кыштагладыышкынынга белеткелди чүгаалаашкаан, бо талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Коммунистер октябрь айзы шиитпирниң күүсеттедези канчаар чорун турорлун хуралынга чугаалаашкан. Ол чорук бар турган четпестерни чогуур үеде чайладыр, эки түңнелдерни чедип алыр арганы берген. Ам безин формада бир инектен хүнде сүт саалдазы 8,7 кг чедип турар.

Чамдык партия организациялары четпес ажылдап турар, Партия организациязының отчёт-сонгуулдалыг хуралынга «Улуг-Хая» совхозтуң коммунистери ажыл-агыйның болгаш парткомнуң удуртукчулары хойжу бригадаларга, фермаларга ховар барып, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазын эжиждерinче кошкак кичээнгей салып турарын шүгүмчүлээн.

Отчёт-сонгуулдалыг хуралдарга коммунистериниң кылган шүүмчүлээлдери партияның Кызыл хоорай болгаш район комитеттери, оларның кандистери көдээ суурларның партия организацияларынга практиктиг дузаны ам-даа эвээш чедирип келген дээрзин хереченилеп турар. Чамдык партия райкомнары, эге организациялар доктаалдар күүсеттедезини четпес хынаан, кадрлар кижизидерinче болгаш оларны ажылга таарыштыр тургузарынче кошкак кичээнгей салып, көдээ ишчилерниң ортузунга социалистиг чарыштыг суза организастаап турар. Элээн хөй клубтар болгаш кызыл-булуннар ажылдавастаан, чамдык ажыл-агыйларда малчыннарның культура-амыдырал байдалдары дыка четпес.

Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемиглери ажыл-керектиг ёзулуурга дайынчы организаторлары болур үжүрлүг. Оларның чогаадыкчы күжениишкиннеринден, инициативазындан база туруштуундан бүгү чүве хамаарыжыр. Партия организациязының түскай эртемиглер-биле ажылады эжиждер, даандырган херекке оларның харысалгазын бедидер, оларга дуза чедирер, детиннир үжүрлүг.

Көдээ ажыл-агыйның чаа көдүлүүшкүнү дээш демиселче чоонну мобилизастаарынга улуг роль профсоюзтарынге онаажыр. Олар социалистиг харыпты организастаарынче, ооң чаа формазын калбартыр, дээштиг чоруун бедидер күүсеттелгиг.

Көдээ суурларга аныяктар улуг күш болур. Көдээ ажыл-агый будуруглгезин хөгжүдер талазы-биле партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш аныяктар идепкейлиг ажылдап турар. ВЛКСМ райкомнарының, комсомолдуң эге организацияларының үе кезии ооларны болгаш уругзарны агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында мал кыштагладыышкының чедиишкиннiг ажылдап, оларның хөй авангардчы ролдуг ойнап турар.

«Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадазында партия бөлүү (секретары С. Санчат-оол) эки ажылдап турар. Бригадада 13 кодан хөй бар. Бо хүннерде 1750 хой оолдапкан, ооң 1760 хураган алдынган. ыпчаарга эш Санчат-оол боду 232 хойдан 233 хураганны алган. Бригадада ажылдап турар кижилер 27, оларның сеэн коммунистер. Партия бөлүүнүң секретары малчыннар арбаында эвээш эвес ажылды кылып турар. Бригада 1968 чылда 100 хойдан 90 хураганны алган. Ажылга бедик көргүзүглери дээш 9 хойжута коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывыскан.

«Межегей» совхозтуң партия организациязы (секретары эш Дардаш) көдээ ажыл-агыйны сайгарыкчыларының айтырыгларынче доктаамал кичээнгей салып турар. Парткомнуң болгаш партия организацияларының мал кыштагладыышкының чогуур сагыш салган. Чижээлээрге, төп сүт-бараан фермазының партия организациязы эрткен чылдың сентябрьда мал кыштагладыышкынынга белеткелди чүгаалаашкаан, бо талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Коммунистер октябрь айзы шиитпирниң күүсе

ЧӨҢГЭЭЧИЛЕРНИ ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШААП ТУР БИС

Март 2-де Даман ортулукка кыдат халдакчыларга удур маадырлыг даймылдашкан совет дайынчыларның иштинде улуг лейтенант Виталий Бубенин база бар. Оон заставазының дайынчылары тулчуушкунуң түңмелин шиитпирлээн. В. Бубенин кыдат дээрбечилер-биле сегиржип алышкынга балыглатса-да, өң-не аймылдыг участоктарга барып, тулчуушкунуң үргулчулээн.

Ам Виталий Бубенин госпитальда эмненип чыдар. Оон кадының байдалы эки.

ЧУРУКТА: госпиталь начальнизи подполковник Захар Давыдович Заскин Виталий Бубенин-биле беседа кылып олур.

Г. ХРЕНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

РИГА. «Совет кызыгаарларга дээп болбас!»—деп, Латвияның ажылчы чоннары республиканың түс-түе булуңнарынга болган митингилерге медеглээн.

— Боттарының хүлээлгезин ыдыктыг күүседип турар кызыгааржыларны магададывыс. Совет кижилер моон соңгаардаа ындыг болур. Пекинниң айтышкынын ёзугаар үүлгедиглер кылып турар кыдат халдакчылар ону утпаза чорууp—деп, далайга чоруур «Беларусь» баазага болган митингиниң киржикчилерининг үндүрген доктаалында чугаалаан.

Далайга чоруур «Балаклава» танкерниң дайынчылары Мао Цзэ-дун бөлүүнүң организастаан дүржок чөңгээлеринге шиитпирлиг удурланганын медеглээн. Бистиң ышак Төрээн чуртувустуң кызыгаарларынга дээп болбазын хандырар талазы-биле Совет чазактың хемчеглерин коммунистиг күш-ажыл эки-пажы өң-не чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур деп, судновуң капитаны Ю. Сиников радио дамчыштыр телеграмма чоруткан.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглеринге удурланымышкынының митингилери «Каширин» пароходка, «Каунас» танкерге, Риганың, Лиепаяның, Даугавпилстин будурулге черлеринге база болган.

☆ ☆ ☆

ВОЛГОГРАД. Массалыг удурланымышкынының митингилерл маадыр-хооранның хөй-хөй үлетпүр будурулгелеринге, тудугларынга болган.

«Кызыл Октябрь» металлургия заводунуң мартен цехиниң машинизи В. Ижеряков мынча дээн:

— Маоистер Совет Эвилелиби-биле харылзааларны чидиргеш, удурланымышкыны митингиниге чыылган.

— Мао Цзэ-дун бөлүү бистиң тайбың амыдыралды тургузарывыска шаптык тавар-ыштырарын күзеп турар-дыр. Совет Эвилели чепсектиг месилдежиниишкиннерниң ужурунда харылсалганы Совет чазактың кыдат талага бүрүнү-биле онаагаан медеглелип чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, кан эзилдиричкиан А. Ф. Белоусов сөс алган.

— Совет кызыгаар бызыг шоочалыг. Ону кыдаттың дүржок политиканнары билип алзын. Бистер, кан эзилдиричилер бедик шынарлыг улам хөй каңны эзилдирер, Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн ооң-биле бызыглаар бис — деп, ол чугаалаан.

☆ ☆ ☆

ОДЕССА. «Капитан Висловоков» теплоходтуң экипажы далай өртээлиндеп Вьетнамче чоруптар деп турлекдирер бүгү чүүлдерни кылып турар-дыр. Олар дүржок үүлгедиглерни шинчагаш кылып турар. Чөңгээчилерни карган, кызыгаарга болган чепсектиг месилдежиниишкиннерниң ужурунда харылсалганы Совет чазактың кыдат талага бүрүнү-биле онаагаан медеглелип чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, кан эзилдиричкиан А. Ф. Белоусов сөс алган.

— Совет кызыгаар бызыг шоочалыг. Ону кыдаттың дүржок политиканнары билип алзын. Бистер, кан эзилдиричилер бедик шынарлыг улам хөй каңны эзилдирер, Төрээн чуртувустуң кызыгаарларынга дээп болбазын хандырар талазы-биле Совет чазактың хемчеглерин коммунистиг күш-ажыл экипажы чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур деп, судновуң капитаны Ю. Сиников радио дамчыштыр телеграмма чоруткан.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглерниге удурланымышкынының митингилери «Каширин» пароходка, «Каунас» танкерге, Риганың, Лиепаяның, Даугавпилстин будурулге черлеринге база болган.

☆ ☆ ☆

ВОЛГОГРАД. Массалыг удурланымышкынының митингилерл маадыр-хооранның хөй-хөй үлетпүр будурулгелеринге, тудугларынга болган.

«Кызыл Октябрь» металлургия заводунуң мартен цехиниң машинизи В. Ижеряков мынча дээн:

— Маоистер Совет Эвилелиби-биле харылзааларны чидиргеш, удурланымышкыны митингиниге чыылган.

— Мао Цзэ-дун бөлүү бистиң тайбың амыдыралды тургузарывыска шаптык тавар-ыштырарын күзеп турар-дыр. Совет Эвилели чепсектиг месилдежиниишкиннерниң ужурунда харылсалганы Совет чазактың кыдат талага бүрүнү-биле онаагаан медеглелип чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, кан эзилдиричкиан А. Ф. Белоусов сөс алган.

— Совет кызыгаар бызыг шоочалыг. Ону кыдаттың дүржок политиканнары билип алзын. Бистер, кан эзилдиричилер бедик шынарлыг улам хөй каңны эзилдирер, Төрээн чуртувустуң кызыгаарларынга дээп болбазын хандырар талазы-биле Совет чазактың хемчеглерин коммунистиг күш-ажыл экипажы чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур деп, судновуң капитаны Ю. Сиников радио дамчыштыр телеграмма чоруткан.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглерниге удурланымышкынының митингилерл маадыр-хооранның хөй-хөй үлетпүр будурулгелеринге, тудугларынга болган.

«Кызыл Октябрь» металлургия заводунуң мартен цехиниң машинизи В. Ижеряков мынча дээн:

— Маоистер Совет Эвилелиби-биле харылзааларны чидиргеш, удурланымышкыны митингиниге чыылган.

— Мао Цзэ-дун бөлүү бистиң тайбың амыдыралды тургузарывыска шаптык тавар-ыштырарын күзеп турар-дыр. Совет Эвилели чепсектиг месилдежиниишкиннерниң ужурунда харылсалганы Совет чазактың кыдат талага бүрүнү-биле онаагаан медеглелип чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, кан эзилдиричкиан А. Ф. Белоусов сөс алган.

— Совет кызыгаар бызыг шоочалыг. Ону кыдаттың дүржок политиканнары билип алзын. Бистер, кан эзилдиричилер бедик шынарлыг улам хөй каңны эзилдирер, Төрээн чуртувустуң кызыгаарларынга дээп болбазын хандырар талазы-биле Совет чазактың хемчеглерин коммунистиг күш-ажыл экипажы чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур деп, судновуң капитаны Ю. Сиников радио дамчыштыр телеграмма чоруткан.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглерниге удурланымышкынының митингилерл маадыр-хооранның хөй-хөй үлетпүр будурулгелеринге, тудугларынга болган.

Маадыр кызыгааржылар биче сержант Юрий Бабанский биле биче сержант Юрий Козусь март 2-де Даман ортулуктуң районунда совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның организастаан чепсектив чөңгээзин ойгур шаварынга киришкен.

Г. ХРЕҢОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕНИНГРАД. Массалыг удурланымышкынының митингилерл маадыр-хооранның хөй-хөй үлетпүр будурулгелеринге, тудугларынга болган.

«Кызыл Октябрь» металлургия заводунуң мартен цехиниң машинизи В. Ижеряков мынча дээн:

— Маоистер Совет Эвилелиби-биле харылзааларны чидиргеш, удурланымышкыны митингиниге чыылган.

— Мао Цзэ-дун бөлүү бистиң тайбың амыдыралды тургузарывыска шаптык тавар-ыштырарын күзеп турар-дыр. Совет Эвилели чепсектиг месилдежиниишкиннерниң ужурунда харылсалганы Совет чазактың кыдат талага бүрүнү-биле онаагаан медеглелип чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, кан эзилдиричкиан А. Ф. Белоусов сөс алган.

— Совет кызыгаар бызыг шоочалыг. Ону кыдаттың дүржок политиканнары билип алзын. Бистер, кан эзилдиричилер бедик шынарлыг улам хөй каңны эзилдирер, Төрээн чуртувустуң кызыгаарларынга дээп болбазын хандырар талазы-биле Совет чазактың хемчеглерин коммунистиг күш-ажыл экипажы чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур деп, судновуң капитаны Ю. Сиников радио дамчыштыр телеграмма чоруткан.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглерниге

КРИТИКА БОЛГАШ БИБЛИОГРАФИЯ

ЁЗУЛУГ ПОЭЗИЯ ДЭЭШ

«Чятпос сесту чаяш биижир
Силибискиниң кескиил дег демир-үжүүл
Шоюмазын, чидаг болзуң,
Чонуң мергеи үгааныпга шалып ап
тор».

Сергей Пюрбю **«Шулукчүге»** деп шүлүүнге аныкы-даа, хоочун-даа шулукчуларже чагыны берип, ыяштарыны салып турар. Шаак бо шүлүк-биле 27 дугаардыг **«Улуг-Хемниң»** **«Шулуктер болгаш шулуглелдер»** деп хөй авторларның чогаалдарын каттыштырган, улуг бөлүүг эгелээн.

Шулукчуның бодаалдарының кайы хире үнелиин, оларның киижиниң сеткил-сагыжын соруза дег чыыра тыртыы, киичээнгейин күштелдиртеири үстүүде ушта бижиттинген одургулар белеи хереченил түүл-дыр. Мында ама дургаг чагыг, кыйгы салдыымаал-дыр деп үүрени номчаалла медереп биилеп ап болуур-дур.

«Чонуң мергеи үгааныпга демир-үжүүл шалып ап», оон үнелиг, ортектиг үүүдерни аливышаан, чонуң сеткил-сагыжын, ажыл-хереэн ыяш чыыдары-биле кызыгаарлаттыпкан, чонуң эвреиикчиин боорундан аңчыда, чонуң башкызы, киижиидикчиин чедир озерлеге үзүлүкчүлерни, чогаалчыларны шулукчуның бүгү одургулары ыяштыр турар деп салаавыстаан. «Шулукчүге» программалыг шүлүк боот турар-дыр деп түңнеедп кылыы болуур.

Ам ооске шулукчулерниң чогаалдарыбиле таныжып көрээлиер.

Юрий Кюнзегешти поэзиязыга бердингеп, оон ыыпчы солдады деп болуур. Оон бүгү чогаалының тематиказы калбак, шулукчу чүгле төрээн Тывазының болуушкунарыны, оон бойдус чүрүмалын чүрүп кооргээнинден аңчыда, бодунуң чогаалдарында дараатаан ынанарыыл сагыш-ноолуун дугайында илдепкеп одургуларны бижип, бүгү сеткил-сагыжы-биле оларның, демеглеп дегдиин, сомоны үлүгүүн, чүүлдүүн чүве түрбас» деп шулукчу бадыткап турар.

Улуг Октябрь дугайында чогаалдар чыл келгеи түдүм-на тыва чечеи чогаалда көвүдеп турары кончуг ооруннуг. Шынап-ла, Октябрь темазы моңге темаларының бирээи.

Сайчак Молдурганың **«Шын»** деп балладазы болуктуң база бир көскү черии эвлеп, алыманаата кирген ыяш чогаалдарының бирээни. Балладаның оңзагай чүүлү: шулукчу лирикаг маадырының **«»** бургапта чүдүүр чоруктан канчаар адырылганын, амыдыралга бодуунуң туружун канчаар тып алганы болуур.

Үе-шаанда-сеин улус бодап тыпкан Шевер холдар дурээн ыяштыр,
Черге, дээрге—каяа-даа бол,
Нүүртеп билир апаарган мен, дээрги
Чогаал киижиидикчи үжүр-шынарыыг болуур үжуулуг, ол шынар «Шында» база бар. Аимаак өскеиниң атеиеки ёзугга киижилер хереже Сайчак Молдургага биге-даа болза, бодуунуң улуг-хуузун киидии турар.

Ыячала-даа үк балладага четпестер чок деп санап болбас. Оон бирги, дөртқу болган үзөрбиси строфаларындан алдынган одургуларны деңнеп көрөөлиер.

«Берт аглап чорутка-лаа үш чыл болгаш, Өлчей ашак хепертеп бо чедип келген.
(1-ги строфадан)

Хола бурган кылаш дээрге, арай чожуп, Холуп тейлей туда чорүй, ара сокпаан. Ширияң кыныыл, мыңы дүрээ чеде

Ширээден ап, хомдузунга эккеп салган:
(4-ку строфа)

Бо строфадан маадырның чугаазы эгелээр, оон үш чыл иштинге хостапга дээш демиселге кирипкеп. Шыныы канчаар тып алганын билип алыр бис. Төөгүүнүң болуушкунун бижип тура, шулукчу ол үениң байдалын ыыш чүрүп көргүзериинден аңчыда, ол болуушкунну амыы бодунуң чүрттап эртип турар үеииниң түрүш-байдалынын аайы-биле, шулукчу бодунуң хамаарылашын идеп, дүүн үнүүрарт, дээр.

Сайчак Молдургага ол талазы-биле эки ажылдаап-даа болза, маадырының тоңгу чугаазын амгы салгалдың чугаазы-биле деңнеп тоңдүрүп каан. Балдингир болуурбиле:

«Төөредиге бараан болур хүнүң ашкан, Төөгүге ажыыдан бээр үен келген — Күрүнеиниң түрасхаалдар музейиниге Хүлээлгеиин күүсеидир апаар-дыр сеиз» — бо одургуларны көрүп көрөөлиер. Чогаалдың маадыры ол үеде (кузнскаал үезинде) музей деп чүве-даа кайнын билир турган боор.

Бистиң төөгүүгүстү ап иоорге, тыва бижик 30 чылдарда тывыгган болгай, ынчангаш маадыр ол сөстүң үткаазын билиптеринге ам-даа четпээн болгу дег, харыында ооң словарлыг составынга «күрүнеиниң тураскаалдар музейи» деп сөс каттыжыышкыны немежир кандыг-даа барымда-даа чок-тур.

«Чадагаанның хыдарындан» деп шулүктеп мынды одургулар бар.

Чадагаанның хыдарындан
Сагыш-чүрээм сөрээп келир:
Харыыг шоорай сымнар аажыр,
Хайыыл моорээн хемнер жежир
Чүрттагаада кижии изи
Чүрумал боот эдерти бээр.

Алексей Арапчорүүн «чүрттаглада кижии изи чүрумал боот эдерти бээр» дээш сөөлгү ийи одургуларын канчаар билиир болуруг? Мында, шулүктө кижиниң баскан изииниң дугайында чугаалап турары база бөлүүнүң адыын калган. Ис черле чүрүмал боот эдерти бөрбес, бир эвес аажылиштиг изи болза, «Чүрттаглада» деп сөске аянгазар кыдыр **«чүрумалды»** кииргеиидир, ынчангаш төөгү бодал чараш эвес, догеи болу бергеии инда.

«Чүрумалдан» дээштиг, оон үрээ сөсту автор дилээр үжүрүүг турган. Ыячалаада чиигии чараан «чүрумалдан» адыы сөс дилевээн-дир. Бо шулүктүң ийиги строфазында:

Чадагаанның аянындан
Сагыш чүрээм индыннаныр:
Шоябан-сыдыс чивеңгедир,
Шокап чечек сагланнадыр
Кадымр-маска күштүг ыры
Каттыжып кээр, чаңгылаап кээр —

сөөлгү ийи одургут артык апаргаан. Чүге индыгыл?

Чүге дизе, олар боттарының чогуур туружун ында албаанында. Меи бодаарыма, бо ийи одургут үшкү строфага турган болза, хоштуг эки болур ийин. Көрүп көрөөлиер: 3-ку строфа.

Чадагаанның хыдарындан
Сагыш-чүрээм ырлаап турар:
Үлүг төөлүүн салымындан
Үстаан, күзеп оду чайлаар
Улуг иштиң агымындан
Кадыыр-маска күштүг ыры
Каттыжып кээр, чаңгылаап кээр.

Алексей Арапчорүүн «Шымчым хөрээнү» деп шүлүүнде философтуг бодал сөнгеи одургулар эвээи эвес. Шулүктүң ноз-ла утказы—амыдырал, оон эртнеи, амгы, келир үезери чыыштырлаан. Автор шулүүнге киижиниң ада-өбелери-биле харылаазының көргүзериң бодаан. Оң харылаза дээрге үе-дүтеел бөөр эрелеен болгаш төөмес харылаал-дыр. Ыячала-даа автор киижиниң төрөөн черии болгаш төрээн чонуу-биле харылаазының дугайинда канның чүүүн шыдаавайн барган. Оон аңчыда шүүктө чевеп одургулар бар.

Сеткилимге чаштанчылаар
Чечектедир чымчыг келир.
Чаштанчылар чечектедир чымчыг дээр болзуувусса кым-даа бүгүрөвес, автор мында баал-ла шулүктүң баштайгы аалчы болган, шулүктүң түрүүзүн үзебеии кыскаш, «чечектедир» деп сөсту аваа-ла агаадган сегирип алган шыпкажыл.

Альманахта киргеи чогаалдарының арааында эки бижиттинген шулүктер эвээи эвес.

Куулар Сарыг-оолдуң «Дамды», Куулар Суттуг-оолдуң «Кыргаи дыт», Монгуш Тамовтуң «Үүлүү зар бис» деп шулүктери үран чеченииин аайы-биле бот-бодуудаа чыыш-даа киидеп көрүүр авторларының чогаалдары чогуур-даа киидеп көрүүр авторларының чогаалдары чогуур-даа киидеп көрүүр авторларының чогаалдары чогуур-даа киидеп көрүүр авторларының чогаалдары чогуур болбас боор.

«Улуг-Хемдее» «шулүкүүг» шулүктер база бар болгулады. Шулүк хевирлиг, тургузуг, аянныг, аллитерация бүгү талазы-биле черле киижи тырылып шыдаавас кире, ынчалза-даа номчуурга киижиниң сеткилиинге артып калыр чараш деңнелгелер, түүнелдер чок, мурнунда-ла бижии кавакай чүүдерни ол олчаан кылдыр бижии-ле турар ыяштыг маадырлары поэзия чогаалы деп санаан болур бис бе? Бистиң үеэвотин номчукчузуунуң билиин 50 чылдарның номчукчузунга капчаа деңнээр боор. Амгы номчукчуга нарын айтыыртларны көтүрген, шинтирээлэн чогаалдар херек.

Моторж Тирнея **«Чараш»** деп шүлүүнде «Сайгылгааны чайгынналы
сымдыстаглаа
Чаартынган, кудумчулуг суурум чараш.
Арыг-шынчы, ынаалыыга чалгынналган
Ажыл-ишке эрес-кежээ ынаам чараш» — дээн.

Бо шулүктү номчаан, мында бүгү түбелге чеиишээжин болур бис, чаартынып турар суур чараш, кежээ кижии чараш деп чүве бүгүдеге биилиигир-ле болгай. А шулүктүң адыы **«Чараш»**. Авторга түү үйлеп, бистиң баргаавыс? Номчукчу кижиниң бодалы-биле алырга, чараш деп чүү деп айтырыга харыыны «Суур чараш», ынаам чараш» деп сөстер-биле берип турар-дыр. Сайгылгааны чайгынналган, чаартынган, кудумчулуг болгаш суур чараш деп автор ынчаар бадыткап турар болгаида, оон-биле маргыжыыл көрөөлиер, а ол суурну чаартып турар ажыл-ишчилерни чараажы түүлү, шак мындыг айтырыктар харыы бөөр үжүрлүг турган-дыр. Ыячалаган суурлуг чараажыны, чыдаанын чараажыга бүзүрөл тергүүтүүнүң болуур болгай.

Шулүк үстүүде айыттынган чептеелеринин харааазы-биле апаа аливаазын сөстеп болуу апаргаи, оон үламылаан ёзулуг поэзия чогаалының деңнелиг чедир бижиттинмейи баргаан.

Бистиң номчукчуларның шулүктүлерзеге күзээр, маназар чүвениг чогаалдың темазиказын калбарып, нарын айтырыгларны көдүрүп, ураа-чеченге чогаалдарны чоогуп-даа хиндеп оргун сунаар болгаш, М. Горький чечен-чогаалды биижии дугайында эртем» деп болгай. Ынчангаш чеченчогаалдың бир кол жанры — поэзияны биижир чырыдар чүүлү—Кижиниң маадырлары, оон иштинки сеткил-сагыжының бүгү-ескерлиишиилери. киичээнгейи аразында харылаазаы, оларны каттыштырып турар ажыл-ишки болуур-дур. Бистиң чогаалчыларывыс амгы үениң 60-гы чылдарның маадырлыыг оюур-хевирлеп, оон бир мөзүлеп талаларын чогаалга тодарыпары болуур.

А. ДАРЖАЙ.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕЗИ

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Бо чылын Тожу районнуң девискорииде хар эртекен чыыдымыидан үш катаи улгатканы, соок доктаамал 50 ажыг градуус чедир күштелиип келгеи-биле мал кыштаглашкынында байдал дүүренчиг болуур турган.

Кыштың байдалы берге болза-даа, онаанчан ажылынга харыысалгалыыг малчыларыварда мал хар кыштаглап турар. «Тоора-Хем» совхозунуң Ий салбырының эң ыяш мраккы мал турлаглары-ның бирээии—Үрүк-Эрде малчын Чымба Дамчат совхозтуң 75 баш аныяк ишек малын эки ажаалда, азырал-биле хандырган, күш-деңелии арыыскаан кыштадын турар. Эң Чымба Дамчат ол-ла турлагта 15 чыл ажыг үениг дургузунда мал кыштадын, чыл бүрүде доктаамал эки түүнелдя чедип ап келген. Оз малдың чайгы семиртилгеии эки чорудун, мал чеми сигеии болу чыл бүрүде белеткеп, одекти четчирп-биле болуур ап, кыштаалга септелгеии болу кылып турар.

Ол салбырның Куштүк-Кежиингде малчынары Ак Доргбит, Ак Денгизие олар 60 ажыг мөлдургаларыиың, Согет Тыва салбырында хой-жуулар Кол Лопсан-Доржу 453, Кол Севек 460 баш торүүр хойларның кышкы азырал ажаалгалыы эки тургузуп, ииитиижи малын хүр кыштагладып турарлар. Кол Полэтник, Бараан Даваик олар 88 мөлдургаларның күш-деңгелии багай эвес азырап турар.

Моон-биле черселештир совхозтуң кышкы мал турлагларының хой кезиинде байдал ам-даа берге болуп артын турар. Ииитиил-биле 770 ажыг малдарның күжү арган, ынчаарга мал чеминиң курлавыры эвээжеп, чамдык кодаиларда харыысалга тоңуп турар. Эрткен чылдың октябрьдан бээр ииитиил-биле 235 баш мал өлүп хораан. Совхозтуң Ий салбырында хойлар кыштың доошкы соогуунуң үезинде мөсөлеш төрээн. Ынчангаан малдың чаш төлүү чидирог чокка доруктуруп азырының баш бурунгаар белеткелии багай чоруткаиындан төрүттүнген хураганнар хорамчалыг болуур турар. Март эгеэниие чедир төрээн 453 хойлардан 436 хураган менди алдынган. Ажылга кызымак, дуржулгалыг саичииликтерии малчыиарже чорудар ажылды беза озалдарын эгелээи. Маа чеминге камнаалга чок, тараа савадын херекке албаан тотчелээр, белеткээн сигеии ол черниге турда-ла малдар чап үрегээр чоруктар кайы-даа салбырга турган.

Совхозтуң Ий салбырының Үзүүде малчыны коммунист Кол Дугаачы мал кыштаглашкынынга харыысалга чок болуи келген. Оп эрткен чылдарның частырыыдан чогуур түүнелди ам-даа кылбааны-биле бо кыжын оон кодаиында 81 баш инектериниң күжү беза арыя берген мал чеминиң чарыгдалывга контрольду кылбайн, мал чеминиң арткан курааырларын санап көрбейн, чежеге чедир четчирип баш удур биилп албайн турар.

Мурнунда турган колхозтарының удурутчукчулары мал кыштаглашкынынга, малдың чаш төлүү менди кампаглап аларынга белеткеди кошкак чорудуп, арткан мал чеммерин кампаваин, харыы далбыйлаар, будун-бүрү чемнерии ажыглаар хемчеглерии албаан турган. Малчынарвыч культура-амыдырал хандырылганыче кичээнгей ам-даа коишак.

СЭКП обкомунуң бирозунуң болгаи рөешүбликаның Министрлер Чөвүзелиниң бо чылдың февральда хүлээп алган докгаалын дарымдалаавы, районда мал кыштагдаашкынында тургустунуп келген бергедашкынныг байдаалды СЭКП райкомунуң бюрозунуң, райкүүкомунуң катыыкан хуралында чугаалажып көргеп, мал кыштаглаашкынында аймыттынган четпестерии дүрген чайладырыйын хемчеглерии районнуң партия, совет органнызының, совхозтуң директорларын ап эгелээн.

Мал турлагларында мал ажылының чүскай эртемнигерии, СЭКП райкомунуң, райкүүкомунуң төлээлерии быжыглаан. Мал чеми төпүү турар турлагларже сиген, концентратты бир черлерден чоруур хемчеглерии ап турар.

Ам кол соруга болза, хамыктың мурнунда малчынарның амыдырал-культура хандырылгазын экижидир, оларның ортузунга партийжи-политиктиг ажылды күштелдирип, ажылга малтын кижии бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери чугула. Черчерде бар мал чемнериниң хемчээлин тодаргай саваи көргеп, оны чарыгдарыи шыңгыы контролга алыр, маадың ажаалга, чемгерилгезинге зоотехниктар чурумну боттандырар херек. Районда будук-бүрү чемнериниң курлавыры хөй, оны ажылдарының арга-хемчеглерии ап турар.

А. ДОРЖУ.

Механизатор болур КЫСТАР

Аныяктарны тускай мергежилдиг механизаторлар болдурар соругга-биле Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң төвү Сут-Аксы суурда трактористер курсузун бо чылын организастаган. Бо курста 11 аныяк кыстар өөренип турарлар. Оларның өөренирнинге совхозтуң директсиязы улуг кичээнгейин салган, оларга чүрттаар ниити чурттагга бажыңнар, кичээлдер, практ. Стипендиияны база берип турар. Тракторист болур дээш Ишкин саглардан келген Монгуш Дима, Монгуш Мыртык, Ооржак Очуула олар курстуң терминнерин, Курста техниканы совхозтуң механиги Монгуш Чечен-оол, агрономнаны гидротехник Василий Хулер-оол, кодаа ажылагчы машиналарның кодаа ажыл-агый машиналарының механиги Ондар Ортун-оол олар башкылап турар. Механизаторлар курузунуң өөредилгезиин апрель 15-те доостыр, анаяк кыстар совхозтуң деатези тарап шолдерипче үөүптерлер.

О. БОРАШ.

КУРСТА

Ийи-Тал саглырда III-ку болгаш II-ги класстың трактористери болур эргеин чедип алыр дээш, ниитиже-биле 24 кижи өөренип турар. Моон мурнунда мындыг курстарга үрүүлар өөредилгеи турган болза, ам оларның саны беш. Кыстарның өөренип турары оозударын дудак чок, харын-даа чамдыктары олардан ырак өөредилгелиг болуур турар.

Бригадага бир-ле дутаар механизаторлар болуурун күзээп комсомолчу кыстарның аттары бо: Кыргыс Көк-кыс, Көгезин Биче-кыс, Бдын Күзинмаа, Маскыр Саяна, Күске Сара. Курсантылар кичээл шапы үспейи, доктаамал, кызымаккай өөренип турар.

Кичээлдэ участок механиги Михаил Малбык-оол бедик деңнелге эрттирип турар. Курстуң дыцнакчылары трактор, комбайн, кодаа ажылагый машиналарындан ангыда, агрономиянын, политэкономияны база өөренип турар.

К. СТАЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Улуг-Хемниң ыяш үлетпур ажыл-агыйы планнаашкынның болгаш экономиктиг идат бергинниинниң системазынче 1968 чылдың декабрь 1-де шилгээн.

* * *

1968 чылда маш белеткелиниң планы 111,4 хуу ажыыр күүсеттингеи, пландан ажыыр 12,2 мун кубометр түдүг ыяжын бергеи.

* * *

Чаа системаже шилгээн соонда будурузгенин орулгалыг чоруунуң деңнели 37,7 хуу болган.

* * *

Материядыг шаннадга 80,4 мун рубльдың чарыгдаан.

* * *

Бо чылдың баштайгы ийи партыы айлаларында пландан ажыыр 2.480 кубометр ыяштыг белеткээн.

Бо чурукта Улуг-Хемниң ыяш үлетпур ажыл-агыйы черинде ШЫЫРАП ХУРГУЛ-ООЛ ыяш ыглаар ажылды кылып, будуруге планын үргүлчү 106—110 хуу күүседип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МОТОРИСТ

Өөүр районнуң «Комомуимзче орук» колхозунуң Бора-Шай салбырында «М-21» деп моторлу ажылгадыын, сайгылгаан чырыдын турар Сат Кызыл-оол бодунуң ол ажылынга 3 чыл ажыл турар. Ол үениң дургузунда оон ажылдадын турар моторуу үрелип көрбээн болгаш ук кедээ суурнуң чүрттакчыларын чырык-биле үзүктел чокка хандырып келген.

Сат Кызыл-оолдуң мурнунда кап-даа мотористер солчуп, мотор үрелип турган. А Кызыл-оол ол ажылынга кызымак, биддилиг, ынчангаш моторнуң үрезиг азы аяна турар чоруун болдурбайн турар. Оз дээш улус оны мактап турар.

Кызыл-оол чүгле моторист эвес, ында радио бедидиринкады харыылап турар. Оон ачызында кодаа суурнуң чүрттакчыларын хүн бүрү Москванын, Кызылдың үнүн дыцнап турарлар.

М. СУМУЯА.

ЧОЛДУГ ИШТИҢ ЭЭЗИ

Даанай мал ажылынга мырнай 1951 чылда-ла, Сут-Хөлге колхоз тургустунган чылын киргеи. Оон бээр-ле ол ажылындан үзмээн, үзүктел чок малдан келген болгаш улуг арга-дуржулганы мөөнгеп, ат-сураглыг малчын апаргаи. Колхозту совхоз кылдыр шилчятиилде, Ондар Даклай база-да малга хевээр артканын.

Ол ам «Сут-Хөл» совхозтуң аягор үжээлыг өскүлерин кап чыл үлаштырып өстүр кадарып турар. Мурнакчы малчының эмгеглүүг чыл келген түдүм үзлем бедии турар. Чижээ, 1965 чылда ол 100 өскүүте оңнаштыр 106 аиайны, дараазында чылын төрүүр үүс өскүдеи—117 аиайны, а 1968 чылда—120 аиайны менди өстүрүп доруктурган.

Бо берге кым-даа хоочун, дуржулгалыг малчынга коргунчуг эвес болуп турар. Оон коданында өскүлер хүр. Төрүттүнеи аиайларны менди доруктуруп турар. Мурнакчы малчын беш чыл планнымын дөрткү болгаш сөөлгү чылдарының кайысында-да төрүүр үүс өскүте оңнаштыр 120-деи эвээи эвес аиайны менди дорукгуруп өстүрериң хүлээп-геи.

О. КАҢ-ООЛ.

ЧАА ЭЛЕМЕНТИЛЕР ТЫВАРЫНЫҢ ОРУУНДА

Д. И. Менделеевтиң эломентилер белгилээр системазының үүс чыл ооңгы таварыштыр КНО-иуң эртем, культура болгаш чыырыышкыыл айтырыгларының талазы-биле комиссиязының сессиязы Парижте ажыттынган.

Ол сессиягга совет төлээлериниң удурутчукчузу, академик Г. Н. Флеров Парижче чоруптар деп турган. СОТАның корреспондентизиигге мынча дээн:

— Парижке болур менделеевчи сессиягга уранбан аар элементилер тыварының перспективаларының дугайында илеткел кылыр жеп. Ынчалледер кылырының чаа бир үзтаанышкыны ол. Уранбан аар элементилер кончуг дүрген үүреп саидараар, ынчангаш олар бойдуста чок деп. чоокке чедир саяттынып келгеи. Оон бир оске бодал барын чоокте чаа шенелге бадыткаан. Менделеевтиң таблицазынга немежин кирер чаа элементилерни тып. сингелтеп болур бөгүүг аргаларны Франциядга, АҢШ-га эмөөрүүс-биле чугаалажыр бис.

«Хойжу кижиниң деңнии»

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруу.

СПОРТ

КОЛЛЕКТИВТЕРДЕ

«НАЙЫРАЛ» СОВХОЗТУҢ Кызыл-Даг биле Үрбүн салгыларының спортчулары шыдыраага, мячиниг хоккейге, стол теннизинге Үрбүнге маргышкан. Кызыл-Даг салгырының спорт чөвүлелиниң дергазы М. Нашпой төөгелеге аваангыр, чараш ойнаан, 2 мячиии киирип, көрүкчүлерни магадаткан. Оон командазы ушпаан.

Шыыраага, теннисте база кызыл-дагжылар утказ. Теннисчилер Б. Үйнүк-оол, Очуула Чачыы (Кызыл-Даг) олар чараш ойнаан, а шыдыраага Мецниг-оол Мартемьян, Ховалыг Чечек-оол олар эң шынарак болгаи.

Моон аллаи көөрге, кызылдагжылардың спортчу белеткелдии эки, үрбүчүлер оларга деңнежир болза эки-дир.

* * *

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА институдунуң кышкы спартакиадазының ооддар 5, уруглар 3 ям черге хаакка чарыышкан. Анда барган. ийиги, үшкү черлерни Владимир Целелев, Тулин, Владимар Москаленко, Н. Гриба, Вера Грибачёва, В. Курлина олар дараазалыгыр хозуур.

А курстар аразында команда да аайы-биле барган, ийиги черлерни химия-биология факультединиң ийиги, ол-ла факультеттиң бирги курстарының спортчулары алган.

* * *

БИИ-ХЕМ РАЙОННУҢ школачыларының хаакка бирги чер дээш маргылдаазы Тураи хоорайга болгаи.

Бичии хаакчылар Виталий Есенов 1,5, Ада Ведерникова 1,3 ям черге чарыышка арткеи, районуң чемпионнары болган.

Команда аайы-биле бирги черни Тураиның № 2 ортумак школазының спортчулары чедип алган.

* * *

РЕСПУБЛИКА ТИПОГРАФИЯЗЫНЫҢ күш-культура коллективиниң 14 шыдыраачызы бирги чер дээш маргылдашкан. Владимир Михеенко чанчыс-даа ииижие үттүрбейн, ырыг тиилезгеи чедип алган. Ийиги чер дээш маргылдаа Жаров биле Николаев олардың арааиига чиигие болгаш чараш эрткен. Оларның кайчам-даа түүнел ооинарга чедир деп саннарагыг чедип келгеш, бот-боттары-биле ойнаашп, хаакчыларының спортчу белеткелдии эки, үрбүчүлер оларга деңнежир болза эки-дир.

* * *

ЧЕРНОРЕЧЕНСКИЙ школаның спортсменнери Ленинградта болуп эрткен Бүгүдүүзүнүң «Спартакиадазының финалынга хамаарышкан республиканың командалыг чарыышкынында 3 ыяш очколуг 2-ги черни ээлеп алган.

Ленинградтың спортсменнеринге 3 ыяш очколуг 3

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 21 ПЯТНИЦА № 68 (7914).

Өртээ 2 көп.

ЧИҢГЕ-БУТТУҢ УЖУНДА

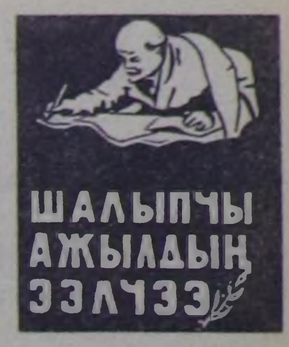

Хүн Кара-Хая дагларындан үнгеш, алдын-сарала херелерин топ. Чиңге-Буттуң ужун чырыдып келирге, тудугжу хептит, балды-маска тутқан орус, тыва эрлер ыяш чадаяы өөр алзы шуужуп чоруптар. Бригадир Иргит Мөңге өөрүнүң аразында чоргаар базып олурар. Үлетпүр тудуунга он үш чыл ажыг ажылдаан, беш чыл улай бригадирлеп келген, дуржулгалыг Иргит Оручаевич ажылды башкарып турда амыр-ла.

— Улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болтур оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш, бистиң бригада тудуг ажылдарының планын ай санында күүседип, күш-ажылчы белээвисти улап турар бис—деп, Иргит Оручаевичиниң чугаазының допчу утказы ыңдыг. — Бригадада күш-даа четчир, тура-соруктаа бижыг.

Баштынчының юбилейинге уткуштур чоокку сорулга — март айның бүдүрүлге онаалгазын күүседиптер. Бо болук тудугжулар ай дургузунда 4900 рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылыр, ам үеде хөй ажылды боттандырган. Бригаданың иштинде Долаап Чулажык, Иван Ланзы оң чыл ажыг ажылдаан, дуржулгалыг аштер. Иван Кагин Башкириянның тудутларыяга мергежип алташ, комбинат тудуунга шудургу ажылдап турар. Леонид Юдин бригадага келгеш, үр болбаан-даа болза, мергежилди дүргеп шиңгээдип алган.

Иргит Мөңгениң бригадазының дежигүннерин алдын хоздут мастерлер деп адаи болур. Олар бүгү ажылдарны комплекслиг чорудуп турар. Ам үеде бо тудугжулар руда турнуктурар улуг доскаларның аразында дээвирлерин маназыбиле кылып турар. Бо дээргө оларның бызаңчы мергежилидир. Дараазында ук маназының кырынга бетон кудар, ол болза оларның база бир мергежилги ол. Оон ыдай ол дээвирлерин хоюглаар, дескилээр дээш, хамык ажылдарны база-ла бригада боюу күүседир.

— Мээң өөрүм боттарының бидиг-мергежилии доктаамал бедидип ап турар — деп, бригадир үлэмчилаан. — Ой-ойлеп разрядывысты бедидип, Кызылга тускай комиссияга норма дужаап турар бис.

Ам үеде Иргит Мөңгениң бригадазының дежигүннери колдуунда 4—5 дугаар тудутжу разрядтыг. Оон ужурунда оларның ажылдап киирер үлүг улуг. Эрткен айда кижи бүрүзүнге онаалтыр 300 рубль ажыг тудут-монтаж ажылдарын кылган болза, бо айның төнчүзүнге чедир ол чурагайны 340-ге чедирер. Үениң байдалы, тудут материалдарының хемчээли, тудугжуларның бир ава түткүлү — ук сорулга күүсеттинер дээрэзи хереченлеп турар.

Турнуктурулга цегииниң кырындан коорге, комбинаттың үлүг тудуглары шууту кестүп турар. Ында чүс-чүс кижилер янзы-бүрү ажылдарын кылып. Кара-Хаяның арыи-шырайын чаартып, күчүлүг бүдүрүлгениң магаданчыг турумалын амыдырал кырынга тургускан. Комбинат тудуун доозары, ажыглалга киирери, тыва кобальтыны Тереэн чүртке базары—ленинчи юбилейге төлептиг белек. Ол херекке Иргит Мөңгениң бригадазы бодуунуң үлүүн киирип турар.

А. АЛЫМ-ООЛ.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) бригадир Иргит Мөңге, оон бригадазының дежигүннери Иван Ланзы, Александр Мумба, Юрий Мищериков болгаш Леонид Юдин.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Советтерге эң төлептиглер соңгуткан

Автономнуг республикаларның чер-чер Советтеринге соңгулда түңнели

Бистиң чуртувуска ажылчы чонвар депутаттарының чер-чер Советтериниң март 16-да болган соңгулдазы партия биле улустуң бузулбас чаңгыс эвиниң база бир чайынналчак илереди болган. Совет кижилер боттарының эң эки төлөөлекчилерин —коммунистер биле партия кежигүнү жестериниң блогунуң кандидаттарын депутаттар кылдыр соңгаан.

Автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнары район, хоорай, кодаа болгаш суур Советтериниң соңгулдазының түңнелии үндүргеп. Бадылаашкыны соңгукчулар бедик идепкейлиг болгаш организастыг эрттирген деп чүвени ол түңнелдер көргүскен. Республикаларга иштинги-биле соңгукчуларның 99 хуузу соңгулдага киришкен. Бадылаашкыннарның хөй кезии депутаттарга кандидаттар дээш бердингеп.

Соңгуткан депутаттарның 40-дең 49 чедир хуузу—хөрээженнер. Депутаттарның чартыктан хөй кезии — партия кежигүнү эвестер. Соңгуткаңнарның үштүң ийи кезии хөреэзи —шуут бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннар биле колхозчулар.

ООҢ ИШТИНДЕ ТЫВА АССР-НИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тыва АССР-ге чер-чер Советтериниң депутаттарын соңгуурунга 115151 кижи иңнеп бүгү соңгукчуларның 99,77 хуузу киришкен.

Депутаттарга кандидаттар дээш бадылаанвар район Советтеринге соңгулдага киришкеннериниң иштиң санының 99,64 хуузу, республика чагыргазында хоорай Советтеринге —99,62 хуузу, районнар чагыргазында хоорай Советтеринге — 99,33 хуузу, кодаа Советтерге — 99,70 хуузу, суур Советтеринге — 99,77 хуузу болган.

Республиканың чер-чер Советтеринге шупту 2938 кижи соңгуткан. Депутаттарның составында хереэженнер — 38,4 хуу, партия кежигүнү эвестер — 51,7 хуу, ажылчыннар биле колхозчулар — 61,1 хуу.

(СЭТА).

Белеткел комиссиязының хуралдары ажыттынган

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының Белеткел комиссиязы бо чылдың март 19-та Москвага ажылдап эгелээн.

Хуралдарда 67 партияның төлөөлекчилери киржип турар. Олар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралынга документилер төлевилелдерии белеткеп бээринин ажылчын бөлүүн-ң ажыл-чорудулгазының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны көргеш, Белеткел комиссиязының мурнунда тургустунган айтырыгларны чугаалажып эгелээн.

ХУРАЛ—ШКОЛА

СЭКП-ниң Уставында партияның үндезини болза партия эге организациялары болур, а партия эге организациязының дээди органы болза айда бирдең эвээш эвес чорудуп турар партия хуралы болур дээрзин айыткан. Ажыл-агый-политиктиг соруулгаларны хуралга хостуг чугаалажыры болгаш аңаа хамаарышкан шиитпирии хүлээп алыры болза партияның, чурттуң, коллективтиң ажыл-херээ дээш коммунистерниң харыысалгазын бедидер. Хуралга партияның кежигүннери болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар идея талазы-биле кадналыр, кандыг-даа ажыл-херекти партийжи ёзу-биле коорүнге чаңчыгар, масса чонуң организакчылары болур дүржулганы чедип алыр. Ынчангаш партия хуралы болза коммунистерниң школазы, партийжи кижизидилгениң школазы болур.

Партия эге организацияларының ролюн бедиренииң болгаш дайынчы болуруя чедип алырының база бүгү коммунистерниң идепкейлиг болурун күштелдиреринин талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизиниң идеп үндүргеии соруулгаы херек кырынга күүседирии партия хуралдарының күжүн долу ажыглап турар черлерде чедиишкинниг чорун турар.

Кызылдың электростанциязында, республика эмнелгезинде, «Межегей» совхозтуң хөй фермазында, Тес-Хем районнуң Чыргаланды сес чыл школазында, Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалыкта № 1 кожун чоруур механизастаттынган колоннада болгаш оске-даа бүдүрүлге, транспорт, албан черлеринде партия эге организацияларының партия хуралдарын коммунистерниң идейлиг кижизидилгезиниң школазы болдуруп шыдаанвар.

Таңды районда «Межегей» совхозтуң хөй фермазында партия эге организациязы (секретары эш Белекмаа) партия хуралын мяк белеткелдиг, бедик идеи деңнелдиг байдалга эрттирип турар. Хуралга белеткел, тургузар айтырыгны тилип тывары, эрткен хуралга хүлээп алдынган шиитпирииң күүселдезин коммунистерге илеткеп бээри, ажылдың планныг болуру — бо бүгү чүүлдер партия эге организациязының секретарының кичээнгейиниң төвүнде турар. Партия эге организациязы партия хуралдарынга бүдүрүлгө айтырыын тургузуп, коммунистерниң башкарыкчы ролюн бүдүрүлгежө углап келгени эки түңнелдерни берип турар. Эрткен чылын хөй фермазы пянтизи-биле 100 төрүүр хойга онаалтыр 97 хураганны камгалап ап, хөй бүрүзүнден 3 кг ажыг дүктү кыргаап. Ферма амгы үеде коммунистиг деп адаалыр эрге дээш демисежип турар. Хойжулар Оюн Докел-оол, Оюн Сырат, Куулар Сюрюнчап олар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алганнар, а 35 малчыннар ол атты чедип алыры дээш шудургу ажылдап турар. Формада идейлиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезиниң шыпхолбаштырып, материалдыг болгаш моральдыг деткимчевн херек кырында боттандырып турар. Эрткен чылын малчыннар барык он муң рубльдиң немелде төлевирии алган.

Кызылдың электростанциязында партия эге организациязында хуралдарны эрттирип турары элээп солун. Хурал ажыттынган соонда партбюро секретары мурнуку хуралдарга хүлээп алган шиитпирлериниң база түс-түс коммунистерге берген партийжи даалгаларны канчаар күүсеткенин илеткеп бээрии чурумчуткан. Партбюро коммунистерни хуралга тетче олуруштурар соруулга-биле хуралдың болур черии, үезинэ шилип алырынче, хуралга олуржур коммунистерни эдлчегден өске кижилер-биле солуурунче кичээнгей салып турар. Ол эге организация хуралдың белеткелин хынамчалыг чорудуп, чугаалажыр айтырыгның талазы-биле доктаал төлевилелии белеткеп ап турар. Бодамчалыг ажылдап кылган доктаал төлевилелиигe эдиглерни болгаш немелделерии коммунистер киирип турарлар.

Бир эвес чер-черде партия эге организацияларының бүгүдээи партия хуралдарын коммунизмниң школазы, коммунистериң идейлиг кижизидилгезиниң школазы кылдыр эрттирип шыдаптар турган болза, ажыл-агый-политиктиг соруулгаларны шиитпирлээрингe коммунистериң авангардчы ролю дыка бедээн турар иймек. Чамдык партия эге организацияларының партия хуралдарын анаа-ла ёзу барымдаалап эрттирер чоруктан ам-даа уштунмаан.

Тес-Хем районнуң Шуурмакта тудуг материалдар белеткелиниң комбинадында партияның эге организациязы (секретары эш Бутанаев) партия хуралдарын эрттирииниң Устав ёзугаар негелдезии үргүлүү үзүп келген. Хуралды белеткел чокка эрттирип турар. Хүнүүң айтырыын баш удур биилеп албаны-биле коммунистериң чугаалашкан айтырыг талазы-биле сапал-онаа солчулгазы кошкак болуп, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел чидии-биле калбарбайн турар. Оон хараазы-биле коллективте партияның болгаш күрүнелиң сагылгачурумун үрээр чоруктар читпейн турар.

Таңды районда «Коммунизмниң хереэли» колхозтуң төвүнде партия эге организациязы партия хуралының ролюн кедүрбейн турганы эртикен чылын болган отчёт-соңгулдалыг хуралга бүрүнү-биле илерээн. Партия хуралдары колхоз баштаар черниң база парткомнуң бюрозунуң хуралдары-биле кагысылажып, бодунуң хуу идепкейи-биле партия хуралдарын кончуг хонар эрттирип келген. Хуралга хүн айтырыын партия эге организациязының бодунуң ажыл-чорудулгазынга эвес, а колхоз баштаар черниң база парткомнуң ажылынга дүүштүр тургузуп келген болган. Бир эвес ук партия эге организациязы коммунистериң отчёт-соңгулдалыг хуралынга болган саналдарын барымдаалаан, партия хуралының кижизидикчи ролюн чогуур бедикче кедүрүп үндүрүкпеп турган болза, ону катап чугаалаан хереэ чок болур иймек. Ынчалаа-даа ында байдал ам-даа эттиимээн.

Барыын-Хемчик районда мал семиртир пунктуда партия эге организациязы (секретары эш А. Монгуш) партия хуралдарын ей-шаанда эрттирбейн, партия эге организациязының ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан айтырыгларны хуралдарга тургуспайн турарын СЭКП райкому ей-шаанда эскерип көргеш, ол четпестерни эдерии оралдашкан. Ынчалаа-даа ук партия эге организациязы партия райкомунуң көргүскен дузазынга даянгаш, ажылын экижидип ап шыдаваал. Бир-тээ ыдыг болганда, партия райкому ол эге организацияже хайгааралды ам-даа салза чогуур.

Элээп хөй черлерде партия эге организациялары партия хуралынга эмия эртирер хөй айтырыгларны тургускаш, үениң хол өзек айтырыын ийиги чергелии болдуруптар тиварылгалар бар. Ындыг хөй айтырыглыг партия хуралы партияның ажык хуралы бе азы хаалгыг хуралы бе деп ылгаарын бергедеп бээр түүлер бар.

Партия хуралынга илеткел кылыры харысалгалыг партийжи даалга. Ынчалаа-даа чамдык илеткелчилер бодунуң демдеглелдерин көрүп, ханы анализ чок илеткел кылыр чоруу амдаа бар. Ындыг илеткелдиң талазы-биле доктаал хүлээп алыры бергедеп бээр. Ынчангаш «доктаал хүлээп алырын президиумга датзыр» деп шын авес шиитпир үнгүлел бээри ыңда.

Шиитпир хүлээп алыры — партия хуралының ажылының бир чугула үе-чадазы, оон күүселдезин организастаары, күүселде канчаар чорүп турарын контрольдаары дээш улуг организакчы ажыл ацаа улажыр. Партия хуралының шиитпирин этчиниге чедир күүседип, хуралдың бодуп коммунистериниң ёзулуг школазы болдурарын чедип ап турар партия эге организацияларының улуг ажыл-херекти бүдүрүп турарлар.

В. И. Ленинниң алдарлыг юбилейиниң бүдүүзу, Совет Тыванның 25 чыл оюн болур чылда партия хуралдарының ролю кажангызындаа-даа улгадыр ужурлуг. Ону чедип алыры бүгү партия эге организацияларының, коммунистериниң ыдыктыг хүлээлгези болур.

СЭТА-ныҢ ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

Совет төлээлер чанып келген

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультатитиг Комитединиң Чөвүдел хуралының ажылынга киржип турган совет төлээр март 19-та Будапештиден Москваже чанып келген.

• • •

Төлээлериниң составы: СЭКП ТК-ниң Чиңгиие секретары Л. И. Брежнев (төлээлериниң удуртукчузу), ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ныҢ кылдыс эргелевчизи К. В. Русаков.

• • •

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ киржикчилерии күрүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң Кол командылакчызы, ССРЭниң камгалал министриниң бирги орлакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилерии күрүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң штаб начальныгы, армия генералы С. М. Штеменко Будапештиден Москваже база чанып келген.

(СЭТА).

Совет партия-чазак төлээлери Будапештиде чеде берген

БУДАПЕШТ, март 19. (СЭТА). ВСАП Төп Комитединиң болгаш ВУР-нуң чазааның чалаанын ёзугаар Будапештиге СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлаачызы Д. С. Полянскийге баштатнан, совет партия-чазак төлээлери чедип келген.

Төлээлер Венгр Совет Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалынга киржир.

ВЛКСМ ТК-НЫҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ БУДАПЕШТИДЕ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Аныяктарның коммунистиг венгр эвилелиниҢ ТК-зыныҢ чалаанын ёзугаар Венгр Совет Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалынга киржир дээш ВЛКСМ ТК-ныҢ бирги секретары Е. М. Тяжельниковна баштатнан ВЛКСМ-ниҢ төлээлери Будапештиде чеде берген.

Кижи бүрүзүнге— ийи профессия

Днепродзержинскиниң болгаш Баглейниң кокс-химия заводтарының хоочун ажылчын бүрүзү ийи янзы тускай эртемзе өвренип алган. Ол шимчээшкинни Днепродзержинскиниң химия комбинадының минералдыг чемишчидилгелер цехиниң аппаратчызы Валентина Ермола эгелээн. Ол бодунуң цехинге кандыг-даа аппаратты ийикпе агрегатты ажылдадып шыдаар. Ол бүдүрүлге черииң кол бүдүрер ажылдарын кылыр ажылчыннары холбаалыг ийи-үш янзы ажыл мергежилдеринге өвренип алган. Ынчангаш херек апарганда олар бот-бодун алыр солуур.

Техникиг билиглериниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрукчулуун бедидеринге дузалыг. Бо чылын аңаа планнан ажыр бүдүрген минералдыг чемишчидилгелер үжен муң тонна тараяны немей алыр арганы бээр.

ДНЕПРОДЗЕРЖИНСК. (СЭТА-ныҢ корр).

Совлгу чылдарыиың дургузунда Башкириянның хоорайларынга болгаш оон наймылалы — Уфага хөй чаа бажыңнарны туткан. Чаагайжыды туткан чуртталга, хөй-иишти бажыңларыг бүдүн квартаддар тургустунган. «Башкиргражданпроект» институттуң коллективи тудугга улуг салмышкынын киирип турар. Институт Уфаның болгаш республиканың оске-даа хоорайларын чаартырының төлевилелдерии ажылдап кылып турар.

Чуруктa: «Башкиргражданпроект» институттуң № 1 мастерскаязында улуг архитектор С. Ф. Улановский, архитектор Г. И. Рожкова биле кол конструктор В. Д. Клавков ажылдап тур.

СЭТА-ныҢ фотохроникаазы.

КИЛЕҢНИГ ҮННЕР

КЫДАТ эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарда кылып турар ончуучөңгээлиг чоруун бистиң республикавыстың ажылчы чоннары бүгү совет хөй-ниитии-биле кады чаңгыс үн-биле буруу шаап турар.

Чадаана хоорайның коммунистериниң хуралы болуп эрткен. Аңаа партия райкомунуң бирги секретары эш Куулар плетхел кылгаш, совет болгаш кыдат коммунистер—интернационалчылар совет-кыдат найырадыы камгалаар болгаш быжыглаар дээш туржуп турар деп чугаалаан.

Ынчалаа-даа маңнаадунчу болук социализмге өскерилген чоруун удаа-дараа коргузуп, империализмге ажыктыг үүлгедиглерии кылып турар-дыр. Кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөңгээни үүлгедип турары эң-не чүдек болгаш авантюристиг чорук-тур деп, плетхелчи демделээн.

Хуралга Чоол-Хемчик райкүүсөм даргазының оралакчызы эш Данилов, амыдырал-хандырылга комбинадының мастери эш Кожуушай, «Сельхозтехниканың» Чадаапа каттыжышкынының мастери эш Пепияков, бир дугаар школаның башкызы эш Сецмит болгаш оон-даа өскелер чүве чугаалаан. кыдат удус социалистиг чурттарның база антиимпериалистиг күштериниң чаңгыс аай одуруунга бодунуң түружүн эллээр үе келир дээрзинге бүдүрелии илерегилээн.

Чөңгээлекчилерге харыы

Совет Эвилелиниң Ыраккы Чөөн чүктеңдыктыг болгаш дээш болбас кызыгаарларынче маңнаадунчу эрге-чагыргаларның ончук-чөңгээлиг халдаашкыннары совет кижилериниң киденнээшкинин болгаш хорадаашкынын хайныктырып турар.

Үргүлчүлеп турар ол үндезин чок ончук-чөңгээлерии бистиң республиканың механизация эргелелиниц. Кызылдың № 2 автоажыл-агый будурулгезииниң коллективтеринге болган хөй кижилиг митингилериниң киржикчилери шиитпирлиг буруу шаткан.

Ындыг митингилер Кызылдың № 3 автоажыл-агый будурулгезинии, «Коммунал тудуг» септелге-тудуг эргелелиниң коллективтеринге база болган.

№ 3 АТБ-ниң хоочун толаачызы И. Придворов кыдат эрге-чагыргаларның үндезиин чок ончук-чөңгээлиг бүрүү шаап, Совет Төрээн чуртунуң камгалал күчүзүн улам быжыглап, бистиң улус башкывыс болгаш баштынчывыс В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болурунга эки күш-ажылчы белек кылдыр беш чылдың соолгу ийи чылынга үш чыл планын күүседип ажылдаарын хүлээнип тур мен деп чугаалаан.

Митингиге аңаа уламтыр чүве чугаалаан даргап И. Попов, слесарь Е. Лукин, инженер А. Харлап ажылчын М. Дутова, будурулгенин директору В. Филимонов олар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын изии-биле деткип, маоцзэдунчу кыдат эрге-чагыргаларның утаан-сарыыл чок политиказынга харыы кылдыр Совет Төрээн чуртунуң күчүзүн улам быжыглаар» деш күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринче коллективтин кыйгырган мен. Кышкы турлаамда ам сиген, сула четчир. Хойда амдыызында арык-дорук чүве чок. Бистиң кыштаавыс — Даш-Арык, Ак-Дуруг, Ак-Тал, Ак-Чыраа, Ак-Эрик, Ак-Эрик-Аксы, Ак-Эрик-Бажы, Ак-Эрик-Ортузу, Ак-Эрик-Сайлыг, Ак-Эрик-Хемчик, Ак-Эрик-Чыраа, Ак-Эрик-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хемчик, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Чыраа, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Шивилиг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Аксы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Бажы, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Ортузу, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Сайлыг, Ак-Эрик-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Эзим-Хем

СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму

УЛУГ СОРУЛГАЛАР, ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНЕР!

Март 19-та СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму болуп эртикен. «1969 чылда тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрери база белеткээри ковудедир талазы-биле республиканың партия организациялыының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалаашкан. СЭКП обкомунуң ийги секретары В. Н. Филипповтуң әлеткелі доозулган соонда саваллөнел калбарган.

Бир дугаарында СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. Фёдоров саналга берген. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бедиткен хүлээлгелерни алгаш, социалистиг чарыштыны калбарткан. Хүлээлгелер улуг болгаш күжеенишкинниг ажылдазары негеттинер. Ынчалза-даа оларны бүрүн күүседиргинің аргазы бар.

Чер ажылының культуразын бедидер хемчеглерин ап, тарылганы кызаа одурулай болгаш хана-карактай чажар арга-биле чорудар бис. Механизаторларны белеткеп, часкы хову ажылдарының ажыл планын чогаадып кылып турар. Эрткен чылдың чижээн алырга, агаар-бойдустуң байдалы районнуң девискээринге бир домей тургандa болза, ажыл-агыйларга дүжүт аңгы-аңгы болган. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозка тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 10 центнер ажыг турда, «Тээлелге» колхозка 5,6 центнер, а өскелерге оон-даа куду болгон. Оон чыыдагааны: хамык ужур агротехниктиг хемчеглерни кавчаар чорутканында.

Районга бо кыштың байдалы берге болгаш мал чемнерге четпес болза-даа, партия организацияларының кыштагларашкыны кавчаар чорудар дугайында айтырыгны баш удур чугаалажыр, чогуур хемчеглерни алган. Малдың хорамчазы ам эрткен чыдың бо үеэниде турганындан барык ийи катап эвээш. Чамдык черлерде сүт саалдазы немешкен.

Ынчалза-даа аңаа оожургап болбас. Мал, чер ажылында четпестер хөй. Ылаңгыя специализация деп алгаш, хаванның баш санын дыка эвээжеткенивис шын эвес деп, ам Фёдоров демдеглээш, чамдык республика организацияларының адрээнге шүгүмчүлел кылган.

Картофельди, ногаалларны бүдүрериге хөй күш үнер. Алган дүжүттү садары улам бергедей бээр. Белеткел организацияларга чүге көрээ чаргаш, транспорт чорутпайн, экелиптер дээш олуруп бээр. Артык келектер болгаш тускай хептер чедишпес, ылаңгыя бо талазы-биле колхозтар бергедеп турар. Кодээ ажыл-агый министерствозу, «Сельхозтехника» каттыжышкынны моңу таарыштырза чогуур.

Республиканың кодээ ажыл-агый министри В. Е. Сериков мал ажылының кол айтырыгларыга докталган. 1968 чылда республикада кодээ ажыл-агыйның бүгү бүдүргеи продукциязының 60 ажыт хуузун мал ажылы эзээн, а мал ажылының продукциязының 57 хуузу хөй ажылындан киргеп.

Ындыг турбуже, мал ажылын чорудуп турарывыс дыка четпес. Малдың баш санының өзүлдези куду. Малдың кызыраашкыны улуг болуп артышаан: 1968 чылда республикага инектиң 31, хойнуң 18 хуузу кызыраан. Чамдык районнарда малдың оон-даа хөй хуузу кызыраан. Каа-Хем районга хойнуң 26 хуузу, «Сүт-Хөл» совхозка инектиң 45 хуузу кызыраан. Ындыг турбуже тарын боозадылганың ажылын чер-черде дыка четпес организастап турар. Бүгү кыс малды тарылгага киприр соруага-биле бо чылын чаңгыс ай төлевилел-биле 50 ажыт пунктыларны тудар.

Үксажыдыла ажылын онзалаар. Саар инектерни симменальчыткан болза-даа, чем-суур болгаш зоотехниктиг ажыл четпес. Оон үламындан оларның продуктулуу чавыс. Республикада 4-де ажыл-агый инек бүргүзүнден чылда саалданы 2000 кг ажырган. Күргүнге дужаан турар малдың денизин куду. Эрткен чылын «Өөк» совхозтуң бүгү дужаган бода малының дириг денизи 421 кг болган. Өске ажыл-агыйларга моңу база чедип алза чогуур. Чайгы үеде малдың семирдиишкинин ажыглаар, мергежилин дыка бедидип алыр, ол ажылды ийи катап эвээжедип, ынчалза-даа ийи катап ажыр күүседир.

Республикада бүдүрүп турар кодээ ажыл-агыи продукциязының шынары куду. Эрткен чылын күргүнге дужаган продукциязының шынары куду болганындан ажыл-агыйлар миллион ажыг рубльди чедир албаан. Дужаган дүктүң 70 хуузу куду шынарлыг болган. Каа-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарының куду шынарлыг дүгү 90 хуу четкен. Бо чылын мал ажылының продукциязының эки шынары дээш демиселдя чер болганга онзалап чорудар.

«Горгалыг» совхозтуң Чозада хойжу бригадазының хойжузу, ында партия бөлүүнүң удуртукчузу С. Д. Санчат-оол сос алган—СЭКП ТК-ның Пленумнарының кодээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирээрин күүседир дээш демисешпишаан, бистиң хойжу бригадавыс 1968 чылда планныг сорулгаларын күүседип шыдаан. Тос хойжу чүс хон бүргүзүнден 90-дан өрү хураганны камгалап алгаш, шалыпчылар болганнар.

Бригадада 7 коммунист, 14 комсомолчу бар. Бригада төвүнде кызылбулун ажылдан турар. Аңаа агитас-массалыг ажылды болгаш зооветеринарлыг өөредилгени чорудуп турар. Ленин башкының төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл ооңга чедишкинниг ужуражыры-биле бо чылын чүс хойга онаштыр 9% хураганны, хой бүргүзүнден 2,5 кг дүктү алыр, ажы шынарлыг ийи кажаанны, үш бажыңны тудар, четчир мал чемин белеткээр. Мындыг хүлээлгелерни алгаш, Кара-Талда хойжу бригаданы социалистиг чарышка кыйгырган бис.

Амгы үеде кыштагларашкынның байдалы эки. Сигеннивисти харыдда өске ажыл-агыйларга артыктап берип тур бис. Төрүүр хойларның 74 хуузу оолданкан болгаш чаш төлде хорамча барык чок.

Бригадада бөдүүн дүктүг болгаш нарын дүктүг ужаа-биле хайнактаган хойлар холумак. Оларны аңгылаар ажылды зоотехник эш Ак-оол амга чедир чорутпайн келген. Ангор өшкүмү өстүрери чүгүлә деп санаан турар бис.

Автолавка шоолуг келбейн турарын болгаш республика артистеринің аңаа барбайн турарын эш Санчат-оол шүгүмчүлээн.

Кызыл хоорайга хамаарышкан совхозтар болгаш «Тере-Хөл» колхоз 1968 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер, күргүнге белеткээр талазы-биле планныг сорулгаларын багай эвес күүсеткен. Ылаңгыя «Көк-Тей» совхоз эът садарын ийи катап ажырган. Инек бүргүзүнден 2150 кг сүттү чылда саптан, төрүүр дагаа санындан 140 чуургаиы алган деп, СЭКП Кызыл хоорюмунуң бирги секретары эш П. Т. Киселёв саналын эгелээн.

Чер ажылының талазы-биле түнелдер эң куду: дүжүт барык чок чыгаан болганындан тараа садар план-даа, үрезин белеткеп-даа күүсеттинмээн. Картофель, ногаа культураларының дүжүдү кончуг куду болган. Эрги сүттарылга бугаларын септеөзининден сүттарылга чоруттунмаан.

Хоорай организацияларының кодээ ажыл-агыйга шефтээшкинниң эш Киселёв онзалап демдеглээн. Коммунал ажыл-агый министерствозу часкы тарылганың, мал чемнинің белеткелининң үезинде болгаш картофель ажаан аазыр үеде хөй кижини кедүзже чорудуп турган. Ындыг болза-даа чамдык коллективтер шеф ажылын шуут сударатқан. Эрткен күүнү колхозтар, совхозтарже 140 механизатор чорудар турган, 103 кижини хоорайдан арай деп чорутқан.

Тарылга шөлүн калбартыр, кодээ ажыл-агый продуктуларын күргүнеге планнан ажыр садар талазы-биле совхозтар болгаш колхоз тодаргай хүлээлгелерни алган. Ылаңгыя тарылга шөлүнге 700 га-ны немей тарын, дүжүттү белидип турган, тараа садар планны 2,5 катап ажыр күүседир болгаш 200 муң борбак дагаа чуургазын планнан ажыр садар.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң директору П. Г. Лавриненко тарылгага канчаар белеткенин турарын чугаалаан. 1969 чылдың тарылгазынга белеткелдің байдалын партияның хуралынга чугаалашкан. Үрезинин арыгларын, хораныларын, техника септелгезин апрель 1-де белеткеп дооскаш, ооң түнелин кайгамчык улуг дуза чедирген шылгараңгай химик, физик болгаш хөй-ниитиниң ажылдакчызы деп, иletkelчи тайылбырлаан.

Иletkelчиниң чугаалаанын ёзугаар алырга, бистиң долгандыр турар сыдыстыг октаргайның элдептиг чажыттарын шинчилеп турар амгы үениң космонавтиказы биле кристаллдарның, молекулаларның, атомнарның, атом ядроларының, кол кезекчигештериң боттарының иштинде протоннарның, нейтроннарның хугайында эртемге кижиниң шылгараңгай бодалдарының ужугушкунуунуң субмикрокосмонавтиказының аразында ниити хөй холбаа бар.

Академик Я. Б. Зельдович «Менделеевтиң элементилер бөлүгээр дүрүмү болгаш амгы үениң физиказы» деп иletkelинге сонуургапчыг хөй чүүлдерни чугаалаан.

• • •

Химия элементилериниң бөлүктерге хуваттынарының дугайында Д. И. Менделеевтиң дүрүм ажыткан хүнүнден бээр 100 чыл болганынга уткуштур Ленинград химиктериниң байырлыг хуралы март 18-те болган.

Орус улустуң улуг химигиниң ажыдыышкын кылганының чүс чыл ооңга алдар кылдыр Невада хоорайның эртемшинчилел институттарынга болгаш дээди ооредилге черлеринге байырлалдың иеделеевчи номчуглаалары эрткен.

(СЭТА).

Кызылдың электростанциязында Мария Акимовна Сокоренко башкарылганың кол шилинии улуг дежурныйы боон ажылдап турар. Ол ажылга он беш чыл иштинде ажылдааш, мергежилин дыка бедидип алган. Бодунуң техниктиг болгаш политиктиг билиин үргүлчү бедидип турар. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: М. Сокоренко башкарылга пультузунда. П. ГОЛЬШОВТУҢ фотозу.

ЭР-ХЕЙЛЕР, БИСТИҢ КИНОМЕХАНИКТЕРИВИС!

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Культура бажыңы районда улуг клубтарның бирээзи. Ында ажылдап турар ажылдакчылар-даа хөй. Ылаңгыя киномеханиктер Ондар Кортаевол биле Альберт Монгуш районда эки коргузуглуг киномеханиктериниң санында кирип турарлар. О. Кортаевол болгаш А. Монгуш олар ай санында планныг онзалагазын 150—170 хуу күүсединиң, кино көрүүчүлериниң эрдемчилел боон келген.

Кино чарлалдарынга кинонуң дугайын тайылбырлап, кино төнген соонда даартагы үнер кинонуң дугайын микрофонга чугаалап, почтанын радио бедидирин дамчыштыр чонну киноже чалап турар. «Сүт-Хөл» совхозтуң Культура бажыңының киномеханиктери В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл, Совет Тываның 25 чыл ойларынга уткуштур бедиткен хүлээлгелиг ажылдан турарлар.

Ч. ОНДАР.

Бистиң Төрээн чуртувуста

Техниктиг депшилге дээш социалистиг чарыштың эгелекчилеринде

Москванын И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң коллективи беш чыл планның хуусал бетинде күүседиримче болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруң төлептиг үткуурунче чүткүүлүн салбышаан, техниктиг депшилгениң темпилерин дүргедедири, будурулгени, будурүл үндүрер продукциязы улус ажыл-агыйынга улам чогумчалыг болдурары дээш социалистиг чарышты эгелээн.

Автозаводчулар дизель хөдөлдиригчилериниң болгаш эдиргер мурнуу кабиналарлыг, ийи-ийи, үш-үш сөңгү дүгүйлүг автотыртыгларны, автомобильдерни төлевилеп човаадырым, шенелдеге киирер кылдыр будурерин хүлээлгеге.

Хөй-хөй комплекстиг-механизастаттынган цехтерни организастаары, бедик будурүкчүлүг ажылдаар чаа дериглерни, ажылдакчыларның депшилгелиг аргаларын ажылдаза иеттередири, күш-ажылды эртем ёзугаар организастаар болгаш будурулгениң кол ажылын башкарарының автоматтыг системазын организастаар хемчеглерни боттандырары, 1969 чылда завод цехтерге кылдыр шынарының аттестадын тыскарык доозары төлевилеттингеп.

Будурулге черинің ажылдакчылары будурүшкүн хемчеглериниң беш чыл планын хуусал бетинде, 1970 чылдың ноябрь 7-ге үткуштур күүседирин болгаш чүүк автомобильдерни будурүп үндүрериниң беш чылдың ийи чылының дургузунда муң-муң кылдыр ковудедирин; күш-ажылдың будурукчуулуун беш чылдың арткан ийи чылының дургузунда 15 хуу үлегаттырарын болгаш күш-ажылдың беш чылды соолуредир чедип алыр кылдыр планнаттынган будурукчулуун чедип алыр кылдыр планнаттынган будурукчулуун чедип алырын хүлээлгеге.

ЧУРУКТА: заводтуң белеп продукциязы молунде. Чүүк машиналарның делегейниң 40 курунеинге чорудуп берип турар.

В. ХУХЛАЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

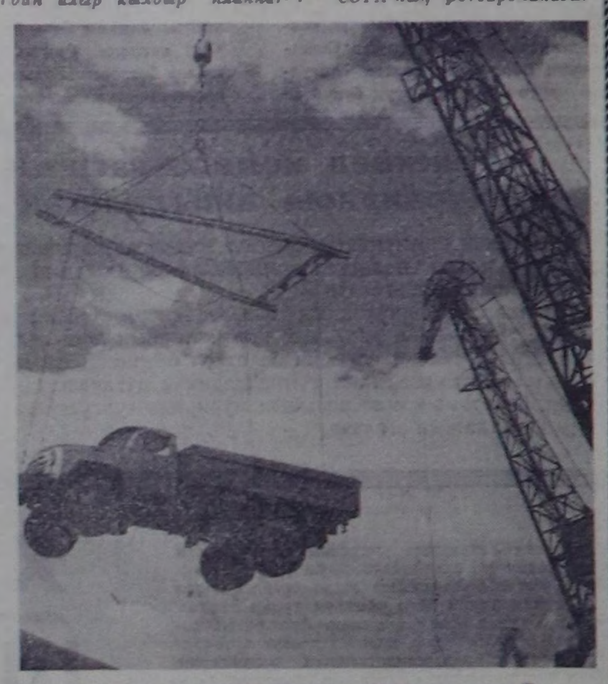

Таджикистанның мурнуу талазында тарылга эгелей берген

ДУШАНБЕ. (СЭТА-ның корр). Хүн изип кээрге, хар каш-ла хөнүн дургузунда эрип калган, чер чылый берген. Таджикистанның Вахш шынаазында меде тарып эгелээн. Республикага өстүрүп үндүрген «Вахшская-233» сорттуг бо чылын хөй шелдерге тарыыр. Ол меде быжынгыр, бир гектардан-на 150—160 центнер сиген дүшүдүн бээр.

(СЭТА-ның корр).

Ашпас хүн

«Тайбың» деп казында черинің суургалар бажында ийи метр дурттуг үш лампа тургустурган. Оларның бирээзи 20 мүң ватт күштүг. Иштинде өсмерлибес жсенон газтыг оларның бээр чырык, чылыы хөй. Лампалар 600-700 градус чедир изинир, ынчангаш оларны долгандыр дүжер чашкыны, хар агаарга чораап-ла бустаны бээр.

Соңгу чүктүң беш муң ажыг дурттакчылыг Айхал сууру мындадын бээр мындыг лампалар-биле чырыттынар апарган. Олар суурның шуптузун ашпас хүн дег чырыдып турар.

МИРНЫЙ хоорай (Якутия). (СЭТА-ның корр).

Хырбалыг көвүруг

ВИЛЬНЮС. (СЭТА-ның корр). Литва найысылалдың орук тудугжуларының Нерис хемни кежер чаа көвүрүг тудуун дооскан. Оон төөрбө тонна хире деңнелиг түс-түс безектерин эпоксидтиг чүктар-биле тудуштур хырбалаан. Олар демир-бетон блоктарны тудуштурукчан. Көвүрүгүнүң үзүн дурту — 238 метр.

Хырбалыг көвүрүг —тудуп тургузуп турар чаа база бир хоорай «Ийиги Вильнюстуң» сонуургапчыг тудугларының бирээзи. Аңаа 40 муң кижи чурттаар.

Курорттарның байлаан—чонга

«Күргүнеге ниитизи-биле ужур-дузалыг эмнелге байлантыг черлерниң дугайында» декретке В. И. Ленинниң ат салган хүнүнден бээр март 20-де 50 чыл болган.

Бистиң чуртувуста санаторий эмнелгезиниң аргаларын, санаторийлерни, дыштанылга бамыңнарын болгаш пансионаттарны тудуп турары кончуг калбарган. Оон бир көсүү чимээн Кисловодскиден база көрүп болур.

* * *

Кол планны ёзугаар

— Ильичиниң чагыгларының боттанып турарын Кисловодскиниң чижектеринден көргүзүп болур. Оон таарымчалыг оның климат байдалы делегейде сураглыг. Ам бис чаа-чаа улуг комплекстерни Реброва, Васюкова ыйгыдарының девискээринге тудар, кончуг улуг шөлдерни чаартыр дээн курорт көгжүдениң кол планын боттандырып турар бис.

Кисловодск — амгы үениң курорт эртемининиң чедишкининиң база бир көргүзүүчүзү. Бисте санатор-эмнелге ажылының кол уу болу берген эртем факторларын-на чугаалап көрейн. Бо черниң климадының дыныжы бачыыдаар кижилерге чогумчалыг салдарлыын тускай эртеминдер шагда-ла эскерип каан. «Россия» санаторийде кеш шинвишкилээр, дыныш боглуур аарыглар шинчилээриниң лабораториязы тургустунган, Аңаа шинчилелдер кылганының түнелинде эмнээриниң чаа аргаларын чедишкининг ажыглаттынып турар. Ындыг берге аарыг кижилерни үлээп алырын дыка көвүдедир. А чоокку келир үеде Эльбрус чоогунда база бир даг девискээрге дыныш бачыыдаар аарыг кижилерни эмнээр чер тургустунар.

Санаторий эмчнаа чүгле эмнээр салдарныг болгаш бойдус факторларын эвээ, харын эртем, техниканың эң чаа чедишкиннерин база ажыглаар тускай эртеминг кижи болгай. Аарыг кижиниң магабодунуң эмнедип турган үезинде ажыддаар аргазын ханы шинчилеп көөр, аарыгны улам шын тодаргайлаар аргаиы амгы үениң приборлары бээр.

Кисловодск курортта аарыг кижилерни ырактан шинчилээриниң аргаларын тып бээр биотелеметрия лабораториязы, электрон-саналга техниказы-биле электрокардиограммаларны автоматтыг тайылбырлаар, чүрек шинчилээриниң төвү болгаш эске-даа хөй-хөй техника чедишкининг ажылдап турар — деп, Кисловодскиниң курорт чөвүлелиниң даргазы А. В. Дерябин чугаалаан.

ЭРТЕМДЕНГЕ ТУРАСКААТКАН

Химия элементилериниң бөлүктерге хуваттынар дүрүмүн Дмитрий Иванович Менделеевтиң ажытканы XIX чүс чылдың кайгамчыктыг улуг болуушкуну болган. Ол дүрүм химиниң, физиканың, еске-даа техниктиг, бойдус эртемниниң хөгжүүрүнге 100 чыл дургузунда дуза чедирип келген. Бойдус бүдүмелиниң ужурун билип алырының оруун ажыткан, улуг эртемден Д. И. Менделеевтиң элементилер бөлүгээриниң системазының тургустунганынга тураскаатқан баймдыг хурал Москвага март 18-те болган.

Химия элементилериниң бөлүктерге хуваттынарының дүрүмүн ажытканының 100 чыл ооңуң дугайында Ленинград университединиң профессору С. А. Щукарёв иletkел кылган. С. А. Щукарёв биеэде Д. И. Менделеевтиң баштап турган ниити болгаш органиктиг эвес химия кафедразын үзеп чыл дургузунда удуртуп келген.

Д. И. Менделеевтиң бодунуң чугаалаанын ёзугаар алырга, химия башкылаарынга бодунуң назынының эң эки үезин берген болгаш химияның өөредилге номун чогаадып тура, элементилериниң бөлүктерге хуваттынарының дүрүмүн ажыткан ол эртемденни иletkелчи философ, башкы кижи деп үнелээн. Д. И. Менделеевти бодунуң Төрээн чуртунуң эртеминге, үлетпүрүнге кайгамчык улуг дуза чедирген шылгараңгай химик, физик болгаш хөй-ниитиниң ажылдакчызы деп, иletkелчи тайылбырлаан.

Иletkелчиниң чугаалаанын ёзугаар алырга, бистиң долгандыр турар сыдыстыг октаргайның элдептиг чажыттарын шинчилеп турар амгы үениң космонавтиказы биле кристаллдарның, молекулаларның, атомнарның, атом ядроларының, кол кезекчигештериң боттарының иштинде протоннарның, нейтроннарның хугайында эртемге кижиниң шылгараңгай бодалдарының ужугушкунуунуң субмикрокосмонавтиказының аразында ниити хөй холбаа бар.

Академик Я. Б. Зельдович «Менделеевтиң элементилер бөлүгээр дүрүмү болгаш амгы үениң физиказы» деп иletkелинге сонуургапчыг хөй чүүлдерни чугаалаан.

• • •

Химия элементилериниң бөлүктерге хуваттынарының дугайында Д. И. Менделеевтиң дүрүм ажыткан хүнүнден бээр 100 чыл болганынга уткуштур Ленинград химиктериниң байырлыг хуралы март 18-те болган.

Орус улустуң улуг химигиниң ажыдыышкын кылганының чүс чыл ооңга алдар кылдыр Невада хоорайның эртемшинчилел институттарынга болгаш дээди ооредилге черлеринге байырлалдың иеделеевчи номчуглаалары эрткен.

(СЭТА).

В. И. Ленин биле Венгр Совет Республиканың терiг херектериниң комиссары Тибор Самуэли Москвага 1919 чылдың майда.
МТИ—СЭТА-ның фотозу.

50 чыл мурнунда (1919 чылда) Венгрияга пролетар революциязы тинлээн. Венгр совет республикэ тургустунган деп чарлаткан, ол 1919 чылдың август 1-ге чедир догуннап турган.

МААДЫРЛЫГ 133 ХҮН

Бөжен чыл оюн Венгрияның ажылчы чоннары бо чылдың март 21-де демдеглеп турар болуушкун улустуң сагыш бодалындан кажан-даа балалып читпес. Чартык чүс чыл мурнунда ол хүп Совет Россияның соонда бир дугаарында Венгр совет республикэ чарлаттынган. Оон төрүттүнгени Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шуут түнелеп, ажылчын массаларның революстуг шимчээшкинниң баштаан венгр коммунистериниң 1918 чылдың ноябрьда тургустунган партиязының демиселиниң түнелеп болган. Боду аныяк-даа болза, чүгле ол партия чуртка ынчаварда тургустунган политиктиг байдалдар турда ону кривастен уштуп шыдаваан боттуг күш апарган.

Австри-Венгр монархияның ирип чиндирээн тургузуу 1918 чылдың октябрьда буступ дүшкен. Оон орнуна буржуаз-демократтыг революцияның тинлээнииң түнелинде хамаарышпас венгр республика төрүттүнген. Ынчалза-даа арге-чагыргага кирген либерал буржуазия иштилел революциязын эчизинге чедирип шыдаваан, Антанта күрүнелерине удур хамаарышпас чорук дээш демиселди удуртуп шыдаваан. Ол сорулгаларны Коммунистиг партияга баштаткан ажылчын аңгы күүсеткен.

Чуртка Революстуг чазак чөвүлели тургустунган, оон херек кырында удуртукчузу венгр коммунистериниң партиязының үндезилекчизи Бела Кун болган. Чөвүлелдин бирги чергелиг сорулгаларының бирээзи болза Антантаның, чех, югослав болгаш румын буржуазияның шериглериниң шавар халдаашкынындан ажылчыннарның эрге-чагыргазын камгалаарын организастаары болу берген. Дөрт дугаар хүнде-лө Венгр Кызыл армияны тургузар дугайында доктаал үнген. Кызыл армияга шериг чыылдазын экн тура барымдаалап чоруткан. Ажылчыннарның заводтэрга организастаан экн туралыг батальоннары ол армияның курлавыр күжү болган.

Ынчалза-даа организация талазы-биле хевирлеттинип четтиккелек тургаш-ла, Кызыл армия Антантаның апрель ортан үезинде шавар халдаашкынче шилчээн шериглери-биле кадыг-берге түлүүр ужурга таварылакан. Оларның артык хөй күштери аныяк армияның кезектерин бүзээлеп эгелээн. Дайзынның шериглери Будапештке 60—70 километр чоокшулап келген. Ол аар-берге байдалда Революстуг чазак чөвүлели май 2-де Совет республиканы камгалаарынга туржунар деп, найысылаадын ажылчыннарын кыйгырган. Ажылчын аңгы ол кыйгырыгны күзелдин-биле деткээн. Ийи хүн иштинде Кызыл армия эде организастаттынган 113-батальоннуг апарган. Ол удур шавар халдаашкынче шилчээн.

Даштыкы дайзынга удур кадыг-дошкун демиселди чорудары-биле чергелештир аныяк пролетаржы күрүне бодунуң тургустунганының соон дарый дорзаа-на политиктиг, экономиктиг, социал болгаш культурлуг чаартылгаларны боттандырарынче аажок улуг революшчу соруктуг кирипкен. Мартың төнчүзүнде башкыларам, үлетпүрүн улуг бүдүрүлгелерин, шахталарны иштининг өнчүзү кылдыр шилчидер дутайында доктаалды үндүрген. Улуг садыгны экспроприастаан. Апрельде чазак чөвүлелиниң иштинирин ёзугаар улуг-улуг чер эзелддерин пиктиктирген. Иштининг өнчүзү кылдыр алдынган черин мурнунда улуг чер эзелгинге ажылдап турган кодээ ажыл-агый ажылчыннарынга кооператив ёзузу-биле ажылдап болбаазырадыр кылдыр шилчиткен.

Совет республика бүгү-ниитн соңгулда эргезининг дугайында хообйлуну хүлээп алган. 8 тактыг ажыл хүнүн боттандырган, бир дең ажылы дээш бир дең төлелгени, төлевирлиг шөлээлерни, пиитининг страховаппезин чоруда берген. Ажылчы чоннарның чурттала байдалын экижидерининг күштүг хемчегларин алган. Чүгле Будапештке безин 1919 чылдың июльга чедир 31 муң ажылдың өг-бүлелер

Совет республика бүгү-ниитн соңгулда эргезининг дугайында хообйлуну хүлээп алган. 8 тактыг ажыл хүнүн боттандырган, бир дең ажылы дээш бир дең төлелгени, төлевирлиг шөлээлерни, пиитининг страховаппезин чоруда берген. Ажылчы чоннарның чурттала байдалын экижидерининг күштүг хемчегларин алган. Чүгле Будапештке безин 1919 чылдың июльга чедир 31 муң ажылдың өг-бүлелер мурнунда буржуазияга хамаржып турган бажыннарже кожуп кирген.

Бодунуң догуннап турганының кыска үезинде дүргузунда Венгр Совет республика медицина хандырылгазының талазында дыка хөй чүүлдерни кылган. Эмнээшкинниң халас болдурган. Хереэженнерниң байдалын экижидерининче, не-чаштыг камгалаарынче улуг кичээнгейни салган. Кысказы-биле чугаалаарга, венгр улуска Совет республиканың каш-ла ай иштинде бергени хиро чүүлдү мөлчүкчү аңгылар хөй-хөй он чылдарның-даа дүргузунда берип шыдаар харык чок болган.

Хөй-хөй чүүлдер боттанган, ынчаныже хөй чүүлдер хевээр бүдүп шыдаваан. Удур шавар халдаашкынче шилчээн Кызыл армия баштайгы үеде соңгу чүк фронтузунга улуг чеднишкиннерни чедип ап, аңаа чех болгаш румын буржуазияның шериглериниң фронтузун чара кирген турган. Ынчалза-даа күш ден авес болган. Маадырлыг 133 хүнүң демиселиниң соонда Антанта күрүнелериниң артык улуг күштери иштики контрреволюстиг күзээзи-биле Венгр совет республиканы дүжүрген.

Аштырып каан болзажок, маадырлыг революстуг демисел хей халас барбаан. Ол демисел ажылчын аңгының бодунуң күжүнге бүзүрелди берген, делегей пролетариадын бодунуң үлегери-биле хей-аът киирген, 1919 чылдың чазынгыда болгаш чаймынга Антантаның Совет Россияга удур салып киирер деп бодап турган улуг күштерни бодунче чардыктырбыттаан, антисоветтиг аңгылдэ кошкаткан. Ынчаныг арга-биле Венгр Совет республика делегейге бир дугаар пролетаржы күрүнеге революстуг деткимчени чедирип шыдаан болгаш оон быжыглырынга бодунуң шыдаар шаа-биле дузалаан.

А. СЕМЕНОВ.
СЭТА-ның корреспондентизи.

Будапешт.

Саанчыларның ажыл-ижи

Беш чылдың дөртүү чылының бирги кварталының эрткен пөн айларының түнелиндэ «Сүт-Хөл» совхозу күрүнеге сүт садар квартал планының 71,1 хуузун күүседип, 724 центнер бараанныг сүттү саткан.

Ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларының ажылы-биле танышар дээш, совхозта ажылчын комитединиң даргазы эш Д. Таспаяктың кабинединге кире бердим.

Дмитрий Дамбаевич мээң чоруумну чогударынга дуза чедирер хоонүн илередип, столунуң иштинден парлап каан сан-чурагайлар экелгеш, мынча дизи:

— Бистиң совхозта беш сүт-бараан фермазы ажылдап турар. Оларның ийи айларда бүдүрген ажылының көргүүү бо чүве, сонуургап көрүүрем —дээш, ону менче сунду.

— Кайы ферма хөй сүттү бүдүрүп, чарышка мурнап турарыл?

Мээң бо айтырыымга харыылаар дээш, ол элээп бодавы бердн.

— Силерниң айтырыңарга харыылаар мурнунда совхозта фермаларның ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын чугаалап берейн. Бисте Сарыг-Булуң, Ак-Даш, Ортаа-Тал, Кара-Чыраа, Ишкин сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштыг организастаан. Чарыш фермаларның түс-түс ишчилериниң аразында калбарган. Ол социалистиг чарыш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга, Совет Тываның 25 чылынга турасказаттынган. Күш-ажылчы бедик көргүзүглер чарыштың эки организастаттынганындан улуу-биле хамааржыр. Саанчыларның, өскө-даа ишчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал хандыртынган. Чарыштың түнелинде ферма бүрүзүнге он хонуктан үндүрүп, оон дугайын хуралга чугаалажып, кайы ферма, кым деп саанчы мурнундал, кым соңнап турарыл, чүү четпезил, чүү пегеттинип турарыл дээрзин тодарадып турар. Ынчангаш фермаларда саалда кудулавайн турар. Эң дээрге ферма Ак-Даш фермазы.

Ооржак Шортакка удурткан Ак-Даш фермазының, оон саанчыларының чурагайларын сонуургап киирттим. Ферма 200 саар инектиг. Март 1-ге чедир 34.471 кг сүттү саап, бир инекке онаалтыр 172,3 кг-ны будүргеп. Ол ышкаш Кара-Чыраа, Ишкин фермалары база эки көргүзүглүг ажылдаан. А совхоз пиитиан-биле 107.129 кг сүт будүргеп.

Совхозта 50 хире саанчылар ажылдап, инектерге ажаалга, чемгерилгени экижитиишаап, саалданың темпизин бедидип турар.

— Бо эртип турар кыш дыка берге болуп тур. Январь-февральдың улуг соогундан малдың күжүн аргыспадывыс, хемчегler алдынган. Ындыг-даа болза, час—кыштаглаашкынның шиитпиранг, түннел үезин. Ынчалзажок мол чеминиң курлавыры бисте бар. Кыштың бергезин шудургу демисел-биле ажыл эртер бис—деп, Ак-Даш фермазының саанчызы Ондар Ирпанның чугаалааның маңаа пемей киирдим. Оон чугаазы совхозтуң бүгү саанчыларының мал дээш, арбын сүт дээш күш-ажылга соруктуун бадыткаан.

Ийи айларның түнелп-биле алырга, хой-хой саапчылар саалдага эки чедиишкиннерни чедип алгылаан. Чижээ. Ооржак Шортак 280, Ондар Үндем 247, Ондар Көпеек 197, Ондар Кара-кыс 195 кг сүттү бир инекке онаалтыр сагганнар.

М. СЕВЕП.

Чаартыкчылар

Эртем-техниканың чедиишкиннеринге даянып, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң чугулазын кым-даа билир. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлге коллективтери улуг болгаш янзы-бүрү дериг-херекселдер-биле хандыртынган организациялар. Кодээ ажылагыйның, транспорттуң янзы-бүрү машиналарын септээрин, чаартырын база ол организациялар харыылап турар. Эргижирээн дериг-херекселдерни чаартып, септелге кылырының аргаларын сайзырангайжыдып турар кижилериниң чогаадыкчы идепкейжин көдүрүп, оларга дузалажыры чугула.

Техниктиг чогаадылга ажылын Чадаана салбырында кол инженер Л. Петрушеня билдилиг удуртуп турар. Мурнунда аңаа чаартыкчы санал киирер кижилер эвээш тургап. Эш Петрушеня септекчи ажылчыннар, техниктер ортузунга тайылбырны кылып, ажылчыннарның бичии-даа саналдарын кичээнгейге ап, ону бүдүрүлгеге шиңгээдирип удуртуп, чаартылга, чогаадылга херээнің ужур-дузаазы улуг деп чүвени кижи бүрүзүнге чедирип шыдаан.

Тракторнуң, автомобильдиң кезектерин чаартырының депшилгелиг аргаларын ажылчыннар боттары тып, ону бүдүрүлгеге ажыглап турар апарган. Эрткен чылын задаанажылар 19 саналды киирген. Слесарьлар М. Ремпев, О. Алдыпоол малга холумак чем белеткээр херекселди кылганнар. Кодээге мурнунда ажыглап турган херекселдерден бо тургузулга шыпар талазы-биле экн эт дээрзин малчыннар чугаалаапнар. Слесарьлар Сакурин биле Александров тракторнуң шимчедикчизин септээрининң хой күш, чарыгдал пегевес аргазын тыпкаш, саналдаапнар. Содунам Манзымаанның саналы база ажыктыг болган. ДТ-54 тракторнуң подшипниктерин пресстээрде ону уштур херекселди чогаатkап.

Ажылчыннарның саналын ой-шаанда ооренип, ону документиге коргүзүп, шаңнап, мактаар, чаартылганың экономиктиг ажыын тодарадыр сорулгаларны эш Петрушеня оперативтиг күүседип турар. Ынчангаш деткимчеге даянган ажылчыннарның тывыпгыр чоруу, техниктиг чогаадылгага сонуургалы идепкейжээп.

Чадаанада байдалдап Тес-Хемде, Улуг-Хемде «Сельхозтехника» каттыжышкынналрының салбырларында, «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг участогунда, барык бүгү автобазаларда техниктиг чогаадылга ажылының байдалы ыр оске. Чаартыкчы саналдар эвээш, ийи-чаңгыс ажылчыннарның кылган чүүлдерин безин документ, шыйыг-биле быжыглап кылбаан болур. Кызыл-Мажалык, Таңды салбырларда чаартыкчы саналдарның авторларынга шаңнал төлевирин безип чогуур хуусаазында бербейп турар.

Бүгү-эвилелдиң чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар иштилелиниң эге организацияларының «Сельхозтехниканың» будүрүлгелеринде бар. Оларның ажылын кол инженерлер, механиктер удуртуп, хемчег алыры чугула.

Я. ОЛДЫРЕВ.

делегей бо хүннерде

ЧҮГҮЛА БОЛУУШКУН

☆ **УЛАН-БАТОР.** (СЭТА). Ака-дүңма Моолдуң ажылчы чоннары Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Будапештиге Чөвүлел хуралының ажылының чедиишкиннинг доозулганын күзелиниң улуг ханышкыны-биле уткаан. Моолдуң төп радиозу ол болуушкун дугайында дыңнадыгның бүрүн текстизин база Европага тайбыңы болгаш кады ажылдажылганы хандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында Европаның бүгү чурттарынга кыйгырыгны дамчыткан.

☆ **ПРАГА.** (СЭТА). Бүгү чехословак солуннар Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Чөвүлел хуралының дугайында дыңпадыгны парлаап. Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Чөвүлел хуралының Дыңнадыгын болгаш Европаның бүгү чурттарынга кыйгырыгын бирги арыннарынга парлаап.

☆ **ВЕНА.** (СЭТА). «Фольксштимме» австри солун Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Будапештиге Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны парлаап.

Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Европаның бүгү чурттарынга Кыйгырыгында «Европа күрүнелериниң бодалы, ажыл-херээ болгаш энергиязы дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, делегейниң өйү келген айтырыгларын боттуг байдалды барымдаалап тургаш шиитпирлээринин, иинти европейжи үндезининге кады ажылдажылганы эмгелеп тургузарының сорулгаларынче угландырар болза, ёзулуг айлыл чок чорук болгаш идегелдиг тайбың хандыртынган туруп болур» дээн чүүлдү солун онзалап демдеглээн.

☆ **БУДАПЕШТ.** (СЭТА). Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң политиктиг консультативтиг комитединиң аңаа болган Чөвүлел хуралының документилерин Будапештиниң бүгү солуннарының кол черин ээлээп турган.

Дөштыкы политиктиг тайылбырынга «Мадьяр Немзет» солуниуң демдеглээнин: диптиң айлыл чок чоруун быжыглаары-биле бүгү европа күрүнелериниң чөвүлел хуралын чылдырар дугайында Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң саналын Кыйгырыгда бадыткаан. Солуннарга Чөвүлел хуралдың дыңнадыын, Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Европаның бүгү чурттарынга Кыйгырыгның бүрүн текстизин парлаан.

☆ **СОФИЯ.** (СЭТА). Бүгү солуннар Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны бирги арыннарынга парлаап. Чөвүлел хуралдың Дыңнадыының, а ол ышкаш Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Европаның бүгү чурттарынга Кыйгырыгын бүрүн текстизин солуннарга парлаап.

☆ **ПАРИЖ.** (СЭТА). «Бистин дививиске айыл чок чорукту болгаш тайбыңны хандырары-биле социалистиг чедиишкиннерни чедип ап, аңаа чех болгаш румын буржуазияның шериглериниң фронтузун чара кирген турган. Ынчалза-даа күш ден авес болган. Маадырлыг 133 хүнүң демиселиниң соонда Антанта күрүнелериниң артык күштери иштики контрреволюстиг күзээзи-биле Венгр совет республиканы дүжүрген.

Аштырып каан болзажок, маадырлыг революстуг демисел хей халас барбаан. Ол демисел ажылчын аңгының бодунуң күжүнге бүзүрелди берген, делегей пролетариадын бодунуң үлегери-биле хей-аът киирген, 1919 чылдың чазынгыда болгаш чаймынга Антантаның Совет Россияга удур салып киирер деп бодап турган улуг күштерни бодунче чардыктырбыттаан, антисоветтиг аңгылдэ кошкаткан. Ынчаныг арга-биле Венгр Совет республика делегейге бир дугаар пролетаржы күрүнеге революстуг деткимчени чедирип шыдаан болгаш оон быжыглырынга бодунуң шыдаар шаа-биле дузалаан.

А. СЕМЕНОВ.
СЭТА-ның корреспондентизи.

Будапешт.

Чөңгээчилерни делегей буруу шаап тур

☆ **СОФИЯ.** (СЭТА). Болгар солуннар совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чөңгээзин шыңгыы буруу шапкан. «Отечестаен фронт» солуниуң «Пекиниң угаан-сарыыл чогу» деп эгелиг редакция чүүлүнге бижээни болза, совет девискээрже кыдат халдаашкынпарның алыс утка бодалы дээрге, социализминиң херээнге оскерилгени болгаш марксизм-ленининдэн чайлааны-дыр. Амга чедир боттарын коммунистер бис дижир кижилерниң Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынче халдап, социализминиң делегейде баштайгы чуртунга удур чөңгээни организастап турар чорууу болдуруп болбас ужурлуг чүүл-дүр. Капитализмге болгаш империализмге хамаарылгалыг чоруктан Кыдаттың адырлырынга Совет Эвилели дузалаан болгай.

ССРЭ-ниң кым-даа дээп болбас чурт-девискээрининче халдавышаап, Пекин бүгү делегейниң национал-шовинистеринге болгаш империалистеринге дузалап турар-дыр деп, «Вечерни новины» солун бижээн. Ол үүлгедиишкиннери-биле Кыдатта мао чагырыкчылар «культура революциязы» дээр чүвезиниң түңнелинде кыдат улустуң таварышканы аар-бере байдал дээш харысалганы өске кижилерже чүүй каарын оралдажып турар.

☆ **ВАРШАВА.** (СЭТА). «Глос працы» солуниуң «Чөңгээлерниң арга-методу» деп эгелиг чүүлүнге айытканы болза, кыдат эрге-чагыргалар совет девискээрге хоозуң негелделерин салбыпаан, Тайвапьда америк тергиндээшкинии, Гонконгта англи колониализмин болгаш Макаода португали колониализмге чөпшээрежип турар. Бо бүгү Мао Цзэ-дуниуң болгаш оон талалакчыларыйың ёзулуг ат-нүүрүн сойгалап турар дээрзин солун демдеглээн.

☆ **УЛАН-БАТОР.** (СЭТА). Бүгү чуртта эртип турар митингилерге Моол Арат Республиканың ажылчыннары, араттары, интеллигенциязы совет-кыдат кызыгаарга пекин эрге-чагыргаларының чаа ханныг үүлгедиишкиннерин бууру шаап турар. Бо хүнперде Моолдуң бүгү черлеринден ажылчы чоннарның хөй чагаалары төп солуннарның, радионуң болгаш телевиденнеиниң редакцияларынга соксаал чокка кээп турар. Кыдат авантюристериниң калчаалыг үүлгедиишкиннеринге килеңнинг удурланыышкынының сеткил-сагыжын ол чагааларда илергейлеп турар.

☆ **БЕРЛИН.** (СЭТА). «Маонуң чөңгээлеринге псонацистер өөрүп турар» деп эгелиг чүүлүнге «Нойес дойчланд» солун Барыын Берлининиң «Национал-цайтунг» дээр нацисчи хуудузунга бижээн чүүлдерни тайылбырлаан. «Антисоветчи нүүл долган чүүлүн будуп арыынга парлавышаан, «Национал цайтунг» Пекининиң агрессчи үүлгедиишкиннерин камгалап, ол агрессчи үүлгедиишкиннерни «амыдырал делгем» дээр фашисчи эжелекчи теория кыдыр үндезилеп турар, герман империализм бодунуң дээрбечи үүлгедиишкиннерин шыпыдар сорулга-биле мындыг теорияны пропагандалап турган болгай» деп, «Нойес дойчланд» бижээн.

☆ **ЛОПДОП.** (СЭТА). «Морпинг стар» солун Мао Цзэдун болүүнүң чөңгээлиг, антисоветчи углавышкынын пыңгыы буруу шапкан. Совет девискээрге хамаарыштыр кыдаттарның үндезин барымдаа чок негелдээнинң дугайын мурнуку чүүлүнге сагындырбышаан, солуниуң демдеглээнин болза, империалистиг күрүнелер алызындан кыдат девискээрлер — Тайвань, Гонконгту болгаш Макаону ыыпчага чедир эжелевишаап.

Совет Эвилелиниң адрезинге кыдаттарның үргүлчү чөңгээлиг буруудадыышкыннары «Мао Цзэ-дуниуң болгаш оон-

Француз радио Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Будапештиге болгаи Чөвүлел хуралына хүлээп алган документилерин база тодаргай дамчыткан.

☆ **БАРЫЫН БЕРЛИН.** (СЭТА). Барыын-Берлин парлалга Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Будапештиге болган Чөвүлел хуралының материалдарынче онза кичээнгейни салган. «Дн вархайт» солун Будапештиге Чөвүлел хуралдың дугайында дыңнадыгны «Варшава Керээзининг күрүнелериниң кыйгырыгы: Европаның бүгү күрүнелериниң конференциязының дузазы-биле айыл чок чорукту чедип алыр» деп улуг эге-биле бирги арынга парлаан. Венгр найысылага болган чөвүлел хуралды делегейниң хөй-пиитизи калбаа-биле чүүлдүгүнгеп дээрзин солун онзалап демдеглээн. Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң удуртукчу ажылдакчылары Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле күжепиишкиннерни салыр, маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажып кеорү-биле пиити-европа чөвүлел хуралды чылдырарынга кады ажылдажылганы чорудар деп, Европаның бүгү күрүнелериң кыйгырган дээрзин «Дн Вархайт» солун бижээн.

«Телеграф» солун Будапештиге Чөвүлел хуралдың дугайында дыңнадыгны «Варшава Керээзининг күрүнелери Европаның тайбың конференциязы дээш» деп улуг эге-биле парлап үндүрген. Солуниуң демдеглээнин: «Чурт бүрүүзүнде иштилел тургузуудап хамаарылга чокка күжепиишкиннерни каттыштырып тургаш, Европага айыыл чок чорукту системазын тургузарынче диптиң бүгү күрүнелерни ол чурттар кыйгырган».

«Дер тавгесшпигель» солун Чөвүлел хуралдың киржиктиплерининң «тайбың догуннаашкынче кыйгырыгны Европаның бүгү күрүнелеринге чоруткапыынче» кичээнгейни салган.

—⊙—

Ак бажыңга чөвүлел хурал

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон эртем айтырыгларының талазы-биле бодунуң бөлүк чөвүлекчилери-биле хуралдаан. Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Р. Зиглериң корреспондентилерге дыңпаткапы-биле алырга, ужуражышкын үезинде ракетага удур камгалалдың айтырыын, а ол ышкаш үнден артык дүрген ужудар пассажир самолётту тударының америк программазын чугаалашкан.

Никсонуң бөлүк эртем чөвүлекчилериниң 19 кежигүнерп ракетага удур камгалал системазын АКШ-ка халбартыр дугайында айтырыгның талазы-биле «чаңгыс ай болдалды» чедип ап шыдаваап дээрзин Р. Зиглер демдеглээп.

Үнден артык дүрген ужудар пассажир самолёттуң тудуунуң дугайында айтырыгга хамаарыштыр Р. Зиглериң медеглээнп болза, бо программаны улам ыпай боттандырар талазы-биле сүмелер дугайында чазактың шпитпирп «чоокку үеде» болур боор.

Совет төлээлекчиниң чугаазы

ЖЕНЕВА. (СЭТА). 18-тиң Комитединиң баштайгы хуразында чүве чугаалап тургаш, ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Рощининиң демдеглээнп болза, чепсеглеппишкинни эңдере бүдүрерни кызыгаарлаар талазы-биле моон соңгаар кылыр базымнар дугайын чугаалажыр соруулга комитеттиң мурнунга тургустунган. Ядролуг чепсектп неитеретпес дугайында керээни дүрген күштүг болдурар төлээде, күжепиишкиннерни үндурер ужурлуг. Ол керээге ам безин 80 ажыг күрүнелер ат салган.

Ядролуг чепсекти ажыглаарын хорууp дугайында айтырыгны хамыктың мурнунда чугаалажып коор болгаш пиитпирлээр ужурлуг дээрзин ССРЭ-ниң төлээлекчизи чугаалаан.

Ядролуг чепсекти ажыглаавас дугаймында хүлээлгени күрүнелер боттарынга алыр чорук делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга болгаш ядролуг даймының типтип келирининг айыылын эвзожедирпше дузалаар йёнк.

А. А. Рощин ядролуг чепсекти бүдүрерин хорууp, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның бүгү курлавырларын бүрүн узуткаар дээн ышкаш, ындыг айтырыгларга бяза доктаваан. Ол чорук ядролуг чепсекти дүжүрерин доозарының үе-чадавы болган турар йёнк.

Совет чазактың даасканын ёзугаар А. А. Рощин далайларның болгаш океанларның дүвүн, оларның иштин ширип сорулгаларынга ажыглаарын хорууp дугайында керээнин төлевилелин 18-тиң Комитединге көрдүреп-биле киирген.

ЛАОСКА УДУР АГРЕССИЯ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ Лаос талазы-биле 1962 чылда чаргаи Женева дугуржулгаларын каржызы-биле үрээрин үргүлчүлеп турар, ЮПИ агентилелдиң Сайгонда корреспондентпаннын америк медээнп барымдаалаан дамчытканы болза, АКШ-тың бомбалакчы ужар күүлү Лаостуң талазынче хүп бүрүде 300—400 чедир самолёт ужудуушкуун кылып турар. Америк командылал ол агаардан халдаашкыннар дугайын кажан-даа дыңнатпайп турар дээрзин корреспондент демдеглээв.

ШЫН

⊙ Дөрткү арын ⊙ 1969 ч. март 21

ТУДУШ ХАРЫЛЗААЛЫГ АЙТЫРЫГЛАР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ библиотека ажылдакчыларының чөвүлел хуралы 1968 чылда ажылының түңелин үндүрген. Кылдыңган ажылдарының эки талаларын демдеглеп, четпестерин айыткан, оларны чайладырының оруктарын тодаратқан. Хой-хой библиотекаларыг чөвүлел хуралга дүржүгзагын чүгаалап, үнелиг санаал-оналдарын бээри-биле кады. Боттарының библиотекаларына кызыгдаан коскү агитацияларын, көргүзүг материалдарын, номчугза планнарын болгаш плакаттарын база әккелгеннер.

Библиотекаларга коскү агитацияның ол дериге-шимелдеринің хой шүрүзүү хандыкшыл-биле, чараш шевер кылдыңнылаан, элээн хөйү өңнүг будуктар-биле каастатыңган. А чамдыктарының кылгаш эки-да болза, өңнүг кыдыг будуттунмаан. Харын бо айтырыг дугайында библиотека ажылдакчылары улуу-биле хомудан чүгаалаанының таварылга эвес.

Коскү агитацияны номчуучуларга солуп, көргүттүр, утка-шынарлыг болзун дээш библиотека ажылдакчылары ажоок кыска, улуг күш үндүрер. Шынаарга ол-биле будук чокта чеже-да күш үндүрүп, кыпсы кылырга планнаат ада диаграмма көргүттүр, чараш бозбаан биндингир. Харын бо айтырыг талазы-биле бистиң хой-хой библиотека ажылдакчылары улуг бергелерге таварыжып турар. Олар будук дугайын сөдүг организациялырының мурунга хой удаа тургусса-да, чогүүр деткимче ап шыдавайн келген. Республиканың садыг организациялары, ыланган респотребсоюз культура-чыргы-дамышкы ажылдакчыларының мындыг чөптүг негелеглерин ооренип корген, дарый хемчеег алыры күзенчиг.

Библиотека ажылынга негелде бедин, иозига чөвүлүг негелдерни база көүүн турар. Шынаалаакок библиотекалар-ның ном фондузунуң озулезин чөвүлүг номга хереглеледиринден хожудун турар. Оон чылдагааны дээрге, библиотекаларның номун чүгле топ-түткен хөреңгө-биле четчелеп турарында. Ол хөреңгиниң түңү база хой эвес, чылда 170—200 рубль. Байдалындыг турда чер-черде колхозтар, совхозтар болгаш көдээ Советтер боттарында библиотекаларның ном фондузун долдурарынга чамдык акшахөреңгини түскайлаа бээр болза, дыка идиг болур ийик. Шынаарга чамдык ажылагыйлар шнчаар кылып-даа турар, а од черлерде библиотекаларның ном фондузу дүрген өөрүп, чөвүлүг ном-биле хандырылгазы эккиңнүп турар.

Ном фондузунуң өзеринге номнарны камнып эдилээри болгаш кадагалаары, чидер чоруун болдурбазы, учёт-данзывын шыкгыскыдарыг чүгулээ, Хөреңгө кырында байдалды көөрге, чамдык библиотекалар ажылдакчылары, работниктарның культура килдиктери бо чүгула ажылче кошкак кичээнгей салып турар. Моон түңелинде номнар дүрген элеп, чамдык библиотекаларда хой санныг номнар чидип, номчукчулардан чыып алдынмайн турар. Ол шынаш, библиотека эргелекчилери солуүүн турда ном фондузун сананарын, хуламнитперинги чамдыкта шын эвес чорудуп турар барымдаалар база бар.

Библиотека ажылдакчыларының солчур чоруу бистиң республикада база эвээн эвес. Чүгле 1968 чылда безин библиотека талазы-биле тускай эртемниг 40 ажылдакчы Тывадан үнүп чоруткан, ам-даа үнүп чоруур хөөннүг кижилер бар. Биске үнелиг ол кадрлар үүе чорун турарыл? Моон тайылбыры барык бүгүдеге билдингир чылдагаанарда болуп турар. Хой санныг библиотека ажылдакчылары оран-бажыңга чедимнээн. Чижөө, Өвүр районнуң Сарыг-Хөлде библиотека 6 дербелиң метр өрөөлүгнеге түрер. Ол шынаш чамдык библиотекаларның дериглеги чедишпес, харын-даа стеллаж, стол, ааидай дээн чергелиг чугула чүүлдер безин чедишпес бөөп турар.

Бо түүлде чугаалаттынган айтырыглар бот-боттары арасында тудуш харылзаалыг. Оларны шын болгаш дүрген шинчилеп-көрээ чугле библиотека ажылдакчыларының эвес, харын партия, совет органнарының, ажыл-агыйдүүрткүчүларының база чүгула хөрөө болур. Үстүүде айтырыгларны бир демнят дүрген шинтирлээри библиотекалар ажылын дыка эккиңдер болгаш Бүгү-эвилелдің көрүүдезинге улуг идиг болур.

А. ГЕРАСИМОВА.

Культура министерствозунуң библиотека талазы-биле инспектору.

КУЛЬТУРАДА чаа шүүлдер

Автобустуг көрүкчүлер

Кежээкиниң 7 шак. Тываның хөгжүм-шинчи театрының эжиинге автобустар тура дүшкүлээн. Шевергиниң кеттинген кижилер оон дүүкүп эгелээн. Оон дүшкен кижилерниң башкылыы тон улар черге барган. Театр бадарының негеледелеринге дүүштүр көрүштүр шевергиниң кыдыр кетпишкен кижилер тонналарын дестырып, кыланыйнын турар майгысташтарын солуй кеттинип, көрүчүктер бадрынга турушкан, башкарын ыяап, боттарын улам-на ала-көрүштүр кыдыр чалаын турулаан.

Каш-па минуталар эрткенде олар театрның көрүкчүлер залында олуттарын эдилекен. Хөгжүм-шинн театрының чаа белеткээн «Хереженнер дуганы» деп шинн эгелээн. Бүгү-ле көрүкчүлерниң кичээнгейи мында барган.

Түскай автобустар-биле кезиилээн чүү көрүкчүлерил ол? 60 ажыг километр черден кедген улус-тур. Кайыыы? «Тиилелге» совхозтан. Оларның аразында совхозтуг бодуун ажылчынарлар, тускай эртемниглери, албан-хаакчылары дээш кымнарны чоок дээр.

В. Дыховичный биле М. Слободскийниң чогаатkан «Хереженнер дуганы» деп шинн 3 шак үе дүргүзүнүп көрүкчүлерни дыка-ла хөглелип, каттыртkан. Шинге хөгжүм чиртинейнин, ырлар уланшыр-уланшыр куттулуп, таңды көрүкчүлерни хөглелип-ле турар. Музыказын база бир билдингир композитор Э. Колмановскийниң чогаатkан. Танцылырын Фрунзениң хореографиа училищезинниң доозукчузу Елизавета Бүүдар турсускан. Шинниң түргүзүкчүзү театрның режиссёрү Людмила Бузина.

Шин төнген. Оңу ажаок сонуургап, сеткил ханышкынынбиле көрүп, каттырып, хөглеп алган көрүкчүлер автобустарынга олурупкаш, «Тиилелге» совхозунче хан чаныккан.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ШЫДЫРАА

«ТЫВАНЫҢ АНЫЯКТАРЫ»

солуннуң шаңналы дээш маргылдаага сеткн салыг март 19-та болган.

Сеткн салыгда көрүкчүлерниң сонуургалын А. Чадамба биле М. Кенин-Лопсаңның оюңу үзаара туда берген. Ийнин разрядчы Чадамба чараш, дидим сайнап, төөгүүн шыдыраачының частырларын ажыглап турган, үе салыгның төнчүзүнде удурлажылгышын берге байдалга таварыштырган. Салыг соңгаралтыңган.

Бо удаада Бурунов — Бичө-оолду, Кенее — Чодуракпы, мастерже кандидат Оюн — Өпей-оолду удуп алган.

Сеткн салыг соңда Оюн — 6, Бурунов, Кенин-Лопсаң олар — 5,5 санныг.

Тоску салыг дүүн болган. А. ДЫРТЫП-ООЛ.

И. П. Котляревскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 200 чыл болурунга

Чаа үеэрин литератураның шылгаранғай чогаалчызы И. П. Котляревскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр сентябрьда 200 чыл болур. Ол хүнге белеткенирин Бүгү-эвилелдің юбилей комитединиң март 18-те болган бирги хуралынга чугаалаашкан. Оны комитеттиң даргазы В. М. Кожевников ажыткан.

Хуралдың киржиичилери юбилейни эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Байырлалдың программазында улуг чогаалычының амыдыралының болгаш чогаал ажылының дугайында ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг хурал эрттирери, ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказынга болгаш Күрүнениң литература музейинге деагелгелер тургузары, илеткелдер, лекциялар киргеп. И. П. Котляревскийниң чогаалдары, оон дугайында номнар парлаттынып үнер.

(СЭТА-ның корр).

Венераже каттышкан ужудуушкун

Планеталар арааның автоматтыг «Венера-5» болгаш «Венера-6» станциялары Венера планетаже каттышкан ужудуушкунун үргүлчүлеп-шаажок.

Станцияларның Венера планетада шилип алдыкшан деңискээрге чиге баарын таскыдар дээш ужудуушкунуң программазын үзүгаар 1969 чылдың март 16-да оларның шимчээшкинниң траекториязын тааржыткан.

Станцияның башкарылда системаларынга чедип радиокомандалар үзүгаар ужудуушкун траекторияларын тааржыткан сеанстар эртиргинниң тускай программаларын баш бүрүүлээр бергеп.

Автоматтыг «Венера-5» болгаш «Венера-6» станциялардың ужудуушкунуң траекториялар тааржыткан сеанстарының «Венера-5» болгаш «Венера-6» станцияларга чедип үе-түзүнде 15,5 база 15,7 миллион километр ыяап бергеп көрүп турган.

«Венера-5» станция планетага 1969 чылдың май 16-да болгаш «Венера-6» станция май 17-де чедер.

Телеметрия медээлерин болгаш траекторна хемчээшкинниң аналпзатпнидеп билдингенин үзүгаар алырга, тааржыткан ужудуушкун үргүлчүлеп-шаажок.

Станцияларның Венера планетага шилип алдыкшан деңискээрге чиге баарын таскыдар дээш ужудуушкунуң программазын үзүгаар 1969 чылдың март 16-да оларның шимчээшкинниң траекториязын тааржыткан.

Станцияның башкарылда системаларынга чедип радиокомандалар үзүгаар ужудуушкун траекторияларын тааржыткан сеанстар эртиргинниң тускай программаларын баш бүрүүлээр бергеп.

Автоматтыг «Венера-5» болгаш «Венера-6» станцияларның ужудуушкунуң траекторияларын тааржыткан сеанстарының «Венера-5» болгаш «Венера-6» станцияларга чедип үе-түзүнде 15,5 база 15,7 миллион километр ыяап бергеп көрүп турган.

«Венера-5» станция планетага 1969 чылдың май 16-да болгаш «Венера-6» станция май 17-де чедер.

Телеметрия медээлерин болгаш траекторна хемчээшкинниң аналпзатпнидеп билдингенин үзүгаар алырга, тааржыткан ужудуушкун үргүлчүлеп-шаажок.

Станцияларның Венера планетада шилип алдыкшан деңискээрге чиге баарын таскыдар дээш ужудуушкунуң программазын үзүгаар 1969 чылдың март 16-да оларның шимчээшкинниң траекториязын тааржыткан.

Станцияның башкарылда системаларынга чедип радиокомандалар үзүгаар ужудуушкун траекторияларын тааржыткан сеанстар эртиргинниң тускай программаларын баш бүрүүлээр бергеп.

Автоматтыг «Венера-5» болгаш «Венера-6» станцияларның ужудуушкунуң траекторияларын тааржыткан сеанстарының «Венера-5» болгаш «Венера-6» станцияларга чедип үе-түзүнде 15,5 база 15,7 миллион километр ыяап бергеп көрүп турган.

«Венера-5» станция планетага 1969 чылдың май 16-да болгаш «Венера-6» станция май 17-де чедер.

Автоматтыг станциялар-биле доктаамал радиохарылзаа түбары үргүлчүлеешкек. «Венера-5» станция-биле радиохарылзаажок 36 сеанстарым болгаш «Венера-6» станция-биле радиохарылзаажок 29 сеанстарын эрттиргеп.

Телеметрия медээлерин үзүгаар алырга, автоматтыг станциялардың эртем аппаратуразы болгаш системаларының чоруктулыгы ажылбаа чоруур. Станцияларның муңгаш орээлериниң базылыышкын-биле температураның бердинген хемчээшкиннерин чоруп турар.

«Венера-5» болгаш «Венера-6» станцияларның ужудуушкун программазы чедишкиннээ кусуттинип турар.

ТУРИСЧИ ОРУКТАР, КӨКПАЛАР

Шилип алыры билир

ТУРИЗМ бистиң Тывада калбарып, ажыгчы чоннуң хөлзөй дыштанылгазының чарымбас кезээ болуп бергеп. Чүрттүү өске область, край, республикаларындан болгаш дашты-ындан Тывазын көрүп турар түрүстеринге сагыш чыл хедген түдүм өөрүп турар.

Кижилерниң дыштанарынга, поход кылырынга таарымчалыг, чараш бойдус чүрүмалдыг, янзы-бүрү байлактардыг кайгамчыктыг черлер бистө бар. Олар турисчилерни, бойдусна шнакшылдыгларын, арыг агаарга дыштанырсаалдарын боттарынче чалаар түрганзыг. Шынаарга Тываның шилип дыштанылгага таарыжыр эки черлериниң чазагайлыг кыдыгган баазалар амдыгларында эвээнги шын.

Шынаалаа-даа хамык үжүр ында эвес деп чугаалаар апаар. Чүге дээрге чоокку үеде бо айтырыг элээн экижиир. Беш түс олуттуг элээн кап турисчи баазаларны Тывага тудар дугайында санаалы Туризмнин Төп чөвүлелининң президиумчу бадылаан. Бо чылдың Кызылга турисчи аалчыларга гостиница тудуп эгелээр. Оон соолүүде Тайга станциязынга туристер болгаш хаакчылар бажыңын. Чагытай хөлее дыштанылга баазазының база Тоожу районга дөрт турисчи пунктуну тудуп эгелээр.

Азас хөлде турисчи баазага чамдык чүүлдер немежир. Анда селгүүстөр байдарга хомедер, походтарырга хинзылбүрү дериг-хереккелдер бар апаар.

Дыштанып турар кижилерни хандырарын экижиидериче туризм чөвүдели улуг кичээнгей салып турар. Колхозчулар болгаш совхоз ажылчынары Тываның туризм чөвүлелиндеп автобус хелезилел алгаш, Кызылга кээп, театр, музей көрүп-даа, Шушенскоеже экскурсиялап-даа болур. Кызылчылар олар-биле коллективтиг поход үнүүшкүнер кылын болур. Ол соруглага ажыглаар ийи автобус, автомашина бар. Бай үүлүг чагыглар киирер болза, автобусте-даа, кинотеатрже билеттерде-даа, а Шушенскоеде гостиницага оруп-даа хандыртынган турар.

Ийи дыштанылга хүнүң торээ черинче поход кылырынга ажыглап турарларга таарымчалыг байдал база бар болур. Ында кижилер ажыглаашкын дээш, тускай хелезилел пунктуун ажылдар. Оон майгыннарны, рюкзактарны, үдүүр тулуштарны, походтаар хептерни дээш өскелерни-даа тур ажыглаары-биле ап болур. Ырак оруктарже аян-чорук кылыксаарларга дыштанылгазын эки эрттирип алырының аргазы база бар. Ол соруглага Абакан — Кызыл — Одесса — Херсон — Севастополь — Волгоград — Абакан маршруттуг туристи чөвүдели организастап турар. Поезд октябрь 19-та Кызылдан үүгеп, бо орукка 22 хонуг чоруур.

Ырак планнар дугайын чугаалаваан, чоокку үеде турисчи дыштанылга талазы-биле чүвү кылырын чугаалаарга мындыг-дыр. Ам бедин дыштанылга черлери четчир-дир, оларның иштинден сеткилинге эң таарыжыл шилип алырындаа-на хамаарыктыр. А кижир үеде турызмнин базазын бистиң республиканга үлүлеп калбарары чигзиниишкин чок.

Ч. САЛЧАК.

Редактор К. Н. ДИИГА.

ТИИЛЕКЧИ КОМАНДАЛАР

Хаанга Тыва АССР-ниң бирги чери дээш Туран хоорайга чоокта чаа болуп эрткен маргылдааның дугайын бо чылдың март 18-те үнген «Шын» солундан номчаан болгай силер. Оон үшкү хүнүнде эр улустуң 4х10, херээженнерниң 3х5 им хемчээлдерге эстафета маргылдаазаяры болуп эрткен. Кызылдың башкы училишезининң (оң талазындан) Юрий Зырянов, Семён Байкара, Николай биле Михаил Григорьев алышшылар составтыг командазы 4х10 им эстафетага 2 шак 24 минута 55 секундада мэнаваш, бирги черни чедип алган. А херээженнерниң 3х5 им эстафетазынга (оң талазындан) Галя Яковлева, Галя Пахарева, Люда Бабушкина (Кызылдың № 11 ортумак школазының онгу классчылары) олар составтыг «Динамо» командазы бирги черни эзилээн.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

СЕМИНАР

СЭКП Кызыл хоорукомуна наймыслалдың ажыл-агыйдүүрткүлер, организация черлериниң тана солуннар редакторларының эзлелелиг семинары болуур. Экономика эртемнериниң кандидады эш В. Солдатов оларга Тываның чоокку чылдарда хөгжүдүлгениң дугайында лекцияны номчаан.

В. ВОЛЧЕНКО.

ЧАРЛААЛДАР

Кызыл садыг черн садыгжыларның үш, касса аппараттарының кассирлеринин бир ай хуусаалыг курузунга өөренникчилер хүлээп ап турар. 8 классты дооскан, 18 харган өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. 1969 чылдың апрель 1-де өөредилге эгелээр.

Өөренирин күзээнер Кызыл садыг черинин кадр киллизинге келир.

КЫЗЫЛ САДЫГ ЧЕРИ.

Кызыл садыг черн садыгжыларны, экспедиторларны, чүдүрүкчүлерни, ажылчынарны, арылакчыларны, машинистканы болгаш чолаачыны ажылга хүлээп ап турар.

Ажылдаарын күзээнер Кызыл садыгның кадр киллизинге келир.

КЫЗЫЛ САДЫГ ЧЕРИ.

СЭТА-ның спорт медээлери

ССРЭ-НИҢ БОЛГАШ ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ ХОККЕЙСТЕРИ МУРНАЙ ТУРАР

СТОКГОЛЬМ, март 18. ССРЭ-ниң чылында командазының хоккейстери делегей болгаш Европа чемпионадыңга Канаданың командазын 7:1 санга утпаан.

Совет команда оон соонда Финляндияның командазын 6:1 санга уткаш, ойнап ап болур сес санны шуутпуун чедип алган. Петров ийи, Фирсов, Харламов, Мальцев, Паладьев олар бир-бир санны киирген.

Үшкү эдлеглиг мартылдазарының соолүүде ССРЭ биле Чехословакияның чылында командалары 6:6, Канаданың командазы 2 санныг, Финляндияның, АШШ-тың командалары чаңгыс-даа сая чок.

ДҮРГЕН УДУГ

ВЛАДИМИР, март 18. Чүрттүү чемпионду деп ат дээш гроссмейстерлер Л. Полугаевский биле А. Зайцев оларның аразында шыдыраа мартылдазы ам 2:2 санныг апарган.

Соңгаарлаткан дөрткү салыга Зайцев дорайтаан конгерин бижип алган, шнчаган оюн дүрген доозудган. Цракпы Чөөл чүү чүрттүг гроссмейстер 54-кү көшке чайлап чок мат болуур апарганындан, тиилеттиргеп-дир мен деп билинген.

БЕШ ЧЕМПИОННАР БИЛДИНЕ БЕРГЕН

КАЛАНЬ. Чүрттүң боксна беш чемпионнары аңаа-мааны маргылдаага дүүн билдингир апарган. Ол бедик аттарны мияги эң чиик деңнүге Николай Новиков (Москва область), чартык чиик деңнүге — олимпий чемпионну Валерпан Соколов (Чебоксары), бирги чартык ортумак деңнүге Евгений Фролов (Москва), бирги ортумак деңнүге Валерий Трегубов (Волгоград), чартык аар деңнүге Николай Разумов (Петрозаводск) олар чедип алган.

Карак харыгары

Үр халактаапда, алыпинистиг, кышкы туристиг походтар, соңгу чүүлге аян-чоруктар үезинде кижилерге чамдыкта карак харыгары тыптып келир.

Кижи дески, чайынналчак харга чүнгүлаан, улуг көрүкчүкте шыкаан, хүнүнүң хереглин чарашсынып, ак харлыг делгемнерге үр-ле чоруксаазы келдир. Шнчаалзажок 4-6 шак киреге болгаш карактың харыгары—карактар далар, аарыыр, чаш төктүр апаарын кижи билип каар. Чырыкка карактың далып, чивеңнээнинден оон янтпки чүге карттары база карабогу кыныл, ыжыл келир. Чамдыкта карактың карааңнга үлүг эвес чүге ак түвелер ийикпе, азы суглангылар тыптып келир. Карактың мындыг байдалы 1-2 хүн иштинде үрүдүлеп болур.

Карак харыгарының тыптыр үжүрү, оны болдурбайн бадрының аргазы чүл?

Карактың харыгарының эң-не кол чылдагааны дорт болгаш чайынналган ультрафиолеттиг хереглерниң (каракка козулбес) дегтенинден тыптыр.

Бир эвес агаар арыг болгаш довурак-доозун, ыш, шык чок болза, бодуңуң кезээнде ультрафиолеттиг хереглер бар үүнүнүң чырыы черинге кырында агаарже хостуу-биле эрте бээр. А черниң кырын шыпкан хар 80 хуу чедир аңаа кедген хереглерни эң ылангыя көстүр болгаш ультрафиолеттиг (көзүлбес) хереглерни чайынналыр. Хар болгаш оон болу чырыыр шынары чок.

Харга чайынналш база кижиниң карааңче кирген, ультрафиолеттиг хереглер карактың карааын болгаш чүге карттарын бакса-ыдып болур. Карактың ханышында сеткл хевирлиг карт бо таварылгала колдуунда үрелбес, чүге даарге ультрафиолеттиг хереглер аңаа четпейн турар.

Совет Эвилелиниң харлыг кезектеринге карак харыгары колдуунда частың башчы айларында, кажан хүн бедик, агаар арыг болгаш аяс турда, а хар дөөзе эривээнде үргүлчү таварыжып турар.

Карактың харыгарының болгурбас төлөөде, карактың чүгле хүнүүң дорт чырыындан эвес, а булуттардан болгаш харган чайынналан хереглерден камгалаар тускай карак шилин кедип алыры чугула. Ыш хевирлиг өңнүг карак шилин база кедип болур, ынчалзажок сарыг-ногаан азы сарыг өңнүг шилгиг тускай камгаланыр карак шилдери оон артык болуур турар. Ногаан азы көк өңнүг шилгиг камгаланыр карак шилин кедерни сүмелеевейн турар. Чүге даарге ыяыг шилден карактың янзы-бүрү өңнер ылгаар шынары үрелиир.

Карак харыгарының бир дугаар демдектери билдинге бергенде, ыяыг аарыг кижини карааңгы черже кинре бээр ийикпе, азы камгаланыр карак шилин кедирер. Карактың шарып болбас.

Бир эвес карак куштуу-биле далып аарыр болза дамдыладыр карак эми —бир хуулуг коклин эзилдирнин, дикаин азы адреналин (1:1000) эзилдирнин дамдыладыр болур. Бор кислотазының соок суугга эзилдирни өскүмнадыр, намдадыр шынарлыг. Бир эвес карактың кара карты бакспрааңда балык азы азелин үзүн 1—2 дамдыны каракче дамдыладыр. Харга карактың харыгар аарры, куштуг сайгыштаан чырыы болгаш өске-даа ультрафиолеттиг хереглиг чырыктарниң камгалал чок көргеңде тыптып келип болур. Ыяыг таварылгаларда карактың харыгар үезинде ажыглаар хемчеглерни сүмелеп турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кызылдың болгаш республиканың экраннарында В. И. ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА КИНОЛАР ЧОРУП ТУРАР. Кинотеатрларга, Культура бажыңнарынга, клубтарга «Ленин дириглерден артык дириг» деп темага киноларны көргүзер.

«УЛЬЯНОВТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ», «ИЕЗИНИҢ ЧУРЭЭ», «АВРОРАНЫҢ ДААШТААШКЫНЫ», «ОКТЯБРЬ», «БООЛУГ КИЖИ», «ЯКОВ СВЕРДЛОВ», «МОСКВА—ГЕНУЯ» деп киноларны көргүзер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОПРОКАТ КОНТОРАЗЫ.

Тууйбу заводунга

доктаамал ажылдаар кылдыр инженер-техниктиг ажылдакчылар, ажылчынар, трактористер, слесарьлар, электрокацнакчылар, бедик мергежилдиг печка салыкчызы, бызаңчы хереглеттинип турар. Бо мергежилдерниң кижилерин завод чалап, чурттаалга бажыңнары-биле 1969 чылдың дургузунда хандырып бөөрин азаап тур.

ЗАВОДТУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КИНО

МАРТ 21-ДЕ

НАЙЫРАЛ»: «Хөнтүг оолдар» 10, 2, «Виринея» 12, 4, 5.55, 7.50, 9, 45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Пансион-Буланна» 12, 2, «Чингачгун — улуг чыдам» 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрлерниң чугаазы» 3.10, 4.55, 6.40, 8.25 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың, № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көзөө ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагза база совет тургузуг килдистеринин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерланын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче золгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанынга пархызга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00063.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 22 СУББОТА № 69 (7915).

Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ХӨЙ ПРОДУКЦИЯ БЕРЭЭЛ!

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1969 чылда СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Бистиң республикавыстың көдээ ажыл-агый ажылдакчылары, бүгү совет үзүре ышкаш, партияның XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-зының Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүлеп бээр 100 чыл болуруи төлептиг утпууру дээш 1968 чылда ажылдап келген.

Эртиен чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, колхозчулар, совхоз ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнигнери СЭКП ТК-ның, Совет чазактың республикага көргүзүп турар материал-техниктиг улуг дузалаамчызынга даянмышаан, мал ажылының ниити болгаш бараанныг продукциязын көвүдедириве, ниитилеп будурүзегениң экономиказын экижидериве база көдээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай амыдыралын бедидериве чамдык эки түңнелдерни чедип ап тыдаан. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планнары хуусаазындан бир ай эрте күүсеттинген, малдың бат саны элээн көвүдээн болгаш ооң продуктулуу бедээн.

Хөй-хөй ажыл-агыйларның, бригадаларның, фермаларның болгаш будурүлгениң мурнакчыларының күш-ажылга улуг чедиишкиннерни чедип алганының түңнели ол болган. «Межегей» болгаш «Кок-Тей» совхозтар, Бии-Хем районнуң «Некра», «Кызыл тараачын» колхозтары чылда бир инектен-не ортумаа-биле 2000—2600 килограмм сүттү саап алган. Республикада 73 саанчы инек бүргүзүнден ортумаа-биле 2000 килограмм сүттү саап алган. «Межегей» совхозтуң саанчылары З. И. Кравченко, Л. Г. Серенева, З. П. Карташова, Э. Ф. Гельцер бир инектен-не ортумаа-биле 3000 болгаш ооң-даа хөй килограмм сүттү саап алган. Төргүүр 100 баш хөй бүргүзүнден ортумаа-биле 300 ажыг хураганны 78 хойжу алган. Төргүүр 100 баш хөй бүргүзүнден 128 хураганы остүрген Сүрээ Салчак («Элегесө» совхозу), 121—124 хураганы доруктурган Доржу Ондар биле Моңгуш Шагдыр («Сүт-Хөл» совхоз), 116 хураганы остүрген Бичеоол Маадыр («Торгалыг» совхоз) болгаш ооң-даа өскелер хөй ажылының мастерлери болган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы хөй кураазырадырлыг болгаш аргаларлыг деп үүвеви мурнакчы ажыл-агыйларның, сураглыг кижилериниң дуржулгазы көргүзүп турар. Ындыг түрбүже хөй-хөй колхозтар, совхозтар оларны амдаа багай ажыглап, чер, мал ажылының мурнакчыларының дуржулгазын четпее нептередип турарлар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар чериң техниканы болгаш будурүлгениң өске-даа чепсектерин ажыл-агыйжы эвес ажыглаан турар чорукка удур тогуур демиселди чоруттайн турар, агротехниканың, зооветеринариянның деңнели ам-даа чавыс.

Тарылга шөлдериниң 30 хуу хирези амдыгаа чедир чажар шынарынга четпээн болгаш сорттуг эвес үрезиннер-биле тарыттынып, суттаттыг черлер болгаш түс черниң органиктиг чемиштиидилгелери багай ажыглаттынып турар. Тараа, ногаа, мал чеми культураларның болгаш картофельниң дүжүү эртиен чылын ынчангаш аажок чавыс болган. Республика тараа садар талазы-биле күрүнеге улуг өрелиг болган.

Хөй-хөй колхозтарның, совхозтарның малының продуктулуу чавыс, хораары хөй, дыка хөй төргүүр мал кызыраан, уксаажыдыга ажылын чорутпайн турар.

Техниктиг чепсегленишкин үргүлүү өзүп тураа-даа, күш-ажылдың будурүлгүзүүн хөй-хөй колхозтарның, совхозтарның бедидип турары ооруун, ылаңгыя мал ажылының продукциязының бот-үнези аар. Экономика ажылын чорудуп турары кошкак, бот-оруулга чарылгалыг ажылдаар чурумну чүгле чамдык фермаларда, бригадаларда тургускан, я үчүт, отчеттуг чурумчудар ажыл оларның хөйүнде ам-даа тургустунмаан, ооң үламындан ылын эвес ажыглаашкы кылыр чоруктар хаая эвес болгулап турар. Совхозтарның хөй кезиниң 1968 чылды каражалыг доосканыга көдээ ажыл-агыйның ишчилерн сагыш човаайн барып шыдаавастар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүдеп бээр 100 чылын төлептиг утпууру дээш бүгү улустуң шимчээшкинниниң шиитпирлиг чылын эгелеп, болдузтуң ажылбыжаттың шүүмүлленчи ёзу-биле көрүп, СЭКП ТК-ның октябрь (1968) Пленумунуң шиитпирлериве үндезилээш, чер болгаш мал ажылының хөгжүдезинде четпестерни чайладыры, бүгү курлавырларны илередип, көдээ ажыл-агый будурүлгезин эң дүрген хөгжүдериве ажыглаары эргежок чүгүлә.

Республиканың көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерн 1969 чылда боттарынга дараазында хүлээлгелерни ап тур:

Күрүнеге тараа садарының бет чыл планын күүсеттир болгаш беш чыл планының төнүүзүвеве. Төрээн чурткa пландан ажыр 150.000 тонна тарааны бээр. Планга немей күрүнеге 800 тонна эът, 1.000 тонна сүттү, 300 тонна дүкүү, а ол ышкаш күрүнеге мал ажылының продукциязын садар талазы-биле беш чылдың даалгазын 1970 чылдың ноябрь 7-де күүсеттир.

1969 чылда тараа будүрерни 250—270 муң тонна, картофельди — 38 муң тонна, ногаалдарны — 7 муң ажыг тонна чедирер. Ниитиниң мал ажылынга 380 муң тонна бидүүн чемнерни, 335 муң тонна шыктыг болгаш 100 муң тонна концентрат чемнерни белеткээр. Бо сорулгаларны тараа культураларының гектар бүргүзүнден алыр дүжүдүн 11 центнер, картофельдин — 100 центнер, ногаалдарның — 120 центнер, силостаар кукурузавың — 200 центнер, силостаар өске-даа культураларның — 150 центнер, чаңгыс чылдың сигеннериниң — 13 центнер чедирериниң күсеви-биле чедип алыр. Суттаттыг чөрлерге гектар бүргүзүнден алыр дүжүттүг 15 центнер чедирер.

Бо сорулгаларны күүсеттир төлээде, часкы тарылгага бүгү талазы-биле белеткеннир болгаш тарылганы бедик деңнелге чорудар ужурлуг. 1969 чылдың дүжүдүнүң хөрээнүнге 215 муң тонна органиктиг болгаш 5 муң тонна минералдыг чемиштиидилгелерни төгөр, 60 муң гектар пөлге тарылганың химниктиг ажылдап кылымышкынын чорудар болгаш 27 муң гектар черни хоран химикаттар-биле ажылдап кылыр, тараа культураларының 50 муң тонна үрезинин хоранаар, апрель 1-де бүгү культураларның үрезинин чажылганың бедик шыварынга чедирер. Чер ажылының бедик культуразының бригадаларын болгаш звеноларын колхоз, совхоз бүргүзүнге организастаар.

Суг ажыл-агый организацияларының болгаш будурүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкынының күжү-биле 40 муң гектар таарылга шөлүнге часкы болгаш чайгы суттарылганы чорударын киирипгирбишаан, черни мелиорастаар, 4 муң гектар черге суттарылга четкизин чаартыр, 50 муң гектар одарлы суттаттар, 6 муң гектар ыпнааларның болгаш одарларның кырын эжиидер, 8 муң гектар ажыг черге үнделин эжиидилгени чорудар талаазы-биле хемчегларниң комплексизин боттандырар. 73 муң гектар шөлге чер ажылының дилиидевтеп чорудар системазын нептередир болгаш кедир чылдың дүжүдүнге 115 муң гектар арыг ашдарган черни белеткээр.

Көдээ ажыл-агый машиналарының ийи эдлегде ажылдаарын хандырары-биле 1.500 ар, хереэжен механизаторларның курстарга белеткээр болгаш катап белеткээр, бедик дүжүттүг азырының, техниканы будурүлгүлүүт ажытзаарының болгаш ооң кадагалалын хандырарының мурнакчы аргаларынга ишлерниң ажыл-ишчилерин өөредир.

Көдээниң бүгү ажыл-ишчилери бо чылын кыштагаашкынының нарын байдалдарында ниитиниң малын түгле камгалап алыр эвес, харын ооң баш санын көвүдедириве, эът будүрерни 35,5 муң тоннага, сүттү — 58 муң тоннага, дүктү — 1.970 тоннага чедирер, саар инек бүргүзүнден ортумаа-биле 1.500 килограмм сүттү, хөй бүргүзүнден 2,3 килограмм дүктү, төргүүр дагаа бүргүзүнден 150 чуургаиы алыр талаазе малдың продуктулуун бедидери-биле ээ улуг күжелиниң-киниерни үндүрер умуражыг. Семиртир азырапга болгаш одарладыр семиртилгеге 25 муң баш ажыг мыйыстыг бода малды, 293 муң хой, өшкүнү, 10 муң хаваанны тургулар, мичаарга хопукта ортумак немелде деңзинин бедидип тургаш, мыйыстыг бода мал бүргүзүнүң дужаар деңзинин ортумаа-биле 300 килограмм, хойнуң 43 килограмм чедирер.

Малды дүргеп өстүрериниң талазы-биле хемчегларни алыры чугула. 52 муң инектерни, кыс казыраларны, 500 муң хойларны, өшкүзерни тараа бөөдавыр болгаш сула эдержилгеге киирер. Төргүүр 100 баш малга онаашты 80 быязаны, 90 хураганны, төргүүр кол хаваа бүргүзүнден 12 хаваа оолдарын менди кадгалап алыр. Бо чорук мыйыстыг бода малдың баш санын 7,5 муң башка, хөй болгаш өшкүнү 63 муң башка, азы ниитиниң-биле 7 хуулга немей өстүрер аргаы бээр.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилеринге 656 чурталга бажыңнарын, 4 муң баш инек болгаш 41 муң баш хой кирер кажаазарны, 13 механизастаттынган тараа арытлаар пунктуларны тудар. Тараанны кургадыр база арыглаар талаазы-биле 32 тараа пунктуларынга комплекстиг механизастаашкынны боттандырар. 11 муң баш инектиг электри-биле саалдага, 8 муң баш мал кажаазарының, 20 муң куш турар фермаларның өдөн механиктиг арыглашкынче шилчидер, 6 муң баш мыйыстыг бода мал, 20 муң куш турар фермаларга малды, кушту суттарарын механизацияга күжү-биле чорудар.

Бүгү экономика ажылдарын экижидерни чедип алыр, экономиктиг анализ бюроларының болгаш чөвүлелдерниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидер. Күш-ажыл төлевирин база организастаашкынын чаартырының хемчегларын ап ажыктыг кылдыр боттандырып чорудар, ооң моральдыг болгаш материалдыг идиг-бериишкинин дүүштүрер, ажыл-агыйның ниитизи бот-оруулга чарылгалыг чоруун болгаш кедээ ажыл-агый будурүлгелериниң адырларының специализастаашкынын шинчээдин алыр.

Тараа-продуктулар эргелелиниң талазы-биле: 10 муң тонна тараа кирер механизастаттынган үш тараа складын ажыл-агый аргазы-биле тудар, автомобильге тараа түдүрер үш кезек черни база тараа кургадыр үш черни кылыр. Күш-ажылдың будурукчулуун 3 хуу бедидер, продукциянның бот-үнезин 0,1 хуу, саварылга чарыгдалыг 0,3 хуу чиигедир болгаш пландан артыкка 15 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр.

Ыын ажыл-агый эргелелиниң талазы-биле: кол көргүүтлер талазы-биле чыл ыдыктыг 1969 чылдың декабрьның 20-де күүсеттир. 200 гектарга хөөу камгалалының ыяштыг дилиидээн тарын олуртур, 20 гектарга кат-чимнеттиг садтарны олуртур, ыяш-чадан үнүттер үнсааларының үрезиннерин белеткээриниң планын 110 хуу күүсеттир. Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1.000 тонна сигенин белеткээр, 30 тонна витаминниг бүрү далганын ажыыдан кылыр.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының талазы-биле чижекке алган 830 сентнелгенин кылып болур мастерскаяны чылдың бирги чартынында болгаш Тандың комплексинин садыг баазазын ажыглалга киирер, солчуушкун номенклатуразын кавбартыр болгаш белдирлериниң база агрегаттарының солчулга фондузун акша-биле 180 муң рубль чедирер.

Мал ажылынга механизацияның талазы-биле ажылдарның хемчээлин 700 муң рубль чедирер. Тандыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң 800 баш, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң 1.000 баш, Каа-Хемде «Ленинчи орук» колхозтуң 400 баш болгаш Улуг-Хемниң «Х Улуг хураа» колхозтуң 200 баш инектиг фермаларын комплексилиг техниктиг хандырылгага алыр.

Автопарктың ажыглаарының коэффициентизин 0,66 чедир бедидер. Планнан артыкка 20 муң тонна чүктерни соортур болгаш онаалгадан артыкка 350 муң тонна-километрни эртер. 30 муң дээр кывар-чаар материалдарны, 40 комплект авторезиннерни камнап алыр. Күш-ажылдың будурукчулуун 3 хуу бедидер, продукциянның бот-үнезин 15 муң рубльге чиигедир.

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бистер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүдеп бээр 100 чыл болур ооңга аддар кылдыр хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүседилгезин дээш, бүгү күжүмүзүн, мергежилиистин болгаш дуржулгавысты салыр бис. Ол болза, коммунизмниң тиилелгезин дээш бүгү улустуң херээжене бистиң салымчыныывыс болур.

Хүлээлгелерни колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының ниитизи хүралдарынга, көдээ ажыл-агый мурнакчыларының районнар сүттүларынга тугаалажып көрген болгаш хүлээп алган база СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму бадылаан.

Венгр Совет Республиканың 50 чыл болганынга

Венгр Совет Республиканың тургустунганының 50 чыл ооңга тураскаатпан байырлыг хурал Москвага март 20-де Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болган. Найысылгадың ажылчы чоннарының ады чыылган төлээлелчилери ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү Д. Немешке, ВУР-нуң ССРЭ-де элчини И. Сипкага, элчин черниң дипломатыг ажылдакчыларынга болган өске-даа венгр эштерге үзүг байыр чедирген.

Президиумга залчылар-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. Н. Шелепин, партияның, күрүненің болгаш хөй-ниитиниң өске-даа ажылдакчылары турган.

Хуралды СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары А. М. Калашников ажыткан.

Турасказалдыг хүннүң дугайында СЭКП ТК-ның кежигүнү, Совет-венгр найырал ниитилелиниң Төп баштаар чериниң даргазы, академик П. Н. Федосеев илеткел кылган.

(СЭТА).

* * *

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр улус Венгр Совет Республиканың 50 чыл ооң байырлап турар.

Ол төөгүлүг хүнге холбаштырган байырлыг хурал аңаа болган.

Ака-дүнма чурттуң ажылчы чоннары-биле кады социалистиг чурттарның улустарының төлээлекчилери байырлалды демдеглээн.

ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Күрүне хуралының Даргазы Д. Каллаи илеткел кылган.

Венгр улустуң амгы төөгүзүнде онза чугула улуг болуушкунну — Венгр Совет Республиканы чарлаан хүнүнден бээр 50 чыл ооң бөгүн демдеглеп турар дээрзин илеткелчи чугаалаан.

Россияга тиилээн социалистиг революция, ооң кол идеялары — ленинизм орустуң бот тускайланчак онзагай болуушкунуу эвес, а төөгү талазы-биле дүрүм ёзугаар болур ниитиң чорудуушкун болгаш өөредиг дээрзин 1919 чылда венгр ажылчын ангының тиилелгезин бадыткаан.

Социализмге болгаш Совет Эвилели-биле найыралга венгр улустуң бердингеин 50 чыл төөгүлүг деп, Д. Каллаи чугаалаан. Совет-венгр найырал ам база-ла Венгриянын социалистиг хөгжүдезин хандырарының, бистиң улузувустуң чечектелиишкининиң, чүрттүң национал хамаарышпас чорууның чугула фактору болуп турар.

Илеткелчи Венгр Улус Республиканың догуннап келгенинин 25 чылының дүргузунда венгр улустуң улуг чедиишкиннерин демдеглээн.

Совет партия-чазак төлээлериниң баштыны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазының бирги орлаакчызы Д. С. Полянский хуралга байыр чедирип, чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң өөнүүзининден Д. С. Полянский Венгр Совет Республиканы чарлаан хүнүнден бээр 50 чылынга холбаштыр чүректиг ханызындан байыр чедирингин болгаш эң эки күүсешкиннерни байырлыг хуралдың киржикчилеринге, Венгриянын бүгү акы-дүнма улузунга дамчыткан.

Болгарияның, Чехословакияның, Польшаның, ГДР-ниң болгаш Румыниянын төлээлер баштыннары база байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Кайгамчык хүнге холбаштырган хуралдар чурттуң өске-даа хоорайларынга болгаш көдээ суурларынга база болгулаан.

☆ ☆ ☆

Чурумта: Кызыл-Кумнарның «Чарлара тудуг» эргелелиниң инженерлериниң болгаш техниктериниң чаа черлерни шинээдип алырының планын чугаалажып турары.

А. ИДРИСОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

☆ ☆ ☆

ЧАШ ТӨЛ МЕНДИ

Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары мал кыштагаашкынын чедиишкинниг эртирип турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады Иван Дапзурунуң баштааны бир дугаар хойжу бригадала төрээн 1319 хойнуң 1336 хураганы бүрүнү-биле камгалап алдынган.

Ында малчын Уваншай Тере-Балы 260 хойнуң 263 хураның, Борис Сырат — 252 хойнуң 252 хураганын онча-менди камгалап алгаш, мурнакчыларның одурүүнда киргеннер.

Ховулардан медээлер

ДУШАНБЕ. Таджикистан кукурузазын тарып эгелээн. Оңу баштай ап мурнуу районнарның бирээзи — Кумсангир районнуң механизаторлары тарый берген. Ажыл-агыйларның бир төлдеп-не кукуруза дужудун ийи катап алыр, суттаттыг черлериңде ол культураны тарып турар.

Вахш, Гиссар болгаш Куляб шынаалларның ооң өске районнарынга чоокку хүннерде кукуруза тарыры база эгелээр.

КРАСНОДАР. Чаз — недээ ажыл-агыйның ужар үүлүнүң ужудукчуларынга түлүктүг ажыл-иш ойу. Кубаньда күзүн тараан пөлдерге 200 самолёт болгаш вертолёт чемиштиидилгелер чаштырып эгелээн. Ында «чалгының тараажыларга» дузалажыр дээш ооң өске крайлардан, областардан ужар үүл ишчилери чедип келген.

Кубань тараажылары күзүн тараан гектар бүргүзүнүң дужудун камгалап алырынче чүткүлүн салып турар. Оларга чемиштиидилгелер чаштырып бээриниң черге чоруур бүгү машиналарын база ховуларжы салып үндүрген.

Чаңгы тарыныг культураларның баштайгы үрезиннерин Таман чартык ортулуктуң үнүш-дужүттүг ховуларында чаштырган. «Азовский» совхозтуң механизаторлары чаңгы тарыыр кызыл-таг, арбай, сула, тарва-бөбөс культураларының үрезинин чаштырып эгелээн.

АЛМА-АТА. Казахстанның колхоз, совхозтарының ам-бөлик шынарлыг кылдыр белеткеп алган үрезини кажаннызындан-даа хөй болган. Үрезин контрольдаар инспекциялар ийи миллион тонна тарылга материалын бирги болгаш ийиги чергелиг деп үнелээн. Ындыг тарылга материалы — бир гектардан-на ийи-бир центнер дужуттуг чайлап чок немен бээр.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары үрезинин күзүн-не арыгдаан, оларны тускай шыгжамыр черлеринге сорттар айы-биле үргүлап алган. Ол ажылдарның шупгузун тускай үрезин салбырлары, бригадалары, звеноларын боттарынга хүлээнип алган. Тараалаң эң улуг — Кустанай. Кокчатав болгаш ооң-даа өске районнар бо чылын түгле сорттуг, райончуткан үрезиннер чажып тарыыр.

(СЭТА).

Эш Т. Д. Шумовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Партизан шимчээшкининге идепкейлиг киришкени дээш база 100 хар харлааны-биле холбаштыр пенсионер эш **Терентий Дементьевич ШУМОВТУ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседип турар **К. БУДУН-ООЛ.**

Кызыл хоорай, 1969 ч. март 21.

Маадыр кызыгааржыларны сөөлгү орукче үдээн

ВЛАДИВОСТОК. март 20. (СЭТА-ның корр). Кыдат чатырга черлеринин чепсектиг халдаашкын кылгаа чеңгээзин ойтур шаап тургаш, Даман ортулукка март 15-те амы-тыны оскүрбеген дайынга кызыгааржыларны орнукшуткан. Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарларын камгалаарынга боттарының амы-тынын берген. Төрээн чурттуң ол шыгы оолдарын Приморье крайның кызыгаар районнарының ажылчы чоннары, хөй-ниитиг организацияларының төлээлекчилери, совет дайынчылар орнукшуткан.

Өлүрткен маадырларның дайынчы эштери, төрелдери, тоок кижилери хөгжүмүнүң хажыдал аялгалары дыңналып турда, чарлышкынның өгүлээлиң кылган. Оларның аттары үе-чергелериниң, салгакчыларның үгаа-багыжынга монге артар, оларның маадыр амыдыралы Төрээн чурттуңа чывак кижи бүгүдеңнинге үлегер болур.

КОМСОМОЛДУН ПОЛИТЧЫРЫДЫШКЫНЫ

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринге комсомолдуң политиктиг өөредилгези улуг рольду ойнап турар. Мону барымдаалаш, бистиң республиканың партия болгаш комсомол организациялары 1968—1969 өөредилге чылында комсомолдуң политиктиг чырыдышкынынче кичээнгейни элээн күштелдирген. Ынчаарга, комсомол чырыдышкынының системазы беш-алды чыдар бурунгаар турганынга бодаарга, амгы үеде тодаргай-ла сайыраңгай, аныяктарга сонуургавышар апаргаш. Амгы үеде комсомолдуң политиктиг өөредилгезиниң 17 кол хевирзери бар, оларның иштинде политболгумнериниң 7 хевирзери тургустунган.

Партия чырыдышкынының системазында эге, ортумак, дээди деп мындыг үш звено бар. Ынчаарга комсомол чырыдышкынында база үш чаданы доктаадып тургускан: бирээде, эге чада изы эге звено. Ол дээрге, В. И. Ленининиң намдарын өөренир болгумнер-дир. Ийиде, ортумак чада, тодаргайларга «Партия дугайында беседалар», «Бүдүрүлге коллективиниң дугайында беседалар», «Аажы-чаң дугайында беседалар» деп болгумнер бар. Үште, дээди чада. Ол дээрге, «Аныяк марксизмниң университеди», «Аныяктар болгаш инитилелдиң депшилгези» деп теоретиктиг семинарлар болгаш В. И. Ленининиң чогаалдарын өөренир талазы-биле семинарлар-дыр.

Комсомол чырыдышкынының системазында политболгумнерде болгаш клубтарда амгы үеде бистиң республиканың тос муң ажыг ооглар, кыстары, оон иштинде 6393 комсомолчулар хаара туттунган өөренип турар. Оон аңгыда партия чырыдышкынының системазында 2400 ажыг комсомолчулар өөренимишаан. В. И. Ленининиң теоретиктиг өөредилгезиниң коммунистер-биле кады шинчээдип ап турар. Чижээ, Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң чүс хире комсомолчуларының 69-у партия чырыдышкынының политиктиг школаларында өөренип турарлар.

ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому чаа өөредилге чылының эгезинде найысыгалдың үлеттүр будурүлге, транспорт черлеринге «Ленинчи кичээлдер» деп политболгумнерни тургускан. Ол болгумнериң пропагандистери колдуунда коммунистер. «Ленинчи кичээлдерде» хоорайның ажылчын аныяктарының элээн хөй кезии хаара туттунган. В. И. Ленининиң чогаалдарын аныяктарга дамчыдып бээр дээш кызып ажылдап турар коммунистер эвээш эвес. Чижээ, Кызылдың төп электростанциязында пропагандист эш Горбус, дааранылга комбинадында — эш Матсов олар кичээлдерни аныяктарга билдингир болгаш сонуургавышаг кылдыр эртирип турар.

Комсомол чырыдышкынының системазында пропагандистер турар коммунистерниң ажылынын дугайында айтырыгны СЭКП хооркомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, тускай доктаалды хүлээп алган чорук ук коммунистерниң харысаалгазын улам бедиткен. Аныяктарның политиктиг өөредилгезиниң дугайында айтырыгны СЭКП-ниң райкомнары болгаш партия организациялары удаа-дараа чугаалажып турар апаргаш. Чижээ, Тожу районда комсомол өөредилгезиниң дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкан соонда «Тоора-Хем» совхозтуң салбырларында аныяктар өөредилгези элээн ажыжээн.

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыы районда партия болгаш комсомол өөредилгезиниң пропагандистериниң каттышкан семинарын чоокта чаа арттырген. Улуг-Хем районда комсомол өөредилгезиниң байдалының дугайында айтырыгны партия райкомунуң бюрозунга чугаалажып көору-биле амгы үеде белеткеп турар.

СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация кылдистериниң бир-бир ажылдакчыларын аныяктарның өөредилгезин комсомол райкому-биле деңге харылзаар кылдыр бижиглаан. Чижээ, СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы эш Хертек, партияның Улуг-Хем райкомунуң инструктору эш Оюн, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик болгаш Бии-Хем райкомнарының пропаганда болгаш агитация кылдистериниң эргелекчилериниң оралакчылары эштер Сапрыкин, Попов олар аныяктар өөредилгезиниң айтырыгларын доктаамал сонуурган. ВЛКСМ райкомнарында болгаш комсомол организацияларында практиктиг дузаны чедирип турар.

Партия обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политиктиг чырыдышкын Бажыңының чанында комсомол өөредилгезиниң талазы-биле методиктиг чөвүлеалы тургускан. Оон составында педагогика институдунуң башкызы, педагогика эртемининиң кандидады эш Бурхинов, республиканың ном үндурер черинин кол редактору шүлүкчү эш Кюзегеш, «Тувинская правда» солуунуң пропаганда кылдызының эргелекчизи эш Смирнов, «Билиг инитилелиниң республика организациязының рефарантызы эш Кононлев, «Тываның аныяктары» солуунуң редактору эш Монгуш, улусчу контрольдуң республика комитединиң даргазының оралакчызы эш Пожидаев болгаш өскелер-даа бар. Методчөвүлелдиң хуралыпга оон ажыл планын бадылаан болгаш тус-тус кежигүннериниге тодаргай даалгаларны берген.

Аныяктарның политиктиг өөредилгезин мергежилдиг удуртуп турар пропагандистер республикада эвээш эвес. Чижээ, «Тээли» совхозта эш Оңгай-оол, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында эш Сенденмаа, Барлын-Хемчик районуң «Большевик» колхозта эш Маадыр-оол, Таңды районуң «Революцияның чалбыжыы» колхозта эш Бакуров болгаш өске-даа эштер кичээлдерни комсомолчуларга база аныяктарга сонуургалчыг, билдингир болгаш түс черниң амыдыралыбиле сыры холбаалыг кылдыр эртирип турар.

Моон-биле чергелештир, комсомолдуң политиктиг өөредилгезинде улуг четпестерниң барын демдеглевейн барып болбас. Каа-Хем районуң «Буруңгаар» совхозта комсомолдуң политчеткизиниң баштайгы кичээлдери түгле бо чылдың февральдың ортан үезинде болгудаан. Ындыг турбуже, совхозтуң партком секретары эш Кумаажык аныяктарвың политиктиг өөредилгезиниң айтырыгларын ам-даа сонуургап көрбейн турар.

Таңды районнуң «Россия» совхозта комсомолчуларның политиктиг болгаш инити өөредилгезинде четпестерни мынчага чедир чайлаттпаан. Кичээлдерге дыңнакчыларның бежен хире хуузу чыглып турар. Ындыг четпестер чамдык районнарда база бар. СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының инструктору эш Сүлдүм комсомол өөредилгезин харылзаар хүлээлгелиг. Ынчалзажок, ол ВЛКСМ райкомунга практиктиг дузаны шоодуг чедирбейн келгон. «Тес-Хем» совхозта комсомолдуң политчеткизиниң кичээлдери чавыс деңнелге эртип тургап.

Коммунистиг партия бистиң чуртувустуң аныяк салгакчыларының кижизидилгезинче, политиктиг болгаш инити өөредилгезинче онза кичээнгейни утландырып турар. «ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» база «Комсомолду удуртур талазы-биле Красноярский крайның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның эрткен чылын хүлээп алган доктаалдары ол дугайын тодаргай хереченип турар.

Эрткен чылын СЭКП-ниң Тыва обкомунуң үшкү пленуму «Комсомолга партийжи удуртулга дугайында» тускай айтырыгны чугаалажып көргеш, шиитпирин хүлээп алган. Партияның төп, край болгаш область органнарының бо шиитпирлери аныяктарның политиктиг база инити өөредилгезин үндезинниби-ле ажыжидерин, СЭКП-ниң төөгүзүн, марксизм-ленинчи философияны, политиктиг экономияны болгаш эртемниг коммунизмни комсомолчуларның, бүгү совет аныяктарының хапызы-биле өөренириниң тодаргай сорулгаларын айыткан. Чер-черниң партия организацияларыны бо айтыышкынарны удуртулга болдурбушаан, комсомолдуң политчеткизиниң ажылын үш бүрү кичээнгейниң төвүнге тургузар, оон идейлиг деңнелин инити күш-биле бедидер ужурлут.

Совет аныяктарның соксаад чок өзүп турар угаан-бодал негелделерин, пинтилел хогжүдезиниң амгы үе-чадазында социализмниң болгаш капитализмниң эразында идеологтуг демиселдиң онаа чидиглеңгени ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин кажаңгыындан-даа артык күштелдирерин партия болгаш комсомол организацияларындан негеп турар.

Бистиң чуртувустуң бүгү чонунуң ортаа кезии аныяктар болуп турар. Улус ажыл-агыйында ажылдап турарларның 40 хуузу аныяктар, а Ыраккы Чөөн чүкте, Сибирьде, Соңгу чүкте ажылдап турарларның 60-70 хуузу база аныяктар. Коммунистиг партиязынга баштаткан комсомол, алдарыг аныяктар Владимир Ильич Ленининиң айыткап оруу-биле бүгү совет улус-биле кады коммунизмче бүзүрелдиг бар чоруур. «Өөренип, өөренир база катап өөренир!» деп ленинчи чагыны совет аныяктар ыдыктыы-биле күүседип турарлар.

А. ДУГЕРЖАА,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политиктиг чырыдышкын Бажыңының консультантызы.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫ

Александр Павлович Медведев чолаачы кижи. Оон бүдүрүлге стажы-даа улуг. Оон кылып турар ажылы оске чолаачыларныңдан ылгалдыг. Автолавка чолаачыны болганда малчыннарның кыштагларын, чайлагларын кезип, чазаглыг эвес оруктап ай санында муң-муң километрни эртип турар. Ылаңгыя кышкы үеде хат шуурган соонда малчыннарның аалдарынга чедери бергедей бээр. Ындыг таварылгада мал чеми соорткен трактористер-биле кады чоруун турган, графиктиг маршрудун үзүктелдирбейн турар.

Мал семиртир «Сукпак» совхозтуң малчыннары эш Медведевтиң келир хүнүн эндевестер, оларның кылган чагыгларын күүседип келиринге бүзүреалдиглер.

— Амгы үеде часкы хеп аймаанга, резина болгаш кирзалыг индиктерге чагыг уялаткан. Ол чагыгларны күүседир дээш болдупар хемчеглерни алыр мен—деп эш Медведев чугаалап турар.

Бараан саарылгазының планын коммунист эш Медведев ай санында ажыр күүседип турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЭКОНОМИКАЗЫ БЫЖЫКПАЙН ТУРАР

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң отчёттуг хуралы болуп эрткен. Колхозтуң 1968 чылда чорудуп келген ажылының дугайында тодаргай анализтиг илеткелди артель баштаар черинин даргазы эш Д. Х. Дугур-Серен кылган.

Колхозтуң ажыл-ишчилери эрткен отчёттуг үениң дургузунда ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга элээн чедишкиннерни чедип алганы-биле чергелештир, чамдык четпестерниң ам-даа барын көргүзүп турар саннар, фактылар отчёттуг илеткелде бар.

Артель будурүлгезиниң кол угланышкыны чинге-нарын дүктүг хой ажылы болгаш чер ажылы болур. Колхоз эрткен ажыл-агый чылында бүгү оруяганың 75 хуузун мал ажылындан алган.

1968 чылда мал ажылының продуктуларын будурелинин болгаш оны күрүнеге садарының планныг онаалгаларын колхоз күүседип. Күрүнеге эът садарын 102,8 хуу, сүттү 101,5 хуу, дүктү 100 хуу күүседип. Малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуун бедидер дээш, кызымаккай ажылдап турар малчыннарның саны чыл бүрү көвүдеп турар. Хойжулардан төрүүр 100 хойга онаштыр 100-ден өрү хураганны камгалап албышаан, 2,5 кг-дан өрү дүктү кыргып алган мурнакчылар колхозта хой. Саанчыларда бир инекке онаштыр 1450 кг-дан өрү сүттү саап алган кижилер база-ла хой.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир артельдиң ажылында четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хой болуп турарын отчёттуг хуралга демдеглээн. Чижээ, колхоз эрткен чылын мал бажын өстүрериниң планын күүсетпээн: мыйыстыг бода мал 88 хуу, хой — 86 хуу, чылгы— 95 хуу, хаван — 60 хуу болган. Ынчаарга 1968 чылда төрүүр 100 баш малга онаштыр: 79 хураган, 72 быжаа, 72 кулун алдынган. Бо саннар болза колхозта мал бажы өзер хамаан чок. кудулап турар дээрзин хереченип турар-дыр. Иниттиниң малын өстүрер талазы-биле колхоз баштаар черн чогуур хемчеглерни албайн турары үстүнде фактылардан илдең-дир.

Малдың продуктулуу базала куду. Чижээ, 1968 чылда бир инекке онаштыр саар сүттүн планы 1119 кг, а саап алганы 1468 кг, бир хойдан 2,3 кг дүктү алыр планны 2,2 кг кылдыр күүсеткен.

Малдың баш саны түзүн зайы-биле оспейн, а кудулап, оон алыр продукцияның хемчээли эвээжеп турар. Мал ажылының продукцияларының бот-үнези колхозка сөөлгү 3 чылдарның дургузунда чылдың-на улам улгадып келген. Оон чылдагааны болза колхоз баштаар чери болгаш мал ажылының түскай әртеминиглери мал ажылын хогжүдеринин мурнакчы аргаларын ажыглавайн, малга быжыг чем-суурну белеткевейн, малчыннар-биле ажылды ыракта четпес организастап турарында болур деп, отчёттуг хуралга санал берген колхозчулар демдеглээн.

Колхозтуң малчыннарының аразында ажылга ээ-харысалга чок, чалгаа-шүүлгең кижилер ам-даа бар. Чижээ, хой малдап турган Нас-Сүрүн, инекчи Дажы-Дон дээш, өскелер-даа багай ажылдап, малдың өлүп хораар чоруун болдуруп, ээ-харысалга чогу-биле чидирип, тетчеглеп тургапы илерзен. Моон уламындан ажырар дээш демисежип турар малчын кижилериниң чагыгларын дарый күүседиринче даараныкчылар беш чыл планының дөрткү чылының онаалгаларын хүүсээ бетинде, ноябрь 25-те күүседирин хүлээнген.

Ажыл-ишчи коллективтин даараан кылыглары, ылаңгыя национал хеп аймаа чоннуң сонуургалын чаалап алган. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынары эки, өртээчиик. 1968 чылда коллектив 15 муң рубльдин продукциязын садар тургаш, ону 17 муң рубль чедир күүсеткен. Цех коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты 1966 чылдан бээр адилеп келген.

Иниттиниң малын бүрүн кыш тиг чарыжынга киришпишаан, даараныкчылар беш чыл планының дөрткү чылының онаалгаларын хүүсээ бетинде, ноябрь 25-те күүседирин хүлээнген.

Ажыл-ишчи коллективтин даараан кылыглары, ылаңгыя национал хеп аймаа чоннуң сонуургалын чаалап алган. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынары эки, өртээчиик. 1968 чылда коллектив 15 муң рубльдин продукциязын садар тургаш, ону 17 муң рубль чедир күүсеткен. Цех коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты 1966 чылдан бээр адилеп келген.

Иниттиниң малын бүрүн кыш

ЧУРУКТА: даараныкчы С. Долгар.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Ажылынга мергежээн

Доңгак Кара-оол 1963 чылда «Чыраа-Бажы» совхозка ажыттынган трактористер курузунга өөренип киргеш, ону чедишкиннинг дооскаш, төрээн совхозунга ажылдай берген. Хүлээнген ажылынга кызымаан. ишчиге совхозтуң директиязы МТЗ-50 деп трактордуу хүлээдип берген. Оон бээр-ле Доңгак Кара-оол совхозтуң мурнакчы трактористинге санадып келген.

Оон хүлээп алган МТЗ-50 деп трактору 6 чыл иштинде капитал септелге чокка ажылдап келген. Совхозтуң директиязы Кара-оолдуң ажылынга кызымаан. эдилеп турар техниказынга камнының үнелеп көргеш, механизатор бедиткен социалистиг хүлээгени алган ажылдап турар. 450 кг кывар түүлду, 100 кг үстү камнап ап, трактору ам-даа камнап эдилевишаан, оон будурукчулут чоруун бедидер, бот-өөредилге-биле өөренип тургаш, 1-ги класстың тракторист-машинизи деп атты чедип алыр. Оон хүлээгени ындыг.

М. НАЗЫТЫ.

Хүттүң семиртилге бригадазы

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүтте мал семиртир бригадазы бар. Бригадир Валентина Чихачева, партия организациязының секретары Маады Дозур-оол олар эрткен кыштың кадыгберге үезинде мал кыштаглаашкынын эки организастаан.

Ол тайга черниң бригадазында 1300 баш бода мал бар. Оон иштинде 258-зи чылгы мал. Төрүүр 400 хире инектиг. Баштайгы бызаалар чидириг чокка камгалап алдынган. Бригадада мал чеми четчир. Ол чеминиң чамдыызын харын колхозтуң өске черлеринде малчыннарынга дузалаан. Ук бригадада бызааларны чагыштырып эмзирип турар. Бызаа ажаакчылары Маады Момбуй, Люба Седип оларның бирээзи-ле 30 баш бызааны чагыштырып эмзирип ажаар тургаш, оон хөйну ажаап тураряар. Кадарчыларның аразында Күжүгет Шыырап, Болазын Кастаган, Михаил Чалбаа оларның эки ажылын мактап турар. Күжүгет Шыырап 180 ажыг баш молдурганы онча мендизи-биле ыыш ажырган.

К. МААДЫ.

Бөлгүм дамчыштыр

Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык суурунда партия организациязы болгаш хераженнер чөвүлели агитквартираларның ажызын эки удуртуп, янзы-бүрү бөлгүмнерни организастап турар. Агитквартира бүрүзүнде хеп быжып даараарының, ногаа өстүрериниң, хлеб быжырарының болгаш өске-даа мергежилдериниң бөлгүмнери ажылдап турар. Суурнуң хераженнеринин хөй нуруузу бөлгүмнерде хаара туттунган.

Бөлгүмнериниң кичээлдерин неделяда бир катап эрттирип турар. Бөлгүмнериниң киржикчилериниң кылган түүлдериниң делгелгезин организастап, эки түүлдерни будурүп кылган кижилерни мактап, шаңнап келген. Бөлгүмнериниң ажылы үре-түмелдиг болуп, янзы-бүрү мергежилдерни чедип алган хераженнер суурда хөй. Күжүгет Медек, Мария Хертек, Күжүгет Шөйбек, Хомушку Чечек ышкаш хлеб быжырарынга өөренип алганнарны хөйү-биле адап болур. Бөлгүмнериниң киржикчилери боттарының будурүп кылган түүлдери — даараан хептерни, далгандан быжырган амданныг чемнерни, аргып кылган түүлдерни болгаш өске-даа кылыгларны март сесте дээген, суурнуң чурттакчыларынга сонуургаткан.

Агитквартираларны организастап тургузарынга, оларның ажылын удуртуп башталарынга хераженнер чөвүлелининг кежигүннери Х. Бүлүүнүң, К. Дүүтмаанын, Х. Адыгкыстың идепкейлиг киржип, эк сеткилдиг ажылдап келгенин демдеглээри чугула. Бөлгүмнер дамчыштыр хераженнер мергежилдерни чедип ап, культурлуг амыдырал-чурттагылгазын улам-на бедидип турар.

О. КҮЖҮГЕТ.

Контроль бөлүүнүң отчёду

Өвүр районнуң «Кызыл туң» колхозунда улусчу контроль болүүнүң отчёт-соңгулдалыг хуралынга болуктуң даргазы Ооржак Чөвүк-ооддуң илеткелин дыңнап чугаалашкан. Отчёттуг үеде болуктуң контролёрлары артельдиң ажылагыйының адырларынга, школа, культура, эмнелге, уруглар албан черлеринге, садыгга хыналдаларны чорудуп, мурнакчы дуржулганы нептередир, четпестерни чайладыр талазы-биле колхоз баштаар черге, парткомга, кодээ Советтиң күүскомунга дузаны көргүзүп келгенин илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалаан.

Улусчу контроль болүүнүң организастыг байдалын быжыглаарынче партком, Советтиң күүскому кичээнгейни салып, партия, совет активтерин контролёрларга чорудуп, оларның отчёттарын хуралдарга дыңнап, чорудар ажылдың уг-шинин айыткан шиитпирлерин үндүрүп, күүселедеин организастап келген. Партия, совет организациялары-биле быжыг харылзааны тургускашындан хынаалдалар үре-түмелдиг, дээштир апарган. Болукке 21 контролёр ажылдап келген, оларның санын көвүдедирин санал берген контролёрлар кичээнгейге тургускан.

Колхозтуң мал ажылынга, машина-техниканың ажыглалынга болгаш кадагалалынга турган четпестерни чайладыр талазы-биле контролёрлар шудургу ажылдап келген. Эрткен чылын кыштаглаашкынга белеткел багай болган, хойжу бригадаларның чамдык кодапарының кажаалары, кадарчыларның бажыңнары чылыгаттынмаан. Улусчу контролёрлар удаа-дараа рейдилерни кылып, чогуур документтерни колхоз баштаар черге, парткомга, Советтиң күүскомунга кирип тургаш, четпестерни чайлаттырган. Чолаачылар улустуң ажылын кылып, машина холезинин толеттирбейн турганы хынаалдалардан көзүлген. Артельдиң машиналары-биле улустуң хуузунда ажылын кылганы база чөпшээрел чокка чолаачыларның машина-биле ыңай-бээр чорааны беш чүс рубль чедип турганың контролёрлар илерткен соонда буруулуг кижилерден төледеткен.

Контролёрлар амгы үеде кыштаглаашкынче, малчыннарның хандырылгазынче кол күштү угландырган ажылдап турарын санал бергеннер чугаалаан. болуктуң ажылында четпестерни демдеглээн. Хойжу бригадаларның коданнарында оолдаашкын түлүктеп, малдың чаш толу көвүдеп турары-биле рейдилерни чорудуп, кадарчыларга, сакманщиктерге дуза көргүзери контролёрларның кол сорулгазы деп хурал демдеглээн. Часкы хову ажылынга белеткел колхозта оожум чоруттунуп турарын контролёрлар саналынга чугаалап, колхоз баштаар черинин кичээнгейин олче угланадырган.

Отчёт-соңгулдалыг хурал улусчу контроль болүүнүң даргазынга Ооржак Чөвүк-оолду соңгаш, алды секция тургускаш, оларда 30 контролёрларны бижиглээн.

О. ДАЛБЫЙ.

Эрзинниң дааранықчылары

Эрзинде амыдырал хандырылга комбинадының будурген продукциязы хереглеттинмейн турар булуң районда чок. Коллектив кызымак ажыл-ижи-биле чонну өөрүпүшаан, мурнунга салган сорулгаларын эрестир күүседип, соглээн сезүнүң ёаулуг ээлери боон турар. Ылаңгыя даараныр цехтин кежигүннериниң ажылы үлегер-чижектиг. Эрткен чылда алган хүлээлгелерин цех ажыр күүсеткен. Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болур оонга база Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, республиканың бүгү-ажыл-ишчилериниң социалистиг кажызындагелээш иштүлдиреринге комсомолдуң политиктиг өөредилгеэн улуг рольду ойнап турар. Мону барымдаалаш, бистиң республиканың партия болгаш комсомол организациялары 1968—1969 өөредилге чылында комсомолдуң политиктиг чырыдышкынынче кичээнгейни элээн күштелдирген. Ынчаарга, комсомол чырыдышкынының системазында 2400 ажыг комсомолчулар өөренимишаан. В. И. Ленининиң теоретиктиг өөредилгезиниң коммунистер-биле кады шинчээдип ап турар. Чижээ, Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң чүс хире комсомолчуларының 69-у партия чырыдышкынының политиктиг школаларында өөренип турарлар.

Комсомол чырыдышкынының системазында политболгумнерде болгаш клубтарда амгы үеде бистиң республиканың тос муң ажыг ооглар, кыстары, оон иштинде 6393 комсомолчулар хаара туттунган өөренип турар. Оон аңгыда партия чырыдышкынының системазында 2400 ажыг комсомолчулар өөренимишаан. В. И. Ленининиң теоретиктиг өөредилгезиниң коммунистер-биле кады шинчээдип ап турар. Чижээ, Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң чүс хире комсомолчуларының 69-у партия чырыдышкынының политиктиг школаларында өөренип турарлар.

Комсомол чырыдышкынының системазында политболгумнерде болгаш клубтарда амгы үеде бистиң республиканың тос муң ажыг ооглар, кыстары, оон иштинде 6393 комсомолчулар хаара туттунган өөренип турар. Оон аңгыда партия чырыдышкынының системазында 2400 ажыг комсомолчулар өөренимишаан. В. И. Ленининиң теоретиктиг өөредилгезиниң коммунистер-биле кады шинчээдип ап турар. Чижээ, Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң чүс хире комсомолчуларының 69-у партия чырыдышкынының политиктиг школаларында өөренип турарлар.

Одаар ыяш белен

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң ажылашчылери Шүй ортумак школазының база Шүй кадыкшылга школазының 1969—70 өөредилге чылында одаар 2200 кубометр ыяжын бүгү чоннуң киржилгези-биле хап бээрин хүлээнген. Квартал, коллективтер айбы-биле кадыкшылга школазынга 1200 кубометр, Шүй школазынга 1000 кубометр токпак ыяшты хап бергеп.

Комбужап Хертек, Алдын-оол Хертек даргалаан квартал-дар эки киржип, квартал-дар аразынга шилчиир Кызыл тукчугашты үргүлчү ап келгеннер. Ол ышкаш колхозчулар К. С. Маадыр-оол, Х. Ч. Долгармаа, Валентина Хертек, Белек Куулар, Адар-оол Куулар, Сенден Доңгак, Х. А. Оолак, С. Д. Самыя дээш оондаа өскелер хүн нормазын 150—200 хуу күүседип, эки ажылдап келгеннер.

Д. КЕРТИК-АК.

Хову-Аксында туттунуп турар «Тыва кобальт» комбинадының чанында столоваяның буфединде бүгү-ле аъш-чем бараапары чурум-чыскаалдыг. Оон эргелемчизи Людмила Бегаева ында ажылдаа-ан саврылга планын ай санында ажыр күүсетиишаан, толептиг ажылдап. мурнакчы садыгжыларының одуруунче кирген. Ол сагыгларының талазы-биле арга мергежилдин Кызылдың садыг-кооператив училищезин дооскаш, чедип алган. Беш чылдың шалыпчы тудуун ылыышкан күш-ажылдың кижилерп аңаа кээп. аъш-чемни садып ап, сукшуну ижип ап турарлар.

ЧУРУКТА: садыгжы Людмила Бегаева садыгаашкын үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Социализм чурттарында

КУБА ӨҢНҮКТЕРИВИСТЕ

МАЙ БИРГЕ УТКУШТУР ШАЛЫПЧЫ ЭЗЛЧЕГДЕ

Кубаның профэвилел төвүнүн чарлап тургускан «Май бирэ» хүндүлел бижин-биле шаңнадырын чедип алыр дээш чурттун бир миллион ажыг ажыл-ишчилери чаржып турар. Ол шимчээшкин 20 мун бүдүрүлге чергелеринде нептерей берген, оларның коллективтери бүдүрүлге планнарын күүседир, кодээ ажыл-агыйга, ылаңгыя чигир тростнигни ажаап алырынга база дуза чедирер деп хүлээлге алган. Чигир тростниги кезер барык 12 мун ажыл-ишчи күш-ажылдың мурнакчылары болу берген.

СОВЕТ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИТ-ЛЕР ТӨЛЕВИЛЕП БЕРГЕН

Ориенте можуда 220 мун вольт күштүг электри дамчыдылгазының шугумун тудуп тургузар ажылдарны эгелээринин белеткели дооступ турар. Ол «ЛЭП-220» деп дамчыдылга шугумун тударының төлевилелин совет тускай эртемнитлер кылып берген. Чаа шугум Сантьяго-де-Кубадан Нуэвитаска чедер.

ТУДУГЛАР БОЛГАШ ТӨЛЕВИЛЕЛДЕР

Пинос ортулукта бус-биле ажылдаар электростанция тудуу эгелей берген. Станцияны ортулуктун барынын талакы эринде Сигуанеа девискээринде тудуп турар. Бир улут дазий ортээлии база алаа тудары төлевилеттингеп, ортээл улустар аразынга ужур-дузалыг болур.

АЖЫЛДАП, ӨӨРЕНИП ТУРАР

Гуира-де-Мелена деп бичии хоорайжыгаштa тус-черниң эрге-чагырга органнарының удуртукчу ажылдакчыларының ийи ай хуусаалыг ооредилгези эгелээн. Шида национал ооредилге төвүнде хоорай, кодээ черлер районнарының, чер-чер советтериниң даргалары 60 кижи өөренип турар. Энир чылын декабрьда ыпдыг ооредилге курузун 37 кижи дооскан.

Гавана чоогунда Кангрехараска кодээ механизаторларның херээженнер школазын херээжен трактористер ам ийи удаа доозуп унген. Кубаның херээженнер федерациязының энир чылын өөредип чоруткаңы 97 херээжен найысылалдың хоорай чанында кодээ ажыл-агый районнарында ажылдай берген.

КУБАНЫҢ КИНО УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ОН ЧЫЛ ОЮ

Кубаның пайысылалы — Гаванага республиканың кино уран чүүлү биле кино үлетпүрүнүң институдунуң тургустунган хүнүнден бээр эрткен он чыл дургузунда бүдуруп үндүрген куба кино-чуруктарның фестивалы болган. Институттун хой-хой, ылаңгыя документалдыг кинолары делегейге сураглыг апарган. Кубаның кинематографистери «Башкы болур мен», «Хемингуэй», «Ханой, декабрь 13-те», «Бир балеттиң тоогузу» деп кинолар чогаткаңына делегейниң чүүл-бүрү шаңналдарын алган.

Делегейниң кинофестивальдарынга «Ленин дөңү» деп кино база ийи катап шаңнаткан. Ол кино-чуруктун үндезини тоогулуг факт болган: пролетар революциняның улуг баштыңчызының мөчээнин дыңнаап, Регла округтун ажылчы чоннары Ильичиниң орнукшударының шагында оларның хоорайының чанында бир дөңге ыяш тарып олуртур деп чугаалажып алган. Чаъс чайыктап турзадаа, делегейниң өндүр улуг хамаатызының турасказалын хүндүткээр дээш, доктаттынган шакта ол дөңге чүс-чүс кижи чыглып келген. Регланың ол дөңү оон бээр-ле Ленинниң адын эдилеп турар, а Кубаның революциязы тиилээн соонда ол дөңнүң кырынга уруглар парыгын тарып олурткан.

А. ИВАННИКОВ, В. ШУИН,
СЭТА-ның корреспондентилери.

Гавана.

МОСКВА. III Коммунистиг интернационаладың үндезилеттингеп хүнүнден бээр 50 чыл болганынга тураскаадтынган делгелге К. Маристың болгаш Ф. Энгельстиң музейинде ажыттынган. Делгелгеде Коминтерниниң конгресстериниң документилерин, түе-түе компартияларның материалдарын, фото-чуруктарны, плакаттарны, конгресстиң делегаттарының ышкыларын болгаш оске-даа материалдарны делгээн.

ЧУРУКТА: коруқчүлериниң делгелгени көрүп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

делегей бо хүннерде

Ленинниң ажылдары польша дылда

ВАРШАВА. (СЭТА). «Кеенжка, ведаа» дээр ном үндүрер чер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүвдеп бээр 100 чылынга делегей пролетарнадының баштыңчызының дугайында чаа номнарны парлап үндүрер.

Польша авторларның «Ленин дугайында поликтарның сактыышкыннары», «Ленинизм болгаш культура» база оске-даа номнары чурттун ном садыгларынга кирер. Улусчу Польшаның номчукчулары «Дириг Ленин» деп чыышдыда бистиң үениң кескү чогаалчыларының сактыышкыннарын, а ол ышкаш «Ленинниң допчу биографиязын» база алыр.

В. И. Ленинниң чогаалдарының чылдазының 41-ги томун парлап үндүрери-биле белеткеп турар. «Коммунизмде «чөөнүзэринең уруглар аарлы», «Күрүне дугайы», «Коммунистиг аныяктар авиелининң соруглаары» болгаш оске-даа ленинчи ажылдарны парлап үндүрерин база эгелээр деп турар.

Революстуг комитеттер

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның чазаның айтышкыннарын ёаугаар бүтү чуртка революстуг комитеттерни Гвинеяның Демократтыг партиязының эге организациязарыпың чапында тургузуп эгелээн. Чазакка удур сүлчээни илереткени-биле холбаштыр чорудуп турар байысаалга, истелгени контрольдаарын оз комитеттерге дааскан.

Революстуг комитеттерни тургусканы болза февраль тончүзүнде Лабе хоорай районунда парашютчуларның лагеринге болган болуушкунарга удур Гвинеяның Демократтыг партиязының болгаш чазакты алган харыы хемчеглерн болур. Партияның Национал удуртулгазының медеглелин ёаугаар алырга, лагерьде байдалдың истелгези чазакка удур сүлчээнин барын илереткен. Оон кирженкчилерп даштыкы болүктер-биле харылзаалыг турган.

Патриоттарның шаап халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери шаап халдаашкынныг дайынчы чорудулгаларын чедиишкинниг үргүлчүлевишаан, Мурнуу Вьетнаминың бүгү девискээринде америк-сайгон шериглерниң базаларынга, аэродромнарынга, штабтарынга болгаш туруштарынга согуушкуннарны таварыштырып турар.

Март 9-тан 10-че дүне Сайгонтун мурнуу-барыын талазында районнарга мурнуувьетнам патриоттар америк-сайгон шериглериниң 16 шериг базаларынче, АКШ-тың 25-ки дивизиязының болгаш чалча шериглериниң 50-ги полугунун штабтарынче халдаан. Дайзын 250 кижизин өлүртүп база балыглаттырып когараан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

Киенфонг можунун административтиг төвү Коалань хоорайга март 10-нун эртенинде чоруткан дайынчы хемчеглериниң түңнелинде патриоттар америк-сайгон шериглериниң 140 хире офицерлерин чыскаалдан үндүргеп.

Март 11-деп 12-же дүне хостаашкын күштериниң Шокчанг можуда дайылдажып чоруун турар дайынчылары америк-сайгон шериглериниң элээп каш туруштарынче болгаш Бакльеу аэродромче халдаан. Патриоттар америк-сайгон шериглериниң 200 ажыг шериг авбаныгларын өлүрген азы балыглаан, дайзының 40 хире шериг автомашиназын болгаш 4 самолёдуп узуткаан.

Март 13-те АКШ-тың бир-ги аэромобиль дивизиязының үшкү бригадазы яар чидириглиг болган.

Парлалганың хосталга агентилелиниң медээлери-биле алырга, март 13-те Таиланның соңгу-барыын талазында болган тулчуушкун үезинде Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары 180 хире америк солдаттарны болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген.

Март 15-тиң эртенинде мурнуу-вьетнам патриоттар Киенфонг можунун административтиг төвү Коалань хоорайда бодунун шериглеринге деткимче көргүзери-биле дайынның чоруткан колоннаныче халдаан болган дайынның 170 хире шериг албанныгларын сандан үндүргеп.

ПАРИЖ. Мари Роз кудумчуда № 4 бажың, анда В. И. Ленин 1909—1912 чылдарда чурттап турган.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Араб партизаннарның демисели

КАИР. (СЭТА). «Аль-Асифа» дээр дайынчы отрядтарның дайынчылары Израильдың «Умм-пахля» дээр шериг лагеринче (Малик Хусейн ковүргүнүң соңгу талазы) халдаан деп, ол отрядтарның командылалының дыңнадынында чугаалаан.

Дайынчы хемчеглериниң түңнелинде эжелекчилериниң минөмёт туружун, хайгаараа черин болгаш алаан кап пулемёт оңгуларын узуткаан. Израильчилер дириг күш телазы-биле база чидиригиг болган.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Маочуларның хөй кижи киржир слёдунга белеткелдиң шинчизи Некинде уламна тода болуп бар чоруур, олар бо слёдун ККП-ниң IX съездизи дижирлеер. Хоорайны байырлал шинчи киирерин оралдажып турар. Хоорайда бокту тачкалар болгаш чүк машиналары-биле дазаштыг сөөртүп үндүрүп турар анарган. Съездиге байыр чедиргеп сөстерни бижээн калбак ыяштарны тургускулаан. Ниитининг бажыңнарының кырында туктарны болгаш Мао Цзэ-дунуң улуг чуруктарын аскан. Спорттун чаа ордузун Маонун цитаталарын дүжүрүп бижээн калбак ыяштар-биле шимээн. Ол чыышчыгаштың киржикчилерин спорт ордузунга хүлээп алыр бодап турар. Пекинниң кудумчуларынга болгаш пайысылалче оруктарга шериглериниң таңаыылдарын муштелдиргенин хайгаарақчызыар ам болур съезд-биле база холбаштырып турар. «Кыдаттың улуг коммунистиг партиязы делгереңнің» дээн лозунну чамдык бажыңнарның кырында аскан. Маочуларның бижээн бо сөстеринден артык дорамчылалдыг болгаш ат-нүүр чок чүвени бодаары безин берге.

«Культура революциязының» ийи чыддарының дургузунда Кыдаттың Коммунистиг партиязын үстүндеп эгелээш адаккы организациялырынга чедир чылча шаап каапкан-на болгай. ТК-ның кежигүннеринден эгелээш завод болгаш кедээ үүлдерниң секретарьларынга чедир партийжи кадрларның хөй кезинин «күш-ажылга эде кижилдери-биле» албадалдыг ажылдарже шөлүп чоруткан.

Партияның кежигүннери болгаш ооң аппарады Мао Цзэ-дунуң ниитики болгаш даштыкы авантюрисчи политиказынга эң шыңгыы удурлаңып үнген ужурунда партинны чылча шапкан, «Улуг уран тудукчу» партияны баштай тарадыр сывырбаан шаанда съездиня чыылдырып шыдавас турган, чүге дээрге, партияны тарадыр сывырбас болза, Мао болгаш ооң чоок кижилерга съездиге авээш шуруузу болу бээр ужурлуг.

Мао Цзэ-дун болгаш ооң чоок кижилери партияны, улус-демократтыг күрүнениң конституция ёаугаар органнарын чылча шапкан, шеритбюрократтыг диктатураны тургускан. Ол ажык диктатураны эң-не кой шинчи киирери-биле бо хоозун съезд маочуларга херектиг апаргандыр. Ам болур съезд маочуларның марксизм-ленинизмбиле чүүлдеживр чүү-даа чок национализчи чаа партиязын ККП-ниң амгы адыг-биле тургускының дүрүмчүдүп бижиглаар деп турар.

Съездиге делегаттарны соңгувас, а Мао Цзэ-дунуң болгаш ооң штабының мурнуувга онаа ачы-хавыналыг болганнарны томуйлаар дээрэнп кыдат парзалга чажырбайн турар.

Мао Цзэ-дунуң антисоветизмин уставта дүрүмүттиген коз чүүл кыдыр, маочу эрге-чагыргаларның амгы күрүне политиказының шлереин кыдыр бадыткап турганындыр-биле съездиниң чыыдырары маочуларга херектиг апарган деп чүве ККП-ниң чаа уставының төлевилелинден база билдинге берген.

Шовинисчи калчаарашкынның чүгле ыыдыг байдалында Маонуң бөлүү «съездинің» эрттирериниге болгаш социализмге өскерилгенин дүрүмчүдер болгаш империалистерге ажыктыг болдуруп турар чүүлдерин чажырып, чаа соруглаглыг шинтипирлерни хүлээп аларынга кордал салып турар. Чогум-на харын совет кызыгаарга маочуларның чепсектиг чөңгээни шинчилеп херектиг болган. Пекин парлалгазы ол чөңгээлерни съездиге «белеко» кылдыр үнелеп корген.

Совет улусту көөр хөөн чок чоруктун кампаниязы Кыдатка «культура революциязының» ён эгезинден тура чаңгыс-даа хүн соксавайн келген. «Хунци» журналдың сөөлгү номериниге парлаан удуртукчу чүүлүнге мининигенин ёаугаар алырга, бүгү «культура революциязы» хамыктың мурнунда Совет Эвиелиниге, ооң тоогугуг дуржулгазынга болгаш политиктиг салдарынга, а ол ышкаш ССРЭ болгаш социалистиг оске-даа чурттар-биле кады ажылдайкылга дээш Кыдатта туржуп турар кижилерге удур утламган.

(СЭТА).

ПРОЛЕТАРИАТТЫҢ АҢГЫ ТУЛЧУУШКУННАРЫНЫҢ АВАНГАРДЫ

Владимир Ильич Ленинниң инициативазы болгаш шуут киржилгезп-биле тургускан үшкү. Коммунистиг Интернационаладың үндезилеттингеп хүнүнден бээр 50 чыл болганы. Делегейниң революстуг шимчээшкининиң тоогузүнде ол кайгамчык хүнүү үгле бистиң чурттувуста эвес, харын база оске-даа чурттарның аку-дүмма коммунистиг болгаш ажылчын партиялары калбаа-биле демдеглеп турар.

Ол болуушкунга тураскаал болдурган улуг делгелгени Москвада К. Маристың болгаш Ф. Энгельстиң музейинде ажыттынган, кежээлерни организастап турар.

СЭКП ТК-ның чанында Маркизм-ленинизм институдунуң Ниитилел эртемнериниң академиязының. Партияның дээдш школазының эрттирер эртем конференциязы март 25-те паймсылалга ажыттынар болгаш ооң ажылынга даштыны ылачылар база киржилир.

Төөгү эртемнериниң кандидады И. Ксенофонтовтуң Коминтерниниң 50 чылынга холбаштырган үүлүнче номчукчуларның кичээнгейин СЭТА утландырып тур.

Комминтерниниң VII конгресси (1935 чыл) делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнге эргиделиг үе болган. Конгресс Франциядa, Испаниядa, Австриядa, Латин Американың чамдык чурттарында ажылчы чоннарның кедүрүүшкүннериниң дуржулгазынга үндезилээш, демисеединиң чаа стратегтиг шугумун ажылдап кылган. Революцияны болдурбас болгаш империалистиг дайынга белеткенир соруга-биле тергиндекчи буржуазия фашизм-биле улам-на чоокшулажып, ынчангаш фашизм интернационалчы чоруккa удур айыыл болу берген турда антифашистиг, ниитидемократтыг соруглар бирги одурутта тургустунуп келген. Моон-биле холбаштыр революстуг болгаш демократтыг бүгү күштерни фашизмге удур сырый каттыштырары кол соруга апарган, ону VII конгресс коммунистиг партияларның мурнунга салган.

Комминтерниниң VII конгресиниң ажылдап кылганы делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң стратегтиг шугуму делегейниң ийнге дайынмының үезинде фашизмге удур демисеепе болгаш фашизмни чылча шаварынче массаларны мобилизастаарынга дузалаан.

Дайын чыдарининиң дургузунда коммунистиг партиялар сан талазы-биле оскен болгаш олаврын хөйү массалыг партиялар болу берген, олар идеп болгаш организация талазы-биле быжыккан, чоннуң калбак бөлүктериниң ортузунга хүндүткелди болгаш ат-алдарны чедип алган. Коммунистиг партиялариың мурнунга улам парын соруглалар тургустунуп келген. Ол чаа байдалдарда коммунистиг партияларны чаңгыс төптеп удуртуру берге болу берген. Ыынчаарга коммунистиг партиялар улуг дуржулганы шингээдип алган болгаш белеткелдиг кадрларлыг апарган. Фашизмни шуут чылча шаварынга бүгү күштерни сырый каттыштырар болгаш Москва чер-черинең коммунистиг партияларын дамчыштыр оске чурттарның иштики херектеринге холгаарлап турар дээр чүвени чулчуран реакциялыг пропагандаңы ойтур шаварр ужурлуг турган.

1943 чылдың чайынында ооң бүгү секцияларының чаңгыс аай шинтипирин ёаугаар Комминтерниң дүжүрген. Ынчаза-даа делегейниң коммунистиг шимчээшкининде идейлиг ниити харылзаалары комкаткан деген ынчаңгаш ол эвес болган. Комминтерниң дүжүрер чорук чогум-на харын ыыдыг кошкаашкынга чедирип келир боор дээр реакциянын корлаалары бадыткатгынмайн барган. Делегейниң ийнги дайынының будуүзүнде делегейге 4,2 миллион коммунистер турган болза, дайынның төнчүзүнде коммунистерниң делегей арнызы бодунуң хүрээлеңинге 20 миллион коммунистерниг болган.

Комминтерниң дуржулгазы — бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң үнелиг эртинези. Ооң чаңчылдары демократия, национал хамаарышпас чорук дээш, тайбың болган социализм дээш коммунистиг партияларның демисеединде ам-даа чурттап, маадып турар. Комминтерниң дүжүрер үезинде делегейге 61 компартиялар бар турган болза, ам оларның саны 90 хире болган. Олар боттарының хүрээлеңинде 45 миллион кижини каттыштырган.

Янзы-бүрү чурттарның коммунистерниң тактиктиг болгаш программалыг кол чүүлдериниң хөй янзызы марксизм-ленинизм теориязының чаңгыс эвинде үндезилеттингеп. Ол чаңгыс ап коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң 1957 болгаш 1960 чылдарда Москва төвүлел хураадарының документилеринде, янзы-бүрү партияларның конференцияларының шинтипирлеринде, оларның съездилеринің, конференцияларының болгаш партияларның удуртукчу органнарының пленумнарының материалдарында сайгарыкка.

Коммунистиниң делегей армизының чаңгыс эви дээш чайгыыш чокка турушпаашаан, делегейниң компартияларының хөй нурузу коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаа делегей Төвүлел хураадарының ышкыларын эргежок чугула дээш шинтипирлиг саналдап, ыыдыг төвүлел хураалды бо чылдың майда чыыдырар дугайында саналды деткээп. Коммунистерниң чаа делегей төвүлел хуралы делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, антиимпериалисчи бүгү күштерниң чаңгыс эвин быжыглаарынга дузалаар, чаа байдалдарда массаларның революстуг демисеединиң дуржулгазын уламнай чогаадыкчы түңнеп байыдар деп олар санаап турар.

И. КСЕНОФОНТОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

(СЭТА).

Совет кижилернин килеңниг үнү

АСТРАХАНЬ. Совет-кыдат кызыгаарга катап чөңгээлиг халдаашкын болганынга областың ажылчы чоннарының килеңнээни чалгып үнген. Бистин Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарынга халдаан Мао Цзе-дун болүүн астраханьчылар заводтарга, колхоз, совхоттарга, өөредилге черлерине болган хуралдарга, митингилерге бактап каргаан.

Бээдө Хасан холдун девискээринге шериг албанын эртирип чораан кызыгаажы **М. И. Забавин** мынча дээн:

— Кыдат дайынзырак дурзактарның катап чөңгээлиг халдамишкын кылганын дыңнаан, чүректиң ханызындан киленнедим. Маонстер бистиң чуртувуска үзүр калчаалыг антисовет суртаал кампаниязын үр үе дургузунда чоруулуп келген. Оларга чаңгыс илиг-даа совет чер ажелеттирбес. Ангыланыкчылар буурзалыкка таваржыр.

— Тайбың чон бис, ынчангаш кыдат улус-биле бактажырын күзевес бис. Кыдат улус Маону болган пекинчи бүтү ангылзынкчыларны кычыктырбас куштуг тып антар, аңаа бүтү совет кижилер бүзүрелдиг — деп, «Актив» колхоттуң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Ш. Киминбаев чугаалаан.

ВЛАДИВОСТОК. Совет-кыдат кызыгаарга болган кара сагыштыг чөңгээлерни Сахалинин балыкчылары шынгыы буруу шаап, киленнээн. Маопсчи ангыланыкчыларны далай ишчилериниң каргаан митингилериниң дугайында радиограммалар бо хүннерде тараан эриктеринден ырак девискээрлерде балыктап турар бүтү суднолардан сөксээл чок кээп турар.

— Далайга хөй чылдар дургузунда ажылдап келгеш, кыдат далай ортээлдеринге барып чораан мен. Аңаа биеэде англи, япон болгаш америк империалистерниң кара туразында дажылап турганын көрген мен. Булданыкчыларның доңгузун кыдат улустуң ап октаптарынга болгаш социалнамни тургузуп ягелээринге совет улус дуза чедирген. Кыдат ажылчы чоннарга ханызы-биле чаагай сеткилдиг бис. Бистиң ийи улулувусту кеминг Мао Цзе-дунның бөлүү бакташтырыксап турар-дыр. Оон ол корданы бүтпес-даа!— деп, далайга чоруур «Сказа» баазаның колхозчу механизи **В. М. Ковалевич** митингиге медеглээн.

Балык болбаазырадыр ишчилер Л. Н. Турбинаның, Б. Ф. Панченконуң, штурман В. Ф. Козловтуң чугаалары машиналерниң дээрбечи үүлгедиглерине киленнээн үдуланыышкынны илергейлээн.

Совет-кыдат кызыгаарга Мао бөлүүнүң үүлгедип турар чөнтээлерин шинчирлиг хорудурунче углаган Совет чазактың хемчеглерин далайга чоруур баазанның коллективи чаңгыс үн-биле үндүрген доктаалында түүлдүг деп санаан.

Балыкчылар бистиң Төрээн чуртувустуң камгалал күчүзүн шалыпчы күш-ажылы-биле быжыглазрын үлээнген.

(СЭТА).

Бөгүн Уссуриниң эриктеринде

АЛДЫЫ-МИХАЙЛОВКА (Приморье край). (СЭТА-ның түскай корреспондентилерэ **П. Баранов** биле **Ю. Муравин** дамчыткан). Бөгүн ол суурда заставага аныяк кызыгааржылар чедип келгеш, харыы-салгалыг участокка совет кызыгаарны эки тура-биле камгалаарын күзээнин чугаалаан. Оларның бергеи билдиринткиннерин комсомол хуралдарынга чугаалашкан. Даман ортулуктуң маадырларының заставазынга шериг албанын эрттирерин эң эки кызыгааржыларга бүзүреп дааскан. Олар шупту — спортчулар, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери. оларның хөйү таңныылдаар, доскуулдаар черлерже дораан чорупкан.

Кызыгаар чоогу суурлар тайбың. Иман районнуң бүтү совхозтары тракторларын септээрин болгаш часкы тарылгага кодээ ажыл-агый техниказын белеткээрин хуусаа бетинде дооскан. Ам тарылга мурнуу чарында кылыр сөөлгү ажылдар дооступ турар.

Тарыыр ногаа белеткээр чылыктырыга черлерининг ажыл-ижи хайнышкынныг. Ракитинск совхозунда РСФСР-ниң алдарлыг агроному И. В. Андреевтиң удуртулгазы-биле сотуна, капуста тарыыры дооступ турар.

Малтыннарның ажылдап турары чедишкиннинг. «Ракитинский» болгаш «Калининский» совхозтар сүт, эът садарының квартал планнарын күүсеткен.

Ажыл-агыйларывыска кедир чаа чурттакчыларны утказурунга бүтү белеткел доозулуг. Оларның чурттаар бажыңнарын тудуп, сеткээн, ажыглаар малын, ореге участоктарынга тарыыр ногаа үрезинин тускайлап бердинис — деп, Имански райкүүскомнуң даргазы Н. Н. Гусельниковка совхоз директорлары айыткаан.

Ак-Довурак хоорайда Валентина Анисимовна Сухачева удуртқан аптека коллективин эки ажылдап турар. Аптека херээниң 50 чылы-биле холбаштыр республиканда бирги черни ол аптека ээлээн деп санаан. Ам коллектив В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга алдар кылдыр бедиткен хүзээлгени алган.

ЧУРУКТА: аптека эргелекчизи В. А. Сухачева.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Март 30-де ойнаашкыннар тиражы болур

Күрүненин 1966 чылда үндүрген иштики үш хуу ойнаашкынныг чээшкинниниң чалчеглиг — чээрби ийиги тиражы март 30-де Ашхабадка болур.

Ол тиражка чээшкинниң разряд бүрүзүнге онаашты 512560 рубль түңнүг 9400 ойнаашкын ойнаттынар. Оларның чамыктары — 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдин ойнаашкыннары.

Күрүненин иштики үш хуу ойнаашкынныг чээшкинниниң эзлчеглиг — чээрби ийиги тиражы март 30-де Ашхабадка болур.

Ол тиражка чээшкинниң разряд бүрүзүнге онаашты 512560 рубль түңнүг 9400 ойнаашкын ойнаттынар. Оларның чамыктары — 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдин ойнаашкыннары.

Күрүненин иштики үш хуу ойнаашкынныг чээшкинниниң эзлчеглиг — чээрби ийиги тиражы март 30-де Ашхабадка болур.

Ол тиражка чээшкинниң разряд бүрүзүнге онаашты 512560 рубль түңнүг 9400 ойнаашкын ойнаттынар. Оларның чамыктары — 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдин ойнаашкыннары.

Чарышка кыйгырган

Эрзиниң Ленин аттыг колхозунуң № 1 агитквартиразының чурттакчылары чоокта чаа район төвү Эрзин суурга дыка созуу концертти аалдаап бартаннар. Оларның программазында ырлар болган шулуктер, оске-даа коргузуглер В. И. Ленинниң төрүттүгеэнинден бээр 100 чыл болурунуң юбилейинге тураскаадтынган. Олар оң-ла концертин Совет Армиянын болган Шериг-Даалай фолдунуң хүнүнге тавармыттыр боттарының колхозунга база ойнаап, нанпалдыг чедип алганнар.

Ойнакчылар темага тавармыттыр чарлыпыр кеттинип алган, сцена культуразын биливи черле багай эвес, концерттиң ойнакчыларының организаторлуг байдалы эки. «Дыштанылгада солдаттар» деп сценазынган коргузуглүү эки тавармыттырын турган Болган ойнаш дүүсеткен. «Чаагайлаан аалчы» деп чаңгыс кожегелиг шинии эки ойнаннар.

Болук ок-бүлелерден Чавынчактарның, Сагаан-оолдарның, Өлзейлерниң коргүсекен номерлеринин эки-эзин онзалап демдеглеэнее арга чок. Света, Люда Чавынчак ургашкылар «Мээң кожаларым» деп ырының орус дыл кырынга чаптанчыг, хөглүг кыдыр ырлаарга, көрүкчүлер соңуургаш, катап-катап ырладып турдулар. Кызыл-Сылдыс 8 чыл школазының талантылыг аның башкылары Зоя, Ховаалыг Сагаан-оолдарның башка боттары ойнавышаан, аянныг, өткүт кыдыр ырлааны дыка эки. Колхозта мал эмчизи Өзлей Сүлдемниң шинлерге, коргүзүглерге коя рольдарны эки күүседип, шүлүктеп-даа турары өзүп орар мергежилдиг күүседикчи-дир дээрзин бадыткаан.

Концерттиң программазында танцы болган оске-даа коргүзүглер талазы-биле чедир кылдынмаан түүлдер бар болду. Чамдык номерлерни ойнап тургаш, арай дидим эвес чорукту, оожум темплерни чоорту эде кылып алгы күзенчиг.

Олар районга бир-ле дугаарында суурлар аразынга агитквартираларның үнүшкүнүнүг концерттерин организастаар талазы-биле эгелекчи чорукту көдүргеннер. Район төвү Эрзин суурнуң № 1 агитквартиразын юбилейинг тылга үткүштүр ажыл-агый. суур чаагайжыдылгазы, культурлуг чурутталга, үран түүл талазы-биле олар социалистиг чарышка кыйгырган барганнар.

А. ДАМДЫН.

Кызыл-Эник КУДАЖЫ.

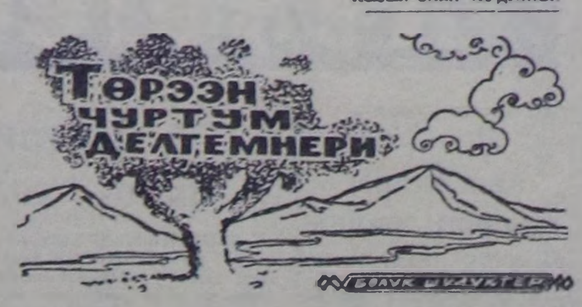

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Артка, сынга көжүп чораан,
Арат кижи ужун көрбээн.
Салаа базып саналр болза,
Сымбың караан ажып долар,
Сээн эдээн шавый сыраан,
Шаттар кешкен оруктар хөй.

Буйлалап каан теве четкеш,
Муңгаранчыг хову кежип.
Бежен хонуп чедип чораан
Бээжин кирген орук-даа бар.
Чиргин бүткеп, үзе көстүр
Чаңгыс-хаанның изи-даа бар.

Оруктарның кайызы-даа
Очаладан ойлай бээпаан.
Харын чүге Октябрьның
Хаанында арат кижи
Назынында күзеп чораан
Найыралдың оруун тыпкан.

Будук-биле ораттынган,
Булут-биле богаалынган
Харлыг баштыг Сээн ашкан
Кадалама кылаң орук —
Оруе чонуң чылыг холу
Олап келген улут орук.

Шүшька турган үезинде
Шуут-да боду чоруп тургаш,
Ильичиниз эге бажын
Изеп берген эргим орук.
Тыва улус ынчангаштың
Тыны-биле деңнээр орук.

ШУШЬТА ЧАДЫР

Ызыгуурум ядыы арат,
Ыштыг өңнүң чыды сиңген.
Чаъстан дезип, чадыр
дестеп,
Чажым чангап, шаам төңгеп.

Ынчалза-даа Шушьта чадыр
Ырнам сыкпаан, хөннүм
кагбаан.
Моңгун-биле хаанпчалаан
Бөдей ог дег, чүрээм
болган.

Оттуг шаккан арат кижи
Одаг үрүп, түреп чорда,
Чадырымга Ленин мичаа
Сайгылгаанны өттүр көргеп.

Шүшьтүң кырын шүглап
турган.
Шугул булут шуужүп эрткен.

Баштыңчының күзел-соруу
Маңнай болуп бүзе бергеп.

Малчын арат кезээ мөңге
Бажыңдына көжүп киргеп.
Чадыр база музейде
Чаа чурттаар черни тыпкан.

БАЙКАЛ

Ыры-шоорга далай дирткеш,
Ырак-чоокка байлап дирткеш
Байкал хөлге барып эштип,
Бахык мишкеп, шимнигнан
мен.

Чалгынып орта ойлайлеткеш,
Чагытайга домейлээн мен.

Байкал дээн сос очулга чок,
Бай-Хөл дитеп ат-тыр ол
деп.

Буян сеткил чүрээн долган
Бурят эжим сөглээрге-даа.
Бужургаачыг эрткен ойнуу
Бужарзынын сагынган мен.

Хостал күзээн декабристиң
Хөлүн кескен даттыг кинчи.
Ажылчын эр Бабушкинниң
Адын каттан бооңун даажы
Кат он чылдар шүүрүп
өттүр
Карааң чажын бүдеш
кылган.

Алдан-Маадыр ышкаштарының
Амызынга ынчаар шаагдап,
Байкал кыдыы «тамы дүүшчее
Бажы-биле шөлүп чораан
«Товаачының» ыры оон
бээр
Тоол-домак болу бергеп.

Орлан, эрес Самбажыктың
Оргу-Шөлү, Кара-Даа дег,
Суруп кайгал «товаачылар»
Чүрту чораан Байкал
хөлдүң
Чаа шагда ажык байлаа
Чалгытарда салдап ойнаан.

Кара чаңгыс эвес болаа,
Хам-Дажын хойлап келгеш,
Чагытайның эрнин орта
Шал көк шыкка содагланган,
Танаа-Херед маадыр ышкаш,
Далгып, чиңнеп ойнаедаам
кээр.

Чыраа-Бажы рабкоопта

Чоокта чаа Чыраа-Бажы ажылчын кооперациязының хуучу кежигүннериниң төлээлекчилериниң болуп арткеп хуралынга рабкооп баштаар черниин ажылының дугайында оон даргазы эш Д. Маадыр-оолдуң илеткелин дыңнап чугаалашкан.

Беш чылдың үшкү чылы—1968 чылда Чыраа-Бажы рабкооптуң коллективи багай эвес түңнелдерлиг ажылдаан. Бараан сөөрүлгазының планын 100,9 хуу күүсеткен, азы план 4 дугаар чылда 1 млн. 698 мун рубльдин барааннарын садыглаар турган, 1 млн. 700 ажыт мунга садыглаан. Хуучу кежигүнүнге чылда 150 кижи киирип алыр турган, 162 кижини киирип алган, а акша салыышкынның чыл планын 111,3 хуу күүсеткен.

Ажылчы чоннарны чугула хереглел барааннары-биле хандырар талазы-биле эки ажылдап турар садыг ажылакчылары эвээш эвес. Ылаңгыя, Шемп, Хорум-Даг суурларында үлетпүр бараанарының садыгжылары Ооржак Борбаа, Сарыглар Сундуй, Чыраа-Бажында магазин эргелекчизи Ооржак Доржу, Элдиг-Хем суурунда садыгжы Рада Моңгуш, автолавкаларның садыгжы-чолаачылары Доңгак Чыналаа, Доңгак Даш-оол болгаш өскелер-даа ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип, садыг алыкчыларның хереглелинге кичээнгейни салып турарлар. Олар садыгжылар ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Рабкооптуң ревизия комиссиязының кежигүнү Николай Хыйыртан болдуун хүлээлгезин багай эвес күүседип, коллективтиң мурнакчыларының одуруунда санадып турар.

Ынчалза-даа рабкооптуң ажыл-чорудулгазында улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал берген төлээлекчилер шүүмүүлээн. Үүлдүнде, кодээ салыгларны бараан-биле четче хандырбайн турарындаи эки шыналыг улуг, бичче кижилерниң чайгы хеп аймаа, чүгай, сиинка, малчыннарга, бригаларга тааржыр сава бээпи, чадаарда эр, хөрээжен улустуң дыргактары, өөктер магазинерге келбейн турар. Хлеб садыглаашкынын улуг үүктелишкинниг болуп келген. Шемп, Хорум-Даг, Чыраа-Бажы суурларда аъш-чем магазиннери арга, септеттинмээн, арыг-шеверп четпес байдалда. Чем аймаан, далганны шыгжап турары четпес, спорт барааннары черле келбейн турар. Олышкаш ажыл-агыйга чугула херек болуп турар бараанындан сүт машиналары, терге, надаг, хомут, дута, ак далган, үс аймаа садыгларда, автолавкаларда чок болуп турар.

Рабкооптуң ажылдакчылары малчыннарже барбайн турар, автолавкаларының ажылын хынаайн келген. Оон улаамындан ырак малчыннарже автолавкалар хонар баар ийикпе, харын-даа шуут барбайн баар тавармыттар тургулаан.

Д. ХЕРТЕК.

Бо чуруктa Кызылдың № 3 столовазының повары Анна Захаровна Вековцева. Ол 23 чыл дургузунда аңаа ажылдап, чоокта амданныг чаагай чемн-биле бараан боор келген. Бу дургузгеге үзегерлиг ажылдаары-биле чергелештир Анна Захаровна хөй-ниитиниин ажылынга база идепкейлиг киржип, профжилел комитедин даргалап турар. Чон оңу чоокта чаа Кызыл хоорай Советиниң депутадынга соңгаан.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Римский-Корсаковтуң төрүттүнгенинден бээр 125 чыл болганын демдеглээни

МОСКВА. Н. А. Римский-Корсаковтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл болганын бистиң бүтү чуртувус бо хүннерде хөй националдыг культураның байырлалы деп демдеглеп турар. Оон ыол болуушкыну ССР Эвилелиниң Улуг театрынга эрткен байырдыг кежээ болган.

Н. А. Римский-Корсаковтуң дугайында сесту ССРЭ-ниң композиторлар эвилелиниң бирги секретары Т. Н. Хренников чугаалаан.

— «Күчүлүг бөлүкчүгеш» аттыг, өөрээш сыдыстар дег, чогаадыкчы ажыл-иш үүлгедиглериниң алдарлыг төлээлекчилериниң бирээзин бөгүн хүндүткеп турар-дыр бис. Римский-Корсаков Төрээн чуртунга, Россияга, орус улуска, оон төөгүзүнге, оон кайгамчыктыг чараш, тускайлаан амыдыралдыг уран үүлүнге кызыгаар чок мынак чораан.

«Хар дашпыланың», «Садконуң», «Кезүүлбес Китеж хоорайның дугайында тоолчуткан чугаанның» авторунуң чаагай чаңчылдары мөңге. Хөгжүм уран үүлүн хөгжүдеринге олариның ролю улуг болган хүндүлүг.

Бистиң чуртувустуң эң мраккы булуңнарынга бодунуң хөгжүм чогаалынын чаңгыланып үнер үезинин келгеш, миллион-миллион кижилерниң ынак чогаалдары болуп бээрин композитор манап чораан. Эрги Россияга боттанып арга чок турган күзел бистиң социалистиг күрүнеже боттанган — деп, Т. Н. Хренников чугаалаан.

Улуг композиторуң амыдыралының болган чогаал ажылының дугайын уран үүл эртемнинин доктору Г. В. Келдыш чугаалаан.

Орус хөгжүм культураазынга Римский-Корсаковтуң киирген улуг-хуузу үүле оон чогаадыпта ажылы-биле кыызгаарлаттынган эвес. Ол хөгжүмүүчмаатты, патриот, ук үенин деңшилгелиг эрге-ажыттарының төвүнге кезээде турүүр кижи чораан. Аныяк хөгжүмүүлериниң башкызы, кижизидикчизи оон ажыл-чорудулгазы кайгамчык улуг деп, илеткелчи демдеглээн.

Хамызы-биле национал уран үүл ажылдакчызы Римский-Корсаков делегейниң хөгжүм культуразының төөгүзүнде база төлептиг демдеглеткен болган бистиң аравыста аңгы үенин кижизин кыдыр олу билип турар бис деп, илеткелчи түңнелиннде чугаалаан.

(СЭТА).

СПОРТ

«Тыванын аныяктарының» шаңналы ДЭЭШ

Маргыдаанын киржикчилериниң эзлчеглиг тоску салымы марттың 20-де болуп эрткен. Ойнакчы бүргүү дидим, шинтирээнг демнеежин турган. Ылаңгыя И. Тюлюш биле М. Кенин-Лопсаңмыр ужуражылгазын көрүүчүлер үргүлчү хайгаарап, сонуургап турган. Тюлюштүң туружу эки, быжыг, оолдар база артык, удуп алырының бүгү аргалары бар турган. Ынчалаадаа частырыглыг көштер кылгаш, оолдарны хаалас бериш, тергезин мерзе кылдыр үнер дей бергеп оолга орнаппаш, туружун улам баксырадыпкан. Хоочун шыдыраачы оны ажыглап, шавар хаалдаашкыннарны удурланыкчызынын кошкак талааларынче кылып тургаш, улам бергедеп келген. Кенин-Лопсаңмын туружу улам экижээш удурланыкчызын дүжүп бээринче албадаан.

Мастерге кандидат Ч. Оюн биле А. Чодуңайның салыы база-ла чидиг адаанажышкынныг болуп, көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара тудуп турган. Оюн удурланыкчызының иоянының талаазынче хаддап, оон тергезин, оглун база халаска кончуп апкан. Чодуңай аңаа үр боданган, шын көжүп, удурланыкчызын берге байдаза тавармыттырган. Үн салымгы сонгаарлаткан.

Бирги разрядчы Г. Конев А. Чадамбалы, М. Тюлюш М. Бичө-оолду уткап, бир-бир санны немеп алганнар. Д. Бурхинов, К. Саян оларның салыы сонгаарлаттынган.

Маргыдаанын эзлчеглиг онгу салыы марттың 23-те, улут хүнде «Тыванын аныяктары» солунуң редакциязынга эртептинип 10 тактa эгелээр.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

Тыва АССР-ниң ыр, танцы уран чүүлүнүң

КҮРУНЕ АНСАМБЛИНГЕ

ажылдаар, 40 хар чедир назылыг сыгытчы, каргыраажыларны болгаш ыраажы, солистерни (эр кижилер) шилип алырының конкурузун Тыва АССР-ниң Культура министерствозу чарлаан. Конкурс 1969 чылдың апрель 12-де Тываның хөгжүмшүн театрының бажыныңга болур.

ЭЛДЕПТИГ ТӨНЧУ

Реплика

Оон бээр аазан үе эрте берзе-даа, ол таварылга мээң сагыжымда артып калган. Аалчылар бажыңында районнуң школа бүрүзүндеи ийи-үш башкы бар болду. Эрзин ортумак школазынга районнуң организаставаны калбак хынаада чоруп турганы ол чүвең иргин. Оон киржикчилери мында чыылган, баштайгы хүнүнүң хайгаараалдарын хөөрежип турганы ол...

Үш хонуп үргүлчүлээн хынаалданың түңнелдерин чугаалашкан башкылар чөвүлелинге барган мен. Чүгле иленгээн кижи — он ийи. Ол хире хөй башкылар саналдаан. Хурал беш шак ажыр үргүлчүлеп, үзамдыкканында элдепсинчиг түү боор—чугаа шыңгыы! Маңаа хынакчыларның сагындырыгларын, сүмелерин, күзээшкиннерин эртемнер аайы-биле кадып, түңнээп, эвээш санныг илеткеп болур турган болбайн. Эки башкыларның арга-дуржулгазын оон калбарты көргүүп болбайн канчаар. Күзедге четпээн айтырыгларны районо өөренип көрүп, дараазында хынаалдага болдурбазы чугаажок. Дүвүренчиг чүве ол эвес. Сагыш салыр ужурлуг чүүл—школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың ылап-ла кошкаа хынаалдаан көзүлген. Бирги чартык чылда өөредилге программазы 82-ле хуу күүсеттинген. Программа күүселдезинде улуг кыдыгаттынган, ооң-биле ол ажыг башкылар чөпшөөрел дилеп алгаш, үзамдыкаан хуралдан үнүп, сеткилин хомудап чоруй тарадылар.

Ажылын бот-шүүмүүлекчи, бодуң дескиндир түүлдү шүүмүүлелдиг ёзу-биле, партийжи туруштан көөрү чугула дээрзин ол школаның башкылары билир. Ынчалза-даа ындыг таварылга чурттаалгага душчуп кээрге, чамдык эштериниң аймаарай бергеин хомуданчыг. «Чүгле бактаар дээп келген» дээрге кончуг кыдыра бодал-дыр. Беринген сүмелер, күзээшкиннерден аңгыда, четпес түүлдү шүүмүүлээри ону эдериниче кыйыргаан сүме-дир. Бир эвес хынакчылар таалаңчыг мактал ырларын ырлап кежээлээн чүве болза, үш хүн эргинде чок өлүп, хынаалданың түңнелдерин шүүмүүлекчи эвес болур ийик. «Шүүмүүлелге мынак эвес улус бис, кым черле аңаа мынак боор» деп чугаалаар турза-даа, черле айтыр апаар: шүүмүүлээр чүве ол школада эвээш эвес-тир. Оон улаамындан ырак малчыннарже автолавкалар хонар баар ийикпе, харын-даа шуут барбайн баар тавармыттар тургулаан.

Өөреникчилерден чаңгыс аай негелде чогувус ыны деп коллективтиң чамдык кежигүннери билиштеп. Башкылардан ындыг негелдеши улус өөредилге киллизин, оске-даа организнар база-ла турусса чугула эвес деп бе?

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Реплика

Физика башкызы А. Кукарин, математик Л. Хроменкова, төөгүчү А. Дамдын, орус дыл башкызы Т. Тихонова болган оске-даа башкыларның ажылының өөредилиг дуржулгазын хынакчылар демдеглээн. Олар барык-ла эртем санынга, ону чорудуп турар башкы бүрүзүнүң кичээл эртирип турарын аналиэтеп, арга-сүмезин катканнар. Болүүмнер, интернат, мастерская ажылы база кыйынга калбаан. Четпестерни дидим, ажыт-чажыт чокка дораан айытнан. Харын-на мооң ужурунда башкылар чөвүлели адептив-биле доозулганы ол эвес деп бе?

«Хынакчылар бистиң чүгле бактаар дээп келген улус-тур бо!» Бо бодалды башкылар коллективиниң чамдык кежигүннери саналынга кол өзек кылган. Хынаалдаңы чөпсүүп, четпестерниң болдунган чылдагааннарын тодаргайлап, эдер хемчеглерни айытнан саналдар база бары өөрүнчүү-ле харын, ынчалза-даа үстүнде болалды өөредилге эргелекчиин Т. Тихонова, директор С. Надыл дээш оске-даа удуртур эштер детизинн мырынай пайгамчык. Хынаалдага киришкен он ажыг башкылар чөпшөөрел дилеп алгаш, үзамдыкаан хуралдан үнүп, сеткилин хомудап чоруй тарадылар.

Ажылын бот-шүүмүүлекчи, бодуң дескиндир түүлдү шүүмүүлелдиг ёзу-биле, партийжи туруштан көөрү чугула дээрзин ол школаның башкылары билир. Ынчалза-даа ындыг таварылга чурттаалгага душчуп кээрге, чамдык эштериниң аймаарай бергеин хомуданчыг. «Чүгле бактаар дээп келген» дээрге кончуг кыдыра бодал-дыр. Беринген сүмелер, күзээшкиннерден аңгыда, четпес түүлдү шүүмүүлээри ону эдериниче кыйыргаан сүме-дир. Бир эвес хынакчылар таалаңчыг мактал ырларын ырлап кежээлээн чүве болза, үш хүн эргинде чок өлүп, хынаалданың түңнелдерин шүүмүүлекчи эвес болур ийик. «Шүүмүүлелге мынак эвес улус бис, кым черле аңаа мынак боор» деп чугаалаар турза-даа, черле айтыр апаар: шүүмүүлээр чүве ол школада эвээш эвес-тир. Оон улаамындан ырак малчыннарже автолавкалар хонар баар ийикпе, харын-даа шуут барбайн баар тавармыттар тургулаан.

Өөреникчилерден чаңгыс аай негелде чогувус ыны деп коллективтиң чамдык кежигүннери билиштеп. Башкылардан ындыг негелдеши улус өөредилге киллизин, оске-даа организнар база-ла турусса чугула эвес деп бе?

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ТАРАКАННАРНЫ УЗУТКАҢАР!

Хүрем, кара тараканнар — чурттаалга черлеринге болгамчок-ла тыптып келгеш, өзүп көвүдээр.

Тараканнар чылыг черлерге, аъш-чем аймаанын аразынга хөй болур.

Тараканнарның чемизи: хлеб, могаа аймап, сүт болгаш эът продуктулары. Оларның даванарында болгаш кежинде хир-чам-биле кайы янзы-бүрү халдавырлыг аарыгларның тарадыкчылары база бар: дизентериянын, саргарар аарыгның, ижим тивиниң, таратифтерниң, полиомелиттиң, холераның база оске-даа аарыгларның тарадыкчыларын кижилерже база дамчыдар.

Бир эвес бажыңга тараканнар тыптып келзе, бир-ле дугаарында ханаларда, печкаларда, шалада, суг дамчыдылгаларының хоолайларының чанында дүгү тиглерни хынамчалыг дүглап сыкыыр. Чем артынчыларын ий-шаанда арыылап аштаар болгаш продуктуларны хаалгыз савааларге, шкафтарга шыгжаар. Бо бүзү тараканнарның өзүп көвүдзэрин болдурбас.

Тараканнарны узутказарынга бураны, борлуг кислотаны, хлорофосту, гексохлораннын карандашты, перетрумну ажыглаар. Бура, борлуг кислотадан чемиш белеткеп алыр. Бураны садып алгаш суу чок кылдыр демирге азы сковородкага кадыр хаарып каапкаш, ол кадыг чүүлду чуургаш, ол хире долган азы чигир хоюндузубиле холаап, ук холумактың тараканнар чыглыр черлерге чажар.

Борлуг кислотадан (шай ойлаажының ийи ишкин бир стакан суугга) холуп алгаш, ол холумакка кара хлеб, сухари азы печеньени шыгыткаш тараканнарның чыглыр черлеринге дүне салып каар.

Таракан ямын эрттир көвүдээн таварылгада хлеб-биле хлорофосту холаан чемиш кылгаш азы 3 хуузуг хлорофос холумак-биле тараканнарның турар черин хорааннар.

Хлорофос холумактыг суг-биле таракан хорааннарда кончуг оваарымчалыг болур керек. Ук холумак хорааннаш, чемге холуушар болза, аар-берге хорааннаашкынны болдурар.

Хлорофостуг холумакты ажыглаан соонда, бүгү саваларны болгаш аяк-савааны содалмаз изиг суг-биле чуур.

Хлорофосту аксы хаалгыг савага тургузар болгаш кижи чурттавайн турар черге шыгжаар.

Гексохлораннын карандашты база тараканнар чок кылырынга ажыглаар. Тараканнар турар чарык тиглерни карандаш-биле шыйып чаар.

Тараканнарны соок үеде узутказар. Чылыг үеде тараканнар ажык кежерлер. Кожа бажыңнар аразынга безин шуужуп кежүп чоруурлар.

Тараканнарны узутказы, чок кылып эгелеңер!

Тараканнарны узутказары-биле үстүнде айытказын химикаттарны Кызыл хоорайның кайы-даа аптеказындан садып ап болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Фархадтың эрес чоруу» 10, 2, «Виринея» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шөлден келген ооллар» 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрлернин чугаазы» 3.10, 4.55, 6.40, 8.25 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистеринин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41 Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00065

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
МАРТ
23
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 70 (7915).

Өртээ 2 көп.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда түңнелериниң дугайында ДЫҢНАДЫГ

Соңгулда түңнелериниң дугайында саннарны эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарындан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң алган материалдарын ёзугаар мооң адаанда парлады

1969 чылдың март 16-да бүтүн эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга ажылчы чоннар депутаттарының край, область, автономнуг областтарының область, национал округтарының округ, район, хоорай, хоорайларда район, кодээ болгаш суур Советтеринге соңгулда эрткен.

Күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарынга соңгулда бүтүү республикаларга организастыг, соңгукчуларның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейиниң, кайтамчык хүнүү—Владимир Ильич Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг уткуур дээш бүтүү улустуң чарыжының байдалынга эрткен.

Соңгулданы чорудары-биле 2.155.207 соңгулда комиссияларын тургускан болгаш оларга хой-ниитин организацияларының база ажылчы чоннарның ниитилелдерииниң 8.698.765 төлээлекчилери ажылдаан. Комиссияларның составынга 3.886.638 херээженнер, азы 44,7 хуу, СЭКП-ниң кежигүнери болгаш кежигүнге кандидаттары 2.870.603 кижи, азы 33,0 хуу, партия кежигүнү эвестер 5.828.162 кижи, азы 67,0 хуу болган. Комиссияларның составынга ВЛКСМ-ниң 870.725 кежигүнери ажылдаан.

Соңгулданы ажылчы чоннар депутаттарының 6 край Советтеринге, 107 область, автономнуг областтарның 8 область Советтеринге, национал округтарның 10 округ Советтеринге, 2.878 район, 1.910 хоорай, хоорайларда 434 район, 40.748 кодээ болгаш 3.433 суур Советтеринге чорукан. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары-биле холбаштыр Узбек ССР-ге 2 район Совединге, бир хоорай, 12 кодээ болгаш 3 суур Совединге соңгулданы соңгаарлаткан.

Бүтүү чер-чер Советтеринге соңгулданы чорудары-биле 2.071.925 соңгулда округтарын тургускан. Чуртка 165.285 соңгулда участоктарын тургускан.

Бүтүү чуртка соңгукчуларның данамызынга 149.775.884 кижини киирген, оларның иштинден бадылаашкынга 149.698.915 соңгукчулар азы 99,95 хуузу киришкен.

Соңгулдага соңгукчуларның киришкенин эвилелдешкен республикаларның, Советтериң аайы-биле дараазында саннар айтып турар:

Эвилелдешкен республикалар	Соңгукчуларның ниити саны	Бадылаашкынга киришкен соңгукчулар		Советтер	Соңгукчуларның саны	Бадылаашкынга киришкен соңгукчулар	
		сан-биле	хуу-биле			сан-биле	хуу-биле
РСФСР	83.399.441	83.342.309	99,93	Крайлар	9.961.199	9.954.827	99,94
Украин ССР	31.616.032	31.610.798	99,98	Областар	101.941.206	101.889.424	99,95
Белорус ССР	5.659.791	5.658.018	99,97	Автономнуг областарда областар	1.075.872	1.075.560	99,97
Узбек ССР	5.398.934	5.398.256	99,99	Национал округтарда округтар	579.767	579.436	99,94
Казах ССР	6.819.411	6.818.806	99,99	Районнар	76.188.036	76.168.292	99,97
Грузин ССР	2.761.370	2.761.513	99,99	Хоорайлар	82.570.751	82.512.302	99,93
Азербайджан ССР	2.406.201	2.405.971	99,99	Хоорайларда районнар	39.401.968	39.372.601	99,93
Литва ССР	1.996.794	1.994.330	99,88	Кодээ	60.609.618	60.595.574	99,98
Молдав ССР	2.105.286	2.103.392	99,91	Суур	13.085.281	1.079.852	99,96
Латвин ССР	1.700.686	1.698.592	99,88				
Кыргыс ССР	1.433.937	1.433.573	99,97				
Таджик ССР	1.297.545	1.297.200	99,97				
Армян ССР	1.215.780	1.215.288	99,96				
Туркмен ССР	1.009.866	1.009.454	99,96				
Эстон ССР	955.067	951.558	99,63				

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш соңгукчулар чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаанын соңгулданың түңнелдери көргүзүп турар. Советтер аайы-биле соңгулданың түңнелдерин көргүзерге болза:

Советтер	Депутаттарга кандидаттар дээш берген бадылаашкын		Кандидаттарга удур бадылааны	Күш чок санаан бюллетеньнер	Советтер	Депутаттарга кандидаттар дээш берген бадылаашкын		Кандидаттарга удур бадылааны	Күш чок санаан бюллетеньнер
	сан-биле	хуу-биле				сан-биле	хуу-биле		
Крайлар	9.924.285	99,60	30.472	70	Районнар	75.969.798	99,74	198.345	149
Областар	101.583.170	99,70	305.733	521	Хоорайлар	82.184.703	99,60	36.957	642
Автономнуг областарның областар	1.072.188	99,69	3.366	6	Хоорайларда районнар	39.206.536	99,58	165.834	231
Национал округтарның округтар	575.655	99,35	3.783	—	Кодээ	60.412.723	99,70	182.634	217
					Суур	13.018.310	99,53	61.433	109

Бүтүү чер-чер Советтеринге 2.070.539 депутаттар соңгуткан, оон иштинден: крайлар Советтеринге 1901 депутаттар, областар Советтеринге 22.792, автономнуг областарның область Советтеринге 1.153, национал округтарның округ Советтеринге 968, район Советтеринге 226.570, хоорайлар Советтеринге 245.193, хоорайларда район Советтеринге 91.513, кодээ Советтеринге 1.289.783, суур Советтеринге 190.666 депутаттар. Чер-чер Советтеринге соңгуткан депутаттарның арызында 1.046.896 кижи азы 50,6 хуузу Советтериниң эрткен чыжының депутаттары эвес болуп турар.

145 соңгулда округтарынга (кодээ Советтерге соңгулда талазы-биле 135,4 суур, 3 хоорай болгаш 3 район советтеринге) бадылаткан кандидаттар бадылаашкынының хей нуруузун албаан болгаш депутаттарга совгутпайн барган.

Кандидаттарның өске черже чорутканы-биле холбаштыр 5 соңгулда округтарынга соңгулда болбаан.

6 соңгулда округунга (кодээ Советтерге соңгулда талазы-биле 2 округ, суур Советтеринге соңгулда талазы-биле 4 округ) соңгулда дугайында дүрүмүү үрээри болдурган ужурунда соңгулданы күш чок деп санаан.

Ол бүтүү округтарга чаа соңгулданы чорудар.

Эвилелдешкен республикаларның аайы-биле соңгуткан депутаттарның составын дараазында саннар айтып турар.

Эвилелдешкен республикалар	Соңгуткан бүтүү депутаттар	Оон иштинде: Херээженнер		СЭКП кежигүнери болгаш кежигүнге кандидаттар		партия кежигүнү эвестер		оон иштинде ВЛКСМ кежигүннери		Ажылчыннар		Колхозчулар	
		сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле
РСФСР	1.092.775	498.315	45,6	483.657	44,3	609.118	55,7	34.666	12,3	421.843	38,6	247.702	22,7
Украин ССР	425.374	179.602	42,2	201.790	47,4	223.584	52,6	58.703	13,8	128.328	30,2	177.126	41,6
Белорус ССР	81.808	35.900	43,9	35.932	43,9	45.876	56,1	11.116	13,6	22.218	27,2	28.165	34,4
Узбек ССР	82.175	36.727	44,7	38.119	46,4	44.056	53,6	8.876	10,8	22.983	28,0	31.547	38,4
Казах ССР	109.160	47.184	43,2	46.703	42,8	62.457	57,2	14.894	13,6	55.877	51,2	10.829	9,9
Грузин ССР	48.749	22.098	45,3	22.069	45,3	26.680	54,7	5.940	12,2	11.080	22,7	20.849	42,8
Азербайджан ССР	44.561	19.732	44,3	19.794	44,4	24.767	55,6	6.870	15,4	12.843	28,8	17.741	39,8
Литва ССР	29.557	13.043	44,1	12.868	43,5	16.689	56,5	3.582	12,1	8.965	30,3	9.658	32,7
Молдав ССР	33.120	15.949	48,2	15.650	47,3	17.470	52,7	4.974	15,0	5.931	17,9	16.491	49,8
Латвий ССР	23.905	11.314	47,3	10.555	44,2	13.350	55,8	3.133	13,1	6.744	28,2	8.425	35,2
Кыргыс ССР	23.853	10.409	43,6	10.847	45,5	13.006	54,5	2.701	11,3	7.449	31,2	8.606	36,1
Таджик ССР	20.455	9.000	44,0	9.449	46,2	11.006	53,8	2.181	10,7	4.270	20,9	9.438	46,1
Армян ССР	25.273	10.898	43,1	11.758	46,5	13.515	53,5	2.600	10,3	8.309	32,9	8.713	34,5
Туркмен ССР	18.481	7.763	42,0	8.008	43,3	10.473	56,7	2.497	13,5	4.322	23,4	8.041	43,5
Эстон ССР	11.293	5.379	47,6	4.433	39,3	6.860	60,7	1.146	10,1	4.195	37,1	2.766	24,5
ТҮҢҮ:	2.070.539	923.313	44,6	931.632	45,0	1.138.907	55,0	263.859	12,7	725.357	35,0	606.097	29,3

ПОЛКОВНИК Д. В. ЛЕОНОВКА БОЛГАШ УЛУГ ЛЕЙТЕНАНТ И. И. СТРЕЛЬНИКОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын камгалап турар үезинде маадырлыг болгаш эрес-дидим чорукту көргүскени дээш Совет Эвилелиниң Маадыры атты өлген соңда тыпсыры болза:

Полковник Демократ Владимирович Леоновка. Улуг лейтенант Иван Иванович Стрельниковка.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1969 чылдың март 21.

БИЧЕ СЕРЖАНТ Ю. В. БАБАНСКИЙГЕ БОЛГАШ УЛУГ ЛЕЙТЕНАНТ В. Д. БУБЕНИНГЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын камгалап турар үезинде маадырлыг болгаш эрес-дидим чорукту көргүскени дээш Ленин орденин болгаш «Алдын сылдыс» медальды бербишаан, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыры болза:

Бичө сержант Юрий Васильевич Бабанскийге. Улуг лейтенант Виталий Дмитриевич Бубенинге.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1969 чылдың март 21.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

1969 чылдың март 2-де ССРЭ-ниң Даман ортулук районда күрүне кызыгаарынче кыдат чөнгөчилериниң халдаашкынын айтыр шаанга үезинде эрес-дидим болгаш шудургу чорукту көргүскени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1969 чылдың март 21-де Чарлыы-биле кызытаар шеригелериниң болук шериг албаныгларын болгаш кызыгаар районнуң хамаатыларын орденнер болгаш медальдар-биле шаннаан, ооң иштинде бичө сержант В. М. Капыгин болгаш подполковник А. Д. Константинов Ленин орденн-биле шаңнаткан.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

Часкы тарылгага

Таңды районнуң улуг тараазын ажыл-агыйы болур «Тиилелге» совхоттуң коллективи 1969 чылда тараа культураларының гектар бүрүзүнден 10 центнер дужуттуг алыр, күрүнеге 1.000 тонна тараазын дужаар соруулганы салган.

Бо соруулганы чедип алырда, часкы тарылгага бүтүү белеткелдерни часкы хову ажылдары эгелээриниң бетинде бүрүн доозары чугула. Март 15-те байдал-биле алырга, тракторлар септелгезиниң планы 80 хуу күүсеттинген, азы ам-даа 20 трактор септелгеден үнмээн. Үреэнин арыгаашкыны доозулбаан, ону апрель 1-ге чедир арыгдап доозар дээш ажылдап турор. Бо чылдың тарылгазынга эрткен чылын 23 муң гектар ажыг черни аңдарып белеткээн. Тараа культураларын болгаш кукуруузаны 27 муң гектарга тарыыр. Моон алырга, ам-даа дөрт муң га хире черни чазын үдүр аңдарып тарыыр апаар.

Өске белеткелдер кандыгыл? Трактор-хову ажылынның бригадылары бүрүн четчелеттинмээн, хову турлагларының белеткели канчанмаан-даа. Хову турлагларынга чеже кижи чурттаарыл, чеже оруп хереглл, поваралар четчир бе дээр дугайында айтырыг тодаратпынмаан.

Ам соруулга болза техниканың, үреэнииң болгаш кодээ ажыл-агыйның өске чепсектериниң белеткелин дүргедедип, апрель 1-де доозары-биле чергелештир, хову турлагларының белеткелин катай чорудары тугула.

А. СУДЕР-ООЛ.

Техника септелгези

Сөөлгү үеде Барыын-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери часкы тарылгага уткуштур техника септелгезиниң темпизии дүргедткен. Районнуң «Даң-Терезин» совхозу болгаш «Бөлүктүнүң» колхозу кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин бүрүн доозган, тарып киреринге белеп.

«Шекпээр», «Барзык» совхозатарның дирекциялары техника септелгезинче, ылаңгыя тракторларынче кошкан кичээлей салганындан районда трактор септелгези чүгле 70 хуу болуп турар.

Малчыннарның олчазы

Мал ажылынга бо эртип турар кыш шыңгыы шылгалда болган. Чылдың бо берге үезинде ниитинин малының баш санын хоратпас дээш «Улуг-Хая» совхоттуң Хайыракан салбырының малчынары күжениишкинниг ажылдааннар. Оон түңнелинде салбырда ниитизи-биле оолдаан 6053 хойдан 6083 хураган менди камгалап алганнар.

Дуржулгалыг хойжулар Шыырапай Кунгаажык оолдаан 180 хойдан 230, Ховалыг Дадар-оол 130 хоюндан 134, Дунгар-оол Маадыр-оол 44 хоюндан 56 хурагаанны менди камгалап алганнар.

А. ТУГАРЖАП.

МУРНАКЧЫ АҢЧЫ

Николай Александрович Юдинин танывас кижи бистиң «Сут-Хөл» совхозта ховар. Дилги аңнап, совхоттуң ол-бо салбырларының даглар эдээн, шаттарны, шыналарны кезип каапкан. «Хемчик» күрәңнымыр-тывыш ажыл-агый черинииң өлүк хүзээн алыр пунктузунга Николай Александрович чылдың-на хой дилги кежин дужаап турар. Эрткен чылын эш Юдин 18 дилги кежин дужааган. Бо чылгы хүзээлгези — 20 дилгини өлүрери. Хар эрнигже чедир хүзээлгезин бүрүн күүседир соруулганы ол салган, хову, дагларны кежилдир аңнап чоруп турар.

Ооң дужааган өлүүнүң шынары эки болуп турары аңчының дуржулгалыг, мергежилдиин хереглеп турар.

О. ЧАШ-ООЛ.

ПЛАН күүсеттинген

Алдарлыг беш чылдың дөртку чылының баштайгы кварталы адапталып келген. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхоз күрүнеге бирги кварталда 840 центнер эът дужаар турган, марттың 15-ке чедир 956 кыадыр ажырган. «Күш-ажылдың хостуу» чаа совхоттуң көргүзүү ооң-даа бедик. Совхоз кварталда 220 центнер эът киирер планын 427 центнерге күүсеткен.

«Улуг-Хая» совхоз эът планын күүседириинин кырында. Планда көрдүнген 420 центнерни 395 чедирген.

Л. МИХАЙЛОВА.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Март 21-де Кызыл-Мажалык суурга Барыын-Хемчик районнуң бүтүү партия организацияларының, болуктериниң секретарларының чаңгыс хүнүү семинары болуп эрткен.

Хүнүң ийиги чартында семинарның киржикчилери Ак-Довурак хоорайның албан, бүдүрүлге черлериниге экскурсиялаан болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинадында партия организациязының ажылының дуржулгазын солушкан.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур бистиң солунувус Ленинчи арыннарны үндүрүп турар болгай. Бо удаада «Тывакобальт» комбинаттың тудуундан материалдарны бүгүнгү солуннуң ийи болгаш үш дугаар арыннарында парлаан.

Комбинаттың шемелдезин бо чылдың төнчүзүнде кылыр болгаш кезир чылдан мынай продукцияны доктаамал берип эгелээр. Ам үеде ажылдалга киирериниң мурнунуң ажылдары чорун турар.

ТУРУКТАРДА: кол корпустуң тудуушкунунуң ниити хевири; чуртталга бажыңнарының түбүүнде мурнакчы тудугжу А. Горошск.

БОТТУГ ПРОГРАММА

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелер Европага тайбыңны болгаш аймыл чок чоруукту быжыглаарывче утландырган боттуг болгаш тода Кыйгырыгны үндүрген. Ол Кыйгырыг делегейниң калбак хөй-ниитизиниң улуг совуургалын хайыыктырган. Ол дугайын бо чугула төөгүлүг документиниң түүлдүгүзүгеининден ам безин көрүп болур. Амгы байдалды угаасылалдыг үнелеп көөр чорук чаа шериг мөсилдежиишкиннериниң айылынындан Европаны камгалаар, ниитилел тургузуундан хамаарылга чокка, тайбың догуннаашкынның принциптерииге үндезилээш, Европаның бүтүү чурттарының аразынга бот-бодунга ажыктыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле улуг күжениишкиннерни үндурери мырынай эргежок чугула апарган деп түңнелди кылырынга улам хөй санныг тайылбырлакчыларны, парламент кежигүннерни, күрүне болгаш хөй-ниитиг ажылдакчыларын чедиргеп.

Будапештиге хүлээп алган Кыйгырыгда бижээн тодаргай саналдарны аналитеп көрбүшаан, хөй-хөй чурттарның солуннары «Угаан-сарыылдыг чоруктуң үнү», «Үндезин барымдаалыг программа», «Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказы» деп улуг эгелер-биле ук Кыйгырыгны канчаар көргеп дугайында түүлдерни парлап турган. Европаның кады ажылдажылганының үндезин сууру ол чурттарга ниити үжүр-дүзалыг болгаш оларның амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүүшкен түүлдер болган турар үжурлуг деп, Кыйгырыгда айыткан бодалды алаан хөй солуннарның тайылбырлакчылары демдеглээн. Ол болза, шеригниң чаа мөсилдежиишкинин болдурбазы, күрүнелериниң дең эргезинге, хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуннаашкының үндүлеп көөрүнге үндезилээш, бүгү күрүнелериниң аразынга политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны бижыглаары-дыр.

Англияның депшидгелиг парлалгазы Кыйгырыгда бижээн тодаргай саналдар хөй миллион англичаннарның үзел-бодалдарынга дүжүп турар деп демдеглээн. Ниитиевропа чөвүлел хуралын чыылдырары Европаның шериг болуулелдериниго чарылганын үзуткаарының болгаш Европаның аймыл чок чоруунун системазын тургузарының оруктарын тывар арганы бөөр дээрзинге бүдүрелии «Морнинг стар» солун илергейлээн. Франциянын, Бельгияның, Скандинав болгаш өске-даа чурттарның элээн хөй солуннары Европаның аймыл чок чоруунун айтырыгларының таласы-биле ниити-европа чөвүдел хуралын чыылдырары Европаның бүтүү улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүр дээрзин база санап турар.

«Парл-жур» солунга француз журналист Женевьева Табуи Варшава Керээзиниң күрүнелериниң саналдарын «тайбың ажыктыг догуннаашкының политиказы» кылдыр үнелээн. Будапештиге айыткан программаның боттуг шынарын чүгле европа парлалгазы демдеглээн эвес. Чижээ, Японияның «Номурри» солуну ыдыг бодалды айтып турган.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш, чепсегледеининшкинни дүжүрер дээш, улустар аразынга тайбыны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдер дээш демиселге күжениишкиннерни каттыштырып шыдаар аргалыг тодаргай хөделиишкиннер программазынга удурланып турар күштер база бар. Ынчалза-даа бо күштер шинтпирлиг сөстүсеглевес. Бүүрежир чорукту байдалын быжыглаар, тайбын дутайында ниити медеглелдерден дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегледеининшкинни дүжүрер, улустар аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдер талазы-биле боттуг хөделиишкиннерже болгаш хемчеглерже шилчиир деп, Варшава Керээзиниң чурттарының Кыйгырыын чүгле делегейниң хөй-ниитизи эвес, харын база Европа күрүнелериниң хөй талактары деткиирп чигааныг чок.

И. ОРЛОВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

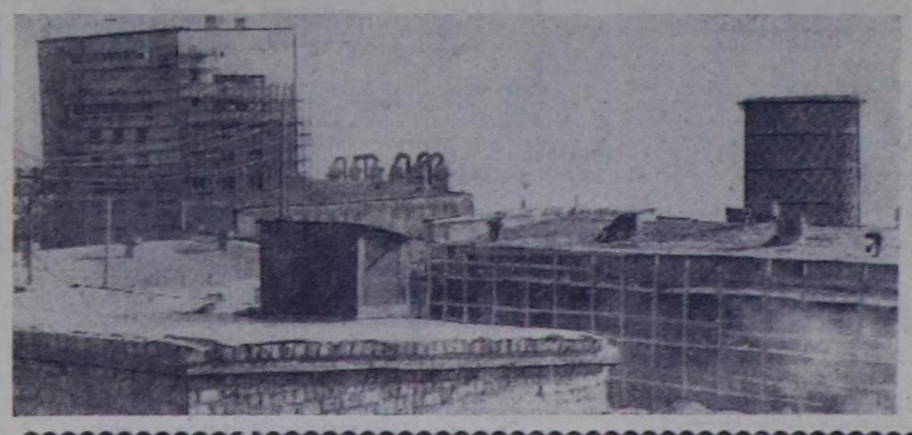

СОВЕТ БАШКИРИЯ 50 ХАРЛААН

УФА. (СЭТА). Башкир Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың 50 чылынга холбаштыр СЭКП-ниң Башкир обкомунуң болгаш Башкир АССР-нин Дээди Совединиң каттышкан баймрлыг хуралы республиканың опера болгаш балет театрынга дүүн болган.

СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары эш **Нуриев** хуралды ажыктан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш **А. П. Кириленко** хуралга чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш **М. А. Яснов** республиканың тутунга Октябрь революциязы орденн кадап берген.

Ажылдаан соонда өөренир

Сонгу-Донецкиниң Ленинчи комсомол аттыг химия комбинадында чаа корпус ажыглалга киргеш. Ында консультация черлери, чуул-бүрү курстар, мастерлер школазы, техниктиг депшилеринге университеттеги курсуттуглар, дистанция бижыглеринге лабораториялары дерттинип турер.

Сонгу-Донецк комбинады— бедик культуралыг бүдүүлге чери. Опредилге, билиг бедидери — коллективтиң социалистиг хүлээлгелериниң кол чүүлдеринден бирээзи. Комбинаттың 4800 ажыл-ишчилери ол хүлээлгелерни күүсеттишаан, ам неэзини школаларда, техникумнарда болгаш институттарда өөренип турар. Ийи муң хире кижи мурнакчы дуржулга школазында мергежилин бедидип турар.

(СЭТА чыы корр.)

Ленинчи арын

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫ

«Ленинни эдерери ышкаш, ооң бодунуң амыдыралын берген херек дээш маадырлыг демисежири ышкаш, оон бедик болгаш чаагай чүүл чок. Ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция, хөй националдыг бүгү совет улус ленинизмге шынчы, Ленинниң ады-биле чурттап, ажылдап, тиилеп турарлар».

(«В. И. Ленинниң төрүттүнеем хүнүндеки бээр 100 чыдыкка белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалындан).

«Шынның» интервьюзу

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ

Аяс дээринде шолбан сылдыс чүден чырык хереллденген бистиң улуг Совет Төрээн чуртувуста ажы-дуңмалышкы улустар аас-кежиктиг, эптиг-демниг чурттап, улуг Ленин башкызынга, партияның болгаш чазактың ленинчи национал политиказынга чоргаарланып, коммунизмниң чырыткылыг тудуун дээди сорук кирикшкин-биле тудуп турар. Тываның черинге чырыткылыг 25 совет чылдарның дургузунда тамыттынмас улуг чаартылгалар болган. Оларның бирээзинге орус, тыва болгаш өске-даа ажы-дуңма улустарның найыралының чоргаар демдээ—«Тывакобальт» комбинаттың тудуушкуну хамаарыр.

Бо чыл ук комбинаттың амыдыралынга шиитпиргиг. Чүге дизе бо чылгы шенелеверинге сөөлүнде тыва кобальт бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң күчүзүн немээр. Бо улуг соруглганы ажы-дуңма улустарның төлээлери комбинат тудуунда канчаар күүседип турарының дугайын чугаалаан бээрин «Тывакобальт» комбинаттың коя металлургу, техниктиг эртемнериң кандидады ДОРЖУ БАЗЫРОВИЧ БУЗУР-ООЛДАН бистиң корреспондентивис дилээн. Ооң чамдык бөдүүдерын «Шынның» номчуучуларынга бараалгаттывыс.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Силерниң киирээре тайылбырыңар коңчуг чоннуг, Доржу Базырович. Бистиң бүгү ажыл-ижиниве, күжениишкинниериве алдарлыг ленинчи юбилейге белеткелге бараалгаттынган. Ол дугайында СЭКП ТК түскай докталгы шагда-ла үндүрген болгай. Бо талазы-биле кандыг ажылдар чоруп турарын тайылбырлап көрзүнерзе кандыгый?

Д. Б. БУЗУР-ООЛ. Ажылга хынамчалыг, быжырымчалыг чорукту Владимир Ильич Ленин негеп чораан. Улуг Октябрьны бодараткан, Совет Төрээн чуртту тургускан болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга ону камгалаан кижилерниң салгакчылары бистер, баштыңчының чагыгларын шак бүрүде бодап чоруур бис. Бо чылын бистиң «Тывакобальт» комбинаттың амыдыралында шиитпиргиг уе келген, ону бүдүрүлгени ажыглалга киирериниң үези деп болур. Ону чүден коруп болурул? Амгы үедеги ажыл-иш, бистиң мурнувуста богүнгү сорулга аваа черден үнүп келбээнин билдингир. Эрткен чылын бистиң бүдүрүлгениң энергетиктиг чүрээ — ТЭЦ-ти алгыткан бис. Оон ангыда технологтуг цехтериң бирээзинге — чугай орттедир цехти ажыглалга киирдивис. Ынчангаш бистиң бо чылын кызыгар ажылдарывыс эрткен чылдаазы-биле дес-дараалакшак, улашкак болуп турар.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Ажыглалга киргеи технологтуг цех дугайында каш сөстен неметтиң көрүнер.

Д. Б. БУЗУР-ООЛ. Бистиң алыр ужурлуг продукциявысты номчукчулар билир-ле болгай. Комбинаттың адын-даа болза «Тывакобальт» деп адаан. Ынчаарга технологтуг цех дээрге ук продукцияны алырынга эргежок чугула черлериниң бирээзи болур. Бо чүнү көргүзүп турарыл? Бис алыс чедер ужурлуг соруглавыска чоокшулап келгенивис ол-дур. Өске талазында, чугай орттедир цех амгы үеде бистиң республиканың чамдык черлеринге чугай-биле дузалап турар.

Бо чылын бистиң мурнувуста кандыг-кандыг кол соруглалар туруп турарыл? Ол дээрге кол-кол технологтуг белдирлерни ажыглалга киирер талазы-биле таарыштырылга ажыдары болур. Хамык ажылдар колдуунда-ла кол корпуска, кысказы-биле чугаалаарга—бо-ла бүгү ажылдарны кылып келген ужурувусту илередип турар черге болдунар. Азы ниитизи-биле 350 муң рубль түңнүг капитал салыышкынын шингээдип алыр.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Удаваа ажыглалга киирер тыва заводтуң кол чүрээ автоклав белдирэ болур деп силерден дыңнадывыс. Ол күчүлүг техниканы магадап көрдүвүс, ооң ниити ужур-дузазының дугайында чүнү чугаалап болур силер, Доржу Базырович?

Д. Б. БУЗУР-ООЛ. Мен дээрге Саглы-Бажының кадырларынга өскен бодүүн тыва араттың оглу-ла болгай мен. Чаа үениң ачызында эртем-билигте өөренгеш, ленинчи индустриализация планының улам ынайгы хогжүлдезинге боттуг үлүүмүн киирип, хамык эш-өөр-биле кады ажылдап турар кижи-дир мен. Өнүүг металлургияга автоклав ажыглаар дугайында нарын айтырыгны Совет Эвилелинге бир дугаарында шиитпирээр улуг аас-кежик бистиң будурүлгенин аныкдаа, хөөчүн-даа кадрларының үлүүнге онаашкан. Ол дээрге Төрээн чурттуң чечектелишкинниге бистиң салыышкынывыс-тыр. Кол-ла чүве чүл дээрге бо ажылды чедиишкинниг боттандырары, партияның болгаш чазактың улуг даалгазын чиге күүседирип болур.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Силерниң будурүлге черниң тудуунга кайгамчыктыг маадырлар өзүп келген-дир. Тудуг доостур, эштериң дыка хөйү комбинаттың будурүлге цехтериниң иштинге доктаамал орнун эзлээр. Ол эштерге хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул, «Шынның» номчукчуларынга соңуургадып көрүнер.

Д. Б. БУЗУР-ООЛ. Келир чылдан эгелээш, продукцияны үзүк чокка берип эгелээр комбинаттың ажылчыннарын болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын амгы хүннерде шилип ап, белеткеп турарл Түскай мергежилдер аайы-биле белеткел — өөренткчилерлиң база бригада аргазы-биле өөредип, түскай училищелерже чорудуп, төрел будурүлгелерге белеткел арттырып турар бис. Бистиң будурүлгевис амгы үениң эң нарын техниказы-биле чепсегленир, аваа ханы билиглиг ажылдакчылар негеттинер. Бо хүннерде байдал-биле алырга, бисте кадрлар айтырыы чогумчалыг. Тываның баштайгы эң улуг заводтарының бирээзинге ам-даа хөй-хөй энтузиастар, ылангыя аныяктар келир деп бүзүреп турар бис. Ортумак школаларның чоокку чылдарда доозукчуларын манап-даа турар бис.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Чурттуң база бир улуг болгаш чугула будурүлгези, тудуп турар «Тывакобальт» комбинаттың төрел заводунга баар дээш, ээлеңги кырында турарыңарны билир бис. Кыска болгаш тодаргай интервью дээш четтирдивис. Бистиң чугаавысты түңнеп аарак чүнү сөглеп болур силер?

Д. Б. БУЗУР-ООЛ. Бистиң комбинаттың ужур-дузазы бүгүдеге билдингир. Улуг Төрээн чуртка, ооң эң сайзырангай техниказынга чугула продукцияны бээр. Ол дээрге бүгү-эвилелге бистиң салыышкынывыс, чуртту күчүзүнге немереввс болур. Өске талазында, малчын араттарның ажы-төлү сайзырангай техниканы башкарып, республиканың ажылчын ангызынга төлептиг немелде болур. Бистиң улуг совет улустуң күчүлүг базымы—В. И. Ленинниң чырыткылыг тураскаалы кыдыр коммунизмни тургузары дээш тура дүшпес изиг чүкүл «Тывакобальтының» амгы болгаш келир үедеги ажылдакчыларын, энтузиастарны, маадырларны сорук кинирер.

Бистиң чонувустуң бурунгаар базымы докталаш дивес. Чүге дизе бистиң оруувусту улуг Ленинниң өлүм чок идеяларыры чырыдып турар.

«Тывакобальтө комбинаттың кол корпузунуң автоклав болваш турукгурулга белдирлериниң тудуунда монтаж ажылдарды түзүктеп турар. Ында «Сибирьтехмонтажтың» монтажчылары ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде — мурнакчы бригадирлериниң бирээзи Семён Чильчигешев (солагай талазында) аныяк монтажниктерге инструкция берип тур; оң талада — турнуктурулга цегинде монтаж ажылы чоруп тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

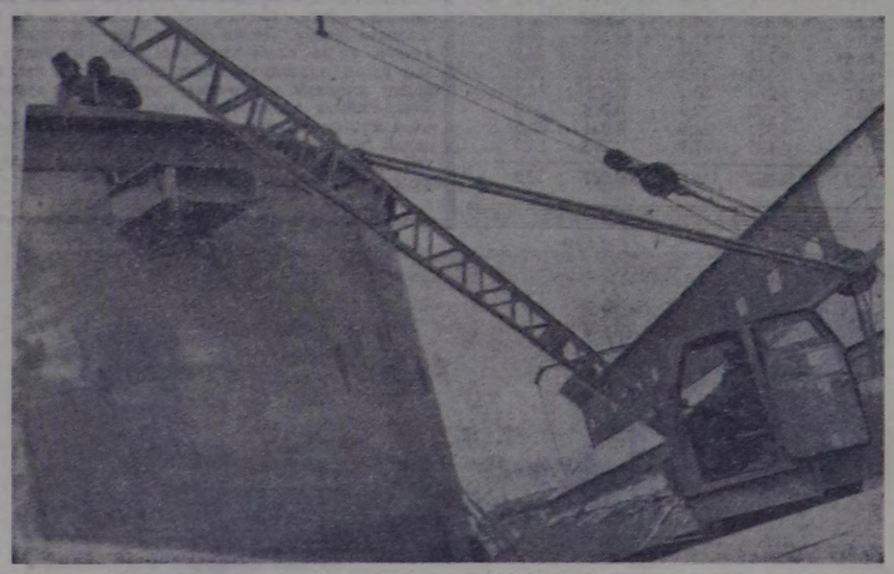

Акы-дуңма найыралдың бижимели

ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАДЫ

Кыргыс Хууракович ХОЙТПАК-ООЛ:

— Тыва улустуң шаандан тура-ла «даай көргенде чээн өмак» деп үлегер сөзү бар. «Артаа-Седи, Авыгаа-Седи» деп

төөлда база-ла бистиң чонувустуң эп-найыралчы сеткилин илередикен. Ынчалза-даа найыралдың, ажы-дуңмалышкы бүзүнүң мурнунда кажандаа кестүп көрбээн чижектери бистиң амгы амыдыралывыста, хөй национал кижилерниң бөгүнгү ашыкхеректеринде илереп турар-дыр.

Улуг башкы Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 харлаар өөнга уткуштур бар чөр бис. Мен 70 чылды чурттап эртим. Бо үениң дургузунда ажы-дуңма найыралдың кандыг-кандыг чаагай үлегерин көрбедим дээр! Ылаңгыя дайын чылдарында тыва чоннуң патриотчу сеткили, улуг орус чонга найыралчы сеткили чүден артык көсну илерээн. Тывага Совет эрге-чагырганың 25 чылдарының дургузунда ажы-дуңма найыралдың бижимели дыка баяан.

Амгы Хөөу-Аксында чурттап, кобальт эртинемни тыварынга үлүүн киирген хүндүткелдиг өгбе диртип, чартык чер-бажың түдүп алдывыс.

— Будумчувус бо-дур, Севил — деп, өөм өзээнге чугааладым. — Бистер ам эрги чурттакчылар болган-дыр бис. Кожаларывыс келир эвеспе, оларны таптыг үткүп, шайладып, будумчувусту алгыдыр чурттаар апаар бис.

Чаа будумчунуң баштайгы чурттакчыларының санынга кирери өөрүнчүт болбайн канчаар. А геолог-шинчилел ажылы түлүктеп турган. Ынчанмыже чай-шөлээн аразында ажылдап тургаш, чаа бажыңны түдүп ап, хоорайжыды чурттай бердивис. Кожаларывыс-даа көшкүлеп келген. Бистиң будумчувус, ажылчын суур кончуг дүрген өзүп келди. Төрээн будумчувуска ажытөлүвүс-даа үндүр маннажып турар апарган.

Будумчувустуң адын Владимир Ильич Ленинниң ады-биле адаан. Хөөу-Аксыйын улуг будумчуларының бирээзи ол. Бистер оон ажы-төлү, оон тургузукчулары болдувус. Мээн чурттаалгамның будумчузу, куш-ажылчы базымымның оруу-даа ол.

Ленин будумчузунда, черде бистиң Хөөу-Аксында кайгамчык кижилер чурттап турар. Кады ажылдап турар эштеримден эгелеп алып болур мен. Чер үттекчизи Сергей Козловбиле 1952 чылдан бээр ажылдап келдим. Бо кайгамчык орус эр база-ла мээн будумчумнуң хоочун чурттакчызы, а ажылга оон дүржүлгазы улуг, эш-өөрүнге хүндүлүг. Баштыңчының ады-биле адаан тураскаалыг будумчуга ындыг кижилер өспес ужур-даа чок. Чер үттекчизи Петр Анисимов-биле эң эгезинден тура кады ажылладывыс. Эдээжип кылыр ишке чаңгыс өөнүң ийи оглу ышкаш, үр чылдарда бот-боттарывысты солчуп, чаңгыс бригаданың ийи ээлчээнде ажылдап турар бис. Акы-дуңма ийи чоннуң төлээлери бис, а колдуунда-ла ол дугайын болавас-даа, сагыжы чаңгыс ийи алышкы дег ажылдап турар бис.

Бистиң будумчувуста, Хөөу-Аксының тудугларында, комбинатта, ТЭЦ-те, «Сибирьтехмонтажтың» демир каңнакчыларында, демир эптекчилеринде каныг мээлирларыны чок дээр! Дүүн чаа-ла радиога тыпа инженерлер Болунгай Шимит, Доржу Бузур-оол, Оюн-оол Бартан оларның аттарын дыңнадым. Соңга каралл баккылаптарымга, ийи суур аразының автобузу будумчумну өрү өскеди, оон соңгазындан тудугжулар: орус Анатолий Глуховту, белорус Александр Горошекти көрдүм, олар ажылынган ээп бар чыткан чадавас. Анатолий Глуховтуң бригадазы ээн хөөрелериниң санында турар, бригадир боду тос чыл ажылдаан, республиканың хаак маргылдаазынга алды удаа чемпион болуп келген. Ол дээрге чүгле тудугжу эвес, а Тываның спортчу алдарының база идепкейлиг камгалакчызы-дыр: ону бис «тыва спортсмен» деп чоргаарал-биле адап турар бис.

Ленин будумчузу ам үеде хөөчүн чурттакчыларының үш салгалының ораны болу берген. Оглумнуң бичии уруу Илиананы агаарладып чораан, ТЭЦ-тиң чамдык ажылдакчыларынга база ужураштым. Улгады берген орус ажылчын Дмитрий Клиньков комбинаттың энергетика чүрээнин одалга цегинде ажылдап турар. Үр чыл ажылдаан ол ээ ам чаа хевирнин суургузун шингээдип алган, мергежилдиг машинистерниң бирээзи апарган. Хоюг хөмүр-даш-биле одаар чаа хевирнин суугуларын республикада бир-ле дугаарында мында тургускан. Клиньковтуң эптери белорус Николай Огиренко, украин Ольга Замурейко база-ла ажылынче далажып бар чорду. А ТЭЦ-тиң хөмүр-даш дээрбедээр цегинин лабораниязы башкир Василина Галлямова болуп аныяктар-биле кады клубче катыы-хөлүүт бар чыткаңын көрдүм.

Чурттаалгамның будумчузунда кайгамчыктыг амыдырал узуп чокка хайыгып тур. ССРЭ-ниң акы-дуңма улустарының хөй-хөй төлээлери мында чыылган. Хөөу-Аксының улуг тулуунуң амгы-аягы участоктарынга ажыл-хемчээлдиг демир материалдарын бээр эккээри берге, ынчангаш заводтуң күчүлүг кезектерин манаа каңнаар, соок үелерде ол ажылдың бергезин кым-даа билир.

Бодум дугайты хөй чүве-даа чугаалавас мен. 1956 чылдан бээр монтажниктеп келдим. Тывага база үр үеде командировкалап кээп, Ак-Довуракгын «Даг-дүгү» комбинадын ажыглалга киргиже, аңаа ажылдап турдум. Ооң соонда Красноярск крайга—Төйнүң демир тывыш черинге болгаш Абазаның чес уургайынга монтаж ажылдарын кылып чордум. Ам —мында: кобальт комбинадын ажыглалга киргиже ажылдаар деп бодап турар бис.

Сибирьниң улуг тудуглары—найыралдың тудуглары, оларны бистиң Төрээн чуртувустуң хөй-хөй нацияларының төлээлери тудуп турар. Ынчангаш бистиң бо командировкавыс база-ла найыралдың аян-чоруу, чүректин күзели, ону эки күүседир бис.

Ленин кудумчулары

БАШТЫҢЧЫНЫҢ АДЫ-БИЛЕ

Чаа үеткүрүүг төптеринең тывылганының бойдуе байлактарын ажыткаңының болгаш ажыглаанының, күр черлерни шиитпээткенинниң база транспорттуң бүгү хевирлериниң хогжээнинниң ачызында чоннуң аргыжар чоруу үлгадып, Совет Эвилелинниң улустарының аразында харылзааларын калбартырынга дузалап турар. Совет республикаларда хөй националдыг кижилер кады чурттап база найыралдыг ажылдап турар.

(СЭКП-ниң Программазындан).

Совет кижилер боттарының амыдыралында эң чугула болгаш үнелиг үүлгелерни ынак баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң ады-биле холбаштырып турар. Эң-не күчүлүг электри станциязы, эң-не чараш кудумчу, завод, колхоз, совхоз — шупту-ла Ленинниң ады-биле адаттынган, ооң өлүм чок идеяларының көрүнчүү, баштыңчының диринг тураскаалы болуп турар.

...Оон бээр ам чээрби дугаар час дүштү. Тываның бир чараш булунарының бирээзи Хөөу-Аксынга геолог-шинчилел ажылдарын чорудуп турган. Өөмнү, чүү-хөөмнү чудуруп алгаш, геолог-шинчилел партиязынга ажылдаар дээш, Элегес унун өрү көжүп чоктадым. Ол үеде суур турган эвес, каш борбак ыяш бажың бар чүве, дөрт-беш майгын хап каан ол-ла.

Баштайгы үеде суг кылынга тазыр черге өөмнү тиккеш, ажылга кирип алгаш, аът каларып чоруп тур мен. Удаваанда чер үттекчизи болу бердим. Ол аразында бичежек бажыннар чанында оргу черге өргеннер каккаш, келир үедеги ажылчын суурну планнап каан. Ажылчын кижиге турум бажың херек, мепээ черден айтып бээрин даргаларымдан диледим.

Геолог-шинчилел партиязының турлаанган шала кедээр ээн тазырга бажың орнун айтырып алдым. Кожалар-даа чок, кошкен аалды ким шайладыр боор, харын боттарывыс чаа черге бичежек

С. М. ТҮМЕН-ХӨӨ

АЛДАРЖЫДЫП ЧУРТТАП ЧОР БИС

Ленинчи чарын

«Тывакобальт» комбинаттың аныяк тудугжузу Валентина Донгак-биле ында электростанцияның хөмүр-даш үүрмектээр цехиниң лаборантызы Василина Галлямова олар ажылының аайы-биле аңгы-аңгы участоктарда-даа ажылдап турза, чаа суурда ниити чурттаныр черинде чурттап, хостуг шактарында бө-ла ушурамып, хөөрежи берген турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талдан): В. Донгак биле В. Галлямова.

Москвадан «Совет России» ном үндүрер черинин чагыбыле А. Даржаа «Тыва дугайында тоожуг» деп номну бижип турар. Оны бүгү-эвилел номчукчузу-биле беседа хевирлиг бижиир. Оон бир үзүндүку сонуургаттыбыс.

А-ДЫР, ӨҢНҮК, оруувус төнер деп барды, далашпаалы. Хойтпак-ооддуң эргинин артавайн чыткаш, кылажывысты завозрапткаш, кырган кижиниң хүндүткээрин сүмележип, боданып көрзөли, чүнү сөглеп кирер бис? Канчаар чугаалажыр бис?

Хат боралгактап, хар дүвүлеп турган дүүнгү кежээни сактып көрем. Күчүлүг заводтуң демир чүрээ — автоклав бедидиринге чордувус. Чүрек дээрге шыдалдыг-ла чүве! Организмниң денгелин деткээн хан санныг секунда кадында чүрекке солчуп турар. Ынчаарга заводтуң демир чүрээнге суун кыдыр хайылган даш сайгарлып келир. Автоклав системазын Совет Эвилелиниң өңнүг металлургиязынга бирле дугаарында маңаа тургускан. Эрги арга-биле он ийи шак дургузунда кылыр аар үүргени автоклав чүтле бүдүн чартык шак иштинде боттандырар... Бүгү чүрттүн техниктиг депшилгезиниң деңнелинде турар бо кайгамчыктыг заводтуң тооруузу ханы дөстүт. Борангай хуу даш туткан тыва эриң сиреш холу бээр айтыкан, оруу геологтуң чиге көрген чидиг караа заводтуң чолун шинчилээн.

ЭЖИКТИ Кыргыс Хууракович бодуу ажыдып кээр.

— Эки бөлөр, кырган.

— Экии, экии, ооларым. Эртинер, олуруңар. Төрээн хойга, хураганга кылыр эжеш дугаарлар чазап олур мен. Чоокта таныш хойжуларым бар, чагыыр боор-дур. Чаяан даа бичежек хөгүүг характерында сеткилдиң ойнаак оттары чырыткыланып турар. Адаларның арны... Ол арының хевири VIII—IX чүс чылдарда Уйгур каганаттың, IX—XII чүс чылдарда бурунгу кыргыстарның күрүнеэзиниң байзы демдектериниң иштинге карангы кара булут дег мунгаргай көстүп турган. Ол арын Кыдаттың маңчы хаанының дарлалының адаанга 134 чылдың дургузунда аар човуланның ажыг сеткилин илередип бырыпкайган, тыва кижи байлак черинин алдын эртинезин ажыглап шыдавайн, ирик меогу дег, керткикертик хүрээлерге тейлеп, сарыг шажынның мооренгей суртаалынга ышка бачыдаан моразук дег бүзүриүгүн, угаанмедерели эдерер чорааш. Ол бурунгу арынга мындыг эрес карактар кайыын тыптып келгенил? Ол бурунгу арынны чалыыткадыр чыры дыпкан чоргаар сеткил кайыын чаза тен үнүп турар чүвел?

— Араттың аас-кежиниин ачылыг чырык хүнү барымын чүктеп, алдын баштыг Москвадан үнүп келген — деп, Кыргыс Хууракович уламчылаар.—Совет өг-бүлеге активис бедидип, сеткилиивис чоргаарадыр. 1947 чылда Ийи-Талга суму даргалап, алдар кезээ: «Күрүнеге дүүн дужаадың бе? Саржаан канчап тур?» деп халдып чораап, конторага ээп кээримге, акым ашак, ыяаарда ССРЭ-пиң Дээди Советиниң баштайгы тыва депутаттарының бирээзин, ам пенсионер Кудажы маңаа тур. «Че, оол, он сестир кижи-дир сен» деп, кижим мындыг. «Ол чүү дээриң ол, акым, амдыы чылын дөртең тостаар, чылым кирер жижи мен ыйнаан» дидим. «Чылым, чылым деп алган, будуунук кулугур!—деп, кижим ажыпар.— Намга киргенинден бээр он сес чыл болган-дыр». Наминың, чазактың ачы-авыралыя, чаа шагның магалыын чугаалажып олурувуста, дашты аттыг удуе дүшүү. Чалбак ак бөрттерлиг орус удуе мындыг.

ХОЙТПАК-ООЛДУҢ арны кудумаурүп, кежээки ыызыл хаяга шондурупкан чүве ышкаш, бир-ле онзагай чымчак сеткил-биле чырый бээр. Эвередиг бодалын эптеп сеске илередикседип, кажарарган бажыңнар дүгүн сыйбап, боданып олурар.

— «А-богда, эргелиг эптериивис, шынчы өңнүктер и й с келди, канчаар хүндүлээр бис?» дижиеп, дүшкен улусту үткүп, үне чүгүрүштүвүс. Таныштар дег мендилежип, алыпкы дег куспактажып тур бис. Геологтарның улуг даргазы тургаш: «Че, бис чер байлаа дилеп чор бис, кым чүүл көрген эвес, чоңга чарлап, айтыргылап көрүнер» дей-дир. Черле коичуг дорт, нарыыдаар чүве чок эр. Анаа биеэги дажымны чугааладым. Соңуургаары-даа коичуг, өңүп, хевирин ылавылаап турупкан. «Барып көрээли, нажан чоруур бис?» деп, эжиивис сиңиигип-ле келди. «Чедер-ле апаар бис ыйнаан, дарга—дилим. — Сумуң чону кидип-не тараа тарып тур, беш—алды хонуктан доозар бис, оон-на аалдар шупту чайлаглап үнер чүве». Геолог-шинчилел партизыының даргазы хүнүүн-не кээр, «Кажан көжер силер? Аът-шарыга чүдүрүп тургаш капчаар, машиналар белен-дир» дигилээр. Тараа-быдаа чугула болгай, сумуңуд тарыгазыын алды хонукта дооскаш, шалабула шайлаап, дүне чайлаглап үнүшкен бис.

УЛУГ ЭВЕС хүреп дептериниң иштинде мынча деп бижээн: «Ажыктыг казымалдарның курлавырын ажыткаш бава шинчилээни дээш Кыргыс Хууракович Хойтпак-оолга 1952 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шанналының лауреады атты тывыскан». Ийет, ажыктыг казымалдарның курлавырын ажытканы болгаш шинчилээнге дээш! Тыва кобальт дээш бөдүүн арат болгаш бөш орус геолог ол бедик атка четкен...

Ам сени Хойтпак-оол сүгдан ырак эвесте бажыңның даг хүнү чайлаан хүнээзектиг өрээлинче чалап көрейн, өңнүк. Кобальт рудазының кызыл, ягаан, куу болгаш өскедаа янзы өңнүг кристалдарындан чыгган мозаика чурукту көөр бис. Бөдүүн болгаш чырыткылыг шыырай. Он сес харлыг кыстың холу ышкаш, чурукчуның суун-суун шеверген салаалары карандайнып турар. Чурук чурувайн турар кижи боор бе, пианинога олурупкаш, кандыг-ла бир таалапчыг хөгжүмнү күүседип тур эвес ыйнаан? деп бодай бээр сен. Доозулбаан портреттен Кыргыс Хуураковичиниң овуру танылтынып турар.

ЧУРУКЧУПУҢ адын адап, оон онза солуп ажылы-биле танышка бээр бис, өңнүк. Амдыызында анаа шаптык ыяпайн. «Тывакобальт» комбинаттың кол инженери Дадар-оол Сангырович Монгуштуң кабинединге кире дүжээли. Чаңгыс аалдың сүмелешкен ажы-төлү дег. Будуруглериниң тускай эртемниглери, инженерлер чыглып келгеш, комбинат ажылын чугаалажып, анализ, сан-чурагай, формула дылы-биле сүмележип олурар. Хилиң карадан суда саваңы ышкаш ак-сарыга чедир янзы-бүрү өңнүг баштар чаңгыс саазының кырынга доңгайынаш, бир-ле чүвени үзүк чок сонуургаан бичии уруглардың баштары дег, чекүлежир чыгыы борбалчыңнан олурда, эштериң эптиин, чугаа-домаанын ажыл-агыйжы топтуун көөр бис. Олар шупту-ла 40 хар четпээн, колдуула тыва (Сөөлгү үениң аянывиле «тыва» деп сөстү үүтле тыва кижилерге эвес, харын Тывага өскен-төрөөн, үр чурттаан өске-даа аймак-сөөк улуска хамаарыштырып сөглээрге ыңгыт). Кымнарыл ол? Саглы бажыңдан ырадыр көшпес сарлык малчының оглу, ам комбинаттың кол металлургу, техниктиг эртемнериниң баштайгы тыва кандидады Бузур-оол. Өдүтениң хөм хаактыг аңчыыы, ам шуут өөрөлден үнмейн «аңнаар», химик-технолог лабораториянның удурткучузу Шимит, Хову-Аксының ортумак школазын доознаш, Свердловскиге билиг чедип алган, ам үеде инженер Верлова дээш, салым-чолу «Тывакобальтыже» тырттырган хой-хой эштер олурувуп тур. Республиканың улуг тудуунга Сагды бажыңның, Өдүгениң сыннары. Таңды боду кыйгыржыр, ажы-төлүн ыдып турган ышкаш, чүвениң үзүглүг деп чүвезин көрүнерден! Урал сынының оглу, ам комбинаттың директору Ванжа кирип келген, кожа өгден оттап чораан чүве дег, таажы кыпсы тыртып алган, чагырганың каңдыг-даа ёзу-хевирге чокка бөдүүн-биле чугаалажып тургулаар. 1938 чылда төрүттүнген, 1965 чылда партияга киргеп, 1968 чылда бирле дугаарында район Советиниң депутадыңга сонгуткан—бо аныяк удурткучуның артыңнеп оруунуң кол демдектери мындыг.

Таптыг дыңнап олурарга, күүтеп заводтуң ажылының кандыг талаайн чугаалашпас дээр. «Күштелдирер» деп чаңгыс сөстү азы «0,01» дээн чижектиг чурагайны бодуун кызыл будуктуг карандаш-биле бижиптерге, он-он ажылчыннар шимчеп, чеже-чеже тонна бүс дойлуп, демир-дес каңгыртказынып, дээрбек дүгүйлар, тудалар хеделп бээр. Репинниң сураглыг чуруундан запорожец дүүнү келген чүве дег, чүрбээш баштыг, кирбий салдыг уранын эр кобальт ламын хайылдырар доскаар кырында демир сырылаткан турар. Дүлүүзүнниг чеченгө сөстүг Мухтар Ауэзовтуң кады төрээн дуңмазы дег казах кыс чүктүг машина хөрөзөден баккылап эртер. Ажылга хандыгып сиңиккен кижилерниң таалаан сеткилиңден ала-чайгаар үнген өжүм үннерин дыңнап чоруурга, узбектериниң узун хонг үнү, Кавказ чурттутларның онзагай аялгазы, Волга унунуң улустарының үзүк-үзүк, дүртен-дүрген кожаңнары кулактыг таалалып кээр.

Алдын-оол ДАРЖАА.

(Уланчылыг).

Аны-дуңма найыралдың бижимели

ТЭЦ-тиң ЛАБОРАНТЫЗЫ

Василина Галлямова:

— Мен маңаа үр болбаан мен. ТЭЦ-тиң хөмүр-даш шинчилээр лабораториязында ажылдап тур мен. Бистиң ТЭЦ-ти республикада бир-ле дугаарында үүрмек хөмүр-даш-биле одап турар. Чаа деригээни шинчээдип ап, ооң чогумчалыг ажылдаар байдалык тургузуп, кызып ажылдап турар бис.

Хөмүр-даштыг доозун кылдыр үүрмектээр дээрбеде машинист Куулар Чечекмаа, чаа хевирниң печказының машинизи Алексей Кузьмин, үр чылдарда ажылдап келген украин уябай Ольга Залурейко болгаш өске-даа эштер бистиң коллектививисте хундүткелдиг. Хоочун салгалдың дуржулгазын өөренип, коммунизм тургузуушкынында болдунарлаа хөй чүүлдерни салып киирер дээш, шудургу ижеким турар бис.

ХИМИКТИГ ЛАБОРАТОРИЯНЫҢ УЛУГ ЛАБОРАНТЫЗЫ

Тамара Вячеславовна Килина:

— Мээң ажылдап турар черим комбинаттың чугула участогу болур. Будуруглериниң технологиязын химиктиг анализтиң дузазы-биле көрүп, ону башкарар болгай. Бистер, лаборантылар, оруу болгаш тыва национадлыг улус бис, колдуунда-ла элээн хөй чыл ажылдапкан, барык-ла турум чурттай берген деп болур улус бис.

Бистиң коллективте тыва инженерлер Болуңнай Шимит, Оюн-оол Бартан, лаборант Шивитпаа Чаш-оол, орус кыстар Галина Данилова, Нина Верлова, Эльвира Монгуш, Валентина Самойлова эки ажылдап турар. Данилова биле Верлова Хову-Аксынга школа доостулар, сөөлгү класстарга тургаш, бистиң лабораториявыска будуруглеге оредилгези эрткен, оон Свердловскиниң даг-металлургия техникумуун дооскан. Ам үеде Нина Верлова инженер апарган, а Галина Данилова—улуг лаборант. Тыва эштер Дүлүш Чечек-оол, Валерий Чанзан-оол, Шивитпаа Чаш-оол билиин, мергежилиң бедидип турар.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга үткүштүр күжениишкинниг ажылдап турар бис. Шудургу ажылга бистиң даянып күжүвүс, сорук киирикчивис найырал болур. Деминг чорда—бергелер турбас!

МУРНАКЧЫ ТУДУГЖУ

Александр Николаевич ГОРОШЕК:

— Оңнүктү берге өйде тып алыр дээр. Ол шын. Таңды сынның бедивиде улуг тудугчун берге бойдуе байдалында бистиң бригаданың хөй нацпопал кежигүннери эрестинг ажылдап, чыл, ай планын күүседип турар. Март айның дургузунда шиитп чуртталганың бир бажыңын тудуп доозар деп турар бис.

Бистиң бригадавыста кончуг эки эштер бар. Бригадирвивис Анатолий Глухов, ажылга-даа, спортка-дла шымырак эр. Тудуг кылырынга мергежилдиг-даа, чүге диве оон төрээн чери Башкирияда Нефтекамск; ол дээрге сөөлгү чылдарда туттуунган аныяк хоорай, Анатолий оон хөй бажыңнарын тутқан. Бистиң тыва эжиивис Девии Ак-Довуракның тудугларындан келген, дыка-ла тудунгур кижи. Василий Машпалдыр, Иргит Сүрүң, Михаил Килин кончуг эки ажылдап турар.

Хову-Аксының тудугларын бистиң найыралдашкан черивис апарган. Маңаа кылган ажыл-иштивис сагыштан ыравас, тудугларның чаны-биле эртерге, эш-орнүн ажы-чаңы, тудунгур холу сагышка кирип келир. Күш-ажылчы найырал кижилерни каттыштырар, дадыктырар, ол дугайын утпаалы деп, авыяктарга бистиң чагыыр чагыывыс, күзээр күзеливис ол.

ЧУРУКТА: Беш чылдың шалыпчы тудуу «Тывакобальт» комбинадында химия лабораториязының удурткучузу, инженер Болуңнай Кончукович Шимит (оң талдан) дуржулгалыг лаборантылар Галина Данилова, Лидия Андрианова болгаш Эльвира Монгуш олар-биле лабораторлуг ажыл үеэинде.

Аны-дуңма найыралдың бижимели

Валя БАЛЧЫЙ-ООЛ, Кара-кыс КУНГАА:

— Чаа-ла школа дооскан азы Кызылдың тудуг училищеэзинден келген кезек кыстар бистер бир бригада болуп ажылдап турар бис. Бистиң аныяктар бригадавысты комсомолчу Чүлүүм баштап турар. Комбинат болгаш чурттарга тудугларында штукатур-малар ажылдарын кылып турар бис.

Бистиң бригадаңың кыстары хостуг үезинде орус, тыва, украин ырларыны ырлаарынга кончуг сундулуг. Бистер янзы-бүрү чурттарга черинин бот-тывынгыр уран чүүл концертиге «Чинчилерим», «Енисейим—Улуг-Хемим» деп тыва ырларны, «Сен кээр сен—мени үткүп алыр сен» деп орус ырлары күүседип чанчыккан бис. Моон соңгаар репертуарывысты татар, башкир, украин ырлар-биле байыдар бис.

ЭРТИНЕЛИГ ЧЫРЫК

Ленининиң номнары... Улуг Совет чурттуң эгээртинмес делгеминиң кайы-даа булунунга баарга, баштынчының угаан эртинезин өшпес чырык болуп, кижилерниң келир үеге улуг бүзүрелин каңналдырып, ажыл-ишчи базымын күш киирип турар.

... Элегес хемниң чыс бажын кадагалаан тайга-таңды төнчү чокка шөйлү берген. Оңгаар-дескээр кайнаар-даа көөрге — арга-да, арга. Ээн тайга чүс-чүс чылдарда шөлээн чыткан. Ынчалза-даа Октябрьдан олуган чоннуң эрес оолдары бээр четкилеп келген. Ам ында «Тывакобальт» комбинатты тудуп турар, Хову-Аксы ажылчын суур хөгжээн. Бүдүн-бүдүн кудумчулар тыптып, каът-каът бажыннар чылдың-на туттунуп, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазы экижип турары кымны өөретпес ээр!

«Восток» корабльдың башкарыкчызы, делегейдеги космостуң баштайгы шингээдикчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры Юрий Алексеевич Гагариниң чырык адын моңгежидип адаан кудумчулап базып олур бис. Оң талада ийи каът бажын тур. Ында «Хову-Аксы суурнуң библиотеказы» деп бижимелди азып каан.

— Аалчыларны күзелдин-биле чалап тур бис—деп библиотека эргелекчизи Лина Егоровна Кузьмина эптиг-эелдээ-биле чугаалаап, библиотеканың ажылдакчыларының ленинчи юбилейге үткүштүр ажыл-херээн таныштырды.

— Бистиң коллектив В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турар бис. Кол сорулга кымга-даа билдингир: улуг Ленининиң олум чок өөредиинин ажылчы чонга, ажытөлге ном дамчыштыр суртаалдар. Баштынчының байлак угаан эртинезин кижи бүрүзүнге чедирер дээш, ажылчыннар ортузунга ажылды калбартып турар бис.

«Эртемнерни номдан тывар, эртинени черден тывар» деп улустуң үлегер домаа кончуг чөптүг. Бо талазы-биле бистиң шынчы дузалакчыларывыс библиотека ажылдакчылары болгай деп бодап олурдум.

Бо коллективтиң кежигүннери эвээш эвес ажылдарны организастап турары кижиниң сеткил-сагыжын дораан-на өөртүп кээр. Көскү черде «В. И. Ленининиң чурттаалгазы бүгү кижилерге үлегер болуур» деп өңнүг үүктер-биле бижээн булуң номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуштар. Ында Ильич-биле кады ажылдап база чурттап чораан хоочун революстуларның лыка хөй чогаалдарын кончуг көрүштүг делгеп кылган болду. Н. К. Крупскаяның «В. И. Ленин», В. Бонч-Бруевичиниң «Ленин кезээде бистин-биле», В. Карпинскийниң «Ильич бистиң баштынчывыс болгаш эживис», В. Привальскийниң «Эргим Ильичивис» болгаш өске-даа номнар бар. Ол булуңдан баштынчы дугайында олуң чогаалларны ажылчын номчукчулар-даа, уруглар-даа сонуургап тып алыр.

Ажылчын аңгының хосталгазы дээш Ильичиниң амыр дыш чок демисежип чорааның сактып бижээн хоочун большевиктер Владимир Ильичиниң өлүм чок овурхевирин эң-не чылыг, үнелиг, чаагай сөстер-биле чуруп турарыбиле номчукчу хандыгып танышкар. «Уругларга Ленин дугайында» деп эге-биле бижээн булуңдан А. Кононовтуң Ленин дугайында рассказтарын, И. Емельяновтуң «Ильич Разливте», М. Ульяновананың «Ильичиниң чаш болгаш школачы чылдары», Б. Полевойнуң «Бистиң Ильичивис» деп номнарын көөр бис.

— Бо дээрге Ильичиниң ажылгамыырылыңга хамаарышкан номнарны чүгле кезик-чамдыыр—дээш, библиотека ажылдакчызы, комсомолчу Валентина Шаповалова номчукчуларны дараазында өрээлче чалаан турар болду. Чеде бердивис. Коммунистиг партияны, совет күрүнени тургузарының дугайында Ильичиниң ангы-аңгы чылдарда Россияга, даштыкыга, төлүлгеге бижип турган чогаалдары ында делгеттинген.

— «Тывакобальт» бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуг болгай, биске чурттуң өске областарындан чүс-чүс кижилер кээп, номчукчуларның саны база-ла көвүдеп турар—деп, библиотека ажылдакчызы Любовь Звягинцева таныштырган.

Амгы үеде ук библиотекада 900 ажыг номчукчулар бар. 20 мун ажыг ном фондузу хун бүрүде сайгарлып турар. Библиотеканың эң-не идепкейлиг номчукчузунга Виталий Северновскийни адап болур. Чоланчының чай чок бачым чымыжы оон эртемче чүткүлүнге шаптыктап шыдавас. Ол нинтилел амыдыралының болдуушкуннарын сонуургап, В. И. Ленининиң чогаалларының долу чыылдазының 24, 27 томнарын, «Чүнү кылыры?», «Уругларның коммунизмге «чөнүнээр» аарыы», «Чоннуң өңнүктери деп кымнарыл, олар социал-демократтарга удур канчаар демисежип турарыл?», «Күрүне болгаш революция» деп чогаалдарны өөренип турар. Виталий Свердловскиниң юридиктиг институдунуң үшкү курузунда бот-өөредилгелиг өөренип турар. Ол ышкаш Красноярскиниң башкы институдунда бот-өөредилге-биле өөренип турар башкы К. Оюн база-ла В. И. Ленининиң дыка хөй ажылдарын ажыглап, номчуп турарын билдирвис.

Номга хандыкпыладыгларны кайызын ол дээр. Оларның арасындан ажылчыннар О. Карелина, В. Третьяков, Х. Кара-кыс, А. Огараков, машинист Шактар-оол Алдын-оол, электрик В. Кантаев, эмчи А. Квашин, башкылар Н. Филимонов, В. Кара-оол, Ч. Соднам, школачылар Н. Корода, Н. Хертек, Н. Сидорова оларның номчаан номнарының карточкалары каш-каш калбак кылынай берген. Библиотеканың ажылдакчылары номчулга конференцияларын, дыңналдыр номчулгаларны организастап турар.

В. И. Ленининиң өңнүг болгаш эжи, алдарлыг педагог Н. К. Крупскаяның төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оонга турасскаатказ литературалыг кежээни чоокта чаа организастаан. Школада литература башкызы Людмила Сергеевна Федорова тус черниң радиозун дамчыштыр Н. К. Крупскаяның ажыл-амылыралының дугайында бесседаны чорутқан. Библиотеканың номчулга өрээлимде аас-кежиктиг чуртталга дээш демисеглге амы-тынын харам чокка берген хөй нацпопалдыг маадырлар П. Морозовтуң, Л. Бобликовтуң, В. Дубининиң, Марат Казейниң, Г. Акопяниың, Кыгап Донгаковтуң, В. Хоменконуң, Зоя Космодемьянскаяның, Олег Кошевойнуң, Лиза Шевцованың, Александр Матросовтуң, Джалиль Мусаның, Вера Хоружаяның, Николай Кузнецовтуң, Виктор Талалихиниңнің болгаш төөгүде алдың үүктер-биле адың бижиткен өске-даа алдарлыг кижилерниң хөрек чуруктарын делгеп, совет патриотизминиң улуг чижектерин тайылбырлап бижээн.

Ам үеде библиотеканың коллективи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнү — апрель 22-ге үткүштүр номчукчулар ортузунга ажылларны чорудуп турар. Гагарин кудумчузунда бичии бажың «Тывакобальтының» хөй нацпопалдыг тудугжуларның ынак чери болу берген. Баштынчының номнарындан кижилер сагыш-сеткил күүнү немеп ап турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

САЛАВАТТЫҢ ЧУРТУНДА

Файаулла СУЛТАНОВ,
Башкир АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы

Новоуфанын нефть болбаазырадыр заводунга эфиоп хоорай Ассабтың почта таңмалыг чагаалары үртүлүү бо-ла келир. Каш чыл мурнунда биске, Башкирияга, өөренир-биле аныяк эфиоп оолдар чедип келген чүве. Оон соонда Совет Эвилелиинин дузаазы-биле оларның төрээн чуртунга баштайгы нефть заводун тудуп тургускан. Нефть бүдүрүкчүлери апарган демги оолдар чаа дериг-херекселдерни болгаш технологияны шиңгээдип билип алганнар, а Уфанын — Совет Башкирияның төвүнүң мастерлери оларга дузалаан.

Ыядыг янзылыг чижектер бистиң республикада ам апаа хүн бүрүнүң амыдыралы болу берген: Башкирия делегейниң алдан чуттары-биле экономиктиг харылаазыларны тудуп турар.

Башкирияның экономиктиг болгаш культуралуг шапкын кедүрлүүшкүнү чүгле 50 чыл бурунгаар эгелээн. Эрткен үе чыдда башкир улустуң амыдыралын хайгаарап чораан орус чогаалчы Д. Мамин-Сибиряк «Башкирлер кыш санында аштап өлүп чораан...» — деп бижээн. Ынчаарта өске бир орус чогаалчы Крашенинников «Өлүм-биле домей чүү деп амыдырал боор ол?» — деп кайгап чугаалаан, бодунуң номун «Чидип бар чыдар Башкирия» деп адаан. Национал болгаш колониалдыг ийи дакпыр дарлалга базындырып, түрегин чурттаалгага чыгамдаттырган башкир кижиниң революция мурнундагы салым-чолу бо үстүвде ийи чижектен-ле изеп-дир.

Октябрь революциязы бистиң улусту чоорту төнеримден шуут-ла хостап алган. Башкир Автономнуг Совет Социалистиг Республика Россия Федерациязының составында өске автономнуг республикалардан мурнай тургустунган. Ол кайгамчыктыг шинтпир дугайында документиге В. И. Ленин 1919 чылдың мартта ат салган. Ам Башкир республика бодунуң бежен чылын демделеп эртирип турар.

Башкирия революция мурнундагы бүдүрүлге деңнелиинин талазы-биле Россияның кыдыкы көдээ губерниаларының иштинден 35-ки черни ээлеп турган. Ынчаарга ам бөгүн республиканың чурттакчы бүрүзүнге бүдүрүлге продукциязы чуртта ортумаандан 25 хуу хөй онаажып турар.

Ынчангаш Ленинчи партияның национал политиказы каш-ла он чылдарның дургузунда чартык феодалдыг тургузугдан амгы сайзыралче эртер арганы Башкирияга берген.

Чүс катап дыңнаарының орнунга, чаңгыс катап көөр деп, улустуң үлегер домаанда чугаалап турар болгай. Хөй-хөй дашпыкы аалчылар шынап-ла ыпчалдыр кээп турар. Олар каректары-биле бистиң найысылалывысты — кайгамчык Уфаны, чаа хоорайлар Стерлитамак, Салават, Октябрьский болгаш өскелерни-даа көрүп турарлар. Моортан чурттуң бүгү-ле кылыгаарларынче нефть болгаш полиэтилен, станоктар болгаш орук машиналары, нарын дериг-херекселдер болгаш алгы-кеш, өлүк аймаа шуужүп чорүп турар. Башкир бүдүрүлгө маркалыг бараанналры Вьетнам Демократтыг Республика-даа, Англия-даа, Япония-даа, Италия-даа... садыл ап турар.

Бистиң республика-биле, оон каш-ла чылдар дургузунда болган үндезин чаартылгалары-биле таныжып көрүш, чамдык туристер «Чүү деп мындыг хуулгаазын боор бо!» дижип турарлар. Чок! Бо дээрге кижиниң хөлдары-биле кылган чогаадылгары-дыр! Нииттиниң болгаш бодунуң аас-кежии дээш ажылдап турар чоңнуң бижиг кылдыр каттышкан тура-соруу, чогаадыкчы мергежили, талантызы-дыр! Бо болза ССРЭ-ниң социалистиг напияларының акы-дуңма дузаламчызының болгаш эң-найыралывыг үре-түңнелидир!

...Бистиң черивисте нефть бар дугайында баштайгы медээ Петербургка ийи чүс чыл мурнунда-ла билдинде берген турган. Ынчалза-даа хаанның дүжүметтери далашпайн тургаш. Чүгле Совет эрге-чагырганың тургустунгапының соңүнде шинчилекчи геологтарның баштайгы отрядтары Москвада Совет Азербайджан, чер өрүмнээриниң ийи мастерин Башкирияже чорудуп берген. Механизмнер, чер өрүмнээр станоктар болгаш өске-дээ дериг-херекселдер Россияның, Украинаның хөй-хөй хоорайларындан шуужүп кээп-ле турган. Көшкүң чораан башкирлер билдилиг нефтичилер апарган. Оларның чедишкиннери бүгү делегейге нептерей берген.

Чурттуң таандагы нефть районнарының күш-ажылчы гвардиязы Башкирияның нефтичилерин өөретишпээн, техника талазы-биле чепсеглеп турган. Ам богун Башкирияның хөй-хөй мастерлери боттары башкылар апаргылаан — олар Уралдың болгаш Сибирьның нефтичилерин өөредип, даштыкы өңүүктерге дузалап турарлар.

Башкирияның барыын талакы кыдыгларындан «Найырал» деп нефть-дамчыдылга эгелээн, олаал нефть Европаның социалистиг чурттарынче дамчып турар. Оон чанындан Чөөн-үүкче башкир нефтиин ыраадыр шуудуп турар Туймаза-Иркутск нефть-дамчыдылга эгелээн. Бистиң республиканың девискээриинден нефть-биле долдунган ийи иң орук барык-ла бүгү чуртту дургаар шөйлүп чоруткан.

Республикада химия индустриязы, станок тудуушкуну шапкын хөгжүп турар. Шаавда чыдып калган кыдыг турган черде ам бүдүрүлгениң 80 хире адырлары бар. Үлетүүр продукциязының бүдүрүлгези совет чылдарда барык-ла 400 катап өскен.

Бистиң улустуң угаан-бодал сайзыралын, улусчу таланттыларның чечектелиишкинин чүпүң-биле деңнээр боор!

Мехикога болган сөөлгү олимпий оюннарының бир тиилекчизи Ренарт Сулейманов Уфага чоокта чаа ээп келди. Ол техника эртемнериниң кандидады, мында университетте ажылдап турар. Сулейманов—сөөлгү он чылдарда өзүп үнген национал интеллигенциянның улуг отрядының толээи-дир. Деңнелге кылдыр кыска таныдыр мындыг: 1913 чылда чурттуң ортумак школаларынга чүгле 12 башкир өөренип турган. Башкир оолдар, кыстарның 99 хуузу бижик билбес турган. Богун 800 муң школачылар болгаш 30 муң студентилер бар. Республиканың инженер-техниктиг кижилери — 100 муң ажыг.

Башкир сценада тус черниң авторларының бижээн шинлери үнүп турар. Улусчу танцының национал ансамбли делегейниң хөй-хөй чурттарынга оюн көргүзүп чораан. Азияга, Африкага чоруп чораан, артистер хандыкпыл бергөн танцыларын ол черлерден эккелгилээн. Актёр кижиге таарыр бүгү чүүлдү бодунуң төрээн хоорайларында болгаш суурларында эш-өөрлеринге бараалгадып турар. Мынчангаш ам бистер ырак өңүүктерниң танцыларынга адыш часкап турар-дыр бис. Профессионал уран чүүл башкирлерге, үжүк-бижик-биле бир домей, чүгле революция сөөлүнде көстүп келген деп чүвени немей чугаалап каайн. Башкир дыл кырынга баштайгы номнар чүгле 1922 чылда үнген. Ам республиканың ном үндүрер черн чылдың-на 500 ажыг аттарлыг номнарны болгаш брошюраларны парлап үндүрүп турар.

Бистиң республикавыс шуут таныттынмас кылдыр өскерлип, чечектелип, чараш чаалай апарган. Ынчаарга чурттуң чечектелиишкини кижилерниң сагыш-сеткилиниң өзүлдезиибиле кады чоруур болгай. Шак бо тудуш харылаашкан чорудулга болза башкир улустуң эң-не кайгамчык чедишкиннериниң бирээзи болур. (ПМА).

Салим СЮРЮН-ООЛ

Өңнүктерге кыйгырыг

Дайын чокта, хырым тотпас
Дайзын каржы,
өжү хаммас,
Кижилерни өлүрериң
Хилеңиимес —
дүрүм деп көөр,
Хоорай-суурну,
чуурган даш дег,
үргедээриң
Хоругдаа чок,
күжүн шенээр оюн деп көөр.
Арабтарга
Тель-Абиб
Амыр-дыш-даа бербестеди,
фашист күштер база катап
Барыын түште мекиң берди,
Пентагондан өскүткеш улуг халап
Вьетнамда.
соксаар туржук,
төнместеди.
Барымдаа ол:
өжөөргектер
База катап дирлип үнген,
Санап четпес өлүм экиээр
Чаа-дайын дөгеп келген,
Хамык чоннуң ынанызы—
тайбыңдыва
Хаиныг бижээн,
карбаш кыныып,
акыы берген.
Эртем күштүг
аргалар хөй,
Змчилер-даа, эмнер-даа хөй:
Аарыг болза,
ша-даа четпес,
Аараан кижи безен өлбес,
Чүзү сыңган
мөчү-сөөкту эптеп калыптар,
Чүрегти-даа кезип тургаш, экиртиптер.
Тайбың керген,
буступ дүшсе,
Змчилер-даа эптеп хоржок,
Дайын кыптып,
орт үзэе,
Эмнер-биле боогдап хоржок.
Өртту чүгле
демнешкен күш өжүрүп боор,
Өнүүк-чүүте
тайбыңчылар боогдап ыыдаар.
Өңүүктерим, акы-дуңма,
Өргүн чоннар, мени дыңна!
Кара булут диргелви ор.
Халаптыг хат сырынаа тур.
Чаңдык-дынма үнгелекте,
хөделиңер,
Чамбы-дипке тайбың турзун —
хүрежиңер!

АНЫЯК ЭШКЕ

Моңгуш ДОРЖУ

Дылы «изиг» чамдыктарның
Дыңнап, билген чүвелери
Салгын-хаттан ыягын болур,
Саян безин ашыылай бээр...
Хоптуң четпес чери-даа чок,
Кожаң туржук сыннар арты—
Хүннүң чөрге дыңналганда,
Күдүн базып бо-ла келир.
Адыр, чогум шыны чүү? деп
Айтыргалак өлурунда,
Айлым черже үшугуптар —
Алдыртпайн барганы ол.
Чурттаганың көпсээрим
Чударадып каапкан болур.
Хопчу кижээ, ажыл-ишчи
Холуң сунуп бербейн чөрү.

Чурукчу В. Волченконуң «Час келди» деп чуруу.

А. С. Пушкин музейлериниң ажылдакчыларында

Чоокта чаа Москвага солун ужуражышкын болган. Найысылалда А. С. Пушкинниң Күрүне музейиниң ажылдакчылары боттарының ленинградчы эш-өөрүн хүлээп алган.

Аалчылар төлээлериниң удуртукчузу Ленинградта Пушкин музейиниң директору Марина Петай коллективиниң сөөлгү үеде кылган ажылдарының дугайында сонуургадып дыңнаткан. Ааңдагы Царскосельск лицейниң бажыңы туруп турар Пушкин хоорайда А. С. Пушкинниң Бүгү-эвилел музейиниң зоктаамал турар көргүзүү ажыттынган. Лицей-биле тудушкак Екатерина орлузунуң шажын корпузу деп адаар корпустуң 27 залын үк көргүзүг ээлеп турар.

Ол көргүзүг Пушкин дугайын оон үезинин дыл-домаа-биле чугаалап турар: акварельдериниң болгаш миниатюрларның нарын чараш чаагайы-биле, сиилбээн чуруктарның ылавылаан аян-хевири-биле, номнарның ховар дээн үндүрүлгелери-биле, боттуг документилер-биле, Пушкинниң поэтиктиг ажылының бижимелдеринде көргүскен алжок хөй чүүлдери-биле тайылбырлап турар. Ол залдарда чеди чүс ажыг ынчыг бижимелдер делгеттинген. Шүлүкчүүнүң чурттап чораанының үезинде бодунуң болгаш оон эш-өөрүнүң чуруктарын, Пушкинниң эдилеп чораан эт-херекселдерин оортан көрүп ап болур.

Ленинградтың Пушкин музейинин ажылдакчылары боттарының келир үедеги планнарын сүмележип көргеннер. Ааңдагы Царскосельск лицейинде септеп селиир ажылдар дооступ турар. Элээди шүлүкчүнүң маңнап эртип турганы Гаврил Романович Державинниң лицей экзаменнеринче топтуг кирип бар чыткан чадазы-биле көрүкчүлер ам үлавас үстүнче үнүп болур. Лицейниң эрткен чүс чылдың эгезинде турганы дег, химия, физика, чурулга классетарын, ёзулуг лицейжи библиотеканы база ол ыяштап лицейжилер Пушкинниң, Пушкинниң, Вальховскийнин болгаш өскелерниң-даа өрээлдерин экскурсантылар көөрлер. Лицей корпузунуң адакы залдарынга «Пушкин болгаш XIX-XX-чүс чылларның орус культуразы» деп делгелге ажыттынар.

Пушкин хоорайда «Китаеваның чайлаа» деп тураскаал бажыңга база-ла хөй-хөй өскерилгелер болгулаар. Буда сөөлүнде үшай болгаш, шүлүкчү кадайы Наталья Николаевнаны бо бажыңга эккелген. Маңаа В. А. Жуковский, Н. В. Гоголь болгаш өске-даа шүлүкчүлер, чогаалчылар кээп турган. Ынчаарга ам маңаа «Царское суур — шүлүкчүлерниң хоорайы» деп көргүзүг чаттылып ажыттынар.

«Найысылал хоорай Москваның планы, 1825 чыл» деп ол үедеги хоорайның янзыбүрү талаларын көргүскен сиилбир чуруктарлыг үнелиг делгиирин база ол ыяштап ленинградчы чурукчу Анатолий Давыдовтуң чураанны улуг шүлүкчүнүң портредин ленинградчылар А. С. Пушкинниң Москвада музейинге замчыдып бергеннер.

Боттарының музейинин дугайында хөй-хөй солун чүүлдерни ленинградчы өңүүктеринге москвачылар база-ла чугаалап бергеннер, ынчаарга найысылалдың артистери аалчыларга Пушкинниң шүлүктерин чугаалап, музыкантылар Пушкин темаларынга чогаалларны күүсеңип бергеннер.

Светлана ОВЧИННИКОВА,
А. С. Пушкинниң күрүне музейиниң эртем ажылдакчызы.
(ПМА).

МОСКВА ЧООГУ БҮГҮДЕНИ ЭМНЭЭР

«Ортаа Россияны чер бомбүрзээниң эң мактаглыг болгаш кайгамчыктыг чараш черлеринге орнавас мен. Она хемниң эриинде чаъска өжүктелы берген турар чокпак талды чүзүн-баазын өңнүг Неаполь мугулдурунуң хамык каасталгазындан артык чарашсынар мен» — деп, Москва чоогунуң бойдузунуң чаражын К. Г. Паустовский бижээн. Ол оранга кижи ынак болбас арга-даа чок. Кайгамчык чараш ол черниң эмнээр шынары база бар.

Курорттар Москвадан 18-20 километр-ле ырак. Олар хөй. 84 дыштанылга бажыңын, хөй санныг профилактоприйлерин, турисчи базаларын, пансионаттарын санаваска, Москва областтың эмнелге талазыбиле бүрүн комплекстиг кадыкшыдылга черлери — 22.

Москва чоогу бүгүдени эмнээр.

...«Подлипки» санаторий. Чоокта чаа эмнедип турган аарыг кижилерниң бижип каан демдеглелдерин ажып көөрүвүске, мындыг болду.

«Сагыш човангыр доктторларга, санаторий амылдакчылары хөрээженнерге ийикпе кайгамчык чараш алаактарга, серимин аллеяларга, арыг чаагай агаарга, мени чүрек аарыындан эмнеп каапнарның чогум кайызында мурнай өөрүп четтирдим дээрин билбестир мен. Бакудан келген Яков Ирман».

«Кадык. Кадык-тыр сен. Бөгүн эмчи ынча диди. Ол сээң ачың-дыр, магалыг оран. Роман Гуценок. 48 харлыг». Чүрек аарыындан эккирээн кижи ынчаадыр демдеглеп бижээн.

(СЭТА).

Киш изи-биле

Камчатканың шыргай тайгазы үнелиг киш аңныг. Ам аңаа «эзлчеглер халашкан». Чартык ортулуктуң аңчылары тос муң киш атказ, өске-даа хөй өлүк тып, сезонуң чедишкининг доозказ, чаныр келген. Олар-биле кырыштыр зэмм-тайгаларже исчилер экспедициязы чорупкан. Экспедиция киш даңзылаар, өөң нептерээн чаа девискээрлерин илередир, келир аңныыр сезоннарында аңчыларның ойчалыг болуурунга сүмелерин бээр.

Экспедицияның составында аңныыр-тывыш ажыл-агыйының область эргелелиниң ажылдакчылары, куранныыр ажыл-агыйларының аңныыр эртемниглери, мал, өлүк чиг-эдиниң эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институдунуң ажылдакчылары кирген. Чартык ортулуктуң тып турар бүгү киштериниң үштүң бир кезиин чылдың-на бээр Тигилдиң тайга участоктарын шинчилээриниле олар ажылын эгелээн.

Чуртта эң улуг киш — Камчаткада. Өөң кежи делегейниң өлүк рыноктарынга улуг ортектиг. Чартык ортулуктуң өңгүр болгаш кара сорлуг киштер бар. Ховар ковуялгылээр ан болгаш хүрең киштер тывылган.

(СЭТА-ның корр).

ХАБАРОВСК КРАЙ. Панай районнуң Найхин суурунуң интернадында 300 хире нанай, ульчи, нивхи, орус, украин уруглар күрүнеңиң долу хандырылгазында чурттап, школада өөренип турар. Хөй-хөй башкылар— ол черниң үндезин чурттакчылары, чурттуң дээди өөредилге черлеринге өөренип тургаш дээди эртем чедип алган. Ам оларның бирээзи Геннадий Бельдынын ынчаал эрттирип турары бо (чурукта).

Г. ХРЕНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Конкурска киржиңер!

«Фотоаппарат-биле аңнаашкын»

Фотоаппарат-биле аңнаары — спорттуң хандыкпылдыг хевирлериниң бирээзи, анчыларга хайгаарадыгыр, эрес болур чорукту, бойдуска ханы ынак болуурун чөнчыктырар. Черлик аңнарны кедеп чораап, чурукка тырттырып алыры — боолуг аңнаары-биле бир домей арганы бойдуска ынак кижилерге бээр.

Спорттуң бо сонуургачыг хевирин поптерелир база бойдусту камгалаарынга анчыларны кижилер соруга-биле Россия Федерациязының анчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар черя. «Аңнаашкын болгаш аңныыр ажыл-агыйы» журналдың редакциязы «Фотоаппарат-биле аңнаашкын» деп конкурсту чыл санында эрттирип турар. Бистиң республиканың анчыларынга, балыкчыларынга ол конкурс база шуут хамаарылгалыг.

КОНКУРСТУҢ КОЛ-КОЛ НЕГЕЛДЕЛЕРИ МЫНДЫГ

Конкурска киржир кижилер анчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң кежигүнү болуру албан. Конкурска фотографияга хандыкшылдыг бүгү кижилер, профессионалдар киржип болур.

Конкурска дириг аңнарны болгаш куштарны хостуг байдалга тырттырган фото-чуруктарны хүлээп алыр. Өлүрген ан, куштуу дириг байдалдыг кылдыр чогаадып тырттырган чуруктарны хүлээп албас.

Чуруктар бодунуң тематиказының талазы-биле аңнаашкын болгаш куштарны хостуг байдалга тырттырган фото-чуруктарны хүлээп алыр. Өлүрген ан, куштуу дириг байдалдыг кылдыр чогаадып тырттырган чуруктарны хүлээп албас.

Чуруктарның артынга чымчак будуктуг карандаш-биле авторуң фамилиязын, адын, адазының адын, кылып турар ажылын болгаш чурттап турар черин тодаргай айтып, бижиир.

Конкурска киирер чуруктарны дараазында адресче чорудар: Москва, Г-69, Садово-Кудринская, 2— Россия Федерациязының анчылар болгаш балыкчылар ниитилели. «Фотоконкурска» деп демдеглеп ыяап-ла кылыр.

Конкурсче чорудар фото-чуруктарның сөөлгү хуузазы 1970 чылдың январь 10-га чедер.

Чоруткан фото-чуруктарны эзлеринге дедир эгитпес. Конкурстуң түнелиин 1970 чылдың бирги кварталында үндүрер болгаш автор бүрүзүнге дыңнадыр. «Аңнаашкын болгаш аңныыр ажыл-агыйы» журналга парлаар.

Тиилекчилерге 30-дан 100 рубль чедир, а өңнүг чурук дээш 40-дан 150 рубль чедир шаңналдарны тыпсыр.

Аңгы-аңгы авторлардан аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелдерининг фотосекциялары конкурска киржип болур, оларга үш шаңналды (70-дан 150 рубль чедир) тыпсыр.

Ниитилелдерниң фотосекциаларының конкурска киирген ажылдарының түңнелин үндүрерде, чер-черге эрттирген фотоконкурстарның организастаанын болгаш байдалын киришкен авторларның болгаш чуруктарының санын база өөренип көөр. Конкурска киирген эки чуруктарны «Аңнаашкын болгаш аңныыр ажыл-агыйы» журналга парлаарын көргеп.

РСФСР-ниң аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң эдлчеглиг фотоконкурузунга киржиңер!

КУРОРТТАР ОРАНЫ

Ыраккы Чөөн-үүк бай бойдустуг, минерал холуксалыг 250 хире аржаанныг болгаш оң талазы-биле чурттуң бирги черлериниң бирээзин зэлеп турар. Ыраккы Чөөн үүкүлериниң он үш курорту, хөй санныг аржаан сутгары болгаш дыштанылга бажыңнары Крымның, Кавказтың кадыкшыдылга черлериниң тудах чок.

Приморье край ажыл-ишчилериниң дыштанырынга кайгамчык-да таарымчалыг. Хүн аңаа чылда ийи муң ажыг пляж дургузунда — сураглыг Рига далайынга чырыырындан үр чырыыр. Владивосток хоорайның чанында Амур мугулдурунуң эриинде делгем курорт зоназы тургустунган. Ында ховар дээн таарымчалыг климат факторлары: хөй үнүп, элезяниг кончуг эки аштывшкын черлери бар. Япов далайның суунуң ажыктыг дүс холуксалазы Балтий болгаш Каспий далайларынындан беш катап, Кара далайынындан ийи катап хөй. Далай болгаш малгаш курорту Садгород калбазбиле сураглыг. Бо чылын аңаа бир дыштанырга коруузу ажыглалга кирер.

Сихотэ-Алинь сынның ужуктарында чурумал дег чараш тыныада Шмаковский курорт «Приморье Кисловодскиниң» дээр мактадыг апарган. Ол черниң минералдыг аржаан суу база паразн дег эм болур тыныарлыг. Ыраккы Чөөн чүктүг кадыкшыдылга черлеринге чылдың-на чүс муң ажыг кижи эмнедип турар.

(СЭТА).

ЛЕВ ПОЛУГАЕВСКИЙ ЧЕМПИОН

ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа тазазы-биле чемпиону гроссмейстер Лев Полугаевский болу берген. Чурттуң чоокта чаа Алма-Атага болуп арткан чемпионадының тиилекчилеря гроссмейстерлер Лев Полугаевский биле Александр Зайцевтиң аразында чемпион илередир пемелде маргылдаа март 21-де Владимир хоорайга доозалган.

Адыры салыг болуп турда Зайцев берге байдалдыг олуртаның кырындан-на чазыг кылгаш, болуп тиилеттирген кыдыыр санаан болгаш тиилекчиге байыр чедирген.

Лев Полугаевский 3,5:2,5 санга маргылдаанын тиилекчизи болуп, ССРЭ-ниң чемпиону апарган.

(СЭТА).

Редактор К. Н. ДИИГА.

кино

МАРТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Суңсаашкыны» 10, 12, 2. «Виринея» 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шөлден оолдар» 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыныды 10 «Аңнаның оруу» 11.30, «Эрлерниң чугаазы» 1.15, 3.10, 4.45, 6.40, 8.25 шактарда.

МАРТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дилим прогульщик» 10, 12, 2 «Альтованың туттургаанары» 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уруглarга дириг-чуруктар 10, «Кибальчиш оолчугаш дугайында тоол» 11.30, 1.30, «Виринея» 3.20, 5.20, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ийи капитан» 10.30, 1.15, «Петр I» (1-гн, 2-ги сериялары) 3, «Шөлден оолдар» 6.40, 8.30 шактарда.

Тыва АССР-ниң ыр, таңшы ураң чүүлүмүн
КҮРҮНЕ АНСАМБЛИНГЕ
ажылдаар 40 хар чедир назылыг сыгытчы, каргыраажыларны болгаш ыраажы, солистерни (эр кижилер) шилип алырының конкурузун Тыва АССР-ниң Культура министерствозу чарлаан. Конкурс 1969 чылдың апрель 12-де Тываның хөгжүмшин театрының бажыңынга болур.

редакцияның адрези

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амы-ырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00067.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРЧЫЛАРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда тудоваларттынгаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 25 ВТОРНИК № 71 (7916).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң найыралы, кадыы ажылдажыгга болгаш бот-боттарынга дузалажыгга дугайында политиктиг консультативтиг комитеттиң 1969 чылдың март 17-те Будапештиге болган чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң төвээлериниң дыңнадыын СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген.

Чугуур чазактарның чепшээрешкенинге дүүштүр камгалал министрлериниң ажылдап кылганы хемчеглер база Политиктиг консультативтиг комитеттиң чөвүлел хуралынга бадылаан документилер Варшава Керээзиниң камгалал организациязының тургузуун болгаш эргелел органнарын улам ыкай болбаазыраңгайжыдарынче угланган болгаш НАТО-нуң агрессивчи империалистиг блогунуң идепкейжип турары-биле хөлбаштыр ол улуг ужур-дузалыг болуп турарын аңаа демдеглээн.

Европага айыыл чок чоруктуг болгаш кадыы ажылдажылганың дугайында айтырыглар талазы-биле киити-европа чөвүлел хуралды белеткээр болгаш чорудар дугайында Будапештиге болган чөвүлел хуралдың киржикчилериниң Европаның бүгү чурттарынга үндүрген Кыйгырыының талазы-биле сеткиил ханып турарын СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээннер база ындыг чөвүлел хуралды чыырын практика кырынга белеткээринге Европаның күрүнелериниң төвээлекчилериниң ужуражышкынын дүргени-биле чорударының чугулазын хүлээп көрген.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң чөвүлел хуралынга бир үн-биле хүлээп алдынган шиитпирлер социалистиг чурттарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаарының херээнге төлептиг салыышкын болуп, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажылынга, делегейниң шиитпирээр ойу келген айтырыгларын таарыштырып шиитпирээринге дузалы көргүзер дээрзинге СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыы-биле бүзүрел турар.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң чөвүлел хуралынга ССРЭ-ниң төвээлериниң ажыл-чорудуургазын СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш Совет чазак долузу-биле чүүлдүг деп көрген болгаш Варшава Керээзиниң киржикчизи болур Совет Эвилелиниң хамаарышкан, ол чөвүлел хуралга хүлээп алдынган шиитпирлерни бөттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни бөттандырып чорударын чөгүүр организацияларга болгаш төп аянбан черлеринге дээскан.

ЛЕНИНЧИ НОМНАЛДЫ ХАНДЫР ӨӨРЕНИР

Төөгүлүг улуг болуушкун — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткелдер хүн келген түдүм улам калбарып турар. Ооң-биле кады ажылчы чоннарның революсчу теориязы, ленинчи номналды хандызы-биле шиңгээдип алырынче, Владимир Ильичиниң ондур чагай ажыл амыдыралын өөрениринче чүткүлү кажангызындан-даа артык улгаткан. Ленинизмни өөренири бисте ажылчы чоннарның амыдыралчы негелдезии апарган.

Бистиң партиябыстың Төп Комитеди бо эң чугула ажылхереекче онза кичээнгейни салып турар. Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга СЭКП ТК-ның доктаазында бо дугайында мындыг өдуруглар бар: «Маркстың — Энгельстиң — Ленининиң идеяларын хандыр өөренири болгаш пропагандалаары—ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудуургазының үндезини болур. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткенмишаан, партия организациялары бүгү коммунистерниң марксисчы-ленинчи өөредилгезиниң, революсчу теорияны коммунистерниң болгаш партия кемигүнү эвестерниң калбак массаларның хандыр өөренириниң талазында ажылды күштелдирер үүлүглүг».

Партия организацияларының моны барымдаалаан, коммунистерниң болгаш партия кемигүнү эвестерниң марксисчи-ленинчи номналды өөренип, таныжарын организастаар талазы-биле бо өөредилге чыялында улуг ажылды чорудуп турар. Бисте чүгле партия чырыдыышкынының системазында 11 муң ажыг кижи хаара туттунганын, оларда 1400 ажыг кижи пропагандистеп турарын, комсомолдуң политиктиг өөредилгезинде база-ла муң-муң аныяктар өөренип, Владимир Ильичиниң намдарын өөренирин чер-черде массалыы-биле организастаанын маңдаа чижек ыыдыр чугаалаарга-ла четчир.

Ленинчи теоритиктиг номналды хандыр өөренирингө кол чугула черни эзлеп турар политиктиг чырыдыышкынының идейлиг деңнелин бедидер, ону организастаарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин, Өвүр болгаш өске-даа райкомнары организастыг, дээштиг хемчеглерни ап турар. Оя черлерде бо дугайында айтырыгларны бюроларга чугаалажып, оларда партия чырыдыышкынының кабинеттери политшколаларның болгаш семинарларның удуртукчуларынга улуг дузалы көргүзүп, оларның семинарларын эрттирип турар. Ылаңгыя СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизи В. И. Ленининиң кол-кол улуг ажылдарынга ай-ийде теоретиктиг конференциялар эрттиреринг калбаа-биле практикалап турар.

Амгы үеде ленинчи тематиканы чер-черде партия организацияларының бүгү идеологтуг ажыларының үндезини болдургаш, оларга ленинчи идеяларны өөренирин массалыы-биле организастап турар. Бо талазы-биле Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта Саая Очур секретарылаан партия организациязындан чамдык таарыжачыг чижектерни көргүзүп болур. Мында партия чырыдыышкынының политшколаларыбиле чергелештир, В. И. Ленининиң намдарын өөренири-биле 98 малчыннарга болгаш 14 агитквартиралар аайы-биле 340 хире колхозчуларга тускай болгумнерни организастаан. Оларның удуртукчуларынга шыырак биилиглиг, дуржулгалыг эштерни шилип алган. Кичээлдер утка-шынарлыг, бедик деңнеліге эртип турар. Өөредиліге чыланың эгезинден бээр чылдагаан чок кичээл үстү бээр таварыга болбаан. Партөрганизация өөредилгенің шынарын бедидеринче, воң организастыг болурун чедип алырынче улуг кичээнгейни салып, бо талазы-биле айтырыгны хураага ийи удаа чугаалажкан. Мындыг таарычалыг чижектерни Таңдының «Мөңгегей» совхозтан, Бай-Тайганың «Мурнанчы», Өвүрүнүң «Кызыл тук» колхозтардан болгаш өске-даа черлерден көргүзүп болур.

Ындыг болза-даа чамдык партия организацияларга бо чугула ажыл-херээнге ёзу барымдаалаар, политиктиг чырыдыышкынны безин болур-чогуур-биле организастап шыдаавайн турар чоруктар бар. Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозка партийжи өөредилгениң кичээлдери бо чылдың февраль ортан үезинде эгелээнин, ол ышкаш «Россия», «Совет Тыва», «Тес-Хем» совхозтарга, Кызылдың туувбу заводунга болгаш өске-даа черлерге кичээлдер үстүп турганын маңаа чижек ыыдыр чугаалаарга-ла четчир. Байдал ындыг турда маңаа революсчу теорияны, ленинчи номналды хандыр өөренирининң дугайында кандыг чугаа турарын ынчаш?

Ленинчи юбилейниң чоомшулап келгени-биле хөлбаштыр партия болгаш комсомол чырыдыышкынынга, лекция пропагандазынга ленинизмниң идеяларын хандыр өөренири, ылаңгыя-биле танышары ноя тематика болган турар ужурлуг. Чоруттукчуп турар бүгү пропагандисчи болгаш масса-политиктиг ажылдың дээштиг, чедингир болурунче ноя кичээнгейни салыр херек. Маңаа хамыктың мурнунда Ленининиң ондур улуг чагыгларын боттандырары дээш бистиң партиябыстың болгаш улустуң демиселии бүгү талалыг көргүзери, делегейни революсчу ёзу-биле чаартырынга марксисчи-ленинчи теорияның ужур-дузазын тайылбырлаары, бүгү чүүлдерге В. И. Ленининиң төөгүлүг ондур улуг ролюн көргүзүп танышпыры эргемок чугула.

Коммунистерниң болгаш партия кемигүнү эвестерниң революсчу теорияны, ленинчи номналды хандызы-биле шиңгээдип алырынга, ылаңгыя-биле танышарынга бистиң хөй санныг пропагандистеривис, лекторларывыс, илеткелчилеривис ноя күш боор турар. Ынчангаш партия организациялары оларның семинарларын, теоретиктиг конференцияларын болгаш дуржулга совчуушкуннарын организастаар, эң чугула айтырыгларның талазы-биле лекцияларны, илеткелдерни оларга кылып бээр, доктаамал дузаны көргүзер хүлээлгелиглер.

Ленинчи идеяны өөренирде болгаш танышарда чүгле партия чырыдыышкынының системазының янзы-бүрү звеноларын эвес, политиктиг ажылдың бүгү аргаларын болгаш хевирлерин база ылаңгыя-биле ажыглаар херек. Ылаңгыя ленинчи лекторийлер, номчулгалар, теоретиктиг конференциялар болгаш кежээлер, улусчу университеттер, делегелгелер, библиотемалар ленинизмниң идеязының ондур улуг эртинези-биле массаның ылаңгыя-биле танышарынга улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш партия организациялары ол бүгүнү биядылыы-биле ажыглаар, пропагандачы болгаш масса-политиктиг ажылдың идейлиг утка-шынарын, дээштиин бедидер, амыдырал-биле хөлбаазын күштелдирер дээш доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

Ленинизмни өөренири, ленинчи ёзу-биле чурттаары болгаш ажылдаары коммунист бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези. Ынчангаш партия организацияларының талазындан маңаа идеология ажылының бүгү чепсектерин болгаш аргаларын ылаңгыя-биле ажыглаавы лаан, воң идейлиг утка-шынары дээш контрольду күштелдирери эргемок чугула.

ЧАА-ЧАА

чедиишкиннерже

Тураскаалдыг юбилей — Башкир Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың тургустунганының бежен чыл ооңга таварыштыр СЭБП-ниң Башкир обкомунга, республиканың Дээди Советиниң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелиниге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чагаа чоруткаш, Башкирияның ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга чүреткин ханызындан ыяш байыр чедирген.

«Башкир улус база-ла хөй национальдыг Россияның бүгү улустары дег, бодунуң социал болгаш национал хоталгазын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының түңнелинде алган. Башкир АССР-ниң ажылчы чоннары бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле чаңгыс аай хүрээлеңге демиселдиг болгаш тиилелгелериниң алдарлыг оруун эрткен».

Башкирияның ажылчы чоннарының материалдыг болгаш бүгү талалыг чечектелгени — үтаан-бодал амыдыралының, ленинчи национал политиказының, совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улустарының найыралының тиилелгезиниң чайынаначак хереечизи — деп, чагаада чугаалаан.

«Башкирияның ажылчы чоннары областың партия организациязының удуртулгазыбиле беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышка, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыыр» деп быжыг бүзүрелди Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуну биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

(СЭТД).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫН БЕЛЕТКЭЭР КОМИССИЯҢЫҢ ХУРАЛДАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГ

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын белеткээр комиссияның хуралдары март 18-тен 22-ге чедир Москвага болуп эрткен.

Белеткел комиссиязының ажылынга төлээлери киришкен коммунистиг болгаш ажылчын партиялар болза: Австралияның Коммунистиг партиязы, Австрияның Коммунистиг партиязы, Алжириң Социалистиг авангард партиязы, Аргентинаның Коммунистиг партиязы, Бельгияның Коммунистиг партиязы, Болгар Коммунистиг партия, Боливияның Коммунистиг партиязы, Бразил Коммунистиг партия, Великобританияның Коммунистиг партиязы, Венгр Социалистиг ажылчын партия, Венесуэланың Коммунистиг партиязы, Гантиниң коммунистерииң Каттышкан партиязы, Гваделупаның Коммунистиг партиязы, Гватемаланың Бүш-ажыл партиязы, Германияның Коммунистиг партиязы, Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязы, Барыын Берлиниин Социалистиг Чаңгыс аай партиязы, Гондурастың Коммунистиг партиязы, Грецияның Коммунистиг партиязы, Данияның Коммунистиг партиязы, Доминиканның Коммунистиг партиязы, Израильдиң Коммунистиг партиязы, Индияның Коммунистиг партиязы, Иордан Коммунистиг партия, Ирак Коммунистиг партия, Иранның Улусчу партиязы, Ирландияның Ажылчын партиязы, Соңгу Ирландияның Коммунистиг партиязы,Испанияның Коммунистиг партиязы, Италия Коммунистиг партия, Канаданың Коммунистиг партиязы, Киприниң күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязы, Колумбияның Коммунистиг партиязы, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязы, Ливанның Коммунистиг партиязы, Люксембургтуң Коммунистиг партиязы, Хоталга болгаш социализм партиязы (Марокко), Мартиниканың Коммунистиг партиязы, Мексиканың Коммунистиг партиязы, Моол Арattың Революстуг партиязы, Никарагуаның Социалистиг партиязы, Панаманың улусчу партиязы, Парагвайның Коммунистиг партиязы, Перунуң Коммунистиг партиязы, Польшаның Баттышкан Ажылчын партиязы, Португалияның Коммунистиг партиязы, Пуэрто-Риканың Коммунистиг партиязы, Реюньонуң Коммунистиг партиязы, Румын Коммунистиг партия, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязы, Сан-Марининиң Коммунистиг партиязы, Сириянын Коммунистиг партиязы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Суданның Коммунистиг партиязы, АКШ-тың Коммунистиг партиязы, Туниста Коммунистиг партиязы, Турцияның Коммунистиг партиязы, Уругвайның Коммунистиг партиязы, Финляндияның Коммунистиг партиязы, Францияның Коммунистиг партиязы, Цейлонуң Коммунистиг партиязы, Чехословакияның Коммунистиг партиязы, Чилияның Коммунистиг партиязы, Швецарияның Күш-Ажыл партиязы, Экваторнуң Коммунистиг партиязы, Мүрнүү-Африканың Коммунистиг партиязы.

Швецияның чөөн партиязының төлээлекчилери — коммунистер хураага хайгаракчылар болуп киришкен.

Консультативтиг ужуражылганың тодаргайланын ёзугаар: «Империализмге удур демиселдиң амгы үеде сорулгалары болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның, империализмге удур бүгү күштериниң чаңгыс эвин» деп хүн айтырыглыг ам болур Чөвүлел хуралдың кол документизин Белеткел комиссиязы чугаалажып көрген.

Сессияның киржикчилери боттарының үзелбодалдарын илергейлээн болгаш төлевилелги коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төп комитеттеринче чорудар деп чөпшээрешкен. Белеткел комиссиязының хуралының дугайын ол төп комитеттерге боттарының делегациялары дыңнаткан турар. Ол ышкаш комиссияның киржикчилери Чөвүлел хуралдың өске документилерин белеткээринің чурумунуң дугайын база дугурушкан.

Комиссия чөвүлел хуралды эрттиреринің организастыг айтырыгларын чугаалашкан. Белеткел комиссиязы бодунуң түңнел хуралын май 23-те Москвага чыыдырар.

Делегейниң чөвүлел хуралы 1969 чылдың июнь 5-те Москвага ажыттынар.

Ам болур Чөвүлел хуралга киржири-биле бүгү коммунистиг болгаш ажылчын партияларны чалап турарын Белеткел комиссиязы база катап бадыткаан.

Эң-хүүзүнүң кады ажылдажылгазының байдалынга эрткен Белеткел комиссиязының ажыты коммунистиг болгаш ажылчын партияларның империализмге удур, марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптиг үндезиннерииге эчис сорулга дээш демиселге сырый каттыжылгаже быжыглыг турар чүткүлүн база катап илергейлээн.

ДАМАН ОРТУЛУКТУҢ МААДЫРЛАРЫНГА АЛДАР

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корреспондентизи П. БАРАНОВ дамчыткан). Хабаровскиниң «Энергомаш» заводунда Юрий Минаковтуң токарьлар бригадазы бодунуң даңзымызынга Даман ортулуктуң камгалакчызы Виталий Бубенинии киирген. Аңаа Төрээн чурт Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыскан. Аныяк ажылчыннар бригаданың чаа кежигүнү Виталий Бубенинии коммунистиг партиязының кандидаттыг херээнге киирер дээш дугуржуп алган.

Улуг лейтенант В. Бубенин үжен харлыг. Ол Хабаровск крайның Полина Осипенко аттыг суурунга өскен. Маадыр херээжен ужудукчулар Полина Осипенко, Валентина Гризодубова биле Марина Раскова «Родина» самолёт-биле ботарытың чайынаначак ужудушкунун ол суурга дооскан. Оларның шылгаралы Виталийге үлегер болган.

Ада-чурттуңга, төрээн черинге ынак кылдыр ону ооң аважы—улусчу башкы Нина Анатольевна, ачазы—1932 чылдан бээр коммунист, хоочун кызыгааржы Дмитрий Архипович ооң чажындан тура өөредип келген.

Шылгарал кылырынга Виталий Бубенинии школа биле комсомол белеткээн.

Ооң башкызы чораан Яков Яковлевич СЛУШКО мынчалдыр сактып чугаалаан:

— Виталий бистиң школавыстың чоргааралы чораан. Ооң өөренип турганы эки. Спорт маргылдааларынга алган шаңналдарлыг. Аң боозубиле чазыг чок адар.

— Ыраккы Чөөн чуктуң хоорайлары биле суурларының чурттакчылары Даман ортулуктуң маадырларынга дээди хүндүлүг аттар тывыскан дугайында дыңнадыгны сорук киришкиниг утканын. Төрээн чурттуң Ыраккы Чөөн чук кызыгаарларын хөй чылдар дургузунда камгалап келген, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадыры, курлавырда офицер И. А. АКИМОВ мынча дээн:

— Кыдат чөңгээчилер аймыдыг херек үүлгетпеш туруп берген-дир. Бистиң кызыгаарлывыс идегелдиг холдарда. Ону Даман ортулуктуң маадырларының шылгаралы бүзүредип көргүскен. Демократ Леоновтуң, Иван Стрельниковтуң, Виталий Бубенининиң, Юрий Банскийниң... маадыр-шудургүзүнге чоргаараалып тур мен.

Уссури эриктериниң маадырларын бөгүн бүгү совет киижилер чугаалажып турар. Оларга бүгү чурт чоргаараалдыг. Кызыгааржыларының маадырлыг чоруунга ыраккы-чөөнчүкчүлериниң күш-ажызы-чы маадырлыг чоруу каттыжып турар.

Совет кызыгаарларның камгалакчылары боттарының шерии хүлээлгезин заставаларда улам серемчилелдиг эрттирип турар. Биче сержант, Совет Эвилелиниң Маадыры Бабинский Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң күрүне кызыгаарын камгалап үнүүн деп, алдар-сураглыг заставаның начальнигни бөгүн дужаал берген.

* * *

МАОНУҢ БУЖАР КҮТКҮҮШКҮННЕРИ

Маонуң бузутчу болүүнүң бистиң Төрээн чуртувустуң ыдыктыг черии — Даман ортулукта удаа-дараа үүлгедип турар ханныг шогламашкынары сагыш-сеткилимни хынзы-биле килеңиедип тур. Даман ортулук — совет черииң чарыабас кезээ дээрзинге кандыг-даа чигзинниг турбас. Ынчангаш ол ортулукка маончуларның ханныг холдары дээрзинің кандыг-даа барымдаазы турбас!

Бистиң үндезин черивистиң адыш ооң-даа хире болүүнүнга удур чөңгээлиг күткүүшкүннерни чүгле политика талазыбиле үгааны солудаан болгаш Совет Эвилели-биле тайбың кожа-келбээ чурттаарын күзевээн киижилер кылып болур.

Совет Эвилелиниге удур боочепсектиг чөңгээлээшкиннерии кыдат милитаристер чаңгыс удаа эвес чорудуп келгенин төөгү херечилеп турар. Чижээ, 1929 чылда кыдат эрге-чагырга Совет Эвилелиниң девискээрин Байкалга чедир ажелеп алыр дээш каш удаа боо-чепсектиг халдаашкынны бистиң чуртувуска удур кылып турганын совет улус утпаан. Советтиң цыкытыг черинче шургуп келген дыка хөй кыдат сүлчээчилер бодунуң хөөрүн тыпканын Маонуң болүү база-ла утпаан боор. 1921 чылда тыва улустуң хосталгазынга кыжанып келген кыдат дээрбеңнер Шагаап-Арыг тоогунда Даг ужугга тыва партизаннарга чылта шаптырган.

Совет күрүнеге удур Пекинниң сөөлгү халдаашкыннары бап бурунгаар чогаттынган болгаш ол чөңгээлээшкиннер империалистиг күштер-биле сүлчээлиг дээрзин делегейниң хөй-ниитизин базым санында сойгалап турар.

1945 чылда Совет Эвилели бодунуң Чепсектиг Күштери-биле Кыдаттың черии япон әжелекчилерден арыглап-аштаан, ааскежиктиг хосталганы Кыдаттың ажылчы чоннарынга чаалап бергенин Мао Цзэ-дуннуң нүүлүчү болүү бөгүн уткаш, Совет Эвилелиниң өске кижи дээш болбас ыдыктыг кызыгаарынче хынаар холуун суп, совет-кыдат улустуң төөгүден ааскы-дүнмалышкы найыралын бүжар ёзу-биле үзериң орландажып турар-дыр.

Советтиң черии ыдыктыг! Аңаа удур чолдак болуп кадыртсн дайын бүрүзү бодунуң өлүмүн ол-ла черге тывар деп чүвеин бистиң маадырлыг кызыгааржыларывыс Маонуң нүүлүчү болүүнге шыңгымызыбиле сагындырып турар. Совет девискээрден эргек базымы-даа хире черии кыдат чөңгээлээшкиннер империалистиг күштер-биле сүлчээлиг дээрзин делегейниң бүрүнгаар депшилгелиг күнүке шаажылаттырарының үезин келир.

Дайынның айыылын, воң хоозуралын эки билир мен. Боо даштаан, мина чазылган чер бүрүзүнүң хан төгүзбейн, ерт кыпаан барбас. Төрээн чуртуң ыдыктыг кызыгаарын үреп турар маончулар моон соңгаар үптекчи, ханныг дайынны дөгээр болза, кыдат национализтерии туюлунга чедир чылча шавар херекке киржириинге белен мен.

А. АДЫГБАЙ,
Ада-чурт дайынының киржикчизи.

Бай-Хаакның ажыдырал хандырылга комбинадының салбырын эрткен чылын Кочетов суурга ажыткан. Ында уш даараныкчы чонның чагырын дүрген болгаш ажы шынарлыг күүседип турар. Удаасс маңаа баш таарер, идик септээр, чүрүк тыяттырар цехтерни ажылдар. Салбырның даараныкчылары Е. Горбунова, Л. Жопикова бүдүрүлге планын үргүлчү 105 хуу күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) даараныкчылар Л. Жопикова, Е. Горбунова.

Фотозу. С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Сеткилимни дүвүредип тур

Маоцзэдуунчуларның бо чылдың март 2-де болгаш 14-15 хүнүнде Даман ортулукче, совет кызыгаарже шургуп, совет кызыгааржыларга өлүрүкчү, дерзин халдаашкынарны баш бурунгаар тургускан планы ёзугаар кылганын буруу шапкан дугайында бистиң чазаавыстың медеглелии деткип тур мен. Кыдат чепсектиг отрядтарның халдаанының түңнелинде дыка хөй совет кызыгааржылар, Төрээн чуртун камгалап тургаш маадырлыы-биле өлген болгаш балыглаттырганнар. Ол чорук Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизин, хоочун солдат мээң өжээн-киленимни хайыктырып, сагыш-сеткилди дүвүредип тур.

Мао-Цзэ-дуннуң, аңаа чыырткан каш болүүктүң Совет Эвилелиниге удур национализчи, өжээнешкек үүлгедиглерии дээрге социализмниң бурунгаар базымнарынга доткар ужураштырар, хөй миллион улуг кыдат улустуң чырыткылыг чаалап алышкынын узуткаар дээн орааланмышкын-дыр.

Маончуларның Совет Эвилелиниге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур национализчи үүлгедиглерии делегейниң бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетениниң мурнунга бүрүү шаптырар. Бистиң не Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарынга ханга борап үрээн бүрүү үзелдиг маоцзэдуунчу болүүк бодунуң чуртунуң иштинде бурунгаар депшилгелиг күнүке шаажылаттырарының үезин келир.

Дайынның айыылын, воң хоозуралын эки билир мен. Боо даштаан, мина чазылган чер бүрүзүнүң хан төгүзбейн, ерт кыпаан барбас. Төрээн чуртуң ыдыктыг кызыгаарын үреп турар маончулар моон соңгаар үптекчи, ханныг дайынны дөгээр болза, кыдат национализтерии туюлунга чедир чылча шавар херекке киржириинге белен мен.

А. АДЫГБАЙ,
Ада-чурт дайынының киржикчизи.

СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң

шиитпирлерин амыдыралга боттандырар

ГЕКТАР ЧЕР БҮРҮЗҮН ШЫН АЖЫГЛААР

КӨДЭЭ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партинның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның 1965—1968 чылдардагы Пленумнарының ажыдаан кылган хемчегерин ажыглавышаан, Тываның колхозтары болгаш совхозтары мал база чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң темпилерин бедидерин чедип ап турар.

Чер ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедиринде кол чүве болза, агрономия эртемниг үндезилеттинген арганы хереглеп база ажыл-агыйларда бар бүгү-ле черлерни бүрүү-биле ажыглап тургаш, көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүттүүн бедидерин болдур. Ол чорук чүгле тараанның ниити чыылдазын көвүдедиринің эвес, харын-даа мал ажылындан чиик карылгалыг хөй продукцияны алырының аргазын бээр. Эргежок чүгүлә хемчегерни алыры көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдерине болгаш колхоз база совхоз бүрүзүнүң бар курлавыларын шын ажыглаарынга идиглеп бээр.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга чер дугайында Хоойлу хүлээп алган, Көдээ ажыл-агыйга ажыгларттынар черни бирги ээлчегде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге тыпсыр деп, Хоойлуда айтып турар. Ынчангаш черниң үнүш-дүжүктүрүн бүгү хемчег-биле бедидер болгаш ону хат база суг үрээ чоруктан бар аргалар-биле камгалаар, тарылга ээлчештирилгезин чорудар, черлерни медиорастаар талазы-биле хемчегерни боттандырар, бөк үнүштер-биле, үнүштериниң аарыглары болгаш хораланчылары-биле демисежир сорузга чер ажыл-дыгларының мурнунда турун турар.

Дүжүттүр чоруктуу шиитпирлиг бедидеринге үндезилээш, тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларын бүдүрериң дыка улгаттырары мурнуку хемээр кол кичээнгейге турар ужурлуг деп, СЭКП ТК-ниң октябрь Пленумунуң докаалында айтып турар. Салдынган соруганы шиитпирлээриниде кол курлавыр болза, мурнакчы эртемге болгаш практиканга үндезилээш, чер ажылының культуразын улам ынай кодурери болур. Мал ажылын, хамыктың мурнунда хөй болгаш эштикир мурунда хөй болгаш эштикир мал ажылын хөгжүдер кылдыр көдээ ажыл-агыйның специализастаттынарынга Тываның бойдус-климат болгаш социал-экономиктиг байдалдары чамдык салдарлыг болган. Мал ажылының хөгжүдээ-биле чергелештир, республиканың төп зоназында тараа бүдүрүлгези, а арткан зоналарда мал чеминиң бүдүрүлгези хөгжүп турар. Республиканга ниитизап-биле көдээ ажыл-агыйның тааржыткыр турган-зыларында болгаш специализастаттынарында ынчангаш ужуглаашкын моон соңгаар-даа хевээр артар.

Кур болгаш курукан черлерни шинчээдип ап турарының чылдарында 55 млн. пуд тараанны алган. Дараазында беш чылдарның дургузунда 642 мүн тонна тараа алдынган болгаш пландан артыкка 83 мүн тонна тараа дужаатынган. Тараа культураларны 264 мүн гага, мал чеми культураларны 100 мүн га хире черге тараан турган.

Тарылга шөлдериниң калбартаны-биле холбаштыр, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы хемээр чок өскен. Бир эвес 1945 чылда 98 трактор, 20 тараа комбайны, 35 түк автомобильдери турган болза, 1969 чылда республикада бүгү марканың тракторлары 2400, тараа комбайннары 1170 болгаш түк автомобильдери 1560 болуп турар.

Тарылга шөлдерин көвүдедири-биле чергелештир, сорттуг культураларны тарырыны база-ла көвүдеткен. 1953 чылда сорттуг тарыганың үлүг-хуузу ниити тарылга шөлүнүң 6,3 хуу турган болза, 1968 чылда 72,6 хуу болган, а кызыл-тас ниити тарылга шөлүнүң 85 хуузун эзээн. Оон аңгыда, шөолүт продуктулуг эвес хөй мүн гектар сиген шөлдерни болгаш одарларны тарылга шөлү бодурган чорук мал чеминиң ниити бүдүрүлгезин көвүдедирин хандырган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказы дыка ажыы-биле болуктеп эрттиргээн.

«Большевик» совхозта, «Искра» колхозта политшколаларның өөредилгези эки чоруп, оларның дыңнакчыларынга пропагандист эштер К. Алдын-оол биле О. Өлзейма «Партия дүтайында беседалар» деп темага лекцияларны чедиңгир кылып берип турар. Кичээл эгезээриниң мурнунда дыңнакчылар-биле беседаажымышкыны пропагандистеп дыңнакчыларның эки-туразын барымдаалап чорудуп турарынга дыңнакчыларының хөрээлеп бедип, эрткен темаларга чугаалашкан чүүдерин шинчээдип ап турары багай эвес.

Аныяктарның кежээки школаларының өөредилгези база эки. Комсомол комитеттериниң секретарьлары Ондар Эрес-оол, Саян Таспай комсомол өөредилгезинге болгаш аныяктарның кежээки школазынга доктаамал олуржуп, пропагандистер, башкылар-биле харылзажып, өөредилге чорудулгазында четпестерин илередип, ону чайладырының хемчегерин ап турар. Ол ажыл-агыйларда парткомнар секретарьлары эштер А. Монгуш, Х. Самдан комсомол өөредилгезинге, кежээки школаларның ажылынга удур-удургамы экижиткен.

Ындыг болза-даа чамдык комсомол комитеттери, эге организациялары политчырыдымышкыннын ажылынга удуртулганы мошкаткан. Оон харааны-биле комсомолчу-аныяктарның политөөредилгези аза-чайгаарлаашкынныг чорун. өөредилгелер харын үстүп-даа турар таварылгалар бар. Чижээ, Ленин аттыг колхозта, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта бо ажыл чөгенчиг байдалда тургустунган. Политчырыдымышкыннын кичээлдерин аңаа каш удаа үстүп тургузаан. Ында өөренип турар комсомолчу аныяктарның өөредилгеге сундулуу хыттыгын турда, оларның өөрениринге тавырымчалыг байдал тургустунмаан. Ортумак билигиниң кежээки школаларында өөренип турарларны бүдүрүлге ажылынга чардыктырган, кичээлдерге олуруптурбайн турар. «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарда комсомол комитеттери (секретарьлары эштер О. Чалчык, Х. Хөнтүү-оол) политшколаларның ажылынга контрольду мошкаткан. Оон харааны-биле чамдык пропагандистер пар-савр чылдагаан-биле келбейн, өөредилге шегин үзүп турар. Ол ажыл-агыйларда политбөлүмнериниң дыңнакчылары боттары марксизм-ленинизминиң идеялары-биле чепсегеленир дээш кызып турбуже, өөредилгеге доткарлыг уржуктар болдунуп турар. Бо совхозтарда ажылчын аныяктарның кежээки школаларының өөредилгезинин деңнеп куду. Чижээ, «Сүт-Хөлдүң» Ак-Дашта, «Чыраа-Бажының» Хорум-Дагда кежээки школалар өөредилгезин сөөлгү үеде ара соксаткан.

Бо чорук комсомол организацияларының талазындан пропагандист кадрлар-биле ажылды багай тургускавын, политөөредилгенің ажылынга практиктиг дузаны чедирбейн турарын, комсомолчу-аныяктар өөредилгезинин дугайын комитет, эге организация хуралдарынга тургуспайн турарын айтып турар. «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда парткомнар (секретарьлары эштер К. Комбукай, С. Тоспак-оол) аныяктар өөредилгезинин ажылынче кошкак сагыш салып турарын база айтыры чугула.

Политчырыдымышкыннын ажылының эки түңнелдиг болуру пропагандистер-биле ажылдың канчаар тургустунганындан хамааржыр. Ындыг турбуже «Сүт-Хөл» совхозта бо байдал багай тургустунган. Оон чижээн совхозка пропагандистерниң семинарының организасе чок болуп эрткенин коргускен. Хор-Тайга, Ак-Дашка политөөредилгелерында-хаяа, таварылга болуп эртип турар.

Комсомол райкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга политөөредилгенің болгаш ниити билигниг кежээки школаларының ажылының дугайында айтырыгны база чугаалажып, ону Бедин деңнелге тургузар, четпестерин чайладырын илиитпирээн.

Партия организацияларының аныяктарны болгаш комсомолчуларны ленинчи номнарга өөредир дээш кичээнгейни салып, комсомол организацияларынга удуртулганы, практиктиг дузаны чедирери чугула.

О. БЕЛЕК-ООЛ,
ВЛКСМ-ниң Чоон-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

ГЕКТАР ЧЕР БҮРҮЗҮН ШЫН АЖЫГЛААР

быжыккан, оларның техниктиг дериттинишкинин оскен, минералдыг чемнигдилгелерин көдээ хөйну ап турар апарган, күш-ажылды дээре организастаарынга чер ажылдыгларның материалдыг сонуургалы күштелген. Хөй-хөй ажыл-агыйлар ол болдунар аргаларны мергежилдиг ажыглавышаан, бедик көргүүтлерин чедип ап турарлар. Дүжүттүү бедидерин хамыктың мурнунда кандаашкынының болгаш ынаг хаттарының хоралыг салдарын ажып эртип, хөвуларның бок үнүштерин аштап, хөрээнүү хат алырындан инанышпыт камгалап тургаш, чедип ап болур. Маңаа куруктурулга аңдарылгазы чүгүлә ужур-дузалыг. Чижээ, Танды районда «Революцияның чалбышыы» колхоз эки ажыддаттынган аңдарган черлиг болганының ачызы-биле чылдың-на чаагай дүжүттүү ап турар. Сөөлгү үш чылдарда аңаа куруктур аңдарган черлерге гектардан ортумак дүжүт 13,5 центнер болган, а чамдык чылдарда гадан 17-19 центнер чедип турган. Аңгыс чердеп алыр тараа барык-ла 40—45 хуу куду болуп турар. Ол ажыл-агый чазын удур аңдарган черге барык-ла тараа чашпайн турар. Аңаа эң-не кандаашкынның дээп чылдарда безин куруктурган черниң гектарындан дүжүт 11,3 центнер болуп турган. Ол колхоз черлериниң 28 хире хуузун куруктур аңдерип турар. Ол болза черлерни ажыглаарының шын аргазы-дыр.

«Межегей» совхозтуң Доора-Хадың салбыры тараа культураларын куруктурган черге тараан, хөй чылдарда улаштыр гектардан 16-18 центнер дүжүттү ап келген. А Дуржулга станциязының бирги, үшкү болгаш дөрткү бригадаларының гектар черден 17-19 центнер дүжүттү ап турар. Ол ажыл-агыйларның тарылга шөлүнүң 25—26 хуузу куруктур аңдарган черлер болуп турар.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозка куруктур аңдарар черлерни кызырганда гектардан дүжүт 3-4 центнер чедир кудулаан, ховуларга бок үнүштер аңдерип турган. А 1964—65 чылдарда куруктур аңдарар черни ковудетканде тарааларның дүжүттүү гектардан 12—14 центнер четкен.

Ынчаарга дыка хөй ажыл-агыйлар черни куруктур аңдарарын чедир үнелеевейн турар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар черни куруктурары-биле аңдарарының планын чыл бүрүде күүсетпейн, ону болбаазырадырын чогуур үезинде кызыгайн турар. 1968 чылда куруктурулга аңдарылгазының болгаш ону болбаазырадырының планын «Найыралэ», «Улуг-Хая», «Тес-Хем» совхозтар күүсетпээн болгаш ол ажыл-агыйлар эзээн каш чылдарның дургузунда тараа база мал чеми культураларның куду дүжүдүн ап келгени таварылга эвес.

Хөрээнүү хат алыр чорукту көдээ ажыл-агыйга улуг когаралды чедирип турар. Үүле 1968 чылда безин довуракдоозунныг шуургаңнардан 98 мүн гектар черниң тараазы үнмейн барган. Хөрээнүү хат алыр чорукту үрегдээшкинниг саддарын болдурбас соруга-биле аңаа удур хемчегерни колхозтарга болгаш совхозтарга 1965 чылдан бээрле чорудуп келген. 1968 чылда тараалары 20 мүн га черге дилиндектей тарыыр аргабиле тараан. Хөрээнүү хат алыр чорукту салдары ол шөлдерге шоолуг эвес болган, а дүжүт дыка бедээн, ширнин аңдарар кагдырбайн тараан черлерге дүжүт гектардан 14-16 центнер четкен. Ынчаарга аңаа тараан черлерге дүжүт гектардан 3-4 центнер куду болган.

Республиканың ажыл-агыйлары хөрээнүү хат алыр черлерни дилиндектей болбаазырадырынга улуг кичээнгейни салып турар апарган. 1969 чылда тараа чаштырары-биле 15 мүн гектар хире черни дилиндектей куруктур аңдарган. Оон аңгыда 56 мүн гектар аңгыс черлерни база-ла дилиндектей аңдарып белеткээн.

Дилиндектей аңдаргаш, тараа чаштырган участоктарга хөрээнүү хат барык-ла албас болуп турар. Ынчангаш хөрээнүн хат хадыы аппаар ындыг черлерге чер ажылын дилиндектей тараап чаштырар арга-биле чорударынче, тараа сыптарын хевээр артырар, ширнин аңдара кагдырбайн черни болбаазырадырын хереглээринче шилчирер херек.

Черни шын ажыглаарынга чүгүлә черни әртем талазы-биле үндезилеттинген тарылга ээлчештирилгези эзлеп турар. Чер ажылынга тарылга ээлчештирилгези чокка тараа шөлдерни, чеминчидилгени шын ажыглаар, хөрээнүү болбаазырадыр, бок үнүштер-биле, көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары болгаш аарыглары-биле үре-түңнелдиг демисежир арга чок. Тарылга ээлчештирилгезин чорударда, перспективалыг планнарны, культура-техниктиг ажылдарны боттандырарын, а ол ышкаш ажыл-агыйның толевилеттинген специализациязын барымдаалаары чугула.

1969 чылдың январь 1-де турганы-биле алырга, республикага 27 тарылга ээлчештирилгези шинчээттинген, а бо чылдың дургузунда ам-даа 14 тарылга ээлчештирилгезин немей шинчээдип алыр деп турар. Ажыл-агыйның ниитизи чер тургузуушкунун көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга, «Межегей», «Улуг-Хая», «Россия» совхозтарга, Чоон-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарынга чоруткан турар. Ынчангаш, республиканың ажыл-агыйларынга тарылга ээлчештирилгезин киирериниң талазы-биле ажылды келир чылын доозары төлевилеттинген.

Культура-техниктиг ажылдар чоруттунган 2077 га черни 1968 чылда ажыглалга дүжааган. Оон иштинден 340 га черге мал чеми кылыр көктараанны күүгүн чаштырган, арткан шөлдү 1969 чылда чаңгыс чылдыг болгаш хөй чылдыг сигеннер чаштырары-биле белеткээн. Республиканың ажыл-агыйларынга черлерни шын ажыглаары-биле суун кургадыры болгаш суглуг болдурары негеттинмейн турар 10 муң га черге культура-техниктиг хемчегерни чорудары 1969 чылда төлевилеттинген. Ол черлерге 1970 чылда базала чаңгыс чылдыг болгаш хөй чылдыг сигеннерни тарыырын планнаан турар. 2100 га шөлге суттарылга четкизин тутказ турар.

Хөй чылдыг сигеннер тарыыр шөлдү калбартырының хемчегерин ап турар болгаш ону 1975 чылда 30 муң гектар чедирер.

Республиканың ажыл-агыйларында бар черлерни шын ажыглаар чорук В. И. Ленинниң торуттунган хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге улуг салыыпкын болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министриниң орлакчызы.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Кежээниң мурнунда мактал

Хөюр-воя Балбаң-оол хөй кадарып эгелээ-ле ындыг үр болбаан. Үш чылдың мүүрүн көрүп турар. Ынчалза-даа ол бодунуң кызымак, шудургу күш-ажылы-биле колхозчуларның хүндүткелин чедип алган. Ол эртиен чылын төрүүр 100 хөйга онаштыр 102 хураганны менди дөруктурган болгаш бир хойдан 2,6 кг дүктү кыргып алган. Эртиен чылын кодан хөйларынга чиртири-биле 4,5 тонна сигенни боду кезип белеткеп алган болгаш одек-кыштаан септээш, чаш хураганнар адаанга төгер 2,5 тонна одентти бөлүп алган.

Мал ажылынга кызымаа, даанган хөрээн ак сеткилдиг мүүседип турары дээш, Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал салбырының малчымнары Х. Балбаң-оолга улуг бүзүрелди иевргүзүп, ону Чааты кежээ Советтиң депутадынга соңгаан.

К. СТАЛ-ООЛ.

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Политиктиг улуг кампания — чер-чер Советтериге соңгулдага хамаарыштыр көдээ клубтар, библиотекалар, культура албан черлери бүгү ажыл-хөрээн олче угландырып, күжениишкинниг ажыддаан. «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринге район Советиниге 22, көдээ Советке 100 соңгулдага округту турган. Соңгукчулар район болгаш көдээ Советтериниң депутаттарынга боттарының аң төлептиг ооллар, кыстарын соңгаан.

Соңгулдага белеткелдиң үе-чадазының айыл-биле чоруттунар ужурлуг организастыг, политиктиг ажылдар чер болганда бедик шынарлыг болгулаан. 122 округ, 10 участок комиссиялары ажыддап, 10 агитпунктунуң эргелекчилерин ажыл планын ёзулаар чон оргузунга масса-политиктиг, организастыг ажылды чорудуп келген. Бисте 307 агитатор, 75 агитколлектив, политинформациянын 35 төптери, 32 лектор ажыддап турар.

Бистиң ажыл-ишчи чонувус соңгулдаңың ужур-утказын ханызы-биле билип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооң болгаш Совет Тываның 25 чылын чедиишкинниг уткуурунун демдээ-биле ону эрттирер дээш бедик кодурлүүшкүнүүт ажыддап турган. Соңгулданың ужур-утказын, бистиң бүгү чүртүвүста, Тывада, районда, совхозта амыдыралды, Совет Эвилелиниң ниитизи, даштыкы политиказынга хамаарыштыкан айтырыгларны, агитквартираларда ажылын агитаторлар чонга таныштырып турар. Агитаторлардан, политинформаторлардан, лекторлардан эң эки, идепкейлиг кижилер ыялалын, чонның хүндүткелин чаалап алган. О. Дудаа, О. Сержик, (Бора-Тайгада), О. Норбу, О. Уен-оол (Ишкинде), В. Аматырова, К. Экер-оол, М. Эрес-оол (Сүт-Аксында), У. Күнзеңмаа, О. Чамыы (Ак-Дашта), М. Баламаа, О. Думен-Баир (Алдан-Маадырда) болгаш өскелерда оларга хамаарыжыр.

Агитпунктуларны эки шынарлыг дериш, агитаторларның дуржулга солчуушкунуут хураддарын кылып, тодаргай даалгаларны оларга берип, солуннар, журналдар, номнар делегтелерин, корүүзүт стендилерин кыгыглап, агитпунктуларны шевергин, чылыг тургузуп, ойнаар херекселдерин-даа оларга делген турган, олар масса-политиктиг ажылдың ёзулуг төптери болу бергилээн.

Депутат — чонның идегелдиг айбычызы деп чүве кижи бүрүзүнге билдингир. Хөй чылдар иштинде инек кадарып келген Допгак Тотоойну, хову бригадири Сарыглар Коңгор-оолду, башкы Александра Күжүгетти, сааңчы Ондар Элчинии, хөй чылдарда салбыр башкарып келген Сарыглар Мөнге-Нявыныны, хойжу бригада бригадири Допгак Бастап-оолду, кижи эмчиэи Ондар Опалды, ферма эргелекчиэи, үр үе иштинде партия, совет ажылдарга ажыддап чораан Түлуш Докур-оолду, библиотекарь Лакпа Дыртыкты, кадарчы Монгуш Даваанны болгаш өскелерни-даа чон депутаттарга соңгуп алган.

Амгы үеде совхозта партия организациязының бир кол соруулгазы — соңгулдага белеткелдер үезинде масса-политиктиг ажыл талазы-биле чедип алдынган эки түүлдерни моон соңгаар-даа улам бижыглаары, агитаторларның ажылын соңгулда эрте берген дээш суларатпайн, мурнуку хевээр үзэмчилдирры болур. Ынчангаш бо талазы-биле боттуг хемчегерни азыры — совхозта партия организациязының дайынчы соруулгаларының бирээзи болур ужурлуг.

О. МАСПЫЙ-ООЛ
Чоон-Хемчик район.

Н. Д. Криворучкону Кызылдың электри станциязының коллективи хүндүлээр. Станцияга он ажыг чыл иштинде ажылдап келгеш, турбина машинизи апарган. Никита Даниловичиниң мергежилиг бедик болгаш дуржулгазы байлак.
ЧУРУКТА: П. Д. КРИВОРУЧКО.
П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Деңзи немежип турар

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бамы салбырының Оймак деп черде Александр Допуй-оолдуң коданында 70 ажыг молдургалар кыш, соок берге турза-даа, эки ажаалда, хайгаарайдың ачызында чаңгыс-даа баш хорамча чок, хүр кыштап турар.

Молдургаларны А. Допуй-оол түскай эртемниглериң тургускан рационун ёзугаар чемгерип, чылыг сугну хүнде 2 катап берип турар. Шак ындыг эки ажаалданың түңнелинде молдургаларга хонукта 230-300 грамм чедир деңзи немежип турар.

А. ТУГАРЖАП.

—⊙—

ТУДУП КИРИПКЕН

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурда «Тыва өрүк тудуг» эргелелиниң тудугчулары ында сес аал ишти чурттаар бажыңны тудуп эгелээн. Тудугга хереглээр материалдар база бүрүн бар. Эш Доортаның удурткан тудугчулары ашыды май бирге чедир доозарын хүлээнгеш, шудургу ашыдап турар.

М. ДАДАР-ООЛ.

ПРОГРАММАНЫ КҮҮСЕДИР

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазының эргелекчизи эш В. Чигаркыхке ужуражы бергеш, партийжи чыыдышкын талазы-биле Тураа хоорайда эки пропагандистерден адап көрүкерем деп дилег кылырымга, ээлээн каш кижини чугаалагылады. Оларның аразында райпода пропагандист эш Николай Михайлович Лазаренконуң ады база бар болган.

Аңаа чеде бердим. Шилгедек уузун сыныыт, арын шырайы чазык, чүве чугаалаанда бо-ла хүлүмзуруп каап орар аныяк кижи болду. Мээң аңаа чеде берген сорулгамны ол билип каапаш, солунга бижинир, дуржулга дамчыдып бээр талазы-биле менде түү боор, өске, улуг дуржулгалыг пропагандистер бистиң хоорайда хөй болгай дээш, аажок эпчоксунуп чугаалап олурары илдең болду.

— Эрткен чылын райпода эге политшколаның дыңнакчыларын В. И. Ленинниң намдарын өөренип дооскан чүве. Мен аңаа пропагандистеп турган мев. А бо чылын партия төөгүзүн өөрениринче шилчээн бис—деп, Николай Михайлович чугаалап эгеледи.— Эрткен чылдың дуржулгазын көргеш, бо өөредилге чылы эгелээр мурнуу чарында дыңнакчыларның даңазызын баш бурунгаар бижип алгаш, оларының-биле ужуражып, кандыг номнарны тыптынын ааза хереглээр дээрзин чагыылап каан мен. Ынчангаш кичээлдериниң темаларынга хамаарышкан номнарны дыңнакчылар шупту-зу тыптынып алгаш.

Берге чүве түү турганыл? Школада янзы-бүрү мергежилдиг кижилерни: магазин эргелекчилерни, столовая ажылдакчылары, садыгжылар, механик-даа бар. Оларның ажылының байдалы, биличиниң деңнели аңгы-аңгы. Оон хараазында кижи бүрүзүнүң мөзүү-чанчылын барымдаалап көрүп тургаш, олар-биле ажылдаары негеттинер дээрзин пропагандист чугаалап турар.

— Кичээлди канчаар эрттирип турарыңарны, чижээлээрге, бир кичээлге чижеглеп чугаалап көрүнерем, Николай Михайлович, өске пропагандистерге ол солун болур болгай.

— Дыңнакчылар олуртулаптарга, бөгүн өөреник теманың кол утказын тайылбырлап бээр кижи мен, ынчангаш ам болур кичээлге теманың планын дыңнакчылар бижигилеп алыр. Оон соонда теманы лекция хевирлиг тайылбырлап, чугаалаар. Дараазында дыңнакчылар билдинмээн айтырыгларын салыр, оларны тодарадыр, орта чүгле пропагандист эвес, харын дыңнакчылар боттары база киржир. Ынчап көрге кичээл солун, албадаашкын чок чугаалажышкын хевирлиг эртип турар.

Кичээлдиң төнчүзүнде дыңнакчыларга онаалгалар бээр. Чижээ, «Бирги орус революциязының үнген чылдагаапнары, характери болгаш шинчедир күштерн» теманы бир кижээ онаалга кылдыр бергеш, «Демократтыг революцияга социал-демократтарның ийи тактиказын» өске бир дыңнакчыга бээр дээн шыкаш, кичээлдер аайы-биле ынчаар уламчылап чоруй баар.

Кичээл чоруп турда, дыңнакчыларның чамдыктары беседаның кол-кол чүүдерин бижип ап турар. А чамдыктары онаалгаларны күүседип, өөредилге номнарын конспектилеп-даа алгылаан болур, ол улам эки. Бо талазы-биле идепкейлиг дыңнакчылар илереп турар. Сөдүг эргелекчизи Т. Шагарина партийжи өөредилге четкизинге хөй чылда өөренип келген. Аңаа столынын рекциязының дугайында чугаалаар кылдыр онаалга берип каарга, кичээлге эки белеткелдиг кээп, тайылбырны эки үндезиннерлиг чугаалаан. Оон соонда чамдык дыңнакчылар илдиилдер кылган соонда, пропагандиске немээр азы эдер чүүл чок болганы-биле ол темага чугаалажышкын доозулган таварылга бар деп, Н. Лазаренко чугаалап турар. Т. Шагарининың ниити билиш ыыдыг бедик болганы-биле ажылга чүвөөн баш бурунгаар бодап, сайгарып, организастаар талазы-биле аргазы улуг. Чүге? Билиг бүтүдени бүдүрер болгай! Ынчангаш оок магазинниң ажылдакчыларының коммунистиг күш-ажыл бригадазы болганы таварылга эвес. Дыннакчылар Г. Гилева, В. Жаворонкова болгаш өскелерни-даа база демдеглеп болур.

— Баштайгы организастыг кичээлге ном-биле кавчаар ажылдаарыныл, конспект кылырының дугайында айтырыгларны дыңнакчылар салып турду—деп, пропагандист чугаалап турар. — Аңаа чижээ-биле ынчаар харылап, оларның бодазын утпаан мен: бирээде, конспектилээр, өөренир дээш помун эң кичээнгейлиг номчуур, чамдык черлерге катаздаа номчуур таварылгалар турар. Ынчангаш темага хамаарыштыр эң-не кол чүүнүң дугайын ында чугаалап турарын ханы бодавыр. Кол деп тып алган чүүлдерни конспектиге бижиир. Конспектиге чамдык дитаталарны киирип алыры база ажыктыг, олар сагышка ажоок ханылап кирер, ол дитатаны сактып келгеш, бүгү теманы аңаа даянып бодап ап болур.

Чижээ, партияның II съездиниге холбашкан конспект бижиир дээн дижик деп, пропагандист айыткаш, ону ынчаар тайылбырээр: кандыг айтырыгларны аңаа чугаалашканыл, съезд кол кандыг шиитпирлерни үндүргенил, аңаа В. И. Ленинниң ролю кандыг болганыл — деп, бо айтырыгларны конспектиге кыска кылдыр бижип алыр.

Ийинде, кичээлдерге көргүзүт чүүлдерни, пропагандаңың техниктиг чепсектерин ажыглаарынче улуг кичээнгейни салыр аңаары чугаажок даарзин Николай Михайлович чугаалап турар.

— Кичээлге холбаштыр диафильмнерни, партия төөгүзүнге холбаштыр партияның болгаш чазактың документилерниге таарыштырган көргүзүүлерни ажыглаан болур бис, ынчаарга пропагандаңың техниктиг өске-даа чепсээн ажыглаар дээрге, ындыг чүүлдер бистең чок болуп турар. Бо дугайында райкомнуң политчырыдымышкын бажыңының талазындан дуза чедирерни күштедирер болза эки — деп, пропагандист чөптүт чугаалап турар.

Дыңнакчыларны өөренип көөрге, олар аңгы-аңгы чаңныг. Чижээ, механик М. Изместьев бодунуң өөредилге талазы-биле деңнели өскелер-биле дөмей эвес болгаш, «мен мында артык кижи-дир мен» деп, бодунуң аргазынга шала чигзинниг үндүрүп келирге, ону бүзүредир ужурга таварышкан: партияның, совет күрүнениң төөгүзүн совет кижи бүрүзү эки билир ужурлуг болгай. Ам ол идепкейлиг дыңнакчыларның бирээзин.

Партия организациязының (секретары М. Бакаяков) партийжи өөредилгени хайгаарап турарын айтыр херек. Кичээлдерге олурушкулаар, кичээл үзер таварылгалар турар болза, ол боду кижилерни кел диртип алгаш, беседаны кылып, хемчегерни алыр.

— Партия организациязының ынчаар сагыш салып турары кичээлдерни үзүктел чокка чорударынга улуг дузаны коргүзүп турар—деп, пропагандист сеткил ханып чугаалаар.

Бо чылда көрдүнген программаны чедиишкиниг күүседирп — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга төлептиг белээвис болур деп, дыңнакчылар-даа, пропагандист боду-даа идегелдии-биле чугаалап турар.

С. САМБА-ЛЮНДУП,
журналист.

Пропагандистиң дуржулгазы

Почтачылар чонга мактадыг

«Торгалыг» совхозтуң салбыры Чаа-Суурга (шаанда «Совет Тываның беш чылы» колхоз турар үеде) почтачылап, ээлээн каш чылда ажыддаан мен. Хандагайтыдан неделяда үш удаа барып (аттыг) почта алыры ындыг-ла белеп эвес. Ээп келгеш, почтаны суурнуң чонунга тараттыпшаан, малчымнарның чагыгларын, чагаа харылзааны база чугаалажып, ону Бедин деңнелге тургузар, четпестерин чайладырын илиитпирээн.

Партия организациялары аныяктарны болгаш комсомолчуларны ленинчи номнарга өөредир дээш кичээнгейни салып, комсомол организацияларынга удуртулганы, практиктиг дузаны чедирери чугула.

О. БЕЛЕК-ООЛ,
ВЛКСМ-ниң Чоон-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

КОМСОМОЛ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ КОНТРОЛЮ

КОМСОМОЛЧУ-аныяктарны ленинчи номнарга өөредип кижилериниң ажылын ВЛКСМ-ниң Чоон-Хемчик райкому, комсомол комитеттери база эге организациялары бо өөредилге чылында организастыг эгелээн. Районда комсомолдуң 42 политшколаларында болгаш клубтарында 1420 хире дыңнакчылар хаара туттунган. Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки 17 школаларында 840 ажыг кижи өөренип турар. Комсомолдуң политчырыдымышкынында 40 ажыг пропагандистер бар, оларның семинарларын район төвүнге база улуг-улуг ажыл-агыйлар аайы-биле болуктеп эрттиргээн.

«Большевик» совхозта, «Искра» колхозта политшколаларның өөредилгези эки чоруп, оларның дыңнакчыларынга пропагандист эштер К. Алдын-оол биле О. Өлзейма «Партия дүтайында беседалар» деп темага лекцияларны чедиңгир кылып берип турар. Кичээл эгелээриниң мурнунда дыңнакчылар-биле беседаажымышкыны пропагандистеп дыңнакчыларның эки-туразын барымдаалап чорудуп турарынга дыңнакчыларының хөрээлеп бедип, эрткен темаларга чугаалашкан чүүдерин шинчээдип ап турары багай эвес.

Аныяктарның кежээки школаларының өөредилгези база эки. Комсомол комитеттериниң секретарьлары Ондар Эрес-оол, Саян Таспай комсомол өөредилгезинге болгаш аныяктарның кежээки школазынга доктаамал олуржуп, пропагандистер, башкылар-биле харылзажып, өөредилге чорудулгазында четпестерин илередип, ону чайладырының хемчегерни ап турар. Ол ажыл-агыйларда парткомнар секретарьлары эштер А. Монгуш, Х. Самдан комсомол өөредилгезинге, кежээки школаларның ажылынга удур-удургамы экижиткен.

Ындыг болза-даа чамдык комсомол комитеттери, эге организациялары политчырыдымышкынның ажылынга удуртулганы мошкаткан. Оон харааны-биле комсомолчу-аныяктарның политөөредилгези аза-чайгаарлаашкынныг чорун. өөредилгелер харын үстүп-даа турар таварылгалар бар. Чижээ, Ленин аттыг колхозта, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозта бо ажыл чөгенчиг байдалда тургустунган. Политчырыдымышкынның кичээлдерин аңаа каш удаа үстүп тургузаан. Ында өөренип турар комсомолчу аныяктарның өөредилгеге сундулуу хыттыгын турда, оларның өөрениринге тавырымчалыг байдал тургустунмаан. Ортумак билигиниң кежээки школаларында өөренип турарларны бүдүрүлге ажылынга чардыктырган, кичээлдерге олуруптурбайн турар. «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарда комсомол комитеттери (секретарьлары эштер О. Чалчык, Х. Хөнтүү-оол) политшколаларның ажылынга контрольду мошкаткан. Оон харааны-биле чамдык пропагандистер пар-савр чылдагаан-биле келбейн, өөредилге шегин үзүп турар. Ол ажыл-агыйларда политбөлүмнериниң дыңнакчылары боттары марксизм-ленинизминиң идеялары-биле чепсегеленир дээш кызып турбуже, өөредилгеге доткарлыг уржуктар болдунуп турар. Бо совхозтарда ажылчын аныяктарның кежээки школаларының өөредилгезинин деңнеп куду. Чижээ, «Сүт-Хөлдүң» Ак-Дашта, «Чыраа-Бажының» Хорум-Дагда кежээки школалар өөредилгезин сөөлгү үеде ара соксаткан.

Бо чорук комсомол организацияларының талазындан пропагандист кадрлар-биле ажылды багай тургускавын, политөөредилгенің ажылынга практиктиг дузаны чедирбейн турарын, комсомолчу-аныяктар өөредилгезинин дугайын комитет, эге организация хуралдарынга тургуспайн турарын айтып турар. «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда парткомнар (секретарьлары эштер К. Комбукай, С. Тоспак-оол) аныяктар өөредилгезинин ажылынче кошкак сагыш салып турарын база айтыры чугула.

Политчырыдымышкынның ажылының эки түңнелдиг болуру пропагандистер-биле ажылдың канчаар тургустунганындан хамааржыр. Ындыг турбуже «Сүт-Хөл» совхозта бо байдал багай тургустунган. Оон чижээн совхозка пропагандистерниң семинарының организасе чок болуп эрткенин коргускен. Хор-Тайга, Ак-Дашка политөөредилгелерында-хаяа, таварылга болуп эртип турар.

Комсомол райкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга политөөредилгенің болгаш ниити билигниг кежээки школаларының ажылының дугайында айтырыгны база чугаалажып, ону Бедин деңнелге тургузар, четпестерин чайладырын илиитпирээн.

Партия организацияларының аныяктарны болгаш комсомолчуларны ленинчи номнарга өөредир дээш кичээнгейни салып, комсомол организацияларынга удуртулганы, практиктиг дузаны чедирери чугула.

О. БЕЛЕК-ООЛ,
ВЛКСМ-ниң Чоон-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

ШЫН ⊙ Ийиги арын ⊙ 1969 ч. март 25

ДИДИМ КИЖИЛЕР

Март 19-та СЭТА-ның тускай корреспондентизи Петр Баранов Оожум океанның кызыгаар округунга чораан. Ынчан ол совет ортулук Даманче боо-чепсектиг халдаашкынынарны кылган кыдат чөнгээчилер-биле эрес-маадыр тулчуп тургаш, аңаа балыглаттырган, ам госпитальда чыпын турар кызыгааржылар-биле чугаалашкан. Оларның хөй нуруузунуң кадыгының байдалы эки. Ынчаарга кыдат дээрбечилер-биле март ийиде тулчуп турганнар ам төрээн кызыгаарынче база катап ээп келирин четтикпейн маңап турарлар.

— Бистиң госпитальда чыпын турар балыглаттырган кызыгааржылар оларны хуусаа бетинде госпитальдан үндүр бижиирин дилеп эрежип-ле турарлар-дыр — деп, госпитальдың начальныгы медицина албанының подполковниги Захар Давыдович Заскин чугаалап турар...

Кызыгааржыларның адрезинге чурттуң бүгү булуңнарындан чагаалар, телеграммалар, октрытказар үзүктел чок кээпле турар. Чижээ, Одесседан мынчаар бижээн:

«Бистиң эргим совет кызыгааржыларывыс! Кыдат авантюристерниң чөнгээлиг үүлгедиглерин ойтур шаварынга силерниң эрес-маадыр болганыңарга чоргаарланыр бис. Бистиң төрээн черивиске ким кыжаныышкын кылырын семеп кээрил, моон соңгаар-даа шинтпирлиг ойтур шавыышкынны бээр дээрзинге силерге бүзүреэр бис!»

Ындыг телеграммалар Москвадан, Ленинградтан, Киевтен, Минскиден, Тбилисиден, Горькийден... кээп турар.

Март он беште Даман ортулукка чулчуушкун изиг түлүк турда, артиллерия болгаш миномёттар-биле деткиттирген кыдат солдаттарның отряды Евгений Яншинниң кызыгааржыларының болүүнче шаап халдап кээрге, майор Косинов өөрүше дүзалажып кирипкен. Ол бөлүк кызыгаржылары-биле бронетранспортёрга олурупкаш, кыдат солдаттарның аразынче чаза тавартып киргеш, ынчан чөнгээчилер үгаан-кудун оскунупкан. Кел дивээн аалчылар автоматтарын октагылапкаш, дезинкеннер. Ынчалза-даа доскуулга олурган чөнгээчилерниң бирээзин гранатомёт-биле машинаны үрегдеп, доктаадыпкан. Майор Косинов балыглаңза-даа, тулчуушкунну удуртуруп үргүлчүлээн...

— Ам кадыкшылым байдалы эки-дир. Бистиң кызыгаарывыста ындыг алдарлыг, ындыг дидим оолдар барынга чоргаарланыр мен. Оларның дыка хөйү төөрби безин хар четпээннер-ле болгай. Ынчалза-даа олардан кым-даа тулчуушкун үезинде девидеп суртеваан. Эргежок чугула апарган таварылгаларда сержантылар-даа, аңаа дайынчылар-даа бистиннче шургуп кирип келген кыдат чөнгээчилерге согугну бээр дээш билдилиг шинтпирлерни боттары-ла ап тургулаан. Совет кызыгаржылар кажан, кымга-даа бистиң Ада-чурттувустуң ыдыктыг кызыгаарларын үретпес дээрзинге бүзүредиг мен — деп, Косинов чугаалаан.

Ол дугайын ылаңгыя аңаа дайынчы Владимир Круглов-туң хөделиишкиннери балыткап турар. Ол дайынчы ортулукту камгалап турган болгаш кыдат солдаттарның согуушкунун баштай хүлээп алган офицер Евгений Яншинниң болүүнге чораан.

Владимир Круглов — Сибирь чурттуг оол. Ленинск-Кузнецкиде чурттап турар оон төрелдери—адазы хоочун дагжы Геннадий Владимирович, авазы — Анастасия Семеновна болгаш оон чаңгыс чер чурттуглары аңаа чоргаарланызынар. Ол ам кызыгаарда ийи чыл дургузунда албан арттирин турар. Владимир командылал черинден ээлээн каш аас шаңналдарын алган болгаш «Совет Армиязының тергиини» деп көрек демдекбиле база шаңнаткан.

Ортулукту эжелеп алыр дээш бар-ла шаа-биле шырбайып турган кыдат чөнгээчилерге улуг болуунун ооруу-биле кады Круглов беш удаа шаап халдаашкынны кылган. Шаап халдаашкыннар үүктелип бээр аразында болүктүп командирни Евгений Яншин ону ийи удаа разведкаже база чоруткан.

Чөнгээниң башкайты хүмүзе болуунун командири өлгениниң соонда тулчуушкунну удуртуп турган Юрий Бабинский март 15-те база катап шылгараан. Ол кээп удаа разведкаже үнген. Ол ышкаш тулчуушкун шөлүүге балыглаңган аптерии кызыгааржылар үндүрүп ап турда Юрий Бөкүүнүң салбыры-биле дайзыннарже от ажыдып туруп, улуг дузалы чедирген. Лейтенант Валерий Губарев Бөдүүнүң кызыгааржыларының бөлүү-биле бронтранспортёрга олурупкаш, доскуудга ыяк быжыглаңган чыпыкан маопстерниң мырынай чанынга чедип келген. Оларның машиназын үреп каарга безин Бөдүүнүң солдаттары-биле онгуланып чыпыкаш, тулчуушкунну эрес-маадыр үргүлчүлээн...

Даманның маадырлары Совет Эвилелиниң кызыгаар шеринниң алдарлыг чоруктар демдеглелиниге база бир чаз арыннаң кирер бижээн. Оларның эрес-дидим чоруунга бүгү совет кажилер чоргаарланыр.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ · ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР · БОЛУУШКУННАР

Тайбыңның, социализмниң херээнге өскерилгеннер

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нойес Дойчланд», «Берлинер пайтунг» болгаш ГДР-ниң өске-даа солуннары Мао Бөдүүнүң авантюристчи кемниг политиказын бүгү шинтпирлиг-биле буруу шаап турар номчукчуларының чугааларын болгаш тайбылбырларны «Маонуң ёзу-чуруму — империализмге бараан болган», «Пролетаржы интернационализмниң херээнге өскерилгеп», «Маочулар боттарын сойгалаттыргап» деп улуг агелер-биле парлаан.

Совет Эвилелиниң кызыгаарынга Мао Бөдүүнүң оор ёзунуң шерии чөнгээнин ГДР-ниң хамаатылары килеңзэшкинбиле буруу шаап турар деп, «Нойес дойчланд» бижээн.

ССРЭ-ге удур чөнгээнин тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетеп-биле кады буруу шаап турар бис. Делегейниң ажылчын шимчээшкиниинiң эрге-ажыктарынга, тайбыңның болгаш кыдат улустуң эрге-ажыктарынга бужары-биле өскерилген оларны килеңзэшкин-биле каргап турар бис. Найыралдың сөткил-сагыжы кыдат улус-биле бисти хөлбаштырган болгай деп, «Берлинер пайтунг» солун медеглээн.

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның ажылчы чоннары совет кызыгаарга кыдат чөнгээнин чаңгыс үн-биле буруу шаап турар деп, БТА агентилел дыңпаткан.

Болгарияда кыдат элчин черинге чоруткан удурлаңышкын телеграммазынга Шумен округтуң партия конференциязының делегаттары:— кыдат эрге-чагыргаларның хөделиишкиннери империализмге бараан болуп, делегейниң коммунистер болгаш ажылчын шимчээшкиниинiң күүзүн, сырый каттыжыышкынын кошкадыр дээр оон чүткүлдеринге дузалап турар—деп бижээн.

Горна-Оряховица хоорайның, Тулово станцияның база чурттуң өске-даа хоорайларының болгаш кодээ суурларының ажылчы чоннары удурлаңышкын митингилеринге пекин чарылдырыкчыларның оор ёзунуң үүлгединишкиннерин база буруу шапкан.

ВЕНА. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг месилдежиишкиниин организастаар углаңышкынны холуунга алган кыдат удуртукчуларның авантюрисчи политиказын «Фольксштимме» солун итыңгыы буруу шапкан.

Уссури хемге чепсектиг чөнгээ «культура революциязының уламчылалы» болур дээрзин солуннуң үүлүнде база демдеглээн.

БЕЙРУТ. (СЭТА). «ККП-ниң IX съездиинiң чыылдырарының бүдүүлүнде антисоветчи калчаараашкынны өөскүтпүшаан, Мао Бөдүү кыдат улустуң ортузунда, ылаңгыя партияда удурлаңышкак хөөннерниң кайдыг-даа илереэлин дуй шаварын орайдажып турар» деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну бижээн.

«Совет кызыгаарларга маочуларның үүлгедип турар чөнгээлери социализмниң төрээнге аажок улуг хораны чедирип, улустарның хосталгалыг демиселиниң фронтузун кошкадып турар» деп, «Ан-Нида» демдеглээн.

Париж чөвүлел хуралы

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Красиковтуң дамчыткаңы болза:

Март 20-де вьетнам талазы-биле дөрт таланың париж чөвүлел хуралының тоску пленарлыг хуралынга болган чугаалажылганың түңнелдерин чаа чүү-даа чок болган деп каш сөс-биле айтып болур. Чөвүлел хуралдың киржинчилери ук хурал мүңгаш байдалга таварышкан фактыны демдеглээринге, ындыг турбуже, боттарының ужуражыышкынын үргүлчүлээр талазы-биле белениинге чүгле чаңгыс аай бодалдыг болуп турарын бадыткаан.

Хуралга Мурнуу Вьетнамны хосталгалыг фронтузунуң төлөзэлериниң баштыңы Чан Быу Кием бир дугаарында санал берген. Каттышкан Штаттарның төлөзэзи тайбыңче оруиту дилеп тыварын АКШ орайдажып турар дээр чүвени үргүлчү хатаптап турар-дыр деп, ол айыткан. Ындыг болза-даа АКШ-тың «дилеп тывар» дээр бүгү чүвези Каттышкан Штаттарның неоколониализмин болгаш оон айбычызы чалча ёзу-чурумну хүлээп көөрүнче Мурнуу Вьетнамның чонун аңбадаар төлөзэде, чаа оруктарны болгаш аргаларны тывар дээн орайдажыышкын-дыр.

АКШ-тың болгаш оон чалчаларының шериглерин Мурнуу Вьетнамдан бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрериниң чугулазының дугайында хосталганың Национал фронтузунуң негелдезин база катап сагындыргаш, Чан Быу Кием бодунуң чугаазын мындыг сестер-биле дооскан: «Каттышкан Штаттарның чазааның дедирленир турумзу ам бо чөвүлел хуралда

ИК КРУПСКАЯ Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

ФЕВРАЛЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ РОССИЯЖЕ ЧОРУПКАНЫ

— Февраль революциязының дугайында медээ келири биле-ле, баштайгы минуталарда-за, Ильич Россияже даалжыш эгелээн.

Англия биле Франция большевиктерни Россияже эртирбээн. Ильич ону билген. «Хайлыг Швейцариядан дораан-на чоруп шыдавас боор бис» деп, Колонтайга ол бижээн[1].

Германияны дамчыштыр кайы бир чүрүче кажарлап арте берип болбас бе деп, Ильич Ганецкийге чагаа бижээн...

Март 18-те Питерге «Правда» үнүп эгелээш, мичангаш Ильич анаа 20-ден эгелээш, «Ырактан чагааларын» бижип киришкен. Ол дээрге 5 чагаа болган («Баштайгы революциянын баштайгы чадазы», «Чаа чазак болган пролетариат», «Пролетаржы шагдаа дугайында», «Тайбыныы канчаар чедип алырыл?», «Революсчу пролетаржы күрүне түргүзуушкунунуң сорулгалары»).[2] Питерге Ленинниң келген хүнүнде түгле баштайгы чагаа парлаттынган, өскелери редакцияга чыткан...

Чоруптарының бүдүүзүнде Ильичниңи бодап турган чүүдери ол чагааларда оңза тодазы-биле илереэн. Шагдаа дугайында Ильичниң чугаалаан чүүдери уттумдурбастыр. Ол айтырыгга ырактан чагааларының үш дугаарын — «Пролетаржы шагдаа дугайында» деп чүүлдү анаа тураскаатkан. Оны түгле Ильичниңи мөчээнниңи соонда 1924 чылда парлаан. Пролетаржы күрүне дугайында бодалдарыы Ильич анаа тайылбырлаан. Ленинниң «Күрүне болгаш революция» деп номун эчизинге чедир билип алыксаан кижи ол «Ырактан чагааны» ыяап-ла номчаан турар ужурлуг...

Хөй чыл эрткенде ам Ильичниңи ол чагаазын дагыы номчуп олурарга, ооң бүгү оюуру сагышка көстүп келир: бир талазында, сактып четпес бижиг үгааныыы, эптеп чок чөпсеткиг демиселдиг, ол үеде кандыг-даа дүжүп беришкинивес, кандыг-даа чайгылымышкынныр кылып болбазының эргежок чугулазын тодазы-биле билгеин, а өске талазында — массалыг шимчашкинге, калбак массаларны чазы-биле организастаарынга канчаар-даа аажок улуг кичээнгей, оларның түс-түс хереглелдеринге, оларның байдалын саат чокка экижиделеринге кичээнгей көстүп келир. Ол дугайын Ильич 1916/17 чылдың кыжымында болган ылангыя февраль революциязының бүдүүзүнде үеде хөй чугаалап турган.

Чугаалажыышкынныр шөйлүп турган. Түр чазак Россияже интернационалчыларны киирерин илереп-ле күзеэзин, а Россиядан келген медээлер ёзугаар алырга, эптериңң аразында чамдык чайгылышкынныр бар хире апарган. Ол хамык чүүдериңң ужурунда далажыш чоруур ужурлуг турган.

Чугаалажышкынныңарны швейцар социалист-интернационалист Фриц Платтенни дамчыштыр эгелээри дээш Владимир Ильич туржуп турган. Платтен Швейцарияда герман аалчын-биле ылаптыг бижимел дугуржулгазы чартан. Негелдениң кол чүүлдери мыныы: 1) Даймыны канчаар көрүп турарындан хамаарылга чокка бүгү эмиграптылар чоруур. 2) Эмиграптыларның чоруур вагонунга Платтенниң чөпшээрели чокка кым-даа кирип болбас. Паспорттарга, чүкке кандыгдаа хыналда кылбас. 3) Чоруткан улус Россияга баргаш, эртикен эмиграптыларның санны хире санныг австро-венгр кожумелдерни орнаштырары дээш агитастаарын хүлээнген. Ильич чоруурунга капиталгайы-биле белетиккеин эгелээн...

«Волксштрехте» даар цюрих солунга Ильич «Орус революциязга РСДРП-ниң сорулгаларының дугайында». «Швейцар ажылчыннарга байырлажышкынының чагаазы» деп үүлдерни бижээн.

Платтенниң чугаалажышкынныры чогумчалыг доозулган, түгле протоколга ат салыры артыкан болгаш Россияже чоруп болур дугайында медээ Берлиден чедип келирге, Ильич шуут-ла четтикпейн бартан. «Баштайгы демир-оруктун чоруурунга чедир ийи-ле шак арткан турган...

Бистиң Фриц Платтен үдеп чораан.

Большевиктер Германия дамчыштыр чоруптарга, камгалакчылар көстүп көрбээн шуугаан үндүрген. Герман чазак эртиргизге бээрде, революция дээрге чурттуң иштинге эң улуг аймыл деп билген болгаш эмиграпт-интернационалистерни төрээн чуртувуже эртиргери Россияга революциянын кадбарларынга дузалаар деп санаан турган болбайн канчаар. Большевиктер болза Россияга революсчуг агитациянны калбартырын боттарының хүлээгеин кыдыр санап, боттарының ажыл-чорудулгазының этис сорулгазы тиилелгиг пролетар революциязы болур деп көрүп турган. Буржуаз герман чазактың чүү бодап турарын олар сомуургаваннар. Камгалакчылар оларны бактаар, иигүлдөөр, мичалза-даа массалар кедиизинде баргаш большевиктерниң соо-биле баар деп, олар биилп турганнар...

Бистиң ап чоруур үүлдериивисти-даа, паспорттарывысты-даа айтырбаан. Ильич бодалынга дүлүү берген, бүгүле сагыжы Россияда чораан...

Берлин вокзалынга бистиң демир-оруувусту курлавыр оруккa тургузуп каан. Берлиниңң тоогунга бир тускай купеге каш немец социал-демократтар олуруп алган. Оларбиле бистиң аравыстан кымдаа чугаалашпаан... Март 31-де Швецияже кирипкен бис. Стокгольмга бистиң швед социал-демократчы депутаттар — Линдхаген, Карльсон, Штрем, Туре Нерман болгаш өскелердээ уткуп алган. Залга кызыл тук аскаш, хурал эрттирген. Стокгольмны эки сагынмайн-дыр мен, мээн бодалым Россияда чораан. Фриц Платтен биле Радекти Түр чазак Россияже кирбээн. Большевиктерге хамаарыштыр ооң мичаар харыы чок болган. Швециядан Финляндияга келдивис. Бистиң таныш вагонарывысска олуруптувус, ушкучергенинң вагоннары-ла болгай, анаа орус солдаттар чораан. Дыка аки болган... Бистиң улузувус соңга каралтадырындан харыыл чораан. Эртикен ставшиларывыска-ла белүк-белүк солдаттар чоруп турар болган. Успевич соңгадан бакылай берген. «Делегей революциязы делтереэнин!» деп, ол кыйгырган. Солдаттар ооң чугаазының ужуруп билбейн, алдепсинип көрүп турган. Бистиң чанывыс-биле элээн каш катап кыржаң ак поручик эртикиледи, ооң соонда Ильич-биле бис кожавыста куруг вагонга баргавывыста, Ильич ооң-биле чугаалажы берген. Поручик камгалакчы болган. Ильич бодунуң бодалын камгалап, арны агара берген чугаалап турган. Вагонга солдаттар чыглып эгелээн. Удаваанда улус сыцышпастаан. Дээрбедекчи дайын дугайында кымның канчаар чугаалап турарын дыннаар база көөр дээш, солдаттар сандайлар кырынга тургулапкан. Минута эрткен тудум-на оларның кичээнгейн улгадып, арны-шырайы ширинн болуп турган.

Белоостровка бистиң Мария Ильинична, Шляпников, Сталь болгаш өске-даа эптер уткаан. Ажылчын хөрээженнер база бар болган. Оларга элээн каш баймрлыг өскелерден чугаала деп, Сталь меня албадап турган, мичалза-даа мээн сагыжымга чүү-даа кирбес, чүве чугаалап шыдавааи мен. Эптер бистиң-биле кады олурупкан. Чеде бээрвиске, бистиң тудуп бажыңнап албас бе деп, Ильич айтырып чораан. Эптер каттыржып каан. Удаваанда бис Питерге кирип келген бис.

ПИТЕРГЕ

Питериңң массалары, ажылчыннар, солдаттар, матростар боттарының баштанчылыын уткуп келген. Чоок эптер дыка хөй болган. Оларның аразында Ложкомога школаның өөреникчизи Чугурин эгин ажылдыр калбак кызыл чүве багнап алган турган; ооң арны шуут-ла карак чажы апарган турган. Чон даярге далайла, үер-ле.

Революцияны көрүп чорбаан кижи ооң өндүр-чаагай, байырының шинчизин бодап четпес. Кызыл туктар кинскээн. Кронштадт далайжыларының хүндүлүг таныылы турупкан. Петропавловск шивээзинин улуг оттары Финляид вокзалындав Кшесинскаяның бажыңынга чедир орукту чырыткан, куиктыг машиналар, эр, херээжен ажылчыннар төнчү чокка орукту камгалаан турган.

Финляид фокзалынга Чхеидзе биле Скобелев ажылчын болгаш солдат депутаттарның Петроград Советиниң ааһан дугайты келген төлээлери боон уткаан. Ильич перронга үне бээрге, бир капитан чедип келгеш, ёзулаш, рапорт берген. Ильич анчоксунуп чожуй бергеш, база ёзулаан. Перронга турган хүндүлүг таныылыдың баары-биле Ильич болгаш бистиң бүгү эмиграпт өөрүвүс эрткен, ооң соонда автомобильдерге олургузакан бис, а Ильичниң куяктыг машинага кырынга тургускаш, Кшесинскаяның бажыңынче чоруткан. Ону хүрээлеп келген муң-муң кижилерге Ильич: «Делегейниң социалистир революциязы делтереэнин!» деп кыйгырып чораан.

Ол революцияның эгелээнин Ильич ылап биилп турган.

Бисти ТК-ның болгаш Петроград Советиниң ынчаарда турганы Кшесинскаяның бажыңынга эккелген. Устукы кадынга аш-хуунуң шайлашкыныи эрттирген, питержилер байырлыг чүве чугаалакаан, ынчалза-даа Ильич бодунуң сонуургаан чугаазын чугаалаан, барымдаалаар үжурлуг тактиканы тайылбырлап турган. Кшесинскаяның бажыңының чанынга ажылчыннар болгаш солдаттар чыглып турган. Ильич балкон кырындан чүве чугаалаар үжурлуг турган. Ол үжуражышкынны, ол көдүрлүп үнген революстуг шуугааны магадап ханмайн турган бис.

Ооң соонда төрелдеривиске, Анна Ильиничнаның болгаш Марк Тимофеевичниңи бажыныига барган бис. Мария Ильинична оларныынга чурттап турган. Олар Петроград талазынга, Широкая кудумчуузунга чурттап турган улус чүве. Биске бир өрээл хостап бергеи. Анна Ильиничнаның азырап турган оглу Гора бистиң келгенивиске алдар кылдыр ийи орун араанга: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыпар!» деп лозуунду азып каан. Ол дүне Ильич-биле бис чүү-даа чугаалашпаан бис, көрген чүүлдү чугаалаар сес тывылбас, бүгү чүве сес чокка-ла биилдингир болган.

Үеиин байдалы болза чаңгыс минута-даа халас ыдып болбас турган. Ильич эртеи турары билек-ле, эптер чедип келгеи, ажылчын болгаш солдат депутаттарның Советиниң Бүгү-россия конференциязының кежигүннери — большевиктерниң төвүлел хуралынга баар ужурлуг турган. Ол хурал Таврический ордунуң үстүкү каттарының бирээзинге болган. Моон соңгаар кылыр чүүлдер дутайында бодалын Ленин он тезиске илереткеи. Ол тезистерге байдалды үнелеп көрген, чедип олар сорулгаларны болгаш ол сорулгаларга чедер оруктуг тодаргай, чүге айытkан. Баштайгы үедө кезек када ангадай берген турган бис. Айтырыгны Ильич хөлүн эрттир дыңзыг туртускан, социалистиг революция дутайында чугаалазары эрте деп, хөй-хөй эптер бодап турган...

Плеханов бодунуң «Единство» деп солунунга Ленииниң тезистерин «улаараашкын» деп адаан.

Ленииниң тезистерин үш хонганда, апрель 7-де, «Правдага» парлаан. «Правдага» дараазында хүн үнген «Бистиң чорудулгаларывыс» деп чүүлүнге Каменев ол тезистерден шуут ойталаан. Ленииниң тезистери — ол ооң хууда бодалы, «Правда»-даа, ГК-ның Бюрозу-даа олар-биле чөпшөөрешпейн турар деп, Каменев ук чүүлүнге бижээн. Ленииниң тезистерни номчаан хуралга большевик депутаттар ол тезистерни хүлээп албаан, а Төп Комитетниң Бюрозунуң тезистерни хүлээп алган деп бижээн. «Правда» эрги туружунга артар деп, Каменев медеглээн.

Большевик организациянның иштинге демисел эгелээн. Ол демисел үр шөйүлбээн. Неделя эрткенде Петроград хоорайның большевиктериниң иишти-хоорай конференциязы болгаи. Анда Ильичниңиң бодаддары тиилээн. Конференция сес хонукта (апрель 14-тен 22-ге чедир) уламчылаан, ол хүиперииң дургузунда Ленииниң шынчыын бадыткаи элээн хөй улуг-улуг болуушкуииар болган...

Буржуаз солуннарга болгаш камгалакчыларның солуннарынга Ленииге болгаш большевиктерге халдаашкыннар эгелээн. Каменевтиң медеглеиин кым-даа херекке албаан, большевик организациияның иштинге Ленииниң бодаддары тиилээр деп улус шуиту биилп турган. Ленииге халдаашкыннар тезистериң дүргеи иеитерзорииге дузаланган. Ленин болуп турган дайынны империалистиг, дээрбеледиг дайын деп адаан, ооң үжурунда ол ылап-ла тайбың дээш туржуп турар деп, улус шуиту көргеи. Дайын дугайында айтырыг амыдыралдың болгаш өлүмүңң айтырыы болур турган бүгү кижилерии, матростарны, солдаттарны ол тезистер хайыыктырган. Апрель 10-да Ленин Измайлов полугунга чүве чугаалаан. 15-те «Солдатская правда» үнүп эгелээн, а 16-да Ленииге болгаш большевиктерге халдаашкыынарта удур Петроградтың солдаттары болгаш матростары чыскаал кылган.

Апрель 18-те (Май 1-де) бүгү Россияны дургаар кажан-даа көстүп көрбээн улуг чыскаалдарны байырлалга холбаштыр эрттирилээн.

Апрель 18-те даштыкы хереитер министри Милюков Түр чазактың өмүнээзинден нота үндүрген, инда ук чазак дайынны тиилелгиг төнчүзүнге чедирер болгаш эвилелчилериниң мурииунга бүгү хүлээглелерни күүседир деп саиап турар деп бижээн. Большевиктер чүнү кылганыл? Чү ыидыг хүлээглелерил ол дээрзии большевиктер парлалгага тайылбырлаан. П Николайның болгаш хаанның чоок болүүнүң хүлээглелерии Түр чазак күүседир деп турар дээрзии айытkан. Ол хүлээглелерни кыига бергеиии база айытkан. Ол дээрге буржуазияның муриунга хүлээглер болган.

Ол бүгү чүүлдер массаларга биилдингир апаарга, олар кудумчуларга чыскаалып үнүп келген.

(Үлапчылыг)

[1] *В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыыдазы, том 49, арын 402. Ред.*

[2] *В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыыдазы, том 31, арын 2—59. Ред.*

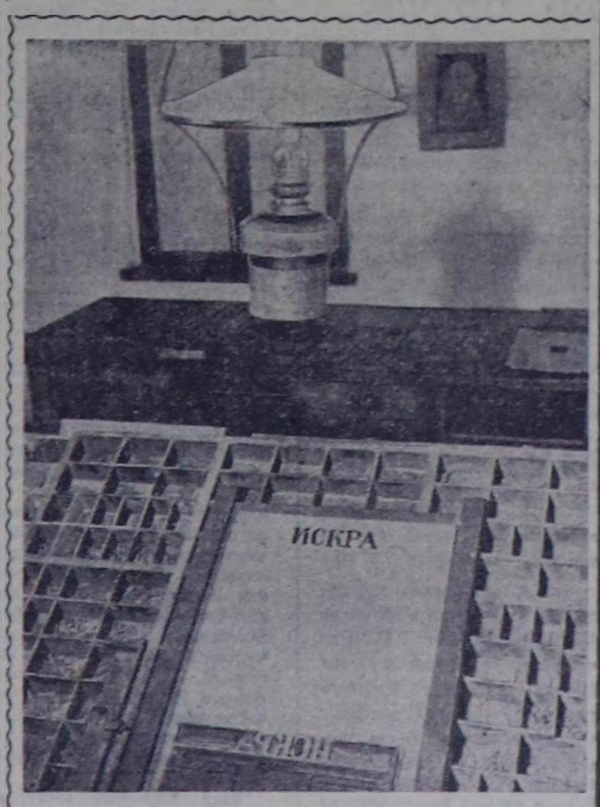

ЛЕППЦИГ. Руссеиштрассе кудумчуиуң 48 дугаар бажыңы. Анаа «Искраның» эң баштай үнген дугаарын парлаан типография тургаи. 1958 чылдан бээр ол бажыңда ленинчи «Искраның» музейи ажылдап турар.

ЧУРУКТА: өрүзде кассазы болгаш «Искраның» бирги дугаарының бирги арнының хоолгазы.

(СЭГА-ның фотохрониказы).

УЛУСЧУ ДРУЖИНАНЫҢ АЖЫЛЫ

Партийжи удуртулга

УЛУСЧУ ДРУЖИНАНЫҢ ажылын идепкейжидер талазы-биле Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозта партком, салбырларда партия эге организациялары организастыг ажылдарны чорудуп келген. Ооң түнелиниде дружинниктерниң идепкейи бедээн, хөй-иитиниң корум-чурумунуң идегелдиг камгалакчылары болу берген. Партком, партия эге организацияларының секретарлары улусчу дружиналарның командирлери-биле харылзаалы доктаамал тудуп, партийжи удуртулганы экижиткеи.

Совхозтуң салбыр бүрүзүиде улусчу дружиналарның штабтары ажылдап турар, оларда үүс ажыг дружинниктер хаара туттуигаи. Хөй-иитиниң корум-чурумуи камгалап турар. Дружинниктериң 60 ажыг хуузу коммунистер болгаи комсомолчулар. Арыскаида болгаи Арыг-Уяңүиде партия эге организациялары (секретарьлары П. Чолдак-оол, Ч. Шерпиков) улусчу дружиналарга партийжи удуртулганы эки тургускан. Партбюроларның болгаи коммунистериң ажык хуралдарында дружиналарның командирлериниң информациялары дыңнаан, сууларда хөй-иитиниң корум-чурумунуң байдалын илередип, дружинниктериң ажылында четчестерии эдер талазы-биле хемчеглерии ап турар. Партия организациялары мындыг организастыг ажылдарны доктаамал чорудуп келгеиия-биле Арыг-Уяңүи болгаи Арыскаи суурларда дружиналарның ажылы идепкейжээи болгаи хөй-иитиниң корум-чурумуи үрээр чоруук кылырылган. Арыскаи салбырда комсомол организациязының секретары коммунист Тонгаа Оиа дружинаның командири хүлээглезии ак сетkилдиг күүсеиир, дружинниктер-биле ажылды эки чорудуп, дежурныйзаашкыиыы боду удуртуп турар. Арыг-Уяңүи суурда улусчу дружинаның штабының командири Сержиикей Болат 1967 чылдан бээр ажылдап, дружинаның ажылын идепкейжидериите оскелерге үлегер болуп келгеи.

Хөй-иитиниң корум-чурумуи тударына идепкейлиг киржип, боттарының хүлээглезии ак сетkилдиг күүсеэнии турар дружинниктерии адаары чугула. С. Хүлер-оол, С. Даизы-Белек, К. Леваа, А. Доржу, Ч. Кыыл-оол, С. Хеймер-оол, П. Чолдак-оол, М. Лобачев, В. Кара-Хуиа ышкаш опаашкаи ажылынга, база хөй-иитиниң ажылынга идепкейлиг, чоиуң хүидүткелии эдилеп чоруур дружинниктер бисте хөй. Дружинниктериң ажылын эки удуртуп, кем-херек үүгедирлер, хөй-иитиниң корум-чурумуи үрээрлер-биле демиселдя күштелдиреринге улуг дузалыг көргүзүп турар шагдаанның участок төлээзи комсомолчуу Н. Тас-оолду демдегзеэри чугула.

Ак-Туруг болгаи Иштии-Хем салбырларда партия эге организацияларының секретарьлары Чыгбак Шыыран биле Монгуш Данзырын улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазын четчес удуртуп келгеи. Салбырларда дружиналарның командирлери Шаравии, Седеи-оол олар дружинниктерии уиган баштавайн турда эптежии келгеи. Иштии-Хем суурда улусчу дружинаның командири турган Шаравии боду ажылдаар, хөй-иитиниң корум-чурумуи үрээр турган. Партком Шаравииниң херээи көргеш, партияның шыигыы хемчээи хүлээткеи. Арагалвар, хөй-иитиниң корум-чурумуи үрээр чорук Иштии-Хемде ам-даа бар.

Улусчу дружинаның ажыл-чорудулгазын удуртуп баштарынга чер-чер Советтериниң ролю база улуг. Шиидыг турбуже Ак-Туруг, Арыг-Уяңүи кожоо Советтер (даргалары З. Куиаал, М. Сотпа) хамаарышкан дружиналарының ажыл-чорудулгазын удуртшайн, дуза көрүпсейи келгеи. Партия организациялары, кожоо Советтериң күүсконары улусчу дружиналарның ажылынга удуртулгазын экижиткеи, дружинниктериниң хөй-иитиниң корум-чурумуи камгалаар дээш соок, ыиг, карацгы дүи дииейи суурларның кудумчуларынга, хөй-иитиниң черлериие чоруп турарын үнелээр керек.

Н. КЫЛЫН-ООЛ,
совхозта партком секретары.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК районнуң «Шекпээр» совхозта улусчу дружина штабы хөй-иитиниң корум-чурумуи хайгаараарынга эптиг болгуи дээш, Биче-Тей суурда 9, Алягаты салбырда 7 улусчу дружинаның бөлүктерии тургускан. Совхозта партком (секретары М. Хертек), кожоо Советтиң күүскому (даргазы Б. Төгүс-оол) дружинаны ажылынче киҥээигейии салып, партия, совет активтерии дружинниктерге чорудуп, хүи бүрүүи харылзаазын тудуп келгеи.

Совхозтуң ийи суурунда ийи үүс ажыг дружинник ажылдап, хөй-иитиниң корум-чурумуи камгалап турар. Дружинниктер бүдүргеге ажылдап хүиээш, кежээ суурларның кудумчуларынче, хөй-иитиниң черлериие чоруптарлар. Салбырларда арагалаар, корум-чурум үрээр, биче хулиган болгаи кем-херек үүгедирлер чоруктар соолгу ийи чылдың дургузунда дыка кызырылган.

Дружинниктер күрүшеиии улуг ажылдарын бүдүрүп кылбышаан, корум-чурум үрекчилери-биле демисежип, партия, совет органнарының, улустуң идегелии ак сетkилдиг күүсеэнии турар. Совхозта дружинниктерии хөй кезии коммунистер, комсомолчулар болгаш партия, советтиң активтери. Биче-Тейде болгаи Аиыгатыла Сандаков, Кертик-оол, Канчыыр-оол, Чульдум, Бөрек ышкаш, хөй-иитиниң корум-чурумуи бүдүрелдиг камгалап келгеи дружинниктерии хөйүбиле азап болур.

К. БОРАННАЙ.

БАЙЫРЛЫГ, КЫШ! ЭКИИ, ЧАС!

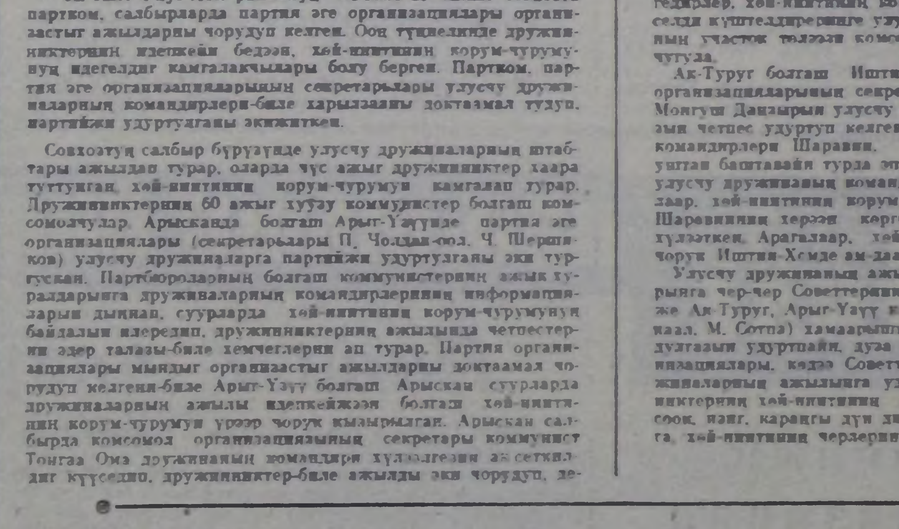

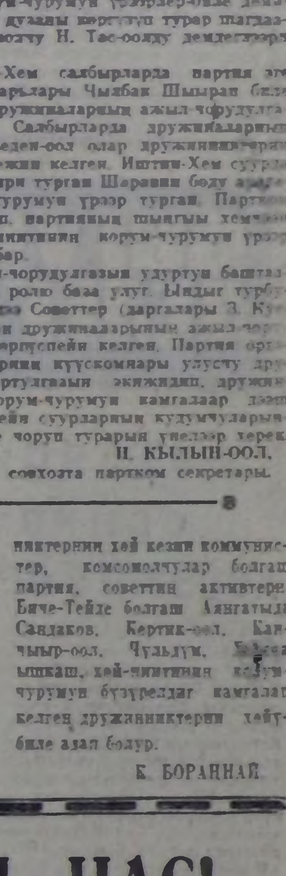

Базым бүрүзүиде-ле аыпчем делгээи буфеттер... Ооң садыгжылары орус, тыва тоолдарда маадырларның фартук, бөрт мыкаш идик-хевии таарыштыр кеттиишкеи. Одагларда шөйны хаймадыргаи, блинының быжырган, чаглыг этти шиштээи, столдарда делгээи яиазы-бүрү чем арагыига үстүиде удур белеткээи ыиг чем оиалгай амданыы немеп турары-биле чертелештир, байырлалды улам кажстап турган.

...Хөгжүм-музыканың байырлыг аиагалары, хөлээи чоиың шимээии долган парк ол хүи оида баймр шинчи кире берген турган.

Байырладдың эгелээр шагы чоошкулап келген — стадионуң соңгу талазындан мотор даажы дыңналган соонда, орус улустуң тоолуунуң база бир маадыры Емелья (артист Поздеев) печка кырында олурупкан, эдер-хааржаан ойнап болза хап келген. Байырлалга чыглганнарга чылыг сестүг байырын чедирери-биле ол тускай белеткээи индир кырынче үнгеш, микрофон дамчыштыр чүве чугаалаары-биле Соок-Ирейге сес берген.

Соок-Ирей (артист Черников) бо чылдың кыжымын соок, берге болганын сагынгырааш, ам Часка ужурашкаш, чылыг хүиээректиг час шаанын эгелээрии даасканын айытkан.

Индирде Час. Ол (артист Денисова) мынча дээн:

— Мен ырак-узак черден келдим. Силерге келирим билеп-ле Хүиүүн хереглерии хүштелип, хар чыидырадыр эрии эгеледи... Ам удавас от-сиген үнүп, шөлдер чиигир погаи кылдыр чечектелип келир...

Емелья чыглганнарны байырлап-хөглээрииче база катап чазаан соонда, чоиың хоочун оюи-тогларазы эгелээн. Хып дээи кезек аныык оолдар стадионуң мурииуу талазында хүрешкеи турлар. Аиаа Кызылдың электри станциязының ажылдакчызы М. Тюменпев биле О. Кулар шүүлгеннер.

Алагаш бажыига аяып каан дириг дагаа, сапык илик, гитара. Дошшулуур чедип алырының маргылдаазын улус дыка сонуургааннар. Бир дугаарында харылаа эргелелиин ажылдакчызы И. Середкин балыкчының резина идиин чедип алыр аргалыг болган. Ынчалза-даа оон өске барааннарны алыры дээш оралдашканнар чедимче чок болгулаан. Дараазында гитара аяып каан. В. Золотухин ону шаптын чоока барып чедип алыр аргалыг болган. Мындыг янзылыг өске-даа белектерии ойнап алганнар дыка хөй.

Стадионуң мурииуу талазы дожуун кырынга мяш хирээлээриниң болгаш чарарымның маргылдаазынга бижиткеннер база доиучуг хөй. Орта кым-на мяшты мурнай хирээлеп, чаргаш, тургузукан болур, ол тиилекчи болур турган. Б. Монгуш биле О. Чкалов олар ол-не шалыпкын болгаш, тиилекчилериин белек-шаңналыы алганнар.

Чоон хендир-аргамчы быжаажырының маргылдаазын бо чылын база-ла организастаан. Орта өткен чылдың чемпионну — пассажирлер АТБ-зиниң ажылчыннары база катап тиилеп алган. Дараазында хөмүрдээп раэреан, хем пароходствоиуң коллективтери түс-түс черлеоии хөлээннер. Тиилекчилерге улуг, ортумак болгаш бичии досказар пивоиу шаңналга бергеи.

Стадионуң булуңнарынга шоодай кеткеш чаржыр дээш өске-даа хевирииң маргылдаазары чоруп турган.

Кыштыг үдеп. Часты үтүкуурүүиүң чанчыы болгаи байырлалы Кызылга дыка ойлга чедир үргүлчүлээн.

ЧУРУКТАРДА: Соок-Ирей болгаш Частың индирде турарры. Бажыида бараанның адаштга.

Т. МОНГУШ.
О. ОХЕМЧИКТИҢ
фотолары.

Редактор К. Н. ДИИГА.

АЖЫЛДААРЫН КҮЗЭЭРЛЕРГЕ

Кызылдың түүйбу заводу инженер-механиктi (шалыны 170 руб.), «ГАЗ-51» автомобильге чолаачыларны, чүдүрүкчүлерии, вагоннар транспортировщиктерии, түүйбу өртедикчилерии, оларның дузалакчыларын болгаш бедик мергежилдиг печка салыкчызын (шалыны кылганын барымдаалап шаңнаар, 110 рубльден 180 рубль чедер), автослесарьны, түүйбу хептээр цехке ажылчыннарны, бызанчыларны болгаш септелгетудуг бригадазынга ажылчыннарны ажылдаары-биле чалап тур.

Чурттаар чери чок кижилерни бо чылдың дургузунда бажык-биле хандырар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

МАРТ 25-ТЕ

НАПЫРАЛ: Киномымиды 10. «Чидиг кызыл шарустаар» 12, 2. «Альтонаның тутургаиныары» 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киномымиды 10. «Дидим прогульщик» 11.30, 1.30. «Вирпиея» 3.20, 5.20, 7.20, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чоргумал хат «Ак-нок куш» 10.30, 1.15, 6, «Даймы болгаш тайбың» (1-ги сериязы) 3, «Фараон» (1-ги, 2-ги сериалары) 8 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл. Шетинкин — Бравченко кудумчузу, бажың. № 3 ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжа эмы чырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, кожоо ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киидистериниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлединиң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Бравченко кудумчузу, 1).

ТС—00383

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттиңген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 26 СРЕДА № 72 (7918).

Өртээ 2 көп.

ТЕХНИКАНЫ БЕЛЕН БАЙДАЛГА ТУРГУЗАР

Беш чылдың дөртүү чылының планнарын хуусаа бетинде күүсеттишпээн, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур өөн төлептиг утнуур дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпишээн. Совет Тыванның кодээ аңыя-мынчылеринде кодээ аңыя-агый культураларының, өөк иштүнде кодээ аңыя-агыйның бүгү адырларын кадүреринниң кол үндезини—тараа культураларының дүшүдүн бүгү хемчеглер-биле бадидер деп сорулга салдынган. Чер аңыладакчыларга ыяшмаан аңылдаар болза, хой ыяшта-тасты, арбайны, чиңге-тараанны, суланы, негааларны, картофельди чон болгаш Төрээн чурт алыр. А бо сорулганы чедип алырда, хой комплекс хемчеглерни кодээ аңыя-мынчылер ап чорудар апаар. Оон бирээзи—кодээ аңыя-агый техниказын чагуур ойунде белен байдалга тургузары болур. Техника—чер аңыладакчының кол күшү.

Машиналарны болгаш хөрүн аңылдап ыяшыр херексеедерни шынарлыг кылдыр септеп алырындан часкы тарылага хой чүүлдер хамаарыштыр. Трактөрларны, андазыннарны, сөөлкаларны септээрин чедимишкинниг чорудуп турарының эвээш эвес чижектерин коргузуп болур. Бии-Хем районнуң «Өөн» совхозунда трактөрлөр болгаш өске-даа техника септелгезин чагуур ойунде эгелээш, ам доозуп алган. Мал ыяштаглаашкынының бергедээшкиннери болуп, оляе бүгү күштү мобилизастаан турза-даа, ол чугула аңылды чедимишкинниг чорударын совхозтуң аңыя-ишчилери чедип алганы өскелерге үлегер болуп. Септелгеге хамаарыштыр чамдык аңыя-агыйлар артык кезектер четпес деп чылдак тыртып алгаш олургулаар чүүлдер турда, бо совхозтуң удуртукчулары өөн үштүнар арганы тып ап шыдаан.

Тывaның кол тараалак районну—Таңдының тараашылары часкы хөвү аңылдарынга эки белеткенип турар. Марттың 15-те медээ ёзугаар алырга, септээр үшүлүүр 360 трактөрларның 321-ни септеп алган. «Мөңгегей» совхоз трактөр парыгын бүрүн белен байдалда тургускан. «Элегес» совхозта трактөрлөр септелгези 93,8, а «Россия» совхозтуң — 90 хуу болган.

«Большевик», «Кок-Тей», «Бүреп» совхозтарның бо талазы-биле чедимишкиннерни база деңгеглээр херек, оларда трактөрлөр часкы хөвү аңылдарынга бүрүн белен. Ынчаарга никти республиканда кандыгыл? Кодээ аңыя-агый техниказының септелгези республикада эртээн чылдың бө-ла үезинге деңнээрге ооруп чоруп турар. 1968 чылдың март 15-ке чедир трактөрларның 80,7 хуузун септээн турган болза, бо чылдың ол-ла үеде ол —78.8 хуу болган.

Септелге талазы-биле мындыг хомудаашкынның чылдагаанызы—чамдык аңыл-агыйларда септелгениң шынарының кудузунда, септелгениң хуусаазынче четче сагыш салбайн турарында. Мында күш-амылдың организастаашкынының кошкаа, мергежилдиг механизатөр кадрларны шыны-биле таарыштыр тургузуп ап шыдаваанны база чылдак болуп турар.

Ынчангаш Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр, Эрзин болгаш Тоджу районнарда техника септелгезинниң өнза хомудап турарын айтыр херек. Ол районнарның партия организацияларын, аңыл-агыйларының болгаш кодээ аңыя-агый бүдүүлүге эргелеринниң удуртукчулары техника белеткелинче ынчаарын кошнадыпканнар. А «Тээли», «Шекпээр», «Сут-Хөл», «Барлык» болгаш чамдык өске-даа аңыл-агыйларда септелгениң шынары куду. Тарылга агрегаттарын белеткеп тургаш, оларны марлөрлөр-биле дериринче сагыш салбас чүүлдер бар, андазыннарны, сөөлкаларны баш бурунгаар белеткээринче кошкаа сагыш салдынып турар.

Трактөрларның ийи эзлүг-биле аңылдаарынга механизаторлар чедимишпес. Чижээ, Бии-Хем районда ынчаар аңылдаарынга 138 механизаторлар чедимишпес, оларны белеткээр аңылче чогуур кичээнгей салдынмаан. Ында хөөрайның чамдык аңбан черлериндең, хөйжүүларның иштинден механизаторларны түр ап болур боор бис деп, аңыя-агыйларның удуртукчулары аңаа шөлээн бодап тургулаар хөөнден ушпунар ушуглуг.

Часкы хөвү аңылдары удавас эгелээр. Техниканы чогуур ойунде белеткеп алыр, механизатөр кадрларны чатчеленштирер талазы-биле социалистиг чарышты уламдың кадбартырынче аңыя-агыйларның партия организацияларының, инженер-техниктиг аңыладакчыларының күштерин мобилизастаар ушуглуг. Ылаңгыя механизатөрлөр белеткээри «Тээли» совхозта багай эвес организастаттынган, а Эрзин районнуң «Коммунизмче өрук» колхозунда хөрээженнерни механизатөр мергежилге өөредирин чугулага норуп, ында 20 уруглар курста өөренип турар, колхозтуң баштаар чери практиктиг кичээл кылыры-биле трактөрларны оларга ылгап берген, башкылаашкынны мергежилдиг инженер чорудуп турар, оларда өөренип турар механизаторларга ниити чурттаага бамыдың, стөловаяны аңыткан. Мындыг дуржулгаларны өске аңыл-агыйларже иептередириниң хемчегларын партия, профсөвиет организацияларының аңыр ушуглуг.

Чамдык аңыя-агыйларга трактөрларны мал чемнериниң сөөртүлгезинге аңылап турган, оларны септелгеге хатап тургузуп турар таварылгаар база бар, ынчангаш оларга мындыг септелге өнаажырын шын илередип тургаш, бо талазы-биле аңылдың темпизин-даа дүргедедир, ылаңгыя шынарынче өнза кичээнгейни салыр херек.

«Сельхозтехниканың» будуулгелери септелгеге улуг роль-дуг. Боттарында септелге базазы чөн аңыя-агыйлар трактөрларын септедири-биле өөк салбырларынче, каттыжышкынкарынче чорудуп турар. Ындыг турбуше, оларга септелгениң хуусаазын сагывас, шынары куду болур чүүлдер амдаа бар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң аңыя-агыйларындан «Сельхозтехниканың» Чадаанада мастерскаязынче күзүнне каш трактөрну септедири-биле чорутқан турда-ла, марттың эгезинге чедир оларны септеп бербээн. Мындыг чижектер өске-даа мастерскааларда кестүп турар. Ындыг байдал-биле эптемип болбас, маңаа аңылды партия организацияларының хөнга ап, контролдуг дыңыдаар ушуглуг, бо хөрекче улусчу контроль болуктериниң, постуларының автомачилерин хаара тудар.

Техника септелгезинниң хөрээнге бүгү нуралавырларны долузу-биле аңыглап, механизатөр кадрларның амыдыралчурттаагазынча, моралдыг болгаш материалдыг идиг бөрүшкинниң айтырыынче ынчээнгейни чөп салып тургаш, мында бар бүгү бызаларны аңыяче киирер ушуглуг, маңаа ылаңгыя нуш-аңыяды шын организастаары, масса-политиктиг аңылды дыңыдаары дээн чергелиг нурлавырларны бүрүн аңыглаар.

Беш чылдың дөртүү чыяының чазы эгелээн. Тараашылар-ның хүндүлүг хүлээлгези—Төрээн чуртка байлак дүшүттү бээр дээш бүгү техниканы белен байдалга тургузары болур.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ТӨЛӨӨЛЕКЧИЛЕРИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Бо чылдың март 24-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитедиң Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хураалын белеткээр комиссиязының ажылынга киришкен партияларның төлөөлеринге алдар болдурган хүлээп алышкынны Кремльдиң Съездилер ордузунга кылган.

Хүлээп алышкын үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлөөлекчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан. Харыы сөстү төлөөлериниң удуртукчузу, Франциязының компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ТК секретары Ж. Марше берген. Л. И. Брежнев биле Ж. Маршениң чугааларын олурушканнарның шуптузу чылыы-биле үтүп хүлээп алган.

Хүлээп алышкын эш-хүүнүң найыралдыг эвилең байдалынга эрткен.

(СЭТА).

Мурнакчы саанчы

«Өөк» совхозтуң Чкаловка сүт-бараан фермазының саавчыларының эң улуг нааны-лары Александра Бартына бодунда быжыглаан 25 жилээвин ыяштаалын бүрүн остүрүп алырын, бир инекке онаштыр чылда 1900 кг сүттү саарын хүлээнген. Ол соруглаалын күүседип шыдаар дээрзинге бүгүрөп болуур. Январьда 108 кг, февральда 111 кг сүттү саап, амдан эгелээш ай планын ажыр күүседип турар.

А. Бартына 6 үрүтүнү төрөөш, кижилиткен. Ол пенсия ап дыштанып үези келген болза-даа, ажылдавайн олуруп шыдавас, доспес кижилериниң бирээзи. Ол ам ферма-да мурнакчы саанчыларның одуруунда, аныктарга үлегерлиг ажылдап турар.

Ч. ЧАҢЗАН.

Бии-Хем район.

—⊙—

Кадарчылар

Аңыяк кижилер Сайт биле Салчак өг-бүле чүдүл чурттап берген дораан-на, колхозка чүүл кылырын сүмелешкен. Баштай оларны дуржулгалыг хөйжүге сакманщыктедип каан. 2 чыл сакманщыктеп турган үезинде Сайт Хомушку биле Салчак Карыштаан хөй ажылының уг-шинин биле, дуржулгалыг хөйжүүнүң арга-сүмезин шиңээдип, хөйжү болуурун шиитпирлээнер.

Бо наймыралдыг өг-бүле «Большевик» колхозтуң малчыннарының эң аныяк. Олар 1964 чылда бир кодан хураганны хүлээп алган. улуг иттер болгуже кадарып, семиткен. Аныяк кадарчы өг-бүле бо чылын бир иттен-не 3,5 кг дүктү кыргын, 15 тонна сигенни кезип, белеткеп алырын хүлээнген.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

—⊙—

Токпак белеткели

Улуг-Хем районнуң Ак-Тургада ыяш ажыл-агый черинниң ажылчыннары 1969 чылдың одалга сезонунга белеткелди эгелей берген. Суурда школа, библиотека, эмнелге болгаш уруглар албан черлеринге одаар ыяшты белеткеп турар.

Бо хүннерде 130 кубометр ажыг токпакты белеткээн.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

—⊙—

Чаа магазин

Кызыл хоорайда база бир улуг аңыл-чем магазини чоонда чаа ажыгымда шергеп. Ол магазин Ленин болгаш Гагарин кудумчуларының белдирииде, хөй аал иштиг чурттаар бажыңның адакы кадында тургустунган.

Магазин беш сөлбирлиг. Одарны дерип тургусканы эки. Ук магазинге барташ, янзы-бүрү ассортиментилиг кондитер кылгаларын, колбаса аймаан, сүттү болгаш сүттен кылган чемнерни, эът, ногаа, сүксүн болгаш өске-даа аъш-чем аймаан сөлып ап болур.

Хоорайның чону чылдың-на өзүп турар. Бо магазин чаа кварталдың хөй чурттакчыларының хереглелиг хандыраачыга эң-не таарымчалыг болган.

—⊙—

Мөген-Бүренде

«Мөген-Бүреп» колхозта пинтиин-биле беш муң ажыг хой төрөөн, ооң чаш толуп эки доруктуруп турар.

Хойжулар С. Сагаан 310, С. Белек-оол 196 хураганны камгалап алгаанар. Ол ыяшкаш хойжулар Б. Деспи, С. Шоожул, И. Эрес-оол олардә хөй ооңдаашкыны база түзүктээн.

С. НАСТЫК-ДОРЖУ.

Мөңгүн-Тайга район.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕЗИ

АНЫЯК ХОЙЖУЛАР

«Шекпээр» совхозтуң Үттүг-Хөлде бир кодан хойжулары кыштап турар. Оларны аныяк малчыннар Монгуш Көк-Кыс биле Монгуш Сыгдыкай олар кадырып турар. Ол аныяк кижилер хой малдарынга ам алды чыл болган. Олар алдар-мактаага чедир белен эвес орукту эртип, ол аңыяынга мергежип, арга-дуржулгалыг апаргаан. Совлуг каш чылдарда уламыр 100 хойга онаштыр тозаңдан аяын эвес хурагаанарны менди доруктурун келген.

Беш чыл планының үшкү чылында аныяк өг-бүле төрүүр чүс хойга онаштыр 96 хурагаанны менди аңырап өстүрген болгаш тыва уксаалыг хойларының бирээзинден-не 1,6 кг дүктү кыргын алган.

Бо чылдың кыяынында оларның кодан хойжулары база-ла хүр кыштап турар. Шуптуу төрүүр 372 хой бар, ооң аңга чедир 282 хой төрөөн. Хурагааннар чидириг чок-на, бүрүн менди өзүп, доругуп турар. Коданда мал чеми четчиря-биле бар. Час целзе-даа, бергелер ам-даа төвүрүкүр дээрзин барымдаалап турарлар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң бээр 100 чыл болуур ооңга болгаш Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр, Көк-Кыс биле Сыгдыкай боттарынга бедиткен хүлээлгезин алган. Ам беш чыл планының дөртүү чылында төрүүр чүс хойдан-на чүс хураганны менди аңырап доруктурар, бир хойдан ийи кг дүктү кыргын алыр дээш кызыгаар аңылдап турарлар.

Аныяк малчын комсомолчу Монгуш Көк-Кыстың бо чылын район Совединиң депутадынга сөңгээн. Ол сөңгүкчүлериниң бүдүрелин шыңгыдып шыдаар дээрзинге чигаавыт турбас.

Х. МОҢГУШ.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң хойжузу Монгуш Седен бодунуң кодан малын Шаңчыда хүр кыштадып турар. Мал чеми—сигген, саваң, бүрт, чарбе болгаш минералдыг немелде чүүлдер—дуе, чугай, монофосфат четчир. Хурагаанаашкын доостур чыгаан. Хурагаанарны өг-бүленнің херээжен ээзи Дунгар Сат. оглу Чудурук, уруглары Света биле Галя ажаап, дуржулгалыг сакманщыктер боон турар. Мал толу бүрүн менди доругун турар.

ЧУРУКТА: сакманщык Галя Седен.

О. ГАВРИЛОВТУҢ фотозу.

Улуг назылыг сакманщык

Чөөн-Хемчикте «Ленра» колхозтуң хоочун колхозчузу Делгер-оол Бугажыкович Күжүгет ам 71 харлыг. Назылап кырызаа-да, ол күш-ажылчы соруун салбаан. Баян-Дугайда хойжу Ховалыг Бавуунуң аалында сакманщыктеп кыштаан. Хойжуның ажаалдазында төрүүр 331 хойларының 290-ни ооздаанкан. Чаа төрүттүнген хурагаанарны хойжу өг-бүленнің херээжен ээзи-биле кады демнежип аяаан турган, бо хүннерге чедир чаңгыс-даа хураган хорамчага таварыштырбаан.

Массалыг ооңдаашкынның эгезинден бээр Делгер-оол Бугажыкович шуптуу 55 чаш хураганны мандыдып доруктурган. Коданда ооңдаашкын үргүлчүлеп турар болганда, эш Күжүгет хойжу өг-бүленге 60 ажыг хураганны доруктуруп бээр деп хүлээнип турар. Хоочун шынчы дүнеки дежурныйлаашкынны серемчиледдир эрттирип, кажаа иштинге дүне төрүттүнген хураганнарны недеринге эмзирип турар. Совлуг бир дежурныйлаан дүнезинде 7 хураган өлчалыг болган. Күш-амылга бүгү амыдыралының хөй нуруузун баравлаткан бо кижиниң колхозтуң улуг, биче кижилери хүндүлээр.

О. ТӨГҮС.

часкы ажылдар ырак эвес

„Шынның" часкы рейдизи

Час манавас, дүрген белеткенир

Ногаа аңылынче угланыышкыныңыг «Дөң-Терезин» совхозтуң механизаторлары яннынчы күш-ажылдың эзлүгүнге киришпишээн, часкы тарылгага аңылдаар трактөрларның болгаш кодээ аңыя-агыйның комбуг чепсектериниң септелгезин чер-чер Советтеринге соңгуда хүнүнүң будуузунде бүрүн доозкан. Тараа культураларының четчир хемчээлдиг үрезиннерин совхоз чажар шынарынга чедир арыглап алган.

Механизатөр кадрлар ийи эзлүг-биле аңылдаарынга четчир. Ындыг болза-даа ылаңгыя-биле чергелештир часкы тарылга белеткелинде четчестер болгаш шиитпирлеттинимизин айтырыглар хөй дээрзи «Шынның» рейдизи чоруп турган үеде илерээн.

Совхоз бо чылын суггарылгалыг черлерге 1100 га тараа культураларын, 70 га картофельди, 30 га ногааларны тарыыр. Тарылганы бүрүнү-биле суггарылгалыг черлерге чорудар деп шиитпирлээн болзада-да, маңаа белеткел ажылы кошкаа. Эдегейниң эрги суггарылга бугазының дөзүн довурактарын болгаш унун аштап, аягыдарын эгелевээн. Бо ыяшын улуг соок болганы-биле Хемчиктиң суу булухтааш, совхозтуң төвү — Дөң-Терезин суурнуң кудумчуларын безин шыва аяган. Ол сугну тараа, азы сиген шөлдеринче чайып ажыглаар талазы-биле совхозтуң дирекциязы хемчег албайн турар.

Суггарымчы звеноларның составын четчелеп тургуспаан. Суггарымчыларның хураалын, азы семинарын эрттирбээн. 170 тонна картофель үрезинин четпес. Ону пайым тыптымын алыры, чамаан сөөртүүр бөгүнге чедир тодараттынмаан. Ногаавар өстүрериңге муң санныг рамалаар херек. Олар белетметтинмээн. Совхозтуң директору эш Хүрең-оолдуң медегленин ёзугаар алырга, 500 рамаяы «Тыва даг-дүгү» комбинатта ылып турар, а артканын Абазаның ыяш-үлетпүр ажыл-агый черинден алыр кылдыр дугурушкан. Ол рамалар чогум чамаан белен болуру билдинмес.

Часкы тарылганы чорударының ажылчын планы кылдынмаан болгаш хөвү турлагчаш хураганны мандыдып доруктурган. Коданда мал чеми четчиря-биле бар. Час целзе-даа, бергелер ам-даа төвүрүкүр дээрзин барымдаалап турарлар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң бээр 100 чыл болуур ооңга болгаш Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр, Көк-Кыс биле Сыгдыкай боттарынга бедиткен хүлээлгезин алган. Ам беш чыл планының дөртүү чылында төрүүр чүс хойдан-на чүс хураганны менди аңырап доруктурар, бир хойдан ийи кг дүктү кыргын алыр дээш кызыгаар аңылдап турарлар.

Аныяк малчын комсомолчу Монгуш Көк-Кысты бо чылын район Совединиң депутадынга сөңгээн. Ол сөңгүкчүлериниң бүдүрелин шыңгыдып шыдаар дээрзинге чигаавыт турбас.

Х. МОҢГУШ.

Совхоз үлетпүрлүг Ак-Довурак хоорайның аңылчыннарын, аңбан-хаакчыларын ногаа аймаа-биле хандырар хүлээлгелиг. А «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи совхозту шефке алгаш, хүлээлгезинни багай эвес күүседип эгелээн. Ол будуулге бо чылын совхозтуң илувун септеп бергеи болгаш 100 ажыг тонна хөмүрнү сөөртүп бергеи. Шеф аңылым моон соңгаар-даа улам күштелдирерин комбинаттың удуртукчулары аазап турарлар. Шак ындыг дузалажыгга дээнып, маңаа харыы кылдыр совхоз эки үнүш-дүшүттү өстүрериниң хемчеглерин аяза чогуур.

«ШЫННЫҢ» РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Г. СИЛКИН — кодээ аңыя-агый будуулге эргелеринниң инженери;

В. ХОМУШКУ — «Шынның» кодээ бижиичизи;

М. МОҢГУШ—совхозта улусчу контроль болуунуң даргазы;

Т. ТАЛГАНЧИК — «Шынның» корреспондентизи.

Кызыгаарларывыс ыдыктыг!

Даман ортулуктуң девискээрниге кыдат авантористериниң чепсектиг чөңгээлер кылганынга ажылчы чоннарның килеңээн удурланышкын чалгыы кошкавайн турар. Пекинде дунчуланган англыаныкчыларның үүлгедиглериге удурланышкын митингилери үлетпүр будуулгелеринде, колхоз, совхозтарда, институттарда, шериг кезектеринде үргүлчүлевишаан.

МОСКВА. Мао Цзэ-дун болүүнүң дээрбечи халдаашкыннар кылганын В. В. Куйбышев аттыг электрозаводтуң коллективи шинтпирлиг буруу шапкан.

Слесарь комсомолчу Геннадий Коньков хой кижи чыыгган митингиге мынча дээн: «шеригден мырыңай чоокта чаа халажып келдим. Армияга шериг албанын совет-кыдат кызыгаарга, сөөлгү болуушкуннарның болган черлеринге эрттиргеи мен. Чөңгээчилер төлептиг ойтур шавышкынны алган-дыр. Моон соңгаарда база ындыг болур. Партияның кыйгырыын өзүтаар төрээн кызыгаарларывысты камгалаарынга бистиң кижи бүрүзү белен деп, бүгү аныяк электрозаводчуларның өмүзээнинден медеглеп тур мен».

Электрозаводчуларның үндүргеи доктаалында чугаалаанны мындыг: «чуртка улам хөй бедик шынарлыг электродериглерни бээр дээш, бүгү күжүзүстү харамаанмайн ажылдаар, боттарывыстың шериг хүлээлгевисти бистиң эрес-маадыр кызыгааржыларывыстың күүседип турары дег, алдарлыг күүседир бис».

КАЛУГА. Кыдат халдактыларның кара сагыштыг чөңгээнин шой шуткуур Киров заводунуң ажылчыннарының митингизи чангыс ап-сеткилдии-биле шыгыы буруу шапкан.

Пекин авантюристери антисоветтиг бүжар күгүлдээшкин кылып тургаш, боттарының экономиказын бууратканын чажырып шыдавас.

КҮР-нуң ажылчыннарының болгаш тараачыннарының өзулут өөнүктерин, каргыштыг дайзыннары кымнарыл деп чүвениң ужуруу олар кедизинде барып черле биле бээр. Кыдат улус Мао Цзэ-дунуун болүүнге үр төөреттирбес деп медеглээш, коллективтин ажылчыннарының сагыш-бодалын слесарь А. А. Поляков илергейлээн.

Ынак Төрээн чуртувустуң камгалал күүзүнү быжыглаарынга күжүвүстү харамаанмайн бээр бис деп, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка бүзүреллиг сөзүн А. Поляков, митингиге сөс алган оон-даа өскелер бергеи.

ССРЭ-НИҢ МУРНУУ КЫЗЫГААРЫ. Ыраккы Чөөн чүк кызыгаарынга маоистерниң кылган чепсектиг чөңгээлерине удурланышкынның митингизи муриуу кызыгаарны камгалап турар шериг кезектериниң бирээзинге болган. Дамаи ортулуктуң камгалаарының тулчуушкунунга маадырдыы-биле өлген полковник. Совет Эвилелиниң Маадыры Д. В. Леоновтуң төрелдери митингиге киришкеи.

Старшина Георгий Ушаковтуң аңаа мынча дээн сөстери даңгырак дет чаңгыландыр дыңналган:

— Амы-тыныы оскунган дайынчы оңнүктеривистиң алдарлыг дайынчы херээнге шынчы болуруун оларның турасказылынга даңгыраглап тур бис. Дайынчы мергежил, билиивисти бедидер бис. Эрес-маадыр, коргар деп чүве биллбес кижилерни кызыгаар кижилидер. Ынак Ада-чуртувуң аймыл чок чоруу дээш бодуун амы-тыныы бээрингe бистиң кижи бүрүзү белен. Пекиннии чагырыкчылары оны кажан-даа утпазын. Кыдат авантюристериниң чөңгээ бүрүзү төлептиг ойтур шавышкынга таваржыр. Совет Эвилелиниң кызыгаарлары ыдыктыг!

(СЭТА).

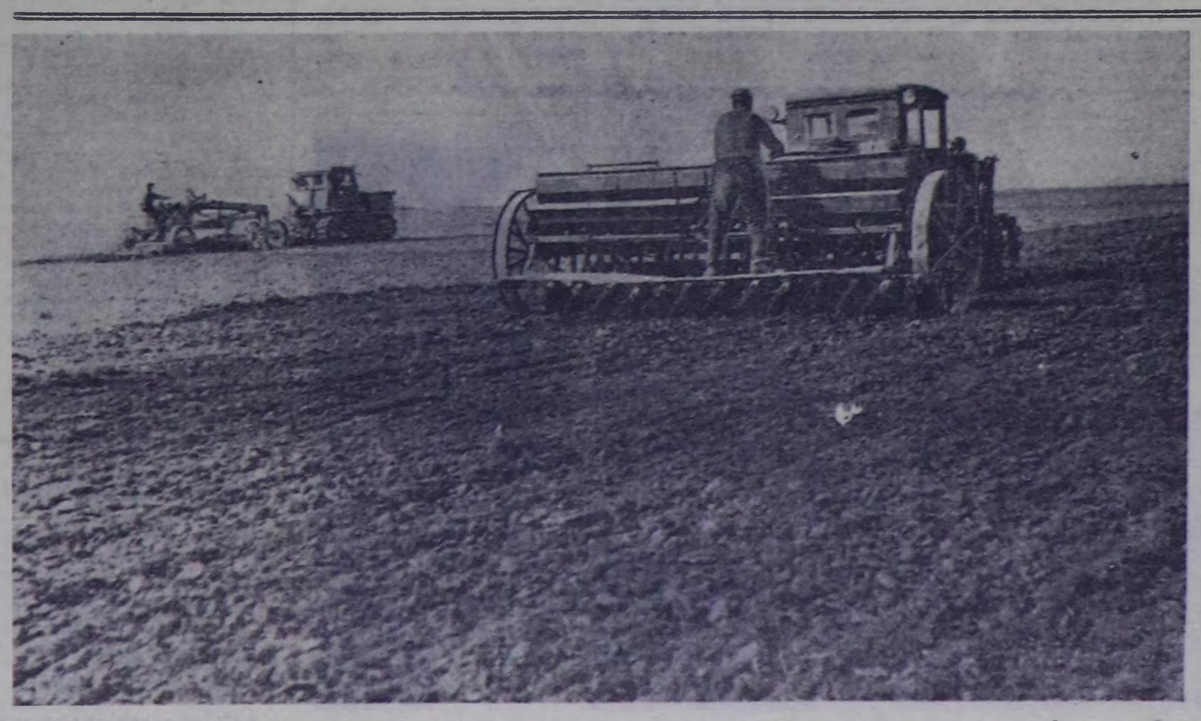

ТАДЖИК ССР. Вахш шивээзында чаг келген. Хомудар же баштайгы чазакка агрегаттары үнген. Кургэн-Тюбе районнуң Күббышев аттыг Ленин орденниг совхоз-техникумунуң чер ажылдакчылары сула биле люцерна холукседаанның чажылгазын малга погаан чем кылдыр белеткээри биле эгелээн.

ЧУРУКТА: совхоз техникумуң тарылга

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КӨСКҮ АГИТАЦИЯЖЕ УЛУГ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Партия организацияларының идеологтуг ажылының бир чугула хевири көскү агитацияны алгы үеде республиканың хой-хой партия организацияларының хой хевирлерге калбартып, ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң айтырыгларын чедиишкиниг шинтипрлээринче ажылчы чонну эвилелден кодургенге, коммунистиг кижизидилгенниң айтырыгларын шинтипрлээринге оңу калбаа-биле ажыттаа турар.

Көскү агитацияның хевирлери ынаы-бүрү. Оңу четче ажыглары чер-черде партия организацияларының, олардың активиниң чогаадыкчы ажыл-херээнден хамаарыкмр. Амыдыралдың көргүзүп турарында алырга, олче кайда чогуур кичээнгей салдынган, ону кылырынга чогаадыкчы совуургалды углаа болдур, ынаа кээрге үлетпүр бүдүрүлгелериниң күчүзүн остүрериң чедирбээни болур. А чурттатга тудуунда байдал оон-даа дора болуп турар. Бүш-ажылдың бүдүрүкчулүүнүң талазы-биле бистиң трест бодунуң хамааржып турары «Главкрасноярск тудугнуң» организацияларынган эң чавыс дединдедиг чер болган. Трестиң эрткен чылдагы дүржулгазын ап көөрге күш-ажылдың бүдүрүкчулүүн бединдер аргалар хой.

Курлавырлар дугайында чугаа моон мурнунда-даа үргүлчү тургуступуп келген. Хамык ужур болза чугаадап ажыл-херекче шилчивейн келгенивисте. Чылдың баштайгы кварталы төнер чоокшулаан. Ынчалза-даа план күүседезин багай болган. Бистен хамаарышпас чылдагаанныр тургандаа болза, ажылдан оялдаар, прогул кылыр, үрей кылымышкиннарны эдер таварылгалардан ам-даа чайлавааныысты деңгеглээр апаар.

Ажыл шагының үезинде ана туруушкуннарны материал, механизмнер чедиишпезинден болуп турар диңмир болгай бис. Ол дээрге чамдык инженер-техниктиг ажылдакчыларның хандырылганың болгаш ажылдың графиктерин шын чогаатпайн, оларны дүүшүртбейн турарының херечизи. Тудугга инженер кижиниң ажылының хуваалдазы, оон үреттүнелдии—чугула айтырыгларның бирээзи. Ангы-ангы участоктарда ажылдап турар харыысалгалыг ажылдакчылар болунга негелделиг болуру чугула. Кайы-бир черде тудуг чөрүдүп турар организация материалдарны, чиг-этти болгаш ажылчын күжүн шын, технологиянын ажыл-биле хуваап, ажылдаар ужурлуг. Харыүгда хой янзы объектилерниң түдүүн эгелээр, материалдарны чашканнай хуваарга, олардың чедиишпейн баары билдингир.

Ажылга оялдап келир, оон түрүк прогулдаар чоруктар трестиң организацияларында ам-даа үргүлчүлевиннаан. Оон үламынган күш-ажылдың бүдүрүкчулүү чавызап, планның онаалдаалар күүсеттинмейн турар. Ол база ажылды таарыштыр организацияларның болуп турар. № 48 тудуг эргелелинде (начальниги эш Новицкий, кол инженери эш Фомина), үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында (директору эш Бехтерев, кол инженери эш Кузнецов) күш-ажылдың сагыгга-чүрүме кошкак. Прогулдар хой болганындан ажылчыннар нормаңы күүсетпейн турар. Бо коллективтерде ажылды механизастаа р ынче кичээнгей салбайн турар. Партия, комсомол, профэвилел организацияларының кижилер-биле ажылды кошкак үдурүп турарының хараазындан докладнал кадрлар тургустунмаан.

«Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелерниң администрация черлериниң удуртулганың стили ангы үениң негелделинге дүүшпес. Үк организацияларда кижизидилгениң кол методу — административтиг хемчеглер, дужаалдар болу берген. Ол хевирни чөп ажыглавышаан, ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп, ону ёзугаар шыңгыы негелдеии тургузары чугула. Чижээ, шеверлекчилер коллективи план күүсеттээнин бо кышкы соок хүннер-биле тайылбырлап турар. Чайгы таарымчалыг хүннерни ап көөрге безин күш-ажылдың бүдүрүкчулүү буу деннедге. Чылдагаанны болза механизмнер күжү-биле кылыр ажылларны хол-биле кылып турары. Материалдарга болгаш о с к е-д а а үүлдерге хереглелдиң чагыын, оон хуваалдазын четпес организастаанында болур.

Планның даалгаларны болгаш социалистиг хүлээгелерни күүседириниң магадылалы болза бүгү курлавырла р ның ажыглаары. Ынчангаш чамдык аргалар дугайында чугаалаайн.

Ажылчыннарның болгаш инженерлериниң, техниктер и ң ажылчын бир хүнүн таптыг сайгарып көөр болзувус е а, ажык чок халас эртип турар уе хүнүнүң-не 1,5—2 шак чедип турарын эскерер бис. Ол дээрге инженер азы техник кижиниң бүрүзү-биле хемдуглу, кандыг-бир материалды, кодүртүр механизмни ой-шаанда ыяк чагыдып албаанындан ажыл чок ана олурар ужур тыптып турары болур. Ажыл үезинде чаңсардап, таакпылаар шаг-үеге чарыгдаар минуталар база шактар чеде бээр. Ол бүгүнү үзүткап, ажыл шагын чөп ажыглаары — улуг курлавыр.

Амгы үениң тудугларының улуг, нарын. Ынчангаш тудугну индустриалдыг арга-биле чорударын партия болгаш чазак онзагай демдеглээш, тудугга хереглээр машина тудуушкунуңуң темпилерин болгаш хемчээлин остүрген. Бистиң республиканың тудуг шөлдеринде янзы-бүрү механизмнер бар. Ынчалза-даа бедик черлерже чүүк кодүртүр краннар, механизмнер турда-ла, ажылчыннар боттары 3—5 дугаар каттарже материалдарны аргажып алган үндүрүп турар. Азы чер казар экскаватор турда-ла хүүрен, кускуун-хаай тудуп алган чер каскан кижилерни кайыдаа тудугдан коруп болур. Эргн чаңчылдардан үштүнмаан инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалга чогуңуң херечизи-дир. Хол-биле кылыр ажылдарның үлүг-хүүзу бо хире турда, күш-ажылдың бүдүрүкчулүү чавыс болуру билдингир.

Тудуг чорударының технологизиязы кандыг ажылды баштай эгелээрин, бүгү операцияларны шуштур чорударын сагывас чорук күш-ажылды таарымчалыы-биле организастаарынга шаптыктаар.

Тудугнуң шынарын, ону инженерлик негелделерге дүүштүр кылырын техниктер азы дээди эртеминг специалистер хайгаараар, ажылчыннарга сумени кадар ужурлуг. Ынчалза-даа бистс инженер-т е х н и к т и г ажылдакчылар бот т а р ы н ы ң ёзулуг туружун эдлевээн, колдуунда-ла материалдар-биле хандырылчыларның хүлээгезин күүседириңге ёйлежип турар. Ол практикадан чайлап, үрей кылыышкыннар эдип, хой уе, чарыгдаар үндүрер чоруктан үштүнары биске улуг курлавыр болуру билдингир.

Четпестерни үзүткап, тудуг шөлүнге мурнакчы аргаларны нептередирде планнаа ш к ы н системазын сайзырангайжыдары чугула. Планны ай санында берип турар. Ону участок, бригада бүрүзүнге он хонуктарга, харын-даа хүн бүрүзүнге чедир хуваап, оон күүседезин контрольдаар апаар. Ынчаарда материалдар, механизмнер-биле хандырылганың графиги улам тодаразар.

Аргаларны болгаш курлавырларны иштн треске безин хамаарыштыр санаарга хой-дур.

А эргелелдерде, участоктарда болгаш бригаларга курлавырлар чежел! Ол бүгүнү ажыглаарының чугулазын бистиң тудугжуларнын бо чылгы сорулгалары көргүзүп турар. А сорулгалар улуг. «Тыва кобальт» комбинадының тудуун доозары, телевидениниң «Орбита» станциязы, Кызылда тудут материалдарының комбинадынга болгаш культураның, чурттагланың бажыңнарын тудары.

СЭКП ТК болгаш Совет Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели тудугжулар дугайында улуг сагыш салып, оларның ажыл төлевиниң улгаттырар хемчегни алган. Анда харыы болза шалыпчы ёзу-биле ажылдаары. Тываның тудугжулары социалистиг хүлээгелерни күүседир дээш деминг ажылдаар дээрзинге бүзүрел бар.

Ч.-Д. ОНДАР,
«Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи.

Мурнакчы дагжылар

Беш чылдың дөртөү чылының чазын Ак-Довуракта «Тыва даг-дугу» комбинатта Ооржак Шевер-оолга баштакан дагжылар күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Бригаданың кежигүннери эки шынарлыг даг-дугун хол-биле чыып тып турар. Хүнде бир кижиниң нормазы 127 килограмм турда ажылчын бүрүзү 140-150 кг эки шынарлыг дагдугун дужаап келген.

Мында дагжылардан Саян Данзы, Монгуш Шактар бедик коргүзүглериг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

Ажыл дүргедээн

Республиканың орук тудуунуң участогунуң ажылчыннары Улуг-Хемде Ак-Туруг суурнуң чанында турумчуп ап, орук кылырынга белеткел ажылдарын шуудадып эгелээн. Орук участогунуң ишчилери дөрт ороалдыг конторалары болгаш эт-херекселдер шыгжаар ийи улуг складты, сеңгелге мастерскаязын тудуп, ажыглаага киргеп.

Бо хүпиерде орукчулар чурттага бажыңнарының тудуун кылып эгелей берген. Ол ышкаш оске-даа дузалаар ажыл-агыйларның тудуу шалыпкын чорун турар. Тудуг ажылын мастер Куулар Машпалдыр башкарып, ажылчыннарның болгаш машина-техниканың күжүн шын хуваап турар. Тудугларны дүргеп болгаш шынарлыг кылырынга А. Монгуш, Ш. Сарытбан, Ч. Иван-оол олар төлептиг үлүүн киргип келген.

Х. СУКТЕР-ООЛ,
тудугжу.

Белокуриханы чон билир

Алтай сынарының эдектеривде, шапкын хем эриктериниң делгем шынаазында Белокуриха курорт чатты бергеп. Сибирьниң эң улуг кадыкшыдылга черн ол. Аңаа кыжын, чайын-даа чон хей турар. Кузбасстың шахтёрзары, Алтайның тараажылзары, Красноярскиниң тудугжулары эңведир дээш аңаа келир. Ортаа Азия республикаларының хову ишчилери, Урал биле ыракны Сахалиниң, Магаданның, Москвадың, Ленинградтың болгаш чурттун оске-даа хоорайларының чурттакчылары-биле кижи аңаа база ужуражыр.

Курорттуң аржааннары шагдан тура сураглыг. Оон радиоактивтиг аржаанныр: чүрек-дамыр, медерел, кеш аарыгларын, ажылдавры бакырааи бестерни эмнээр.

Аяс эртен

ЧУРУМАЛ

Аяс эртен. Чымер арын-баштыг ажыннадып турар ооок. Ынчалза-даа кыштың соогунга дадыккан тудугжулар чаала бедип үнүп чыдар тудугнуң кырында үнүп келгеш, мындында туруштарын эзлепнеп. Оларның чамдыктары чергелешкен хаваларның тууйбуларын немей эптеп салган, аргаппары смырыңдан демирлер-биле арматура быжыглап кылган, мындыг.

Өрү бедип үнген күчүүг кран кускуннай каапкан соонда улуг деспизинде өтпек ышкаш эзилдиринге тавааp дүжүрдү. Тудугжулар ону демир саваларга узуп ап, ажылын уламчылады. Крапчы уруг башкарга, күштүг кран шыгыраап соонда далаш чокка «кылаштап» чорупту. Тудуг шөлүн долгандыр херек материалдар чыгдынган. Куруг чыткан шөлде чаа тудуг бедин эгелээнин коруп турарга солуп-даа, магадапчыг-даа ышкаш сагындырды.

Мында хайныышкинниг ажылче шымны берген кижилер Кызылда дыка хой тудугларны кылып, бүрүн ажыглаага киирген. Телестудиянын, № 14 школаның болгаш ийи каът универматтың бажыңнары оларның күш-ажылчы үлүүнүң ачызында туттунган. Ам болар дааранылага ательезинниң бажыңын тудуп эгелээни ол. Бо бажың үш каът болур. Оон тудуп кылыр ажылдарын июнь айда доозар соруага оларда салдынган. Чоокку хүннерге чедир тудуг материалдарын үзүктелиишкин чок чедирип кээп турарындан ук бажыңның ханаалары соңсаал чокка бедип бар чоруур.

— Биете кодунда күш-ажылга дадыккан кижилер ажылдап турар. Оорумнуң хой кезии комсомолчу аныяктар. Кызылда 35 дугаар тудуг училищезинн доосканнар база бар. Ажылды шалыпкынчыдарынга мында комсомол болуү дузазын чедирип келди—деп, бригадир аның шинчилерниң үлегерлиг талазын демдегледи.—Тудугга үзүктел чок ажылдаарынга ынак комсомолчу оолдарның бирээзи бо арматура быжыглап тур—дээш, эш Надыңын Мохана Шойзатче айытты (адаккы чурукта).

Ол оол аныяк тудугжу бригаданың кежигүннери-биле демнежип, бир чыл ажыр тудугдар кылышкан. № 35 тудуг училищеаның эки өөредилгелиг доозукчузу ол болду. Оон кады ажылдап турар өөрү Борис Бурдан, Сергей Чап база-да училищеде доосканнар, докладнал ажылдаашы, шалыпчы тудугжулар апарган.

Малаар-штукатурлап-даа билир, элээн каш чылдарда арматура кылып келген херээжен тудугжулар мында эзээш эвес. Олардан Галина Решето биле Раиса Башкова (үстүгү чурукта) аныяк тудугжулардан он ажыг кижиниң боттарының арга-мергежилиниге өөреткен. Тудуг-суурну шалыпкын кылырынга каш данкыр үлүүн киирип турар хоочун тудугжулар Ооржак Чаш-оолдуң. Түлүш Дүгержиктиң болгаш Аякпан Анай-оолдуң ажыл-ишке бедин коргүзүүлүүн бригадири мактады. Тудуг ажылы шуудан, чаа-чаа тудуг-суур калбарзып-на дээзинг эртенги хүн бедип кээп, тудугжуларның ажылының шалыпкынышырын деткээп дег, чылыг хереддерин черже чажып, аяс чаагайы-биле чайпай берди.

О. ОХЕМЧИК.
Фотолары авторнуу.

Эде тургускан

Каа-Хем районуң белеткел конторазы ацпыыр ажыл-агыйның салбыры болган. 1968 чылда хереглеп кооперацияның ацпыыр ажыл-агыйының Сарыг-Септе салбыры белеткелдеп чыл планын ажыр күүседип, мындыг түннелдп чедип алган: дүктүп планын 142, улуг алгы-кешти 110, биче алгы-кешти 106, сүттү 187, тараапы 236, өлүктү 149 хуу күүсеткеп. Нинти планны 379789 рубльге доктаатказ. А херек кырында 444500 рубль чедиргеп, азы 117 хуу болган.

Эртеп чылдың белеткелдер ажылынын планын ажыр күүседиринге склад эргелекчизи Петр Иванович Лубошников болгаш белеткелчи Тимофей Леонтьевич Чепкасов олар кызымак ажылдаал. Олар улуг-биче алгы-кешти болгаш оске-даа белеткелдерни ырак черлерде чурттап турар малчыннардан, колхозчулардан садып ап келген.

Өлүк белеткелиниң талазы-биле 1968-69 чылдарның анчыыр сезонунуң үезинде, анчыыр ажыл-агый салбырының анчызы Степан Григорьевич Васильев 33 кижини, 76 диңнии күрүнеге дужаагап. Доор Тарлаевич Кошкедей мурнунда аннап чорбаан, ынчалза-даа бирги чылында бээвп 11 кижини, 326 диңнии дужаагап. Өлүктериниң шынары эки болган.

Эртеп анчыыр сезонунда ийи чүс ажыг анчылар 7500 рубль түңнүг чүүл-бүрү өлүктерни күрүнеге дужаагап.

О. ООЛАК.

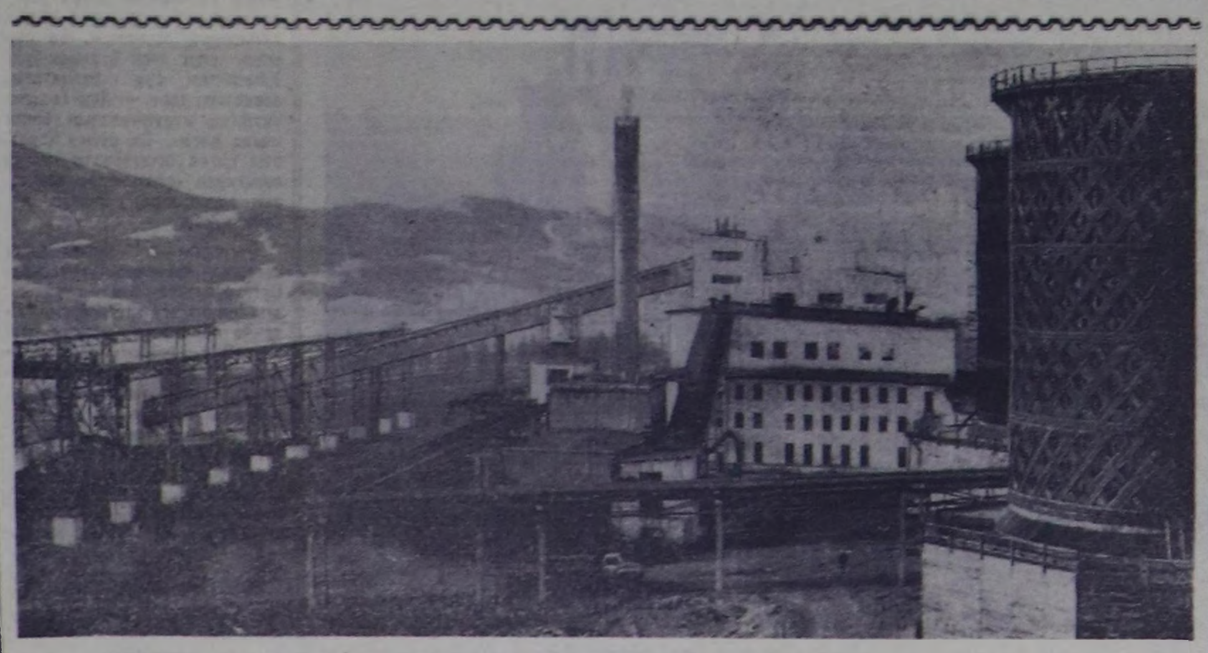

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунуң ниңуи хевири.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Район Совединиң сессиязы

Таңды район Советиниң он ийиги чыылының бирги организастыг сессиязы болуп эртикен. Сессиига организастыг айтырыгны чугаалашкан. Ажылчы чоннар депутаттарының Таңды район Советиниң күүсемчи комитединиң дарганыга депутат Ш. Б. Куулар-ны, күүсемчи даргазының орадавчызынга депутат П. А. Демяшту сессия соңгаан. Район Советиниң күүсемчи комитединиң, доктаалнал болгаш осне-даа комиссиялары, улус-чу контроль комитединиң тургузуп бадыткан.

Соңгулда кампаниялының үезинде соңгунчуларның бергеп чагыглардында кол черни суурларның культ у р а з ы н, амыдырал хандырылгазын улам бедидер дугайында чагыглар хевээп. Сессиига районуң суурларының культ у р а, амыдырал хандырылгазын ажыр бедидер дугайында чагыглар хевээп. Сессиига районуң культ у р а, амыдырал хандырылгазын улам

ТЕХНИКА БОЛГАШ ДҮЖҮТ

СЭКП ТК-ның октябрь (1968) Пленуму колхозчин ажыл-ишчилериниң мурнунга чугула сорулгаларны салган. Сорулгаларның эң колу болза бүгү колхоз ажыл-агый бүдүрүлгелериниң үндезинниериниң үндезини — тараапы бүдүрери болур. Эки тургустуган хову ажылы чокка колхоз ажыл-агыйның кандыг-даа адыры чогууру-биле хөгжүп шыдавас. Тараа болгаш мал чемнери чедиштесте мал ажылдакчылары канчаар-даа ажылдаза эки түңнелдер чедип алдынмас. Бо дугайы тараажы, малчын бүрүзүнге биилдингир.

Бистиң совхоз күш ажылагыйлыг кылдыр специализастаттынган, ындыг угланышкынның ажыл-агыйга сананып турар. Чүгле оон ужурунда хову ажылы дүзалал адыр кылдыр тургуступ ганы таарыштыр. Канчаар-даа специализация турда, чер ажылы чугула болуп артар ужурлуг.

Совхоз 1962 чылда организастаттынган. Оон бээр арткан чылга чедир кол орулганы тараадан ап келген. Бистиң тарылга шолдериве ындыг кончуг дүжүткүр эвес, хатка алзып үрелген-даа болза, аңаа тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп ап болур арга бар. Бистиң шолдеривистен бедик дүжүт алырының бир кол магадылалы хөрүшүү хат алырынга удур хемчеглерни ажыглавышаан, хову ажылдарын чогуур үеде эрттирери болур.

Теоретиктиг санаашкынпар ёзугаар алырга, ажыл-агый машиналар болгаш тракторлар-биле артыкпылдыг ханыртынган хире. 5800 гектар тарылга шолүнге онааштыр илчирбе дугуйлуг 23 трактор-луг, 25 комбайнныг бис, азы ээлчегде ажылдаар бир трактора хамаарыштыр алырга, чангыс гектарга-ла 0,01 трактор онаажыр. Бо бүгү хову ажылдарын чогуур үеде эрттиреринге четчир, азы бир трактор 135 гектар чымчак черни ажылдап кылыр апаар.

Часкы ажылдар ырак эвес

Бир эвес тракторлар ажыдын чижекке алыр болза, яңы-бүрү чылдагаанындан (техниктиг үрелиишкиниерден, трактористер чедишпезинден) аңаа турар чорук ковүдеп турар. 1965 чылдан-на чамдык тракторлар септелгеге элекке кирип эгелээн, а ол үениң дургузунда тракторларның саны 32 турганындан 37 чедир немешкен-даа болза, ынчан бир тракторга онааштыр ажылдап кылыышкын дыка кудулаан. Бир эвес 1963 чылда чаңгыс тракторга онааштыр чымчак чер ажылдап кылыышкыны 393 гектар турган болза, 1967 чылда 300-ле гектар болган.

Тракторларның долу бүдүрүкчүлүг эвес бооп келгенинең бир кол чылдагаанны инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан машиналарның эдилелин, ажылын экижидеринге чогуур кичээнгей салбайн турарында. Борта ындыг чижекти айтыры чугула. Тракторлар септелгезинге контрольду кошкаткандан чамдык трактористер үрелик тракторларга ажыглаттынмас, эрги кезектерни салып септеп турган. Септелге үезинде кезектерни эде кылып ажыглаар хемчеглер организастаттынмайн келген.

Өске ажыл-агыйларда ышкаш, септелгеге кирген тракторларның чедер-четпезин илереткен, оларны тускай даазылаары бистиң ажылагыйда чоруттунмайн турар. Бо ажылды инженер кижи кылып ужурлуг турда, четпес кезектер даазызын аңаа-ла кладовщик кижиге кыдырып турганы шын эвес. Кол инженер складта кандыг кезектер барын бедин сонуургавазын. Мындыг сула хайгааралдың түңнелинде чамдык септеттинген дээн тракторлар четпес терлиг бооп илерээн. Хову ажылы эгелей бергенде шолге үрелген тракторну удур эдер чорук мооң мурнунда таварыжып турган.

Машиналарның эдилелин инженер болгаш өске-даа техниктиг тускай эртемниглер доктаамал контрольдаар ужурлуг. Ындыг турбуже инженерниң бүрүзү-биле бо чугула ажыл чоруттунмайн келген. Ол хамаан чок чамдык трактористер тракторунга техниктиг эдилге кылдыртыр дээш негелде кылырга, оларның оозу херекке алдынмайн турган. Оон ужурунда септеэр хуусаазы четкен тракторларны ажылга ажыглаар ужур хаая эвес таварыжып келген.

Хову ажылдарының үезинде техниктиг эдилге кылыр звеноларны ат кырынга тургусса-даа, инженерниң талазындан оларның ажылын башкарар, хынаар хемчеглер алдынмайн тургулаан. Мооң ужурунда олар хөпүү четкенде ажылдап, хөңүү четпээнде ажылдавайн турганнар.

Хову ажылынга инженер-техниктиг албанны четпес тургусканындан 1968 чылда совхозтуң трактор-хову бригадалары бүгү трактор парыгының чүгле 50 хуузун ажылаан, а агротехниканың планын 62 хуу күүсеткен.

Амгы үениң чер ажылынга механизатор кол күш болур. Аңаа күчүлүг техниканы бүзүрээн болганда, ол чер ажылының продукциязын элбекшидер дээш туржур ужурлуг. Бисте бо талазы-биле үлегерлиг механизаторлар эвээш эвес. Ындыгларга П. Качков, Э. Васильев, Н. Бабкин, И. Штенберг, П. Иванов, А. Назаров олар хамаржыр. Бо эштер чангыс ажылагыйда ам үш чыл ажыр ажылдап, чер ажылының, техника ажыглалының талазы-биле байлак дүржуганы шиңгээдип алган. Ынчалзажок бисте механизаторлар-биле ажылда улуг четпестер бар. Часкы, күскү хову ажылларының үезинде механизаторлар бо-ла чедишпестей берген болур. Совхозтуң директизазы ажыл-агыйга тракторист, комбайнер кадрларны немей өстүрүп алыр дээш, аныяк оолдар, кыстарны чер-черде профтехучилищелерже өөредип чоруткулаан. Ынчалза-даа оларның хөй кезии совхозка келгеш, кезек ажылдаан, өскээр чоруй баргылаар таварылгалар бар. Оон бир кол чылдагааны база-ла инженерниң механизаторлар ортуазунга сула ажылы-биле тайылбырлаттынар. Аныяк кадр кижини ажылга кижизидип, өөредири чугула. Ындыг турбуже чүгле бистиң ажыл-агыйда эвес, өске-даа чамдык совхозтарда чаа ажылдап эгелээн механизаторга эрги трактор, азы комбайн хүлээдир, оон уламыдан ону ажылга сонуургал чокталдырар шын эвес практика бар. Ону үнлезинибиле узуткап, хову ажылдарының бүгү дургузунда механизаторлар ортузунга ажылды күштелдирери чугула.

Барык бүгү хову ажылдары механизастаттынган амгы үеде кандыг-даа техниканы үр хуусаалыг кылдыр камнаг ажыглаары механизатор, инженер-техниктиг ажылдакчы бүрүзүнден хамаарыжыр болган часкы хову ажылдарының чогуур агротехниктиг хуусааларда доостуру хандыртынар. Инженер-техниктиг ажылды экижидер, тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының бүдүрүкчүлүүн бедидер, тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер арганы бээр.

А. ГЛАЗЫРИН.
«Көк-Тей» совхозта улусчу-контроль бөлүүнүң даргазы.

КОМСОМОЛЧУ САКМАНЧЫК

Хураган кажаазынче кире бээривиске, шупту бир аай ак, улуг, бичe хураганнарны торээн хүпперинң аайы-биле туе-туе үзүктээшкиннерде кажаалап каан турлар.

Үзүктээшкинниң бирээзинде Клара хураганнарынла бүзээлеттирип алган, бирээзин сүт-биле эмискиктээп олур.

— Бо хүнге чедир чеже хураган ажаап тур силер?—деп айтырдывыс.

— Ам 304 чедип тур.

— Бир кижиниң ажлар нормазы ындыг чүве бе?

— Чок, 60 хураганнан эвээш эвес-ле боор чүве —дидир.

— Ынчаарга беш кижи ажылдап турар шыкажыл?—деп ылавыладывыс.

— Эгезинден эгелээш, чааскаан ажылдап келдим. 158 хураганны чогуур негелдеэнинге чедир доруктургаш, кадарчыга дужаап бердим. Ам кап хонгаш, артканнарыпың хөй кезиин дужаап бээринге белеткеп тур мен.

Хураганнарының турар черн кургаг болгаш арыг-силиг болду. Хүннүң чырыы болгаш чылыы шял соңгалар караан оттуг кирип турар кыдыыр таарыштырганы черле онзагай. Чаш малга чидиртир чемнем чогуур негелдеэнинге чедир белеткеп алган. Мал аарый бээр болза, аңаа дуза чедиреринң эргежок чугула хереккелдери болгаш эмнерн-биле хандыртынган. Клара чүгле хураганнар ажаап остүрүп турар эвес, харын-даа мал эмчизиниң хүлээлгезин база күүседип турар.

Комсомолчу ыыс Клара Монгалбин «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Даг сылбырлыңы Оңгар Одекте № 2 хойжу бригадазынга бир кодан хураганны доруктурүп берген.

ЧУРУКТА: Клара Монгалбин.

В. ТАРТАК.
Фотозу авторнуу.

ЯҢЗЫ-БҮРҮ ЧҮРТТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

ВДР-ниң ДХМ-ниң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң толээлекчизи медеглел кылган. Америк самолеттар орт үндүрер болгаш шариктиг бомбаларын Куалгбинь можунуң Миньхаа районунче март 20-де катап октаашт, ракеталар-биле ол районну бооладаан. Оон түңнелинде кижилер амы-тынын оскунган болгаш материалдыг когаралдар таварышкан деп, медеглелде чугаалаан.

Америк агептилелдерниң үнелеп турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың шериглери оон-биле чергелештир АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда дайынныың эң улуг дайылдажымпкыны деп болур хире тулчуушуунун Сайгонниң соңгу-барыын талазында чорудуп турар.

АКШ Вьетнамга эжелекчи дайын чорудар бодалдарын улам хандыр боттандырарын үргүлүлеп, ВДР-ниң бүрүн эргеэнинге, айыыл чок чоруунга халдаашкыннар кылырын, Мурнуу Вьетнамда эжелекчи дайынын улам күштелдирип турар деп чүвени ол дайын үүлгедиглерн херечилээн деп, толээлекчи демдеглээн.

АКШ-тың ук аймактыг дайын үүлгедиглерниге холбаштыр ВДР-ниң чазаа шыгтыы удурланганын илергейлеп, ВДР-ниң бүрүн эргеэнинге, айыыл чок чоруунга халдаашкыннар кылырындан АКШ-тың ойталаарын, Мурнуу Вьетнамда эжелекчи дайынын соксадырып, мурнуу-вьетнам улуе Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң политиктиг программазын ёзугаар, дапшыкшың холгаарлаашкыны чокка бодунуң иштики херектерин шиитпирлээн турзун дээш, АКШ-тың, оон чалчалары туруттарның шериглерин АКШ-тың бүрүнү-биле, чугаа чокка үндүрген турарын шиитпирлиг негеп тур деп, ДХМ-ниң толээлекчизи демдеглээн.

Президентиниң медеглели

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң президентинаан Эдуардо Фрей радио, телевидение дамчыштыр медеглел кылган. «Чилиге агаар-бойдустуң коргунчуг халавы таварышкан— бистиң чуртувустуң тоогузуге коступ корбээн кандаашкын эрткеш, оон экономиказынга улуг когаралды чедирген» деп, президент чугаалаан. Кандаашкынга Чилиниң соңгу болгаш төп можулары таварышкан. Ол кандаашкын үүш-дүжүттүг 1 миллион 100 муң гектар шөлдерни когараткан деп, ол демдеглээн.

Суг курлавыры дыка эвээжээн, оон уламыдан электрик күжүн ажылдап үндүрери база эвлээжээн. Чамдык районнар малын барык дегере оскунган. Кандаашкын үзеттүрүү, транспортту, садыгны хогжүдеринге база уржуктуг болгаш, чоннуң кылыр ажылжининг эвээжээринге чедиргеп деп, Эдуардо Фрей дыңнаткан.

Дайзынны согары күштелген

«Тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның бүгү районнарында чоруп турар» деп «Нью-Йорк таймс» солуп айыткан. Даваңг чоогунда америк шериг тудуг-суурун мурнуу-вьетнам патриоттар дөрт хонук дургузунда соксаал чок бооладаан деп, оон еске америк солуннар дыңнаткан. Улусчу чепсектиг күштер дайынчы шавар халдаашкыннарны бир ай дургузунда чорудуп келген соонда боттарының дайзынга согуушкуннар таварыштырарын улам күштелдирген деп. Франциянық «Фигаро» солуну бижээн. «Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң дайылдажыышкыннары катап күштелген» деп, ол солуп демдеглээн.

(СЭТА).

Англи шериглер Ангилья ортулукта

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи шериг кезектери — десантычылар болгаш далай чадаг шерииның солдаттары Кариб далайда бичии Ангилья ортулукта дүжүртүнгеп. Ортулукка шериглериң дүжүртүнгеп сорулгазы болза, делегейде эң бичии күрүелериниң бирээзи — «Англияның дурум ёзугаар чазаап катап тургузары болур» деп, парлалга дыңнаткан.

1967 чылда Ангилья Кариб далайда үш ортулуктуң федерациязындан үнүп, бодунуң хамаарышпас чоруунуң дугайын чарлаан, ынчалза-даа херек кырында Англияның колониязы болуп турар.

Ортулукту федерациязың составынга эгидер дээр Англияның орлаңажышкынналары чедишкиниг чок болгап, ынчангаш ам Ангильяның Р. Уэбстер баштаан чагыртпас чазаан кезедирп-биле «күш көргедир» политиканы ажыглаапы ол-дур.

«КЫДАТКА ЧОВАЛАҢ»

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарда маоистиг чөңгээлер делегейниң коммунистиг шимчээшкинниге улуг хора чедирип, хамыкты мурнай Кыдаттың бодунга човалаң болуп турар деп, «Ланд ог фолк» солуп редакция чүүлүнде бижээн.

«Маоистер ол чөңгээлерин организаставышаан, «культура революциязының» бачыттыг түңнелдеринден чопнуң кичээнгейин алаактырыксаан, боттарының партиязының келир съезд дээр чүвезин белеткээринің аргазын тып алыксаан» деп, солуп бижээн.

Франциянық Компартиязының хүрээлеңиниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Бо чылдың эгезинден бээр Франциянық Коммунистиг партиязының ТК-ның «Мурнакы демократия дээш, социалистиг Франция дээш» манифези бүгү чуртка улуг сонуургалды ооскүткенин чүүлде демдеглээн. ФКП ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, демократия болгаш тайбың дээш демиселге улам чугула рольду ойнаар дээрзин чүүлде чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринге хостагланың Улусчу чепсектиг күштериниң америк-сайгон шериглерге удур шаап халдаашкыннығ дайынны хемчеглери соксавайн турар.

Хостагланың Улусчу чепсектиг күштериниң бөптүм можуда дайылдажып чоруп турар кезектери март 21-де АКШ-тың можу төвүнден мурнуу талаже 7 километр ырак турар 4-кү чадаг шериг дивизиязының бирги бригадазының штабынче хенертен халдаан. Халдаашкының түңнелинде ийи америк ротаны сандан үндүрген. 100 хире шериг машиназын, 17 блокаузту, бүшкерни узуткаан болгаш ыыбар түүлдүг складты орттеткен деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Немелде медээлер-биле алырга, март 13-че дүне мурнуу-вьетнам патриоттар АКШ-тың 9-кү чадаг шериг дивизиязының Лонган можуда үшкү бригадазының штабынче хенертен халдаан. Дайзын 160 ажыг кижизин олуртуп база балыгтатырын когараан. Оон ангыда патриоттар ийи шериг машиназын болгаш бир вертолёттуг чок кылган.

Бразилия чазаанық декреди

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилияның чаза чуруттуң «национал айыыл чок чоруунга халдаанын» дээш келемчелеп күштелдирерин көргеп чаа декреттиг чарлап үндүрген.

Чижээ, «даштыкы күрүнелериниң азы делегей организациялыының славырларын» ёзугаар хөделип турар «аңгылар организациязының» кежигүнү болуп турар кымнарда 5 чыл чедир хуусаада карабажыгга хоруглаар. «Туруп турар эрге-чагырганар-биле улустуң бакташтырар азы бакташтырарын орлалгажыр» сорулгаларлыг фактыларны парлаапы дээш ийи чылда хостагланың назын шиидер.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫ КҮШ-АЖЫЛГА КИЖИЗИДЕРИ

Бо чылдың март эгезинде Омскиге улус өөредилге болгаш көдээ ажыл-агый организарының зона хуралы боон арткен. Школачыларны профессия шилип алырынче угладар болгаш оларны көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылга белеткээр дугайын аңаа чугаалашкан. Күш-ажылга белеткелге болгаш көдээ ажыл-агыйга бедик мергежилдиг специалистерни белеткээринге көдээ школаның, колхозтарның болгаш совхозтарның сорулгалары тодараттынган.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хогжүдеринче бистиң партиявыс өөлүг чылдарда онза сагыш салып келген. Чурттуң улус ажыл-агыйының кол адыры материалдыг бүдүрүлгеде хаара түттүнган ажылдакчыларның 40 хуузу көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар. Национал орулганың үштүң бир хуузу, арыг орулганың 30 хуу хирези көдээ ажыл-агыйдан кирип турар.

ССРЭ-нин көдээ ажыл-агыйының улам ынай хогжүдезин социализмнин кол хообилуунун негелделерин ёзугаар боттандырары чугула үүл боон турар. Күчүлүг үлетпүр-биле чергелештир бүгү талазы-биле сайзырангай, бедик продуктулуг көдээ ажыл-агыйны бистиң чуртувуска тургузары чугула. СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленуму бистиң чуртувуска тараа бүдүрерин ковүдеирин онзалап көрген. Чуртта көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң амгы деннелиң кыска хуусаада бедидери-биле көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезининң темпилерин дүргедирин чугула деп санап турар үстүпе сорулгаларны шиитпирлээринче совет улус боттарының күженишкинперин утландырган. Келир үениң аныяк салгалын кижизидип турар ниити билиг школазынга көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринин улуг планнарының күүселдези база дөрт хамаарылгалыг.

Школа коллективтери канчаар ажылдап, боттарының доозукчуларын амыдырал канчаар белеткеп турар болдур, оларның келир үези оортан хамааржыр. Октябрь Пленумунун көдээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирлери көдээнің болгаш хоорайның-даа аныяктарының мурнунга чаа-чаа делгемнерни ажыктан. Ылангыя уругларны күш-ажылга белеткээринің айтырыын хоорайда-даа, көдээде-даа школалар сөөлгү үеде кошкаткан. Школаның херээ чүгле ниити билиг-биле өөреникчилерни чепсеглээри деп санап турар школа болгаш улус өөредилге удуртукчулары чазып турарлар. Шак мындыг чоруктуң түңнелинде мастерскаялар, бүдүрүлге бригадалары эвээжээн, бүдүрүлге өөредилгелиг школаларның саны кызырылган, күш-ажыл башкылаар кадрларны тараткан. Өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле холбаарының чугулазын В. И. Ленин айтып чораан.

Күш-ажылга кижизидилгени организастаарының эптиг хевири өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы дээрзин амыдырал бадыткаан. Бүдүрүлге бригадаларына уруглар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң чаа технологиязы-биле, әртем-шинчилел алban черлери-биле, ол ышкаш колхозтарның болгаш совхозтарның тускай әртемниглери-биле таныжар болгаш оларның-биле кожа ажылдап, дуржулга ажылынче суңдугар. 1960—64 чылдарда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары биске хөй тургулаан. Барык-ла ортумак школа бүрүзүнге өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле холбап, дуржулга ажылын чорудуп турган. 1964 чылда республикага 196 мастерская, машиноведениниң 10 кабинети турган. Школаларга 26 трактор, 70 машина дээш өске-даа дериг-херексел әлбек турган. 1963—64 өөредилге чылында 354 кижи квалификация экзамени дужааган. Бүдүрүлге өөредилгезининң материалдыг баазазын тургузарынга республиканың колхозтары, совхозтары улуг дузаны көргүзүп келген. Колхозтарның акша-хөреңгизин-биле хову турлагларын тудуп тургулаан.

Ниити билигниң ортумак школазының дугайында партияның XXIII съездизининң директивтиг айтыышкыннарын улус өөредилгезининң чамдык ажылдакчылары чедир билбейн барганындан ындыг түүлдер тыптып келген. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1963 чылда үндүрген ортумак школа дугайында доктаалында: «Ортумак школа ниити билигниң, күш-ажычы, политехниктиг бооп моон соңгаар-даа хөгжүүр» деп айыткан. Бо үш таланың чаңгыс эвинде, тудуш хырлзаалыында онзагай ужур-дузалыг хаяны утка сиңниккен. Ёзулуг коммунистерни кижизидерин чүгле күш-ажылга боттандырып болур. Моңу удуртулга болдуруп келген болгаш моон соңгаар-даа удуртулга болдурар бис. Эртемнерниң үндезинин билири-биле чергелештир, политехниктиг болгаш күш-ажылчы белеткелди әртери ковчуг чугула. Мурнакчы школаларның хөй чылдарда практиказы аңаа бадыткал болур.

Туранның № 1 школазының (директору И. В. Селина) үстүкү класстарда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы 10 ажыг чыл дургузунда ажылдап турар. 100 гектар черде яңзы-бүрү культураларны тарып, дуржулга ажылдарын калбарткан. Дуржулганарны баштай өөредилге-дуржулга участогунга, оон түңнелин колхозтуң шолдерине, өөреникчилерниң бригадазынга хынаар. Эң үнелиг агротехниктиг аргаларны, чаа сорттарны колхоз бүдүрүлгезинде ажыглап турар. Чаа сорттарны, культураларны шенээринге ажыл-агыйларга улуг дузаны школачылар чедирип болуру моон илдеи-дир. Мооң бадыткалы Туранның № 1 школазының дуржулгазы болүр. Бо школада автомашиналар, тракторлар бар. «Кызыл тараачын» колхоз школага чугула техниканы, кожулга дериглерин берип турар. Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгези дээш колхоз болгаш школа бүгү-ле чүүлдерни дем-биле чорудуп келген.

Туранның № 1 школазы сөөлгү чылдарда 471 өөреникчиге трактористиң, чолаачының, лаборантының болгаш учётчиктиң, электриктиң, дааранықчының болгаш уруглар садынга кижизидикчиниң шынзылгазын тывыскан. Оларның аразында 168 тракторист, чолаачылардан 86 кижиге шынзылга тывыскан. Эрткен чылын 22 өөреникчи трактористиң, 19 кижи чолаачының мергежилин чедип алган. Школачыларны профессия шилип алырынче угланшиглээр болгаш күш-ажылга кижизидер хемчеглерни кайбаа-биле нептереткенинден ол школаның хөй-хөй доозукчулары төрээн колхозунда ажылдап артып калган. Оларның чамдыызы көдээ ажыл-агый институттарында өөренип турар.

Тээли, Кызыл-Мажалык, Шагаан-Арыг, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак, Хандагайты, Самагалдай ышкаш улуг школаларда өөренікчилерниң бүдүрүлге бригадалары чок боон турары, өөренікчилерни трактористиң, чолаачының, саанчының мергежилдеринге белетковейн турары черле шын эвес. Өөренікчилерни өөредип, кижизидеринге бүдүрүлге бригадалары, көдээ ажыл-агый талазы-биле дуржулга ажылы улуг ужур-дузалыг. Көдээ школага ёзулуг политехнизациянның, көдээ ажыл-агыйга сонуургалды кижизидеринің база бир чугула хевири ол болур.

Бүдүрүлге бригадаларын организастаарыы болгаш хову турлагларын тудуп тургузарыышкаш айтырыгларны чүгле школа коллективтериниң күжү-биле шиитпирлээри берге. Ажыл-агыйлар школага тускай черни, техниканы болгаш үрезиниерни бээр апаар. Шак мындыг дуза чокта бүдүрүлге бригадазы чедишкинниг ажылдап шыдавас. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары мону херекке албас азы кичээнгей салбас болгулаар. Ам сорулга чүл дээрге, көдээ ортумак школа бүрүзүнге өөренікчилерниң бүдүрүлге бригадаларын катап эгелээр ийикпе чаазы-биле тургузар болгаш бо частан эгелеп ажылдаарын орлалгажыр ужурлуг.

Омскиге болган чөвүлел хуралга Россия Федерациязының көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы эш Агибалов чер-черниң ажыл-агый органнары өөренікчилер бригадаларынга бүгү талалыг дузаны көргүзерин чугула деп санаан. Школаларның кабинеттерин дериринге, кичээлдер арттырынге, көдээ ажыл-агыйның специалистери-биле, техника, үрезин, чемишчидилгелер-биле хандырарын боттандырарын чугула деп санап турар. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, районнарның бүдүрүлге эргелелдерн улус өөредилге ажылдакчыларын-биле кады боттуг хемчеглерни алыр дээрзинге бүзүрээр апаар.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «Ортумак школаларның үстүкү классчыларын автоделога өөредир дугайында» доктаалынга үндезилээш, чолаачыга сонуургалдыларны база профессионал чолаачыларны белеткээри школаларга эгелээр. Күш-ажыл кичээлдеринге болгаш шериг-техниктиг белеткелге кордүнген шактарны чолаачылар өөредирнге баштайгы үеде ажыглаар. Оон ангыда шеригнин эге белеткелинге кордүнген шактарны база аңаа ажыглаар. Автомобильдәи башкарарынга түс-түс кижилерни өөредирнче чолаачы сонуургактарга 32 шакты, профессионал чолаачыларга 50 шакты немей кинрген.

Автодело өөренип турар школаларга 35 өөреникчиге-ле онаалтыр инструкторнуң дужлалын немээн. Автоделону өөренип арткеш, экзаменнерни чедишкинниг дужаган доозукчуларга, олар 18 хар чедерге тускай шынзылганы тыпсыр. Автодело өөредир школаларга чүгле машиналарын түскайлап бээрин көрген. Районнарның улус өөредилге кылдистери, бүдүрүлге эргелелдери көдээ ажыл-агый болгаш чырыдыышкын министерстволарының айтыышкынналарынга үндезилээш, 1969—70 өөредилге чылында үстүкү классчыларны кандыг мергежилдерге белеткээрин өөренип ккор.

Өөреникчилерни профессия шилип алырынче угланшиглээр ажылды калбартыр болза эки. Хөй-хөй школаларда бо ажылды ареңгей чорудуп турар. Мында чүгле өөреникчилерниң сонуургалдарын болгаш чүткүлүн төдарадырыыдан аңгыда, улус ажыл-агыйының кадрлар талазы-биле негелдезинге дүүштүр оларны кижизидер керек.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оң—кайгамчык байырлал улам чоокшулап олурар. Башкынчының юбилейинге үткүштүр улус өөредилге ажылдакчылары, школалар коллективтери өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге каскы чедишкиннерлиг болур дээрзинге бүзүрел болур.

Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри.

В. И. ЛЕНИНИҢ ТӨРУТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

ЛАТЫШ АДЫГЖЫЛАР

ОЛАР ЧӨЭРБИ КИЖИ. Шуптуң чеден ажыг харлыг хире-зинде, төрүттүнүп аян-шинчилиг адаарганчыг, кылаштаар базымнары безин бүзүредиг, чоргаар. Олар скульптор кижиниң ажылдаар черинге чедип келген. Ынчаң аңаа амдыгында пордан тутканы, революсчу үш солдаттың тураскаалы бедий берген кестүп тургап. Шаа келирге, ол тураскаалдарны кызыл маны даштан чазаап, Бурунгу Ригапың дал ортузунга — Кызыл латыш адыгжылар төлүгне туртускан турар. Революцияның шынчы ленинчи гвардиязы кызыл латыш адыгжыларга бараалгаткан, оорлеш туркскаалдар база аңаа бедий берген турар.

Олар чөэрби кижи Ол-ла гвардияның төлөлекчилери. Скульпторлар болгаш архитекторлар революцияның хөрээнге боттарының амы-тының берген кижилериниң овурун келир үеңнең салгалдарынга пың көргүзерин латыш адыгжылар күзеп турар.

Ол болүктүң баштыңы — Эдуард Смилга, чеден харлыг-даа бол, оон арын-шыраңы аныяксыг, ажаок кашпагай.

ЧЕР ЧОК хөлечиктиң оглу, хаавныг ёзуңуң шеринниң латыш адыгжы батальонларының солдады Эдуард Смилга бодуңуң оске-даа хой эштери ышкаш, 1917 чылдың май хүнелеринде-ле большевиктерниң талазынга шиитпирлиг шилчип келген. Кыдыл латыш адыгжылар — революцияның хөрээнге бердинген маадзыр кижилер. Чогумна харын Смольныйны камгалаар шилиндек ротаны ол адыгжыларның составындан тургускан. Смилга Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң бажыңын болгаш Владимир Ильичиниң квартиразын камгалаар болүкке киртен. Аңаа Ленин-биле кады Надежда Константиновна Крупская болгаш дуңмазы Мария Ильинична Ульянова чурттаап турган.

— Ленинниң квартиразының чанынга таңылыл камгалал эвлүзинге турар ужур мөзээ үргүлүү таваржыр турган — деп, Смилга тугаалады. — Ильичиниң чоок кижилерн, өңнүктеря болгаш эштеря-биле чугаалажып олурарын бо-ла дыңнаар мен. Мөзээ ол бүгү улуг кижиниң дугайында уттуңдурбас бодал кылдыр арткан. Бис Ленин дугайында бодалдарывысты солупканывыста-ла оон эвлек болгаш чырык угаанын, могаг-шылаг чогун, күш-ажылга ынакшылдым. Совет эрге-чагыргазының дайзынарынга кам-хайыра чогун, кижилерге кичээнгейлиин магадаар бис.

Баштайгы үеде бисти хуралдаар залга чыттырган. Оруннар чедишпес, ынчангаш бистиң чамдыктарывыс шала кырынга удуп турган. Ленин бистиң нинти чурттаар залывыска кирип келгеш, ону эскерип каан. Ильич комендантынга келдирип алгаш, бүгү адыгжыларны орун болгаш оске-даа херекселдер-биле бүрүн хандырар дугайында айтышкынны аңаа берген. Ленин бистиң солдат чемнивисти каш-даа удаа хынаан. Бир-ле катап белеткээн чемниң шынарынга ол таарыжыр-маан, элээн шынарлыг продуктулардан дүштеки чемнин биске кылып бээр дугайында айтышкынны ол берген.

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ бодуңуң чаныш-сынып чок чорүү-биле бисти омакшыдып, ажылчын хөрээнин шынныныңга бүзүредип, революсчу угаан-бодалга бисти хей-аът киирип турган. Ооң ужурунда беш катап хей күш иегеттинер берге хемчеглерни безин чамдыкта күүседип турган бис.

Ленинниң айтышкынын ёзугаар Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң херек эртелекчиэн Владимир Дмитриевич Бонч-Бруевич Петроградтың бир бедик бажыңында ижээ берген контрреволюстуг, монархисчи отрядты узуткаарын бистиң отрядка дээскан.

Бистер чүгле бежең хире кижи турган бис. Ынчалзадаа таңылыдларны даазы чокка дүжүрүп, бажыңны бүзөлөзеш, одче шиитпирлиг чаза таварын киргеш, пудеметтарны, аскылап каан винтовкаларны хынаап албышаан, бажың иштинге турган бүгү монархистерниң чепсээн хураагаан бис, а оон соонда удурланыры ораддашкан монархистерни туткулап алган бис. Барык он катап артык күштүг дайзынны тиилеп үнген бис.

1918 ЧЫЛДЫҢ ФЕВРАЛЬ төнчүзүнде заводтарның болгаш паровозтарның дувураазынның медээлери дыңналып келген: дайзын Петроградче чоокшулап кел чоруур. Совет чазактың

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. март 27 | ЧЕТВЕРГ | № 73 (7919) | Өртээ 2 көп.

Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа Уставын ажылдап кылыр талазы-биле комиссияның хуралы болган

Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа чижек Уставының төлевилелиин ажылдап кылыр болгаш Бүгү-эвилелдиң үшкү колхозчулар съездиниң белеткел талазы-биле комиссиязының хуралы март 25-те болуп эрткен.

Комиссия Уставтың төлевилелиин чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле эш Д. С. Полянский чүве чугаалаан. Чугаалажып көөрүнге комиссиянның кежигүннери Владимир область «Большевик» колхозтуң даргазы А. В. Горшков, Гомель область СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг колхозтуң даргазы Н. П. Хованский, Киев область Жданов аттыг колхозтуң даргазы А. Г. Бузницкий, Литов ССР-де Черняховский аттыг колхозтуң даргазы В. К. Адомавичюс, Молдав ССР-де «Вяца-Ноуэ» колхозтуң хүндүлүг даргазы Б. В. Глушко, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының, албан-хаалчыларының профсоюзилериниң ТК-ның даргазы И. Ф. Шкуратов, Кострома область «Октябрь XII чылы» колхозтуң даргазы П. А. Малинина, РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министри Л. Я. Флорентьев, Алма-Ата область «Октябрь 40 чылы» колхозтуң даргазы В. П. Головацкий, Одесса область СЭКП-ниң XXI съездиниң аттыг колхозтуң даргазы И. А. Посмитный, Крым область «Улуг-тарының найыралы» колхозтуң даргазы И. А. Егудин, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының секретары Г. Х. Казимов олар киришкен.

Комиссиянның даргазы эш Л. И. Брежнев түңнелинде хуралга чүве чугаалаан.

Чаа чижек Уставтың төлевилелиин комиссия чүүлдүг деп көрген. Чоокку үеде төлевилел парламентке үнер.

БРИГАДАДАН ӨГ-БҮЛЕГЕ ЧЕДИР

Ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезинче доктаамал кичээлгей салыр дугайында СЭКП Төп Комитедиң партия, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-ниитиг организацияларынга улуг сорулгаларны салган. Ону боттандырар талазы-биле чугула хемчеглер алдынып, идеологтуг ажылдың чаа, хөй янзы хевирлерин тыптып турар.

Чон ортузунга идей-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылды нарбартырынга агитжультбригадалар, агитквартиралар, кудумчу, квартал концерттерни бистиң республикада чугула рольду ойнап турар апарган. Культура-массалыг, агитация-пропаганда ажылдарын чорударының бо делегеренгей хевирлерин партия организацияларының удуртулгазы-биле, ажылчы чоннарның боттарының культура ажылдакчыларының бот-идепкейжин чоруудан тыптып үнген болгаш калбартаан.

Каш-ла чыл мурнунда «комплекстиг агитжультбригада» деп сөс биске барык чаа үүл болуп, өске черлерниң үлегер-биле эгелээнин утпаан бис. Ырак-узак черлерде чурттап турар чонну, ылаңгыя малчыннарны политиктиг агитация, уран үүл коргузүглер болган амыдыралга хандырылгазының чугула үүлдери-биле хандырарының эптиг болган чеңингир бо хевири республиканың бүгү районнарынга неп-терээн болган болдунуң ажыктыын бадыткаан. Ону удам калбартыр сорулга-биле коргүлдезинни организастаан. 1968 чылдың көргүлде түңнелинде бирги черни Өвүр районнуң «Чадаган» агитжультбригадазы алган. Ол бригада Бүгү-россия көргүлдезиниң Улан-Удэге болган маргылдаазынга кирип-кеш, эң эки черлерниң бирөзүн алган.

Ам үеде болдунуң агитжультбригадазы чок ындыг район бистиң республикада чок. Культура килдизиниң азы районнуң Культура бажыңының чанында хөй составтыг болгаш делгем аргалыг бригада район бүргүзүнде, харын-даа улуг ажыл-агыйларда беәин бар апарган. Каш чылдарда үзүктел чок ажылдап келгенивиң түңнелинде оларда байлак дуржулга чыгдынган, алдар-хаамаазы-даа калбарган. Мооң үжурунда чонның болгаш хөй-ниитиг организацияларының үнелелии-даа чаалап алган.

Бай-Тайганың Тээлиде Культура бажыңының Эрзин район-нуң-ноомонуң культура килдизиниң агитжультбригадалары улуг юбилейге белеткелдиң чылдарында хөй ажылдарны кылтаан. Оларның солун программалыг концерттерни, лекция болгаш беседаларны, өске-даа ачы-дуза чедирилелерни түзе ол районнарның чурттакчылары, мрак-узакта малчыннары эвес, харын кожалары районнарның суурларының чону нагадаашкын-биле кертеннер. Оны районнуң «Торгалыг, Чөөл-Хемчик районнуң «Сут-Хөл» совхозтарында агитжультбригадалар база эки ажылдап эгелээн. Олар кижи, мал эмчилериг, садыгжыларлыг, солун концерт, лекция, беседалыг малчыннарга барташ, оларга моральдыг-даа, материалдыг-даа улуг дузаны чедирип турарлар.

Агитжультбригадаларның үлегери-биле чер-черге баштай өгбүлелер, кудумчу концерттер, оон соолунде квартал-дарның тыптып үнүүлээш, соолгу үеде оларның ажылы агитквартираларда төнчүттүнген. Бо дээрге ажылчы чонларның ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудары-биле кады, барык өгбүле бүргүзүн бот-тыныгыр уран үүлче хандыдарының чугула болгаш массалыг хевири болуп бар чоруур. Ам үеде дыка хөй колхоз, совхоз суурларында, чамдык районнарның төвүнде хөй санныг агитквартиралар азы квартал, кудумчу аайы-биле бот-тыныгыр уран үүлү бөлүмнери ажылдап турар. Оларның хөй нуруузунда политиктиг-эдер организастаттынган, концерт көргүзүглерин белеткеп турар, суурларның чазатайжыдылгазы, ниитиниң корум-чуруму, уруглар өөредилгези дээш улуг ажылдар чоруттунуп турар.

Чонлуң культуруг дыштанмагазының хандырар талазы-биле Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозта № 1 агитквартира, Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы суурда агитквартиралар коску ажылдарны кылгылаан. Арыг-Бажы суурнуң агитквартиралары график ёзугаар эдлечиин алгаш, дыштаныр хүннерде концерт үндүрүп, тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын, ялзы-бүрү делгелгелерни кылып турар. Ол бүгү агитквартирага хамаарыштыр турар бажыңнарның чурттакчылары улуг, аныяк дивейн, идепкейлиг киржип келген. Эрзиниң Ленин аттыг колхозунуң төвүнде № 1 агитквартира чүгле суурунуң чурттакчыларына солун концерт көргүзүп турар эвес, харын кожалы өске суурларже концерттиг үнүүшкүн кылырын эгелээн. Олар чоокта чаа Эрзин суурга концерт көргүскен болгаш ам кожалары суурларже баар деп турар.

Хөй-ниитиниң бот-идепкейинден тывылган бо массалыг хевирлер бот-тывынгыр уран үүлдү улам калбартып, олче хөй кижилерни хаара тудуп, чаа таланттыларны плередип турар. Партийжи-политиктиг ажылга идеологтуг ажылдың бо хевирлериниң ужур-дузазы база улуг. Ынчалза-даа бо аажок калбак болгаш чедиишир аргаларны ам-даа эки ажыглап шыдаавайн турар бис. Чижек кылдыр алырга белеп, мурнунда ат-сурна алгып турган «Чадаган» агитжультбригаданың сүрааш шоолуг дыңналбастаан. Кожалы эрзинчилерге бодаарга, Тес-Хем районнуң агитжультбригадазы барык ажылдавастаан. Агитквартира, кудумчу, квартал, ог-бүле концерттериниң чугулазын Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды шыкаш улуг суурларлыг районнарда амга чедир чогууру-биле үнелевейн турар. Юбилейлерге белеткелдер чоруп турар амгы үеде оларны калбаа-биле ажыглаарының чугулазын тайылбырлаан-даа херээ чок.

Идеологтуг ажылдың ындыг массалыг хевирлериниң калбарышкыны, оларның ажыл-чорудулгазының идейлиг деңнели хамыктың мурнунда партия, профсоюзтар организацияларының удуртулгазындан, культура албан черлерниңиң мергежилдиг дузаламчызындан хамаарыжыр. Бо талазы-биле онза мактанып шыдавас бис. Агитквартираларның ажылын, кудумчу, квартал концерттерин колдуунда бот-идепкейжи кижилер, херээженнер чөвүлелдерни коодан бөшкарып турар. Культура бажыңнары, клубтар оларга кошкак дузаалап турар, а чамдык партия, профсоюзтар организацияларының оларже кичээнгей салбайн турар чоруктар хаая эвес.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга, Совет Тывазының 25 чылынга белеткелдерге үстүнде чугаалаттынып турар массалыг хевирлерни калбаа-биле ажыглаары, оларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидери, чорудуп турар хемчеглериниң идейлиг утка-шынарын улам бедидери партия организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылынга дыка дөгүм болур. Ынчангаш чаа үүлдү деткиири, улам өстүрери, аңаа мергежил-даа, мораль-даа талазы-биле дузаалаары хөй-ниитиг организацияларының культурачырыдымышкын ажылдакчыларының чугула сорулгазы боон турар.

Н. В. Подгорный Алжирже чорупкан

Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы, Министрлер чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьеннің чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Соведи-нин Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албанның алы-чоруун кылып, март 26-да Москвадан Алжирже чорупкан.

Внуково аэродромга Н. В. Подгорныйны эштер Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

КОМИНТЕРННИҢ 50 ЧЫЛЫНГА ТУРАСКААТКАН ЭРТЕМ СЕССИЯЗЫ

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ БЫЖЫГ ҮНДЕЗИНИНДЕ ЧАҢГЫС ЭП

Коммунистиг Интернационалдың үндезилеп тургусканының 50 чылынга тураскаатка эртем сессиязы Москвага, Эвилелдер Бажыңының колонналыг залынга март 25-те ажыттынган.

Президиумда — эштер А. Я. Пельше, М. А. Суслов, К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев, СЭКП-ниң хоочул кежигүннери Ф. Н. Петров болгаш А. Н. Миконн, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының президентиниң М. В. Келдыш болгаш өске-даа.

Комитерниниң тургустунганындан бээр 50 чыл болгаш бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининге кайгамчык болуушкун. Сессияның киржикчилери акы-дүжүма партиялардан келгилээн Коминтерниниң ажылынга киржип, ол ышкаш Коминтерниниң апарадынга болгаш оон парталга органнарынга ажылдап ораанныр — Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихтиге, ГСЧП ТК-ның кежигүнү А. Курелле, Францияның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүннери Ж. Дюкло-га, Р. Гюйота, ФКП-ниң ТК кежигүнү Ж. Коньога, Испаниянның Коммунистиг партиязының Даргазы Д. Ибарруриге, Сириянның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгипе секретары Х. Багдашка, Люксембургтуң Коммунистиг партиязының Даргазы Д. Урбаниге, Венгриянның Социалистиг Ажылчын партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү Д. Немешка, Италияның Коммунистиг партиязының удуртулгазының кежигүнү Э. Серениге, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү Р. Аврамовка, Финляндияның коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг удуртукчузу Т. Лехенге, Великобританияның Коммунистиг партиязының сураглыг ажылдакчызы Керриганга ыяш байыр чедиргеннер.

Сессияга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бүгү делегей Чөвүлел хуралын белеткээн талазы-биле комиссияның хуралдарының киржикчилери, даштыкы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының эртем албан черлериниң төлээлекчилери, Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары, совет эртемденнер база олурушкан.

Марксизм-ленинизм институдунуң директору академик П. Н. Федосеев сессияны ажыкташ, оон организакчыларының болгаш киржикчилерниң өөнүзээлинден коммунистиг шимчээшкининиң чоокчун ажылдакчыларынга болгаш даштыкыдан келген бүгү эштерге байыр чедирген.

Ол ышкаш Комитерниниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгаранган ажылдакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Даргазы Хо Ши Минни сессияга келири-биле чалаанын П. Н. Федосеев дыңнаткан. Ынчалза-даа ол Совет Эвилелиниге кээп шыдавас болганынан телеграмма чоруткан. Ол телеграммада мынчаар чугаалап турар:

«Комитерниң үндезилеп тургускандан бээр оон 50 чылынга тураскаатка эртем конференциязының ажылынга киржири-биле чалаанынар дээш сеткилдиң ханыңнан силерге өөрүп четтирдим. Бистиң чуртувуста даймын үргүлүлевишаан турар чүве болганда, конференцияның ажылынга киржип шыдаваным коңчуг-ла харааданчыг-дыр. силер меним база-ла билип тур боор силер.

Конференцияның ажылының чедишкининиг доостуруп күзедим.

Коммунистиг баймр-биле

ХО ШИ МИН».

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов сессияга эге сөс чугаалаан.

Бо хүннерде бүгү чер бөмбүрзээниң коммунистери, социализмниң, демократтыяның болгаш тайбыңның идеалдарын эргим үнелеп турар бүгү ажылчы чоннар делегейниң революстуг шимчээшкининиң төөгүзүнде шылгаранган болуушкуну—Коммунистиг интернационалдың үндезилеттинген хүнүнден бээр 50 чылын демдеглеп турар деп, эш М. А. Суслов чугаалаан.

Бо болуушкун Коммунистиг интернационалдың Москвага улуг Ленининиң шуут удуртулгазы-биле эртикен бирги конгрезинге 1919 чылдың март 4-те болганы биддингир болгай.

Комитерниниң тургустунганы төөгү талазы-биле эргежок чугула болган дүрүм ёзугаар чүүл болган. Комитерниниң тургузарыл, капитализмниң тергиндээшкининден социализмниң тиилелгезинче кижи төрелгетенинин үнделин эргилдеан эгелээн болгаш делегей ареназынга-даа база ол ышкаш делегей чурттарының хөй нуруузуунга-даа ацгы демисели аң-не кадыг-дошкун хевирлерниг апарган ыядыг байдалдарда революстуг пролетаржы демиседдиң керегледери пеген келген. Ажылчын шимчээшкининиң интернационалчы утка-шынарыя аргалыг-ла болза дүрген катап тургузар, ону аң-сеткил каттыштырыгашының быжыг харылзаалары-биле быжыглаар, ажылчын ацгыга II Интернационалдың бужар-чүдээ-биле өскерилгенининг олүмнүг уржуктарын ажып эртер мындыг таарымчалыг байдалдарны революсчулардан амыдырал негээн.

Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин катап тургузар, оппортунизмден арыг ёзулуг революсчу Интернационалды, чаа хевирлиг делегей организациязын тургузар деп бүгү революстулар интернационалчыларга Ленининиң болгаш большевиктерниң кыйгырымы делегейге чаңгыланып үнген. Ол дутайында пролетаржы «революстуг шимчээшкининиң оппортунизм-биле бүрүн адырлырының утланыышкынынга кылымаккай ажыл» эргежок чугула деп, Ленин айтып турган. Империалистиг дабынга, социал-шовинистер болгаш центристерге удур демиседдиң ёзулуңнары-биле Ленин болгаш большевиктер өске-даа чурттарның революсчу интернационалчыларының боттарын долгандыр сырый каттыштырган. Ленин революсчу интернационалчыларның бижыккан болуктерин Коммунистиг интернационалды хевирлеп тургузар элементилер ол деп айтыкан. Владимир Ильич оон даравазында Коммунистиг интернационалдың эге сууруп тургускан коммунистер-интернационалчыларның өзээн чыыр болгаш сырый каттыштырар талазы-биле аажок улуг ажылды кылган. Делегейниң чаа революстуг дуржулгазын түңнеп байыдарынга үндезилээш, марксизмни чогавдыкчы хөгжүтүштаан, Ленин Коминтерниниң идей-теоретиктиг платформазын база делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң стратегиязының болгаш тактиказының үндезин айтырыгларын ажылдап кылган.

Капитализмден социализмче кижи төрелгетенинің шилчиринин эгээн болган Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы капиталдың чурттарында революстуг ажылчын шимчээшкининиң, колонияларда болгаш чартык колонияларда национал-хосталгалыг демиседдиң хөгжүдезинге аажок улуг салдарны чедирген. Октябрьның улуг үлегер-чижээнге сорук киргеп хөй миллион ажылчы чоннар революстуг демиселче кедүрлүп үнген. Элээн чурттарга коммунистиг партиялар тыптып келгилээн, коммунистернин делегей организациязын тургузарынче чүткүл күштелип турган. Россияга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-чагыргазының туругстуктаны-биле бүгү делегейге революстуг демиседдиң чаа аргалары болгаш хаяалары тыптып, чаа, III Интернационалды тургузарынга боттуг байдалдар тургустунган.

Комитерниниң ачы-хавыяалары өндүр чаагай. Оон бүгү маадырлыг төөгүзү революстуг энергия болгаш аажок улуг чүткүл-биле сиңиккен, ону делегейниң революстуг хөгжүлдезинге дузаларынче утландырган турган. XX чүс чыдың барык 25 чылында айыылдап, Маркстың болгаш Энгельстиң, I Интернационалдың болгаш Париж коммуназының, мурнундагы салгалдарының бүгү революстуг пролетаржы демиселчилериниң хереэн чайгылыш чоокка үргүлүлевишаан, Комитерн делегейниң революстуг чорудулгазынга, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң кедүрлүүшкүнүнге төөгүлүг рольду ойнаан.

Комитерн марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң тутуун бедии-биле кедүрген болгаш оппортунистиг идегеттернин хажыдыышкынындан революстуг өөредингин камгалап алган.

Комитерн революсчу марксисчи-ленинчи ёзулуг партияларга мурнакчы пролетарийлерин сырый каттыштырар талазы-биле дыка улуг ажылды кылган: Комитерн ол партияларны ленинчи өөредиг-биле чепсегләэн, ынчангаш чаа төөгүлүг байдалдарда революстуг теория, хөгжүп орар марксизм болур ленинизмни делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле каттыштырып холбаштырган.

Комитерн делегейниң революсчу ёзу-биле чаартыр дээш демисеглер компартияларның улуг авангардчы ролюн кезээде демдеглеп келген.

Компартияларны быжыглаар дээш демисеглиишаан, Комитерн коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчыларының хөй болууң белеткээн, олар оон чогаадакчы күжүнүң, революстуг энергиязының болгаш ажылчын ацгызының эргежакшарын камгалаарга кызыгаар чоокка бердингея турүштүг чоруунуң дириг боттанышкыны болганнар дээрзин М. А. Суслов чугаалаан.

Бодунуң үезинде Комитерн ацгы демиселиниң төвүнге турбушаан, ажылчын ацгызының, бүгү ажылчы чонларның, бүгү дарлаттырганнарның эрге-ажыктарын барымдаалаш, ол демиселди хүн бүрүде удуртуп келген. Комитерн капиталгаме, фашизмге, колониалдыг дарлалга болгаш империалистиг дайынга удур эң шиитирлиг болгаш чайгылыш чок демиселчи болуп туружуп келген.

Комитерн социализмниң баштайгы чүртүнүң, капиталистиг чүрттарның революстуг ажылчын ацгызының болгаш күлдандырган улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң сырый эвилелиң чайгылыш чоокка чедип ап турган. Комитерн ССРЭ-ге социализм түргузуушкуну үүлге совет улустуң кол сорулгазы эвес, харын база делегейниң ажылчын ацгызының революстуг демисеглиишаан, Комитерн ол үеде-чада болгаш буржуаз национализм-биле, марксизмден бүгү аткаарлаашкыннарга удур доктаамал демисеглиг чорудуп турар.

Тайбыңның, демократтыяның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социалгызмниң хереэ» дээш демисеглиг олардың чедишкининерниг болурунга ол эртежок чугула.

Коммунистиг шимчээшкинде интернационалчы, бүгү-ниитиг мөзүг-шынар национал онза, тускай мөзүг-шынарга удурлашкак эвес, харын ол онза шынарны бодунда база тудуш ыядыр дүүтүрүп турар деп демдеглээш, Комитерн национал онза шынарлары эвин эрттер улгаттыр үнелеринге аймылдыг деп айыткан. Интернационалчы чаңгыс аай сорулганы шинтирлээрин туспуг чурттарның национал онза байдалдарының, шимчээшкининиң национал-боттуг хевирлериниге шинтирлеттинеринден өскээр боттанган туруп болбас.

Коммунистиг партиялар делегейниң ажылчын шимчээшкининиң эрге-ажыктарын хамыктан бедик үнелээр, ниитиг сорулгалар дээш демисеглиг акы-дүжүма сырый кады ажылдажылганы боттандырар хүнээлеглиг деп демдеглээш, Комитерн ол хүнээлгени тодаргайлап айыткан.

Марксисчи-ленинчи тукка, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге ышкыы туруш империализмге удур демисеглиг Комитерниниң улуг чедишкининериниң үндезини болган. Ол ышкы туруш коммунистиг шимчээшкинин тудуштур каанап, кайгамчык улуг күштү адаа берип, эчис утланышкынче сорук киирип, делегейге коммунистерниң салдарлыг ыяңың өзүлдезинге дуза чедирип келген.

Ынчангаш Комитерниниң ажыл-чорудулгазының делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң амгы үениң эң саддарлыг политиктиг күжүү болдурарының оруунга эң чугула үе-чада болган. Бистер, богүнгү коммунистер Комитерниниң берген билиглериниң, дуржулгалының болгаш чаагай чанчылдарының эң эки бүгү үүлдерин уламчылаарывче, хөгжүдеривче үүткүлүүстү салып турар бис.

Комитерниң ажыл-чорудулгазында бодавыже, алдардаллар база турган деп. М. А. Суслов демдеглээн. Комитерн түс-түс партияларның хөделип турган национал байдалдарының ылгалдының шын барымдаалавайн барып, оон уламыннан чамдыкта эки үндезилеттинмээн саналдарны бергилеп турган. Социал-демократтыя эң улуг аймылдыг дээр телее шын эвес болган, ынчангаш чамдык үеде социал-демократтыга удур кол соғуушкуну үглаңдыргаш, оон уламыннан аңгыланыр чорук тыптып турган. Сталинге чүдүүр торуктуң үржуктары сөөлгү чыдларда Комитерниниң ажыл-чорудулгазынга база таарымча чок салдарлыг болган. Ындыг болза-даа делегейниң ажылчын болгаш революстуг бүгү шимчээшкиния чаз, улам бедик чадаже көдүрген, Комитерниниң эртикен төөгүлүг оруун үнелеп көргүскен.

Марксизм-ленинизмниң пролетаржы интернационализмниң принциптерин барымдаалаан, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс аай улусчу фронтуну тургузар дээш демисеглиг компартияларны углавышаан, «чөөн» сектаның чорукту болгаш догматизмнин шүүмчүлээриниң чайгылгачак үлегер-чижээн коргүскен.

Марксисчи-ленинчи партиялар, Комитерниниң чаңчылдарын удуртулга болдурбушаан, барыын болгаш «чөөн» оппортунизм-биле, буржуаз

Оожум океанның Кызыл Туң орденниг кызыгаар округу. Даман ортулуктуң девискээринге кыдат төңгээчилер-биле тулчуушкуннарның киржикчилеринден комсомолчулар сержант Сергей Рудаков биле Илья Кобец (оң талада).

П. Назаров биле Ю. Муравинниң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Часка белеткел

Кириптеринге белен

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тарыжыларын бээш чылдың дөртку чылында чаагай дүжүттү өстүрер сорулганы салгаш часкы хөөн ажыладарынга ыяш дургузуунда хынамчалыг белеткеним келген. Хөөн ажылдарынга киржир ялзы-бүрү маркаңмыз 35 тракторунуң сеңгелгезин колдуунда доозулган, кажа-да трактормуң аар-саар кылыр иезектери арткан.

— Тарылганы чогуур хүүсаазында, бедик агротехниктиг байдалга чорударыл техникадан кол хамааржыр. Ынчангаш кожулда машиналарының сеңгелгезин эки кылырыче бүгү күштү утланырган бис — деп, салбыр эргелекчиин эш Самдан чугаалаар.

Чаагай дүжүттү өстүрерин кондициялыг үрезиндеп улуг хамаарылгалыг. Салбырының тараажыларыг ажаан алмыкын доостуру биле үрезин кызырынга чаагай тараапы арыглап ап, эки аймаларга ыяшаап кыптаан. Ылаңгыя кызыл-тастың 375 тонна үрезин чажар пыпарынга чедир армлаттынган болгаш хорандаттынган. Арбай, сула, картофель үрезиннери четчи-ри-биле бар.

Найыралдың тараажылары хөөлаарны чемнингирип чылдың-на кичээнгей салып, багай эвес дүжүттү өстүрүп ап келген. Шөлдерге тогерип-биле 325 тонна минерадлыг, 850 тонна одекти белеткеп алган. Ногаа шөлүнде 60 тонна, парникте 56 тонна одекти чедирген. Одек сөөртүлелиниң тележекалыг 8 «Беларусьтар» хаара түттүнган. Трактористер Мандыт Кимоол, Сергей Хертек хүн ворманын доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Ногаа шөлүнде белеткел ажылдарын, оон бригадири Зоя Ивановна Хертек билединг организастап, бүгү талазы-биле часкы хөөн ажылдарынга белеткелдиг үжуражыр сорулганы салган.

Салбырының тараа сүттарыл талазы чорудары-биле 10 звенону тургускан. Ында 32 сүттатчыларны быжыттаан. Олар амдан эгелээш-ле чаагай тараа өстүрер сорулганың бот тандырары-биле ажылдап киришкен. Гидротехник эш Кан-чыыр-ооллуң удуртулгазы-биле сүттатчы звеноларның ветеринарлары Эдер-Күй багазының бажыңы доозуратап, сүт бадырары-биле 475 метр черниң дожун чалдап каспан. Оон-биле удаваа баштайгы часкы сарыг-сүт Эдер-Күйгүн тараа шөлдериниче агып бадар.

Механизаторларның болгаш тараажылардың чүрттаар, дыштанып, чемнеңир, чүнар черлериниң сеңгелгезин чоокку хүннерде доозар. Салбырының удуртукчулары бригада төвүнге ажылчынарының чүрттаарынга, дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны кайы-даа чыдаан дээре кылыр ёзээ хемчегин ап турар.

«Тээли» совхозтуң эң-не тараалаан салбыры Найыралдың ажыл-ишчилери часкы хөөн ажылдарын эгелеп ин криптеринге белеп.

Т. ХЕРТЕК.

Чаа реформа боттаныышкында

БУДУРУЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫ БЕДЭЭН

Үлетпүрнүң ажылын улам ыңай экижиде-риниң айтырыгларын ам эң чугула соруль-га кылдыр тургузуп турар. Эки механизас-таттынган болгаш бедик хөгжүлделиг үлет-пүр амгы шагның социалистиг экономика-зының үндезини, чурттуң күчү шыдалының баазазы. Бистиң бүгү экономикавыстың че-диишкинниг өзүлдези, совет улустуң чаагай байдалын бедидери, Совет Эвилелиниң кам-галаныр аргазын улам ыңай быжыглаары үлетпүр хөгжүлдезиниң деңнелинден болгаш хемчээлдеринден, ооң ажылының түннелде-ринден хамааржыр.

(СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунун доктаалындан).

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ыяш дилер цегининг ажылчыны Степан Кузьмич Элтеко будурулгеде мур-макчыларның бирээзи. Оң кыязы ажылы даштындан көөрге бедүүн ышкаш сагындырар. Пилорамага дилдирер ыяшты болгаш белен маңзыларны ол соөртүп турар. Ынчангаш будуң эзлчегиниң ажылы ооң шаяпкын ажылдаанындан хамаармыр. Степан Кузьмич Май 1-ге белеп кылдыр апрель айның плавын он хонук бурунгаар нүүседирин хүлээнген. Мурмакчы ажылчын хүнүң үлүг нормазын 110 хуудан кудулатпайн турар.

ЧУРУКТА: С. К. Элтекөнүң ажылдап турары.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

1. Белеткел

Коллектив чаа системаже 1968 чылдың январь 1-де шилчээн. Анда белеткелди барык чартык чыл дургузуида чорудуп келген. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чаа реформаның негелдеринге хамаарыштыр организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылган, кол кичээнгейни инженер-техниктиг болгаш ортумак звеноның удуртукчу кадрларының экономиктиг билиин бедидеринче утландырган. Реформа дугайында дүрүмде айтыышкынна-рны, рекомендацияларны, шилчээн будурулгелериниң дүржулгазын пропагандалап, ол талазы-биле түскай өредилгени организастаан турган.

Будурулге хураларында, лекция, беседаларга чаа системаның ажыктыының, бүдүрген продукцияның санын болгаш шынарын барымдаалап шаңнал төлевирни тыпсырының чүрүмүн, шаңнал фондузу тургустунар оруль-ганы көөредир дээш иштики курлавырларны дилеп тывары-ның дугайында айтырыгларны сайгарып, ажылчынна-рның санал-онаалын кичээнгейлиг өөренип көрүп турган. Коллективтиң удуртулгазы болгаш партия база хөй-ниитн организациялары коз кичээнгейни материалдыг соңуургал айтырыынче авес, а ол соңуургалды хандырарының үндезини — арыг орулганы тургузуп алырыиче утландырып, будурулге чорудулгазының эң сайзырангай арга, методтарын, курлавырларын шингээдиринче ажылчынна-рны мобилизастап турганы кончуг шын.

Белеткелдиң үезинде кол фондуларның структуразын ханызы-биле аналитеп сайгарган. Чаа системаның негелдезин ёзугаар будурулгени орулгалыг чоруунун деңнели коллективте мөөңнеттинген чепчек-хереклерниң ниити хемчээлинден хамаарыкшырын үстүнде чугаалаттывыс. Бол фонд хөй болган түдүм, орулгалыг чоруктуң деңнели кудулаар. Чүге дээрге орулгалыг ажылдаанының деңнелин тыварда кол болгаш саарылга фондуларының ниити түүнү орулгага хувааттыр алыр болгай.

Ниитизи-биле коллектив 492 муң рубльдиң кол фондуларын үндүр бижээн болган саткан. Тодаргайларга, септеттиниң болдунмас бүгү талазы-биле өргижирээн техниканы үндүр бижээш, ажыглал чок артык кезектерни, авточүдүрүкчүүр, катокту, экскаваторну, автогрейдерни, чаңгыс дай хевирлиг станокта-рны өске организацияларга саткан. Оон алдынган хөрөңгилерин будурулгеге хөгжүдеринин фондузунга киирген болган ажыл-агыйга чугула херектиг техниканы: күштүг тракторларны, ыяш соөртүр 2 автомашинаны, катерни болган өске-даа чүүлдерни садып алган. Кол фондуларның ниити түүнү 1967 чылда 2 млн. рубль ажыг турганындан 1968 чылда 1 млн 600 муң рубль чедир кызырыган. А бараан саарылгазының хемчээли он-на үениң дургузунда 2,6 млн. рубль турганындан 3,4 млн. чедир көөдээн азы 20 ажыг хуу өзүлеөлиг болган.

Экээш чарыгдалды үндүрүп турган, хөй продукцияны будурер дугайында чаа системаның негелдезиниң үстүнде чурагайлар маргыш чок бадыткап турар. Ажыглал чок чыткан кол фондуларның ниити түүнү кызырыган, а продукция бүдүрүп, сайгарарының хемчээли улгатка. Фонд эгжилээ-зиниң көргүзүү мурнунда турганындан экижээн. Бир авес 1967 чылда кол фондуларның 100 рублинге оналаштыр 57 рубльди будурген болза, 1968 чылда ол түн 61 рубль болган.

2. Шаңнал фондузун тургусканы

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазының үнезин сорулгазы болза кижилерниң материалдыг соңуургалын бедидип турган, продукция будурериниң хемчээлин көөредири болгай. Ынчаарга чаа системаже киреринге белеткенип турар будурулгелерге (оларның чамдыызы кырлагыг-даа болгулаарлар) материалдыг шаңнал фондузун канчаар тургузуп алырыл хөп айтырыг тургустунуп көөр. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи бо айтырыгны чедимчелиг шиитпирлээн.

Күш-ажылдың будурукчулуун бедидер, продукцияның шынарын, ажыгдаар, бот-үнезин чигедир талазы-биле ишти-ки курлавырларны будурулгеге шингээткен, планнан ажыр немелде продукцияны будурериң, оон күсели-биле шаңнал фондузун тургузарын организас-техниктиг хемчеглерниң планында көрген турган. Маңаа участок, бригада бүргүзүнүн, тодаргайларга будурулге чорудулгазының бүгү звеноларының саналын алган. Оон ангыда ажыл төлевирнин структуразын ажылчынна-рнар боттары сайгаргаш, кайы операцияга хөй чаргдал үнүп турарыл, механизацияның, чаартылганың дуралалчызы-биле ук чаргдалдарны кызырарының аргаларын шиитпирлээн.

Материалдыг шаңнал фондузун тургузары-биле дараазында хүлээглелерни алган. 1968 чылда планнан ажыр 40 муң рубльдиң ниити, 100 муң рубльдиң бараанныг продукциязын будурер, 285 муң рубльдиң продукциязын сайгарар, 427 муң рубльдиң оруглазын алыр турган. Ол хемчеглерни боттандырган, 66 муң рубльдиң материалдыг шаңнал фондузун, будурулгени хөгжүдеринге 16 муң рубльдиң фондузун тургузуп, социал-культура хемчеглерге болгаш чурттала тудуунга 13 муң рубльди чаргдаарын планнаан.

Шаңнал фондузун канчаар планнал тургусканын тодаргайлап сайгарып көрээлинер. Будурулгенин орулгалыг чоруун 24,96 хуу чедирерин планнаан. Ынчаарга чаа системаның негелдезин ёзугаар будурулгенин орулгалыг чоруун ол хире чедирерге оон бир хуузунга онаалтыр 0,221 хууну шаңнал фондузунга санап киирерин норма кылыр докталаткан. Бо ийи чурагайны көөдеткенинпен үнген хуу коллективиң ниити ажыл төлевиринден (планда) материалдыг шаңнал фондузунга чаргдаар түүнү тодарадыр. Коллективтиң ажыл төлевириниң планда көрдүнген фондузу 1 млн. 2300 рубль турган. Үстүнде саналганы кылып көөрге, оон 54,4 муң рубль материалдыг шаңнал фондузунга кирер болган.

Материалдыг шаңнал фондузун тургузарының өске үнезинни болза продукция сайгарыгазының хемчээлин остурери болур. Коллектив ону 16,2 хуу чедирерин шиитпирлээн, оон бир хуузунга докталаткан норма 0,085 хуу. Ынчангаш бо көргүзүгден 12 муң рубльди шаңнал фондузунга киирерин саналтынган. Будурулге көргүзүглерин эжижиткенинден 66,4 муң (54,4 болгаш 12,0) рубль-биле каы эргидеги чурумга көрдүнген шаңнал фондузунда 33,0 муң рубльди катай алырга, материалдыг шаңналдың фондузунга 99,4 муң рубль салдынар болган.

Коллектив кежигүннериниң будурулге көргүзүглерин эжижер талазы-биле алган хүлээглелери ажыр күүсеттинген. Продукцияның бот-үнезин планда көрдүнгенинден 87 муң рубльге чигээн, күш-ажылдың будурукчулуу 103 хуу өскен. будурулгенин орулгалыг чоруунун деңнели 37,7 хуу (планза көргени 24,9 хуу) болган, планнан ажыр 419 муң рубльдиң оруглазы алдынган. Оон күселиниң материалдыг шаңнал фондузу, социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттала тудуунун фондузу. Бо фондуларның материалдыг деткимче фондузунга 90 муң (планы 66,4 муң) рубль, социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттала тудуунун фондузунга 18 муң (планы 13 муң) рубль, будурулгени хөгжүдеринин фондузунга 21,0 муң (планы 16 муң) рубль салдынган.

1968 чылда коллектив материалдыг шаңналга 80,4 муң рубльди, социал-культура хемчеглеринге 15,1 муң рубльди, будурулгени хөгжүдеринге 8 муң рубльди чаргдаан. Оске фондуларны албайн, чүгле материалдыг шаңнал фондузунуң канчаар хувааттынганын болгаш оон будурулгеге база ажылчынналга кандыг ажыктыг болганын чугаалажып көрээлинер.

Ыяш үлетпүр ажыл-агыйында Ырбаннын, Чербинниң ыяш белеткээр пунктулары, Кызылда ыяш дилер цех, мебель цеги—дөрт кол будурулге участогу бар. Планныг көргүзүглерниң күүселдезинге хамаарыштыр шаңналга бөөр акшаны оларга хувааган.

Чаа системаның чүрүмүн ёзугаар материалдыг шаңналга 40 муң рубльди, будурулгенин болгаш ажыл-агыйның ниити чедиишкинниг салыышкын дээш шаңналга 26,2 муң рубльди, ажылга хууда чедиишкини дээш бир үгда тыпсыр шаңналга 10,1 муң рубльди, дыштанып чөрлер, санаторийлер путёвказы садарынга база бир үгда тыпсыр дугаламчыга 3,9 муң рубльди чаргдаан.

Тус-тус ажылчыннарга материалдыг шаңналды тыпсырда оларның будурулге стажын, ажылга үнүп турарын база кылган ажылының шынарын барымдаалаар, чүрүмүн докталаткан. Шаңнал берип турар үениң дургузунда прогул кылбаан болза будурулгеге ийи чыл ажылдаан кижиге — 8 хүннүң, 2-ден 3 чыл—10 хүн, 3-тен 5 чыл — 12 хүн, 5—10 чыл—14 хүн, он чыл ажыг стажтыгларга 16 хүннүң ортумак ажыл төлевириниң шаңналың тыпсып турар. Инженер-техниктиг ажылдакчыларга бо чүрүм оске хевирлиг.

Материалдыг шаңналдың төлевирин мындыг янзылыг тургусканы күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн күштелдиреринге болгаш будурулгеге кадрларны быжыглаарынга улуг рольду ойнаан. Ажыл төлевири 103 хуу өскен. Прогул саны оон мурнунда чылда турганынга бодаарга 60 хуу азы 470 кижи-хүнге кызырыган.

3. Социал-культура хемчеглериниң фондузу

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн будурулгезерге үш кол фонд тургустунар: материалдыг шаңнал фондузу, социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттала тудуунун фондузу, будурулгени хөгжүдеринин фондузу. Бо фондуларның ийизиниң дугайын үстүнде эгелерде кысказы-биле чугаалаштывыс.

Ажылчыннарның кадык камгалалын, дыштанылгазын организастаарынга болгаш оларның ортузунга культура-массалыг ажылды чорударынга көрдүнген хөрөңгилерниң канчаар ажыглаттынганын тодарадып көрээлинер. Социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттала тудуунун фондузунга 1968 чылда 18 муң рубль көрдүнгенин үстүнде чугаалаадывыс. Ол түүнүң кырынга 15 муң рубль 1967 чылдан шилчип келген, каттышкаш 33 муң рубль.

Фондуда киргеп хөрөңгилерниң чамдыызын чурттала тудуунга ажыглаан. Ниитизи-биле чурттала тудуунун планы 123 хуу күүсеттинген, азы 543 дөрбелчин метр шөлдү ажыглалда киирген.

Культура-массалыг ажылдарга, үруглар албан черлеринге бо фондудан хөй түүнүг акша-хөреңги чаргдаттынган.

Чагытайга пионер лагери туларынга 13 муң рубльди үндүрген. Оске организациялар-биле демнежип турган (акша хөреңгилерни каттыштырган) бичии чаштарга улуг лагерьни дүрген тударын шиитпирлээн.

Культура-массалыг ажылдарны чорударынга 2,5 муң, көскү агитацияга 1,2 муң рубльди чаргдаан.

Ырбаннын эмнелге пунктузунга хирургия херекселдерин база-ла бо фондунун хөреңгизинден саткан.

Бо даңзыны оон ынай уламчылап болур. Мындыг бир чижекти маңаа көргүзери артык авес. Коллективтиң шефтеп турары уруглар садынга ойнаактар садарынга 300 рубльди фондудан үндүрген. Эрги чурум ёзугаар ажылдап турар будурулгелерниң акша хөреңгизинден үстүнде айыттынган хемчеглерге чаргдаар хөреңгиниң түүнү авээш болгаш харын-даа көрдүнмээн дээрзин демдеглээр херек.

Чаа системаның кол фондуларының тургустунганын база оларны ажыглаанының дугайын чамдык чижектерге даянып турган сайгардывыс. Амыр фондуларның тургустунар үндезини—орулганы көөредир дээш коллектив кежигүннериниң кандыг хемчеглерни боттандырганын, канчаар ажылдап турарын сонуургап көрээли.

4. Чаартылгалаар

Будурулгениң ажылы-биле таныжар мурнунда чаа системаның фондуларынга хамаарыштыр бооп турар чамдык чугаалар дугайын көрээлинер. Чамдык удуртукчу ажылдакчылар (өске-даа эштер) чаа системаже шилчириниге белеткенип турар үеде материалдың шаңнал фондузунун, ыяңгыа ону үлежириниң дугайын колдады тайылбырлап турарлар. Ажылчын кижиниң материалдыг сонуургалын бедидер дугайында ап чоруттунуп турар хемчеглерни бүгү талазы-биле, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерни катай ап турган, тайылбырлаары чедиишгир болур. Будурулге дээш кижи бүргүзүнүн хүүда харыысалгазын бедидери чугула. Маңаа пропаганданың бүгү хевирлерин ажыглаар херек. Системага холбашкан тайылбыр-массалыг ажылды шаңнал фондузун чүгле үлежип хуваажырынче авес, а ол фонду тургузар дээш будурулге чорудулгазын ажыктыг арга, метод-биле организастаарынче угландырары чугула.

Бо талазы-биле Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый коллективи көскү ажылдарны чоруткан болгаш чамдык дуржулганы мөөңнээн.

Участок бүргүзүнде бот-оруглга-чарылга калбаа-биле нептерээн. Аңаа доктаавайн, будурулгеде шиңгээттинген чаа арганарны көргүзүп болур.

Кышкы үеде сал даар ажылды организастаанны бот-үнеэн көскүзү-биле чиигеткен болгаш сезон эгезинде хөй ыяшты Кызылга чедирер арганы берген. Оон нүселм-биле 5 муң кубометр хире ыяшты планнан ажыр салдадыр аргалыг болган. Бир кубометр ыяштан 78 көпеек арыг оруглга алдынып турар.

Тудуг ыяжының чүдүрүлгезин механизастаанны болгаш кестинген ыяшты чудуктай кеспейн будунге соөртүрүн организастаанны хол-биле кылыр ажылды кызырган.

Продукцияның шынарын экижидер дээш инженер-техниктиг ажылдакчылардан негелдени күштелдирген. Бо талазы-биле ажылдап ыяган хемчеглерни боттандырганы эки шынарлыг материалдарны будурериниң хемчээлин 8—10 хуу көөдеткен.

Моон мурнунда чылдарда Чербн участогунга кескеп ыяштың чиигге бажын өртедип турган, ону одаар ыяшка хереглээри-биле токпак кагарыны бригада бүргүзүнге хүлээткен. Ыяш кескен участокларны аштаарынга чаа арганы ажыглаан. Бо хемчеглерден 30 муң рубльдиң камналгазы алдынган.

Ыяш дилериниң технологиязын чаартып, хыртыынны болгаш будуктуг маңзаны кыска хемчээлдиг тудуг материалы кылыр ажылдап кылырын организастаанны 36 муң рубльдиң оруглазын берген.

Хыртыпларны болгаш кескиндилерни одаар ыяш кылдыр дооралш саарганындан 54 муң рубль оруглга алдынган.

Коллективтиң ажылынга чаа системаже шилчээн соонда болган чамдык ажылдарны көргүзерге ындыг. Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазы ажылчыннарның күш-ажылчы идепкейин көдүрген. Ажылчыннар ортузунга экономиктиг өөредилгени организастаанны база кижизидилге ажылын күштелдиргени коллективтиң ниити херээ дээш кижилерниң харыысалгазын бедиткен. Материалдыг шаңналдың хемчээли коллективтиң ниитизи-биле канчаар ажылдаанындан хамаарыжыр болгай. Бо бүгү коллективтиң орулгалыг ажылдаарынга эки салдарны чедирип турар.

5. Алдагдалдар, өскелерге сүме

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчиишкинге белеткелдиң үезинде чамдык айтырыгларны шиитпирлээринге бергелер турган. Чиик, эвээжеткен планнар арги чанчылдың үржуунаан, орулга тургузары-биле бедиткен хүлээглени ап турар үеде, мурнуку чылдарда турган бедик деңнелден эвээш хемчээлдиг көргүзүглерни алган. Ол улуг алдагдал болган. Орулганы болгаш баралынныг продукция будурерин эвээш хемчээлде планнаанындан материалдыг шаңнал болгаш өске-даа фондуларга саналашкын нормазының (методиктиг удуртулга ёзугаар) хүүзу куду болган. Ынчангаш материалдыг шаңнал фондузунга алыр түүнү санап алырының хүүзу 8 болурундан 6,9 хуу болган. Моон алгаш көөрге чаа системаже шилчип турар болгаш шилчириниге белеткенип турар будурулгелер планныг көргүзүглерни экономика талазы-биле ыяк санап турган, улуг хемчээлге алыр ужурлуг.

Оон ангыда Ырбаннын болгаш Чербинин ыяш белеткээр пунктулары кылган продукциязының саарылгазы дээш харыысалга хүлээвейн турар. План күүселдезинин ниити хемчээлин барымдаалавайн будурулге болгаш саарылга дээш будурулге участогу бүргүзүнүн харыысалгазын бедидер херек.

Кол фондуларны сайгарарынче кичээнгейни салыр херек. Шлангыя нормадан артыкшылдыг артык кезектерни туткан херээ чок. Үгл дээрге оларның түүнү хөй болган түдүм оруглгалыг чорүктүң деңнели кудулаар.

Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастаарынче чогуур кичээнгейни салыр херек. Белеткелдиң үезинде бо талазы-биле түскай хемчеглерни ажылдап кыяры чугула.

Адактың сөөлүнде кадрлар-биле экономиктиг ажылды күштелдиреринн чугаалаары артык авес. Чаа системаның үжүрдүзазын, оон экономиктиг ажыктыын кижи бүргүзү кайы хире угааганындан бо политиктиг чугула ажылдың боттаныышкыны хамааржыр.

Чаа системаның чүрүмүн ёзугаар ажылдап келгеш, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының кандыг түүнелдиг болганын кысказы-биле сайгардывыс. Бо коллектив 1969 чылдың баштайгы айларында база-ла эки түүнелдиг ажыдаан. Ниитизи-биле ийи чартык айда планнан ажыр 2 муң 480 кубометр ыяшты белеткээн.

С. КОКОРИН,
инженер.
С. МААДЫ,
журналист.

Техниканы камнаар

Чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында машина-трактор парыгының техниктиг байдалы дээш, а ол ышкаш тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын эдилээриниң, кадагалаарының база үндүр бижиринин чүрүмүн сагыыры дээш күрүне хайгаралын чорударын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга ССРЭ-ниң Министрлер Совуделгелерин дааскан. Ол соруига-биле министерствода түскай инспекцияны тургускан.

Көдээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгааралының органнарын көдээ ажыл-агыйның республика министерстволарынга болгаш чер-черге база тургузар деп шиитпирлээн. Рэйоннарның көдээ ажыл-агый будурулгеге эргелелдеринге инженер-инспекторларның бөлүктерин тургузар. Техниканың эдилелиниң болгаш кадагалаалының чүрүмнарын хамыткан чорударны чайладыр дугайында айтыышкынларны колхозтар-ның, совхозтарның удуртукчуларынга ыяап-да күүседирибиле бөөр эргени инженер-инспекторлар бөлүктеринге тывыскан. Септелге, техниктиг хандырылга болгаш өске-даа хемчеглер чорудары негеттинер апарган тракторларны, комбайнарны болгаш өске-даа машиналарны ажыглаарын оң бөлүктер хорун болур. Техниканың эдилелиниң болгаш айның чок болур чоруунуң чүрүмнарын каржызы-биле үрээни дээш механизаторларның тракторларны, комбайнарны болгаш өске-даа машиналарны башкарар эргезин назыырын, а ол ышкаш колхозтарның, совхозтарның удуртур ажылдакчыларынга акша төлеягезин онаарын инспектор-инженерлерге чөпшээрээн.

Механизаторларның машиналарны башкарар эргезин назаан дугайында база акша төлеягезин онаараи дугайында көдээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгааралының инженер-инспекторларының шиитпирин ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай Совединиң күүсиомунга хомудап бөлүр.

Колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый будурулгелеринге база организацияларынга, оларның каяа-даа хамаарыкшыл турары хамаарылга чокка, тракторларга, боду чоруур шассилерге болгаш трактор прицептеринге чаңгыс аай дугаар тыпсырын көдээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгааралының органнарынга дааскан.

Чөвүлел хурал

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Бүгү-эвилелдиң улусчу университеттер активчилериниң чөвүлел хуралы ажыттынган.

Чөвүлел хуралды Улусчу университеттериниң Төп Чөвүлелиниң даргазы, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» шиитилелиниң баштаар черинин даргазы академик И. И. Артоболевский эге сөзү-биле ажыткан. «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге болгаш эртем-техниктиг деңнелге дээш демиселге улусчу университеттериниң роюн бедидериниң дугайында» Бүгү-эвилелдиң «Билиг» шиитилелиниң Төп Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү, баштаар черинин даргазының бирги орлакчызы Ю. К. Фишевский илеткел кылган.

◆ Улуг-Хемнин ыяш үлетпүр ажыл-агыйы планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиннин системазынче 1968 чылдың январь 1-де шилчээн.

* * *

◆ Будурулге эрткен чылын тудуг ыяжы белеткээринин планын 111,4 хуу күүсеткен ийикпе, азы пландан ажыр 12,2 муң кубометр тудуг ыяжын, 1200 кубометр дилиг материалдарын будурген.

* * *

◆ Чаа системаже шилчээн соонда күш-ажылдың будурукчулуу 103 хуу өскен, ажыл төлевири ортумаа-биле 145 рубль чедир өскен.

* * *

◆ Будурулгениң орулгалыг чоруунуң деңнели 37,7 хуу болган, пландан ажыр 419 муң рубльдиң орулгазын алган.

* * *

◆ Материалдыг шаңналга 80,4 муң рубльди, социал-культура хемчеглеринге 15,1 муң рубльди ажыглаан.

* * *

◆ Коллектив 1969 чылдың баштайгы ийи чартык айларында пландан ажыр 2 муң 480 кубометр тудуг ыяжын белеткээн.

А. Н. КОСЫГИННИҢ БАЙЫР ЧЕДИРГЕН ЧАГААЗЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин нацистиг кем-херек үүлгедикчилерин истеп-сүрер айтырыгларның талазы-биле делегей конференциязының киржикчилеринге байыр чедирген чагаазын чоруткан. Ол чагаада чугаалап турары болза:

«Дайын талазы-биле кеминиг херектерни болгаш кижи төрелгетенге удур кеминиг херектерни үүлгеткен бууулугларны ылап незедиринче угланган, тайбыңга ынак бүгү күштерниң, депшилгелиг хей-ниитиниң күжениишкиннерин Совет чазак чүүлдүг деп санап, бүгү хемчеглер-биле детнип турар. Ол күжениишкиннер дайынның кеминиг үүлгедиглерин болгаш кижи төрелгетенге удур кеминиг херектерни үрде эртнен хуусаалыг деп санап болбазының дугайында 1968 чылдың ноябрь 26-да КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүлээп аялганы делегей керээзинде илергейлеттинген.

Нацистиг херектеннер каяа-даа турза, каяа-даа чаштыңза, оларны чогуур-биле шимдерин боттандырарынга, оларга чогуур кеземчени онаарынга эргежок чугула хемчеглерни Совет чазак бодунуң делегей хүлээлгелеринге болгаш эргелеринге дүүштүр ап келген.

Кеминг дайын херектери: база кижи төрелгетенге удур кеминг херектерни каяа, кымнар-даа үүлгеткен болза, оон хамаарылга чокка оларны кеземчеге онаарының, ол херектерниң ужурунда харыысалганың дугайында Потсдам дугуржулгаларын, делегейниң Нюрнбергке шериг трибуналының уставының принциптерин, шииткелин, делегейниң бүгү эргелеринге актыларын Совет Эвилелиниң чазаа моон соңгаардаа база шыңгыы, чайгыыш чок сагыыр, оларны өске күрүнелерниң сагыырын база негээри»—деп, чагаада чугаалаан.

А. Н. Косыгин боттарының чазагай амыл-чорудулгазынга чедишкиннерлиг болурун конференцияның киржиичилерине күзээн. (СЭТА).

ҮҮЛЕЗИН ЭДИЛЭЭРИ ЧАЙЛААШ ЧОК!

Делегейниң ийиги даймының үезинде нацистиг херектеннерниң халапшыг ажээлеп херектерни үүлгеткенин кижи төрелгетен кажан-даа утпас.

Фашистиг Германияны чылча шапкапыдан бээр чээрби беш чыл хире үе эрткен болза-даа, дайын өөскүдеринге хамаарышканнарның болгаш эң аар-берге дайын херектерни үүлгеткенинге бууулугларның хей-хөйү чогуур кеземчеге амдыгаа чедир онаашпаан. Оон туржук, нацистиг херек үүлгедикчилеринге өршээл коргүзери дээш кампания Барыын Германияда калбарган.

Нацистиг херектеннерни истеп-сүрер айтырыгларның делегей конференциязы март 25-те Москвага ажыттынган. Ооң ажылында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянның, Совет Эвилелиниң, ЧССР-ниң, Англияның, Бельгияның, Италияның, Францияның болгаш оске-даа чурттарның күрүне ажылдакчылары, эртемденери, хей-ниитизиниң төлээлекчилери киржип турар.

Конференцияга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

Совет төлээлериниң удуртукчузу, ССР Эвилелиниң Чиңгине прокурору Р. А. Руденко «Нацистиг херектеннерни харыысалгадап хостаарының өжээзинрек болгаш неонацистиг планнары — делегей эргээпи каржызы-биле чорчүп үрээп үүлгедиг» деп илеткел кылган.

Гитлержи дайын херектенери делегейниң ийиги дайынның чылдарында делегейни ханга дүлген. Нацистер миллион-миллион кижилерни хинчектеп, боолап, газ камераларынга хоранпаан олурген деп, Нюрнберг судунга ССРЭ-деп кол ялалакчы-плеткелчи чугаалаан.

Дайын херектеннерни кезедирп— тайбың дээш, агрессияга удур, демократия дээш дамиселдиң эң чугула айтырыгларының бирээзи деп чүве черле билдингир. Ол чижектиг чугула айтырыг национал хемчээлдер-биле чогум-на ол чылдагаанның ужурунда кызыгаарлаттынмас, харын шынапла делегей айтырыы болуп турар деп, илеткелчи демдеглээн.

Гитлержи бай-чурумпуң коргунчуг болуушкуннарының кажан-даа катапаттынмазынче бистиң кижи бүрүзү чүткүлүн салып турар деп чүведен чигаинмес мен. Бодунуң очаланыг эрткен үезин үттүп турар улус аңаа база катап таварыжып эртер салымга опаажыр деп төөгүнүң үлегер домаан эки билир болгай бис.

Совет кижилер ол эрткен үеин ыяк билир болгаш кажан-даа утпас.

Дайын күзевес бис, улустарның хапының катап төктүрүп, човалаңга таварыжрын күзевес бис. Бүгү моондактарны, тайбыңга шаптык таварыштырар, тайбынга дүүн кыжанып турган, бөгүн база кыжанмышаан турар бүгү чүүлдерни тайбының оруундан ыпчапгаш чайладыр ужурлуг бис деп, Р. А. Руденко түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

Венгрияга чораан

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның чалаапын ёзугаар ВЛКСМ-ниң төлээлери ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников баштадыр март 19-тан 24-ке чедир Венгрияга чоруп турган.

Совет аалчылар Венгр Совет Республиканың чарлаан хүнүнден бээр 50 чылыпың байырлалынга болгаш Венгрияның революстуг аныяктарының хүнүн эрттиреринге киришкен.

МТИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Бела Биску төлээлерни чанарының мурнунда хүлээп алган.

Делегейниң коммунистиг болгаш демократтыг аныяктар шимчээшкининиң чүгула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы төлээлериң кежигүннери биле Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң удуртукчуларының араазында болган.

Е. М. Тяжельниковту болгаш төлээлериниң составышга чораан совет космонавт П. И. Беляевти Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң медальдыры-биле шаңнаан. Совет төлээлериң баштыңы «Комсомолдуң 50 чылы» деп юбилейиниг бижиктерни Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның ажылдакчыларынга дамчыткан.

делегей бо хүннерде

ГДР-ниң ажылчы чоннарының удурланыышкыны

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Гордеевтиң дамчыткапы болза:

Совет Эвилелиниң девискээринче Мао болүүнүң организастаан кара сагыштыг шериг халдаашкынынга ГДР-ниң ажылчы чоннары ханы килеңнээшкинниң илергейлеп, шинтпирлиг-биле удурланып турар.

Шеверин хоорайның аъш-чем үлетпүрүвүң бөлүк ажылдакчыларының медеглээни болза, бодунуң хосталгазын чедип алырын болгаш улусчу эрге-чагырганы тургузарын кыдат улуска дузалаан чоннуң төлээлекчилери — совет кижилерни боолаар деп Мао бөлүүнүң дужаал бергенин бодаарыдаа берге-дир.

Мао бөлүүнүң күткээп чоңгээзинге килеңпеп турар бис деп, Эйзенхюттенштадтың садыг организацияларының ажылдакчыларының чагаазында чугаалаан. Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң кызыгаарларынга ол чоңгээлерни барын-герман федералдыг хуралды Барыын Берлинге дүрүм чок эрттиргени-биле капсырлаштырганы таварылга эвес. Бо чоңгээлерниң неонацистерге оорүшкүнү хайпыктырганын кижи кайгаар чүве эвестир.

Берлиниң «Аутотранс» улусчу бүдүрүлгезиниң аныяк ажылчыны М. Циммерниң «Юнге вельт» дээр аныяктар солунунга парлаан чагаазында бижээни: Мао болүү шовинисчи политиканы чоруткан, империалистиг агрессчи бөлүктерниң дузалакчызы болу бергенин совет-кыдат кызыгаарга бүжар-чүдек кыдат чоңгээлер коргускен. Бо бөлүктүң авантюрисчи аймылдыг угланышкыны кыдат улуска хамаарыштыр саттынакчы чорук, делегейниң ажылчын шимчээшкинниге хамаарыштыр оскерликчи чорук болур.

Пакистанда байдал

КАРАЧИ. (СЭТА). Пакистанның ийи можузунда байдал нарын болуп артпышаан.

Барыын Пакистанның губернатору Ю. Х. Арунуң дыңнатканы-биле алырга, радиостанциязын, телевидение товүң болгаш өске-даа объектилерни камгалаары-биле шериглерни Карачиже киирген. Эрге-чагырганар «күчүлелдиң болгаш дүрүм чок чоруктуң үүлгедишкиннерин чайладыры-биле» шинтпирлиг хемчеглерни алыр дээрзин губернатор сагындырган. Корумчурумну болгаш хоойлу, дүрүмнүү деткиири-биле чазакка дузалаамчы көргүзеринче чоннуң Барыын Пакистанның губернатору кыйырган.

Чоон Пакистанның чаа губернатору Н. Худаның таңгыраап хүлээп алган соонда түве чугаалап тургаш, медеглээни болза, чазак «үй-балай чорукту соксадырынга болгаш дүрүм чок чоруктуң үүлгедишкиннерин чайладырыпга бүрүн шинтпирлиг».

Ээлчеглиг чөңгээ

ПАРИЖ. (СЭТА). Расисчи Родезиялың шериг кезектерин хамаарышпас африка чурт Замбияның кызыгаарында мооңнээн. Ол дугайын «Таймс оф Замбия» солун дыңнаткан. Родезияның талазындан чепсектиг халдаапкының болдупа берип болурунга удур камгалапары-биле замбия шериглер родезиял кызыгаарында туруштарны эөлээн.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Лусакадан дыңнаткапы-биле алырга, Замбияның чепсектиг күштери Викторияже барган орукту болгаш Замбези кызыгаар хөлде демир-орук көвүрүүн камгалап турар.

Чазактан негээн

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партияның (ГКП-ниң) Мюнхенде район конференциязының делегаттары Европаның айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың кады ажылдажылганың айтырыгларын чугааложып кооруубиле пинти-европа төвүлел хуралынга киржириге чоп-шээрежирин бонн чазактан негээн.

Соңгу Рейн-Вестфалия черниң ландтагынга Германиниң Коммунистиг партиязындан депутат чораан, барыын-герман сураглыг патриот Юппа Ангенфортту бонн эрге-чагырганар дүрүм чок ёзуубпле тудуп хоргудаан турган. Конференцияның киржиичилери ону сыат чокка хостап үндүрериң негээн деп, АПН агентилел дыңнаткан.

Дерзии үүлгедиг

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Америк-сайгон дайынзырактар нейтралдыг Камбоджаның кызыгаарларынга чепсектиг чоңгээзин үргүлүлел турар. Камбоджаның кызыгаар көдээ суурларының тайбың чурттакчылары агрессорларның айылынга таваржып турар. Март 24-те америк-сайгон самолёт Камбоджаның агаар делгеминче Свайриенг можунуң Ромеашек округунда Чеатпш кодээ суурунуң районунга шургуп кирген.

«Кох сантепхин» солунунуң дыңнатканы-биле алырга, самолёт тараачынар чүдүлге байырлалын демдеглеп турган бажыңны пулемёт-биле боолаан. Үш кижи өлген, сес кижи аар балыглаткан.

Баазаларга согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнампы хостаарының Улусчу чепсектиг күштери март 20-де Куангпгай можуның Чулайда америк-сайгон шериглериң ужар чүүл баазазын артиллерия-биле боолаан. Ооң түңнелинде дайынның 22 хире самолёдуп узуткаан, хөй санныг америк шериг албанныгларны өлүргөн азы балыглаан деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Март 21 дүнезинде мурнуувьетнам патриоттар Донгбатхин ужар чүүл баазазын база боолаан. Дайынга дириг күш болгапы техника талазы-биле улуг чидиргге таварышкан.

Эжелекчилерниң чидирии

КАИР. (СЭТА). Алькантара участокта нараиль чепсектиг күштери египет шериглериң туружун боолаан. Египет артиллериянның харыы адымшкынының түңнелинде нараиль эжелекчилер улуг когаралга таварышкан. Тос таңкыны, алды пулемёт оңгузуп, ийи ракета установказын узуткаан.

Египет артиллерия шериг херекселиниң складын, транспорттуң өске-даа хөй херекселдерни узуткаан дээрзин КАР-ның шериг командылалының дыңнадынында демдеглээн.

Египет шериглер нараиль шериглерге дириг күш талазы-биле улуг чидиргни таварыштырган.

• • •

КАИР. (СЭТА). Синай чартык ортулукта дайылдажып чоруп турар араб партизаннарның отряды Суэц каналының чоон талазы эриинде нараиль эжелекчи шериглерге удур ракеталарны эң-не баштай ажыглаан дээрзин араб сипай организацияның командылалының ында парлап үндүрген дыңнадынында чугаалап турар. Ракеталар-биле боолаап түңнелинде шериг херексели шыгжаан складты узуткаан, элээп каш артиллерия туруштарын, дайзынның адар установказын чок кылган. Партизаннар Суэц каналының соңгу талакы кезиинде эль-Кантараның чөөн талазында мөөнелеген нараиль шериглерже база халдаан болгаш оларта дириг күш талазы-биле улуг когаралды чедирген.

Партизаннарның ооң өске бөлүү Суэц мугулдуруун эриинде Айон Муссе районда нараиль шериглериң туружунче база халдаан. Ол хемчеглерниң түңнелинде патриоттар бо чурттакчылыг черде дайзынның артиллерия туруштарын болгаш казармаларын үрегээн.

• • •

КАИР. (СЭТА). Палестинаның «аль-Фатах» организациязының составында бактааган «аль-Асифа» дээр дайынчы отрядтар нараиль шериглериң эжелээн суурларында чугула элээп объектилерни аар боолар-биле боолаан деп, ол отрядтарның командылалының ында парлаан дыңнадынында чугаалаан.

«Аль-Асифаның» ооң өске дыңнадынында чугаалааны болза, ол-ла районда ийи шериг лагерьлерниң удур партизаннар отрядының чоруткан хемчеглериниң түңнелинде дайзынның элээп туруштарын, хөй шериг машиналарын узуткаан, дайзынның элээп хөй солдаттарын өлүргөн болгаш балыглаан.

Эжелекчилерниң чидирии

КАИР. (СЭТА). Алькантара участокта нараиль чепсектиг күштери египет шериглериң туружун боолаан. Египет артиллерияның харыы адымшкынының түңнелинде нараиль эжелекчилер улуг когаралга таварышкан. Тос таңкыны, алды пулемёт оңгузуп, ийи ракета установказын узуткаан.

Египет артиллерия шериг херекселиниң складын, транспорттуң өске-даа хөй херекселдерни узуткаан дээрзин КАР-ның шериг командылалының дыңнадынында демдеглээн.

Египет шериглер нараиль шериглерге дириг күш талазы-биле улуг чидиргни таварыштырган.

• • •

КАИР. (СЭТА). Синай чартык ортулукта дайылдажып чоруп турар араб партизаннарның отряды Суэц каналының чоон талазы эриинде нараиль эжелекчи шериглерге удур ракеталарны эң-не баштай ажыглаан дээрзин араб сипай организацияның командылалының ында парлап үндүрген дыңнадынында чугаалап турар. Ракеталар-биле боолаап түңнелинде шериг херексели шыгжаан складты узуткаан, элээп каш артиллерия туруштарын, дайзынның адар установказын чок кылган. Партизаннар Суэц каналының соңгу

Ангильяда байдалга хамаарыштыр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Англильяны — 6 муң кижи чурттакчылыг ол бичпи ортулукту Англияның эжелээнинге удурланышкынның чыскаалы сөөлгү хүнде удаа болган. Информас агентилелдериниң корреспондентилериниң дыңнатканы-биле алырга ортулуктуң 800 хире чурттакчылары администрацияларының бажыңнары турар кудумчу-биле эрткеп. Олар «Бир эвес Ли (англи дээдги комиссар) ортулуктап үнмес болза, Англилья өлүр» деп бижимелдиг кара хааржактың македни тудуп алган чоруп турган.

Ооң мурнуу чарыында киленнээн хөй санныг чурттакчылар Липп ортулуктуң кол администрациязының бажыңынче кирбээн.

Ортулуктуң чурттакчыларын янзы-бүрү аазаашкынар-биле оожургадыр дээр англичаннарның ораалдажышкынары бууран дүшкен. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң ужурашкан кажан оп-оң кижилерниң медеглээни болза, соңгуткан президент Рональд Уэбстер чазакты база катап баштаарын пеген турар бис. Англи эжелекчилер ону ортулуктан үнүп чоруруруче албаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Хойлу, дүрүмнү болгаш корумчурумну катап тургузарының орнуга бистиң парашютчуларывыстың, полицейжилеривистиң болгаш сапёрларывыстың күштери ортулуктуң чурттакчыларын чүгле шуулуг шаалдаларны төлеп турар. Чижээлээрге, Токионуң болгаш Осаканың дузазы-биле Кыдат дээрге черниң ховар дээн элемент будүмелдерин болгаш стратегтиг чиг-этти Мурнуу-Африка Республикадан садып ап турар апарган.

Африкада кеш-сөөк ылгаар база бир четкер-биле — Мурнуу Родезияда Смиттин фашист ёзу-чуруму-биле садыглажышкынын кыдат эрге-чагыргалар калбартып турар. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга маочулар Смитти камгалап турар империалистиг монополиялар-биле бир деминг болу бергеп. 60 муң тонна хром рудазын Родезияда кеш-сөөк ылгакчыларындан кыдат эрге-чагыргаларның садып алганы ол демнежилгенин бадыткалыдыр. Пекин янзылыг садып алыкчылар турда биске хамаарыштыр кандыг-бир экономиктиг хемчеглерден коргар чүү турар боор деп, Солсбери чагырыкчылары өөрүшкүлүг медеглеп турар апарганы таварылга эвес-тир.

Каунданың медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Родезияның расисчи эрге-чагыргазары хамаарышпас африка чурт Замбияга удур чепсектиг халдаашкынга белеткеннип турар. Ол дугайын Замбияның президентизи К. Каунда Замбияның Национал хамаарышпас чоруунуң каттышкан партизазының Күүсекчи комитединиң түңнел хуралынга чүве чугаалап тургаш, медеглээн.

«Родезияның талазындан халдаашкынга кайы-даа үеде белеп болгаш Родезияга, Анголага, Мозамбикке улусчу чазактар тургустунмаан шаанда белеп байдалга доктаамал турар ужурлуг бис» деп, Каунда медеглээн.

Австралия-биле чоокта чаа ат салып кылган дугуржулга база Пекин чагырыкчыларының чүдек-бужар практиказын херечилеп турар. Австралия болза АКШ-тың Вьетнамда ханныг өлүрүкчү үүлгедиглериниң кол киржикчилериниң бирээзи болуп турары билдингир болгай. Ынаыг турбуже Пекинниң болгаш Канберраның аразында туруштуг садыг харылзаалары калбарган. Маочулар-биле садыглажышкынындан киирип алган орулгаларын Австралия бодунуң өзүп орар шериг чаригдалдарын дугларынга ажыглап турар. Чижээлээрге, Кыдат-биле чаа дугуржулгаларга дүүштүр оортан кызыл-тас орнунга Австралия 125 миллион доллар акшаны алыр. Австрали шериглерни Мурнуу Вьетнамче чорударының уламындан тургустунуп келген 119 миллион доллар өрезии төлеп алырда ол түң Австралияга шуут четчир ышкажыл.

Маочуларның база бир чүдек-бужар дугуржулгазының дугайы парлалгадан илереп келген. Вьетнам улуска удур агрессчи дайынынга ажыглаары-биле кыдат барааннарны АКШ-тың шериг албанының черлери садып ап турарының дугайында чугаа чоруп турары ол. Моон-биле холбаштыр Цейлоннуң «Сан» солуну маргыш чок фактыларны коргускен. Вьетнамның эриктеринде дээрбечи үүлгедиглерни кылып турар америк 7-ги флот Пекинниң бүдүү контрольдап турары Гонконг фирмаларындан янзыбүрү хөй барааннарны болгаш 15 транспорт баржаларын садып алгаш, оларны Мурнуу Вьетнамче октаан деп, «Сан» солун чогуур барымдаалардыг чүүлдерни бижээн.

Империалистер-биле, колонизаторлар-биле болгаш кеш-сөөк ылгакчылары-биле Пекинниң ындыг янзылыг демнежилгези маонзм хогжүлдезиниң алыс бүдүжүнден төрүттүнген. Национал онзагай чүүлдер деп чылдак-биле чагдынып алгаш, маочулар Совет Эвилелинге удур дерзии үүлгедиглерниң, пропаганданың, социализм херээнден ырбап өскерлир ч руктуң чыдыг тулаазынче шымнып кире бергеннер.

Д. СЕРГЕЕВ.

Вьетнам Демократтыг Республика. Совет ЭКГ-6 экскаватор болгаш совет самосвалдар хомур-даш байлактыг Куанг Нинь деп черде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ПЕКИННИҢ ЧҮДЕК-БУЖАР ПРАКТИКАЗЫ

Калчаарап барган маочу бөлүктүң совет-кыдат кыызгаарга чепсектиг дерзии чоңгээлерин делегейниң депшилгелиг хей-ниитизи бууу шаап турар. Уссури хемге маочуларның хоратан үүлгедиглери таварылга болган чөрүлдээ эвес, харын социалистиг лагерьден бүрүн адырлып алырының оруунче оларның база бир базымы болган деп демдеглеп турар.

Ооң ыңай база бир мындыг чүүл бар. Мао Цээ-дуннуң сатгыныкчы, өскерликчи бөлүү ол угланышкынны чүгле политиканың эвес, харын экономиканың, чижээ, даштыкы садыгның талазында база чорудуп турар. Социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзааларын Пекин сөөлгү чылларда херек кырында барык-ла үскеш, ындыг харылзааларны империалистиг рыноктардан дилеп тыварын оралдажы берген. Чижээлээрге, Барыын Германия-биле КҮР-пүң бараан саарылгазы беш чыл дургузунда 200-тен 1.100 миллион марка акша чедир оскен. Ол өзүлде маочу эрге-чагыргаларга ажыктыг чүвени бербээн, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле балансылажып турар харылзаалардан ылгаштыр Пекин дээрге ГФР-биле садыглажышкында ажок улуг карышкактыг болу берген. А «культура революциязының» уржуу-биле экономиказы үзамдыгышкынныг кризисте таваржы берген Кыдатта ол карышкакты дуглаар чүвези херек кырында чок апарган. Ынчангаш март 2-де совет-кыдат кызыгаарга боттарының чөңгээзин Барыын Берлинге адаанзырак чыышкыбиле чаңгыс үелиг кылып алгаш, Мао болгаш ооң илчирбелиг ыттары, Польшаның «Культура» солунунуң сөстери-биле алырга, ГФР-биле «эштежилгезин» политика талазыбиле балансылаштырар арганы, тодаргайлаарга боттарының ГФР-ге өрелерин дуглаарынга төлелгелериниң элээп чиик негелделерин чедип алырын корзааннар.

«Пекин ёзузу-биле садыглажышкынының» өске-даа кижи кайгаар чижектерин эвээш эвести коргүзүп болур.

Кеш-сөөк ылгаарының кижи көөр хөөн чок политиказын чорудуп турар Мурнуу-Африка Республика-биле садыгның, экономиканың, саңхөөнүң болгаш өске-даа адырларның харылзааларын үзерин бүгү күрүнелерге сүмелеп турар каш-даа резолюцияларны Каттышкан Нациялар Организациязы хүлээп алган болгай. Ол резолюцияларны чүгле чамдык империалистиг күрүнелер херексевейн турары билдингир. Мурнуу-Африка Республика-биле садыглажышкынның болгаш политиканың сырый харылзааларын тудуп үргүлчүлевишаан Каттышкан Штаттар харын ындыг күрүнелерниң санынга хамааржыр. Албанның сан-медээлерин барымдаалап алырга, ол ийи чурттуң аразында садыгның хемчээли сөөлгү беш чылдарда барык ийи катап улгаткан.

Америк империалистерниң изи-биле харын пекинчи эрге-чагыргалар барган. Мурнуу-Африканың кеш-сөөк ылгакчыларын 1960 чылда ол эрге-чагыргалар ыыткыр бууу шапкан болгаш Мурнуу-Африка Республика-биле бүгү-ле экономиктиг база садыг харылзааларын үзүп турарының дугайын чарлаан турган. Ынчалза-даа Пекинниң пропагандачы медеглелдери тодаргай херектер-биле дүүшпейн барган. А Кыдаттың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың аразында харылзаалар улам быжыгып турар. Оларның аразында садыглажышкынның хемчээли безин 20 млн. англи фунт стерлинг акша ашкан. КНО-нуң шинтпирлерин маочулар шуут хөме тавараяш, боттарының аазаашкыннарын үреп, Африкада национал-хосталгалыг шимчээшкинниң эң дерзин дайзыннары-биле сырый харылзааларны калбарты берген.

Аныяк күрүнелерни деткип турарының дугайында хоозун чүвезин Пекин шаанга кинр чулчуруп турар. Африканың Сахара мурнуу талазында турар бүгү-ле хосталган чурттар-биле Кыдаттың садыының хемчээли кеш-сөөк ылгаар Мурнуу-Африка Республика-биле ооң садыының хемчээлинден биче болуп турар чорук ол чулчуруушкуннуң хоозунун улам бадыткап турар. Империалистиг күрүнелерниң талазындан ылгай көрүүшкүннүң уламындан Африканың хосталган чурттары өске чурттар-биле экономиктиг харылзааларын калбартырын аажок күзеп турар болгай. Ынчаарга Мао Цээ-дуннуң бөлүү хосталган чурттарның кол дайзыннары — кеш-сөөк ылгакчылары-биле болгаш колонизаторлар-биле садыглажышкынны калбартырын күзеп турар. «Бизнес уик» дээр америк журналдың демдеглээнин ёзугаар алырга, Мурнуу-Африка Республиканың дугайын чугаалаваска безин, четкер-биле-даа садыглажырынга Кыдат белен апарган. Африканың хамаарышпас күрүнелериниң аразынга бодунуң ат-сураан камгалап арттырарын күзээш, япон фирмалар дамчыштыр садыг кылып, Японияга дыка улуг шаалдаларны төлеп турар. Чижээлээрге, Токионуң болгаш Осаканың дузазы-биле Кыдат дээрге черниң ховар дээн элемент будүмелдерин болгаш стратегтиг чиг-этти Мурнуу-Африка Республикадан садып ап турар апарганы таварылга эвес-тир.

Австралия-биле чоокта чаа ат салып кылган дугуржулга база Пекин чагырыкчыларының чүдек-бужар практиказын херечилеп турар. Австралия болза АКШ-тың Вьетнамда ханныг өлүрүкчү үүлгедиглериниң кол киржикчилериниң бирээзи болуп турары билдингир болгай. Ынаыг турбуже Пекинниң болгаш Канберраның аразында туруштуг садыг харылзаалары калбарган. Маочулар-биле садыглажышкынындан киирип алган орулгаларын Австралия бодунуң өзүп орар шериг чаригдалдарын дуглаарынга ажыглап турар. Чижээлээрге, Кыдат-биле чаа дугуржулгаларга дүүштүр оортан кызыл-тас орнунга Австралия 125 миллион доллар акшаны алыр. Австрали шериглерни Мурнуу Вьетнамче чорударының уламындан тургустунуп келген 119 миллион доллар өрезии төлеп алырда ол түң Австралияга шуут четчир ышкажыл.

Маочуларның база бир чүдек-бужар дугуржулгазының дугайы парлалгадан илереп келген. Вьетнам улуска удур агрессчи дайынынга ажыглаары-биле кыдат барааннарны АКШ-тың шериг албанының черлери садып ап турарының дугайында чугаа чоруп турары ол. Моон-биле холбаштыр Цейлоннуң «Сан» солуну маргыш чок фактыларны коргускен. Вьетнамның эриктеринде дээрбечи үүлгедиглерни кылып турар америк 7-ги флот Пекинниң бүдүү контрольдап турары Гонконг фирмаларындан янзыбүрү хөй барааннарны болгаш 15 транспорт баржаларын садып алгаш, оларны Мурнуу Вьетнамче октаан деп, «Сан» солун чогуур барымдаалардыг чүүлдерни бижээн.

Империалистер-биле, колонизаторлар-биле болгаш кеш-сөөк ылгакчылары-биле Пекинниң ындыг янзылыг демнежилгези маонзм хогжүлдезиниң алыс бүдүжүнден төрүттүнген. Национал онзагай чүүлдер деп чылдак-биле чагдынып алгаш, маочулар Совет Эвилелинге удур дерзии үүлгедиглерниң, пропаганданың, социализм херээнден ырбап өскерлир ч руктуң чыдыг тулаазынче шымнып кире бергеннер.

Д. СЕРГЕЕВ.

ЧАА НОМ

Тыванып ном үндүрер чери 1969 чылдың тематиктиг планын ёзугаар В. И. Ленининиң допчу намдарын парлап үндүрген. Бир эвес ооң ийиги үндүрүлгезиниң тиражы 2 муң кезек турган болза, ам 5 муң чедир көвүдээн. Орус дыл кырынга бо номну СЭКП ТК-ниң чанында Марксизм-ленинизмниң институду белеткеп кылган. Ону чогаадыл бижиниринге бөлүк авторлар: Г. Д. Облычкин (удуртукчузу), Б. А. Остроухова, М. Я. Панкратова, А. П. Смирнова, Е. Н. Стеллиферовская олар киришкен.

В. И. Ленининиң допчу намдарын бүгү тыва номчукчуларга бөлгаш бирги ээлчегде, партия ооредилгезиниң системазында ооренип турарларга тузаламчы кылдыр үндүргеп. Номнуң бүгү арыннары 241, азы 9,6 парлаан ама болуп турар. Номнуң иштинде В. И. Ленининиң чаш чораанындан эгелээш, баштыңчының ажыл, амыдыралынга тураскаткан чуруктарны парлазан.

Ном оң үш эгелерден тургустунган. Ол эгелер баштыңчының революстуг ажылының эгезинден эгелээш, ооң революсчу пролетариаттың баштынчызы апарганын, Сибирь шолугдезинге чораанын, ооң чаа хевирнин марксисчи партиязын тургузар дээш демисселин, реакция чылдарында партия дээш демисселин, Октябрь революциязын баштап турганын, делегейде бирги социалистиг күрүнени үнезилеп тургусканын, баштыкы интервентилерге болгаш иштики контрреволюцияга үүр совет улустуң демисселин баштап турганын тодаргайы-биле номда чырыткан.

Ол ном чүгле партия системазынга эвес, харын бүгү номчукчуларга солун ном болтур. Ону В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган ойнга уткуштур үндүрген Тыванып ном үндүрер черниң номчукчуларга база бир белээ болур.

Д. ОНДАР.

—⊙—

Экспедиция ээпкен

Бо чылдың март 6-да туризмнин Москва чөвүлелиниң Ю. А. Цветаевке удуртурган 15 кижи составтыг экспедициязы Бай-Тайга районунун төвү Тээли суурдан Хемчик бажынче углапкан. Ол баргаш, Даг-Алтай биле Тыванып кызыгаары Даштыг-Холге чедип, Таңды сыны-биле тудушкан Шашпаал сынын кырлаткаш, мурнуку үеле экспедиция чорбаан Чоон-Хемнээш, Бичe-Шүйлап үнген черинге ээп келген.

Экспедицияның кежигүннери «Тээли» совхозтуң өшкү кадарчыларынга ужурашканнар. Тус районда бистин штаттан дашкаар корреспондентивис-биле беседазынга экспедициянын удуртукчузу Юрий Анатольевич Цветаевтин чугаалааны болза:

— Бо чорааң баскан, барган-на черивисти улуу-биле сонуургап, магададывыс. Ылаңгыя тыва черниң агаар-бойдузу кончуг-ла онзагай, арыг-чаагай чер-дир.

Экспедиция программазын күүседеткеш, Тоорээн чурттуң найысылалынче ээпкен.

Башкир автономнуг Совет Социалистиг Республиканың пайысылалы — Уфа сайырап турар.

ЧУРУКТА: Комсомол шөлүнде Ленинге туреспаалдың чанында.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СИБИРЬНИҢ ЧЫЛ ДЕМДЕГЛЕЛИ

Хакас чурукчу Владимир Бутанаевтиң лениниана зы

Владимир Бутанаевтиң лениниана зы үжен ийи чуруктан тургустунган. Сибирь шөлүгезинге Ленинниң үш чыл туртавының дутайында онза хевирлиг база бир рассказ ол.

Ажылчын-хакас оглу ол чурукчу бодунуң чаш чораан үезин Шушенское суурга эртирген. Анаа эрткен чүс чылды сөөлүредир Владимир Ильич Ленин шөлүгеге турган. Баштыңчыны боттары көрген, билир тараачыннарның сактышкыннарын чурукчу дыңнап өскен. Салымчаланың ооң школага өөренип тургаш-ла, Ленинниң баштайгы портредин чуруур деп орадышкан. Бутанаевтиң Сибирь лениниана зын тургузуп эгелээри ынчан ооң сагыжында-даа кирбейн чораан. Оны чедип алырының эртер оруу узак болган. Баштай Шушенскоениң көдээ ажылагый техникумунуң агрономия салбырынга, ооң соонда ужудукчулар училищезинге өөренген. Ынчанымыже ооң чурулга ураи чүүлүнге сонуургалы кедиинде барып, оны Риганың чурулгэ ураи чүүлдериниң училищезинин сиилбирлел салбырынга өөренип арганы берген.

Бутанаев торээн Хакасиязынга чанып келгем. Ленин темаларлыг чуруктар чуруп эгелээн. Хакас чурукчуның хөй ажылдарын ам музейлер садып алган, оларны киништиргеи делегелегер ССРЭ-де болгаш даштыкы чурттарда аян-чоруктар кылып турар. Чурук чыллаларындан, открыткалардан сурагжып тараан. В. И. Ленининиң Шушенскоеде бажың-музейинде ооң 12 сиилбири, автолитографиялары, «Лумнаа дагга» болгаш «Н. К. Крупскаяның Шушенскоеге чедип келгени» — дозулап чораан ийи ажылы бар.

«Сибирьже» деп чурук ханы утказыг. Бутанаев бодунуң ол чогаалынга херек кырында болган фактыны ажыглаан: 1897 чылда «Ыдыктыг Николай» пароход-биле Енисейлеп чалып шөлүгеже чоруткан Ленин Сорокино ортаазите ооң дүжер ужурга таварышкан. Суг сыыгаан ужурунда судно ооң ынай чоруп шыдавайн барган, мичаангат Ленин шөлүттүрүп баар черинге тараачыя терге-биле чедиртип алган.

«Ажылдап хүнзээн соонда» деп сиилбир чурук сонуургавычыг: Ильич дыштаны тыртып алганынга. Сибирь бойдузунуң чаражынга таалавышаан. Шушь эриинде кежээликтей чадаг кылаштаан чоруур.

Бутанаевтиң алээн хөй чуруктары Ленининиң Шушенское тараачыннары-биле аралашканын көргүскен. Ону чурукчу сиилбирлериниң бирээзинге ажчылар чадырының чанында турар кылдыр көргүскен. Одагның хоюндаан чыры Ильичиниң арныңга болган ооң чүгээзын дыңнап олурар тараатчыныңын арныңга дээп турар.

Чурукчуның ажылдарын Совет Эвилелиниң хөй-хөй хоорайларынга, чамдыктарын — даштыкы чурттарга делеп көргүскен. Чурукчу бодунуң ажылдарының Шушенскоеге болган делегелегин онза өөрүшкүлүг сактып чүгээлаар. Шушенскоеге Ленинни көрүп чораан тараачын Григорий Андреевич Блохининиң үнелелдер дептеринге бижип каан демдеглелин чоргаарланып көргүзер. Менээ эргим үнелиг эрткен үени катап көрүп болур арганы чурукчуның бергенинге өөрүп четтирдим деп, ол тараачын бижээн.

Владимир Бутанаев ам Абаканның телевидение студиязының кол чурукчузу. Ынчанымже хостуг үе-шагын Шушенскоеге болгаш ооң чоок кавызынга эртиптер. В. И. Ленининиң хөй катап аныап чораан Шушенское алаагынга Бутанаев бир катап одаг чанынга эдеп сонуургавычыг.

Чурукчу ийи ачы олурганың көрүп каан. Ооң ону «көре тыртып алганы» чаа чурук чогаадыр чуруур арганы бергеи.

В. И. Ленин-биле холбашкан хөй темалар ол чуруктуга сонуургавычыг. Сибирь шөлүгезинге тургаш, Ленининиң чораан черлериниге болган чаартыкталар, биеэде хилиичек болган шөлүге ораны чораан, амгы үеде чаа амыдырал ташкын сайырааи темпилерлиг Сибирьге Ленининиң бодалдарының боттанганы база Ленин-биле холбаалыг деп, чурукчу билип турар. Сибирьге Ленининиң чораан черлериниң чыл демдеглекчизи чурукчу ол черге болган чаартыкталарны чуруп турар. Маадыр-шудуруу күш-ажыыдаам бүткен Абакан—Тайшет аразының орук тудуушкун. Енисейде Дивный дагларның чанында Красноярск ГЭС-ниң, биеэде ады-сураа дыңналбайн чораан Назарово суурның чанында Назарово ГРЭС-ниң тудуушкун чурумалдары чурукчуның демдеглел дептерлериңде чуруттунган. Россиядан Сибирь шөлүгезинче бар чораан, Ленин ол суурга бир доктаагаи.

Ленинчи темалардыг чуруктарны чаа-ла чуруп эгелеп турарым бо, кол ажылдарны ооң соңгаар кылыр деп, чурукчу бодап турар. Шушенское суурга май бириик байырлалының дутайында «Баштайгы май байырлалы» деп чурук чуруурун шагдап тура бодап келген. 1899 чылда ол хүн В. И. Ленин биле Н. К. Крупская Шушенское шөлүгезинге В. И. Ленининиң кады турган эштери фини Элберг, поляк Проминский шыкка кызыл пос чадып алган, уруглар-биле кады революсчу ырлар ырлажып олурган. Чурукчу май байырлалынга чыглып келген, бичии «Шушенское интернационалы» көргүзериң күзеп турар.

Бодап алган бир чуруу «Ленининиң хакас улуска чораны» — база документалдыг. Ленин Шушенскоеден ыраа эвеске болгаш Шушенскоеге чурттап чораан хакастар-биле үргүлүг ужуражып турган.

Хакас чурукчу Владимир Бутанаевтиң чогаадалары — Сибирь лениниана зынга улуг салымчыкын.

ЖАН КАЦЕР,
ПМА-ның корреспондентизи.

Совет литератураның аныяк салгакчылары

Танышпозаным, чалыы салгал, амыргын-на! Найысылал аныяк чогаалчыларны уткуп турда. Пушкинниң ынча дээни сагышка чайгаар черле кире хонуп келип. Аңаа хөөчүн салгакчылар база келген. Прозачылар биле шүлүүчүлериниң чаа база бир хүрөзеңя чогаадыкчы ажыл-ишкә эвелээче кириптер. Ам ол эвлечигиң ажыл шагы. Бүгү-эвилелдиң бешки төвүлел хуралынган эгелээр. Төвүлел хуралды ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилели чылыдырган. Москвага март 25-те ажыттынган.

Төвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның культура киидизиниң эртелекчизи В. Ф. Шауро, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары А. П. Шапошникова, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, ВЛКСМ ТК-ның секретарылары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелдериниң баштаар черлериниң секретарылары киржип турар.

Аныяк литераторлар партийжи болгаш удусчу мөзүнүң принциптеринге шынчы, совет литератураның бүгү чаагай чанчылдарының төлептиг салгакчылары болгаш уламчылакчылары болур деп бүзүреликтиң илергейлээш. ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң секретары В. М. Кожевников төвүлел хуралды ажыттыган.

ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң бирги секретары К. А. Фединниң чугаазы литератураның аныяк салгакчыларынга чаагай сеткилдиг чагыг болган.

ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң секретары Н. С. Тихонов бистиң литературавыстың салымчолуңун, келир үезиниң дутайында хөй бодалдыг, өткүт сестерии төвүлел хуралдың киржикчилериниге чугаалаан.

ВЛКСМ ТК-ның секретары А. И. Камшалов «Ленинчи комсомол болгаш аныяк совет литература» деп илеткел кылган.

Бистиң бүгү чуртувус, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен делегей пролетарнадының баштынчызы, делегейниң эң баштайгы социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруң уламаз байырлап демдеглээр болгай деп, А. И. Камшалов бодунуң илеткелиниге түңнел кылдыр чугаалаан. Совет улуска, бистиң аныяктарывыска ол улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал болур. Ону Ленинчи комсомол аныяктарының коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бодуңун ажылынга тураскаадыг үе-чәдә деп билип турар деп. А. И. Камшалов чугаалаан. Аныяк литераторлар чаа кижини кижизидериниң хереэзинге боттарының бүгү күжүн бээр деп бүзүреликтиң А. И. Камшалов ВЛКСМ ТК-ның өөрүнээзинден илергейлээн.

Аныяк чогаалчыларның төвүлел хуралы дүүн ажылын үргүлүүлээн.

(СЭТА).

МЫНДА ДЕЛЕГЕЙ ЛИТЕРАТУРАЗЫНЫҢ СУДАЛЫ СОП ТУРАР

Делгем, таарымчалыг залдар, оожум сүттелчек чырык. Москвада даштыкы литература библиотеказынга хүнүүн-не кээп турар муң-муң кижилериниң кылашташкан даап-ишмээнии чидирип турар хевиге чадыгтар. Бо дээрге Совет Эвилелиниге сөөлүгүреликтиң эң-не таарымчалыг кылдыр дерип кылган библиотеказы-дыр. 24 муң дорбелчин метр шөлдүг бажыңда номчулга залдары, лекторий болгаш 128 дыллардың үнген эртемнериниң ямзы-бүрү адырларының талазы-биле 4 миллион хире ном кирер ном шыгжамыры бар. Библиотека делегейниң 75 чурттарында 1300 даштыкы албан организация черлери-биле чагаалажып, ажыл-херектиң болгаш эпнайырадың харылзааларын тудуп. ЮНЕСКО болгаш библиотека ассоциацияларының Бүгү делегей федерациязы-биле кады ажылдап турар. Библиотеканың ажылдакчылары делегейниң номнар солуулгазынга тураскаадыкан делегей аазы национал библиотека конференцияларынга болгаш конгресстеринге боттары-биле дөмей ажылдытзарга ужураажып турар.

Ном шыгжамыры үргүлүү немежип турар. Чылдың-на 43 муң ажыг чаа номнар болгаш доктаамал парлалганың номнары, ооң иштинде оларның 40 муңу делегейниң ном солуулгазындан кээп турар. Совет авторларның база ол хире санныг номнары библиотеканың ажылдакчылары даштыкыже чорудуп турар. Ындыг чорудулгаларны хөй нурууларда ол сорулга-биле түскайлап тургускан солуулга курлавырындан чыып ап турар. Ында ямзы-бүрү парлалга үндүрүлгелериниң 250.000 экземплярлары бар. Чамдык чурттарда совет номнарны садып алгаш, литература клубтарын тургузуп турар. Ындыг клуб Индияда бар, ында совет ном секциязын ленинчи секция деп адаан.

Библиотека совет парлалга үндүрүлгелерин Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында биктин өөдүктеривиске белеп кыдзыр берип турар. Москвага база-ла хөй белектер кээп турар. Номнар коллекцияларын Анри Барбюс, Жан Ришар, Бзок, Зденек Неедлы чорудуп берип хээнгер.

Чоокта чаа дыка хөй чаа номнарны хүлээп алган. Оларның аразында грек демократ Янис Рицоска тураскаткан француз шүлүүчү Гошеронуң шүлүктери болгаш ГФР-ден алган «Дайынга удур поэзияның антологиязы» бар. Ол болза дайынга удур демисежир деп бүгү делегей литераторларынга кыйгырыг болур хоорай антологияның эге чүүлүнде чугаалап турар. Француз чогаалчы-реалист Бернар Клавельдиң Парижке Гошкуроң шаңналыны алган «Кышкы чимистер» деп ному солуп.

Библиотекага 40 муң кижи үргүлүү кээп турар. Номчукчуларның саны көвүдеп турар. Мында ажылчын аныяктар, үстүгү классчылар болгаш профессорлар, студентилер болгаш башкылар, академиктер болгаш журналистер кээп турар. Номчукчуга ном бүргүү-ле билдингир болуун дээш, библиотека библиографтыг болгаш тайылбырлал литератураны парлап турар. «Даштыкыда амгы чечен чогаал» деп информацияга чымыдызы ам сес чыл дургузунда сурагжып келген. Чымыдының арныларында даштыкы литератураның болгаш критика бодалының бүгү-ле кол-кол болуушкуннары илереттингилээн.

Амгы даштыкы литератураны тарадып неперетпишаан, библиотекарьлар даштыкыда литератураның болгаш ураи чүүлүн шыгжаранга ажылдакчыларының ооң эртиреринии үезеринге тураскаткан тематиктиг кежээлерин организастап турар.

Колдуунда даштыкы дылдар өөрениң турарларга организастаан кинолекторий даштыкы чурттарның журнакчы депшилгелиг культуразы-биле таныштырбышаан, даштыкы дылдар башкыларының профессионал мергежилии бедидиринге дузаалаан, студентилериниң болгаш эртеминиң ямзы-бүрү адырларында специалистеринге билиглерин уламдыртырынга дуза кадыы турар.

1969 чылда номчукчулар 150 ажыт кежээлерге, лекцияларга болгаш делегелелерге барып болур. Оларга сураглыг журналистер болгаш чуруукчулар, даштыкыдан келген авлчылар бараан болур. Даштыкы дылдар өөрениң турарларга лекцияларны Франциядан башкы Клод Ле Бар, англичаннар Хильда Перам болгаш Энтони Поттс номчуур. Күрбильм курлавырының коллекциязындан даштыкы дылдар кырынга фильмнериниң көргүзүглери үргүлүүлеп турар. «Музыканың ораныида» деп музыка лекцияларының чаа бөлүү эгелээр. Классикага солуургалдыг ниижилер XVII үүс чылдың музыказы-биле танышар.

Татьяна МИХЕЕВА.
(ПМА).

ШЫДЫРАА

Херээженнер маргылдаазы

В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш херээженнериң ам болур VI-гы бүгү Тыва съездизинге тураскаткан Эрзин районнуң херээженнериниң шагыы болгаш хөлшыдырал маргылдаазы болуп эртеи. Шашкиге Ленин аттыг колхозтуң командазы бирээ чыдыр, Эрзин суурнуң пийизизим, «Чаа орук» колхозтуу үшкүлүң түс бүрү үлешкеннер. А хөл-шыдырал талазы-биле бирээ, ийиги черни бала-ла үстүнде командалар алган.

Тиилекчи командалар болгаш баштайгы черлерни алганнар районнуң спорт чөвүлелиниң мактал бижиктери-биле шаңналган.

О. СЕДИПАА.

АЛДЫГЫ ТИИЛЕЛГЕ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Делегей чемпионадының бирги эвлүүзинге ышкаш, ССРЭ-ниң хоккейжилериниң шилиндек командазы Швецияның шилиндек командазын 3:2 салгаа база тиилээн. Бистиң хоккейжилериниз алдыгы тиилелгеии чедип алган, маргылдаа таблицазында бирги черже кирип, 14 саңдан 12 саңны алган.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы дүүн Финляндияның хоккейжилери-биле ужуражкан.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи капитан» 10, 12, 2, «Улуг маневр» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Революциянның аъттыг шерии» 10, 12, 2, «Альтонаның туттурганнары» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «15 харлыг капитан» 10.30, 1.15, «Дайын болгаш тайбың» (4-кү серияны) 3, «Чингачгук—Улуг чылан» 4.50, 8.30, «Танкер «Дербент» 6.40 шактарда.

Асаавиктор Доспакович Очуруңун адынга Тээли ортумак школаның 1962 чылда тыныскаңы, бышкан бадыгының № 414990 аттестады читкен. Ам ону куп чок деп саңнаар.

ЫЯШ ҮРЕЗИНИН ХӨЙҮНҮ ЧЫЫР

Тараа шөлдерин хаттан камгалар болгаш ыяш кескен участокларны катап тургузар соруга-биле ыяш тарын өстүрер ажылды бистиң чуртувуста калбаа-биле чорудуп турар. Бо ажылды чедишкинниз боттандырары эки ыяштарлыг үрезиннерни белеткээнинден хамаарыжыр.

Бо чылын республиканың ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары киитизи-биле 8 тонна үрезинни белеткээр планныг, ооң иштинде ине бүрүүг ыяштарның (хады болган дыт) үрезинни 7,5 тонна. Өткен 1968 чылда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болганындан кандыг-даа ыяш та чогаадай эвээш болган. Ооң улампызындан чүге бир тонна ажыг ыяш үрезинни чыдыпган.

Час дужуп, чылып келген үеде ыяш үрезинин чымырыкче чурттакчы чонну мобилизастаар херек. Ылангазын март, апрель айларда хады болгаш дыт чогаадайын чыыры кончуг белем. Ындыг турбуже Балгазының, Каа-Хемниң, Таңдының ыяш ажыл-агыйлары бо ажылды дүргедеттейн турары четпес.

Хады, дыт болгаш өске-даа ыяштарның чогаадайын чыырының, ооң үрезинин аңгылап, ажыарының дузайында тайылбыр ажылын чорудар херек. Үрезиннериң чангыс ава эвээ хемчээлдиг, базай шынарлыг болганындан тарын, олурткан үрезин үнмес, хөй артык чарыгдалдар боор турар. Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарда ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчыларының тарымысалга чогу-биле ындыг таварылгалар каш удаа болгулаан.

Ыяш үрезинин чыырда чаигин харалаш таварышкан-на ыяштан чогаадай чыыр чорук шын эвээс. Ырган, чолдак, хөй будуктуг ыяштардан чогаадай албас херек. Олардан үнген ыяш багай шынарлыг болур. Узун суук ыяштарның үрезинни эки шынарлыг болганындан оны хүлээп алырының өртек-үнелеи база улуг. Чыгдынган чогаагайларны кургаа черге шыгжап, ой-таваында курганган үрезинни ырыглаа алыр херек.

Ыяш тарылгазының болгаш өстүрүлгезиниң талазы-биле республикага улуг ажылдарны чорударын планнаан. Чыжырганга өстүрериниң тускай ажыл-агыйын Тее-Хемге турган-ларының дузайында айтырыг шиитпирлеттингеп. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның ыяш ажыл-агыйлары чыжырганга өстүрер талазы-биле элээн ажылдарны кылыр. Ооң аңыда тараа шөлдерин хаттан камгалаар дээш элээн хөй черге ыяш тарыырын планнаан. Аңаа хереглээр үрезинни аңдыгаштан белеткээр херек.

Т. КИПРИЕВСКАЯ,
инженер.

ИЙИ СУУРДА БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Чөөп-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Хөндергей эрги суурларынга бирээзи, чурттакчы чон хөй, бүдүрүлгенин, культура-амыдыралдың черлери ажылдап турар. Чаа тудуглар кылыр, эрги тудугларны септеп чаартыр, чаагайжыдылга талазы-биле ажылдар сөөлгү чылдарда чоруттунмастаан. Чаа тудуп турар тудуглар соксаан, эрги тудуглар үрелип турар апарган. Суурнуң чурттакчылары мынчыг байдалды ажыглаш, кажаа-херимнерни бузуп оттулуп, шала туттунган тудугларның мяш материалдарын ап турар апарган.

Маңаа чүгле каш чижектерни номчукчуларга таныштырып көрейн. Суурда эмнелге бар, ооң бажыңын кижи көргеш кайгай бээр. Крышазы самдар, кладовказы буступ калган, соңгаларының рамаларын ярөзш сынгылай берген, таваа ярип баксыраанын-биле бажың бир талазынче йлеми берген. Септелге кылдынмайн келгени-биле бажың барык-ла санзын үнген. Кыжын эмчилер, сестралар аарыг кижилерни божудулга бажыңынга хүлээп ап, эмнеп турар. Чүгле эмнелге бажыңынга эвес, өске-даа эрги тудугларга септелге кылдынмайн турар.

Эмнелгениң чаа бажыңын тудуп эгелээн чүве, хананзын доосказш, хаалгаларын, рамаларын эптеп тургузуп казп. Чыл ажыг тудуп келген бажыңны 1968 чылдың ноябрьда соксаткан, крыша кылыр манзы тывылбайн барган, кылдынган түүлдер ам хажып үрелип турар апарган. Көдээ Советтиң күүскому, районнуң кадык камгалал черн бо чүгүлэ тудугну доостуруп, ажыглалга киирер талазы-биле организастыг хемчег алыры чугула апарган.

Хөндергей суур Хөндергей хемниң эриинде болгаш, чурттакчылар суула кызамдавас-ла харын. Чөөнүң суг-биле хандырылгазын улам-на экижидер соруга-биле көдээ Советтиң күүскому, совхозтуң директориязы мурнунда чылдарда суурга кудуктарны кастырып ажыглага киргизээн. Ажаалганын, ажыглалдың багайы-биле кудуктар бокталып үрелген, суг алыр аргажок апарган. Советтиң күүскому, совхозтуң директориязы эрткен чылын ийи кудукту кастыргаш, бажың тутгуруп чыглаткан. Акшахөренгиин үндүрүп тургаш, кылдырган кудуктар үр болбайн ажыглалдан үнген. Бажыңнарның соңгаларын, херимнерин улус туруп алгаш барган, кудуктарның суу доңган. Күрүненин хөрекгизи-биле кылын каан кудуктарны кам чок ажыглап, хайгаарап көрбээн чурттакчылар кыштады хемден суглап келген. Хар эрип, сарыг суг бадып чыдырда, чаймын сугну кайыын алыр сылер деп, чурттакчылардан айтырар апаар.

Хөндергей суурга чаа тудугларны кылыр, эрги тудугларның септелгезин чорудар, чаагайжыдылганы калбартыр талазы-биле сапаалдар чер-чер Советтериниге чаа болуп эрткен соңгулда үезинде болгулаан. Соңгукчулар депутаттарынга чагыгларны берип, көдээ Советтиң күүскому, совхозтуң директориязы соңгукчуларның чагыгларын күүседир хемчегларин алыр дугайында ужуражмышкын хуралдарынга соңгукчулар чугула саналдарны берген.

О. КУУЛАР.

* * *

Чүге дорайтап турарын? деп айтырыг салгаш, **Бай-Тайга районнуң Бай-Тал** суурунуң байдалын номчукчуларның кичээнгейинге тургузар бодадым. Ол черниң чурттакчыларының чугаазы-биле алырга, Бай-Тал суурнуң орнунга 1930 чылда-ла ийи-үш казанактар туттуна бергеп. Кошкун араттар мал, чер ажылынын эштелгезинге каттыжа берген соонда будуүрүлгенин, культура-амыдыралдың тудуглары кылдынып турган. Коллективтиг ажылагый — колхоз организастатынгада суурга чурттаганын, будуүрүлгенин, культура-амыдыралдың тудуглары шапкыны-биле калбарган.

1950 чылдан эгелеп. Бай-Тал суур чүгле Бай-Тайга районда эвес, республикада база бир чаагайжыды тутунган суурга санаттыра берген. Көдээ Советтиң күүскому, ажыл-агыйның удуртукчулары, партия организациязы. бүгү чурттакчылар чаагайжыдылга, тудуг, ногаажыдылга дээш организастыг хемчегларни ап, суурну көрүштүг болдурган. 1955—1960 чылдарда суур республика парлалгазынга каш удаа чыттынып, мактадып турган. Ол черле чөптүг үнелел. Советтиң депутаттары, партияның, ажыл-агыйның активтери кудумчу, квартал саныңга бижыглаттынган, чаагайжыдылгаже чурттакчыларны организастап келгении суурнуң амгы чурттакчылары сактып чугаалап олурар.

Чурттарга бажыңнары шуптузу крышалыг, кладовкалыг, херимниг, будуүрүлге, культура-амыдырал тудуглары базала крышалыг, херимниг кылдыр туттунуп турган. Тудуг бүрүзүнүң чаны ногаанчыгтынган, чайгы үеде чечектерни-даа өстүрүп келген. Суурнуң девискээринге чайгаар үнген үнүш—тал хөй турган. Ынчангаш ол кавыны Бай-Тал деп адаанга таварылга эвес-ле болгай. Суурнуң мурнунда байдалын кысказыбиле чуруп көргүзерге мында-дыр-дыр.

Ам кандыгыл, кысказы-биле таныжа каштаалынар, аргим номчукчулар. Чайгар үнген талдар ам төнген, шуптузуп кезии чок кылган, мурнунда чылдарда хөй күш үндүрүп турган, тарып олурткан үнүштер ажаалга-хайгаарал чогундан малдың доо болуп, кан-халымына алзып төнген. Бир - эвес тарын олурткан үнүштерни кургатпас дээш, улуртуп баштаар черлер организастыг ажылдарны чорудуп, чурттакчыларны эвилелдээн болза, Ак-Теректиң суттарылга бугазы суурну таварып баткан, суггарылгага дыка эптиг. Бойдустуң ыяш байлаан камгалап, чөп ажыглавышаан, немелде үнүштер олуртуп, чурттакчылыг черлерни ногаанчыдары чурттакчыларның хүлээлгеан болгай.

Суурга сөөлгү чылдарда чаа тудугдар чоруттунмаанны каракка кескү, а эрги тудугдар үрелип баксыраан. Суурда херим-кажаалыг чурттагга бажыннары, албан болгаш будуүрүлге черлери барык кезүлбестээн. Кладовкалар, крышалар буступ, самдараан.

Шаанда библиотека база хлеб быжырып турган бажыңнар үрелеш кагдыгаан, ол ышкаш самаң-биле тудуп кылган бажыннар бустутулап калган, суурну бокталдырып, хевирин үреп турар. Үрелип бузулган эрги тудугларны Тээли болгаш Кызыл-Мажалык суурларже сөөртүп чорудуп турар апарган. Бай-Тал суурда ортумак школа, ясли-сад, чынар-бажың кыжын оттуглар чүүл үүгелеринбиле орта ажылдаваан. Көдээ Совет күүскому, «Тээли» совхозтуң директориязы чугула албан черлерин оттулар чүүлбиле хандырар хемчегларни албайн келген. Суурда алемтростанциянның күүзүн шын эвес ажыглап, чурттакчылар улуг хемчеолдиг лампаларны ажыглап турда, ону хайгаарап көөр кижи чок.

Тудуглар үрелип, септелгеан кылдынмайн келгени-биле Бай-Тал суурнуң овур-хевирн үрелген, корум чок апарган. Арыг-шевер сагыттынмайн турар, суур иштинде арык-сумунналрның көвүүрүлери үрелген, машиналар, тракторлар дүшкан-на чери-биле чоруп, арыктарны үреп каан, суурнуң иштинде суг агып чыдар. Чурттагга, будуүрүлге болгаш культура-амыдырал черлериниң девискээринде бок-сүрээ мөөнүктене бергеи чыткылаар. Эмнелге албан черинииң ажылдакчылары мындыг байдал-биле демисел чорутпайн турарын ыыттавайн барып болбас.

Бай-Тал суурну катап тургузуп, чаагайжыды тудар талазы-биле Бай-Тал көдээ Советтиң күүскому, «Тээли» совхозтуң директориязы шиитпирлиг хемчегларни алыры негеттинип келген. Советтиң депутаттары, чаагайжыдылга, тудуг талазы-биле доктаамал комиссиязы, квартал, кудумчу комитеттери чаагайжыдылгага кол розьду ойнаар ужуурлуг. Бай-Тал суурнуң чурттакчылары суур чаагайжыдылгазын бот-шүүлүмчүлеп, бот-шүүлүмчүлеп, бөөр ой келбээн бе?

А. БОРБАК-ООЛ.

АЖЫЛДААРЫН КҮЗЭЭРЛЕРГЕ

Кызылдың туулбу заводу инженер-механикти (шалыны 170 руб.), мастерлерни (шалыны 156 руб.), «ГАЗ-51» автомобильге чолаачыларны, чүдүрүкчүлерни, вагоннар транспортировщиктерин, туулбу өрттедикчилерин, оларның дузалакчыларын болгаш бедик мергежилдиг печка салыкчызын (шалыңны кылганын барымдаалап төлээр, 110 рубльден 180 рубль чедер), автослесарьны, туулбу хептээр цехке ажылчыннарны, бызанчыларны болгаш септелге-тудуг бригадазынга ажылчыннарны ажылдаары-биле чалап тур.

Чурттаар чери чок кижилерни бо чылдын дургузунда бажың-биле хандырар.

ДИРЕКЦИЯ.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-тырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киидистериниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00386.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

1969 ч. МАРТ 28 ПЯТНИЦА № 74 (7920).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ПОЛИТИКТИГ ИНФОРМАЦИЯ

Партияның масса-биле харылзаазын улам быжыглаарынга, ажылчы чоннарның иш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин кодуреринге бир чугула чүүл болза политиктиг информация болур. Ол болза ажылчы чоннарның коммунистиг нижизидилгезинге, олар партияның болгаш чазактың политиказын, даштыкыда болуушкуннарның дугайын шын сайгарып билиринге улуг рольду ойнаар. Ынчангаш сөөлгү чылдарда чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалынга хамаарыштыр эң чугула айтырыгларның база партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазының дугайын коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге долузу-биле информастаарын калбаа-биле практиказап турар апарган.

Бүгү-ле политиктиг агитация чурттуң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш делегей байдалының дугайында деңгереңгей база доктаамал информациязының суурунга тургустунар үмүрлүг дээрзин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпиринге айытыкаш, ол ажылдың хевирлерин болгаш арганы улам сайзырангайгаймыдарынче партия организацияларының кичээнгейин угландырган. Съездиниң ол айтыышкынын күүсетпишаан, партия организацияларының ону организастаарын эңгиидер, дээштиг салдарын бедидер дээш эвээш авес ажылдарны чорудуп турар.

Хөй-хөй партия комитеттери шыырак билиглиг, эки белеткелдиг эштерден тургустунган политинформаторларны коллективтерде шилип тургускан. Ылаңгыя партияның Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем болгаш өске-даа райкомнары политинформаторларның, агитаторларның семинарларын, сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын өй-ийде эрттирип, эң чугула айтырыгларның талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларын олларга иletкелдерни, дыңнадыгларны ыыпып берип турар.

Политиктиг информацияның дээштии, идей-политиктиг деңнели ону парторганизациялары канчаар организастап, башкарып турарындан, аңаа удуртур кадрларны иижириштиреринден улуу-биле хамаарыжып апаар. Бо талазы-биле СЭКП-ниң Каа-Хем райкому болгаш «Тыва кобальт» комбинат тудуунда партком элээн таарымчалыг хемчегларни ап турар. Чижээ, чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел үезинде «Тиилелге» колхозтуң болгаш өске-даа коллективтерниң ажыл-ишчилеринге СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары, райнүүскомнуң кол-кол килдистериниң эргелекчилери партия, совет органнарның ажыл-чорудулгазының дугайында солун информастарны ыыпып бергилээн. Ынчаарга «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда партком политиктиг информацияны иниити политиктиг, экономиктиг болгаш техниктиг темаларга холбаштырып, ону системниг кылдыр чорудуп, аңаа комбинаттың директору А. Ванжа, партком секретары В. Суров, тудуг эргелелиниң план килдизиниң начальниги Л. Немкова болгаш өске-даа удуртукчу эштер, тускай эртемнигнер идепкейлиг киржип турар.

Ындыг болза-даа политиктиг информацияны чорудаар талазы-биле ажыл чамдык черлерде СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш ТК-ның Пленумнарының негелделерин хандырбайн турар. Ылаңгыя СЭКП-ниң Кызыл хоорайкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи хоорайның партия организацияларында чеже хире политинформаторлар барыл дээрзин бөзин тодарадып шыдаваан, эртикен чылын аэропорт болгаш өске-даа коллективтерге политинформатор элээн идепкейлиг ажылдап турган болза, сөөлгү үеде оларның ол ажылы соксаан. Ол ышкаш партия, совет, ажыл-агый органнарының болгаш кадык намгалал, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый черлериниң удуртукчуларының чон мурнунга иletкелдерни кончуг ховар организастап турар. Бо талазы-биле Ак-Довурак хоорайда база оон дээредевес.

Оок-биле кады чамдык черлерде политинформаторларны шиляп алыр, оларга дуза көргүзер талазы-биле ажыл база багай тургустунган. Чижээ, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозта барык-ла солун номчуптар хире кижилерни дакылаваш, политинформаторлар кыыпып каан. Ол ышкаш чамдык партия организациялары удуртукчу эштерниң ажылчы чоннарның мурнунга доктаамал иletкелдер кылырын чедип албаан болгаш «олар чайывыс чок, ажыл хөй» дээш политиктиг информация чорударынга шуут киришпейн турар фактылар бар.

Ажылчы чоннарга дайынчы, чедингир информацияны чорудуп болурунуң бүгү аргалары партия организацияларында бар. Коя чүүл болза парторганизацияларының талазындан оок утка-шынарын, идей-политиктиг деңнелин бедидеринче сагыш салыры, ону организастаар хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдары болур.

Политиктиг информацияның чоннуң коммунистиг бүзүредилгезин быжыглаарынга, оларны совет патриотизминиң база пролетаржы интернационализминиң ёзузунга кижизидеринге, буржуаз пропагандаиы сойгалап илередиринге оок улуг ужурдузын барымдаалааш, ону доктаамал, ёзулуг дээштиг кылдыр организастаарынче партия организацияларының кичээнгейин угландырган доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу чоокта чаа хүлээп алган. Ында ылаңгыя партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчулары ажылчы чоннарга боттарының ажыл-чорудулгазының болгаш өске-даа янзы-бүрү айтырыгларның дугайында иletкелдер, информастар кылып бээрин айытпышаан, ай бүрүзүнүң сөөлгү четверг хүнүнде лекторнуң болгаш иletкелчиниң түскай хүнүн доктааткан. Партия организациялары ол доктаалдың күүселдезинин хыналдазын организастаар, чер-черге бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырар, политинформаторларның семинарларын, сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын өй-ийде эрттирер, эң чугула айтырыгларның дугайын оларга информастап бээр, эргежок чугула литературалар, материалдар-биле хандырар хүлээлгелиглер.

Бүгү чурт, бүгү улус В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга күжениишкинниг белеткенип турар. Ленинчи чагыларны боттандырары дээш, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш шериг күүүзүн быжыглаары, улустуң чаагай чоруу база угаан-бодал культуразының чечектелиишкинни дээш улустуң болгаш партияның демиселин тодаргай көргүзүп тайылбырлаарны политинформаторларның эң чугула сорулгазы болур. Ынчаарга партия организацияларының талазындан политиктиг информацияны улам сайзырангайжыдар, оок идей-политиктиг деңнели дээш бүгү чүүлдерни кылыр умурлуг.

«Большевиктен» медээлер

ЫЫТЫЛАК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң тараажылары амгы үеде часкы хову ажылдарынга хынамчалыы-биле белеткенип турар. Иштин-Ыйгылакта төп хову турлаанының бажыңнарын септеп, чугайлаан. Хову бригадазының 3 звеновунга трактористерни быжыглаан. Март 24-те колхоз төвүнге суггатчыларның кылып чорудар ажылын чугаалашкан хурал болган. Олар шупту 48 кижи. Колхоз баштаар чери суггатчыларны тускай хеп, чепсек-херексел-биле хандырган.

• • •

Беш чылдың 4-кү чылының баштайгы кварталында колхоз күрүнеге 14 тонна эът, 17 тонна сүт дужаар планын күүседипкен. Маадыр Донгак Белектиң кадарган малы күптүг, семис болуп, ажыл-агыйның план күүселдезинге улуг рольду ойнаан.

• • •

Кыш адактанып келген бо үеде колхозтуң машинналарының коданнарында байдал эки. Сала Очур-оол, зоотехник Сарыглар Хирлигбей бригадирлээн № 1, 2 хойжу бригадаларда болгаш төп сүт-баралп фермазында чаа мал мендип. Оларны кылымал сүт, погаан сиген, суда, кызыл-тастан кылган чарба болгаш холуксаалыг чемнер-биле чемгерип турар.

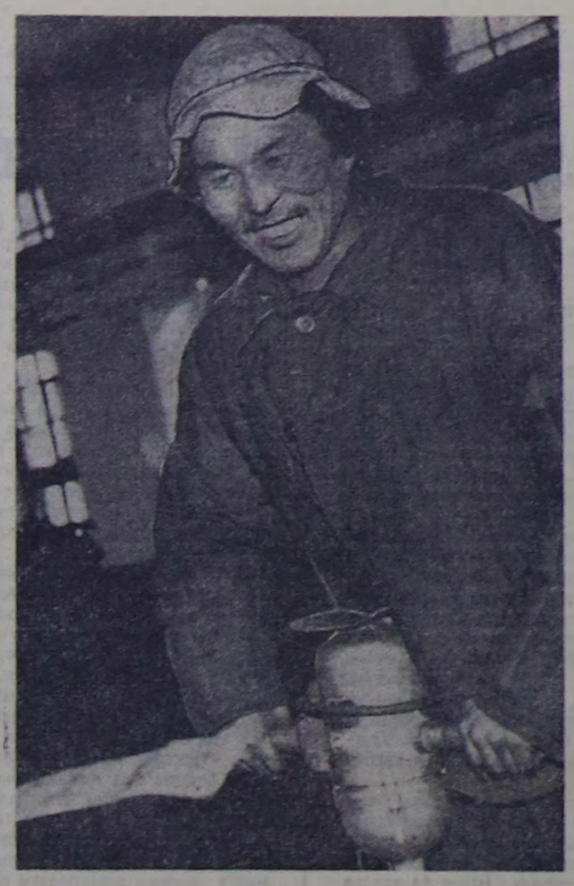

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур юбилейинге болгаш Совет Тыванып 25 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы эзэчегде «Сельхозтехника» каттыжышкынының Шагаан-Арыг салбырының механизатору Михаил Кыргыс трактормар септеп, шалыпчы ажылдап турар. Оок кылган амылы кезээде эки уре-түңнелдиг, бедик шынарлыг кыыдыр хүлээп алдынып турар.

ЧУРУКТА: Михаил Кыргыс.

С. ӨСКҮС-ООЛДУҢ фотозу.

Бирги черде

Часкы хову ажылдарының үезинде чедир үр эвес үе арткан. Республиканың механизаторлары техника сентелгезин апрельдиң 1-не чедир доовар дээш кызыманнай ажылдап турар. Тракторлар, сеялкалар болгаш алдамнар сентелгезин Каа-Хем район бир дугаарында доозкан. Ынчаарга ол районнуң «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарының механизаторлары трактормар сентелгезиниң опаалдазын ыракта-ла ажыр күүсеткен.

Партияның Каа-Хем райкомунуң бюрозу часкы хову ажылдарының үезинде тараажылар болгаш механизаторлар ортузунга чорудар политмассалыг ажылдарның талазы-биле ап чорудар хемчегларни бадылаан.

—⊙—

Ужуражылга

Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Нангаевич Чүргүй-оол чоокта чаа Украина чораан келген. Ада-чурт дайынының үезинде Украинаны немец фашистиг ажелекчилерден хостажырынга эң Чүргүй-оол киришкен болгай. Умань хоорайны хостаанындан бээр 20 чыл болганының байырлалынга ол киржип чораан.

Чоокта чаа «Тес-Хем» совхозтуң клубунга хөй кижи чыглып келген. Украинага чораанының дугайын эң Чүргүй-оол бодунуң чаңгыс чер чурттугларынга чугаалап бергиннаан, совхозтуң ажыл-ишчилеринге партияның Черкаск обкомунуң чоруткан телеграммазын номчуп берген.

Будурулге культуразының көрүлдези

1968 чылда Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый будурулгелеринге чоруткан күш-ажыл камгалалының будурулгенин культуразының болгаш өртке удур хемчегларының хөй-ниити көрүлдезиниң түңнелдерин чоокта чаа комиссия үндурген.

Кодээ ажыл-агый министерствозунуң шугуму-биле 20 совхоз болгаш 36 колхоз, дуржулга станциязы, мал семиртир трестиң 4 совхозу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының 7 салбыры, 2 автобаазазы, сентелгетудуг эргелели көрүлдеге киришкен. Көрүлдениң үезинде техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле 48 будуңпарны организастаан, техника талазы-биле озал-ондакты болгаш өртүү болдурбас хемчегдер дугайында 1342 лекцияларны, беседаларны, консультацияларны чоруткан. Колхозтарга, совхозтарга болгаш «Сельхозтехниканың» будурулгелеринге 80 вентиляция тургузуулгаларын сентээн болгаш чаа тургускан, күш-ажылдың байдалдарын экижидер, өрт айылын болдурбас талазы-биле 148 чаартыкчы саналдарны пиңгээдип ажыглаан. 174 кижини одакчылар, электриктер кылдыр белеткээш, тускай шыпызылганы тывыскылаан.

1968 чылда өртке удур 15 эки тура дружиналарын тургускан, 4 өрт депозун, өрт өөнүрер суг кудар 6 черлерни тудуп, дерип алган.

Ап чоруткан хемчегларның түңнелинде кодээ ажыл-агый будурулгелеринге озал-ондак болур чорук болгаш өртүн саны 1968 чылда мурнукузундан эвээжээн.

Кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер профэвилел обкомунуң президиумунуң кодээ ажыл-агый министерствозунуң өртке удур эки тура янытылевиниң, республиканың иштики хереглер министерствозунуң өрт камгалал килдизиниң, мал семиртир трестиң болгаш «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының каттышкан хуралына көрүлдениң түңнелдериниң талазы-биле киргеи материалдарга үндезилээш доктаалды хүлээп алган. Дараазында черлер тиилелгелерге сашаткан: «Найыралө, «Оок» совхозтар, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбыры, Бии-Хем районнуң кодээ ажыл-агый будурулге эргелели киргеи.

«Найырал» совхозка 1968 чылда ажылдап турган 1143 кижиге будурулге талазы-биле чаңгыс-даа озал-ондак болбаан. Күш-ажыл камгалалынга 7,5 муң рубль чарыгдаан, аар чүве модуттур 5 механизмнин, 7 чунар черни дерип тургускан. Ажылчыннар тускай хептер-биле хандыртынган. Ажылдың айыыл чок болурунуң аргазынга чыл иштинде 845 кижини өөреткен. Совхозта күш-ажыл камгалалының 7 хөй-ниити инспекторлары ажылдап турар. Будурулге тудуглары болгаш мастерская өртке удур херекселдер-биле дериттингеп.

Көрүлдениң тиилекчилериниң материалдарын кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң көрүлде комиссиязынче чоруткан.

П. ОЛДЫРЕВ.

Коминтерниниң тургустунганының 50 чыл оюнга

Үшкү Коммунистиг Интернационалдың тургустунганының 50 чыл оюнга турасиаатқан эртем сессиязы март 26-да Москвага Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга ажылын үргүлчүлээн.

• • •

Үшкү Коммунистиг Интернационалдың тургустунганының 50 чыл оюнга турасиаатқан эртем сессиязы март 26-да Москвага ажылын доозкан.

Сессияның түңнел хуралынга Францияның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнү Р. Гюйо, Италияның Коммунистиг партиязының удуртулга черинин кежигүнү З. Серени, СЭКП ТК-ның кежигүнү, академик П. Н. Федосеев, Францияның коммунистиг шимчээшкининиң суда келген өске-даа алчылар киржип турар.

Эртенги хурал Испанияның Коммунистиг партиязының даргазы Д. Ибаррурининг сес алганы-биле амыттынган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, Р. Гюйо, Италияның Коммунистиг партиязының удуртулга черинин кежигүнү З. Серени, СЭКП ТК-ның кежигүнү, академик П. Н. Федосеев, Францияның коммунистиг шимчээшкининиң суда келген өске-даа алчылар киржип турар.

Эртенги хурал Испанияның Коммунистиг партиязының даргазы Д. Ибаррурининг сес алганы-биле амыттынган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, СССР-ниң Эртемнер академиязының ораалачы президентизи академик А. М. Румянцев болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү Р. Аврамов олар база сес алган.

(СЭТА).

• • •

Чыылганнар 1919 чылдың мартты сөөлүүредир В. И. Ленинниң граммофон пластинказынга бижитинен «III Коммунистиг Интернационал» деп чугаазын улуг кичээнгейлиг дыңнаан.

Сессияның ажылы доозулган. Оок киржинчилери партийжи гимн «Интернационалды» сорук киришкинии-биле, тура ырлашкан.

(СЭТА).

БИЛИГ ЧЕДИП АЛЫРЫНЫҢ ПОХОДУНЧЕ

Бүгү-эвилелдиң актив хуралы

МОСКВА, март 26. (СЭТА-ның корр). Богун Төп лекторийге бүгү-эвилелдиң улустуң университеттериниң активчилериниң чөвүлел хуралы доозулган. Оок киржинчилери «Улустуң университеттериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның эрткен чылын октябрьда хүлээп алдынган доктаалын чедишкининг боттандырарының аргаларын төлевилээн, хөй-ниитиниң ол өредилге черлериниң дугайында партияның Төп Комитединиң сагыш салып турарынга ханызы-биле өөруп четтиргенин илергейлээн.

Чыылганнар эртем, техниктиг болгаш чугаадыкчы ажыл-иш кылып турар интеллигенциядан, чурттуң улусчу университеттериниң активчилеринге, башкыларынга, хөй-ниити чөвүлелдеринге, дыңнакчыларынга кыйгырыг үндүрген.

Бүгү улустуң билиглер чедип алырының походунга улусчу университеттер хүндүлүг черни эзлеп турар. Улусчу университеттерни хоорайларга-даа, кодээ черлерге база план ёзугаар улам калбаа-биле хогжүдүринге, оларның ажыл-чорудулгазының идейтеория деңнелин бедидеринге бүгү аргаларны ажыглаар херек деп кыйгырыгда демдеглээн.

Бүгү-эвилелдиң улусчу университеттериниң хөй-ниитиниң көрүлдезиниң түңнелдерин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга таварыштыр чурттаа бистиң айыткалывыс, культура, эртем-билиг болгаш чурттувустуң ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгези дээш партияның, улустуң иштп демиселиниг киирген үлүг-хуувусту илередир айыткалывыс болур деп, ол документтиде чугаалаан.

Н. В. Подгорный Алжирде

АЛЖИР, март 26. (СЭТА). Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революсчу Чөвүлелиниң Даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Хуари Бумедьеннің чалааның ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный бөгүн Алжирге албан ёзузу-биле аалдаашкын кылып келген.

Дар-эль-Байд аэродромунга Н. В. Подгорныйны Х. Бумедьен болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

Совет кызыгаар быжыг камгалалда

Кыдат эрге-чагырга черлериниң советкыдат кызыгаарга чөнгээлер үүлгедиглер кылганынга удурланыышкынының митингилери болгаш хуралдары бүгү совет чуртка болуп эрткен. Даман ортулуктуң девискээринге совет кызыгааржыларже чепсектиг халдаашкыннар кылган Мао Цзэ-дунуң бөлүүн ажылчы чоннарның түүл-бүрү ыш кылып турар төлөөлекчилериниң сойгалаан чагаалары, телеграммалары СЭТА-га, оок чер-черде салбырларынга кээп тургап. Пекининиң чаазан Совет чазактың шыңгыы сагындырган нотаазын болгаш медеглелин ажылчынар, колхозчулар болгаш интеллигенциянның төлөөлекчилери чер болганга түүлдүт деп деткээн.

Төрээн чуртка бедин-биле үнелеткен шылгаралдарны кылган дайынчы-кызыгааржыларның маадыр-шудургузуун боттарының магадаанын ажылчы чоннар митингилерге чугааларында, чагааларында илергейлээн. «Совет кызыгааржыларга бүгү улус ынак. Олар кандыг-даа чөнгээлерге чылча шавар согуушкунну берип шыдаар. Бистиң хөй националдыг бүгү чурттувус бүгү улузувус совет дайынчыларның талазында»—деп, Львовтуң политехниктиг институдунуң профессору С. К. Чучмарёв митингиге чугаалаан.

Пекин чөнгээчилериниң кара сагыштыг халдаашкынын ойтур шапкан дайынчы-кызыгааржыларны деткээнин Ада-чурттуң солдаттары илергейлээн, олар боттарының белеп эвес хүлээлгезин чурттуң тус-тус булуннарында күүседип турар. «Төрээн чурт дайынчыларынга идеген болур. Семемчилевисти кеэзеде быжыглаар, херек апарза, ыдыктыг кызыгаарларывыска халдаан кандыг-даа дайынынарга ойтур шавыышкын бээр дээш дайынчы белеткелвисти бедидер бис»—деп, Оожум океан флодунуң далайжызы Валентин Фокин митингиге чугаалаан.

Мао Цзэ-дунуң бөлүүнүң чепсектиг чөнгээлер кылганынга холбаштыр комсомолчулардан, авыяктардан ВЛКСМ ТК-га хөй-хөй чагаалар, телеграммалар кээп турар.

Бүгү совет аныяктар партияның кыйгырыын ёзугаар Даман ортулуктуң маадырларының шылгаралдарын катаптаарынга белен деп, ленинчи Коммунистиг партияга кижизиттирген бистиң комсомолувус СЭКП ТК-га бүзүрелдиг сөзүн берген. «Улуг Октябрьның чаазан алышкынынарын камгалаарынга кеэзеде белен бис»—деп, Киевтиң «Арсенал» заводунуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының митингизинин докладазында чугаалаан.

Совет кызыгаарлар быжыг камгалалда. Пекин чөнгээчилериниң чаржыкчыг оралдажышкыннары чайлаш чок бууравр.

(СЭТА).

Совет кызыгаар ыдыктыг

Совет кызыгаарга бүжар дерзин чорудуу үүлгеткен маопсчп чөнгээчилерни каргап бүрүү шапшыпаан. Чөөн-Хемчик районнуң МГМ эргелекчиги эң В. Тенников коллективиниң митингизинге сес алган мынча дээн:

— Кыдат эрге-чагыргаларының бистиң ыдыктыг кызыгаарывыска чөнгээзин бүрүү шаап тур мен. Кыдат дужоктарның совет Даман ортулукка дээрбечи халдаашкыннар кылганынга килеңневишаам. Төрээн чурттуң күүш-шыдалын эрес-шудургу күш-ажылывыс-биле быжыглаарывысты коллективтиң мурнундан бадыткап тур мен. Чөнгээчилерге каргыш!

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-баралп фермазының ишчилери митинг эрттирген. Коллективте улуг назылыг саанчы, коммунистиг күш-ажылдың шалыптызы Ооржак Севеңниң сес алган чугаалааны:

— Бистиң алдарлыг совет кызыгааржыларывыска кыдат чепсектиг дээрбечилер кара сагыштым-биле база катап халдаавынга киленнеп тур мен. Бистиң улут Төрээн чуртувус күүүлүг. Оок дээп болбас ыдыктыг кызыгаарлың чөнгээчилер үрөп шылавастар. Кеминг херек үүлгедиглерн-биле кыдат чарылдырыкчылар боттарын сойгалап турар. Кыдат чөнгээчилерге холбаштыр Совет чазактың медеглелин бүрүн деткип тур мен. Күш-ажыл фронтузунда ажылдап турар бистиң коллектив совет кызыгааржылар-биле кады чуртуң камгалал күчүүзүн улам быжыглаарыбыле каш дакпыр күжениишкининг ажылдап турар. Ферма коллективи ийи чартык ай дургузунда 78 тонна сүттү будурген, бир инекке оналаштыр 328,5 кг сүттү саап, арткен чылдың ол-ла үезинде сантаннаан 122,5 кг хөйлү будурген. Бистиң бо ниижанс совхозтуң күрүнеге сүт садар бирги квартал планын 150 ажыг хуу күүседирин хандырган. Бо күш-ажылчы чедиишкин коммунистиг тургузуушкунга бистиң үлүг-хуувус болур. Совет күрүнениң кызыгаары быжыг, ону кыдат дужоктар-биллн алзып. Биске удур чөнгээчилерге каргыжывыс четсин!

Чөнгээчилерниң кемниг үүлгедиглерин буруу шаапкан, Совет чазактың медеглелдерин сеткил ханыышкын-биле деткээн резолюцияларны чөөн-хемчикчилериниң 30 ажыг черге болган митингилери хүлээп алган.

М. СЕВЕҢ.

Дерзии политика буурап дүжер

Бистиң Улуг Төрээн туртувустуң кайы-даа кызыгаары хораалакчы дайзын эртип шыдавас мөңге быжыг. Ону чурттуң эрес-маадыр, коргуш-сымыш чок оолдары камгалап турар.

Совет хамаатызы кижиниң мдыктыг хүлээлгези — шериг албаны эрттирерде кызыгааржы болур улуг аас-кежик мөңээ тавармышкан. Калбак деп-лем чуртумнуң, хөй националдыг улуг совет чонумнуң аргежелдеп турар.

Дыңзыг тудуп ажылдаар бис

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда партия организациязының ажык хуралы болуп эрткен. Анаа бистин чуртувустуң Ыраккы Чөөн чук кызыгаарында Даман ортулукче маопээдунгу бөлүктүң ыдалакчыларының чаңгыс удаа эвес халдаашкынының дугайында дыңнадыгны ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Сергей Ондар кылган.

Район Совединиң депутады, мурнакчы хойжу, коммунист Севилбаа Данчай-ооллуң бир дугаарында сес алган чугаазаны болза:

— Бистиң тайбың кызыгаарывыстың кылат чөнгээчилерниң оор ёзу-биле үреп, өлүм когаралды чедирип турарынга удурланган буруугаар дешпилгелиг кижи төрелгетпиниң кәлеңнеге үнүмүн кадып тур мен. Шаптараазының доошкун кыштаң чаңгыс баш хөй-даа мыкынмаан мен. Бистер, малчыннар, тасты бо хүннерде бир чедиишкинниң улам быжыглаан, хол дыңнаг ажылдаар бис. Камгалап алган чаң-мал бүрүзү кылат чарылдырыкчыларга бистиң согуувус болур—деп ол сөзүн доскан.

Саанчы Елизавета Бегзи-ннекке онааштыр чылда 1300 литр сүт саап хүлээлгезинге немештир 50 литрни алырын ук хуралдан хүлээнген. Бригада ажлакчызы Татьяна Тесоол, тракторист Чоржей оол Ночукпаа, 100 хуу өредилгезинг 8-ки класстың удуртукчу башкызы Яңмаа Шаңнаа, Ада-чурт дайынының кыржыкчызы Андрей Кривын болган оол-даа өскелер кылат чөнгээчилерни бүрүү шаап чүве тугаалааннар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Пландан артыкка

Чөөн-Хемчик районнуң Партияның XXII съездизи аттыг совхозунда коммунистиг күш-ажылдың бедик адын эдилеп турар төп сүт-баралп фермазының коллективи бар. Ук ферма эрткен чылдың бүгү кварталдарында районда фермалар аразында социалистиг чарышка бирги черни эзлеп келген.

Беш чыл планының дөртүү чылын ферманың ажыл-ишчилери база-ла эки эгелээн. Марттың 20-ге чедир күрүнеге сүт садарының квартал планындан 15 тонна хөй сүттү белеткел черлерине дужаагган, азы 58 тонна сүттү күрүнеге саткан. Квартал төпчүүнге чедир ам-даа 5 тонна сүттү садар деп коллектив хүлээнген. Ферма ниитиап-биле 70 тонна сүттү будурген, азы эртнен чылдың бо үезинде турганындан 15 тонна хөй сүттү саалган.

Инек бүрүзүнден хөй сүт саалдазы дээш чарыштың мурнуку одуруунда саанчылар Ооржак Севең, Моңгуш Алдын-кыс, Марпя Санны-Бадыраа олар торуп турар.

—⊙—

Чоннуң чемненилгезинге

Республиканың Садыг министерствозунуң баазазында бо хүннерде 80 тонна апельсинни садыг четкилеринче чоруткан. Ниитиап-биле 120 тонна апельсинни хереглекчилерге сайгарып садыглаар.

Республиканың чер болгандаа аъш-чем садыгларында консервилээн чимистер, ногаа аймаа четчир хемчеглиг, ол ышкаш Кызыл хоорайның ногаа садымында картофель, свёкла, дустуг огурец найыылдың чурттакчыларының негелдезинге четчир. Сөөлгү үеде ажылчы чонну согуна болгаш дузаан капуста-биле хандырарының хемчегларни ап турар.

Кыштаглаашкынны чедиишкиниг доозар дээш

Март, апрель айлар мал ажылынга кыштаглаашкынны доозарының эң харыысалгалыг үези болур. Ам үеде хойларның, инектерниң, хаваннарның массалыг ооларашкынны чөруп турар. Удавас белер, ивилер база массалыг төрүп эгелээр.

Колхозтарда, совхозтарда 155 муң аныг хураган, үш муң ажыг бызза ниитиниң малынга немекшен. Арган-дорган хой, ошкы 60 муң баш ажыг, мыйыстыг бода мал 10,3 муң баш ажыг. Бөдүүн болгаш шыкты чемнер дыка четпес, кылын болгаш хөртүктелген харлыг ырак, берт черлерде одаралар арткан. Кыштаглаашкынның сөөлгү үези шаа мындыг нарын, берге байдалза келген.

Бөдүүн чемнер четпезинин, чемнер болгаш суг-биле малды ой-шаанда хандырбайн база ажаалданы эки чөрүттэйн турарының харазынган чамдык ажыл-агыйларга малдың карамазы хей болган. Бай-Тайга районнуң колхозтарынга март-тың баштайгы хонуктарынга чедир олген малдың баш саны эрткен чылдың ол үезиниде турганындан мыйыстыг бода мал 6,1 катап, хой, ошкы 3,1 катап хей болган. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга ол-ла үеде мыйыстыг бода малдың хөрамчазы 3,1 катап, Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарынга—2,3 катап хей болган. Бии-Хем районнуң колхозтарынга хойнуң хөрамчазы 5,6 катап көвүдээн. Улуг-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларында малдың хөрамчазы база улуг.

Хей-хей ажыл-агыйларга күүнү арган малдың саны хүн бүрү көвүдеп турар. Сөөлгү үеде чамдык ажыл-агыйларга кегженир малдарга бээр чеминиң нормазын хамыдыр, чаңгыс концентраттарны бергеш, бөдүүн азы шыңтыг чемнерни бербейн турар. Ылаңгыя кызыл-тас чарбазын малга ол хевээр берип туруп бээр чөрүктү болдурбас. Бии-Хем районга мурнунда төрээн «Искра» колхозка (ам совхоз болган) шаа ындыг чемгерилгениң түүнелинде 200 баш хире хой, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хөстүү» колхозунга (ол ам совхоз) 15 баш мыйыстыг бода мал өлген болгай. Бир эвес малчыннар чемгерилгени шын чөрүткөн болза, ындыг аныл-ажылны эвес чорун турбас ийин.

Улуг назылыг мыйыстыг бода мал ой-тавында негижензин, чемни эки шынгээдип алзын дээш хонукта бөдүүн чемни (смегенни, саваңны) силос чөкта 6—8 кг чедир бээри чугула. Бир эвес силос бар болза, бөдүүн чемни 4 кг чедир бээр. Чамдык ажыл-агыйларда сазан, сиген чок болгандында бүдүк-бүрү чемни, хыырғышты болгаш өскелерни-даа малга ылыбырадып берип турар. Ындыг чеминерни үш хар чедир

ССРЭ-НИҢ КЫЗЫГААРЛАРЫНГА КЫМ-ДАА ДЭЭП БОЛБАС

Даман ортулукка бо айның чазында ышкаш, март 14 болгаш 15-те база катап хан төгүүшкүнү болган. Ынчан кыдат солдаттарның боо-чепсектиг улуг отряды совет черже база катап шургуп кирер оралдажыышкынын кылган, плитинирлиг ойтур шавыышкынын алган.

Чуртуң шинчизинде тургустунган берге байдалдан бодунуң улузунуң утаан-бодалын маозетер кандыг арга-хорганы ажыглан, чүүң-биле айтыжыгларын оралдажын турарын Совет чазактың КУР-нуң чазаанга потазындан, ССРЭ-ниң Ишкинги херектер министерствозунга болган парлалга конференциязының материалдарындан. Үссури хемге март айында болган чоогаштыг чоңгозоның болуушкунналарының дугайында корреспонденциялардан делегейниң хей-ниитизин эки билир.

Март 14-те болгаш 15-те совет-кыдат кызыгаарга кыдат чоңгозочилериниң үүлегединшкиниверн-биле холбаштыр ССРЭ-ниң кызыгаарларыгна кым-даа дээп болбазының дугайында Совет чазак чаа медегледе КУР-нуң чазаанга база катап кылыр ужурга таварышкан болгай. Оң медегледе ыынчаар чугаалап турар: «СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ СЭКП-НИҢ КЫДАТ УЛУСКА, КЫДАТ УЛУС РЕСПУБЛИКАГА ӨЖЭЭННИГ ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА ПЕКИННИҢ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ БҮГҮ БАДЫТКАЛДАРЫ КАНДЫГ-ДАА ҮНДЕЗИН ЧОК БОЛУП ТУРАР. СОВЕТ УЛУС МЕСИЛДЕЖИШШКИННЕР КҮЗЕВЕЙН, ХАРЫН-ДАА ЫНДЫГ ЧОРУКТУ БОЛДУРБАС ДЭЭШ БҮГҮ ХЕМЧЕГНИ АП ТУРАР».

Парлалганың Медээлер Агентилелиниң корреспонденттиги Александр Тараданкин Даман ортулукка болгулаан болуушкуннарны тайылбырлап, бодунуң амыдыралын Совет Эвилелиниң кызыгаарларын камгалаарынга бараан болдуртан кижи болганда, кыдат таланың үүлегединшкиннерин кайчаар көрүп турарын чугаалап бээрин генерал-майор Александр Николаевич АНИКУШИНДЕН дилээн.

Улуг лейтенант Виталий Бубенинниң командылап турары Ыраккы Чөөн чүкте кызыгаар заставазының дайынчыларының маадырлыг чоруунуң дугайын бүгү делегей билэвр. Март ийнде кыдат чоңгозочилер-биле тулчуушкунга ооң кезээ элээн каш чүе кижи киржикчилиг дээрбеңчилерниң отрядын бистиң черивистен үндүр сывырган.

Бо чуруктуң СЭТА-ның фотокорреспондентизи В. Бубенинниң командылап турар заставазынга чоңгөө мурнуу чарымында, дайынчы өөредилге үезинде тырттырган.

ЧУРУКТА: Заставаның начальнигги улуг лейтенант В. Бубенин (солагай талада) вызыгаар досчуулунга эдегчелиг даалганы берип турарды.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайылбырны генерал-майор А. К. АНИКУШИН берип тур

— Күрүнелер бодунга кожаларны боттарының тураы-биле шилип албас-ла болгай. Кыдаг-биле кызыгаарлар болгаш ол ышкаш бистиң чуртуң еске-даа кызыгаарлары шаг-төөгүден тура-ла тургустунуп келген. Ол кызыгаарларны амыдырал болгаш эртикен үезинде бүгү делегей байдалдары тодаргайлаан. Ынчаарга Совет күрүне кызыгаар айтырыгларын тайбың ёзу-биле — кожа-хелбээнниг чаагай сеткил-биле шинтипирлээрни кезээде орааддажып келген. Ооң-биле кады совет чуртуң кызыгаарларын үрээнерин кажан-даа кезеиче чокка салбайн келген бис—деп, генерал бодунуп тайылбырын уламчылаан. Бистиң кожаларывыс хей-ле харын, ынчалаа-даа оларның чаңгызы-даа чаңгыс талалап бодунуң кара туразы-биле бистиң кызыгаарларывысты үреэвээн. Кызыгаар талазы-биле айтырыглар кожа-хелбээ турар чуртталың шинги күнниишкиннери-биле кереэлерге үидезилеттиниң шинтипирлеттинии турар.

Кыдаг-биле кызыгаарның шинги узун дуртунуң хемчээли 7500 километр. Ол мүрүүлер аразының актызы ёзугаар КУР-нуң тургустунганы хамаан чок, ону шагда-ла мурнай—Октябрь революциязының безин дыка мурнунда тодаргайлаттынган болгай-ла. Кандыг-даа чөрүдээлерни болдурбайн туруп, ийи таланың иады ат салган кереэзи ёзугаар туруп турар кызыгаарларның айтырыгларын шинтипирлээрининң чугаалажышкынналрын кылырындан ССРЭ кажан-даа ойталавайн келген. Совет таланың идепкейн-биле мындыг чугаалажышкыннар эгелээн турган. Ынчалаа-даа кыдат эрге-чагыргалар ону доозарындан ам таптыг-ла беш чыл дургузунда ол-бо деп ойталап турарлар. Ооң туржук шаг-төөгүден туре туруп келген кызыгаарны безин барымдаалавазын орааддажып турар. Совет ортулук Даманче баш бурунгаар белеткеттингеп шургуп кирииишкин болгаш шоолиисчи, антисоветтиг калчаараашкынның чалгыы Пекинниң эрге-чагыргалар ының бажында турар кижилериниң агрессия оралдажышкынарын туюлунга чедир сойгаалаан. Ол дугайын кыдат парлалгага коступ келген «Кыдаттың чурт чуруу» тодаргай херечилеп турар. Ында кыдаттың «кызыгаарын» ССРЭ-ниң девискээринче дыка бээр киир шыйып каан.

Делегейниң улустарынга герман фашизминиң дөгөп келген улуг дайынның түнелиинде тургустунган күрүнелериниң кызыгаарын эдө шыяр дээр дембээрел-биле еске чурттарның девискээрлерин холгаарлаарынга чүткүп турар боонн реваншистер ышкаш шак ындыг аргаларны Мао Цзэ-дуннуң болуу ажытлап турар.

— Совет чазактың медегледеринде, совет парлалганың материаддарында барымдаларда кыдат эрге-чагыргаларның Даман ортулукка шериг талазы-биле өөчүк-чоңгөөлиг үүлегединлерин баш бурунгаар белеткээнин айтыктылаан болгай. Аңаа чүүң немеп болур силер?

— Дыңнаткан чүүлге хамаарыштыр база немеп болур мен харын. Ынчалаа-даа барымдааларны түңнээрин орааддажып көрейн. Ол артык эвес деп бодаар мен.

Март ийнде кыдат дээрбеңчилерни совет девискээрден үндүр сывырганының соонда мындыг ылаптыг барымдаа көзүлген: Даман ортулукка баш бурунгаар-ла, дүне када траншейлерни, боодалга чорударынга керектиг онгуларны болгаш кыдат эриктен телефон шугумун шейүп каанын илерээн. Ону кыска тулчуушкун үезинде кыла каапкаар деп чүве каңчап-даа болдупмас үүлүлүг. Ооң мындыг түнелээн үндүрүп болур: ол бүгүнү кыдат кызыгаар востузу Гуиэсыдан чөпсектиг үжен болдат үеэштериниң мурнунда-ла белеткээнин тодаргай.

Ол үеде совет дайынчыларның болүү, ооң иштинде кызыгаар заставазының начальнигги улуг лейтенант Иван Стрельников, дош таварты ортулукче үүшкен болгаш кыдат талазың талазындан эгелээн, баштай үжүру биилдинмээн ол болуушкунну аткылажышкыннаар эвес, а чугаалажышкыннар-биле шинтипирлээр бодааннар. Ынчалаа-даа совет офицерни болгаш дайынчыларны чөңгаалидар шуут-ла хемө боолап туруп өлүргеннер.

База бир бүүүрелдиг барымдаа бо. Кыдат таладан март ийнде база ийнги чоңгөөниң үезинде шаап, халдаашкынны Уссури хемниң эриинге баш бурунгаар тургусхан миномёттар болгаш пушкалардан от ажыдып, деткээн. Март ийнде сегирижип адышкын үезинде бистиң дайынчыларывыс кыдат чоңгөөчилерден сан талазы-биле он-даа катап эвээш болза-даа, бронетранспортёрларга тургускан адыгны бооларының болгаш пулемёттарының күүү-биле тулчуушкуннуң төөгүзүн шинтипирлээн.

Март 14-те болгаш 15-те кыдат дээрбеңчилерниң Даман ортулукче халдаашкыны аналаа бир калчаараашкын эвес, а баш бүүүлгаар план ёзугаар белеткээн магадыладыг шериг чоңгөөн болур. Чоңгөөчилер Даман ортулукка тургаи совет кызыгаажыларже чижеглеп-биле бир адыжы полк хире пушбиле халдаанвар. Ооң-биле кады ол хайлаашынны артиллериянның болгаш миномёттарның үзүттелиишкинин чок адышкыны-биле деткээнер. Ол чепсектиг база-ла баш бурунгаар белеткээнин ооң кушту болгаш удаа-дараа коделивишкиннери херечилеп турган.

Кызыгаажылар кыдат солдаттарның шаап халдаашкыны чеди шактан ажыг үениң дургузунда үзүттел чок ойтур шаап келгеннер. Олар Даман ортулуктуң эриинге үүүп келзе-даа, кызыгаажылар чоңгөөчилерни боттарының группаларынче эрттирбээнвер. Үселриниң дожуунуң кыры-биле ортулукче кыдаттарның чаа-чаа күүжү удажып турун бээрге, бистиң дайынчыларывысча дүзелажыры-биле кулаттыг машиналардыг детпиниче күштү чорутпаан. Чоңгөөчилерни хеминиң бир талакы эриинче үндүр сывырган.

Даман ортулук чүрттакчылыг пунктулардан болгаат чердө. Ооң девискээринде тарыга шолу кылдыр ажыглаар чер-даа, арга-арыг-даа чок. Үерлээшкан үезинде ортулукту сут хөмө алгаш баар. Чүрттакчы чон-даа чок шак бо ыржым черге боттарының кара сагыштыг үүлегединлерин кылыры кыдат эрге-чагыргаларга тааарымчалыг болганы чугаа чок. Маңаа үүлегединшкиннер кылырга херечилер-даа чок. Пекинниң күткүчүүлериниг чонну мегелеп каары база белеп.

— Даман ортулукка болуушкуннар мурнунда Кыдаттың талазындан болгулаан өөчүк-чоңгөөлиг хөделиишкиннер дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Кыдат тала бистиң кызыгаарларывысты дыка хей катап янзы-бүрү байдал-биле үрөп турганының дириг херечилери харын чогум-на бистер кызыгаажылар бис. Маоцзэдунчу болүктүң антисоветтиг хөөннериниң ооскээнибиле кады ол үрегдээшкиннерниң саны көвүдээп болгаш характери янзы-янзы болгулаа-да хейнү чугаалап болур. Бистиң күрүневис Кыдаттың ынамгаар район нарының чүрттакчыларынга ыыжыг хоорай сумун, Амурның болгаш Уссуриниң чамдык ортулуктарын оларның амылагыйжы хереглеедериниге — сиген кезии, мяш белеткеп алырына болгаш балык тударынга чөпшээреп турган. Ол ышкаш Кыдаттың орукчирии берге районнарының чүрттакчыларынга база-ла дуза көргүзүп, мал-маганын совет девискээрлеп сүрүп эрттирип алырын база чөпшээреп турган чүве. Ынчалаа-даа ол бүгү барымдаалары кыдат эрге-чагыргалар бистиң боттарывыстың харылзаалары-биле чөрүттүр ажыглаарын ораддажып, чөрүддээлерин удаа-дараа өөскүдүп. Мао Цзэдуннуң болуунуң нүгүлчү пропагандазы-биле совет кижилерни киленгедип турадыр. Кыдат эриктө күчүлүг дианамиктер каш чыл улай дынмиреп, Совет Эвилелиниг алырга бүжар-чүдек пүгүлдээшкиннерни тарадып турар.

Кызыгаажыларның болгаш кызыгаарда чүрттап турар совет кижилериниң нерелээ бижүү, тура-соруу чаныш-сыныш чок. Бодунуң үезинде кыдат, апоп милитаристер үредээрнн орааддажып турган ол кызыгаар хейнү нөрген, кезээде бижүү камгалаалда. Оларның авантюразы канчаар бууран дүжүп турганыя тоогу билир. Ам бистиң хүннеривисте Ыраккы Чөөн чүктүң кызыгаажылары эрес-маадыр, турушпуг. Төрээн чуртунга шынчы чоруун көргүзүп, чоңгөөчилерге ылаптыг харымны бергеннер. Олар Ада-чуртунуң кызыгаарларын серемчилелдиг болгаш бижүг камгалаан турарлар-даа.

Совет чазактың 1969 чылдың март 15-те үндүрген медегледелинде мынчаар чугаалап турар: «... бир эвес совет девискээрининг кым-даа дээп болбас чоруун үрээр дээр орааддажышкыннарны база катап кыла бээр болза, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели, ооң бүгү улузу ону шинтипирлиг камгалаар болгаш мындыг янзылыг үүлегединлерге чаныш-сыныш чок ойтур шавышкынны бээр».

ПМА.

Балгазының суурнуң бир ужунда ийи кажыг бажыннар бар. Ол дээрге республиканың ажыл-агыйларынга механизатор кадрларны белеткээринің бир төвү—№ 11 профессионал-техниктиг училище-дир. Тургустунганындан бээр 15 чылдың дургузунда училище дыка хей механизаторларны колхозтарга, совхозтарга белеткеп берген, ооң доозукчулары сураглыг механизаторлар бисте кайы хей. Училищеде бөгүн 240 ажыг курсаттылар бар. Ооң ажыында ооң салбырларга «Тинделге» совхоз биле Сарыг-Сеп суурда база бар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга 300 хире механизаторларны № 11 училище белеткеп үндүрер.

Училищениң кол корпузунга чоруп турарга, ооң тергиннери кыналарын, курсаттылар хостуг пентарында чүүү кылып турарын дээрэн каадыг-даа тайылбыр чокка билдинде бээр. Хүндүлел саналырынга барган. Нина Таныяк биле Куулар Хоо-Тараа деп ийи аныяк кыстың турууп дораан-на эскерип каар бис.

Училищеде шуптуг он тос уруг бар. Механизаторлуң чаагай мергежилии шинтээдир деп соруктуг ол кыстарбиле чугаалажып, оларның ооредилгезин, амыдыралчуртталгазын сонуургаан бис. Чугаалажып келгеннерге Улуг-Хемден, Чөөн-Хемчиктен, Элегестеп, Межегейден, Каа-Хемден келгилээн-даа кыстар бар болган.

— Элегестеп-не хей кижи бар бис — деп, шоваа характарлыг, кыскажак сынныг уруг харылай-дыр. Шынап-ла 7 уруг ол совхозтан келген болду. Элегестеп механизатор-трактористе Ховалыг Алдын-кыстың сакпын иезиеш, ол кыстар оны тапшыр бе дээрзин дораан-на айтырдывые.

— Ийе, танныр-танныр бис. Мени шуут тракторунга олуртуп алгаш ооредип турду. Мен ыынчап бригадага покарлап турган мен — деп, мени оорум мурнаптар ийне дээнзиг. Зоя Байкара тайыбырлай-дыр.

А Элегестеп келген Татьяна Түлүштүң акызы база тракторист. Таня акызының трактортуна бо-ла халып чеде бээр, ол күүүлүг машинаны башкарза деп бо-ла бодаар турган. Межегей чурттуг Нина Таныяк училищениң тергиин эки ооредилгелиглеринің бирээзи. Ол база-ла тракторист Мария Михайлова угбайның чазыл, күүлү чер андарарын, чер суттарарын коичут-ла магадаар турган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Балгазының № 11 училищезинде ол кыстар механизаторлуң хүндүлүг мергежилии ылап-ла чедип алыр дээш үк ооредилге черинде келгилээнвер.

Хоо-Тараа Куулар «Чыраа-Бажы» совхозтан келген. Маңаа кээрининг мурнунда ол совхозунга янзы-бүрү ажылдарга ажылдап турган. Эртикен күүлү бир-ле катап Хоо-Тараа Балгазыны училищезинче уругаар ооредип чорудар дугайында медээ дыңнаан. Ону мааманып алгаш, директорга келген. Аныяк кыстың билдирииишкинин корген, совхозтуң директору деткээн, ооруү 7 оолуиле кады ону училищеже ооредип чоруткан.

Ол хүн кыстар хамааты камгалалының база кудумчу шинчээшкининиң дүрүмнерин ооренип эртикен. Хоо-Тараа кыдыраажын коргүскеш, ооренип эртикен чүүлдерин тайылбырлады:

— Бо дээрге кайда бензин кудар, машина доктаар чер барын, оруктуң кадыр-бертин, найнаар ийуп болуруп корүүскеп дииденгер-дир — деп, ол чугаалап олур. Өөренип эртикен теманы хандыр шиңгээдип алгаш идеп.

Татьяна Сотнаның ада-иези хойжулар. Ынчангаш ол ада-иезиниг дузалажып турган. Элегестеп келгеп кыстар шуптуу-ла санныапшиптеп турган болдулар.

— Бо үеде хей терүп турар болгай. Чамдыкта чаптанчыг чаш хурагаанарны кижи шуут дүжей бээр-дир ийин—дээш, чугаакыр, хөгүүр Зоя Байкара каттыра-дыр.

Курсант кыстар хостуг шактарында хей-ниитизин ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер. Зоя ырда, танцыда киржип турар. Кыстар «Трактористе деп ырны бо-ла ырлажы бээрлер.

Механизаторлуң чаагай мергежилии шинтээдир, ар улус-биле чаржыр дээн эрес сорулгуг кыстар Балгазында ынчаар ооренип, чурттап турарлар. Оларның трактористе мергежилдя чедип алырыга трактор башкызы Николай Ефимович Катанцев, комбайн башкызы Иван Карпович Заграничный олар улуг дузаны көргүзүп, боттарының билиин, күүүн харам чокка берип келгеннер. Апрельдиң 20-деп эгелеп аныяк кыстар ажыл-агыйларынга практикалап чеде бээрлер. Ооң соонда күүүн база практикалаар. Ол ийи практиканы эрткеш, сентябрьда училищеже доозарының күрүне шылгалдазын тударлар.

— Бистиң үлегерликти эдерип, механизаторлуң мергежилии шинтээдир алгаш, алдын тарба өскүрүп, делгем шолдерни аңдырар, тарымрывче пүзедиг кыстарны кыйгырып тур бис — деп, Хоо-Тараа бистиң-биле чугаазының түнелиинде чугаалавды. Бис оларның ооруже кыйгырыын база деткимер бис. Анты үеде бистс хереэжеп механизаторларны салдабасын санаа болур. Ийи-үш чыл эрте бээр. Колхозтарга, совхозтарга хереэжеп трактористер, комбайнерлар хей аналр.

С. ХЕРТЕЙ.

Идегелди шынзыткан

Чөөн-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң чоланчызы Түлүш Маныжыкович Шопур-оол аныяк-даа болза оон бүдүрүзге стажы улуг. Ол 1955 чылдан эгелеп чоланчылаан. Бо үениң дургузунда ол артельдиң ажыл-бүрү ажылын кылып, колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчыларының бирээзинге санадын иелеген.

Күш-ажылга кызымаккай, хей-ниитизи ажылынга идепкейлиг чоланчыны артель баштаар чериндеп болгаш район организацияларындан каш удаа шаннап, мактап келгеп. Бо кыштың берге үеанде эш Шопур-оолду артель баштаар чери малчынарга сиген болгаш өске-даа мал чеми сөөртүр аажыга тургускан. Ол ажыыды Түлүш Маныжыкович база-ла ажы күүседип турар.

Мурнакчы чоланчыга соңгулда хүнүн тавартыштыр артель баштаар чери чаа автомашинаны хүлээптеп. Ону ап тура бо чыдым муң тонна бензинни камнап алырыг чоланчы хүлээнген.

О. АРАКЧАА.

Ивал Дупчур онгу классты дооскан дарый Балгазынның кодээ ажыл-агый училищезинге кирген. Ооң соонда төрээн колхозу «Чаа оруктуң» ховуларынга ооң күш-ажылчы намдары эгелээн. Техникага хандыкшыдыг аныяк кижи элээн үе эрткенде чоланчы мергежилдя база шинтээдир алган болгаш колхозтуң дээре механизаторларының санында кирген. Эрэнирге баштай келген чаа «ГАЗ-53» деп маркалыг чүүк машиназын аңаа хүлээптеп.

Колхозтуң хей-ниитизи ажылынга ол бээд идепкейлиг киржип турар. Бо чылын отчёт-соңгулдазыг хуралга ревизия комиссиязының нежингүнүнге соңгуттургап. Колхозчулар аңаа бо бүүүрелдя ийнги удаа илергейлээни ол.

ЧУРУКТА: И. Дупчур.

А. ДЕМБРЕЛДИҢ фотозу.

МЕДЕРЕЛ

терияның адырылбас иштики шынары-дыр. Ындыг шынарны атрибут дээр.

Шимчээшкин дээрге чаңгыс эвес, хей хевирлиг. Кыдыра көөрге бир дугаарында механиктиг шимчээшкинге бис бола таварышкан турар бис. Эртем төөгүзүнде база бир кезек үеде бойдустуң механиктиг шимчээшкинин хандыр шинчилээнинниң түнелиинде бойдусту чаңгыс талалап, ында чүгле механиктиг шимчээшкин бар деп көөр үе турган. Ынчангаш материалистиг ооредилге безин механиктиг материализм болуп турган.

Бо үеде эртем шимчээшининиң беш чүүл хевирни илгай көрүп турар.

Механиктиг хевири — эң-не бөдүүн хевир, материяның янзы-бүрү хевирлериниң бир черден өске черже шимчээри, делгем иштинге хөделиири. Бо шимчээшкин ун шимчеп турар чүвениң бодуп өскертпес; **физиктиг хевири**—вешествоның иштики шынарын өскертир шимчээшкин хевири, маңаа чылыгның, электромагниттиң, атом иштининң, ядро иштининң шимчээшкиннери хамааржыр; **химиктиг хевири**—химиктиг реакциялар, вешествоның молекулаазыг тургузуун өскертир; **биологтуг хевири**—дириг организмнерде болгаш оларның боттарының өскерлиишкиннери; **социал хевири** — кижи төрелгетеннің хөгжүдезин.

Шимчээшкининиң бир хевири өске хевирже шилчиирин көрүп турар бис. Ооң тодаргай чижээн сут-биле болгаш от-биле ажыддаар электростанцияларның ажылындан көрүп болур бис. Бо чорук өртемчейниң чаңгыс үндезини материаддыында деп чүүлду база бадыткап турар.

4. ДЕЛГЕМ БОЛГАШ ҮЕ-ШАГ — МАТЕРИЯНЫҢ ТУРАР ХЕВИРЛЕРИ

Өртемчейниң материаддыг объектилериниң материяның тодаргай бүдүштериниң бот-боттарынга хамаарыштыр туружун көргүзүп турар, оларның кожа турарын болгаш шөйүлген дуртуң херечилеп турар шынарны делгем деп тускай категория-биле адаар. (Аңаа чугаазда делгем дээрге саваның, ораниың иштининң алгыын ында дээр болгай. Мында утке ооң ханы болгаш калбак, мында кайыже-даа хемчээлдиң шөйлүрүн болдаан). Бо шынарның ачызында объектилериниң хемчээлдери, ишкирп, тургузуу болгаш аайлашкан туруштары бар болгулаар. (Чижектер: хемчээлдер узун-кыска, улугбиче, чоон-чиңге болгулаар, ишкир шынар — сыңырар болгаш сыңырбас болгулаар; тургузуг—нарын болгаш бөдүүн болур; аайлашкан туруштар — адаанда—үстүнде, артында—мурнунда, хажыызында—ийинде болгулаар). Бо шынарны, азы материяның бар турарының бо хевирин геометрия эртеми шинчилеп турар, ооң кол билиглери болза: точка, шугум, калбак, борбак деп билиглер болур. Бо болза делгемниң шынарлары ол.

Үе-шаг дээрге чүвениң байдалдарының эзлчежирин, бир болуушкуннуң өскезиниң соонда эдерерин, оларның чоруп турарының узамдыгарып херечилээр материяның бар турар хевири-дир. Үе-шаг база тускай шынарларлыг, дедир акпазы, эртикен үе эгиттинмес, кыраан кижи чалыткавас, чүгле чаңгыс углуу — эрткен үеден амгыын дамчыыры. Ооң ыңай үе-шаг иштинде объектилериниң өскерилбези болгаш өскерлири база мурнунда, соонда, хары угда болуру дээн чергелиг шынарлары көстүр.

Делгем биле үе-шаг холбашкан харылзаалыг. Ону шимчеп турар телоларның турганындан көрүп болур. Шимчээшкининиң дүргени дээрге делгеминиң дурту-биле эрткен үе—ол ийиниң аразында хамааржылгазы-дыр.

Ам ындыг түңнел кылып болур: материя, шимчээшкин, делгем болгаш үе-шаг олар холбашкак, иштики харылзаалариыг, сөөлгү үжүү материяның түрлэр аргазы болгаш хевирлери болгулаа турарлар. Материя чокка олар чок. Материя делгем-даа, үе-шаг-даа талазы-биле кызытаары чок, кызыгаар болза бистиң чүгле биилиг алганывыстың кызыгаазы бар.

Идеалистер делгем биле үе-шагны угаандан дашкаар турбас, олар болза угаанның эртиг кылдыр бодап алган херексели-дир деп турарлар. Ол ышкаш, чамдык бойдус шинчилекчилери болгаш философтар делгем биле үе-шагны материяга хамаарылга чок арыг делгем болгаш арыг үе-шаг тускай турар деп база шын эвес санап турарлар. Оларның мындыг бадыткаалдарының шын эвезин эртеминиң чедишкиннери көргүзүп турар.

5. МЕДЕРЕЛ — БЕДИК ОРГАНИЗАСТАТТЫНГАН МАТЕРИЯНЫҢ ШЫНАРЫ

Шагдан тура кижиниң угааны кижиниң бодуп кайгадып келген. Эрте-бурунгу шагның кижиэи бойдуста бүгү бар турар чүүлдерни тус-тузунда база медерелдиг, угааннаг кылдыр көрүп турган. Ылаңгыя эрте-бурунгу философтарның хей вуруузу ынчаар санап турган. Сөөлзүредя ол ындыг эвес, медерел, угаан болза амытан болгаш бойдустуң оскедаа чүүлдериниң бодунда турбас, а кандыг-даа амытаннардан болгаш бүгү бойдустан ангы туруп турар, чүгле ол амытаннарже болгаш даг-даш, арга-ыяш, суг-далайже спициигип киргеш ботталып турар сүпезин-дир деп турар апарган. (Ол болза эрте-бурунгу чамдык философтар Платон, Аристотельден эгелээш, ортаакы вектериниң болгаш чаа үениң шажыычыларының база XVII—XIX вектерге буржуаз философияның база ооң огбезн Гегельдиң савап турганы ындыг). А XIX—XX вектериниң буржуаз идеалисчи философ школалары, маадгыя мегезин тулуп, В. И. Ленинниң чаза шүүмчүлеп каапканы эмпириокритицизминиң толээлери болгаш амгы-даа янзы-бүрү идеалисчи философ школаларның улуг вурузу медерелди чаңгыс кижиниң угаанының шынары кылдыр санап, өске кижилериниң болгаш өске бойдустуң турун турарын чаңгыс ол кижиниң угаанындан хамааржыр деп санап келген болгаш санап турарлар.

Материалистиг ооредилге медерелдиң тыныглаанының, ооң үндезининиң, ооң шынарының дугайын үстүвде айыткан чижектерден аңгы, оларга удурлаштыр тайылбырлап турар. Медерелдиң материалисчи тайылбыры төөгүге болгаш бойдус база нинтилел хогжүдезининиң шинчилелинге үндезилеп турар. Медерел болза материяның шынары, ындыг болурда материя бүрүзүнүң эвес, бедик организастаттынган материяның—дириг амытанның, дириг амытан санында эвес, а чүгле ооң эң дээди төлээзи—кижиниң, ооң эң-не нарын органы—мээниң шынары болур-дур. Ол-даа эвээш, медерел болза, кижиниң, ооң мээзиниң чүгле бойдустан чалаттынган шынары болурундан аңгыда, кижиниң бүдүрүлге ажылының нинтилел амыдыралының продуктузу-дур.

Медерелдиң алыс үндезини материяның көрүнчүктелиишкини деп адаар шынарында болуп турар. Материяның көрүнчүктелдирер шынарының үтказы мындыг. Материя тус-тус хевирлери болгаш бүгү-нинтизи-биле шимчеп турар үезинде билир болгай. Ол шимчээшкин болгаш ол харылзаа шимчеп база харылзажып турар материяның хевирлериниң кайызынга-даа не чокка, салдар чокка эртип турбас. Ыяапла салдарны чедирген, иезн арттырган турар. Шак ол салдар чедирер, ис арттырар шынарны материяның көрүнчүктелир шынары дээр. Көрүнчүктелиишкининиң күжү, хемчээли болгаш хевириниң көрүнчүктелиш турар материяның күжүнден, хемчээлиниден болгаш хевириниден хамааржыр. Көрүнчүктелиишкин ооң-биле доозулбас, ооң дедир чедирер салдары база турар. Ийи дашты үскүлештирерге чүгле бирээзи бүстүр эвес, өскезинге база дедир тепкен күштүң изи база артар.

Медерелдиң, угаанның тыптып келген төөгүзүн алыр болза, баштай өлүр бойдуска, черге ажыдырал тыптырының мурнунда, амыдыралдың бодүүн хевирлери тыптып келирге болгаш ооң соонда амыдыралдың бедик организастаттынган хевирлерни тывылганда-даа көрүнчүктелиишкининиң хевирлериниң өскерлии, бодүүн хевириниден нарын хевирниче шилчип келгени-биле хөлбашкан болур-дур.

Амыдыралдың хевирлерни нарын болуп, хемчээл талазыбиле аартап улгадып келген тудум-на, организмниң янзыбүрү кезектериге дээр салдарлар хей янзы болу бээри биилдингир болгай. Шак ол чадаадан эгелеп организмниң бүдүнубиле башкарылдырар система—нерви системазы чоорту сайзырап келген. Нерви системазы бедик сайзыраан организмнерни бедик организастаттынган амытаннар дээр. Ук системазы колдуунда миниишкин органнары-биле кызыгаарлаттынган амытаннарны чавыс организастыг дээр. Бир эвес нерви системазы миниишкин органнарындан аңгыда, амыдыралды боду башкарар төптери бар болза, ындыг организмнерни ортумак чергенин организастыг деп болур, а ол ийи кезектиң кырынга төп нерви системазы бар амытаннарны бедик организастыг дээр. Оларга, чижээ, сарбашкыннар хамааржыр. А нерви системазының дээди сайзыраал чадазы чүгле кижиде. Кижиден өске бедик организастыг амытанчарда сеткил, каразыл, хорадаал, оорүүр чергелиг (иштизибиле орустап психика дээр) нерви ажыл-чорудулгазы бар болза, медерел, угаан чергелиг нерви ажыл-чорудулгазы чүгле кижиде.

Бо бүгүнү эртем бүрүнү-биле илереткен болгаш шак ооң кылыр принципиалдыг түңнел чүл дизе, угаан болгаш медерелдиң ыракта мурнунда черге баштай олүг бойдус турган, ооң көрүнчүктелиишкининг хогжүдезининиң түнелиинде Черге эң бодүүн хевирлиг амыдырал тывылган, ооң соонда амыдыралдың хевирлери чоорту нарыядан кээп, черниң төөгүзүнүң үелеешкининиң эң-не сөөлгү чадазында бедик организастаттынганын ам ылаш тодараткан. Черниң төөгүзүнүң ийи миллиард хире чылының чүгле сөөлгү 70 муң чылдарындан бээр кижи тыптып келген.

Ынчалзажок эң сайзыраңгай нерви системазы боду чалгаар-ла кижиге угаанны берип, медерелдиг кылып шыдавас дээр база бир принципиалдыг чүүлду бодаары чугула. Энгельстиң «Сарбашкынның кижи апаарынга күш-ажылдың ролю» деп ажылында эртем ёзу-биле тодаратканындан алыр-га сайзыраңгай нерви системазы боду кижиниң медерелдиг кылып шыдавас, а харын чүгле күш-ажыл, бүдүрүлге чорудулгазы болгаш нинтилел амыдыралы—бо үш чүүлду дамыштыр сайзыралдың чедим кижиниң медерелдиг болдурганын.

База бир чугула чүүлду бодаар херек. Күш-ажыл, нинтилелдиң бүдүрүлге чорудулгазы болгаш нинтилел харылзаалары чүгле төөгү талазы-биле кижиниң медерелдиг кылган эвес. Дыка хей фактылардан алырга (чижээ, Индияга 1920 чылда ийи чаш уругну бөрүлер сес хар чедир өөскүрүп каапындан алырга) амгы үеде төрүттүнген чаш уруг күштажыл, нинтилел амыдыралы чокка угаанныг болгаш медерелдиг болуп шыдавазы тодаргай. Чаш уруг угаанныг, медерелдиг кижи болуп өзеринге төөгүде кижиниң медерелдиг болуп келгенинің чадаларын база доочуу-биле нетаптап эртер дизе частырыг чок, ооң бедик нерви системазы медерелдиг болурунуң чүгле материалдыг үндезини болу бээр, ооң өскезин күш-ажыл, бүдүрүлге коллектив, нинтилел амыдыралы хевирлээр.

Медерел тыптын, хевирлеттинин келгеш, болу хогжүү, сайзыраар түскай дүрүмнерлиг, ынчангаш медерел, угаан-бодал, сеткил-сагыш чергелиг болуушкуннар тускайлап ролдуу, ооң туржук идепкейлиг ролдуу кижиниң болгаш кижи төрелгетеннің төөгүзүндө ойнап турар. Оларның хөөйлузарын философия, логика, психология тус-тузунда шинчилеп турар. Маңаа демдеглеп каар чүве чүл дизе, дылдың ролю. Дыл болза медерелдиң боттуг илереттинер, чыгдынар болгаш бир кижиден өске кижиже дамчыдар чепсээ болур, ол ролдуу үн-даа дылы, ымзээр-даа дыл, бижимелдээ дыл демей күүседир.

Ынчангаш ам ындыг доочуу түңнелди кылып болур. Медерел дээрге, чүгле кижиге хамаарышкан, бир турар байдалды көрүнчүктелдирериниң онза хевири. Ооң ачызы-биле кижи бар турар байдалды чүү-биле түңнел, соруглалыг уг-шингаар, чүгле бодунуң бодалынга (идеазыңг) туруп авыдып, бодун долгандыр-даа, бодунуң иштики болалдарынче-даа хамаазап кирип шыдаар.

(Тайылбыр консультазиязы СЭКП обкомунуң Кызыл хоорхомунуң Политиктиг чыгыглаашкын башкылының аргелекчизи С. С. СОПАМ белеткээн).

делегей бо хүннерде

ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Президиумунуң хуралы Прагага болган.

ЧТК агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң Будапештиге болган Чөвүлел хуралынга киришкен чехословак талазларының кежигүнериниң чөвүлел хуралдың ажылының болган ооң шиитпирлериниң дугайын Президиумга дыннаткан. ЧКП ТК-ның Президиуму чехословак талазларының чөвүлел хуралга ажылын, Варшава Керээзиниң структуразын болган эргелел органнарын сайзырангайжыдар талазы-биле хүлээп алган хемчелерин, Европага аймыл чок чоруукту хандырар талазы-биле күжевиишкиннерин идепкейжидер деп Европаның бүгү улустарынга Кыйгырыгны чүүлдүг деп санаан.

ЧКП ТК-ның Президиуму ол Кыйгырыгны деткиири-биле даштыкы политиктиг тодаргай хемчелерин ажылдап кылыр дугайында шиитпирин хүлээп алган.

Президиум бо чылын В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 99 чылын баймрлап демдеглээринде шиитпирлеп ооң программазын чүүлдүг деп санаан. Ол хүннерин баймрлаары социалистиг дем каттыштырылгазынга Чехословакияның хамаарылгазын, тайбың болгаш социал дешилге дээш демиселге ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга шиитпирлиин көргүзер дээрзин Президиум демдеглээн.

ЧКП ТК-ның Президиуму ЧКП-ниң парторганизацияларында отчёт-сонгудалыг хуралдарның чоруп турар дугайында информацияны чугаалажып көрген.

Разведка самолёттары

ХАНОЙ. (СЭТА). Сөөлгү хүниерде америк разведка самолёттары Ханойның аттаар делгеминге үргүлчү көстүп келгилеэр апарган. Хоорайга дүвүрээниин каш-даа удаа чарлаан.

Тулчуушкуннар

Парлалтаның хосталга агентилелиниң Мурнуу Вьетнамдан дыннатканы-биле алырга, хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң Заутиенг районда (Тхузаумот можу) даймылдажып чоруп турар отрядтары март 17 болгаш 18-те болган тулчуушкун үезинде америк армиязының 450 солдаттарын болгаш офицерлерин сандан үндүрген.

(СЭТА).

ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелинде

БУДАПЕШТ. (СЭТА). ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Анда ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Еше Фок Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң Будапештиге болган Чөвүлел хуралынга киришкен чехословак талазларының кежигүнериниң чөвүлел хуралдың ажылының болгаш ооң шиитпирлериниң дугайын чазак кежигүнериниге дыннаткан.

Министрлер Чөвүлели ол хуралга келгер талазларының кылган ажылын түүлдүг деп санаан. Варшава Керээзиниң организациязы улам ыңай сайзырангайжыдарынче угланыдыган хемчелер-биле, инити-европа чөвүлел хуралын чыыдырар дугайында Европаның бүгү улустарынга Варшава Керээзиниң киржикчилерин күрүнелериниң Кыйгырыны-биле бодупуң бүрүн чоп-шөөрежин турарын Министрлер Чөвүлели илергейлээн. Министрлер Чөвүлелиниң бодалы-биле алырга, ындыг чөвүлел хурал тайбыңны болгаш Европа диптиң аймы чок чоруун камгалаарынга улуу-биле дузалаар. Чөвүлел хуралды болдунар-ла эң кыска хуусаада чыыдырар дээрзинге бүзүрелиг ВУР-нуң чазал илергейлээн.

Чазак Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эргежок чугула хемчелерни алырын чогуур министерстволарга дааскан.

Алжирде делгелге

АЛЖИР. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның АУДР-ге албан ёзувунуң аян-чоруунга холбаштыр «ССРЭ—араб улустарының өөнүүр» деп улуг делгелгени алжир пайысмаалда ажыткан.

Ук делгелге империалзамның чимээнишкиннериниге удур демисежин турар араб чурттарның улустарының «совет улус-биле аразында кады ажылдажылгазы быжыглыр, хөгжүп турзун» деп лозунгун адаа-биле үргүлчүлээр.

Хөй санныг фото-чуруктар араб күрүнелер-биле Совет Эвилелин холбаштырган пайыралың дугайын чугаалап турар. Экономиканы тургузар болгаш хөгжүдер, национал кадрларны белеткээр, чаа амыдырал тургузуушкунуунуң талазы-биле араб чурттарга ССРЭ-ниң көргүзүп турар деткимчезиниң болгаш дузалам-чызының дугайын фото-чуруктар хереглеп турар.

Делгелгениң ажыдыышкынында национал чырыдыышкын министри А. Талеб, информация министри М. Бенхыя, алжир хөй-ниитиниг төлөөлекчилери, Алжирде дипломаттыг төлөөлекчи черлериниң баштыңнары, ССРЭ-ниң АУДР-де элчизин Д. П. Шевлягин, совет элчин черининң төлөөлекчилери келген.

Алжирде чаа департамент уставы

АЛЖИР. (СЭТА). АУДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң болгаш Министрлер чөвүлелиниң каттышкан хуралы Х. Бумедьеннің даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

Хуралга чурттуң департаментилериниң чаа уставын хүлээп алган.

Устав департаментилериниң эргелерин болгаш хүлээлгелерин тодарадып турар.

Найыралдың беш чыл ою

ТАЙЗ. (СЭТА). ССРЭ биле ПАР-ның аразында найырал дугайында керээге ат салганындан бээр беш чыл болганынга холбаштырган хурал Тайзге болган.

Хуралды ажытпышаан, Тайз хоорайның губернатору Абдель Васи Наманның медеглээни: «Пемен улуска ак сеткилдиг дузаламчыны кезээде көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар Совет Эвилелиниң тудуп бергени бо бажың-да чыгыш турарывыс кайгамчык-тыр».

ЧУРУКТА: Израиль самолёттарның арлаталыг бомбазаашкынынга таваржып келген болгаш ам чурттакчылары чок иордан хоорай Карамда бузундулар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Мао Цзэ-дунуң болүү «культура революциязы тиилелгени чедип алган» болгаш ам чыдынган дуржулганы түүнден байыдары арткан деп, бодунуң «Хунци» журналынга чарлаан. Маочулар антисоветизмниң болгаш шовинизмниң байдалында хоозун шугаазыныңарны дузазы-биле боттарының съездизиниң будүүзүнде иштики байдал эки дээр чүвени көргүзериң болгаш Маонуң диктатуразынга удурланган бүгү кижилерни сый шапкан деп чүвеге бүзүредирин орадажып турар.

Ындыг болза-даа Мао Цзэ-дунуңуң чоок кижилери боттарының хоозун шуугаазыныңарынга бүзүревейн турарлар. Ам бүгү Пекинде чыпшырган бир лозунда чугаалааны: «IX съездиниң демиселге, шүгүмүделге болгаш чаартылгага чедишкиннер-биле уткуулу!»

Ынчалза-даа Кыдатта бо сөстер-биле чүгү чажырып турары бүгү кижилерге билдингир.

Март 16-да «Женьминь жибао» солун «Мао даргага удурланган бүгү кижилерни уяттыкаалы!» деп негээн. Маочулар дерзин үүлгедишкиннерни болгаш алталганы доктаамал чорутпайн тургаш, эрте-чагырга артыш каап шыдавас, чүге дээрге олар чонга бүзүревес болгаш чондан корткар. Оларның ажылчыннарга бүзүрели база чүдеп-даа бинче. «Культура революциязының» этезинде маочулар ажылчыннарның бүгү организацияларын — партия, профсоюлар, харын-даа спорт организацияларын бээри чылча шапкан.

Үлетпүр бүдүрүлгелерге «партияны чурумчудар» дээр чүвеси кадр ажылчыннарны партиядан массалыы-биле үндүреринге чедиргеп. Оларны «культура революциязыгга частырмы» дээр чылдак-биле үндүргеп, а херек кырында хунвэйбинчи чылча шавышкынның үезинде партияның завод болгаш хоорай комитеттерин камгалаары-биле идепкейлиг киришкен дээш ажылчыннарны партиядан үндүргеп болгай. Партиядан үндүргеп кижилерни «эде кижизидери-биле» ыраккы көдээ районнарже шөлүп чорудары чаңчыл болгай, ол районнарга ажылчыннарның тускай мергежилиниң ажыы чок.

IX съездиниң дээр чүвезиниң мурнунда Маонуң бүгү ажылчын болуктеринге контрольду күштелдирери-биле хайгаракчыларның — «хунпаобиннериниң» таңнының чергелерин үлетпүр бүдүрүлгелерге тургузарын шиитпирээн. «Хайгаракчыларның» системазы ам бээнин ажылдап эгелээн пекин трикотаж комбинадының дуржулганын сөөлгү хүннерде кыдат парлалтага болгаш радиога чарлап турар. Парлаан материалдарга «хунпаобиннерниң» хүлээлгелериниң дугайын тодаргай бижээн. Ажылчыннар (ажылдаарының мурнунда болгаш ажыл соонда) Мао Цзэ-дунуу мактаан ёзулалды үргүлүг кылырын, ооң чугаазының үзүндүлерин шээжилээр болгаш номчуурун «хунпаобиннер» хайгаараар ужурлут. Хайгаракчылар «ажылчыннарның хоонун болгаш үзел-бодалдарын хайгаараар» болгаш Мао дарганың шугумунга дүүшпес бодалдарны, чугаа-соотту, ходелишкиннерни шиитпирлиг чайладыр» ужурлут.

«Элчег начальныгының хөделимишкиннерин контрольдаары», «күш-ажылга эде кижизидери-биле, ылавылаарга албададыг күш-ажылдың хуусаазын эрттирери-биле цехтерже чоруткан кадр ажылчыннарны хайгаараары база-ла «хайгаракчыларның» хүлээлгези болуп турар. Цех бүрүзүнге, эөлчег бүрүзүнге ындыг «хунпаобиннериниң» саны ажылчыннарның санындан хамаарыштыр нйи, үш азы оон хөй болуур ужурлуг. Оларны ол цехтиң ажылчыннарындан шилип алыр, азы оскээртен томуйлап турар. Оларны ким шилип ап азы томуйлап турар дугайын чажырып турары билдингир.

Интеллигенциянның иштинде ашталга база соксавайн турар. «Бистиң министерствобустун (азы институдувустун) ажылдакчыларын күш-ажылга эде кижизидери-биле чорудуп турарынга байыр чедирин тур бис!» дээн плакаттарлыг он-он автобустарны бо хүннерде Пекинде корүп болур. Ол автобустарда кижилерни хөй чылдарда чурттуң эң дүмбей болгаш ыраккы районнарынче чорудуп турар. Оларның ап чоруур чүвези чок. Ындыг кижилер эт түүлүн болгаш продуктуларны ап чорбас деп айтыышкын бар. Ынчан парлалтазының бүзүредип турарын-биле алырга, можуларда берге байдалдарже ол чорук кичээнгейни хандыдар болгаш «таарыштыны алырынга буржуаз чаңчылды» ажып эрттирин шолуткеннерге чүгле шаптыктаар апаар. Озукту болгаш Мао Цзэ-дунуң цитатчыгажын ап чоруурун сүмелеп турар.

Эртем, уран чүүл, чырыдыышкын болгаш идеологияби-биле холбаалыг бүгү албан черлерин болгаш институттарны онза отрядтарның контролюнга тургускан. Ол отрядтарны «Маонуң идеяларын пропагандалаар талазы-биле ажылчын бригадалар» дижирлер. Ындыг болза-даа оларны колдуунда солдаттардан тургускан болгаш шериг кезектеринден командирлерни баштап турар. Ол отрядтар чүгле пропагандаңы чорудуп турар эвес, харын база бүгү ажыл-херектерни шиитпирлеп турар. Иланғыя олар эртем-деннерден, башкылардан азы албан черлериниң удуртукчуларындан кымны холунга озуп тудускаш, «эде кижизидери-биле» чорударын шиитпирлеп турарлар.

(СЭТА).

Культура бажыңының ажылының дуржулгазындан

СОЛУН-ДАА, ХӨГЛҮГ-ДАА

Эрзин районуң төвүнде Культура бажыңы. Ооң даштында каасталга шимеледелер, астыган чүрүк-хөрүктер көрүштүг. «В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражылыңар!» дээн лозун ыракта-на онзагай көстүп турар. Районуң көдээ ажылагыйының чыл бүрүдеги озуңдезин, чедип алган чедиишкиннерин база моон соңгааргы перспективаларын чурагайлар, деңнелгелер-биле тодаргай чуруп көргүскеш, аскан. Бөгүн, даарта кандыг кинолар ың, концерт-терниң, лекция, беседаларның, тематиктиг кежээлериниң болгаш еске-даа массалыг хемчелериниң болурунуң чарлаалдарын инда чарлалдар самбырааңга үргүлчү азып турар.

Ынчангаш Культура бажыңынче кижи бодуна кирискей бээр. Ооң иштиң арыгсилиг, хаңада аетынган каасталгалар, шимеледелер үениң негелдезинге бүрүнү-биле дүгжүп турар.

Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүлдүң 4 болгүмү ажылдап турар. Шимти ырда 40, шииде 20, таңдыда 12, чурулгада 14 кижи, шупту каттышкаш 86 кижи былгумнериңде хаара туттуп-таан. Ооң ажылдакчылары эртенниң-не, ажыл шагы эгелээринің мурнуу чарыында, чыглы каапкаш, бөгүн кандыг ажылдарны кылырын 5 минута иштиңде чугаалажып, бот-боттарынга хуваажып алыр.

1968 чылда Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң кедээнің ажыл-ишчилериниң сонуургалын, хүндүткелин чаалап алган. Ол бригада-биле кады бап таарар кижи, эмчи, библиотекарь, лектор кады чоруп, кодээнің ажыл-ишчилериниң ажыктыг чүүлдерин кылганнар.

Эрзин районуң девискээри Моол Арат Республика-биле кызыгаарлажып турар. Культура бажыңының агитбригадазы боттарының уран чүүлүн кожазында өөрүктеринге бараалгадып, культура, уран чүүлүнүң хөгжүлдезиниң арга-дуржулгазын соңгуп турар. Оларга МАР-ның Завхан аймагының Бай-Дагсурга найыралдың аян-чорууп кылып, концерт көргүзүп чораан. Ол чорук кожа-хелбоо аны-дүүна совет, моол улустарының найыралын уламна быжыглаарынга, бот-боттарының уран чүүлүн, культура хөгжүлдезин билчип алырынга улуг ажык-дузалыг болган.

УЛУСЧУ ТЕАТР

Эрзин районунга улусчу театр 1966 чылдың январь айда организастаттынган. Ол театрның бот-тывынгыр артистери 16 кижиден тургустунган. Режиссёру Клара Шойжун Эрткен 1968 чылда элээн ажылдарын кылып чоруткан. Драматург Виктор Кок-оолдун «Хайран-бот» деп шинээн тургускан чонга барааллгатканы чугаалаарга-ла четчир. Ол шинээ улусчу театр Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының көдээ суурларының ажылчы чоннарынга каш удаа көргүскен. Оны 2100 кижи сонуургаан болгаш ооң 560 рубль улусчу театрның орулгазы кылдыр киргеп. «Хайран-бот» шинээ чүүл класталгазын чүрүмчү Борис Шаравии ам көүсеткен.

Шинээ херекселээ болгаш ыдык-хевти таарыштыр кылып алыры берге турган. Ынчалза-даа бот-тывынгыр артистер боттарының сонуургалы улуг болганы-биле күженишкиниг хөделеп турган, шинээ хереглээр дериг-херекселдерин, эт-сеткил тып, ыдык-хевин таарыштырып ап-каннар. Ол шиидө киржип турар бот-тывынгыр артистер ында-бүрү мергежилдиг кижилерп. Бо шинээң рольдарын ойнаан артистер шинээң утка-шыларын, инда болуушкуннарны, иштики удурланышкыннарын чедишкининиг күүсеткен.

Улусчу театрның режиссёру Клара Шойжун уран чүүл талазы-биле тускай өөредилге черин дооспаан, тускай эртем чок-даа болза, уран чүүлге улуг хандыкшылдыг болуп, бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективиниге үр-үеде идепкейлиг киржип кезегеминден, режиссёрүнүң нарын билиглерин кызымак шингээдип, боду өөренип, шудургу ажылдап турар. Клара Шойжун моол, тыва ырларлы ырлаарынга эң-не талантылыг.

Улусчу театр Олет Сагаан-оолдуң «Үевис келген» деп шинээн белеткеп тургускаш, чонга сонуургаткан.

ЧУРУКЧУНУҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Улусчу театрның чурукчуузу Борис Шаравии түгле шинээң чүрүк класталгазын. Культура бажыңының шимелдезин кылыры-биле кызыгаарлаттынмаан. Районуң көдээ клубтарының чүрүк класталгазын база-ла ол кылган. Борис Шаравии чурулгага ынакшылдыг 14 шаолачыны пиилип алган. Культура бажыңында чурулга болгүмүн тургузуп алган башкылап турар. Ол болгүмүн киржикчилери чурулгага улуг сонуургадыын көргүзүп, башкызының бүгү айыткан чүүлдерин чедишкиниг шинээдип ап турар. Оларның чурулгага мергежилиниң ажыы чок. Оларның

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 29 СУББОТА № 75 (7921).

Өртээ 2 көп.

„Метеор“ спутник ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

1969 чылдың март 26-да Совет Эвилелинге Черинең агаар шинчилелиниң кылымал «Метеор» спутнигин салып үндүрериң боттандырган.

Спутникти салып үндүргенин агаар байдалын шалыпкын шинчилээр ажылга ажыглаарынга эргежок чугула медээлерни алырын хандырар соруглалыг.

Спутникте чер бөмбүрзээниң чырык болгаш хөлегелиг талааларының булуттуунуң, хар, дош шывыгларының дүрзүлелдерин алырын база Черинең агаар каъдынның кайтыктырып, хереддендирип турар радиация шуужулгаларының дутайында медээлерни алырып хандырар, агаар шинчилелиниң аппаратуразын тургускан.

«Метеор» спутникте агаар шинчилелиниң аппаратуразындан аңгыда, спутникти Черже үргүлүү чиге.зээрни хандырар электромеханика системазы, хүн батареяларын Хүнже боду угландырып чигелээр электрохандырылга системазы, приборлар биле эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дутайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар.

Спутникте тургуска аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төөг келген медээлерни сайгарып ажылдап турар. Агаар шинчилелиниң медээлерни ССРЭ-ниң гидро-агаар шинчилелиниң төөвүге келирге, оларны сайгарып ажылдаап, ажыглаар.

КОММУНИСТИҢ МОРАЛЬДЫГ МӨЗҮЗҮ

СЭКП бодунуң хүрээлеңинде үш чүс алдан муң ажыг партиянық организацияларым каттыштырган. Олар хоорайларда болгаш мөдээде, үлетпүр бүдүрүлге болгаш алban черлеринде, совхозтарда болгаш колхозтарда ажылдап турар. Амгы үеде СЭКП-ниң хүрээлеңинде 12 миллион 800 муң ажыг янзы-бүрү социал байдалдыг болгаш янзы-бүрү мергежилиг кежигүнner болгаш кандидаттар бантаап турарлар. Олар хөй-хөй партия организацияларында совет улустуң эң мурнанчы, эң депшилгелиг иезээ болуп, организаикчы, башкарыкчы күш, бедик моральдыг мөзүг-шынарның боттандырыкчылары болуп, СЭКП-ниң Уставының негелделерин өзугаар партийни амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин сагып, чаңгыс хүрээлеңде чаңгыс бодал сөруктуг болгаш чаңгыс эптиг кылдыр бантаап каттышкан.

Бистиң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында, үлетпүр бүдүрүлге болгаш алban черлеринде партия организацияларында коммунистиң бедик мөзүг-шынарын көргүзүп турар коммунистер хөй. Чижээ, Тес-Хем районда «Чодураа» колхозта № 1 хойму бригаданың бригадири И. С. Данзурун биндиляг организачы болгаш кызымак ажыл-ишчи, ег-бүлезинге үлегериг база уругларының өөредиягезинге болгаш кижизидилгезинге сагыш салынгыр ада болуп келген. Оң удуртуп турары хойму бригада эрткен ажыл-агый чылында районда эң дээре көргүзүглүг болган. Бригада бо чылдың кыпкындан малды хүр чыл ажырып, төрүттүнген чаш малды менди камгалап алыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр саябырында Чадаалай Чыргалович Сарыглар эң үлегериг коммунистериң бирээзи. Ол сумуга хөй чылда партия, совет органнарында эң идепкейлиг ажылдаан. Хөөчүн коммунист ам алдан хар ажыл казылап кыраанда бол, саябыда мал чемкерин хуваап сайгарар черде ажылдап турар. Оң-биле кады эш Сарыглар улусчу контроль бөлүүнүң даргазы хүрээлгезин эки күүседип, хөй-нийтиниң ажыл-херээн бедик үнелээринең үлегер-чижээн көргүзүп турар. Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозта М. Мунзоипан коммунистиг моральдыг мөзүзүн бедик тудуп чоруурларның бирээзи. Ынчангаш чон оны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга сөңгүп, аңаа бедик идегелди көргүсинен, а коммунистер оны СЭКП райкомунуң кежигүнүнге сөңгааннар. Моральдыг мөзүзү арыг, чоннуң, партияның хөрээнге шуут бердинген, коммунизмни тудуп тургузарынга үлүг-хуузун кииргип чоруур өске-даа хөй-хөй коммунистер янзы-бүрү адырларда ажылдап, масса чоннуң авангардчызы болуп ролюн күүседип турар.

Ынчалза-даа коммунистиг моральдың мөзүг-шынарын кудуладып чоруур коммунистер болгаш удуртуучу ажылдакчылар бар болуп турары хомудавчыг. СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары турган Д. А. Попков ажылга кызымак, боду чазык, дыңнангыр киижи кылдыр сагындырар чораан. Сөөлгү үеде ол мораль талазы-биле таарышпас чөрүкту кылгаш, СЭКП райкомунуң секретарындан дүжүрткеш, кудуну ажылче шилчиттирип, партия талазы-биле шыңгыы хемчег алыскан.

Чамдык партия организацияларында коммунистиң моральдыг мөзүзүн кудуладып, партийни сагылга-чурумну үреп, оңбиле чон мурнунга партия кежигүнүнүң ат-алдарын бакшырадып чоруур кежигүннерниң хөрээн ей-шаанда болгаш принципиалдыг көөрүн боттандырбайн турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң трактөризи Доруг-оол Оюржак эрткен чылдың сентябрь айда эзиртир арагалап алгаш, автобус иштинге шош-содаа кылган үшүрүнда милиция черинге туттурган турган. Ынчалза-даа колхозта партбюро херекти ай ашканда чугаалажып көргеш, партияның киити хураанынга тургуспайн-даа Д. Ооржакты шыңгыы доңгудар деп шиитпирни хүлээп алган. Ол-ла чылдың ноябрь айның төнчүзүнде районнуң улус суду Доруг-оол Ооржакты шиитккен. Түгле ынчаарда кээп СЭКП райкомунуң бюрозу кончуг дүрген чыылгаш, кем-бүрүүлүг херекти үүлгеткени дээш, Д. Ооржакты партиядан үндүрген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга белеткеп дугайында доктаалды СЭКП Кызыл хоорай комитединиң эрткен чылдың апрель айда-ла хүлээп алган турда, «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг-септелге эргелелинде, № 48 тудуг эргелелинде, «Нара-Хаан» совхозта болгаш өскеда черлерде партия организацияары үстүнде доктаалды партия хураддарынга чугаалажып көрбээн. Сүт заводунда партия организациязы (секретары эш Кандауров) ленинчи юбилейге чедишкинниг ужуражыр талазы-биле шоолуг ажыл ыылбаан, чыл дургузунда үш-ле лекция номчуттунган, хана солуннары түгле байырлал хүннеринде үнүп турган. Партия хураддары чыл иштинде үш-ле катап болган. Ол бүгү чүүлдер эки чүвеге чедирбээн. Коллективте 118 киижиниң сезени ажыядан үндүрткен. Чамдык коммунистер (Шумаков, Юрьев) бедик моральдыг мөзүг-шынарын көргүзер хамаан чок, кежигүн дадывырын ей-шаанда төлевейн, партия организациязы-биле харылзааны үскен чыгыы байдалда турар. Завод эрткен чылдың планныг онаалдаларын ыракта чедир күүсетпээн, хөй продукцияны үрей кылган.

СЭКП-ниң Программазында коммунизм тургузуучузу киижиниң мораль талазы-биле дүрүмүн коммунизминиң хөрээнге бердинерн. Төрээн чуртунга ынаажыл, ак сеткилдиг ажыл, ниитилелдиң өнчү-хөреңгизин камгалаары болгаш новудедири, ниитилелдиң мурнунга хүлээлгезин бедии-биле медереп билири, коллективизм болгаш эш-хуузунда бот-боттарынга дузалажыры: кижи бүрүзү шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш турмуру, кижи кижиге — өөнүн, эш болгаш ажы-дүңма, ег-бүлеге бот-боттарын хүндүлежири болгаш уругларын кижизидер дугайында сагыш салыры, чөптүг эвес, маңгыстал-чок амыдыралга эптешпезин, ССРЭ-ниң улустарының ажы-дүңма найыралын быжыглаары, коммунизминиң дайзыннары-биле хайыра чок демисел, бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле эп-сеткил наттыштырылгазы болур деп айтып турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң үндезиленчизи болгаш тургузуучузу В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл база Совет Тываның 25 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыры дээш күжениишкинниг белеткелдиг үезинде коммунист бүрүзүнүң бот-идепкейи, оң моральдыг мөзүг-шынары улам бедирип, массаның организачызы болгаш баштайчызы ролюн бүрүн эзлээп турары доязуу-биле негеттинип турар.

Совет-алжир чугаалажыышкынныг

АЛЖИР, март 27. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революсчу Чөвүлелиниң Даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Хуари Бумедьенниң аразында бөгүн чугаалажыышкынныг эгелээн. Чугаалажыышкыннар Совет Эвилели биле АУДР—ийи чурттуң аразында харылзааларның байдалын илередип турар, найыралдыг, эш-хуузунда билчиишкинниг байдалга эртип турар.

ССРЭ биле АУДР-ниң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам хөгжүдериниң айтырыгларынга хамаарышкан санал-оналды чугаалашкан. Талалар ол кады ажылдажылганы бот-боттарынга ажыктыг кылдыр улам хөгжүдеринге таарымчалыг арганарның барын демдеглээн.

Чугаалажыышкынныг түлүг турда делегейниң ийи талага сонуургалчыг чүгүде айтырыгларының талазы-биле, оң иштинде—Чоокку Чөөн чүктө байдалдың дутайында айтырыгның талазы-биле санал-оналды база чугаалашкан.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Политинформаторларның, агитаторларның чөвүлел хуралы

СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар политинформаторларның, агитаторларның, СЭКП обкомунуң, райкомнарының болгаш хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдистериниң ажылдакчыларының, республиканың идеологтуг албан черлеринiң удуртукчуларының республика чөвүлел хуралы Кызыл хоорайга дүүн болуп эрткен.

Чөвүлел хуралга политиктиг агитациянын дээштинин бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. СЭКП обкомунуң секретары К. С. Шойгу бо дугайында плеткел кылган.

Кызыл аэропортунуң командириниң политика талазы-биле оралакчызы Л. Макаров, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда политинформатор С. Арапчаа, респотребсоюз АТК-зында политинформатор А. Куимов, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору М. Оюн, Бай-Тайга райпозунда политинформатор С. Кара-оол, Кызылдың электростанция коллективинде З. Гарбус, төөгүнүң болгаш культураның тураскаадырын камгалаарының Бүгү-россий ниитилелиниң Тыва салбырының харыысалгалыг секретары И. Самбу, Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхозта политүнформатор О. Папың, «Элегес» совхозта партком секретары М. Дүктүг-оол, СЭКП Монгун-Тайга райкомунда политинформатор З. Севен, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда парткомсекретары М. Хомур-оол болгаш өскелерде хураага саналдаргеннер.

Чөвүлел хуралга СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Г. Ч. Ширшин база санал берген.

Чөвүлел хуралдың дугайында тодаргай отчёт дараазында үнер.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Шагаан-Арыгның көжүп чоруур механизастаттынган колонназының чеди бригадазы Булуң-Терек суурза чурттарга бажыннарының тудуунда ажылдап турар. Ол бригадалардан эш Е. Кызыл-оолга удурткан бригаданың кежигүннери шалыпкын ажылдап турар. Бо бригаданың тудугжулары ийи ег-бүле чурттаар бажынны Май 1-ниң байырдалынга чедир бүрүн тудуп-ажыглаага киирер хүлээлгени алган. Бо хүннерде ол бажынның фундаментизин салдынган.

Бригада кежигүннери хүнүнүң ажыл нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар. Ылангыя аптер Д. Шыдыраа, И. Седен-оол, С. Тараачы олар ажыл нормазын 110 хуудан кудуладтайн турарлар.

Тудуг материалдарының үзүктели бээринден бо болгаш өске-даа бригадалар чамдык хүннерде анаа хүнээр ворук бар. Тудуг ыяжы-биле хандырылганы ажыжидер болза, бистер, тудугжулар алган хүлээлгевисти хуусаа бетинде күүседиринге бүзүрелдиг бис.

Д. ТЕЛГЕР-ООЛ, тудугжу.

СҮТ КӨВҮДЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП XXII съездизи аттыг совхозунуң № 1 сүт-бараан фермазында кышкы үеде сүт саалдазы немежип турар. 1968 чылдың март 20-ге чедир ферма 62 тонна сүт сагган турган болза, бо чылдың март 20-ге чедир сагган сүт 79 тонна болган.

Эрткен чылдың түнелинде районнуң ажыл-агыйларында сүт-бараан фермаларының аразынга социалистиг чарышка бо ферма тиилекчи болган. Ферманың коллективи ам база-ла бирги черде чорбуштаан.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

Часкы хову ажылдарынга белеткелдер чер болганда каабарган. Оюң тыныжы Таңды районнуң «Элегес» совхозунда база ядеп. Бо чылын соок улуг болуп, харның кылыны аңаа 50 сантиметр чедип турган. Амгы үеде совхозтуң шолдеринде харны мырыңдырарының хемчегелерин ап турар. Сөөлгү хүннерде мында шык базырыышкынынга белеткел күштелген, харын-даа чайын аңдарган черлерде черинең байдалын пилип тургаш, аралап шык базырыышкынынче чамдык агрегаттар киринкеп. Каък деп черинең пйлеңчектерде хар кылын, час бо чылын хенертен чылыыр хире болуп келирге, ол ййлерни доора далбыйлаары-биле үш далбыйны ажылдады берген. Оюң-биле шык аңаа доктаар апаар.

Ынчангаш совхозта шык базырыышкынынга массалыбиле чорударынга белеткелдер чоруп турар. Тускай эртемнгленрниң чугаалап турарындан алырга, шолдуң байдалын көрүп, черни шилип турган чамдык хемчегелерни ала бергени шын.

Үрезин талазы кандыгыл? Бо херекте бергелер таварышкан турар. Эрткен чылдың кандаашкынынның харааалында чыл эгезинде үрезиннерниң чүгле 20 хуузу бар турган, амгы үеде ол 50 хуу болуп турар. Кызылда сайгарылга балаазынган муң тонна үрезин алыр. Маңаа транспорт талазы-биле бергедээшкиннер болгулаан: машиналар Сава ындындан мал чемнерни соорту турар. Маңаа тракторларны тегелери-биле ажыглаарын шенээн, ынчалза-даа оюң-биле хөй рейс хүнде кылдыпмас болтай.

Апрельдиң 1-ге чедир үрезинин бүрүп белеткеп алыр сорулга совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турун турар. Үрезин алыр үеэш машиналар чорударга, сайгарылга баазазы биндинмее чыдаган-биле оларны курут чорудуктар таварылга бар.

Совхозта чемнчидилгениң байдалы мындыг: 450 тонна аммиак селитразы бар, ону тракторларга тегери-биле механизастаттынган отряд белеткеп турар, бо херекке механизация чедишпес болганда, тараа чажар машиналарны-даа ажыглаар, чемнчидилгени колдуунда чайын аңдарган шолдерге төккүлээр, ону чогуур өйүнде, шын чорудары улуг ажыктыг болур. А органнктиг чемнчидилге талазыбиле байдал багай. Одек четче белеткеттинмээн, ол доңгап турган. Ындыг болза-даа боротта хамаарыштыр болдунар-ла хемчегелерни алыр.

Амгы үеде совхозтуң кедээ ажыл-агый техниказының 90 хуузу сеттеттинген, оларны белең кылдыр чыскаап каан. Септелгени апрель 1-ге чедир доозар. Техниканы бригадалар айбы-биле быжыглаарын, механизатор кадрларны четчелээрин шагда эгелээн. Тракторларны бригадаларже чедирип турар.

Совхозта 2 муң хире гектар черни суггарар, аңаа картофель, ногаа база хамаарыжыр. Суггарылга авенюлары тургустунган, суггарар черлерни суггарыкчылар билирлер. Элегес хемден суггарылга бугаларынче сугну киирер талазы-биле хемчегелер алдынып турар. Амдыызында суггарылга бугаларының байдалы кончуг багай, капитал сеңгелге чорудар ужурлуг, млаңгыя 500 кубометр довураалы үндүрүп аштап турган, хөй чылдыг сигеннерни тарымр, түге дээрге совхоз колдуунда мал ажыы уланышкынның болганда, мал чемнери хөй хере болгай. Тараа культураларынга хамаарыштыр суггатыг шолдуң гектарындан-на 12 центнер дүжүттү алыр — ол сорулга бо-дур. Суггарылгага холбашкан шиттерни, доскаларны амгы үеде белеткеп турар. Суггарыкчыларга тавармчалыг байдалды тургузуп, оларга кедер идиктер, хол хаптары, база хүүректер дээш-кээн чүүлдерни четчелээр.

Мынчангаш часкы хову ажылдарынга белеткелдерни бо совхозта ам-даа четпее чорудуп турарын бо фактылар көргүзүп турар.

Харын оюң ужурунда совхозтуң парткому, профсоюзы, комсомол организациялары, директнри черн болгаш түскай эртемнгленрни ап чугула ажыктаар болгаш, ажыглаар.

Х. КИМ-ООЛ.

ЧАСКЫ БЕЛЕТКЕЛДЕР

КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЕР

АЖЫГЛАЛ ЭКИЖИИР

Чүртүүн колхоз, совхозтарының чепсегленген техниказы чылдың-на үлем көвүдеп турар. Ам кедээ ажыл-агыйда ажылдап турар тракторлар барык ийи миллион, комбайннар чүс-чүс муң. Машина-тракторларын хейүнге оларның техниктиг байдалын хайгаараары, машиналарны ажыглаарының болгаш кадагаларының чурумун сагып турарын хынаары берге апартан.

Аңаа бараан болур тускай албан черин тургузары нететтинип келген. Ындыг албан черн тургустуруп турар. ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң чанында күрүнеиң техниктиг хайгаарал инспекциязы тургустунган. Ол инспекцияның органнарын республиканың кедээ ажыл-агый министерстволарынга болгаш чер-черге база тургузар деп шиитпир үнген. Районнарның кедээ ажыл-агый эргелелдеринге инженер-инспекторлар бөлүүп тургузар.

Кедээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгаарадының төлээлекчилеринге үлүг эргелерни тывыскан. Олар машиналарны ажыглаарының болгаш кадагаларының чурумун үргээр чоруктарны чок кылыр дугайында айтыышкыннарны бээр, ол айтыышкыннарны колхоз, совхозтарның удуртукчулары ыяп-ла күүседир. Техниктиг тургуспаанындан арага-дарыга хандыыр чорук эвээжевейн турар. Түгле эрткен чылын Кызылдың автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары колдуунда-ла араганың уржуундан элээн каш осал-оңдактыг таварылгаларны болдурганының түнелинде хамаатыларга болгаш күрүнеге чамдык качыгдал, когарал таварышкан.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ол болгаш өске-даа хемчегелерни калбаа-биле ажыглап турар бүдүрүлге, ажыл-агый коллективтерин, цехтерин болгаш бригадаларны илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер.

Кызылдың дыка хөй бүдүрүлгелеринде күш-ажылдың сагылга-чуруму дыка куду деңнелде турарын пленумунуң киржикчилери партнйжи ёзугбиле илередип, шүүмүлээннер. Хоорайның бүдүрүлгелеринге 1968 чылдың дургузунда 5631 киижи-хүнүнге деңнежир ажыл шагы үзүлген. Ылаңгыя түүйбу заводунда, «Тыва тудуг» трестиң дузалал бүдүрүлгелер комбинадында, эът комбинадында болгаш «Сельхозтехниканың» Тандыл салбырында ажыл шагы үзер таварылгалар онаа киней.

Хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелериндө чолаачыларның ортузунга киржикпдилге ажылын чогуур деңнелге ханын демдеглеп арттирерн чанчыл апарган. Бо бүгүнүң түнелинде ында ажыл шагы үзер чорук чок болган, ай, квартал, чылдың планныг онаалгалары күүсеттинип турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ол болгаш өске-даа хемчегелерни калбаа-биле ажыглап турар бүдүрүлге, ажыл-агый коллективтерин, цехтерин болгаш бригадаларны илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер.

Кызылдың дыка хөй бүдүрүлгелеринде күш-ажылдың сагылга-чуруму дыка куду деңнелде турарын пленумунуң киржикчилери партнйжи ёзугбиле илередип, шүүмүлээннер. Хоорайның бүдүрүлгелеринге 1968 чылдың дургузунда 5631 киижи-хүнүнге деңнежир ажыл шагы үзүлген. Ылаңгыя түүйбу заводунда, «Тыва тудуг» трестиң дузалал бүдүрүлгелер комбинадында, эът комбинадында болгаш «Сельхозтехниканың» Тандыл салбырында ажыл шагы үзер таварылгалар онаа киней.

Хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелериндө чолаачыларның ортузунга киржикпдилге ажылын чогуур деңнелге тургуспаанындан арага-дарыга хандыыр чорук эвээжевейн турар. Түгле эрткен чылын Кызылдың автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары колдуунда-ла араганың уржуундан элээн каш осал-оңдактыг таварылгаларны болдурганының түнелинде хамаатыларга болгаш күрүнеге чамдык качыгдал, когарал таварышкан

БИСТИҢ ТУДАР БЕЛЭЭВИС

ЛЕНИНЧИ НОМЧУЛГАЛАР

АШХАБАД. Туркменистанның КП ТК-зының бирги секретары Б. Овезов республика организацияларының удуртучу ажылдакчыларыга Туркменистанның КП ТК-зының чашында организастап берген лекторийге «В. И. Ленин—марксизмниң улуг теоретиги» деп лекцияны номчуп берген. Лекторийге ленинчи номчулгалар ооң биле эгелээн.

Ленинчи номчулгалар планында «Ленин совет социалистиг демократиязының дугайында», «Ленинчи идеяларның Туркменистанда боттанып турары», «Империализм дугайында ленинчи теория болган амгы үе» деп лекциялар киргең. Лекторийге Туркменистанның КП ТК-зының бюро кежигүнери, республика организацияларының удуртукчулары, Туркмен ССР-ниң Эртеммер академиязының институттарының эртемденнери номчулгалар кылып бээр. Лекциялар номчуп бээрин чечен болган документалдыг кино-чуруктар көргүзери-биле каңсырлаштыр эрттирер.

(СЭТА-ның корр).

• • •

ИЛЬИЧИНИҢ СӨЗҮ

ЕРЕВАН. Шамшадин районнуң Крги деп даг суурунуң Культура ордузунда чыл хуусаалыг ленинчи университет ажыттынган. Баштайгы кичээлге үш үе ажыг колхозчулар Владимир Ильич Ленининиң чугааларлыыл бирээзинин бижилгезин дыңнаан.

Арменияның культура ордуларында болган клубтарында баштынчының теория-эртинелиг чон ортузунга пропагандалаар ленинчи үе ажыг университеттер организастаттынган. «Билиг ниитилелдиң лекторлары, удуртукчу партия, совет ажылдакчылары дыңнакчыларга «Ленинчи кооператив планы болган кодээ ажыл-агыйның хогаҗудезин», «Ленин диригдерден дириг», «Ленин кежээде бистиң-биле кады» болган ооң-даа өске темалыг лекцияларны номчуп берип турар.

• • •

НОМ БҮРҮЗҮ — ТУРАСКААЛ

ЛЬВОВ. УССР-ниң Эртеммер академиязының эртем библиотеказында «В. И. Ленин болган ажыл-агыйны социалистиг өзү-биле уштап-баштаарының принциптери» темалыг делегелге ажыттынган. Көргүзүгде ном черни «Советтерниң элчелиг сорулгалары» деп бичежек ном солоон. Ону Чөөн Галициязының Коммунистиг партизы 1920 чылда Львовка украин дылга үндүрген. Хөвөр номларның бирээзи ол болу берген.

Барыын Украинага 1929—1935 чылдарда Ленининиң чаңдыктынын үнген чогаалдары база хөвөр номнар болу берген. Оларның чамдыктары —В. И. Ленининиң «Напвовал айтырыгның дугайында үүлдер» чогаалдарын чыын партазаны, украинвен очулдургаш, Львовка, Венага, Нью-Йоркка, Виннипегке парлап үндүрген өске-даа чамдык чогаалдары.

(СЭТА-ның корр).

• • •

ЛЕКЦИЯ, КОНЦЕРТТЕРЛИГ

ЧЕРНОВИЦЫ. Черновицы университединиң профессорлары биле башкылары Буковинаның ажылчы човнарларга «В. И. Ленин уран чүүлдер» темалыг өөрлеш лекцияларны организастап берген. Районнарның лекцияларны дыңнакчыларга номчуп берип турар культура бажыңнарында, ажылчын болган кодээ клубтарда областтың О. Кобылянская аттыг хөгжүм-шин театрының артистери база көргүзүтлер кылып турар. Олар В. И. Ленининиң көргүскен шин үзүндүлерин көргүзүп турар.

(СЭТА-ның корр).

НОВОСИБИРСК. СССР-ниң Эртеммер академиязының Сибирь салбырының Ядро физиказының институдунуң эртем ажылдакчыларының чедишкинниери ам бүгү делегелге суреглеп.

Ам Сибирьниң эртемденнери башкартымар термоядролуг реакциялардың айтырыын шинтирээри-биле ажылдап турар. Ол чоруг энергетиканың чедиштес чорудунун аймылыктан кижи торелгелеенни кезээде вдырып алыр ийик.

Термоядролуг кывар чүүдүн—далайларда болган океанларда аар денгиниг водородтун курлавырлары эгээртиннес. Кижилерге ол курлавырлар хөй миллион чылдарда четчир дээрзин самаа көргөк.

ЧУРУКТА: суук чүүдер шинчилээр киледистиң лаборантулары А. П. Ткачук биле В. В. Потапков эрлегелиг дуржуланы белеткеп тур.

А. Поляковтуң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СӨКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырала боттандырарынга Моңгун-Тайганың коммунистери болган бүгү ажыл-ишчилери боттарының улуг-хуузун киирип турар. 1968 ажыл-агый чылының үүнделерин үндүрген болган 1969 ажыл-агый чылының сорулгаларын районнуң партия активиниң хуралынга чугаалашкан, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Эрткен ажыл-агый чылында агаар-бойдустуң байдалы берге болза-даа, районнуң ажыл-ишчилери чамык ажылдарны шиитпирлеп шыдаан. Ниитиниң малының баш санын өстүрериниң кол үндезини болза, чаш малды менди камгалап алыры болур. Район 100 баш төрүүр сарлыктарга онаштыр 80 бызааларны алыр хүлээлгелиг тургаш, 88-ти камгалап алган. Ээ ырак берге черде турар «Моген-Бүрен» колхозтуң ажыл-ишчилери бода малдың бажын өстүрериниң күрүме планын 100 хуу күүсеткен. «Малчын» колхозтуң Тоолайлыг бригадазы (ында партия болүүнүн удуртукчузу ээш С. Кара-оол) малчынар ортузунга политмассалыг ажылды эки тургузуп, кадарчы бүрүзүнүн социалистиг чарыгы түүнеп үндүрүп келген. Бригада 100 төрүүр сарлыктарга онаштыр 91 бызаны камгалап алган. Ында ам кызыл-булун эки дериттинген ажылдап турар, машина оруу чок, аргыжары берге-даа болза, кинону район төвүнден барып үндүрүп, малчыннарның хереглээр барааннарын база докталмал чедирип турар.

Районнуң колхозтары эрткен чылын күрүнеге эът садарының планын күүсеткенин, ажыл-агыйлар чыл келген түдүм-на экономика талазы-биле улам-на быжыглап турарын демдеглээр херек. Колхозтарның чүгле арыг орулгазы бээн 700 ажыг мун рубль четкен.

Мал ажылының мурнакчылары өөүп турар, чүгле эрткен чылын чүс баш хойга онаштыр 90-110 баш чедир хураганны камгалап алган малчыннар 17 кижи болган.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тываның 25 чыл юбилейинге укгуштур районнуң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, ооң күүседезин дээш ажылдап киришкен. Юбилейлиг чылда район 880 тонна эътти, 84 тонна дүктү күрүнеге дүжаар. Чүс баш төрүүр мал бүрүзүнден 80 бызаны, 90 анай, хураганны, 75 кулунну камгалап алыр. Малчыннарның культурлуг амыралын экижидер сорулга-биле 2 кызыл-булуңнарны, 1 парөктү малчыннарның докталмал турар хонаштарынга тудар.

• • •

Колхозтарның амыдыралында шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларның бирээзи—малга быжыг чем-суурну тургузары болур. Бо талазы-биле амыгаштан эгелеп Моген-Бүрен болган Баргының уннарының дажын аштап, ол черлерни суггарып тургаш, 160 га черге көк-суланы тарыыр болган сиген кезер черлерни белеткээр. Кадарчы бүрүзү 4-5 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алырын хүлээнгеннер.

Ажыл-ишчилерниң алган хүлээлгези чедиишкиниг күүсеттинип болурунуң эгези ам безин кестүп турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Д. Бичө-оол чүс баш төрүүр хойга онаштыр 100 хураганны алыр дээн хүлээлгезин ам безин 91 кылдыр күүсеткен, кадарган хонунуң ооң-даашкынны үргүлүүлеп турар болгаш хураганнарының доругуп турары эки. Чаа эрткен чер-чер Советтериниң сонгуулалынга район Советиниң депутаттары кылдыр сонгуттурган мурнакчы хойжулар эштер И. Даржаа, Б. Кан-оол чүс хойга онаштыр 90 ажыг хураганны камгалап алганнар.

«Моген-Бүрен» колхозта комсомолчу хойжу Белек-оол, мурнакчы хойжулар Шооҗуа, коммунист Моңгун-оол оларның ажылының түңнелдери эки, төрээн хураган бүрүзүн менди камгалап ап, кадарган малын хур кыштадып турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга укгуштур политмассалыг ажылдарны чер болганда калбартып чорудуп турар. 1970 чылга чедир районнуң ажыл-ишчилери В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренирин хүдээнген болгаш ол өөредилге чедиишкиннинг чоруп турар. Ленинчи номчулгалар база организастаттынган.

Малчыннар ортузунда 4 партия бөлүктерин тургускан, ында 32 коммунистер ажылдап турар. Мал ажылынга кадрларны шын шилип алыр болгаш оларның харыысалгавын бедидер сорулга-биле малчыннарны колхозтарда партия организациязының бирогларынга бадылаарын чурумчуткан. Хой оолдаашкынының үезинде комсомолчуларның болгаш аныяктарның иштинден 54 кижини сакманщиктедип чоруткан, олар чылдың байдалы берге-даа турза, хойжуларга улуг хуланы чедиргеннер.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң бо-хуурунга база Совет Тываның 25 чыл юбилейинге чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш районнуң партия, совет, ажылагый органнары болгаш бүгү ажыл-ишчилери бедик кодурлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

О. ШАГДЫР-ООЛ,
СӨКП-ниң Моңгун-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Бай-Хаактың ашыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны Николай Александрович Семеновту суурнуң чурттакчылары хүндүлээр. Ийик сентябриже болгаш даварарыында мергежээн мастер рапустуң чазыын дүргеп болгаш эки шыпарлыг күүседип турар. Айның будурүлге планын ол үргүлчү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: Н. А. Семенов.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

НОМ ҮНДҮРЕР ЧЕР ЮБИЛЕЙГЕ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеминиң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг үткүүр база беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыгы казбарып турар. Ында бистиң ном үндүрер черивис коллективи база хаарга туттунган. 1968 чылдың будүрүлге программазын коллектив күүсеткен, бо чылдың онаалдазын база боттандырар төлээде, организастыг, чаңгыс ээп-сеткилдиг ажылдап киргеп.

Ленинчи юбилейге база совет Тываның 25 чылынга утказыр коллектив боттуг чүүлдерни кылган. 78 аттыг номнары болгаш дептерлери, тыва дыл өөренириңге 16 таблицалар үнген. Ооң ниити хемчээли 652 парлаар ама болгаш тиражы 431 мун экземпляр болган. 1968 чылдың планын парлаар ама талазы-биле 126 хуу, тираж-биле 116 хуу күүсеткен. Эрткен чылын өөредилге номнарын хуусаа бетинде эки шынарлыг үндүргени дээш бистиң ном үндүрер черивисе РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга талазы-биле Комитеттиң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан, а мурнакчы ажылдакчылар акша-биле шаннаткылаан. Тыва школаларга өөредилге номнары, көргүзүг материалдары үндүрер талазы-биле планны база күүсеткен бис. Эрткен чылын ажыл багай эвес болган, ол эки чанчылды бо чылын база салбас дээш орадаажып турар бис.

Бо чылдың баштайгы үнген номнарын ап көөрге, байдал мындыг: I база III класска математиканың өөредилге номнары. Л. Б. Чадамбаның «Төрээн чугаазы», Р. Р. Бегзинниң III класска орус дыл ному, Б. Д. Ондарның диктантылар чыындызы, К. И. Светашованың орус дыл ному (ийиги кезээ), 4-кү класска ССРЭ төөгүзүнүң талазы-биле өөредилге ному бирги квартала үнген болган оларның тиражтары өөредилгениң үш чылынга четчир. Уламчылаар тыва школаларга орус дыл үжүглели, алгебра, бойдус эртеминиң ному, I класска төрээн дылдың өөредилге ному болгаш 4-кү класска математика ному үнер. Ынчангаш планда киргеп өөредилге номнарын айтыкан хуусаазының бетинде үндүрер дээш оралдажып турар.

Политиктиг литература, уран чүүл, чечен чогаал номнарын база уругдар номнарын үндүрер талазы-биле алдын хемчеглер алынган. Ындыг болза-даа кодээ ажыл-агый, медицина темаларының талазы-биле ном үндүрер чер болган хамаарышкан министерстволар кошкак ажылдаан.

Бо чылын бистиң мурнувуста аажок улуг сорулгалар салдынган. В. И. Ленининиң ажылларының ийи номун 30 парлаар ама хемчээлге үндүрериниң белеткели изиг түүлүк чорүү турар. Бирги номга киирери-биле Владимир Ильичиниң чүүлдери очулдуртунган болгаш эрги очулгалыы чыгдынган. Ында улуг баштынчының дараазында гениалдыг ажылдары киирер: «Карл Маркс (Быска допчу намдарының очериги)», «Фридрих Энгельс», «Марксизмниң үш үндезинниери болгаш үш составтыг кезектери», «Россияга революциянын эгези», «Дайын болгаш российжи социал-демократия», «Бо революцияга пролетариаттың сорулгаларының дугайында», «Кел чылар халап болгаш ооң-биле канчаар демисежирил», «Социалистиг Ала-чурт айылында», «Улуг эгелээшкин», «Бүрүне дугайында», «Аныяктар авилелериниң сорулгалары», «Кооперация дугайында» болгаш өске-даа — шупту 58 ажылдар кирер. Оларның деп кезии ийиги номга кирер. Ынчангаш тыва номчукчу, партия болгаш комсомол чыдыышкынының дыңнакчылары В. И. Ленининиң теория болгаш практика талазы-биле байлак кайгамчыктыг чогаалдарын төрээн дылының кырынга чылдар аайы-биле, темалар аайы-биле өөренир арганы алырлар. Ол ийи номнуң үндүрүлгезин В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга тураскаадыр.

Ол ийи номнуң иштики болгаш даштыкы шиитпиглери, хемчээли кончуг эптиг болгаш карты быжыг, чараш болур. Очулдурукчуларның, редакторларның болгаш корректорларның харыысалгалыг, чүткүлдүг ажылы негеттинер.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тываның киргениниден бээр бо чылдың октябрьга 25 чыл оо болур. Ында холбаштыр 14 парлаар ама хемчээлдиг «Социалистиг Тыва» деп номну үндүрерин партия обкомунуң бюрозу доктаткан. Ол чыныды номга үш болүк турар.

Бирги болүкке «Хүннээрекетиг 25 чыл» деп түңнел чүүл, үлетпур, чүдүл болгаш транспорт дугайында, социалистиг кодээ ажыл-агый дугайында, социалистиг культураның чечектелиишкининиң болгаш Тываның экономиктиг чуруунун чаартылгаларының дугайында чүүлдер кирер.

Ийиги болүкке хой солун темаларны хаара тутқан турар. Анаа, чижээ, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чоланың дугайында «Хүнге болгаш хатка өңнүк» деп очерк, «Ак-Довурак — найыралдың хоорайы», моге Ойлупаа алышкылардың Ада-чурттуң дайынынга киржилгезининиң дугайында «Дайынчылар алышкылар» деп очерк, «Ак-дунма улустарның кады дениселя» деп чүүл, социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, башкы С. С. Тамдың-ооллуң дугайында болгаш өске-даа чугула очерктер парлаттынар.

Үшкү болүкке революсчу болуушкуннарны, улустуң аргечагыргазын тургусканын, ТАРның экономиказының болгаш культуразының база Совет Тываның 25 чыл иштинде чедип алганы социалистиг чаартылгаларын илередип турар фактылар болгаш саннар киирер.

Ооң аңгыда 1969 чылдың планның ёзугаар 90 аттыг номнарны 551 парлаар ама хемчээлге үндүрер. Ооң иштинде 13 масса-политиктиг, 7 кодээ ажыл-агыйның, 17 чечен чогаалдың болгаш 19 уругларга литературалар бар болуп турар. Бирги кварталдың планы күүсеттингеп.

Тыва автономнуг республиканың 25 чыл ооңга белек кылдыр чурумалдарны болгаш фото-альбомнарны үндүрерибиле белеткеп турар. Тываның бүгү ажыл-агыйын ооң мурнакчы кижилерин дамчыштыр көргүзүп турар. «Советтиг Тывага 25 чыл» деп улуг хемчээлдиг фото-альбомну удавас парлап доозар, ооң ангыда октябрьга чедир «Тыва чурумал», чонар даштан амытанар кылыр тыва мастерлерниң ажылдарын көргүскен «Дириген даш» деп альбом, Тыва дугайында тайылбыр дептер болгаш өске-даа чүүлдер үнер. Ол дептерге Тыва АССР-ниң допчу чурумалындан аңгыда Улуг-Хемниң, арҗаан сугларның, казымал байлактарның, өлүктүң, уран чүүлдүң болгаш литератураның, Тываның үнүштеринің болгаш дириг амытанныарының дугайында сонгуу салып аппар. Үндүрүп турар номнарның идей-политиктиг ужур-утказы дээш харыысалганы бедидер дугайында СӨКП ТК-ның айтыышкының боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, партия хуралынга бадылаан бис. Үндүрүп турар литератураның идей-политиктиг утказын бедидерин, чедир бижиттинээн ийикпе, утказы кошкак номнарны үндүрбезин, ном үндүрер черниң редакторларының техниктиг өөредилгезин экижидерни болгаш өске-даа чугула айтырыгларны ында тодаргеп.

Ном үндүрер чер биле респотребсоюзтуң ном садар килдизиниң бир сагыш салыр ужурлуг үүлү болза ном тарадыышкыны болур, ону багай чорудуп турарының ужурунда чамдык номнарның үнер санын доктаадырда, бирде эвээжиптер, чамдыкта көвүдеиптер таварылгалар тургулаан. Бо четпестерни дарый чайлаткаш, 1970 чылдың тематиктиг планын амыдыралга чоок кылдыр чогаатказ, ындыг планнарны чүгле чангыс чылга эвес, харын-даа келир 2—3 чылдар дургузунда кылыр ужурлуг. Ону чедип алыр дээш кызып турар бис.

Социализм биле капиталимнин аразында идеология талазы-биле демисеглин чидигленген үезинде бистиң үндүрүп турарывыс ном бүрүзүнүң идей-политиктиг талазы коммунистиг ниитилелдиң тургузарының эрге-ажыктарынче угланган турар ужурлуг. Бо сорулганы боттандырарда авторларның, редакторларның болгаш корректорларның харыысалгалыг ажылы негеттинер.

Б. БОЛДУР-ООЛ,
Тываның ном үндүрер черивиниң директору.

ЧОГААДЫКЧЫ ҮЛҮГ

Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинин чаартыкчылары бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазынга ажыктыг саналдарны чыл санында-ла киирип турар. Олар эрткен чылын 17 саналды киирген. Ооң он бежи хүлээп алдынган, бүдүрүлгенин ажыглалынче бүрүн киргеп. Чогаадыкчы саналдарның ажык-дузазы улуг болганындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оскен. Ажыл-ишчи чылдың түңнелинде ук бүдүрүлге чери 3441 рубльдин каналгазын алган.

Чогаадыкчы саналдарны киирген кижилер бөлүүн ишчилер болуп турар. Тодаргайларга, слесарьлар Василий Тимофеев, Юрий Кускунов, Фадей Васев, дарган Василий Григорьев, электри каннакчы Виктор Парнаков, дунгаалакчы Марфа Волошина, чолаачы Виктор Иванов олар-дыр.

Бо бүдүрүлгенин чолаачылары моторларның үс насостарының канчаар ажылдап турарын хынаарынга бергедеп турганнар. Ону белеви-биле хынаарының аргазын машиналар септекчилери Тимофеев, Кушкунов, Пармаков улуг механик Иван Андреевич Котеневтин удуртулгазы-биле тыпкан, автопаркта бар бүгү-ле машиналарның үс дамчыыр системазын хынаарынга таарымчалыг хереклерди кылганының түңнелинде ажыл шуудаан, моторлар септээринин шакүезин кызырылган. Ол саналдың ажыктыг болганындан чыл дургузунда септелге талазы-биле 810 рубльдин каналгазы алдынган.

Хөрээжен ишчилерден дунгаалакчы М. Волошина радиаторларны эки шынарлыг кылдыр септээринче угланган ажыктыг ийи янзы саналды киирген. Ол саналдар радиаторларның үр үеде үрелбезин хандырып турар.

Машина-техниканың аңгы-аңгы кезектерин шалыпкын болгаш бедик шынарлыг септээринче угланган чогаадыкчы саналдарны өске-даа ишчилер хөйү-биле киирген. Бүдүрүлгенин ажыл-ижин бурунгаарладырынче чогаадыкчы үлүгүн киирип келгеннерге 466 рубльдин шаннаалын тывыскан. Беш чылдың дөртку чылының баштайгы айларында чогаадыкчылар чаа-чаа саналдарны немей киирген.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Техниканы тарылгага хынамчалыг белеткээр

Часкы хөвү ажылдарынга белеткел Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында калбарган. Шелдерге үнерингe чедир эвээш санныг хонуктар артикан. Ленинчи юбилейге уткуштур калбарган бүгү улусчу чарыштың шимчээшкининде турушкан механизаторлар, хөвү ажылдакчылары тараа база өске-даа культураларны бүдүрерин көвүдедир чаа сорулгаларны салгаш, часкы чымыштыг сезонче аъттамырлар.

Хөвү ажылдарынга белеткелде үүрмек ажылдар чөп. Техниканы белетиккээриниден, кадрларны четчелээриниден эгелээш, хөвү турлагларга ажылдаар кижилерге культура-амыдыралдың чогумчалыг байдалын тургузары ээ чугула айтыыгларның бирээзи. Кайда-да бо бүгүнү эки билиир болдур, ында часка белеткел хынамчалыг.

Соолгу хүннерге чедир районда ниитизи-биле 186 трактор, 102 андазын, 110 сеялка болгаш өске-даа кожуг машиналары септеттинген. Ооң иштинде Чадаананың «Сельхозтехника» салбыры 44 «ДТ-54», 10 «ДТ-75» трактөрну септеп, багай эвес ажылдаан. Кодээ ажыл-агый техниказының септелгезининиң талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның чарыынга «Искра» колхоз биле «Большевик» совхоз мурнуку одургага чоруп турар. Бо ажыл-агыйлар септезе чогуур трактөрларны база кодээ ажыл-агый машиналарын хуусаа бетинде, эки шынарлыг септеп дөөскаш часкы тарылгаже чогуур үеде киреринге белеткенип, амгы үеде бригаларның составын четчелеп, хөвү турлагларын дерип турар. «Искрада» септээн трактөрлары болгаш кожуг машиналары бедик шынарлыг ооң келген механизаторларны адаваас аргамок. Эштер Х. Борис, К. Семис-оол, С. Мандыкпан, С. Бопуушка оларның кызымаккай нуш-ажылы коллективинде хүндүтнелдиг.

«Большевик» совхозта септелгеге эки киришкен мурнакчы механизаторларга К. Бырыт-оол, М. Дөрс-Кара, К. Кодур-оол хамаарышыр. Оларның септээн машиналарының шынары кезээде эки. Ол ажыл-агый трактөрлар база кодээ ажыл-агый машиналарын септеп дөөскаш, комбайннар септелгезинче кирген. Ам комбайннарның матказын, коробкаларын ыыла берген.

Чамдык колхозтар, совхозтар часкы хөвү ажылдарынга белеткел ажылдарын алачайгаарлаашкынче кирип турары шын эвес. Элээн ажыл-агыйлар трактөрлар база кожуг машиналарының септелгезин ооҗум, куду деңнелде чорудуп турар. «Чыраа-Бажы» совхозта ам-даа 10 трактор септеттинмээн. Андазыннарны, сеялкаларны херек кырында септеттингеп деп туроза-даа, олларның дыка хөйү чедир кылдынмаан.

СӨКП XXII съездизин аттыг совхозта техника белеткелиниң байдалы кончуг дүвүрээзинниг. Ында ам-даа ийи трактор септелгеже кирбээн. Андазыннар, сеялкалар четче септеттинмээн. Культиваторларга хол дегбээн. Септелгеден аңгыда трактөрларным, кодээ ажыл-агый машиналарының эдилели бо ажыл-агыйда тергиин багай. Септелгеден үнген техника гараж девискээринде сандаргай байдалда тургустунган. Машиналарның ажыларын механизмнери, уран номчукчуларны илередип үндүрерине кончуг дүзелиг. Кыралдын улуг, биче чурттакчыларында кавгезин ооҗум, куду деңнелде чорудуп турар. «Чыраа-Бажы» совхозта ам-даа 10 трактор септеттинмээн. Андазыннарны, сеялкаларны херек кырында септеттингеп деп туроза-даа, олларның дыка хөйү чедир кылдынмаан.

СӨКП XXII съездизин аттыг совхозта техника белеткелиниң байдалы кончуг дүвүрээзинниг. Ында ам-даа ийи трактор септелгеже кирбээн. Андазыннар, сеялкалар четче септеттинмээн. Культиваторларга хол дегбээн. Септелгеден аңгыда трактөрларным, кодээ ажыл-агый машиналарының эдилели бо ажыл-агыйда тергиин багай. Септелгеден үнген техника гараж девискээринде сандаргай байдалда тургустунган. Машиналарның ажыларын механизмнери, уран номчукчуларны илередип үндүрерине кончуг дүзелиг. Кыралдын улуг, биче чурттакчыларында кавгезин көвүдедир чаа сорулгаларны салгаш, часкы чымыштыг сезонче аъттамырлар.

Хөвү ажылдарынга белеткелде үүрмек ажылдар чөп. Техниканы белетиккээриниден, кадрларны четчелээриниден эгелээш, хөвү турлагларга ажылдаар кижилерге культура-амыдыралдың чогумчалыг байдалын тургузары ээ чугула айтыыгларның бирээзи. Кайда-да бо бүгүнү эки билиир болдур, ында часка белеткел хынамчалыг.

Соолгу хүннерге чедир районда ниитизи-биле 186 трактор, 102 андазын, 110 сеялка болгаш өске-даа кожуг машиналары септеттинмээн. Ооң иштинде Чадаананың «Сельхозтехника» салбыры 44 «ДТ-54», 10 «ДТ-75» трактөрну септеп, багай эвес ажылдаан. Кодээ ажыл-агый техниказының септелгезининиң талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның чарыынга «Искра» колхоз биле «Большевик» совхоз мурнуку одургага чоруп турар. Бо ажыл-агыйлар септезе чогуур трактөрларны база кодээ ажыл-агый машиналарын хуусаа бетинде, эки шынарлыг септеп дөөскаш часкы тарылгаже чогуур үеде киреринге белеткенип, амгы үеде бригаларның составын четчелеп, хөвү турлагларын дерип турар. «Искрада» септээн трактөрлары болгаш кожуг машиналары бедик шынарлыг ооң келген механизаторларны адаваас аргамок. Эштер Х. Борис, К. Семис-оол, С. Мандыкпан, С. Бопуушка оларның кызымаккай нуш-ажылы коллективинде хүндүтнелдиг.

«Большевик» совхозта септелгеге эки киришкен мурнакчы механизаторларга К. Бырыт-оол, М. Дөрс-Кара, К. Кодур-оол хамаарышыр. Оларның септээн машиналарының шынары кезээде эки. Ол ажыл-агый трактөрлар база кодээ ажыл-агый машиналарын септеп дөөскаш, комбайннар септелгезинче кирген. Ам комбайннарның матказын, коробкаларын ыыла берген.

Чамдык колхозтар, совхозтар часкы хөвү ажылдарынга белеткел ажылдарын алачайгаарлаашкынче кирип турары шын эвес. Элээн ажыл-агыйлар трактөрлар база кожуг машиналарының септел

КАРА-ХАЯНЫҢ ДЕЛГЕМИНДЕ

Сугнуп дамдыгы чежемейниң-даа бичe болза, алдын хүнүң хүлүмүргей арның чайыпалдырыптар. Кижи бага-ла ол хевирлиг: ниитилелдиң шырайын, сеткилин, чүрээн эдилеп, оскеи хүрээлеңиниң «көргүчүү» болуп чорууp. Хову-Аксының аныяк ажылчын кадрын чаңгыс сес-биле канчаар сөглеп болуруп? Сананадыр адаи көрээли, өөнүк: чоргаарал, угаан, бичe сеткил, чүткүл, кызымаа, шудургузу... Канчыг сестүү шилип алырыл?

Инженер Монгуш бо-дур. Хааржак дөг калбак хөректиг, күдер, шыырак, ооргазының артынга ийи холуп чажырып алгаш, шөлээн чугаалажып олургулаар. Столундан тургаш, бичежек чаныс шкаф иштинден яныы-бүрү таңылбыр номнарын ашкылап, шкаф кырында үш шыйыг чуруктуң кайы бирээзин көргүзээр, ол түүлдериниң эштин ковчуг. Ол оон кандыг чаңыл? Хынамчалыы ол бе? Оон солагай эргээ-биле саазының үстүү азының баскаш, чымчак кара будуктуг карандажы-биле тавгар бижип олурар, үзүктелген аразында чиңге-чиңге суук салааларынга карандажын борбаңнадып ойнай бээрге, оозу өрү-куду баштанып, дириг чүве ышкаш, шимчеп турар. Чамдыкта дүргендүрген чугаалаш, балды-биле тал доорап турган чүве дег, холуңуң билээн кырланнадыр карбаңнадыр-даа. Чок болза календарьга чечек хевиргит чүвени чуруувушаан, бодамчалыг чугаалаар:

— Хойтпак-оолдуң портредин ыяап-ла доозар мен. Амдыызында мозаика болгаш бараљеф... Материал чаа, мурнунда ким-даа ажыглап чорбаан, аңаа дыңнар херексел чок, берге-дир... Хамык ужур кобальт дажының кадыында, кандыг-даа шүүче бырашпас. Алызында баргаш, болдунар-ла аргазын дилеп тургаш, скульптура сиилбиир мен.

Ынча дээш, ханада бир-ле чүвеже көргеш, бодунып, караа бүдеңейнип келир. Сеткилиниң уяны ол бе? А-дыр, өөнүк, улам хандыр касканнап көрээли. Чуруктуңуң сеткили ыңдыг болбайн канчаар. Ынчаарга бодунуң бажының иштинде бодап алган чогаадыкчы чурумазынга таалаары ол бе? Азы адаларның, өгбелериниң төлээзи, коммунист Хойтпак-оолга ооргалавып чоргаарларыры ол бе?

— Солуп эштер бар-ла болдур ийин: Килина, Верлова, Данилова... Үш кыс! Баштай Лукичеваны лаборантыга өөредип алган бис. Хову-Аксының оңгуклассчылары Нина биле Галя өөредилге практиказы эртирип турган. Ам-на бо-

Төнчүзү. Эгези. № 70 «Шында».

дур: Тамара Вячеславовна кижиге баргаш, Килина болу бөргеш, а Нина биле Галя 1968 чылда Свердловскиниң даг-металлургия техникумун доозкан, бирээзи инженер, бирээзи улуг лаборант — деп, Болуңнай Ковчукович Шимит чугааны бодундан чайладып, сырбык караан чаңдыр аттас аңчы ышкаш, топтуг көрүп олур. Бодун айтырарга, улус адаар кандзай хей боор, сеткилиниң бичeзи ол бе? Кады ажыдаш турар кыстарны дүңмалары кылдыр көрүп, эриккен хөңүү хөрлээлеп, аныяк салгалга чоргаарланыры ол ирги бе?

Хову-Аксының аныяк ажылчын кадрын чаңгыс сес-биле сөглеп четпес. Аныяк ажылдакчы че? Ийе. «Тывакобальт» комбинадын болгаш ажылчын суурну колдуунда аныяктар тутказ. А хамык ужур хар-назында бе, ынчаң? Бир эвес бежен дөгүй берген Иван Колесников ТЭЦ-ке тургускан нарын хевириниң суутузун шиңгээдип алган. Тывага бир-ле дугаарында ону ажыглап, ол ажылынга хүн бүрүде мергежип, кидин-не шыдал киреp назылыында аныяк эр дөг, хүн бүрү быжыглып турар болза, ону кандыг кырган дээрил? Харын аныяк чүректиг, аныяк чүткүдүг эр-дир. Сонуургап көрден, өөнүк: суугу-даа дээр аргажок, нарын машина-дыр ийин. Үш дөрбелчин демир багана дээвиргe чедир бедип үнген, суугунуң нарын кезектерп, хемчээр хереккелдерп онзагай—бир талазындан бус бургураан, өске талазындан суг төгүлген, үш демир быра сирленнедир дагжап, коңнаңайнып каап турар. Бурунгу Элладаның оглу грек кижиниң сагындырар, улуг думчуунуң кырынга карак шили хензигийне ынай көстүр, бир-ле кадыг демирни бижыдыр сөгирип алгаш, шуутла салбайн баар азы ээлдир долгаптар дээн чүве ышкаш, салааларын әнмейтип алган Иван Леонтьевич хынаида хереккелдериниң көргүүүн көрүп, чай кадында быктын даяныл каап, араан-шараан бираларны улуг шетка-биле аштап, бичилеп тоглап төгүлген хөмүр доозунуң өйлеп-өйлеп калбак демирге шырбып каап турар.

Чалмы, чалмы... Келир үениң хынызынче углапган кедилиг хереkти кылып турар кижилер чалыы, оларның хөрээ, оларның адыы чежечеже чыддар өттүр чурттаар. Ынак ажылымдан чарылбас кижи кырывас, чүге дизе оон ажылы, хандыккан бодалы, изиг чүткүлү, чүглүг күзели ону чалыыткадып, организминиң хынызындан чаа-чаа күштерни тывылдырып, угаанны кацналдырып, шыдалды немеп турар.

Бодап көрден, өөнүк: Хову-Аксының амгы Ленин кудумчуузунуң баштайгы бажыңынга демир кавайга тепкиленип чыткан оол ам башкылай берген, оон бичии уруу Иванна булут чок дээрде ай дег орлан-шоваа өзүп орар. Оон кырган-ачазы Сергей Мөчекович Түмен-Хөө 1950 чылда, төөрби алды харлыг эр тургаш, өглүг кожуп кээп, ажылчын суурнуң кол кудумчуузун ажыдып чуртташ, техниканың бозгаш угаанның күжү-биле Кара-Хаяның даш хөрөөн километр-километр хандыр үттеп, Куйлуг-Бут, Чиңге-Бут, Буга-Каскан деп черлерни таар азы шиишиниш кылып ишапкан болдур эвеспе.

— Бо черниң аттары ковчуг солуп — деп, Сергей Мөчекович сонуургадыр — Куйлуг-даа дээр, Буга-Каскан-даа дээр чүве, ол дээрге шагшаанда кобальт дажы казып турган уургайлардыр. Англи, француз капиталистериниң узун чазый холу безин Таңды сиртиниге чедип, хоптак дылы карацайның турда, бистин-даа ковчувусту көрбес бе: даштыкының, иштикиниң ийи дакпыр дарлалының адаанга доңганаажып, черивистиң байлаан өдекилелгтир сүзүп чораандыр бис.

Сергей Мөчекович каттырымаап чугаалаар, бир-бир бодаарга, кайгамчык кадык-чагай эрниң хөгүүг сеткил-сагыжы шыдандырбайн, куртаг ховуга аттыкан артезиан кудуу дег, ала чайгаар-ла чаза теп, куттуүп турган ышкаш. Хар-назыны дөртеп биле бежениң белдиринде болза-даа, оон бажының дүгү кажарааpa берген, кижиниң чымыштыг амыдыралды эртип, хөй түүлдерни бодап чораанын хереченлеп турар. Оон арын-шырайы-ширин, думчуу, чаактары борбак кылдыр көзүзее-даа, бир-ле булуңналчак, чидиг көстүр. Кадыг, моң-моң шыңганнар ортузунда бичежек каракгарның шинчизин көөрге, амыдыралдың чажыдын бодап орар мөртеп угаанныг кырган кижи ажытолуп кайган, чаңын чаптап олурган-даа дег. Түмен-Хөөнүң бүдүш байдалында Сүт-Хөлдүң сураглыг мөгелерин сагындырып ноор опзагай аян бар.

— Хемчик ол чарында Мапчүрекке төрүттүнген мен — деп, Сергей Мөчекович сактып чугаалаар.— Сөөлүүредир адам Каа-Хемге көжүп келген, ол черни чурттап чораан бис. Орус, тыва чон холумак, солуп чер болгай ээн. Мээң адам мынча деп ырлап чораан:

Кадыр артты ажарында,
Даяңгыжың болуюн бе, акый?
Каа-Хемнең салдаарында,
Хүүрээң тыртып бээйн бе, акый?

Эш-өөрүнге ээлдек, эжет, хүндүлээчел кижи чаныдан-па илдең болгай, мээң төрүттүнген черимни билип алгаш, Сергей Мөчекович чымчак хүлүмзүрээш:

— Ындыг деп бодап чораан мен—дээш, оон ыңай өскерип наар:—Демги ырывысты «Улуг арттыг» деп эгелеп алгаш, Улуг-Хем дугайын база ырлаар болдур ийин.

Солуңуп көрбес бе, өөнүк: Түмен-Хөө республиканың чер бүрүзүүге ыяап, бир-ле бузунуң онзагай байдалын мактаап олурар, Тываның ёзулуг-ла оглу-дур, оны кыстар та чүге «Тыва оглу» деп ырлавас чүве ыйнаан.

— Бичемден-не орус чон-биле аралажып өскен, чаңым белип оруссуг кижи-дир мен ийин — дээш, Сергей Мөчекович каттырымаар; «Амгы үениң кижизиниң оюруунда ақы-дүнма совет улустарының дээрe чаңчылдары сиңиишкен турбайн канчаар, чаңгыс ажыыды кады түдүп турар ангы-аңгы нанын кижилер бот-боттарынга чаңчыгар, өөренчир аңаар» деп бодавышаан. Сергей Мөчековичиниң чазык хүлүмзүрүүн көрүп, таалап дыңнаалы:—Чер үттээр мастерлер Петя Анисимов, Сережа Козлов суглар-биле кадыла бо тайганы үттеп келдиивис. Ам үеде мырынай чаңгыс хереkселде ажыыдап, ээлчежип, солуңуп турар бис. Ажыыл болза берге болгай, харыысалгалыг, ону ковчуг эки шынарлыг кылырын бодаар. Ынчаарга бис бот-бодувуска бүзүрежип, дең мергежилдиг бис деп билип, эштериниң идегелин хүн бүрүде-ле мурнукузундан эки бадыткаар дээш ажыыдап турар бис. Ажылыыстың эки болуп турары мында-даа ирги бе.

Чугаа-даа чок! Сергей Мөчекович әлдеп кижи: оон чугаазын дыңнаш, кижи бүзүрел, сеткил ханып олурар. Келген ажылчыларны үдээрде база ындыг: херииниң даштынга үнүп келгеш, улустуң барааны читкиже, соомче үр-ле көрүп турар. Сеткили ажык, амыдыралга ынак, ацаа чүлдү-чүрээниң ән-не ханызындан хандыкпын, сонуургап, хаара түттуруп чоруур болгаш ындыг боор оң. Бир эвес оон кылган ажылын чыгаш, кандыг бир турасхаал демдек хевиранг көргээр турган болза, ол оду чүрек ышкаш хевирлээш, ийи холдап өрү көдүртеш, улуг совет чонунга дискек кырынга супар турган боор оң.

Комбинаттың турары дагны ыяактан ноорте чүрек дүрүлүг. «Тывакобальтының» тудугжуларының, ажылчыннарының, оон хайгыылчы отряды—геолог-шинчилел ажылдакчыларының Төрээн чуртка белээ ындыг болбас ужур-даа чок.

Алдын-оол ДАРЖАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

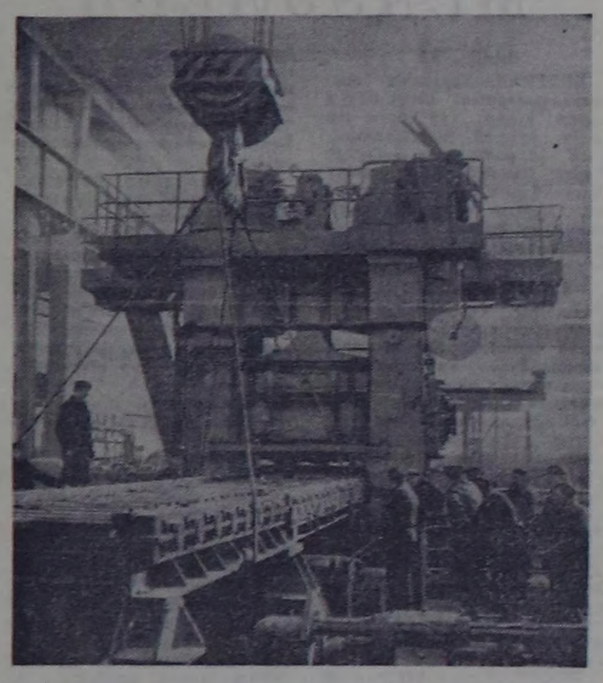

Алюминий үлетпүрүүн талазы-биле кооперастаашкын дугайында совет-венгр дугуржулганы ёзугаар венгр пор доваратан совет заводтарга бүдүрген белек металлды бурун ажыддан кылыры-биле Венгриже дедир чорудуп турар. Совет Эвилели алюминий бүдүреринге херектиг технологтуг кол дериг-биле акы-дүүма чуртту хандырып турар. Секешфехерварда комбинатты алыдарынга эң улуг кичээнгейни салып турар (чуруктa: прокат цегинде монтаж ажыддары). Чаа прокат станы бүдүрүлгенин күүгүнүн каш катап бедидер.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Алдарлыг юбилейге

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның коммунистери Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга идепкейлиг белеткенип турар. Аргентинаның Коммунистиг партиязының пропаганда талазы-биле национал комиссиязы бо кайгамчык хүнге бараан болдурган хемчеглериниң планын белеткээн болгаш чугаалажып көөрү-биле партия организацияларынга тараткан.

Бо планны ёзугаар 1969—1970 чылдарда чуртка В. И. Ленининиң Чогаалдарының чыыдазын катап парлаар, ленинчи ажылдарның марксизмчи тускай библиотекажыгажын үндүрер деп турар.

Парлалганың «Нүэстра палабра», «Нүэва эра», «Куадерпос де культура», «Хувентуд» болгаш «Лицева» дээн ышкаш ындыг янзы-бүрү органнары-биле кады пропаганда талазы-биле национал комиссия В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаатказн чүүлдерни парлаарының тускай планын ажыдаап кылып турар. Марксизм-ленинизмни өөренир талазы-биле чоокта чаа тургускан топ ол хүнге баразн болдурган тускай хуралды эрттирер.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүе чылының байырлалының үезинде Коммунистиг партияның хүрээлеңинге чаа кежигүннерни киирип алыр талазы-биле кампанияны чорудар. Бүгү чаа кежигүннерге партияның тускай билеттерни тыпсыр.

Чөвүлелди чыыладырар

НЬЮ-ЙОРК. Иорданияның КНО-да доктаамал төлөөлекчиэн Чөвүлелдиң хуралын далаштыг чыылдырарын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазындан дилээн. Ындыг дилегни киирген ужуру болза, март 26-да израиль самолёттар Иорданияның тайбың чурттакчылыг суураарынче чаа араатанзыг халдаашкынны кылган, оон түңнелинде тайбың чурттакчылардан 17 кижи өлүрткен болгаш 25 кижи балыглаткан, материал талазы-биле улуг когарадды чедирген.

Израильдиң талазындан агрессияның соксавайн турар үүлгедиглерин болдурбас база Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны болгаш айыыл чок болур чорукту тургузар сорудга-биле эң ажыктыг хемчеглерни алырын Иорданияның төлөөлекчиэн Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазындан дилээн.

(СЭТА).

Курлавыр эвээжээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының алдын курлаврыары база катап кызырылган. Сан министерстводунуң неделя санында үндүрер бюллетенинiң сан-медээлерин ёзугаар алырга, февраль айда АКШ-тың алдын курлаврыары 27 миллиард долларга кызырылган.

Сан министерстводунуң медээзи-биле алырга, ам АКШ-тың алдын курлаврыры 10,8 миллиард доллар болуп турар. Ол болза дайын соолундеги бүгү чылдарның дургузунда база бир эң куду деңнели болур.

Алдын болгаш акша курлаврыының айтырыры Каттышкан Штаттарның төлөвүр балансызының доктаамал карышкаанын чылдагаанында үр үеде шиитпирлеттинмес деп, «Уолл-стрит джорнэл» солун бижээн.

БУРУУ ШААП ТУРАР

БУЭНОС-АЙРЕС. Парагвайның Коммунистиг партиязы (ПКП) совет кызыгаарга маочу болүктүң организастаан чөнгээзин шиитпирлиг буруу тапкан. ПКП-ниң удуртулгазының Буэнос-Айреске пәрлап үндүрген документизинде чугаалааны: «Марксизм-ленинизмниң принципте-ринден болгаш норма-чижектеринден база катап чайлап, кыдат болгаш совет улустарның, социалистиг өске-даа чурттарның улустарының бүгү делегейниң ажылчын аңгызының болгаш улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга ажыы-биле удур демисешпииваан, Мао Цзэ-дун баштаан авантюрисчи, шовинисчи болүк КУР-биле кызыгаарда совет девискээрнин участогунга калчаалыг болгаш бужар-чүдек чөнгээни организастаанө.

Пекин авантюристтерниң чөнгээлериниң ялыс сорулгазы болза, чурттуң иштинде экономика талазы-биле аар-ажылчын суурну колдуунда аныяктар тутказ. А хамык ужур хар-назында бе, ынчаң? Бир эвес бежен дөгүй берген Иван Колесников ТЭЦ-ке тургускан нарын хевириниң суутузун шиңгээдип алган. Тывага бир-ле дугаарында ону ажыглап, ол ажылынга хүн бүрүде мергежип, кидин-не шыдал киреp назылыында аныяк эр дөг, хүн бүрү быжыглып турар болза, ону кандыг кырган дээрил? Харын аныяк чүректиг, аныяк чүткүдүг эр-дир. Сонуургап көрден, өөнүк: суугу-даа дээр аргажок, нарын машина-дыр ийин. Үш дөрбелчин демир багана дээвиргe чедир бедип үнген, суугунуң нарын кезектерп, хемчээр хереккелдерп онзагай—бир талазындан бус бургураан, өске талазындан суг төгүлген, үш демир быра сирленнедир дагжап, коңнаңайнып каап турар. Бурунгу Элладаның оглу грек кижиниң сагындырар, улуг думчуунуң кырынга карак шили хензигийне ынай көстүр, бир-ле кадыг демирни бижыдыр сөгирип алгаш, шуутла салбайн баар азы ээлдир долгаптар дээн чүве ышкаш, салааларын әнмейтип алган Иван Леонтьевич хынаида хереккелдериниң көргүүүн көрүп, чай кадында быктын даяныл каап, араан-шараан бираларны улуг шетка-биле аштап, бичилеп тоглап төгүлген хөмүр доозунуң өйлеп-өйлеп калбак демирге ширбип каап турар.

Чалмы, чалмы... Келир үениң хынызынче углапган кедилиг хереkти кылып турар кижилер чалыы, оларның хөрээ, оларның адыы чежечеже чыддар өттүр чурттаар. Ынак ажылымдан чарылбас кижи кырывас, чүге дизе оон ажылы, хандыккан бодалы, изиг чүткүлү, чүглүг күзели ону чалыыткадып, организминиң хынызындан чаа-чаа күштерни тывылдырып, угаанны кацналдырып, шыдалды немеп турар.

Бодап көрден, өөнүк: Хову-Аксының амгы Ленин кудумчуузунуң баштайгы бажыңынга демир кавайга тепкиленип чыткан оол ам башкылай берген, оон бичии уруу Иванна булут чок дээрде ай дег орлан-шоваа өзүп орар. Оон кырган-ачазы Сергей Мөчекович Түмен-Хөө 1950 чылда, төөрби алды харлыг эр тургаш, өглүг кожуп кээп, ажылчын суурнуң кол кудумчуузун ажыдып чуртташ, техниканың бозгаш угаанның күжү-биле Кара-Хаяның даш хөрөөн километр-километр хандыр үттеп, Куйлуг-Бут, Чиңге-Бут, Буга-Каскан деп черлерни таар азы шиишиниш кылып ишапкан болдур эвеспе.

— Бо черниң аттары ковчуг солуп — деп, Сергей Мөчекович сонуургадыр — Куйлуг-даа дээр, Буга-Каскан-даа дээр чүве, ол дээрге шагшаанда кобальт дажы казып турган уургайлардыр. Англи, француз капиталистериниң узун чазый холу безин Таңды сиртиниге чедип, хоптак дылы карацайның турда, бистин-даа ковчувусту көрбес бе: даштыкының, иштикиниң ийи дакпыр дарлалының адаанга доңганаажып, черивистиң байлаан өдекилелгтир сүзүп чораандыр бис.

Сергей Мөчекович каттырымаап чугаалаар, бир-бир бодаарга, кайгамчык кадык-чагай эрниң хөгүүг сеткил-сагыжы шыдандырбайн, куртаг ховуга аттыкан артезиан кудуу дег, ала чайгаар-ла чаза теп, куттуүп турган ышкаш. Хар-назыны дөртеп биле беженiң белдиринде болза-даа, оон бажының дүгү кажарааpa берген, кижиниң чымыштыг амыдыралды эртип, хөй түүлдерни бодап чораанын хереченлеп турар. Оон арын-шырайы-ширин, думчуу, чаактары борбак кылдыр көзүзее-даа, бир-ле булуңналчак, чидиг көстүр. Кадыг, моң-моң шыңганнар ортузунда бичежек каракгарның шинчизин көөрге, амыдыралдың чажыдын бодап орар мөртеп угаанныг кырган кижи ажытолуп кайган, чаңын чаптап олурган-даа дег. Түмен-Хөөнүң бүдүш байдалында Сүт-Хөлдүң сураглыг мөгелерин сагындырып ноор опзагай аян бар.

— Хемчик ол чарында Мапчүрекке төрүттүнген мен — деп, Сергей Мөчекович сактып чугаалаар.— Сөөлүүредир адам Каа-Хемге көжүп келген, ол черни чурттап чораан бис. Орус, тыва чон холумак, солуп чер болгай ээн. Мээң адам мынча деп ырлап чораан:

Кадыр артты ажарында,
Даяңгыжың болуюн бе, акый?
Каа-Хемнең салдаарында,
Хүүрээң тыртып бээйн бе, акый?

Эш-өөрүнге ээлдек, эжет, хүндүлээчел кижи чаныдан-па илдең болгай, мээң төрүттүнген черимни билип алгаш, Сергей Мөчекович чымчак хүлүмзүрээш:

— Ындыг деп бодап чораан мен—дээш, оон ыңай өскерип наар:—Демги ырывысты «Улуг арттыг» деп эгелеп алгаш, Улуг-Хем дугайын база ырлаар болдур ийин.

Солуңуп көрбес бе, өөнүк: Түмен-Хөө республиканың чер бүрүзүүге ыяап, бир-ле бузунуң онзагай байдалын мактаап олурар, Тываның ёзулуг-ла оглу-дур, оны кыстар та чүге «Тыва оглу» деп ырлавас чүве ыйнаан.

— Бичемден-не орус чон-биле аралажып өскен, чаңым белип оруссуг кижи-дир мен ийин — дээш, Сергей Мөчекович каттырымаар; «Амгы үениң кижизиниң оюруунда ақы-дүнма совет улустарының дээрe чаңчылдары сиңиишкен турбайн канчаар, чаңгыс ажыыды кады түдүп турар ангы-аңгы нанын кижилер бот-боттарынга чаңчыгар, өөренчир аңаар» деп бодавышаан. Сергей Мөчековичиниң чазык хүлүмзүрүүн көрүп, таалап дыңнаалы:—Чер үттээр мастерлер Петя Анисимов, Сережа Козлов суглар-биле кадыла бо тайганы үттеп келдиивис. Ам үеде мырынай чаңгыс хереkселде ажыыдап, ээлчежип, солуңуп турар бис. Ажыыл болза берге болгай, харыысалгалыг, ону ковчуг эки шынарлыг кылырын бодаар. Ынчаарга бис бот-бодувуска бүзүрежип, дең мергежилдиг бис деп билип, эштериниң идегелин хүн бүрүде-ле мурнукузундан эки бадыткаар дээш ажыыдап турар бис. Ажылыыстың эки болуп турары мында-даа ирги бе.

Чугаа-даа чок! Сергей Мөчекович әлдеп кижи: оон чугаазын дыңнаш, кижи бүзүрел, сеткил ханып олурар. Келген ажылчыларны үдээрде база ындыг: херииниң даштынга үнүп келгеш, улустуң барааны читкиже, соомче үр-ле көрүп турар. Сеткили ажык, амыдыралга ынак, ацаа чүлдү-чүрээниң ән-не ханызындан хандыкпын, сонуургап, хаара түттуруп чоруур болгаш ындыг боор оң. Бир эвес оон кылган ажылын чыгаш, кандыг бир турасхаал демдек хевиранг көргээр турган болза, ол оду чүрек ышкаш хевирлээш, ийи холдап өрү көдүртеш, улуг совет чонунга дискек кырынга супар турган боор оң.

Комбинаттың турары дагны ыяактан ноорте чүрек дүрүлүг. «Тывакобальтының» тудугжуларының, ажылчыннарының, оон хайгыылчы отряды—геолог-шинчилел ажылдакчыларының Төрээн чуртка белээ ындыг болбас ужур-даа чок.

Алдын-оол ДАРЖАА.

Чөвүлелди чыыладырар

НЬЮ-ЙОРК. Иорданияның КНО-да доктаамал төлөөлекчиэн Чөвүлелдиң хуралын далаштыг чыылдырарын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазындан дилээн. Ындыг дилегни киирген ужуру болза, март 26-да израиль самолёттар Иорданияның тайбың чурттакчылыг суураарынче чаа араатанзыг халдаашкынны кылган, оон түңнелинде тайбың чурттакчылардан 17 кижи өлүрткен болгаш 25 кижи балыглаткан, материал талазы-биле улуг когарадды чедирген.

Израильдиң талазындан агрессияның соксавайн турар үүлгедиглерин болдурбас база Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны болгаш айыыл чок болур чорукту тургузар сорудга-биле эң ажыктыг хемчеглерни алырын Иорданияның төлөөлекчиэн Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазындан дилээн.

(СЭТА).

Сомалиде байдал

МОГАДИШО. (СЭТА). Сомали республикада национал хуралга болгаш хоорай чөвүлелдеринге бүгү-ниити соңгулда эртип турар. Төп соңгулда комиссиязының парлаан медээлерин ёзугаар алырга, чуртта 60 ажыг политиктиг партиялар бар. Парламентиде олуттарга семеп турар партиялар болза, аныяк сомаличилериниң Лигазы дээр башкарыкчы партия, Сомали демократтыг эвилел, Демократтыг ходелиишкин дээш улусчу шимчээшкин болуп турар.

Бо болза хамаарышпас чорукту чаалап алган 1960 чылдың соонда Сомалиге ийнги бүгү-ниити соңгулда.

Күштелдире берген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Парижке чугаалажылышкыннар өгленээн соонда Каттышкан Штаттаар Мурнуу Вьетнамгадаа база Лаоска-даа бодунуң агаардан согуушкуннарын күштелдирген деп, «Нью суик» журнал бижээн.

Ол халдаашкынларың дугайын тускай дыңнадыгга кажан-даа айытпайн турзажок, бо үеде Лаоска удур согуушкуннарның саны Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарынын түлүк үезинде Лаоска халдаашкынарның санындан ажып турар. Пентагон чылда орту-маа-биле алырга, Лаоста агаар дайынынга миллиард ажыг долларны чарыгдап турар.

Лаоста патриотчу кампания

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи С. Афонинниң дамчыткаңы болза:

Мартың ортан үезинде болгаш майның төнчүзүнде Лаостуң патриотчу фронтузу Лаоста дайынын күштелдирген АКШ-тың үүлгедиишкиннерин сойгаларр талазы-биле кампанияны калбарткан.

Америн шериг-агаар күштери Лаостуң хосталган болгаш патриотчу фронтунуң контролюнда турар районнарын бомбалаарын күштелдирген. Патет Лао агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, 4 ай дургузунда — 1968 чылдың ноябрьдан 1969 чылдың февральга чедир америк ужар чүүл Лаостуң хосталган районнарынче 80 муң ажыг самолёт-ужудуушкунну кылган, оон иштинде «В-52» дээр бомбалакчы самолёттар 3 муң ажыг удаа ужуткан болгаш 300 муң тонна ажыг частыр бомбаны, 20 муң тонна ажыг шарик, өртендирер бомбаны октаан, хоран химикаттарны быскандыр чашкан. Оон түңнелинде чүс-чүс тайбың чурттакчыларны өлүрген болгаш хораннаан, муң-муң бажыңнарны, хүрээлерни, школаларны үрегдээн.

Лаосту чаа хевириниң колонизиязы болгаш шериг базазы боддурарын орайдажып, 1962 чылдың Женева дугуржулганың үреп, Лаоста «сонза» дайынны чорудуп турар АКШ-тың политиказынга удур Лаос улустуң митингизи март 21-де чурттуң хосталган районнарының бирээзинге болган дээрзин Патет Лао агентилел дыңнаткан.

Америк империалистер болгаш оларның чалчаалары Лаоста агрессиязын үргүлчүлевишаан турда, Лаостуң армиязы болгаш улузу оларның кеминг үүлгедишкинеринге харыы кылдыр шиитпирлиг демиселди чорудар болгаш дайынга олумүүр согуушкуннарны таварыштырар деп, митингиниң киржикчилери демдеглээн.

Митингиниң киржикчилери резолюцияны хүлээп алган болгаш Лаоста агрессчи дайынын соксадырын, бирги ээлчегде Лаостуң хосталган районнарын бомбалаарын соксадырын, Вьентьянда Лаостуң патриотчу фронтузунуң төлээлекчи черинге хамаарыштыр бүзээлээшкинге болгаш чөнгээлерге төнчүнү салырын АКШ-тан негээн. Оон түңнелинде Лаос улус Лаостуң иштики херектерин АКШ-тың холгаарлаашкыны чокка, 1962 чылдың Женева дугуржулганың ёзугаар боду шиитпирлээр ужурлуг.

Курлавыр эвээжээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының алдын курлаврыары база катап кызырылган. Сан министерстводунуң неделя санында үндүрер бюллетенiнiң сан-медээлерин ёзугаар алырга, февраль айда АКШ-тың алдын курлаврыары 27 миллиард долларга кызырылган.

Сан министерстводунуң медээзи-биле алырга, ам АКШ-тың алдын курлаврыры 10,8 миллиард доллар болуп турар. Ол болза дайын соолундеги бүгү чылдарның дургузунда база бир эң куду деңнели болур.

Алдын болгаш акша курлаврыының айтырыры Каттышкан Штаттарның төлөвүр балансызының доктаамал карышкаанын чылдагаанында үр үеде шиитпирлеттинмес деп, «Уолл-стрит джорнэл» солун бижээн.

Никсоннуң конгресске бижии

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгресске чоруткан бижиинге АБШ-тың президентизи Р. Никсон чондан болгаш компаниялардан олча-ажык үндүрүүнге он хуу немелдени тыртарын база бир чыл иштинде үргүлчүлээрин саналдаан. Чыл мурнунда Вьетнамга дайынны акшаландырары-биле олча-ажык үндүрүүн 10 хуу улгатырганы биилингир болгай. Немелде олча-ажык үндүрүүнүң күштүг хуусаазы бо чылдың июнь 30-де доостур.

Президент бодунуң шиитпирин «Мурнуу-Чөөн Азияга АКШ-тың хүлээлгелеринге» болгаш чуртуң «экономиктиг байдалдарынга» чылдак тыртказн. Ону өске сөс-биле чугаалаарга, Вьетнамда дайынга хөй миллиард чаа чарыгдалдарны үндүрер деэни ол-дур.

АБШ-тың Вьетнамда чорудуп турар дайынны акшанын өртек-үнезинин улам ынай кудулаарынга чедиргени биилингир.

Акшаның өртек-үнезинин кудулааны эт-хөреңги чок американнарга аар үржуктуг болганын Никсон бижиинге мининген. «Олар аъш-чемге, хеп аймаанга өртектериниң удгатканынга, медицина хандырылгазының, чурталганың болгаш өөредилгениң өртек-үнезинин аартаанынга шыдашпайн турар» деп, бижиктe айыткан. Сөөлгү чылдарның дургузунда чуртка ыңдыг берге байдал үргүлчүлеп келген.

Ажык болдурган

КАРАКАС. (СЭТА). Министрлер кабинединиң Венесуэланың Коммунистиг партиязын ажык болдурар шиитпирни хүлээп алган деп, Венесуэланың иштики херектер министри Лоренсо Фернандес медеглээн. Мынчангаш оон мурнундагы чазактың хоойлудан дашкаар деп чарлаганы ол партия болуунуң ажыл-чорудулгазын катап эгелээр.

Пакистанда байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пакистан радиовун дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, генерал Яхья Ханның медеглээнин: «мээң бирги болгаш кол сорулгам болза, чуртка корум-чурумну катап тургузары болур». Ол дугайын Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизи Карачиден дыңнаткан.

Бүгү чуртка шериг корум-чурумун тургускан соонда дүвүрээзин чок байдал хевээр арткан болгаш чугула албан черлери өй-тавында ажыыдап турар доорзин Яхья Хан дыңнаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Генерал Яхья Хан Пакистанның чепсектиг күштериниң кол командылакчызы болган деп. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Карачиден дыңнаткан. Яхья Хан бодунуң орлакчыларынга шериг-агаар күштериниң кол командылакчызы ужар чүүлдүң маршалы Пур Ханны, шериг-далай күштериниң кол командылакчызы вице-адмирал С. М. Ахсанны болгаш армияның кол командылакчызының орлакчызы генерал Абдул Хамид Ханны томуйлаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Пакистанның чаа эрге-чагыргалары дайын үезинниң хоойлудурумнерин үрээнзи дээш шынгыы кезекчен, оон иштинде кара-бажыңга олуртурун болгаш шаажылап олүрерин көрүп турар элээн доктаалдарны парлап үндүрген.

24 шактан эрттирбейн бүгү боо-чепсектн полицияга хүлээдип бээрин бүгү хамааты кижилерге дааскан.

Можуларның шериг губернаторларының эрге-дужаалын дүжүргеп. Оларның орнуна генерал-лейтенант Аттикур Рахмэнны Барыын Пакистанда шериг администрациязының баштыңынга, генерал-майор Музафаруддинни Чөөн Пакистанда шериг администрациязының баштыңынга томуйлаан.

Демисел калбаргаң

БЕРЛИН. (СЭТА). Неонацистиг национал-демократтыг партия (НДП) бо чылдың сентябрьда барыын-герман бундестагка болур соңгулдага соңгулда мурнунуң демисезин улам калбартып турар.

Ол партияның «Дойче нахрихтен» солунунуң бижээнин барымдаалаш, АДН агентилелдиң дыңпатканы-биле алырга, неонацистер 20 муң ажыг санныг парлалга үндүрүлгелерин тарадыры-биле белеткеп турар. «НДП-курир» дээр соңгулда мурнунуң тускай солунунуң бирги номерин 15 муң тиражтыг кылдыр үндүрер.

НДП-ниң Баварда организациязы бундесверниң ийи төлөөлекчилерин бундестагка соңгулдага бодунуң кандидаттары кылдыр дешиткеп. Бо дээрге, барыын-герман армияның шериг албанныгларын неонацистерден кандидаттарга дешидип турарының баштайгы таварылгазы эвес-тир. Боонуң камгалал министерствозунуң чөнгээзелин ёзугаар ол партияның кандидаттары кылдыр бундесверниң элээн каш офицерлерп, оон иштинде НДП-ниң Баварня организация з ы в ы я чер эргелелиниң кежигүнү майор Георг Пельмерни дешиткеп.

Суэц капалында аткылажыышкынны токсаткан шугум шейлүн чоруткан зонада байдал дүшкүүрлүг болуп артышаан. Израиль дайынызыраттар хүн бүрү чөнгээлеп, тайбың араб хоорайларны артиллерия-биле хөй шактарда үзүктел чор боолап турар.

ЧУРУКТА: Немаляя хоорай израиль агрессорларның артиллерия-биле күштүг адыышкынының соонда.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ДАЙЫНЫГ КИНО КӨРГЕШ

Бо хүннерде Москвада аныяк чогаалчыларның бетки Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы болуп турар. Ону ВЛКСМ Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели чымыдырган. Аныяк прозачыларның, шүлүкчүлериң бо чөвүлел хуралының ажылынга партия болгаш комсомол Төп Комитеттериниң харысаалгалыг ажылдакчылары киржип, хоочун совет чогаалчылар боттарының үнелиг сүмелерин, санал-оналын чугаалап турар.

Бо хуралга Тывадан аныяк чогаалчы Моңгуш ДОРЖУ киржип турар. Моон адаанда Моңгуш Доржуның «ДАЙЫНЫГ КИНО КӨРГЕШ...» деп новеллазын парладывыс.

I.

Ынчан Москва чанынга бир колхозка шефтеп турган бис. Ийи чүс ажыг бажыңныг, улут эвес колхоз чүве ийин. Оон чоогунга сиген сарааттан турган бис.

Курузувусту ийи бригада кылдыр үсшеп, ийи аңгы колхозче октапканнар. Бистиң мында келгенивис бо. Он ийи эр—он ийи аңгы сөөк. Интернационалчы бригада. Бистерни үш-үш кылдыр колхозчулар бажыңнарынга үлеп каткан. Хонар, дүжер черлериве ол.

Кино, танцы хаая болгулаар. Аныяктар ховар. Өөренирлерин өөренип, ажылдаарлары ажылдап, хоорайже чорупкан болганнар. Эзэн каш кызыжактар бар. Бистиң деспес оолдарывыстың кайы бирээзи-ле, кандыг-бир кыс-биле ылчыңнажы берген болза, аңаазы дораан-на уруун кый деп апаар. Мында кызымжактарны нелери хайгаарап турарлар-дыр. Субботаларда хоорайдан көөп турар кыстар-биле таптыг хөөрежирин дугурушкулаар бис...

Бис үш эжишкилер: Кавказ чурттуг Ахмат, Соңгу чүктүң Геназы, Ак-көк Тывадан мен, Матрена утбайның бажыңында бис.

Матрена утбай дээрге, бежен хар ажа берген, кырлаң думчуктуг, арын-шырайы болганчок-ла хуулар, шаңгыр наракгарлыг, чугаакыры сут ажок кадай чүве ийин.

Баштай келгенивис кежээ-де, бистиң шуптувустуң хар-назынывыстан эгелээш, душтуктарывыска чедир ол «байысал» каапкан.

Бир-ле кежээ, клубка чаа кино болур апарган. Матрена утбавысты чаладывыс.

— Чок, оолдар. Мен барбас мен. Боттарыңар барып көрүңер — дидир.

— Чүте, утбай? — деп, Ахмат айтырды.

— Ынчаар болзунараа, хомудай бээр бис — деп, Гена улаштыр.

— Солун кино дижир-дир — деп, өөрүмге мен ушкаштым.

— А дайынныг бе?

— Та. Оозун билбединивис — деп, Ахмат шала тулуксады.

— Дайынныг болза, херек чок. Дайынныг кино көөр хөңнүм чок — дээш, утбавыс улут тывды.

— Чүте? Чүте? — дижинивис соксай берген, алаң кайгап, манап тур бис.

— Че, мындыг-дыр, оолдар. Дайынныг болза көрбес мен. Көрген улус бар боор — айтыраалыңар.

Клубка келгивиске, журнал эгелей берген болду. Айтырар кижи-даа тыпадывыс.

Кино-даа эгеледи.

Тайбың хоорай оттуп келген.

Кижилериң арын-шырайында өөрүшкү. Ажыл-ишче шуужуп турлар.

II.

Чечек-чимис эртенги салгынга өпейледип, кижилерге моңге аас-кежиин күзеп турганнарыг-даа...

Хевертен самолёттар даажы дыңналган соонда, акс, ак-көк дээрден коргулчун октар чаап, бомбалар улай-улай дүшкүлээр!...

Тайбың хоорай сандараан.Ында, мында ыы-сыы, алгы-кышкы, өлген кижилер... Каас, чараш чечектер-даа хаяа, довурак-доозунга борашкан. Бир-ле хөрзөжен ылым чаш уруун тудуп алган бар-ла шаа-биле алгырып, дуза дилеп турар... База бир диңмироошкин—демги хөрзөжен-даа, чаш төл-даа дээрже ужуп, черже кире берген-не чүве...

— Ол-дур! Ол-дур! Дузалажынар!—дээш, Матрена утбавыс тура халып келди.

— Олуруп көрүңер — деп, Гена аймап чугаалады.

— Хоорай-даа, кижилер-даа чок! Өлгеш! — дээш, утбавыс чонаада ужулбас аржылын ушта соп алган, ийи холдап уштаан, кышкырып тур.

— Оожургадып көрүңерем—деп, артывыста бир эр дилейдир.

Ол эразында кино үстү берди.Ында-мында шүжүлешкен хөрзөжен кижилериң ыяңгылыг, човуурттаавызыг үннери дыңналыр...

— Чоруунуш, оолдар—дээш, утбавыс ажикче углапты. Бис база-ла үнүптувус.

Бажыңга чедир чүү-даа чугаалашпадывыс.

— Каяң, кымда таакпы чор, оолдар — деп, утбавыс ам-даа сирилевишаан, чугаалай-дыр.

Узун, хоюг ышкыгаштарны тавыар үрбүшаан, хоода чурруктарже бодамчалыг көрүп олура, чугааланып үнүп:

— Дуу ол, кара салдыг матрос мээң ашаам-дыр. Дайынга өлген. Оон чанында олурар оглум-дур. Мырыңай Берлинге өлүртккен. А оон адаанда уруум Надя. Ону холумга тудуп алгаш тура, бо суурга дүшкен бомбаларны көрүп, дайынныг бүгү-ле бергелерни чүктеп эртим. Уруум ам эмчи институдунуң сөөлүг курузунда...

Утбавыс ажыл бар чораан хүнүңү соонче соңга өттүр көрүп олур. Оон херелдерни чымын, чырыын ам-даа черже чашпышаан. Оон уруу Надяның болгаш бистиң интернационалчы бригазывыстың чырык хүнүн кандыг-даа кылын кара булуттарлыг шуурган дутлап шыдавас. Амыдыралдың маңын чүү-даа доктаады албас. Акы-дүнмалышкы чоннуң чаңгыс аай соруун чүү-даа сый шаап шыдавас.

• • •

III.

Өөредилге чылы караш дээн. Дыштанылгамны аалымга эрттирип, хостуг шактарымны үргүлчү-ле библиотекага чарыдып турдум.

Бистиниден үш бажың ажылдыр бажында чаа чурттакчылар көөп олурупкан чораан. Элээн улут дарга кижинин ачы-бүдезин. Олар Мергенмаа дээр уруглуг. Оозу үргүлчү-ле библиотекага келир. Аңаа оон-биле танышка шаап алган мен.

Мергенмаа чараш-даа уруг болган. Ындыг-даа бол, кижиниң даштыкы чаражы чеже-даа хире болза, «шай хайындырып ижер эвес» дээш, сагыш-сеткилиниң шоглаар чаңчылыын ынчан база хайныгып келген. Бир-ле катап Мергенмаа-биле хөөрежиксей берген мен.

— Номнар номчууруңар кончут-дур аа, дунмам?

— Номчуур-ла мен. Бо библиотекада номнар эвээш-тир.

— Ховар номнар харын мында ышкажыл.

— Кандыг?

— Улуг хоорайларга тывылбас аан.

— Ынчаарга, меңээ бир номдан шилип берииерем.

— Кандыг? Совет чогаалчының бе, даштыкы бе?

— Силерниң шилип бергейиңерни-ле номчуур мен.

— «Анна Каренинаның номчаан силер бе?

— Совет бе, даштыкы бе?

— Лев Толстойнуң аав?

— Чок. Ону номчуп көрейн.

Урутта номну тутсун бээримге, кезек боданып олура, айтыра-дыр:

— Москвада кандыг танцылар теп турарыл?

— Янзы-бүрү.

— Твист, чарльстон сугларны бе?

— Оларны база.

— Бистиң клубувуска ындыг танцылар тептер болза, дораан хава солунга чышпыр шаап каар.

— Орта, культурлуу-биле ойнавайн, «курлуп, халып» туруп бээр силер ыйнаан.

— Кижи бүрүзү-ле бодунуу-биле тевер улус-ла болгай бис.

— Бегүн кино болур ирги бе?

— Ийе.

— Көөр силер бе?

— Чугаажок.

— Мен база...

• • •

Аскыр өөрү кезек чылгы келгеш, алаак черни тепсепкензиг, кезек куу чаъс куда каапталга, хемниң кырынга чүзүнбүрү хаалыг кожаа-челээш көстүп келди.

IV

Шүлүк бижип эгелей берген шаамда, шак-ла ындыг челээштиң класывыда бир урутнуң хоюг кара чаъштарынга кончут-ла баглаксап чораан мен ийин—деп, боданмышаан, клубка чедип келдим.

Мергенмааны көөрүмге, үнген кижиден-не айтырган тур:

— Дайынныг-дыр бе?

— Чок.

— Шпионнуг-дур бе?

— Чок.

— Ынчаарга, хей кино ышкажыл!...

• • •

Солуну кончуг кинокомедия-даа доозулду.

Орук ара Мергенмаадан айтырдым:

— Че, кандыг-дыр?

— Солун-на-дыр.

— Дайынныг деп бодадынар бе?

— Ийе. Дайынныг, шпионнуг киноларга ынак бижи мен.

— Чүте?

— Солун боорга.

— Дайында солун чүү боор. Дайын биле шпион чарылбас дайынныр ышкажыл. Дайынныг киноларга хөңнүм чок — деп, Матрена утбайны өттүндүм.

— Ынчаарга, дайынныг киноларны чүге үндүрүп турар чүве?

— Дайын кажан-даа болбазын дээш, делегейге чаңгыс-даа хөрээжен кижи дулгуяк артпазын дээш, чаңгыс-даа төл өскүс артпазын дээш, чырык черниң кырын хан-чин, өрт, ыш боравазын дээш! Дайынныг кинонар дээрге—дайынга удур киноларбыр!—дээш, Москва чанынга бир суурга Матрена утбайның амыдыралын Мергенмаага бирдеп бирээ чокка чугаалап бердим...

Урут кезек ыят чок. таваар базып ора, эргелиг каракгарыг-биле чымчаннады шонмушаан, дилей-дир.

— Институтче экзамен дужаан чоруурум ол-дур. Чамдык эртемнерге меңээ дузалажып көрүнер аа.

— Шыдаар-ла шаам-биле дузалажыр мен.

• • •

Сылдыстар кылаң дээрде оттуг чечекчигештер ышкаш апаргылаан, чивеңейнип турлар.

Чедишкен ай, даарта силерге бараан болур аяс хүнүң чалап экиээйи дээлиг, бедик сыныың кырында калып чор.

Мергенмаа биле бис, чырык черге дайынны үндүрбес, аңаа согуг кылдыр өөренип, чурттаар бис дижип дангыраглашканзыг, чалыы эгиниервис чоокшулажы бергилээн чакып орган бис.

Моңгуш ДОРЖУ.

Хүн келген тудум-на, кижилериң сеткил-сагыжынга чаа-чаа бодалдар төрүттүнүп, чырык-чаагай чурттарга хей-аът кирип турар. Оон уламыдан чамдык кижилерни демиргүжүк туткаш, хайныкпан сеткил-сагыжын илередип көргүзериниче албадаптар. Ынчангаш бо үүлге эгелеп чоруур авторларының баштайгы базынары-биле танышкын көрээлиңер.

Оларның редакцияга келгилээн шүлүктериниң төрээн черииниң байлак, каазың, чоңгуның ажыл-ишчи тура-соруун, мааанның омак-сергиин мактап ырлаан сеткил-сагыжы илереттинген.

«Чаалап аар сең. Улуг-Хемимден» деп одуруглардa мынчаар бижип турар:

«Гранит даш кадыр ийде
Кыланайдыр чайынай-дыр.
Келир үеги тудугларның
Хевис-дожзо ол-ла боор оң»

Бо одуруглардың автору Даспыл-оол Санчы. Черле шоорү бижиттинген деп болур-дур. Автор ол шүлүүнде төрээн черииниң байлаан, шыгжаш чыдар эртинелерин дилеп тыпчыр улуг ишке киржип чоруп турарын бижээн. Үүле-ниң бистиң чуртувуста докгааш чокка шалып хөгжүп чоруп орар, үлетпүр будүрүлгениң улуг комплексилери Улуг-Хемниң эриин дургаар чергелештир туруптар деп автор бодуңуң бүзүрелин илередип турар.

Ол-ла авторуңуң «Алдын часты кады уткууда» деп ийиги шүлүү четпестерден үштүнүп ыыдавайн барган. Моңгуш Доржуда мындыг одуруглар бар:

«Ынакшыкан оолга, кыска
Сарыг бүрү шаптык катпа»
Санчы Даспыл-оолдуң шүлүүнде:
«Ынакшыкан бистер ийиге
Сарыг бүрү шаптык катпа»

Санчыга «Алдын часты уткууда» деп шүлүүн бижиринге М. Доржуның чогаалы идиг берген хевирлиг, ынчалза-даа эгелеп чоруур автор шүлүкчүнүң салдарындан үштүнмейн, түгле ону катаптаар ужурга таварышкан-дыр.

Оон ыңай часты кажан-даа алдын дивейн чораан болгаш ынча дивейн-даа турар, а кустү харын алдын деп болур-да, Кууглар Эртинезиниң одуруглары база-ла чер-черде ырлажып турар кожаннар-дыр.

Чамдык авторлар чогаал теориязының эге билиглерин безин билбес болуп, бир-эвээ ылап-ла шүлүк бижиир иштиг күзеддиг болза, бодуңуң билиин бедиттеге эки-дир, ынчангаш майнаа Чыңгылаптың шүлүктерии үшта бижиир арга чок болду, ында чүү бижии турары билдинмес.

Чүгле Чыңгылаш дээр болза, ыяш эвес апаар, ындыгларга Сарыглар Эрес-оол, «Делегей-Колдуң» автору Хертек оларны хамаарыштырып болур.

Бо чүүлдү төндүрүп тура, эгелеп чоруур авторга ындыг чүүлдү сеглевесеңем, кызыы кыдыраш, хей шүлүктериң болуу-биле чоруда бербейн, эңне эки кылдыр бижиттингеп, поэзия чогаалын бижиирининг негеделериниге дүжүп турар шүлүктерни чаңгыстап, ийидеп чорудар болза эки.

Коз-ла чүве, номчуттугланыының кырында номчуттунар, өөренир. Кижи чүү өзүлээр болдур, ону кызымак чүткүлдүг өөренип турган, чедип ахыр болгай.

Шүлүк, рассказ бижиирде, бодуңуң күш чедиштериң, билиң чүүдериң бижиде эки. Чүү-даа чүвениң хөгжүдээн бодуңуңнең нарыныче чоруп орар болгай, ынчангаш ону сагыыр, оон эгелээр херек.

А. ДАРЖАЙ.

БӨДҮҮНҮНДЕН НАРЫНЫНЧЕ

Кыпыр дээрде демги чаңгыс,
Чаңчыл болган ажыл-херээ
Чайгаар бүдер шалчыннар
бис»
(Кууглар Эртинезиниң

Талда хонган таавнар дег
Таптыг көрүп орарың кай.
Танкыш бодаан сеткилиңни
Таваар сөглеп орарың кай.
ааы

Авай-авай, аваймыны
Ак-ла баштыг аваймыны...»

Бо одуруглары К. Чыңгылаа чоруткан. Ында авторуң чаңгыс-даа сөзү чок, үстүнде

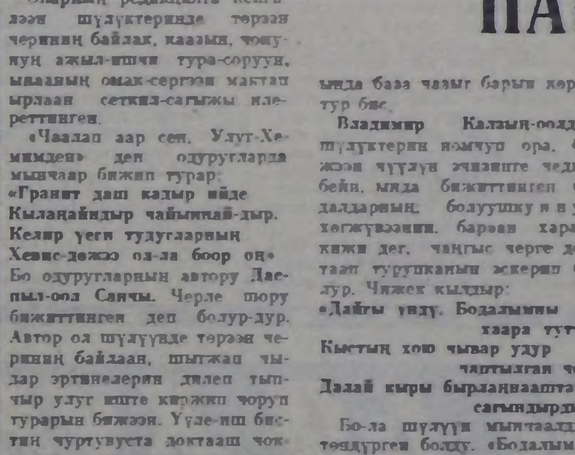

Пономарева будүрүлге нормазын үргүлчү күүседип келген, хоорай Советиниң депутадынга сонгуткан.

ЧУРУКТА: Н. С. Пономарева.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

ШЫДЫРАА

БЕЛГРАД. Херээжен шыдыраачыларының ында болуп эртип турар, хуу бирги чер дээш делегей маргылдаазының 12 сазының сөөлүнде Совет Эвилелиниң чемпиону Александрия 9,5 санны чедип ап, мурнап турар. Чехословакиядан келген Малиметрова 9 санны чедип ап, ийиги черде чоруп орар.

АМ 6 САЛЫГ АРТКАН

САРАЕВО. Оң югослав хоорайда болуп эртип турар, делегей чемпиону деп ат дээш маргылдаага киржир эрге дээш түңнел ооннарының киржиичиин Ленинградчы Корчной ойнаан үш салыын шуутузуп удуп алган. Барцай (Венгрия), Глигорич, Ивошевич (ийидээн Югославиядан) олар кайыы-даа 2,5 санныг, оон соо-биле чоруп орарлар.

Ол маргылдаада киржип турар ийиги совет шыдыраачы, аныяк гроссмейстер Лутиков дөртүү салыгда Глигоричке уттурган. Корчной ол салыгда Ивошевичиин уткан.

ВЕНЕЦИЯ. Элээн каш чурттарның шыдыраачыларының ол итали хоорайга болган маргылдаазының түңнели солун болган: 6 шыдыраачы кижи бүрүзү удуп ап болур 15 салыгдан ден. 9,5 санны ойнап алган. Ол дээрге, совет шыдыраачы Тайманов, австрижи Робач, итали Татаи, венгр Лендьел, Сейди, Бенко (ийилээн АКШ-тан) олар-дыр.

Ол маргылдаага чехословак гроссмейстер Горт 11,5 санны чедип ап, тиилээн.

ХААК

МУРМАНСК. Херээженнериниң 4×5 км черге эстафетазынга бистиң чурттуң чемпиондар командазы Галина Кулакова, Нина Фёдорова, Валентина Олонина, Маргарита Мальмстрем олар составтыг команда болган. Олар үш дистанцияны бир шак 21 минута 25 секунда иштинде эрткен.

Провопьевскийден келген студент, Гренобльга олимпиадага моңгун медальды чаалап алган Г. Кулакованың чемпион таныылдары кончут хей болган. Ленинградтан келген 22 харлыг штукатуржу Н. Фёдорова алдын медальды бир дугаар чедип ап турары ол.

Бо чыл Ниицага аас-кежиктиг чыл болган: ол эң шилиндек совет хаакчыларның аразынга кирген. Нина Фёдорова Бедик Татраларга (Чехословакия) келир жыжын болур делегей чемпионадынга киржир.

Херээженнер маргылдаазы

Бистиң республиканың шилиндек херээжен шыдыраачыларының шыдыраага болгаш шашките хуу болгаш команда дайы-биле бирги чер дээш маргылдаазы эгелээн. Ол маргылдааны херээженнериниң II спартакиадазының программазынга киириштирген болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болурушка болгаш херээженнериниң VI бүгү Тыва съездиниңге тураскаадыкгап.

Улуг-Хем, Таңды, Эрзин, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик Өвүр районнарындан, педагогика институдундан, «Спартак» спорт ниитилелиндеги келген 22 шыдыраачы ында киржип турар.

М. Филимонова («Спартак»), Сара Оюн (Таңды), Антонина Ооржак (Бай-Тайга) олар эки ойнап турар.

Л. ФЕДОРИНА.

Редактор К. Н. ДИИГА.

Баштыңчыга

Үгланнылар генийи, улуг башкым, ада Ленин!
Улус чонга ачы-бүян хайыранны алгап чор бис.
Улустарны күүш киирген өөредиинни чалгын кылып,
Ураң сөстүг чогаалдарың ажыл номчаап, ханып чор бис.
Кадыг-берге шөлүлгеге демир-үжүүң холдан салбайн
Хая-даш дег мөөндактарны буза казып, тулчуп чордуң.
Хаанныг дарлал халавындан чарлырының оруун айтып,
Хамык чонну баштап алгаш, демиселге сорук киирдиң.
Дазылдары ирик пеш дег хаан чалаан ишрбий шаптың —
Тайбың, Эрге, Хосталга, Иш бүгү черде тиилеп туру.
Аас-кежиин хаяалынган, чаңгыс бүзе төрел чор бис.
Найыралдың омак ырын чаңгыландыр ырлап чор бис.
Алдар адың, өткүт үнүң, сүрлүг күжүң мөңгереп тур:
Арыг ханың, ыяш чүрээн бистө сиңген—өлүм чок бис.
Ада-чуртка коммунизм чечээн тарып, чурттап чор бис.
Ажыл-ижиң, эртем-биличиң салгап алгаш, тиилеп чор бис!

Александр ТАМБЫ-СҮРЮН.

Чонум дылы

Дылдың ураң чечени-даа тоолдарда,
Тывызыктың мергени-даа тоолдарда,
Үлегериниң, ырывыстың үреэзиниң —
Үелерни чурттаан артизеи тоолдарда.
Өткөртпинмес чогаалдарның эгизир шагда
Элеп тыңнуг, кырывазы ында-даа боор.

Аас-чогаал аржаан суувдан шүлүкчүлер
Амзавайн арте берген үе турбаан.
Чоннуң дылын дүңзаа кылыр бажээн чогаал
Чолу чаагай, мөңгеде баар болуру чөп.
Баларттынмас, чоннуң мерген угаанының
Баажылы харын ында эвес ыйнаан.

Чиге сөглээр чара чаңгыс херек сөстү
Чиидип туруп, түме сөстен тыпканымда.
Алдын тывыш эвин безин ынчаш мөңгэ
Адаргай бээр чуганы кылдыр өөрүүр мен.
Чонум дылы сыгтавас байлак боорга,
Чоргааралым ынчангаштың соглеп ор мен.

Чүлдүм ЧАП.

ТЫВАНЫҢ ШҮЛҮК ЧОГААЛЫНДА

ШООДУГ

Ийи ынчук дужуп алаш,
«Байлак шилдең» ишкем,
ишкем,
Ымыр дужуп келген турда,
Падылаңыр ушкан, ушкан.
Элең-Дамдың бажын эткеш,
Ол-ла хөөзүр ишкен, ишкен.
Эртенинде оттуп кээрге,
«Он беш хонуке» алган,
алган.
Чажап Шагдыр, Чанчык
суглар
Шалың чүзүлеш ишкен,
ишкен,
Чартык айда шалыңмның
Чартыы ярлы бергем,
бергем.

Л. СЕДИП.

• • •

БАШТАК ШҮЛҮК

Чүс кыс женче кезе көргеш,
Карактары кылаңнашты.
Чүс кыс мөндем домак эреп,
Адыштарын часкаштырды.
Чүс кыс мени топтап дыңнап,
Хаңгал хөңнүм ылеретти.
Чүс кыс мени танып алгаш,
Акызы дег эриктилер.
Чүс кыс меңээ чүве сөглеп,
Чараш чаңын көргүстүлер.
Чүс кыс меңээ болчаг кылып,
Дамын көзүрип чалаадылар.
Чүс кыс меңээ инакшыды —
Чаңгыс кыстың бодап ордум.
Чүдүү-чүрээм шыдандырбайн,
Делваштырып, кый деп турду.

Ал. ДАРЖАА.

Экранга үнген киноларның шынары оон киноленталарындан хамаарыжыр. Республиканың кино тарадыр конторазының киноленгта сентээр ажылдакчызы Н. С.

Кино

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «15 харлыг капитан» 12. 2, «Улуг маневрлер арагында» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Каникула куйүүн чажыды» 10, 11.45, 1.30, «Уттуидурбас» 3.30, 5.30, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аныяк гвардия» (1-ги сериязы) 10.20, «Аныяк гвардия» (2-ги сериязы) 1.15, «Вирпнея» 3, 4.55, 6.50, 8.45 шактарда.

АҢЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Тайга, суг, шалбаа куштарының болгаш вальдшнепгерниң нугдавырының эвээжээнин база РСФСР-ниң девискээринге 1968—1969 чылдарның кыжының таварымча чок болганын барымдаалаан.

«1969 ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫНЫНДА ТАЙГА, СУГ, ШАЛБАА КУШТАРЫН БОЛГАШ ВАЛЬДШНЕПТЕРНИҢ АННААРЫН ХОРУУР ДУГАЙЫНДА»

докгаалды РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1969 чылдың март 5-те хүлээп алганын аңчыларга дыңнадып тур.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЧАНЫНДА АННЫЫР-ТЫВЫШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАР, СИЛЕРГЕ

Кызыл садыг 1969 чылдың март 29-та, субботада
эртенгиниң 11 шакта Ленин болгаш Октябрь кудумчуларынга

ЧАСТЫҢ БАШТАЙГЫ ЯРМАРКАЗЫН ОРГАНИЗАСТААР.

ЯРМАРКАГА ЭЛБЕК АССОРТИМЕНТИЛИГ ҮЛЕТПҮР БОЛГАШ АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫН САДАР.

Дүктен, штапельден, төргүдан, хөвеңсаазындан кылган пөстер, трикотаж кылыгжылары, узун, чөлдан уктар, эр улустуң нускы, часкы төннары, өөлдарның болгаш эр улустуң костюмнери, чүвүрлери, чөлдан хөйлеңнер, чеңи чок чылыг хөректээштер, дүктен, төргүдан кылган плательелер, төннар, уругларның, өөлдарның плаштары, берттер.

Ажыл-агый барааннарындан дырбааштар, ширбиилдер, надаглар, шөөдайлар.

Аяк-сава аймаандан аайлаштыр бөлүктеп каан (бөлүкче-ле 6 шаамдаң аяк, 2 хөнек, бир сава салыр херексел ирер) 10-дан 46 рубль чедир өртектиг барааннар база улуг, бичче хемчээлдиг шаажаңнар, бичии хөнекчигештер, хей санныг баалыңныг савалар.

Ленинград хоорайга будүрүп үндүрген будуктар: хереглээринге бөлен 58 көпеектен 2 рубль 50 көпеек чедир өртектиг үстүг хүрең, кызыл-хүрең, куу, көк өңнүг будуктар, 47 көпеек өртектиг үстүг дозу, 28 көпеек өртектиг политура, эт-херексел аштаар суук чүүл, плащтар хырбалаар тускай хырба, херээженнерге сумкалар.

Соңга шилп чуур нитхинов, хей чуурунга хереглээр универсалдыг пасталар, идик будуур «Бия» деп көк, хүрең, сарыг, ногаан өңнүг будуктар, демир будуур 58 көпеек өртектиг кызыл өңнүг будуктар, куу өңнүг нитро-эмаль болгаш өске-даа барааннар бар.

БУФЕТТЕРГЕ АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫН, КОНДИТЕР КЫЛЫГЛАРЫН, ИЗИГ ЧЕМНЕРНИ САДАР.

Садып алыкчылар! Частың баштайгы ярмарказынга келиринерни чалап тур.

Часкы, чайгы сезоннарның чугула барааннарын садып ап болур силер.

Кызыл садыг.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аймы тырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база сонет туружуур кылдыстерниң 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партияга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00390

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1969 ч. МАРТ 30 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 76 (7922).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ — НЕМЕЛДЕ ДҮЖҮТ

СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленуму хорадүнге организиктиг чемишчидилгени ажыглаалырының эргежолун чугулазын айматкан. Ону удурткага болдурган, республиканың чер ажылдакчылары беш чылдың дорту чылында чер ажылының культуразын бедидер, мал чеми болгаш тараа культураларының бедик дүжүттерин өстүрүп алыр дээш, 1969 ажыл-агый чылында тодаргай социалистиг хүзээлелерни алган. Шилгедип тараа культураларының гектар бүрүзүнден 11, ооң иштинде суттарылгалыг черлерниң бир гектарындан — 15, картофелдиң—100, могайның — 120, кукурузаның — 200, чаңгыс чылдыг сигнеперниң — 13 центнер дүжүттү өстүрүп алыр. Ленинчи юбилейге, Совет Тывавың 25 чылының байралалынга үткүтүүр социалистиг чарышка кирген бригадалар, колхоттар, совхоттар бедик дүжүттү өстүрүп алырынче угланган практиктиг хемчеглерни ап, удавас эгезээр часкы хөөү ажылдарынга белеткелди шиитпирлиг чорудун турар.

Бедик дүжүттү өстүрүп алырын хандырар кол курлавырларның бирээзи организиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер болуур. Ажыл-агыйларның механизаторлары, тараачылары бо чылдың тарыгалаарынга 215 мүң тонна органиктиг болгаш 5 мүң тонна минералдыг чемишчидилгелерни төгерп ап хүзээлелериңде айыткан. Шинчаарга өрткен чылдың тарылгазынга 64 мүң тонна органиктиг чемишчидилгелер ажыгзатчыгнавы, а бо чылдың эдлөөнге өрткен чылын 116 тонна одек тоолугнеги аймактың планның чартыында безин эвээжик күүсеттингени ол-дур. Борта тодаргай чижекти айтып болуур.

Бо чылдың эгезинден бээр Бии-Хем, Таңды дээш мыкаан тараалаан районнар шолдерже чаңгыс-даа тонна одек үндүрүп тоолаваннер. Улуг-Хем районда бо чугула ажыл база коңчуг сула чоруун турар. Ам уеле чемишчидилге ажылын организастыг чорудун турар Барыын-Хемчик, Кара-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнардан хожудан тураразар үлегер алыр ужурлуг.

Чаңдык районнарда болгаш колхозтарда, совхозтарда органиктиг чемишчидилгениң эң хөөү-биле ажыглаарының ужур-дузалыг чедир үлегери корбейн турарын үстүнде чижектер тодаргай хереченнел турар-дыр. Элээн хөй ажыл-агыйларда одекти баш бүрүнгар белүп белеткевейн, ам кээп ону душкан-на чердеп соортуп турар. Бо чорук организиктиг чемишчидилгениң шынарын кудуладыр болгаш харын-даа тарылга шолдерине бок үнүштерни ковудедириге идип боон болуур.

Районнарда кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдери одек соортугезинниг механизастактыгнаан отпрадтарын, бригадаларын тургузарын колхозтарның, совхозтарның удурткучуларынга дагзыр, ону доктаамал контролдаар турган, ук ажылды сузараткан. Таңды, Бии-Хем райониарның чаңдык ажыл-агыйларының удурткучузары одек соортугезиннең хөжүдүлүн турарын транспорт чедишпезинге, автомашиналарны кыпкы уеде мал ажылынче угландырганынга плямаан турааран.

Часкы хөөү ажылдары ам эгезээриниң кырында. Бо чылдың тарылгазынга одек соортугезиннең чорударының уези коңчуг эвээш арткан. Шынгыр болганда колхоз, совхоз бүрүзү тарылгага оске бүгү белеткелерин доозары-биле чергелештир шолдерже организиктиг чемишчидилгелерни соортуп төгерииче онза кичээнгейлиг салдынмаан турааран.

Шынгыр-даа чыл бүрү ап келген ол дузалаачымны чой ажыглавае. минералдыг чемишчидилгелер кадагалаавр орансаваларны белеткевее, ажык черлерге тон клап, үреп бакырадыр. оғее, хатка аддын клаптар таварылгалар мурнунда чыдарынын практиказынга хаяа эвес тургулаан. Чер ажылының кандыг-даа культуразының дүжүдүн бедидерииге чугула курлавырдарның бирээзи — минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарында мындыг янзыны байдал болза, күрүнеге болгаш ажыл-агыйларга улуг когарал болуур. Хамаарышкан организацияларга, ажыл-агыйларга бо чемишчидилгелерни тур-даа, дараазында чылдың тарылгазынга чедир кадагалаар шыгжамырларны белеткеп кылыр херек.

Парасил, профсоюзтар, комсомол организацияларының бо хүнгү дайынчы сорулгазы болза, тарылга эгелегээе чедир арткан үениң шөлдер чемишчидилгезинге чоп ажылдары, курлавырларны немей тывары, социалистиг чарышты организастаары болуур.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ АРТИЗИ К. Н. МУНЗУКТУ «ХҮНДҮЛЕДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА СССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Совет театр уран чүүлүүнүң талазы-биле ачы-хамаалалыг болганы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр ыяш харлаанынга холбаштыр Тываның хөгжүм-шиин театрының артизи Кара-кыс Намзатовна МУНЗУКТУ «ХүндүледиҢ демдээ» орден-биле шаҢнаар.

СССР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

СССР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.

1969 чылдың март 28.

СЭКП ТК-га ужуражыышкын

Бо чылдың март 27-де СЭКП ТК-га СЭКП биле Финляндияның Компартиязының толээлекчилериниң эп-хуузунуң ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның политбюро кежигүнү А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болган СЭКП ТК-ның делегей кавдилиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы А. С. Безиков киришкен. ФКП-ниң талазындан партияның Чиигиже секретары Вилле Песси, партияның даргазы Аарне Сааринен, ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Тайсто Синисало, ФКП ТК-ның секретариадының кежигүнү Эрикки Кяяпяякки олар киришкен.

Беседага ийи партияның сонуургал турар айтырыгларын чугаалашкан.

ФКП-биле СЭКП-ниң толээлекчилери делегей байдалдың болган делегейниң коммунистиг шимчаашкынының база совет-финляндия харылзаалаарының кол-кол айтырыгларының талазы-биле боттарының партияларының бодалдарының, туруштарының дугжуун турарын демдеглээн. Ийи партия делегейниң коммунистиг, ажыллыг партияларының Чөвүлел хуралын чедишкинниг эртиргеринге эргежок чугула бүгү чүүдериге кылдыр деп шиитпирлиниң бадыткаан, ону белеткээр талазы-биле улуг ажылды кылганын сеткил ханып демдеглээн.

Ийи партияның аразынга акы-дуңма харылзаалары болгаш кады ажылдажылганы хогжедиринге оларның чугаа-күндүү база катап илергей-леттиргеп.

Беседа чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эртикен.

(СЭТА.

„Космос-275“—ужудуушкунда

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1969 чылдың март 28-те Совет Эвилелиниге Черлиң кызымал «Космос-275» спутнигин эдлеп ёаургаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаавы космос делгемни шинчилээрин үргүлүлээр эртем аппаратуразын тургускан. Спутникти салып үндүрген параметрлерин:

— долганын эгелээр үеин 95,2 минута;

— Чер кырындан эң ыраавы (апогейинге)—805 километр;

— Чер кырын эң чоок долганыры (перигейинге)—284 километр;

— орбитазының йилелчээ 71 градус.

Спутникте эртем аппаратуразынган ацтыда, орбита байдалын ылап хемчээр радиосистема, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажыллап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдап радиотелеметрия системазы бар. Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-сөөлга төөү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

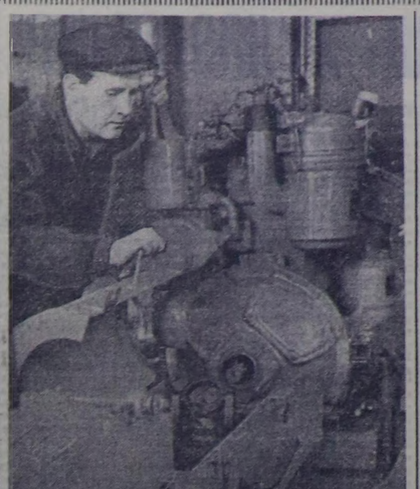

Машина-трактор парыгын сеткээр болгаш ажыглаарының Күрүке эргем-шинчилел технологтуг институдунуң эртем-белгериниң болгаш конструкторларының колгатканы чал машиналарны, жетиндиргенни, дериини Малоярославецке (Калуга область) ГОСНИТИ-ниң дуржулга галодында будүүп турар.

Чал техниканың эвээш эвес хевирелерин шенеледе цехтинге будүүрген. Болгаш калбаа-биле будүрүп үндүрер кылдыр хүзээлип бергеп.

Олардың аразында трактор шимчедиичилерин тарыштырар стендилер бар. Олар шимчедикчилерниң ажылдаар хүүсаалын үзээвир органны берип турар. Бо чылын завод чүс хире мындыг стендилерни будүрүп үндүрер.

ЧУРУКТА: слесарь Анатолий Кабачевский стендиге моторну шилээп тур.

П. МАСЛОВ биле В. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Частың чагыын ёзугаар

Чурттуң мурнуу талазында хөөү ажылдары эгелей бергеп. «Дорваан чедирер—тарылга чүгүү» дээш демдеглелдиг составтар кан оруктарда дүн-хүн чок шуужүп чоруун турар. Оларның чоруу кодээге чаа техника немей чедирип бээр далаштыг. Ооң хереглеттинип турары ажык. Час бо чылын орай дүшкен. Часкы тарылгага арттирер үе дыка кызырылгаан. Ынчангаш машиналарның бар турарындан хамаарыкгыр түүлдер-де хөй апарган.

Техниканы болгаш ооң артык кезектерин дүрген бүдүрер дугайында айтырыгны трактор болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының түдүүшкүлүүнүң министерствозунуң коллегиязынга чугаалашкан. Чурттуң колхоз, совхоттарына бо чылдың эгезинден бээр часкы тарылгага уткуштур он-он муң машиналарны чорудун бергеп.

Ынчангаш болза-даа кылза чогуур бүгү түүлдер ам-даа ыракта-ла четче күүсеттинмээн. Министерстводуң чамдык бүдүрүүге черлери машиналарны, оларның артык кезектерин бүдүрүп бээринин планын күүсеттээн. Чижээ, Челябинскиниң трактор заводу февральда хөй-хөй тракторларны, чүс муң рубль ажыг түүлүүт артык кезектерни чедир бербээн. Алтайның трактор заводу, Ростоттуң «Кызыл Аксай», «Бобруйсксельмаш», «Ташсельмаш» заводтар тараажыларга ереинг арткан.

Четпестерни чайладыр, артык кезектерни немей бүдүрерин ковудедир хемчеглер алдынган. Трактор парыгын илчирбе дугуйлар-биле хандырарынче онза кичээнгей салдынган. Бо чылдың баштайгы чартыында оларны бүдүүн чартык миллион кезек кылдыр немей бүдүрүп үндүрер. Харьковтуң, Волгоградтың, Липецкиниң трактор заводтары, Рубцовскиниң, Чебоксарының артык кезектер заводтары олче сагыш салыр.

Министерстволуң бүдүрүлге чердери — «Кызыл Аксай», «Алтайсельмаш», «Казахсельмаш», «Кызыл Сыдыс» май 15-ке үткуштур 31,4 мүң кузлыктаргыр, 37,7 мүң сеялкалы, 24,8 мүң чемишчидилге чаптырыкчылыг, картофель тарыыр 14 мүң ажыг машинаны, чүдүрүчү-бульдозерни хуусаа бетинде бүдүргеп, хереглекчилерге чорудун бээр ужурлуг. Волгоградтың болгаш Харьковтуң трактор заводтарыңга немей даалга бердинген. Олар апрель 10-та чедир чүс-чүс «ДТ-75» болгаш «Т-74» машиналарны кодээге бээр ужурлуг.

Үлетпүр дүжүт ажаал алыр техниканы база бүдүрүп эгелээн.

(СЭТА).

Оран совет аалчыга байыр чедирип тур

ОРАН, март 28. (СЭТА-ның тускай корреспондентизап дамчыткан). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны Алжирниң ийнги улус хоорайы Оранның чоны үүректин ханызындан өөрүп уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы болгаш ону үдээп үнүдүлел таныжылдары Эс-Сенья аэродромдан Оранче чорупкан. Хоорайга келгенде, Н. В. Подгорныйны Улустуң коммуналдыг хуралының даргазы Б. Сегир уткуп келгеп, алжыр чоннуң аъш-чем дээжизи—финик чимистер биле сүдүн сунган.

Найыралдыг совет улустуң толээлекчизиниг байыр чедирер дээш, байырладыг пиметтингеп кудумчулаарже Оранның, ооң чоогунда суурларының чүс-чүс муң чурттакчылары үнүпкен. Күдумчуларда болгаш бажыңнарын ханаларында улуг Совет Эвилелиниг, алжир-совет найыралга болгаш ийи улустуң аку-дуңма кады ажылдажылгазынга алдар болдурган лозунгтарлыг транспарантуларны аскылаан.

Хүндүлел таныылдарынга үдеткен аяк-чорук Орайдан Алжириниң нефть-химия улетпүрүүнүң улуг төөү Арзев хоорайже чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазын улетпүр болган энергетика министри Б. Абдессалам уткаан.

Совет аалчылар Алжириниң эң улуг чаа тудулгаларының бирээзин — амманк болган азот чемишчидилгелер будүрер комбинатты соңуургап кергеп. Ол будүрүүге чери бо чылды соолгаруредир баштайгы продукциязын будүрүп үндүрер.

Н. В. Подгорный үндүлүг аалчыларның деңгеринге демдеглелин биижээп, Арзевтиң ажылчынарының, инженерлериниң, техниктериниң болган албан-хаакчыларының күш-ажылга улуг чедишкинниг-лерин, хуудаа аас-кежиктиг болуурун күзээп.

Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер Арзевтеп Оранга чедип келгеп.

Оран хоорайның даргазы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазына алдар кылдыр артезиң шайгалга тургускан. Шайгалгага Н. В. Подгорный биле А. Аъбі пайырал йөрээлерин чугаалаан.

Н. В. Подгорный чад, хостуг ажылдарады тургузуп турар Оран хоорайның болгаш департаментиниң чурттакчыларынга күзелдерин чугаалаан, йөрээлиг доозаан.

Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер аалчыларга хүндүткелдиг Оранда ол чергинде 16 шакта чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының ол чуртка аъш-чорук кылып чорууругга ону Хүндүлел комитеди үдеп чоруур турар. Комитеттиң АУДР-ниң дыштыкы херектер министри, Революсчу Чөвүделиниң кежигүнү А. Бутефлика баштаан.

Делегейниң юристер шуулганы

Нацистиг херектеннерни истеп-сүрер талазы-биле делегей конференциязы ажылын март 28-те доозаан.

Делегейниң улустарының дайынчы көөр хөнүү чок. Дайынчыл нацистиг херектеннерни истеп-сүрерни бүрүүнү-биле боттандырарын, неофашистиг болгаш дайынчырак күштерниң катап чимзенишкиннер ыылып турарындан киижи төрелгетенни камгалаарын делегейниң улустарының негеп турары ынчангаш чөп. Европаның 17 чурттарының төлөэлекчилериниң чүгаалары ыңдыг мөл бодалдыг болган.

Хой-хой гитлержи херектеннер Германиянның Федеративтиг Республиказынга биез-ле олчаан хөстүг чорууп, чурттап турар. Кеземенге онаашкан эвилел херектеннерни безин болганчок-ла дажок чиик мээмеглиг ыылдыг шиидип турар дээп. Польшага болган гитлержи кеминг херектерни истеп-хынаар мөл комиссиязының директорту Ч. Пилиховскиий демдеглээн. Бистиң чурттарывыстың хөөйлуларын болгаш делегей эргезин ёзугаар алырга, дайынның кеминг херектерин- чон кырар кеминг херектерни урде болган деп алгаш үттүп болбас деп, ораттер оон ыңай чугаалаан.

Франкфурт университединиң улуг чөвүлекчизи И. Штафф (ГФР), Польшаның неделя санында үнер «Эрге болгаш амыдыралга» журналының кол редактору К. Конкол, оон-даа өскелер база сос алган.

Түүнел хуралга нацистиг херектеннерни истеп-сүрер айтырыгларының талазы-биле делегей конференциязының кыйгырыры хүлээп алдынган.

АКШ-тың Вьетнамда эжелекчи дайынын, араб чурттарга удур Израильдиң эжелекчи дайынын, грек улуска удур кеминг херектерни үүлгедип турар болгаш демократинны васкан, кимининг эргелерин дорамчылап турар, грек реакциязыг шеринг чагырганын бүүүү шаңнаар, конференция доктаал үндүрген. (СЭТА).

БАШТАЙГЫ СЕССИЯ

ИЙИ ЧЫЛ мурнунда болуп эртикен чер-чер Советтеринин, социуладазының ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советтиниг сонгуукчулар 430 ажыг чагыгны киирген. Найысыладыг ажыл-агыйын хогжедиринге, чурттакчы чонунуң амыдырал болгаш культура хереглеедерин хандырарын экижиктиринге сонгуукчулар чыда тодаргай сүмелээн. Хоорай Советиниг болгаш ооң күүскому чагыг бүрүүнү кичээнгейлиг оренип кергеп, бодунуң ариг курлавырларын тодаргайдап соонда, сонгуукчуларның санал-опалының хой кезинде амыдырала боттандырар деп түүнелге келгеп. Кылын чорудар ажылдарга хамаарыштыр хемчеглерни ап, кымның чүүү харылзаларын хүвааган, боттандырын чорударының хүүсаалын доктаатказ. 81 чагыгны күүседирии шиитпирлээн. Оларның 78-ни күүсеттингеп. Хоорайда таа чурттатка башкылары, садыг болгаш амыдырал хандырылгазының түдүгдарын ажылгалга киргеп. Чамдык кудумчулар асфальтылаттынган. Универмаг, Ленин кудумчузунда беш каът бажыңның адакы кагында аъш-чем магазинин дээш оон-даа өске түдүглар ажылгалга киргеп.

Бо чылдың март 16-да болуп эртикен чер-чер Советтериниң сонгуулдазы ажылчы чонунуң чаңгыс оң-сетпелдиин база Коммунистиг партияның, оон ленинчи Тоң Комитединиң долгандыр бистин улустуң үлам сырый каттышкынын, социалистиг демократиянның үлам ынайны чечектелишкинин тодаргай хереченел көргүскеп.

Бо чылгы сонгуулда мурнуңуң хүралдарынга Кызыл хоорай Советиниг 140 чагыг киргеп. Хоорай Советиниң күүскому оларның шуптуузун бирээн бирээ чокка сайгарып көргеп. 118 чагыгны күүседирии-биле үлүзээ алган. Ийи чагыгны үеткүү организаже, үш чагыгны кедээ Советтерже шиитпирлеп көөру-биле ыяштаткан. Хоорайның үлүг ажыл-агыйын хогжедиринин планында акша-төгерглер болгаш материалдыг күралыырар кордулмээри-биле 17 чагыг үүлээп алдымайн бар-гап.

Сонгуукчулар эрге-чагырга организациязынче боттарының толээлерин депшиидир тура, чүгле хоорайның экономиказын болгаш культуразын хогжедириин эвилелгин сорулгаларын практика кырынга боттандырары иегэн эвес база партилиг ХХIII съездиниң болгаш СЭКП Тоң Комитединиң сөөлгү Пленумларының шиитпирлериин күүседириниң талазы-биле чугула сорулгаларны кирирен.

1969 чылда садыл саарган продукциянның хемчээлэ эртикен чыл-биле децизөөрге 11,2 хуу өзер. Бо чылын 68 миллион киловатт-шак электроэнергияны будүрүп үндүрер, 7500 тонна эттээ, 900 тонна колбаса кылгыларын, 115 мүң эжеш хом болгаш кидис идиктерни будүрерин кордүүнеп. Чуртталга тудуун чорударыңга 2538 мүң рубльдан чарыгдазары планнаттынган. «Бок-Тей» совхозка 483, «Кара-Хаакка» 526, «Сукпакка» 539 дорбелчин метр чурттала тудуун ажыглалга киирер.

Хоорайның садыг хандырылгазының болгаш инниниг чемненилгезинниг ажылын экижиктиринге талазы-биле сонгуукчуларның нетелдези улуг. Ол чөптүг негелдеринге хандырар толээже Малчын кудумчузунга бир магазинни немей ажыдар, 32 олуттуг столоваяны, 72 олуттуг кафени ажыдар. Кыдыг дениск-кээрлерге, чонның дыштанып чердеринге киосктерниң, ларёктарының санын көөдедир. Хоорайның чагагайжыдага болгаш потаанчыдылгазын үлам экижидер, тараан ыяштарны камнап, ажаан хамаарар ажыдыы чүрүмүүдерин сонгуукчулар иегэп. Хоорүүскем бо чылын чагаажыдыганың түскай планын чөөдүп кылган Хой-нияттинип күжү-биле 3000 ыяштыг, 30 мүң чадаг ыяштыг тарын олуртуруп планнаан.

Коммунал будүүлелериниң ажылын экижидер дугайында хемчеглерни ап, сонгуукчулар сүмелээн. Ындыг чоруктуң бир кол чыдаргааны будүүлгенниң чогүүр нетелдезинге чедир ажылдаваан турарында. Хоорайның чүүт-таачы чонунга хандырылгаяы чамдык девирлерни чедирери болганчок-ла үүктеп ап бээр таварылгалар кайы хой. Чижээлээрге, хоорайның чамдык бакшынарга газ чедирилгези үүктелир, чүвар-бажыңнар доктаамал ажылдавас чоруктар чаңыс эвес удаа таварыны келгеп. Бо талазы-биле кандыг хемчеглерни ап чорударын депутаттар сессияга чугаалашкан. Ол ышкаш сонгуукчулар Шевченко, Чүдүм, Горнай дээш ышкаш кудумчуларны асфальтылаадыр хемчеглиг азырыг иегеп турар. Ону чаңгыс чыл иштинде күүседири бергеп. Ындыг болганда улус ажыл-агыйының моон сонгааргы планынга киирери көрдүүнүп турар.

Сонгуукчуларның чагыгларының дугайында айтырыгны Кызыл хоорай Советиниң март 28-те болуп эртикен баштайгы организастыг сессиязында чугааланнан. Сессияга санал бергеп эштер безинээ, Хүрекпен, Штрейба болгаш оон-даа өскелер чамдык амыдырал хандырылга будүүлгелерин үскай башкы-балгат-биле хандырар дугайында ам-даа шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктаатказ. Харылзаа салбырдарының, парикмахерскаяларның турар бажыңнары бичии болганындан чоңгу хүлээп алырынга таарымчалыг болбай турустуумайн турар. Ажыы уеде хоорайның санитарлыг байдалының хайгааралыыр, кудумчуларны, чурттала бажыңнарының девискээрининг аннан ырыгаашкынын чорударынга депутаттарның, доктаамал комиссиялардың, кудумчу комитеттиринин база албан организациялярның сагыш салыры депутат эш Метелина Сөдүүүн ганалынга онзалап демдеглээн.

Сессияга организастыг айтырыгларны чугаалаанган. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсекомунуң даргазынга депутат эш С. Х. Кралыйны, бирги оралакчызынга депутат эш Ю. М. Успенскийни, оралакчызынга депутат эш Е. Д. Удрякинаны, секретарынга депутат эш Е. В. Мосийкону сонгаан.

Күүском неижүүнерииге он бир депутат киргеп.

Кылдыстер эргелекчилериге депутаттар эштер Р. С. Гиниятдова, З. Ф. Борисова, Ю. З. Кюсенский, В. Ш. Сат, К. Т. Соннов, В. А. Кузнецов, З. П. Аракчаа, Г. С. Бараанова болгаш А. С. Тихонова олар сонгуулгаган.

Ол доктаамал комиссиялыг, 21 депутат болуун дөрт депутат посгуулук, хайгаарал болган административтиг база иазы четпээе үүгүлер херээн коор комиссиялары тургускан.

Кызыгааржылар дуза чедирген

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ, март 27. (СЭТА). Охотум океанның Кызыл Тук орденниг кызыгаар округузунуң дайджылары Охотум океанга балыкчал чорупкан 18 япон балыкчының аны-тынын камгалап алган.

«Ясико-мару 15» деп япон судно улуг шуургана таварышкаш, ооң хөлөдилирикчизи салдан үнүп келеен. Шуургана доктаап далаш ол судноңу эрииче алдап чорупкан, анаа ону кучуулуг чалчылар далаар кырынче үнүүр шаалкан. Судно сууже бүүүп эгелаан.

Аңаа дуза чедирер дээш совет кызыгааржылар биле далай ортезинниң ажыдажылгазы чеде чонуп келген. Олар япон балыкчыларны аймактан камгалап алгаш, чымыктырып, чемиргезип, оларга сунгезин, зеп, эмнер бергеп.

Далаб чалгыларны беш метр бедин турган берге шуургаңны ёйде кызыгааржылар ондакка таварышкыннарны резин гемелериже олургуп алгеш, боттарының кораближе экжелеп.

Япон балыкчыларны япон суднога хүдээдип бергеп. Балыкчылар чорупторда, олардың аңы-тынын кызыгааржылардың камгалап алганынга болгаш ыяштарлыг чүректиң ханызындан хүндүткелдиг болганынга өөрүп четтиргенин чугаалаан.

Солдаттар дайынчы хүрээленде база катап турупкан

Даман ортулукту маадыр камгалашкан чеди кызыгааржы март 27-де госпитальдан эккирип үнгеш, иогаан погоннардыг шинельдерин катап кеткилепкен. Совет Эвилелинии Маадыры В. Бубенин, П. Величко, В. Захаров, П. Литвинов, М. Путилов, В. Чернов болгаш Е. Шимокин олар госпитальдан чоруптарда, оларның кадыын катап тургузуп бээр дугайында эмнелге ажылдакчыларынын чаагай сагыш салганынга өөрүп четтиргенин чугаалаан.

ПРИМОРЬЕ КРАЙ. (СЭТА-ның корр).

Пижне-Михайловскиий балыкчызы Геннадий Васильевич Авдеев сонет Даман ортулукка кыдат эрге-чагыргаларының черии чөнгээнинин эгелээринде үезинде бодунуң кол ажылын кылып турган. Авдеев ажыл-биле он-чемзекти дажылап, бистиң кижилгаарлаарывыска дүзээлээн. Ам Авдеев автомашин чүктепкен, бодунуң кол ажылын кылып турар. Ийиги олуртуга оон сонгу адазы — Владимир Георгиевич Авдеев.

Ю. МУРАВИН биле Н. НАЗАРОВТУҢ телефотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭРГЕЛЕР БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Партийжи амыдырал

Совет Эвилединиң Коммунистиг партииэы бодуныӊ хогжудезиниге партийжи демократияныӊ ленинчи принцивин ыдыктыы-биле сагыш келгем. Кандыг-бир айтыыг талазы-биле шиитпирге хүлээп алдыгыже чедир коммунист бодуныӊ бодалыл, саналын идип үидүрер эргелер. Ынчалза-даа шиитпир хүлээп алдыгап соолүнде коммунист хүрмысканы бүтүү адыргаларыга, ажылычы чонуӊ коммунистиг кижизидилгезиниге партийжи политиканыӊ боттандырмыкчалары болуп турар. Ленинчи партииӊ к е ж и г ү н н е р и ажылга, хой-ниити ортузунга болгаш амыдырал-чуртталгага хууда үлегер-чижеэн коргүзер хүлээлгелиг. Коммунистиг үе-дээжи партииэ турган совет ниитилелдиӊ кежигүннери коммунистерге дещнежиин оралдажып, оларныӊ үлегер-чижээн ап турарлар. Тудугларда, үлетпүрде, кодээ ажыл-агыйда онон, чүс-чүс коммунистер ажылдап, бригадаларныӊ болгаш будун коллективтериниӊ баштап, коммунистиг күш-ажылдыӊ шалыпчымыы деп бедик аттыг чедип алыры дээш демисежиин, ажылга болгаш амыдыралга үлегер-чижээн коргүзүп, билиг-ме д е р е л и н доктаамал бедидип турар.

Коммунизм тургузукчуларыныӊ авангарды—коммуниске партия кежигүн эвестерден артык эргени бербейн турар дээрэни совет кижи бүрүзү билир. Кежигүн кижиниӊ мурунуга негелде үлам күштүг тургустунган. Ынчангаш партиэга киргей кижи ооң Уставта айыткан демир дег сагыыга-чурумун болгаш хүлээлгелерин ыдыктыы-биле сагыыр.

СЭКП-ниӊ XXIII съездизин коммунизмни тургузары дээш демисеглер партия кежигүүниӊ адыш улам бедик кодээрии онзагаар айыткан. «СЭКП-ниӊ Программазыӊ болгаш Уставыӊ үрен чоруур, бодуныӊ ажыл-чаңы коммунистиг адыныга дүүшпес кижилерден партия хостальш ап турар» деп Уставтыӊ киирвиледе чүүлүнде айыткан-дыр. Коммунистиг тургузукчуныӊ программазын амыдыралга боттандырары дээш демисеглер коммунистиг харысказазы үлам бедиэнин ол чүүл айтып турар.

Ынчалза-даа коммунистиг бедин адыш шынаыктырбайн чоруур кижилериниӊ бар боон турары хомудавтыг. Коммунистиг эргелерин ажы шиитпирдиӊ кежигүннери коммунистерге дещнежиин оралдажып, оларныӊ үлегер-чижээн ап турарлар. Тудугларда, үлетпүрде, кодээ ажыл-агыйда онон, чүс-чүс коммунистер ажылдап, бригадаларныӊ болгаш будун коллективтериниӊ баштап, коммунистиг күш-ажылдыӊ шалыпчымыы деп бедик аттыг чедип алыры дээш демисежиин, ажылга болгаш амыдыралга үлегер-чижээн коргүзүп, билиг-ме д е р е л и н доктаамал бедидип турар.

Коммунизм тургузукчуларыныӊ авангарды—коммуниске партия кежигүн эвестерден артык эргени бербейн турар дээрэни совет кижи бүрүзү билир. Кежигүн кижиниӊ мурунуга негелде үлам күштүг тургустунган. Ынчангаш партиэга киргей кижи ооң Уставта айыткан демир дег сагыыга-чурумун үрээр чоруктар болгулуп турган. Чүгле декабрь айда чамдык ажылчыннар 25 прогуа ыңгайынмыы фактылары илерээн. Коллективтиже кижизидилге ажылын экижиндирииче шында партия эге организациязы доктаамал кичээнгейни күштелдиргеининиӊ түӊнелинде, күш-ажылдыӊ сагыыга-чурумун үрээр чоруктар соолгу үеде кызырыгын. Бо чылдың ийи айларында 2 прогуа болган.

Транспортчуларныӊ ортузунга политинформацияны неделя саныында чорудуп, лекция пропагандазын күштелдиргеи. Соолгу үеде яңыы-бүрү темаларга 8 лекция номчуттурган. Хана солуун үндүрүлгеи экижип, аңаа коллективтиӊ ажыл-амыдырында чедер, четпес талааларыны өй-шаанда чырыдып турар. Бо чылын «Чаңкы» листоктуӊ 5 катап үндүрген. Аңаа күш-ажылдыӊ сагыыга-чурумун үрээн кижилериниӊ фактылары илерээн. Коллективтиже кижизидилге ажылын экижиндирииче шында партия эге организациязы күштелдиргеининиӊ түӊнелинде, күш-ажылдыӊ сагыыга-чурумун үрээр чоруктар соолгу үеде кызырыгын. Бо чылдың ийи айларында 2 прогуа болган.

Транспортчуларныӊ ортузунга политинформацияны неделя саныында чорудуп, лекция пропагандазын күштелдиргеи. Соолгу үеде яңыы-бүрү темаларга 8 лекция номчуттурган. Хана солуун үндүрүлгеи экижип, аңаа коллективтиӊ ажыл-амыдырында чедер, четпес талаалары

ИЛЬИЧИНИ ТАНЫЫР КРАЙ

ПАРТИЯНЫҢ X СЪЕЗДИЗИНИҢ анкетазында «1917 чылга чедир революстуг шимчэшкинге киржип чораан сиилер бе?» деп айтырыгны Владимир Ильич дончу тодаы-биле мынчаар харыылаан: «Енисей губерниязы (Сибирь)».

Енисейниң эриктеринге, демир-оруктан чүс ажыг километр ырак эки черге Ленинниң эрттирген үш чылы хайныкпынгыр революсчу ажыл-чорудулга-биле демделеттингеи. Сибирьге ол марксизмни партияның теоретиктиг үндезинненгеи, ону тургузарының планын болгаш демиселинниң программазын ажылдап кылган. Ыраккы Чөөн чүктен Женева чедир турган орус марксистер-биле харылзаларны тургускан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Красноярскиниң коммунистиг организациязының шуут-ла эге-бажыңга турган чорукка Красноярскиниң ажылчы чоннары чоргаарланып турар.

Шөлүлгезиниң улуг нуруузун Владимир Ильичиниң эрттирген чери болур Шушенское суурга тургаш, Владимир Ильич тараачыннар-биле, чурттуң төп областарындан укталып үнген кижилер-биле чоокшулажып, олар-биле эки-ле чугаалажып, чырыткылыг келир уеге бүүрелдип оларга сиңирип турган. Дүжүлгеде саадаан калчаалар чок турар, орус улус кулдазыышкынындан хосталыр уе келир дээр дугайында Ленинниң сестерин Шушенскоеде тараачы Иопский Завёрткин сактып чугаалап турар.

СИБИРЬДЕ ЛЕНИННИҢ ЧЕРЛЕР түгле сибиржилерге эвес, харын база ооке-даа кижилерге бир янзының университеди апарган. Шушенское Совет Эвилелиниң янзы-бүрү черлериден, делегейниң хой-хой чурттарындан келген кижилерни водунче хандыдып турар.

Шушенскоеде Бажың-музейниң сагыш-сеткиздер бижиир дептеринге Аргентинаның, Бразилияның, Сальвадорпуң компартияларының ТК кежигүнери болуп эштер мынчаар бижээн: «Шөлүлгеже шолуттурген-даа болза, ажылчын ангының революстуг партиязын тургузарының буянныг херээнге идепкейлиг ажылдап турган Ленинниң чурттап чораан черлеринге бадары биске улуг хүндүткелдир. Социалистиг улуг революцияны кыпсып үндүрген «Искраны» ол маңаа тургускан. Бо чорук бисти революстуг демиселче сорук киирип турар». Оон ооке армында француз журналистиң демделеели бар. В. И. Ленинниң чурттап, улустарның бүгү-ле делегей төөгүзүн өскерткен болуушкуннарны белеткеп» турганы бажыңны аажок хайныжан сеткил-биле көргенин ол бижээн.

Эрткен болган амгы үениң демдектери кончуг тода илереттинген Сибирьге Ленин онзалапкы хостүп турар. Хаанның дүжүметтери түгле «шөлүлгеге тааржыр» оран кылдыр санаа турганы бо черниң ылаптыг аяны Октябрь революциязынга ажыттынган. Бо черге хаанның колонизаторлары тергиндеп турган шагда-ла Сибирьни «келир улуг уелиг байлак оран-дыр» деп, Ленинниң чугаалаан кайгамчыктыг сестерин сибиржилер сактып чоруур.

1920 ЧЫЛДА, Россияны электрижиндерииниң күрүне планында (ГОЭЛРО-нуң): «Бүгү-Россия сес кезекке чарлыр, а Сибирьниң түгле барының талазы аңаа кирер» деп, бижин кээн төлевилелиш Улус Комиссарлар Чөвүделиниң даргазынга эжезерге, Сибирьниң мыдыг перспективазы-биле Ильич чөпшээрешпээн болган «Сибирьниң» деп сестүң үлүлүнге «түгле амдыызында» деп сес киирген. «Амдыызында» дээрге кайгамчыктыг сос! Ол болза бүгү Сибирьни электрижидер херек, мынчаарга акша-хөреңги болган күш чедишпестиң харазы-биле чурттуң чөөн талазын индустриализастаарын түгле түр када соңгаарладыр апаар дээни олдур. Бодунар арга бар апаары билек, Сибирьге индустрияның кайгамчык улуг базазалары тургустунуп эгелээн.

Красноярск крайга 1928 чылдан 1940 чылга чедир, дайын мурнуунуң 12 чылының дургузунда 600 ажыг бүдүрүлге черлери туттунган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында болган дайын соөлүнде чүүлге «түгле амдыызында» деп сес киирген. «Амдыызында» дээрге кайгамчыктыг сос! Ол болза бүгү Сибирьни электрижидер херек, мынчаарга акша-хөреңги болган күш чедишпестиң харазы-биле чурттуң чөөн талазын индустриализастаарын түгле түр када соңгаарладыр апаар дээни олдур. Бодунар арга бар апаары билек, Сибирьге индустрияның кайгамчык улуг базазалары тургустунуп эгелээн.

Красноярск крайга 1928 чылдан 1940 чылга чедир, дайын мурнуунуң 12 чылының дургузунда 600 ажыг бүдүрүлге черлери, оон иштинде Красноярск ГЭС-тиң 6-гы агрегадын тудуп тургускан, соңгу широтанын чедеп дугаар параллелиниде Талнахтың «Маяк» рудниги туттунган; Красноярскиниң алюминий заводунда электролиз корпустары дериттинген; Ачинск — Абакановоның демир-оруу туттунган.

Енисей губерниязында «одаа» ажыл-агыйының ядаратай байдалының дугайын В. И. Ленин шаанда мынчаар бижээн: «...аш-чүт Сибирьниң Италиязын, тодаргайларга, Минусинск уездиниң безин таварып турар апаргаш» (В. И. Ленин. 19 том, 163 арын).

Ам Красноярск край — чурттуң чөөн талакы районнарының «одаа» ажыл-агыйының кол-ла тараалаң черн. Ол аъш-чемниң бүгү хевирлеривиле түгле бодуи хандырып ап турар эвес, харын оны өске районнарже база үндүр соөртуп турар. Крайның «одаа» ажыл-агыйы бедии-биле механизастаттынган.

Сибирьниң үндезин чурттакчыларының болгаш хаан чазакка шолуттурүп келген кижилериниң ажыг түрегделиниң дугайын, маңаа чурттап турган улустарының эрге-медел чогунуң, түремишиниң болгаш угаан-бодалды сайзырадырда эң-не чугула бөдүүн байдалдар тогунуң дугайын чугаалап турар каракка чаржыкчыг арнынар революция мурнундагы литературага долган турган болгай.

Октябрь революциязының мурнуу чарынында «Красноярск хоорайның бөт-чагыргазының медпэзинең» улуурган демделээни болза, крайда «чогуур техниктиг билигиг кижилер чоктуң ужурунда херектиң байдалы кончуг багай боон турар. Долганы ада-өгбелериниң аргазы-биле тыртыгып, ыяштыг база-ла мынчаар хирээлеп турар. Эң чүүл-бүрү материалдарының ажок хөй курлавырлары камнаалга чокка, билиг чокка ажылдаттынып турар, а оларны губерниядан дашкаар соөртүр дуула

ШЫН ⊙ Дөртку арын ⊙ 1969 ч. март 30

ИЛЬИЧИНИҢ ЧАГЫГЛАРЫН ЁЗУГААР

ЧАСКА МАКТАТКАННАР

Кылаң шил-биле ханалаган делигирелерлиг, делгеп залда он-он трактор чыскаалыпкан турар, парадка кostуп үнүп келгензиг-даа. Дүгүлүг бичии тракторлардан 220 аът күштүг «Кировчу» болгаш Харьковка бүдүрген, 150 аът күчүдүг «Т-150» шыкаш, коңчуг улуг тракторларга чедир бистиң үлетпүрүвүстүң бүдүрүп үндүрүп турар түүл бүрү чергелиг, маркалыг хамык машиналарын мында делгеп көргүскен. Оларның дугайын СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чылдагы) Пленумунга чугаалаткан.

ССРЭ-ниң УАЧД-зинiң «Кодээ ажыл-агыйны механизатаны болгаш электрижиткеткен» делгирииниң экспонаттары тараажыларның чепсектеринiң хөйүн, чүүл-бүрүү хевирлиин, кодээге бүдүрүп бээр техниканың сайзырангайжын турарын көргүскен. Чаа машина болганы-ла улам улуг күчүлүг, ажылдаары бүдүрүкчүлүг, бүгү тала-биле таарымчалыг. Ийи миллион машиналыг бистиң трактор парыгыстың күүг-шыдалы улам улагдып турар. Бо чылдың сазы аңаа хамаарыштыр база бир онза байырладыг.

Совет тракторлары эң баштай бүдүрүп эгелээнинден бээр ам 45 чыл эрткен. 1923 чылда Бүгү-эвилелдиң кодээ ажыл-агый делгелгезин ажыттынганда, Ада-чурттың шенеп бүдүргеп тракторлар сонуургачыг боогаш. Оларның бирээзи Украинаның мурмуу талазының кодээ ажыл-агый машиналарының трезинiң 1923 чылдың март 10-да бүдүрүп үндүрген «Запорожчуу» болган. Оны бүдүрериниг 150 пуд металл чарыгдаттынган. Боттарының хуралыңга ажыл-чымнарының чаңгыс үн-биле хүлээп алган доктаазында мынча дээн: «Заводтуң эң баштай бүдүрген трактористи РКП-ниң 25 чыл ооңга алдар болдуруп, пролетарлыг башкылыкты В. И. Ленинге безек кылдыр суидувус. Эш Ленинниң бистиң заводувустуң күндүлүг слесары кылдыр данзылаар деп доктаткан, эш Ленинге баймр чедирликке...»

Ол заводка оңза бүдүштүг трактористи тогаатканда, ээн эптээн, ооң ол машиналының ажылдаары бедик бүдүрүкчүлүг дээш делгелге диплом тывыскан.

Ол трактор эрги болган чаа кодээ ажыл-агый машиналарының, дериглериниң сонуургачыг деңнелге коргүүлүүге киргиккен. Шөлдүң бир талазында тараажыларының ыяш андазылыары болгаш оске-даа бүрүнгү чепсектери тургускан. Оон кожазында «Мындыг чораан» деп плакат коступ турар. Ооң дужүнда бир талага «Мындыг болур» дээш плакаттыг, чаа машиналарлыг доозу кылазынар. Ильичиниң тараачинаарга бээр деп күзеп чораан чүс муң трактористиң баштайгылаары ол трактордар болган.

Үлетпүрүүң трактор бүдүрүп үндүрери баштай «Кызыл путиловчу» заводка организастаттынган. Баштайгы трактору завод 1924 чылдың апрельде бүдүрүп үндүргеп.

Ам бистиң трактор бүдүрер тергиин чергелиг үлетпүрүүс бар. Ооң чүгле бо чылын беэзин кодээге бүдүрүп берген машиналары 306 муң. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде делгеп көргүскен чаа техника ховуларга кээп ажылдай бээр.

(Эгээи 2-ги арында).

ЛАҢЗЫЫНЫҢ БИЙИРИНДЕ

келириин тодаргай коргүүп турар. «Россияга» каттыжаашының байырлалы» деп чуруктә Тываның бойдус чурумалы-биле ында тоогуулуг болуушкун хаяы холбаалыг кылдыр коргүүтүнген. Тываның Совет Эвилелиниг каттыжаашының дугаайында декларация бижиктiң өөрүшкү-биле дыңнаан, ону эзөөк чүүлүүнүң турар чон, ол улуг, коңчуг чараш, коргуттуг чуруктә хоорай, мрактә деңгем хонуг, эрес дээр, ак-кок даглар. Моон соңгаар Тываның бүрүнгаар хогжүп сайзыраарына улуг деңтемдер ажыттынган-дыр деп чүвени кижи дораан-ла ол чуруктан көрүп каар. Ногаан, чүүл-бүрү чараш өнүер, кижилериң арын-шыралыңда өөрүшкүнүү, хүдумчуруу, чайыннаалы ураа тывынгар кылдыр чуруттуганынаан аңгыда национал хевир, азы-чанныг база-ла тодаргай коргүстүнген.

Сергей Лаңзының тогладыкчы ажыл-чорудулазымда тоогу темазы эңге байлак. Ол Тывага болуп турган хамааты дайынныңдугайында хей, эки чуруктарыны чураан. Оларга «Партизаннарже», «Кызыл партизаннар Тывада», «Үдеп чоруп турарыс», «Кызыл партизаннар Тарлашкын тулчушкунунга тиилээш, Самагалдай хүрээзинде келгени» болгаш база Тывага улустуң национал-хозталга дээш тааанда канчаар демисеежи чорааның, революсчу чорууң коргүскен өскеда чуруктар хамаарыктыр.

Тываның социалистиг чаартылгаларының дугайын ол бодунуң чуруктарында бедик идеяны, ураң-мергежилдиг кылдыр, таланттыг коргүскен. Ол баштай ол «Чаа бажыңче көжүп», «Чаа ырм» деп чуруктарында аныяк Совет Тываның кижилериниң чаа амыдыралче кирип турарын коргүскен. «Сенээже эң баштай үнгенге», «Тываның чалыы назыны», «Ажылдан кел чоруурум» деп чуруктары чогум түүлүү дугайында дээрии оларның аттарындан-ла ырең шыкажыл.

Тываның аар үлетпүрүүнүң баштайгылары, бүгү-эвилел үжүр-дузалыг улуг тудулгар — Ак-Довуракта даг-дүүнүң, Хову-Аксының кобальтызының комбинаттарының тудунүүң дугайында база Ак-Довуран биле Абаза оруун кылын турарын республиканың болгаш эвээ аайы-биле болгулаан деңгелгелерге киирегш, улуг үнеледи алган. «Тываның чалыы назыны», «Совет Тыва түүлүү тургузуп тур», «Ак-Довурак—Абаза оруу» деп чуруктар Октябрьның 50 чылынга тураскаатказан республиканы конкурузуунга эң эки чогаалдарның арасынга кирип, шаңналга четкен.

Лаңзының ураң чуруглазында бир кол черни пейзаж амыдыралды, чаптыг берген кап чүүл малды коруп турар бис. Ол-ла чуруктар бирле онзагай хевирлиг, тускай өңнерлиг кылдыр чуруттурган.

Тываның алдар-сураглыг база мүрнакчы кижилериниң дугайында портрет чуруктарны Сергей Лаңзы чедишкининг чураан. «Баштайгы тыва эмчи Сереккей», «Хамааты дайынының маадыры Чүдүмэ», «Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң мүрнакчы хойжуу Оюн Увангур», «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үрүне Кандан» болгаш оон-даа өске портреттери кижилериниң сагыш-сеткилиниг үттүгидүрбас болуп артып калыр.

Сергей Кончуковичиң Ленаныңнын чогаадыкчы эки чедишкинниериң, Тываның чуруга ураң чүүлүүнүң хогжүдезинге улуг ачы-хавыналыын үнелеп көрөш, баштай аңаа Тыва АССР-ниң ураң чүүлүүнүң болгаш чечен чогаалының алдарлыг ажылдакчыны атты. Эрткен чылын РСФСР-ниң алдарлыг чуруктуу деп хүндүлүг, бедик атты тыскан.

Тыва чуруучулар эвилелиң тургузарынга Лаңзының киирген улуг-хүүжү улуг.

Лаңзыны чуруктуузарының даргазы кижи болганда оон организастаан, кылын чорудар ажылдары-ла хөй. Ол-ла хамык кызыр хүлээлегерии, бодуунуң чогаадыкчы ажылдарын шуптуузуп-на четтиирге кылын турар. Чуруктуулариның амыдыраа-чурттаалгазы, оларның таарымчалыг ажылдарында сагыш човаан, удуртуп-баштаар черлерге бо-ла айтырыг тургуза берген турар. Шиңаар ходелип тургаш, чуруктулар бажыңын тударын шинтирилеп аскаан. Амгы үеде ол чуруктар галереязы тургузар черии, улусчу ураң сиилбиктилер, шеверлер ажылдаар экспериментелдилер мастерская ажылдарының айтырын шинтирилеп алыр дээш күжениишиниг ходелип турар.

Лаңзы — болгаш РСФСР-ниң чуруучуларының сүезиниң-ниерге Сергей Кончуковичиң киржип, тыва чуруучуларның канчаар ажыллаан, оларның мурнуунда кандыг сорулгалар салдынганын ол съездиерге савал бергеш, чугаалаан. ССРЭ-ниң чуруктуларының 3-ку Бүгү-эвилел съездиниге чорааш, үжүдүкчу-космонавт Алексей Леонов биле ужуражыр, салыш-сеткилиниң ханызынаан чугаалашкан.

Тиилээш КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: космонавт А. А. Леонов, РСФСР-ниң алдарлыг чуруучулары С. С. Лаңзы, В. С. Рогаль.

ШЫДЫРАА

УЛУГ МАРГЫЛДАА ЭГЕЛЭЭРИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Хол-шыдыраага делегей чемпионуу-биле ойнаар эрге дээш үш чылда үргүлчүлеп келген демисеедеө кончаар доозулганы номчукчуга билдинсиңер. Ам шыдыраага хамаарыштыр моон аданда салдынган айтырыглерга харыылап боорин СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

МАРГЫЛДААНЫ КАНЧААР ЭРТТИРЕРИЛ?

— Оон хүн чүрүмү тозогайлаттынган. Маргылдаа үеэнинде, моон мурнугаастызы дег, чээрби дөрт салыыг болуур. Ынчаарга база-ла, үш чыл мурнунда дег, Борис Спасский база катап Москванның эстрада театрынга Тигран Петросян-биле «түлчүшүүлүү» эгелээр. Ынчаарга совет көрүкчүлерге таңчылчаан таарымчалыг чүве чүл даве, маргылдаага кым-даа тиилээр үүве болза, делегей чемпиону бистиң чүртүүстүң болдуунуу болуур.

Апрель он ийиде маргылдааның ажыллыкшыны болуур, баштай агы-биле кымнын ойнаары база тодаратпазар. База-ла моон мурнугадыыл дег, маргылдаанын судьялары делегей чергелелериниң Альберик О. Кезлэ (Бельгия) болгаш Мирослав Филип (Чехословакия) олар болуур. Оны ойнакчылар боттары чугаалаттыр деп чоппээрешкинер. Секузантылары база-ла мурнугадызы дег: Петросяннымн — гроссмейстер Игорь Бондаревскиий. Спасскийниң — гроссмейстер Лев Болеславский, Спасскийниң — гроссмейстер Игорь Бондаревскиий.

Бирги салыт — апрель 14-те. Маргылдаанның кирижикилери неделяда үш ойнаар: понедельникте, средала болгаш пятницада салыг — 16 шак 30 минутада эккээр. Төндүрбээн салыглары — вторникте, четвергте болгаш субботада ойнаар. (Ынчаарга тонизон салыглары ойнаар черн эстрада театры эвес, а тон шыдыраа клуву). Дыштанар хүнзери — воскресеньe.

Петросян он ийин саанныг болуп болза, бодунуң чемпион адын камгалап алганы ол дээрии мында немен кайын. Ынчаарга бир эвес Спасский тиилеериин чедип алыр дээр болза, бетп-ле дээрге 12,5 саннын болуур үнүүлүүр.

ШЫДЫРААА ДЕЛЕГЕЙНИҢ СОНУУРГАЛЫН ХАЙНЫКТЫРЫП ТУРАР. БО МАРГЫЛДААНЫ КАНЧААР ЧЫРЫДАР ДЕП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА КАШ СӨСТЕЙ ЧУГААЛЫ КӨРҮНЕРЕМ?

— Эрте-бурунгаан бээр ойнаа келген бо сонуун өөнүң ийи шылгарантай шыдыраачылаарның үжүражылгазынга сонуургал коңчуг улуг харыы. Ол сонуургалды хаңгыраарын чөрле кыыдар бис — дээш, оргкомитеттиң даргазы уламчылзаан.—Апрель 4-те, үүндүс, тоо шыдыраа клувунга парлалга конференциязын чылдырар. (Аңаа апрель сестте делегейниң херээжен шыдыраачыларындан шыдыраа «дангыназы» болур эргеин чаалап алыры дээш база-ла бистиң аза-чурттулаарывыс Нона Гаприндашвили биле Алла Кушнирниң аразында эгелээр деп турар маргылдаа дугайында чугаа база болыр). Петросян биле Спасскийниң маргылдаазының байырлачыыт ажыдыыкмынын телевидение көрүкчүлери база көөрлер. Бо маргылдаазаарны телевидение болгаш радио үргүлүү чырыдар. Бүгү салыглары неделяда бир катап үнер «64» болган түскай бюллетень паралаар. Моон билнн турарымбиле алырга, силерниң агентилелиңер боттарының телетайтарын эстрада театрынга тургускулаан, удурлашкыларының көштерин, тайыгыырларны болгаш оон-даа оске оон-биле холбаакан чүүлдерни бүгү делегейге база дамчыдары чугаажок.

ПАРЛАЛГА БЮРОЗУП ТУРГУЗАРЫ ЧУГААЖОК БООР АЛЕ?

— Чугаа-даа чок... Оон удуртукчузу делегей мастери Михаил Ю́дович. Ол бодунуң дузалакчылары-биле маргылдааны шалыкшын болгаш дозу чырыдар толгоде, информация агентилелдиринге, солунналга, радио болгаш телевидениете олардан хамаарышкан болдунар-ла чүүлдерни кылырлар.

Театрның фойезинге салыглары көргүзер көргүзүг самбыраларын тургузар. Көрүкчүлерге тайылбырны шыдыраа талазы-биле бедик мергежилдиг тускай кижилер киларлар. Оон-биле кады хүннүң-не гроссмейстерлериниң чедип алыр дээр болза, бетп-ле дээрге 12,5 саннын болуур үнүүлүүр.

ШЫДЫРААА ДЕЛЕГЕЙНИҢ СОНУУРГАЛЫН ХАЙНЫКТЫРЫП ТУРАР. БО МАРГЫЛДААНЫ КАНЧААР ЧЫРЫДАР ДЕП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА КАШ СӨСТЕЙ ЧУГААЛЫ КӨРҮНЕРЕМ?

— Эрте-бурунгаан бээр ойнаа келген бо сонуун өөнүң ийи шылгарантай шыдыраачылаарның үжүражылгазынга сонуургал коңчуг улуг харыы. Ол сонуургалды хаңгыраарын чөрле кыыдар бис — дээш, оргкомитеттиң даргазы уламчылзаан.—Апрель 4-те, үүндүс, тоо шыдыраа клувунга парлалга конференциязын чылдырар. (Аңаа апрель сестте делегейниң херээжен шыдыраачыларындан шыдыраа «дангыназы» болур эргеин чаалап алыры дээш база-ла бистиң аза-чурттулаарывыс Нона Гаприндашвили биле Алла Кушнирниң аразында эгелээр деп турар маргылдаа дугайында чугаа база болыр). Петросян биле Спасскийниң маргылдаазының байырлачыыт ажыдыыкмынын телевидение көрүкчүлери база көөрлер. Бо маргылдаазаарны телевидение болгаш радио үргүлүү чырыдар. Бүгү салыглары неделяда бир катап үнер «64» болган түскай бюллетень паралаар. Моон билнн турарымбиле алырга, силерниң агентилелиңер боттарының телетайтарын эстрада театрынга тургускулаан, удурлашкыларының көштерин, тайыгыырларны болгаш оон-даа оске оон-биле холбаакан чүүлдерни бүгү делегейге база дамчыдары чугаажок.

ПАРЛАЛГА БЮРОЗУП ТУРГУЗАРЫ ЧУГААЖОК БООР АЛЕ?

— Чугаа-даа чок... Оон удуртукчузу делегей мастери Михаил Ю́дович. Ол бодунуң дузалакчылары-биле маргылдааны шалыкшын болгаш дозу чырыдар толгоде, информация агентилелдиринге, солунналга, радио болгаш телевидениете олардан хамаарышкан болдунар-ла чүүлдерни кылырлар.

Театрның фойезинге салыглары көргүзер көргүзүг самбыраларын тургузар. Көрүкчүлерге тайылбырны шыдыраа талазы-биле бедик мергежилдиг тускай кижилер киларлар. Оон-биле кады хүннүң-не гроссмейстерлериниң чедип алыр дээр болза, бетп-ле дээрге 12,5 саннын болуур үнүүлүүр.

Маргылдаага бүгү делегейниң шыдыраа федерациязының төлөөзелчии болуп делегейниң экс-чемпионуу Макс Эйвенн келириинин дугайында дыңнаар алдынган. Ол шыкаш хаттыкы чуруттарын эзөөк каш сураглыг шыдыраачылар келиир дээрии мында турар бис.

Делегей чемпиону болуур дээш маргылдаалар деэзеге чаалыг демисеезе эртип турулгаан болгай. Ынчалза-даа бо удаада «түлчүшүүнү» эң-не чидиг болур деп турар. Шыдыраага эң бедик мергежилдигериниң бодалы база шындыг. Ындыг түүве болганда шылгарантай шыдыраачылаарның ооюнун хайтавазарны биске улам-на солуун болур—деп, А. М. Петов түүнеп чугаалаан.

Маргылдаага бүгү делегейниң шыдыраа федерациязының төлөөзелчии болуп делегейниң экс-чемпионуу Макс Эйвенн келириинин дугайында дыңнаар алдынган. Ол шыкаш хаттыкы чуруттарын эзөөк каш сураглыг шыдыраачылар келиир дээрии мында турар бис.

Делегей чемпиону болуур дээш маргылдаалар деэзеге чаалыг демисеезе эртип турулгаан болгай. Ынчалза-даа бо удаада «түлчүшүүнү» эң-не чидиг болур деп турар. Шыдыраага эң бедик мергежилдигериниң бодалы база шындыг. Ындыг түүве болганда шылгарантай шыдыраачылаарның ооюнун хайтавазарны биске улам-на солуун болур—деп, А. М. Петов түүнеп чугаалаан.

СУГ АРЫГДА—АМЫДЫРАЛГА ТААРЫМЧАЛЫГ

Хемнерни, холдерни, хөөлбектерни бокталдырып, хиреңдирбес талазы-биле бистиң чүртүүвүстә калбарган демисеезде бүгү чон киржип турар. Бүгү-ниитиинин, ажыл-агыйларының киржилгези-биле сугну хирлендирбес талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

Сугну хирлендирбес талазы-биле бистиң республиканга өөскүүр чыздырда элээн хемчегер алдынган болгаш моон соңгаар уламчылзаар. Тываның балык камгалал инспекциязы бо чылдың январь, февраль айларында Улуг-Хемниң болгаш Чадаана хемниң унгыларына хыналла-

⊙

ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫЛАР АТТЫГ КУДУМЧУ

Бурунгудан бээр тоогуулуг украин Дубно хоорай (Ровно область) —И. Гогольдуң «Тарас Бульба» тоожизүнүң ыры болган, аздар-сургаглыг казак тиилээ,—немец-фашистиг эзелеечилерден хостаалган хүнүүден бээр 25 чыл болган онаа демделээш.

Ол украин шиизэ дээш тулчушкунарга гвардейжин капитан Кечил-оолдуң компаспалаан тыва эки турачылар экадрону онза шылтараан. Фашистерге удур ол экадрон Ровнонуң Морозов аттыг казак 8 дугаар аттыг шерии дивизиязының хүрээлеяние дайындажып турган.

Тыва хей-хей эки турачылар украин черге маадырларның өлүмү-биле олген. Дубнонуң аксыны чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүсомунуң шинтирип өзугаар тыва гвардейжилериниң шылгаралыга турескаал кылдыр хоорайның бир кудумчузун тыва эки турачыларының адыгыле ядаан. Турескаал самбызазында мынча дээш сөстерниң «индыырлеп бижээн: «Дубно хоорайны немец-фашистиг эзелеечилерден 1944 чылдың генварзь—мартта хостаан Тыва эки турачылар аттыг кудумчу».

(СЭТА-ның корр).

Солгон тамызының элдептиг тывызыктары

Чоон Саянда Солгон сыннарының тайга девискээринде чоогунда Мариновка болгаш Таможенка суурлардан ырак эвестө тамыда Сибирьниң «бүтү» бар дээр тоолчургу чугаасоот шагдан тура дыңналып келген. Ону билир кижилер оон чиктин сүргей, човуурган турганнын үннер дыңналыр чер дижир.

Ол тамыны шинчилээр, оон ыыт-даазын дыңналын турарыныш чыыдаганын тодаргайлаар дээш, Сибирьниң күй шинчээчилери мында чаа ынаар кирип чораан. Камгалал керектерни ийи шак дургузунда эптеп, дериглерни ынаап алган соонда тамыже кирер ажыл эгелээн. Күй шинчээчилери доштуг тамыны куду алды он ийи метр чанылап киргеп соонда «бүктүм ондап-остаарыныл» чажыды биилдие бергеп: кончуу сүргей үннер шимээргеп үнериниң «амыргазы» чуга-чуга капташкынар кылдыр дапталган ак довурак болган. Оларга чер иштиндеп үнгеп агаар чаңгыс талалап доорге, үзүүлгыг үннер тыптып үнер. Үннер тамы иштинин үздүреш ханаларындан кайтыыкаш, үш-үдурүм кылдыр оскерлии келирде, кижи човуурган-даа турганзыг кылдыр дыңнаамаар апаар.

Сибирьниң эртемденнери шинчилеп коорге, ол тамының ханызы тозан метр хире болган. Күй үнүүнүү кол кеззиндеп палеонтологиянын ховар тывыглары — бурыягу шагның амыгтанираныш сөөктери тывылган.

Солгонүүң чер аксыныш чажыттарын шинчилеп ылертеиии Чоон Сибирьниң ховар күйларын шинчилээриие чугаза базым болган деп. «Красноярский рабочий» солун дыңнаткан.

Жан КАПЕР, ПМА-ның корреспондентизи.

ӨЛЧАЛЫГ БИЛЕТТЕР КЫМГА ТАВАРЖЫРЫЛ?

1969 чылдың акша-баразын зотерезының ийи үндүрүлгезиниң ойнашкынының тиражы апрель 17-де Томск хоорайга болур.

Тиражка «Волга», «Москвич» болгаш «Запорожец» автомобильдер — 228, ямзыбуру маркалыг мотоциклдер — 513, мотороллерлер—228, хеме моторлары—114, хей санныг радиоприёмниктер, магнитофоннар, шактар, дүктеп кылган херожеен жакеттер, пейлөк хөйлеңнер, әр, херожеен «болонья» плаштар болгаш еске-даа әртектиг чүүдерни ойнап ап болур.

Оон ынай 1 рубльден 1000 рубль чедир акша ойназашкыны бар.

Лотерея билеттерни садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КЫМ МУРНААРЫЛ?

№ 1

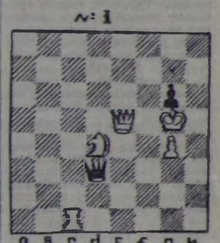

№ 2

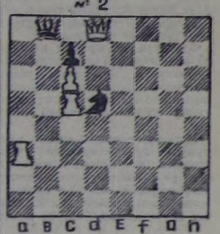

БОДАЛГА № 1 — Ак таа эгелээнде, ийи кештен мадыласар.

БОДАЛГА № 2 — Үш кештен мадыласар

Виктор АРТЫНА тургусkан.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Танкер «Дербент» 12, 2, «Улуг маневрлер аразында» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кичочыында 10, «Шкад республика» 11.30, 1.30, «Уттундурбас» 3.30, 5.20, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кичочыында 10.30, «Зов» 1.15, 3, «Виринея» 4.55, 6.50, 8.45 шактарда.

МАРТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Сылдыс» 12, 2, «Улуг маневрлер аразында» 6, 8, «Бир кижи артык» 4.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ындыг улуг оол» 10.30, 2.30, «Соолгу турлаг» 12.30, 6.30, 8.30, «Бакуның оттары» 4.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Назылчы курган» 10.30, 1.15, «Бистиң үениң мадырлары» 3, «Альтопаның туттургааннары» 5.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кидизининиң 35-24, дарыгланалыг секретарының 23-35, партийжи аны-ыяа кидизининиң 23-54, культура кидизининиң 27-13, кээр ажыл-агый кидизининиң 21-47, кээтпер кидизининиң 22-61, чагаа база совет тургузуг кидистериниң 21-27, информация кидизининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 2-11 солун келирби өөрүнүң 22-75 телефоннер толгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысаа шаралыга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00393.

Солун неделяда алды катап үнер